

DEÁK FERENCZ BESZÉDEI

**I. kötet
1829-1847**

**ÖSSZEGYÜJTÖTTE
KÓNYI MANÓ**

**BUDAPEST.
FRANKLIN-TÁRSULAT MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA
1882.**

TARTALOM

ELŐSZÓ.

VÉDŐ BESZÉD EGY RABLÓGYILKOS ÜGYÉBEN.

A BOTBÜNTETÉS KORLÁTOZÁSÁRÓL.

AZ ORSZÁGGYÜLÉS TÁRGYAINAK SORÁRÓL.

A KÉT TÁBLÁNAK EGYMÁSHOZ VALÓ VISZONYÁRÓL.

A JOBBÁGYOKNAK SZEMÉLY- ÉS VAGYONBELI BÁTORSÁGÁRÓL.

A VALLÁS ÜGYÉBEN.

AZ URBÉRI TELKEK MAXIMUMÁRÓL.

AZ IRTVÁNYOK VISSZAVÁLTÁSÁRÓL.

A FÖLDESÚR NEM TULAJDONOSA AZ URBÉRI TELEKNEK.

A JOBBÁGYOK BIRTOKKÉPESSÉGÉRŐL.

A JOBBÁGYOKNAK SZEMÉLY- ÉS VAGYONBELI BÁTORSÁGÁRÓL.

AZ URBÉR TÁRGYÁBAN.

A LENGYELEK ÉRDEKÉBEN.

A KIRÁLY DORGÁLÓ LEVELÉRŐL.

A KK. ÉS RR. TÁBLÁJÁNAK KÜLÖN FÖLTERJESZTÉSI JOGÁRÓL.

A SZENTSZÉKEKRŐL.

AZ ORSZÁGGYÜLÉS TÁRGYAINAK SORÁRÓL.

A BIRÓI PARANCSONK ELTÖRLÉSÉRŐL.

KÉT MEGYE KÖVETSÉGE EGY SZEMÉLYBEN.

A BÉKEBIRÁKRÓL.

A FELSŐ ITÉLŐSZÉKEK TAGJAINAK AZ ORSZÁGGYÜLÉS ÁLTAL VALÓ VÁLASZTÁSÁRÓL.

A HATÁRŐRVIDÉKNEK POLGÁRI HATÓSÁG ALÁ RENDELÉSÉRŐL.

A SZAVAZATOK VISSZAVONÁSÁRÓL.

AZ ÚRISZÉKRŐL.

A VÁROSI TANÁCS TAGJAINAK MINDEN POLGÁR ÁLTAL SZABADON VÁLASZTÁSÁRÓL.

A VÁRMEGYEI ITÉLŐSZÉK ELNÖKÉRŐL.

A BIRÁK ELMOZDÍTHATATLANSÁGÁRÓL.

ÓVÁS.

AZ ELNÖK HATÓSÁGÁNAK KÖRÉRŐL.

A BIRÓI PARANCSONK ELTÖRLÉSÉRŐL.

A MAGÁNJOG CODIFICATIÓJÁNÁL KÖVETENDŐ METHODUSRÓL.

A JOBBÁGYOK BIRTOKKÉPESSÉGÉRŐL.

AZ ÖSISÉGRŐL.

AZ ORSZÁGGYÜLÉS ELLEN FÖLSZÓLALT BEREGRHEGYE MEGBÜNTETÉSÉRŐL.

AZ EGYHÁZI FŐSZEMÉLYEK VÉGRENDELKEZŐ JOGÁRÓL.

A HITBIZOMÁNYOKRÓL.

A KIR. FISCUS ÖRÖKÖSÖDÉSÉRŐL.

A VÉGRENDELETTILEG OSZTATLANNAK HATÁROZOTT BIRTOK FÖLOSZTHATÁSÁRÓL.

A PROTESTÁNSOK FÖLMENTÉSÉRŐL AZ EGYHÁZI TIZED ALÓL.

A SZEMÉLYES SZABADSÁG OLTALMÁRÓL A TITKOS FELSŐ RENDELETEK ELLENÉBEN.

AZ IRTVÁNYOK VISSZAVÁLTÁSÁRÓL.

A FÖLDESÚR BIRÁSKODÁSÁRÓL SAJÁT ÜGYÉBEN.

A MAGYAR NYELV ÉRDEKÉBEN.

A ZSELLÉREK ELMOZDÍTÁSÁRÓL.

A GABONAPÁLINKA FŐZHETÉSÉRŐL.

A JOBBÁGYOK ÖRÖKVÁLTSÁGÁRÓL.

A FÖLDESÚRI HATÓSÁGRÓL ÉS AZ URBÉRI PERRŐL.

A JOBBÁGYOK ÖRÖKVÁLTSÁGÁRÓL.

A NYILVÁNOSSÁGRÓL AZ ÚRISZÉKEKNÉL A TANUK VALLOMÁSA HITELESÍTÉSE ALKALMÁVAL.
A JOBBÁGYOKNAK SZEMÉLY- ÉS VAGYONBELI BÁTORSÁGÁRÓL.
VÁLASZ A FERDINAND KIRÁLY KORMÁNYRA LÉPTÉT TUDATÓ KIR. LEIRATRA.
ERDÉLY.
A LEGELŐK TÁRGYÁBAN.
ERDÉLY.
FERDINAND KIRÁLY CZÍMÉRŐL.
A BOLTNYÍTÁSRÓL.
A WESSELÉNYI SZEMÉLYÉBEN MEGSÉRTETT SZÓLÁSSZABADSÁG TÁRGYÁBAN.
AZ ELNÖK INTŐ JOGÁRÓL.
A SZÓLÁS SZABADSÁGA TÁRGYÁBAN.
A WESSELÉNYI SZEMÉLYÉBEN MEGSÉRTETT SZÓLÁSSZABADSÁG TÁRGYÁBAN.
A KIR. FISCUS VÁDEMELO JOGÁRÓL.
A KORMÁNY ÉS FEJEDELEM NEM EGY.
A SZÓLÁS SZABADSÁGA TÁRGYÁBAN.
A SZÓLÁS SZABADSÁGÁN EJTETT SÉRELMEK TÁRGYÁBAN.
FERDINAND KIRÁLY CZÍMÉRŐL.
A TÉRÍTGETÉSRŐL.
A «JUNCTIM»-RÓL.
A MAGYARORSZÁG ÉS AUSZTRIA KÖZÖTTI KAPCSOLATRÓL.
A KATONASÁG ÉLELMEZÉSÉRŐL.
A BÉKÉSMEGYEI SÉRELEM TÁRGYÁBAN.
A MAGYAR NYELV ÉRDEKÉBEN.
AZ. ORSZÁGGYÜLÉS TÁRGYAINAK SORÁRÓL.
A BOTBÜNTETÉSRŐL.
A MAGYAR NYELV ÉRDEKÉBEN.
ARTICULÁRIS DEPUTATIO.
AZ ORSZÁGGYÜLÉS TÁRGYAINAK SORÁRÓL.
A SZÓBELI PEREK BIRÁINAK VÁLASZTÁSÁRÓL A SZ. KIR. VÁROSOKBAN.
A PRÆVENTIVA CENSURÁRÓL ÉS A CAUTIÓRÓL.
HORVÁT ISTVÁN ÉRDEMEINEK ELISMERÉSÉRŐL.
A KISAJÁTÍTÁS JOGÁRÓL.
AZ EGYHÁZI TIZEDRŐL ÉS A SZ. KIR. VÁROSOKRÓL.
AZ ÁLLAM ENGEDÉLYEZTE MUNKÁK VISSZASZÁLLÁSÁRÓL AZ ÁLLAMRA.
A LUDOVICA KATONAI INTÉZETRŐL.
AZ ADÓ MEGAJÁNÁLÁSA ÜGYÉBEN.
A CIRCULATIO.
A FÖLDESÚR BÜNTETŐ HATÓSÁGÁRÓL.
A MAGYAR NYELV ÉRDEKÉBEN.
AZ ADÓ MEGAJÁNÁLÁSA TÁRGYÁBAN.
AZ ORSZÁGOS BIZOTTSÁG TAGJA NEM MARADHAT, A KI KIRÁLYI HIVATALT VÁLLAL.
A KIRÁLY RENDELKEZŐ JOGÁRÓL A KÖZLEKEDÉSI VÁLLALATOK KÖRÜL.
A PRÆPARANDIÁK ÉS A POLYTECHNICUM TÁRGYÁBAN.
KÖVETJELENTÉS.
A KIRÁLYI PÁRNAK MAGYAR NYELVEN FOGADÁSÁRÓL.
ALAKULÁS.
A RÁDAY ÜGY.
A KK. ÉS RR. TÁBLÁJÁNAK KIEGÉSZÍTÉSÉRŐL.
A PESTMEGYEI SÉRELEM ORVOSLÁSÁNAK ELSŐSÉGÉRŐL.
A PRÆVENTIVA CENSURÁRÓL.

A PESTMEGYEI SÉRELEM ORVOSLÁSÁNAK ELSŐSÉGÉRŐL.
A SZÓLÁS SZABADSÁGÁN EJTETT SÉRELMEKRŐL.
A SZÓLÁS SZABADSÁGÁN EJTETT SÉRELMEKRŐL, KÜLÖNÖSEN TEKINTETTEL A CURIA
ELTÁRÁSÁRA.
AZ ELNÖK KINEVEZHETI-E A KÜLDÖTTSÉGEK TAGJAIT?
A MAGYAR NYELVRŐL HORVÁTORSZÁGBAN.
A SÉRELMEK ORVOSLÁSÁNAK ELSŐSÉGÉRŐL.
A JUNCTIM.
A SÉRELMEK ORVOSLÁSÁNAK ELSŐSÉGÉRŐL.
A JOBBÁGYI TERHEK ÖRÖKÖS MEGVÁLTÁSÁRÓL.
A JUNCTIM.
A SZÓLÁS SZABADSÁGÁN EJTETT SÉRELMEKRŐL, KÜLÖNÖSEN TEKINTETTEL A CURIA
ELJÁRÁSÁRA ÉS ITÉLETEIRE.
A JOBBÁGYOKNAK TÉGLAÉGETŐ JOGÁRÓL.
KIREKESZTHETŐK-E A ZSIDÓK URBÉRI TELKEK VÉTELEBŐL.
A VALLÁSBELI SÉRELMEKRŐL.
A PÉNZBELI ELMARASZTALÁSOKAT MAGUKBAN FOGLALÓ ITÉLETEK VÉGREHAJTÁSÁRÓL.
A NEMESI JÓSZÁGOT BIRÓ NEM NEMES ADÓKÖTELEZETTSÉGÉRŐL.
A MAGYAR NYELVRŐL.
A BIRÓI VÉGREHAJTÁS ÚTJÁN ELADANDÓ NEMESI BIRTOK ZÁLOGTERMÉSZETÉRŐL.
A KERÜLETI NAPLÓ KINYOMATÁSÁNAK AKADÁLYOZÁSÁRÓL.
A SÉRELMEK ELŐLEGES ORVOSLÁSÁRÓL.
AVATKOZHATIK-E A MAGYAR TÖRVÉNYHOZÁS HORVÁTORSZÁG MUNICIPALIS JOGAIBA?
A SZÓLÁS SZABADSÁGÁN EJTETT SÉRELMEKNEK A KATONÁK MEGAJÁNLÁSA ELŐTT VALÓ
ORVOSLÁSÁRÓL.
A KAMATOK KAMATÁRÓL.
HÁNYAN VÁLASZTASSANAK AZ EGYHÁZI RENDBŐL ÉS A VÁROSI KÖVETEK KÖZÜL A
KÜLDÖTTSÉGEKBE?
A GABONA KIVITELÉT TILTÓ ESETEKNEK TÖRVÉNY ÁLTAL VALÓ MEGHATÁROZÁSÁRÓL.
A DUNA JOBB VAGY BAL PARTJÁN ÉPÍTSESSÉK-E VASÚT?
A TANULÓKNAK AZ ISKOLÁBÓL VALÓ KITILTÁSÁRÓL.
A VEGYES HÁZASSÁGOK TÁRGYÁBAN.
A JOBBÁGYOK VÉGRENDELKEZŐ JOGÁRÓL.
A MEZEI RENDŐRSÉGI BIRÓSÁG HATÁSKÖRÉNEK KITERJESZTÉSÉRŐL A NEMESEKRE.
A KATONÁK MEGAJÁNLÁSÁNAK ELHALASZTÁSÁRÓL.
A TANÁCSKOZÁS MEGZAVARÁSÁRÓL.
A KATONÁK MEGAJÁNLÁSÁRÓL.
A VEGYES HÁZASSÁGOKRÓL ÉS A PLACETUM REGIUMRÓL.
A KATONÁK MEGAJÁNLÁSÁRÓL.
A HADKÖTELEZETTSÉG NYOLCZ VAGY TÍZ ÉVIG TARTSON-E?
BESZÁMÍTHATÓ-E A MEGYÉNEK A KATONAI KÖTELEZETTSÉGÉT TELJESÍTETT ÉS
KATONÁNAK MÉGIS MEGMARADÓ EGYÉN?
A KATONÁK ÉLELMEZÉSÉNEK RENDSZERÉRŐL.
A DUNA SZABÁLYOZÁSÁRÓL.
A VEGYES HÁZASSÁGOK TÁRGYÁBAN.
A SZÓLÁS SZABADSÁGÁN EJTETT SÉRELMEK TÁRGYÁBAN.
A KERESKEDÉS KEZDÉSÉNEK FÖLTÉTELEIRŐL.
A KERESKEDELMI ÜGYLETEK ÉS AZ UZSORA.
A BIRÓSÁG ILLETÉKESSÉGÉRŐL ÉS ELJÁRÁSÁRÓL CSŐDÜGYEKBE.
A SZÓLÁS SZABADSÁGÁN EJTETT SÉRELMEKNEK AZ ADÓ MEGAJÁNLÁSA ELŐTT VALÓ
ORVOSLÁSÁRÓL.

AZ ADÓ MEDDIG SZAVAZTASSÉK MEG?
AZ ADÓ MEGAJÁNLÁSA FÖLTÉTELEIRŐL.
AZ ADÓ MEGAJÁNLÁSA TÁRGYÁBAN.
A SZLAVONIAI HÁROM ALSÓ VÁRMEGYE MAGYARORSZÁGI VÁRMEGYE.
A PORTÁK KIIGAZÍTÁSÁRÓL KÜLÖNÖSEN TEKINTETTEL HORVÁTORSZÁG VISZONYÁRA
MAGYARORSZÁGHOZ.
A DUNÁT ÉS TISZÁT ÖSSZEKÖTŐ CSATORNÁRÓL.
A HONOSÍTANDÓKRÓL.
A SZARVASMARHÁKRA NÉZVE FÖLÁLLÍTANDÓ VESZTEGINTÉZETEKRŐL.
A HADKÖTELEZETTSÉG NYOLCZ VAGY TÍZ ÉVIG TARTSON-E?
AZ ADÓ EMELÉSÉRŐL.
A SZÓLÁS SZABADSÁGÁN EJTETT SÉRELMEKRŐL ÉS A FŐRENDEK VÉLEMÉNYÉNEK
TERMÉSZETÉRŐL.
AZ ORSZÁGOS VÉGZÉS ELLEN ÓVÁSNAK NINCS HELYE.
A KORONAÖRÖK VÁLASZTÁSÁRÓL.
KÖVETJELENTÉS.
INTÉSEK AZ IFJUSÁGHOZ.
A VEGYES HÁZASSÁGOK TÁRGYÁBAN.
KÉT EGYHÁZI HASZONVÉTEL UGYANAZON EGYHÁZI SZEMÉLYNEK NEM ADHATÓ.
AZ ÁTTÉRÉS SZABADSÁGÁRÓL.
A PÁSZTOROK LÓTARTÁSA ÉRDEKÉBEN.
MIÉRT NEM FOGADTA EL DEÁK FERENCZ 1843-BAN AZ ORSZÁGGYŰLÉSI KÖVETSÉGET.
A MAGYAR NYELV ÉS A NEMZETISÉGEK.
A SUBSIDIUMRÓL.
A NEMESEK ADÓZÁSÁRÓL.
A TEENDŐKRŐL.
A VÉDEGYLETRŐL.
AZ EGYESÜLETI JOGRÓL.
NEMESEK ÖNKÉNYTES ADÓZÁSÁRÓL.
UNIÓ ERDÉLYLYEL.
AZ ADMINISTRATORI RENDSZERRŐL.
A PARTIUM VISSZAKAPCSOLÁSÁRÓL.
AZ ADMINISTRATORI RENDSZERRŐL.
A MEGYE JOGÁNAK KORLÁTOZÁSÁRÓL A KATONAI KARHATALOM ALKALMAZÁSÁT
ELRENDELŐ KÖZEGEK FÖLÖTT.
KÜLÖNBÖZŐ SÉRELMEK TÁRGYÁBAN.
AZ ÁTTÉRÉSI SZABADSÁG SZABÁLYOZÁSÁRÓL KORMÁNYRENDELET UTJÁN.
EGY HAGYOMÁNY TÁRGYÁBAN.
ZALA VÁRMEGYE NEMESI PÉNZTÁRÁRÓL.
A FŐISPÁN HATÓSÁGÁNAK KÖRÉRŐL.
CSAK TÁBLABIRÁK VÁLASZTHATÓK-E TÖRVÉNYSZÉKI BIRÁKNAK?
ELLENZÉKI NYILATKOZAT.
AZ 1847-DIKI ORSZÁGGYŰLÉS ELÉ TERJESZTETT KIR. ELŐADÁSOKRÓL.

ELŐSZÓ.

Deák Ferencz beszédei a mai napig elrejtett kincsek, a nagy közönségre nézve hozzáférhetetlenek voltak. Még azon országgyűlési beszédei is, a melyeknek mi voltunk tanúi, a képviselőház naplóiban és a politikai lapok évfolyamaiban nyugalnak; összegyűjtve egyáltalán nem jutottak a nyilvánosság elé. 1848-ig mondott beszédeit a most élő nemzedék meg épen nem ismeri. Abban az időben az országgyűlési tanácskozások súlya nem az országos, hanem a kerületi ülésekben volt, az itt mondott beszédek legnagyobb részét pedig sehol sem nyomtatták ki. Az 1832/6-diki országgyűlésről Kossuth Lajos, az 1839/40-dikről Stuller Ferencz készítettek ugyan írott tudósításokat, s gyűjteményem I. kötete nagy részéhez ezek adták az anyagot, csak hogy e tudósításokat igen kevés példányban írták, s belőlük ma már az országban alig akadni kettőre-háromra.

A jelen kötet és az ez után következők Deák Ferencz beszédeinek lehetőleg teljes gyűjteményét foglalják magukban.

A kerületi ülésekben 1848 előtt mondott beszédeket, a mennyiben az írott tudósításokban megvannak, mind átvettem, még pedig úgy, a mint ott találtam, s a hol e tudósítások az országos ülésekben tett nyilatkozatokat is közlik, ezek szövegét összehasonlítottam az országgyűlési nyomtatott jegyzőkönyvekével, s azt választottam, a melyik szabatosabbnak látszott. A nyomtatott országgyűlési jegyzőkönyvekből több apró felszólalást kihagytam, egyszer a följegyzés hiányos volta miatt, másszor mert részletekre vonatkoznak, s Deák Ferencznek ugyanabban a kérdésben az általános vitánál mondott beszéde elég világot vet fölvilágására.

De nem értem be az írott tudósításokkal és a nyomtatott jegyzőkönyvekkel. Mindent átnéztem, a mi az 1848-as évet megelőzőt időkre nézve közzététetett, s a mi írott följegyzést a muzeum gazdag könyvtárában találni; sok országos képviselőnek atyjától megmaradt írásait olvastam; kutattam Zala vármegye levéltárában: s a hol Deák Ferencznek nyilvánosan tett és közölhető alakban megmaradt nyilatkozatára, vagy beszédét fölvilágosító adatra akadtam, fölhasználtam. Akárhányszor nyomára jöttem annak is, hogy egy vagy más tárgyban felszólalt, beszéde tartalmát azonban hiában kerestem.

A 1832/6. és 1839/40-diki országgyűléseken mondott beszédek bevezető jegyzeteit igyekeztem lehetőleg rövidre szabni. Csakis a nélkülözhetetleneknek látszó fölvilágosításokra szorítkoztam, annál is inkább, mert Deák Ferencz követjelentései ezen országgyűlésekről a történeteknek teljes képét adják. S nem csak az országgyűlési, hanem a megyei beszédekhez írt bevezetések anyagát is mindenütt az eredeti forrásokból merítettem. Magánleveleit, a mennyiben közügyre vonatkoznak, szintén fölhasználtam.

Igaz, hogy az I. kötetben közölt országgyűlési beszédek jó része, mert nem gyorsírók által jegyeztetett föl, csak kivonatban maradt meg. Igaz az is, hogy a megyei beszédek, melyeknek egy részét a Pesti Hírlapból szedtem össze, csonkák, mert a censura miatt csak kihagyásokkal jelenhettek meg. Így Zala vármegye 1846. márczius 2-án tartott közgyűlésén Horváth János kamarás ily panaszos szókra fakadt: «fájdalommal tapasztaljuk, hogy országosan tisztelt Deák Ferenczünknek az egész hazára oly lelkesen ható gyönyörű szavai is a censurától kitöröltettek, s csak megcsonkítva juthatnak a közönség elé.» Mindazonáltal nincs kétség benne, hogy még ezen formájukban is igazolva van a beszédek közzététele.

S midőn ezennel a «haza bölcse» beszédeit a nemzetre nézve hozzáférhetőbbekké tévén, Deák Ferencz emlékének adózni kívánok, munkámért egyéb érdemet nem tulajdonítok magamnak, mint azt, hogy egy drága hagyományt, mely a nyilvánosság elé való, rendeltetéséhez juttatok.

Vajjon épen én voltam-e erre hivatva? Mondhatnám ugyan, csak abban a meggyőződésben vállalkoztam a kiadásra, mert különben e beszédek még sokáig levéltárakban, muzeumokban és naplókban maradtak volna szétszórva és eltemetve. Minthogy azonban Deák Ferencz beszédeinek nem commentálása és kritikai méltatása, hanem hű reproductiója volt a feladat, e munkára felbátoríthatott az a tény, hogy én voltam, ki 1861-től fogva Deák Ferencznek mondhatnám minden beszédét mint gyorsíró följegyeztem.

Még fülemben csengnek, szívemben még visszhangoznak általam leírt szavai, s midőn beszédeit újra meg újra elolvasom, lelkem előtt föltűnik ama nagy ember alakja, a kire ráillik, a mit Tacitus irt Agricoláról: a «Quidquid ex Agricola amavimus, quidquid mirati sumus, manet mansurumque est in animis hominum, in aeternitate temporum, fama rerum. Nam multos veterum, velut inglorios et ignobiles, oblivio obruet, Agricola posteritati narratus et traditus, superstes erit.»

Budapest, 1881. október.

Kónyi Manó.

VÉDŐ BESZÉD EGY RABLÓGYILKOS ÜGYÉBEN.

Zalaegerszegen 1829. szeptember 10-dikén egy hirhedt rablóbanda büntető pere «fölvétetvén», vasban állott Babics József rabszemélynek védelmét *Deák Ferencz* tiszti ügyész adta elő. Az akkor 26 éves korában volt tiszti ügyésznek nem sikerült védenczéről a halálos ítéletet elhárítani. Az 1831. január 28-dikán hozott ítélet szavai szerint «Babics Józsi nevezetes gonosztevő ellen a tiszti ügyész által fölsorolt vádbeli minden pontok a legnagyobb világossággal megbizonyíttatván, a részére beiktatott jeles védelem által bűneinek sulya semmit sem gyöngítettvén, mint egy rablásait rablással, dúlásait dúlással, utonállásait utonállásokkal, undok gyilkosságait még kegyetlenebbekkel tetéző ember, kora első zsenigéjétől fogva egész befogatásáig hol egyik, hol másik rablótársaság fővezére, mint embertársai iránt épen semmi szánakozást nem ismerő, soha jobbulást nem ígérő leggonoszabb gyilkos, útonálló és rabló, maga megérdemlett büntetésére, másoknak pedig rettentő példájára, az emberiség közül keréken törés által, úgy, hogy előbb lábai, azután vérengző kezei zuzattatván össze, végre a mellén teendő halálos ütéssel kitöröltetni biróiképen rendeltetik.» A királyi ítélő tábla a halálbüntetést 1833. november 14-dikén a keréken törés helyett pallos által, a királyi curia pedig 1834. márczius 11-dikén kötél által rendelte végrehajtani.

A védő beszéd így szól:

Polgári társaságunk főczélja a közbátorság, s ennek fentartása a legszentebb kötelesség. Hazánk törvényei kemény büntetést szabnak mindazokra, kik a közbátorságot megzavarják, s a rablónak és gyilkosnak fejére nálunk is halált mond a törvény szava. A törvény azonban nem különböztet, csak általános rendszabásokat tesz, büntetést határoz a vétkes ellen, de azon mellékes környúlállásokra, azon ezer meg ezer tekintetekre, melyek a bűnöst oly igen mentik vagy terhelik, egyesleg ki nem terjeszkedhetvén, azoknak megfontolását a bírónak bölcsességére s emberszerető szívére bizza.

Nálunk a bíró nem vak eszköze a törvény szavainak, hanem érezve és gondolkodva ítélő teljesítője azoknak; és valóban, a törvény rendelkezését minden különbség nélkül, minden esetről vakon eszközlésbe venni, gyakran nem is volna egészen igazságos; mert azon jobb nevelésű kimívelt ember, ki embertársát orozva meggyilkolja, csakugyan méltóbb a halálra, mint a barmok között, minden oktatás nélkül, durván felnőtt, vad indulatú pásztorlegény, ki korosabb társai által elcsábítva, rablásnak indul, és rablás közben a maga vagyonát ellentállással védelmező utast agyonsujtja.

Mindezeket nem oktatva, csak emlékeztetve bátorodik itten előadni a védelmező tiszti ügyész, és kéri e pörnek bírúit, kövessék figyelmökkal ezen sorokat, melyekben Babics Józsefnek élte-folyta röviden elmondatik; de ne úgy, mint a törvénynek komoly és irgalmat nem ismerő végrehajtói, hanem úgy, mint érezni és szánakodni tudó emberek vegyék fontolóra azokat.

A szerencsétlen Babics József Petesházán szegény sorsban született. Szülőinek nem vala módjuk, hogy őtet iskolába küldjék; helyben pedig sem templom, sem isteni szolgálat, sem pap vagy mester nincs, ki a gyermeket a keresztény hitvallásnak és az erkölcsiségnek elsőbb ágazataira oktatta volna. Ily elhagyatottság mellett szilajon fölnevelkedve, ifjúságának serdülő korában, midőn még minden jó és rossz behatásnak tárva van a szív és elme; midőn az érett megfontolást még a legjobbnál is oly gyakran elnémítják az indulatok: hogy kenyerét keresse, Becsehelyen, mint gulyás-bojtár szolgálatba állott. És épen ez vala szerencsétlenségeinek legelső kútfeje; mert Becsehely a közvélekedés szerint is mindenkor kiirthatatlan fészke és tanyája volt a magokat rejtegető csavargóknak. Tóth János, az ottani csikós nyujtott az ilyeseknek menedékhelyet, s ez által oly tekintetet szerzett magának a tőle rettegő s ezért

barátságát kereső vidékbeli pásztorok előtt, hogy méltán azok fejének mondathatik. A pásztor pásztorral barátkozik inkább, mint földművelővel, mert életmódjuknak és foglalatosságainak egyformasága őket egymáshoz húzza; így ismerkedett meg a pásztoroknál kezdő Babics József is gyenge korában becsehelyi pásztorházaival, kiknek élete folytáról már maga ezen pör is elegendő bizonyítást tesz.

Ugyanis Tóth János csikós, a pörnek írományai szerint, mind az itt kóborló, mind a Szlavóniába által szökött gonosztevőkkel összeköttetésben lévén, a legsúlyosabb vétkek tetemes gyanújával terhelve, bővebb vizsgálat végett ns. Verőcze vármegyének általküldetett; a bojtárok közül pedig némelyek vétkeikért már büntetést kaptak; mások mint rablók és gyilkosok rettegve várják az ezen pörben hozandó végső ítéletet. Ezen vétkek barlangjában tehát Babics Józsefnek meg nem romlani majdnem lehetetlen volt. A példa és a társaság oly hatalmas eszközei jónak és rossznak, hogy még a míveltebb ember sem tagadhatja meg ezek hatalmát; s a legerősebb lelkű is beszívja vétkes szokásait azoknak, kikkel ifjúságától fogva kirekesztőleg társalkodott; de azonkívül is gyűlöli a büntetést gyakorló gonosz ember jobb lelkű embertársát, és maga körül nem igen szenved meg azt; rész szerint, mert árulástól fél, társa előtt pedig titkolódzni felette terhes, és némelykor lehetetlen is; de rész szerint azért, mert annak jámbor életében, derült és egyenes tekintetében, mindenkor szemrehányást olvas vétkeiért; üldözi tehát és gúnyolja azt mindaddig, míg vagy el nem válnak egymástól, vagy a jó is elcsábítatik. Ezek szerint nem bocsánandó-e, hogy Babics József, kinek szívében az isteni és polgári törvények, a jónak és igaznak magvai nevelés által nem igen mélyen valának beplántálva, jó nem maradt egy oly társaságban, hol csak a vétkeknek örömei ismertettek, hol a jámbor élet kigúnyoltatott, az erkölcsös ember üldöztetett, és csupán a hasonlóul elvetemedett vétkes volt többi társainak barátságára érdemes?

Itt csalta el Fehér Józsi, Tóth János csikósnak bojtárja és érdemes tanítványa, Babics Józsefet magával az aligvári majorba, hol legalább ez utolsónak, a pör írományai szerint is, semmi vétkes szándéka nem volt; de midőn a majorbeli cselédek által megtámadtattak, társának biztatásából, sőt egyenes parancsolatjából, a neki nyújtott pisztolylyal mind magát, mind társát védelmezni kötelességének tartotta; mert még a legvadabb rablócsoporthoz is vannak bizonyos és különös szokásbeli törvényei, melyek szerint öregebb társának nem engedelmeskedni, valamelyiket földadni vagy elhagyni, és a veszedelemben nem védelmezni, legalacsonyabb vétkeknek tartatik; a becsehelyi pásztorok csoportja pedig ezen törvények szentségét Babics Józsefnek is hihető hathatósan lelkére kötötte. Büntetés követte ezen első hibát, mely büntetésnek súlyát az effélékhez nem szokott Babics Józsi fölötte terhesnek érezvén, hogy attól megmenekedhessék, módokat keresett és talált is az elszökésre. De éppen ezen szökése által lett ő kizárva a polgári társaságnak békés köréből; mert az elillanásért még terheesebb büntetés várakozott reája, melynek félelme miatt nyilván megjelenni sehol sem mervén, bujkálva csavarogni volt kénytelen. Csavargása közben Strobl Józsi kanászbojtárhoz vetődött, s ott Kovács Ferkó csavargóval is szerencsétlenségére megismerkedett. Kenyere már ekkor elfogyott, ruhája nem volt, szolgálatba lépni nem bátorkodott, pénz nélkül nem élhetett: csoda-e tehát, hogy egyrészt élte föntartásának természeti ösztönétől szorongattatván, másrészt prédát ígérő, gonosz indulatú társainak álnok csábításai által elragadtatott, s azoknak vérengző példájára Selyem Bódi kirablásában és meggyilkolásában részes lett?

Vétke után büntetését, Strobl Józsit, már el nem hagyhatta, mert a felfödözéstől rettegve, máshol élelmet és rejtékhelyet még csak keresni sem mert; midőn pedig Strobl Józsi a sági pusztán kanászgazda lett, Babics József is követte őt, és hogy élhessen, távol hazájától, mint első vétkeinek helyétől, nevét is, eltitkolhatás végett, változtatva, csábító álnok barátjának szolgálatába lépni kénytelen volt.

Hogy ezen szolgálatában Babics Józsi az erkölcs útjára vissza nem tért, hanem inkább a vétkek örvényébe mélyebbre süllyedett, ismét természetes következése vala helyheztetésének. Gazdája Strobl Józsi és bojtártársa Kovács Ferkó mindketten tudói, sőt részesei voltak előbbi bűnének; ezek pedig a megtérni akarót nem csak kigúnyolták, hanem vétkeknek elárulásától félvén, talán életétől is megfosztották volna; nem mert tehát azokkal egyet nem érteni; mert egyrésztől véres bosszújoktól, másrészt az őtet is üldöző büntető igazságnak ostorától méltán irtózott. Azok, kik gazdájához jártak, s ez által ő vele is társalkodtak, mint példának okáért: Fülöp Jakab, Kertész Józsi, Nagy Jancsi, Takács Miksa és több mások mind czégyeres gonosztévők lévén, hivatató biztatásaikkal őtet is rosszra ingerelték; de talán tulajdon lelkiismerete is volt egyik oka későbbi vétkeinek; mert a nyáj mellett henyén heverésző pásztornak lehetetlen volt élte lefolyt részére is némelykor vizsgálódva vissza nem tekinteni, és ha ezt cselekedte, fel kellett ébrednie mardosó lelkiismeretének, melyet hogy ismét elnémítson, bort és zajos társaságot keresett; de mivel ezt pénz nélkül el nem érhetette, pénze pedig csekély béréből csak csekély lehetett, társainak példájára és ingerlésére ismét rabolni indult. Így lett Babics Józsi részes társ mindazon vétkekben, melyek hosszú sorát szabad vallásában maga is elismeri; de mindenhol régi megrögzött bűnösök, mint Toldi Józsi, Kovács Ferkó, Király Jancsi és Radics József voltak társai, kik addig csábították, tüzelték, míg heves indulatja őtet is elragadta. Igaz ugyan, hogy némely rablásoknál magát Babicsot mondják vezetőnek a tanúk; ez azonban csak minden korlátokon keresztül rontó hevesebb indulatjának és vakmerő bátorságának, nem pedig gonoszabb szívének bizonyosága; mert épen a csábítók, kik más vétkekre ingerelnek, magok jobbra félénkek, és a veszedelem helyén hátra állanak.

Azon vétkeken kívül, melyeket Babics József maga is megvallott, a Somogyban elkövetett rablással és gyilkolással is terheli őtet felperesi tisztü ügyész urnak vádja; de próbái nem tökéletesek; mert a rabtársaknak vallása, kik ezen rablást elismervén, a véle összekötött gyilkosságot Babics Józsi sára hárítani azért akarják, hogy az ezt követő terhesebb büntetés súlyától megmenekedhessenek, hitelt nem érdemel; a kirablott kárvallottnak, úgyis mint egyes tanúnak, bizonyítása ily terhes esetben elegendő próbául nem szolgálhat; Király Jancsi pedig a 39. szám alatt tett azon vallását, hogy Babics Józsi a sümegi rablás alkalmával már három embernek a meggyilkolásával dicsekedett, hitelesítéskor egyenesen visszavonta. Figyelmet érdemel végre még azon környüállás is, hogy Babics József ezen vádnak minden tétoválás nélkül állandóul ellene mond; pedig midőn a három gyilkosságot és több rablásokat erőltetés nélkül önkényt megvalló vétkes a negyedik gyilkosságot, melylyel vádoltatik, ily elhatározottan tagadja, méltán föl lehet tenni róla, hogy el sem követte azt.

Mindemellett azonban számosak az említett somogyi gyilkosságon kívül is Babics Józsefnek maga által megvallott vétkei, melyek a törvények szoros rendelkezéséből halált hozhatnak fejére. De nem is védelmezettjének ártatlanságában bizakodik a védelmező tisztü ügyész, hanem egyedül hazánk ítélőszékeinek kegyességében; nem a bírának szoros igazságától, hanem felebarátjaik gyarlóságán könyörölni szerető szelid emberiségétől remél irgalmasabb ítéletet. Nem a megvallott vétkek valóságát veszi kétség alá, nem fölloldoztatást kíván, mert ezt óhajtani vakmerő képtelenség volna; hanem csak odajárul kérelme, hogy a törvénynek kemény rendelkezése által kiszabott halál helyett, ideig tartó bármely nehéz büntetés rendeltessék.

Ki kell ugyan a köztársaság sorából törölni minden olyan vétkest, kinek gonoszosága polgártársainak ostorává lett; de csak akkor, ha a vétkes jobbíthatatlan.

A halálos büntetésnek célja nem bosszúállás, mert a bosszúállás kegyetlen indulat, ilyen indulatot pedig az igazság kiszolgáltatásának ismerni nem szabad. De elégtételt sem szerez a halálos büntetés; mert a meggyilkolt polgárok életét semmi büntetés, semmi kegyetlenség vissza nem adja többé a köztársaságnak. Ha azonban a kemény törvény szoros rendelkezését

irgalom és könyörületesség mérsékeli; ha az ítélet nem csak törvényen, hanem felebaráti szereteten is alapul: megtartatik egy polgár, kinek élete a köztársaságnak még talán hasznára válhat. Csak olyan gonoszokat kell tehát halálos büntetésekkel kiirtani, kiknek megmaradása több kárt okozna a közjónak, mint a mit az egy polgárnak eloltott életében veszthet; de a hol a bűnös megtérni készül, a hol alapos reménység lehet jobbulásához, ott szebb és felségesebb, a közjóra hasznosabb, s talán ezért igazságosabb is az életet megtartó kegyelem, mint a halálos törvénynek pontos teljesítése.

Ily tekintet érdemel a szerencsétlen Babics József is. Megvallotta ő legterhesebb vétkeit önkényt és erőltetés nélkül, melyeket tökéletesen kinyomozni nem is lehetett volna; felfödözte minden bűntársait, s ez által módot nyújtott arra, hogy a büntető igazságnak hatalmas keze azokat is elérte, s további gonoszságait meggátolta. Kezességül szolgálhat ezen őszinte vallomása, hogy törődött szívvel bánja vétkeit, és ha a halálos büntetéstől megmenekedve, ideig tartó bármely kemény büntetését kiállhatná, ezen fenyíték által istenével, embertársaival megengesztelődve, tiszta kebellet léphetne ismét a világba; nyíltan és félelem nélkül keresné munkája által kenyerét; önkárával megismert társait, kiknek barátsága neki oly gyászos volt, s az ezekhez hasonlókat kerülné, a nyomorúság és életkorának haladása heves indulatjait lecsillapítaná; s így lenne idővel belőle hasznos és szorgalmatos polgár, ki veszedelem idején még hazájának védelmére is fölállhatna, s akkor rettenthetetlen bátorsága; mely eddig a nem igaz úton féktelenül kicsapongva, terhes vétkek szülő anyja lett, a legszentebb célra vezéreltetvén, a közjónak nem csekély hasznát hajtana.

Mindezeket, de különösen védelmezettjének huszonhárom esztendőkre csak alig terjedő korát tekintetbe vétetni kérvén, a védelmező tisztügyész ezen pört ítélet alá bocsátja.

A BOTBÜNTETÉS KORLÁTOZÁSÁRÓL.

Deák Ferencz 1833. ápril 15-dikén választatott meg először országgyűlési követnek. Zala vármegye közgyűlése jegyzőkönyvének erre vonatkozó pontja így szól:

«1022. sz. Deák Antal táblabíró úr, mint a jelen való országgyűlésén a ns. vármegye részéről küldött követ az iránt teszi folyamodását, hogy a midőn a ns. megye részéről követnek választatott, a követséget csak olyformán és azon feltétel alatt bátorzkodott volt elfogadni, hogy ha netalán időközben változó egészségének körülményei ezen magában szintoly díszes, mint terhes kötelességnek folytatásától akadályoznák, attól ötet azonnal a ns. vármegye feloldozni méltóztasson. Ámbátor eltökéltt vala szándéka a mostani helyheztetése köréből ki nem lépni, mivel azonban tapasztalásából bizonyos jövődjét látná azon bomlásnak, mely hosszabb az országgyűlésen maradása ideje alatt különben is ingadozó egészségére kétségkívül háramlani fog: hogy tulajdon élete fenntartására a természeti kötelességénél fogva is bátrabban ügyelhesse, kénytelen a ns. vármegyét, bár az mely sajnosan esnék is neki, követte lett választásakor a ns. vármegye által elfogadott feltételének elfogadására hivatkozván, megkérni, hogy ötet a mostani követségi hivatalától minél előbb egészen felmenteni, és helyette az elsőben tartandó közgyűlésen más követet választani s Pozsonyba küldeni méltóztasson.

Ezen, az országgyűlési követségről lemondó levélnek lett felolvasása után a t. Karok és Rendek az abban felhozott oknak engedni sajnosan kénytelenítettvén, Deák Antal úrnak lemondását elfogadták, és nyomban helyette azon közbizodalomnál fogva, melylyel Deák Ferencz táblabíró úr iránt viseltettek, azt közmegegyezéssel és felkiáltással országgyűlési követjüknek választották, ki is a t. Karoknak és Rendeknek benne helyheztetett bizodalomukat megköszönvén, a követséget elfogadta; ebbeli küldetésének hitelesítésére a megbízó levél a ns. vármegye részéről neki kiadatni rendeltetett.

Az országgyűlési követnek választása megtörténvén, a t. Karok és Rendek szemeik előtt viselvén azon jeles érdemeket, melyeket Deák Antal táblabíró, most az országgyűlésről hazaérkezendő követ úr, már ifjúsága első zsenyéjében a ns. vármegyének a Hazának tett szolgálatiban szerzett, a ki t. i. - az 1809-ik eszt. felkelő nemes sereg a Hazát fenyegető veszedelemnek elhárítására fegyverre szólíttatván, - semmit sem késedelmeskedett hazafiui kötelességének megfelelni, és magát a Haza védelmére szentelni, hol is ő mint főhadnagy a nemes fölkelő sereggel kiindulván, mint díszszel a táborban kapitányságra emeltetett érdemes hazafiú tért vissza és nem sok idő múlva a ns. vármegyének tisztviselőjévé választatván, ezen nemes megyében számos esztendőknél elforgása alatt al- és főszolgabírói hivatalokat kötelességének pontos és fáradhatatlan teljesítésével viselt. Az 1825-ik esztendőben kihirdetett országgyűlésére nevezett Deák Antal úr egyik országgyűlési követnek választatván, nemes szíve érzésének új jelét adta - feddhetetlen s fáradságos, majd két esztendeig tartott országgyűlési foglalatoskodásával a Haza közboldogságán munkálódván, s ezen ns. megyének díszet szerezvén, - hogy ezen hosszas országgyűlésének ideje alatt a nékie törvényesen járandó napibérnek fizetésével a szegény adózó népnek terhein könnyebbíthessen, tulajdon vagyonának feláldozásával az egész országgyűlésének ideje alatt semmi jutalmat a ns. vármegye házi pénztárából el nem fogadván, önmaga költségén töltötte a hosszas országgyűlésének idejét. Követségéből megtérvén, a nemes vármegyének közbizodalma ötet első alispáni hivatalra emelte, melyben is hivatalos pontosságáról, a nemes megye minden ágaira kiterjedő dolgai vezetésének rendes voltáról, a megye jegyzőkönyvei s minden megye lakosainak hálaadó érzései elegendő tanubizonyosságul szolgálnak. Tántoríthatatlan s csak a közjót előmozdítani törekedő nemes lelkének bizonyosságát adá az 1830-ik eszt. országgyűlésén, a hol ismét mint országgyűlési követ ezen nemes megye részéről megjelenvén, a hív jobbágnak és lelkes hazafiúnak tulajdonságát tündököltette ki. Végre e ns. vármegye sokszor nevezett Deák Antal úrban helyheztetett bizodalmánál fogva e jelenvaló országgyűlésre követkepen leendő elmenetelre ötet 3-ik ízben szinte egy hozzája küldött kiküldöttség által megkérvén, és ő a ns. vármegye ebbeli kívánságának hálaadó tisztelettel engedvén, az országgyűlési követséget elvállalta; ezen rendeltetésének helyén mennyi az ő mértékletességével és példás hazafiuságával szerzett érdemei legyenek Deák Antal úrnak, a közvélemény elegendő bizonyosságul szolgál.

Mindezen előszámláltakra nézve tehát a t. Karok és Rendek Deák Antal úrnak hálaadó érzéseiket örökösíteni akarván, ezen jegyzőkönyvbe bevezettetni és a késő maradéknak emlékül fenntartatni és ezen érzelmeiket a sokszor nevezett Deák Antal úrnak akkor, a midőn Pozsonyból haza érkezend, egy kiküldöttség által tudtára adatni rendelték, mely végre Hertelendy Károly 2-ik alispán úrnak vezérlése alatt Ruszek József keszthelyi apát, Kisfaludy Sándor, Csányi László, Skublics József táblabíró, Püspöky János császári királyi főstrázsamester, Skublics Aloys főjegyző, Bertalan Pál fő- és Horváth Vilmos alszolgabíró urak oly utasítással kiküldettek, hogy Deák Antal úrnak megérkezésével ahhoz elmenvén, a ns. vármegye és az egész ország hasznára tett szolgálatjaiért a nemes vármegye nevében köszönetüket megtévén, egyszersmind nékie kijelentsék, hogy egészségének változó állapota tekintetéből következtet hazajövetelét sajnós érzéssel veszi, azonban meg vagyon győződve arról, hogy adandó alkalommal ismeretes hazafiúi - a közjó előmozdítására kellő - munkásságát a ns. vármegyétől megtagadni nem fogja.

Deák Ferencz úrnak, mint eddig volt surrogatus alispánnak helyébe a t. Karok és Rendek közmegegyezéssel Boldogfai Farkas János táblabíró urat választván, az ezen hivatalt elfogadta; erre való nézve minden, az első alispáni hivatal előtt lefolyó, vagy Deák Ferencz volt surrogált alispán úr előtt folyamatban tett pörök most Farkas János mint surrogált alispán úr előtt lesznek folyamatba teendő, s hogy a pörlekedő feleknek ezen változás által hátramaradás ne okoztasson, ezennel rendeltetik, hogy ezen már folyamatban levő pörökben az alpörös felek minden további idézés nélkül a felperes felek által teendő reassumpta után magokat védelmezni tartozzanak, Deák Ferencz volt surr. alispán úr által executiókra vagy határozásra, vagy akármely más törvényes foglalatosságokra tett terminusok Farkas János úr által megtartassanak. És hogy a ns. vármegyének ezen végzése kinek-kinek tudtára lehessen, a főbíró urak által, kiknek ezen végzés pontja kiadatik, közhírré fog tétetni. Farkas János úrnak szinte ezen végzés kiadatván, melléje egy lovas katona adatni rendeltetett.

Vége Oszterhueber József táblabíró úr, mint a számvevői széknek előlülője, ezen több esztendő óta viselt hivatalától magát fölmentetni és helyette más előlülőt kineveztetni kérvén, minekutánna a t. Karok és Rendek ez érdemben eddig tett becses fáradozását köszönettel vévén, ötlet, hogy az előlülőséget tovább is viselni ne terheltesse, megkérték volna: Oszterhueber József úr a Karok és Rendek kívánságát olyformán teljesíteni magát kijelentette, hogy a censuralis szék előlülőségét e jelen való országgyűlésének végeztéig folytatni fogja.

Minthogy pedig a követ uraknak mind a magok napi béreiknek, mind az írnokok és katonák fizetéseinek és más szükséges költségeknek kifizetésére pénz kívántatnék, meghagyatik Koppány Ferencz főadószedő úrnak, hogy mind Horváth János első alispán, mind Deák Ferencz táblabíró s követ uraknak külön-külön ezer, összesen pedig két ezer pengő ftkat a ns. vármegye házi cassájából kifizessen.»

Deák Ferencz testvérbátyját, Deák Antalt, a követségben 1833. május 1-sején váltotta föl, s már a május 2-dikán tartott kerületi ülésben felszólalt. Napi renden volt «a községeknek belső igazgatásáról» szóló urbéri VI. t. cz. javaslatának a község bírāja választásáról intézkedő 1. §-a.

DEÁK FERENCZ: Azon tapasztalást említette föl, hogy a compossessorátusokban többnyire gyűlölség uralkodván, a községi bírót botoztatni szokták, s azért kívánta, hogy a bírót vagy hegymestert a compossessorok sem bottal, sem másképp ne büntethessék.

AZ ORSZÁGGYÜLÉS TÁRGYAINAK SORÁRÓL.

I.

A KK. és RR. 1833. május 6-dikán tartott országos ülésének napi rendjén volt ő felségének a kir. előadások sora iránt 1833. ápril 16-dikán leérkezett kir. leirata. A főrendekhez e tárgyban küldendő üzenetnek kerületileg készült javaslata azt ajánlotta, hogy a rendek ragaszkodjanak már egyszer kijelentett szándékukhoz, mely szerint a földhasználati munka után nyomban a kereskedési tárgy munkáról akarnak tanácskozni, nem pedig, mint ő felsége kívánta, a törvényes rendszeres munkákról.

DEÁK FERENCZ: A kereskedési munkának fölvételéből a leghasznosabb következtetéseket lehet reményleni; azért küldőinek utasítása szerint is ott kell előbb segíteni, hol mélyebb a sérelem. Igaz, hogy vannak törvényeinkben is a kor lelkével meg nem egyező némely rendszabások, de azon kívül, hogy azokon a maga során igazítás tétethetik, minden esetre nem oly figyelmet érdemlők, mint a kereskedésnek sinlődő és ellenkező akadályokkal küzködő állapota. Ennél fogva a kereskedési munkát a második helyen kívánta fölvétetni.

II.

Az *elnök* hosszas vita után kimondván, hogy «a többség a rendszeres munkák fölvételére nézve a kir. válasz rendjét elfogadta», a május 7-dikén tartott kerületi ülésben többen úgy magyarázták az országos ülés határozatát, hogy elfogadtatott a kir. leiratnak egész sorozata, a mely szerint a kereskedelmi munkát a 4-dik helyre tüzetett ki; mások ellenben kiemelték, hogy mivel csak arról volt szó, a kereskedelmi vagy a törvénykezési munka juss-on-e a 2-dik helyre, a határozat ennél tovább nem terjedhetett. A kerületi elnök megbízatván, tudakozódjék az alnádornál, mikép mondta ki a végzést, a május 8-dikán tartott kerületi ülésben jelentette, hogy az alnádor a kir. leiratban kitűzött egész sorozatot mondja elfogadottnak. A követek közül *többen* kijelentették, hogy a mennyiben «a rendek az előlülőben compromittáltak», a dolgon már nem változtathatni. *Balogh János*, Barsmegye követe, a végzést rendjén levőnek is találta, mert a rendek üzenetükben nem mondták, hogy harmadik, negyedik helyen nem azt fogadják el, mi a kir. leiratban van.

DEÁK FERENCZ: Országos tárgyakban egyes emberben compromittálni nem fog. A végzést elfogadja, de nem azért, mivel az előlülő azt így jelentette ki, hanem azért, mivel a többség úgy akarja. Azonban országos ülésben fog iránta szólani, hogy a tanácskozásokon túlterjedett a többség akaratának kijelentése. Küldői elesvén attól, hogy a commercialis munka a második helyre tétessék, ennek okait látni fogják a naplókönyvben, de annak, hogy miért nem lett harmadik, okát a naplókönyvben látni nem fogják, mert iránta senki sem szólott. Üzenetünkben éppen ellenkezőt kell következtetni, mint a mit a barsi követ kíván, mert ott mi 2-dik helyre tettük a commercialet, s így se 3-dikra, se 4-dikre nem tehattuk, s ha van illationak helye, inkább az következne, hogy a mi a 2-dik volt, legalább 3-dik legyen.

III.

A május 11-dikén tartott országos ülésben *többen* kijelentették, hogy az előbbi országos ülésben kimondott végzésnek nem tulajdoníthatnak más értelmet, mint a mely a lefolyt tanácskozásokból természetesen következik, s azért a határozatot, mely szerint a kereskedelmi munka a 4-dik helyre tüzetik ki, kötelező erejűnek csak akkor ismerik el, ha meggyőzetnek róla, hogy a többség így akarja. *Mások* az elnök fölfogása mellett nyilatkoztak, s midőn *Deák Ferencz* szólani akart, az *elnök* fölhívta a KK-at és RR-et, hogy mivel a többség által ismételve helybenhagyott végzés ellen a kérdést újra tárgyalni különben is sikertelen, a vitatásokkal annyival is inkább hagyjanak föl, mert senkiről föl nem teheti, hogy a többség szavára ne álljon és magát annak ellene szegezze.

DEÁK FERENCZ: Ujabban is kinyilatkoztatja, a mit a tegnapi kerületi ülésben mondott, hogy annak, a mit a többség végez, magát örömet alá veti, s épen azért fájlalja, hogy fölkelését arra magyarázzák, mintha a végzésnek és a többség akaratának ellene menni és azt újabb tanácskozás alá vonni kívánná. Nem fessegeti ő itt, belefoglalta-e az előlülő az általa kimondott végzésbe mind a négy rendszeres munka sorozatát, avagy csak a törvénykezési tárgyra értette azt; egyedül azt jegyzi meg, hogy ő, a ki megbízói iránt hívséggel tartozik és a ki akkoron, midőn követnek választatván, utasítását általvette, abban küldőinek azon nyilvános akaratát találta, hogy mivel a commerciale már első nem lehet, nyerje a második helyet: küldőinek kívánságát és a végzésben meg nem nyugvását a naplókönyvbe betétni bizonyára el nem mulasztotta volna. Most tehát világosan megértvén a kimondott végzést, a maga biztosítására följegyeztetni kéri, hogy mivel a kereskedési tárgy második helyet nem nyerhetett, azt a harmadik helyen kívánta tanácskozás alá vétetni.

A KÉT TÁBLÁNAK EGYMÁSHOZ VALÓ VISZONYÁRÓL.

A KK. és RR. 1833. márczius 9-dikén tartott országos ülésükben elfogadták a kerületi ülés üzeneti és fölirati javaslatát a lelkiismeret szabadságát minden felekezeti szűkkeblőség ellen biztosító törvény alkotása tárgyában. A főrendek ugyanazon hó 11-dikén érkezett válaszukban nem helyeselték «a vallásbeli tárgyaknak rendkívül való fölvételét», hanem ez ügyet országos küldöttség elé kívánták utasítani; a KK. és RR.-nek márczius 14-dikén hozzájuk intézett fölszólítására azonban, hogy «a szokások viszonos és kölcsönös tiszteleténél fogva» vegyék föl az ügyet, ápril 1-ső napján érkezett válaszukban a javaslatra pontonként előadták észrevételeiket. A KK. és RR. ápril 13-dikán megállapított üzenetükben ragaszkodtak előterjesztett javaslatukhoz, s erre május 18-dikán kapták a főrendek válaszát, hogy ők is megmaradnak véleményük mellett. A KK. és RR. május 25-dikén tartott országos ülésének tárgya volt: az e válasza adandó üzenet javaslata. Ennek utolsó pontja így szólt: «végre az e tárgyban átküldött, minapi üzenetük hosszabb elhalasztására és más tárgy közbenvetésével történt félretételére nézve azt kívánják a KK. és RR. Megjegyezni, hogy ez, valamint az eddigi szokással meg nem egyez, úgy a kölcsönös értekezést nemcsak véghetetlenül hátrálná, sőt viszonzva tökéletesen meg is szüntetné, s ezzel a törvényhozás eddigi rendjét sarkából kifordítaná». Az *elnök* ez utolsó pont kihagyását kérte, mint a mely a főcélhoz, az egyességhez, nem fog vezetni. Itt ugyanis - úgy szólt - a két tábla kölcsönös viszonya mintegy kérdésbe vonatik, már pedig, ha a vallás sok kérdéseire még ez is hozzá jó, ezen újabb akadály még inkább útjában álland az óhajtott egyességnek. Az elnök felszólalására nagy lármá támadt a «maradjon» és «kimaradjon» kiáltók közt. Az elnök erre kijelentette, hogy a közértelem a pont kimaradása mellett van.

DEÁK FERENCZ: Miután a főrendek üzenetünket öt hétig félretették, s fölvettek e közben egy oly üzenetet, melyet mi későbbén küldöttünk kezökhez, huzamos hallgatás után kapunk tőlük az elsőre oly választ, mely csak egy napi ülésöknek volt kurta eredménye. Egy oly tárgyban cselekedtek ők ezt, melyet ezen képviselői tábla, mint a nemzeti közakaratnak tolmácsa, fontosnak, sőt siető orvoslást kívánó előleges sérelemnek nyilatkoztatott ki. Nem szólnak minden jussokról világos törvények; szokáson alapulnak leginkább országgyűlési viszonyaink. De a sértetlenül föntartott törvényes szokásokat törvény gyanánt tiszteltük mindenkor. Azonban nemzeti jussaink védelmére, legyen bár szokás vagy írott törvény alapjuk, legbiztosabb eszköz mindenkor, ha legelső sértésöknél tüstént felemeljük szavunkat; mert a sértésnek néma elnézése legszentebb igazainkra is káros befolyásu lehet. A hadindítás és békekötésnek jussa világos törvény szerint illeti a nemzetet is, a mint ezt az 1681: IV. és 1608: II. cikkelyek bizonyítják. De a nemzet elmellőzésével lassankint a maga kezébe vonta ezen egész jussnak gyakorlását a végrehajtó hatalom, s az első sérelemnek elhallgatása szülte azt, hogy 1790-ben már panasztáltak a törvénysértést őseink. Ámbár ezen panasz azóta is többször ismételtetett, orvoslást mindeddig még sem nyertünk; sőt 1830-ban maguk a főrendek egyenesen a múlt idők történeteire, vagyis az elhallgatás miatt lábra kapott szokásra hivatkozva, hadindítási jussunkat úgy magyarázták, hogy az egyedül az ujonczoknak és subsidiumnak megadására vagy megtagadására terjedhet. S e tárgy iránt azon országgyűlésből még csak felirat sem készült! A magyar ezredeken csak magyar tisztek valának egykor. Az ellenkező szokást hallgatva nézte el egyideig a nemzet, s e némaságnak következése lett, hogy az ezen nemzeti természetes igazunk gyakorlására nézve alkotott 1792-ki és 1807-ki törvények csak félig lehetének kielégítők, olyannyira, hogy 1830-ban e tárgyat mint sérelmet ismét fel kelle terjeszteni. De az ellenkező szokáson, melyet ismét csak elnézés szült, alapította ő felsége az 1790-ki és 1807-ki törvényekre utasító megtagadó válaszát. S végre a sérelemnek újabb panaszlása személyes tekintetből, a nádor iránt való tiszteletből, elmaradván, az egész tárgy elhalasztatott; félrevetve azonban nincsen. Tapasztalásból tudva tehát az elhallgatás káros következtetését, szükséges az ilyen újításoknak akkor ellentállani, mikor a visszaélést először

tapasztaljuk. De már az országgyűlési tanácskozások természete is megkívánja azt, hogy midőn egyedül az egyik tábla bir indítványi és kezdési joggal, a másiknak ne legyen hatalma a hozzá küldött tárgyat elmellőzni s hosszabb ideig halasztani, mert akkor az egész kezdési elsőség sikertelen, sőt nevetséges lenne. Ha pedig ezen elmellőzést mi is viszonzónók, és semmit a felső táblához fel nem küldenénk, míg az előbbire választ nem kapunk, tanácskozásaink elakadnának, sőt a törvényhozás sarkaiból ki lenne forgatva. Kit terhelne akkor a nemzet méltó bosszankodása? Tőlünk, kik annyi ezrek nevében gyűltünk itt össze, talán csak senki sem fogja kívánni, hogy hasonló esetben a viszonzás jussával ne éljünk s így a főtáblának önkényes akaratjának némán hódoló vak eszközei legyünk. Midőn az aggodást okozó cselekedetnek valósága kétségtelen; midőn sértett jussaink végromlását féltve nyílt egyenességgel szólunk: senkit ezzel nem sérthetünk, sőt magát a fenséges nándornak személyét is kevesebbet tiszteljük az által, ha betegek iránt gyakorolni szokott kimélő hallgatással mellőzzük el sérelmünk megemlítését, mint ha illendően, de őszinte bizodalommal aggodásunkat és annak igaz okát kijelentjük. Azért maradjon meg az utolsó pont. A mi pedig az előlülő úr által előre kijelentett többséget illeti, kérelmem az, hogy ez csak a voksok számbavevése után határoztassék meg, mert üzenetünk utolsó czikkelyét kerületi ülésünkben nevezetes többség határozta el; kétszer 24 óra alatt pedig a belső meggyőződés annyira talán meg nem változott, hogy most az ellenkezőt kívánók nevezetes többsége már előre világos legyen.

A JOBBÁGYOKNAK SZEMÉLY- ÉS VAGYONBELI BÁTORSÁGÁRÓL.

I.

A KK. és RR. 1833. június 15-dikén tartott kerületi ülésének napirendjén volt: az urbér tárgyában készült VIII. t. cz. javaslata a jobbágyok személy- és vagyonbeli bátorságáról. Ennek Dessewffy Antal, Temesmegye követe, által szövegezett két §-a azt rendelte, hogy a jobbágyok csak akkor háborgathatnak vagyonukban vagy személyükben, ha törvényesen rendelt bíró által kihallgattatva, a törvény rendelete szerint ítéltettek el; továbbá, hogy minden követelésüket és személyük sértését akárki ellen tulajdon fölperességek mellett kereshetik. *Aczél Antal*, Aradmegye követe, a javaslatot hevesen megtámadta. «Benne oly elveket, oly fogásokat - így szólott - lát elrejtve, melyekből alkotmányunknak, s az egész nemesi karnak végromlása következne, s azért ő soha semmi szín alatt reá nem áll». Hasonló nézeteket fejtegetett *Rohonczy János*, Veszprém megye követe. Utána felszólalt Deák Ferencz.

DEÁK FERENCZ: A javaslott 8-dik cikkely iránt nekem különös utasításom nincs; de mivel abban az emberiség legszebb jussai határozatnak meg, pártolom azt szívem érzése szerint, és pártolni csak akkor szünhetem meg, ha ettől küldőim egyenes rendelése eltilt. Van egy törvény, mely minden polgári törvények felett örök és változhatatlan, melyet a világ kezdetétől ennyi századokon keresztül semmi álokoskodás sarkaiból ki nem forgatott, semmi hatalom és erőszak el nem nyomhatott; egy oly törvény, melynek legkisebb sértését keserű bosszúállás követte mindenkor; egy oly törvény, melyet az alkotó minden jobb embernek szívébe véselt, mely nélkül polgári alkotmány erősen nem állhat, mely nélkül írott törvény igazságos és boldogító nem lehet és ez: a természetnek szeghetetlen szent törvénye. Ezen törvény parancsolja, hogy minden embernek személye sérthetetlen legyen, ez öntött minden ember kebelébe önvédelmi ösztönt és akaratot; ez adott neki hatalmat arra, hogy sértője ellen gátolva és bosszúlva erőszakot használhasson. De polgári társaságban ezen hatalmat az írott törvény sok esetben kivette az egyes polgárok kezéből, mert a mindenkor önvédelem és bosszúállás a társaság céljaival meg nem férhet; ugyanazon írott törvénynek kötelessége tehát a haza minden lakosának személybeli bátorságát oly lábra állítani, hogy törvényen kívül önkény szerint senki mást ne bántasson. Hazánkban is gondoskodtak erről törvényeink, de csak a nemesekre nézve; meghatározatott az, hogy nemest ítélet nélkül bántani nem lehet. De a szegény nemtelen jobbágy felejtve vala mindenkor; őt a földesúrnak birósága alá adták törvényeink még ott is, hol a bíró egyszersmind kereső fél vala; őt törvény nélkül, gyakran meg sem hallgatva, oly vétekért büntette indulatos felhevülésében az uradalmi tiszt, mely által önszemélyét vélte sértve lenni, s ez akkor nem annyira büntető bírónak, mint bosszútálló erőszakoskodónak tekinthetett volna. Így eredtek a törvény hiányossága miatt visszaélések; így gyakorlotta sok földesúr azt, a mit rendes társaságban gyakorolni senkinek nem szabad: önügyében a bíróságot, önszemélyének sértése miatt a bosszút. De eltörölték már a RR. ezt az ítélő hatalmat; ennek eltörlése után tehát a büntető hatalmat előbbi állapotában hagyni helytelen lenne. Nem lenne nehéz Veszprém vármegye követének azon állítását, hogy a magyar parasztnak személybeli bátorsága eddig is elegendő vala, esetek felhozásával megcáfolnom. De hosszas volnék, ha elszámolnám, hány ártatlant sértett az önkény, hány visszaélés maradt a törvény hiánya miatt büntetlenül. Nincs is szükségem efféle fejtegetésekre, mert vagynak bizonyításaim, melyektől a hitelt megtagadni senki sem fogja; bátran hivatkozom azokra, s ezek a RR. tapasztalásai. Tegyük kezünket szívünkre és feleljünk nyiltan, ha nálunk a jobbágynak személybeli bátorsága eddig az önkény ellen törvény által védve volt-e? Én is tisztelen a hazai constitutiót, de a javaslott törvénycikkelyből azon káros következtetéseket származni nem látom, melyeket Veszprémnek követe jövendől. Itt a személybeli bátorságról

vagyon szó, nem a büntetések módjáról; magát a vétkes nemes embert is bizonyos esetekben tüstént befogattatni rendelik törvényeink s erről a javaslatban is tétetik említés; továbbá a személybeli bátorságról s nem az adónak általunk viselendő terhéről szólunk itt. Ez a két tárgy pedig egymástól különböző; noha kénytelen vagyok azt is megjegyezni, hogy küldőim a házi adó terhének egyrészen leendő elvállalásával is kívánnak az adózókon segíteni; de ezért őket a consitutió ellenségeinek mondani nem tűröm s minden ilyes következtetéseknek ellene mondok. Mivel tehát a javasolt czikkely a jobbágyok személybeli bátorságát eszközli, a t. RR.-ket annak elfogadására kérem. Nem úgy kérem én ezt, mint kegyelmet vagy ajándokot, hanem úgy sürgetem mint igazságot, melyet az emberiség jussainak sértése nélkül meg sem lehet tagadni; nem új engedményt kívánok én, hanem azon just, mely a természet törvénye szerint jobbágyainkat is illeti, s melyet a földesurak gyakran visszaélésekkel súlyosítva bitorlottak, kívánom én visszaállíttatni; kívánom nyolcz százados constitúciónknak nyolcz százados igazságtalanságát enyhíteni. A haza ügyének nevében óhajtom ezeket; mert a közboldogság ott általános nem lehet, a nemzet virágzása nem képzelhető, a hol még a személybeli bátorság is csak privilegium, s a hol azt a kisebb rész csak kizárólag gyakorolja.

II.

Ugyanabban a tárgybán a junius 17-dikén tartott kerületi ülésben még egyszer szólott. Több követ ugyanis a nemeseknek a Hármaskönyv I. része 9-dik czímében foglalt kiváltságát, hogy idézés nélkül és törvény útján kívül senki sem háborgattathatik, a nem nemesekre kiterjeszhetőnek nem tartották.

DEÁK FERENCZ: Sokat hallván a sokszor érdeménél feljebb is dicsért, sokszor ellenben méltatlanul is gyalázott I. r. 9. cz. változatlanságáról, szakaszonként felveszi azon törvényt és megvizsgálja, alkotásától fogva minő változások történtek rajta. Az első szabadságon, mely a nemest egyedül a tetten engedi befogatni, változást tett az 1625: XIII., mely a birtoktalan nemest minden idézés nélkül, az 1655: XXXVIII., mely vizsgálat után, az 1687: XIV. s az 1723: V., melyek vizsgálat előtt is befogatást rendelnek; úgyszintén az 1715: VII., mely fel ségsértés esetében hasonlót határoz minden kihallgatás nélkül, a mi viszont a második szabadsággal ellenkezik. A harmadik szabadság: libere rebus suis utendi fruendi potestas változást szenvedett, midőn az 1548: XXXIV. és XXXVI. s az 1550: XI. a jobbágyság szolgálatját bizonyos napokra és módokra határozta; midőn az 1723: XVIII. a jobbági birtokot elvehetetlennek rendelte. A harminczad alól való kivétel az 1569: XVII. és 1655: LXXXIII. által csak az allodialis termékekre, az 1723: XIV. által pedig csak az örökös tartományokra szoríttatott. Végre az utolsó szabadság, mely az egésznek biztosítására alkottaték, nem csak megszoríttatott, de hová lett? a RR. igen jól tudják. Ha tehát őseinknek szabad volt megváltoztatni, megszorítani, eltörölni az I. r. 9. cz. azon részeit, melyeket a status czéljára nézve károsoknak ítéltek, miért ne szabadjon nekünk oly intézkedést tenni, mely még csak meg sem szorítja az I. r. 9. cz.-ét? Hasonló érintetlen kényességűnek mondatik az 1741: VIII.; úgy de ebben az 1723: VI. alaposnak mondatik, melynek 4. §-ában az armalisták taxáltatni rendeltetnek; ezt azonban az 1715: XIX. és 1805. I. elrontották, és hogy az 1741: VIII. czikkelyt, melyről csak szólni sem szabad, megváltoztatták a nélkül, hogy a diarium csak legkisebb ellenmondásnak is jelét mutatná. Hogy állhatna tehát a változhatatlanság ideája ellent a javasolt törvényczikkely alkotásának, mely se repraesentatióról nem szól, sem az adóról nem rendelkezik, hanem egyedül arról, hogy a paraszt is a törvény oltalma alatt él, hogy személye sérthetetlen, s hogy perét, panaszát előterjesztheti, a mi más szóval annyit tesz, hogy a magyar paraszt is ember; nem tartom én őt rabszolgának, sőt azt hiszem, hogy őt annak tartani nincs köztünk, a ki ne pirulna.

A VALLÁS ÜGYÉBEN.

A vallás ügyében a két tábla között megegyezés a KK. és RR. 6-dik üzenete után sem jött létre. A főrendek az erre adott 6-dik válaszukban fölszólították a KK-at és RR-et, hogy «ha a főrendek javaslataihoz járulni nem kívánnának, sem pedig az egyesüléshez vezető más módot nem találnának, alig látszik egyéb hátra lenni, mint hogy a két tábla megegyeztével már elhatározott pontok annak rende szerint ő felsége elé terjesszessenek». A KK. és RR. 1833. július hó 13-dikán tartott országos ülésükben tárgyalták az erre adandó 7-dik üzenet javaslatát. Ennek utolsó pontja így szólott «Hogy - a főrendek - némely kisebb fontosságú s már az 1790. XXVI. t. cz.-ben foglalt pontokban megegyeztek; hogy az ezredbeli evangelicus káptalanok s a közös temetők iránt tett kívánság fölterjesztését nem ellenzik: az nem enyhítheti a keserűséget, melyet lehetetlen nem érezni, midőn minden nagyobb sérelmekre oly orvoslást ajánlanak, minélfogva azoknak némely része csak úgy enyésztenék el, ha nagyobb része törvényesítenék. Ily ajánlat mellett szólítani föl a KK.-at és RR.-et, hogy a két tábla megegyeztével már elhatározott pontok annak rende szerint terjesszessenek föl, nem egyez meg a nagyérdékű tárgy és a nemzet azon függő kívánságai iránt tartozó tekintettel.» Ezért a KK. és RR. világosan kijelentik, hogy előbbi, nyilatkozataik mellett állhatatosan megmaradnak, s egyszersmind kimondják «hogy ha - a főrendek - az ügyfölterjesztését még most is visszatartóztatják, akkora KK. és RR. az egész tárgyat ez uttal fölfüggesztik, s minden esetre az 1790. XII. t. cz. értelméhez szorosan ragaszkodván, a törvények önkényes magyarázatából kelt, s netalán még kelendő minden rendelkezést törvényteleneknek s kötelező erő nélkül valóknak az egész haza előtt kinyilatkoztatják.» A tárgyalás megkezdése előtt az *elnök* fölszólította a KK.-at és RR.-et, álljanak el a tárgy fölfüggesztésére irányuló szándékuktól és folytassák a főrendekkel az egyezkedést. Ha pedig ezen kérését nem teljesítenék, legalább azt kéri, hogy a miben megtörtént az egyesülés, az fölírásba menjen.

DEÁK FERENCZ: Súlyos átok gyanánt nyomja nemzetünket a hajdan korból, úgy látszik, örökségül reánk szállott irigy viszálykodásnak minden közbizodalmat elfojtó indulatja. Sok kincsekkel áldotta meg a természet hazánkat; de az irigy sors megtagadta tőlünk legszebb áldását, a közértelmet és egyetértést, talán azért, hogy a magyar soha virágzó nagyságra ne emelkedhessék, soha igazán szabad és független ne lehessen. Nem is a külső erőszak fog egykor minket elnyomni, hanem belső egyenetlenség, mely a közérőt és közlelkedést kifejleni nem engedi, s polgári szabadságunk éltető gyökerein rágódva, dúlja fel végre nemzeti létünket; mert ime most is a legszentebb tárgy, a vallásnak és lélekismeret szabadságának tárgya, boldogító áldások helyett, a visszavonás és indulatos gyűlölség magvait szórta el közöttünk. Küldőimnek egyenes utasítása, hogy a vallások különbségéből eredhető meg hasonlások meggátolására, s a rokon egyetértésnek helyreállítására törekedve, a KK. és RR. üzeneteiben kifejezett kívánságokat nyilván pártoljam. Örömmel teljesítem ezen kötelességet, mert a polgári társaság céljaival megférő minden szabadságot, és így a vallás szabadságát is, sérthetetlen szentség gyanánt tisztetem. Szívemből óhajtanám én is hazánkban az egyetértést és rokon bizodalmat helyreállítva, sőt jövődre is biztosítva látni. De fájdalommal tapasztalom, hogy a törvényhozó test pártokra szakadott, s annak egymással ellenkezésben álló részei naponkint több keserűséggel távoznak inkább egymástól, a helyett, hogy egymásnak testvéri szeretettel békülő kezét nyujtanának. Mennél tovább lesz vitatás alatt a vallásbeli tárgy, annál kevesebb a reménység egy oly törvény alkotásához, mely a sérelmeket orvosolva, közelégedést szülhessen; de annál több a gyűlölség, mely a vitatások folytatásából származhatik. Ezeken felül még egy oly kérdést is látok a vallásbeli tárggyal összeszöve, mely nagyrészen polgári szabadságunkat érdekli. A vallásbeli átmenetelre nézve sarküzenetünkben az foglaltatik, hogy annak esetei ő felségének csak tudomás végett jelentessenek be; ha tehát mi most ettől elállva, a fejedelmi felügyelés jussának olyan magyarázatját ismerjük el, hogy a törvények által meghatározott kérdések megvizsgálását és helybenhagyását a kormány még végrehajtás előtt, mintegy birtokon belül, gyakorolja: könnyű lesz ezen értelmet a kormányzás

egyéb tárgyaira is kiterjeszteni, s akkor az 1791: XII. ellenére főbb parancsolatok intézik közdolgainkat s a végrehajtó hatalomnak nemzetünket illető része ki leszén játszva. Utasításom van arra is, hogy törvénykezéseink rendében minden parancsolatot eltöröltetni igyekezzem; mert ezek az igazság kiszolgáltatását hazánk közkárára gátolják. Mindezen parancsolatok a fejedelmi felügyelet jogánál fogva adtak ki. Ha tehát azon jognak említett magyarázatát hallgatva elfogadnám, küldöimnek ebbeli kívánságát sem teljesíthetném, mert a mit ma elismerek, azt holnap ostromolnom nem lehetne. Mivel tehát a fő RR. ezen magyarázattól elállani nem akarnak; mivel az üzeneteinkben előadott, s egymással szoros összeköttetésben álló sérelmek és kívánságok legfontosabb részének felterjesztését gátolják, a csekélyebbeket pedig kiszemelni s ezek felterjesztése által a többinek törvénytelenységét hallgatva törvényesíteni, sem az igazsággal nem egyező, sem a más tárgyakra is alkalmazható rossz példa miatt nem tanácsos: nincsen egyéb hátra, mint az, hogy az egész tárgyat ezúttal felfügesszük. Az idő lelkével haladó mívelődés, mely sem visszalépni, sem megállni többé nem képes, ki fogja kívánni a most kívánt szabadságot, mert a míveltség és a szabadság azon elválhatatlan két testvér, kiket a jótevő végzet az emberiség boldogítására küldött a világra. Én ugyan az egyszer felvett tárgynak abban hagyását általában véve nem szeretem, mert ez közönségesen csüggedésre, a csüggedés pedig erőtlenségre mutat. Azon idegen, ki belső körülállásainkat nem ismerve, olvasni fogja irományink között, mily meleg lelkesedéssel pártolta e tárgyat kezdetben az ország gyűlése, ha majd a kezdetet a kimenetellel összehasonlítja, gúnyolva fogja rólunk megjegyezni, hogy az oroszán rettentően tátotta fel száját, de csak ásított. Minden gúnynak ellenére azonban választásunk csakugyan nincsen. Mert az üzeneteinkben kifejezett kívánságok teljesedésbe nem mehetnek, a további vitatások időnkét is vesztegetve, csak a meghasonlást nevelnék, a rossz törvény legtöbb meglegedetlenséget szülne, minthogy a jövő reményeket is előlné, a felügyeleti jussnak említett magyarázatja pedig nemzeti jussaink sérelmével az önkénynek hatalmát könnyen terjeszthetné: ismételve mondom tehát, hogy a felfüggesztés szomorú kénytelenség, de kénytelenség. Fájdalommal jelentem én ki ezeket t. KK. és RR.! mert mélyen égető fájdalom dúlja keblemet, midőn látom, hogy a nemzet egy oly tárgyat, melyet hat hónapokig a haza közkívánságának vitatott, a hetedikben siker nélkül abban hagyni kénytelen. Jaj nekünk, ha ez a nemzeti belső erőnek hiányából eredett; akkor a magyarnak egykor virágzást ígérő nagysága csak hiú gyermeki ábrándozás; akkor a nemzeti függetlenség csak szappanbuborék. De ha ezt országgyűlésünk hibás elrendezése szülte, akkor az orvoslás nem lehetetlen és sok időre talán már nem halad. Majd ha a nemzet számot kér tőlünk a közbizodalomról, azon legszebb ajándékról, melyet szabad polgárok nyújthatnak; ha számot kér arról, miképen orvosoltuk a hazának vérző sebeit s a közkívánságot mennyire teljesítettük; ha számot kér az elrepült, de soha vissza nem hozható drága időről: elkeseredve fogjuk megvallani, hogy heteket, hónapokat vont el tőlünk egy oly tárgynak vitatása, melyet végre felfüggeszteni valánk kénytelenek. De el fogjuk mondani azt is, hogy az irgalmat nem ismerő sorsnak vaskeze épen azon örvénybe sodrotta e tárgyat is, hol már több országos közóhajtás elsúlyodott. A fejedelmi szónak meghallása végett külföldre idézett hazafiak iránti sérelem, a békének és háborúnak nemzetünket illető jussa, épen itt szenvedtek hajótörést, sőt az 1730-ki országgyűlésének azon legszebb munkáját, hogy a kívánt ujonczok megigérése előtt a közszükségnek valósága a törvényhozó test előtt is felfedeztessék: egyedül a fejedelemnek közbejött rescriptuma mentette meg azon örvénynek pusztító hatalmától. El fogjuk mondani mindezeket, s a nemzet látván e sok rossznak forrását, az orvoslást halasztani nem fogja; mert előttünk ezen országgyűlésen az alkalom, hogy változtatva javítsunk. Tisztetem én a vélekedések szabadságának szentségét; tisztetem még akkor is, midőn az a többség gondolkozásával nem egyez; nem is utalok a mívelt világ ítéletére egyes embernek tetteire nézve, mert úgy hiszem, minden ember saját kebelében hordozza tetteinek legigazabb bíróját: a lélek ismeretét. Csak az előttem a nyomorult, az a

megvetést érdemlő, ki tetteiért önkeblében megnyugtatót nem talál. Nem fejtegetem én, ha vajjon a főrendek eddigi ellenkezésének okai helyesek és alaposak voltak-e? Ismételve bizonyossá tettek ők minket, hogy egyedül a közjó vezette lépéseiket, s én ezt mint képviselő most vizsgálat alá nem veszem. Szabad legyen azonban berekesztésül nyilván kijelentenem azon forró óhajtásomat, hogy a nemzetek sorsát intéző hatalmas Isten boldogító áldását, vagy súlyosan ostromozó csapásait mi reánk is, de ő reájok is, olyan mértékben árassza, a milyen tiszta lélekkel egyedül hazánk közboldogságát viseltük szemünk előtt mindenkor.

AZ URBÉRI TELKEK MAXIMUMÁRÓL.

A KK. és RR. táblája 1833. július 23-dikán tárgyalta «a jobbágyok szabad költözéséről és ennek következtetéséről» a kerületi ülés által előterjesztett urbéri I. t. cz. javaslatának 11-dik §-át, mely így szólott: «Hogy számosabb teleknek kevés kézbe jutásából kár ne következzen, a legnagyobb mennyiség, melyen fölül ugyanazon egy vevőnek egy községben urbéri telkeket szerezni nem szabad, oly módon állapítatik meg, hogy azon helyekben, hol 40 egész urbéri telkeknél több nincsen, csak egy egész telket; hol 80 a jobbágytelek száma, ott két telket; továbbá, ha 120-ra megy a telkek száma, ott három telket; végre a mely helyeken 120-on fölül akárhány a telkek száma, ott négy - nem több egész telket vehet ugyanazon egy személy.»

Deák Ferencz: Sok igen fontos okok hordattak elő a jobbágytelkek határtalan számú megvásárlása mellett; de vannak figyelmet érdemlő tekintetek, melyek ezen szabadság megszorítását javallják; ezek között bizonyosan legfontosabb az, hogy ekképen a jobbágytelkek kevesebb kezekre kerülnének. Azon állításra, hogy éppen a kevesebb kezeknél lévő jobbágytelkek által a földesúrnak haszna is szaporodik, könnyű volna megfelelni; mert vannak a mezei gazdálkodásnál oly időpontok, melyekben az egyszerre előállított számosbb kézi munkás felette hasznos, sőt gyakran szükséges, mert tetemes kár gátoltatik általok, pedig azt csak tagadni senki nem fogja, hogy húsz féltelekből több munkás állhat ki egyszerre, mint azon egy gazdától, ki a húsz egész telket maga bírja. Minekutána azonban a szabad adást vevést most ingyen adták által a földbirtokosok jobbágyaiknak, ezen áldozat mellett az ilyen apróbb hasznokat számba venni nem volna méltó; de magasabb tekintetek azok, melyek a szóló véleményét elhatározták: a szegény jobbágyok boldogsága és a statusnak közjára, mert nem az a boldog ország, hol legtöbb gazdag ember, hanem az, hol legkevesebb szegény ember vagyon, a mint ezt Angliának e részben szomorú példája bizonyítja. Polgári belső elrendelkezésünk csak 70 ezer nemes háznépnek kezébe adta az egész földbirtokot, s a 7 millió lakosnak fekvő tulajdona nincs; de ezen rendelkezésnek nem egészen igazságos voltát enyhíti némileg az, hogy 200,000 jobbágytelek legalább 400,000 háznépnek biztos lakást és élelmet nyújt, melytől azt megfosztani, vagy az úri adózást felemelni nem szabad. Arra kell tehát törekednünk, hogy ezen jótétemény kevés kezekbe ne kerüljön; pedig a határtalan számú vásárlások bizonyosan sok háznepet kirekesztenének a jobbágytelkek birtokából, kik eddig ott találták táplálásuk forrását. Azt hozzák némelyek elő, hogy, az ilyen háznépek napszámos kézi munkából, mesterségekből, gyárakból élhetnének; de a napszámos kézi munkákra nézve meg kell azt jegyezni, hogy annyi munkás bizonyosan nem szükséges akármely határnak megműveléséhez, a mennyit az féltelekre felosztva eltáplálhat; így például nálunk 20 telkes határon 40 háznép él, a 20 teleknek 400 holdat tévő szántó földjeit pedig bizonyosan kevesebb munkás művelné. A mi továbbá a kézműveket és gyárakat illeti: ezekre földművelőnek egyszerre általítani nem olyan könnyű. Szabad legyen e részben Anglia belső helyheztesítésének árnyékoldalára hivatkozni. Ott az 1790-ik esztendőből fogva többel, mint 200,000-el kevesedett a földbirtokosok száma, s így a földbirtok kevesebb kezekbe került. Azt lehetne talán vélni, hogy ezen kétszáz ezer a virágzó kereskedésben, a naponként nevelődő és szaporodó gyáraknál biztosabb élelmet találva hagyta el a földbirtokot; de ellenkezőt bizonyít azon körülállás, hogy ugyanazon 1790-től fogva a szegények taxája hetvenhét millió ezüst forintra, és így két annyira szaporodott, mint a mire Magyarországnak minden tisztán befolyó statusjövedelmét számítják. Ha tehát ez Angliában így történt, mi következne nálunk, hol a kézművek és gyárak sínlódnak? Kereskedésünknek szabad függetlensége pedig csak törvénykönyvünkben vagyon meg, de valósággal nem létezik. Felhozott az is, hogy olyan megyékben, hol a szabad adásvevés már régen divatoz, a jobbágytelkek azért kevesebb kezekre nem kerültek; de

ebből a jövőre biztos következtetést vonni nem lehet, mert naponként szaporodván országunk népessége, rövid idő alatt sok tekintetek megváltoznak. Hozzájárul még az is, hogy eddig a szabad adás csak kevés helyen lévén szokásban, az, a ki ott jobbágytelket nem vehetett, könnyen kapott máshol, és pedig a földesúrnak kegyelméből ingyen, a mi ezentúl végképen meg fog szűnni. Könnyű volna ugyan ezen segíteni, ha Owen tanácsa szerint Angliának újabb példájára az ország míveltelenebb részeibe szegények szállítványai telepíttetnének meg; de tartani lehet, hogy az ottani földesurak hasznos pusztáikat megszállíttatni nem igen örömet fogják, már pedig nem a népes Trencsén vármegyében kell tartani a jobbágytelkeknek kevés kézre kerülésétől, hanem az alföldnek áldott tér mezején, hol a föld termékeny, az állomány nagy és így sok tiszta hasznót ígér. Végre megvallja, szeretné a törzsökös népet hazánkban fentartani; szeretné a magyart terjeszteni inkább, mint megszorítani: tart pedig attól, hogy háttartalan vásárlás által a legboldogabb vidékeken sok jobbágytelek egynehány gazdag rácznak vagy czinczárnak kerül kezére, ez pedig a nemzetiségnek mennyire ártalmas, a KK. és RR. ítéletére bizza.

AZ IRTVÁNYOK VISSZAVÁLTÁSÁRÓL.

I.

A KK. és RR. 1833. aug. 1-sején tárgyalták a kerületi ülés által előterjesztett urbéri III. t. cz. javaslatát. Az «azokról, melyek a telek haszonvételén fölül a jobbágyok hasznai közé tartoznak» szóló javaslat bevezető szavai és 1. §-ának első pontja ezek voltak: «Azokra nézve, melyek a telek haszonvételén fölül a jobbágyok hasznai közé tartoznak, a következők határozatnak: 1. §. A telek utáni állományba be nem számított minden irtásokat a jobbágyok addig, míg azok maga módja szerint vissza nem vétetnek, föld vagy haszonbérfizetés mellett a földesúrral kötendő szabad egyezés szerint fogják használni; mihelyt pedig azok visszaváltatnak, nyomban az uraság szabad rendelkezése alá jutnak.»

DEÁK FERENCZ: Két fő kérdést lát ezen tárgyban. Egyik az, hogy milyen irtásokat lehet a földesúrnak visszaváltani; a másik az, hogy a visszaváltott irtásokat mennyire szabad uradalmi használatra fordítani. Az elsőre nézve kijelenti, hogy visszaválthatóknak tartja mindazon irtásokat, melyek valóságos jobbágytelki állománnyá nem változtak, habár azokhoz a mostani birtokos ingyen jutott is, habár azok a dicalis összeírásba bevétettek is, mert küldői ezen összeírásokat, mint csupán önkényeseket, törvényes alapul e részben elfogadni nem akarják. A mi pedig a visszaváltott irtásoknak uradalmi használatra leendő fordítását illeti, bátor ez iránt nézeteit a KK. és RR.-nek előadni. Nem hozza kétségbe a földesúrnak tulajdonosi jussait, tudván azt is, hogy eddigi törvényeink szerint ezen jussnál fogva hatalmában állana minden földesúrnak a visszaváltott irtásokat önhasználatára fordítani. Nem akarja meghatározott korlátolás nélkül felállítani azon elvet: «salus publica suprema lex est», mert eleven színekben állanak előtte a veszélyes következtetések, melyeket ezen elvnek önkényes magyarázatja szülhetne. Bizonyításokra e részben szüksége nincsen; elég legyen az 1790. esztendei XX. cikkelyt említeni, melynek egyetlen egy kifejezése egyoldalulag, önkényesen magyarázva, oly sok inséget hozott az országra és világos törvényeinken mély sérelmet ejtett. De vannak olyan környüállások a polgári életben, melyek minden jó hazafit felszólítanak arra, hogy az emberiségnek és polgári társai boldogságának tekintetéből legalább egy részt áldozzon a törvény által neki gazdagon engedett jussokból. Ilyen környüállások közt alkottatott az 1548: XXXIV. és XXXVI., az 1715: VIII. s az 1723: XVIII. törvénycikkely; ilyen környüállások miatt lett behozva és későbbben elfogadva az urbarium, mely most talán törvényesítve is lesz, noha mindezek a földesúrnak tulajdonosi jussát korlátozták; ilyennek tekinti most az irtások kérdését, mert ez a jobbágyok nem csekély részének boldogságába mélyen belévág, pedig nem a pálcza és büntető hatalom, hanem a szánakozó szeretet és bizodalom tarthatják csak fel a jobbágy és földesúr között azon atyai és fiui kapcsolatot, melyet hazánk minden részeiben oly gyakran emlegetnek, de sokan csak emlegetnek. Hazánkban sok ezer háznép egyedül irtásokból veszi élelmét; vannak vidékek, melyeken irtáson kívül a jobbágyoknak úgy szólván semmi birtoka sincs; eddig a földesurak főbb parancsolatok által gátolva, nem tudták azoktól jobbágyaikat megfosztani, vagy a hol az irtások visszaváltattak is, nagy része azoknak új jobbágytelkekké változott, melyeken az előbbi birtokosok földet, lakást és biztos élelmet találhattak; de ha most ezen javasolt törvényt, úgy mint előttünk van, elfogadjuk, minden földesúr önhasználatára fordíthatja a visszaváltott irtásokat, és azon háznépek, melyek eddig azokból nyerték élelmöket, földönfutókká lesznek, ez pedig a haza boldogságára nézve is káros; mert ugyanazon polgár, kit csekély birtoka szorosán a házához kötve, a közbátorság mindenkor védjévé tett, táplálása helyéből kikergetve, ugyanazon közbátorságnak dülő ellensége lehet. Nem védi azon főbb parancsolatokat, melyek törvényeink ellenére önkényesen sértették a sajátságai jussnak szentségét, sőt inkább ezeket tartja polgári szabadságunk legérzékenyebb sebeinek. Ugyanazért óhajtaná azt, hogy mindent világos

törvény határozzon meg; de ezen törvények olyanok legyenek, melyek a jobbágyság sorsát rosszabbá ne tegyék. Eddig, ha a földesúr törvényes jussainál fogva magához kívánván venni az irtásokat, pört kezdett is jobbágyságai ellen; ha ítélőszékeink a törvények értelméhez képest a földesúrnak ítelték is a kereset alá vett földeket: a kormány önkényes főbb parancsolatok mellett gyakran ellenkezőt rendelt, s ez által sértette ugyan a törvényt, de a jobbágyság tovább is birtokban maradt, vagy új jobbágyságot kapott. Ennek természetes következménye lett az, hogy a jobbágyság földesúrára iránt, ki tőle csak adózást és engedelmisséget kívánt mindenkor, ki őt még élelmi forrásától is megfosztaná, ha ebben a végrehajtó hatalom által nem gátoltatnék, idegenséggel, sőt gyakran gyűlölettel viseltetett. Igaz ugyan, hogy itt a földesúr csak jussaival kívánt élni, a kormány pedig törvényt sértett, a gyűlölet tehát igazságtalan vala. De lehet-e bámulnunk azon, ha a nyomorúság örvényében küszködő nem igen fontolgat hideg vérrel; lehet-e bámulnunk, hogy az éhező utolsó falat kenyerétől megválni nem akar, és gyűlöli azt, a ki őt attól bármely jus és törvény mellett megfosztani igyekszik, kivált ha ez ellen a főbb hatalomnál talál csak pártolást. Vessünk tehát gátot a parancsolatok önkényének, enyhítsük, sőt töröljük el ezen gyűlöletet: ezt pedig csak úgy eszközölhetjük, ha világos törvény teljes mértékben nyújtja a jobbágyságnak mindazon oltalmat, melyet ő eddig csak a kormánytól nyerhetett. Bátor tehát a szóló a KK. és RR.-et felszólítani, méltóztassanak a visszaváltott irtásoknak magános használatra lehető fordítását valamiképen megszorítani, mert a javasolt szerkezet a jobbágyság sorsát csak rosszabbá tenné, s annak szigorú igazsága keveseknek használva, sok ezrek nyugodalmát feldolná, sok ezrek keserű könnyeit vonná fejünkre; pedig ezen országgyűlésen, melytől a szegény adózó nép szívszakadva várja boldogságát, ilyen törvényt alkotni annyi volna, mint nyolcz millió embernek kebelében felébreszteni azon óhajtságot: hogy vajha inkább a szigorú törvény helyett ismét a végrehajtó hatalomnak önkényes, de reájok nézve kegyesebb parancsolatai tennének intézetet. A mi végre ezen megszorítás módját tárgyalja, küldői tekintetbe vévén azt, hogy sok jobbágyság egyedül irtásokból élven, azok nélkül könnyen inségre juthatna, sok szorgalmatos háznép elpusztulna; de tekintetbe vévén másrészt a szegényebb földesúrok sorsát is: azt óhajtsák, hogy a még nem regulázott vagy örökös szerződéssel nem bíró helyiségekben a belső telkek, melyeken a jobbágyság házai vannak, továbbá is azoknak birtokában maradjanak; ezeken felül köteleztessék a földesúr a lakosok által birt irtásoknak egy negyedrészt minden esetre oly formán lakósira urbarialis szolgálat mellett kiosztani, hogy ha az irtások mennyisége nagy, a jobbágyság száma ellenben kisebb, és az irtások mennyisége reájok csak nagyobb mennyiségben volna felosztható, akkor az egy negyedrészből egy fertály telektől kezdve három egész helyig lehessen egy-egy jobbágyságra kiszabni; ha pedig az egy negyedrészből egy fertály telkekre felosztva, minden lakosnak, kik vállalni akarnak, jobbágysághely nem jutna, akkor a másik negyedrésznek kimerítéséig; azoknak, kik vállalni akarnak, sessiók adassanak; sőt ha ez sem volna elég, és többeknek zselléreknek kellene maradni, minden ilyen zsellérnek az országgyűlésen meghatározandó adózás mellett egy hold külső szántóföld legyen adandó, s ezekhez képest mindenekelőtt reguláció alkalmával a kiosztandó negyed- vagy felerész, és a zselléreknek járandó hold szám léssen kimunkálendő, és így a mi ezeken felül marad, úgy szintén a már törvényes úton vagy szerződés mellett regulázott helyiségekben valóságosan elvett irtások is a földesúré maradjanak. Úgy tekintik ezt küldői, mint embertársaik boldogságára tett áldozatot, és azt hiszik, hogy valamint a kormány önkénye által parancsolt áldozat a szolgaság bélyegét viseli, úgy ellenben az, melyet egy szabad nemzet szabad törvényhozó teste erőltetés nélkül önkényt nyújt, egyenesen a haza oltárára vagyont téve.

II.

Többen Deák F. ellenében kiemelték, hogy a kormánynak általa megemlített rendeletei sem nem igazságosak, sem pedig meg nem állhatnak, mert sértvén a tulajdon igazát, az 1. rész 9. címébe ütköznek. De a tulajdonról föllállított magyarázatában sem nyugodhattak meg, minthogy annak teljesnek és korlátatlannak kell lenni, s különösen a törvényhozásnak nincs joga a tulajdont sérteni. *Palóczy László*, Borsodmegye követe, egyetértett Deák utasításával, hogy az önkényt ki kell küszöbölni; de azt kérdezte, kizárná-e az önkényt annak elrendelése, hogy az irtványoknak hasonfele fordíttassék telkekre, s mi alapja lenne ennek más, mint az önkény?

DEÁK FERENCZ: A tulajdon igazát soha kérdésbe nem vette, azt azonban, hogy azt a törvényhozásnak korlátozni lehet, továbbá is állítja. Nem pártolja továbbá a felsőbb rendeleteket sem, sőt inkább az a célja, hogy azok törvény által megelőztessenek, a mi leginkább elérődik, ha a szükséges kedvezéseket maga a törvény megadja. A mi pedig Borsod vármegye vádját illeti, hogy a szóló megyéje a fönnebb kijelentett utasításban javaslatát az önkényen építette, erre csak azt feleli, hogy a törvényhozás a körülállások szerint meghatározott elvekből kiindulva, soha önkényt nem gyakorol, mert határozatai törvény erővel bírnak; az önkény vádja tehát egyedül csak a kormányra eshetik, ha ez a törvényt általhágja. Bizonyosan, ha az 1548: XXXIV. és XXXVI., valamint az 1715: VIII. és 1723: XVIII. t.-cikkelyek önkénnyel nem vádoltathatnak, úgy az ezentúl hozandó és a tulajdont némúnéműképen szorító törvényjavaslatokra sem lehet mondani, hogy önkényesek, még pedig annál kevésbbé, minthogy az egész urbarium és a classificatió azon néző pontból alkottattak, melyből Zala vármegyének utasítása kiindult. A szóló vélekedése minden esetre az, hogy a törvény rendet szab az önkénynek, s nem az az önkény veszedelmes, melyet a törvényhozás, de az, melyet a végrehajtó hatalom gyakorol.

A FÖLDESÚR NEM TULAJDONOSA AZ URBÉRI TELEKNEK.

A KK. és RR. 1833. augusztus 19-dikén tartott országos ülésének napi rendjén volt: «a jobbágyok földesúri adózásairól» szóló urbéri IV. t. cz. javaslata. Ennek bevezetése így szólott: «minthogy minden földtulajdon az uraságot illeti (cum *omnis* terrae proprietas ad dominum spectet) s minden föld, melyet a jobbágy művel, földesuri engedményből származik, az egyenes igazsággal megegyező, hogy azoktól adózások és szolgáltatások tétessenek a földesúrnak». Császár Sándor, Temesmegye követe indítványára, hogy a bevezetés hagyassék ki, s csak annyi mondassék, hogy «a jobbágytelkektől járó szolgáltatások és adózások ezekben határozatnak meg», az elnök kijelentette, hogy a bevezetésben foglalt elvnek meg kell maradni, ha csak minden eddigi törvényeinket fenekestül fölforgatni nem akarjuk. Borsiczky István, Trencsénmegye követe, elfogadta Császár indítványát, mert «*omnis terrae proprietas*» annyit tesz, hogy az egész föld kerekége az uré, ezt pedig mondhatni az istenről, de nem a magyar nemes emberről». Andrássy József, Esztergommegye követe, az eredeti szerkezetet pártolta, mert az «*omnis*» e szóra vonatkozik «*proprietas*», vagyis hogy a magyar föld minden tulajdona a magyar uré.»

DEÁK FERENCZ: Az urbarium elején azt állították fel a RR., hogy vezérelveknél előleges megállapítására szükség nincs. Kétség kívül nem azért tették ezt, mintha elv nélkül akartak volna dolgozni, hanem azért, mivel ily szorító korlátokat előre felállítani jónak nem vélték. Ennek következtében nincs az egész urbariumban egy elv is a jobbágyra nézve kijelentve. Minek jön tehát a földesúrra nézve ezen elv ide, mint a tengerből kinőtt szikla, vagy a levegőből lehullott kő? Valóban igen szomorú karban lenne a magyar nemes jussa, ha hogy annak megerősítése végett ezen elvnek itten kijelentésére lenne szükség. Ha törvényben lesz, hogy a jobbágy ezen és ezen adózásokkal, szolgáltatokkal köteles, bizony mindenki megérti, hogy nem szabad telektől szolgál és adózik földesurának. Egyébiránt, ha azon értelem adódik ezen pontnak, melyet a trencsényi követ adott, akkor Görögországnak Herodotus által megemlített 30,000 istenei szerényebbek voltak nálunknál, mert egyik megelégedett a vizekkel, másik a földet, harmadik az alvilágot tulajdonította magának, a magyar nemes pedig az egész világot magának tulajdonítja. Ha pedig az «*omnis*» szó nem a földre, hanem a proprietásra referáltatik, a mint én úgy hiszem, hogy oda referáltatik, akkor kérdelem, lehet-e mondani, hogy minden tulajdon a földesúré? «Mindenkinek» ez annyit tesz, hogy teljes, korlátlan; már pedig a ki olvasni fogja, hogy a haszon gyümölcsözését a jobbágyoknak adtuk, s attól csak bizonyos meghatározott, sok helyre igaz nagyon elég, de sok helyre nézve igen csekély haszonbért határoztunk; a ki olvasni fogja, hogy ezen haszonbért felemelni teljességgel nem szabad: mit fog ezen «*omnis proprietas*» felől mondani? Temessel voksol.

A JOBBÁGYOK BIRTOKKÉPESSÉGÉRŐL.

A KK. és RR. 1833. szeptember 4.-dikén tartott országos ülésének napi rendjén volt «az urbéri kötésekről» szóló V. t. cz. javaslatának részletes tárgyalása. A javaslat 2. §-a következőképp szólt: «jövendőre pedig megengedtetik a jobbágyoknak, hogy a törvény által kiszabott mód helyett csupán tartozásaikra, szolgálataikra és adózáisaikra nézve külön-külön örökös kötésekkel tehessenek, sőt ezeknek erejénél fogva a földesur és jobbágy közti szabad egyezéssel meghatározandó bizonyos általános summa fizetésével földesuri tartozásaikat, szolgálataikat és adózáisaikat (az uri törvényhatóság sértetlen hagyatván) tökéletesen és örök időkre megválthatják. Azonban a kir. adományból származott uri haszonvételek ezen örökös urbéri kötéseknek tárgyai nem lehetnek, s ha valamiképp azokba foglaltattak, az ezek iránt egyezett földesúr örököseinek keresete mellett törvény útján vissza szerezhetők lesznek.» Az e §. körül kifejtett hosszas vitát *Szentiványi Anzelm*, Nógrádmegye követe nyitotta meg, a ki elfogadta ugyan, hogy «a paraszt ezentúl földesurával a megváltás iránt nem csak ideit, hanem örökös contractusra léphet, de utasítása szerint ezt olyformán kívánta kifejezni, hogy ezentúl a jobbágyságnak szabadságában álljon ne csak a robotok és más praestatiók, datiak iránt, hanem egyszersmind majorsági földek, rétek és kisebb királyi haszonvételek iránt is vagy ideit vagy örökös contractusokat kötni; szóval, világosan ki akarta mondani, hogy az incapitas possessorii eltöröltenek, úgy, hogy minden hazabeli lakosnak ingatlan javak szerzésére és bírására tehetség engedessék.» *Borsiczky István* után, ki ez indítványt támogatta fölszólalt Deák Ferencz.

DEÁK FERENCZ: Negyvenhárom évvel ezelőtt, midőn az ősi alkotmányt végromlással fenyegető súlyos idők elmúltak, s a nemzeti képviselők újra összegyűltenek, hogy polgári szabadságunk vérző sebeit orvosolják: az 1790-ki országgyűlésnek megnyitásakor szép lelkesedéssel mondotta azt beköszöntő beszédében az akkori personalis: «hogy az ország többi lakosinak illendő és mérsékletes szabadsága s a törvényt szerző hatalomhoz ragaszkodó bizodalma, törvényeink főalkotmányában gyökerezett bátorságnak egy különös oltalma.» Figyelmetessé tett ez által a jeles férfiú minden jó hazafit azon legbiztosabb utra, melyen nemzeti függetlenségünk megerősítése leginkább eszközölhető, s az ország virágzó nagysága talán egykor létesíthető; ne vessük meg tehát figyelmeztető tanácsát, mert valóban ideje már, hogy a hazában lakó 8 millió nemtelennek illendő és mérsékletes szabadságáról is legalább egyrészben gondoskodjunk. Nincs ezen szabadságnak nagyobb akadály a hazánkban, nincs a nemzeti mívelődés lehető virágzásának emésztőbb férge, mint belső elrendelkezésünknek azon része, mely szerint nálunk nemtelen ember semmi fekvő birtokot, mint valóságos állandó és bizonyos tulajdont, nem bírhat. Utasításom által meghatalmazva kérem tehát a t. KK.-at, pedig az igazságnak és hazánk közjavanak nevében kérem, méltóztassanak ezen hibás és annyi kárt okozó rendelkezést eltörölni. Nem tartom szükségesnek hosszasan fejtegetni, hogy a birhatási jus minden embernek vele született, sérthetetlen természeti jussa. Tudom én, hogy a polgári társaságban sok természeti jussok csorbítást szenvednek, mert a statusnak céljai korlátozást kívánnak; de hogy valamely országban 400 ezer ember minden jussokkal birjon, 8 milliónak pedig, mely a hazát szintén vérével s életével védi, még csak birhatási jussa se legyen: azt a statusnak igazságos céljai szükségessé nem teszik; mert ha a polgári társaság azért állott össze, hogy minden egyes embernek személy s vagyonbeli bátorsága biztosíttassék, ezen célnak sértése nélkül a társaság legnagyobb részétől még a birhatási just is megtagadni csakugyan nem lehet. Spártának helotai, Rómának Mancipiumai rabszolgák valának; tőlük az igazságtalan erőszak elvette még a személyes szabadságot is; de ha őket uraik szabadon bocsátották, s ekkor valamely birtokot kaptak vagy szereztek, valóságos tulajdonosai valának szerzeményeiknek, s abban őket törvénysértés nélkül senki sem háborgathatta. A magyar nemtelen jobbágyot ellenben még földesurának kegyelme sem emelheti vissza természeti jussaiba, mert a fekvő nemesi birtoktól akármely nemes ember által megfosztathatik, pedig azt

vitatjuk, s én is azt vitatom, hogy a magyar jobbágy nem rabszolga. Kérdést lehetne támasztanom az iránt, hogy melyik világos törvény fosztja meg egyenesen a nemteleneket a birhatási justól, és valóban nem igen könnyű lenne világos törvényt előmutatni, mert András bullájának XXVI. és az 1715: XXIII. t.-cikkelyek, melyekre leginkább hivatkoznak e tárgyban ítélő székeink, csak az idegenekről szólnak. De nem feszegetem ezt, mert előrelátom azon feleletet, hogy a törvényeket így magyarázta, így terjesztette ki a szintén törvényt szabó hatalmas szokás, és hogy ezen szokás a hajdan kornak szellemében támadott, s az óság bélyegét viselvén homlokán, tiszteletet parancsol. Azonban a hajdan korban a magyar nemesség egyedül maga teljesítette mindazt, a mit teljesíteni legszebb, legszentebb kötelessége egy nemzetnek: a haza védelmét és a belső csendesség fentartását; türethetőbb, sőt nemesebb vala tehát azon büszkesége, hogy önvérével szerzett és egyedül védett jussait másokkal megosztani nem akarta. Körülállásaink azonban vétkünk nélkül a század lelkével együtt sokat változtak azóta, és most vajjon kinek folyik legtöbb vére Magyarország védelméért? Kinek vállain fekszik a közterhek legsúlyosabb része? Bizonyosan azon 8 millió embernek, ki még fekvő tulajdont sem birhatván, csak lakosa inkább a hazának, mint polgárja. (Éljen! Egy szózat felülről a karzatról: Száz esztendeig!) Azt fogja talán valaki mondani, hogy a magyar jobbágy sorsa épen nem rossz, mert szép telket bir csekély adózásokért, melytől földesúra sem foszthatja meg soha. De a magyar jobbágy már születése által arra látszik kárhoztatva lenni, hogy törvényes értelemben független soha ne lehessen, mert fekvő tulajdont, állandót és bizonyost, hazánkban nem bírhat, sőt még a jobbágytelket sem szabad neki mint független tulajdont a földesúri hatalomnak megszűnésével megszerezni. Pedig nem értjük-e mindnyájan az iszonyú különbséget, mely a jólét és a törvényes függetlenség közt van? Találkoznék-e közöttünk, ki a materialis legjobb létet, melyhez jobbágyi függés van kapcsolva, inkább választaná, mint törvényes függetlenség mellett a középszerűséget? Ezen törvényes függetlenség nélkül nincs valóságos polgári szabadság, pedig csak a szabadság képes tiszta és állandó boldogságot nyújtani. Ha ilyenek önérzéseink, miért nem akarjuk elhinni, hogy másnak kebelét is szintén hasonlóké melegíthetik, vagy ha elhiszszük, miért késünk útát nyitni másoknak is a legszebb boldogságra, kivált midőn ez áldozatunkba sem kerül? Ismételve kérem a KK. és RR.-et, hogy a birhatási just hazánk nemtelen lakosaira is egész mértékben terjeszszék ki, vagy ha azon birhatási jus, mely minden nemtelenre és minden nemesi fekvő javakra kiterjedne, a vele összefüggő kérdések miatt nem itt, hanem a törvénykezési munkában vétetnék tanácskozás alá: ez uttal legalább a jobbágytelkek tulajdonának «soluta jurisdictione dominali» lehető megvásárlása a nemteleneknek is törvény által engedtesse meg; mert ezen tárgy szorosan ide, az urbéri munkához tartozik, hol a jobbágyok jussa és kötelességei határozatnak meg. Legszebb engedmény lesz ez, melyet adózóinknak adhatunk, mert a legnemesebb cél: a törvényes függetlenség lesz általa munkás jobbágyinknak kitűzve; nevelni fogja ez a nemzeti szorgalmat, felébreszti sokak kebelében az emberiség magasabb érzését, ösztönt ad a kimívelődésre, s ez által hazánk boldogsága fog növekedni, a nélkül, hogy valakinek igaz jussai sérelmet szenvednének. Ugyanis nem sértetik általa polgári szabadságunk, mert a szabadság másokkal megosztva nem fog, sőt erősödik és annál biztosabban áll, minél többen lehetnek részesei, sőt a valóságos tulajdon által többen lesznek a hazához kötve s így belső erőnk is nevelkedik. Nem sértetik szerkeztetésünk aristokratiai része is, mert hiszen Velenczének főnemesei határtalan aristokratiai hatalommal uralkodtanak, a birhatási jusból még sem zártak ki másokat is: megférhet tehát a népnek birhatási joga magával az aristokrátiával is. Nem is teszünk kárt a mostan fennálló nemzetségeknek, mert hiszen az eladás parancsolva nem lesz, a pazarlók eddig is leltek módot birtokaik elvesztegetésére, s ugyanazon pazarlóknak inséggel küzdő unokáik nem sok vigasztalást leltek eddig is abban, hogy őseik szép javait nem ők ugyan, de nem is valamely nemtelen pór ember, hanem más fényes nemzetségek birják. Továbbá a tulajdonosi jusnak szentsége sem szenved legkisebb

sérelmet; mert az eladásra kényszerítve senki nem lesz, az alkuk önkénytől és szabad egyezéstől függenek, s az elidegenítés nemes vevőnél, úgy mint nemtelennél egyforma tekintetek alá fog tartozni; sőt inkább a magyar nemes kétségtelen birtokának szabad eladhatását felette nehezítvén, magát a valóságos tulajdont is épen az korlátolja, hogy a vevők száma csak a privilegiált statusra van szorítva s az ország lakosinak igen nagy része még vevő sem lehet. Ha tehát a birhatási just a nemtelenekre is kiterjesztjük, meg fog szünni a tulajdonnak ezen korlátozása, s a nemesi fekvő javaknak értéke és ára is fölötte növekedik, mert nevezetesen szaporodik azoknak száma, kiknek venni szabad lesz és venni akarnak. Legfontosabb ellenvetés lenne talán az, hogy az idegen nyelvű és nemzetű vevők által nemzetiségünk veszélyeztethetik. De hiszen én csak hazánk lakosiról szólok, s azoknak is, ha jussokkal birni akarnak, a nemzeti nyelv tanulását és tudását köteleességükké kívánom tétetni, a mire, úgy hiszem, egyébkint is törekedik a törvényhozó hatalom. Végre azt talán senki nem fogja vitatni, hogy ezen engedménynek megadása még most igen korán volna; mert hiszen 1790-ben megtették őseink az első lépést, midőn a jobbágyok szabad költözését törvény által megállapították; ettől a birhatás jussáig csak egy lépés van, 43 esztendő pedig csakugyan elég idő arra, hogy ezen egy lépést megtegyük, mert ugyan mikor fog nemzetünk virágzó nagyságra emelkedni, ha előre haladásunkban minden egy lépésnél 43 esztendőig késünk?

A JOBBÁGYOKNAK SZEMÉLY- ÉS VAGYONBELI BÁTORSÁGÁRÓL.

A KK. és RR. 1833. szeptember 21-dikén tartott országos ülésének napirendjén volt az urbéri munkálat VIII. törvénycikke «a jobbágyoknak személy és vagyonbeli bátorságáról». Az *elnök* e t. cz.-et fölöslegesnek tartotta, mert a jobbágyoknak mind vagyoni, mind személyes viszonyai iránt már tétetett intézkedés; de czélszerűtlennek is mondom, mert az urbéri törvényeknek kizárólag a földesúr és a jobbágy közti viszonyokat kell magokban foglalniok, már pedig e t. cz. egyéb polgári viszonyokra is kiterjeszkedik; ezeken kívül kétes értelmű, a mennyiben - tekintve az 1. §-nak ezen szavait, «annál kevésbbé lehet őket (a törvény által meghatározott eseteken kívül) kihallgatás és megítélés nélkül befogatni vagy testi büntetéssel illetni» - bizonytalan, hogy ezen záradék alatt: «exceptis casibus lege definitis» a főnálló törvények értetnek-e, vagy azok, melyek az országos munkálatokban javasoltatván, még ezután alkotandók?

DEÁK FERENCZ: Vannak némely alapigazságok, melyek már magokban oly tiszták és egyszerűek, oly világosak és kétségtelenek, hogy azokat bővebben fejtegetni csak azért is szükségtelen, mert a kinek kebelében azok visszhangra nem találnak, kit az ilyen alapigazságnak pusztá kimondása meggyőzni nem képes, azt hosszas okoskodás sem fogja egy könnyen elvonni elfogult véleményétől. Ily alapigazságnak tartja azt, hogy jól elrendelt polgári társaságban nem szabad a polgárt ítélet és törvény nélkül személyében, vagy értékében önkényes hatalommal sértve háborgatni, mert a személy- és vagyonbeli bátorság nem privilegium, hanem azon első jus, melyet minden polgár méltán kívánhat, s azon első kötelesség, melyet a status minden polgárnak megadni tartozik. Ezen kettős bátorságot adja meg a tanácskozás alatt levő VIII. cikkely; arra nézve tehát hosszas vitatásokba nem ereszkedik, szóljon helyette a tárgynak világos igazsága. Csak azt jelenti ki, hogy küldői egyenes utasítása szerint azt egész kiterjedésében pártolja, s egyszersmind azt jegyzi meg, hogy legszentebb törvényhozói kötelességünket teljesítjük, midőn az önkényt és erőszakot előre törvény által korlátozva, a lehetőségig gátolni törekedünk; mert az önkény és erőszak leggyilkosabb ostorai az emberiség közboldogságának, akár egyes polgár, akár a nemzetnek egy osztálya, akár koronás fejedelem gyakorolja azokat; önkénynek tehát és erőszaknak törvény által gátot vetni, bármely alakban jelennek is meg azok, soha nem kora, soha nem káros. Ha pedig ezen t.-cikkelynek igazságát nem tagadjuk, miért nem akarjuk ezt nyilván ki is jelenteni? miért halasztgatjuk ezt máskorra, és ismét máskorra. Hiszen, minden perczenet, melyben a hasznos igazságot kimondani késünk, a hazának elvesztett ideje! Azt vetik sokan ellene, hogy e tárgy nem ide tartozó. Igenis nem ide tartozó az, hanem elsőnek kellett volna annak lenni tanácskozásainkban; elsőnek kellene lenni az általunk alkotott törvények között: mert a személybeli bátorság első célja a polgári társaságnak. De ha már első tárgy nem lehetett ez, ideje valóban, hogy ezen a helyen, az urbéri tárgy berekesztő cikkelye gyanánt, meghagyassék. Helyét látja itt ezen cikkelynek még akkor is, ha az eddig követett rendszert tekinti; mert ha a földesúrak és jobbágyok egymás iránti jussait s kötelességeit pontosan meg akarjuk e munkában határozni, most, minekutána a földesurak önbíráóságát még a vagyonbeli kérdésekben is eltöröltük, haladék nélkül ki kell azt nyilván mondanunk, hogy épen azon törvény, mely a jobbágyoknak tartozásait meghatározza, őt minden önkénytől, minden lehető önkényes erőszaktól mentnek akarja tartani s ez által személy és vagyonbeli bátorságáról gondoskodik. Nem osztozik azon aggodalomban, hogy az «exceptis casibus lege definitis» záradék e törvénycikkelyre nézve homályt és káros következtetéseket szülhet, mert habár azon nem reménylett eset adná is magát elő, hogy valamely háborús körülmények miatt a jelen országgyűlésének a törvénykezési munka felvétele előtt el kellene oszlani, hatalmunkban áll akkor is ezen eseteket világos törvény által meghatározni; mert hiszen több tárgyakat megemléttünk már az urbéri munkában, melyeknek részletes kifejtését a törvénykezési munkára halasztottuk; ilyen a tized kérdése, ilyen az arányos pör.

Jussunk lesz a felhozott esetben mindezeket, melyek munkánkkal szoros kapcsolatban vannak, s melyek nélkül az csonka maradna, tanácskozásba venni. Ismételi tehát kijelentését, hogy a VIII. cikkelyt egész kiterjedésében és pedig egyenesen e helyen pártolja.

AZ URBÉR TÁRGYÁBAN.

A KK. és RR. 1833. november 13-dikán tartott kerületi ülésükben tanácskoztak a főrendek 4-dik viszonyüzenetéről az urbér tárgyában. A főrendek ebben kijelentették, hogy megmaradnak ugyan a KK. és RR.-étől sokban eltérő előbbi nézeteik mellett, de az urbéri nyolcz t. cz.-nek ő felsége elé terjesztését többé nem hátráltatják. Eltérő nézeteik előadása közben az V. t. cz. nézve így nyilatkoztak: «ha a KK. és RR. egy meghatározott szándéktól el nem fogódva nyomozták volna a főrendek okait.» A KK. és RR. azon állítására, hogy «van a népességnek egy neme, melynek birtoka, polgári törvényes szabadsága s így valódi hazája sem lévén, viszontagságos életénél egyebe nincs, a mit kockára tehetne», azt felelték: «addig, míg ezen ország állapotjába tökéletesen be nem avatott írók a magyar jobbágy sorsát gúnyoló rajzolatokban inkább, mint valóságos képekben előadták, könnyű vala mindig az igaz állításnak kivívása», a KK. és RR. nyilatkozata után azonban «vajmi nehéz lesz a levont szennyes fátyol alatt rejtőző valóságot kitüntetni». A KK. és RR. azon megjegyzése ellenében pedig, hogy «abban helyeztetik az ország erejét és díszét, hogy ha a sokfelé oszló részek közt húzott közfalak eldöntetnek», azt tartották a főrendek, hogy «annál erősebb idomban áll az építvény, mennél több közfalakkal van az összekapcsolva» s hogy «hazánk alkotmánya jóvá hagyja azon közfalakat, melyek a sokfelé oszló részeket egybenkapcsolják.» *Somssich Miklós*, Somogy megye követe, szükségesnek tartotta, hogy a főrendeknek fölvilágosító felelet adassék, *Andrássy József* ellenben ennek semmi célját nem látta.

DEÁK FERENCZ: Ha itt egyedül arról volna szó, hogy mi a főrendek ellenokait egyenkint czáfolgatva, hosszasan fejtegetssük, akkor én is Esztergom vélekedését pártolnám, mert az egyezés meglévén a felterjesztésre nézve, a főrendek meggyőződésének megváltoztatása nem remélhető, s már eddig is erre nézve oleum et operam perdidimus. Midőn két művelt ember véleményében egymással ellenkezik vetélkedve, s okait mindenik előadja az illendőség korlátai közt maradván, de mérsékléssel védi azt, a mit igaznak lát, habár egymást meg nem győzhetik, elfogultsággal egyik a másikat még sem vádolhatja, mert ha ezen szót philologice nem taglalom is, ki-ki tudja, hogy társalkodási életben elfogultságnak csak az előítéleteket, s a megfontolás hiányát nevezzük. De ha lehetne egy törvényhozó testnél az ily vádnak helye, vajjon kit terhelne az inkább, azt-e, ki csekélyebb vagyonából is kész áldozni polgártársai javáért, vagy azt, ki terjedtebb birtokaiból hasonló arányú áldozattól vonakodik? Valóban, ha elfogultságról lehet szó, akkor a RR. csak azon tiszta szándéktól valának elfogódva, hogy a szegény jobbágy sorsán igazságosan segítsenek. Szennyes fátyolt is emlegetnek a főrendek, mely által a valóságot elfödöttnek állítják. A kifejezés már maga olyan, melynek míveltebb társaságban nem igen lehet helye; de amúgy is a hibáknak s okaiknak felfedezése és megfejtése nem szennyes fátyol, mely elfedi a valóságot, hanem inkább a valóságnak tiszta fényre hozása első lépés a javításra. Nincs nemzet, mely alkotmányát, polgári szabadságát forróbban szeretné, s több állhatatossággal tudná védni, mint az angol, és még sincs ország, hol a belső elrendelkezés és igazgatás hiányai köztanácskozások helyén élesebben és kiméletlenebbül érdekeltetnének, mint éppen Angliában; mert hiszen ismerni kell egész kiterjedésében a hibát, hogy azt sikeresen orvosolni lehessen. A közfalak iránti megjegyzésre már felelt Bars megye, hogy nem az alkotmányt erősítő közfalakat kívántuk lerontani; nem oldottuk fel a földesúri és a jobbágyi összeköttetést; nem sértettük alaptörvényeinket; hanem csak azon gátakat kívántuk elhárítani, melyek a nemzet egyes osztályai közt akadályoztatják a szükséges bizodalmat és a testvéri szeretethez való közelítést. Így a polgári alkotmányt szélesebb alapra, a haza boldogságára helyezvén, azt még inkább megerősítettük. Mondják azt is a főrendek, hogy üzenetünk-ből értették legelőször egy olyan néposztálynak létezését, melynek tulajdona nem lévén hazánkban, nyomorult életén kívül alig bír valamivel; de ezen megjegyzést csak enyelgésnek vélem; mert hiszen ők is szintén jól tudják, hogy hazánk lakóinak igen nagy része valóságos

fekvő tulajdonnal nem bírhat, s polgári szabadsága nincs, ha csak a szabad költözést, melyet senkitől megtagadni úgy sem lehet, polgári szabadságnak nem tekintjük. Most tehát, midőn belső elrendelkezésünk hiányait orvosolni vagyunk ide küldve, valóban ideje már, hogy a valóságos hibákat nem valami limbusba takargassuk, hanem világosságra hozzuk; mert ha ezt tennünk nem szabad; ha minden ilyen változtatás alkotmányunk sértése: akkor az ősiségből eredő perekről, a hitre bízott javokról, s más effélékről sem lehet szó; akkor ezekben sem lehet javításokat tenni. Feleljünk tehát általában mérsékléssel, illendően és azon méltósággal, melyet helyheztetésünk megkíván, s kitüntetve különösen azon pontokat, melyek az üzenetben igazságtalanul sértettek.

A LENGYELEK ÉRDEKÉBEN.

A KK. és RR. 1833. november 23-dikán tartott országos ülésében *Balogh János*, barsi követ előadván, hogy megyéje fölszólítására 36 vármegye feliratot intézett ő felségéhez, hogy az «élet és halál közt ingadozó lengyel nemzetet az északi óriás vas- és mindent összezúzó markáiból mindenre áldást árasztó kezeivel kiemelje», s hogy e föliatokra válasz nem érkezett, indítványozta: «kéressék meg ő felsége, hogy a most mindent elintéző diplomatai uton eszközendő közbenjárásával a nemzetek sorából kitöröltetett elhunyt lengyel nemzetet hamvaiból föltámaszsa». *Andrássy József*, Esztergom-megye követe, az indítványt nem pártolta. «Azon kétségtelen igazság - így szólott - hogy nemzetek lesznek és nemzetek vesznek a világ történetének évkönyveiben nyilvánosan ki vagyon tüntetve.»

DEÁK FERENCZ: «Nemzetek vesznek, nemzetek lesznek», e szavakat mondotta Esztergom vármegyének előttem szólott érdemes követe. Úgy hiszem azonban, nem különös újság gyanánt hozta ő fel azokat; mert a világ történeteinek évkönyvei bőven megtanítottak bennünket, hogy egyik nemzet emelkedett, a másik elenyészett; de a világ történetei nem tanítanak minket arra, hogy a végveszély örvényében elmerüléssel küzdő nemzetet némán és hidegen nézve, a lehetőségig ne segítsük. Mert hiszen egyes emberek is lesznek és vesznek: kötelesség mégis a veszélyben forgó, vagy inségre jutott embertársunkat tehetségünk szerint a végsúlyedéstől megmenteni. Egyébiránt nem fejtegetem én Lengyelországnak mult századbeli történeteit; sok szomorú csapásokat kellene felhordanom, melyek e nemzetet érték; nem feszegetem földarabolásának nyilvános és titkos okait; nem számlálgatom az ebből eredhető következtetéseket: megtanítja majd Európát az idő, hasznos és tanácsos volt-e annak megtörténnie? Fájdalomnak és aggodásnak keserű érzése foghatja azonban el keblünket, midőn látjuk, hogy a lengyel nemzet, mely a 16-dik században észak leghatalmasabb statusának tartatott, hatalmas erőszakkal végképen ki vagyon már törölve a nemzetek sorából. Iszonyú valóság lett abból, a mit Kázmér János királyuk 1661. július 4-dikén tartott beszédében könnyek között jövendölt: mert le van tiporva e nemzet egykori nagysága, összezúzva hevernek a hajdani szabadságnak földült omladéki, s a Visztulának lengyel vérrel áztatott partjain nem szabad lengyelek tűzhelye füstölög. Neveli fájdal munkát annak érzete, hogy szánakozásnál és kérelemnél nincs hatalmunkban egyéb, a mit az elnyomottakért tehetnénk; mert századokig sújtott minket is a kérlelhetetlen balsors vaskeze, úgy hogy már most nem tehetünk annyit szerencsétlen szomszédunkért, a mennyit 1278-ban a hatalmas Ottokár ellen Habsburgi Rudolfért véghez vitt a magyar. De hiszen a szolgaságig alázott nyomorultnak édes enyhülést nyújt a keservek özönében az is, midőn résztvevő szánakozásnak forró könnyeit hullani látja; midőn hallja érette könyörgő szavát annak, ki többet érette nem tehet, habár ezen kérő szó az elnyomónak jégkebléről sikeretlenül perdülne is le. Nyujtsuk tehát nekik e csekély enyhülést, ha már több nem áll hatalmunkban; de nyujtsuk azt tüstént és hosszas halaszgatás nélkül. Vagy talán részvétünk könnyecskéjeit, s a kérelem elkészítésére szükséges egy pár órai munkát sem kívánnánk áldozni azokért, kiknek ősei vért és életet áldoztak érettünk? Macedóniának hatalmas fejedelme, Nagy-Sándor, Európát és Ázsiát megrázkódtatta győzedelmeivel, betöltötte a félvilágot dicsősége, s magát Jupiter Amon fiának nevezte; de csak bámulást nyerhetett a késő maradéktól, nem köztiszteletet, mert Görögország szabadságát, melyet már atyja megrongált, végképen meggyilkolta. Octavianus, Rómának szerencsés császára, bölcsen kormányozta a birodalmat, pártfogója volt a tudományoknak, népe Augustusnak nevezte: de hálaadás nem kísérelhető emlékeztet, mert ő fojtotta el a római szabadságnak végső lángra lobbanó szikráját. Sándor ellenben, az oroszok császára, fényes diadalmai után polgári alkotmányt adott a hatalma alatt levő lengyeleknek, s ez neki fényesebb dicsőséget, több forró köszönetet szerzett, mint véres győzedelmei. Dicső munkáját azonban önmaga kezdte

rongálni, s az annyi jót ígérő fényes adomány most már végkép földulatott. A szövetséges fejedelmek, midőn Napoleon óriási hatalmával végső viadalra szállottak, azt nyilatkoztatták ki: «hogy ők Európa szabadságáért küzdenek» s midőn az ellenségnek roppant ereje kedvező szerencsével meg volt törve, magokat Európa szabadítóinak nevezték. Minden ausztriai katona, ki a lipcsei véres ütközetben jelen volt, mellén viseli a szövetségesek dicső ígéretének hitlevelét, ama kis érczkeresztet, melynek fölírása: «Europa libertati asserta». Szép reményeket szült e három szó a népek keblében, s ezen kis emlékjelek érczvetűi némán, de hathatósan emlékeztetnek a fejedelmi szónak szentségére. Midőn tehát a néma jelek is ily nyilván szólnak, nekünk is, kik szabad alkotmányunk édes gyümölcseit igazságos fejedelmünk bölcs kormányja alatt nyugodtan használjuk, szabad lesz talán a dicső ígélet valószínűségét sürgető könyörgésünk: hogy letiprott szomszédunknak elnyomott polgári szabadsága visszaállítsassék s ez által ő is boldog lehessen, mert szabadság nélkül tiszta és állandó boldogság nem lehet.

A KIRÁLY DORGÁLÓ LEVELÉRŐL.

I.

A KK. és RR. 1834. jan. 14-én tartott országos ülésében napi renden volt a kerületileg készült felirat javaslata ő felségének jan. 3-káról kelt kir. leiratára, melyben ő felsége előadván, hogy eddig semmi példában nem ismert vakmerőségnek neme jutott tudomására, érti a Barsmegye 2-dik követe által a KK. és RR. 1833. december 5-dikén tartott ülésében mondott beszédet, ezt a legszigorubban kárhoztatja, s inti a RR-et, hogy közdolgokról szerénységgel, méltósággal és csendesén folyjon a tanácskozás. *Tarnóczy Kázmér*, Barsmegye 2-dik követe, ugyanis azon alkalomból, hogy a főrendek az előleges sérelmek tárgyában nem járultak a KK. és RR. felirati javaslatához, a főrendekhez ez ügyben küldendő negyedik üzenet tárgyalásánál azt mondotta, hogy «a főrendek jogainak alapja nem egyéb, mint visszaélés; hogy hajdan a magyarnak grófja, bárója, melyek úgyis idegen szavak, nem volt; hogy az örökös főispánok hány törvény által rendeltettek eltöröltetni hogy midőn a nemzet Rákos mezején végezett a haza javáról, ilyen külön tábla és akadályozó veto nem vala, mely vectoról reményli, hogy ha a főrendek azon az ösvényen, melyen megindultak, folytatják utjukat, örökös eltörlésére egy pennavonással irandó törvény is elegendő lesz».

Az *elnök* fölöslegesnek mondotta a feliratot, mert a kir. leirat semmi sarkalatos törvény megsértését nem foglalja magában, s távolról sem korlátozza a KK. és RR. tanácskozási szabadságát. A követek közül *többen* támogatták felfogását. A kir. leiratban sem a törvények szentségét, sem a törvényhozó test méltóságát és hatóságát sértve, sem pedig a szólásbeli szabadságot korlátozva nem látták. Ellenkezőleg; a kir. leiratot az alkotmány garantiájának nézték, mivel törvényes uton és módon megintí az atyáskodó fejedelem azokat, kik a tanácskozás körén túlhágtak. Ez - így szólottak - ő felségének, mint a törvények végrehajtására felügyelő hatalommal felruházott fejedelemnek, kötelességi igaza, melyet gyakorolván, teljesíti hittel is lekötött kötelességét: et nos ipsi observabimus, et per alios observari faciemus. Ha a leirat törvényeinkbe ütköznék, még erősebb hangú feliratot sürgetnének, mint a minőt a kerületi gyűlés előterjesztett. *Borsiczky István* megjegyzésére, hogy ez esetben a főrendek voltak azok, kik felsőbb helyen panaszt tettek, az *elnök* kijelentette: «Trencsénmegye követe vádolja a méltóságos főrendeket, hogy a barsi enunciatíót ő felségének föladták; ő - az elnök - ezt nem tudja, de nem is tarthatja, sőt hiszi, hogy ők feladók nem voltak.»

DEÁK FERENCZ: Nem mellőzhetem el, hogy némelyekre, a mik e tanácskozás folytában állíttattak, általános ellenészrevételeimet legalább óvás gyanánt küldőim nevében is elő ne adjam. Fájdalmat és aggodalmat szült bennem a kir. leirat olvasása, mert azt láttam egész tartalmából, hogy általa az egyes követ is, sőt maga az országgyűlés is mintegy dorgálva intetik. Kettős viszonyban áll fejedelmünk a nemzethez, úgy mint a végrehajtó hatalom feje, s mint a törvényhozásnak egyik része; de sem egyik, sem másik tekintetben az országgyűlést megdorgálni a kormánynak jussa nincs. Minden szabad országban, minden szabad polgári alkotmánynál, elkerülhetetlenül szükséges, hogy a törvényhozó test a végrehajtó hatalomtól teljesen független legyen. Ezt tartja hazánk polgári alkotmánya is; ezt rendelik az 1790: X., XII. és XIII. t. czikkek is, melyekben országunk függetlensége nyilván kijelentetik, a törvényhozó hatalom a nemzetet és fejedelmet közösen illetőnek mondatik, s a tanácskozások törvényes szabadsága biztosítva vagyon. Sőt azt is rendelik törvényeink, hogy a végrehajtó hatalomnak visszaélései s a netalán törvénytelen parancsok által okozott sérelmek az országgyűlésen orvosoltassanak. A törvényhozás tehát a kormány rendeletei fölött is bíraskodik, s így a végrehajtó hatalom vagyon inkább az összes törvényhozásnak, melyet a fejedellemmel együtt a nemzet gyakorol, alája vetve. Törvényhozói állásunkban tehát a végrehajtó hatalomnak olyan jogát, melynél fogva az orsz. gyűlést dorgálhassa, a nemzet méltóságának sérelme nélkül el nem ismerhetem. Igaz ugyan, hogy a törvényhozó hatalom egy részben a fejedelmet is illeti, de épen azon törvény, melyet Ugocsa megye követe megemlített, az 1790:

XII. t. cz. azt mondja, hogy a törvényhozás a nemzetet és a fejedelmet együtt közösen illeti: e tekintetben is tehát a kormány jussa a nemzeténél nem nagyobb, s így dorgálva felsőbbiséget a nemzeten nem gyakorolhat. Azonban mind a personalis úr, mind több érdemes követ, kik e tárgyban semmi felírást szükségesnek nem látnak, azt nyilatkoztatták ki, hogy ők a rescriptumban semmi dorgálást, mely az országgyűlést vagy ezen táblát érdekelhetné, nem találnak, s a voksok szabadságát korlátolva nem látják; sokan azt állították, hogy ha vagy efféle dorgálást vagy valami korlátolást foglalna magában a rescriptum, ők maguk is készek volnának a nemzet jussai mellett felírást készíteni; sőt többen azt vitatták, hogy ő felsége ezen levélben csak a törvények megtartását óhajtván, azt, hogy Bars vármegye követének kijelentését helyben nem hagyja, sőt kárhoztatja, méltó jussal mondhatta, valamint ezt másnak is, kinek a törvényhozásban része vagy, mondani tökéletesen hatalmában áll. Ha ily értelemben vétetik a rescriptum, akkor aggodalmunk egy része ugyan enyhül s mérséklett felírás megnyugtatósunkra talán elegendő; de felírás minden esetre szükséges. Említve volt itt az is, hogy e tárgyban a m. főrendek voltak a delatorok; de a personalis úr nyilvános kijelentésével nyugtatott meg bennünket, s bizonyossá tett arról, hogy a főrendek föladók nem voltak. Különféle hírek szárnyaltak e tárgyról, s keserű érzést gerjesztettek keblünkben; de a szárnyaló hírek tanácskozásainknak alapul nem szolgálhatnak. A personalis úrnak megnyugtató kijelentését, melyet a naplókönyvbe is kérek igttatni, részemről örömmel értettem; mert megvallom, bámultam, sőt hinni sem tudtam, hogy a m. főrendek között akárki is delator lehessen; nem hihetem, hogy ők az országgyűlésnek méltóságát ily módon csorbítani képesek lehessenek; mert hiszen az 1805. V. t.-cikk az ő megegyezésükkel alkottatott s ők igen jól tudják, minő véleményben volt az ország a delatorokról mindenkor; jól tudják, mit tartott az 1807-ben báró Vay Miklós dolga iránt készült üzenetben ezen tábla a delatorokról, midőn azt mondja SS. et OO. *suam majestatem sacratissimam humillime orare, dignetur periculosum hominum genus delatores, quod cum initio statim auspicati regiminis in resolutione sua ad universas jurisdictiones dimissa se abominari palam declaravit ad mentem etiam articulus V. 1805. coërcere, castigare, et ab accessu throni sui regii in perpetuum arcere.*»

Ha nem tekintem is azt, hogy a kir. rescriptum az országgyűlést dorgálja, már abban elegendő okot látok az aggodalomra, hogy az országgyűlési belső rendnek és a tanácskozási csendesség fentartásának minket illető elintézésében látszik az avatkozni, a mi valóban idővel a szólás szabadságára nézve is következtetéseket szülhetne. Az, 1723-ik esztendei VII. cikkely nyilván azt rendeli, hogy a tanácskozások csendességét megzavarók harmadnapi határidőre a kir. tábla elé idéztessenek, azt pedig, hogy valaki ezen törvénynek súlya alá esik, maga azon törvényhozó test, maga azon corporatio, melynél a kiszökés történt, szokta elhatározni. Így magyarázta legalább eddig az említett törvényt a legközelebbi időknek szokása, s én valóban nem tudok eseteket, hogy valamely szólót későbbben más akárki törvényes actio alá vehetett volna. Méltán kijelenthetjük tehát felírás által ezen aggodásunkat, mert hiszen báró Vay Miklósnak 1807-ik esztendei esetében hasonló véleménynyel valának a nemzet képviselői, midőn a szeptember 29-én készült üzenetben azt mondták: «si regnicolae propter dicta in publica sessione prolata indignationem regiam incurrerint, libertatem votorum in discrimen conjectum iri SS. et OO. debebat». Igaz, hogy báró Vay Miklósnak esete különösen a büntetés nemére nézve ettől különbözött; de már akkor, midőn a KK. és RR. ezen üzenetet készítették, báró Vay Miklós a főherczeg nádornak közbenjárására tökéletes elégtételt és visszahelyheztetést nyert, a mint ezt a nuntiumnak következő szavai mutatják: «Suam vero sacratissimam majestatem illatum vulnus per generalis b. Nicolai Vay in integrum restitutionem pro paterno suo affectu resanatum ivisse», és mégis szükségesnek látták a rendek aggodalmokat kifejezni, s a mélt. főrendeknek, de különösen a főherczeg nádornak választására bízták, ha ugyan különös felírás által történjék-e ez, vagy maga a főherczeg adja elő ezen aggodást ő felségének; pedig a naplókönyvnek bizonyítása szerint akkor is azt

nyilatkoztatta ki ő felsége a főherczeg nádornak, hogy soha nem akart, nem is akar valami olyast rendelni, mi által az országgyűlésén kimondandó voksok szabadsága legkisebben is megszoríthatnák. Ha tehát akkor az orvoslás után sem volt felesleges az aggódás kijelentése, azt, úgy hiszem, szükségtelennek mondani most még inkább nem lehet.

Végre még azt is szükségesnek tartom megjegyezni, hogy ezen királyi rescriptum büntet oly esetben, melynél a büntető hatalmat nem a kormánynak kezébe adták törvényeink; büntet pedig kihallgatás s elmarasztalás nélkül. A barsi követ ellen kimondott: «severissime damnamus» szavak elég világosan kifejezik ő felségének neheztelését. Midőn pedig a fejedelmi neheztelést büntetésnek mondom, az országgyűlési irományok lelkével és tartalmával egyezőleg szólok. Ugyanis az 1811-ik esztendei december 23-án készült felíratban azt mondják az ország rendei: «Quin imo nonnulli patriae filii, qui in congregationibus (ezek pedig csak megyék gyűlései valának) vota adoptatae novae finantiali operationi contraria deprompsisse referebant, contra tenores partis 1-mae tit. 9-i Andreae 2-di decr. art. II. anni 1613. XXXIV. nec non 1563. XLI., licet vulnera legibus his illata sapienti majestatis vestrae sacratissimae benignitate per art. V. 1805. signanter §. hujus ultimum resanata fuerint, in obversum hujus etiam novae legis, non tantum ad audiendum verbum regium gravi cum sumptuum dispendis extra regnum evocati, sed etiam gravitatem regiae indignationis experiri, taliterque et in persona et in rebus legitime nec citati, nec convicti pati debuerint.» Ugyanezt mondták, sőt még világosabban kifejtették a KK. és RR. az 1825-ik esztendei országgyűlésének 177-ik ülésében, midőn ugyanezen tárgy iránt készült felírat javaslatukban azt állítják: «Et quia talis regnicolarum gravi cum sumptuum dispendio fine experiendae altissimae indignationis extra regnum evocatio, prout et per cancellariam regiam nomine regis praesuscipi solita repraehensio nimis sensibilem et afflictivam poenam constitueret»; sőt midőn a mélt. főrendek ezen szavak helyett: «nimis sensibilem et afflictivam poenam constitueret» gyengébb kifejezéssel csak azt kívánták mondani: «nimis grave et sensibile foret», a KK. és RR. ezt el nem fogadták, sőt a negyedik üzenetben azt válaszolták: «praecipuum gravaminis hujus meritum non tam in dispendio sumptuum aut evocatione extra regnum consistit, licet etiam haec sufficiens et legale fundamentum constituent, verum in eo, quod contra cardinalem tit. 9-um partis 1-mae, neque citatis, neque convictis poena sensibilis irrogetur.» A rescriptumban kifejezett királyi neheztelés tehát érzékeny büntetés, s mivel azt a kormány oly esetről, hol a büntető hatalom nem őt illeti, pedig meghallgatás és ítélet nélkül látszik használni, a felírást legalább azon alakban, mint kerületileg szerkesztve vagyon, szükségesnek látom, kijelentésemet pedig óvás gyanánt is a jegyzőkönyvbe kérem iktattatni.

II.

E tárgyban még egyszer szólott. Az *elnök* ugyanis hasonlóul a naplókönyvbe kívánta igtattatni, hogy el nem ismeri Deáknak azon doctrináját, mely szerint a végrehajtó hatalom a törvényhozás alá van helyezve.

DEÁK FERENCZ: Én félreértetni senkitől, s így a m. personalis úrtól sem akarok: ismétlem tehát, a mit előbb is elég világos szavakkal nyilván kimondottam, hogy a végrehajtó hatalom vagyon inkább az összes törvényhozásnak, melyet a fejedelemmel együtt a nemzet gyakorol, alája vetve, s hivatkozom az egész gyülekezetre, hogy előbb is ezek valának szavaim, s ezeket kérem a jegyzőkönyvbe vezetetni; mert hiszem azt, hogy az olyan törvényhozás, mely a végrehajtó hatalomtól függésben vagyon, csak árnyéka a törvényhozásnak, ezt pedig nemzetünk törvényhozásáról elismerni nem akarom.

A KK. ÉS RR. TÁBLÁJÁNAK KÜLÖN FÖLTERJESZTÉSI JOGÁRÓL.

I.

A KK. és RR. 1834. január 16-dikán tartott kerületi ülésében napi renden volt a főrendek válasza az előleges sérelmek tárgyában hozzájuk küldött harmadik üzenetre.

DEÁK FERENCZ: Küldőimnek megírván, hogy a főrendek kívánságára nem állottunk, mert táblánk méltóságát csonkulva láttuk volna, helyben hagyták ezt; de minthogy ily módon helyben maradni látják a közdolgokat, azt kívánják, hozzuk indítványba, hogy ha valamely tárgy háromszor átmegy hozzájuk s ott el nem fogadtatik, hatalmában legyen ezen táblának külön repraesentálni. Ezen indítványt pártfogásba ajánlom, de ha el nem fogadtatik, most a régi üzenet mellett maradok.

II.

Ugyanabban a tárgybán felszólalt a január 21-dikén tartott országos ülésben is.

DEÁK FERENCZ: Ujabban érkezett utasítása következtetésében előterjesztette, hogy küldői, kik fájdalommal tapasztalják, hogy a főrendeknek a KK. és RR. javaslataiban való gyakori meg nem egyezése nem csak több üzenet váltogatását, s ezzel az országos tanácskozás folyamatjának hátráltatását eszközli, sőt az ország legforróbb kívánságainak fölterjesztését is akadályoztatja: a haza közjava tekintetéből kívánják, hogy az oly esetekben, midőn a két tábla között háromszori üzenetváltásra sem történhetnék meg az egyesség, a fölírást a KK. és RR. táblája külön is tegye meg.

A SZENTSZÉKEKRŐL.

I.

A KK. és RR. 1834. február 1-én tartott kerületi ülésének napi rendjén volt: a szentszékekről szóló törvényczikk javaslata. Ennek 7-dik §-a azt rendelte, hogy a szentszékek eddig is gyakorlott hatóságukban meghagyatván, ítéletük a világi bíróságok által végre fog hajtatni.

DEÁK FERENCZ: Úgy vélekedett, hogy miután minden világi hatóság elvételét a szentszékektől, azt mondani, hogy előbbi hatóságuk megmarad, valóságos satira. De neki, kinek a vallásos sarküzenet tartalmát egész terjedelmében föntartani kötelessége, a szerkezet mégis aggodalmat szül, s nehogy azon üzenet 9-dik pontjának 2-dik részétől a rendek elállani látszassanak, hogy t. i. az evangélikusok vegyes házassági ügyeikben önnön vallásuk elvei szerint ítéltessenek, ha csakugyan megkívánják tartani a rendek ezen §-t, annak hozzátételét javasolja, hogy az itt említett hatóság a lelki dolgokra «in spiritualibus» értetik.

II.

Elfogadtatván ez indítvány:

DEÁK FERENCZ: Megújítja követársának tegnap elhangzott javaslatát, mely szerint világos törvénnyel mondassék ki, hogy az egyházi személyeknek világiak által történt sérelmek világi bíróság által büntetessék. Ezt ugyan némelyek tegnap az 5-dik §-ban benne foglaltak gondolták, de ő ezen értelmet ama §-ban nem találja, s ámbár az mondatik, hogy ez törvény szerint eddig is így volt, s ha történt is ellenkező, az nem volt egyéb mint visszaélés, a visszaélés lehetőségét is világos törvény által, meg kívánja szüntetni.

III.

A február 3-dikán tartott kerületi ülésben elfogadtatott *Pogány József*, Bereghmegye követe indítványa, hogy a protestánsoknak házassági ügyekben bíráskodó consistoriumai is rendeztessenek, koordináltassanak.

DEÁK FERENCZ: Már most az a kérdés, mikép koordináltassanak? Az 1790. évi törvény azon jogot adja a protestánsoknak, hogy kihallgattassanak. Törvény által adott ezen szabadságot annyival inkább respectálnunk kell, minthogy a protestáns klerus ismeri legjobban a dolog hiányát, annak pedig még most itt legalább képviselője nincs; azt tartom tehát, diplomatie kell tudomásunkra jutni a protestánsok kívánságának, a mi úgy fog megtörténni, ha ő felségétől az 1793-diki synodalis actákat egyenesen lekérjük, mert azt nyilván kimondom, hogy ezen actákat, melyeket a kormány documentumul használ, látni akarom, még pedig lenyomatva akarom kezünkön forogva látni, és azok egész tartalmát in complexu megvizsgálni.

AZ ORSZÁGGYÜLÉS TÁRGYAINAK SORÁRÓL.

A KK. és RR. 1834. február 6-dikán tartott kerületi ülésekben tanácskoztak ő felségének január 3-dikán kelt királyi leveléről a kir. előadásokra nézve 1833. május 20-dikán fölterjesztett fölírat tárgyában. Ő felsége ezen leiratában kijelentette, hogy különös gondjai közé számítja, hogy a mit az 1495: XXV., 1723: VII. és 1790/1: XIII. czikkelyek az országgyűlés tartásának módjáról is rendelnek, szentül teljesíttessék. Midőn tehát az ország jussait épségben föntartatni kívánja, királyi jussait szintűgy csonkíttatni soha nem engedi s azért inti a RR.-et, hogy a törvény ösvényét követve s a kir. propositiókban kijelölt operatumokat, melyek közül az urbéri már elő van terjesztve, folyton vizsgálván, a munkásságban nagyobb szorgalomra, az időnyerésben gazdálkodásra, s a tanácskozásban illő mérsékletre ügyeljenek.

DEÁK FERENCZ: Összehasonlítván ezt a 16-ik áprilisi rescriptummal, aggodalmamat el nem titkolhatom. Mind a kettő oda utasít, hogy mellőzve minden egyebet, a propositiókat pertractáljuk. Igaz, hogy a propositiók mostani tárgyai országos sérelmeket foglalnak magokban; igaz, hogy a rendszeres munkáknak felvétele országos kívánság; de félek, hogy ezen populáris propositiók örve alatt a nemzet kiforgattatik azon sarkalatos jussából, hogy sérelmei minden országgyűlésén multhatatlanul orvosoltassanak. (Itt a törvényhozás pragmatikai historiájából merített adatokkal erősíti azon, a diaeta elején bőven kifejtett thesist, hogy az ország rendének jussa van s gyakorlása volt a sérelmeket akkor venni fel, midőn jónak látták, bár a propositiók előtt is, mint ezt az 1559-től számolt 11 országgyűlésnek bizonyítják.) Hibáznánk ugyan, ha fel nem vennénk az operatumokat; de vannak az országnak más érzékeny sérelmei is, melyeket orvosolatlan nem hagyhatunk. Midőn tehát minket ezen kötelesség teljesítésére törvényhozói tisztünk s méltóságunk intenek, nem csak nem vétünk, sőt tartozásunknak felelünk meg, ha ő felségét megkérjük, hogy az inauguralis diplomákkal is erősített azon törvényeket, melyeket fájdalommal mondom, ő nem teljesített, hozza végrehajtásba, s minden felterjesztett sérelmeinket orvosolja, kijelentvén egyszersmind, hogy mi az ország sérelmeinek minden országgyűlésén orvoslását fejedelmi főkötelességei közé számítjuk. Továbbá oda látszatván a rescriptum szavai mutatni, mintha a sorozat a propositiók által állapított volna meg, ez nem úgy van, s így szükség megjegyezni, hogy a sorozat megállapítása diaetalis tractatus útján történt. Mondja azt is a felség, hogy nagyobb szorgalommal, legalább időkiméléssel munkálkodjunk. Én úgy hiszem, mi kötelességünket teljesítettük, és ha van is a felvett tárgyak közt egy vagy más, mit talán egyes vélemények közöttünk a rendszeres munkáknak subordinálni kívántak volna, miután azt a többség csakugyan felvétetni rendelé, jele, hogy az nemzeti óhajtás s előleges intézkedést kívánó vala. Midőn ezt kijelentetni vélném, meg kell azt is említenem, hogy ő felsége maga is azt vallotta az operatumok felől, hogy azok nagy fontolgatást kívánó munkálatok, s azért kivált belső szerkesztetésünket tekintve, bizonyára sebes haladást nem szenvednek; de ha mégis lassúnak véli ő felsége haladásunkat, mondjuk meg feleletünkben, hogy a gyorsabb haladás egyik főgátja lesz ezentúl is az előleges sérelmek orvosolatlan állapotja; mert sok munkálatokban, mint már másszor is kimondottuk, alap nélkül fogunk működni. Szükség tehát a kormányt újabban felszólítani, hogy sérelmeink orvoslása által módot szolgáltatson a sebesebb és biztosabb haladásra. Végre a mérséklésre lett újabbi intésre felelnünk kell oly értelemben, mint már a másik intő rescriptum iránt megállapodánk s kimondanunk, hogy ezen ismételt intés annyival inkább fáj, mert érezzük, hogy jussunkkal is éltünk, kötelességünket is teljesítettük. S im ezeket óhajtánám a feleletbe tenni, melynek azon kellene főkép sarkallani, hogy a lassú haladás nagy részben a sérelmek orvosolatlan voltának következése, s hogy a felség által önként felhívott törvények menjenek valahára teljesezésbe.

A BIRÓI PARANCSONK ELTÖRLÉSÉRŐL.

A KK. és RR. 1834. február 13-dikán tartott kerületi ülésükben tárgyalták a bíróságok rendezéséről szóló XXII. t. cz. javaslatát, mely a bírói parancsolatok eltörléséről intézkedett és azt javasolta, hogy a renovatorio-executorium parancsolatokat kivéve, a felek folyamodására cum clausula salvificatoria kiadatni szokott minden más bírói parancsolatok eltörltessenek. *Niczky János*, Vas megye követe, minden s így a cancellária által is kiadatni szokott parancsolatok eltörlését kívánta. *Több követ* szavazást sürgetett.

DEÁK FERENCZ: Ez nem oly könnyű kérdés, mint látszik, s nem könnyű, mert sokfelé ágazó. Hogy az országnak mindig küzködni kellett a cancelláriának azon bitorlott hatalmával, mely szerint magát az igazságszolgáltatás minden ágába beavatta, s hogy ezen bajon a bírói függetlenség végett alkotott, de soha meg nem tartott 1791: XII. t.-cz. által sem lön elegendőleg segítve, az országnak ismételve földott tömérdek sérelmei mutatják. Azonban maga az 1790. vagyis inkább 1793. munka is fönhagyja a felségnek a vi supremae inspectionis kiadandó parancsolatait. A szónok örömet reá áll, hogy ezek is általában eltörltessenek; de szükség valamely intézetről gondoskodni, hogy a törvénykezési formalitást megsértő bíró ellen a hon polgára oltalomra találjon. Másutt, nevezetesen Franciaországban, erről úgy gondoskodott a status, hogy az inspectio hatalmát megosztván, az ezzel járó földatok egyik részét, t. i. a formák szigorú megtartása földotti határozat jogát, a cassatorium tribunalra bízta. Ezen intézet a revolutió időszakából az úgynevezett rajnai tartományokban is megmaradt. A szónok azonban nem mondja, hogy nálunk is cassatorium tribunal kell állítatni, hanem csak azt állítja, hogy a fogyatkozás kipótolásáról kell gondoskodni, különben ha egyszerűen eltörljük a parancsolatokat s pótlásról nem gondoskodunk, ott leszünk, a hol voltunk az 1791: XII. t.-cz. alkotásával, t. i. hogy meghozatott, de meg nem tartatott.

KÉT MEGYE KÖVETSÉGE EGY SZEMÉLYBEN.

A KK. és RR. 1834. február 19-dikén tartott kerületi ülésében *Ragályi Tamás*, ki akkor lépett legelőször a terembe, szót kért mint Torna vármegye követe, s előadta, hogy mielőtt Tormamegyétől megbízó levelet kapott, négy hónappal előbb kapott hasonlót Hevesmegyétől is, de ezt a főispán kérdésbe vette. A hevesmegyei követválasztásnak augusztus 6-kára elrendelt határnapját ugyanis a főispán ismételve elhalasztván, Hevesmegye rendei az alispán elnöklete alatt összeültek, a szólót követjüknek választották, s másnap tartott gyűlésükben a megbízó levelet solemnisálván, neki kiszolgáltatták. Utóbb a főispán particularis gyűlést tartatott s abban a közgyűlés tetteinek megsemmisítésére határozat hozatott. A választás megvizsgálására commissarius nevezett ki és azóta Hevesmegyének gyűlése nem volt és követjétől és az országgyűléstől mintegy egészen elszakított. *Brezovay József*, hevesi követ, arra kérte a KK.-at és RR.-et, hogy addig, míg megyéje e tárgyban nem nyilatkozik, ne ítéljenek a dologban. *Több követ* kiemelte, hogy egy ember két megye követe nem lehet. *Beöthy Ödön*, Biharmegye követe, ellenben mindaddig, míg Heves rendei törvényes állásukba vissza nem helyeztetnek, s azt, hogy Ragályi a tornai követséget elvállalván, hevesi követ megszűnt lenni, ki nem jelentik, Ragályit két megye követének ismerte el.

DEÁK FERENCZ: A szabad választás nemzeti jus, s ha ez sértve van, minden törvényhatóságnak jussa van ezt sérelemkép előterjeszteni. Itt Torna követe szólott s nem egyes magános személy; ő fog küldöinek felelni, miért hozta indítványba a hevesi szabad választás sérelmét. Nem is tartja tehát e részben szükségesnek, hogy bevárassék, mit fog íranta Heves mondani, sőt bármely más megye itt hitelesen a szükséges adatokat, a mikor tetszik, előterjeszti, a sérelem orvoslásán törekedni nem lesz utolsó. Hogy Heves rendei commissio alatt lévén, gyűlést nem tarthatnak, azt törvényesnek nem csak el nem ismeri, sőt ha már csak az is bármely megye részéről előterjesztetik, hogy törvényes gyűlésének gyakorlásában Heves gátoltatik, ezt minden erővel vitatandó sérelemnek veendi. A két követségi kérdést illetőleg megjegyzi, hogy a mi jus publicumunk sok része, s a mi a diaetát illeti, legöbbyire szokáson alapul. Egy századot haladó szokás bizonyítja, hogy két megye követségét egy személy nem viselheti. Igaz ugyan, hogy 1723-ban volt egy ellenkező példa, de azóta soha sem; akkor pedig a képviselői systema Európában még kifejtve nem vala; azért nem is gondolja, hogy midőn a magyar törvényhozó testnek érdekében áll a képviselőséget mentül szélesb alapokra terjeszteni, s ezen érdek valószínűsítését százados szokás erősíti, mi akkor hátralépést téve, egy száz év előtti példára hivatkoznánk, s az alapot terjesztés helyett inkább szűkítenénk. A szónok ugyan az individualitás tekintetét mindig alája veti a juris publici nézeteknek, s úgy hiszi, hogy a törvényhozónak igen is nagyon kell a következtetésekre tekinteni; azonban megvallja, hogy még a jelen esetben is veszteségnek tartaná a két megyei követséget. Mentül több kéz munkálja a közjót, annál jobb. Azon ész, értelem s tehetség, melyet egyes követ nyújthat, már mint egy megye követjénél is teljes mértékben megvan, s a másik követ minden esetre nyereség. Egyébiránt Prónayval egyetért, hogy in forma mind a két választás törvényes lehet; azonban ha Ragályi mind a két választáshoz ragaszkodnék, a szónok mind a kettőt törvénytelennek declarálná, de ő úgy lépven fel csak mint Torna követe, annak megyéje részéről szívesen fogadja.

A BÉKEBIRÁKRÓL.

A KK. és RR. 1834. ápril 3-dikán tartott országos ülésének napi rendjén volt «a bíróságok rendezéséről» szóló I. t. cz. a perlekedési viszálykodások barátságos elintézéséről, s az e végre rendelendő békéltetőkről. Ennek 2. §-a azt rendelte, hogy «az ország minden részeiben, kerületeiben és községekben, a mennyire eszközölhető, azok közül, kik a közönség vagy községek hivatalaira a velők egyenlők bizodalomból rendeltettek ki, bizonyos személyek fognak kijelölteni, kik a lakos-társaik között támadó viszálykodások kiegyenlítésével foglalatoskodjanak». Az *elnök* azt javasolta, hogy minden perben az első bíróság legyen egyszersmind békebiró. *Kövér János*, Temesmegye követe is a törvényes bírakra kívánta a békéltetést bízni akkint, hogy a jobbágyok ügyeire nézve a földesúr vagy tisztje, sőt ha a helybeli bíróság és előljáróság arra alkalmasnak találtatnék, a földesúr megbízása szerint a helybeli előljáró legyen a békéltető, egyebütt pedig az első bíróság.

DEÁK FERENCZ: Minekutána már elhatároztatott az, hogy minden pört a barátságos egyességnek megpróbálása okvetetlenül megelőzze, kétségen kívül azon kérdés kíván legnagyobb figyelmet, hogy a barátságos egyeztetések eszközzésére kik legyenek békebiráknak kijelölendők? Kettő e tárgyban a javaslat; egyik a kerületi szerkezet szerint az, hogy különös békéltetők választassanak; a másik pedig, melyet egy tegnapi indítvány következtében az előlülő ma ismét előadott, az, hogy a békéltetés mindenkor a pörnek első biráját illesse. Gyakorlati nehézségek minden új intézetnél vannak; de ezen két javaslat közül melyik mégis célirányosabb, ez csak a kettőnek összehasonlításából lehet világos. Első és legfőbb, a mit a szóló minden békebiróban megkíván, az, hogy a mennyire lehet, szabadon választassék, mert törekedéseinek sikerét a bizodalomtól várhatja leginkább; már pedig ha a békéltetésnek tisztje a pörnek első birájára lesz bízva mindenkor, a szabad választás és ezzel összekötött bizodalom gyakran nem lesz meg a békéltetőben, mert az ország lakosainak legnagyobb része az úriszék előtt kezdi egymás ellen keresetét, az úriszék tagjainak választására pedig semmi befolyással nincs. Szükséges továbbá, a mint az előlülő maga is elismerte, hogy a békebiró hivatalos tisztének teljesítésére mindenkor készen legyen. De vajjon kitől lehet ezt inkább reményelni? A választott békéltetőtől-e? vagy az elsőbíróságtól? A helység előljáróitól-e? kik a helységben lakván, kötelességüket tüstént teljesíthetik? vagy az úriszékektől, melyek minden fertály, vagy fél esztendőben, sőt sok uradalmakban sok helyeken még ritkábban tartatnak? De figyelmeztvén a csekélyebb értékkel bíró földesurakra, nem csekély terheltetés volna ezeknek, ha minden panaszok kiegyeztetésére úri széket kellene tartaniok. Érezte maga Temesvármegyének követe mindezen gyakorlati nehézségek valóságát, s azért javasolta, hogy ne az úriszék, hanem az úriszék előtt mozdítandó pörben a földesúrnak tisztje legyen békéltető; de a szabad választás itt is ki volna rekesztve, s a jobbágyok és uradalmi tisztek között csak igen ritkán van bizodalom. A szóló vélekedése szerint az is megkívántatik a békéltetőre nézve, hogy az, a mennyire lehet, a feleknek, vagy legalább az egyik félnek lakása közelében legyen feltalálható; már pedig a pörnek első birája útján, kivált a nemesekre nézve, olyan vármegyékben, hol a törvényszékek tartásának helye a megyének egyik vagy másik szélétől gyakran 10-15 mértföldnyire vagy, ez elérve nem lesz, s a feleknek odafáradása szaporítja a költségeket s nehezíti az egyezést. A különösen választandó békéltetők ellen is sok fontos nehézségek hordattak ugyan fel, de azok a szóló véleményét a kerületi javaslattól el nem vonhatják. Az állítatik, hogy az igazság kiszolgáltatását hátráltatja a különös idézés, mely, ha a békéltetést az első birónak kellene megpróbálni, a pörbeli idézéssel egybe-olvadhatna, és hogy ezen különös békéltető idézés költségbe is kerül, mely akkor elmaradna; de nem szól a követ azon igen csekély számú pörökről, melyekben talán száz-száz alperes és ugyanannyi evictor volna idézendő, hanem el meri mondani, hogy a pörök kilencz tized részére nézve ezen időhaladás felette csekély, melyet a statusnak azon köznyeresége, hogy a

pörök kevesedni fognak, nevezetesen kipótol. De amúgy is, nem az volt eddig is a pörök lassú folyamatja ellen felhordott panaszoknak az oka, hogy az idézéstől a megjelenésig sok idő folyt le, hanem az, hogy a pör felvétele után a végső ítélet igen sok időre haladott. A mi az idézési költségeket illeti, ezek sokkal csekélyebbek közönségesen, mint a birói sportula és a prokátor fizetése, melyeket viselni kell a feleknek, ha előbb az egyeztetést megpróbálni a pör első bírójának az idézés után leendő kötelessége, s mindezek valóban gátjai lesznek az egyességnek, kivált az egy pár száz forintos keresetekben, hol a kereset mennyiségét arány szerint tetemesen nevelik. Végre azon ellenvetést, hogy találkozni nem fognak, kik a békebiróságot fizetés nélkül elvállalják s teljesítsék, a kerületi javaslat eloszlatja, mert ezen hivatal jobbára olyanokra ruháztatik, kik azt egyéb hivataluknál fogva kötelesek lesznek teljesíteni, mint falukban, városokban az előljárok és senatorok, a vármegyékben, ha más nem vállalja, a szolgabíró. De hiszen az elsőbiróságoknak sem lenne az egyeztetésért fizetésök, hanem azt hivatalos kötelességeiknél fogva tartoznának teljesíteni, s így lesz ez a különösen választott békebírókkal is, kik nagyrészen közhivatalbeli emberek lévén, a törvény ezt egyéb kötelességeikhez hozzáadja. Mindezen tekinteteknél fogva tehát a kerületi javaslatot pártolja.

A FELSŐ ITÉLŐSZÉKEK TAGJAINAK AZ ORSZÁGGYÜLÉS ÁLTAL VALÓ VÁLASZTÁSÁRÓL.

A KK. és RR. 1834. ápril 3-dikán tartott kerületi ülésének napi rendjén volt: «a bíróságok rendezéséről» szóló XI. t. cz. javaslata «Dalmát, Horvát és Tótországok báni ítélőtáblájáról». Az első §. kimondotta, hogy a báni tábla bírósága alá jövődőre egyedül a felebbvitt polgári és büntető perek tartoznak, onnan pedig ezentúl is a hétszemélyes táblára történik a további felvitel; a 2-ik §. szerint pedig ítélet hozatalára ezen táblánál kilencz bíró lesz mindenkor szükséges; s erre nézve ő felsége a báni tábla tagjainak mostani számát három táblabíróval fogja szaporítani.

DEÁK FERENCZ: Indítványt tesz, hogy felső ítélőszékeinknek minden tagjai időnkint az országgyűlésen választassanak. A jól elrendelt ítélőszékek legbiztosabb őrjei a törvények szentségének. Hasztalanul hoznánk törvényeket, ha ítélőszékeink azoknak pontos és szigorú teljesítésére nem ügyelnének. A bíró leghatalmasb ótalma a polgárok nyugalmanak; ő védi igazságtalan elnyomás ellen az ártatlant; ő zabolázza az indulatost; ő bünteti a hatalmas erőszakoskodót; az ő lelkismeretén nyugszik a polgárok vagyonbeli bátorsága; hol az ítélő székek eltérnek az igazság és kötelesség ösvényéről; ott hiában igyekeznek a polgárok magokat rablók és tolvajok ellen oltalmazni, mert a rossz lelkű bírónak igazságtalan ítélete nyilván fosztaná meg őket értékjökötől, még pedig a törvénynek palástja alatt; szóval a polgári társaságban első s legfontosabb hivatal a bíraskodás: méltán megkívánja tehát a nemzet, hogy ezen legfontosabb hivatalnak betöltésénél a nemzet egyenes befolyása el ne mellőztessék. Boldog azon haza, hol a bíró ítélete nem csak igazságot szolgáltat, hanem a hivatalába és személyébe helyezett bizodalomnál fogva megnyugvást is szerez a feleknek; ott könnyebben enyésznek a pörlekedés keserűségei, ott hajlandóbbak a felek egymásnak testvéri kezet nyújtani, ott a társaság szelid, de legerősebb kapcsolati nem enyésznek el egészen a pörlekedés miatt. Ezen megnyugvást pedig a bizodalom és ezt a választás szülheti leginkább. Inség és hamar következő sülyedés fenyegeti azon országot, melyben az alacsony hízelkedő vagy gazdag pörlekedő, csúszva szerzett vagy pénzért vásárolt reményekkel telve, léphet az ítélő szék elébe, midőn a szegény polgár, a véleményekért üldözött szabad ember, remegve jelenik meg, mert előre retteg pörének, melytől minden vagyona függött, elvesztésétől. Hogy ez hazánkban nem így van, áldjuk érette a gondviselést, de törekedjünk egyszersmind, hogy a mennyire emberileg lehető, ezután se történhessék: erre pedig legtöbb biztosságot nyújt, ha felsőbb ítélőszékeink minden tagjait az összes törvényhozás választja. Nem új és szokatlan ezen kívánság. Lám a nádori hivatal - ezen legfényesebb nemzetünknel - most is országgyűlési választás alá tartozik, és tekintsünk bár végig véres és zajos történetinknek hosszú során, mi volna sorsa hazánknak, ha ezen főhivatalnak betöltése a kormány önkényétől függött volna mindenkoron? De még a királyi tábla tagjait is országgyűlésen választották őseink, a mint azt sok más törvény között az 1601: XXXIII. bizonyítja. Őseink hajdankori hasznos szokását kívánja tehát feleleveníteni és kiterjeszteni, s ha az első bíróságoknál minden pontban a bizodalmat és választást emlegettük, még inkább kell arra figyelmeznünk legfelsőbb ítélőszékeinknél, mert ezeknek kezében van életünk s vagyonunk bátorsága, az ő birói kimondásaiktól függ sok nemzetség boldogsága, vagy nyomorúsága, az ő végső ítéletük ellen nincs oltalom, annak súlyától nincs menekedés. Dicső hatalom ez igazságos férfiak kezében, de visszaélések által rettenetes lehet; szükséges tehát, hogy azon férfiak, kik ily fontos és nagy kihatású hatalommal bírnak a társaságban, hatalmukat a nemzet közbizodalmaiból, a nemzet összes akaratából nyerjék.

A HATÁRŐRVIDÉKNEK POLGÁRI HATÓSÁG ALÁ RENDELÉSÉRŐL.

A KK. és RR. 1834. ápril 7-dikén tartott országos ülésében *Hertelendy Miksa*, torontáli követ indítványozta, hogy a határőrző véghelyek polgári viszonyaikra nézve polgári ítélőszékek s magyar birói hatóság alá helyeztessenek és küldöttség neveztesse ki, mely e tárgyban törvényjavaslatot készítsen. Az *elnök* már időnyerés tekintetéből is elhalasztandónak vélte e tárgyat.

DEÁK FERENCZ: A mi Torontál vármegye követjének indítványát illeti, úgy hiszi, senki sincs a rendek között, ki a törvényhozásnak azon jussát, hogy a katonaságnak és véghelyeknek polgári ítélőszékeit is elrendelje, kétségbe hozná; mert ezt tagadni akarni, magának a törvényhozásnak ideájával is ellenkező volna; de amúgy is országos sérelem gyanánt fel lévén már e tárgy terjesztve, a nemzet ebbeli jussainak valósága közöttünk kérdésbe sem jöhet. Arra nézve, hogy ezen elrendelés mikor vétessék munkába, a kerületi ülésekben a szóló is egyike volt azoknak, kik sok gyakorlati nehézségek miatt azt ő felsége kedvező resolútiójának megérkezésére kívánták halasztani. De ha tekintetbe veszi azt, hogy még az előleges sérelmek orvoslását sürgető felirat sem juthat a fejedelem kezéhez, mert a főrendek csupán szavak miatt, melyeket a KK. és RR. fontosaknak vélnek, készek valának tíz üzenetet váltani s a nemzet óhajlásának a fejedelem elébe juthatását még most is gátolják; ha továbbá figyelmez ő felségének januárius 3-ki 2-ik rescriptumára s azt a mult esztendei április 16-án érkezett rescriptummal összehasonlítja, kénytelen azt hinni, hogy ő felsége a rendszeres munkákon kívül semmit egyebet felterjesztetni nem akar. Kimondottuk már ugyan ez iránt vélekedésünket, és nyilván kijelentettük: hogy a nemzet indítványi jussát teljes épségben fenn fogjuk tartani; de a főrendek csakugyan ezen szellemben munkálódnak, mert hiszen minden tárgyat, mely a rendszeres munkákhoz nem tartozott, akadályoztattak, és a gratulatiokon és az országgyűlési diurnumok iránti törvényjavaslaton kívül alig vagyon különös felírás, melyet ő felségéhez felbocsátottak; holott ellenben a rendszeres munkáknál, különösen az urbéri tárgynál több pontokban nyilván és egyenesen kijelentették ugyan ellenkező meggyőződésüket, de a törvényjavaslatokat önmeggyőződésük ellenére is felbocsátották. Nekünk tehát ezeknél fogva a gondos előrelátás azt tanácsolja, hogy a mi a rendszeres munkákkal összefüggésben vagyon, azt a rendszeres munkák sorában törvényjavaslatba vegyük, és minden sérelmeinket, a mennyire csak lehetséges, olyan tárgyakkal kössük össze, melyeknek felterjesztését a főrendek legalább hihetőleg gátolni nem fogják, mert hosszas küzködés helyett ez a mód inkább célra vezető. Azon ellenvetésre, hogy időnyeresség tekintetéből is szükséges e tárgyat halasztani, azt jegyzi meg a szóló követ, hogy az országos sérelmeknek orvoslására törekedni soha sem idővesztegetés, mert az egyik főcélja rendeltetésünknek, és a megbízó levelekben is úgy említetik mint első kötelesség; de amúgy is, ha különös választmány rendeltetik, mely minden körülmények megfontolásával javaslatot készítsen, akkor idő veszve épen nem lesz, mert in pleno csak kész munkát kell vizsgálnunk, ezt pedig egyszer akár mikor csakugyan kellene teljesíteni, mert az egész dologgal végképpen felhagyni talán senki nem akar. Kinyilatkoztatja tehát, hogy a torontáli indítványt, még pedig úgy, hogy a javaslat elkészítése egy választmányra bízassék, egész kiterjedésében pártolja.

A SZAVAZATOK VISSZAVONÁSÁRÓL.

I.

A KK. és RR. 1834. ápril 7-dikén tartott országos ülésében *Pogány József* és *Eötvös Tamás* bereghi követek kijelentették, hogy az urbéri munkálat tárgyalása alkalmával adott szavazatukat küldőik akarata és vélekedése ellen adták, s mint ilyeneket visszavonják és megsemmisítik. A visszavont nyilatkozatok közt felsorolta *Eötvös Tamás* a KK. és RR. előtt kifejezett azon óhajtását is, hogy drágaság és szükség idején a földesúr is eltiltassék a gabonapálinka-főzéstől. *Császár Sándor* temesi követ inconvenientiát látott abban, hogy valamely tárgy tökéletes berekesztése után, midőn a megváltoztatott szavazat semmi fogamatot sem szülhet, a követ meggyőződését visszavonni tartozzék.

DEÁK FERENCZ: Én Temes követével egyetértek, s azt hiszem, hogy végzés után a revocatió-nak semmi ereje sem lehet. A mi különösen ezen revocatió-nak egyik pontját, éhség idején a pálinkafőzés eltiltásának említését illeti, e tárgyra vonatkozó okaim és kívánságom előadását a maga idejére, midőn e tárgy tanácskozás alatt lesz, halasztván: most sem titkolhatom el azon való csudálkozásomat, hogy egy megyének közönsége még ezt is sérelemnek veheti. Azonban feleljenek ők a becsület és igazság ítélőszéke előtt arról, a mit végeztenek; én csak azt ismételem, hogy a mondottaknak végzés utáni visszahuzását erő nélkülűnek tekintem.

II.

Az e tárgyban kifejezett vita folyamában *Eötvös Tamás* a küldők teljes szabadságában levőnek mondotta követjök nyilatkozatait visszahuzatni. Deáknak azt felelte, hogy küldői a nemesi jussokat szentül fönnek akarják tartatni s követeik szavazatával azért nem voltak megelégedve, mivel a hozott végzés által ama jogokat korlátoztatni vélték.

DEÁK FERENCZ: Én sem az utasítások erejét, sem Beregh megye törvényes jussait sérteni nem akarom; de azt hiszem, hogy minden itt előadott nyilvános utasításról és indítványról véleményünket szintén kimondhatjuk, s helyes vagy helytelen voltáról ítéletünket kijelenthetjük. Lesznek tehát Beregh rendei talán oly szíves engedékenységgel, hogy eltűrik, ha azon, a mit különösnek látok, legalább elcsodálkozom.

AZ ÚRISZÉKRŐL.

A KK. és RR. 1834. ápril 9-dikén tartott országos ülésének napi rendjén volt «a bíróságok rendezéséről» szóló II. t. cz. javaslata, «az úriszékekről». Ennek 5. §-a azt rendelte, hogy «ha valamely földesúr az igazság kiszolgáltatásában késedelmeskednék, a megye őt úriszék tartására intse meg, s ha ez intésnek sikere nincs, költségére a közgyűlésből úriszék rendeltessék. E rendelet terhe alól azonban kivételnek azon földesurak, kik csekély jövedelmök miatt az úriszék költségeit, tetemesebb károk nélkül nem viselhetik.» Az *elnök* igen veszedelmesnek és a nemesi jogokra káros következésűnek tartotta a különbség tételét a szegény és nem szegény nemes ember között. *Fáy András* szegényebb sorsu nemeseket csak közbirtokosságban képzelt, s indítványozta, hogy «közbirtokosságokban az úriszékek mindenkor a közbirtokosok közös költségén tartassanak.»

DEÁK FERENCZ: Ha itt arról volna a szó, hogy a szegény nemes embert megfosztjuk bíraskodási jussától, ezt veszedelmesnek tarthatnák; de itt arról van a szó, hogy ne kényszerítsük a szegény nemes embert önmegrontásával ezen birói teher viselésére. És ha róla a törvényhozás gondoskodik, nem oly különböztetést tesz, melyet a nemesség apprehendálhatna. Azon különbséget, mely itt tételik, a nemesség bizonyosan rossz néven venni nem fogja, mert azt a sors a nélkül is már megtette. De a törvény is használja ezen kifejezést «pauperiores nobiles». Így midőn 1808-ban a nemesi felkelés meghatározottatott, a mulctára nézve szintén különbség tétellett, a gazdagabb 25, a szegényebb nemes ember pedig 12 markát tartozott fizetni, és így ezen kifejezés a törvényben is már megvan. Arról mer kezkeskedni a szóló; hogy azon szegény nemes ember, ki úriszéket tartani képes nem lesz, rossz néven venni nem fogja, hogy mi ezen intézkedést tettük. Most a kérdés az, hogy mikép oldoztassék fel a szegényebb földesúr a bíróság alól? A mi a compossessoratusok iránti javaslatot illeti, ez sok esetekben lehető volna, sokban nem, mert ez nem alapulna mindig igazságon. Sok compossessoratusokban semmi arány nincsen, közös jövedelmek nincsenek; kérdi tehát a szóló, mely arány szerint fog a közbirtokosok közt az úriszék költségeinek viselése felosztatni? Figyelmet érdemel továbbá az is, hogy az egyik nagyobb birtoku azon költségekhez járulni nem fog, mivel oly szerencsés, hogy maga tudja elintézni jobbágyainak panaszait, elkerül minden pörököt; a másik pedig, ki épen kisebb birtokú, minduntalan pörrel fárasztja birtokostársait. Mely igazság tehát az, hogy ezen költségek viselésével az is, ki minden pöreit el tudja igazítani, terheltezzék? Hozzájárul az is, hogy az úriszékekre nemcsak a jobbágyok, hanem sok tekintetben a cselédek is tartoznak, kiknek száma minduntalan változik. Ezeket oly gyakorlati nehézségeknek tartja a szóló, hogy sok helyen és esetben azonkívül, hogy ezen intézkedés nem igazságos, még sikerre sem vezethet. Ha pedig egyenesen a törvényszékre utasítjuk ezen pörököt, akkor azon zavar keletkeznék, hogy az egyik azon bíróság előtt kezdené a pörét, mely a másiknak feljebbviteli bíróságát teszi; de megfosztanók az ily szegény nemések jobbágyait azon jótékonyágtól is, hogy a feljebbviteli legalább egyik bíróságot otthon találják, mert ezen pörök a törvényszéktől egyenesen a kir. táblára mennének; vagy pedig azt kellene határozni, hogy a feljebbvitel ne történjék meg birtokon belől. Utasítása a szólónak az, hogy a szegény nemes ember, kit a vármegye olyasnak talál, az úriszék tartásának költségeitől felmentessék, hanem helyette, hogy a jobbágyinak igazságszolgáltatása ne szenvedjen, a vármegye a közgyűlésből tartozzék kinevezni oly tagokat, kik ezen birói kötelességet ingyen teljesíteni fogják. Ez megyéje környüállásaihoz szabva van, és ott igen is kivihető; de határozottsággal vitatni nem meri, hogy másutt vagy mindenütt eszközölhető lenne. Ha javaslata nem fogadtatnék el, inkább hogy sem a compossessoratusokra, vagy törvényszékre reáálljon, a kerületi szerkezetet fogadj a el.

A VÁROSI TANÁCS TAGJAINAK MINDEN POLGÁR ÁLTAL SZABADON VÁLASZTÁSÁRÓL.

A KK. és RR. 1834. ápril 10-dikén tartott országos ülésükben tárgyalták «a bíróságok rendezéséről» szóló III. t. cz. javaslatát a sz. királyi városok ítélőszékeiről. *Somssich Miklós* indítványát, hogy «ezentúl a városi magistratus minden polgárok által szabadon választassék», az *elnök* hevesen ellenezte, azt a publico politicumra tartozónak nyilvánítván s figyelmeztetvén az országos vezéreldre, hogy per excerpta semmi se történjék.

DEÁK FERENCZ: Azok, a kik azt akarják, a mit az előlülő akar, és nyilván kimondott, hogy t. i. a törvényszéki bírák választásának módját se határozzuk meg a bíróságok rendezéséről szóló munkában, valóban igen czélirányosan munkálódnak, midőn a választást itt sem akarják megemlíteni, mert ez lehetne az első lépés amannak is az elmellőzésére. Nekünk ellenben, kik a törvényszéki bírák kinevezésében az eddigi visszaéléseket és önkényt a lehetőségig korlátozni, és azok választását itten teljesen elhatároztatni óhajtjuk, éppen ellenkező utat kell követnünk, s ő, kinek utasítás által meg van hagyva, hogy még a legfelsőbb bíróságokat is választások alatt lenni tartozóknak vitassa, reá nem állhat arra, hogy a választás iránti határozat bizonytalan időre halasztassék, mert ha ezt magunkra nézve hasznosnak és igazságosnak véljük, miért tennénk a városok bírósága iránt ellenkező rendelkezést? A mi a rendszert illeti, a szóló éppen azt hiszi, hogy akkor vétene a szükséges rendszer ellen, ha itt a választás meg sem említették; a hozandó törvény e részben hiányos maradna, mert ha megmondjuk, ki ítéli meg a polgárok pöreit, meg kell azt is mondani, ki választja az ítélő bíróságot, minthogy vélekedése szerint a választás a bíráskodásnak legszebb, legbiztosabb alapja. Azt állítják némelyek, hogy e tárgy a publico politicum munkába való, és róla itt határozni annyi volna, mint per excerpta dolgozni, ezt pedig nem lehet tenni. De hiszen az országos kirendeltség is azt mondja a maga javaslatában, hogy a törvényszéki bírákat a vármegye válaszsza, a kir. táblának azon négy tagját, kikkel a mostani szám szaporíttatni ajánltatik, ő felsége nevezze ki, pedig ezek választásáról szintén a publico politicumban lehetne szó. A kerületi javaslat szintén határozást tesz a törvényszéki választásokról, sőt a RR. eddigi munkálódásuk folytában is elhatározták az országgyűlési napibéreknek kik által leendő fizetését; elhatározták a jobbágytelket bíró nemességnek adózási kötelességét: pedig ezek is más munkálatban fordultak volna elő. Miért kellene tehát most egyedül e jelen esetben a rendszer palástja alatt halasztgatni a határozatot? Úgy látja a szóló, hogy ezen szó «per excerpta» azon váz, melyet gyakran eleinkbe állítanak, midőn a javaslat nem kedves, máskor ismét elmellőznek; és ha valamire, erre bizonyosan reáillik az, a mit Verbőczy mond az örök bevallásokról, hogy aliquando valent, aliquando non. Ha mégis a publico politicumról szóló rendszeres munkának felvétele az ajtó előtt állana; ha mégis azt állíthatnók, hogy a most tárgyalt törvények sem fognak gyakorlatba menni, míg az a munka be nem végeztetik, könnyebben hajlana a halasztásra. De ki kezeskedik mindezekért? Mikor fog az befejeztetni? Addig pedig a városi bíróságokra nézve meghagyni a mostani helytelen szokást, mely szerint a választott polgárság a tanácsot, a tanács a választott polgárságot mintegy per circulum vitiosum regenerálja, ezen 70, 80 vagy 100 ember gyakorol minden hatalmat, a többi polgár pedig semmi szabad, választási jussal nem bír: annyi volna, mint hiányos törvényt alkotni. A szóló tehát ilyen bizonytalan halasztás által, melyből majd a törvényszékekre és egyéb bíróságokra is lehetne következtetéseket vonni, magát kinulláztatni nem akarja, és csak a világos többségnek fog hódolni, most pedig küldői utasításának lelkéből, mely a bíróságok választását kívánja, az indítványt pártolja.

A VÁRMEGYEI ITÉLŐSZÉK ELNÖKÉRŐL.

A KK. és RR. 1834. ápril 23-dikán tartott országos ülésének napi rendjén volt «a bíróságok rendezéséről» szóló VI. t. cz. javaslatának «a vármegyei ítélőszékről» részletes tárgyalása. A 3-dik §. így szólott: «a vármegyék törvényszéke egybeszerkesztetni fog az előlülőből, ki rendszerint a főispán leend, ez pedig akadályoztatván, az alispánok egyike; ezek helyét pedig az a táblabíró fogja kipótolni, ki a választás rendsora szerint első a többiek közt». *Niczky János*, Vasmegye követe, fejtegetvén, hogy ezen előlülői hivatalnak sem a főispán, sem az alispánok állandóan és tökéletesen meg nem felelhetnek, indítványozta, hogy a megye állandó törvényszékének egy, a közbizalom útján minden felsőbb kijelölés nélkül, a megyebeli nemesség által szabadon választandó előlülője legyen. *Császár Sándor*, Temesmegye követe, támogatta az indítványt.

DEÁK FERENCZ: Sok vitatások valának már a felett, ha ugyan jól elrendelt polgári társaságban hasznos-e a birói hatalmat más politikai és törvényhozási hatalmaktól elválasztani? A szóló most ezen theoriai fejtegetésbe nem ereszkedik; de a külső nemzetekről felhozott példára nézve Temes vármegyének követével egyet nem ért; mert a birói hatalom minden apró elágazásaira nézve más egyéb hatalmaktól és kötelességektől tökéletesen elválasztva azon tartományokban sincsen. Így példának okáért Angliában a békebírák hivatalos köréhez tartozik, útakra, hidakra, mocsárok szárogatására, a katonaság ellátására, s több effélékre ügyelni, s mégis mindemellett bizonyos esetekben birói hatalmat is gyakorolnak, mert az ő gyűléseikben ítéltetnek el az egyes békebírák ellen felhozott panaszok; ők ítélnék az adó iránti kérdések felett; ők ítélik meg a kisebb vétkeket, s így nálok a két hatalom bizonyos mértékben egyesülve vagyon, valamint szintén a mair-ek is Franciaországban a két hatalmat, noha igen csekély és nem egyforma arányban, de csakugyan gyakorolják. Azonban bármiképen divatoz-zék azon tartományokban az említett elválasztás, azt minden tekintetben hazánkra alkalmazni nem lehet; mert polgári szerkesztésünk alapja felette különbözik más európai tartomá-nyokétól. Nálunk a nemzet még a végrehajtó hatalomnak egy részét is maga gyakorolja, még pedig azon részét, mely a népre egyenes és közvetlen kihatással vagyon; a vármegyék köz-gyűlései intézik el az administrationalis tárgyakat, ők választják, ők küldik ki a tisztviselőket, ők választják a bírakat is, kik hajdan szintén egyenesen a közgyűlésből küldettek ki minden egyes pörnek megvizsgálására, s a gyűlésnek tettek ismét jelentést a végzettekről, mely hajdani szokást az 1807-ki törvény csak időnyerés tekintetéből változtatta meg; szóval, a megyékben minden hatalom a közgyűlésből ered, és ismét oda folyik vissza. A megyék azon hatóságának fentartását véli a szóló szabadságunk támaszának, és valóban fél, hogy a birói hatalomnak tökéletes elválasztása által maga azon hatóság szenvedne csorbulást; mert azon törvényszék, mely a megyétől egészen független volna, birói hatalmának nem csekély hatású befolyása által könnyen gyakorolhatna önkényt és elnyomást. Hogy tehát a megyéktől a birói hatalom tökéletesen el ne választassék, sőt az összefüggés még inkább fenmaradjon, küldői azt óhajtják, hogy a törvényszékeknek rendes előlülői az alispánok legyenek. Nem is változ-tatja e részben véleményét az, a mit Temes vármegyének követje a fabrikai munkák felosztásáról említett, mert noha tudja, hogy p. o. a tücsinálás többekre felosztva gyorsabban halad, ezt a fabrikai módot az igazság kiszolgáltatásának és egyéb administratióális tárgyak-nak elrendelésénél alkalmazni nem akarná, hanem azt óhajtja, hogy az egység tekintetéből az elsőség és felügyelés mindenik hatalomra nézve az alispánban egyesüljön. Az, a mit szintén Temesnek követje a befogatásról, a szolgabírának, vármegye ügyészének távollétéről, s az esztendő mulva hozott feloldozó ítéletről példa gyanánt előadott, olyan visszaélés, melyet annak helyén orvosolni kell; de mely az által, ha nem az alispán lesz az előlülő, hanem különös törvényszéki előlülő választatik, orvosolva nem lesz; mert a szolgabíró akkor is eljár úriszékekre, minthogy a most javasolt cikkely szerint is kötelessége leend azon megjelenni; a

vármegye ügyésze ezután is folytatni fogja az urbéri pöröket: és így, ha csak máshol nem segítünk, ilyen visszaélés, a törvény széki különös előlülő miatt, ezután is megtörténhetik. A mi azonban a főispánokat illeti, minthogy ezek mindeddig a kormány által nevezettek ki küldői őket törvényszéki előlülőknak épen nem akarják, azon egyszerű oknál fogva, mert helytelennek látják, hogy szabadon és közbizodalommal választott ítélőszéknek előlülője nem választva, hanem a kormány által kinevezve legyen, és így ezen változással elfogadja a kerületi szerkezetet.

A BIRÁK ELMOZDÍTHATATLANSÁGÁRÓL.

A KK. és RR. 1834. ápril 23-dikán tartott országos ülése napi rendjén volt «a bíróságok rendezéséről» szóló VI. t. cz. javaslatának «a vármegyei ítélőszékről» részletes tárgyalása. A bírák választásáról intézkedő 4. §. ellen fölszólalt az *elnök*, s állandóságukat indítványozta, a függetlenség és a bíráskodásra okvetetlenül megkivántató gyakorlat tekinteteiből indulván ki. *Kajdácsy Ferencz*, Mosonmegye követe, pártolta az elnök indítványát, s «a függetlenség principiumánál» fogva állandóknak kívánta a bírakat, úgy értvén ezen állandóságot, hogy «czélirányos móddal választassanak ugyan, de ha egyszer meg lesznek választva, akkor már csak úgy fosztathassanak meg hivataluktól, ha bírói ítélettel ismertetnek azokra akár érdemteleneeknek, akár alkalmatlanoknak, s csak ebben az esetben vagy ha vagy kihálás vagy önkéntes lemondás által ürülnek meg a bírói székek, választassanak mások». Ha nem lehet tagadni - így fejezte be beszédét - hogy a bíróválasztások által hivatalaiktól megfosztható, vagyis, a minek tökéletesen egy az értelme, egyedül a factióknak kényétől függő s ugyanazért ettől minden ítélet hozásánál méltán retteghető bírakat igaz értelemben vett bíráknak tartani nem lehet, hanem azokat csak a hatalmasak kezében a szegényebbek elnyomására szolgáló eszköznek kell tekinteni; ha igaz az, sőt ha lehetőnek bár csak gyaníthatatik is, hogy az időszakos bíróválasztások s az azokban vagy azok által kifejlődő indulatosságok szülve szülvén hazánkra a rosszat, nemzetünknek a jó Isten tudja meddig terjedhető és hol megálló demoralisációját eszközözlendik: akkor a törvényjavaslatot meg kell változtatni, s a törvényszéki táblabírák hivatalának állandóságát törvényesen meg kell állapítani.

DEÁK FERENCZ: Kettő az örvény, melyeknek egyikébe a bírónak függetlensége és lelkiismerete bukni szokott; kettő, a mi a bírót az igazság és becsület útjáról eltántoríthatja: a félelem és a haszonlesés. Vigyázzunk, hogy midőn e két rossznak egyikét gátolni akarjuk, a másiknak még tágasabb mezőt ne nyissunk. Igaz, hogy a félelem korlátozza a függetlenséget. De kérdezzük meg tapasztalásunkat, vegyük számba azon bírakat, kik az igazságot elnyomták, s bizonyosnak hiszem, hogy többet fogunk találni olyat, ki alacsony haszonlesésből árulta el lelkiismeretét, mint a ki tisztujítás miatti félelemből tántorodott el a kötelesség ösvényéről; sőt el merem mondani, hogy a ki hivatalának megtarthatásáért kész igazságtalanságot elkövetni, a ki félelemből képes hamis ítéletet hozni, vegyük el tőle a hivatal elveszthetésének félelmét, tegyük bizonyossá hivatala állandóságáról, s gyenge lesz ő a haszon és pénz kísérteteinek ellentállani, s az igazságot, melyet előbb félelemből sértett meg, pénzért fogja eltapodni; és így bár minden lehető megvesztegetéseket tökéletesen meggátolni egy törvény sem képes, az időnkénti szabad választás mégis nyújt némi biztosságot, mert ellensúly gyanánt gyengíti a haszonlesésnek kísértő ingerléseit. Hasonlítsuk bár össze a megyék törvényszékeit, nem mondom a legfelsőbb ítélő székekkel, mert ott a hivatalt fény és méltóság kíséri, hanem a kerületi táblákkal, s tapasztalni fogjuk, hogy ezen négy tábla ellen több panasz volt eddig is általában, mint a megyei törvényszékek ellen mindössze. Nem keresem én ezen panaszoknak okát; de annyi csakugyan bizonyos, hogy az állandóság még maga elegendő biztosságot nem nyújt; mert a ki a függetlenséget kebelében nem hordozza, az állandóság mellett is részrehajló lesz. Kétféle biztosítás van a bíróság visszaélései ellen, melyeknek egyikét meg kell a gondos törvényhozásnak állapítani: t. i. az állandóságot tökéletes nyilvánossággal, felelet terhével, sajtószabadsággal, és a bíráknak jó, sőt gazdag fizetésével párosítva; vagy az időnkénti szabad választást. Az állandóság első három feltételeit elérhetni van némi reménységgel; de a jó fizetés iránt csekélyebb reménységgel vagyok, mert ki kezeskedik, hogy a domestica terhének egy részben a nemesség által elvállalása többséget fog nyerni? Az adózó népre pedig új terhet haza vinni nem akarok. Ki fogja tehát nekünk vétkül tulajdoníthatni, hogy midőn az egyik nemű biztosítást egész kiterjedésében még el nem értük, a másikat, mely kezünkben van, az időnkénti szabad választást, bizonytalan remények fejében kiereszteni nem akarjuk? De nem is

kedves cserét vinnénk haza küldőinknek az állandóság megállapításával. Eddig első bíráik az időnkint általuk választott pedaneus bírák voltak; a birtokon belőli fölebbvitel hasonlólag időnkint választott törvényszékre ment; most első bírájok lenne az örökös törvényszék, a második a kormány által nevezett királyi tábla. Ezen cserét legalább Zala rendei, kik a legfelsőbb ítélőszékekre is választást óhajtanak, nem örömet vennék. De félek én attól is, hogy ez első lépés lenne többi tisztviselőink állandósítására, mert ha csak állandóság nyújthat függetlenséget, az administratio egyéb tagjainak is állandóknak kellene lenni, mivel a függetlenség ezeknél is nagyon kívánatos. Mosony követe ősz tapasztalást hideg megfontolással párosítva rajzolta a tisztválasztásnak hiányait; ezek azonban a választást általában érdeklik. Iparkodjunk az orvosláson, de a kiszökések miatt magát az intézetet meg ne rontsuk, el ne vessük legszebb jussát nemzetünknek; mert ha egyszer megfosztjuk magunkat az időnkinti szabad választás kincsétől, azt visszanyerni soha többé hatalmunkban nem fog állani. Én a bírák örökössége ellen szavazok.

ÓVÁS.

A KK. és RR. 1834. május 5-dikén tartott kerületi ülésének napi rendjén volt: a főrendek 6-dik üzenete a Barsmegye 2-dik követének 1833. deczember 5-dikén mondott beszéde tárgyában 1834. január 3-kán kelt királyi leirat iránt. 25 megye és az egyházi rend szavazatával elfogadtatott a főrendek fölszólítása, hogy a «KK. és RR. az ő felségéhez ez ügyben küldendő fölírás iránt való szándékoktól álljanak el.»

DEÁK FERENCZ: Már most kötelességnek hiszi, hogy a nemzeti jussok ótalmára óvás tétessék, még pedig nem pusztá szóval, hanem üzenetbe foglalva. Három tárgy miatt kívánt mind-ekkorig repraesentálni a többség. 1. mert el nem ismerte, hogy a kormány, mint végrehajtó hatalom, de úgy sem, mint a törvényhozásnak egyik része, az összes törvényhozó testet dorgálhassa, vagy dorgálva inthesse; 2. hogy az országos tanácskozás alatti rend fentartása az 1720: VII. cikkelynél fogva a tábla jussaihoz tartozik, s abban semmi külön beavatkozást el nem fogadott, sőt sérelemnek tartott; 3. hogy ezen rescriptumot a szólás szabadsága megszorításának tekintette, s törvénytelennek tartotta. Ezek voltak a felírat indító okai, ezeknek kell most lenni az óvás tárgyainak. Elesett ugyan a fölírát, de azok között is, kik ellene voksoltak, senki sem volt, a ki azt állította volna, hogy igenis megilleti a kormányt az említett hatalom, hanem csak azért nem kívántak felírni, mert ilyes megszorításokat a rescriptumban nem láttak, különben ha ilyest láttak volna, többen kijelenték, hogy szintén sürgetnék a repraesentatiót. Ily helyheztetésben lévén a dolog, nehogy valaki más magyarázatot tulajdonítson idővel is ezen rescriptumnak, mint a hogy azt most a többség magyarázta, minthogy a példák ereje különben is veszélyes, szükséges az üzenetben annak kijelentése mellett, hogy a KK. és RR. elállanak a felíráttól, a fennebb érintett három szempontra nézve világos óvással élni.

AZ ELNÖK HATÓSÁGÁNAK KÖRÉRŐL.

A KK. és RR. 1834. május 13-dikán tartott kerületi ülésökben tanácskoztak a főrendek válaszárol az előleges sérelmek iránt javasolt 11-dik sürgető fölrat tárgyában.

DEÁK FERENCZ: A főrendek üzenetünk felvételének huzamosb ideig lett elhalasztása miatt nyilatkoztatott aggodalmunkra azt felelik, hogy függetlenségöket tiszteljük, s hogy az országos gyűléseknek elhatározása s a felveendő tárgyaknak rendszere egyenesen a törvényes előlülő hatóságához tartozik, s hogy ezt nekünk tudnunk kellett volna. A táblák viszonos függetlenségét senki sem tagadta, sőt figyelmeztetésünk egyenesen azon függetlenség ideájának resultatuma volt, midön kívántuk, hogy a főrendek is viszonozzák azon figyelmet, melylyel az ő válaszaikat hosszas halasztgatás nélkül szoktuk tanácskozásba venni, mert egyébkint a hasonló függetlenségből hasonló jussok származván, ha hogy a KK. és RR. is hasonló halasztgatást gyakorolnának, akkor a haza közkárára értekezéseink fonala gyakran megszakadna, sőt a törvényhozás sarkaiból lenne kiforgatva. Az előlülői hatóságot a mi illeti, ennek taglalgatásába ez úttal mélyen beereszkedni a napi renden túl fekszik; minthogy azonban Magyarországon az ismételt esetek, kivált ha szó nélkül hagyatnak, szülik a törvényerejű szokást, s tudjuk, hogy az előlülői hatóság többnyire szokáson alapul, mint jus publicumunknak igen nagy része, meg kell nyilván mondanunk, hogy azt, mintha ezen hatóság a tanácskozásba vett tárgyak félretételére, vagy halasztására korlátlanul kiterjedhetne, soha el nem ismerjük. Vannak törvényeink, melyek a diaeta tartásának idejét két hónapra határozzák. Már mivé lennének az országos tanácskozások, ha az előlülő egyetlen egy tárgyat hét hétre elhalaszthatna? Meg kell tehát mondanunk, hogy az előlülői törvényes jussokat mi is fel kívánjuk tartani, de azoknak korlátlan terjedelmét el nem ismerhetjük; meg kell mondanunk, hogy bármely jelesek legyenek is a hivatalt viselőnek személyes tulajdonságai, azok legfeljebb csak az ő hivatalának idejére nyujthatnának némi biztosságot, a törvényhozásnak pedig messzebb terjedő feladatai vannak, mintsem, hogy a nemzeti jussoknak túl az individualitáson fekvő garantiákat keresni ne köteleztetnék; különben megtörténhetnék, hogy ép azon fényes hivatal, mely a nemzeti függetlenség oltalmára volt leginkább alkotva, korlátlan hatalma által még valaha ép ezen függetlenséget csorbíthatná.

A BIRÓI PARANCSONK ELTÖRLÉSÉRŐL.

A KK. és RR. május 21-dikén tartott országos ülésében «a bíróságok rendezéséről» szóló és a bírói parancsolatokat eltörlő XXII. t. cz. javaslatának tárgyalása alkalmával *Stojka Imre* b., Máramaros követe, világos utasításánál fogva indítványozta annak kimondását, hogy «ha minden más bírói parancsolat megszüntetik is, maradjon fenn az, hogy a perlekedő fél, miután perét valamelyik törvényszéken elvesztette, időközben is, annyival inkább pedig ha ügyétől minden törvényes bíró által elvettett, királyához orvoslásért folyamodhasson.» *Szabó Péter* az ország rendes bíráitól cum clausula salvificatoria keletkező parancsolatokon kívül azok eltörlését is indítványozta, melyek jure superinspectionis regiae a Cancellaria által szoktak kiadatni. Az *elnök* nem helyeselte a véleményt, hogy minden királyi bírói parancs megszüntessék, mert míg a kir. hatalom fennmarad, az 1790: I. t. cz.-ben megállapított fölvigyzás jogának is fenn kell maradnia.

DEÁK FERENCZ: Többszöri ismétlés után lassankint a különösségeket is megszokja az ember, és én a Máramaros vármegyei érdemes követ által előadott utasításon annyira nem bámulok, mint Barsnak érdemes követe; mert ha kombinálnom szabad, azt hiszem, hogy ugyanazon uralkodó lélek, melyet Torna vármegye érdemes követe multkor a bereghi utasítás előadása alkalmával megemlégett, most pusztítva szállott által Máramaros vármegyére, s meg akarta egyik alapos törvényünket rontani; azonban ezen utasításnak is van jó oldala, t. i., hogy különössége miatt pártolni senki nem fogja, s így legalább kárt semmit sem tehet. Én nem is látom szükségesnek ellenmondást tenni ellenében, mert pusztán s nyom nélkül hangzik el közöttünk az egész kivánság, s következése más nem lesz, mint azon közvélemény, melyt az általában kárhoztatja. Sőt én azt hiszem, hogy a fejedelem sem fogadná el a királyi hitlevélnek ellenére ezen ajánlást, mert az a bírának alaptörvényeinkben gyökerezett függetlenségét tenné semmivé. A mi a parancsolatoknak fenforgó kérdését illeti, az 1790. esztendei XII. cikkelyt egész kiterjedésében fentartani a szónok is főkötelességnek véli; de panaszaink leginkább onnan erednek, hogy ezen cikkely rendelete meg nem tartatott. Tele vannak az 1825. esztendei országgyűlésének írományai az ezen visszaélések ellen felhozott általános és egyes panaszokkal. Kötelességünk tehát arról is gondoskodni, hogy ezen cikkelynek meg nem tartása ellen sanctiót rendeljünk és meghatározzuk, hogy a cancellaria által kiadott parancsolatokkal, ha azok az említett cikkelylyel ellenkeznek, mi történjék? De mindezek vélekedése szerint akkor fognak legcélrányosabban tanácskozás alá vétetni, midőn az egész törvénykezés rendét meghatároztuk; mert csak akkor fogjuk látni az egész rendszernek minden elágazását. Fentartja tehát magának azt, hogy erről és különösen a szükséges sanctióról a törvénykezés rendében szólhasson. Azon parancsolatok, melyek cum clausula salvificatoria szoktak kiadatni, minden különbség nélkül eltörölhetők; az özvegyeket és árvákat prorogatio törvény szerint is illeti, és ezen prorogatiót kiterjeszteni parancsolat által nem szükséges; a compulsoriumok és requisitoriumok helyett, melyek eddig is csak pusztá formalitások valának, a törvénykezés rendében célirányosabb rendelkezések vannak téve; az erejét vesztett ítéletnek feléléstése is parancsolat nélkül eszközölhető; ezek is tehát, mint a többi parancsolatok, szintén eltörölhetők.

A MAGÁNJOG CODIFICATIÓJÁNÁL KÖVETENDŐ METHODUSRÓL.

A KK. és RR. 1834. május 24-dikén tartott kerületi ülésében azon kérdésről folyt a tanácskozás, hogy a «juridicum operatum» melyik ágazata kerüljön a tárgyalás sorára.

DEÁK FERENCZ: Szükségesnek itéli arról gondolkozni, minő rendszert és abban minő ösvényt fognak a RR. következő munkálatjokban követni. Fontosak ugyan azon tekintetek, melyek az ordo processualis felvételét javalják; de ha megfontolja, mily elválaszthatatlan kapcsolatban áll ez a polgári törvényekkel, mennyire függ p. o. a replicák számának elhatározása a facti és juris perek közötti különbségtől, melyre nézve első kérdésnek kell lenni, vajjon megmaradnak-e jövőre a juris perek, és ha igen, melyek lesznek azok? ha megfontolja, mennyire függ ezen kérdésektől a juridicum remediumok iránti intézkedés: meg kell győződnie, hogy jó és helyes ordo processualist mindaddig nem készíthetünk, míg a polgári törvények sorában némely kérdések el nem határozatnak. Ő tehát azt javasolja, hogy a polgári törvények javítását kell az ordo processualis előtt felvenni. Azonban nem gondolja, hogy ennek ekként lett kimondásával már meg lenne téve, a mit rendszeres, tökéletes munkára tenni kell, mit a közszükség érzete kíván, s az országnak ezen diaetába vetett bizodalma vár s remél. Halomra nőtt polgári törvényeink a nemzeti törvényhozás hosszú során keresztül minden rendszer nélkül, egyes panaszok következtében, egyes esetek körülményihez alkalmazva hozattak, s ezen az úton tévesztő temérdekségre szaporodtak. Verböczy volt első, a ki ezen casuistikus zavart, némi, bár hiányos rendszerbe foglalta. Minden lehető egyes eseteket a véges emberi elme előre ki nem meríthet, számba nem vehet, s így lőn, hogy mindig újabb és újabb esetek adván elő magokat, melyek a casuistikus törvényekben még ellátva nem valának, a törvények eme hiányait kénytelenek voltak az ítélő székek pótolni, honnan önkény, bizonytalanság s a törvények homályos értelme eredett. Ezen bajon az országos küldöttség előttünk fekvő munkája nem segít, mert az nem egyéb a curialis decisiókból merítgetett, ekkorig világos törvény által el nem intézett egyes esetek eligazításánál; nem egyéb mint casuistica, melynek tengerébe egyszer betévedvén, ha az országos küldöttség 300 új esetet volt képes összeszedni, mi kerületi üléseinkben más 300-at hozunk fel, a nélkül, hogy a lehető jövőre eseteknek csak század részét is kimeríthetnénk. Ismét a birói önkény fogná tehát a törvény hiányait pótolni, és az igazságszolgáltatás rendszerében egy lépéssel sem lennénk előbb, mint most vagyunk. Az országos küldöttség azonban rendszert nem alkothatott, mert csak hiányok kiegyenlítésére és foltozásra volt kiküldve. De 1791 óta, midőn a LXVII. czikkely alkottaték, a statusi rendelkezések ezen nevezetes ágában tetemes előlépések történtek; azóta készült a napoleoni codex, a bajor, a porosz törvénykönyv és az igen sok tekintetben nagyon jeles ausztriai. Ezek a magános polgárok közötti viszonyokat nagyon kifejték, s a mint naponkint érezhetőbb egy systematisált polgári törvénykönyv hiánya, úgy a törvényhozó test az 1791-ben elrendelt küldöttség hatóságának körébe szorítva, s pusztá foltozásra kárhoztatva nincs, és munkája ily jeles példák után kevesebb nehézséggel is jár. Első figyelemnek kell tehát lenni, hogy valahára más systema készüljön. Ezt ily nagy számú gyülekezetben kidolgozni szerfelett nehéz, azért is azt hozza indítványba, neveztesék ki egy kerületi választmány és arra bizassék, nem az, hogy az országos küldöttség munkáját superrevideálja, nem is az, hogy egyes törvényeket javáljon, hanem az, hogy a regnicolaris küldöttség dolgozatját principiumokra vonja, s e szerint egyszerűzván a kérdéseket, egy systematisált codexnak csontvázát dolgozza ki. Csak ez lehet egyetlen egy ösvény, melyen sikerrel haladhatunk; különben a nehézségekből kigázolnunk teljes lehetetlen, kivált ha megfontoljuk az utasítások különböző volta szerint mindazon eseteket, melyek az országos küldöttség munkájában elő nem fordulnak, s azon időveszteséget

és zavarodást, melyet ezen utasításoknak egyenkint hol itt hol ott minden rendszer nélküli előterjesztése okozand; holott a szóló követ által javasolt módon biztosabban haladhatunk, a minek tetteges bizonyítására több esetet hoz fel. P. o. hogy ha előre a fiscus örökösödésének kérdése elv gyanánt meg lesz állapítva, ez a donatiók tárgyában minő vezérfonalat nyujtand! Ezen bánásmódnak azon jó következése is lenne, hogy a megállapítandó elveket a törvényhatóságokkal közölvén, a részletekben talán némi változtatásokat tennének. Így p. o. ha látnák, hogy in principio az invalidatio ex praejudicio továbbá is megáll, azon törvényhatóságok, melyek az aviticitás ellen adták utasításukat, in principio elvettétvén, a birtok biztosságának más óvásairól gondoskodhatnának. Hozzáteszi azonban, hogy némely elválaszthatatlan kapcsolatú tárgyakat, mint p. o. az executio kérdését, a processualis rendből ide által kellene hozni. Különösen a diaetának az egész munka berekesztése előtti váratlan elosztatására nézve azt is megjegyzi, hogy az egész iudicium operatum csak egybevéve sanctionáltathassék.

A JOBBÁGYOK BIRTOKKÉPESSÉGÉRŐL.

A KK. és RR. 1834. június 4-dikén tartott kerületi ülésében, a polgári törvények javítása I. t. cz. 4. §-ának tárgyalása alkalmával, *Szent-Iványi Anzelm*, nógrádi követ, megújította az urbéri munka vizsgálatakor tett, de a polgári törvény sorára utasított indítványát, hogy «a nemtelenek, kik több, mint egy század óta hazánk rendszerinti védelmét s a közterheknek legnagyobb részét úgy szólván egyedül viselik, birhassanak fekvő jószágot szabadon, s az úgynevezett incapacitas törvényeinkből egészen számkivettessék». *Nagy Pál*, Sopronmegye követe, azt tartotta, hogy «1715 előtt, t. i. az állandó katonaság és az ezzel járó állandó adó időszaka előtt, midőn még a nemesnek és nemtelennek kötelességei össze voltak zavarva, könnyebben meg lehetett volna adni a nem-nemesnek a birtok birhatását, de most már a fönnálló rendszer tökéletes fölforgatása nélkül a nemes és nemtelen birtok közti határvonalat eltörölni nem lehet». Másutt, hol az adózás terhe és a katonáskodás kötelessége mindenkit egyenlően illet, könnyű kimondani a birhatás jogát; de «ebből nálunk merő zavar, tökéletes chaos támadna; ez fölforgatná egész systemánkat». «Míg tehát jelenlegi rendszerünk fönáll, addig sértetlenül fön kell tartani a demarcationalis vonalat». *Andrássy József*, Esztergommegye követe, pártolta, *Nagy Pál* nézetét. «A jószág árának nevededését, mely az incapacitás eltörlésével járna, sem tartotta oly biztosnak, mint sokan állítják. Látjuk, hogy alig hoznak be a fekvő jószágok mostani áruk mellett is 3-4%-ot, s így ily jövedelmű jószág birhatását megengedni a nemtelennek, nem oly különös jótétemény, mert jelenleges állásában száztól hattal kamatoló tőkáját nem igen örömet fogná hármát, négyet adó jószágba temetni».

DEÁK FERENCZ: Mindenekelőtt a birhatási jusnak kérdését mind érdemére, mind következe-seire nézve oly fontosnak nyilatkoztatja, hogy azt nem így mellékesleg kellene vitatás alá venni, hanem minden oldalról, s egész kiterjedésében, a mi akkor történhetnék legalkalmasabban, midőn az örökös eladások kérdése kerül majd napi rendre, mert a különben is nemesítő királyi adomány mellett vagy örökösödés útján nyert nemesi javaktól, az eddigi szokás és felsőbb törvényszéki ítéletek sem engedék a nemtelen hazafiakat megfosztani. Azonban mivel itt kell a tárgyhoz szólni, némelyeket elhallgatnia nem lehet. Kétségtelen az, hogy senki sem képes világos törvényt mutatni, mely hazánk nem nemes lakosát, mely a királyi város szabad polgárát nemesi javak szerezhetéséből kizárná. Az 1222: XXVI. és 1715: XXIII. csak külföldiekről szól, a 3-ik rész 30-ik címje csak a földesurat illető jobbágyi birtokról tesz említést, s az 1630: XXX. czikkely csak az armalistákról rendelkezik. És így a királyi adományokból, mint minden birtok kútfejéből és a fiscusnak ezzel összekötött örökösödéséből meríthető ellenvetések csak azt mutatják, hogy eddigi törvényeink szerint a nemesek is korlátolva vannak ősi javaiknak eladásában; de ha valamely nemes ősi javait adta is el más nemesnek, abból a vevőt egy vérségi jussal nem bíró idegen ki nem vethette, sőt a fiscus is csak az eladó magva szakadtával nyerhetett örökösödést. Már mi különbséget tehetne e részben az, ha nem nemesnek, hanem nemtelennek történt volna az eladás? A vérségi jus, a fiscusnak örökösödése ekkor is sértetlenül fenmaradhatna. És ámbár nem tudjuk, mi történik jövendőre a tulajdonnak ezen korlátozásával, annyi bizonyos, hogy a hozandó törvények súlyát és jótéteményét a nemtelen vevőkre is hasonlóul ki kellene terjeszteni, s ekkor sem a fiscusnak, sem a nemzetségeknek igazságos jussai csorbulást nem szenvedhetnének, mert hogy a nem nemes hazafi nemesi javakat örökös joggal nem szerezhet, s ha szerzett, őt akármely idegen nemes kivetheti, azt nem törvény parancsolta, hanem a helytelen szokás és főbb törvényszékeinknek önkényes ítélete hozta be. Mindemellett azt állítják, hogy a birhatási jusnak kiterjesztése polgári alkotmányunkat felforgatná. Ezen ellenvetés nagy fontosságú lenne, ha alap nélkül nem szűkölködnék; mert a polgári alkotmányt érdeklő legszükségesebb változtatásoknál is gondos előrevigyzás a legfőbb kötelesség. Azonban minden törvényhozásnál kétségtelen igazság, hogy a haza lakosainak természetes jussai és szabadságai, a

mennyiben világos törvény által korlátozva nincsenek, s a polgári társaság közczéljával nem ellenkeznek, szentek és sérthetetlenek. Minthogy pedig a föld birhatásának szabadsága minden hazafinak kétségtelen természeti jussa; minthogy ezen justól törvényeink világos rendelete egy hazafit sem fosztott meg, azt pedig a köztapasztalás ellenére vitatni senki sem fogja, hogy ezen jus a polgári társaság közczéljával meg nem fér: a kik most utasításuk ösvényén legédesb kötelességüket teljesítve, a birhatási jusnak minden hazafira kiterjesztését sürgetik, polgári alkotmányunkat épen nem sértik, sőt hazánk egész népességének azon természeti jussait kívánják vissza, melyeket nemzetünk közkárára eddig is csak birói önkény határozásai nyomtak el. Nem is bírja a szónokot ellenkező értelemre az, mit Sopronnak követe a demarcationalis vonalról felhozott. Ezt már 1825-ben is emlegették azok, kik azt akarták, hogy a nemes ember jobbágytelket ne birhasson. Az ország rendei azonban ezen kívánságot úgy most az urbéri munkálatban, mint akkor egyáltalában félrevetették; szabad a nemes embernek úgy jobbágyi, mint kiváltságos helyen vagy királyi városban fekvő értéket vásárlani, és valóban nem csekély azon nemeseknek száma, kik nem nemesi javaknak jelenleg is biztos és kétségtelen birtokában vannak. Azon demarcationalis vonal tehát hazánkban sehol sincs megtartva, s azt most hozni gyakorlatba, még pedig a viszonyos igazság minden következtetésével, a nemességre is szerfelett káros, sőt legnagyobb zavarodások nélkül teljes lehetetlen volna. Arról sem győződik meg, hogy ezen demarcationalis vonal nélkül a felkelési és közadózási terheket fölosztani épen nem lehetne, mert hiszen nem csekély mennyiségű nemesi jószág van jelenleg is hol örökösödés, hol drága vásárlás útján nemtelenek kezén, azért a közterheket csakugyan fel lehetett osztani, s minden javak után kivetteten a természetök szerint reájok háramló teher, a status semmi tekintetben sem károsodnék jövőben is. Így az sem áll, hogy 1715 előtt könnyebb lett volna a javasolt kiterjesztést megadni. Ugyanis hajdan a magyar nemes csaknem egyedül maga teljesítette a legszebb, de egyszersmind leg is terheesebb kötelességet: a haza védelmét; türethetőbb vala tehát azon büszkesége, hogy vérrel szerzett és egyedül védett jussaiban senkit részesíteni nem akart. De most Európa körülményei változásával a mi helyzetünk is változott. Hazánkat többé nem mi oltalmazzuk leginkább, sőt összehasonlítva terheinket amazokéival, kiktől még a birhatási just is meg akarjuk tagadni, aligha e hasonlítást kiállhatnánk. Épen most nem kellene tehát önhazánk fiait egészen kizárni azon hazának birhatásából, melynek védelmét, gyengén szólva, nem csekély részben ők teljesítik. Esztergom követe indítványunkat magokra a nemtelenekre is károsnak állítja, minthogy most száztól hat kamatot kaphatnak, a fekvő jószág pedig aligha félannyit kamatol. Úgy de a birhatási jus megadása birtokvásárlásra senkit sem kényszerít. Különben pedig, noha a mezei gazdaságnak idő viszontagságitól függő jövedelmei nagyon változók, hazánkban mindazáltal a tőkepénznek kamatai is gyakran csak papirosra vannak meg, mert sok jólelkű, bizodalomban csalatkozott hitelezőnek gyakran egy véletlen sequestrum, gyakran a fidei commissumok szövevényei kamatját, sőt talán tőkéjét is semmivé teszik. Ellenben a fekvő birtok több biztosságban van, a szorgalmat és iparkodást inkább jutalmazza, s a fekvő birtok az, melyben a mezei élethez szokott tulajdonos leginkább függetlennek, leginkább szabadnak érzi magát. De csakugyan valóságos önhasznunkat is nevelnénk a birhatási jusnak kiterjesztésével, mert százezrekből egyszerre milliómokra emelnénk azoknak számát, kiknek venni szabad, és kik venni akarnak; növekednék ez által jószágaink becse, ez pedig, minthogy szükségünk ára szintoly arányban fel nem házna, felette nagy nyereség lenne, sőt hazánk virágzását is tetemesen emelné.

AZ ŐSISÉGRŐL.

A KK. és RR. 1834. június 25-dikén tartott kerületi ülésükben tanácskoztak a *Vághy Ferencz*, Sopron városa követe, által benyújtott törvényjavaslatról «a polgárok, nem különben a szabadosok és jobbágyok özvegyei iránt». Ennek 5. §-a elrendelte, hogy a törvényes jegypénzt meghaladó dos scripta, midőn a szerzeményekből ki nem elégíttethetik, törvényes sommára lesz szorítandó. *Borsiczky István* ennek ellenében indítványozta, hogy a polgároknak szabadságokban álljon írott jegypénzt ősi vagyis örökösödésben nyert javaikról is tetszésük szerint lekötni. *Havas József*, Pest városa követe, ellenezte annak kimondását, hogy a polgár törvényes örököseinek sérelmével határtalanul lekötött jegypénzzel terhelhesse ősi vagyonát, s e részben az aviticitás megtartása mellett nyilatkozott.

DEÁK FERENCZ: Törvényes értelemben hogyan lehessen kétségbe hozni, hogy aviticitás nélkül lehessen örökösödés, meg nem foghatom. Az örökösödés természeti szabály, mely a szeretet ideáján épül, s oly fokunkint száll, a mint föltenni lehet, hogy a megholt személy ezt amannál inkább szerette, pl. gyermekét testvérei előtt, ezeket a fiscus előtt stb. De ezen praesumptio azt ki nem zárja, hogy valaki világos rendelkezés által szeretetét másképp ne nyilváníthassa, s épen ebben van a különbség: mert az aviticitás az, mely a rendelkezési szabadságot korlátozza. Az örökösödés egész Európában meg van állapítva in casu intestati, a nélkül, hogy a végrendekezési szabadság sok országokban kizárassék, vagyis az aviticitás ismertetnék. És ez a dolognak valódi értelme: mert az elidegeníthetetlenség s az ezen épült invalidatio az aviticitásból nem következik; sőt merem állítani, hogy az egy oly monstrum, mely, bátran kimondom, egyenest csaláson alapul, t. i. hogy ha az idők körülményei szerint az eladott jószág becse növekedett, azt visszavenni, különben pedig a vevőnek nyakában hagyni lehessen. A mit a kir. városok követei az eddigi szokásról mondanak, az helyén lenne, ha valamely eddigi eset elítélése végett birói széket ülnénk; de a törvényhozás szent helyén bennünket csak a hon javának tekintete, nem az eddigi szokás vezérelhet. Liptóme gyének a hitelből merített ellenvetése állana, ha hogy az írott jegypénznek más adósság fölött elsőség adatnék, de midőn nem adatik, egyedül a rendelkezés szabadságának elve forog itt kérdésben, pedig a tapasztalás arra tanít, hogy minden szabadság, mely a polgári társaság céljával összefér, leghatalmasabb rugója az iparnak, ez pedig az egyetlenlenegy út a polgárok materialis boldogságára, s így a szabadságnak mindazon korlátozása, a melyet a társaságos lét meg nem kíván, nem csak a polgárok boldogságát sérti, hanem a társaságos viszonyok miatt korlátozást nem kívánó természeti jussokba is belevág. Ha tehát olyasmit határoznánk, a mi ily természet elleni korlátozást foglalna magában, nem törekednénk a polgárok boldogságára s törvényhozói kötelességünket sem teljesítenők. Szavazatomat tehát arra adom, hogy ne hozzuk be a városokba az aviticitásnak egy új nemét, s bárminő volt is némely helyen az eddigi gyakorlat, állítsuk föl itt, hol az írott jegypénzről van a szó, a rendelkezés szabadságát.

AZ ORSZÁGGYÜLÉS ELLEN FÖLSZÓLALT BEREGHMEGYE MEGBÜNTETÉSÉRŐL.

A KK. és RR. 1834. július 1-sején tartott országos ülésében *Jármy Imre*, szabolcsi követ, emlékeztette a KK-at és RR-et a végzésre, melyet a földhasználati rendszeres munka iránt folyt tanácskozások alkalmával hoztak, hogy a jobbágytelkek használatát megvásárolandó nemesek az azokkal járó közterheket viselni tartozzanak, s előadta, hogy Beregh rendei ennek ellenében fölíratot intéztek ő felségéhez, melyben az országosan egybegyült RR-et, mint a kik «valamely a mostani kor nem annyira ujító, mint minden dolgokat fölforgatni czélzó szellemétől, s mindenre kész zabolátlan szabadság veszélyes dagályától» hajtának, «az ország polgári alkotmánya szentségének szentségtörő kezekkel való veszedelmeztetésével» vádolják, kérvén ő felségét, hogy «polgári alkotmányunkat a törvényhozó test egyik alkotó részének megtámadásai ellen védeni, s a veszélyt, mely hazánkat önmagából fenyegeti, édes atyáilag elhárítani méltóztassék». Noha Szabolcs rendei az említett kérdés elvére nézve egy értelemmel voltak Bereghgel, e fölíratot sérelmesnek találják s a szólónak kötelességévé tették, hogy a sértő kifejezések ellen küldi nevében ünnepélyesen ellenmondást nyilvánítson, az említett törvénytelen lépés következtében sürgesse a büntetés elhatározását, jövőre nézve pedig az ily lépések meggátlására büntető törvény alkotását indítványozza. Utána *Pogány József*, bereghi követ, emelt szót, sérelmesnek találván, hogy egy megye a másik ellen vádlólag föllép, sőt végzéseinek bírálatába mer ereszkegni. Beregh minden megyével közölte fölíratát, s Szabolcs volt az egyetlen, mely benne főnakadt, mit az is gyanussá tesz, hogy midőn a fölírat gyűlésén először fölolvastatott, abban megütközésre méltót nem talált. A maradék ítéletére bízza, ki vétett az alkotmány ellen. Az *elnök* erő nélkül valónak és semmisnek mondotta egyes törvényhatóságoknak az országos többség ellen intézett törekvését; de a büntetés elhatározása iránt tett indítvány tárgyalásának nem itt látta az idejét. Kérte a RR-et, nyugodjanak meg e kijelentésében.

DEÁK FERENCZ: Hajlandó valék én is a mltgos úrnak egyetértésre, s e dolognak úgy szólván fel sem vevésére intézett felszólítását elfogadni, mert keserű érzés fogja el keblemet, midőn e tárgyban szólanom kell. De Bereghnek érdemes követe oly hangon, oly kifejezésekkel válaszolt Szabolcsnak indítványára, hogy azt már most egészen szó nélkül hagynom, s így szavainak és megyéje tettének helyességét mintegy hallgatva küldőim részéről is elismernem nem lehet. Helytelennek állítja Bereghnek követe, hogy egyik megye a másik ellen itt a törvényhozó test előtt vádolásra kel, s azt kérdezi, hogy Szabolcs miért avatkozik Beregh tetteibe, melyeket ez törvényes hatóságánál fogva gyakorol és miképen lehet itten vádolója? Vajha vádolás itt sohase történnék; vajha vádolásra soha ok ne adatnék. De kérdem én az érdemes követet, hát az nem helytelen-e, nem fájdalmas-e, hogy egy megye vádolja az egész országgyűlést? vádolja azon testet, melynek maga is egyik tagja, melynek becsülete az ő becsületét, méltósága az ő méltóságát is érdekli? Vádolja pedig oly módon, oly kifejezésekkel, milyeneket még mívelt társalkodási körben sem örömet hallunk használtatni. Szabolcsmegye törvényes indítványi jussával élt akkor, midőn büntető törvényt kívánt alkotatni ott, hol törvényhiányt érzett, és ezen indítványi just Szabolcsnak érdemes követe most úgy gyakorlotta, a reá bizott kötelességet pontosan és kimélő mérsékléssel úgy teljesítette, hogy ez ellen kifogása senkinek nem lehet. Indítványát elfogadni, vagy azt az országgyűlésének és a megyéknek elrendelésére halasztani, a mit én is jobbnak tartok, a t. RR.-től függ. Ott is a többség fogja elhatározni, ha van-e e tárgyra nézve törvényhiány? szükséges lesz-e tehát különös törvényt alkotni, és ha szükséges, mi legyen annak tartalma? De indítványt tenni csakugyan jussa volt Szabolcsnak, s ezen just kétségbe hozni senkinek nem lehet. És mégis Bereghnek követe, vagy inkább, minthogy e helyen a követet küldőtől elválasztani nem tudom, Bereghnek rendei ugyanakkor, midőn önmegyéjük függetlenségének és hatóságának sérthetlenségét emlegetik, Szabolcsnak jussait csorbítani törekednek, mert a kétségtelen

indítványi just kérdés alá venni, sőt Szabolcs utasításának eredetét is gyanussá tenni akarni, s ez által egy megyének, egy követnek hitelességét, mely előttünk mindenkor szent és sérthetetlen, nyilván kétség alá vonni, s a magokra irányzott nyilat méltatlanul visszapattantani, nem helytelen, nem igazságtalan törekedés-e? Én részemről kénytelen vagyok küldőim nevében is kijelenteni, hogy helytelennek tartom, midőn az országgyűlésének határozata ellen egy megye a fejedelemhez, akár úgy mint a végrehajtó hatalom fejéhez, akár úgy mint a törvényhozás másik részéhez folyamodik, kivált olyan kifejezésekkel folyamodik, mint a melyeket most felolvastatni hallottunk. Kinyilatkoztatom továbbá, hogy Beregh vármegyének mostani törekedése is, melylyel Szabolcsnak indítványi jussát kétségbe hozni, utasításának eredetét gyanussá tenni, s ez által hitelességét feszegetni igyekezett, újabb unconstitutionalis cselekedet, melyet helybenhagyni lehetetlen, s melyet, úgy hiszem, helybenhagyni akarni senki sem fog. Ezeknek kijelentésén túl azonban most menni nem akarok, mert meg vagyok győződve, hogy alkotmányunk legerősebb oszlopai a törvényhatóságok, melyeknek jussait és tekintetét csorbítani annyi volna, mint nemzeti szabadságunk életereit feldulni; tudom azt, hogy a megye, egyes emberek életkorához mérve, halhatatlan, és így az egyes emberek hibái nem lesznek a megyének örökös vétkei; tudom azt, hogy véletlen sikamlások kimélő elnézéssel gyakran inkább helyrehozhatók, és hiszem azt, hogy Beregh vármegye is, mely az alkotmány ösvényéről most félrelépett, erős védje lesz még a haza szabadságának és bajaiból kitisztulva, constitutionalis testvérünk fog maradni. Ezeket kívántam küldőim nevében nyilván megjegyezni. A hozandó törvény iránti indítványt pedig legjobbnak vélem a publico politikumokról szóló rendszeres munkára halasztani.

AZ EGYHÁZI FŐSZEMÉLYEK VÉGRENDELKEZŐ JOGÁRÓL.

A KK. és RR. 1834. július 4-dikén tartott kerületi ülésében, melyben a végrendeletekről tanácskoztak, *Széll Imre*, Vas megye követe, indítványt tett, hogy az egyházi főszemélyek végrendelkező szabadsága világosan elintéztessék.

DEÁK FERENCZ: Azt, a mit Vas megye követe felhozott, valósággal ellátást kívánó nevezetes törvényhiánynak vallja. Törvényes történetét adja az egyházi főrend végrendelkezési szabadságának; megmutatja, miként állott ez fenn Árpád házabeli királyaink alatt hazánk más polgáraihoz hasonlólag teljes épségében; megemlíti, mint hozatott az később homályba, s mint tartott ezen kétség és viszálykodás egész 1702-ikig, midőn Kolonich az egyházi főrendtől fel nem hatalmazva, egyességet kötött a fiscussal, mely az elhíresült *Conventio Kolonichiana* név alatt ismeretes. Ezen conventió tehát az egyházi főrend végintézkedési szabadsága tárgyában törvényes ellátásnak nem tekinthető, a mint hogy azzal maga az egyházi rend sem volt megelégedve, sőt ellenmondása következtében az 1715-ki *diaeta* e tárgyban commissiót is rendelt, mely azonban 120 év óta sem adta be jelentését, s így alkalmasint soha sem is fogja beadni. De továbbá azt sem lehet mondani, hogy a Kolonich conventióján épülő százados szokás tesz e részben törvényerejű szabályt, mert Mária Terézia 1776. febr. 16-án kelt parancsolata által magát azon conventiót is igen sokakban megváltoztatta, úgy hogy jelenleg a dúsgazdag jövedelmű főpapok végrendelkezési szabadsága valósággal egyoldalú kormányparancson épülő törvénykivüli állapotban van. Szükség tehát ezen rendszeres törvényalkotás alkalmával felőlők is, úgy mint a haza többi polgárai felől, meghatározni, hogy szerzeményeikről minő mértékben rendelkezhetnek. A mi a szónok véleményét illeti, ő azt tartja, hogy azon javak, melyek az egyházi rend kezénél vannak, a status javai, következőleg, miként fordíttassanak a vallás kiszolgáltatásának, a népnevelésnek s más egyebeknek fedezésére, szóval minő célokra fordíttassanak? azt elintézni a status jussa, a mint e részben annak idejében elő fogja adni küldői kívánságát. Annyi mindazáltal bizonyos, hogy a mit a törvényhozó hatalom mind ezen just, mind ezen célokat szem előtt tartva, egyenesen az egyházi férfiak élelmére kirendel, a mit ők életökben elkölthettek volna, az minden kétségen kívül az ő tulajdonjok; s hogy midőn el nem költötték, arról szabadon ne rendelkezhessenek, hanem megkimélt szerzeményök egyrészét a fiscusnak hagyni kényteleníttessenek, mi pedig még csak azt se tudjuk, hogy az mire fordíttatik: ez valóságos igazságtalanság, annyival inkább, mert bár valaki az egyházi rendbe lépett is, nem szűnt meg a hon polgára lenni, következőleg a minden honpolgárokkal közös rendelkezési szabadságtól meg sem is fosztathatik.

A HITBIZOMÁNYOKRÓL.

I.

A KK. és RR. 1834. július 12-én tartott kerületi ülésének napi rendjén volt: az 1827-ik évi országos választmány javaslata a majoratusokról és senioratusokról. A javaslat a majoratusok eltörlése mellett szóló okok felsorolása után azt ajánlotta, hogy a szabad rendelkezés elvének, s némely nemzetségek fõntartásának tekintetébõl a hitrebizás joga továbbá is fõntartassék ugyan, mindazáltal jövõre 500 telekre szorítottassék.

DEÁK FERENCZ: A fidei commissumok kérdése oly fontos kérdés, hogy azt a nyilvánosság tekintetébõl is szükséges minden oldalról kifejteni, mielőtt szavazáshoz kezdenénk. Hiszen, ha csupán azért, mert utasításaink vannak, a legnagyobb tárgyakat is minden részrõl való felvilágosítás nélkül pusztá szavazás által akarjuk eldönteni, a nélkül eldönteni, hogy a hozandó törvénynek okait és alapját kifejtenénk, akkor valóban időnyerés tekintetébõl jobb lenne utasításainkat asztalra rakni, s az elölülõket megkérni, hogy azokból a többséget számlálják ki. Az ily törvényhozás azonban szomorú törvényhozás volna. Hazánkban a nyilvánosságnak legbiztosb, sõt csaknem egyetlen egy eszköze az országgyûlési tanácskozás; az itt világosságra hozott igazság elterjed a hazának minden részeiben, s a tapasztalás bizonyítja, hogy mire a többség egyik országgyûlésen elhatározva nem vala, azt a másik országgyûlésen csaknem közakarat állapította meg; sõt nem egy példát hozhatnék fel, hogy a kerületi tanácskozásban elõhozott okok és kifejtett körülmények országos ülésig sok megye vélekedését jobbra változtatták. Ily fontos tárgyat tehát pusztá szavazás által kifejtés és megvizsgálás nélkül eldönteni annyi volna, mint a nyilvánosságot csorbítani. A mi már a tárgyat illeti, az országos küldöttség két okkal támogatja azon véleményt, hogy a fidei commissumok tovább is fentartassanak. Egyik: a szabad rendelkezés; a másik: némely nemzetségek fentartásának tekintete. A szabad rendelkezést én is nem csak fentartani, sõt tágitani óhajtom; de az oda nem terjedhet, hogy a rendelkező még a sirban is örök törvényt szabjon az élõknek, és századokon keresztül oly törvényt, mely az õ hiuságának a haza virágzását, az egész nemzet emelkedését, szóval a közboldogságot alája vesse. Már õseink szükségesnek látták a szabad rendelkezést a nemzet közügyének tekintetébõl korlátozni, és midõn tapasztalák, hogy sok javak az egyházi rendnek és más morális testületeknek kezére kerülnek, onnan pedig sem az ország lakósaiba, sem a királyi fiscusra vissza nem jutnak, már I. Lajos alatt megalkoták az amortisatio törvényét, mely által leginkább a királyi fiscusnak örökösödése biztosított. És vajjon a fidei commissumok nem szintén holt kezek-e a nemzetre nézve? s nem kötelességünk tehát azon intézetet, mely késõbb idegen földrõl, hazánkban a tapasztalás bizonyossága szerint naponkint súlyosodó kárával behozatott, törvényeinkbõl ismét kitörölni? A nemzetségek fentartásának tekintete sem ajánlhatja ezen káros intézetnek fenmaradását, mert a nemzet kincse nem a nemzetségek régi nevének megtartásából, nem az értéknek egynéhány kezekre halmozásából áll. Hazánk hajdani virágzásának korában fidei commissumok nem valának. 1687-ben I. Leopold hozta be azokat, a magyar oligarchianak ajándéku; a külföld feudalismusából eredett ezen intézetet adta fõrendeinknek cserébe az aranybulla utolsó záradékáért, melyet mint veszedelmest akkor eltörölttek. De a csere nemzetünkre nem sok hasznót hajtott, mert elõbb belsõ háboruk, azóta ezen intézeteknek lassú mérge rontotta meg hazánk lehetõ virágzását. Hajdan, midõn a fõurak banderiumai tették legnagyobb erejét a haza védelmére kiállított seregek, mert azok közönségesen számosabbak és rendesebbek valának, mint a megyéknek hamarjában gyûjtött rendetlen seregei, még talán menthetõbb volt arról gondoskodni, hogy az egyes nemzetségek fénye és halmozott értéke megmaradjon; de mióta hazánk védelmének rendszere megváltozott; mióta ezen védelem ereje nem egyesek felette nagy gazdagságán,

hanem inkább azon alapszik, hogy a hazának minél több polgára legyen önérdekei által is a hon közügyeihez csatolva; mióta sok régi hatalmas nemzetségek gazdag örökösei a hazát védő harczok veszélyeit, a hazát emelő közmunkásságot kerülve, hogy Berzsenyivel szóljak «sybaritismusba merült, letépte fényes nemzeti bélyegét s hazája feldúlt védfalából rak palotát heverő helyének»; mióta a hajdan kornak körülményeivel a fényes nemzetségek hajdani fontossága is elenyészett: nem látom okát, miért kelljen a pusztá névnek hazánk kifejlődését, a nemzet belső ereje és élete emelkedését, a hitelt, a nemzeti közérdeket szükség nélkül feláldozni? s azért a természet rendével és igazsággal ellenkező, hazánkra káros fidei commissumok eltörlésére szavazok.

II.

A követek egy része a majoratusokat egész kiterjedésükben, vagy az intézmény kiváltságának elvét nem sértő csekélyebb korlátozásokkal, fönn kívánta tartani; mások a majoratusokat általánosan és végkép el akarták törölni; voltak végre, kik a nemzetségek tagjainak örökösödési sorára nézve meg akarták ugyan tartani, de az ily javaknak semmi privilegiális természetet nem kívántak adni, hanem azokat más ősi javakkal tökéletesen egy kategóriába óhajtották helyezni, úgy hogy a hitelezők adósság fejében azokat minden késedelem nélkül exequaltathassák, sőt a majoresco a javakat, úgy mint más ősi jószágot, el is adhassa.

Az általános vita július 15-dikén befejeztetvén, az *elnök* azon kérdésére, «megálljon-e az országos küldöttségi szerkezet vagy nem»? 13 megye igennel felelt, 35 megye és a sz. kerületek nemmel feleltek. A második kérdés ez volt: «eltöröltessenek-e általában a majoratusok»? 22 megye a majoratusok megtartása mellett, 25 megye és két kerület ellene szavazván, az *elnök* zajos éljen kiáltások közt így mondotta ki a végzést: «a majoratusok és senioratusok örök időkre eltöröltetnek».

A kerületi ülés továbbá kimondván, hogy «a mostan birtokban levő majorescok és seniorok halálukig hitrebizottsági javaikban mint usufructuariusok bennmaradnak, haláluk után a majoresco gyermekei egyiránt osztoznak, a senioratusok azonban az egész nemzetség tulajdonának tekintetelvén, törzsök és ágankint az egész nemzetség közt osztályra menjenek», az a kérdés vetetett föl, «vajjon a mostani birtokosok életében a hitrebizott javak megtartják-e azon kiváltságolt természetüket, hogy adósságért foglalás alá nem vétethetnek, vagy ha e természetüket elvesztenék, fog-e ez értetődni az illető majorescok és seniorok eddigi adósságaira nézve is, vagy pedig csak azokra, melyeket a jelen törvény kihirdetése után vesznek föl»? *Deák Ferencz* azon indítványát, hogy «ámbár a jelenleg birtokban levő majorescok és seniorok bennmaradnak is hitrebizott javaikban: ezek mindazáltal nyomban az eltörölő törvény közhírré tételével kiváltságolt állapotjukat veszítsék el, s az ezentúl csinálendő adósságokért foglalás alá vétethessenek», *Nagy Pál* igazságosnak ismerte el, de emlékeztette a KK.-at és RR.-et, hogy «a törvényt nem csak maguk hozzák; a törvényhozásban is kell bizonyos politikát követni, s a jelen tárgyban azon kell törekedni, hogy a törvény elfogadhatóvá tétessék, s annak érdekébe a másik táblának mentül több tagja bevonassék. Ennélfogva ellenezte a tett indítványt.»

DEÁK FERENCZ: Sopron vármegye követe indítványomnak igazságát elismeré; ha elismeri, miért kívánja a politikának alávetni, holott előbb maga is alája vetette a politikát az igazságnak, midőn megegyezett, hogy a mostani birtokostól el ne vegyünk a jószágokat, pedig a politika azt kívánta volna, hogy azonnali osztályt rendeljünk, mert így vontunk volna legtöbbeket a törvény érdekébe. De kinek is árt az én indítványom, midőn a multat hagyom az eddigi törvény állapotában, s csak azt kívánom, hogy a most hozott törvény közhírré tétele napjától legyen kötelező? Ez senkinek jussát el nem veszi, hacsak jusnak nem akarná valaki nevezni, hogy ezentúl is szabad legyen csálni, azaz adósságot tenni, és nem fizetni. Emlékezzünk, hogy az volt egyik főoka a majoratusok eltörlésének, hogy teszem ha 100 milliót érnek a magyarországi majoratusok, ezen 100 millió érték ki van véve a nemzeti hitel hypothekájának massájából. Teljességgel nincs ok, a mely kívánhatná, hogy ezen kártékony állapot még 40-50 évig fentartassék.

A KIR. FISCUS ÖRÖKÖSÖDÉSÉRŐL.

A KK. és RR. 1834. július 30-dikán tartott kerületi ülésökben a kir. fiscus örökösödését tárgyzó XVI. t. cikk javaslatáról tanácskoztak.

DEÁK FERENCZ: Legelsőbben a fiscusnak magszakadásból eredő donationalis javakban való örökösödéséről szólván, midőn ennek eltörlését javálja, három szempontra figyelmezteti a RR.-et, melyekre minden törvényhozásban tekintettel kell lenni: 1. Vajjon a hozandó törvény hasznos-e a hazának; 2. igazságos-e? és 3. alkotmányunkkal nincs-e ellenkezésben? Senki sem kételkedik, hogy a fiscus örökösödéséből ered azon visszás állapot, mely szerint a latens jus regium lehetősége miatt senki magát birtokában tökéletesen biztosnak nem érezi, mely bizonytalanság annyira beszövetkezett minden viszonyainkba, hogy alig van valaki, a ki minden aggodás nélkül biztos sajátjának merné mondani birtokát. Nem is lehet tehát kételkedni, hogy emez ipart, szorgalmat, közhitelt rongáló bizonytalanság megszüntetése a statusra csak jót és hasznot árasztthatna. Lehetne ugyan ellene vetni, hogy megszűnnék ama fluxus és refluxus bonorum, melyből az adományozás ered. De a legújabb idők kedvetlen tapasztalása bizonyítja, hogy a donationalis rendszernek nincs miért örülnünk, és ha megváltoznék is alkalmaztatási módjában az adománynak, vagyis inkább drága eladásoknak eme rendszere, az abból eredendő haszon csekélyisége, a temérdek pör, az örökös bizonytalanság kárának tekintetét fel nem érheti. Igazságos is lenne tehát az eltörlés; igazságos a magánosokra, mert senki jussát nem sértené; de nem lenne igazságtalan a fejedelemre nézve is, mert az ő megegyezése nélkül törvény nem alkottathatik. Végre az alkotmány tekintetét a mi illeti, hogy ezzel nem ellenkezik az eltörlés, már Szatmár követe megmutató, annak előterjesztését tehát egész kiterjedésében pártolja. Általmegegy azután a fiscus örökösödésének más két ágaira, s ezekre nézve még erősebben véli állani az eltörlést javasló tekinteteket. A felségsértés vagy hűtelenség miatti jószágconfiscatio ellenkezik az emberiséggel, a szelidséggel, a törvényhozás philosophiajával, mely ártatlant nem büntethet; de ellenkezik magával az ösiség elvével is, mert elvágja az örökösödés fonalát. Reményli tehát, hogy midőn ennek eltörlését initialjuk, a fejedelem sem fogja megegyezését visszatartóztatni egy oly törvénytől, mely egészen hasonlít ahhoz, a melyet más tartományainak ő maga törvényül adott. Végre a szerzeményekben való örökösödést ab intestato a mi illeti, ennek a pestmegyei követ által elszámolt eddigi végzések után következetesen föntartatni többé nem is lehet; hozzájárul még azon tekintet is, hogy midőn a férfiágot illető jószágokba fektetett épületekről vala szó, a KK. és RR. azon praesumptionál fogva zárták ki a leányokat minden részesítésből, hogy a jószágok természete arra mutat, hogy az atya inkább kívánta fiait mint leányait boldogítani. Ha ezen gyenge praesumptio testvérgyermekek közt is törvényre indító okot szolgáltatathatott, még erősebben áll azon praesumptio, hogy a véletlen eset miatt végrendelést nem tehetett acquisiteur véré, rokonát inkább kívánta boldogítani, mint a kir. fiscust. Nem kételkedik tehát, hogy e részben a természeti szeretet rendét veszik a KK. és RR. intézetökben alapnak, s ha Szatmár követének javaslatát egész kiterjedésében el nem fogadnák, legalább ezen két utóbbi részét a fiscus örökösödésének végképen megszüntetik.

A VÉGRENDELETILEG OSZTATLANNAK HATÁROZOTT BIRTOK FÖLOSZTHATÁSÁRÓL.

I.

A KK. és RR. 1834. augusztus 6-dikán tartott kerületi ülésében *Reviczky József*, mint a kinek megyéjében feküdt az Árva vármegye 22/24 részét tevő, s Thurzó végrendelete következtében leányági tömérdek örökösök által osztatlanul bírt árvai uradalom, a majoratusok iránt hozott végzés következtében indítványba hozta az ily osztatlan javak föloszthatását. Augusztus 7-dikén tárgyalatván az indítvány, *Marczibányi Antal*, Trencsénmegye követe, ki nem akart annak vitatásába bocsátkozni, hasznos-e a majoratusok eltörlése, nem pártolta az indítványt, s az árvai uradalomra nézve úgy vélekedett, hogy érvényben kell maradni a birtok első szerzője végrendeletében kiszabott föltételnek. A birtokok közös igazgatása ellen fölhozott érvekre azt felelte, a körülményektől függ, czélszerűbb-e a birtokok magános vagy közös igazgatása?

DEÁK FERENCZ: Szintén nem kíván ereszkedni annak vitatásába, vajjon jó és hasznos-e a majoratusok eltörlése, vagy sem; annyit tud, hogy a többség végzett, s Trencsénnek egyik követe utasításánál fogva is egyik legmelegebb védője volt a végzésnek, sőt a substitutio haeredis eltörlésére Trencsén vármegye rendei figyelmezteték a hazát, a miért a szónok nekik köszönettel is tartozik. Hogy az ily osztatlan birtok tulajdona bizonyos feltételhez van kötve, igaz; de hiszen a majoratusok is végrendelési privilegialt feltételeken épültek, s mégis szükségesnek vélték a RR. azokat eltörlőni. Kik az ősi javakra is kiterjeszteni kívánták a végrendelési szabadságot, nem kívánták azt oly korlátlanul, a hogy a status javával össze nem férhet. A végrendelés felől általában a szónok e principiis juris universalis úgy vélekedik, hogy az nem más, mint az élet utolsó pillanatjában kinyilatkoztatott akarat, hogy kinek kívánja valaki javait általadni, s így mintegy substitutiója az általadásnak; a kinek tehát általadni lehetetlen, annak testálni sem lehet, s azért képtelenség az, midőn valaki századok múlva születendő ivadékok birtokát kívánja végrendelése által a sirból kormányozni. A közös administratio hasznos voltát az embereknek csak két neme védelmezheti; az egyik, mely a közösből más kárával igazságtalan hasznot húz; a másik, kinek személyes iparkodása kisebb, mint a közös administratióé. De a más kárával boldogulni nem akaró, s az igazság mezején önerejével előrehaladni szerető emberek a közös administratiót nem védelmezhetik. A regale beneficium kiszakíthatatlanságától vett erősséget szintén súly nélkülőnek találja. Vannak dolgok, melyekben természeti osztály lehetetlen, azokban tehát ily osztályt kívánni is képtelenség. Így p. o. az örökösödésben maradt egyetlen egy lónak két örökös között kétfelé vágását csak a balgatagság védelmezhetné, és ha e részben elegendő törvényes ellátással nem dicsekedhetünk, pótolnunk kellene a törvényhiányt, s világosan eltiltanunk, hogy ha van oly balgatag ember, (mert vannak a világon balgatag emberek), ki egy malom osztályánál a malom kerekét két felé vágatni kívánná, azt ne kívánhassa. Ezekből azonban épen nem következik, hogy mivel a regale beneficiumot természetben kihasítani, a lovat vagy malmot két felé vágni nem lehet, a közös jószág birtokosainak is örökre meg legyen kezök egy természet és status elleni végrendelés által kötve, s a tulajdonos soha sajátjának birtokába ne léphessen. Az indítványt tehát pártolja oly értelemben: hogy aki osztályt kíván, annak rátája kihasíttassék; a többiek bírják, ha nekik úgy tetszik, közösen. Megvallja azonban, hogy minden vélemény között a javasolt középút, t. i. az osztályosok többsége akaratától felfüggesztés az, melyet a legalptalanabbnak tart. Vagy áll az osztatlanságot rendelő végrendelés, vagy nem áll. Ha áll, úgy kell neki 99 közbirtokost egy ellen, mint egyet 99 ellen védelmezni; ha pedig nem áll, úgy egyes embernek tulajdonosi jussát mások akaratjának subordinálni nem lehet.

II.

Marczibányi sértve érezte magát Deák észrevételei által, a mennyiben neki is vannak közösen igazgatott javai, s így alkalmazhatók volnának reá azok, miket Deák a közös igazgatást védelmezőkről mondott.

DEÁK FERENCZ: A fölfedezett magánkörülményekről semmit sem tudott, távolról sem kívánt sérteni, s ha Trencsén követe magát mégis megsértettnek vélné, mind a becsület szabályainál, mind itteni állásánál fogva kötelességének tartja tőle bocsánatot kérni.

A PROTESTÁNSOK FÖLMENTÉSÉRŐL AZ EGYHÁZI TIZED ALÓL.

I.

A KK. és RR. 1834. augusztus 25-kén tartott kerületi ülésében, a dézsma körül folyt tanácskozások alkalmával, *Prónay János*, Nógrádmegye követe, hivatkozással Ulászló 2-dik decretumának XLV. cikkére, mely szerint az oroszok és oláhok fölmentetnek a katolikus papságnak fizetendő tized alól, indítványozta, hogy ez terjesztessék ki a protestánsokra is. *Frim János*, az egri főkáptalan követe, tagadta, hogy az oláhok és oroszok örökre fölmentettek a dézsma alól. Hivatkozott Mátyás 1. decr. IV. cikkére s arra, hogy ha Ulászló törvényében fölmentésük örökösnek látszik, megmondatik ott ennek indító oka: prosertim, quod per suam majestatem ita sint vocati et assecurati.

DEÁK FERENCZ: Frimnek felelve, megmutogatja, hogy törvényeink nem ideiglenesen, nem is csak az akkint lett meghívás okánál fogva vették ki dézsma alól az oroszokat és oláhokat, hanem ezen szabadságuk több törvények, névszerint az 1500: IV., 1569: XXVIII., 1574: IV. cikkelyek által megerősített, s ez utolsóban a felmentés oka is hozzá tétetett, im e szavakban: postquam eas (t. i. decimas) ipsi sub religionis episcopis et sacerdotibus dare soleant, vagyis mivel papjaikat magok tartják és fizetik. Egyébiránt, ha meggondolja a szónok, hogy 1495-ben, mely Magyarországnak bizonyly nem fényepochája, melyben a míveltség nem állott szerfelett magas fokon, mert vannak adataink, hogy ország zászlósaí azon időben írni nem tudtak, mégis igazságosnak látták őseink, hogy a magok papjait, azt az oly gazdagon dotált papságot más vallás tagjai ne fizessék, pirulnia kellene, ha mi 1834-ben nem fognánk legszentebb kötelességünknek tartani, hogy protestáns atyáinkfiat felmentsük azon nyomasztó súlyú igazságtalanság alól, melynél érzékenyebben alig fáj valami, t. i. hogy más vallásnak hatalmas papjait, kiknek szolgálatjával nem élnek, véres verejtékű szerzeményükből tartani köteleztetnek. Teljes lélekkel pártolja az indítványt.

II.

A dézsma tárgyában még egyszer szólott augusztus 27-dikén. *Popol Ágoston*, a n.-váradí káptalan követe, ugyaní tagadta, hogy a dézsmaízedés, dézsmaadás kérdése a törvényhozás körébe tartozik. Ehhez a RR-nek semmi közük, sőt a királyi just sértetlenül föntartani kötelességök.

DEÁK FERENCZ: Veszedelmesnek állítá, hogy ha ezen elvek felelet nélkül hangzanának el; azért megjegyzi, hogy a királyi jussok eredete felől egészen más véleményben van, mint a nagyváradí káptalan követe, s azt hiszi, hogy nem a fejedelem ád a nemzetnek jussokat, hanem a nemzet ád a fejedelemnek, mert a nemzet minden jussoknak forrása. Hogy azon jussokat, melyeket a király bilaterális kötéseknél fogva bir, nemzetünk mindig tiszteletben tartotta, mutogatni nem kell; ellenben hogy a dézsma felőli rendelkezést a nemzet mindig maga gyakorlotta, következésképen a fejedelemnek soha által nem adta, azt szintén tömérdék törvényeink bizonyítják.

A SZEMÉLYES SZABADSÁG OLTALMÁRÓL A TITKOS FELSŐ RENDELETEK ELLENÉBEN.

A KK. és RR. 1834. szeptember 9-dikén tartott kerületi ülésében *Bernáth Zsigmond*, UngHEMEGYE követe, küldői nevében panaszolta, hogy megyéje első alispánja, a helytartótanácsból eredt praesidialis parancs következtében, az egyik alszolgabíró udvarára hajtatott, s a tulajdonost otthon nem találván, a nála alkalmazásban volt lengyel nemzetiségű gazdatisztet erőhatalommal elfogatta, s több cselédet uruk ellen eskü alatt vallatott. Az e körül kifejtett vitában *K. Horváth Sámuel*, Veszprémmegye követe, azon véleményét nyilvánította, hogy vannak praesidialis rendeletek, melyek kibocsátása a kormány kötelességében áll.

DEÁK FERENCZ: A praesidialisoknak napról-napra nagyobb mértékben elharapódzó divatosítását el nem hallgathatja. Ha ez így halad, s a helytartótanács hatósága a megyék elmellőzésével praesidialisok által gyakoroltatik, úgy vége van alkotmányos létünk ama biztosításának, hogy per patentales non gubernabimus. A praesidialisok már-már oda vitték a dolgot, hogy az alispánok, a megyéknek valóságos fejei, kormánytisztviselőivé változtatnak át, senki sem tudja, mi rendelet szerint, minő adatokból munkálódnak; innen a békés polgári lakok, nemesi curiák invasiója, személyeknek lefoglaltatása, az alkotmány által biztosított személy és vagyon sérthetlenségének lábbal tapodása s más egyebek. Így haladva, azzá fogják tenni az alispánokat, mitől őseink és mi is méltán irtóztunk, t. i. a polgárok gondolatának titkos őrjeivé, s a legméltóságosabb hivatal alávaló poroszló helyzetére alacsonyítottak.

AZ IRTVÁNYOK VISSZAVÁLTÁSÁRÓL.

A KK. és RR. 1834. szeptember 10-dikén tartott kerületi ülésének napi rendjén volt az urbéri tárgyban alkotandó törvényekre nézve augusztus 28-dikán kelt kir. leirat. A III. t. cz. 1. §-át illetőleg, mely az irtásokról szól, ő felsége azt kívánta, hogy az irtások visszaválthatására nézve az 1807-ik esztendő határozatassék elválasztó időszaknak oly módon, hogy a most nevezett esztendő előtt tett irtásokat visszaváltani, s a jobbágyoktól elvenni egyáltalában szabad ne legyen, az 1807 utániakat pedig csak azon esetben, ha «post fundulitatem haud sunt ingressa, aut originarie uniceque pro subsistentia subditorum haud destinata».

DEÁK FERENCZ: E tárgyban két főtekinetet kell a törvényhozásnak szem előtt tartania. Először, hogy minden irtás a földesúrnak valóságos tulajdona; másodsor, hogy az irtásoknak általános visszaváltása sok ezer munkás háznépét élelmének egyetlen egy forrásától megfosztva, az inség örvényébe taszítva, s a tulajdonosi jussnak korlátlan használása hazánk boldogságát veszélyeztetné. Ezen második tekintet koránsem példa nélküli a magyar törvényhozás történeteiben, mert őseink gondos figyelme kiterjedt arra mindenkor, hogy a földesurak tulajdonosi jussának korlátlan használása hazánk népének legszámosabb és leghasznosabb osztályát, a szegény adózó népet, nemzetünk közkárával inségre ne juttassa, s alig van a jobbágyi adózásoknak valamely neme, melynek időnkinti szoros meghatározását törvényeinkben ne lelnénk. Így az 1514-ben és 1548-ban 52 napra határozott robot 1553-ban 40 napra szállított. Így a füstpénz 1514-ben, a kilenczed 1492-től kezdve számtalan törvényekben, sőt 1715-ben maga az urbéri adózások közé nem számítható hegyvám is hol meghatározottat, hol megszorítottat; de a mi több, 1715-ben a CI. cikkelyben a jobbágyok fizetetlen jobbágyi adózásaiknak fele része alól is felmentettek. Mindezek és még számtalan törvények, maga az urbarium és a puszták népesítését parancsoló 1723: XVIII. cikkely is, nem egyéb lévén, mint a sajátsági jussnak megszorítása, nyilván mutatják, hogy őseink soha sem késték a korlátlan használhatásnak gátot vetni, valamikor azt a szegény adózónak sorsával szorosán összeszótt nemzeti közboldogság szükségessé tette. Most sem az a kérdés tehát: van-e jussunk őseink nyomdokát e részben követni; hanem csak az, ha jelen körülményeink között az irtások visszaváltásának általános megengedése nem szül-e veszélyes következtéseket honunkra? Mert midőn honunk boldogságának sülyedesétől félhetünk, a támadható rossznak törvények által gátot vetni, nem annyira jussunk, mint kötelességünk. Ezeknek előrebocsátásával rövid rajzát adja a tárgy felett folyt országos tanácskozásoknak; ismétli akkor senki által sem pártolt utasításának tartalmát, mely szerint nem regulázott helyeken, a visszaváltandó irtások negyed-részenek, sőt szükség esetében felének, sőt többnek is, a lakosok közt kiosztatni kellene. Megemlíti, hogy akkor Vasmegye követe is tett egy indítványt, oly értelműt, hogy a jobbágyok élelmére szükséges irtások visszaválthatók ne legyenek, melyre, midőn a szállítványok (colonisatiók) is szóba jöttek, a vas megyei indítványon alapítva, született azon országos határozat, hogy az eredetileg és egyedül a jobbágyok élelmére szánt irtásokat visszaváltani ne lehessen; mely végzés azonban az alapnak felvett vasi indítvány lelkétől annyira eltávozott, hogy igazán reá illenek a római költőnek ama szavai: Amphora coepit institui, currente rota sed urceus exit. Vas követe az élelemre szükséges (necessariis) irtásokat kívánta visszaválthatatlannak nyilatkoztatni; a végzés azokat vette ki: melyek élelemre szánvák (destinata). Ha ennek értelme csak az irtványokra telepített egész szállítványokat foglalja magában - mint némelyek magyarázzák - akkor cél nem éretik, mert hazánkban sok helység található, melyben az urbér behozatalakor 3-4 telek volt csak, most azonban ugyanazon helységben csupán irtásokon sokszor több, gyakran egy pár száz szorgalmatos háznép találja élelmét. Ezen háznépnek nem egészen szállítványok; ha tehát tőlök az irtások elvétetnek, sok ezren élelem nélkül, éhséggel,

inséggel lesznek kénytelenek küzdeni, a legnépesebb faluk elpusztulnak, s hazánk a közjót előmozdító számos iparkodó polgár helyett ugyanannyi nyomorulttal terheltetik, mert ahhoz kevés reményünk lehet, hogy ők a gazdag alföld termékeny térmezején földet nyerjenek. Ha pedig szóról-szóra véve magyaráztatik az országos végzés, akkor nem lesz irtás, melyet visszaváltani lehessen, mert nincs oly föld a hazában, melyet a jobbágy nem azért irtott eredetileg, nem azért irtott egyedül, hogy rajta élelmet találjon. Az országos szerkezet tehát kétszeresen káros, mert kétes értelmű a kormánysszékek önkényére nyit út, s ezen önkénytől függeszti föl úgy a földesúrak értéket, mint a jobbágyok sorsát, pedig valamint legnagyobb áldás a világos, a határozott törvény, úgy a legnagyobb átok bármely nemzetben a bíróságok önkényét megállapító kétes rendelkezés. Ha az foglaltatnék a végzésben, hogy az irtásokra telepített szállítványoktól az irtásokat elvenni ne lehessen, mert ezeknél az irtások birtoka mintegy természetes feltétele a telepítésnek; hogy továbbá azon egyes jobbágyok, kik telekföldet nem bírván, egyedül irtásokból élnek, azoktól meg ne fosztassanak, különben élelem nélkül maradván, honunk közkárával, sőt talán a polgári társaság főczéljainak kockáztatásával inségre jutnának; azoktól ellenben kik telekföldet bírnak, és így az irtások élelmőkre nem elkerülhetlenül szükségesek, a földesúr minden irtást visszaválthasson, mivel itt semmi győzhetetlen főbb tekintet a tulajdonosi jusból származó szabad használhatóság korlátozását nem parancsolja: kész volna a szónok elfogadni e javaslatot, s ha remélhetné, hogy a RR. ezen országos állapotának határozott és biztosító magyarázatot fognak adni, bizonyosan nem nyulna a resolútió által javasolt epochához. De a jelen körülmények között inkább elfogadja az epochát az originarie uniceque szavak kihagyásával, mintsem hogy az önkényt erős lábra állító homályos értelmű országos javaslatban megnyugodjék. Igaz, hogy egy részben az epocha is önkényen épül, de azt a törvény fogja egyes kimondásban gyakorolni, és ha meghozatik a törvény, annak rendelkezése többé nem önkény, hanem állandó bizonyos zsinórmérték; az országos javaslat ellenben az önkényt a végrehajtó és biráskodó főbb hatalom kezébe adja, mely azt minden egyes esetben különösen ismételné, és hol igazságtalan kedvezéssel, hol fájdalmas sujtással gyakorolhatja; pedig mintsem hogy a bírónak és főbb hatalomnak szenvedhetetlen önkényét megállapítsa, inkább eltűri azt, melylyel más biztos alap hiányában a törvény valamit elhatároz, jól tudván, hogy efféléknél az önkényt tökéletesen elkerülni éppen nem is lehet. P. o. a hatalmaskodás díja miért éppen 100 forint? a tőke törvényes kamata miért 6 forint száztól és nem 7 vagy éppen 12, mint Rómában? a tőkéletes kor miért éppen 24 esztendő? Mindezek első megállapításukkor némileg önkényen épültek. És így, addig, míg elűtetett első utasítása helyébe küldőitől mást venne, az 1807-ki epochát, mely legalább az ezen esztendő utáni irtások visszaválthatását a földesúrnak is megmenti, s a jobbágyot is inkább biztosítja, ezennel elfogadja.

A FÖLDESÚR BIRÁSKODÁSÁRÓL SAJÁT ÜGYÉBEN.

I.

A KK. és RR. 1834. október 8-dikán tartott kerületi ülésében fölvetetett az urbéri kihágások eseteinek összeszedése s büntetése tárgyában kirendelt küldöttség munkálata. *Somssich Miklós* nem fogadta el az első szakaszt, mint a mely szerint a földesúr tulajdon ügyében önkényesen biráskodik, s a büntetés hatalmával van fölruházva, hanem indítványozta, hogy a biráskodás a szolgabíróra bizassék, a hanyagul dolgozó jobbágy büntetése pedig árestom helyett két napi munkára határozassék.

DEÁK FERENCZ: Hasonló elvekből indulván ki, az indítványt annyival inkább pártolja, mert nem foghatja meg, minő arány lenne az oly határozatban: hogy a robotra épen meg nem jelenő jobbágy két napi munkabért fizessen - a mint ez már a XVIII. czikkelyben ekkép van megállapítva - a rosszúl dolgozó jobbágy pedig napját is elveszítse, s még testileg is sanyargatassék a büntetésnek egy oly nemével, mely a művelődés előrehaladtával a legalacsonyítóbbak egyikének tekintetik, és sanyargatassék az önügyében felhevült indulattal biráskodó földesúr önkényes hatalmával, mely ellen a VIII. t.-cz. által biztosítani akartuk a jobbágy személyét.

II.

Ugyanebben a tárgyban még egyszer szólott. *Rudics József*, bácsmegyei követ, ugyanis védelmezvén a javaslat szerkezetét, abból indult ki, hogy valamint a földesúr tartozik kiadni a jobbágy illetőségét, úgy ez is teljesítse a maga kötelességét, s ha nem teljesíti, rögtön büntetessék; *La Motte* gr. pedig azt hozta fel, hogy az ártatlanul büntetett jobbágyinak fönmarad a földesúr ellen a regressus.

DEÁK FERENCZ: Épen azon elvből indul ki, melyet Bács követe felállított, de ellenkezőt következtet belőle. Valamint a földesúr csak törvényes bírása által kényszeríttethetik arra, hogy megadja, a mivel jobbágyának tartozik, úgy azt, hogy az úriszék iránt tett végzés, nem különben a VIII. t.-cz. megállapítása után a földesúrnak hatalom adassék, mely szerint önügyében felhevült indulattal vétkesnek ítélt jobbágyát önkényesen büntethesse, sem a viszonyos igazsággal, sem a törvényhozási munkálatban szükséges következetességgel megegyeztetni nem tudja. Ezen összeütközés bővebb kivilágítására emlékeztetébe hívja a RR.-nek azon országos tanácskozásokat, melyek a VIII. t.-cz. és a VII. czikkelynek azon rendelete felett folynak, hogy a földesúrnak csak jobbágyságának személyének sértése nélkül engedtetik meg a folyó jobbágyi tartozásoknak ön hatalmával behajtása; különösen pedig emlékezteti a RR.-ket, hogy az árestom közértelemmel a személyisértések és testi büntetések sorába számíttatott, s ezek iránt a jobbágyok minden földesúri önkény ellen biztosítottak. Hogy lehet már ezen emberiség, míveltség, erkölcsiség s igazság javallotta intézkedéssel megegyeztetni, hogy a legszelidebb érzetű jobbágyot, ki munka közben megáll, a tapasztalatlan fiut, ki néha akaratján kívül rosszúl szánt, a megöszült öreget, ki fáradt tagjait kevésbé pihenteti, az indulatos földesúr vagy durva gazdatisztje rögtön önkényesen börtönre vettesse, börtönre, mely gyilkosokat, gyujtogatókat, úton rabló megrögzött gonosztevőket illet? Maga Gömör követe szükségesnek látja, hogy az ártatlan jobbágy földesúrának önkénye ellen biztosíttassék, s ezen biztosítást a regressusban véli föl találni. Úgy de épen ez mutatja, hogy az árestom igazságtalan büntetésnem a jelen esetben; mert az elvesztett becsületet fizetéssel visszapótolni nem lehet, a kiállott árestomot ki nem állottá tenni teljes lehetetlen; ezen még a talio büntetése sem segítene, a regressus pedig és a reexecutio merő képtelenség. Ellenben, ha munkára ítéltetik a rest, vagy rossz munkás, itt a regressus s a kárpótlás tehető. Előbbi véleményétől tehát az sem mozdítja el, hogy a rossz munka a semmi munkánál károsbnak mondatik, mert a rosszúl dolgozó jobbágy a munkától elhajtattván, a földesúr kára elegendőleg ki lesz pótolva, ha egy kevés rossz munka helyett, dupla napszámot kap. Végre a jelenlevők bizonyossága megemlítésének kihagyását sem fogadhatja el, mert büntetni ítélet nélkül, ítélni pedig bizonyítvány nélkül, merő önkény lenne és hatalmaskodás.

A MAGYAR NYELV ÉRDEKÉBEN.

A KK. és RR. 1834. október 16-dikán tartott országos ülésében, melynek napi rendjén az urbér tárgyában augusztus 28-dikán kelt kir. leirat iránt készült üzenet javaslata volt, *Terstyánszky Imre*, a pécsi káptalan követe, helytelennek mondotta a javaslat azon pontját, mely az a fölötti fájdalomnak ad kifejezést, hogy a király válasza nem magyar nyelven adatott ki, «mikor - így szólott - a kir. válasz tárgya, az urbéri t. cz., az országgyűlés által egyedül latin nyelven terjesztetett föl tökéletesen, ellenben a magyar előadás tökéletlen és hiányos».

DEÁK FERENCZ: A pécsi káptalan követének azon állítását, hogy a felterjesztett urbéri törvényczikkelyeknek magyar fordítása hiányos, nem fessegeti; bátor igen szívesen vette volna, ha a magyar szerkezettel meg nem egyezését akkoron, midőn azon szerkezet készült és a fölött folytak a tanácskozások, kimondotta és az általa észrevett hiányokat kipótolni hazafi lélekkel igyekezett volna. De fájdalom! akkoron mélyen hallgatván, most kel ki az ellen, azt mostanság tökéletlenséggel vádolja, meg nem gondolván azt, a mi minden nyelv természetében fekszik, és a mit minden ember elismer, hogy a két nyelven való dolgozással mennyi nehézség van egybekötve. A törvény nem csupán a bírák részére alkottatik, érteni kell azt minden egyes polgárnak, a kit az kötelez; mert a törvénynek főkélléke az, hogy értse, a kinek részére alkottatik. E szerint, minthogy Magyarországon a népesség legnagyobb része magyar, a törvényt magyar nyelven alkotni illik és kell. Azon állításnak, hogy, mivel a magyar nyelvet terjesztetni akarjuk, tehát a törvények magyar nyelven való alkotását halasztzuk akkorra, midőn minden lakós magyarul beszél, helye nem lehet; mert ez annyit tesz, mint az eszközt a czéllal eltéveszteni; mert a magyar nyelv terjesztésére egyik leghatalmasabb eszköz, ha a törvényhozás magyar nyelven léssen, mivel ez kettős ösztönt nyújt annak megtanulására. Az előlülő ugyan azon észrevételt tette, hogy e tárgy már egyszer felírásba ment, tehát most újítani nem kell, de épen az által mutatjuk meg, hogy magyar nyelven szükséges alkotni a törvényt, ha sürgetni fogjuk.

A ZSELLÉREK ELMOZDÍTÁSÁRÓL.

A KK. és RR. 1834. október 21-dikén tartott országos ülésének napi rendjén volt a kerületileg készült üzenet javaslata az urbér tárgyában augusztus 28-dikán kelt kir. leíratra. A kerületi ülés szövegében az I. t. cz. 12. §-ának első pontja azt rendelte, hogy a jobbágyok elmozdításának (*amotio colonorum*) akkor van helye, ha a jobbágy az úri és közterhek viselésére nyilván elégtelen lenne, még pedig ha tulajdon vétke miatt, a következő §-ban meghatározandó mód szerint azonnal, különben pedig neki, a már hozott határozathoz képest, tehetségének helyreállítására egy esztendei határidő engedtetik. *Várady Antal*, Máramarosmegye követe, a «*colonos*», jobbágy szó helyett e szót ajánlotta: «*subditus*», zsellér. *Platthy Gáspár*, Liptómegye követe, nem helyeselte, hogy az elerőtlenedett telkes jobbágyoknak adott kedvezmény, mely szerint tehetségük helyreállítására nekik egy esztendő engedtetik, a zsellérekre is kiterjesztessék. *Marczibányi Antal*, Trencsénmegye követe, szintén meg akarta tartani a «*colonus*» szót. «A jobbágyok - így szólott - a földesuraknak igás napokat is kötelesek végezni, s ha nem önhibájuk miatt annyira elszegényednének, hogy vonó marhát nem tarthatván, ezen kötelességüket nem teljesíthetik, igazságos, hogy ne mindjárt elmozdítottassanak, hanem nekik egy esztendő engedtetessék; azonban a zsellér, ki 18 napi gyalog robotot köteles leszolgálni, bármennyire szegény, kézi munkát mindig képes végezni, sőt ha ebben betegsége akadályozná, dolgozhatnak helyette felesége, gyermekei».

DEÁK FERENCZ: Igaz ugyan, hogy a szolgálatra nézve a zsellér és egész telkes jobbágy között az a különbség, a mi a 18 és 104 között; de midőn a *colonus* szóval élünk, az alatt nem csak az egész telkes jobbágyot, hanem a fél helyest, fertályost és nyolczad részeszt is értjük, akkor pedig nincs közte és a zsellér között az említett különbség. Az érdekelt szolgálatbeli proporcióból tehát argumentumot huzni annál kevesebbé lehet, mivel, a midőn az határoztatott, hogy ha a jobbágy önvétke nélkül oly állapotra jut, hogy nem képes leszolgálni az úri munkát, akkor neki szünetidő adassék, nem határoztatott el, mennyi szünetidő adassék a fél helyesnek, fertályosnak és nyolczad részesnek. Mindezeknek a telektől való járandósága számba nem vétetett; egyedül az vétetett figyelembe, hogy az ily jobbágy élelem nélkül ne maradjon. Ha pedig ez az elv vezérlette a KK.-at és RR.-et határozatukban, ez még inkább áll a zsellérekre nézve; mert ők a legszegényebbek, nekik földjök sincs, két kézzel, napszámmal keresik élelmöket; a fél helyesnek s fertályosnak több forrása van helyrehozni magát, mint a zsellérnek; a zsellérekre tehát annál nagyobb figyelemmel kell lenni, minthogy nem csak a legszegényebbek, hanem a leghasznosabb osztályát is teszik a népnek; mert látjuk, hogy a hol zsellér nincs mily nehéz munkásokat kapni. Mindezeknél fogva, minthogy a zsellér is jöhet oly állapotba, hogy alig keresi kenyerét, a zsellérre nézve is el kell fogadni a szünetidőt; mert az, hogy a zsellért az uraság kénye szerint elkergethesse, sem a felállított elvvel, sem az igazsággal, sem végre az emberiséggel meg nem egyezik, annál fogva tehát a máramarosi követ indítványát elfogadja.

A GABONAPÁLINKA FŐZHETÉSÉRŐL.

A KK. és RR. 1834. október 24-dikén tartott országos ülésének napi rendjén volt az urbér tárgyában kelt kir. leiratra adandó válasz. A RR. a III. t. cz. 2. §-ának 4. pontjában, mely az égetett italokról szólt, a gabonapálinka főzhetését nem csak az ország azon részeiben kívánták szabadon föntartani, hol ez addig divatban volt, hanem az egyenlőség kedvéért és mivel annak kinyomozását, hol és miféle szokás volt, legyőzhetetlen nehézségűnek látták, az ország minden lakosának meg akarták engedni. A kir. válasz ellenben a fölterjesztett javaslatot az országnak némely részeire nézve módosítani kívánta.

DEÁK FERENCZ: Úgy hiszi, nincs nehezebb feladat, mint a tulajdon szentségével védelmezni a pálinkafőzést; mert ha áll a tulajdon szentsége a földesúrra, áll a jobbágyra is, mivel szintén úgy az övé a gabonája. Azt mondani tehát, hogy a jobbágy tulajdon gabonáját úgy ne használja, e mint neki tetszik, nem lehet, és így a tulajdontól vett argumentum maga magát megczáfolja. Azt mondani, hogy a felső vármegyék terhelhetnek oly áldozattal, melyet nem az egész ország viszen, szintén nem lehet, mert midőn az ugar-dézsma elengedéséről volt szó, ugyanezen ok hozatott elő; akkor az alföldön többet adott az úr: a többség az ugardézsma mégis eltörülte, és ő felsége is elfogadta. Ha tehát az egyarányúság kedvéért az ugardézsma eltöröltetett, a mit ott az alföldi földesúr áldozott, azt itt a pálinkafőzés helyrehozza a felföldi földesúrra nézve. A mi a kilenczed és tizedtől huzott argumentumot illeti, arra azt jegyzi meg, hogy azt ide alkalmazni helyesen nem lehet, mert az usus megmutatása nincs annyi nehézséggel a kilenczed és tizednél, mint a pálinkafőzésnél, mivel a kilenczed és tizedfizetés titkon lopva nem történhetik, tudja az egész helység, ki fizetett kilenczedet vagy tizedet; de egy 300 telkes faluban kitudni, ki volt a gabonapálinka égetésnek használatában, ki nem? felette nehéz mindig és előáll azon kérdés, hogy a ki egyszer főzött gabonapálinkát, vagy többször is főzött, és a földesúr elnézte vagy nem is tudta: usus-e az, vagy nem? Nem alkalmazható azon argumentum sem, hogy a felső vidéken a pálinkafőzés nagy részét teszi az úri jövedelmeknek, mert ebből nem a kir. válasz megállapítása, hanem a pálinkafőzés általános eltiltása következik; mivel a felföldön is vannak helyek, a hol a jobbágyság a pálinka általános égetésének használatában van, már pedig azt állítani, hogy földesúri jus és mégis hogy ott, ahol annak használásában a jobbágy becsuszott, abban tovább is megmaradjon, és így azon földesúrnak, ki a jobbággyával kegyesen bánt, a jövedelme megszűnjön, a másiknak pedig, a ki keményen bánt, megmaradjon: a törvényhozásnál talán kimondani nem lehet. A moralításra nézve sok megjegyzés tétetett. Ha azon okok állanak, úgy a földesúrat is el kellene a pálinkaégetéstől tiltani, mert ha demoralisatiót szül, a földesúrnak sem lehet just adni, hogy a népet ő demorizálja. De nem is lehet a jobbágyságot eltiltani a jóléléstől a demoralisatio tekintetéből, mert hisz a bortól is demoralisálódhatik, s így el kellene tiltani a szőlő művelését is. Annyi igaz, hogy a pálinkafőzést a Theresianum Urbarium a jobbágyságnak megengedte, és pedig nem úgy, hogy csak akkor égessen, mikor a földesúr megengedi, hanem úgy, hogy ha a földesúrnak leteszi a 2 forintot, ennek nincs jussa az égetést eltiltani. Ezt a rendek maguk megismerték, midőn a krumpli kiégetését megengedték. A mely igazzal akkor mondani lehetett, hogy krumpliból égessen, és ahhoz az élesztésre gabonát is vehessen, most szinte azon igazzal lehet azt mondani, hogy mindentől égethet. A kir. válasz tehát vélekedése szerint mind a nemzeti ipar, mind pedig a tulajdon szentsége tekintetében a legrosszabb alapon áll; azért szavaz a kerületi javaslat megállapítására.

A JOBBÁGYOK ÖRÖKVÁLTSÁGÁRÓL.

A KK. és RR. 1834. november 10-dikén tartott országos ülésükben tárgyalták ő felsége válaszát az urbéri kötésekről fölterjesztett V. törvényjavaslat 2-dik §-ára, mely szerint «a jobbágyok szabad egyezéssel meghatározandó bizonyos általános somma fizetésével földesúri tartozásait, szolgálataikat és adózásait - az úri törvényhatóság sértetlen hagyatván - tökéletesen és örök időkre megválthatják». Ő felsége a jobbágyok örökváltságát meg nem engedő válaszában kiemelte, hogy az ily kötések tárgya az urbéri törvény körébe, belső mivoltánál fogva is, annál kevésbé tartozhatik, minthogy a földnek tulajdona a IV. t. cz. bevezetésében a földesurak számára világosan és valósággal jövőre is fenntartatik, s az érdeklött kötések tárgya itt el nem intézhető sokféle törvényes kérdésekkel van összeszőve. Az *elnök* a kir. válasz elfogadását ajánlotta, «minthogy az urbéri tárgyban csak a földesúri viszonyok rendbeszedéséről, nem pedig azok elenyészéséről lehet szó, s minthogy a rendek javaslata az ösiség és örökösödés törvényeitől elkülönözve, mind a mellékes örökösök, mind a szent korona, mind az egész nemesség és birtokosság jussait összezavarná, veszélyeztetné».

DEÁK FERENCZ: Fájdalmas érzéssel értem én is e jelen kir. válasz tartalmából, hogy ő felsége az urbéri V. t.-cz. 2. §-ában általunk javasolt örökös megváltásokat ezen törvényben kijelentni nem akarván, legforróbb óhajításunkat semmivé tette. Közel fél százados reménység és várakozás után végre csakugyan összehívta fejedelmünk a nemzet képviselőit, hogy belső elrendelkezésünk hiányait orvosolva, boldogító törvényeket alkossanak. Nyugtató bizodalommal csüggödtünk rajtunk a nemzet minden osztályai, kezünkbe tették küldőink a haza közügyét, és különösen kezünkbe tették sorsát azon népnek, melynek itt szólni nem szabad, de mely a hazának súlyos közterheit viselve, tőlünk várja leginkább boldogítását. Elhoztuk mi magunkkal a nemzet közóhajításait, és ha nem csak papiroson, hanem keblünkben is elhoztuk azokat, mélyen kell éreznünk, mily édes kötelesség a nemzet bizodalmanak megfelelően teljesíteni a haza reményeit. Midőn e jelen országgyűlés kezdetén a rendszeres munkálatok soráról tanácskozáink, és nem csak az ország rendjeinek többsége, hanem fejedelmünk is mindig csak a népet és ismét a népet emlegetve, sürgette az úrbérnek első helyen felvételét, akkor azt hittem én is, hogy a nemzet ezen közvárakozásának valódi sikerrel megfelelni, s az adózó népnek állandó boldogságára intézett törekedéseink célját elérni nehéz talán nem lesz; most azonban multat és jelent fontolóra véve, nem titkolhatom aggodalmamat a kétes jövő felett. Kettős volt az urbéri munkában a jobbágyok iránt törvényhozói kötelességünk: engedmények által tüstént segíteni a jobbágyok szükségéin; de a jövőre is figyelmezve, egyszersmind önérzésöket az emberiség méltóságára emelni és kifejteni a keblünkben szunnyadó hatalmas erőt: az iparkodásnak leginkább szabadság és tulajdon által nevekedhető varázserejét. E kettős kötelességen alapult az országos rendeknek urbéri munkája, s e kettős kötelesség teljesítését vártuk a törvényhozásnak másik részétől, a kormánytól is. De fájdalom, a királyi válasz várakozásainak épen nem felel meg. Mert midőn tőlünk egyrésztől új és ismét új engedményeket kíván, másrésztől a népet emelő és boldogító azon csekély szabadságot is, melyet mi megadni készek valánk, megtagadja, vagy legalább nem fogadja el, és így minden engedmények, melyeket a RR. nemzeti kifejlődésünk édes reményében nemesebb célokból adtanak, általa nyomorult alamizsnává vannak lealacsonyítva. Ugyanazon kormány, mely az adózó népnek sorsát oly gyakran emlegette, rajta mindazáltal önhasznának fölállozásával csak ritkán segített; ugyanazon kormány, mely a jelen kir. válaszból tőlünk ismét áldozatokat sürget, de hazánknek vérző sebeit többszöri keserű panaszaink után sem orvosolja: most is úgy látszik csak azt akarja, hogy engedményeink által jobbágyaink a királyi kincstárt gyarapító közterheket könnyebben viseljék; de hogy ezen nép az iparkodásnak és művelődésnek magasabb fokára emelkedve, föltalálja önkeblében tulajdon erejének és szorgalmának gazdagon jövedelmező tőkét: erre teljességgel nem hajlandó. Pedig ha mindenkor csak alamizsnát adunk, s a

népnek szorgalmát czélarányos törvények által nem ébreszgetjük, kötelességünket csak félig, sőt talán félig sem teljesítettük. Mert tekintsünk bár vissza századokon keresztül alkotott törvényeink sorára, tapasztalni fogjuk, hogy a törvényhozásnak ismételt engedményei sem voltak képesek népünket az inségtől megóvni, előre látható tehát, hogy az engedmények véghatárát még el nem értük; előre látható, hogy a szegény elmellőzött népnek sorsa jövőben is áldozatokat fog kívánni, ha csak törvény által neki módot nem nyújtunk, hogy a kérdés alatti szakasz értelmében, a földesurak kára nélkül, sőt azoknak önkényes megegyezésével alkuszerint magának valamivel több szabadságot s biztosabb tulajdont szerezhessen. De nemcsak a jobbágyok sorsát rosszabbítaná, nem csak azok szabadságát korlátozná ezen örökös megváltások eltiltása, hanem ezen felül még a földesúrnak tulajdoni jussát is tetemesen sértené, mert az úrbéri IV. cikkelyben azt állítani, hogy a földnek tulajdona egyenesen a földesúrat illeti; azt mondani, hogy minden jobbágyi adózás a földesúrnak kétségtelen sajátja, és mégis megtagadni tőle azon just, hogy ezen sajátját alkú szerint jobbágyainak szabadon és örökös szerződés mellett általadhassa, valóban annyit tesz, mint a tulajdonnak minden józan értelmét keserűn kigunyolni, s a tulajdonosnak szabadságát szükség nélkül, sőt a közjónak kárával, semmivé tenni. Nem azért gyűltünk pedig itt össze, hogy, a hasznos szabadságot korlátozzuk, hanem hogy szabadságot terjesztve, védve s erősítve, polgártársainkat boldogítsuk. Nem is új és szokatlan intézkedést akarunk mi ezen V. cikkely által behozni, hanem csak azt kívánjuk nyilván kijelenteni, a mi hazánk több részeiben eddig is mind a földesúrat, mind a jobbágyot boldogítva divatozott. Nézzük el bár országunk minden vidékein az örökösen megváltott községeket, tapasztalni fogjuk, hogy azok a jobbágyi tartozásokért örökös megváltás fejében földesuraiknak sokkal nagyobb summákat tettek le, mint a mennyit bármely vevő azokért fizethetett volna, és mégis rövid időn terheikből kitisztulván, most már szorgalomra, vagyonra, műveltségre szomszédjaikat sokkal felülmulják. Nyert tehát a földesúr, mert vagyontól oly áron adta el, a milyent azért egyébkint nem kaphatott volna; nyertek a jobbágyok, mert ők azóta kettőzöttetett iparkodás által tehetősek, szabadok és boldogok; de nyert a közjó is, mert ugyanazon föld a megváltás óta számosabb, vagyonosabb, műveltebb s elégedettebb polgárokat táplál. Nem említem sok más példák között, hogy Nyíregyházának örök megváltás által fölszabadult lakosi a Nyírnek homokos földén mily derék, s naponkint nevedő várost emeltenek; azt azonban el nem hallgathatom, hogy megyénkben is a Murának és Drávának partjain néhány községek örökös megváltás által fölszabadulva, gondosan művelt, kies termő kertté varázsolták határaikat; náluk a jobb földnek holdja most is 2-300 pengő frton árulatik, holott a közel vidékeken még a közterhet nem viselő nemesi birtoknak ára sem halad meg holdonként 40-50 pengő frtot; náluk a népesedés, a faluk nagysága, csinosága, s a lakosok vagyonsága folyvást növekedik; náluk csak gondos iparkodást s az ebből származott jólétnek kedvesen meglepő képét láthatni; szóval a ki ezen községeket közelebbről ismeri, ha csak a nemzet kifejlődése iránt minden érzés kebléből ki nem aludt, lehetetlen nem óhajtania, hogy bár hazánkban minél több ily boldog helységek támadjanak. Pedig kérdezzük meg bár a szomszéd vidéknek szegényebb lakosaitól, hogy azon megváltott községek mi által lettek virágzókká? sóhajtva fogják válaszolni: azért, mert szabadok, s a szabadság által boldogok. Van igenis a népnek szívében egy édes ösztön, mely bár századokig szunnyadott, de örökre kialudni nem fog, s ezen édes ösztön: a törvényes szabadság vágya és érzete. Nem lehet ezen ösztönt gátló törvényekkel elfojtani, mert féktelen rohanása gátokat rontva kártékony lehetne. De hatalmunkban áll azt hasznos törvények által a legnemesebb célra, hazánk nagyságának emelésére, s a nemzeti szorgalom és erő kifejtésére vezényelni. Ily hasznos és célirányos törvény az említett V. cikknek kérdés alatt lévő 2-dik szakasza. Ezt tehát félrevetni részemről véteknél tartanám a nemzet ellen, mely tőlünk várja a haza boldogságának sikeres eszközölését. De mik is lehetnének okaink, hogy ezen intézkedést, melyet a földesurak önhaszná tanácsol, a népnek boldogsága sürgetve kíván, törvényeink pedig nem tiltanak, s melyből

eddig is csak áldás és boldogság eredett, most egyszerre félrevessük? Abból, a mit az előlülő felhozott, hogy t. i. nálunk a nemtelenek örök jussal nemesi tulajdont nem szerezhettek, a jobbágyi adózások örök megváltásának eltiltását következtetni, helytelen következtetés volna; mert ha nem említem is azt, hogy az incapacitás már magában igazságtalan és semmi világos törvényen nem alapul, csak azt jegyzem meg, hogy az általunk javasolt törvény még az incapacitásnak most fennálló gyakorlati magyarázatával sem ellenkezik, mert ezen magyarázat a nem birhatást csak a valóságos nemesi tulajdonra terjeszti ki, olyan szerződéseket pedig, melyek mellett a jobbágyok magokat tartozásaiktól örökre megváltják ugyan, de a földesuri hatalom és törvényhatóság nyilván fentartatik, csak úrbéri örökös szerződéseknek kell tekinteni, és az ilyen birtokot valóságos nemesi birtoknak mondani senki sem fogja. Vagy talán az ősiség törvényeinek erőltetett magyarázatából kívánunk a nemzet boldogságának új akadályokat összerakni? Szegény nemzet! A sors átka, úgy látszik, csakugyan azt akarta, hogy a magyar soha virágzó, soha igazán boldog ne legyen; mert ime századokig küzdött e nemzet külső és belső ellenségeinek minden szabadságot eltipró büszke hatalmával, vért és életet pazarolva küzdött századokig a szabadságért, és miután elmúltak harczeit, most midőn a béke csöndes ölében az egyes polgárok boldogságából kellene kifejlődni a nemzet nagyságának, ime most a nemzet osztályai között minden kölcsönös bizodalmat elzáró fal gyanánt mi magunk állítunk fel egy irtóztató rémképet, reáfüzzük a leroskadt feudalizmusnak hajdan csillogó rongyait, elszigeteljük általa hazánkat Európa mívelődésétől, félrevetjük miatta még azt is, a mit öntapasztalásunk boldogítónak bizonyít, s mi, kik büszkén szabadoknak hirdetjük magunkat, nyomorult rabjai vagyunk azon rémképnek, mely a nemzeti nagyság kifejlődését első bimbójában elfojtja, s ez a rémkép: a rosszúl értett, rosszúl magyarázott aviticitás. Igazságtalanok volnánk elődeink iránt, ha még azt is állítanánk, hogy ők az ősiség törvényei által a népet maguktól és a szabadságtól végképen el akarták szigetelni; hibáznánk, ha talán azt hinnénk, hogy a jobbágyoknak magokat földesuraik megegyezésével örökre megváltani hajdan szabad nem volt. Szerették őseink is szabadokká tenni azokat, kik a legyőzött nép közül magokat tehetséggel és mívelődéssel kiemelték; sok földesúr hajdan is felmentette jobbágyait, sok község örökre megváltotta magát a jobbágyi adózások alól, s így származtak a szabad községek, melyek közül némelyek utóbb királyi kiváltságokat nyertek, és szabad királyi városainknak nem csekély része ilyen szabad községekből emeltetett mostani állására. Több törvényeink említik a szabad és kiváltságos községeket; de egy sincs, mely a földesúrat korlátozná, hogy jobbágyait jobbágyi tartozásaiktól örökre felmentse; van ugyan törvényünk, mely korlátot vet a kir. városok szaporításának, nehogy a 4-dik status a többi számra meghaladja, s ez az 1687: XVII. t.-cz.; de, úgy hiszem, szólni fognak egykor még arról is, ha ezen törvény helyes és igazságos-e? Az örökös megváltások által felszabadult községek szaporítását azonban sem ez, sem más törvény nem tilalmazza; mert hiszen ezeket a 4-dik statushoz számlálni senki sem fogja. Sem a régi, sem az újabb időkben nem ritkák tehát az ilyen örökös megváltások, s kívánságunk sem az ősiség törvényével, sem őseink szokásaival nem ellenkezik. Azt sem lehet ellenünk sikeresen felhozni, hogy ezen intézkedés által a pazarlásra, s az örökösök kijátszására út nyitnatnék, mert azon felől, hogy az efféle kijátszásokra tilalom mellett is módot találni nem nehéz, meg kell azt is jegyeznem, hogy a királyi válasz sem ellenzi, hogy a jobbágyi tartozások iránt esztendőnkint fizetendő bármely csekély summában megalkudni szabad, s így a ki örökösait károsítani óhajtja, tíz-, hússzezer forintot érő jobbágyi adózásokért esztendőnkint fizetendő 10-20 frtokban is megalkudhat, s a törvénynek korlátozó rendelkezését kijátsza. Sőt ha javaslatunk elfogadtatik, sok jólelkű birtokos, kit talán vétke nélkül számos adósságok terhelnek, jobbágyainak felszabadításával megmenekszik terheitől, s curialis birtokát meg is tarthatja, melyet különben a vevőnek kénye szerint olcsón lesz kénytelen eladni. Kérdelem pedig, e két eset közül melyik fogja mind a tékozlást, mind az örökösök károsítását inkább előmozdítani? Az olyan rendelkezés, mely a jólelkű birtokost ok nélkül

gátolja tulajdonának használatában, a rosszlelkűnek pedig nyilván útát és alkalmat nyújt a törvény korlátozó határozatának kikerülésére, csakugyan már magában helytelen és igazságtalan. Végre azon ellenvetésre, hogy e törvény nem az úrbéri munkába való, röviden azt jegyzem meg, hogy az említett 2. §.-ban oly örökös megváltásokról van szó, melyekben a földesúri hatalom és törvényhatóság nyilván fentartatott, a földesúr és jobbágy közti viszonyok tehát meg nem szűnnek, pedig minden, mi ezen viszonyokat illeti, egyenesen az úrbéri munkába tartozik, és ha itt határoztuk meg a jobbágyok tartozásait, és azt is, hogy ezen tartozásokat mi módon lehet másnemű adózásokra átalváltoztatni, csakugyan itt kell arról is szólnunk, hogy minden jobbágyi tartozásokat mikép lehet végkép megszüntetni. Mivel tehát az efféle örökös megváltások eddigi törvényeink mellett eddig is hasznos és boldogító következzel divatoztanak, és így eddigi törvényeink mellett is fennállhatók: mi okból akarjuk ezen idetartozó tárgyat bizonytalan időkre, bizonytalan kimenetelre halasztani, és miért nem nyugtatjuk meg azoknak méltó aggodalmát, kik azt hiszik, hogy ily halasztgatás alatt alattomos megtagadás rejtezik? Vétkes mulasztás nem alkotni törvényt, mely a szabad és boldog polgárok számát szaporítsa. De oly törvényt alkotni, mely azok eddigi számát is kevesítse, mely azokat is, kik a sors kedvezése által törvényeinknek engedelme, vagy legalább elnézése mellett magokat jobb sorsra emelték, a jobbágyi adózásoknak lezárt járma alá ismét visszataszítaná: nem csak mulasztás, hanem oly cselekedet, melyet a hazának áldása épen nem követhet. Pedig ha javaslatunk félrevettetik; ha multat és jövődőt biztosító világos törvény által ki nem jelentjük az örökös megváltások szabadságát: nem csak jövődőre vetettünk gátot a haza virágzásának, hanem az eddig boldog és virágzó szabad községek sorsát is kockáztatjuk. Ha javaslatunk törvénynyé válhatik, fél század múlva más fényben, más erőben áll fenn a magyar; ha ellenben a királyi válasznak óhajtságunkat megtagadó tartalmához járulunk, az eddig megváltott községek sok ezer lakosinak mostani csekély szabadsága is feldulatik, s ezek átka és keserű könyei kísérik a jelen törvényhozásnak emlékezetét. A szegény adózó népnek ránk függesztett epedő tekintete tőlünk enyhülést és szabadságot kért vala, mi azonban csak alamizsnát vetettünk neki; de a szabadságot azoktól is készülnünk elvonni, kik azzal eddig birtanak; pedig csak ott igazán boldog és virágzó a haza, hol a földet szabad kezek művelik; ott erős a nemzet, hol szabad kezek védik a tulajdont és függetlenséget. A kerületi szerkezet, legalább egy részben, utat nyit a jobbágyoknak a szabadságra: azt tehát pártolom.

A FÖLDESÚRI HATÓSÁGRÓL ÉS AZ ÚRBÉRI PERRŐL.

I.

A KK. és RR. 1834. december 3-dikán tartott kerületi ülésükben tanácskoztak a főrendek válaszárol, az úrbér tárgyában kelt kir. leirat iránt hozzájuk küldött üzenetre. A KK. és RR. «a földesúri törvényhatóságról és az úrbéri perről» szóló VII. t.-cz. 5. §-a 2. pontjában azt javasolták, hogy az úrbéri rendeletet átalhágó jobbágy, jelesen pedig, a ki magát földesura vagy ennek embere parancsának vakmerően ellene szegezi, a szolgabíró vagy esküdt által 1-3 napi árestommal büntetethetik; ha pedig méltatlansággal, vagy személyes sértéssel illeti a földesurat vagy ennek emberét, törvényszéki megbírálás alá fog tartozni, a nemes jobbágy ellen ez esetben csak a törvény útjának lehetvén helye. A 3. pont *d)* kikezdése pedig azt mondotta, «hogy ha a földesúr tesz kárt jobbágynak, a szolgabíró sommás úton fog a jobbágnak kárpótlást eszközölni». A főrendek válaszüzenetükben e két pontot együvé foglalván, azt mondták, hogy «valóban elrémültek a polgári sorsnak ekként javalt változtatásán».

DEÁK FERENCZ: Figyelmeztetésül előrebocsátván, hogy a *d)* pontban kártételről, a 2. pontban pedig személyes bántásokról van szó, és így a két pont együvé nem hasonlítható, csodálkozik rajta, hogy a főrendek elrémültenek. Nem hiszi azonban, hogy ama különbség elkerülte volna figyelmüket, s így kétségen kívül más oka van ama mondásuknak. Mert ha csakugyan egyenvonatot huzunk azon bántások között, melyeket a jobbágy úra ellen, ez viszont jobbágya ellen elkövet, meglehet ugyan, hogy nincs a kettő közt reciprocitas, de bizonynyal a jobbágy kárára nincs. Ugyanis a realis sérelmekre, vagyis kártételekre nézve a földesúr rögtönös elégtételt szolgáltat magának, még pedig a maga hatalmával; a jobbágy ellenben szolgabíróhoz kénytelen folyamodni. A személyes sértésekben pedig a földesúr ugyan már nem maga hatalmával, hanem magistratualis hatósággal kap elégtételt, de rögtön, sommás úton, a jobbágy ellenben hosszas pörrel kénytelen földesúrá ellen a törvény rendes útjára fakadni. Ezeknél fogva tehát a főrendek szörnyű elrémülésének épen nincs oka, s a szerkezet helyesen megállhat.

II.

Ugyanebben a tárgyban még egyszer szólott. *Klauzál G.* ugyanis azon nézetét fejezte ki, hogy a főrendek elrémülésökkel a RR-et depopularisálni akarják, s az urbarialis excessusokra nézve nézeteiknek kedvező utasításokat kívánnak kieszközölni, mert egyes emberekből állanak a testületek, egyes emberek közt pedig gyengék is akadnak, és a gyenge emberek előtt nagy indok lehet az, ha egy ily méltóságos testület elrémül. *Péchy J.* megengedte, hogy egyes ember talán nem fontolja meg valamely dolognak okait, de egész törvényhatóságról ilyesmit föltenni nem szabad.

DEÁK FERENCZ: Úgy hiszi, hogy Csongrád követe nem a jurisdictionokat vádolta, hanem szólott egyes emberekről, kikre bizonynyal hatással lehet, hogy egy ily díszes testület, mint a főrendek táblája, rémülést kiált. Midőn egy nagy tekintetű ember elkiáltja magát: itt a kisértet! nem egy, de száz gyáva akad, a ki utána kiált: kisértet! kisértet! s ha kérdezik, mutatná meg, hol van? azt feleli én ugyan nem látom, de ott kell neki lenni, mert ő mondja. No már a főrendek elkiáltották: hogy itt a kisértet, annál fogva habár nem is az üzenetben, mert ott az okokból ki fog tetszeni, hogy nincs, de bizonynyal itt nyilvánosan kimondani szükség, hogy kár volt elrémülniök. Egyébiránt Fehér követét emlékezteti, hogy a földesúrat más is megsértheti, nem csak jobbágya, de azért maga sem akarja, hogy azt is nyomban bezárathassa önnön hatalmával: ne kívánja tehát azt a jobbágy ellen se, mert az indulat nem kevésbbé megvesztegetett bíró, mint a haszon keresése.

A JOBBÁGYOK ÖRÖKVÁLTSÁGÁRÓL.

I.

A KK. és RR. 1834. december 10-dikén tartott országos ülésének napi rendjén volt: a főrendeknek az úrbér tárgyában készült viszonzüzenete. Ebben az V.-t. cz.-re nézve azt javasolták, hogy az urbéri örökös kiváltási kötéseknek «a fölhalmozott munkálatok tekintetéből» általuk egyszer már elfogadott megengedése, most, a kir. leirat kívánságával megegyezőleg, a törvényből hagyassék ki.

Az *elnök* hosszasan fejtegette, hogy a KK. és RR. javaslata a nemesi birtokok veszélyeztetésére, az ösiség és örökösödés törvényeinek megsemmisítésére vezetne, s azért a kir. válasz elfogadását ajánlotta. *Nagy Pál* az elnöknek azon figyelmeztetésére, hogy «a kérdésben forgó szakasz következtében a jobbágy ennek utána magának a nemesi tulajdonhoz tökéletesen hasonló birtokot lesz képes szerezni», azt kérdezte: «vajjon hogy lehet a nemesi birtokot, melynek jövedelmeit kiki maga tetszése szerint önszükségeire vagy gyönyörűségére használhatja, összehasonlítani egy oly nyomorult jobbágyi telek birtokával, melyen nem csak első atyáknak azon átka fekszik, hogy tulajdonosa véres verejtékben kényteleníttetik birtokát művelni, hanem még azon szinte súlyosabb teher, hogy terhes fáradságának gyümölcseit nem önhasznára, hanem nagyobb részben adózásainak lerovására kénytelen fordítani»? *Csepcsányi Tamás*, Békésmegye követe, kiemelte a veszélyt, mely abból ered, hogy a kormány befoly a megyék utasításainak készítésébe, a minek az az eredménye, hogy «néhány megyének lelkes követői majd két esztendeig állhatatosan védelmezték azt fehérnek, a mit most feketének kénytelenek előadni». *Fribeisz Imre*, Esztergommegye 2-dik követe, úgy találta, hogy a tárgyalt javaslat «a maga természetes meztelenségében annyit tesz: Jobbágy! megveheted a telek tulajdonát oly drága pénzen, a mint azt a földesúr neked eladni szándékozik», s ennél fogva csodálkozott rajta, hogy azt sokan az országgyűlés legmagasabb föladatának, s a benne foglalt engedményt «az egész urbéri tárgy lefolyta alatt történt engedményeket fölülhaladónak» tekintik. A közvéleményre való hivatkozásra azt felelte, hogy «az vagy éppen nem divatoz, vagy ha divatoz, egy költői kifejezés, a melynek határait senki sem tudja kijegyezni». Közönségesen véve közvélemény nincs; de ha lehetne a közvéleményre hivatkozni, ha ezen hivatkozás a törvényhozás egész testéhez illenék is, akkor a nemzet többsége a javaslat ellen nyilatkozik és nem mellette. A mi pedig a késő maradék ítéletére való hivatkozást illeti, azt tapasztalta, hogy «a mi 25 év előtt őseink által szépnek, jónak, nagynak és dicsőségesnek tartatott, az most - de hála a magyarok istenének, igen kevesek által - gyakran nevetséges köntösben jelenik meg», s a mit dicső alkotmányunk alapítói, a mit ezen szent ereklyénk lelkes védői ki nem kerülhettek, a most élők sem fogják kikerülni. «A késő maradék ítéletére, a melynek hozását azok, kik erre hivatkoznak, úgy sem érik el, ne hivatkozzunk». *Nagy Pálnak* a jobbágytelkek nyomorult voltáról tett állítását ellentétben látta *Deák Ferencz* egyik beszédével, melyben azt mondotta, hogy a muraközi megváltott jobbágyok határában oly drága egy hold föld, hogy 200-300 frtot is adnak érte, holott a szomszéd nemesi birtok egy holdjáért 40 frtnál többet nem kaphatni. Ebből azt következtette, hogy még azok is, kik ugyanazt az egy törvényjavaslatot védik, egymással nagyon eltérő véleményben vannak.

DEÁK FERENCZ: Minden rosszat reá fogtak már ezen kérdés alatti törvényjavaslatra; minden névvel illették már azt az ellenvélemény pártolói. Sokan demokratiai célzatúnak s az aristokratia jussait és tulajdonát eltapodónak állították; némelyek azt országháborítónak is nevezték, s még ez sem volt elég, mert ime Esztergom követe még azt is kétségbe hozza, hogy ezen javaslat magára a népre nézve is hasznos volna. Meglepett engem a követ úrnak ezen váratlan állítása, és még inkább meglepett azon ok, melylyel állítását támogatta, hogy t. i. ez oly engedmény, mely szerint a földesúr önkényesen felcsigázott áron adja el jobbágyának az urbéri tartozásokat, s így a jobbágy ezen megvehetés jussával semmit sem nyer. Készültem már ezen ellenvetésre annak megemlítésével, hogy az eladás és megvásárlás nem egyoldalú önkényes felcsigázástól, hanem kölcsönös alkútól fog függni; elő akartam hozni, hogy a tulajdonnak és szabadságnak varázserejű hatása van az iparkodásra; el akartam számlálni mindazon hasznos következtetéseket, melyek az örök megváltások által felszabadult községekre a tulajdonnak és szabadságnak boldogító forrásából áradtak. De mindezekről Esztergom követének folytatott

előadása engem fölmentett, mert önellenvetését helyettem ön maga megczáfolta. Ugyanis előadása folytában felfogta Sopron követének azon szavait, hogy az egész birtok, melyet mi a jobbágyoknak ezen törvényczikkely által készülünk adni, nem valóságos tiszta tulajdon, hanem csak nyomorult birtok, melyen a közterhek kirekesztőleg fekszenek. S ezen állítást czáfogatva, azt is előhozta, hogy mivel az én multkori előadásom szerint Muraköznek némely ekképen megváltott helységekben egy hold szántóföldet két, sőt három száz pengő frton is megvesznek, holott a szomszéd vidéken még a nemesi birtok ára sem nagyobb 40-50 pengő frtnál, a soproni állítás a tapasztalással ellenkezik, s azt vitatá, hogy ezen gyakorlati példa az ilyen birtokot nyomorult birtoknak épen nem mutatja. Ezen saját megczáfolása s a gyakorlat, melyen az alapult, szolgáljon tehát részemről is Esztergom követének válaszul; mert a ki elismerte, hogy az így megváltott birtok épen nem nyomorult birtok, nem fogja helyesen vitathatni, hogy annak megszerezhetésére a népnek just adni magának a népnek is kárára volna. Nehezen tűrte azt Esztergom követe, hogy sokan a közvéleményre, sokan a jövő korra hivatkoztanak. Én pedig azt hiszem, hogy ezen hivatkozás épen nem helytelen, mert erősen hiszem, hogy a törvények alkotásánál mind a józan közvéleményre, mind a jövő korra figyelmeznit kell. A köztársaságnak főczélja a közboldogság, a törvényhozásnak tehát főkötelessége olyan törvényeket alkotni, melyek minden polgárt boldogítsanak. És habár az emberi véges erő nem képes is a tökéletesség culminatióját elérni, minthogy minden, a mi halandóknak a műve, magán hordja már a tökéletlenség bélyegét, annyi csakugyan igaz hogy azon törvényhozás felel meg leginkább kötelességének, mely a főczélhoz leginkább közelít, s azon törvények legjobbak, melyek a nélkül, hogy valakinek sérthetetlen természeti jussait feldulnák, legtöbb polgárt boldogítanak. Pedig csak a tiszta és józan közvélemény mutatja meg, hol hiányos, hol igazságtalan a törvény, s hol kell a pótolás, javítás és változtatás. Azt kell tehát megkérdenünk; mert nem lehet a boldogságot száraz okoskodásokkal senkire reá beszélni, és nevezze bár akárki míveletlennek a néptömeget, tudja és érzi ezen nép is, mi az, a mi őt nyomja; tudja és érzi a fájdalmat, a melyet enyhíteni kellene, és bármely javaslat, ha az a legfényesebb theoriai okoskodások után egyébkint jónak látszik is, csak akkor fogja kielégíteni a nemzetet, ha annak szükségeivel és kívánataival megegyez. Ilyen hatalma van a közvéleménynek mindenhol; mennyivel nagyobb tehát annak fontossága e jelen javaslatra nézve, mely a legtisztább igazságon alapul, s a nép közóhajtásának is megfelelően, senkit nem sértve, annyi polgárt boldogítana. Még azon fejedelmek is, kiknek uralkodói hatalmát semmi törvény, semmi kötések nem korlátolták, ha népeik iránt jótévő gondos atyák kívántak lenni, megkérdezték előbb a közvéleményt, megtudták mi az, a mit orvosolni kellene? kilesték népeiknek kívánságait, s oly törvények által, melyek legtöbb polgárt valának boldogítandók, az egyébkint súlyos hatalmat áldás és közboldogság forrásává változtatták. Ők magok tüzték ki magoknak korlátul a józan közvéleményt; mennyivel inkább kell tehát arra egy szabad nemzet szabad törvényhozásának figyelmeznit! De nem is első a magyar törvényhozásnál ezen hivatkozás, mert több üzenetekben, sőt, úgy hiszem, föliratokban is szólottunk már a közvéleménynek ítéletéről. A mi a jövő korra illeti, nehéz igenis ennek ítélete előtt mindenben megállani, és sokat kárhoztatni fog az előrehaladott jövődőség, a mi most nekünk jónak látszik. De ha őseink a jövő korra nem is figyelmezve, mindig csak önmagokról gondoskodtak volna, nyomorultabb volna most nemzetünk, s atyáink bölcsességét, melyet a követ úr is dicsérve említett, nehezen áldanánk. Hiszen a jövőre is épít a törvényhozás, mert a nemzeti mívelődésnek s a haza boldogságának most elszórt magvai jövődőben fognak gyümölcsözni. Mik csekély éltünknek kurta napjai? hogy egyedül azokra kívánjuk szorítani gondosságunkat! Hiszen a haza nagyságának s a nép szorgalmának kifejtése legszebb kötelességünk: ez pedig jövődőben virágozhatik csak; minden alkalom, melyet erre használni elmulasztunk, minden pillanat, melyben ezt eszközölni késünk, visszahozhatatlanul elmerül az örökkévalóság tengerébe, s minden helytelen halasztgatás valóságos tolvajság, melylyel a haza szent ügyét

meglopjuk. Én előttem legalább a tiszta és józan közvélemény s a jövő kornak igazságos ítélete minden hozandó törvényre nézve szent tekintetek maradnak.

Sok kárhóztató és védő szót hallottam e tanácskozások folytában arról is, hogy a főispánok és más hatalmasok a megyék utasításaira, és a közgyűlések tanácskozásaira különféle befolyást gyakorolnak; de véleményem e részben a mondottaktól valamennyire különbözik. Minő volt ezen befolyás? azt én nem tudom, mert nyilvános adatim nincsenek; de ha törvényes és helyes volt, akkor nincs mit szólnom; ha pedig törvénytelen, alacsony és alattomos úton gyakoroltatott, akkor ez is, mint minden alacsonyság, önmagában rejti már büntetését. El lehet ugyan gonoszság és alacsony eszközök által az igaz ügyet is nyomni egy időre; de végre csakugyan hatalmas erővel feltámad az igazság mindenkor és elnyomóit rettentően bünteti. Ha tehát találkozónak is oly alávaló, ki hivatalának fényét, hatalmát és tekintetét, vagy a közbizodalmat alacsony eszközül használni képes volna, és ezek által egy megyének rendeit elcsábítva, hazánk közjavanak ellene dolgozni merészlene, bizonyosan eljönne még az idő, midőn az elcsábított többségnek önkárán megnyílnának szemei, s a nyomorult csábítónak minden bizodalom elvesztése, sőt közmegvetés lenne büntetése. Nekem ugyan nincs okom megyémet mentetegetni, mert küldőim e tárgyra nézve is hívek maradának meggyőződésükhöz; de szentül hiszem azt, hogy nálok legalább ez lenne minden alacsony csábítgatónak jutalma. Végre a mi a praesidialisokat illeti, lehet még ez országgyűlésen oly idő és alkalom, melyben azokról bővebben fogunk szólni. Már egy megye (Ungh) úgy is panaszolkodva lépett fel e tárggyban, és ha netalán még ezután valamely alapos panaszok hozatnának fel, ha netalán előnkbe adatnék egy oly praesidialis, mely az 1790: X. t.-cikkelylyel ellenkezve, a törvényhatóságok függetlenségét földűlni, a megyék törvényes hatalmát francia praefecturák módjára megrontani készül, s ez által polgári szervezetünk alaptörvényeit sérti, akkor hallgatni nem fogunk; föl fognak szólalni akkoron a t. RR., mert fölszólalni kötelességük leend, s az ellen, ki hatalmát vagy tekintetét törvényeinknek, a haza jussainak és nemzeti szabadságunk szentségének sértésére merte használni, a megsértett polgári szabadság nevében a hazaárulásnak súlyos büntetését fogják sürgetni.

II.

Az *elnök* a KK. és RR. határozataképen kimondván, hogy «a 2. §-ból azon záradék, mely az örök kiváltásról szól, kihagyatik», javasolta, hogy a fölírásban csak a királyi választ elfogadása jelentessék ki. *Nagy Pál* azt tartotta, hogy «mivel a többség a királyi választ elfogadta, ennek második része pedig az örök megváltás kérdését a törvénykezési munkálatra elhalasztja: a föliratban nyilván ki kell fejezni, hogy a KK. és RR. ezen tárgyat akkor, midőn a *juridicum* előkerül, újabban tanácskozásba fogják venni». Az *elnök* ennek ellenében kimondotta: «hogy itt a többség határozása ellen új principiumot felállítani nem lehet, s abban meg sem egyez».

DEÁK FERENCZ: Az elnöknek azon kimondása ellen: hogy a többség a királyi választ fogadta el, és a szóban levő záradékot a §.-ból kihagyatni kívánja, semmi észrevétele, semmi kifogása nem volt; de hogy ugyanazon többség azt is elfogadta volna, hogy a felírásba bele ne menjen, hogy ezen kérdést a *juridicum*ban fogjuk pertractálni, el nem ismerhette, mert akárhogy magyarázzuk a királyi választ, abban az van, hogy a jelen §.-nak azon része, mely az örökös kiváltságról szól, minthogy különféle törvényes kérdéseket foglal magában, melyek e helyen el nem intéztethetnek, nem ide való, hanem a *juridicum*ra, és így annak a többségnek, mely a királyi választ elfogadta, el kellett fogadni azt is, hogy az érintett kifejezés a felírásba beiktattassék. Meg nem ismerhette továbbá azt sem, hogy ő, vagy a vele tartók valamely új principiumot kívánnának itt felállítani; sőt inkább meri állítani, hogy azok akarnak ilyesmit, a kik ezen kívánságnak a felírásban való kifejezését gátolni akarják. Nem kell tehát egymással szembekötőst játszani, hanem a királyi választ második részére is felelni kell, és meg kell nyilván mondani, hogy ezen kérdést a *juridicum*ban újabban fel fogjuk venni.

A NYILVÁNOSSÁGRÓL AZ ÚRISZÉKEKNÉL A TANUK VALLOMÁSA HITELESÍTÉSE ALKALMÁVAL.

KK. és RR. 1834. deczember 20-dikán tartott kerületi ülésében az úr és jobbágy közti viszonyokban biráskodó úri szék elrendezésének kérdése volt a tanácskozás tárgya. *Fekete Ferencz*, Pozsonymegye követe, azt indítványozta, hogy midőn az urától természeti függésben levő jobbágy ura ellen tanuságot tesz, minden félelem és tartózkodás eltávoztatása és az igazságnak annál bizonyosabb kitudása tekintetéből, authenticatio alkalmával a földesúr vagy ennek ügyvéde vagy tisztje jelen ne lehessen és viszonyosság tekintetéből a jobbágyok ügyvéde sem.

DEÁK FERENCZ: Ha valahol, bizonynival a per instructiójánál, a tanuk vallomásának kivételénél, van a nyilvánosságnak ellenőrségére szükség. Mert az ítélet, habár titokban hozatik is, felsőbb vizsgálat alá kerül, s ebben találjuk az alsóbb bíró hibája vagy részrehajlása elleni biztosításunkat; de azon hibák s egyoldalúságok, melyek a per instructiójába becsúsznak, soha többé nem orvosolhatók, pedig ettől függ a pernek kimenetele, ennek ellenőrségére szükség tehát kiváltkép a nyilvánosságnak hatalmas garantiája, különben élvén a tollrafogásnak ezer módot nyújtó alkalmával, az interessált bíró oly tanuságot adhat a tanu szájába, a melytől ez nagyon távol volt, s e hiányt többé sem az authenticationnak közzététele, sem más akármely mód ki nem pótolhatja. De attól tartanak, hogy az úriszék különös typusú ítélő bíróság lévén, földesúra jelenlétében nem fog a tanu igazat vallani. Azonban méltán kérdezhetjük pszichologiai szempontokból is, vajjon azon tanu felől, ki a felek jelenlétében nem mer igazat mondani, lehet-e biztosan építve hinnünk, hogy hát mögött igazat fog vallani? Kivált miután azt igen jól tudja, hogy bár zárt ajtók megett tegye is vallomását, ez nyomban papirosra tétetik, s az ellenféllel is közöltetik, annál fogva, habár más utakat nem említünk is, vallomása oly bizonyosan eljut földesúrának tudomására, mintha ez személyesen hallgatta volna azt. Mondják továbbá: az úriszék nem független bíróság, reá tehát a más ítélő székek intézetei sem alkalmazhatók. De ebből ép az ellenkező következik, mert mentől inkább nem független, mentől inkább hibás intézetű az úriszék, annál inkább szüksége van a nyilvánosságnak semmi más által nem pótolható ellenőrségére. Mondhatnák ugyan, hogy a nyilvánosság jó vagy rossz volta iránt még a felvilágosodottabb nemzetek sincsenek egyenlő véleményben. Vehetnének példát az ausztriai vagy porosz codexből, melyek a nyilvánosságot kitiltották. De mondhatunk ellenkező példákat is. Elmellőzvé a régi Rómát, nem említvén a darmstadti s más több törvénykezési rendszert, csak azon egyre jó lesz emlékeznünk, hogy Franciaországban a revolutió előtt a feleknek nem volt szabad a tanuk kihallgatásánál jelen lenni. A revolutió alatt megengedtetett ez, s teljes nyilvánosság lőn behozva. És azt gondoljuk-e, hogy Napoleon, a ki, mint minden despota, nem volt barátja a publicitásnak, s ezt a senatusból s magából a törvényhozásból is számkivetette, az ítélő székeknél a nyilvánosságot is eltörlötte talán? Korántsem; sőt világosan meghagyta és az ott a mai napig is megmaradt. A szónoknak véleménye in genere az, hogy a tanuk vallomása authenticatiójának hallásától a feleket az úriszékeknél eltiltani annyit tesz, mint a publicitásnak behozatalát a felek kinevezésétől nem függő s így ellenőrségökre kevésbé szorult más ítélő székekre nézve is már előre félre vetni. Ő tehát a publicitásnak sok oldalú vitatásokat kívánó tárgyát így melleselegesen elütni nem akarván, az indítványt el nem fogadja.

A JOBBÁGYOKNAK SZEMÉLY- ÉS VAGYONBELI BÁTORSÁGÁRÓL.

I.

A KK. és RR. 1834. december 30-dikán tartott országos ülésének napi rendjén volt: a jobbágyoknak személy- és vagyonbeli bátorságáról szóló VIII. t.-cz. javaslata. A főrendek e tárgyú viszony-üzenetükben, a kir. leirat kívánságával megegyezőleg, e t.-cz. elejtését javasolták. Az *elnök* a királyi válasz elfogadását ajánlotta, «mert maga a javaslat tesz fel oly kivételeknek eseteit, melyekben ezen törvény nem divatozhat; de nincs is, ki azt tagadhatná, hogy az igazgatás rendje és maga a belső bátorság multhatatlan megkívánja némelykor az igazság rögtöni kiszolgáltatását; senki sem veheti kétségbe, hogy gyakran a nagyobb bűnről gyanu alatt levőnek vagyonát és személyét letartóztatni a károknak pótolása, s a bűn esetének csak ekkép lehető kitudása végett elkerülhetetlen; míg tehát ezen egyes esetek elhatározva nincsenek, addig ezen törvény alkalmazása el se gondolható s így siker nélkül fog maradni». *De Lamotte Károly* gr., Gömörmegye követe, pártolta az elnök véleményét, lehetetlennek tartván az önkény teljes kizárását, «mert a bírának azt az önkényt meg kell adni, hogy a történeteket a törvényekhez applicálhassák, a mi onnan is világos, mert az ily önkényt a két legfelsőbb kulturai polczon álló angol és francia nemzetek szintén ki nem kerülhetvén, Angliában a constabler megüti egy fehér bottal a gyanusnak vállát, s bárki legyen az, fogságra viszi, Franciaországban pedig a gens d'armesnek még a pair sem állhat ellen». *Zarka János*, Vasmegye követe, úgy találta, hogy a javaslat a jobbágy sorsát nem javítja, «mert a jobbágy személyes bátorságát minden magánosok ellen az eddigi törvények által elegendőképp, sőt mivel a földesúr az ő jobbágya sérelme megboszulására sokkal tehetősebb, mint maga a jobbágy, a kire a mostani javaslat szerint a megboszulás magára hagyatik, igenis sokkal jobban biztosítva vélte, mint a mostani javaslattal». *Szluha Imre*, Fehérmegye követe, nem fogadta el a javaslatot, mert «az által a 8 millió lakosoknak csak egy része, a jobbágyok, a haza többi polgárai nagy részének kirekesztésével, részesülne ezen boldogító törvény jótékonyosságában». *Reviczky József*, Árva megye követe, szintén ellenezte a javaslatot, «mert a KK.-nak és RR.-nek léssen még módjok más alkalmasabb helyen is ezen principium felül tanácskozni». *Somssich Miklós*, Somogy megye követe, melegen pártolta a javaslatot. «Nincs itt - így szólott - bármely árnyék is, mely elfogadását gátolhatná; nincs itt azon sokak által kedvelt aviticitásról, sem azon sokak által constitúciónkra nézve Achillesnek ismert incapacitásról szó». *Jeszenszky János*, Tolnamegye követe, kérdést intézett az elnökhöz, hogy ha a kormány ellenzi a javaslatot, «miként teljesülhet ő felségének a kir. propositiókban oly ünnepélyesen nyilatkoztatott szándéka: ut mutuae inter diversas regnicolarum classes necessitudinis vincula arctius adstringantur»?

DEÁK FERENCZ: Midőn ezen úrbéri VIII. t.-cikket elsőbben olvastam, nem véltem volna, hogy annak tiszta és egyszerű igazsága mellett védelemre kelnünk valaha szükséges lehessen. Hiszen az első szakasz csak azt rendeli, hogy senkit törvényes kihallgatás és birói elmarasztalás nélkül személyében vagy értékében háborgatni nem szabad, s ez oly világos alapigazság, mely a polgári társaság helyes fogalmától elválaszthatatlan, mert nélküle a társaság közczélját elérni nem lehet. A második szakasz pedig hatalmat ad a sértett félnek, hogy sérelmének orvoslását a rendes bíróság előtt törvényes úton követelhesse, s ez az előbbinek oly egyenes és természetes következtetése, hogy nélküle a törvény oltalma csak pusztaság és sikertelen képzelet. Valóban, ha számos esetek el nem szoktattak volna az efféléken bámulástól, azon bámulnék leginkább, hogy valaha szükségessé válhatott törvény által kimondani ezen alapigazságokat, melyeknek törvény nélkül is minden ember kebelében létezni kellene. Azonban nálunk még igen sok lehető és igen sok szükséges. A mltságos personalis úr és némely követek azt hozták fel ezen t.-cz. első szakasza ellen, hogy az már magában hiányos, elégtelen és könnyen zavart okozható; mert tétetik ugyan benne említés arról, hogy a törvény által megszabott esetekben birói elmarasztalás előtt is szabad a letartóztatás; de mivel ezen meghatározott esetek kifejtve és elszámálva nincsenek, könnyen balmagyarázat és félreértés következhetik, s mindaddig, míg ezen esetek az illető rendszeres munkában egyenkint tanácskozás és határozás alá nem

kerülnek, a VIII. cikkely rendelkezése nemcsak sikertelen, hanem káros is. Ha mi csak most állanánk össze legelőször polgári társaságba; ha csak most alkotnánk legelső törvényeinket, melyek belső elrendelkezésünket és a közbátorságot tárgyazzák: akkor igenis fontos lehetne ezen ellenvetés; akkor magam is azt kívánnám, hogy a hol a polgárok biztosítása kimondatik, ott tüstént elszámoltassanak mindazon esetek, melyekben a köztársaság épen a közbátorság fentartása miatt rendkívüli eszközökhöz nyulhat és nyulni kénytelen. De mi már századok óta polgári társaságban állunk; vannak belső elrendelkezési törvényeink, melyek a közbátorságot biztosítják, de csak reánk nemesekre nézve biztosítják, mert mi a társaság közkincsét, a személy- és vagyonbeli bátorságot is, privilegium mellett kizárólag csak magunk bírjuk. Az áldott 1-ae 9-us gondoskodott arról, hogy nemesember önkény és erőszak ellen bátorságban legyen és küldőink nem igen vennék kedvesen, ha ezt a 1-ae 9-ust eltörölnénk; a magyar törvényhozás időnkint meghatározta mindazon eseteket, melyekben a nemes embernek rögtöni letartóztatása szükséges vala, s így hazánk lakosinak egy osztálya már bír azon jussal, melyet a VIII. cikkelyben szegény adózóinknak is óhajtanánk megadni. Ezt kell tehát minden kivételeivel és megszorításaival a nemzet egyéb osztályaira is kiterjeszteni, s a közbátorság szenvedni nem fog, sőt inkább minden polgárra nézve biztosítva lesz. Mert ha hogy ezen szabadság a status céljával megegyez; ha elegendők a nemesekre nézve azon kivételek, melyeket törvényeink e részben tettek: elegendők lesznek azok a jobbágyságra nézve is; ha pedig ott sem elegendők: akkor ott is változtatás és megszorítás szükséges. Ha azonban engem arról számos példák és a köztapasztalás ellenére is meggyőzhet valaki, hogy a privilegium több műveltséget és erkölcsösséget ad minden nemesnek és maradékinak, mint a mivel nem nemes polgártársaink birnak és birhatnak; ha meg lesz mutatva, hogy a privilegium biztosítja közbátorságunkat: akkor fejet hajtva kész leszek elismerni, hogy az ilyen privilegiált, jó erkölcsű, művelt osztály különös kedvezésre méltó, s a közbátorsági törvények oltalmát is mások felett csak ő érdemli meg. Gömörnek érdemes követe például Francia- és Angolország törvényeit hozta fel s állítá, hogy ott is, a kit a constabler fején pálczájával megillet, vagy a rendőr letartóztat, ellentállani nem mer, habár első pair legyen is. De épen ezen előadásban felelt meg önmagának az érdemes követ úr; mert ott a törvények szentsége oly tiszteletben áll, hogy a leghatalmasabb pair szintúgy, mint a legszegényebb polgár enged, és kénytelen engedni az őt letartóztató constablernek. Nálunk azonban a törvény súlya csak a szegény adózót nyomja. Állapítsuk meg azt, hogy a közbátorságot biztosító törvények oltalmánálunk is minden polgárra egyformán terjedjen ki, s akkor a törvény nevében eljáró constabler nálunk is olyan tekintettel fog bírni, a milyennel most, különösen a magyarországi pairekre nézve, nem bír. Vas vármegyének érdemes követe azt állítá, hogy a jobbágy nálunk is minden sértés ellen biztosítva van, mert a földesúr violentialis, vagy impensionalis per útján megboszulja jobbágyság sérelmét. Nem ereszkedem abba, hogy természet elleni dolog, midőn polgári társaságban a sértett fél önmaga elégtételt nem is kereshet, hanem a törvények oltalmának felhívását is úrának kegyelmétől kell várnia. Csak azt jegyzem meg gyakorlati tekintetből, hogy az efféle violentialis és impensionalis pörök az összeveszett szomszédok vagy közbirtokosok között gyakran voltak ugyan bosszúnak eszközei, de csakugyan kevés példa van arra, hogy jó barátságban élő földesurak egymást a jobbágy sérelméért pörbe idéztették volna. Ily esetekben közönségesen pipa és kártya közben végzik el a földesurak az egész dolgot, gyakran a jobbágy rovására, s a panaszolkodónak földesúrára nem egyszer mondotta már azt: én egy hitvány parasztért szomszédommal, komámmal vagy atyámfiaival összeveszni s perlekedni nem fogok! Ez azon dicsért földesúri pártfogás! Azt is említék némelyek, hogy ezen VIII. cz. már csak azért is hiányos, mert nem az egész 8 millió nem nemes, hanem azoknak csak egy részét, a jobbágyságot, foglalja magában. Különös valóban ezen ellenvetést ép azoktól hallanom, kik azon esetben, ha e törvény az ország minden lakosairól szólna, elsőik keltek volna ki ellene, és bizonyosan azt mondták volna, hogy e

törvény már csak azért sem az úrbérbe tartozik, mert nem egyedül a jobbágyokról, hanem az ország minden lakosairól szól. Én e törvény jótéteményét minden polgárra kívánom kiterjesztetni; de minthogy az úrbérben csak a jobbágyokról rendelkezünk, mindenekelőtt azokat kell e törvény védelme alá állítanunk. Árvának érdemes követi azt mondá, hogy ha nyolcz századig el lehetnek adózóink e törvény nélkül, el lehetnek még egy pár évig. De ez valóban különös okoskodás, melyből furcsa következtetéseket vonhatnánk. Hiszen évezredekig el lehetett a világ a keresztény vallás nélkül: tehát el lehetett volna tovább is. Őseink századokig nem valának keresztények, még sem kárhoztatjuk őket, hogy azokká lettek. Nyolcz századokig el lehetnek a jobbágyok urbarium nélkül, mégis igen hasznos volt azt a mult század második felében hazánkba is behozni. Az usufructuatiónak szabad eladása századokig nem vala megengedve, s azt mégis megállapítá a jelen törvényhozás. Én ismételve mondom, hogy ha jó a törvényjavaslat, haladék nélkül el kell azt fogadni, mert minden ilyes halogatás a nemzeti közboldogságnak valóságos meglopása. Nem osztozhatom Somogy vármegye követének véleményében azon egy pontban, hogy e tárggyal sem a capacitás, sem az aviticitás összeköttetésbe nem hozható. Mert ime a KK. és RR. nem valának hajlandók a jobbágyoknak megadni a birtokbeli capacitást, de megkivánják náluk hagyni a botbeli capacitást. Az aviticitás minden nemzeti szorgalmat és kifejlődést elfojtva, súlyosan nyom bennünket; de még sem akarják azt, úgy látszik, eltörölni a t. RR., sőt még a jobbágyoknál is meghagyják a nyolcz százados botbeli aviticitást, hogy t. i. prout a majoribus suis acceperant, ezután is úgy bírják, mert igen szép, igen jóltevő és hasznos elv: a régít fentartani, csak azért, mert régi. Tolna vármegyének érdemes követi kérdést tőn a királyi meghívó levélben előforduló avita necessitudo teljeseése iránt. Én, megvallom, hajlandó vagyok e szót nyomtatásbeli hibának tartani, mert figyelembe véve az egész úrbér folyamatát, az látom, hogy a jobbágyot földesúrához épen nem bizodalom, hanem szükség köti, minthogy egyébkint el nem élhet, mert hiszen az ország földének örökéből örökre kitagadtatott, és szabad ugyan elköltöznie, de nincs hová költözzék, mert mást, mint jobbágyi birtokot alig szerezhet: a necessitudo helyett tehát talán inkább necessitásnak kellene állani. Azt azonban felette csodálom, hogy az érdemes követ úr kérdést tehetett az iránt is, hogy a földesúr és jobbágy közötti kapcsolat mi által füzetett szorosabbá? mert hiszen az V. czikkelyben ezen kapcsolatot oly szorosra fűztük, hogy azt a földesúr és jobbágy egyesült akaratja sem képes föloldani, a mennyiben az úrbéri adózásokat kölcsönös egyesség útján sem szabad örökre megváltani. Adja isten, hogy ezen szorosra fűjtött kapcsolat a nemzeti boldogságot meg ne fojtsa, adja isten, hogy az általam említett aviticitás és capacitás mostani állása fejünkre áldás helyett átkot ne hozzon. Én a VIII. cz. mellett szavazok.

II.

A VIII. t. cikket a KK. és RR. többsége nem fogadván el, az 1835. január 2-dikán tartott kerületi ülésben *Deák Ferencz* a következő indítványt tette:

DEÁK FERENCZ: Az ország rendei azt terjesztették fel az úrbért tárgyzó repraesentatiójokban, hogy a jobbágyok személyének, vagyonának mindennemű önkény elleni biztosítása végett alkotják a VIII. t.-czikkelyt; erre épült a kir. válasz is, mely az önkény elleni biztosításra nézve feliratunk érdemével megegyez, midőn ezeket mondja: suam majestatem cupere, ut quisque subditorum suorum, atque ideo numerosa etiam rusticorum classis in concreto, sicut et singillative, non solum in sua erga dominos terrestres correlatione, sed quavis alia quoque ex parte contra omne arbitrium tuta, in rebus et in persona, debita perfruatur securitate. Ennyiben tehát az ország rendei felirata és a királyi válasz egymással megegyeznek; tudjuk pedig, hogy a miben ezek megegyeznek, abból kell a törvénynek készülni. Ezen kir. válasz felszólítására elejtették ugyan a RR. a VIII. t.-czikkelyt; de szintén annak felhívására szükségesnek látták az úrbéri viszonyokat tárgyzta kicsapongások megzabolására külön specialis

provisiót tenni, s e végett alkották a VII. t.-cz. 5. §-át. Már tagadni nem lehet, hogy ha akkoron, midőn ezen 5. §. alkottaték, a VIII. t.-cz. nem létezett volna, a KK. és RR. kétségen kívül ezen 5. §-ba ígatták volna a kir. resolúciónak önnön feliratukkal megegyező említett principiumát, s ezt csak azért nem tették, mert a VIII. articulusban volt az kimondva, ott volt törvénybe ígattva; ez azonban most elesett, azt pedig, miben az országos felirat és kir. válasz egymással megegyeznek, hallgatással elmellőzni nem lehet, mert ez a törvénynek anyaga; annyival inkább szükséges tehát a kir. válasznak ama principiumát elfogadni, s az 5. §-ban kitenni, mivel már a stilaris concertatio is megszűnt, s ő felsége, az ország rendének kívánsága szerint, a törvény szavaira nézve is kiereszkedik kir. válaszában. A magyar törvényekben szebb, dicsőségesebb elv meg kifejezve nincs, mint melyet ezen kir. válaszban olvasunk; ne mulasztjuk el azt a VII. cz. 5. §-ába betenni; a mit el sem mulaszthatunk, mert miben a törvényhozó hatalom két része megegyez, az az ország tulajdonává vált, melytől hazánkat megfosztani nem lehet. A VII. t.-cz. 5. §-ának bevezetését tehát e következő szavakra kívánom átalváltoztatni «ut subditi in concreto, sicut et singillative quavis ex parte, adeoque in sua quoque erga dominos terrestres correlatione, contra omne arbitrium tuti, in rebus personisque debita perfruuntur securitate statutum est: 1-o stb.; a feliratban pedig kifejeztetni javaslom, hogy valamint ezen általános elvnek specificus alkalmaztatását az úrbéri viszonyokra nézve itt megtettük, úgy a jobbágyok egyéb polgári viszonyaira illető helyütt szintén megteszszük.

VÁLASZ A FERDINAND KIRÁLY KORMÁNYRA LÉPTÉT TUDATÓ KIR. LEIRATRA.

I.

A KK. és RR. 1835. márczius 10-dikén tartott kerületi ülésében a tanácskozás tárgya volt: *Ferdinand* királynak kormányra léptét tudató királyi leirata. *Ghyczy Ráfael*, Komárommegye követe, indítványozta, hogy a RR. válaszul «csupán a dicsőült fejedelem halála fölötti fájdalmukat, ő fensége kormányra lépte iránt pedig hódolással teljes örvendezéseket fejezzék ki».

DEÁK FERENCZ: A dolgot ezzel kimerítve lenni nem gondolja. Az 1830-diki országgyűlése ő fenségének koronázásakor nyilván kikötötte, hogy kormányra lépte után hat hónap alatt az ország rendei mulhatatlanul összehivassanak. Ezen hat hónap alatt összehívadni nyilván kikötött országgyűlésének rendeltetése minden bizonynyal nem állott volna csupán és egyedül abban, hogy boldog emlékezetű királyunk halála felett fájdalmát kijelentse, s új fejedelmünk kormányra léptéhez szerencsét kívánjon; hanem kétségen kívül hivatásában lett volna, az ország boldogságára szünet nélkül ügyelve, megtenni a szükséges lépéseket, hogy nemzetünknek régi súlyos sérelmei orvosoltassanak s igazságos kívánnati teljesíttessenek. Im ő fensége uralkodásának kezdete az ország rendeit egybengyűlten találja s ennél fogva összehívatásukra sincs szükség; de nekünk kétségkívül kötelességünkben áll, mindazt teljesíteni, a mit, ha egybegyűlve nem lennénk, a hat hónapok alatt összehívandó diaetának teljesítenie kellene. Különben is a kir. rescriptumra választ készítvén, annak minden részére válaszolnunk kell; pedig abban b. eml. volt királyunk halálának fájdalmas jelentésén, s koronás fejedelmünk kormányra lépésének hírül adásán kívül egyebek is foglaltatnak. Ott van, hogy e diaetát megszakadás nélkül folytatni kívánja; ott van az, hogy jussaink és szabadságink felől biztosítatunk, és ott van az: hogy bölcs törvények alkotásával fogunk leghelyesebben dicsőült uralkodónk emlékezetének áldozhatni. Mindezekre felelni kell, s a feleletet pusztá fájdalmi és pusztá örvendési nyilatkozással ki nem meríthetjük. Úgy vélekedik tehát, hogy mindenekben a királyi leirat fonalát követve kellene a válasznak megkészülnie. Első lenne e szerint annak kijelentése, hogy fenséges urunknak fájdalmában teljes mértékkel osztozunk. Itt azonban épen az érzés őszintesége hozza magával, hogy hosszas beszédekre ne fakadjunk; mert midőn ő fensége azt nyilatkoztatja, hogy fájdalma szavakban ki nem fejezhető, ha mi hosszas beszédre fakadnánk, annak adnánk jelét, hogy a mi fájdalmunk szavakkal igen is kifejezhető, és így sokkal kisebb az ő fájdalmánál, melyben osztozni mondjuk magunkat. Megmondhatjuk azonban, hogy annyival inkább sajnosan vesszük b. e. királyunknak halálát, mivel ő benne - a kir. rescriptum szavai szerint - egy bölcs és igazságos fejedelmet veszítettünk el, és így legméltóbban vártuk, hogy ezen bölcs fejedelem azokat, miket a hű magyar nemzet boldogságának eszközei gyanánt elébe terjesztgettünk, minden órán teljesíteni, s ezen igazságos uralkodó nemzetünknek sebeit és sérelmeit már-már orvosolni s törvényes kívánatit be fogja tölteni. Utána kell tennünk azonban, hogy nyugtató vigasztalást nyújt új királyunknak kir. rescriptuma, hogy eme reményeink füstbe nem mennek, midőn mind a coronationalis hitlevélre hivatkozik, mind különben is törvényeink, jussaink és szabadságink felől bennünket önként biztosít. Itt tehát ki kell őszintén, hódoló bizodalommal azon erős reményünket fejeznünk, hogy ő felsége ezen kegyes biztosítása következtében is sérelminket orvosolni, törvényes kívánatinkat teljesíteni fogja. Megmondhatjuk továbbá, az ország javának - bölcs törvények alkotásával - előmozdítása végett szakadatlan munkálkodásra lett felszólíttatásunkra: hogy mi ezen felszólításnak úgy fogunk legbizonyosabban megfelelni, ha mindazok, mik többszöri felterjesztéseink szerint sikeres előhaladásunkhan akadályul szolgálnak, t. i. az országos sérelmek, el fognak háríttatni; mert csak akkor s csak így lehetünk sikeresen munká-

sak oly bölcs törvények alkotásában, melyek által ismét ő fenségének tulajdon szavai szerint: dicsőült királyunk emlékezetének legméltóbban áldozhatunk.

II.

Ugyanebben a tárggyban még egyszer szólott, válaszolván azokra, mik indítványa ellen fölhozattak.

DEÁK FERENCZ: Valának, kik indítványát a decorummal ellenkezőnek vélték. Különböző lehet a szokásbeli decorum feletti értelem; de ő úgy tartja, hogy még a magános levelezés példája sem mutat semmit ellene; mert habár egy magános tisztviselőnek jelentjük is ki fájdalmunkat és örömünket - a mi magában ugyan furcsa keverék - ha egyúttal kijelentjük, hogy mit a megholttól vártunk, reméllettünk, azt most tőle várjuk és reméljük: nem csak nem sértjük az illedelmet, sőt a bizodalomnak őszinte kijelentésével a legfőbb illedelmet teljesítjük. Azzal sem érthet egyet, hogy sérelmeinkről itt említést ne tegyünk, hanem majd külön feliratba foglaljuk terjedékenyen azokat. Ezen nézetnek ellene áll az, hogy a dolog ki van merítve, s újat abban alig mondhatnánk; most egy pár szóval az egészet elvégezhetjük s nehézségre is alig fogunk találni; amúgy ellenben a dolog számtalan akadályokba és sok drága idő vesztegetésébe kerülne; inkább ragaszkodik tehát a bizodalomnak rövid őszinte szózatjához. És így Gömör követének azon javaslatát sem fogadja el, mely szerint azt kívánja kifejeztetni, hogy majd fel fogjuk terjesztetni, mit a haza javára jónak találunk. A szónok azt tartja, nem fogjuk ezt felterjesztetni, hanem már felterjesztettük; s ha csak jövőendő felterjesztésünkre utalnók ő felségét, ez annyit tenne, mintha eddigi repraesentatióinkra már választ sem kívánnánk. Ezen tekintetekhez járul a szóló követnek azon kötelessége, mely szerint a sérelmek orvoslásán minden pillanatban munkálkodni tartozik. Mondják ugyan, «hogy most csak a fájdalom nyilatkozásának s a hódolatnak lehet helye»; a szónok magáról szól s azt mondja, hogy keblében eme fájdalom, eme hódolat érzete elválaszthatatlan kapcsolatban áll azon érzellemmel párosulva, hogy koronás fejedelmünktől sérelmeink orvoslását, honunk javára célzó igazságos kíváratink teljesítését méltán kérhetjük, sőt kívánhatjuk, s erre helyesebbnek és az illedelemmel is egyezőbbnek véli jelenleg a bizodalomnak reményteljes szózatját, mint később a hátrataróztatott panaszoknak terjedékeny kifakadását.

III.

Az 1835. márczius 14-dikén tartott kerületi ülésben fölolvastatott a válaszfölirat javaslata *Ferdinandnak* kormányra léptét tudató leiratára. A javaslatnak egyik pontja a RR. fájdalomának adván kifejezést I. Ferencz elhunytá fölött, megemlíti, hogy a boldogult mint szerzette és tartotta fön a békét haláláig. «Szivök fájdalmát a RR. is, valamint ő felsége sokkal mélyebben érzik, mintsem szavakkal kifejezni tudnák», s a javaslat utána teszi, hogy «43 éves uralkodásának történeteire a RR. ki nem ereszkednek, melyek különben is az idők évkönyvei tulajdonává váltak».

DEÁK FERENCZ: Úgy vélekedik, hogy egyrésről fájdalomunkat szavakkal ki nem fejezhetőnek vallani, másrésről a lefolyt időszak viszontagságaira, az elhunyt felség pacificatori érdemeire hosszasan kiereszkedni, s még a 43 esztendő kormány történetit is említésbe hozni, s a historiára is hivatkozni, - a mi magában különben is kétértelmű dicséret - sem az előre bocsátott vallomással nem egyezik, sem a fájdalom mélységével össze nem fér, régi mondás lévén az, hogy curae leves loquuntur, ingentes silent.

IV.

A javaslatnak egy másik pontja így szólott: «annyival inkább fájjaljuk az elhunyt király halálát, mert biztosan reménylettük, hogy már fölterjesztett minden törvényes kívánságaink, s hazánk java elővitelére elibe adott egyéb célirányos javallataink ő felsége által ohajtott teljesezésbe hozatnak».

DEÁK FERENCZ: Föntartván jogát, hogy a mult kerületi ülésben elvetett azon indítványát: tétessék a föliratba, hogy «annyival inkább fájlaljuk az elhunyt király halálát, mert biztosan reménylettük, hogy a *sérelmeket* minden órán orvosolni fogja», az országos ülésben megújíthassa, most ekkint kívánta a fönnbbi sorok módosítását: «biztosan reménylettük, hogy mindazok, a miket hazánk igazainak és boldogságának tekintetéből fölterjesztettünk, ő felsége által teljesedésbe hozatnak». Módosításának okául adta, hogy a RR. nem akarták ugyan a «sérelem» szót említeni, hanem oly átalános szóval mégis akartak élni, mely alatt sérelmeink is értethessenek: e végre pedig a «törvényes kívánságaink» kifejezés nem alkalmas, mert ez a bevett diplomatiái írásmód szerint csak postulatumokat jelent, s majd azon magyarázat adatnék föliratunknak, mintha mi sérelmeink orvoslását nem is vártuk volna.

V.

Az 1835. márczius 17-dikén tartott országos ülésnek napi rendjén volt: a kerületileg szerkesztett válaszfölirat javaslata *Ferdinand* királynak kormányra léptét tudató kir. leiratára. A javaslat kifejezést ad az I. Ferencz király elhunyt fölözt érzett fájdalomnak, melynek súlyát azonban enyhíti V. Ferdinand király biztosítása, hogy Magyarország törvényeit, szokásait, igazait és szabadságait teljes épségökben sértetlenül fön fogja tartani, s ennél fogva hiszi, hogy ő felsége a jelen országgyűlés szakadatlan folytatását, e törvényes biztosítása tetteges valósítása végett rendelte el. Ezen bizalomtól és reménytől lelkesítve ismétli az ő felsége megkoronázásakor teljesített alattvalói hű és buzgó hódolást.

DEÁK FERENCZ: Ezen felirat tartalma, a készítésében lefolyt tanácskozások s a szomorú ok, mely reá alkalmat szolgáltatott, egyiránt meggyőznek róla, hogy a mit a feliratban a KK. és RR. mondani szándékoznak, nem pusztá tisztelkedés, hanem valódi érzelemnek kifejezése, melyet keblökben táplálnak. Midőn ezen érzelemben én magam is részt veszek, egyszersmind ama hűség, melylyel küldőimnek tartozom, s ama kötelesség, melylyel követi állásomban hazám javának minden időben és minden alkalommal előmozdításához magamat csatoltatnak érzem, mellőzhetetlen tisztemmé teszik, hogy a felirat tartalmáról őszintén előadjam véleményemet. Elhunyt királyunk halála feletti fájdalomunkat kifejezik a feliratnak szavai, és kifejezik a hódolást, melylyel koronás fejedelmünk iránt tartozunk; tesznek emlékezetet a bizodalomról, melylyel iránta viselkedünk és a reményekről is, melyeket királyi biztosítása következtében is kormányának igazságába vetünk; de nem fejezik ki eme reményeket oly őszintén, mint a nemzet képviselőihez illik, mint ama bizodalom kívánja, mint a kezünkre bizott nemzeti jussok sérthetlenségének tekintete parancsolja. Hazánknak halomra nevedett sérelmeit, melyeknek orvoslását oly sokszor siker nélkül szorgalmazánk, egyenkint és részletesen elszámolni, sem hely, sem idő, sem alkalom nem engedik; de teljesen is meg vagyok győződve, hogy sokkal mélyebben be vannak azok a KK. és RR. kebelébe vésve, mintsem hogy irántuk a részvét felébresztése végett szavaimra szükség lenne. És ezen sérelmek, nemzetünknek eme súlyos sebei azok, melyeknek orvoslását koronás királyunktól teljesen erős bizodalommal reménylem, és ezen remény az, melyet a törvényhozó testhez illőleg, őszintén kifejeztetni kívánok. Az őszinte, nyílt bizodalom az, mely az érzelemnek leghivebb tolmácsa; a bizodalom az, mely a mi érzelmünket is hozzánk s királyunkhoz méltólag, kifejezni képes, és nem a tisztelkedés pusztá hangjai: őszinteség nélkül pedig a bizodalom sértés inkább mint tisztelkedés. Im itt az első szó, melylyel nemzetünk nevében királyunkhoz járulunk, s kívánhatunk-e bizodalmat részéről, kecsgethetjük e bizodalommal részünkről, ha legelső felszólamlásunkból hibázni fognak az őszinteség szavai; ha ki nem mondjuk azt, a mi szívünkhöz legközelebben áll és nem éreztetjük vele teljes mértékét ama reményeknek, melyeket kormánya felől táplál keblében nemzetünk? De megmondottuk mi, megmondották már sokszor előttünk az ország rendei, hogy nemzetünk sérelmeiben fekszenek hazánk boldogságának legbokrosabb akadályai, s ezekben vannak a közjó előmenetelének legterhesebb

gátjai, melyeknek elhárítása nélkül a legüdvösségesebb intézeteknek sem lehetne sikert magok után húzniok. Ezen meggyőződésben lévén az ország rendei, hogy lehet a közboldogság előmozdítására ennyire késznek nyilatkozó fejedelmükhez intézett első felszólamlásukban elhallgatniok ama reményeket, melyeket a kártékony gátak elhárítása felől kebelökben táplálnak? Ez a remény az, tettes RR., melyet én őszintén kifejeztetni, s annak kifejezésében nyilván és egyenesen a «sérelem» szót használtatni kívánom, s kívánnom is kell, ha csak koronás fejedelmem iránt bizodalomra korántsem mutató tartozkodással élni, ha csak annak, a mi legforróbban van szívünkhöz kapcsolva, törvényes értelmét, súlyát és tekintetét is megcsorbitani nem akarom. Nem is gondolhatom én, hogy ezen szó világos használatának a fenforgó körülmények ellentállhatnának. Midőn egy nemzet vigasztalódva néz a jövőnek elébe s koronás fejedelméhez szólva, nyilván kijelenti, hogy tőle várja reményli mindazt, mi a közboldogság eszközzésére vezérelhet, és mindannak elhárítását, mi a közboldogságot akadályozza, akkor szól legnagyobb bizodalommal; pedig ismét mondom, hogy az őszinte, bizodalmas szó a legnagyobb tisztelkedés. Mindezeknél, de a nemzeti sérelmek orvoslásán való törekvésnek küldőim által hűségemre bizott kötelességemnél fogva is, a feliratban nyilván kitétetni kívánom, hogy sérelmeink orvoslását ő felségétől teljes bizodalommal reményeljük, és meg vagyok győződve, hogy ezen őszinte bizodalom lesz a legerősebb kapcsolat, melylyel a nemzetet ő hozzá s őt a nemzethez kapcsoljuk.

ERDÉLY.

A KK. és RR. 1835. ápril 9-dikén tartott kerületi ülésében *Prónay János*, Nógrádmegye követe, utasítása következtében indítványozta, intéztessék ő felségéhez fölirat, hogy «Erdélyt törvényen kívüli helyzetéből hova előbb fölmenteni, s egy újabb diaetának minél előbbi hirdetésével s alkotmányos jussainak helyreállításával minden támadt aggodalmakat sikeresen megszüntetni méltóztassék». *Dubraviczky Simon*, Pestmegye követe, hozzájárulván az indítványhoz, szóba hozta Wesselényi Miklós b. esetét, a ki a jobbágyok örökváltsága mellett a mult évben Szathmármegye közgyűlésén mondott beszéde miatt ad poenam notae infidelitatis perbe idéztetett. Pestmegye rendei Wesselényi személyében a szólás szabadságát látják megtámadva, s országos küldöttség által kívánják ő felségét megkérni, hogy Wesselényit a vád alól mentse föl. *Kajdácsi Antal*, Baranyamegye követe, Prónay indítványát magára Erdélyre nézve is károsnak vélte, mert attól tartott, hogy «olyasok fognak a két tábla közötti vitatásokban kifejlődni, miknek az országgyűlési irományok közt nyomát látni épen nem óhajtható; de ezen fölül az előleges sérelmek sorában oly nyomósan kifejtették az ország rendei Erdély iránti kívánataikat, a mikép azok ekkorig kifejtve még soha sem valának».

DEÁK FERENCZ: A dolgot még egy más szempontból veszi fel, mint azok, kik az indítványt pártolták; úgy tekinti azt, mint magyarországi sérelmet. Állításának bizonyosságául kifejti, hogy Erdélynek Magyarországtól lett elszakítása fősérelmeinknek lévén egyike, az egyesülést hosszas idő óta minden kitelhető erővel sürgeténk. A kormány panaszunk igazságos voltát nem tagadhatván, az orvoslást azon ürügy alatt halogatá, hogy Erdélynek is meg kell az egyesülés felől hallgattatnia. És ez volt az örvény, melybe törvényes követelésünk temettetett; mert Erdélyben 23 évek óta országgyűlés nem tartatván, az egyezkedés módja felől kölcsönösen nem értekezheténk. A jelen országgyűlésen egybegyűlt KK. és RR. tehát nem csak azért, mivel Magyarországnak törvényes kötelességében áll Erdély igazait és szabadságait védeni, hanem azért is, hogy ezen fősérelmünk orvoslásának akadályát biztosan elháríttassék, 1833. esztendei márczius 30-dikáról kelt országos föliratukban megkérték ő felségét, hívja össze még e diaeta folytában Erdélyországnak rendeit, hogy az általunk kiküldendő országos bizottsággal a két ország szorosabb egyesülésének módjáról tanácskozhatni alkalmuk legyen. Ezen feliratunkra ugyan írott király válasz nem érkezett, de tetteleg kedvező választ adott az által ő felsége, hogy Erdélynek rendeit országgyűlésére hívta meg, s e lépés reményt nyújtott nekünk is, hogy tán közelebb állunk célunkhoz; mert biztosan hittük, hogy mihelyt az erdélyi országgyűlés törvényesen constituálva lesz, a két nemzetnek alkotmányos organumai egymással érintkezésbe jönnek. Az erdélyi diaeta azonban, még mielőtt magát constituálhatná, eloszlatatott, s ezáltal reményeinknek is újabban vége lőn. Nem akarom én ezen elosztatásnak okait vizsgálgatni; hiba lehet az elosztatás; még nagyobb hiba, hogy új diaeta egybehíva nincs; de annyi csakugyan tagadhatatlanul igaz, hogy midőn mi az erdélyi diaetának elosztatásával azon egyetlenegy törvényes eszköztől, mi által egyesülésünk felől kölcsönösen értekezheténk, megfosztattunk, ez ép annyit tesz, mintha ő felsége írott válaszban jelentette volna ki, hogy Erdély iránti sérelmünk orvoslását megtagadja. Már kérdem én, ha ily megtagadó válasz érkezne hozzánk, akadhatna-e csak egy is közöttünk, a ki kívánságunk teljesítését sürgetni legfőbb kötelességének nem ismerni merné? A dolog pedig ép ezen a ponton áll; mert ha írott választ nem kaptunk is, kaptunk mindazáltal az erdélyi diaeta elosztatásával oly tetteleg választ, mely a legelhatározottabb írott megtagadással is felér. Ha tehát kötelességünk volt az erdélyi diaetának tartását sürgetni akkor, midőn összehíva nem volt, szintűgy kötelességünkben áll az most, midőn eloszlatatott. És így én nem csak azért, mivel Erdélyen segíteni kívánok, hanem azért is, mert nemzetünk egyik legfőbb sérelmének orvoslását csak ezen eszköz útján remélem elérni, Nógrád indítványát pártolom. Pestmegyének követe említést tőn egy más tárgyról is, a szólás szabadságának megtámadásáról báró Wesselényi személyében. E

tárgy azonban Nográd indítványától elannyira különbözik, hogy a kettőt összezavarni teljességgel nem kívánhatom. Véleményem e tárgyban az, ha hogy azon actió csakugyan perbe találna menni, s ekkép a szólás szabadságának nemzeti jussa csakugyan megtámadtatnék, én részemről egy pillanatig sem lehetek késedelmes, nem úgy, a mint Pest követe kívánta, a kegyelem útjára folyamodni, hanem mindazt megtenni, mit ezen szabadság szentsége mellett a nemzet és törvényhozó test méltóságához illőnek itélek, és szükségesnek annak bebizonyítására, hogy a törvényes határok közt maradó szólás szabadságát semminemű terrorismussal elnyomni nem fogják. Óhajtanám tehát, hogy egy kissé várakozva, e tárgyat az említett időpontig függőben hagynánk.

A LEGELŐK TÁRGYÁBAN.

A KK. és RR. 1835. május 20-dikán tartott országos ülésének napi rendjén volt az urbér tárgyában ápril 9-dikén kelt kir. leirat. A III. t. cz.-nek a legelőt tárgyzó 3. §-ára nézve a kerületi gyűlés nem tartotta elfogadhatónak a kir. válaszban kiemelt azon elvet, hogy a legelő minéműségének, osztályozásának és kihasználása módozatainak megállapítása a bíróságok önkényére bízassék; azt javasolta tehát, hogy a KK. és RR. továbbra is ragaszkodjanak korábbi fölterjesztésük érdeméhez, ámbár azt némileg módosította. Indítványozta ugyanis annak kimondását, hogy a földesurat a legelő használatából sem a legelő szűke, sem az eddigi nem gyakorlás miatt kizárni nem lehet, kivéve azon határokat, melyekben a földesúr a legelő használatáról vagy az urbér behozatalakor lemondott, vagy abból későbbi rendbeszedés által kirekesztetett vagy szerződés következtében elállott, valamint azokat, melyekben a földesúrnak az urbérin kívül semmi birtoka nincs és a legeltetés jogával eddig sem élt, egyszersmind a legelő oly csekély, hogy a jobbágyság azon vonós marhái részére, melyek az úri szolgálatokra és urbéri földjeinek művelésére megkívántatnak, nem ad elegendő élelmet. A mi pedig a jobbágyok járandóságát ezen utóbbi szűk legelőkhöz illeti, az ilyen határokon, ha a földesúrnak külső vagy belső birtoka nincs, de a legeltetés használatával élt, azt a legelőnek 1/10 része illesse; hol pedig földesúri külső vagy belső birtok van, ott ez és az urbéri tartozmányok szolgáljanak a legelő felosztásának kulcsául, úgy mindazonáltal, hogy a legelőnek legalább 1/10 része a földesúrnak maradjon. A mi a legelő mennyiségét illi, a kerületi ülés a méltányos kívánságoknak eleget vélt tenni, midőn a legkisebb mennyiséget négy holdban, a legnagyobbat 16 holdban, rendkívüli esetekben pedig 22 holdban állapította meg; ennél nagyobb mennyiséget nem ajánlhatott, még kevésbé ajánlhatta pedig a kir. válasznak azon javaslatát, hogy a mennyiség megállapításának mellőzésével a legelőbeli illetőség meghatározása a bíróságok önkényére bízassék. Nem tartotta mellőzhetőnek az osztályozás fölvetését sem, de e részben közelített a kir. válaszhoz annyiban, hogy a helyi körülményeket tekintetbe véve, minden egyes osztályra nézve a holdak különböző mennyiségét javasolta fölvetetni, mire nézve a bíróságnak szabad kezét engedett.

DEÁK FERENCZ: Az egész törvényt egybefoglalva kívánja taglalás alá venni. Nem tagadja ugyan, hogy van a resolúciónak sok oldala, a mi önkényre vezet s az neki éppen ezért nem is tetszhetik; de nyilván kimondja azt is, hogy a kerületi szerkezet a feladatnak egyáltalában meg nem felel. Ő úgy véli, itt a jobbágyok sorsáról tanácskozunk; érezve a súlyt, mely vállainkon fekszik terhesen, érezve a nemzeti tartozást, melylyel jobbágyi helyzetben lévő polgártársaink iránt, a terheknek naponkinti súlyosodásánál fogva viselkedünk. E jelen országgyűlésünknek legszebb feladata volt eme legnagyobb terhelten, a tiszteletre, gondoskodásra legméltóbb nép sorsán javítani. Ez sokakban nem történheték, sokakban nem oly mértékben történheték, mint a szóló követ, mint küldői s a velők rokon érzelmük óhajtják; de mégis biztos hiedelemmel mondhatja, hogy javítás helyett nehezítsük a jobbágyság állapotát, s enyhítés helyett súlyosítást vigyünk haza a nép bennünk vetett reményinek igazolásául: ez bizonynyal a földesúri jussok legállhatatosb védelmezőjének is szándékában nem volt, akaratjában nem lehetett. És mégis, ha végig nézzük a kerületi szerkezetet, akaratunk ellen is hinnünk kell, hogy a RR., midőn ezt alkoták, korán sem oda intézték gondoskodásukat, hogy a jobbágyoknak kiszabják azt, a mi őket igazság, méltányosság és politikai fontos tekintetek szerint megilleti; hanem minden figyelmöket annak meghatározására intézték, mennyi adassék a földesúrnak? Szóval, nem a jobbágyokról, hanem a földesurakról gondoskodtanak. De a józan logikának szabályai-val sem egyezik meg a szerkezet. Van annak egy szakasza, mely így kezdődik: «a hol a legelő oly szűk, hogy még a jobbágyok vonós marháinak élelmére sem elegendő, ott.....» «No már a józan logika szerint minden ember az várná, hogy a rendszabás következik majd a befejezésben, miképen kell ezen hiányokat pótolni. S ez jön-e? Korántsem! Mit mond hát a magyar legislatio? Azt, hogy ezen szűk legelőnek is tized részét el kell venni a jobbágyoktól. A szónok az ily lényeges hibákkal bővelkedő szerkezetet nem pártolhatja. Vannak, kik azt

veszik alapul, hogy a legelő nem telki állomány (constitutivum), hanem csak beneficium. Ez már országos végzéssel is kimondatott; de a szó értelmében különbözünk. Ők a legelőt ajándékhoz hasonlítgatják, melyet megadni vagy megtagadni szabad tetszéstől függ. A szónok ellenben nem ajándéknak, hanem oly beneficiumnak tekinti, melyet a hol van, a jobbágytól megtagadni nem lehet, s mely a telek osztályozásának és így a jobbágy adózásának is egyik nevezetesebb alapja volt. Ezek után a szónok említést tesz azon két útról, melyeknek egyikét a szövevényes tárgy elintézésében követni lehet. Egyik a Nagy Pál által mindig javasolt föld és rét aránya. Ezt károsnak véli a jobbágyokra ott, ahol kevés és így legbecsesb is a legelő; jótékonynak ellenben a nagyobb határokbán. A másik, hogy az úrbér behozatalakori ösvényt követve, a legelőt oly beneficiumnak tekintsük, melyet, a hol csak lehet, ki kell adni a jobbágyoknak, még pedig az elegendőség vagy bőség aránya szerinti mértékben, mert így foglaltatik a kilencz kérdő pontokban, melyek a határok osztályozásában alapul szolgáltak. A KK. és RR. mind a két módot egyesíteni akarták kerületi tanácskozásukban; de a szónok csak abban nem egyezik meg, hogy egyiket mint a másikat épen csak ott használták, hol a jobbágyoknak káros, az úrnak pedig hasznos, úgy hogy ismételve mondja, nem a jobbágyokról, hanem a földesúrról látszanának gondoskodva tenni rendelőt. Zala vármegyének utasítása abban határoztatik, hogy a legelő basisa volt a classificciónak; ahol tehát oly szűk, hogy egyedül a jobbágyak vonós marháinak szükségét képes fedezni, ott azt egészen ki kell adni nekik, s addig míg ez fedezve nincs, a földesúr legelőre számot nem tarthat; ő mint tulajdonos más úton veszi hasznát birtokának; veszi t. i. a jobbágyi szolgálatokban; az pedig az igazsággal egyáltalában össze nem férhet, hogy a szolgálatokat, adózásokat megkivánja, sőt a mely jobbágyoknak nincs annyi marhája, mennyi szolgálatának teljesítésére szükséges, azt a telekről kikergethesse, de azért a legelőt is elvegye, melyen marháját tarthatná. Nem kell itt megfeleltkeznünk a nemzeti gazdálkodás fejleményéről. Hajdan a népes telek (sessio populo) főkincsnek tekintetett; törvényeink is, midőn értékről, gazdaságról, s ahhoz mért közterhek kiosztásáról szólnak, nem a majorsági földek holt birtokát, hanem jobbágy lakta telkeket említene. Ekkor, mennyire csak lehetett, kiki igyekezett jobbágyokat telepíteni, és korántsem a nép javára áldozni készség, korántsem a közvédelemhez járulás tekintete, - mint emlegetni szokták - hanem önérdek s magános haszonkeresés hívta meg a népet a telkekre. Most az idők megváltoztanak; immár hasznosbnak látszik majorságot birni, mint jobbágytelkeket; de ha tetszett egyszer megszállítani a jobbágyokat, tessék őket nem csak megtartani, hanem fel is tartani, azaz kiadni mindazt, a mi élelmőkre, telken maradásukra megkívántatik. Itt a gazdálkodási nyereségnek változott állapota tekintetbe nem jöhet. Meglehet, ezelőtt hasznosabb volt szarvasmarhát, most hasznosb juhnyáját tartani, s e szerint kiki megváltoztathatja gazdaságát; de a jobbágyot - reméli a szónok - fundus instructus gyanánt senki sem fogja tekinteni. Teheti ezt marhával, de nem teheti emberrel; nem azon jobbágyi karzattal, mely a közös hazának birtokából, a polgáriság nyújtotta jussok jóvoltából kitagadva, vagy csak így élhet, a mint él, vagy épen nem élhet. Érzettük mi, és mélyen érzettük e kitagadásnak méltatlanságát s volt idő, hogy azt mondánk, adjunk a népnek tulajdon birtokot és vonjuk ez által hozzánk egy kissé legalább közelébb, és egy édes kapocscsal kössük őt ezen hazához, melyet ő táplál s ő védelmez leginkább; igen is adjunk a népnek tulajdont. Nem! felelé a többség, mert omnis terrae proprietas ad dominum spectat, a tulajdon pedig szent és sérthetetlen. Jól van, viszonzóánk, engedjük meg tehát legalább, hogy e dominustól, apud quem omnis est proprietas terrae, szabad alku szerint vehessen fekvő vagyont magának. Isten őrizzen! válaszolt a többség. Constitutionkba ütközik! Így szorongatva végre csak azt kértük, válthassa meg szolgálatait, s fordíthassa magának, s a haza javára azon időt jól, melyet most földesúrnak fojtott boszusággal rosszul dolgozva veszteget. De még ekkor is azt felelék: erről majd máskor tanácskozunk, mert ez is az alkotmányba vág. No most már utolsó pontján vagyunk megtagadott rimánkodásinknak; most csak azt kérjük: élelméről gondoskodjanak; ne foszszák

meg befaló harapásától azon népet, mely az ország terheit vállán hordozza. Ezt már halasztgatni nem lehet; ez már talán csak nem ellenkezik a constitutóval, mert nyomorult constitutio lenne az, melylyel ellenkeznék több millió leghasznosb polgártársaink élelméről a gondoskodás, és szerencsétlen haza volna, melynek institutiói azt kívánnák, hogy azon millióktól, kiktől minden jussokat megtagadánk, most még az élelmet is elvegyük. Azoknak vegyük el élelmöket, kiknek mindenök, mire már számot tarthatnak, úgy is csak az, hogy élhessenek azon hazában, melynek terheit viselik, de birtokából kitagadtattak?! Így áll a dolog t. RR. Ezekből kitetszik, mi fontos tárgy a legelő kiosztásának kérdése, mert sok, igen sok helyen, sőt talán mindenhol össze van ezzel kötve a földművelő jobbágyság vagyonossága; össze van ezzel kötve az adózó népnek sorsa s élhetése, úgy hogy ha valahol, itt bizonynyal a földesuri jogok mindenkori emlegetésénél igaz ama közmondás: a summum jus gyakran summa iniuria. Az elkülönözést a szónok is nagyon hasznosnak és kívántatosnak nyilatkoztatja; de mivel ezen hasznat a nép, mely előtt nem áll még a gyakorlati példának hatalmas ösztöne, mindenütt egyszerre át nem látja, az elkülönzést rögtön az egész országba egyszerre behozni épen nem óhajthatná. Ne kössük tehát hozzá igen nagy hasznát a földesúrnak, mely ösztönül szolgálhatna, hogy e törvény kihirdetésével hirtelen az egész országban minden földesúr regulázzon, segregáljon; mert ennek minden hasznos oldalai mellett is csakugyan bajos lesz p. o. a bácsi jobbágyot capacitálni, hogy reá nézve hasznosabb azon nyolcz hold legelő, melyet elkülönözéskor kap, mint volt a tizenhat hold, melyet nemcsak divatozó szokás, hanem itt-ott a királyi adománynak világos feltétele szerint is ekkorig használt volt. Végre még előadván a szerkezetre nézve azon nehézséget, hogy az osztályozás mellett a minőséget a mennyiséggel kivált úgy, mint a szerkezetben javaltatik, pótolni nem lehet; hogy már a földek úrbéri osztályozásánál is azt mutatja a tapasztalás, hogy a jobbágyot a rendbeszedés leginkább azért tette nyomorulttá, mert az osztályozás hibás volt, vagy azért, hogy a telki állományok rossz minőségű földből adattak ki, s a minőségi különbséget azon egy pár száz öl, melylyel többet kaptanak, ki nem egyenlítette, a legelőnél pedig bizonyosan sokkal nagyobb lévén még a mennyiségbeli különbség, mint a szántóföldeknél, azon különbséget, mely határonkint, sőt még ugyanazon egy határnak több részeiben is sokféle, theoretice egynehány osztályba szorítani igazságtalanság, sőt gyakorlati lehetetlenség nélkül nem lehet, s így attól félvén a szóló, hogy néha kényszerítve lenne a bíró vagy a redactio útmutatásához képest munkálva, semmivé tenni a jobbágyot, vagy pedig a törvényt megszegni, a mi mind a kettő veszedelmes: szavazatát abban nyilatkoztatja ki, hogy míg a jobbágyok vonó marháinak szüksége fedezve nincs, addig a földesúr közlegelőbeli részesítésre számot ne tarthasson, ezen felül 22 holdig körülmény szerint a bíró határozzon, s így a rendkívüli esetekre, ha maximumot tetszik a rendeknek megállapítani, azt a szóló nem ellenzi.

ERDÉLY.

A KK. és RR. 1835. május 29-dikén tartott kerületi ülésében a főrendek viszonyüzenete Erdély ügyében volt a tanácskozás tárgya. A főrendek idő előttinek mondták a föliratot, s ez állításukat igazoltnak vélték mind azok által, a kik az Erdélylyel való szorosabb kapcsolat iránt az előleges sérelmek közé igttattak, mind pedig az erdélyi dolgok folyamatja által is. Különösen kiemelték a KK. és RR. javaslatában szerintök foglalt azon elismerést, hogy: «az erdélyi országgyűlés elosztásának okait tökéletesen nem tudják». *Ragályi Tamás*, Tornamegye követe, a föliratot nem csak nem időelőttinek, hanem parancsolólag szükségesnek vélte, «minthogy Erdélyben oly dolgok történtek, melyek hazánkat a legérzékenyebben érdeklik, annyira, hogy ezeknél nagyobbban előleges sérelmeink egyike sem érdekelheti».

DEÁK FERENCZ: Figyelmezteti a rendeket, hogy a főrendek azon elismerést fogják a KK.-ra és RR.-re, hogy az erdélyi diaeta elosztásának okait tökéletesen nem tudják. Ez azonban merő ráfogás, mert ezt a KK. és RR. soha sem mondták, hanem csak annyit mondtak, hogy azon okokat vizsgálgatni nem akarják. Pedig nem akarni s nem tudni valamit igen nagy különbség. Különben is annyit minden további értekezés nélkül beláthattak a főrendek, hogy a honnan ők tudják az erdélyi dolgoknak azon folyamatját, melylyel föliratunk időelőttiségét igazoltnak állítják; a honnan ők merítették azon tudomásukat, hogy ő felsége az erdélyi diaetának - mihelyt a körülmények engedik - egybehívását megigérte: szintazon kútfőből meríthettük s merítettük mi a diaeta elosztásának okai felől tudomásunkat. Ha azok a mélt. főrendek előtt tudva csakugyan nem lennének, vagy mi tőlünk kívánnák azokat hallani, fogunk velök udvarolhatni. Ezt az egyik ellenvetésre. A másakra pedig, mely az előleges sérelmekből merítettett, feleletül adja, hogy magára az erdélyi diaeta egybehívásának már azon sérelmek sorában befoglalt kérelmére nézve is, nagyon különbözik mostani állásunk az előbbtől, mert az elosztás által ezen kérelmünk tetteleg elhatározottan megtagadtatott; de továbbá közbejöttek Erdélyben azon szomorú történetek, melyekről Torna követe már említést tőn; ezek oly tárgyai jelen föliratunknak, melyek az előleges sérelmek között meg nem jelentek, meg sem jelenhettek, most azonban mi, a mint föliratunkban is mondjuk, nem csak magunknak, hanem Erdélynek ügyeit is támogatjuk, a mi törvényes kötelességünkben áll; s a főrendek annyival kevésbbé ellenkezhetnek, minthogy azokat a törvényeket, melyek Erdély pártolását a magyar diaetának kötelességül teszik, maguk a főrendek is minden kifogás nélkül meghagyták föliratunkban.

FERDINAND KIRÁLY CZÍMÉRŐL.

A KK. és RR. 1835. május 29-dikén tartott kerületi ülésében fölvetetett a főrendek válasza azon üzenet és fölirati javaslat tárgyában, hogy ő felsége mint Magyarország királya az V. Ferdinand névvel éljen. A főrendek, hivatkozással arra, hogy Magyarországnak több fejedelme, kik külön birodalmak koronáját viselték, ehhez képest külön címekkel is éltek, a KK. és RR. kívánságához nem járultak.

DEÁK FERENCZ: Hogy fenséges urunk mint magyar király V-dik Ferdinand legyen, azt senki sem tagadhatja, mert volt már előtte négy hasonló nevű királyunk; hogy Magyarország független az ausztriai császárságtól, ezt hogy valaki tagadni merészlené, szintén nem hiheti: a következmény tehát magában folyik. Nem is akar annak feszegetésébe bocsátkozni, vajjon akként állanak-e a hazánk historiájából merített példák, mint a hogy a főrendek által idéztetnek; sem a világ historiájába nem ereszkedik; különben valamint V-dik Károly császár mint spanyol király I-ső Károly címmel élt, úgy több hasonló példákat is felhozhatna. Csak azon egyet tartja szükségesnek megemlíteni, hogy épen azért, mivel őseink mindekkorig elnézéssel valának, s ezen elnézés ellenünk most fegyverül fordíttatik, ideje már egyszer megkezdeni azt, mit a nemzeti méltóság tekintete parancsol. Különben, a minő igaz az, hogy elnézések útján csusztak be lassan a legsérelmesb lépések, oly igaz az is, hogy ha mi ettől elállanánk, a jövőendő törvényhozás ellen ismét csak egy új veszedelmes argumentumot szolgáltatnánk.

A BOLTNYÍTÁSRÓL.

A KK. és RR. az 1835. június 5-dikén tartott országos ülésükben tárgyalták az urbéri királyi válasz iránt érkezett főrendi első viszonzüzenetnek a III. t. cz. 7. §-ára vonatkozó részét. A főrendek, a kir. leirattal megegyezően, ellenezték a korlátlan boltnyitás megengedését és figyelmeztettek arra, hogy mivel minden kereskedésnek virágzása főképp a hitelen alapul, nem azon kell igyekezni, hogy mindenki megkülönböztetés nélkül boltbeli kereskedést űzhessen, hanem hogy a kereskedés csak az annak folytatására megkívántató személyes tulajdonokkal és elegendő vagyonnal bíróknak engedtesse meg. E földadat megfejtését a kereskedési rendszeres munkába tartozónak vélték. A KK. és RR.-nek azon javaslatára pedig, hogy a jobbágy a boltért földesurának három osztályozatban megállapított taksát fizessen, a főrendek megjegyezték, hogy a földesúri haszonvételt, mint a törvényhozás által meg nem sérthető tulajdon természetéből folyó igazat, pusztá önkényen épült határozattal megszoríthatónak nem hiszik. Az *elnök* a főrendek javaslatának elfogadását ajánlotta, mert «a kereskedés divatoztatását a KK. és RR. javaslata épen nem eszközli, a mennyiben a kereskedőnek nem csak boltnyithatási szabadság, de az ő alkalmas volta és vagyon is szükséges a kereskedés hasznos gyakorlatára». *Szluha Imre*, Fehérmegye követe, ünnepélyesen ellene mondott a KK. és RR. javaslata 2. pontja ezen szavainak «a boltbeli jus eddig sem törvény, sem a közönséges gyakorlat által a földesúri jussok közé nem számított», azt tartván, hogy mindazon jussok és igazak, melyek a jobbágyoknak első befogadásuk alkalmával a földesurak által világos kitétel mellett által nem engedettek, egyedül a földesurat illetik. De ha e jog - kérdezte - nem földesúri jog, miként egyeztethető össze a KK. és RR. kimondott elvével, hogy a jobbágyokon a földesurak igazainak korlátozásával is akarnak segíteni, hogy most a taksák meghatározása által egy új jus, mely a szerkezet szerint sem törvényben, sem gyakorlatban eddig nem divatozott, állapítsák meg?

DEÁK FERENCZ: A KK. és RR. végzését semmiből sem lehet kevesebb erővel ostromlani, mint épen a kereskedés tekintetéből. A personalis egyetértőleg a főrendekkel vagyont és tudományt kíván feltételül a kereskedés üzéséhez. Lehet-e ezen feltételeknek helyet adni? arról majd a commercialéban tanácskozhatunk; de a szónok előre is ki meri azt az elvet mondani, hogy a mely törvényhozás a kereskedés viragoztatásáról akarván gondoskodni, a polgárok értékét fillérekre számíttatja, s a tudományt bizonyos értelemmérő (scala) fokai szerint méregeti; szóval a kereskedésbe igen sok törvényzikkal beavatkozik: az ily törvényhozás épen azt dönti meg, a mit építeni akar, t. i. a kereskedést. A gyakorlati életnek tettleges tapasztalása bizonyítja, hogy nem annyira materialis érték, mint hitel a kereskedés élénk folyamának legerősebb rugója; de hitelt, magános hitelt, törvény által parancsolni nem lehet, mert az személyhez kötve leginkább személyességen alapul, s a föl vállalt kötelezések teljesítésében bizonyított szilárd pontosság tapasztalásán erősödik, annyival inkább, mivel a kereskedésbe fektetett vagyon nem fekvő értékben áll, s a reményelt nyereség józan felszámítása nem oly kézzel fogható jószág, mely összeírható vagyonként a közhatóság által örökös evidentiában tartathatnék. Akárminő lett legyen pedig hazánk különféle vidékein a boltnyitás szabadsága felől a gyakorlat, annyi mindenestre általánosan igaz, hogy a mely jobbágy kereskedésre marhát, bort, gabonát akart vásárlani, ezt tennie ekkorig is szabad volt, a nélkül, hogy földesurának tartozott volna először értékéről számolni. Ha tehát a privilegiumoknak, monopoliumoknak, s azokból forrasozó szorongatásoknak eddigi divatja mellett sem jutott eszébe senkinek, a marhával és természetményekkel kereskedni akaró jobbágytól előlegesen értéki garantiát kívánni, ne jusson az eszébe a bolt nyitásnál való kis kereskedésnél, hol a beforgó érték csekélyebb volt szerint a veszteség félelme is csekélyebb. A mi pedig a tudományt illeti, az ügyetlenség sehol sem bünteti meg önön magát annyira, mint ép a kereskedésben; az ügyetlen tisztviselő a közönségnek, az ügyetlen bíró az igazságnak ostora; de az ügyetlen kereskedő csak saját magának. Azonban ha megmondanák a főrendek és megmondaná az előlülő, melyek legyenek azon tudományi tulajdonok, melyek a kereskedésre

megkivántatnak, és bírót rendelnének annak megítélésére, olyat, a ki ért a dologhoz, a szónok ugyan soha sem egyeznék meg velök az elvre nézve, de legalább nem tagadná, hogy véleményöket némi systemába foglalják. Miként áll azonban a dolog? Keresve keresik a főrendek az alkalmat mentől gyakrabban kimondani, hogy a boltnyitás földesuri jus, melylyel ő az 1.-ső rész 9-dik czíme szerint seu justis suis - a mint mondják - «juribus libere uti frui potest». Midőn tehát arról van a szó, hogy a földesúr a maga boltját bérbe adja, - a bérlőtől se tudományt, se értéket nem kívánnak a főrendek. A ki a földesúr boltját kiveszi, az lehet koldus, lehet értéktelen, ostoba, ügyetlen, sőt csalárd rossz lelkű is lehet; ez mind nem veszedelmes: csak az árendát fizesse. Mikor azonban arról van szó, hogy a szegény jobbágy üzzön egy kis kereskedést, vagy hogy boltját subárendálja, már ide érték, már tudomány, már isten tudja minő feltételek kivántatnak és kivántatik, hogy mindezeket a földesúr ítélje meg, s a szerint adja vagy tagadja meg a nemzeti szorgalom lenyomására önkényleg forgatható engedelmet; mert hiszen a földesúrnak már természet szerint a kereskedési tudományt jól kell érteni. Hagyjunk fel az egyoldalúság anomaliáival, s higgyük el, nem szükség törvényt nyel tilalmazni, hogy a kinek se pénze, se ügyessége, az ne kereskedjék. Mi a taksát illeti, nem az első eset, hogy bizonyos taksák alá szorítjuk a földesuri just, s nem látja a szóló a Fehér vármegye követe által érintett inconsequentíát, mert nem azt mondja ezen szerkezet, hogy a boltbéli jus nem földesuri jus, hanem csak azt, hogy az oly jus, mely sem a törvényben nem alapul, mert törvényünk reá nincsen, sem általános gyakorlatban nem volt, mert Ungh, Trencsén és több vármegyék jelentették, hogy megyéjökben ezen boltbéli jus nem volt kizáró jussa a földesúrnak. Ez res facti, s így nem mondunk mást, mint mi úgy van, t. i. hogy ezen jus sem törvényben, sem általános szokásban nem alapult, s e szerint azt mondjuk, hogy a hol eddig ususban volt, fizetessék a taksa: annál fogva a kerületi szerkezet mellett nyilatkozik. Egyébiránt ismétli a kerületi ülésben tett indítványát, miszerint a büntető törvényhozás philosophiájával megegyezőnek nem látja, hogy a ki egyszer vétett, ha magát meg is javítja, minden kereset módjától megfosztva legyen, melyet, ha pártolást nem nyerne, a jegyzőkönyvbe feljegyeztetni kíván.

A WESSELÉNYI SZEMÉLYÉBEN MEGSÉRTETT SZÓLÁSSZABADSÁG TÁRGYÁBAN.

Szathmár vármegye közgyűlése az országgyűlési követeknek 1833. november 10-dikén adott pótló utasításában az úrbéri V. t.-cz. javaslatának elvetését követelte. A megyének 1834. december 9-dikén Nagy-Károlyban tartott közgyűlésén megjelent Kölcsény Ferencz országgyűlési követ társaságában *Wesselényi Miklós* b., hogy rávegye a vármegyét pótló utasítása visszavonására. Az örökváltás mellett tartott beszédét így fejezte be:

«Mostani uralkodó házunk kormánya úgy találta a nemességet, mint a parasztság elnyomóját. Még csak akkor hozattak volt azon vad és bosszús törvények a parasztság ellen, melyek mocskai törvénykönyvünknek. Szelidebb szellemmel fogta az új kormány a köznép ügyét, s neki dicsőségére s a mi gyalázatunkra kell megvallani, hogy pártolta és pártolnia kellett a parasztságot a nemesség ellen. Gyakran szólították fel királyaink az ország rendeit az elnyomott nép sorsa könnyebbítésére, de az üdvös törekedésnek kevés sikert engedett elődeink szűkmellűsége. Midőn a mult századokban, főképen az oligarchia puhultsága s fösvenysége miatt mind a katonáskodás, mind a pénzbeli segedelmezéstől menekedés céljából, mind a két teher a parasztság nyakába vettetett, s fennálló katonaság is, és rendes adó is lőn, s mind a kettő csak a parasztság által, de az ő tudta és megegyezése nélkül volt adandó: ekkor az uralkodás előtt még nagyobb fontosságúvá leve a köznép, és annak oltalma. Tőle kapott pénzt, közüle katonákat; mi természetesebb, minthogy ily kamatokat adó tőkét éppen kívánjon tartani, s ha lehet nevelni? A nemességtől elválva, sőt vele ellenséges indulatban tartani a parasztságot: egy gonosz politikának volt sikerült problémája, mely a törvény szavai szerint nemzet név alatt levő, és ennek jussaival élő egy párszor ezernek a közdolgokban gyakorlott befolyását a néhány millióval megosztani és ezek egyesülését gátolni kívánta. Ez okból már századok óta a kormány a köznépet terhelő ocsmányképű parasztvédői és a köznépet oltalmazói ábrázatot tett, de a melynek egyfelől ő szívja zsírját. Most sem akarja a kormány ezen álarczát letenni, és ez volt az oka, hogy miért igyekezett arra, hogy a parasztságot boldogítható V. cikkely nem a királyi helybenhagyás megtagadása által essék el, hanem a nemesség tegye azt semmivé. Könnyű lesz vala a kormánynak ezen törvénycikkelyi titulusának ellene állani; ha a felség azt nem confirmálja, soha sem lesz törvénynyé. De akkor a kormányt terhelte volna számtalanok panasza, kik legédesebb reményeiket köték ezen törvénycikkelyhez. Egy más út is vala nyitva. Ha a főtábla meg nem egyez és ellenszegülésében nem enged: az lesz ezen törvénycikkelynek is sorsa, mi a vallást tárgyazó feliratnak; kénytelenek lesznek a KK. a forró és elszánt kívánságot keblökbe zárva, jobb időre halasztani. De akkor a szabad szellemű rendelet meggátolásának vádjá, ezen megtagadás gyűlöletessége a főtáblát is, az ott levő némely oligarchákkal éri. Azért követtek ott el mindent helyben, s mindent a törvényhatóságokban, hogy magok a KK. által vettetvén el a parasztságnak kedvező ezen cikkely, a köznépek, mely az engedményt epedve várta, s helyenkint birta és használta is, szemrehányása, haragja, s így lehet még boszúja is őket ne érje, és ekkor mindaz egyenesen a nemességre, ki maga lökte vissza ezen jótéteményt, háramlik. Tekintetes KK. és RR.! Szomorú jövődönnek lehetősége áll előttünk. Azon kilencz millió, kinek a birtokszerezhetés oly igen természetes jussa, kinek a szép remények édes pohara már epedő ajkainál volt - s általunk volt nyujtva - mit fog érezni, mit mondani, midőn azt magától elragadva, s ugyan általunk elragadva fogja látni: midőn elzárva látandja maga előtt azon lehetőséget, mely a halandó verejték lepte földi pályán csaknem az egyedüli, de mulhatlanul enyhítő kilátás, hogy munkája és fáradsága után magának tulajdont szerezhessen? S mit szülhet ezen keserű érzés? Mi hajlandóbb kitörésre kebelforraló bosszúnál, mi tör ki erőszakos tettekben inkább, mint elfojtott átok? A parasztságra, úgy szólván, örökségül maradt a nemesség iránti gyűlölség; mi hajlandó az minden reá háramló rosszat attól származottnak mondani s tartani? S most, midőn sorsának rég várt és sürgetve óhajtott jobbrafordulása helyett ily keserű megtagadást, s részint megfosztást kell szenvednie, tetté válhat a bosszus érzés, s vad lázadást szülhet tévedése. Midőn a dühöngő pór nép földült határink füstölgő romjai közt üzné véres kegyetlenségeit, akkor bizonynyal a kormány elnyomná a lázadást, s megmentene minket amazoknak csapásaitól; de jaj lenne akkor nemzeti függetlenségünknek! Kinek vagyonunk és életünk megtartásaért volnánk lekötelve,

határtalan lenne annak felettünk hatalma. Ha a kormány szabadítana ki amazoknak körmei közül; ha neki kellene köszönnünk megmaradásunkat: jaj lenne akkor tekintetes KK. és RR., mert szabad szellemű vagy önérzetű emberekből ezen lekötöztetés rabszolgákká alacsonyítana».

Uray Bálint alispán Wesselényi szavait felségsértésre magyarázván, erre *Wesselényi Miklós* b. így felelt:

«A mit mondtam, vissza nem vonom. A felség szentséges személyét sem most, sem soha is nem érdeklettem. A mit a kormányról mondtam, azt ismétlem, s az tagadhatatlan. Mondottam, hogy: a nemességtől különválva, sőt ellenséges indulatban tartani a parasztságot, egy gonosz politikának volt sikerült problémája; hogy a parasztság védői álarcz alatt szívja a kormány a köznép zsírját. Nem háritom én a parasztság zsírja szívását egyedül a kormányra; szívatik az máskint is; szívjuk azt mi is, és abból élünk. De ki tagadhatja, hogy a kormány is ne szívta volna és nem szívna? Hát a milliókra menő adó, melyet a fizetni alig tudó szegénységnek valóban csontja velejéből kell kisajtolni? Hát a sok milliókat felülhaladó éléscsorbéli vesztesége azon parasztságnak, mely oly gyakran küzdöködik éhséggel? Hát gyermekeik életük, kik a kormány parancsára fogatnak katonáknak? Mindez nem zsírja-e a parasztságnak, s nem szívattott-e?»

A KK. és RR. 1835. június 16-dikán tartott kerületi ülésében *Beöthy Ödön* előadván, hogy Wesselényi Miklós b. Szathmármegye közgyűlésén az urbéri V. t. cz. javaslata tárgyában mondott beszéde miatt hűtlenségi perbe fogatott, küldői utasítása következtében indítványozta, hogy e sérelem orvoslása s minden következményeinek elenyésztetése végett ő felségéhez fölrát intéztessék.

DEÁK FERENCZ: Már Bihar követe megmondotta, hogy hazánk alkotmányos létének egyik főképe a szólás szabadsága, s talán egyetlen egy, mely őre lehet nemzeti szabadságunknak. Osztom én ezen véleményben, de hozzá teszem, hogy van még egy melyhez hasonlóval Európa legszabadabb nemzetei sem dicsekedhetnek s ezen megbecsülhetetlen kincs: a megyei municipium, hol nem csak a közigazgatás minden tárgyai, a törvények teljesítése, s minden önkényes sértéstől megóvása, de maga a törvényhozás is a nemzet törvényesen egybegyűlő tagjainak szabad tanácskozása alá tartozik. Ezen municipiumok állanak őrt dönthetetlen morális erővel alkotmányunkért, innen forrássznak s oda térnek vissza gyakorlatilag a nemzetnek minden jussai, s törvényhozási hatóságunk is innen ered, ezen alapul. Szóval a megyei municipium azon institúció, melynél fogva mindazok, kik az alkotmányos jussok osztályosai, szabad tanácskozásukban úgy a közigazgatásba, mint a törvényhozásba személyes és közvetlen részvételt gyakorolhatnak. Érezték Európa constitutionális népei ama garantiát, mely a nemzetnek eme közvetlen részvételében fekszik, és érezték az institúció szükségét, mely annak szabad gyakorlatát biztosítaná. Ezen szükségét pótolgatja Angliában a népgyűlésezetek alkotmányos szabadsága, melyet az angol nemzet mindenkoron oly féltékenyen őrzött volt; s Franciaországban az annyiszor megtámadott s annyi phasisokon keresztül ment associatio jussa, melyet leginkább törekedett a kormány korlátozni mindannyiszor, valahányszor önkényt akart gyakorolni a nemzeten. Mi nekünk nincs ily mesterkélt dolgokra szükségünk, miután a megyék gyűléseiben az administrativus tárgyak is előleges megfontolás alá vétetnek, s a törvényhozásra is nemcsak követek választatnak, sőt az ezekre nézve kötelező utasítások is ott készülnek. De éppen mivel ily széles kiterjedésű, ily fontos feladata van az alkotmányunkkal lényegesen összeszótt megyei gyűléseknek, magában érthető, hogy a szabad szólás legelső s nélkülözhetetlen feltételök, mely nélkül a megyék haszontalan francia praefekturákká, vagy vak engedelmességhez szoktatott Kreis-Hauptmannságokká változnának. Igen is t. RR., ha mi magunk is itt a törvényhozásban szabad alkotmányos nemzet képviselőihez illőleg csak a szabad szólás oltalma alatt felelhetünk meg hivatásunknak, talán még inkább kell a szólás szabadságát a megyék gyűléseire nézve védenünk, mert hiszen kik gyűlnek ott össze általában szólva nyilvános tanácskozásra? Nem a diplomatiái élet szövevényeivel megbarátkozott, s minden szótagot csak gondos latolgatás után ejtő diplomaták, hanem azon ép értelmű fiai a hazának, kik a földművelésnek békés foglalatosságai mellől

jönnek össze alkotmányunk moralis oltalmára, constitutionalis jussaik gyakorlatára, kiknek midőn a szabad szólás palladiumának megszokott oltalmára támaszkodva, a közdolgokhoz élénk részvétellel szólnak, férfias egyenességgel párosított őszinte érzés adja a szót szájokra, s lehet-e kívánni, hogy az érzés adottat, mielőtt buzgó tanácskozások közben kimondanák, a diplomatia mérlegén pontosan fellatolgassák? Ezt kívánni annyit tenne, mint a nemzet érzelmeinek őszinte nyilatkozását éltető gyökerében elmetszeni. Ezek azonban mindenki előtt ismeretes általános tekintetek, s minthogy mi nem tulajdonosai, hanem őrei vagyunk a szabad szólásnak, nem az a kérdés, akarjuk-e azt védeni? mert hiszen ez legszentebb természeti kötelességünk, hanem csak az: vajjon a feladott eset sértése-e a szabad szólásnak? S itt alkalmazva kell ugyan szólnom, nem tekintem azonban báró Wesselényi személyét, hanem azt, hogy a szó szabadságának nemzeti jussa országunk egyik polgárának személyében megsértetett.

Midőn 1807-ben báró Vay Miklós generalis a főrendi táblánál mondott beszédjeért nem csak királyi neheztelést szenvedett, hanem díszjeleitől és tisztjétől is megfosztatott, ámbár ugyan mindezekbe csaknem nyomban visszahelyezteték, s így reá nézve a sérelem megorvosoltaték, a KK. és RR. mindazáltal üzenetet küldének a főrendekhez, melyben (actorum 1807. pag. 370. sessione 45.) ezeket mondják a többek között: «Si regnicolae propter dicta in publica sessione prolata indignationem regiam incurrerint, libertatem votorum in discrimen coniectum iri, certum est». Ezt mondták az 1807-ki KK. és RR. a királyi neheztelésről, s mi nem fogunk-e hasonlót mondani, midőn a hazának egy szabad polgára köztanácskozásban mondott beszédjeért, fő és jószágvesztéssel büntetendő hűtlenség vádjával terheltetve, pörbe vonatik? És ámbár b. Vay Miklósnak sérelme akkor már orvosolva volt, a mint az üzenetnek ezen szávaiból kitetszik: «Suam majestatem illatum vulnus per generalis B. Nicolai Vay in integrum restitutionem, resanatum ivisse», mégis a szólás szabadságának teljes biztosítása tekintetéből a KK. és RR. kérdést tevének a főrendeknél, ha vajjon ezen üzenet szerint felirat készítettessék-e, vagy a főherczegnádor, ki az ügyben már ügyis közbenjáró vala, ezen aggodalomnak ismét ő felsége elébe terjesztésére megkéressék, mely kérdésre a főrendek (Diar. 1807. pag. 318. sessione 45.) ezeket válaszolták: «mivel pedig a dolog már azon korban van, hogy ő cs. kir. főherczegsége azt szívére veszi, jelenti azt is, hogy midőn ezen dolgot ő felsége elébe terjesztette, méltóztatott magát kinyilatkoztatni, hogy soha sem akart; nem is akar valami olyat rendelni, mely által országgyűlésén kimondandó voksok szabadsága legkisebben is megszoríttatnék, nyugodt elmével lehetnek tehát az ország rendei». De mondhatná talán valaki, hogy ez a diaetalis szabad szólásról lévén állítva, a megyei gyűlésekre nem alkalmazható. Ezekben a szabad szólás azonban még fontosabb tekintet érdemel, mert ott készülvén az utasítások, s mi azoknak teljesítésével tartozván, a mi szabad szólásunk csak a megyékbeli szabad szólásnak lehet resultatuma, s ott azon felül még a törvényes és administrativus tárgyak is első szóba vétetnek. Midőn azonban őseink országgyűlésén a szólás szabadságának biztosításáról az által gondoskodtanak, hogy annak sértése mint «violatio salvi conductus» először nota büntetése alá tartozott, a mi aztán 1723-ban megváltoztaték, egyszersmind a megyék gyűléseire nézve is fenyítéket rendeltek, mely a szabad szólás törvény szabta határain túl lépőt büntesse, úgy mindazonáltal, hogy a buzgó tanácskozás közben mondott szó miatt felelet terhe a hon polgárait egész életökön keresztül aggasztó bizonytalanságban ne tartsa, s házi körükbe vissza ne kísérje, mert ebből magának a szabad szónak elnyomása következhetnék. A széksértést állították tehát fel büntetésül. Erről a hármaskönyv 2. része 69. czimje azt mondja: quod propter illicita verba committi soleat violatio sedis, judicariae; az 1685: LXXXIX. cz.: «propter vituperia abasque evidentes dehonestationes» szóval él; az 1625: LXII. cz. azt mondja: «severissime sancitur ut nullae contumeliae in loco publici concessus admittantur, et si quid ejusmodi perpetraretur persona deliquens statim citetur ac iudicium de illo celebretur; az 1723: LVII. cikkely pedig ezen törvényeket megerősítvén, a széksértésről

szóló büntetést a megyék gyűléseire is kiterjeszti azon hozzáttétellel: «ut stante eadem congregatione infligatur». A gyűléseken mondott illicitus szavakért tehát nem fiscalis, vagy criminalis vagy más büntetésnek, hanem csak ezen itt kiszabott útnak s fenytéknek van helye. Nem is lehet mondani, hogy ezen büntetés némely esetekben csekély s nincsen aránysúlyban a bűnnel. Mert constitutionalis országban törvénynek kell uralkodnia. Ha igaz tehát és való azon ellenvetés, az csak annyit mutat, hogy a törvény hiányos. Ám segítsen hát rajta a törvényhozás, hozzon más, hozzon célirányosabb törvényt; de míg ez nem történik, addig a fennállót megtörni, s a törvényt szabta fenytéknek helyébe előre nem is gondolhatott önkényes terheltetést állítani: sem nekünk, sem a kormánynak nem szabad. És a mi azt illeti, hogy a törvényes büntetés nincsen mérsékelve a bűnhöz, ezen okoskodást igen könnyen meg lehet fordítani. Mert azért, hogy valaki a tanácskozási meleg részvét buzgósága közben szabadon, bár keményen szólott is, mérsékelt büntetés-e a nota infidelitatis büntetése, mely élet és jószág vesztésében áll? Oly büntetés ez, melynél már nagyobb nem lehet, mely csupán a társaságot nyilvános veszélybe borító nagy vétkes tetteket sújthatja; s gondos őseink által semmi kétséget nem szenvedhető igen világos törvények által csak ezekre is szabott. Így az 1. rész 13. címje 5. §-a notoriusnak mondja azt, qui contra statum publicum regni hujus, ex eoque in despectum dignitatis regiae contumaciter semet exigit; az 1. rész 14. címje 2. §-a s az 1723: IX. cz. szintén 2. §-a hasonlóképp: «evidentes semet contra statum publicum regis et regni erigentes et opposcentes» kifejezéssel él. Már az ép értelem nevében kérdek én akárkit, az, hogy a gyűlésen valaki, bár ha keményen, bár ha illicite szól is, evidens erectio-e contra statum publicum? Hiszen maga ezen szó «semet erigere» még pedig «evidenter et contumaciter erigere» nem szót, hanem tettet, valóságos cselekvést kíván! Aztán, ha a gyűlésekbeli szóért törvényeink jelen állásában más büntetésnek is lehet helye, mint a széksértésnek, melyet a törvény e végre kirendelt, hol lesz a határ, mely kiszabja, meddig terjeszkedhetünk a szólásban a nélkül, hogy a violatio sedis, meddig a nélkül, hogy a fiscalis vagy criminalis actio, vagy nota alá essünk? Ha ma hűtlenség vétkéét követi el, a ki azt mondja, hogy «a kormány levette álörccáját stb.» ki áll jót érte, ha nem lesz-e holnap nota azt mondani: «a kormánynak eme tette törvénytelen», holnapután, «hogy el nem fogadható». Ezen kétséges helyzet lesz-e a személy biztossága constitutionalis országban? Csalfa csalogató biztosság, mely a törvényben hívót vesztő helyre vezeti! Így senki sem fogna többé szabadon szólhatni, mert a szabadság határát nem ismerhetné. Hasonlítana így helyzetünk azon utazóhoz, ki bizodalmasan lép fel a pallóra, melyet a végre hiszen felüttetve lenni, hogy a vándort biztosan vigye a borzasztó mélység túlsó partjára; de a palló közepén ketté van fűrészelve s a jámbor utazó menthetetlenül oda van. A fejedelem személye mi nálunk is, úgy mint másoknál, szent és sérthetetlen. Van e részben ugyan törvényhiány, melyről más alkalommal fogunk szólhatni. De ezen vétket kikerülni könnyű a tanácskozásokban, mert nem kell a fejedelem személyét említeni s minden bizonytalanságnak vége van. De a király személye a kormánytól minden alkotmányos országban meg van különböztetve, s ezt mi nálunk már Verbőczy is megkülönbözteté. A kormánynak említését pedig köztanácskozásinkban mellőzni lehetetlen, s ha ezért hűtlenség vétke súlyával büntetődhetnénk, el lenne vágva a tanácskozás fonala, mert akár administrativus visszaélésekről, akár kormányzási hibákról, s törvénysértések orvoslásáról, akár a mult idők tapasztalásán alapított új törvények alkotásáról van szó, lehetetlen a nélkül szólanunk, hogy a kormányról gyakran szigorun, gyakran élesebben említést ne tennénk. Mindezen előzményeknek végső következménye abban határozódik, hogy a gyűlésekbeli szólásért nota perbe vonatni, törvény s alkotmányos szabadság sérelme nélkül nem lehet. Nem is az itt a sérelem tárgya, hova azt Arad követe vonni akarná, t. i. hogy várjuk be a bíróság ítéletét s azt igyekezzünk, ha sérelmes leend, orvosolni. Midőn valaki sérelmet terjeszt elő, első kérdésünk: folyamodott-e orvoslásért a kormányhoz, mert mi gravament csak a kormány ellen teszünk s tehetünk is. Itt is tehát nem az a sérelem, hogy a bíró itélni fog, hanem az, hogy

a kormány gyűlésbeli beszédért hűtlenségi pert kezdetni parancsolt. Mert kezdessék-e a per, ez a bírónak nem tartozik? ez egyenesen a kormány tette, s mivel törvénytelen, sérelem is. Pert kezdeni magános vagy értékbeli dologban kinek-kinek, s így a királyi físcusnak is szabad, s ily tárgyban be lehet, sőt be kell várni a bírónak ítéletét. De büntető pernél, publica actio ügyében, máskint áll a dolog. Ki merné vitatni, hogy ok és törvény nélkül criminalis actio alá vétetni nem sérelem, mert hiszen, ha ártatlan a vádlott fél, sok hurczoltatás után feloldoztatik? Mindezeknél fogva tehát Bihar követének indítványát pártolva, az ő felségéhez intézendő feliratban kitétni vélem, hogy a szólás szabadsága főkincsünk s alkotmányunk alapja. Ez tetemesen megsértetett, midőn báró Wesselényi Miklós megyei gyűlésen mondott beszédjeért nota perbe vonatott, holott ezek és ezek a törvények, ha túllépett volna is beszédjében a törvényes határokon, más utat és más büntetést rendelnek; kérjük tehát ő felségét, hogy ezen sérelmet a per elenyésztetésével orvosolni, s aggodalmunkat, minden következmények megsemmisítésével, megszüntetni méltóztassék.

AZ ELNÖK INTÓ JOGÁRÓL.

I.

A KK. és RR. 1835. június 22-dikén tartott országos ülésében tárgyalatott a Wesselényi személyében megsértett szólás szabadsága ügyében kerületileg készült üzenet javaslata. *Balogh János*, barsi követ, azt tartotta, hogy a nemzet képviselői a kormánynak a szólás szabadsága ellen intézett törekvéseit jobban meg nem czáfolhatják, mintha maguk minden féltékeny tartózkodás nélkül szabadon szólnak. Élni akarván tehát törvényes és alkotmányos szabadságával, kimondotta, hogy «azt, a mit Wesselényi a szathmári gyűlésen mondott, nem csak nem kárhoztatja, nem csak hűtlenséget boszuló per tárgyának nem tartja, hanem talán akkor se vétene, ha az általa mondottakat helybenhagyná, avagy az általa kifejtett elveket magáéivá tenné». «Valamint az, ki egy alkotmányos országban a status ellen habár csak egy varró- vagy egy kötőtűt is fölemel, szigorú büntetést érdemel, úgy a szabadon szóló, vagy a kormány hibáit bár élénkebben is fejtegető, soha semmiféle fenytetés alá nem vonathatik». Erre az *elnök* kijelentette, hogy «a Bars megye követe által mondottakat nem csak helyben nem hagyhatja, hanem szabadosságnak tartja». Kétség támadván a RR. közt a «szabadosság» értelmére nézve, az *elnök* kimondotta, hogy «licentiá»-t értett. *Marczibányi Antal* kérdésére, a «szabadosság» kifejezéssel Bars megye követét vagy pedig Wesselényit kívánta-e illetni, az *elnök* azt felelte, hogy «nem Wesselényi beszédét értette, mert arról nem ítél, nem is ítélhet, minthogy nem is olvasta, hanem szólott Bars megye követéről, s a mit erre nézve mondott, az egyes véleménye, mely mellett megmarad.

DEÁK FERENCZ: Figyelemmel hallgattam én is a mélt. elnök úrnak azon magános, vagyis egyes véleményét, melyet Bars megye érdemes követének kijelentésére válaszul előadott; de világosan nem érthettem, ha vajjon b. Wesselényinek a szathmári közgyűlésen mondott beszédét, vagy pedig a barsi követnek mostani kijelentését nevezte-e szabadosságnak? Most azonban, miután Trencsén érdemes követének kérdésére a mltgos elnök úr önmaga kinyilatkoztatá, hogy ő nem b. Wesselényinek említett beszédjét, melyről nem ítél, nem is ítélhet, minthogy azt nem olvasta, hanem a barsi követnek kijelentését mondotta szabadosságnak, kénytelen vagyok megvallani, hogy ebben az összefüggést én legalább nem érthetem. Ugyanis Bars megyének követe azt állította, hogy ő b. Wesselényinek a szatmári gyűlésen tartott beszédét, melyet olvasott, hibásnak nem találja, s talán nem vétkezne, ha azokat, mik ott mondvá valának, magáéivá tenné. Erre a mltgos úr azt feleli, hogy a Wesselényi beszédjéről nem ítél, nem is ítélhet, mert azt nem olvasta; azt azonban, hogy Barsnak követe ezen beszédet, melyet a mltgos úr nem olvasott, hibásnak nem tartja, sőt talán magáéivá tenni sem vélné véteknak, mégis szabadosságnak nyilatkoztatja. Ez pedig mikép állhat meg együtt, én valóban be nem láthatom. (Általános harsány kacaj.) Vagy ha talán a mltgos úr Bars megye követének kijelentését csak azért mondá szabadosságnak, mert b. Wesselényinek említett beszédét a kormány is kárhoztatja, akkor ezen elnöki kijelentést szó nélkül nem hagyhatom, s kötelességemnek vélem küldőim nevében is kinyilatkoztatni, hogy a kormánynak helybenhagyását vagy helyben nem hagyását olyan zsinórmértéknek, melylyel ellenkező véleményét a követ valamely tettről nyilván ki ne mondhasa, soha el nem ismerem. (Több szó: Mindnyájan! Mindnyájan!) Mert ha ez állana, akkor tanácskozásink megszűnnének, sőt még sérelmet sem lehetne a kormány tettei ellen soha felhoznunk, ez pedig csakugyan kétségbe nem vett jussa, sőt egyik főrendeltetése az országgyűlésnek. Egyébkint a mi a fenforgó tárgy érdemét illeti, a feliratnak minden okai ki vannak fejtve a kerületi üzenetben; sérelmünk világos és nem is tartom szükségesnek e tárgyat bővebben fejtegetni; csak azt jegyzem meg, hogy a szólás szabadságát a törvények rendeletén túl, sőt azok ellenére korlátozni s a szóló ellen önkényesen olyan büntetést kérni, melyet törvényeink más vétkekre szabtanak, s így a törvényeket megszegni, önkényesen magyarázni és másra vonni: a végrehajtó hatalomnak

jussa nem lehet. Ezt tette a kormány a kérdés alatti pörnek megrendelésével, s ez a valóságos sérelem, melynek orvoslását kívánván, a kerületi üzenetre szavazok. Az elnök kijelentésére pedig fennebbi megjegyzésemet s ellenkezésemet a jegyzőkönyvbe igttatni kérem. (Mindnyájan! Mindnyájan!)

II.

Ugyanebben a tárgyban még egyszer szólott. *Ragályi Tamás* ugyanis nem tartotta helyesen kimondhatónak azt, hogy a Wesselényi ellen törvény útján megindított kereset valóságos sérelem. «És ha bár százszor oly hatással tudna is szólani, mint Deák F., nem merné azt az elvet általánosan fölállítani, hogy közgyűlekezetben mondott beszéd vád alá nem eshetik. Mert ha ezt mondva, bármi hatással szólana is, elfojtaná beszédét s megczáfolná állítását ama számos szerencsétleneknek a sírból felhangzó sóhajtása, kik hasonló történetekért pallos által vérzettek, s ő borzadna azok számát szaporítani».

DEÁK FERENCZ: Hogy sok áldozatai hullottak a szabad szólás és egyebek miatti üldözéseknek hazánkban is, az igaz; de hogy ezeknek sóhajtásai megczáfolnák állításomat, mely szerint törvényeinkre támaszkodva állítom: hogy közgyűlésben mondott beszédért hűtlenségi per alá vonatni nem lehet, vagy hogy ezen állítás ama sóhajtásokat szaporíthatná: be nem láthatom. Sőt azt tartom, kötelességünk: alkotmányos úton provideálni, hogy azon áldozatokhoz mások sóhajtási ne csatoltassanak. Ha oly gyáva lesz a nemzet, hogy ezen törvényes gondoskodásunkban minket elhagy, s ennek következtében a fölírást annak ellenzői ellen ki nem fogjuk vívhatni; ha oly gondatlan lesz, hogy jussait kezéből kiragadtatni engedi, arról mi nem tehetünk. De fegyvert legalább ne adjunk a maradék ellen az önkénynek kezébe; ne tegyünk oly lépést, melynél fogva azt mondassák jövendőben: im szeme előtt történt az 1835-ki diaetának, hogy gyűlésben mondott beszédért nota infidelitatis kereset rendeltetett, s ezt az országgyűlése sérelemnek sem tekintette! Óvjon meg az isten, hogy ezen szemrehányásra alkalmat szolgáltatassunk. Minket legrosszabb esetben is meg fog nyugtatni azon érzés, hogy kötelességünknek megfeleltünk, s a maradék jussait meg nem sértettük. De én bizom nemzetemben, hogy be fogja látni, mi nagy tekintetű legyen, nem egyes polgárnak, nem báró Wesselényinek, hanem a hazának eme közügye. Adja isten, hogy felséges fejedelmünket is meggyőzhessük, mennyire igazságos sérelmünk; én ezt teljes hiedelemmel reménylem, s azért előbbi véleményemnél maradok.

A SZÓLÁS SZABADSÁGA TÁRGYÁBAN.

A KK. és RR. 1835. július 1-sején tartott kerületi ülésében *Tarnóczy Kázmér*, barsi követ előadta, hogy követtársa, Balogh János, a június 22-dikén tartott országos ülésben mondott beszédeért a kir. fiscus által hűtelenség büntetésére intézett perbe vonatott, s már meg is idéztetett. A KK. és RR. a kormány e tettét közakarattal sérelmesnek nyilvánítván, többen feliratot akartak e tárgyban ő felségéhez intézni; mások a nádor közbenjárását akarták igénybe venni. *Nagy Pál* annak kijelentését tartotta fődolognak, hogy «mi a Wesselényi Miklós és a barsi követ esete által oly karba tétettünk, miszerint nem csak a szólás szabadsága felül biztosítva nem vagyunk, hanem személyeink biztossága is kétséssé változott, következésképp sok fontos dolgaink közt ennél fontosabb egy sem lévén, minthogy a hűtlenség vádját tárgyzó törvényeink nagyon régiek, s már részint nem alkalmazhatók, részint kétértelműek, nyomban kívánunk egy minden részben kimerítő törvényt hozni, egyszersmind a szó szabadságának határait is szabályosan meghatározni, hogy kiki tudhassa, meddig terjed a szabadság, s hol van a visszaélés kezdete; egyuttal pedig mellestlegesen kérjük meg ő felségét, hogy a törvény hiányából vagy homályából eredhetett kedvetlen lépéseket szüntesse meg».

DEÁK FERENCZ: Különböző kérdés az, miként kell a fennálló törvényeket, ha nem lennének czélirányosak, megváltoztatni attól, hogy miként kell az élő törvények sértését orvosolni? Azt mondják, homályosan áll ezen állapot, mert nem tudunk törvényt mutatni, a mely világosan kimondaná, hogy korlátlan szabad szólani. Ez az okoskodás fonák tanítása a status tudomány elveinek, mert a szabad szólás oly kétségtelen s elidegeníthetetlen jussa minden embernek, melyet úgy mint a gondolkodás szabadságát a természettől nyerve viszi magával a társaságba, s csak akkor és annyiban lehet annak tilalmáról szólani, ha és a mennyiben positivus törvények által korlátoztatott. A kérdést tehát megfordítva, felszólítok akárkit, mutasson nekem törvényt: hogy gyűlésben mondott beszédért hűtelenségi vád alá vétetni szabad? Ilyes törvényt senki sem képes mutatni, s míg ily törvény nem alkottatik, a kormánynak kérdéses tette valóságos sérelem. De azt mondják, vannak e tárgyban homályos, vannak a jelen időre többé nem alkalmas törvények. Ha, ez igaz lenne is, mégis tagadom, hogy azokat megtörni vagy önkényesen magyarázni a kormánynak jussa lehetne. Törvényhozás útján kell a hiányon segíteni, mert mi törvény s nem önkény alatt akarunk élni. Ha tehát csak azt akarják némelyek a feliratban kitenni, hogy ha hiányosaknak vélné is a kormány az illető törvényeket, azoknak megigazítása a nemzettel közös törvényhozás körébe tartozik, ezt nem ellenzem. De arra soha reá nem állok, hogy azon törvényeket mi magunk homályosaknak nyilatkoztassuk. Én igen világosaknak látom azokat, a homályt tagadom, s a nemzet nevében kanonizálni soha sem fogom. De különös oldalról is támadtatik meg az a felirat, melyet a szabad szólás iránt a főrendekhez küldöttünk, mert ez és nem az üzenet fog ő felségéhez fölküldetni. Egy szóval sincs abban említve, hogy zabolátlankodni szabad; nincs ott a felségsértésről szó, hanem csak az az elv van kimondva, hogy gyűlésben mondott beszédekre, ha túlhágnak a törvény engedte határokon, széksértés büntetése lévén rendelve, hűtlenségi keresetnek az 1723: IX. esetein kívül helye nem lehet. Egyébiránt az, hogy a gyűlésben mondott beszédért nincs jussa a kormánynak nota actiót rendelni, már bőven meg van mutatva. Én egész Európa ítéletét felhíva, megmutatom, hogy nem csak jussa, hanem politikai oka sincs a kormánynak így bánni ezen diaetával, mint a hogy bánik. Ezen thesis bizonyítására a szóló végig futja a jelen országgyűlés munkálódásait. Fölhossa, mint emlegeté a kormány dicséretes szándékkal a nép javát, s első helyre teve propositióba az urbariumot, melyből a követek küldőire csak áldozat s nem haszon háromolhaték. A nemzetnek szíve lelke csüggött a kereskedési munka felvételén, szívszakadva várta a nemzeti jólét bedugult forrásának kinyitását. És mégis kész volt haszon helyett áldozatra; lemondott az 1825-diki végzésről s az úrbért elsőnek elfogadá. Sőt még abban is megegyezett, hogy az annyira óhajtott commerciale második se legyen, hanem

negyedik helyre vettessék. Kivánta a kormány, vegyen részt a nemesség az országgyűlési költségekben. Kivánsága igazságos volt, de szokatlan és érdekeinkkel ellenkező. Mi azonban elfogadtuk s nem részben, hanem egészen fogadtuk el. Az úrbér felterjesztették. Sok tekintetben nincs azzal a szónok megelégedve. De ha megfontolja, kiknek képét viselői a követek? egész Európa előtt nyugodt lélekkel állítja: adtunk engedményeket s talán annyit szólottunk a nép mellett, hogy tisztán aristokratiai elemekből összealkotott törvényhozó testről hasonlót a historia nehezen mutat. Mi kilencz hónapokig váraoztunk a királyi válaszra. Egy szebb jövődönnek, hazánk egykori boldogságának reményét kötöttük morális engedményeinkhez. A kormány kivánta, mondjunk le reményeink teljesülése eszközeiről. A többség bizott a kormány tiszta szándékában, s a hő kebellet pártolt ügyről kész volt lemondani. Ellenben az adózó fundus gyarapítására, biztosítására több áldozatokat kivánt a kormány; mi adtunk, s legnagyobb készséggel tán ép azok, kik mivel őszintén kimondják, a mit igaznak vallanak, zabolátlan indulat és anarchiára törekvés vádjával illetetnek. Igen is adtunk, s név szerint a legelő tárgyában készek valánk vagyonunk nagy részét a kormánynak, nem akarom mondani önkényére, de legalább hatalmára bízni, csak hogy a népen segítve legyen. Ellenben ismételve sürgetett előleges sérelmeinkre, hazánknak vérző sebeire, s azon kívánságokra, melyekhez nemzetiségünket, szívünk legdrágább kincsét csatoltuk, s melyeket egy nemzettől sem tagadt még meg kormánya, harmadfél évek óta egy enyhítő gyógyszer, egy nyugtató, vigasztaló szó után hasztalan rimánkodunk. Érdemlett-e hát a diaeta bizodalmatlanságot a kormánytól? megérdemlette-e, hogy anarchiára törekvés vádjával gyaláztassék? megérdemlette-e, hogy éltető életerében megsebesíttessék? Isten és világ előtt bátran elmondhatjuk nem volt hazánkban diaeta, mely ennyire engedékeny lett volna a kormány szándékai iránt! Nem roppantul fájhat-e tehát, hogy utolsó kincsétől, a szólás szabadságától is meg akarják fosztani? Ítéljen közöttünk a nemzet, ítéljen a historia. A mi magát a szavazatra tett kérdést illeti, a közbenjárás talán hamarább megszüntetné a sérelmes két actiót; de oly áldozat kívántatik érette, melyet mi nem nyújthatunk. Mi nekünk meg kell mondanunk, hogy a szó szabadsága nem pusztá szó, hanem nemzeti jus, melyet oda nem ajándékozhatunk, és meg kell mondanunk, hogy mi őrei, nem pedig tulajdonosai lévén ezen jusnak, azt küldőink nyilvános engedelme nélkül fel nem áldozhatjuk. Ha a nemzet nem gondol kincsével, ha kész azt feláldozni, elvesztegetni, ám lássa. Ő a tulajdonos; de mi, jussainak választott ősei, azt, a mi hűségünkre bízott, el nem pazarolhatjuk. Én tehát az elvnek fentartása mellett mindenre kész lennék, de úgy látszik, hogy ezzel a közbenjárás nem csak sikeretlennek, sőt lehetetlennek tartatik, és így felírásra szavazok.

A WESSELÉNYI SZEMÉLYÉBEN MEGSÉRTETT SZÓLÁSSZABADSÁG TÁRGYÁBAN.

A KK. és RR. 1835 július 9-dikén tartott kerületi ülésökben tanácskoztak a főrendek viszonyüzenetéről a Wesselényi személyében megsértett szólásszabadság ügyében. A főrendek sérelemnek anyagát nem látván, nem járultak a dolognak a KK. és RR. által javasolt alakban való fölterjesztéséhez. A kerületi gyűlés *többsége* a felirat fentartása mellett nyilatkozott.

DEÁK FERENCZ: A főrendek üzenetét pontról-pontra felvévén, előterjeszti, miket kíván a főrendeknek felelni. Mondják ugyanis 1. a főrendek, hogy a szólás szabadságát az alkotmányos nemzet szabadsága legbiztosabb támaszának ők is elismerendik, mihelyt e magyarázat a törvényes szabadság kifejezését magában foglalandja. Erre feleletül lehet adni, hogy a KK. és RR. előbbi üzenetének homlokirása, s abban a törvényekre történt hivatkozás bőven mutatja, hogy a törvényesen kívül más valami szabadságot nem érthettek, de a főrendek által is nemzeti főkincsnek elismert szabad szólásnak törvényen túli korlátozását fájdalmas sérelemnek tekintik. 2. mondják, hogy a természeti korlátlan szabadságot a társas élet több oldalról fékezi. Ezt a KK. és RR. legkisebbé sem veszik kérdésbe, sőt magok kijelölték azon törvényeket, melyek által a szólásszabadságnak különben közös természeti jussa korlátozva van. De ép ezeknek következtében azt is kell vallaniok, hogy társaságos életben a végrehajtó hatalom csupán a törvény által tulajdonított hatóságot gyakorolhatván, túl a törvényeken szorító korlátokat nem vonhat, s ha teszi, megsérti azon törvényeket, melyeknek végrehajtása reá bízott. És épen ez a felelet illik 3. azon törvényekre is, melyeket a főrendek bizonyításul idéznek arra, hogy a szó szabadsága nálunk is korlátoztatik. Mert hogy nem korlátoztatnék, azt a RR. soha sem állították, hanem csak a törvényes korlátokon túl terjesztett önkényes szorítás felett panaszkodnak. A mi pedig különösen a 2. rész 72. címére, az annak megmutatására tett hivatkozást illeti, hogy birsági büntetés miatt a főügy el nem nyészik, ezen hivatkozást a szónok egyenesen hibásnak tartja. Mi van azon törvényben? Az, hogy a ki saját perében «emenda lingvæ» vétségbe esik, perét folytathatja, a ki pedig «calumniát» követ el, nem folytathatja. Innen a főrendek azt a következtést vonják, hogy a ki széksértésben marasztaltatik el, az - saját peréről itt szó nem lehetvén, mert ő pert nem folytat - a királyi fiscus által hűtelenségi perbe vonathatik. A szónok nem tehet róla, de ezen syllogismusban ismét nem lát logikát. 4. hivatkoznak Debreczeni Györgynek az 1588: XLVIII. cikkelyben foglalt esetére. Meg kell itt jegyezni, hogy a salvus conductus megsértése azon időben az 1. rész 14. cizime szerint még hűtelenségi büntetés alá tartozott. Debreczeni György tehát notoriusnak declaráltatott nem a kormány, hanem a diaeta által, s nem szólás vétkeért, hanem mivel a diaetalis szabad oltalmat (salvus conductust) megbántotta. Úgy de Verbőczynek idézett törvényét az 1723: VII, IX., X., XI. és XII. cikkelyek e részben megváltoztatták s a salvus conductus vétségét, a hűtlenség esetei közül kivették. Debreczeni György példájára tehát többé hivatkozni nem lehet. 5. a mi legfőbb, a főrendek egész üzenetükben mindig a fejedelem személyét s méltóságát emlegetik. A KK. és R.R. azonban erről egyszóval sem tettek említést; nem felségsértésről, hanem nota eseteiről szóltak, és szóltak köztanácskozások közben a kormány felől történő említésekről, már pedig mind ezen tábla, mind a másik tábla is hosszas gyakorlattal több példáját adta annak, hogy alkotmányos országban a kormánynak említése a fejedelem személyétől egészen különbözik, de természet szerint is különböznie kell, különben sérelmeinket elő sem adhatnánk. 6. mondják a főrendek, hogy széksértés mellett a sértett félnek magános keresete fenmarad. De a RR. erről hasonlóképp nem szóltak, hanem csak azt állították, hogy egy vétségért két publica actiónak helye nem lehet; már pedig hogy a hűtelenségi kereset nem magános kereset, azt csak senki sem fogja tagadni.

A KIR. FISCUS VÁDEMELŐ JOGÁRÓL.

I.

A KK. és RR. 1835. július 14-dikén tartott kerületi ülésökben tanácskoztak a szólás szabadságán - Wesselényi ügyében - ejtett sérelem tárgyában készült 2-dik üzenetről. Fölolvastatván a válaszul szolgáló pont a főrendek azon állítására, hogy a kir. fiscusnak szintén csak oly perkezdési joga van, mint más akárkinek, *Nagy Pál* azt vitatta, hogy teljesen lehetetlen megakadályozni bárkit, s így a kir. fiscust is, hogy pert, habár alaptalan is, ne kezdjen, mert nálunk a vádlevél benyújthatásáról ítélő külön bíróság nincs; s ez állítását a magános értékbeli perek köréből vett példákkal bizonyította.

DEÁK FERENCZ: A magános értékbeli perekből vont okoskodást a büntető perekre alkalmazhatónak nem ítélte. Amazokra nézve a királyi fiscus a haza polgáraival ugyanazon egy törvények alatt áll; ezek szerint pedig, valamint tetszése szerint kinek-kinek pert kezdeni szabad, úgy arról is gondoskodtak törvényeink, hogy a hazának polgárai haszontalan keresetekkel ne háboríttassanak, s az alaptalan perlekedést hol költségek megtérítésével, hol reconventió, hol indebita. hol calumniae súlyával büntetik. De egészen másképpen áll a dolog a büntető perekre nézve. Ki merné állítani, hogy a megye fiscusa akárkit tetszése szerint criminalis perbe ad personaliter comparendum et juristandum idézhet? s hogy az idézett fél a birói feloldozás reményével legyen kénytelen magát vigasztalni? Ez szomorú dolog lenne, s valamint semmi jól elrendelt statusban, úgy Magyarországon sem történhetik. Nálunk nevezetesen criminalis pert a vármegyének különös határozata nélkül kezdeni nem lehet; ezen határozatot pedig magistratualis investigatio előzi meg, mely gyakran a terhelt fél kihallgatásával, legalább nyilatkozásának - ha azt be akarja nyújtani - elfogadásával, s mindenestre bizonyos törvényszerű indiciumok előzményével van összekötve. Ez a legcsekélyebb criminalis esetre is így áll, pedig senki sem fogja tagadni, hogy a hűtelenségi és felségsértési perek a büntető törvénykönyvnek legsúlyosabb részei; hogy lehessen tehát állítani, hogy ezekkel a fiscus tetszése szerint akárkit törvénytelenül háborgathasson, csak azért, mert ha ártatlan a vádlott fél, majd feloldoztatik? E szerint személyünk bátorsága és nyugalma nagyon szomorú lábon állana. Igaz ugyan, hogy ezen pereknél a megyei határozat előzményének helye nem lehet, minthogy nem a megyei bíróságok körébe tartoznak; de vannak az ok nélküli hurczoltatásnak törvényeinkben más korlátjai, t. i. ezen pereket a kir. fiscus csak a kormánynak különös rendelete mellett indíthatja meg, a kormány pedig szorosan a törvényekhez tartozván magát alkalmazni: ezeknek értelmén s rendelkezésén kívül oly esetben, mely ha egészen a feladás szerint áll is, hűtlenségi per tárgya nem lehet; perkezdést nem is parancsolhat, különben sérelmet követ el, mely viszont a törvényhozó test orvoslása alá tartozik.

II.

Ugyanebben a tárgyban még egyszer szólott. *Nagy Pál* ugyanis ismételte, hogy lehetetlen megakadályozni azt, hogy alaptalan büntető perek ne kezdessenek, s utalt arra, hogy a vármegyékben is megtörténik, hogy a vádlott fél a büntető perben föloldatik.

DEÁK FERENCZ: Innen koránt sem következtetheti, hogy a fiscusnak önkénye szerint szabad legyen büntető pert is, úgy mint értékbeli, kezdeni. Feloldoztathatik ugyan a criminalis perbe fogott fel, ha bebizonyítja, hogy nem bűnös, az az; hogy a követelt bűn reá nem világosodott. De itt a dolog egészen más, mert itt a RR. többsége azt mondja, hogy álljon bár szóról-szóra a királyi fiscus által praetendalt factum, hűtlenségi pert kezdeni még sem volt szabad; mondja pedig ezt a többség nem azért, mintha b. Wesselényi szavainak taglalásába bocsátkoznék, s különösen a mondott szavakat vétkeseknek tartaná vagy nem tartaná, hanem azon általános törvényszabálynál fogva, hogy közgyűlési beszédért hűtlenségi pert kezdeni törvénysértés és így sérelem.

A KORMÁNY ÉS FEJEDELEM NEM EGY.

A KK. és RR.1835. július 20-dikán tartott kerületi ülésében a tanácskozás tárgya volt: a főrendek 2-dik válasza a szólás szabadságán - Wesselényi ügyében - ejtett sérelem iránt. A főrendek a KK. és RR. okoskodásaiból kivonható amaz elv ellenében, hogy a fejedelem nem egy a kormány nyal, s hogy így a fejedelem megsértését tárgyazó törvények nem illetik egyformán a kormányt is, üzenetökb en - hivatkozással a III-as könyvre - kijelentették, hogy «ők idegen természetű kormányt nem ismervén el, a kormány képzetét a fejedelem személyétől el nem választhatják». Így szólottak továbbá üzenetükben: «a fejedelem vagy úgynevezett kormány»,s egy pontban azt mondták: «a fejedelmet vagy kormányt szóval is meg lehet sérteni». *Rudics József*, Bács megye követe, annak kitüntetésére, hogy az ország rendei a fejedelem és a kormány közt mindig tettek különböztetést, hivatkozott az 1825-iki országgyűlésnek október 22-dikén kelt föliratára s az erre vonatkozó üzenetekre, melyek szerint nem csak elismerték a főrendek, hogy a végrehajtó hatalom túllépett törvényes határain, hanem azt a fejedelemtől nyilván meg is különböztették, midőn megnyugodtak a föliratnak következő szavaiban: «convicti quod omnia in subruitionem constitutionis regni tendentia. nullateneus a majestate vestra, verum a continuato pluribus seculis systemate, atque huic superstructis adversis consiliis promanaverint».

DEÁK FERENCZ: A főrendek kérdéses állításának törvényes és gyakorlati szempontokból kiinduló czáfolgatásával foglalatoskodott. Rövid vázlatban ismételé, mint keletkezett ezen vitatás. Miként hivatkoztanak a főrendek sz. István LIII. cikkelyére, azt akarván belőle kihúzni, hogy a fejedelmet szóval is meg lehet sérteni. Erre a RR.-nek felelniök kellett, s feleletjökben elmellőzték az idézett törvény valódi értelmének magyarázatát; nem említék, hogy ezen törvény 1825-ben az anonymus delatio tárgyában provocaltatott, s csupán azt válaszolták, hogy a ki köztanácskozásokban a kormány intézkedései felől szól, az törvény és szakadatlan gyakorlat szerint a felség szent személyét nem érdekli s nem érdekelheti. E mellett kívánna a szónok most is a feleletben maradni. Felhozzák ugyan a főrendek Verböczy 1-ső része 3-dik czímét, mely azt mondja, hogy a nemesítés hatalma simul cum imperio et regimine a nemzet által a királyi felségre ruháztatott. Bárminő autoritása legyen is Verböczy törvény erejére emelt munkájának, a szónok mindazáltal úgy véli, hogy a főrendeknek e tárgyban épen nem volt szükségük Verböczyre hivatkozniok; mert hogy az uralkodás és országlás a fejedelemnél van, ez már magában ezen szóban «monarcha» úgy minálunk, mint a világon mindenütt bennfoglaltatik; de azért korántsem következik, hogy a ki a kormányról szól, az a fejedelmet is érdekli. Átmegy ezután a gyakorlatra. Megemlíti, mit mondtak a KK. és RR. 1825-ben, midőn a constitutio körülsánczolásáról gondoskodva, azon való fájdalmutat jelentették, hogy a diplomatiái esküvel megerősített törvények ellenére polgári alkotmányunk lényeges részeiben megrendítetett, (pag. acta 35) a mi a királyt világosan hitszegéssel vádolná, ha hogy a kormány képzete a fejedelem személyétől megkülönböztetve nem lenne: De megkülönböztették a RR., mert az október 22-diki föliratnak Bács követe által felhívott szavaiban az ország roppant sérelmeit nem a fejedelemnek, hanem a százados systemának, s ellenséges tanácsolatoknak tulajdonították. Erre a főrendek (pag. 40) azt mondták, hogy nincs észrevételök, kívánják mind az által, ut quodvis factum observata erga sacram; suæ majestatis sacratissimæ personam homagiali reverentia et filiali devotione exprimantur. A KK. és RR. (pag. 44) azt felelték, hogy ők hasonló tisztelettől lelkesítettnek, s azért kívánták volna, hogy ha olyasmit gondoltak észrevenni a főrendek, a mi a felség személye iránti hódolatot bánthatná, azt nyilván kijelöljék. Ekként tehát mind a két tábla megegyezett, hogy a mi ő felsége személyét érdekelhetné, a feliratból maradjon ki; az érintett kifejezések mégis ellenvetés nélkül benmaradtak: kétségkívül azért, mivel közértelműleg elismertetett, hogy a tanácsosok összességéről, vagyis a kormányról tett igazságos vádak által ő felségének személye nem

érintetik. A törvényes gyakorlat tehát az idegen természetű újítás súlyát teljes mértékben a főrendekre visszatörlesztja, s a főrendek anticonstitutionalis principiumát gyökerestől kiforgatja, annyival inkább, mivel ha a kormányról tett szó a fejedelmet is érintené, azon furcsa következmény eredne, hogy vagy nem sérthetetlen a felség személye, vagy pedig már százszor és ezerszer volt boszúlatlan megsértve. Mivel pedig mi a királyi felség személyét sérthetetlennek óhajtjuk, magában következik, hogy a főrendek elveit el nem fogadhatjuk.

A SZÓLÁS SZABADSÁGA TÁRGYÁBAN.

I.

A KK. és RR. 1835. július 31-dikén tartott kerületi ülésében szavazás alá került a kérdés: megmaradnak-e a KK. és RR. a szólás szabadságán ejtett sérelem tárgyában készült fölíratuk mellett? A követek többsége «nem»-mel szavazván, *Nagy Pál* javaslatot olvasott föl, mely szerint a főrendek szólíttassanak föl, hogy ez ügyben a nádori intermediációhoz járuljanak hozzá.

DEÁK FERENCZ: Kötelességének ismerte s fogja is mindig ismerni a felíratot minden kitelhető erővel utolsó pontig védeni; de mivel a többség mást végezett, bármi szomorú eszköznek tartja is a legelőbb Gömör követe által megemléített depositiót, az intermediatiót mégis oly alakban, mint a minőről itt szó lehet, oly módon, mint a hová az bennünket vezethet, a kegyelem útjára t. i., soha el nem fogadja, mert soha eszköze nem akar lenni, hogy a kormánynak kérdéses tette az ország részéről akármi cselekedet által törvényesnek elismertessék. Tegyen a többség, a mit tetszik, a szónok mindig fel fogja szavát emelni annak vitatására, hogy a kormány cselekedete törvénysértés. Az intermediatio pedig oda vezethetne bennünket, hogy kegyelem útján kérjük a perbe vonatott személyek feloldozását, s ezzel a tett törvényességét elismerjük. S ezt a szónok tenni soha nem fogja. Ha el akar a nemzet önjussától állani, arról nem tehet; de ő neki kötelességében áll az ügyet el nem hagyni, s mintsem a kegyelem útjára vezethető közbenjárást elfogadja, később az egész ügyet a nemzet jussainak világos óvásával letenni, oly módon, hogy a főrendi utolsó üzenet egyes pontjaira felelvén, a felelet ily nyilatkozással rekesztesse be: «A KK. és RR. a mltgos főrendeknek nézeteiben nem osztoznak, s a főrendi üzenetekben felhozott okok által állításaik megczáfolva nincsenek; látván azonban eddigi sürgetéseik sikertelenségét, a javasolt felírat további sürgetésétől most elállanak, s egyenesen kijelentik, hogy ők ezen kérdés alatti hűtelenségi perek megrendelését a törvényekkel és a szólás törvényes szabadságával egyenesen ellenkezőnek tartják, s nézeteiknek meg nem czáfolt igazságát a nemzetnek és késő maradéknak igazságos ítéletére bízva, ezen egész dolgot ez úttal leteszik».

II.

Ugyanebben a tárgyban még kétszer szólott. *Andrássy József* a vitatott egész ügyet sem az alkotmányos intézmények általános elveinél, sem pedig hazánk törvényeinél fogva a törvényhozó gyűlés elé tartozónak nem ítélte. Erre *Marczibányi Antal* azt felelte, hogy ha ez az alkotmányos szabadság, köszöni az ilyen alkotmányt, tartsa meg magának - ha tetszik - *Andrássy*, neki nem kell.

DEÁK FERENCZ: Az esztergomi követ e részbeli állítására szintén felel némelyeket. Azon constitutionalis elvre emlékeztet, hogy a főhatalmat a fejedelemnek is csak a törvény értelmében adta által nemzetünk, a végrehajtó hatalom tehát valamint egyebekkel, úgy a vádlás hatalmával is csak a törvény értelmében élhet, s önkénye szerint a polgárok személyes nyugalomát, bátorságát, melyet őriznie kellene, a bíróság jövődöbeli feloldozásának ürügyével takaródzva nem háborgathatja. Mert hiszen az esztergomi követ értelme szerint akkor sem követne el a kormány törvénysértést, ha p. o. minden embert azért, hogy hosszú vágott dohányt szí, hűtelenségi pörbe vonatna, vagy azért hogy zöld és nem kék mentét hord, felségsértéssel vádolva tömlöczre vettetné, azt adván vigasztalásul, hogy a bíró majd abszolválhat. Ha ily értelmet lehetne tulajdonítani constitutióknak, úgy azon köszönő írást, melyet *Trencsén* követe szavazott meg, a szónok maga is aláírná.

III.

Pázmándy Dénes a főrendek e tárgyú üzenetének ama kijelentése ellenében, hogy «a dolog a bíró előtt van, s annak független eljárásába a törvényhozás nem avatkozhatik», szükségesnek tartotta azon válasz adását, hogy a nemzet és fejedelem között eredhető bármely kérdés országgyűlési tanácskozás és egyezkedés tárgya lévén, semmi ítélőszék bírósága elé nem tartozik. *Nagy Pál*, e felelet elmellőzését sürgette, mivel elkerülhetetlen, hogy a fiscus valaha helytelen pert is ne kezdjen, az országgyűlés együtt nem léte idején pedig csakugyan egyedül a bíró mondhat ítéletet a kereset helytelenségéről.

DEÁK FERENCZ: Figyelmezteti a követ urat, hogy más egyes vádat in specie a törvényre alkalmazni, és más általános jus publicum felett in abstracto itélni. Polgári statusban, a mit a törvény világosan nem tilt, az büntetés tárgya nem lehet, s azt a bíró vétekké nem kanonizálhatja. Ez a statustudománynak általános észlegi axiomája. Vegyük fel az alkalmaztatást. Meri a szónok állítani, hogy nincs itt senki és nincs senki a főrendek között, a ki annak bizonyítását el merné vállalni, hogy Magyarországon világos törvény szerint közgyűlésben mondott beszéd hűtelenségi per tárgya lehetne in abstracto. Azonban a királyi fiscus b. Wesselényit a kir. tábla elé épen ezért idéztette hűtlenségi perbe. Mit tett tehát? A kir. tábla elítélésére bizta, vajjon bűn legyen-e, a mit a törvény bűnnek nem mond, és gyűlésben ejtett szóért lehessen-e hűtelenség büntetése alá jutni? És ki az, a ki a kérdés elítélését a kir. táblára bizza? A kir. fiscus a kormány rendeletéből. És így egy nemzeti nagy jusnak, mely a kormány elleni garancia gyanánt áll, egy fontos juris publici kérdésnek elhatározását a kormány elvonja a nemzettől, a maga kinevezésétől függő bíróra bizza, s bennünket azon karba kíván helyeztetni, hogy a magyar nemzet, mely csak az ő világos megegyezésével hozott törvények szerint kormányoztathatik, egy a törvényeknek subordinált corporatió határozatától várja el nemzeti jussai határának kitűzését.

A SZÓLÁS SZABADSÁGÁN EJTETT SÉRELMEK TÁRGYÁBAN.

I.

A KK. és RR. 1835, augusztus 5-dikén tartott országos ülésének napi rendjén volt: a szólás szabadságán ejtett sérelmek tárgyában a főrendekhez küldendő 4-dik üzenet javaslata. A KK. és RR. ebben kijelentik, hogy nézeteik a főrendek válaszüzeneteiben fölhozott okok által megczáfolva nincsenek, s hogy nem osztozhatnak a főrendek véleményében; mindazáltal bizton reménylik, hogy a főrendek - bármely értelemben legyenek is az e tárgyban fönnálló törvények iránt - hasonló gondossággal akarják törvényes alkotmányunknak, s azon alapult nemzeti szabadságunknak főpalládiumát megőrizni, s azért meg fognak egyezni abban, hogy a nádor megkéressék: eszközölje - mint törvényes közbenjáró - törvényes megszüntetését azon aggodalomnak, melyet a KK. és RR.-ben a szólás szabadságának és az országgyűlési bátorságos létnek veszélyeztetése gerjesztett és elenyésztetését azon rendeleteknek, melyek ez aggodalmat még inkább nevelték.

DEÁK FERENCZ: A kerületi üzenetet, melyben eddigi feliratunk helyett közbenjárás javaltatik, el nem fogadhatom, míg a felirattól a világos többség határozata el nem vet. Küldőim a felírást és az abban kifejtett nézeteket állandóul pártolják, mert keserű érzéssel töltötte el keblüket a kormánynak azon váratlan cselekedete, melylyel hazánk két polgárát törvények ellenére hűtelenségi per alá vonta; de még súlyosabb fájdalmat fog bennök gerjesztetni az; hogy önpolgártársaink, a mltság főrendek, vetnek gátat ezen föliratnak, melyet a szólás törvényes szabadságának megsértett ügyében a királyi szék igazsága elé kívánunk terjesztetni. Sértve van igenis törvényeink szentsége, mert önkény gyakoroltatott, s a szólás szabadságát veszély fenyegeti. Szabad alkotmányú országban a polgárok természeti jussait csak világos törvény korlátozhatja, a szabad szólás pedig mind az egész nemzetnek, mind az egyes polgároknak természeti kétségtelen igazuk, s a ki köztanácskozások folytában akár a törvényhozás, akár a közintézkedések tárgyairól szabadon kimondja véleményét, az önjussában a nemzet közös jussát gyakorolja; ha tehát ebben törvényen kívül gátoltatik, vagy a mondott szóért a törvény világos rendeletén kívül fenyték alá vonatik, ő benne a nemzet közös jussa van megsértve. Törvényeink, melyekre a felirati javaslatban hivatkoztunk, kijelölik a szólhatásnak egyedüli korlátait, s világosan megszabják a büntetést azok ellen, kik e korlátokon netalán túl mennek; ezen korlátokat tehát törvényhozás útján kívül szaporítani nem lehet, s a szólót más perbe, súlyosabb büntetés alá idézni annyi, mint törvényt szegni. Az 1723: IX. cz. nyilván meghatározott minden esetet, melyet hűtelenség büntetése követ, s ezen esetekhez még egy újat toldani nincs a kormánynak törvényes hatalmában; azt pedig, hogy e törvény-cikkelynek ezen szavai: «evidenter semet erigenetes et opposites contra statum publicum sacrae coronae regiae majestatis et regni» akár betűszerinti magyarázat, akár egyéb hazai törvények értelmében a pusztá és következés nélküli szóra, még pedig köztanácskozások folytában a kormány ellen mondott szóra is, szintén hűtelenségi büntetést rendelve, kiterjedjenek, úgy hiszem, senki bebizonyítani nem fogja. Sőt még a gondos előrelátásnak s józan politikai fontolgatásnak ítélő széke előtt sem helyeselhető a kormánynak cselekedete. Hány hazai lakós fogja magában elmélkedve kérdeni, honnan eredtek e törvénysértések? s annak, ki az egymást váltott esetek fonalán visszamegy, nem fog-e szemébe ötleni, hogy a beszéd, mely hűtelenségi per tárgyává tétetett, egy oly törvény mellett vala mondva, melyet a nemzetnek nem csekély része forrón óhajtvá várt és kért tőlünk, s melynek elhalasztását is sok ezrek keserű könnyei kísérték? Elfogják-e majd átalában hinni, hogy azon polgárnak, ki a köztanácskozásokban nyilván emelte fel szavát a szegény adózó nép jobb sorsa mellett, melyet elhunyt fejedelmünk atyai gondoskodása is oly hathatósan szívünkre kötött; azon polgárnak, ki a törvényhozás rendes útján oly törvényt kívánt alkottatni, mely a birtok becsét és

biztosságát emelve, a nemzeti szorgalmat és művelődést kifejtve, földesúrra, jobbágyra, s az egész hazára egyformán boldogító lett volna: akkor, midőn egy megyének törvényes gyűlésében törvényes jussánál fogva e tárgy felett szólott, épen ezen beszéde által fejedelme, vagy hazája ellen feltámadni szándéka lett volna? el fogják-e hinni, hogy ezen polgár hazáját akarta elárulni? Fájt a nemzet nagy részének, hogy azon törvény, melyet képviselői a jobbágyok tartozásainak szabad megválthatása iránt javaslatba hoztak, elfogadva nem lett, s végre a többség azért nyugodott meg a felsőbb akaraton is, mert erősen hitte, hogy a kormány csak a nemzet boldogságát óhajtja, s a mi most meg nem adatott, az végképen megtagadva nincs, csak elhalasztatott. Ez volt a népnek erős hiedelme és legszebb reménye. Most azonban, midőn ezen óhajtott törvénynek pártolásából hűtelenségi pert, és a szárnyaló hírek szerint más kedvetlenségeket is vélnek származni sokan, nem fog-e sokakban ezen hiedelem s ezen reménység megcsökkenni, sőt elenyészni? Még inkább neveli a keserűséget a második eset. Mert midőn azt látja a nemzet, hogy még a törvényhozói állás sem nyújt biztonságot a nemzet képviselőinek; midőn látja, hogy azon követ, ki nyilván kijelentette, hogy azt, a ki csak egy tűt emel is a status ellen, szigorú büntetésre tartja érdemesnek, de a szólás szabadságának önkényes korlátozását sérelemnek véli, ugyanakkor szintén néhány következés nélküli szóért országháborítónk s a haza és fejedelem iránt hűtelennek mondatik és hasonló per alá vonatik: lehetetlen a bizonytalan jövődől felett keserű aggodalomba nem merülnie. Hiszen a kormány csak a status hatalmánál fogva, csak a status nevében intézkedik: szükséges tehát, hogy a törvényhozás szabadon kimondja véleményét az iránt, a mi a status nevében történt; pedig ha a szólhatás korlátait a kormány maga kívánja kijelölni, sőt még ezt is nem előre, hanem a kimondott szó után, a szólót perbe vonva, cselekszi; ha a beszélőnek feje felett czérna szálon függ a hóhér pallossa, és még ezen czérnaszálat is elvágni annak van hatalmában, kinek tetteiről szólani kell: akkor megszűnt a köztanácskozás, megszűnt minden törvényhozás. Felelősségnek minden szabad nemzetnél kell divatozni. Nem szólok én itt a felelősségnek azon részéről, mely a kormány tagjait, ha azok törvényt és nemzeti just sértenek, büntetés alá vonja; szólottunk erről máshol, és szólani fogunk még; de azon még fontosabb morális felelősség, mely alatt minden kormány van, midőn tetteinek, intézkedéseinek s javaslatinak helyes vagy helytelen volta felett szabadon és nyíltan szólnak a nemzet képviselői, a nemzeti törvényhozástól nálunk is, úgy mint máshol, elválaszthatatlan, s azzal mindenkor együtt gyakoroltatott. Ez a felelősség nyújt biztonságot a fejedelemnek, hogy tisztjei s tanácsosai az ő érdekét a nemzet érdekétől, melylyel az szorosán össze van szöve, el nem szakasztották, hanem a közös érdekre, igazságra és törvényre figyelmezve, pontosan teljesítették kötelességeiket. Csak ez által tudja meg tisztán a fejedelem a nemzet méltó panaszait, hogy azokat orvosolhassa; csak ez ismerteti meg vele a nemzetnek közóhajtságát, hogy azt királyi tiszte szerint betölthesse. Csak ez nyújt a nemzetnek is biztonságot, hogy törvényei, gyakran fejedelmének szándéka nélkül is, el nem tapodtatnak. Pedig ez a felelősség is semmivé lenne, ha a kormánynak önkényes hatalmában állana, valamely köztanácskozási szabad szót, ha netalán az neki kedvetlen, hűtelenségi per alá vonni. De egyébiránt is mi lehet a kormánynak célja ezen lépésnél? Tudom én azt, hogy ártatlan véráldozatokat nem kíván, és hiszem azt, hogy ítélő székeink az ártatlant kárhoztatni soha sem fogják, s ép azért nem értem, boszulni akart-e a kormány, vagy félelmet gerjeszteni? Hiszen egyes polgárok ellen, kik a nép boldogításáért, s a nemzet ügyében szólottak, céljok tehát épen csak az vala, minél egyebet a kormány sem akarhat, t. i. a haza boldogsága: egyedül azért, mert véleményben a kormánytól különbözve, annak intézkedéseit talán keményebben gáncsolták, a végrehajtó hatalomnak leg-súlyosabb boszuját használni akarni, talán magára a kormányra nézve sem egészen hasznos; mert gyakran ugyanazon szó, mely egyébként hatás nélkül hangzott volna el, ugyanazon előadás, melyet hideg egykedvűséggel hallgatott a sokaság, ép az által nyer fontosságot, ha a szóló üldözés tárgyává tétetik; az üldözött hőse lesz a közvéleménynek, s az ilyen eszköz nem

czélra, hanem a céltól elvezet. Pusztá szótól a kormány soha ne tartson, mert a valóságos elégedetlenség csak tettekből eredhet, s a szónak is csak akkor lehet hatása, midőn halmozott igazságtalanság és törvénysértések a népnek kebelét erre előre elkészítették; hogy pedig ez soha ne történjék, a kormánynak erőszak nélkül is hatalmában van, mert a nemzet boldogságát eszközölő célirányos intézkedésekkel minden vádat tettleg megczáfolhat. Rettegést gerjeszteni és félelem által korlátozni a köztanácskozásokban fenlevő szólás szabadságát, alkotmányos országban még helytelenebb módja lenne a kormányzásnak; mert azokban, kik erős lelkűek és a félelmet nem ismerik, minden fenyegető veszély inkább exaltatiót szül, az exaltáció pedig jeles, sőt szükséges tulajdonság ugyan, midőn a hazáért és a közügyért vívni kell, de törvényhozásnál, hol csendes nyugalom, és hideg megfontolás szükséges, az exaltáció nem mindenkor célirányos. Azok ellenben, kiket félelem fog el, még kevésbbé vannak oly állapotban, hogy törvényhozói kötelességeiket teljesíthessék; s valóban egy oly törvényhozás, melynek egy része retteg a végrehajtó hatalomtól, más részét éppen annak fenyegetései exaltálták: furcsa organikus törvényeket készítené a haza és király közjávára. De az ilyen félelemnek még rosszabb következése az, hogy a kormány iránt a közbizodalmat és jó véleményt egészen elfojtja, mert bizodalmat és rettegés együtt meg nem állhatnak. Az iránt, ki hatalmának egész súlyával akarja gátolni, hogy a minket és sorsunkat érdeklő tettekről nyíltan és szabadon szólhassunk, még a magános élet viszonyaiban is hamar csökkenik bizodalmunk, s a kételkedést szeretetlenség szokta követni; még inkább lehető pedig, és még veszedelmesebb ez a fejedelem és nemzet közötti viszonyokban. Egyes ember a magányos élet ösvényén könnyebben meglegedhetik, ha önmeggyőződésében és lelki ismeretében megnyugtatót talál; de a kormánynak ez elég nem lehet: neki a közbizodalmat és közvélemény legnagyobb kincse, s hatalmának ezek a legbiztosabb támaszai. Mert csak akkor képes magas feladatát, a közboldogság eszközését, teljesíteni, ha a nemzet bizodalma s a közvélemény kísérik lépéseit; s a történetek évkönyvei számos példákat mutatnak, hogy a legjobb szándék, a legcélirányosabb intézkedés, a leghasznosabb törvény sikertelenek, midőn a kormány elvesztette a közbizodalmat, s hogy a legerősebb hatalom idővel összeroskad, ha azt a nemzet bizodalma elhagyta. Rómának hatalmas senatusa világot hódított, míg Róma népének bizodalmát bírta; de a mint ezt elvesztette, ő is, a nép is a césarak rabszolgái lettek. A hierarchiának egykor határtalan hatalma csak addig állott fenn, míg azt a közvélemény s a nemzetek bizodalma támogatta. Míg a népek áhítatos buzgósággal hitték, hogy csak az egyházi rendnél találnak mindenkor igazságot, segédet és oltalmat, a hierarchiának egy szava trónusokat rázkódtatott, országokat osztogatott és császárokat büntetett. De későbbi félrelépések elenyésztették ezen közvéleményt, elölték a népek bizodalmát, s velők együtt a határtalan hatalom is elenyészett. Napoleont, kinek nagyságát a késő maradék is bámulni fogja, idegen hatalom csak akkor vala képes megbuktatni, midőn a nemzet bizodalma csökkeni kezdett iránta, s a szövetségesek diadalmas zászlói a francziák fővárosában soha nem lobogtak volna, ha Páris, ha Francziaország azon lelkesedéssel védette volna császáriját, melylyel őt a főhatalomra emelte. Őrizni kell tehát minden kormánynak a nemzet közbizodalmát, mint legfőbb kincset, melynek elveszténél nagyobb csapás nem érheti. Azt fogja talán valaki mondani, hogy a kormánynak célja e lépéseknél a fejedelmi jussok erősítése vagy talán terjesztése lehetett. De megvallom, nem szeretem a nemzetet és a fejedelmet kölcsönös viszonyaikban úgy tekinteni, mint egy más ellenében álló, s egymás kárával ön hatalmukat nevelni törekvő feleket, mert ha ez így volna, akkor a polgári társaság főcélja csakugyan el lenne tévesztve. Én constitucionális monarchiában e kettőnek érdekét egymástól elválasztani nem tudom, s el merem mondani, hogy minden új fejedelmi jus, még a határtalan uralkodói hatalom is, drága áron volna a fejedelem részére megvásárolva, ha érette a nemzeti közbizodalomnak enyészni kellene. Nekünk is szívélyesen fekszik a kölcsönös bizodalom fentartása, mert ezen alapul közboldogságunk. S midőn képviselői állásunkban a nemzet nevében szabadon szólva, őszinte

egyenességgel felfedezzük, hogy mi kockáztathatná ezen közbizodalmat? s mi által lehet csökkenésének elejét venni, sőt azt még inkább erősíteni? legszentebb kötelességünket teljesítjük, s magának a fejedelemnek is hasznosabb szolgálatot teszünk, mint azon tanácsosa, ki talán a királyi jussok iránti buzgóságból azok terjesztését a közbizodalom gyengítésével is hajlandó volna, eszközölni. Bizodalomból eredt azon felirat is, melyet a szólás szabadsága ügyében javaslatba hoztunk. Azon törvényhozás kíván e felirat által fejedelmével nyílt egyenességgel szabadon szólni, mely e három év alatt többször megbizonyította, hogy fejedelmének atyai gondoskodásában teljes bizodalmat helyezett, midőn önhasznának feláldozásával is kész volt az adózó népen segíteni, melynek sorsát rokonérzés, kötelesség és fejedelmének királyi szava kötötték szívére; s azon fejedelemhez kíván szólni, kinek esküje és ismételt nyilatkozata törvényeinknek és törvényes igazinknak megtartását biztosította. Ezen bizodalom kiömlését akarják-e tehát a főrendek gátolni? azt kívánják-e, hogy az égető fájdalmat keblünkbe rejtve hallgassunk? s az aggodalomnak maró férge királyunk iránti forró érzéseinket, s bizodalunkat lappangva eméssze? azt akarják-e, hogy panaszkodunk az előtt, kitől orvoslást reménylünk, ki ne önthessük, csak azért; mert nekik - mint mondják - panaszuk nincsenek? azt kívánják-e velünk elhitetni, hogy nekünk sincs aggodalmunk? vagy azt akarják, hogy mivel ők nem aggódnak, mi se óhajtsuk, mi se kérjük súlyos aggodalmunk megszüntetését? Ők mindezt nem akarhatják, mert ők is e hazának polgárai, s az ő jövő sorsuk is össze van kötve a mi sorsunkkal. Azt mondják a főrendek, hogy e jelen esetekben sérelem nincs, mert törvényeink szerint is a végrehajtó hatalomnak jussaihoz, sőt kötelességéhez tartozik, a közbátorságra felügyelni, s a vétkek megbüntetését eszközölni: e két esetben pedig az egész dolog rendes bíróság előtt van, s annak kell, sőt csak annak lehet ítélni felette. De éppen azért, mert a közbátorság fentartása a végrehajtó hatalomnak jussa, sőt kötelessége, méltán megkívánjuk, hogy e kötelességet a törvények szerint teljesítse. Az által pedig, ha valamely polgárt világos törvény rendeletén kívül ily súlyos közfenyítéki perrel megtámad, s ekképpen a polgárok nyugodalmát és biztosságát ő maga; kinek azt oltalmazni kellene, önkényesen háborgatja, nem a törvények értelmében teljesítette kötelességét, s ez valóságos sérelem, mert ily módon ugyanazon hatalom sérti a közbátorságot, melytől annak hív megőrzését várja a nemzet. Sérelem az is, midőn a kormány oly esetet, mely ha elkövetett is, a királyi fiscus közfenyítéki keresetének törvényeink szerint tárgya nem lehet, s melyre, ha bebizonyítatik is, hűtelenségi büntetést semmi világos törvény nem szab; olyan esetet, mely egy közös nemzeti jusnak, a szabad szólás jussának gyakorlásából eredett, s mely felett csak azon tanácskozó gyülekezet, hol a beszéd mondván volt, hozhat ítéletet: hűtelenségi per útján terjeszt a rendes bíróság elébe, s ez által az ítélő székeket mintegy kényszeríti, hogy oly tárgyaknak vizsgálatásába ereszkedjenek, melyek felett ítélni hatóságuk nincs. Mert azt csak ugyan senki sem tagadja, hogy a szólás szabadságának korlátit, melyeket csak a törvényhozás határozhat meg, kiszabni, vagy bármely nemzeti jus felett bíraskodni, az ítélőszékeknek hatalmához nem tartozhatik. De meg van mindezekre bőven felelve üzeneteinkben; csak még azon állításaikra, melyeket a kormányról és fejedelem személyéről hoztak föl a főrendek, kívánok tenni rövid megjegyzést. A fejedelem feje a statusnak, s személye szent és sérthetetlen. A kormány a status minden tisztségeinek összessége, s reá a fejedelmi személynek sérthetlensége ki nem terjedhet. Európa történeteinek bizonyítása szerint valamikor és valahol általános elv gyanánt felállított, hogy a kormány és fejedelem személye mindenben egy, s a mit a kormány tesz, az teljesen és egyenesen a fejedelem személyétől ered, s a mi a kormányról mondatik, az a fejedelem személyéről van mondván: mindannyiszor és mindenhol rettenetes anarchia következett. Ezen elv vagy absolutismusra, vagy még hamarabb anarchiára vezet; mivel pedig meg vagyok győződve, hogy a m. főrendek sem az egyiket, sem a másikat nem akarják, hiszem azt, hogy ezen elvet felállítani magok sem óhajtják. Végre mivel azt vélem, hogy a kormány e törvénysértéseket csak azért követte el, mert a dolog fejedelmünk

előtt tökéletesen kifejtve nem vala, szükségesnek hiszem ezt felirat által teljesítenünk. Ugyanazért a felíratra szavazok.

II.

A KK. és RR. 1835. augusztus 8-dikán tartott kerületi ülésekben tárgyalták a főrendeknek a szólás szabadsága kettős sérelmére vonatkozó 4.-dik üzenetét. A KK. és RR. azon fölszólítására, hogy kéressék meg a nádor azon bizalomnál fogva, melylyel iránta az egész haza viseltetik, s a melynek a megsértett szólás szabadsága tárgyában az 1807-diki országgyűlés alatt oly hiven megfelelt, a törvényes közbenjárásra, a főrendek azt felelték, hogy a nádor már a szóban levő tárgyak föl vételénél osztozott a főrendi tábla elveiben, s eddig pártolt nézeteinél állandóul megmarad; mivel pedig az 1807-ki sérelemtől, mint a mely onnan eredt, hogy egy szónok a rendszerinti kihallgatás és elítélés nélkül megbüntettetett, a jelen tárgyak velejükre nézve egészen különböznek, a nádor a közbenjárás iránt kijelentett kívánságot nem teljesítheti.

DEÁK FERENCZ: A dolgot igen egyszerűnek látja. Két út állott a RR. előtt szabad választásra: közbenjárás és fölírás. A szónok ugyan az első iránt nem nagy vonzódással viselkedett; de a KK. és RR. többsége be akarta bizonyítani, hogy minden közelítő lépésre kész, mely által a nélkül, hogy a nemzet jussai föláldoztatnának, az egyesülés eszközöltethetik; a nemzet bizodalmánál fogva tehát jónak látta a főherczeg nádort törvényes közbenjárásra fölszólítani. A nádor ezt el nem fogadta; erről a szónok nem tehet, s a KK. és RR. sem tehetnek. Annyi mindazonáltal igen természetesen következik, hogy már most nincs miben válogatniok, hanem a felíratához kell ragaszkodniok. A mi az 1807-diki esetet illeti, igaz ugyan, hogy akkoron két oka volt az aggodalomnak, az egyik, hogy országgyűlési tag gyűlésben mondott szóért büntetésre vonatott, a másik, hogy ez bírói ítélet nélkül történt. De korántsem áll, mit a főrendek mondanak, mintha t. i. csak abban találtak volna a KK. és RR. sérelmet, hogy b. Vay Miklós idézés és ítélet nélkül büntettetett, hanem találtak abban is, hogy a szólás szabadsága megsértetett, különben józan logika szerint nem azt kellett volna kívánniok, hogy b. Vay a büntetés alól fölmentessék, hanem azt, hogy a kir. tábla elé idéztessék, s a nádor is nem azt nyerte volna feleletül a fejedelemtől, hogy semmit sem akart tenni, a mi a szabad szólást korlátozhatná, hanem azt, hogy ítélet nélkül büntetni senkit sem akar. Ezeket csak azért hozta föl, hogy elismerni ne látszassék, mintha 1807-ben a szólás szabadságát nem találták volna megsértve az ország rendei. Most egyébiránt nincs más hátra, mint a fölírathoz maradni. Elveink ellen a főrendek okokat nem mondanak, s a semmire igen könnyű a felelet. Az intermeditáció el nem fogadása fölött a szónok nem igen sokat tépelődnék; az 1507-diki példára pedig röviden feleletül adná, hogy a szólás szabadságát akkor is megsértve találták az ország rendei.

FERDINAND KIRÁLY CZÍMÉRŐL.

I.

A KK. és RR. 1835. augusztus 17-dikén tartott kerületi ülésökben tanácskoztak ő felségének Bécsben 1835. augusztus 12-dikén kelt kir. leiratáról és ezzel összeköttetésben a főrendeknek hetedik viszony-üzenetéről a föliratok czímmete tárgyában. A kir. leirat előadván, hogy az országgyűlési egyezkedések folyama - a mint ő felségének értésére esett - a fölírások külsején használandó czímmetnek közbevetett kérdésével félbeszakított, s már huzamos idő óta késleltetik, inti az egybegyűlt rendeket, hogy mivel lehetetlen nem tudniok, hogy a fölírások az elődök idejében - azoknak; mik a külső alakra tartoznak, elmellőzésével - az ország nádora által is kézhez adattak, ezen példát - sértetlen maradván egyébíránt az egyezkedések szokott módja - ez alkalommal is kövessék.

DEÁK FERENCZ: Minthogy az üzenetekben bőven ki vannak fejtve az okok, melyeknél fogva a KK. és RR. historiai valóságra támaszkodva, nemzeti függetlenségünk tekintetéből kívánták, hogy ő felsége mint magyar király V. Ferdinand nevezettel éljen, s az ország által is e czímmel tiszteltessék, a kérdés most csupán és egyedül a körül forog: ha vajjon változtak-e a föl-olvasott királyi rescriptummal az eddigi körülállások? E kérdésre az a felelet, hogy az I. Ferdinand nevezet a RR.-nek aggodalmat szerzett, ezen aggodalmat pedig a rescriptum nem csak el nem oszlatja, sőt neveli, mert ő felsége magát ismét csak I. Ferdinandnak nevezi, s az V. Ferdinand czímetet, mely őt, mint magyar királyt illeti - pedig csak mint magyar király vehet részt törvényhozásunkban - egészen elmellőzi. És ámbár ő felsége a czímmet iránt diaetalis tractatus tudomásán építi rescriptumát, a dolog érdeméről mégis semmit sem szól, és legkisebb biztosítást sem ad, mely nöttön nevedő aggodalmainkat enyhítené. Felsőges atyja, midőn az ausztriai császári czímet felvevé, minden felszólítás nélkül adott megnyugtató biztosítást az ország törvényhatóságának; most együtt van az országgyűlése; ő felsége tudja, mik aggodalmaink, s csak ily megnyugtatót sem lehetett szerencsének vehetni! Mind azért tehát, mivel a körülmények nem változtak, mind azért is, mivel aggodalmunk a kir. rescriptum által nem enyhült, sőt súlyosodott, attól, hogy leirataink V. Ferdinand cím alatt küldessenek, annyival inkább el nem áll, mivel ez ő felsége előtt sem lehet kedvetlen, minthogy számos törvényhatóságoknak hasonló című felterjesztéseit minden ellenvetés nélkül elfogadta és elfogadja.

II.

Ugyanebben a tárgyban fölszólalt a KK. és RR. 1835. augusztus 19-dikén tartott országos ülésében is. Napi renden volt: a föliratok czímmete dolgában kerületileg készült 8-dik üzenet javaslata, mely elfogadásra ajánlta az augusztus 12-dikén kelt kir. leiratban javasolt középútat, hogy a hét tábla kölcsönös egyetértésével elfogadott föliratokat ő felsége elé minden boríték és borítéki czímmet nélkül a nádor terjeszse föl. *Marczibányi Antal* nem fogadván el a javaslatot, nem félt azon fenyegetésektől, melyek a rescriptum mellőzéséből a kerületi ülésben jövendőltettek; «mert ha igaz lenne is, hogy a diaeta elosztatik, dolgaink valóban oly szomorú karban állanak, hogy a ki hazánk javát igazán óhajtja, inkább kell az elosztatást kívánnia, mintsem hogy így a hogy állunk, az országgyűlés tovább folytattassék». A mi pedig a provisorium bekövetkeztetését illeti, szenvedett - így szólott - már a nemzet provisoriumot 1764-ben és 1811-ben, s bármit tegyen is a kormány, csakugyan eljön végtére az idő, mely az ilyes törvénytelenéseknek örökre véget vet.

DEÁK FERENCZ: Úgy hiszi, törvényes úton jártak a RR., midőn indítványba hozták, hogy ő felsége mint magyar király V. Ferdinand nevezettel éljen, a miből természetesen következett, hogy a RR. maguk is e czímmel akartak élni, mert valóban igen csodálatosnak látszanék, ha magokkal annyira ellenkeznének, hogy a fejedelmet megkérjék, magok pedig ne tegyék, a mi hatalmukban van. Átfutja ezután a szónok az e tárgyban lefolyt értekezések rendjét. Előadja,

hogy a főrendek ellenzésének következtében mindenféle középútak terjesztettek elő, a többi közt az is, hogy a nádor adja kezéhez ő felségének boríték és cím nélkül a feliratokat. A főrendek ellenkező okai azonban a RR.-et meg nem győzhették s ezen indítványnak is elfogadására nem bírhatták. Végre érkezett egy királyi rescriptum, melyben teljességgel semmi sincs, a mi már itt előadva, okokkal meghányva, s igen nagy többséggel elvetve ne lenne. Mivel változott tehát a körülmény a rescriptumban foglalt javaslat iránt? Csupán és egyedül az elébe vetett név méltóságával. Hát vajjon meg történhetik-e, hogy a RR. a kik okoknak nem engedtek, egy pusztá név, legyen bár a fejedelmi név, méltóságának engedjenek? Megegyezik-e ez a törvényhozás díszével s kötelességével, hol minden lépésnek okokra kell épülni? elvállalják-e a RR. azon szemrehányást, hogy a mire okok nem valónak képesek e táblát reábirni, azt egy elébe vetett név méltósága miatt elfogadták? Bizonyossága lesz-e ez a nemzeti erőnek, mely nélkül nemzeti függetlenséget képzelni sem lehet? A szónok legalább önállása méltóságáról annyira meg nem feledkezhetik, törvényhozói kötelességét annyira nem mellőzheti, hogy a mire okok nem vezérelhették, a fejedelmi név méltósága által engedje magát vezéreltetni. Nem engedheti pedig annyival kevésbbé, mivel azon rescriptumban még ama csekély megnyugtató sem adatott, melyet üdvözölt királyunk 1806-ban, midőn fölvette az ausztriai császári méltóságot, önként adott az országnak, ámbár akkoron a császári névsor a magyar királyi névsor számától nem különbözött; sőt megnyugtató helyett ismét egyedül császári nevével szól a fejedelem a magyar diatához, kihez csak mint magyar királynak lehet szólania! Az említésbe hozott fenyegetődzésekre, hogy t. i., ha az ezen kir. levélben foglalt mód nem fogadtatik el, az országgyűlés el fog oszlatni, s az urbarium provisoriummal fog behozatni, a szónok mást felel, mint Trencsén követe. Nem mondja, hogy nem lenne súlyos a törvény nélküli elosztás és nem mondja, hogy a provisorium súlyos nem lenne. Hanem azt mondja, hogy a kormány nevében így fenyegetődzni azoknak, a kik fenyegetődznek, hatalmukban nincs, hatalmukban nem lehet; és azt mondja, hogy az ily lépés törvénytelen lenne, s hogy a törvénytelen lépés, mely egyszersmind inpolitikus is volna, anarchiára vezethet. Azt sem állítja tehát, hogy a provisorium csapás nem lenne, hanem állítja azt, hogy a provisorium törvénysértés és így nem szabad. A mi pedig nem szabad, azt a fejedelemről, ki a törvényekre megesküdött, s ki a nemzet boldogságát esküje szerint a törvény ösvényén köteles eszközölni, fel sem teheti. A provisoriumot tehát, minthogy nem szabad, moralis lehetetlenségnek nyilatkoztatja.

A TÉRÍTGETÉSRŐL.

A KK, és RR. 1835. augusztus 25-dikén tartott kerületi ülésökben tanácskoztak a főrendeknek az országos sérelmek és kívánatok tárgyában kelt első viszonzüzenetéről.

A sérelmek tárgyában kiküldött országos bizottság a vármegyék sérelmei 12-dik számában előadta, hogy a nagy-váradi görög egyesült püspöknek folyamodására 1814-ben kelt helytartótanácsi rendelet következtében; a görög nem egyesület hívek a görög egyesült papok által mindenféle hitegetésekkel, ígérekkel, adományokkal a maguk hitére csábítatgatnak. A KK. és RR. a főrendekhez ez ügyben küldött üzenetükben a csábítók ellen külön törvényjavaslatnak ő felsége elé terjesztését kívánták. A főrendek erre azt felelték, hogy a helytartótanács rendelete csak az egyesülni akarókról rendelkezvén, fölösleges törvényt alkotni. *Frim János*, az egri főkáptalan követe, pártolta a főrendek véleményét, mert az intimatum ezen szavaiból «amplecti volentem» szintén azt következtette, hogy a nép kívánsága dönt mindig a dologban; továbbá azon kívánságát fejezte ki, hogy audiatur et altera pars, a nagyváradi püspök.

DEÁK FERENCZ: Igen dicséretesnek ismeri el azon intést, hogy audiatur et altera pars, de azt a kérdéses intimatumban éppen nem találja föl. Mert azt kéri a nagyváradi egyesült püspök, hogy a maga papját lelki verbungra kiküldhesse, a nem egyesült pap pedig ettől eltiltva legyen, s egyikre azt mondja az intimatum: indulgetur, a másikra: inhibetur. Itt hát oly furcsán van az audiatur utraque pars valósítva, hogy a helytartó tanácsnak ezen tette valóságos satirája a 19-dik századnak. Azon amplecti volentem communitatem is oly határozatlan kifejezés, hogy csak tömérdek visszavélésekre ad alkalmat, mert ki fogná megmondhatni, a lakósok hányad részének kell az egyesülés óhajására nyilatkozni, hogy amplecti volens communitasnak nevezethessék? Egyébiránt arra ugyan van normalis rendelet, hogy a hol 130 háznál nincs több, ott egy parochiánál többet a görög nem egyesültek ne tarthassanak; de hogy 130 házon alól templomot építeni, papot tartani szabad ne legyen, ez nem csak nem áll, nem csak a vallásbeli szabadsággal össze nem fér, hanem a józan kormányzási elvekkkel is ellenkezik, mert valóban minden józan kormányzásnak érdekében van, hogy a nép lelki tanítás nélkül ne legyen. Ha tehát valamely helységben nem éppen 130, p. o. 125 háznép marad meg csak a görög nem egyesült hiten, hogy ezektől már ne csak elvegyék a kész templomot, de nekik még mást építeniök, s papot tartaniök se legyen szabad, valóban nem kevésbbé borzasztó, mint inpolitikus erőszak. Végre a szerkezet kifejezéseit meg kell tartani, mert a főrendek ép azt látszanak hinni, hogy ez a térítés igen szépen és rendében történik, s csak az így szerkesztett előadás győzheti meg őket, hogy ezen térítésre a hitegetésnek, erkölcstelenségnek, csábításnak és kényszerítésnek gyalázatos eszközei használtatnak.

A «JUNCTIM»-RÓL.

A KK. és RR. 1835. szeptember 1-én tartott kerületi ülésökben tanácskoztak ő felségének augusztus 23-dikán kelt kir. leiratáról. Ő felsége ebben tudatja, hogy vezéreltetvén azon kívánságtól, hogy a földesurak és jobbágyok közti viszonyokat szabályozó munka hová hamarabb fogamatot nyerjen, s az adózók az új törvényből rájuk háromlő jótéteményekkel mennél előbb élhessenek: elhatározta, hogy a jelen országgyűlését közelebb berekeszti. Kívánja tehát, hogy a KK. és RR. a már összeszedett sérelmeket és kívánatokat, valamint az országgyűlési egyezkedések többi szokott tárgyait is fölvegyék s mihamarább fölterjesszék. A *fölszólalt követek* kiemelték, hogy a boldogult fejedelem határozottan megígérte, hogy minden operatumok junctim fognak szentesíttetni, s a mostani uralkodó is kijelentette, hogy az orsz. gyűlést inomisse folytatni kívánja: most azonban - az úrbéri viszonyok elintézésével az adó alapja szaporíttatván - a sok ígélet egyszerre füstbe megy. Egy részök a junctim mellett meg akart maradni, mások bizonyos föltételek mellett a junctimtól elállottak.

DEÁK FERENCZ: Nem fogadhatná el minden feltétel nélkül a tanácskozás alatt levő kir. válasz tartalmát; azonban szükségesnek látja emlékezetbe hozni, miként született a junctim ideája. Született az 1825-ben, midőn az ország rendei nyilván kijelentették, hogy a rendszeres munkálatokat «ne uno quidem excepto» együtt fogják felvenni. A kormány erre észrevételeket tett, de az ország rendei végzésüknél megmaradtak és a kereskedési munkát első helyre tűzték ki. Valának e részben a tanácskozás alatt oly okok előhozva, melyek a törvényhozás magas szempontjával össze nem egyezhetők. Ilyen volt, hogy tudnunk kell előbb, mit kapunk, aztán majd meglátjuk, hogy mit adhatunk. A szónok úgy hiszi, nem ily szempontból kell a törvényhozásnak kiindulni, melynek köteleességében áll az ország lakósinak boldogságát szűkkeblű mellékes tekintetek nélkül előmozdítani. Megemlíti tovább az egyezkedések folyamát, melyek a sorozat és együtti sanctió iránt ez országgyűlésén közbe jöttek, s melyeknek resultatuma az lőn, hogy az 1833-dik áprilisi resolúcióban ő felsége kijelentette megegyezését, hogy a sanctió minden operatumokra együtt történjék, úgy mindazáltal; hogy resolúció végett egyenkint terjesztessenek ő felsége elé. Kérde azonban, minő alapon épült e vélemény úgy 1825-ben, mint most? volt-e valaki, a ki csak gondolta is, hogy magának az egy urbérnek elintézése közel 3 évbe kerül? s kérde a RR.-et, vajjon ha közelítőleg számolva, aránylag számba vennék az időt, mely mind a kilencz munkának elvégzésére kívántatnék, a junctimhoz ragaszkodás mellett nem terjedne-e ez annyira, hogy midőn a 9-dik elvégeztetnék, már az urbért ismét igazítani, e végett az elsőre visszamenni, s így törvény nélkül örökös tanácskozó országgyűlést tartani kellene? Igaz ugyan, hogy a törvényhozásnak köteleességében áll az egész országnak javára törekedni, s ezért, de csak ezért, nem pedig a fenemlített szűkkeblű tekintetből Zala rendei is a commercialet kívánták első helyen felvétetni; a többség azonban mást végzett, s annyi mindenestre igaz, hogy ha az egész ország javát kívánjuk előmozdítani, valamelyik osztálynál csak el kell a munkát kezdenünk; s addig, míg mindenkin nem segíthetünk, egyrésznek sem akarni segítséget nyújtani, nem csak fonák számítás lenne; de még az is czáfolhatatlan, hogy magából a kereskedési munkálatból remélt kedvezések is hamarabb létesülnek, ha egyenkint, mint hogy ha csak mind a kilencz berekesztése után történik a sanctió. Hozzájárul a «nihil per excerpta» szerencsétlen gondolatja, mely által a legüdvösségesebb intézeteket kiszalasztottuk kezünkől. Végre pedig fontos tekintet az igazság kiszolgáltatása is, a minek megnyílását számos törvényhatóság sürgeti; s lehetne-e a hon polgáraitól áldozatul kívánni, hogy az igazságszolgáltatás mindaddig megakadva maradjon, míg a bár mindjárt meghozandó, de csak diaeta végével sanctionálható törvény, mely által elrendeltetnék, hogy minden polgári perek diaeta alatt is folyjanak, mind a kilencz munkálat berekesztése után fogamatba jöhetne? Szóval a junctim ideáját a tapasztalás megczáfolá s alaptalanságát, sőt lehetetlenségét bebizonyítja. Ebből azonban korántsem

következik, hogy az elosztásba minden feltétel nélkül megnyugodjunk. Az urbéren kívül semmi mást nem végezve eloszlan, nem csak meg nem felelne a közváarakozásnak és a közreménységnek, de a kir. szó szentségét is megsértene. Az 1833-ki válaszbán ünnepléses biztosítást vettünk a fejedelemtől, hogy határozatlan időre - ad indeterminatum tempus - a többi munkálatokat elhalasztani maga sem akarja. Ez fejedelmi szó; ennek teljesülése felől nekünk biztosítás kell, s midőn egy részről az elosztást a nép java s az igazságszolgáltatás tekintete sürgeti, másrészt a biztosítást úgy érhetjük el, ha a jövő diaetának mihamarábbi határnapja törvénnyel fog meghatározatni. És ez az első feltétel, melyhez a szónok a diaeta elosztását köti; a második, hogy úgy azok, melyek nélkül az úrbért tökéletesen fogantatba venni nem lehet, valamint más egyebek is, miket az ország rendei hazánk javára mulhatatlanul szükségeseknek, s azért halasztás nélkül elintézendőknek ítélnék, per excerpta még ezen az országgyűlésen elhatározassanak; 3-szor említeni kívánná, hogy az ország igazságos sérelmeit minden országgyűlésen egytől egyig orvosoltatni rendelő 1791: XIII. t.-cz. szerint a már felterjesztett s még felterjesztendő sérelmeink orvoslását kívánjuk. Ezen feltételek mellett kész a junctimtól elállani, s csak így fogadja el a kir. resolútiót.

A MAGYARORSZÁG ÉS AUSZTRIA KÖZÖTTI KAPCSOLATRÓL.

A KK. és RR. 1835. szeptember 4-dikén tartott kerületi ülésökben tanácskoztak ő felségének a kir. cím iránt augusztus 31-dikén kelt válaszárol. Ő felsége ebben kijelenti: Az «I. Ferdinand Ausztria császára» cím mely méltóságot boldog emlékü atyjától öröklé - nem vonatkozik Magyarország és kapcsolt részei királyának amaz után következő címére, sem nem sérti az országnak - melyben az 1723. I. és II. szerint az örökösödés ugyanazon fejedelmet illeti, kit a Németországban vagy azon kívül fekvő többi örökös országokban és tartományokban, s ki az örökösödés rendje szerint országait és tartományait föloszthatatlanul és elválaszthatatlanul birja - azon jogait és alaptörvényeit, a melyek szerint, különösen az 1790/1 X. értelmében, annak saját consistentiája és alkotmánya van, és semmi más országnak vagy népnek alá nem vetett; s ő felsége mind koronázó hitlevelében, mind azzal egyezőleg a rendekhez márczius 2-dikán intézett nyilatkozatában ismételtlen kijelenté, hogy ezeket épségükben föntartani állandóul, királyi tisztének ismeri. Ő felsége tehát a rendek augusztus 19-diki fölterjesztésére kijelenteni parancsolta, hogy az «I. Ferdinand Ausztria császára» cím nem ellenkezik azzal, ha Magyarország királyának hozzá kapcsolt címénél megemlíttetik azon sorrend is, melyben ugyanazon nevet viselt dicső elődei, mint magyar királyok, után következik. Egyébiránt végül ismétli, hogy az «I. Ferdinand Ausztria császára» cím használata mellett ő felsége az ország ősi jogait és törvényes függetlenségét épségben fönn kívánja tartani.

DEÁK FERENCZ: Abban talál legfőképen aggodalomra okot, a mit megnyugtatósunkra akar ezen kir. válasz mondani. Érti ezen záradékot «*prædicti regni, in quo successio eundem, quem in reliquis regnis et ditionibus hæreditariis, in et extra Germaniam sitis, juxta stabilitum articulo I. et II. 1723 successionis ordinem inseparabiliter ac indivisibiliter possidendis principem concernit*». Van ezen záradéknak egy helyes és törvényes értelme, melyet senki kétségbe nem vesz, t. i. hogy jelenleg, valamint a III. Károly, I. József, I. Leopold királyok egyenes maradékinak magvaszakadtáig, Magyarországnak törvényes királya ugyanazon fejedelem, a ki egyszersmind Ausztriának is uralkodója; ez benne van a *præmatica sanctiõban*, s ezt kétségbe senki nem veszi. De ha az idézett záradékot a kir. válasznak egyéb tartalmával egybevetjük, vagy azt kell mondani, hogy nem látjuk, mi végre szolgáljon a jelen kérdésben ezen emlékeztetés; vagy pedig nem csak homályosnak kell azt hinnünk, sőt kénytelenek vagyunk gyanítani, hogy ő felsége az *inseparabiliter et indivisibiliter* szavaknak oly értelmet kívánna tulajdonítani, mintha Magyarország más nemzet vagy tartomány iránt nem kötelezett, független ugyan, hanem mégis egészítő része lenne az 1804-ben alkotott ausztriai császárságnak. Ezt pedig a szónok és mindenki, a ki magát magyarnak vallja, örökön örökké kereken fogja tagadni. Hogy ilyes valamit akar a kir. válasz érteni, csak abból is hihető, mert elismeri ugyan hazánknak függetlenségét, de azért törvényes kívánságunkat el nem fogadja; azt hiszi tehát, hogy más valamely viszonynál fogva oka van ezt el nem fogadni, s ezen viszonyt az *inseparabiliter et indivisibiliter* kifejezésben látszatik keresni. Ez fonák, bal s hazánk önállásával teljességgel össze nem illeszthető magyarázat. Az, hogy Magyarország más tartományoktól független, még nem fejezi ki azon önállást, melylyel hazánk az ausztriai ház örökös tartományainak ellenében bir, s birnia is kell. Csehország is független Ausztriától, Ausztria is független Lombardiától, és viszont; de azért mindnyáján egészítő részei az ausztriai. császárságnak, sőt ezen egymástól független tartományok összesége teszi az ausztriai császárságot. De mi magyarok nem csak függetlenek vagyunk a nevezett és a többi örökös tartományoktól, hanem része sem vagyunk az ausztriai császárságnak, még pedig semmi tekintetben. Szükségesnek tartá itt a szónok kifejteni, mi az *inseparabilis* és *indivisibilis* szavaknak eredeti értelme? Az t. i. hogy az ausztriai ház uralkodása alatt levő tartományok fel ne osztassanak, s ekkint az a «*securitas contra vim externam*», mely a *præmatica sanctiõ* elfogadásának alkalmasint főbb indító oka volt, ne gyengíttessék. Ezen

értelem bővebb kifejtése végett emlékezetébe hozza a rendeknek amaz önkény s erőszak szülte balvéleményét a sötét századoknak, miszerint a nemzeteket és országokat úgy tekintették volt a fejedelmek, mint sajátjokat, mikkel, mint valami majorsági birtokkal, tetszésök szerint rendelkezhetnek, s osztály alá is bocsáthatják. Ily osztálynak nyomát látjuk a habsburgi anyag történetében is, midőn V. Károly Ferdinanddal osztozván, Spanyolországot kapta. De ezen balvéleményt napról napra gyengíté a nemzeti jussok fejleménye és gyengíté a fejedelmeknek saját érdeke, úgy hogy a *pragmatica sanctio* behozatalakor már közönségesen elhatalmazott Európában azon idea, hogy a tartományokat felosztani nem lehet, elhatalmazott pedig a fejedelmek közt is, még pedig, a mint gondolható, nem a nemzetek jussainak respectusából, hanem mert érezék, hogy csak úgy tarthatják fel házaik hatalmát, ha tartományaikat osztályra nem bocsátják gyermekeik között. A magyar nemzettel kötött *pragmatica sanctio*ban tehát ezen szavak: «*inseparabiliter et indivisibiliter*» azt teszik, hogy mi ugyan a habsburgi ház leányágára is kiterjesztjük az örökösödést; de oly föltétel alatt, hogy mivel *vis unita fortior contra externam vim*, az örökös tartományokat felosztani szabad ne legyen, hanem azok elválaszthatatlanok, s feloszthatatlanok legyenek. Ez az *inseparabilitás*nak valóságos értelme, mely az örökös tartományok feloszthatatlanságát garantirozza. Midőn tehát a szónok a *resolutio* ellen s a felirat és a tetteges gyakorlat mellett szavaz, egyszersmind ünnepélyesen kijelenti, hogy Magyarország nem csak független, de semmi tekintetben sem része az ausztriai császárságnak. Jól tudja ugyan a szónok, hogy van érdeke a miniszteriumnak azon gondosan ápolni s elhatalmazni engedett balvéleményt fentartogatni, mintha hazánk az ausztriai monarchiának *integrans* része lenne. De tudja ellenben azt is, hogy a magyar nemzetnek is van érdeke, ezt örökké tagadni és soha meg nem engedni. A mint nem is kételkedik, hogy ezen véleményben a KK. és RR. is közértelműleg osztoznak.

A KATONASÁG ÉLELMEZÉSÉRŐL.

I.

A KK. és RR. 1835. október 16-dikán tartott országos ülésének napi rendjén volt: az «azon közterhekről, melyeket a jobbágyföldeket használó nemesek ezen használatától viselni tartoznak» szülő törvényjavaslat. Ennek 6. §-a a következő volt: «a bennfekvő és átutazó katonaságnak élésházi táplálásához oly móddal, mint a többi jobbágyok járulni fognak». *Piller László*, Sárosmegye követe, a logika ellen valónak látta annak kimondását, hogy «a jobbágyok telkén lakó nemesek is oly móddal járuljanak a katonaságnak élésházi táplálásához, mint a többi jobbágyok, mielőtt a rendek elhatároznák, mikép járuljanak hozzá a többi jobbágyok. Ugyanazért az alimentációról rendelkező t. cz. megalkotásáig a tárgyalt 6. §. fölfüggesztését indítványozta. *Almásy Károly*, Hevesmegye követe, a 6. §-t a jobbágytelken lakó nemesekre igen súlyosnak, igazságtalannak és inpolitikusnak mondotta, s azért kihagyását kérte.

DEÁK FERENCZ: Nem akar ezen törvénycikkelyben a nemes és nem nemes között az alimentációra nézve különbséget tenni, hanem azt kívánja, hogy a deperditák terhétől egyik úgy mint a másik mentessék fel. Ugyanis akkor, mikor a regulamentális ár meghatározottatott, az az ország legnagyobb részére, nézve jelentékeny volt, de az időnek változásai, a kereskedésnek előhaladása és a népesedésnek szaporodása oda vitték a dolgot, hogy már most ezen ár főképp némely megyékre igen terhes és felette káros, mit a nemzet tovább el nem nézhet. Akkor, mikor ezen országgyűlés elején tanácskozni kezdtünk a sorozatról, nem épen megvetendő kisebb szám volt az, mely sürgette, hogy oly munka vétessék fel, mely az egész hazára nézve egyformán hasznos. Ilyennek mondatott a kereskedési munkálat, mert sokan voltak, kik attól tartottak, hogy a kormány egyedül a földesúr költségén fog segíteni akarni az adózón, a többi túlnyomó terheket pedig, melyeket még súlyosabban érez a jobbágyság, de a melyek iránt a kormánynak kellene engedményeket adni, nem hárítandja el. Erre akkor azt mondá a RR. többsége, hogy ez nem fog megtörténhetni, és mindenekelőtt szükség figyelemmel lenni az adózó nép iránt, mely számosabb, és főleg érzi a nyomasztó terhek súlyát. Ezen okok oly fontosak valának, hogy a többség az úrbért első helyre tette, s ennek folytában nem volt egy eset is, midőn a kormány engedményt kívánt a jobbágyokra nézve, hogy a KK. és RR. közül az számos pártolókra ne talált volna, sőt a többség többnyire elfogadta, mert szükségesnek látta, hogy az adózón segíttessék. Már most nem vonná-e a kormány azon vádat magára, hogy a jobbágyon más költségén akar segíteni, ha a deperditák úgy mint eddig létben maradnának? Ha ezen teher első állásától fogva nem helyes, nem törvényes, törekednünk kell azon, hogy alóla az adózót felmentsük. Mennyi nyomorgással és keserűséggel van az összekötve, ezt előszámlálni nem szükséges, mert tudjuk, hogy minden közterhek között, melyek az adózót nyomják, a földesuri adózásokat és a közadót is ide számítva, súlyosabb és igazságtalanabb teher nincsen, mint a deperditák terhe. Kötelességének tartja a szülő azon végzésnél fogva, mely szerint némely tárgyaknak kiszakasztásképeni felvétele elhatározottatott, minthogy az adó biztosságbeli munkálat a maga egész kiterjedésében fel nem vétethetik, ezen deperditák kérdését mindenekelőtt sürgetni, s a tanácskozás alatti törvénycikkelylyel szorosán összekötni, mert az hiszi, hogy ha általában kimondatik, hogy az alimentációra úgy fog adózni a nemes, mint a nem nemes, ezzel kimondatik, hogy a deperditák terhét is fogja viselni, ezt pedig kimondani nem akarná. Azért a mostani szerkezetbe inkább azt látja szükségesnek tenni, mit Sáros vármegyének követe előhozott, hogy t. i. utaljunk azon törvénycikkelyre, melyet készítenők leszünk, azt mondván, hogy a katonaság élésére épen oly módon, mint egyéb jobbágyok fognak a jobbágytelken lakó nemesek hozzá járulni, azon törvénycikkelyt pedig, mihelyt ezt elvégeztük, tüstént vegyük tanácskozásba, s minthogy

úgyis az a végzésük a rendeknek, hogy az excerptákat egyszerre fogjuk felküldeni, kössük ezen kérdést szorosan és elválaszthatatlanul össze ama törvényczikkelylyel, t. i. hogy valamint ezen törvényczikkely nélkül urbariumot sanctionálni nem lehet; úgy a deperditák elhatározása nélkül ez se sanctionáltassék. Előre kimondá itt küldői abbeli akaratát is, mely szerint ők azt óhajtják, hogy miután a katonaélelmezés a regulamentális ár csekélyisége miatt az adózóra nézve igen terhes, ez általában megszüntessék s elhatároztassék, hogy a kormány arról maga gondoskodjék, a nélkül, hogy alimentációval tartozzék az adózó; vagy a mennyiben ez meg nem történhetnék, a természetényeket a kormány egyenesen piaci áron tartozzék megtéríteni. Ezt világos törvény által meghatároztatni s elválaszthatatlanul a jelen törvényczikkelylyel összekapcsoltatni kívánván, újabban is határozottsággal azt nyilatkoztatja ki, hogy a nemes és nem nemes jobbág között ezen szakaszban különbeget tenni nem kíván.

II.

Bárczay József, Tornamegye követe, a következő szöveget ajánlotta «a bennfekvő katonaság élelmezése jövőre megszüntetvén, az átutazó katonaság élelmezéséhez a nem nemes telkeket birtokló nemesek is tartoznak hozzájárulni a kir. kincstár által a folyó piaci árak szerinti megtérítés mellett». *Fáy András*, Pestmegye követe, illőnek tartotta, hogy midőn a tárgyalat «törvényczikkelylyel sok ezer holdat toldunk az adózói fundushoz, s így szépen adunk vele a kormánynak, a kormány is viszont a deperditák tárgyában adjon nekünk». *Marczibányi Antal* a kerületi szerkezetet pártolta, mert elég igazságtalanul fizette már ekkoráig is a szegény nemtelen jobbág az adót a telkeket bíró nemesek helyett. «Ha azon számos megyék követei - így szólott - kik a nemeseket e teher alól felszabadítani kívánják, meg tudnák mutatni, hogy megyéjükben csak egy földesúr is elengedte a nemes jobbágnak a robotot, tisztelném liberalismusukat, de midőn csak a szegény adózó nép rovására kívánják felszabadítani a telkes nemes embert az adó alól, ők pedig duplán is megveszik a robotot, sőt contribútió alól kihúzván a telket, róla utoljára a szegény nemes embert elkergetik, s azt curializálják, akkor ezt nem liberalismusnak, de elnyomatásnak és erőszakos elfoglalásnak kell tekinteni. De még az sincs tudva, hogy az utasítások többsége a katonai táplálásnak tökéletes megszüntetését vagy megváltását fogja-e kívánni». *Gyertyánffy Dávid*, Torontálmegye követe, kíváncsnak tartotta a deperditák megszüntetését, az indítványozott föltételt azonban nem fogadhatta el, «mert vajjon megegyezik-e az igazsággal, hogy az esetre, ha a kormány szorgalmazásainkat nem teljesítendi, az adózó régi állapotában általában meghagyatván, az úrbéri földeket használó nemest illető terhet ezentúl is viselje». *Pfanschmied Zsedényi Ede*, Szepesmegye követe, ki a Deák és Bárczay indítványa közti különbségre figyelmeztette a rendeket, a mennyiben az utóbbi a conditio sine qua non-t el nem fogadván, az alimentatio terhét mindjárt meg akarta szüntetni, visszásnak látta Fáy előadását, mert az úrbéri tanácskozások idején Pestmegye követe azok között volt, kik a nemtelen jobbágoknak a földesúri tulajdon sértésével engedményt adván, ezen engedményekért semmi kedvező kárpótló választ nem kívántak, de most, a midőn nemes jobbágokról van szó, ezen kárpótlást sürgeti. Az úrbér végrehajtását a módosítvány elfogadása által bizonytalan időre nem akarta elhalasztani.

DEÁK FERENCZ: A liberalismus elveiről vetélkedni senkivel sem szeret; általában a gyakorlat mutatja azt ki, t. i. a törvényhozás ösvényén a vélekedések előadása és a voksolás, mert egyes emberek elveiről szó nincs. Azt hallja Pest vármegye követének szemére hányatni a szepesi követőtől, hogy akkor, midőn földesúri jussokról volt a szó, nem kötötte hozzá semmi kárpótló válasz megnyerhetését, most azonban hozzá köt feltételeket, s jó királyi választ óhajt. De vajjon mi nemesebb? Mikor a földesurak hasznairól volt a szó, a pesti követ nem kívánt semmi concessiót, mert akkor maga volt kész adni; ellenben most, mikor leginkább az adózó terheltetéséről van a kérdés, akkor a kormánytól kíván concessiót. Nemde nemesebb ösvényen jár ezen követ, midőn részrehajlás s önhaszon vadászás gyanuja nélkül sürgeti annak könnyebbítését eszközölni? Habár óhajtja is a szóló indítványának pártolását, de alig remélheti, mivel tudja, hogy vannak a hazában oly megyék, melyek az eddigi alimentációval s az eddigi mód által nyomást nem szenvednek, mert kebelökben tanyázó katonaság nincs. Azon okoskodás, melyet Trencsén vármegyének követe előhozott, nem egészen alkalmazható

az indítványra, mert a tornai és sárosi követek vele nem azt mondták, ne adózzék a nemes ember, és csak egyedül az adózó nép viselje továbbra is a deperditák terhét, hanem az adóbeli terheknek tisztábihozására törekednek s annál fogva kívánják: hogy a kormány is a maga részéről hozzájárulván, a deperditák terhét, mely nem igazságos, nem törvényes, nem helyes, megszüntesse. Ez igen egyenes. Azon ellenvetésre, hogy ha a kormány e kívánatot el nem fogadja, mi lesz belőle, azt jegyzi meg, hogy ezen okoskodás, habár sokszor használtatik is, mindenkor valami morális gyengeségnek jele. Maga az ellenvetést tevő követ megegyez a deperditák megszüntetése eszközlésében, s nem teszi hozzá, «hogy ha a kormány el nem fogadja, annak mi káros leendő következése!»? Már a kettő közül mi sikerülhet inkább, akkor fogadja-e el a kormány az alimentationnak megszüntetését, ha a mi kívánságunkhoz képest azt mint feltételt kimondjuk? mert ez oly dolog, mi a kormánynak is szívében fekszik egy jól elrendelt státusban; vagy akkor, ha ahhoz simpliciter semmi feltételt sem kötünk? Melyik esetben lehetőbb, hogy félre vesse azt, miután nemcsak a nemességnek, hanem általában az adózó népnek sorsáról van szó? Vajjon melyik vélemény megy egyenesebben azon ösvényen, melyet a többség követett az urbéri munkálatnak felvétele kezdete óta, az-e, ha bizonytalan időre s minden feltétel nélkül halasztatik el a deperditák iránt az intézkedés, vagy ha oly feltételekkel köttetik össze, melyeknél fogva a kormány kénytelen alkudozásba bocsátkozni? azt a szóló a KK. és RR. ítéletére bizza. Azon észrevételre, hogy a küldők utasításai hiányzanak, azt feleli: éppen azért tanácskozunk, mert azoknak hijával vagyunk; ha hogy beérkezendnek, azon esetben úgyis az fog történni, mit azoknak összehangzó többsége tart. Mi a szepesi követnek abbéli ellenvetését illeti, hogy ez indítvánnyal az úrbér behozatala elhalasztatik, erre azt feleli a szóló: hogy igenis; de kérdi, nem ugyanazon adózó nép javára-e, kinek javára kívántuk az úrbért alkotni? Midőn nem magunk hasznáért, hanem egyedül az adózó nép kedvéért tesszük ezt, akkor tisztán áll a dolog isten és világ előtt, mert részrehajlás nélkül cselekszünk. Azon vádalkozásra, ha nem sikerülend az indítvány, az adózón fogna maradni továbbra is az egész teher, azt viszonozza, hogy ugyanaz a célzás és törekvés; hogy ne maradjon, s ép azért gondolja szükségesnek a jelen tárgy összeköttetését az urbáriummal; hogy annival bizonyosabb alkalma legyen a rendeknek a körülállások kívánata szerint célirányosan intézkedni. Midőn erről egy külön törvény készítését hozá javaslatba, indító oka csak az volt, mert úgy vélekedett, hogy a nagy fontosságú tárgy felett bővebben kívánandnak tanácskozni a KK. és RR.; de minthogy javaslatának veleje csak az, a mi a tornaié, azt egészen elfogadja. Nem is áll Szepes vármegyének azon ellenvetése, hogy ebben nincs meg a *conditio sine qua non*, mivel tetteleg már magában foglalja azt; a mit szóló kimondatni óhajtott; egyébiránt nevezze azt valaki liberalismusnak vagy másnak, ő meg van győződve, hogy semmi sem segít jobban az adózón, mint ezen deperditák kérdésében a tornai indítvány értelmében hozandó igazságos törvény.

A BÉKÉSMEGYEI SÉRELEM TÁRGYÁBAN.

A KK. és RR. 1835. október 31-dikén tartott kerületi ülésökben tanácskoztak a főrendek viszonzóüzenetéről a békésmegyei sérelem tárgyában. Békésmegye ugyanis követének adott abbeli utasítása támogatására, hogy az elejtett úrbéri V. és VIII. t.-cikkek megalkotását sürgessék, körlevelet bocsátott a törvényhatóságokhoz, melyről *Deák Ferencz* a szeptember 14-én tartott kerületi ülésben azt mondotta, hogyha az is lázítást foglal magában, akkor csak rakják a KK. és RR. egyenkint és összesen béklyóba karjukat, mert aligha csak egy is van közöttük, ki egy vagy más tárgyban valaha ne szólott volna oly szabadon vagy szabadabban is. E körlevél következtében királyi leírát érkezett a megyéhez, mely, mint *Deák F.* ugyanazon kerületi ülésben kimutatta, négy rendbeli sérelmet foglalt magában: 1. hogy királyi biztos küldetett ki a főispáni törvényes hatóság elmellőzésével; 2. hogy a megyei határozat miatt egyes tagok vétetnek vizsgálat alá; 3. hogy lázításnak neveztetik a kir. resolúció által el nem fogadott V. és VIII. t.-cikkelyek pártolására intézett felszólítás, és 4. hogy a megyék levelezési joga már nem csak kétségbe vétetik; hanem épen felsőbb ordinatióktól függőnek nyilvánítatik.

A KK. és RR. e tárgyban készült felirati javaslatára a főrendek azt felelték, hogy a szóban levő körlevél a meg nem elégedésnek, a bizodalmatlanságnak és nyughatatlanságnak lázító magvait igyekeztén elszórni, ennek szerzői iránt vizsgálatot rendelni a felségnek nem igaza, hanem kötelessége volt. Sérelem tehát nem forogván fenn, felszólítják a KK. és RR.-ket, álljanak el annál inkább a felíratától, mivel Békés főispánja alkotmányos tiszte szerint az országos tanácskozások által el lévén foglalva, egy más kir. biztosnak kiküldése az 1805-dik t.-cikkelylyel sem ellenkeznék.

DEÁK FERENCZ: A KK. és RR. gyülekezetében felolvasott körlevelet lázítónak s nyugtalanság és bizodalmatlanság magvait hintegetőnek ugyan nem találja; de úgy látja, hogy némi jövődölési erővel bír. Azt mondják ugyanis benne Békés rendei, hogy létezett-e az urbéri V. és VIII. cikkelyek elejtésére nézve az oligarchiának térítő propagandája? s kik és miként hatottak törvénytelen mellékes befolyással törvényhozásunkra? azt elhatározottan csak azért sem akarnák állítani, hogy találva magát senki se érezze. De biz a főrendek üzenetéből úgy látszik, hogy valaki magát találva érezte. A végzés, melynek törvényhozás útján illető helyütt megváltoztatására Békés vármegye az ország törvényhatóságait felszólította, ezen táblának is végzése, úgy valamint a főrendekének, s itt magát mégis találva senki sem érezte; de igenis a főrendeknél, s ők igen iparkodnak magukról a bizodalmatlanság súlyát elhárítani. De a bizodalom kényszerítést nem fogadhat el; meg kell azt érdemelni, s annak önként magától kell teremni, mint az égi harmatnak. Ha valahol, itt áll az «non fit hoc verbis Marce». Tetteket mutassanak a főrendek, ha bizodalmat akarnak nyerni, ha capacitálni akarják a nemzetet, hogy bizodalmatlanságot nem érdemlettek. Reményli a szónok, fel fogja még a KK. és RR. bölcsesége. a nem elvetett, csak a junctimra bizakodásban elhalasztott V. és VIII. cikkelyeket e diaetán ébreszteni. Ott lesz az alkalom, hogy Békésnek bizodalmatlanságát tettleg megczáfolják a főrendek. Fogjanak velünk kezét, iparkodjanak összevetett vállal a haza méltó kívánatait sikeresíteni; de pusztá szavakkal azt a bizodalmatlanságot eldisputálni annál kevésbbé lehet, mert az ily szólítgatások az emberi elmét hasonlítgatásra ingerlik, s ha üzenetük olvasója megemlékezik, kik által s mi miatt estek el e diaetán nemzetünknek legforróbb kívánatai, oly resultatumok őrlődnek ki, melyeket pusztá szavakkal akarni eldisputálni nevetséges igyekezet. Beszéde folytatában több egyebek után a főispán itteni jelenléte szükségét taglalgatván, csudálkozóék, hogy felejtkezhetek el a főrendek mindazon számos szerencsétlen példákról, melyekben a főispánok diaeta alatt, sokszor önindulatjokból, sokszor a politika, az admistratio örve alatt, sokszor kormányparancs következtében Pozsonyból el-eltávoztak. Azt mondják a főrendek, hogy a békési főispán megyéjébe le nem mehetett, mert a főispánokra a diaetán törvényes kötelességek szerint is szükség van. Hát Bars

vármegye főispánjára nem volt szükség, midőn elment Barsba erőnek erejével követet választani, a mikor, mint a következés fényesen megmutatta, követválasztásra szükség épen nem vala? vagy azon más főispánokra, kik le-leszaladtak restaurálgatni, s az isten tudja minő gyűléseken praesideálgatni, a hol bizony nem igen vívták ki magoknak a RR. tetszését, nem volt itt szükség? Mindezek nélkül a diaeta ellehetett, tanácskozhatott, végezhetett; de mikor Békést comissióval akarták megajándékozni, már a békési főispán nélkül a diaeta annyira el nem lehetett, hogy készebbek valának, csak hogy ő valamikép el ne távozzék, mást, t. i. más főispánt leküldeni, a ki nem is diaetai foglalatossága, hanem csak vérségi összeköttetése miatt nem vállalta el a derék megbízást. A szónok ezeket, s miket az előtte szólók mondtak, minden, most legalább helyt épen nem fogható, kimélgetés nélkül a főrendeknek tudtul adadni kívánja, és kívánja nekik magyarázgatni, hogy a statusok által pártolt sérelem abban áll, a mire ők egy szót sem felelnek. Azt is szeretné nekik kereken megmondani, hogy soha se képzelgessék biz ők magokat a haza s a megyék ellenében a közrend egyedüli oszlopainak, mert ez ugyan nevetséges képzelgés, s hogy iparkodjanak inkább velünk egyesülve a nemzet kívánságait előmozdítani: így az irántok tán már létező bizodalmatlanság megszűnhetik, de szóval, ellenkező tetteik ellenében, bizodalmat bizony ez életben soha sem nyernek.

A MAGYAR NYELV ÉRDEKÉBEN.

A KK. és RR. 135. november 2-dikán tartott kerületi ülésében felvételre ö felségének a magyar nyelv ügyében október 5-dikén kelt királyi leirata, mely szerint «ő felsége akarata abban határozódik, hogy az ország rendei a magyar nyelv iránti ügyeket az 1792: VII. és 1805. IV. t.-cikknek és az előrelátásnak elveihez, melyekhez ő felsége ezentúl is ragaszkodik, alkalmazza; megengedi egyébiránt, hogy a törvények latin és magyar nyelven szerkesztessenek, de úgy, hogy kétség esetében a latin szöveg legyen határozó». *Beöthy Ödön* indítványozta, hogy a KK. és RR. ez órától kezdve se feliratba, se törvénybe egy szót se irjanak többé másképp, mint magyarul; *Pázmándy Dénes* pedig azt javasolta, adassék e kir. válasza feleletül, hogy az ország rendei a latin szerkezetet eredetinek soha el nem ismerik.

DEÁK FERENCZ: Igen különösnek látja, hogy harmadfél évig fontolgaták a nemzetnek legtermészetesebb kívánatát, fél év óta ígérlik, hogy a választ minden órán leküldik, s úgy megfontolták, hogy végre alig maradt egyéb satiránál; mert valóságos insultatio azt megengedni, a mit nem kértünk de a nélkül, hogy magunkat nevetségessé tegyük, nem is kérhetnénk, t. i. hogy szabad legyen a törvényt magyarra fordítanunk; s ezen nem kért engedelemhez még az csatoltatván, hogy nyelv legyen a másik nyelvnek bírása, következésképen a szegény jobbágy, ha az 1-ső rész 40. czímére való hivatkozást, vagy az irtásokról szóló törvényt nem érti, a latin textus megolvasására utasíttassék: valóban, valóban nem csak kevesebb az 1805. törvéynél, de azzal egyenest is ellenkező, mert akkor korántsem mondatott, hogy a latin szerkezet a magyarnak ura legyen. Megmutogatja továbbá, mint lőn hajdan azon két elv felállítva, hogy a közigazgatás ne szenvedjen, s kényszerítés a dologban ne legyen, s hogy kívánatunk egyikbe sem ütközik. Ellenben a nemzetnek, melynek közepette latinul értőnek senki sem születik, anyja tejénél pedig azzá csak igen kevés neveltetik, folyvást holt latin nyelvű törvényeket akarni nyakára tolni, hasonlít ama tyrannus cselekedetéhez, a ki magas tornyok tetejére iratá apró betűkkel parancsait, hogy pusztá szemmel olvashatók ne legyenek, s mégis megbünteté az áthágót. A szónok tehát már azt is nagyon különös feltevésnek látván, hogy lesz eset, midőn a két nyelvű törvény egymással nem fog megegyezni, a komáromi követ indítványát, hogy t. i. mi csak a magyart fogjuk eredetinek tartani, annyival inkább két kézzel fogadja, mert az csakugyan igaz, hogy mi a törvényt magyarul hoztuk s vitattuk. De a bihari követ javaslotta tetteges lépéshez is örömet hozzá áll, mert ha a kormány az 1805 törvényt hátralöki, nincs ok, mely miatt mi nagy gonddal őrizgessük, a mi bennünket természetellenesen annyira korlátoz.

AZ. ORSZÁGGYÜLÉS TÁRGYAINAK SORÁRÓL.

A KK. és RR. 1835. november 3-dikán tartott kerületi ülésökben tanácskoztak az úrbér tárgyában október 28-dikán kelt kir. leiratról. Ennek utolsó pontjában ő felsége tudtul adta, hogy a jövő országgyűlését, a rendszeres munkák iránti egyezkedések folytatása végett is, kegyelmesen összehívandja, a már felterjesztett sérelmekre és kívánatokra is válaszait minden órán kiadja, s a még felterjesztendőkre nézve is azt fogja tenni, a mi igazság és törvény iránti szándékának leginkább megfelel, s e tekintetben egészen megegyezik akaratjával, hogy azon törvényczikkek, melyeknek egyike az úrbéri I. t.-czikk 6. §-ában mintegy megalkotottnak jelentetik, másika pedig, az arányosításról szóló, az úrbéri törvények céljának elérésére szükséges eszköznek lenni találtatik, minél hamarabb kidolgoztassanak. A t.-cz. javaslata, melyre az I. t.-cz. 6-dik §-a utalt, szólott «azon közterhekről, melyeket a jobbágy földeket használó nemesek azon használatról viselni tartoznak».

DEÁK FERENCZ: Bármennyire szoktatott is a kormány, hogy legigazságosb reményeink teljesületlen maradjanak, lehetetlen mégis, hogy a kir. válasznak ezen pontja váratlan ne legyen; mert olyakat tagadott meg, miket a kir. szó szentségére támaszkodva követelünk, s mit áldozat nélkül megadhatott. A négy operatum iránti junctim királyi hozzájárulással megerősített végzés volt. Fejedelmi szó szentsége biztosított tehát, hogy az úrbéren kívül az ország lakosinak többi osztályaira is kedvező törvények nélkül haza nem megyünk. Később gyakorlati nehézségek miatt elállottak a RR. a junctimtól; de nem a céltól, melyből a junctim született, t. i. hogy ne csak az úrbért vigyük haza küldöinknek, kikre ebből csak terheltetés hármlík. A teher mindig teher marad, bárt azt az igazság parancsolta, s a nép és hon java kívánta. A cél tehát állott akkor is, midőn már a junctim elesett, s biztosításul a diaeta eloszlásához feltételeket kötöttünk. Mondhatná valaki, hogy a diaeta eloszlátása királyi jus, ahhoz tehát feltételt kötni nem lehet. Nemcsak nincs világos törvényünk, mely e just a királynak tulajdonítaná; de sőt ilyen törvény nem is lehet, mert egész rendszerünkkel ellenkeznék. Nálunk ugyanis tevőleges törvények szabják ki, mit kell okvetetlen minden diaetán elvégezni t. i. a királyi terjesztvényeknek pertractáltatni, s minden sérelmeknek orvosoltatni. Ha hamarabb eloszlik a diaeta, mintsem ezek elvégeztetnek, törvénytelenül oszlik el; ha pedig megtörténik, a minek történni kell, magában el kell oszlania, mert nincs, miért együtt maradjon. Ezekből világos, hogy nálunk eloszlátási jusról szóló törvény nem csak nincs, hanem nem is lehet. Ezekbe azonban most nem ereszkedem; csak azt mondom, hogy e diaeta mindenestre más tekintetbe jő, mert a junctim fejedelmi szóval erősített végzés volt; ahhoz tehát jussunk volt ragaszkodni, s ha nem ragaszkodunk, szintén hatalmunk van kiszabni, hogy mily feltétel alatt állunk el. S mik voltak feltételeink? Először, hogy a jövő diaeta helyét Pestre, napját törvénybe iktattatni kívántuk. A kormány az elsöre három év óta hallgat; a másodikra általánosán felel, hogy megtartja a diaetáról szóló törvényeket. Én kételkedni nem akarok, ámbár a mult idők tapasztalása, s hogy béke idején 1812-től 1825-ig diaetánk nem vala, kételkedésre is okot nyújt. De hiszen három év alatt országgyűlésnek törvény szerint különben is lenni kell, s ezt a junctimtól elállás feltételeül kikötni szükséges nem vala. Mi pedig feltételül tettük, hogy a diaeta Pesten s a törvényben kiszabott napon tartassék. Különös okunk az volt, hogy a junctim célja bizonytalan időkre, de még három évre is el ne vettessék. Ez az ok most is áll, a kívánatot tehát annyival inkább meg kell újítani, mert számtalan példa van törvénykönyvünkben, hogy a diaeta napja s helye törvényben lön kiszabva. Azt sem hallgathatom el, hogy ő felsége a jövő diaetáról szólva, a systematicus munkák folytatását említi. Megmarad-e a nemzet a rendszeres munkák általi semmit vagy keveset tevés ösvényén? vagy nem fog-e mostani tapasztalása után más ösvényt választani? azt mi nem tudjuk. S én soha el nem ismerem, hogy akár mi, akár pedig a kormány a jövő diaeta intézkedésinek elébe vág hasson. Második feltételünk volt, hogy minden sérelmeink

orvosoltassanak. Igéri a kormány, hogy fog adni resolútiót. Valóban ideje, hogy adjon; de ha csak olyat ad, mint szokott, nem nagy örömünk lesz belőle, s feltételünk sem teljesül; mert mi nem csak resolútiót, hanem orvoslást sürgetünk. Harmadik és negyedik feltételünk az volt, hogy el akarjuk végezni nem csak azokat, mik az úrbérrel szoros összeköttetésben vannak, hanem egyebeket is, miket hazánk javára mulhatatlanul szükségeseknek ítélünk. A kormány azt feleli: kedves előtte a T. t.-cz. s a proportionalis perről való intézkedésünk szándéka. Mi előttünk az lett volna kedves, ha fölszólít, hogy mihamarább adjuk elő, miket a hon javára halasztás nélkül megkivántatóknak gondolunk. De ő ezekről hallgat. A T. t.-cz. kedves, hihetőleg azért, mert neki hasznosa többivel nem gondol. Én pedig azt hiszem, hogy ha a RR. az excerptákból magukat kinulláztatni engednék, megcsalnák a nemzet méltó reményeit. És miután ez a resolúció a világon senkit sem capacitálhat az ellenkezőről, nem csak arra szavazok, hogy előbbi feliratunk tartalma élénken megújíttassék, hanem mellőzve a diaeta berekesztése végett engedtetni mondott két hónap kérdését, azt is kívánom, hogy az excerptákba nyomban bemenjünk. Tegyük félre a T. articulust; másról ne tanácskozzunk, és míg az excerptákkal kerületileg el nem készülünk, addig sem a T. articulust, szóval semmit országos ülésbe ne vigyünk. Én legalább ezeket az excerpták nélkül nem csak felterjeszteni, de országos ülésbe vinni sem akarom.

A BOTBÜNTETÉSRŐL.

A KK. és RR. 1835. november 17-dikén tartott kerületi ülésében a tanácskozás tárgya volt: «a nem nemesek büntető pereik főlebbviteléről» szóló törvényczikk javaslata. Ennek tárgyalása közben indítvány tétetett, hogy criminalis vétségek esetében máskép mint a törvényes ítélőszék által senki ne büntetethessék. Ennek ellenében *Várady Antal*, Máramarosmegye követe, megyéjének azon jó szokását kívánta fentartani, mely szerint a kisebb vétségeket a szolgabírák szokták 25-30 bottal megbüntetni.

DEÁK FERENCZ: Nem akar ez úttal annak vitatásába bocsátkozni, mennyire lehet s mennyire nem lehet az emberiséggel ellenkező verést, ütést a büntetések sorából kitörölni? Ámbár átalában el lehet mondani, hogy ha bot nélkül in thesi nem lehetetlen a kormányzás s rendfentartás, Magyarországon sem az. És valóban, a ki állítja, hogy nálunk nincs még a nép oly míveltségi fokán, hogy a botot eltörölni lehetne, állításában circulus vitiosus van. Mert alkalmasint azért nem emelkedett még fel itt-ott a nép keblében a magasabb emberiségnek szelidebb érzelme, mivel úgy bántak vele, mint barommal. El meri a szónok mondani, hogy a mely vidékeken, sőt egyes helységeken is, földesuraknak, tisztviselőknek személyessége ama baromi büntetést nem gyakorlá, annyira emelkedett a szelid szemérem érzelme, hogy a megsikamlott emberre jobban hat a pírógás, mint másutt, hol felemelt bot s korbács díszlik a büntető tisztviselők kezében, az emberiséget borzasztó botoztatás. Aztán, hogy ezek szám és vég nélkül ne botoztassanak, ez már nem is új indítvány. Normalis rendelete a helytartó-tanácsnak, hogy 12 botnál többre a szolgabírák nem büntethetnek, s így a törvény hiányát a végrehajtó hatalom pótolá; csak hogy Máramaros követe bizonyossága szerint némely megyében ez meg nem tartatott. De ha törvénynyé tétetik, bizonynyal országunk legtávolabb részeiben is tiszteltetni fog.

A MAGYAR NYELV ÉRDEKÉBEN.

A KK. és RR. 1835. december 9-dikén tartott kerületi ülésökben tanácskoztak a főrendek viszonyáról a nemzeti nyelv tárgyában. A főrendek nem járultak hozzá, hogy a törvényczikkelyek egyedül magyar nyelven terjesztessenek föl. Nagy Pál indítványozta, hogy e tárgyban a nádor közbenjárása kéressék ki, s a főrendeknek üzenetül adassék, hogy a KK. és RR. a fölíratok, kir. válaszok és t.-cikkelyek iránt kifejezett nézetükhöz ragaszkodnak, s kívánataik valósítását most is óhajtják mindazonáltal kijelentik, hogy a minimum, a miben jelenleg megnyugodhatnának; az volna, hogy a magyar szöveg legyen az eredeti.

DEÁK FERENCZ: A nádori közbenjárás törvény által kitűzött módja lévén az egyezkedésnek ott, a hol nemzet és fejedelem közt nincs egyesség, nem akarja fejtegetni, vajjon theoretice tekintve, alkalmazható-e a nádori közbenjárás a jelen esetre vagy nem? Csupán gyakorlatilag kívánja megvizsgálni, ha tanácsos-e elfogadnunk, a mit Sopron követe javasolt. Ezen szempontból kiindulva, kifejté, hogy a RR. e részbeli cselekvésének három ága van, t. i. hogy a fölírat, kir. válasz és törvényczikkely mind magyar legyen. Mind a háromra megtagadó kir. válasz érkezett, még pedig olyan, melyet legforróbb kívánataink ellenébe vetett gúnynak méltán nevezett Torontál követe. Mit tettek a RR.? A fölíratra nézve kívánatjuk megújítását határozzák; de bármily fájdalmas lett légyen is természeti jussukat nem gyakorlani, az 1805-diki törvény ösvényét szorosan megtartották. A kir. válasz hatalmukban szintén nem vala, s erre nézve is csak a kérelem ösvényén maradtak. De már a t.-cikkelyek magyarul megalkotása tiltva nem volt, s itt, miután a kérés szelid útját hasztalannak tapasztalták, élni kívántak természeti jussukkal, melynek gyakorlatba vételét törvény nem tiltotta. A főrendek a két elsőben megegyeztek, az utolsót ellenzik. És ez a dolog jelen állása. Most azt vallják némelyek: térjünk le a tapodott ösvényről, s kérjünk nádori közbenjárást. Ez háromféleképp történhetik. Először eddigi fölírataink elvei szerint. Így azonban sem a főrendek hozzájárulását, sem elvállalást nem remél, s még kevésbé sikert; a RR. részéről pedig ennek még azon kedvetlen oldalát is látja, hogy eddigi lépésüket tetteleg maguk rosszalnák. Másodszor; lehetne a közbenjárást csak általában, minden elvekhez kötés nélkül kikérni. Ennek könnyen az lehetne következménye, hogy az oly nagy elszomorodást gerjesztett kir. válasz végső záradékától, mely szerint eredetinek a latin szerkezet nyilvánítatik, a felség elállana, s helyébe vagy semmit sem mondana, vagy pedig azt, hogy a magyar is eredeti legyen. De meri állítani, hogy ez a kerek megtagadásnál sokkal rosszabb lenne, nem csak azért, mivel kétség esetében egyik fél a magyarhoz, a másik a latinhoz ragaszkodván, kimagyarázhatatlan baj, s homály helyében valóságos setéség keletkeznék, hanem azért is, mert a dolgot felületesen tekintők véleményét zavarba hozná, sokan azt előlépésnek tekintve, elfogadnák, s ekkép nem csak fönnakadás, hanem valóságos hátralépés következne. A harmadik mód lehetne a soproni követ minimuma. Ezt a szónok el nem fogadhatja; először, mert kimondva, hogy mi a legkevesebb, a miben megnyugszunk, ezzel magunk magunkkal alkudnánk; másodszor, mert eddigi kívánatainknál kevesebbel is megelégedve, elveinket megtagadnók; harmadszor, a jövő diaetának előhaladását bevágnók. És ha csak az a cél, hogy latin törvényünk is legyen, de a magyar az eredeti, ez akkorra is fönmarad; ha a törvény-cikkelyekre nézve határozott lépés esedik, s ekkor nincs szükség intermediatióra, mert a fölírás útjában sem lesz akadály. Ha pedig végre ismét csak az a cél, hogy a két tábla közti egyenetlenséget akarják közbenjárás útján bármi szín alatt kiegyenlíteni, úgy a szónok ahhoz, s általában az intermediatiohoz nem járulhat, hanem marad az előbbi végzésnél.

ARTICULÁRIS DEPUTATIO.

A KK. és RR. 1836. január 12-dikén tartott kerületi ülésében fölvetették a főrendek viszonyozata az előleges sérelmekre kelt kir. válasz tárgyában: Közép-Szolnok, Kraszna, Zaránd vármegyék és Kővár vidéke visszacsatolásának törvénybe iktatását illetőleg a főrendek úgy vélekedtek, hogy minden részletesség mellőzésével, csak a visszacsatolás és országgyűlési ülés és szavazás mondassék ki a törvényben, egyúttal pedig a 1741. XVIII. t. cz. hasonlatára kiküldendő bizottságról is tétessék benne említés. *Bernáth Zsigmond* kiemelte, hogy a visszacsatolás már 1741-ben elrendeltetett, de udvari bizottságra bízván, sikere mindeddig nem volt, s azért törvényes, nem pedig udvari bizottság kirendelését kívánta.

DEÁK FERENCZ: Hasonló véleményben van és az unghi követ okain kívül szükségesnek véli még megjegyezni, hogy a törvény kihirdetésével ezen részek kétségkívül Magyarországhoz tartozandnak, ezen ideában pedig már önként befoglaltatik, hogy mindenkben a magyar törvények rendeletei alatt fognak állani. Ez - így lévén, szükségesképp ki kell azt mondani, hogy vallásbeli szabadságuk csonkítatlan marad, s hogy a sóra nézve ott divatozó kedvezés is fentartatik, mert különben a visszacsatolás általános kimondásával ezekre nézve a jövő diaetáig vagy bizonytalanságban lennének, vagy pedig a kormány önkényétől függnének. Nincs is ok, mely miatt az articularis bizottságot a főrendek ellenezhetnék; mert hiszen a törvényczikkely megalkotásához ő felségének hozzájárulása is szükséges lévén, ez által a kormány jussa nem csak nem sértetik, sőt indítványi jogát a tagokra nézve szabadon gyakorolhatja. De valóban igen méltányos kívánság, hogy ha törvény útján; országgyűlési egyezkedések következtetésében, történik a visszacsatolás, ahhoz az országnak is szava legyen. Igen helyes volt azon megjegyzés, melyet Ungh követe az 1741 XVIII. cz. iránt tett vala; de hozzájárul még az is, hogy akkoron a visszacsatolás Erdélyország kihallgatásának körülményétől volt fölfüggesztve, elhatározó intézkedést tehát a bizottság nem tehetett; most ellenben már sem kihallgatásra nincs szükség, sem feltételek nincsenek, hanem végleg kell a visszacsatolást megtenni. Végre az idézett 1741. törvény 3. §-ában felhozott Bács-, Arad s több megye és a temesi bánóság visszacsatolási módjából vett ellenvetés sem birhatja reá a RR.-et, hogy elhagyják, a mit különösen megemlíteni szükségesnek tartottak. Mert amott nem volt semmi különözés, mire nézve szükség lett volna azon megyéket biztosítani; itt ellenben a vallás és só dolga biztosítást kívánnak. A főrendek okainak ilyenmő megczáfolásánál egyébiránt különösen kiemelni kívánná, hogy az articularis bizottság kinevezése a fejedelem jussát semmi tekintetben sem sérti, s hogy tőle függ az ország részéről kinevezendő tagokat másokkal is szaporítani.

AZ ORSZÁGGYÜLÉS TÁRGYAINAK SORÁRÓL.

A KK. és RR. 1836. január 14-dikén tartott kerületi ülésében *Marich István* és *Pogány József* indítványt tettek, hogy a kevésbbé fontos tárgyak előtt, mint a minők a Ludovicæum, a muzeum, a játékszín, a budapesti hid, vétessék tanácskozás alá az adó megajánlása. *Fáy András* követni akarta az eddigi gyakorlatot, s az adót az országgyűlés végén akarta fölvenni, mert ennek hátrataróztatásában az országos egyezkedés többi tárgyára nézve némi biztosítékot látott. *Deák F.* kijelentette, hogy ha a deperditák végkép el nem töröltetnek, ez reá nézve egy főök lesz arra, hogy jóval kevesebb adót ajánljon, következőleg csak mindennek bevégezése után a diaeta végével kívánt az adó elhatározásába bocsátkozni. *Marczibányi Antal* nem akart a deperditák kérdésének oly köpönyeget adni, hogy ha megszüntetnek, több adó ajánltatik. *Aczél Antal*, Aradmegye követe, meg úgy találta, hogy a kik az adó föl vételét célzó indítványt ellenzik, azt akarják, hogy az országgyűlés még tovább tartson, míg ő befejezését kívánja, s azért dolgozzunk - így szólott - folyvást, s az időt haszontalanul ne töltsük.

DEÁK FERENCZ: Korántsem az volt előbbi észrevételének helyes értelme, hogy ha eltöröltetik a deperdita, az adó felemeltessék. Ezt tenni semmi esetre sem célja, hanem épen ellenkező irányban azt mondotta, hogy ha a deperditák iránt kedvező válasz nem érkezik, az adót jóval és annyival leszállítja, a mennyivel nyomja adózó népünket a deperdita. Az sem vala szándéka, hogy az idő meghatározásával kezét megkösse, hanem csak arra célzott, hogy a mik hazánk javának előmozdítására, súlyos sebeinek orvoslására egyezkedés alatt forognak, szerencsésen bevégeztesse, és miket a KK. és RR. lelkesedése félig már kivívott, oly alapon nyugodjanak, hogy őket az önkény parancsszava el ne sülyeszthesse. A diaetának berekesztését mindnyáján óhajtjuk; de nem minden áron, nevezetesen nem úgy, hogy a miket magas rendeltetésünk kötelességétől lelkesítve hazánk boldogságára megindítottunk, mindazok semmivé legyenek. És ha így érti Arad követe, t. i. hogy kívánjuk addig be nem rekeszteni a diaetát, míg sikert nem szerzünk a nemzet méltó kívánatinak, s nem teljesítjük reményeit, úgy igazsága van; de a szónok ügye szentségére támaszkodva, nyilván kimondja, hogy nagyon kételkedik, vajjon jobb uton indultak-e azok, kik az egyezkedés alatt lévő tárgyak megbuktatásával kívánják az országgyűlés berekesztését siettetni. A szóló követ legalább nem fél attól, hogy a KK. és RR.-re azon ösvényen, melyet többnyire nem Arad követe voxá szerint követtek, polgártáiraik kedvetlen ítéletet fognak mondani. Épen nem csodálkozik, hogy ha némelyek, kik helyzetünket s a körülmények akadályait voltaképp nem ismerik, minket a keveset tevés vádjával illetnek. Minket bizodalom és szabad választás küldött ide, s a közvélemény választottjai a közvélemény ítélete alól magokat el nem vonhatják; de ily ítéletet attól soha sem várt, ki köztünk, ki kebelünkben van, a ki küzdésinknek sorsosa, s kinek helyzetünket nem ismerni nem lehet. Ettől, önmagok kebelökbéli tagtól, a RR. meg nem érdemlették, hogy csufosan megítéltesse, s a szónok ezt ugyan a maga részéről soha el nem fogadja.

A SZÓBELI PEREK BIRÁINAK VÁLASZTÁSÁRÓL A SZ. KIR. VÁROSOKBAN.

A KK. és RR. 1836. január 18-dikán tartott országos ülésében a kir. városok követei hevesen küzdöttek ama javaslat ellen, hogy a szóbeli perek bíróságához kir. városokban a polgárok szabad szavazattal három bírót válasszanak: egyet a tanácsból, s kettőt a polgárságból; hanem a főrendekkel megegyezőleg, a kir. városoknak a rendszeres munkálatokban elintézendő elrendezésökig, meg akarták tartani az addig divott szokást, mely szerint szóbeli perekben itt a város bírása, ott a tanács tagjai ítéltek. *Galle Menyhárt*, Szeben város követe, a javaslatról úgy nyilatkozott, hogy az a kir. városokat jussaiból és szabadságaikból kivetkőzteti.

DEÁK FERENCZ: Igaznak vallja ugyan, hogy valameddig a kir. városokról rendszeres és minden irányban kimerítő intézkedés nem történik, addig igen sok ágakban egyenlőtlenség fog a városokban divatozni. De ha már mindent ezúttal elintézni nem lehet, hogy legalább azon tárgyakra nézve, melyek iránt rendelkezünk, uniformitást hozzunk be, ez csakugyan minden törvényhozásnak kötelessége. Távolról sem ismeri el a szónok azt, a mit Szeben városa követe mondott, mintha t. i. ezen rendelkezés a városok jussait és szabadságait csonkítaná. Ha a kir. város alatt azt kell érteni, a mit mindnyájan értünk, s érteni fogunk, de maga Verbőczy is értett, t. i. c. *complexus civium*», úgy ezen javaslat, midőn a bírák választásának jussát egy részben legalább visszaadja a polgárok közönségének, nemcsak nem szorítja a kir. városok, az az a polgárok jussait, sőt erősíti, terjeszti, s felszabadítja azon szorítás alól, melyben eddig a városi tanácsok és választott *communitás* által tartattak. Igenis a városi magistratus szorította meg a kir. városok jussait; mi azokba, mi törvényes állásukba kívánjuk őket visszahelyeztetni, s vissza is kell helyeztetniök, mert míg ez nem történik, addig a kir. szabad városok ama szép rendeltetésnek, melyre e hazában meghivatva látszanak, voltakép meg nem felelhetnek; addig a magas polczot, melyre nyomosságuknál és helyezettetésöknél fogva méltán számot tarthatnak, el nem foglalhatják. (Helybenhagyás.) Nincs oly képzete a szabadságnak, mely szerint a szabad választási jussnak megadása, jussok és szabadságok megszorításának mondathatnék; nem mondathatik tehát annak a kir. városoknál is; de jól meg kell jegyezni, hogy a magistratus még nem királyi város, és nem is hiszi a szónok, hogy a KK. és RR. most is, és mindig és akkor is, a mikor a kir. városok jussairól rendszeresen leszen szó, a kir. város név alatta magistratust fognák valaha érteni.

A PRÆVENTIVA CENSURÁRÓL ÉS A CAUTIÓRÓL.

I.

A KK. és RR. 1836. január 23-dikán tartott kerületi ülésében a tanácskozás tárgya volt: az országgyűlési tudósításokkal foglalkozó hirlapok iránt javaslattevél végett kiküldött bizottság munkálata. A követek közül többen kijelentették, hogy a diaetalis ujságlapokra előleges bírálatot kívánnak ugyan, de nem a kormány, hanem az országgyűlés által gyakorlandót.

DEÁK FERENCZ: Visszaemlékezvén, hogy midőn a volt personalis (Mérey) 1833. január 10-dikén a præventiva censurát említé, minő közbosszúsággal kelt ki ellene az egész követi test, nagyon csodálkozik, hogy csak egy követ is akadhat, a ki ezen jelenet után még előleges bírálatot emleget. Figyelmezteti a rendeket, hogy itt nem a követek legitimatióját biztosító naplókönyvről, hanem ujságlapokról van szó, melyekre nézve amattól hasonlatot venni annál kevésbbé lehet, mivel a naplónak gyakorlatban lévő bírálata tulajdonkép nem is censura, hanem hitelesítés, hasonló a megyék gyűlései jegyzőkönyvének hitelesítéséhez, melyet másutt, p. o. Erdélyben, az ország rendei in pleno teljesítenek, nálunk pedig csak az idő vesztességének kikerülése tekintetéből bizatott a RR. köréből választott, s censoroknak helytelenül nevezett tagokra. Mert hiszen a censurának alapelve az, hogy a mi sértő, a mi törvénytelen, annak kinyomatása meg ne engedtessek; az országos napló hitelesítése pedig ép ellenkező, mert ennek arra kell ügyelni, hogy a mi itt mondatik, legyen bár sértő, legyen törvénytelen, a naplóba hiven bemenjen. Ez nem censura, hanem hitelesítés, a melyet ujságlapokra alkalmazni teljességgel nem lehet. Ha tehát most a diaetalis ujságra nézve valamikép az előleges bírálat elve kimondatnék, ebből természetesen következnék, hogy annak egyebekben is fenn kell állani, s ha kérdenék, hogy ki által kellessék országgyűlésén kívül gyakoroltatnia? természetes felelet volna, hogy a kormány által. És így kimondanák a RR., a mit magyar törvény még soha ki nem mondott, az országgyűlés pedig egyenesen mindig tagadott: t. i. hogy lehet előleges bírálatnak helye hazánkban. Figyelmezteti tehát a RR.-et, hogy a sürgetett voxolás által tovább mehetnének, mint első tekintettel akarnak, mert ha egyszer bármi szín alatt felállították a præventiva censurát: a szabadság palladiumának, a nemzet legszentebb jussának gyökerét metszették el. A szóló követ tehát, mintsem ezt bármi szín alatt behozva lássa, később lenne a célba vett munkától egészen elállani s azt boldogabb időre halasztani.

II.

Ugyanebben a tárgyban még egyszer szólott. Indítvány tétetett ugyanis, hogy a javaslat által 2000 forintban megállapított cautió 5000 fortra emeltessék.

DEÁK FERENCZ: A cautió nagyobbítása ellen azon gyakorlati nehézséget fejté ki, hogy míg külföldön az ujságírás állandó és biztos élelem módja, mely a vállalkozót, ha a közönség tetszését megnyerni képes, egész életére igen nyereségesen biztosítja, ezt az országgyűlési tudósításokról állítani nem lehet, mert fennállásuk az országgyűlés tartása által lévén feltételezve, ez pedig gyakran nem esztendőkre, de hónapokra sem nyújthatván állandósági biztosítást, a vagyonos vagy más hivataloskodásban levő személyek között igen kevesen fognak akadni, kik magokat a közjónak feláldozzák. Nem kell tehát a dolgot szerfelett nehezíteni, annyival inkább, mivel pénzbeli dolgokban a kezes állítása sem oly könnyű, mint első pillanattal gondolnánk, mert materialis érdekeknél a legemberségesebb embertől is igen hajlandók vagyunk materialis biztosságot kívánni.

HORVÁT ISTVÁN ÉRDEMEINEK ELISMERÉSÉRŐL.

A KK. és RR. 1836. január 30-dikán tartott kerületi ülésében fölvetetett a muzeum tárgyában kiküldött kerületi bizottság jelentése, mely egyik pontjában megemlékezték *Horvát Istvánról*, a Széchenyi országos könyvtár őráról, mint a ki a tudományok, de kivált a nemzeti nyelv, historia és diplomatika körében szerzett jeles érdemei által nem csak a haza, hanem a külföld figyelmét is magára vonta, azon óhajta, hogy *Horvát I.*-nek elegendő és tisztességes fizetés rendeltessék, hogy a nyomasztó anyagi gondoktól fölmentve, közérdekű tudományos munkálatait folytatni és bevégezni ideje legyen.

DEÁK FERENCZ: Kifejté mind azt, mivel tartozik a nemzet tudósainak, kik a tudomány, nemzetiség s felvilágosodás ösvényén díszre, boldogságra vezérlik a népeket, mind pedig különösen Horvát István érdemeit; megemlíti, hogy a nemzeti nyelv s nemzetiség ügyében halhatatlan Révaynk után nálánál több érdemmel senki sem dicsekedhetik; hogy jelenleg a pesti tudományos egyetemen két katedrát foglal el, a magyar nyelvet s diplomatikát ritka tudománnyal s pirulás közben legyen említve, mint supplens tanítván, actuarius az universitásnak, a Széchenyi könyvtár őre, sok egyes munkákkal is kénytelen foglalatoskodni, s mind azért, hogy az éjből is nappalt téve, magát, háza népét táplálhassa. Ennyi temérdek foglalatosság, ennyi gondok között lehetetlen, hogy roppant ismereteit akként gyümölcsöztesse maradandólag hazánkban, mint ezt kevesebb elfoglaltatás között tehetné. Itt tehát az ő jutalmazásával, melyben érdemeinek elismerése a legfőbb rész, kettős cél lesz érve. Egyik, hogy a nemzet megteszi, a mivel tudósainak, önjára tekintetéből is, és másoknak serkentő például tartozik; másik, hogy Horvát Istvánnak mód nyújtatik különböző foglalatosságai közül a terheesebbektől megválni, ez által más tudós hazánkfiainak is magok alkalmazására utat nyitni, s a nemzet roppant hasznára, nemzetisége kifejtésére szánt munkálódását nagyobb hatással folytatni.

A KISAJÁTÍTÁS JOGÁRÓL.

I.

A KK. és RR. 1836. február 3-dikán tartott kerületi ülésökben tanácskozták a főrendeknek a budapesti álló hid tárgyában kelt 3-dik viszonzóüzenetéről. Ebben a főrendek kijelentik, hogy - kész lévén Pest városa a hid tulajdonára nézve egyességre lépni - a kisajátítás kérdésébe nem bocsátkoznak. *Vay János*, Szabolcsmegye követe, indítványt tett, mondassék ki törvényben, hogy ha elismert közérdekű vállalatok végett a hazának valaki vagyonára szüksége van, s ez iránt egyesség nem eszközölthetnék, tartozzék a tulajdonos vagyonát illő kárpótlás mellett átengedni.

DEÁK FERENCZ: Részletes előterjesztéssel mutogatá, hogy a kereskedési közlekedés könnyítéséről gondoskodnunk már nem annyira hazánk jó volta felemelésének tekintete int, mint inkább a fenyegető veszély megelőzésének, s annál fogva lételünk fentartásának kötelessége kényszerít. Nem kíván ezen tételnek bizonyításául mélyen beereszkedni mindazokba, miket kereskedési előmenetel, s azzal összekötött termesztési virágzás tekintetéből az olcsó és sebes közlekedési eszközök szükségéről mondani lehetne, s a mik különben is közönségesen ismereteseek; azt sem akarja bővebben taglalgatni, hogy azon élénk mozgás, mely a jelen pillanatban Közép-Európának csatornák és vasutak általvaló összezsugorítására nézve oly mértékben mutatkozik, hogy az újságlapok majd minden nap egy-egy új vállalat keletkezését adják értésünkre, hogy - mondja - ezen élénk, egyesült törekvés minő sorvasztó, sőt előlő hatással fenyegeti mindazon tartományokat, melyek az időnek komoly intéseire nem figyelmeztvén, a semmit nem tevés állapotjában tespednek; csupán a Szabolcs követe által is említett példának közvetlen hatását, s az abból hazánkra eredendő következtetéseket kívánja némileg kifejteni. Tudják a RR., hogy a Lemberget Béccsel összekötendő vasútnak építése már kétséget nem szenved, s e nagyszerű vállalat rövid időn végrehajtva lesz. Hogy Lengyelország gabonatermesztés tekintetében a legtermékenyebb országok egyike, s bőségre nézve akármely világkereskedési piacot ellátni, s különösen hazánkkal is a concurrentiát kiállani képes, az közismeretű dolog, s azért e részben csak annyit említ, hogy Galicziában a gabona ára most is felényivel olcsóbb, mint magyar hazánknak legtermékenyebb vidékén. Itt tehát a kereskedési mérleg már úgyis ellenünk áll, s hogy ennek kiegyenlítésére, még hasonló körülmények közt is, az örökös tartományok fölött a kormánytól valamely különös kereskedési kedvezéseket várnunk lehetne, ily ábrándozásokkal nem hiszi, hogy hazánkban magát csak egy ember is éltetné. Vegyék fel már most a RR., hogy mindezen, már magokban is eléggé kedvetlen körülmények után, a galicziai gabona, a felállítatni célzott vasút segéd-mével, annyira olcsó áron fog Bécsbe szállítatni, hogy egy mázsányi teher egész Bécsig csak 6 pengő krba kerül; tekintsék más oldalról, mennyibe kerül a bácsi búzának Gönyőig víz elleni felvontatása, onnan pedig Bécsig tengelyen szállítása, és lehetetlen, hogy mindenki meg ne győződjék, hogy a bécsi piac, s vele egész Ausztria hazánkra nézve tökéletesen elvesz, hazánk legtermékenyebb része, a gazdag Tisza melléke, a Bánát s Bács vármegye egészen tönkre van téve, mi saját földünk kövérségében megfulunk; s e tekinteteknél már többé nem az forog kérdésben akarjuk-e hazánk virágzását emelni? hanem ha akarunk-e létezni tovább, vagy egészen elveszni? És ha meggondolják a RR., hogy a kereskedési világban megelőztetni szerfelett nagy baj, mert az elkésést helyrehozni, s azon utat, melyet a kereskedelem egyszer vett magának, megváltoztatni, kimondhatlan nehéz: lehetetlen nem hinnie, hogy az egész ország egy szívvel lélekkel elismeri, hogy könnyebb közlekedési eszközökre, s különösen vasutakra minekünk is okvetetlen szükségünk van, s a dolgot kipótolhatlan kár nélkül úgy szólván már tovább halasztanunk sem lehet. A közszükség tehát tagadhatatlan alaptételnek vétetvén fel, természetes, hogy a célzott akarva, az eszközökről is gondoskodnunk kell. Mennyire tanácsos,

sőt menynyire lehetséges e részben az ország közerejéhez folyamodni, s a szükséges vasutakat, canalisokat, országos erővel létesíteni? arról ez úttal szólni csak azért is felesleges, mert publicus fundusunk nincs, s a kereskedési munkálat rendszerébe tartozó statusgazdálkodási tárgyakat e diaetán már fel sem vehetjük. De egyébiránt is a statustudomány adataira, s az egész világ gyakorlati példájára támaszkodva, alkalmasint minden hosszabb mutogatás nélkül axiomaként felállíthatjuk, hogyha arra várakozunk, míg p. o. az ország épített vasutat a hajókázható Dunától a szomszéd Ausztria fővárosáig; erre a mai viszonyok között alkalmasint hiában várakozunk. Ilyes vállalatok, minden valószínűség szerint, csak magános egyesületek útján létesülhetnek: ezeket kell tehát lehetővé tenni, ha a közjót akarjuk. S a szónok úgy hiszi, hogy e részben a budapesti hidra nézve felvett ösvényt lehetne követni. A vámtól való mentségek nehézséget alkalmasint nem tesznek, mert miután vasutaknál, canalisoknál, nem oly közönséges communicationális mód forog fenn, melylyel élni valaki kényszerítettnek, hanem csak magános költségen eszközölt fuvarkönnyítés: alkalmasint nincsen ember, a ki privilegiális helyzetének oly furcsa magyarázatot adna, hogy más ember vasutat építsen tömérdek költséggel, azon egy vagy másnemű szekereket tartson, ő pedig felüljön a szekérre, s ingyen utazzék rajta vagy ingyen szállítsa buzáját. Erről tehát szólni sem kellett, csak az a kérdés, hogy a kisajátítás elve, a statusnak eme tagadhatatlan jussa, s az ily vállalatoknak multhatatlan feltétele, miként alkalmaztassék? Angliában, hol a parlament minden esztendőn együtt ül, be lehet várni, míg ily nemű közhasznú vállalat végett társaság létesül, s magát bejelenti, hogy részére a kisajátítás elrendeltethessék; nálunk a dolog másképp áll, és már feljebb megemlítetett, hogy ilyes tárgyakat halasztgatni annyit tesz, mint eltemetni. Valamint tehát a budapesti hidra nézve, még mielőtt társaság jelentette volna magát, mind a vállalat szüksége, mind pedig a kisajátítás alkalmazása kimondatott, úgy azt egyebekre is már e diaetán előlegesen ki lehet mondani, annyival inkább pedig, mert a szónok bizonyosan meri gyanítani, hogy e tárgyban minden követnek utasítása van. Ugyanis a commercialéban, nevezetesen az V. szakasz motivációja c) pontjában, s az annak következtetésében de utilibus operibus per societates, vel privatos struendis javasolt törvénycikkelyben, az országos küldöttség javaslatba tette, hogyha valamely társaság vagy magános vállalkozó a főkereskedési ductusokban hidat, vagy pedig a fundus publicusból, s részint a törvényhatóságok által építendőkn kívül, a kereskedés könnyítése, s az ország lakosainak kényelme végett, utakat, csatornákat, vasutakat, vel aliud simile cum reali publica utilitate conjunctum opus propriis impensis struere vellet, annak bizonyos évekig különbség nélkül mindenkitől taxát szedni megengedtesse, s részére kárpótlás mellett a szükséges kisajátítás is elrendeltessék. Az országos küldöttségnek ezen javaslata - mely ellen nota bene semmi votum separatumot sem látunk - a törvényhatóságokkal közölve lévén, arra minden követnek utasítás adatott. Mindezeknek folytában kettő az, a mit tenni lehet. 1. Vagy ki kell törvény által mondani, hogy p. o. oly vasútra, vagy illetőleg canalisra nézve, mely Bécs városát Dunánk hajókázható részével; vagy Pestet a török határszélekkel, vagy - a sérelmek sorában tett végzés szerint is - a tiszai részeket p. o. Szolnoktól vagy Szegedtől véve Pest városával, vagy pedig magát Debreczent Pesttel összeköti - vagy a mi mást még a RR. jónak találnak, s ha úgy tetszik, megemlítvén mindazon ductusokat, melyek a kereskedési munkálat de viarmu structura et conservatione javasolt törvénycikkelyében foglaltatnak - ha valamely társaság ilyenek építését magára vállalni akarná, s a vonal magánosok birtokán menne keresztül, és ez iránt a birtokosokkal meg nem alkudhatnék, részére kisajátítás elrendeltetik, s a kárpótlási summáknak elitélése végett a budapesti hid iránt kirendelt országos küldöttség birói hatalommal felruháztatik. Vagy pedig 2. lehet az országos küldöttség törvényjavaslatát - némely módosításokkal, p. o. hogy az engedelemadás ne a kormánytól függjön - elfogadni, s általában kimondani, hogy ha közhasznú vasutat, hidat vagy csatornát akar valaki építeni, nem sikerülhetvén az egyezés, kisajátításnak lesz helye s az országos biztosság bíraskodik.

Melyiket fogadják el a RR.? az a többségnek bölcs ítéletétől függ; de ismétli, hogyha, nem mondja hazánk virágzását, de csak existenciáját is szívünkön viseljük, hallgatva nem vesztegethetünk, sem pedig időtlen félszeg temporisáló rendszabásokhoz nem nyulhatunk.

II.

Ugyanebben a tárgyban még egyszer szólt. Végzésileg kimondatván, hogy a vasutak, vízesatornák s ilyennemű vállalatok a törvény oltalma alá helyeztetnek, s hogy az engedély megadása és a kisajátítás elveinek alkalmazása országos bizottságra bízatik, többen a tarifa meghatározását az országgyűlésnek akarták föntartani, vagy legalább a bizottság megállapítása szerint változhatatlanná kívánták tenni; mások azt akarták, hogy az ily vasutak és csatornák bizonyos évek lefolyásával az ország sajátjaivá váljanak.

DEÁK FERENCZ: Igen jól tudja, hogy másutt nem a végett adatnak ily nemű vállalatoknál a társaságnak bizonyos esztendőök, hogy azok lefolytával a vasút az országé legyen, hanem hogy bizonyos évekig azon a vonalon más társaság ne építhessen, azontúl megszűnván a kirekesztő privilegium. Ez azonban merő illúzió, és koránsem lehet gondolni, hogy oly társasággal, mely p. o. 50 évig monopoliumot gyakorol, s ez alatt a vasútba fektetett pénzt kamatostúl együtt visszakapja, s annál fogva most már a bért igen sokkal lejjebb szállíthatja, egy más társaság, melynek még egész tőkéjét vissza kellene nyernie, s annál fogva a bért magasb fokon tartania, a concurrentiát kiállhassa. Ez mathematicae igaz, következőleg, ha az építendő vasút örökre a társaság szabad rendelkezése alatt marad, bárha csak 50 évre kapott legyen is kirekesztő privilegiumot, gyakorlatilag véve örökös monopoliumja van, mert azon a vonalon vele más társaság nem vetélkedhetik. Ezt már külföldön is átlátták; azonban az egész dolog még nagyon új lévén, s a hiba egyszer már megtörténvén, azon nem segíthettek. Egyébiránt még sehol se folytak le a kikötött esztendőök, s azért nem is tudjuk, mit fognak ily esetben más nemzetek cselekedni. A fentebbi számvetés azonban csálhatatlan lévén, a szónok épen nem látja át, miért ne lehetne minálunk a vállalkozókkal az alkut úgy megpróbálni, hogy a vasút bizonyos évek múlva az ország rendelkezésére szálljon. Hogy ez kívánatos volna, s az újításoktól visszaborzadó keblek előtt is a dolgot kedvező színbe öltöztetné, azt tagadni nem lehet; mert a kereskedés annál élénkebb s virágzóbb, mentül olcsóbb a közlekedés és szállítás: annál fogva legjobb volna, ha minden uti bért el lehetne törölni; de ha ezt a tatarozásnak, kivált a vasutaknál igen tetemes költségei miatt elérni nem lehet, kívánatos legalább, hogy a lehetőségig leszállíttassék, a mit csak úgy reménylhetünk, ha az ilyes communicationális eszközök valaha az ország kezére kerülnek, s ekként privat nyereséges jövedelem kutforrásai lenni megszűnnek. A szónok nem is tartja lehetetlennek, hogy e tárgyak az ország birtokába jussanak s általa administráltathassanak, és ez különböző utakon s bizonyos feltételek mellett magános társaságnak átadásával is eszközölhető. Azonban véleményéhez, melyet csak könnyebb elfogadhatás tekintetéből terjesztett elő, magát épen nem köti; de a tarifának akár országgyűlés, akár országos biztosság által való megállapításában a követtársa által említett okoknál fogva is soha meg nem egyezik.

AZ EGYHÁZI TIZEDRŐL ÉS A SZ. KIR. VÁROSOKRÓL.

I.

A KK. és RR. 1836. február 10-dikén tartott országos ülésekben tárgyalták a kerületileg készült 3-dik üzenet javaslatát a főrendek válaszára a tized iránt. A javaslat a főrendek ellenében, kik törvény alkotását e tárgyban sem szükségesnek, sem tanácsosnak nem tartották, ajánlotta a megmaradást a kijelentett szándék mellett, hogy a tizedről még ez országgyűlésen törvény alkottassék. *Több városi* követ kijelentette, hogy valamint törvénytelennek tartják a KK.-nak és RR.-nek a szóbeli perek tárgyalása alkalmával a kir. városokra nézve hozott határozatát és ellene óvást tesznek, úgy óvást tesznek az ellen is, hogy a tizedbeli jövedelem középszámát sz. kir. városokban vármegyei küldöttség nyomozza ki. Az *elnök* azon óhaját fejezte ki, hogy a rendek álljanak el a törvényjavaslattól, mert a tized a tized urának tulajdona, s ilyenén igazaknak a közvéleményre való hivatkozással történő megváltozása ellenkezik a tulajdon szentségével. A városi követek nyilatkozatára kijelentette, hogy «az ellenmondásnak helye nem lévén, ha valakinek valami nem tetszenék, abban meg nem egyezését jelentheti csak ki». *Borsiczky István*, Trencsénmegye követe, fejtegette, hogy a tized nem a clerus tulajdona; a szóbeli perekről pedig megjegyezte, hogy az erre vonatkozó törvényjavaslat nagyobbította a polgároknak hatósági körét, a mennyiben befolyást adott nekik a kisebb keresetek iránti bíróságra, s így a városi követek panasza igazságtalan és helytelen.

DEÁK FERENCZ: A kérdés alatt lévő tárgy érdemébe bővebben ereszkedni nem kíván, mert a rendek e részbeli végzése igazságos. Részéről azt tartja, mit Trencsén követe bővebben kifejtett, hogy a tized nem a clerus tulajdona. Minthogy azonban a clerus a status szolgája, szükséges, hogy a status annak jólétéről gondoskodjék. Mikép azonban és mi módon kívánja a status ezen cél elérése, abban kezét a statusnak senki sem kötheti meg. Hogy pedig a status kíván a clerus jobb létéről gondoskodni, annak világos példája az előleges sérelmek tárgyában készült felirat, hol a rendek a kormánynak a clerust taksáló rendeletei ellen kikelnek, mert addig, míg a javak törvényesen a clerus kezénél vannak, kötelessége minden polgárnak a clerusnak e részbeli jussait és igazait tisztelni, s ezen elvből kimenve, jelentik az országos rendek meg nem egyezéseket a kormány rendeletiben. Azonban, hogy a status ne rendelkezhetné a maga javairól, azt sem a status elveivel, de Magyarország törvényével sem lehet megegyeztetni. Nem pedig a magyarországi törvénnyel, mert kérde, van-e valamely tárgy, mely iránt annyi sok és számos törvények lennének, mint a tizedről? De ha nem lehetne a tizedről rendelkezni, vajjon hogy lehetne a tized iránt az örökös haszon bérlését elhatározni? Ezek tehát eléggé bizonyítják, hogy a tized nem a clerus tulajdona, hanem a status vagyona, s mint olyanról a status rendelkezhetik, minek több példát is adta. E tárgyban sokat lehet felhozni, melyek azonban más alkalommal is előadattak; részéről csak azt óhajta, hogy figyelemzén a rendek a jövőre, kezüket meg ne szorítsák, mert ha most kimondatnék azon elv, hogy a tized a clerus tulajdona, akkoron jövőre, midőn a nevelés módja a rendszeres munkálatokba felvételnek, ezen mostani határozatuk akadályoknak lenne kutfeje, és azért részéről a rendek által ajánlott törvényjavaslatban tökéletesen megnyugszik. Mi a szóbeli pörök iránti törvényjavaslatot illeti, megnyugszik az előlülőnek kijelentésében, hogy ezt, mint úgyszólván országos végzés által eldöntött tárgyat, többé vitatás alá venni nem lehet. Azonban a városi követeknek azon kijelentésén, hogy a javasolt törvényezik által a városok jussai megszoríttatnak, eleinte aggódott, és azt hitte, hogy ezen városi jussok megszorításához és megcsónkításhoz ő is, kinek utasítása szintén az volt, hogy a javasolt törvényeziket pártolja, hozzájárult. De bővebb megfontolás után aggodalma eloszlott, mert azt tapasztalta, hogy a városi követek azt kívánják, hogy a szóbeli pörök elítélése továbbá is a városi tanácsnál hagyassék; a rendek ellenben azt óhajtják, hogy a szóbeli pörök elítélésébe két polgár is folyjon be. Már kérde, vajjon ezen határozat, mely által a polgárok jussai tágíttatnak, a kir.

városok jogainak megcsonkítása? Ő azt hiszi, hogy a szabad választás által a jus nem csonkíttatik, hanem nevededik; innen tehát világos az, hogy a városi követek, mivel a javasolt törvényczikk által a városi tanácshatósága korlátoltatik, ezen korlátolást a város jussai megcsonkításának tekintvén, magát a városi tanácsot kívánják a város nevezete alatt értetni. Ezen definitióját a városnak azonban sem a statutudományyal, sem pedig a magyarországi törvénnyel megegyeztetni nem tudja. Nem pedig a magyarországi törvénnyel, mert ha csak Verböczynek definitióját veszi is, ez azt mondja: «civitas est complexus civium», nem pedig azt «civitas est complexus magistratualium»; midőn tehát az összes polgárok jussai bővítettnek, akkor ugyan a városi tanács hatósága korlátoltatik, de abból nem következik, hogy ez által a város jussa csonkíttatnék. Ő ugyan tiszteli, szintén mint az előlülő, a városi rendet és annak jussait; de meg van arról győződve, hogy a törvényhozásnak jussa a régi szokást, a régi törvényt, az idő lelkéhez és a körülállásokhoz alkalmazni és megváltoztatni. Ő neki igyekezetei mindig oda fognak czélozni, hogy a királyi városok méltó polczra juthassanak, azonban mindig csak Verböczynek értelmében vévén a királyi városokat. Ha annak idejében azoknak állásáról és az országgal való érdekeikről szó leend, meggyőződését utasításával bővebben előterjesztendi; most azonban, mint már kimondá, az előlülővel tart, hogy t. i. az országos határozatok többé tanácskozás tárgyai nem lehetnek.

II.

Terstyánszky Imre, a pécsi káptalan követe, Deák ellenében megjegyezte, hogy «az előleges sérelmek, melyek az 1825. és 1830. országgyűlésekről valamint a jelenvalóból is ő felsége elé terjesztettek, az egyházi rendnek jószágai és birtokai fölött való jussairól azon elvet állítják föl: clerus enim Hungariæ præterquam quod bona sua nobilitari jure nullis datis aut præstationibus obnoxio teneat; s hogy a mostani országgyűlés azon sérelmeket már hat ízben sürgette és mindannyiszor magáévá tette a fölhozott elvet. Részéről az okos világ előtt nem merné most feketének vitatni azt, a mit hatszor fehérnek vallott». *Haske Sándor*, Kassa városa követe, kereken tagadta a szóbeli perekre nézve hozott határozat törvényességét, s szemére vetette Borsiczkynek, hogy midőn a szóbeli perekről szóló javaslat tárgyalatott, ezt, a főrendek véleményével megegyezőleg, a rendszeres munkálatokra kívánta halasztani, most pedig előbbi kijelentését mintegy visszavonja. *Dienes István*, Eperjes város követe, kijelentette, hogy «szeretné látni azon vármegyebeli tagokat, kik a városi territoriumtól járó tizedet megtagadó egyes polgárt a város körében megítélnék». Az *elnök* az országos végzések tiszteletére hívta föl a rendeket; a tized iránt a többséget a kerületi szerkezet mellett mondotta ki.

DEÁK FERENCZ: A pécsi káptalan azon felszólítására, hogy miért hivatkozunk a régibb adatokra, s miért nem az újabbakra is, melyek nyilván mondják, hogy a clerus javait nemesi jussal birja, feleletül megjegyzi, hogy jelenleg csak ezen tábla határozatáról van a szó, mely azonban a káptalani követ által felhívott 1825. és 1830. esztendei elvekkkel épen nem ellenkezik, a mennyiben nemesi módon és tulajdoni igazon birni igen különböző; mert hogy a clerus javait nemesi módon birja, azt a clerusnak senki sem tagadja, azonban nemesi módon birni ideiglen is lehet, mint például a zálogot. A rendek táblája most is nyilván vallja azt, hogy mivel a clerus javai nemesi módon biratnak, azokat teher alá vetni nem lehet, mivel azonban a clerus javai a status vagyona, arról a status megegyezésével rendelkezni lehet. A királyi városokra nézve az előlülőnek kijelentésében megnyugszik ugyan, azonban Kassa városának, ki a trencsényi követet inconsequentíával kívánta vádolni, feleletül megjegyzi, hogy azt ugyan maga a trencsényi követ sem tagadja, hogy ő annak idején a főrendek halasztó véleményét pártolta, azonban nagy különbség van a közt, hogy valaki akar-e valamit felvételni vagy sem? ha pedig a többség akarátja valamit felvételni elhatároz, akkoron, hogy voks nélkül ne maradjon, már hozzá szólhat. De ha Kassa követe a trencsényi követnek ezen tettét inconsequentíával vádolja, akkoron Kassa maga is ellenkezésben áll magával, mert úgy tudja, hogy Kassa városa az excerpták felvétele ellen voksolt, midőn azonban azok felvétele elhatároztatott, a kassai követ volt az, ki az excerpták módosításáról szólt, de azért őt inconsequentíával vádolni

eszébe senkinek sem jutott. Mit Eperjes követe mondott, hogy szeretné látni azon vármegyei küldöttséget, mely a tized dolgában a városokban foglalatostkodnék, erre nézve megjegyzi, hogy bátor ő is e részben ellenkező véleményben volt, azonban a többség által véleményétől elúttetvén, annak határozatát tiszteli, és ha ezen törvény létesülend és Eperjes városa követét az isten élteti, meg fogja láthatni, mikép viendi végbe a vármegye küldöttsége hivatalos foglalatosságát.

AZ ÁLLAM ENGEDÉLYEZTE MUNKÁK VISSZASZÁLLÁSÁRÓL AZ ÁLLAMRA.

I.

A KK. és RR. az 1836. február 17-dikén tartott országos ülésben tárgyalták az ország közjavát és kereskedését gyarapító magánvállalatoknak ápolása és biztosítása tárgyában kerületileg készült üzenetet. A törvényjavaslat 8-dik §-a így szólott: «a vállalkozók részére kikötött esztendőik eltelésével minden nekik engedett kedvezések megszűnván, a további rendelkezés a törvényhozást fogja illetni». *Több követ* homályosnak mondotta e §. rendelkezését.

DEÁK FERENCZ: Ott, hol a vasutak a publicumnak különös pártfogása alatt nincsenek; hol az intézet felállítására megkivántató tért nem a publicum sajátítja ki, hanem a privátus tulajdonosokkal a társaság egyez; a hol a társaság semmi kiváltsági kedvezésekkel nem bír, hanem ugyanazon vonalon hasonló intézetet más társaság is állíthat: igen természetes, hogy a társaság felállított intézetét világ végeig megtartja, mert úgy tekintetik az egész tractus, mint alkú által megvett tulajdona. Ott ellenben, hol a kisajátítás systemája divatoz, privilegialis esztendőket kötnek hozzá, s lehetetlen, hogy a vasút örökre a társaság tulajdona legyen a nélkül, hogy a törvényhozás hozzá ne szóljon. Magyarországon alkalmasint soha el nem fogadják, hogy tulajdona maradjon a társaságnak, minthogy privilegiumon épül; de annak kimondását sem szeretné, hogy a vasút teljes kiterjedésében a nemzet tulajdona legyen, mert akkor nehéz lesz társaságot találni, mely felvállalja a fölépítést, mi sok költségbe kerül. Lehetne talán több esztendőket adni, és így általadná a társaság a materialékat is. De itt ismét azon fontos kérdés fordul elő, hogy mikor vesz az ország többet, akkor-e, ha több esztendőre engedi át a privátus társaságnak az intézetet, vagy kevesebb esztendőket engedvén, bizonyos summa megfizetése mellett az ország magának megváltja? A szóló azt hiszi, hogy az országra nézve terhesebb, ha több esztendőket köttetnek le, mintha kevés esztendőket mulva a status veszi meg. Ő ez alatt a kifejezés alatt tehát, hogy a status rendelkezése alá esik, azt érti, hogy a privilegialis esztendőket eltölte után a társaság birtokának saját tulajdona a formára nézve megszűnik, hanem a statussal megalkudhatik a materiale iránt, vagy ha nem alkuszik meg, azokkal maga rendelkezhetik, és ez semmi nehézséget nem szenved, mert alkudjon meg a társaság. De nehezebb a kérdés a kisajátított térre nézve, mert a 4. §-ban azt mondtuk, hogy azt csak ezen célra lehessen használni, így tehát a társaság földesuri jussal nem veheti meg; ebből kimenve, a kisajátított tért nem lehet úgy tekinteni, mint tulajdonát a társaságnak, hanem mint olyat, a melyet a status céljára tartozik használni. Véleménye az, hogy az intézetet a nélkül, hogy új expropriatiót tegyen, a status használja, de mindent, a mit a társaság bele épített, tartozzék megfizetni. Nem is oly nagy a különbség a kettő között, mert azon adatok szerint, melyek külső országban a vasutaknál állanak, ugyanakkor, midőn nálunk az expropriatio 20 mértföldre 40 ezer forintba kerül, a vasmaterialék 456,000 forintba kerülnek. Azonban arra is kész, hogy a fundus árát is a status fizesse ki.

II.

Ugyanebben a tárgyban még egyszer szólott. A követek közül ugyanis *többen* véleményéhez csatlakoztak, de oly formán, hogy a vállalkozó társaságnak a megállapítandó évek elmúltával egyedül a materialék váljanak tulajdonaivá.

DEÁK FERENCZ: Gyakorlatilag nem kérdés, visszafizeti-e az ország vagy nem mindazt, a mit a társaság az intézetre költött? Megfizeti igenis, mert a társaság úgy számít, hogy a mit az intézetre költött, kamatjaival visszakapja. Az tehát a kérdés: úgy akarják-e a Karok a törvényt hozni, hogy a materiale a társaság rendelkezése alá essék? Ha igen, akkor a társaság úgy

számít: 20 mértföldnyi úton 60 ezer mázsa vasam lesz, ezt így eladom, ennyit veszek be érte s akkor igenis olcsóbban alkudhatik. Ha ellenben azt mondják a Karok, hogy a materialé is az országé leszen, akkor a társaság azt mondja: ennyibe kerül, meg ennyibe, tehát ennyit kívánok. Nem ereszkedik a szóló theoreticus vitatásokba; sokat lehetne arról beszélni, hogy a kereskedést lekötni veszedelmes; egyedül azt mondja, hogy mennél több esztendőket engedünk a társaságnak, a kereskedés annál inkább le leszen kötve, mert a kikötött esztendőket meg kell tartani; minden esetre ellenben, ha kevesebb esztendőket köttetnek ki oly formán, hogy a status a beépítetteket visszaváltani tartozzék, s eltelvén az esztendők, a status nem fizethet, szabadságában lesz több esztendőket adni, s azzal a pénz hiányát kipótolni, és így a statusnak nyitva marad az út, amúgy pedig el lesz zárva. Egyébiránt is azon kérdésre, hogy tudja az esztendőket a választmány meghatározni az a felelet, a választmány az esztendőket meghatározhatja, mintha a tarifát meghatározta volna, sőt még könnyebben, mert most csak alkudni kell a társasággal; a társaság mennél több, a választmány mennél kevesebb esztendőket kíván, utoljára megegyeznek.

A LUDOVICA KATONAI INTÉZETRŐL.

A KK. és RR. 1836. február 18-dikán tartott országos ülésének napi rendjén volt: a Ludovica katonai intézet tárgyában készült kerületi üzenet. Ennek azon pontja ellenében, hogy «a nevelés rendszerét egy országos küldöttség még ezen a diaetán kidolgozza», az *elnök* fölhozta, hogy a Ludovica katonai intézet az 1808-diki törvényen alapul, s akkor a nevelési rendszer is kidolgoztatott és ő felsége által helybenhagyatott: óhajtaná tehát, hogy a RR. annak további taglalgatásával fölhogynának. Kivánsága okául adta, hogy az intézet alapítói 1808-ban az akkor megállapított rendszer alapjához kötötték alapítványukat, az alapítók szándékától pedig eltérni nem lehet; továbbá hogy új rendszer kidolgozása hátráltatná az intézetnek november 1-jére kitűzött megnyitását.

DEÁK FERENCZ: Épen abból, hogy az 1808-ki legelső határozatokkal az ország rendei a nevelési rendszert tanácskozásba venni szükségesnek tartották, elegendőleg kivilágosodni véli, hogy az országnak ahhoz szavának kell lenni. És a statusnak ezen különben is tagadhatatlan, s egyszersmind egyik legszentebb jussát és kötelességét, hogy a haza serdülő polgárinak nevelését gondos szemmel kísérni tartozik, az alapítók akaratja legkevésbé sem csorbíthatja; mert akár publicus, akár privatus alapítványt oly alapra építetve vélni nem lehet, hogy a nevelés rendszere az időnek minden új kívánatai, a haladott műveltség s a tudományoknak minden új fejleményei között is örökre változatlan maradjon, s a satus abba be ne tekinthessen. Az alapítók céljának, hogy t. i. ez esetben alapítványaik nem másra, mint magyar katonai nevelőintézetre fognak fordíttatni, szentnek kell a törvényhozás előtt maradni a lehetőségig mindenkoron; de hogy 1836-ban minő legyen a nevelés rendszere, ezt 1808-ban oly kevésbé lehetett változhatatlanul megállapítani, mint most az 1900-dikit, úgy hogy ha az első határozatkor megállapított rendszer azóta folyvást valósággal gyakorlatilag divatozott volna bár, mégis, miután azóta $\frac{1}{4}$ század folyt le, s egy egész ember nyom enyészett el, kötelességünkben állana megvizsgálni, ha nincs-e benne valami, a minek századunk haladott lelkéhez s az idő kívánataihoz alkalmaztatnia s javíttatnia kellene? Mert általában legforróbb óhajtasaink közé számíthatjuk, vajha a nevelésnek fontos dolgát a status gondoskodása szakadatlan figyelemmel és évről évre javítva kísérné! És valóban, ha egyes pontjaiba bocsátkoznánk azon 1808-ki rendszernek, nem csak az azóta messze haladott nemzetiség, hanem még a hadi tudomány tekintetében is találnánk olyakra, a mik többé nem alkalmazhatók. Az sem áll ellent, hogy csak kezdődjék az intézet, majd javíthatunk később. Mert a tapasztalás czáfolhatatlan tanúsága azt bizonyítja, hogy sokkal könnyebb első kezdetben a hibát kikerülni, mint orvosolni, midőn már előitéletek, s a hazánkban oly hatalmas szokás által felszenteltetett. Nem is felelnének meg a RR. legszentebb rendeltetésöknek, ha új intézetöket egy régi rendszerhez kötnék a nélkül, hogy azt csak meg is vizsgálnák. S végre csak tiszta szándék legyen, mi felől a szónok nem kételkedik, a nevelési rendszer kidolgozása bizonynyal sokkal előbb elkészül, mint sem hogy e miatt az intézetnek folyó évi november első napjára ígért megnyitása csak egy pillanatig is hátráltatnék. Mindezeknél fogva tehát a kerületi megállapodáshoz szorosán ragaszkodik, mert meg van győződve, hogy oly rendeletekről gondoskodni, miszerint a nevelési rendszer a szükséges tudományokon kívül, különösen a nemzetiség tekintetének is illőleg megfeleljen, a törvényhozásnak legfontosabb kötelességei közé tartozik.

AZ ADÓ MEGAJÁNLÁSA ÜGYÉBEN.

A KK. és RR. 1836. február 27-dikén tartott kerületi ülésében az adó megajánlása kerülvén tanácskozás alá, *Lónyay Gábor* Zemplénmegye abbeli kivánságát fejezte ki, hogy mielőtt a KK. és RR. az adó megajánlásába bocsátkoznának, adjon a kormány az adó törvényes szükségéről és hováfordításáról szoros fölvilágosítást és számadást. Ennek ellenében *Szallopek János*, Verőczemegye követe, azon véleményét nyilvánította, hogy a KK. és RR. az adó megajánlásához semminemű föltételeket nem köthetnek. *Borsiczky István*, pedig indítványt terjesztett elő, hogy ajánltassék meg 3.800,000 ft adó az alatt a két föltétel alatt, hogy a kormány az alimentatio megszüntetése iránt egyezkedésekbe bocsátkozik, és hogy határozottan kimondassék, melyik napig terjed az ajánlás.

DEÁK FERENCZ: Zemplén követének kívánságát nem csak a repræsentativ rendszer természetéből önként következőnek, hanem törvényeinken alapultnak is hiszi. Vannak ugyanis számtalan czikkelyek törvénykönyvünkben, melyek bizonyítják, hogy az ország rendes jövedelmeit tartozik a fejedelem honunk védelmére fordítani, s csak akkor nyílik alkalom adósegedelmet kívánni, ha ezen kutfők a cél fedezésére nem elegendők. Maga az 1715: VIII. t.-cz. is a szükségnek és hasznosságnak előleges megtudását köti az adó ajánlatához. Ezen törvényes kívánságot tehát pártolja, s nem is tart Verőcze követével, a ki azt hiszi, hogy az adóhoz föltételeket sem köthetünk; sőt a szóló egyenesen kötelesnek érzi magát ünnepélyesen kijelenteni, hogy nem csak adót adni vagy nem adni, nem csak feltételt szabni, vagy nem szabni, hanem magát a jelenleg fennálló védelmi rendszert egészen meg is változtatni, a nemzetnek jussa és szabadsága van. Ennek előrebocsátásával, miután Borsodnak kívánságát a mult napokban hozott végzés már elmellőzte, három ágazatra véli a tanácskozás tárgyát oszolni: 1-ső az idő, melyre az adó ajánltatik; 2-dik a feltételek, mik alatt és 3-dik, hogy mennyi ajánltassék? A mi az elsőt illeti: azon sarkalatos 1791. törvény, mely az adó tárgyát teljes kiterjedésében országgyűlésére tartozónak rendeli, nyilván mutatja, hogy jussunk van az adót nem csak diaetától diaetáig, hanem bizonyos naphoz kötve ajánlani, úgy hogy ha az alatt országgyűlése nem volna, a kiszabott napnak elérkeztével az adó is megszűnjék. Trecsén követének e részbeli indítványát tehát annál inkább pártolja, minthogy egyenes összefüggésben van a junctimtolí elálláshoz kötött amaz első feltétellel, hogy a jövő diaeta napja törvénnyel meghatározassék. Továbbá, a mi az ajánlat feltételeit illeti, nem szükség muto-gatni, hogy a katonai élelmezés törvény kívüli terhe oly súlyos, hogy annak megszüntetésére mindent elkövetni mulhatatlan kötelesség. Ez már a T. t. czikkelyhez is hozzákötöttet ugyan; de a szónok ezzel meg nem elégszik, s az adóhoz is hozzáköti; mert annál erősebben áll a kívánság, mentől több oly tárgyakhoz köttetik, melyek a kormány érdekében fekszenek. Ennek tehát a T. articulus 6. §-a szerint való megszüntetését a szóló követ feltételül teszi. És miután a tapasztalás bizonyítja, hogy ha a kormány tetszése szerinti summa ajánltatik, a summa azon szokott záradék mellett sub consvetis cautelis et conditionibus elfogadtatik, a feltételek pedig félrevettetnek, a szónok ez ellen magát biztosítani kívánja, s Trecsén javaslatára szerint tetteleg bemenvén a deperditák megszüntetésébe, kinyilatkoztatja, hogy mindaddig, míg az adó tárgyával természeténél fogva is szoros összefüggésben lévő alimentatio meg sem szüntetik, 3 millió 800 ezernél többet teljességgel nem ajánl.

A CIRCULATIO.

I.

A KK. és RR. 1836. márczius 9-dikén tartott országos ülésének napi rendjén volt: az adók megajánlása.

DEÁK FERENCZ: Mielőtt e tárgy felvételnek, kötelességének tartá előterjeszteni, hogy Zala vármegye rendei, tekintetbe vévén, hogy a magyarországi adónak egyedüli rendeltetése a magyar és nem idegen katonaság fentartása, kívánják, hogy az 1830-ban oly lelkesen vitatott circulatio ismét felvétessék; s akkori egész kiterjedésében külön feliratba foglalva, ő felsége elé terjesszessék. Van ugyan a sérelmek közt arról emlékezet, hogy a tisztek magyarok legyenek és a commandó szó magyar legyen, de ez küldői kívánságát nem hátráltathatja, mert a sérelmek közt mindaz, a mi az 1830-diki esztendőben a circulatio tekintetében kívántatott, nem foglaltatik. A szónok meg van győződve, hogy a KK. és RR. sokkal inkább érzik, hogy ezt azon néposztálynak sorsa, mely a hon védelmének kötelességét nagyrészt helyettünk is teljesíti, s úgy a nemzetiségnek, mint hazánk önállásának tekintete sokkal hathatósban sürgeti, mintsem hogy kivált azon lelkes vitatások után, melyek e tárgyat 1830-ban kimerítették, bővebb támogatásra szükség lehetne; azért is indítványát egyszerűen a nemzet pártfogásába ajánlja.

II.

Az indítvány nem fogadtatván el, Deák még egyszer szólott.

DEÁK FERENCZ: Minthogy küldőinek a circulatióra nézve előterjesztett kívánsága a többség pártolását nem nyerte meg, kötelességének ismeri kijelenteni, hogy indítványának azon okon való elhalasztását, hogy ez már a sérelmek közt foglaltatik, el nem fogadja, mert ezen kívánság nem egész kiterjedésében, a mint 1830-ban óhajtották fölterjeszteni, hanem csak egy részben foglaltatik a sérelmek közt. Nehogy tehát akármikor is az mondassék, hogy a mit a KK. és RR. 1830-ban egész kiterjedésben kívántak, 1836-ban szűkebb körre szorítván, attól, a mi a sérelmek sorában 1836-ban nem foglaltatik, elállottak, s így e részben az ország jussa csonkíttassék, megyéje pedig megfosztassék attól, hogy kívánságát egész kiterjedésében előadhassa: óvást tesz és kijelenti, hogy a nemzeti jus az által, hogy előterjesztett kívánsága jelenleg pártolást nem nyert, előlve nincs, s ezen nem pártolásból azt, hogy a KK. és RR. az 1830-dik esztendei kívánságoknak azon részétől, mely a most fölterjesztett sérelmek és kívánatok sorában nem foglaltatik, elállottak legyen, kimagyarázni nem lehet.

A FÖLDESÚR BÜNTETŐ HATÓSÁGÁRÓL.

A KK. és RR. 1836. márczius 17-dikén tartott kerületi ülésökben tanácskoztak a főrendek 5-dik viszonzóüzenetéről a tisztviselők büntető hatóságáról szóló törvényjavaslat tárgyában. A főrendek nem fogadták el e törvényjavaslatot, hanem fönn akarták tartani az uri hatóságot, mint a mely «nem csak hazánknak annak alkotása óta divatozó törvényeiben és szünetlen gyakorlatában, de mintegy magában a természet törvényében is gyökerezik, s minden nemzetnél fönnáll úgy, mint az atyai és más egyéb ehhez hasonló hatalmak és hatóságok».

DEÁK FERENCZ: A főrendek okoskodásukat négy alapra építik. Első a törvény. Erre már megmondottuk, hogy nincs törvényünk, mely a földesúrnak eme követelt hatalmát bizonyítaná, s több ízben felszólítottuk a főrendeket, hogy nevezzék meg, ha tudják, a czikkelyt, mely állításukat igazolhatná; de ők eleintén a kisebb hatalmaskodás (violentia) esetébeli impensióról szóló törvényt idézték, most pedig, midőn ennek e tárgyra nem alkalmazhatását megbizonyítottuk, csak általános pusztá hivatkozással takaródnak, a mire pusztá tagadással szükség felelnünk. Második a törvényes és általános gyakorlat. Hogy törvényes nem lehet, az már abból is eléggé világos, hogy nincs rá törvény; hogy általános lenne, azt itt több törvényhatóságok képviselői ünnepélyesen tagadják. Hogy itt-ott egyes esetekben divatozhatott, vagyis inkább némely uraknak túlnyomó hatalma által, a nép szolgálai érzésénél, s a köztisztviselők menthetetlen vigyázatlanságánál fogva bitoroltathatott, azt nem tagadjuk. Ilyes bitorlás azonban a törvényhozás intézkedéseiben vezérül nem szolgálhat. Divatozott a törvényszékeknél az angariális 40 bot is, és divatozék örökös mozgásban az urbariális pálcza, a robot supererogatumok, s ezeknek volt is némi alapjuk a praxis criminalisban, a régi urbariumban, azért mégis azt mondtuk: ily divat nem lesz ezentúl, s vége van a derék divatnak. Harmadszor a természet törvénye. Ez valóban merész állítás. Sokat megfoghat az emberi ész, de hogyan lehet a földesúrnak büntető hatalmát a természet törvényéből következtetni, ezt megfogni mégis csak nehéz. Én nem tudom, melyik kiadását bírják a főrendek a természeti törvénynek, az ő kiadásukban ez is és még sok egyéb is irva lehet, a mint ezt hosszú századok véres tapasztalásai borzasztón bizonyítgatják; de azon természeti törvényből, melyet Isten eltörölhetetlen örök betűkkel vésett az embernek szívébe, ama bitorlott hatalom bizonynyal nem következik. Már megérthették a főrendek üzenetinkből, a mit tudniok különben is lehetne: hogy a büntető hatalom, ezen legfőbb az életben, mely által a természettől egyenlőnek alkotott ember önszemélyét, mások ítéletének alája veté, csupán és egyedül csak társaságos egyesületből veszi eredetét, s csak az összes status nevében, s egyedül az által gyakorolható, kit e végre a status megbizott. Hogy pedig a magyar status büntető hatósággal ruházott volna fel egy egész néposztályt, s annak különbség nélkül minden jövődő ivadékait, kik között sok féleszű, sok dühös, sok kegyetlen, sok ostoba is lehet és van is: nemzetünk becsületére legyen mondvá, ezen utálatos képtelen mocsok hazánk törvényhozása évkönyveinek legsötétebb századjait sem undokítja, s roppantul csalatkoznak a főrendek, ha csak álmodni is képesek, hogy mi, a XIX. század férfiai, fogunk emlékezetünkre ily szennyet hárítani. De negyedszer más nemzetek példájára s az atyai hatalom hasonlatára is támaszkodnak a főrendek. Hogy Ázsiában s tán Európa északán is találhatnak ily gyönyörű példákra, azt nem tagadom; de ha úgy hiszik, hogy a mívelt világ széles köréből csak egy nemzetnek példáját is képesek erre felállítani, valóban furcsa statistikával kell ismeretségben lenniök. Én a statistikának ezen kiadásáról életemben semmit sem hallottam. A mi az atyai hatalmat illeti, ebből a főrendek alkalmasint azon patriarchalis hatóságot akarják következtetni, melyet világosan megemlíteni, Istennek hála és hála a t. RR.-nek, már mégis áttallanak. Ha a nemzetek társaságos életének évkönyveit figyelmes szemmel vizsgáljuk, nyomról nyomra lehet követnünk, hogy a mely

idomban fejlődött az értelem s vele az erkölcsi érzés, a mint emelkedett a nép, s benne az ember és emberiség, s a miként közelített a célhoz, mely végett emberek társaságba gyűltenek: oly mértékben szorítottatott szűkebb és szűkebb körre az a magasztalt patriarchális hatalom, míg végre egészen eltöröltették. Ezen haladás édes hazánk historiájában is nyilván kitűnik. Azonban, ha csakugyan kellene még nálunk ilyes hatáságnak divatozni, mi volna rendesebb és megfoghatóbb: az-e, hogy a büntető hatalom, mely egyenesen csak a status nevében gyakorolható, bizassék reá; vagy pedig az úr és a jobbágy közti kölcsönös viszony? Nem volna-e természetesebb azt mondani: mit adjon az úr jobbágyainak élelmére, s mit tartozzanak ezek uruknak adózni, szolgálni, azt mint atya és fiú intézzék el patriarchaliter egymás közt. No minek alkották hát a RR. az úrbért? minek ragadták ki az urbéri bot önkényét a földesúr kezéből? minek rendelték el tartozásait szabályosan? Hiszen a kegyes atyai hatalom édes gyermekiről kedvezőbben gondoskodhaték! Igen bizony, megköszönné a jobbágy ezen atyaiságot! De lehet-e már nagyobb anomaliát képzelni annál, hogy az a törvényhozás, mely úr és jobbágy között minden viszonyokat határozottan elrendelt, egyedül a fenyítés, a büntetés, a botozás szelid atyai hatalmát bizta az úr önkényére! Valóban ha oly malitiosus lenne valaki, hogy a közönséges újságlevelekben nyilvánossá tenné, hogy a magyar főrendek azt, hogy a földesuri osztály, s annak boldog boldogtalan, eszes és eszelős, tudós és tudatlan, dühös és szelid, heves és hidegvérű, minden most élő, s Isten kegyelméből születendő tagjai különbség nélkül büntető hatalmat gyakoroljanak - az atyai hatalomból, a természet törvényéből következtetik, s mívelt nemzetek példájára hivatkozással támogatják: minden bizonynyal actiót kérnének ellene magok a főrendek mint oly ember ellen, ki a magyar alkotmány egyik oszlopát, a haza nagyjait, oly mocskos rágalommal illetni nem ártallotta, s a külföld is méltán megbotránkozva kérdené: a statistikának melyik kiadása szerint ismeri a magyar a külföldet? Átalában, a főrendek üzenete nem hogy capacitálna valakit, sőt ha olvastatni fog a hazában, remélem nemes szégyenülést okozand azoknak is keblében, kik eme bitorlott hatalmat ekkorig itt-ott szeliden gyakorolhatták; nem kételkedem, el fognak attól önként állani s megfognak győződni, hogy a büntető hatóságot születésnél fogva különbség nélkül egy egész osztályra kiterjeszteni nem csak képtelenség, hanem borzasztón veszedelmes is. Itt hát hasznos szolgálatot tettek a főrendek üzenetjökkel. A t. RR: pedig vívni fognak továbbá is e törvényért férfiasan, s ha arra vagyunk kárhoztatva, hogy gondoskodásunk eme drágakövét haza nem vihetjük, én bizom törvényhatóságink lelkeségében: pótolni fogják a törvény hiányát a felsőbb normatív rendelkezésekkel különben is egyező statutumokkal.

A MAGYAR NYELV ÉRDEKÉBEN.

A KK. és RR. 1836. márczius 18-dikán tartott kerületi ülésében ő felségének az úrbér tárgyában kelt, latin nyelven írt, leirata volt a tanácskozás tárgya. *Kajdácsi Antal* azt várta volna, hogy a kir. leirat ha nem egészen magyar, legalább magyar és latin lesz, s minthogy ebben csalódott, indítványozta, hogy KK. és RR. a nemzeti nyelv ügyében tetteles lépéshez nyuljanak s mást, mint magyar föliratot, föl ne terjeszsenek.

DEÁK FERENCZ: Nem gondolta, hogy miután a magyar nyelv tárgyában épen csak egy pár nap előtt tettek felirást a RR., most attól elugorva, tettelesség útjára mehetnének. Annyi mindazáltal igaz, hogy miután a törvényekre nézve eredetinek s elhatározónak a fejedelem is a magyar szerkezetet fogadta el, a kir. válaszokban szükségkép nem a latin, hanem a magyar textusra kell hivatkoznia, mert ez már nem egyezkedés tárgya többé, ez kir. helybenhagyással megerősített végzés, melyet markunkból bizonyosan ki nem fogunk eresztetni. És miután tapasztaljuk, hogy a felolvasott kir. válasz azon egyetlen egy hivatkozásban, mely benne foglaltatik, a latin textust veszi fel, ezt a példa erejének tekintete miatt is hallgatással mellőzni nem lehet.

AZ ADÓ MEGAJÁNLÁSA TÁRGYÁBAN.

I.

A KK. és RR. 1836. márczius 24-dikén tartott országos ülésének napi rendjén volt: a kerületileg készült üzenet javaslata az adó tárgyában ő felségéhez márczius 16-dikán intézet föliratra márczius 18-dikán kelt kir. válasz iránt. A kerületi üzenet javaslata az első föliratban megajánlott 3.800,000 frt helyett, az 1830-ban megszavazott 4.395,244. frt 38¹/₂ krt ajánlotta meg, bizván a kir. válasz azon ígéretében, hogy ő felsége «nem csak az adózók terheltetéseinek megelőző elhárításában, hanem szorgalmuk utáni méltó jövedelmeik bővítésében, s általában a közvagyon gyarapításában is magát senki által meghaladtatni nem engedi». Az e tárgyban kifejtett vita közben *Zarka János*, Vas megye követe, azon állítását, hogy hazánkban az adózó nép eddig sem személyes, sem vagyonbeli bátorsággal nem birt, az *elnök* helytelennek és a nemzetre homályt hozónak mondotta; arra pedig, a mit ugyanaz a követ a védelem rendszeréről fölhozott, azt felelte, hogy «ő is abból indul ki, hogy a mi systemánk defensivum; de éppen azért mivel ezen defensivum systema 1764-től fogva mindig főnállott, s mindemellett az adó ugyanazon mennyiségben ajánlatott meg, most ezen defensivum systema örve alatt az adót kevesbíteni nem lehet». *Balogh János* csodálkozását fejezte ki, hogy a kormány elannyira különböző póstán levelez az országgal, hogy a nemzet érzékeny sérelmeire az orvosló válasz hónapokig, évekig, sőt negyven évig is késik, az adóra pedig három nap alatt érkezik válasz.

DEÁK FERENCZ: A részben tökéletesen egyetért az előlülövel, hogy a magyar alkotmány nyújt igenis a személyes bátorságnak oltalmat, csak azzal a kis különbséggel, hogy azoknak nyújt, kik az alkotmányba be vannak foglalva, de korántsem ama számos milliónak, kik abból kirekesztvék. Már 1825-ben, midőn azon tünődtek az ország rendei, hogy az alkotmányt körüljátszolják, egy lelkes követ (Nagy Pál) azt mondotta, hogy ideje volna már egyszer arról is gondolkozni, hogy a sánczba azok is bevétessenek, a kik kívül vannak; így majd nagyobb erővel könnyebb lesz a sánczot védelmezni. Azonban fájdalom, nyolcz millió polgártársaink bizony maiglan is kimaradtak a sánczokból. Nem mondja, hogy nálunk nincs bátorságban a parasztnak személye és vagyona; de azt meri állítani, hogy nincs abban, a mit a társaság célja megkíván. Hogy személye nincs bátorságban, azt a fejedelem a VII. cz. fölterjesztésekor maga megismerte, de mutatja a tisztii hatalom, s a földesurak korlátolása iránt javasolt törvény is. A mi pedig a vagyonbeli bátorságot illeti, hogy ez csakugyan még nincs meg, talán senki kétségbe nem hozza. Mert vajjon nem a vagyonbeli bátorsághoz tartozik-e, hogy őt terhelni nála nélkül nem lehet? Pedig hol kérdik meg őt ez iránt? Vagy talán azt mondják, hogy abban áll a parasztnak vagyonbeli bátorsága, hogy a földesúr pártját fogja, hogy biztossága érdekében áll a kormánynak, s a fejedelemnek atyáskodó kötelessége, hogy őt pártolja? Ezek nagyrészen igazak, de még mind nem elegendők arra, hogy a paraszt vagyona bátorságban levőnek mondathassék; mert a nemzet boldogsága is szívében fekszik a fejedelemnek, még sem elégedtek meg a KK. és RR. a fejedelem religiositása garantiájával, hanem más garantiát is kívántak, már pedig a mi nekünk igazságos, igazságos az a népre nézve is.

A mit az előlülő a defensivum systemára nézve fölhozott, hogy t. i. 1764-ben is védelmező volt hazánkban a rendszere s mégis ennyi volt az adó: a szót az ellenkezőre viszi. Mert ha nézi a történetek folyamatját, s tekintetbe veszi, hogy háboru időben is ennyi volt az adó, úgy találja, hogy a defensivum systema rosszul magyaráztatik; mert ha a török, francia háboruban elég volt az adó, elég volt pedig legalább arra nézve, hogy az adózó megfizethesse, most a békességben minek ugyanannyi? Vagy azt mondják: 1715-ben az állandó katonaság megállapítottván, annak kitartására szükség az eddig megajánlott adó? De erre bátor azt felelni, hogy ha a katonaság számához kell az adót alkalmazni, a mit ő el nem ismer, nem tette a kormány igazságosan, hogy 1827-1830-ban el nem engedte az adó egy részét, midőn 28 ezer

emberrel volt kevesebb; mert az volna az igazságos következés, hogy mikor a katona kevesebb, az adót, mely a katonaság száma kitartására szükséges mennyiséget fölülmulja, el kellene engedni. Megvallá, hogy sok rendbeli csudálkozásokat hallott ugyan; de ő ezekben a csudálkozó követ urakkal egyet nem ért, s egészen más dolog felett csudálkozik. Névszerint a barsi követ említette póstakülönbséget a szónok igen természetesnek találja; mert a közéletben is úgy szokott lenni, hogy a kinek pénzt adnak, az kivált ha többet is remél kapni, sokkal gyorsabban szokott felelni, mint a kitől kérnek valamit. Továbbá Zemplén, Bihar és több megyék követei a felett csudálkoztak, hogy a többség nyolcz nap alatt oly könnyen megváltozott! Ez valóságos enyelgés. Hát ugyan először tapasztalták-e ezt most az érdemes követ urak? s három esztendőnek szomorú, de gyakori tapasztalása oly feledékenységre ment, hogy éppen most csudálkoznának? most, midőn nem a magunk java, hanem a sokak szemében oly igen csekélynek látszó dolog, a mindennapi falat kenyérét véres verejték közt kereső, s itt még sem reprezentált adófizető nép erszénye forog kérdésben? Némelyek azon is csudálkoztak, hogy sok vármegyék portáik leszállítását sürgetik, mert adózóik a terhek súlya alatt összeroskadnak, s most mégis az egész folyó adót megajánlották. A szóló követ biz e felett sem csudálkozik, mert hiszen azon nemes megyék nem bánják, akármilyen nagy lesz az adó, csak más fizesse s nem ők. De azon már a szónoknak is lehetetlen nem csudálkoznia, miként hitethették el vele az írók, statistikusok és utazók, hogy a magyarországi felföld lakó népe oly szegény, hogy nem csak az adót nem fizetheti, sőt élelmére nézve is a legnagyobb inséggel küzködik. Hiszen lám Turócz, Liptó, Árva s több felföldi megyék másképen nyilatkoznak, pedig egy követi jelentés hiteles voltáról ki merne kételkedni? mert azt csak lehetetlen rólok sértés nélkül feltenni, hogy megajánlanák ily készséggel a folyó adót, ha a megyéjökbeli adózók annak elviselésére tehetetlenek volnának. De így van az, olvas az ember és tanulgat; végtére pedig azt látja, hogy ismereteinek gyűjteménye hiba és csalódás. Így a szónok még gyermekkorában azt tanulta, hogy éhség, dőghalál és háború három nagy csapás; de bizony az európai fejedelmek visszas politikája következésében végre még oda jutunk, hogy a szegény nép nem a háborút, hanem a tartós békét fogja csapásnak tartani. Mert lám! 20 esztendő s békesség után, melynek megszerzésére annyi embervér, annyi kincs pazaroltatott, szintoly temérdek katonát kell tartania, mint a hosszas háború alatt tartott; s a különbség csak abban áll, hogy akkor, ha izzadt homloka verejtékével áztatott mezejét az isten megáldotta, legalább ára volt természetnyinek, most pedig a tartós béke olajágának árnyékában alig lát pénzt azon kevésért is, a mit eladhatna. Úgy de azt mondják, béke idején kell harcra készülni, hogy az ellenség ne találjon készületlenül. De minek volt hát a temérdek áldozat? mikor fogja szegény hazánk ennek jutalmát aratni, ha arra vagyunk kárhoztatva, hogy örökös háború terhét viseljük szünetlen? Ő felsége ugyan kegyelmesen biztosít, «quod in avertendis contribuentium pro graviis et ampliandis justis industria eorum proventibus, semet vinci nunquam admissura fit». Elhiszszük bizony, könnyű annak magát meggyőztetni nem engedni, a ki maga van, s nincs a ki legyőzhesse. Mert hiszen abban, hogy ő felsége ily nagy adót ne kérjen, hogy a harminczadot leszállítsa, a kereskedés gátjait megnyissa, a sóért oly temérdek pénzt ne kíváncson stb., vele senki se vetélkedhetik, s az e részbeli könnyebbségekben senki le nem győzheti; de szeretnénk azon jótéteményekből, melyeket a kormány adhat meg egyedül, már egyszer valóságban is látni valamit. Ha pedig ez a «semet vinci haud admissuram» úgy értetik, hogy ő felsége a népnek többet ad, mint mi adánk s adunk, úgy a szónok hódoló tisztelettel szólva ezt másképp tudja, s bizonyítványul a köztudomásra hivatkozik, hogy minő engedélyeket adott a kormány ez országgyűlésen az adózó népnek, s mit adtunk mi az urbariummal. Mindezen szomorú s kedvetlen körülmények között az az egy mégis örömet szerez a szóló követnek, hogy a kir. városok industriája s jóléte oly lábon áll, miszerint követjeik által magok saját erszényökre ily nagy adót ajánlhatnak. A szónok reményli, hogy ezen ajánlási készségökre; mint vagyonbeli tehetségek tanubizonyságára, az adó kivetésében

illő tekintet lészen. Egyébiránt általában mindazoknak, kik a temérdek adót megajánlották, nem szemrehányás, hanem csak óhajtás gyanánt mondja: bár ne bőkezűsködtek volna annyira, mert nem csak az ő boldog s vagyonos népségek, hanem a kisebb számban maradottak vállaira is felhalmozták az elviselhetetlen terhet, ámbár ezek többször kijelentették, hogy megyéik azt egyáltalában nem bírják. Ő tehát tetteleg akarván megmutatni, hogy az adót leszállítani jussa is van, s hogy köteles is leszállítani, ismervén megyéjét, kimondja, hogy a meddig az alimentatióról határozat nem lesz, 3.800,000 frtnál többet nem ajánl meg.

II.

A KK. és RR. 1836. ápril 5-dikén tartott kerületi ülésében fölvetetett az adó tárgyában márczius 24-kén ő felségéhez intézett föliratra ugyanazon hó 27-én kelt kir. válasz. Ő felsége nem fogadván el a föltételt mely szerint az adó 1836. november 1-ső napjától kezdve 1839. november 1-jéig és nem tovább, még pedig az adó fizetésének és beszedésének különbeni teljes megszűnése mellett, ajánlatot meg, a körül forgott a tanácskozás, ragaszkodnak-e a RR. bizonyos határnap kikötéséhez? *Nagy Pál* kifejtette, hogyha a határnap 1839. november 1-sejére tüzetik ki, akkor az adó három évre és öt hónapra ajánlatnék meg, holott csak három évre lehet és kell megajánlani; s indítványozta, hogy mivel az országgyűlésnek május 2-dikán vége lesz, s e szerint a jövő országgyűlés 1839. május 2-dikáig okvetetlenül meg fog tartatni, ajánltassék meg az adó 1839. május 2-dikáig «et non ultra». *Szluha Imre*, Fehérmegye követe, helytelennek mondotta bármely határnap kitűzését. «A külső bátorság tekintete - így szólt - soha egy pillanatig sem maradhat fedezetlenül, s mivel katonára mindig szükség van, az adó soha meg nem szünhetik. Lehetnek esetek, hogy a diaetát összehíni teljesen lehetetlen, s akkor, ha megmaradnak a rendek a kikötött megszűnés föltétele mellett, a diaeta meg nem tartásából eredő sérelem még a közbátorság veszélyével is tetéztetnék».

DEÁK FERENCZ: Bizonyítgatá mindenek előtt, hogy a dolog főérdeme nem abban áll, hogy ez vagy amaz napig ajánltassék az adó, hanem hogy napja szabassék, melyen túl az adó fizetése megszűnik. És valóban Fehér követének s másoknak is a közbátorság iránti gondoskodás leplébe ruházott ama véleményökkel, hogy az adó soha meg nem szünhet, a szóló követ nem csak egyet nem ért, sőt azon állítást nem csak a magyar törvénynyel s magyar alkotmánynyal, hanem általában az alkotmányi lét ideájával is merőben ellenkező, s így veszedelmes anticonstitutionális doctrinának nyilatkoztatja. Hol nem a nemzeti akarat összességet képző törvény, hanem az önkénynek határt nem ismerő hatalma uralkodik a polgárok személye s vagyona fölött, ott helyén lehet az az állítás, hogy valamint állandó a status szüksége, úgy minden további vizsgálat vagy hozzászólás nélkül örökös az önkényleg kiszabott adózás kötelessége is; de constitutionális országban, s különösen Magyarországon, a dolog egészen másképp áll. A mi jus publicumunk czáfolhatatlan axiomája s az országnak tagadhatatlan jussa szerint a magyar adófizető csak annyi adót fizethet, mennyit a diaeta felajánlott, s csak addig fizethet, a meddig felajánlotta, és minden fillér, melyet az ajánlott summán felül, s minden nap, melyen a kiszabott időn túl fizet, törvénytelen. Ha már az állana, hogy Magyarországon az adó soha meg nem szünhetik, akkor természetesen következnek, hogy ha a nemzet és fejedelem között az adó iránt valamely országgyűlésen a tractatus meg nem készülne, s a diaeta a nélkül oszlanék el, akkor az előbbi adó tovább folya s a magyar adózó oly adót fizetne, melyet az országgyűlése meg nem ajánlott, oly időre fizetné, melyre ajánlva nem vala. Ily veszélyes következés, a nemzet legszentebb jussának ily veszélyeztetése fekszik amaz anticonstitutionális doctrinában. Mivé lenne így azon dicsően kivívott jus, miszerint az adó tárgyát az országgyűléstől elvonni soha és semmi tekintet alatt nem szabad? Mit érne az 1827: IV. cz.? s nem változnék-e nyilvános hazugsággá az, hogy az adó tárgya in tota sua extensione diaetára tartozik? Hiszen így az adónak leszállítása többé soha hatalmunkban nem lenne, mert csak nem kellene megegyeznie a fejedelemnek, s az előbbi quantum a nemzet világos akaratjának ellenére örökös teher gyanánt maradna a nép vállain, a leszállítás fejedelmi kegyelemmé változnék, s nekünk csak a felemelés szomorú dicsősége maradna. A szónok

tehát oly magyarázatban, mely a nemzet azon legtermészetesebb, legtörvényesebb, legszen-
tebb jussát, hogy t. i. a magyar hazában senki több adót nem fizethet, mint menyit a diaeta
ajánlott, s az időn túl, melyre ajánlott, csak egy óráig sem adózhat, veszélyeztetné, sőt többül
kiforgatná, soha meg nem egyezik, s azt örökké anticonstitutionalisnak fogja kijelenteni. Ne is
vessék ellen hogy lehetnek esetek, midőn diaetát tartani teljes lehetetlen, s a közbátorság
tekintete fedezetlenül még akkor sem maradhat. Az elv, melyet a szóló követ felállított, nem
új. Érezték, hitték, s törvénybe is tették már azt őseink, mert ámbár törvénnyel körülírva
kijelölték a lehetőség köréből a diaeta nem tarthatásának eseteit, még akkor sem engedték
meg, hogy a kormány a közszükség örve alatt a felajánlott időn és summán túl csak egy napig,
s csak egy fillérnyi adót is szedhessen, hanem az ország sarkalatos jussát még ezen rendkívüli
esetekre is az 1741: XVIII. cz. által biztosították. Ezen elveket alkalmazva tehát, nincs itt szó
törvény magyarázatáról, még kevésbbé változtatásáról, vagy szokatlan feltételekről, hanem
azon köteleességről van szó, mely a fennálló törvényekből önként foly, s melyet bár soha egy
országgyűlése sem mulasztott volna el lélekismeretesen teljesíteni. Födolog t. i. a non ultra s
annak világos kimondása, hogy a kiszabott idő elmúltával az adó megszűnik. Melyik nap le-
gyen az, a mihez ezen törvényes óvás köttetik? az nagy különbséget nem teszen, s azért ámbár
el nem ismerheti helyesnek a kifogást, mely a november 1-seje ellen tétetik, hogy mindazáltal
ezen ellenvetés is megszűnjék, s törvényes köteleességünk teljesítése elmulasztásának ezen
mentsége is elenyésztesse, a sopronyi javaslatra is kész reáállani.

III.

A KK. és RR. 1836. ápril 21-dikén tartott kerületi ülésében fölvetett ő felségének az adó tárgyában
ápril 14.-dikén fölterjesztett föliratra ápril 18.-dikán kelt kir. válasza, mely váratlannak mondja az e
tárgy föliratot, a melyben bizalmatlanságot lát. A föliratban ugyanis ez mondatott: az adót az 1790/1:
XIII. t.-cz. szerint három esztendő alatt multhatatlanul megtartandó országgyűlésig és nem tovább oly
nyilvános kijelentéssel ajánljuk meg, hogy ha az említett t.-cz. értelmében az országgyűlés három
esztendő alatt meg nem tartatnék, ezen esetben az adónak további fizetése és beszedése azonnal
teljesen megszűnjék.

DEÁK FERENCZ: Az utóbbi napokban történt dolgok, névszerint a sérelmekre érkezett kir.
válasz s a mit a magyar nyelvre nézve olvasunk, korántsem alkalmasok arra, hogy a bizodal-
mat erősíthetné. Az erre lett hivatkozás tehát meggyőződésünket kétségkívül nem változtat-
hatja, sőt ha csakugyan azon térre viszik a dolgot, hogy az adóajánláshoz kötött «non ultra»
kérdése egygyé legyen azzal, ha van-e bizodalunk a kormány iránt, vagy nincs? mi ennék
fejtegetésébe is készek leszünk beereszkedni, ámbár ez bizony a kormányra nézve nem lesz a
legkellemesebb discussió. Mi a törvény megtartását kívántuk, melyre a fejedelem esküvel van
lekötelezve, ezt kívánni pedig nem bizodalmatlanság. Ennyit elég lenne mondanunk; de a
resolutió által kényszerítve, kénytelen vagyok egy-két szóval kifejteti, hogy minő fonák
politika a discussiókat a bizodalom kérdésének mezejére vezetni. Nincs kényesebb játék, mint
nemzet és fejedelem között ezen kérdést egyes tárgyhöz kötni. Unanimitást bármely kérdésben
is bajos reményleni, s lehet-e kedves az a bizodalom, mely csonkán nyújtatik? Alkalmazzuk
ezen elvet a jelen esetre. Történjék azon reánk nézve legszerencsétlenebb eset, hogy essék el a
«non ultra», e megszűnés elve miként fog elesni? 10-11 megye elisiója mellett egy, legfőlebb
két szó többséggel, s ez oly nyomorult többség, a minővel még egy kérdés sem dőlt el a
magyar törvényhozásban. Hogy fog tehát a dolog állani? Azt mondják, már többé nem az a
kérdés, áll-e az elv, vagy nem? hanem ha van-e bizodalom, s erre a nemzet képviselői 11
megyei elisió kíséretében 20 vokssal 19 ellen elhatározzák, hogy köz a bizodalom! (Kaczaj és
Úgy van! Úgy!) Már ily mezőre vinni a tanácskozást, nem tesz-e annyit, mint a kormányt ily
nyomorult többség fejezte közbizodalommal irtóztatón compromittálni? De lássák, mit
cselekesznek, nem mi leszünk okai, ha a vitatás ezen kényes mezőre vitetik.

AZ ORSZÁGOS BIZOTTSÁG TAGJA NEM MARADHAT, A KI KIRÁLYI HIVATALT VÁLLAL.

I.

A KK. és RR. 1836. ápril 27-dikén tartott kerületi ülésében elfogadtatott *Borsiczky István*, Trencsénmegye követe indítványa, hogy «ha a KK. és RR. által az országos választmányokhoz maguk közül szabad szavazattal választott tagok valamelyike kir. kinevezéstől függő hivatalt vállalna, az országos bizottság tagja lenni megszűnjék». Másnap azonban, midőn az e tárgyban szerkesztendő üzenet volt szóban, *Marczibányi Antal*, Trencsénmegye 2-dik követe, megtámadta az indítványt, kiemelve, hogy a többség máris választott olyan tagot küldötté, a ki kir. hivatalban van.

DEÁK FERENCZ: Csodálkozását jelenti ki, hogy a KK. és RR. soraiból egyedül Trencsén követének van kedve a végzéstől elugrani, holott Trencsén részéről történt az indítvány. Ez azonban szabadságában áll, csak ne igyekezzék a dolgot valódi állásából kifacsarni s elugrását ekkép gyámolítani. A KK. és RR. nem mondták, nem is mondják, hogy a ki kormányhivatalt visel, az iránt a nemzet bizodalommal nem viseltethetik, s hogy az országos küldött nem lehet, s ezt nem is mondhatnák a nélkül, hogy a választás szabadságát megsértsék s körét megszorítsák. Igen is lehet, hogy hivatalban lévő ember követté választatik, s mint követ a választmány tagjává is nevezethetik; de a mint ez áll, úgy azt sem lehet tagadni, hogy a minő politikai állásban volt valaki, midőn választatott, olyanban kell maradnia követi foglalatossága berekesztéséig, mert meglehet, hogy küldői nem választották volna, ha állása a választáskor más vala. S ha változik ezen állás a nélkül, hogy új választás útján megtudhatnók, vajjon mindamellett is birja-e még választói bizodalomát, igen természetes, hogy e kétes helyzetben a követi foglalatosság pályájáról le kell lépnie. Így van ez másutt is, Angliában nem csak hogy kormányhivatalt viselő férfiak követek lehetnek, sőt az institutiók belső organismusa csaknem mulhatatlanul szükségessé teszi, hogy némelyek, névszerint a miniszteriumnak, ha nem minden, legalább bizonyos tagjai követekké választassanak, úgy hogy nehézen állhatna meg azon miniszterium, melynek p. o. a budget előadásával köteles tagja annyi bizodalomra sehol sem találna az országban, hogy követté választatván, az alsóházban széket foglalhasson s szólhasson; de azért mégis, ha vagy egy követ a miniszteriumba lép, vagy akárminő kormányhivatalt vállal, követ lenni azon órában megszűnik, s új választásra van szükség; ott azonban küldői ismét elválaszthatják, ha akarják. Ez igen természetes, s a KK. és RR. is csak ezen igen természetes elvet vették alkalmazásba. A törvényhatóság választhat követül olyan férfiut, a ki kormányhivatalban van; választ is, s ennek qualificatiója tudva lévén, az ország rendei is megtisztelhetik bizodalomukkal. De egészen máskép áll a dolog azokra nézve, kiket a RR. mint hivatalban nem lévőket választottak küldöttjeikké. Ha az ilyen később hivatalt vállal, meg kellene tudni új választás által, vajjon változott politikai állása mellett is megtartotta-e az ország bizodalomát? Úgy de a küldöttségek ép azon időre neveztetnek, midőn a választó testület, t. i. az országgyűlése együtt nincs, s új választás útján bizodalomát nem nyilvánosíthatja, és így semmi sincs természetesebb, mint hogy az ilyen tag országos küldött lenni megszűnik. Ez a RR. végzésének természetes állása; nem kell tehát azt elfacsarni, s oly színbe öltöztetni, mintha azt mondanák a KK. és RR. átalában, hogy a ki kormányhivatalt visel, az az ország bizodalomára teljességgel nem méltó, mert ezt a RR. nem mondják s mondani nem is akarják.

II.

Ugyanebben a tárgyban még egyszer szólott. A főrendek nem fogadván el az indítványt, viszony-
üzenetökre a KK. és RR. május 1-sején tartott országos ülésekből szóval tudtul adták a főrendeknek,
hogy véleményöktől nem állanak el. A főrendek erre azt felelték, hogy ők is megmaradnak
véleményök mellett, s hogy e szerint e tárgyban országos végzés nem keletkezhetik. A KK. és RR. ez
üzenetet még az nap tartott kerületi üléseikben vették tanácskozás alá.

DEÁK FERENCZ: A főrendeknek adandó válasz mineműségéről kívánom véleményemet
megmondani. E dolog szorosan csak e táblát illeti, s mivel nem arról van szó, hogy felőle
törvényt alkossunk, vagy felírást tegyünk, hanem csak akaratunk kimondása forog kérdésben,
nem sokat gondolok vele, akár tetszik ez a főrendeknek, akár nem. E táblának végzése e
táblának tagjait és választottjait bizonyosan kötelezi; én legalább ünnepélyesen kinyilatkoztatom,
hogy az országos küldöttségek azon tagját, a ki a kormány kinevezésétől függő hivatalt
vállal, országos deputatusnak többé el nem ismerem, (Mi sem! Senki!) s nem hiszem, hogy
oly szemtelen ember találkozhatnék, a ki hivatalt vállalván, ezen határozatnak ellenére az
országos küldöttségekbe tolokodjék, s azokban részt venni akarjon. Ha mégis találkozónék,
nem csak hogy országos küldöttnék el nem ismertetik, de a közvélemény egész életén
keresztül újjal is fog reá mutatni, hogy ez az ember az, a ki az ország bizodalmát eléggé
szemtelen volt ily rútúl, ily gyalázatosan megcsalni. Ám merjen hát valaki ezen határozat
ellenére tolokodni a küldöttségekbe. (Úgy van! Úgy!) Ezt írjuk meg a főrendeknek azon
hozzátétellel, hogy a KK. és RR. határozatjukat senki másra nem értik, mint azokra, kiket
szabad szavazattal magok választottanak.

A KIRÁLY RENDELKEZŐ JOGÁRÓL A KÖZLEKEDÉSI VÁLLALATOK KÖRÜL.

A KK. és RR. 1836. ápril 28-dikán tartott országos ülésében, melyen ő felségének a budapesti híd és a szóbeli perek iránt érkezett kedvezőtlen válasza olvastattak föl, napi renden volt: a kerületileg készült fölírat javaslata ő felségének a magánvállalatok tárgyában ápril 23-dikán kelt kir. válaszára. *Somssich Miklós* indítványát, hogy az 1. §-nak azon rendelkezése, mely szerint a vízcsatornák, vasutak iránti «vállalatok egész vonalának meghatározása a törvényhozást illeti», ezzel toldassék meg: «s az ehhez tartozó tárgyak iránti rendelkezések», az *elnök* ellenezte, kijelentvén, hogy ezt a kormány el nem fogadja, mert ő felsége e rendelkezéseket a kormányszékek hatóságára utasította, s hogy így a törvényből semmi sem lesz.

DEÁK FERENCZ: El nem fogadván a kormány az ország rendjeinek javaslatát, a KK. és RR. az eltérés kiegyenlítéséről gondolkodtak, s ámbár annak elhatározása, hol és minő föltételek alatt lehet a kisajátításnak helye, tagadhatlanul nemzeti jus, nem akarták mégis az e tárgy körüli rendelkezést csak magoknak tulajdonítani, a mint csak a kormányra bizniok sem lehetett, hanem azt mondták, történjék az összes törvényhozásban, hol nemzet és fejedelem együtt van. Ez ellen a kormány kifogást nem tehet, s ha tesz, nyilván való igaztalanságot követ el, s ellenkezésbe jó azon mondásával, melyet gyakran szeret száján pergetni, hogy t. i. a közboldogság akkor van legerősb lábon, ha úgy a fejedelem, mint az ország jussa semmiben sem csonkíttatik. Fenyegettetni halljuk magunkat, hogy ha a nemzetnek eme világos jussát a kormánynak át nem adjuk, s örökre el nem vesztegetjük, semmi sem lesz a törvényből. Szomorú ellenvetés, mely képes a legkeserűbb érzést gerjeszteni. Oly ellenvetés, mely le nem ver ugyan, de megrázkodtat. De valóban, ha csak azért nem lesz semmi a törvényből, melyet hazánk java sürgetőleg kíván, mivel a nemzeti just lábbal tapodni, s kereskedési közérdekeinket, birtokaink biztosságát a kormány önkényének átadni nem akaránk, úgy hinnünk kell, a mit sokszor - hinni nem akarva - hallottunk: hogy t. i. azért nem lesz semmi belőle, mert Magyarországot boldogíthatná. Ha elesik ez is, mint sok egyéb elesett, a mit hő kebellet szorított nemzetünk karjai közé a közvélemény, egy édes álomtól válunk meg, melyben a mult időkre tekintve, talán nem is kellett vala ringatódnunk. De ha így hullanak el legszebb reményeink, s elviszszük a keserű érzést keblünkben, be fog az szivárogni küldőink szívébe, erős gyökeret verend a közvéleményben, s ha nyer-e, ez által a kormány valamit? megmutatja a következés. Én mindenesetre kinyilatkoztatom, hogy nagyon csalatkoznak, a kik azt hiszik, hogy csak egy kis materiális nyereség csalóka reményét kell előnkbe tartaniok, s mi azt minden áron bármely morális áldozattal is megvásároljuk. Mi nem fogjuk megvásárlani, a nemzet jussainak feláldozásával bizonyosan nem, senki a nemzet közül, s mi, ezen jussoknak őrjei, legkevésbbé.

A PRÆPARANDIÁK ÉS A POLYTECHNICUM TÁRGYÁBAN.

A KK. és RR. 1836. ápril 30-dikán tartott kerületi ülésében fölvetetett ő felségének ápril 29-kén kelt kir. válasza a praparandiák és a polytechnicum tárgyában. Tartalma, a következő: ő felsége királyi tiszténél fogva gondoskodni fog, hogy ezen intézetek, a mennyire a körülmények megengedik, föllállítsanak, e tárgyban tehát törvényt alkotni nem szükséges.

DEÁK FERENCZ: Ha valamire, ezen kir. válaszra ugyan el lehet mondani: quod cito fit, male fit. Tegnap ment el a felirat, ma választ kaptunk; de nincs benne köszönet. Azonban én ugyan optimista nem vagyok, de mégis úgy hiszem, hogy materiális rossz oldala mellett még ezen menthetetlenül rossz resolúciónak is van egy kis morális jó oldala. Sokaknak keblében ha biztos hiedelem nem is, de legalább némi remény lehetett, hogy a kormány, mert erről szólok s nem a fejedelemről, talán csak mégis akarja a nemzet javát; de egy-két ilyen ártatlan resolúciócska eloszlat minden illusiót, s azért köszönet neki, mert az illusió nál nincs veszélyesebb betegség. Mi nem kértünk pénzt a kormánytól, nem munkát, nem engedélyt, meg csak tanácsot sem; nem bántottuk a kir. jussokat, nem akartunk magunknak újakat szerezni; csak azt jelentettük, hogy tervet szeretnénk a népnevelés és közművészet tárgyában készíttetni; a kormány azonban ezt is megtagadja. S mi következik innen? Az, hogy ismét elszaporodik néhány kebelre azon érzés, hogy a kormány látni kezdvén, hogy tán még Magyarország is csakugyan lehet boldog valaha, e felett aggodalomba esett, s hogy az ország valamikép boldoggá ne lehessen, ily resolúciókat bocsát ki. Szerencsétlen politika nyomorult fonák kalkulus, mert ugyan lehet-e fonákabbat csak képzelni is, mint bennünk most a diaeta végével ily keserű érzést támasztani? Hát nem volt képes a kormány belátni, hogy ezen keserűséget magunkkal visszszük, hogy az átszivárog küldőinkbe, az országnak minden lakósaiba, hogy táplálva lesz általunk három esztendőn keresztül, s hogy a jövő országgyűlésre ugyanazon érzéssel gyűlnek össze a nemzet képviselői? Hogy ez így van, így lesz, annak belátására csak nem is igen nagy jóslói talentum vala szükséges, és hogy azon resolúciók, melyek ily következményt szülnek, sikeresb eszközök a nemzeti morális erő kifejtésére, mint minden polytechnikumi intézetek, azt ugyan bátran merem állítani. A felírást megújíttatni kívánom; egyébiránt én is azt tartom, hogy a nemzet fog gondoskodni magáról.

KÖVETJELENTÉS.

Zala vármegye 1836. június 22-dikén tartott közgyűlése jegyzőkönyvének 1017. számú pontja így szól:

«E nemes megyének valóságos főispánja nagyméltóságú gr. Batthyány Imre úr ő Nagyméltósága főispáni hivatalába beiktatva lévén, Deák Ferencz és Hertelendy Károly táblabíró urak, mint e megyének az utolsó országgyűlésen volt utolsó követeik, felállván, Deák Ferencz táblabíró úr utánozhatatlan ékesszólással taglalva körülállásosan előadta közelebbi mult országgyűlésének eseteit, a rendek elébe terjesztvén azokat, melyeket ezen országgyűlése a nemzet boldogítására kivívhatott, mint azon akadályokat is, melyek az ország közjára kívántató számos jó, és a rendek táblája által indítványba hozatott intézkedéseket sikeretlenné tették, érzékenyül lerajzolván, a KK. és RR. emlékezteté, hogy a nemzetiség, a nemzet közjava és boldogsága légyen ezentúl is mint eddig a rendeknek vezércsillaguk; ezeknek mostan sarjadozó magvait jövőre is - hogy azok létesülhessenek - csüggedhetetlen erővel és lelkesedéssel szükséges légyen ápolni, s egyuttal az utolsó tudósítások óta az országgyűlésen előfordult tárgyakról készített jelentésüket beadta.

Mely után a KK. és RR. mind a szóló követ úrnak, mind mostani követtársának, mind pedig az előttük ezen országgyűlésen volt követeknek, Deák Antal és méltóságos Horváth János kamarás uraknak, ezen hosszas országgyűlése alatt a törvényhozás nehéz pályáján az egész haza iránt tett érdemeket, munkás fáradozásait, csüggedhetetlen s minden mellékes czéloktól ment s egyedül csak a nemzeti-ség, a nemzet közjava, annak boldogsága, és az emberiség jogai biztosítására irányzott munkásságukat nyilván tapasztalván, azért is a rénynyel ily teljes, megbízóik bizodalma így kielégítő, bizatásuk körét ily híven, lelkesen, ily buzgón teljesítő, a kétes esetekben még a rendek legtávolabbi várakozásuknak egész kimerítéssel megfelelő érdemes követek iránt tartozó hálás hazafiui köszönetjüket a rendek, - hogy utódjaik ezek érdemeiről és jelességökről, miután a jelen élők azt szíveikben úgyis csak érezni, nem pedig azok érdemeik mekkoraságához arányozva, volnának csak képesek kifejezni, hálás megismerő tanuságot lelhessenek - a jegyzőkönyvekben nyilván bejegyeztetni kívánták, és ez által hazafiui szent tartozásuk csak némű teljesítését elhatározták; s bátor mind a jelenlevő követ urak ismételve előadták, hogy a mit ők tettek, az csak kötelességben állott, s azért köszönetet épen nem érdemelnek, s ha mit tettek, annak a közönség bizodalma a legszebb, legédesebb és csak az az egy jutalom, melyet szabad nemzet polgártársának adhat, és ez kívánhat, s azért ezen egész tárgynak a jegyzőkönyvbe leendő bevezetését kihagyni kérték; de a KK. és RR. ezen érdemes követ urak ily jeles szerénységöktől még inkább ihlettetvén, hogy e jeles férfiaknak a nemzetiség, nemzet és haza iránt szerzett érdemeikről a most élők elhunytok után, mint kiknek szíveikben az ő érdemeik és jeles tulajdonaik úgyis kiirthatatlan jegyekkel bealkottatva vannak, még késő unokáiknak is, t. i. míg az enyészet e romlandó papírból készült jegyzőkönyvet el nem emészti, tudományok s követésre buzdító példányuk lehessen: hogy a fennjelölt érdemes követek küldöik bennük helyezett bizodalmanak, magas rendeltetésük céljának a lehetőségig részükről megfelelték, a követek közt lenni kellő egyetértésnek ily jeles példáját adták, s mindazokat, a mit egy megye maga országos követjeitől csak várhatott és kívánhatott, tökéletesen, a mennyire tőlök csak függött, véghez is vitték, ezennel bejegyeztetni rendelék».

E gyűlésről Deák Ferencz Balaton-Füredről 1836. július 10-dikén Kossuth Lajoshoz intézett levelében ezeket írta:

«Június 22-dik napjára vala határozva közgyűlésünk, melyen mi is hivatalos jelentésünket teendők valánk; a főispán is ekkor foglalta el mint főispán elsőben székét, királyi biztos nem volt nevezve; a megye választmány által kívánta megtisztelni a határ szélén, de ő érkezésének bizonytalan ideje miatt ezt megköszönte, s így csak a központi főszolgabíró várta érkezését s ez kísérté a határszéltől Zala-Egerszegig, hova június 20-kán éjfél tájban érkezett meg. Más napon délután egy számos küldöttség tisztelte meg a nagyméltóságú grófot s a gyűlés napján tízedfél órakor összegyűlvén a rendek, egy választmány által hívták meg ötöt, egy másik választmány fogadta a lépcsőknél s így a terembe lépett,

hol hangos «Éljen» kiáltásokkal fogadták. Az alispán egy ékes beszéddel megköszöntötte. Ó igen röviden - csak néhány velős szóval - válaszolt s kinevezési decretuma felolvastatván, a hitet letette.

A hit formájára nézve meg kell jegyezni, hogy, midőn gr. Batthyány Imre a főispáni hivatalra emeltetett, s a kinevezési decretum és hitforma a megyével közöltetett, fennakadtak a rendek abban, hogy ő felsége mint magyar király is a hitformában I. Ferdinándnak nevezetetik és azon, hogy a hitforma latinul van készítve, s e szerint módosítva, magyarra fordítva a hitformát ő felségéhez felirat mellett felküldötték; ezen felíratra most a gyűlés előtt csak azon válasz érkezett, hogy ő felségének czímzete annyiban változott, a mennyiben mint magyar király V. Ferdinándnak nevezi magát, a hit tehát e szerint lesz leteendő, de az eskünek nyelvéről semmi a válaszban nem foglaltatik; a RR. tehát azon válaszmány által, mely ő excellentiáját a gyűlésbe meghívta, előadták neki azon kívánságot, hogy hitét magyarul tegye, mit ő azonnal el is fogadott s így magyarul esküdött. Az alispánnak köszöntése és az ő felelete után felállván esküjét letenni, a főjegyző a magyar hitformát általnyújtotta a hahoti apátnak, minthogy a hol királyi biztos nincsen, jobbára a jelenlevő jelesebb egyházi személy szokta felolvasni a főispán előtt a hitet; de a RR. közül többen azt vélvén, hogy ezen eskü nem egyházi, hanem polgári eskü, azt kiáltozták, hogy a főjegyző esküdtesse a főispánt. A kiáltozás közben a főispán általvevén a hitformát, azt nekem nyújtotta által azon felszólítással, hogy én olvassam azt előtte; mire a RR. helybenhagyó hangos kiáltása következvén, én kénytelen voltam a reám bízott tisztelet elfogadni, s ő excellentiáját mint főispánt magyarul megesküdtettem. A hit letétele után székevel együtt felemelték, a főjegyző egy rövid beszéddel ismét köszönté s a beigtatásnak vége lett. Nálunk közönséges, de másokra talán különös volt az, hogy e beigtatásnál semmi fény, pompa, sem aranyos ruhák, sem kocsik és bandériumok nem valának, s az egész csak a jelenvoltak nagyobb számával különbözött bármely más közgyűlésünktől; de ezt épen nem hidegségnek, hanem a főispán szerénységének és a megye pompátlan egyszerűségének kell tulajdonítani, mert a főispánt, ki már az 1824-dik esztendő óta kormányozza ezen megyét, közönségesen tisztelik s szeretik.

A beigtatás után, mely csak igen rövid ideig tartott, elkezdettük hivatalos jelentésünket. Én három óráig szólottam, hetet, havat összehordottam, míg a szám el nem fáradott; mit mondtam, azt már nem tudom, mert nekem leírva előadásom nem volt; de azt tudom, hogy tartalmára s a dolog érdemére nézve beszédem is azt foglalta magában, mit irott jelentésünk, csak hogy néhol tágabban és inkább kiereszkedve. Előadásomat megelégedve fogadták a RR. s minthogy az idő már későre haladott, az ülés eloszlott. Másnap irott jelentésünket pontról pontra felvették, s annak minden pontját helybenhagyták, minden javaslatinkat elfogadták».

Az irott követjelentés a következő:

Tekintetes Karok és Rendek!

Eljártunk a törvényhozásnak szép, de nehéz pályáján, melyre minket a t. rendeknek kegyes bizodalma méltatott, s ime leléptünkkel teljesítjük tisztünknek végső kötelességét, számot adva tetteinkről s azon igyekezetről, melylyel a bizodalomnak megfelelni, a kegyességet meghálálni törekedünk.

Első, miről szólanunk kötelesség s önkeblünk legforróbb érzete ösztönöz, nyelv és nemzetiség; mert ezek a nemzet legszentebb tulajdonai s legföltöbbs kincsei. Őseink a hajdankornak véres háborgásai között hazát keresve, hazát és szabadságot védve, nyelv és nemzetiség ügyében keveset tevének. Tőlök a pusztító háboruk szakadatlan folytában majdnem minden óra véráldozatot kívánt, harczok veszélyei foglalák el gondjaikat, s figyelmök egyébre nem igen terjedt.

Európa példájára felvette a magyar is Róma holt nyelvének jármát, latinul irattak törvényei, fejedelme latinul írta rendelkezéseit, latinul osztotta kegyeit, szóval a nemzet nyelve itt is az idegennek rabja lett. De midőn Európa más nemzetei lerázták már a holt idegen nyelvről súlyos rabigáját, a magyar hátra maradt még, sőt igen sokan fonák lelkesedéssel ölelték az

idegen jármat, mely az édes honi nyelvet a törvényekből, az ítélőszékektől, a közigazgatásból és a nevelésből majdnem egészen számkivete.

Újabb veszély fenyegette nemzetiségünket a mult század végén, midőn az önkénynek törvényt szegő hatalma egy más idegen nyelvet hozott be a közigazgatásnak minden ágaiba. Ekkor már keserű panaszra fakadva fájdalmas érzéssel szólalt fel a nemzet, de nem a honi nyelvnek elsőségét sürgette, hanem ekkor is a szintén idegen latin nyelv mellett emelte fel panaszló szavát. A százados megszokás zsibbasztó hatalmának rabjai, kiknek a latin nyelv képzelt szükséggé vált vala, még akkor, sőt azután is sok hosszú éveken keresztül azt állították, hogy a magyar nyelv sem törvényhozásra, sem közigazgatásra nem alkalmas; azonban naponkint növekedett azoknak száma, kik mélyen érezve a sok százados mulasztásnak káros következeit, fáradhatatlan munkássággal emelték a honi nyelv virágzását; meg lett a méltatlan vád is czáfolva, s naponkint általánosabb lőn azon meggyőződés, hogy lehet is, kell is magyarul alkotni a törvényt. Már az 1790-dik esztendő óta minden országgyűlés buzgó lelkesedéssel sürgette a honi nyelv emelését, s történtek is fontos előrelépések, különösen az 1825-diki és 1830-diki országgyűléseken, melyek a jövődőknek utat törve, biztos reményt nyujtának gyorsabb és sikeresebb haladásra.

Ezen tekintetek s az egész országnak határozott utasításokban kijelentett közakarata édes kötelességünkkel tevék a legközelebb lefolyt országgyűlésen mindent, a mit törvény nem tilt, elkövetni nemzeti nyelvünk ügyében, s az országgyűlésnek egyik legelső munkája volt azon felirat, mely az 1833-dik esztendői márczius 30-kán e tárgyban ő felségéhez felküldetett, s melyben azt sürgette a nemzet, hogy törvényei magyar nyelven alkottassanak s a feliratok és királyi válaszok szintén magyarul készüljenek. Harmadfél esztendőig vártuk a kedvező választ, reményeinkben nem csüggedve, mert azt hittük, hogy kívánatunk tiszta igazsága kizárja a megtagadás lehetőségét. De harmadfél év mulva keserű érzés váltotta fel reményeinket, mert az 1835-dik év október 5-kén érkezett királyi válasz igazságos kívánatinkat félre vetette, sőt előrehaladás helyett valóságos, visszalépést foglalt magában.

Érzékeny volt a közfájdalom, melyet a királyi válasznak váratlan tartalma okozott, mert súlyosan éreztük eddig is a káros következtéseket, melyek nemzetiségünkre s a közértelmesség kifejlődésére a latin nyelvnek honi nyelvünk feletti uralkodásából származtak, s a kormány mégis honunk közérdekének, a nemzet közkívánatának ellenére tovább is fenn akarta tartani az idegen nyelvet ezen természet elleni elsőségében, és pedig egy oly idegen nyelvet, melynek sem hona, sem nemzete nincsen, mely nálunk, divatozó alakjában már nem is Róma dicső nagyságának ékes maradványa, hanem inkább a középkor sötét századainak szüleménye, és tarka vegyületével a hajdani Rómának pontos rövidségű szép nyelvétől oly igen különbözik, hogy Róma pór népe is pirult volna azt magáénak ismerni. Mélyen éreztük mi nyelvünk sorsának méltatlanságát, s meg lévén győződve, hogy nyelv és nemzetiség kifejlődését parancsoló hatalommal gátolni fejedelmi jussok közé nem is tartozhatik, elhatároztuk, hogy előbbi feliratunkat ismételni fogjuk ugyan, de ezentúl minden törvényt csak magyar nyelven szerkesztünk, mert ezt törvény nem tiltja, más korlátot pedig nyelvünk felett törvényesnek nem ismerünk.

A képviselői táblának ezen végzését a méltóságos főrendek el nem fogadták, s minthogy az ő ellenszegülésük miatt még feliratunk sem juthatott a királyi szék eleibe, végre nálunk a többség elhatározá, hogy kedvezőbb királyi válasz eszközlésére nádori közbenjárás kéressék, s annak sikerüléséig előbbi végzésünk függőben maradjon; ebben a mltsgos főrendek is megegyeztek, s ő királyi főherczegsége, országunk nádora, mind a két tábla által megkérétvén, a nemzet és fejedelem közti közbenjárást hivatalos tisztje szerint el is vállalta; mi pedig el valánk határozva arra is, hogy ha kérésünk ismét sikertelen lesz, s a törvények magyar

szerkezetének elsőségét s egyedüli eredetiségét még a nádori közbenjárás következtében sem ismeri el a királyi válasz, tetteleg teljesítésbe vesszük felfüggesztett végzésünket és semmi törvényjavaslatot latin nyelven fel nem küldünk; sőt többen már előre kijelentettük, hogy készebbek vagyunk minden törvény nélkül eloszlan, mint az alkotandó törvényeknek latin szerkezetét valaha többé elsőnek, eredetinek s kétség esetében elhatározónak elismerni.

A nádori közbenjárásra szóval kiadott királyi válasznak tartalma az volt: «hogy a már ezen országgyűlésen alkotandó törvenyzikkelyek magyar és latin nyelven terjesztessenek ő felségének helybenhagyása alá, de a támadható kétségek esetében az eredeti magyar szerkezet legyen elhatározó». Kedvezőbb volt ezen válasz mindazoknál, mik eddig a magyar nyelv ügyében kiadattak, mert a törvények magyar szerkezetének egyedüli eredetisége megismertetvén, honi nyelvünk törvényeink nyelve lön.

Fontos és nagy következtéseket ígérő lévén nyelvünknek ezen előlépése, törvény által kívántuk azt biztosítani, de a királyi válasznak első részét, hol az mondatik, hogy már az ezen országgyűlésen alkotandó törvenyzikkelyek magyar és latin nyelven terjesztessenek ő felségének kir. helybenhagyása alá, törvénybe iktatnunk nem lehetett, mert lekötöttük volna általa nyelvünk jövődő haladásának legszebb reményeit. Eddig még törvény nem parancsolja, hogy az alkotandó cikkek magyar és latin nyelven készüljenek, sőt a nemzet még a feliratokra és királyi válaszokra nézve is egyedül a magyar nyelvet kívánná megállapítani, ha pedig most, midőn nyelvünk ügyét ismét egy nagy lépéssel előbbre vittük, törvény által mondanánk ki azt, a mit a királyi válasz első része foglal magában, honi nyelvünk a latin nyelv bilincseiből soha végkép ki nem szabadulna, mert minden ebbeli törekvésünknek azt vetnék ellenére: hogy a két nyelven dolgozás most engedett előlépésünknek nyilván kikötött s elfogadott feltétele volt. Úgy készítettük el tehát a törvényjavaslatot, hogy általa további haladásunknak útját el ne zárjuk; de ő felsége ismételt feliratunkra sem fogadta el javaslatunkat, sőt az országgyűlésnek utolsó napjaiban kiadott királyi válaszában újra kijelenté, hogy a törvényt azon szavakkal kívánja szerkesztetni, melyek a nádori közbenjárás következtében kiadott királyi válaszból foglaltatnak.

Csak néhány óránk volt még hátra az országgyűlésének berekesztéseig, s ezen néhány óra alatt elhatározó lépést kell vala tennünk, mert a királyi válasznak jövődönket is megkötő tartalmát el nem fogadhattuk. Csak lebilincselts rabszolga köthet olyan alkut, melyben szabadságának egykori lehetőségéről is lemond, hogy sorvasztó lánczainak súlyán némüleg könnyíthessen; de a nemzet képviselői a nemzet legszentebb sajátja felett ilyen alkuba nem ereszkedhettek; nekünk egy előlépésért honi nyelvünk egész jövődőjét feláldozni szabad nem volt. Csalódott reményeink égető fájalmában elhatároztuk tehát, hogy mivel a törvények latin szerkezete nem törvény, csak gyakorlat szerint tartatott eddig is eredetinek s a kétségek esetében elhatározónak, ezen gyakorlatot pedig most e jelen országgyűlésnek ellenkező újabb gyakorlata, mely a nemzetnek ő felsége eleibe terjesztett közkívánatából s az erre következett királyi válaszból származott, egészen megmásolta, mi a most alkotott és ezután alkotandó törvényeknek magyar szerkezetét fogjuk csak eredetinek s elhatározónak elismerni; hogysem azonban bármely előre vágó világos vagy homályos kifejezésekkel a nemzeti nyelv előrehaladását gátoljuk, készebbek vagyunk inkább arra, hogy ez iránt törvény ne is alkottassék. Ez tüstént országos határozattá lön, de azon választmánynak, mely a nagyméltóságú magyar udvari kancelláriával a törvények szerkezete fölött értekezett, meghagyatott, hogy mielőtt e határozatról a nagyméltóságú magyar udvari kancelláriát tudósítaná: igyekezzék a kérdés alatti törvénynek oly szerkezetet eszközölni, mely aggodalminkat megszüntetvén, azt a nemzet részéről is elfogadhatóvá tegye. Eljárt ezen reá bizott tisztében az országos választmány, s igyekezete szerencsésen sikerülvén, a törvény kedvezőbb szerkezete elkészült, s ő felsége által helyben is hagyatott.

Felterjesztettük ezeken kívül folyó esztendei márczius 16-kán kelt feliratunkban mindazokat, mik a honi nyelv ügyében nemzetünknek igazságos kívánati valának. A királyi válasz, mely ezekre érkezett, kívánatink nagy részét vagy elmellőzte vagy megtagadta; de voltak ezen királyi válasznak is némely kedvezőbb pontjai, melyeket, a mennyire meghatározottak valának s valóságos előrelépést foglaltak magokban, szintén azon törvénybe iktattunk. Ezek között következőkre nézve legfontosabb az, hogy ezentúl a királyi tábla előtt is magyarul lehet a pereket kezdeni és folytatni; most legalább egyedül önhazánkfiaitól függ, hogy ítélő székeink nyelve is magyar legyen.

És így buzgó örömmel mondhatjuk el, hogy a miket ezen országgyűlése a honi nyelvnek ügyében eszközölt, hazánkra s nemzetünkre nézve nem haszon nélkül valók. Teljesedett legforróbb óhajításunk, s legalább törvénye magyar már a magyarnak. Azonban sok, igen sok teendő van még hátra, hogy törvénykezésünknek s a közigazgatásnak minden ágaiban, nevelésünknek s a magyar katonaságnál, egy szóval a nyilvános közélet minden viszonyaiban, honi nyelvünké legyen azon elsőség, mely eddig a latin nyelvnek tulajdonított; de csüggedést nem ismerő állhatatosság és munkás iparkodás biztosan célra vezetnek. Sok függ önmagunktól, sok a körülményektől s legtöbb attól, ha a körülményeket okosan használni tudjuk. Csak soha el ne felejtjük, hogy nemzeti önállásunk fönmaradása nyelvünk sorsával válthatatlan kapcsolatban áll.

A vallásnak és lelkiismeretnek szabadsága felett is hosszas tanácskozások folytanak ezen országgyűlésen. A vallás szabadságát hazánkban is harcz és fegyver vívták ki hajdan, s a polgári vértnek, mely vallásért és szabadságért egyiránt ontatott, a bécsi és linczi békekötések levének gyümölcsei. Első alapjai voltak ezek nálunk a vallás törvényes szabadságának; de a későbbi kor elmulasztá megerősíteni a közegyetértésnek édesebb kapcsait, sőt fonák buzgóságból a békekötések több pontjai megsértettek, és a vallásnak törvényesített szabadsága ismét csonkítva lőn. Az 1790-dik esztendőben újra törvény alkottatott e tárgy fölött; de akkor is el vala tévesztve a magasabb szempont, s méltányosság és igazság helyett akkor is nagy részben felekezetesség vezeté a köztanácskozásokat. Az alkotott törvény tehát egészen kielégítő nem leve, de némileg mégis megnyugtató volt, mert boldogabb jövőnek reményeivel biztatott. Azonban a kormány e törvényt is egyoldalulag magyarázgatva oly rendelkezéseket adott ki, melyek ismét elhintették a megalégedetlenségnek magvait és keserű, de méltó panaszokra adtak okot. Így származtak azon vallási sérelmek és kívánatok, melyeket a nemzet képviselői különös fölirat mellett szándékoztak a fejedelem királyi széke elébe terjeszteni. Nem egyes vallási felekezetek panaszairól, hanem a nemzet közügyéről szól ezen fölirat, mert törvény és szabadság vannak sértve, törvény és szabadság pedig az egész nemzetnek köztulajdona. Nincs a polgári szabadság szent ügyének veszélyesebb ellensége, mint az elnyomás és üldözés szülte vallásos felekezetesség, mert ennek indulatos küzdésében gyakran felejtve vannak, gyakran fel is áldoztatnak a hazának legszentebb érdekei; a közegyetértés ellenben a polgári szabadságnak legbiztosabb oltalma, ehhez pedig nem szükséges a vallásnak egysége, mint ezt a szabad Amerika példája bizonyítja, de szükséges az, hogy a törvény és közállomány a vallás és lélekismeret szabadsága fölött zsarnoki hatalommal uralkodni ne akarjon. Pártolánk tehát mi is a t. rendek utasítása szerint az említett föliratot egész kiterjedésében; de állhatatos törekedésünk óhajtott célját még sem érhetett, mert a méltóságos főrendek oly határozottan elleneztek ezen sérelmek és kívánatok fölterjesztését, hogy siker nélkül váltott hét üzenet után végre kénytelenek valánk e szent ügyet is fölfüggeszteni és annak kivívását a jövő országgyűlésnek átadni. A hetedik üzenetben mindazonáltal nyilván kijelentettük, hogy az 1790-dik esztendei XII. törvénycikkely értelméhez szorosan ragaszkodván, a törvények önkényes magyarázatából kelt s netalán meg kelendő minden rendelkezéseket az egész haza színe előtt törvényteleneknek s kötelező erő nélkül valóknak nyilatkoztattunk. A jövő törvényhozásig

tehát nincs egyéb hátra, mint a törvények rendelkezéséhez szorosan ragaszkodni, s azt, a mi törvényeinkkel ellenkezik, a nemzet képviselőinek értelméhez képest kötelező erő nélkül valónak tartani, a jövő törvényhozásnál pedig ismét hathatósan sürgetni az orvoslást, mely most a nemzet közkínálatát gátló ellenszegülés miatt el nem érthetett.

A földesúr és jobbág्य közti viszonyokat elhatározó urbéri rendszeres munka legsúlyosabb föladata vala ezen országgyűlésnek. Századok igazságtalansága hazánkban minden földbirtoknak tulajdonát egy osztálynak adta, mely számra kisebb, de fegyverrel hajdan hatalmasabb volt; a legszámosabb és leghasznosabb néposztálytól pedig még a birhatásnak jussát is megtagadta. De épen e miatt leve szükségessé törvény által meghatározni a földesúr és jobbág्य közti viszonyokat, mert milliók sorsát, élhetését, s azt a vagyon- és személybeli bátorságot, melyet a polgári társaságtól ők is megkívánhatnak, egyesek önkényétől felfüggeszteni nem lehetett, s a tulajdont nem bíró, sőt eddig nem is birható néposztályról, melynek száma és súlyos közterhei naponként növekednek, biztosítva gondoskodni, a törvényhozásnak volt szent kötelessége.

Ezt a kötelességet igyekeztük mi teljesíteni azon törvénycikkelyek által, melyeket a jobbág्य és földesúr közötti viszonyokról alkotott ezen országgyűlésen a törvényhozás. Némely része ezen törvényeknek talán nem oly határozott, mint azt mi magunk is óhajtottuk volna, de hazánk fölötté különböző vidékeinek egymástól szintén különböző, sőt gyakran egymással ellenkező érdekeit figyelemben tartva, nem volt lehető mindenben oly határozott törvényt alkotni, mely minden vidéknek igazságos lett volna; hogy pedig egy tájnak nagyobb hasznáért más vidékek igazságtalanul szenvedjenek, azt kívánni nem lehet. Vannak továbbá némely pontok, melyekben mi több kedvezést és több biztosságot óhajtottunk volna megadni a jobbágynak; de sok egyes érdekek összesített ereje többször gátolá küzdésünk sikerét. Végre, a mi azon csekély áldozatokat illeti, melyeket a nép javára tennünk szükséges vala, sokkal kisebbek ezek, mintsem hogy azokat hazánkban bármely lelkes polgára sajnálni képes volna, s valóban kevesebbet már nem is áldozhatánk, kívált ha meggondoljuk, hogy századoknak igazságtalanságát csak némileg is enyhíteni, századoknak vétkes mulasztását valamennyire pótolni, áldozat nélkül lehetetlen.

De vérző szívvel szólunk a tekintetes rendek előtt azon urbéri törvényjavaslatok sorsáról, melyek a népnek jövő morális emelkedését valának eszközöndők. Ez volt legszebb, legnemesebb föladata a törvényhozásnak; s fájdalom! épen ebben történt majdnem legkevesebb, mert épen ebben találánk mind a kormánynál, mind a főrendeknél legtöbb ellenszegülésre.

Több megyék képviselőivel együtt mi is a t. rendek utasítása szerint ismételve sürgettük törvény által elhatároztatni, hogy hazánk nem nemes lakosainak szabad legyen nemesi fekvő tulajdont örök jussal szerezni és birni. Előadtuk ezen törvény szükségét, igazságát és jótévő hatását; elmondtuk, hogy nem törvény, csak gyakorlat tiltja a nem nemes fekvő tulajdon birhatásától, és ez a gyakorlat is mennyire káros vala hazánk gazdasági, polgári és közmíveltségi kifejlődésének; felhoztuk cégre azt is, hogy ez által a nemesi birtoknak becse is nevezetesen emelkednék, mert szaporodnék azoknak száma, kiknek venni szabad és venni akarnak; de a többség e törvényjavaslatot a törvénykezési rendszeres munkára halasztotta. Elhatároztatott azonban az urbéri V. cikkelynek 2. szakaszában az, hogy a földesúr és jobbág्य közötti kölcsönös egyezés által szabad lészen ezentúl a jobbággyi tartozásokra és szolgáltatásokra nézve egy általános sommában megalkudni, melynek lefizetésével a jobbággy magát és telkét minden jobbággyi szolgálattól és tartozástól örökre megválthassa. Hasznos, célirányos és jótévő következtetéseire nézve nagy hatású lett volna ezen törvény, mert áldozat és kényszerítés nélkül út nyitnatnék általa, hogy sok szorgalmas földmívelő munkás iparkodás által magát a szabad emberek sorába emelhesse, és a földesúrnak is mód nyujtatnék jó áron

eladhatni egy olyan vagyont, melynek használása is gyakran sok nehézségekkel jár, jövődö becse is bizonytalan. Tapasztalás bizonyítja, hogy a hol ilyen örökös szerződések mellett megváltották magokat a jobbágyok, ott a szabadság ösztöne lön a nagyobb iparkodásnak, a vagyonosság folyvást növekedik, sőt még a közértelmesség is inkább terjed, s az erkölcsiség naponkint javul. És ismét a tapasztalás bizonyítja, hogy illetén örökös megváltási szerződések mellett, kivált az újabb időkben, a földesurak is csaknem kétszeres tőkéjét kapták meg azon tiszta jövedelemnek, melyet az így eladott vagyonból azelőtt bevévén. Földesúrat és jobbágyot egy iránt boldogítaná tehát ezen törvény, a közállomány pedig s hazánk virágzása legtöbbet nyernének általa. És még sem lehetett azt hosszas küzdés által is megtartani. Sokáig ellenezték a méltóságos főrendek is ezen törvény alkotását, de számos üzenetek után megegyeztek abban, hogy a javaslat ő felségének felterjesztessék; a kormány azonban e javaslatot el nem fogadá s a királyi válaszban az mondatott, hogy e tárgy a törvénykezési rendszeres munkával szoros kapcsolatban állván; oda tartozik inkább fölötte tanácskozni és határozni. Ismételt küzdés után végre nálunk is elfogadta a többség a királyi válasznak halasztó tartalmát, s így ezen hasznos törvény az országgyűlésről elmaradt.

Hasonló sorsa lön a jobbágyok vagyon- és személybeli biztosítását tárgyzó VIII. törvény-cikkelynek, de ebből mégis az urbéri viszonyokat illető rész a VII. cikkelynek 5-ik s következő szakaszaiba áttétetett, s így a jobbágyoknak személye is legalább urbéri viszonyaiban az önkény ellen törvény által vagyon biztosítva.

Az urbéri uriszékek eltörlésében szintén meg nem egyezvén a kormány, azok újra megállapítottak, sőt még az sem lön elfogadva, hogy azoknak minden tagjait a megye nevezze ki; pedig az már csakugyan ellenkezik az igazság és méltányosság elveivel, hogy a földesúr önügyében is maga kereshesse össze perének bíróját. Azonban e részben is tétettek valamelyes javítások, mert meghatározatott, hogy olyan uriszéken, mely előtt a földesúr és jobbágy közötti perek forognak fenn, sem a földesúr maga, sem tisztjei soha előlülők vagy közbírák nem lehetnek, elnököt ugyan a földesúr választhat, de csak táblabíró; választhat két meghívottat is, kik azonban törvénytudók és részrehajlás nélkül valók legyenek. Törvényes bizonyosság mindenkor a vidékbeli szolgabíró és esküdt leend és ezek szintén közbírói mineműségben szavazattal fognak birni, a tisztí ügyész szavazat nélkül ugyan, de mindenkor jelen lészen, a jobbágyok azonban más ügyész segedelmével is élhetnek; végre a jegyzőt, kinek szavazata soha nem lesz, az uraság választhatja ugyan, de saját tisztjei és ügyésze ilyen uriszéken jegyzők nem lehetnek.

De nem számlálgatjuk tovább azokat, mik az urbéri viszonyok iránt elhatározottak; maguk az alkotott törvények fogják megmutatni, mik történtek a jobbágyok terheinek enyhítésére, az önkény korlátozására és sok visszaélés eltörlésére. Azonban nincs még e hét törvény-cikkelylyel bevégezve minden, a mit az adózó nép sorsának könnyítése, de kivált morális emelkedése a nemzettől méltán megkíván, s valóban sok van még e részben hátra, mi fölött a jövő törvényhozásnak tanácskozni s határozni kell, ha korunk is a mult századok káros mulasztásának vétkében részesülni nem akar.

Ha nemzeti önállásunk érdekeit valódilag méltánylani tudjuk s hazánkat szabadnak, erősnek és virágzónak óhajtjuk, ne tartsuk elégnek, hogy jobbágyainknak élhetése törvény által biztosítva van, hanem neveljük a népet, ébreszszük és tápláljuk keblében az emberiség szelid méltóságának nemesebb érzeteit, javítsunk erkölcsöket, fejtsük ki lelki tehetségeit s terjeszszük a közértelmességet. De nem csak oktatás, hanem célirányos törvények is hatalmas, sőt szükséges eszközei a nép nevelésének: gondoskodni kell tehát a jövő törvényhozásnak oly törvényekről, melyek személyt, vagyont és a szorgalomnak gyümölcseit minden önkény ellen biztosítva, just adjanak a népnek, hogy fekvő tulajdont szerezhessen, és szabadságot adjanak a

jobbágnak, hogy szabad alku mellett minden jobbágyi tartozásoktól örök szerződés által megválthassa magát; mert tulajdon és szabadság az iparkodásnak leghatalmasabb ösztönei, tulajdon és szabadság azon édes kötelékek, melyek a polgárt legszorosabban kötik hazájának sorsához. Sőt gondoskodni kell a jövő törvényhozásnak arról is, hogy azon néposztály, mely a közállomány legsúlyosb terheit viseli, azon hazában, melyet ő mível, ő táplál és ő védelmez leginkább, a polgári jussoknak is részese lehessen. S majd ha érdekeink nem különválva, hanem egy nemzeti közérdekben egyesülve fognak őrt állani a haza, király és törvény mellett, s együtt segítik elő az ország virágzását, akkor lesz betöltve azon kötelesség, melylyel hazánk-nak és önmagunknak tartozunk.

Meg kell még az urbéri czikkelyeknél említenünk azt is, hogy midőn azokat elsőbben felterjeszténk, a második czikkelyben, hol a jobbágytelki állománynak minden megyére meghatározott mennyisége adatik elő, Posega, Verőcze, Szerém vármegyéket alsó tótországi nevezet alatt külön jegyeztük fel a tabellában; utánok következtek a Bánátnak nevezett Temes, Torontál, Krassó vármegyék, ezek után pedig Horvátországnak megyéi valának megnevezve. A királyi válasz e pontra nézve azt kívánta, hogy mivel a Bánát közigazgatási tekintetben már most az ország egyéb megyéitől semmit nem különbözik s egyenesen Magyarországhoz tartozik, elhagyván mi is a bánáti nevezetet, azon három megyét a magyarországi megyék sorába iktassuk. Elfogadtuk mi a királyi válasznak ezen észrevételét, hanem Posega, Szerém és Verőcze vármegyékkel is épen azt cselekedtük, mert meg valánk történet és törvényes okokból győződve, hogy ezen három megye alsó tótországi név alatt külön nem emlittethetik, hanem mint Magyarország közvetlen egészítő része szintén a magyarországi megyék sorába iktatandó. Ezt pedig annyival inkább szükségesnek véltük, mert Horvátország némi jussokat formált e három megyéhez, s még utóbb a jelen törvény szerkezetét is és az abban előforduló rendet, melyet a királyi válasznak elfogadott észrevétele után Bánát példájával sem lehetett volna menteni, maga mellett hozta volna fel erősségül. Ellenezte a királyi válasz ezen változtatást, de többször ismételt fölírásaink után az utolsó királyi válasz megegyezett abban. Így tehát, minthogy azon kérdés, vajjon e három megye Magyarországnak közvetlen része-e, vagy inkább Horvátországhoz tartozó, itten vitatás és elhatározás alá nem jött, mi jussaink föntartása végett az alsó tótországi nevezetet mindenhol elhagytuk s azon három megyét a magyarországi megyék sorába jegyeztük föl.

Az urbéri III. és VII. czikkelyeknek azon rendelete, hogy midőn a földesúr vagy a jobbágyok többsége kívánja, az urbéri legelő külön hasíttassék ki, szükségessé tette a közbirtokosságokra nézve is az arányossági pereknek újabb elrendelését. Törvényt alkottunk tehát erről is, melyben egyszersmind elhatároztunk, hogy a hol a helyzet és egyéb körülmények engedik, a birtoknak összesítését s az osztályrészeknek, a mennyire lehet, egy tagban leendő kimetszését ugyanazon arányossági perrel kívánhassa és eszközölhesse bármely közbirtokos. Úgy hisszük, hogy a törvénynek ezen rendelete hazánk gazdasági és közmívelődési előmenetelét fogja eszközölni.

Az urbérnek folytában törvényt alkottak az ország rendei azon közterhekről is, melyeket a jobbágyi birtokot használó nemesek viselni tartoznak és elhatározták azt is, hogy mindazon telkek, melyek az urbérnek behozatala óta elhagyattak, vagy a hármaskönyv I. R. 40. címjében meghatározott osztály esetein kívül a földesurak által elfoglaltattak, ismét meg-népesíttessenek. Igazság és méltányosság egyiránt megkívánták, hogy e részben törvény alkottassék, mert eddig is sok vala már, kivált az ország némely vidékein, azon telkek száma, melyek nemesi kézre kerülvén, a közadó alól kivétettek, s a szegény adózó nép még ezek helyett is viselte a közterheket, most pedig, midőn a jobbágytelkek használhatásának szabad eladását az új törvény megengedi, még inkább szaporodott volna a közadó fundusának nem igazságos csonkítása, mert vétel útján többet adhatott volna ugyanazon telekért a nemes, ha

tőle adót nem fizetne, s így a szegény adózó még a vételbeli concurrentiát sem állhatná ki s a közterheket mégis ő fizetné attól is, minek más veszi hasznát.

Midén ezen törvényczikkely fölött folytak tanácskozásaink, sürgettük azt is, hogy a szállást tartó katonaságnak élésházi tartása, s általában a katonatartásból eredő veszteségek teljesen megszüntessenek, minthogy azt a törvény soha el nem fogadta, s gyakorlat által is épen az adózók könnyebbségére vala hajdan behozva, most pedig legsúlyosabb és legigazságtalanabb terhe a szegény népnek, mind azért, mert aránytalanul van felosztva, mind pedig azért, mert a vele összekötött számos visszaéléseket meggátolni majdnem lehetetlen. A királyi válasz elismerte, hogy e részben is kell az adózókön segíteni, de az idő rövidségét hozván föl ellenokul, azt kívánta, hogy egy országos választmány a katonatartás és szállásadás iránt értekezvén, azokkal is, kiket ő felsége e végre ki fog nevezni, kimerítő véleményt készítsen, s ez a jövő országgyűlésen okvetetlenül tanácskozás és határozás alá vétessék. Megnyugodott ebben az ország rendének többsége, noha nem kevesen valánk, kik a sürgetett megszüntetést mint a kérdés alatti törvényczikkely alkotásának multhatatlan feltételét kívántuk tekinteni, s a választmány ki is neveztetvén, a királyi válasznak elfogadott tartalma törvénybe iktattatott.

Midőn már az urbéri törvényczikkelyek iránt nagy részben meg volt a nemzet és fejedelem közti egyezség, ő felsége mult 1835. esztendő augusztus 23-kán kelt királyi válaszában kijelenté, hogy az urbéri munkának befejezésével az országgyűlést el fogja oszlatni és ugyanazért az urbérnek teljes bevégzésére és azon tárgyaknak, melyek minden országgyűlésnek szokott tárgyai, rendes elhatározására két hónapi határidőt rendelt. Mind az 1825-dik esztendőben, mind a jelen országgyűlésen el volt az határozva, hogy a kilencz rendszeres munka csak egyszerre és együtt fog királyi megerősítés alá terjesztetni, s az országos rendeknek ezen határozatát ő felsége is elfogadta. Azonban idő és tapasztalás megtanítottak bennünket, hogy ezen határozat ki nem vihető, mert sokkal több idő kívántatnék azon munkák felvételéhez, mintsem hogy tanácsos volna törvénykezésünknek és a közigazgatásnak súlyos kárával az országgyűlést oly sokáig szakadatlanul együtt tartani, de amúgy is szükséges vala, hogy minél előbb teljesebbé menjenek azon törvények, melyek ezen országgyűlésen alkottattak. Mi tehát a kilencz rendszeres munkának egyszerre és együtt leendő föl vételéhez nem ragaszkodtunk, de abban sem nyugodhatánk meg, hogy az urbéren és ahhoz tartozókon kívül semmi más törvény ezen országgyűlésen ne alkottassék; ugyanazért a fejedelmi szónak szentségével biztosított országos végzésre hivatkozva, kinyilatkoztattuk föliratunkban, hogy az említett végzéstől csak azon föltétel mellett állunk el, hogy némely olyan pontokat, melyeknek minél előbbi elhatározását a nemzet mindenekfölött méltán óhajtja; még ezen országgyűlésen tanácskozás alá veszünk s azok iránt a törvényjavaslatokat az urbéri törvényekkel együtt fogjuk ő felségének királyi helybenhagyása alá terjesztetni. Föliratunkra kedvező választ nem nyertünk, sőt ő felsége újabb királyi levele által sietést sürgetve ismét kijelenté, hogy a meghatározott két hónap elmúltával az országgyűlést fejedelmi jussa szerint csakugyan el fogja oszlatni. Ekkor mi azt mondánk köztanácskozásink folytában, hogy törvény nincs, mely az országgyűlésnek eloszlatását fejedelmi jussok közé számlálná, de arról világos törvény szól és pedig sarkalatos törvény, t. i. az 1790. esztendei XIII. cz., hogy a kir. előadások tanácskozás alá vétessenek és az ország igazságos sérelmei minden országgyűlésen tetteleg és valóságosan orvosoltassanak, újabb törvényeink tehát az országgyűlésnek végét nem bizonyos időhöz, hanem az elvégzendő tárgyakhoz kötik, ugyanazért míg e sarkalatos törvény rendeletének elég téve nincsen, mi az országgyűlésnek eloszlatásában meg nem nyugszunk, annyival inkább, minthogy föltétel mellett állottunk csak el attól, mit a fejedelmi szent ígéret is biztosított, feltételünknek teljesítését tehát méltán kívánjuk. A föliratban röviden hivatkozánk a törvényekre és azon okokra, miket előbbi föliratunkban kifejtettünk, és szakadatlanul folytatánk tanácskozásainkat a kiszemelt tárgyak fölött, melyeket még ezen országgyűlésen az

urbérrel együtt készülünk fölküldeni. Végre a kitűzött hónapnak utolsó napjaiban ismét érkezett egy királyi levél, mely szintén sietést sürget, de igéri, hogy az elkezdett tárgyak bevégzéséhez fog elegendő idő engedtetni.

Így születtek azon törvények, melyeket a többi rendszeres munkák tárgyaiból kiszemelve tanácskozás alá vettünk s ő felségének fölterjeszténk, ki azoknak nagy részét el is fogadta. Így alkottuk a szóbeli perekről szóló cikkelyt, mely általában mindennek, de kivált a szegényebb sorsunknak fölötte szükséges vala; így alkottunk törvényeket a vásári bíróságról és a pénzbeli elmarasztalást magukban foglaló ítéletek végrehajtásáról, melyek kereskedésünkre és hitelünkre jótevő hatással lehetnek; törvény által határoztuk el a kiszemelt tárgyak közül azt is, hogy a legfőbb ítélőszékek is kötelesek legyenek ítéleteiket okokkal támogatni; határoztunk a világos örökösödés eseteiben végrehajtandó osztálynak rövidebb és könnyebb módjáról; megadtuk a perlekedési tehetséget a nem nemeseknek is, hogy letöröljük a homályt, melyet e részben eddigi törvényeink vetettek nemzetünkre; végre több más pontok között megrendeltük azt is, hogy a jövő országgyűlés alatt főbb ítélő székeink előtt is folyjanak a feljebb vitt perek, sőt mivel ezen hosszas országgyűlés alatt a feljebb vitt s még el nem ítélt pereknek száma fölötte megszorodott, elhatározáink, hogy országgyűlés után a királyi tábla két ülésre osztva vizsgálhassa a feljebb vitt pereket, s még a rendes törvényszünetek alatt is bíraskodhassék, ugyanazért a királyi tábla tagjainak számát is szaporíttatni kívántuk, a miben ő felsége is megegyezett. Hiányos ugyan némely részben e törvény határozata, mert csak a feljebb vitt perekről rendelkezik, de a kormány nem egyezett meg abban, hogy országgyűlés alatt azon perek is folyhassanak, melyek a királyi tábla előtt tételnek folyamatba, s így kénytelenek valánk legalább a feljebbvitt perekről törvény által gondoskodni, nehogy tovább is teljes mértékben fönnálljon hazánkban azon fonákság, miszerint addig, míg új törvények alkottatnak, a magános viszonyok iránt fönnálló törvények végrehajtása, a polgárok súlyos kárával és az igazság kiszolgáltatásának tetemes hátramaradásával, fel vala függesztve. Egyébiránt alázatos véleményünk szerint jövőendőben is csak úgy lehet a hasznos javításoknak ösvényén biztosan haladni, ha a törvényhozás a legszükségesebb pontokat, melyek vagy halasztást nem szenvednek, vagy fontos követkevéseik miatt kitünőleg hasznosak és azokat, melyeknél az óhajtott siker inkább remélhető, kiszemelve, külön veszi tanácskozás alá, mert minden előrelépés nyereség a haladni akarónak. Olyan országban, a hol a belső elrendelésnek és a fönnálló törvényeknek összesége nem rendszeresen alkottatott, hanem inkább egyes eseteknek, és az egyes körülmények összeshívódásának szüleménye, törvényhozás útján rendszeresen és egyszerre javítani majdnem lehetetlen, mert még a legfonákabb törvénynek, sőt még a százados gyakorlat által divatozó visszaéléseknek is találkoznak pártolói, kik vagy megszokásból vagy önérdékök miatt ellenségei a szükséges változtatásnak. A ki tehát a hibák és előitéletek egész tömegét egy csomóba fogva egyszerre akarja kiirtani, sok egyes érdekeket, melyek külön válva nem sok gátot vethetnének, összesít maga ellen, s rendszerének a sikert áldozza fel. Ki kell igenis tűzve lenni a főczélnek s kerülni kell mindent, a mi attól félre vezethetne, de a cél felé minden előlépés, mely a jövőendőnek útját nem zárja, valóságos haladás, és minden egyes javítás tetteleg használva biztosabb utat készít még több javításra, mert a tapasztalásnak meggyőző ereje leghatalmasabb mindenkor. Addig, míg a nemzet értelmes többsége valamely javításnak hasznos, sőt szükséges voltáról meggyőződve nincsen, azt a törvényhozás rendes útján megállapítani úgy sem lehet, valamint ellenben, ha ezen meggyőződés általános, az óhajtott javításnak sikerét csak halasztani képes az átkodott ellenszegülés, de azt végképen eltávoztatni hatalmában nincsen, mert a jobblétre vágyás oly természeti ösztön, melyet elnyomni soha sem lehet. De épen a lépésenkint haladás szülheti ezen általános meggyőződést, és valóban sok visszaélés, melyet egykor ezerek pártolának, később közzakarattal lett eltörölve, sok igazságos, hasznos, sőt szükséges törvény, melyet előbb ezerek gátolának, lett közzakarattal elfogadva ott, hol az igazságnak és közügynek baráti

csüggedést nem ismerő buzgósággal újra és ismét újra küzdöttek az előítéletek ellen igazság és közügy mellett.

Hazánk is fellépett már a haladásnak pályájára, s nemzet és kormány egyformán átlátják, hogy törvényeinken és belső elrendeltetésünk minden ágaiban sokat kell javítani, mert hiszen maguk a rendszeres munkálatok is csak ezért készültek. De a javításnak egyes pontjai fölött különbözők a vélemények, s ha minden egész rendszerében együtt és egyszerre vétetik fel, némely egyes pontok megtarthatása miatt a leghasznosabb javításoknak is könnyen gátot vet a többség, a mi egyébkint nem történnék. Sőt az a káros oldala is van az efféle tanácskozásnak, hogy a mint ezen országgyűlésnek példája is bizonyítja, sok olyan javítás, melyet már ellenségei sem mernek nyilván s egyenesen megtámadni, a rendszernek színe alatt tárgyról tárgyra, sőt egyik országgyűlésről a másikra halasztatik. Szükséges tehát arra törekedni, hogy a jövő országgyűlés magát egyedül egy kitűzött rendszeres munkához ne kösse, hanem javítson s igazítsa, a hol leginkább kell és lehet.

Fájdalommal jelentjük továbbá, hogy a kiszemelt tárgyak között sem az egyházi tizedről, sem a tisztviselők büntető hatalmának törvény általi korlátozásáról készített javaslatainkban a méltóságos főrendek meg nem egyeztek, s az ő ellenkezések miatt azokat a fölség elé sem lehetett terjesztenünk.

Az egyházi tizedre nézve nem csak a megszüntetést vagy kényszerített megváltást nem lehetett törvénybe iktatnunk, de még abban sem egyeztek meg a méltóságos főrendek, hogy a kibérlési elsőség, mely eddigi törvényeink szerint a tizedekre nézve is a földesúrat illette, s melynek következtében sok földesúr igen kedvező örökös szerződés mellett bírja az egyházi rendtől a tizedet, újabb törvény által ezen szerződésekkel együtt azokra ruháztassék, kik a tizedet adni kötelesek. Ez pedig csakugyan igazságon és méltányosságon alapul, mert hogy a földesúr még ebben is önjobbágján nyerekedjék, az osztó igazsággal megegyeztetni nem lehet, és midőn valamely adózásnak megváltása bérbe adatik, bizonyosan természetesebb az, hogy a megváltás és annak hasznai azokat illessék, kik azon adózás terheit viselik, mint bármely harmadikat; kénytelenek valánk tehát legalább azon csekély kedvezéseket, melyek a kilenczede nézve már az urbérben elhatározottak, a tizedekre nézve is kiterjeszteni, s így lett alkotva a tizedekről szóló új törvény.

A tisztviselőknek büntető hatalmára nézve törvény által akarták kimondani a nemzetnek képviselői azt, a mit már a kormány gondossága főbb parancsolatok által eddig is megrendelt, hogy t. i. a törvényhatóságoknak tisztviselői senkit 12 pálcaütésen vagy három napi börtönön fölül önhatalmukkal ne büntethessenek, és egyszersmind törvénybe iktatták azt is, hogy a földesurak és azoknak tisztjei semmi közfenyíték alá tartozó vétek iránt nem bíraskodhatnak, az urbéri VII. cikkelyben meghatározott eseteken kívül büntető hatalmat ne gyakorolhassanak. Ezt nem fogadták el a méltóságos főrendek és különösen ellenezték azt, a mi ezen cikkelyben a földesurak iránt rendeltetett, azt vitatván, hogy az efféle kisebb kihágásokban is a földesúrat illeti a büntető hatalom. Pedig annyi csakugyan igaz, hogy közfenyíték alá eső vétekért csak a közállománynak lehet jussa a vétkest megbüntetni, ezt a just és büntetőhatalmat tehát a közállomány nevében csak az gyakorolhatja, kinek azt a közállomány mint tisztviselőjének nyilván általadta; hogy pedig a közállomány önhatalmának, sőt kötelességének legfontosabb részét egy egész osztályra s az osztálynak minden egyes tagjaira, mielőtt azokat, tehetségeiket, indulataikat ismerné vagy csak ismerhetné is, válogatás nélkül átruházza, s hogy ezen hatalom már születésénél fogva minden földesúrat illethessen, azt még föltenni sem lehet; mivel tehát törvény nincs, melyből ilyen földesúri hatalmat következtetni lehetne, annak némely helyeken eddig divatozott gyakorlatát inkább elnézett visszaélésnek, mint törvényesített szokásnak lehet tekinteni. Fölhozánk mindezeket a tanácskozás között és üzeneteinkben

is, de a méltóságos főrendek ellenszegülése az országgyűlésnek végperczéig tartott: kénytelenek voltunk tehát e tárgyat is a jövő törvényhozás buzgó lelkesedésére bizni, remélvén, hogy a törvényhatóságok önjussaikra ügyelve, sem tisztviselőiket a hatalom törvényes korlátain túllépni, sem a földesurakat vagy azok tisztjeit az urbéri viszonyokon kívül más valamely közhatalmat bitangolni nem engedik.

A közadó ajánlásának tárgya kerülvén tanácskozás alá, mi is több megyéknek követivel együtt ismét sürgettük a katonatartásból eredő súlyos veszteségek terhét figyelembe vétetni, s nyilván kijelentettük, hogy mindaddig, míg ezek valóságosan és tetteleg megszüntetve nem lesznek; közadó fejében 3.800,000 frtnál többet semmi esetre nem ajánlhatunk; meg is állapodtak az ország rendei ezen sommában, de azt ő fölsége el nem fogadta s nagyobb mennyiségnek ajánlására szólította föl az országos rendeket. Ezen első királyi válasz után is előbbi ajánlatunk mellett maradánk nem kevesen, de a többség már a másodszori fölírat mellett megajánlotta azon mennyiséget, mely az 1830. esztendőben is megajánltatott, t. i. 4.395,244 frt 38 $\frac{1}{2}$ krt, és így a katonatartásból eredő veszteségek tetteleges betudás sem sikerülhetett.

Ezen megajánlott adónak mennyiségét ígérték az ország rendei az országgyűlésnek berekesztésétől számlálандó három esztendőre és nem tovább, oly világos kijelentéssel, hogy ha ezen idő alatt a törvények értelmében országgyűlés nem tartatnék, az adónak további fizetése azonnal megszűnjék. Nem akarának e föltételben a méltóságos főrendek megegyezni s azt szokatlannak állították, de az adó följajánlásáról szóló fölíratunkat sem akarván hátráltatni, végre nem elleneztek, hogy az említett föltétel, melytől a nemzet képviselői el nem állottak, az adót tárgyzó fölíratokban világosan kijelentessék. Ő fölsége fejedelmi szavának szentsége alatt ismételve biztosított bennünket, hogy az országgyűlés a törvényes idő alatt, sőt a körülmények úgy hozván magukkal, még előbb is meg fog tartatni, a másodszor ajánlott adót elfogadta, de a mondott föltételt, mint a mely a nemzetnek fejedelme iránti bizodalmaival sem volna egyeztethet, el kívánta mellőztetni. Mi azonban a királyi válasz által nem láttuk megszüntetve az előre látó gondoskodásnak szükséges voltát; mert ámbár kedves vala nemzetünknek a fejedelem újabb ígérete, mely törvényeink szoros megtartása iránt ezen királyi válaszokban ismételtetett, de másrésről azon okoskodás, mely magukban az említett válaszokban el vala szórva, hogy t. i. az 1715. esztendei VIII. törvényczikkely szerint az adó az állandó katonaságnak zsoldjára szükséges lévén, minthogy az állandó katonaság meg nem szünhet, az adónak sem szabad soha megszűnni, nekünk megnyugtató helyett inkább aggodalmat okozott, mert ezen állítások fonalán azt is lehetne következtetni, hogy ha valamely országgyűlésen az adónak mennyisége fölött a nemzet és fejedelem meg nem egyezhetnének, és a fejedelem minden e tárgy fölötti határozás nélkül szétoszlatná az országgyűlést, akkor az adó meg nem szünhetvén, annak előbbi mennyisége folya tovább is, ily módon pedig meg volnának semmisítve azon sarkalatos törvényeink, melyek az adó fölötti határozást egész kiterjedésében országgyűlésre tartozónak rendelik, a nemzet jussa ki volna játszva, s az adó leszállítása egyedül fejedelmi kegyelemtől függne, mert elég volna a kormánynak el nem fogadnia kisebb ajánlatot, s az országgyűlésnek végeig tagadó kijelentéséhez ragaszkodni, hogy ismét az előbbi mennyiség maradjon folyamatban. Minthogy tehát az 1827. évi IV. törvényczikkely szerint az adó fölötti határozás egész kiterjedésében az országgyűlésre tartozik, és az 1790. évi XIX. t.-cz. azt rendeli, hogy a közadó egyik országgyűlésről a másikig ajánltassék, az 1790. évi XII. t.-cz. pedig minden három év alatt országgyűlést parancsol tartatni, világos következtetés, hogy ha ezen törvény szerint az országgyűlés meg nem tartatik, a további adó megígérve nem lévén, nem is folyhat, mert szabad alkotmányú hazában csak a törvényhozás terhelheti közadóval a polgárokat, s az ajánlatnak idején vagy mennyiségén túl a fizetésnek terhe sem terjedhet. Mi tehát megmaradánk határozatunk mellett, mely a nemzeti

jussoknak föntartására szükséges vala, a fejedelem jussainak pedig semmi csorbulást nem okoz, mert ha a kormány pontosan eleget tesz a törvények világos rendeletének, ha a törvényes idő alatt mindenkor megtartja az országgyűlést, az adó ajánlásának említett föltételét teljesedésbe venni soha sem kell. Végre a harmadik kir. válasz után üzenetben is kijelenténk, hogy miután ő fölsége az ajánlott adót elfogadván, nyilván és ismételve ígére az országgyűlésnek a törvényes idő alatt leendő megtartását, mi pedig nyilván ismételve megmondottuk azt, a mit a törvényhatóságoknak tenni kell és tenni fognak, ha a törvénynek e részben elég nem tétetnék, sem újabb föliratot, sem a tanácskozások további folytatását szükségesnek nem látjuk, de nem kételkedünk; hogy ajánlásunk teljesítésében ajánlásunk föltételeit szeme előtt fogja tartani nemzetünk. Így lőn országos határozattá az, mit eddig a feliratokban nemzetünk nyilván ki nem mondott soha, s így maradt meg a mellett a képviselői tábla, melynek szava kivált az adó ajánlásában bizonyosan legfontosabb; lehet reménylenünk, hogy a kormány törvényessége elhárítja rólunk ezen végzés teljesedésbe vételének szükségét, a nem reménylett esetben pedig hinnünk kell azt, hogy a törvényhatóságok lelkes hazafiusága törvényeinknek életet adni és azokat életben tartani nem késik.

Az előleges sérelmek, törvényeinknek ezen régi, de folyvást vérző kinos és veszélyes sebei, melyeknek orvoslását sem az ügynek igazsága, sem a nemzet áldozatai, sem forró esdekléseink buzgósága nem valának századok óta képesek a kormánytól kieszközölni, most is mindenek előtt magukra vonták az országgyűlésnek gondoskodó figyelmét, és mielőtt meg a királyi előadások tanácskozásba vétetének, elkészült s fölterjesztetett ezek iránt az újabb fölirat. Évekig vártuk a kért igazságot, ismételt föliratok által sürgettük kérelmünk sikerét, s évek mulva oly királyi választ nyertünk, mely mellett sérelmeink nagy részben tovább is sérelmek maradtak, sőt az ismét csalódott remények keserű érzése még súlyosabbá tette azokat.

Erdély, honunknak szeretett testvére, hazája kedves véreinknek s így honunk nekünk is, mely századokon keresztül velünk szenvedett, mellettünk küzdött és érettünk gyakran ontotta vérért, Magyarországgal mindez ideig egyesítve nincsen, sőt épen akkor, midőn mi a királyi székek igazságától százados kérelmünknek sikerét remélénk, minden polgári szabadságától megfosztatott, s törvénykívüli állásba lőn helyeztetve. Kétszeres keserőséggel hatott reánk a szomorú csapás, mely a testvérhazát érte, mert a legforróbb részvétnak érzése s az aggodásnak kinzó fájdalom foglalta el keblünket, midőn rokoninknál így megrontva látánk az alkotmányos szabadságot, melyet szintén a törvény szentsége biztosított. Mélyen érezvén tehát mi is a sérelmet, s az 1464.: XIII., 1492: I. t.-cikkelyek és az 1595. békekötésnek II. cikkelye szerint is kötelességünk lévén Erdély igazait és szabadságát védenünk, különös fölirat által kértük ő fölségét, hogy Erdélynek országgyűlését és egész törvényes állapotját adja vissza; de a kormány még a szokott biztatásnak vigasztaló szavaira sem méltatá nemzetünket, s a felirat óhajtott válasz nélkül maradt. Későbbben azon két rendbeli királyi válaszbán, melyek az előleges sérelmek iránt ismételt föliratainkra érkeztek, Erdélyre és annak Magyarország iránti viszonyaira nézve szintén nem foglaltatott semmi kedvező s így a nemzet régi óhajtása e részben ismét teljesítetlen maradt, és Erdélynek törvénykívüli állása most sincs megorvosolva.

De azon részekre, melyek Magyarországtól Erdélyhez valának elszakasztva, t. i. Kraszna, Köz.-Szolnok, Zaránd vármegyékre és Kővár vidékére nézve kedvezőbb volt a királyi válasz, mert ezek iránt kérelmünk sikerülvén, a százados ígért csakugyan teljesítve lőn, s ő fölsége az említett részeknek hozzánk visszakapcsolását elrendelte. A törvényjavaslatban, melyet e tárgy iránt készítettünk, beiktattuk mi azt is, hogy a visszakapcsolásnak részletes teljesítése egy országos választmányra bízassék, sőt azon választmány tagjait titkos szavazás által már a magunk részéről kinevezénk, de ő fölsége nem fogadta el ebbeli határozatunkat s azt nyilatkoztatá, hogy az elmúlt időknek hasonló példái szerint udvari biztosság által fog a

visszakapcsoltatás tettegi teljesítése végbe menni. Az alkotott törvényben mindazonáltal világosan kifejeztetett, hogy a nevezett részek polgári, közigazgatási, törvénykezési, adózási és mindennemű állapotjaikra nézve teljesen és tökéletesen Magyarországhoz ezennel visszacsatoltatnak, s az említett Kraszna, Közép-Szolnok, Zaránd vármegyék s Kővár vidéke ezentúl az országgyűlésre meg fognak hívatni, s ottan ülési és szavazási visszaadott jussokkal élni. A törvénynek rendelkezése tehát oly határozott, hogy ha netalán ezen törvényhatóságok bármi okból a jövő országgyűlésre meg nem hívatnának, a mit azonban föltenni sem lehet, az ország rendei semmi királyi előadásoknak elhatározásához törvényesen nem nyulhatnak, míg az elmulasztott meghívás meg nem történnék, mert ezen törvényhatóságok most már ismét az országnak egészítő részei, s őket az országgyűlésre meg nem hívni, annyi volna, mint bármely más vármegyét elmellőzni; rendes országgyűlésen pedig - generali regni conventus - az egész ország minden törvényhatóságának jelen kell lenni, mert a részes gyűléseket - concursus regni palatinalis 1715. VIII. 3. §. és 1741. XXII. - csak világosan meghatározott szükség eseteiben engedik meg törvényeink. Végre visszaadott jussaiknál fogva az elszakítás előtti viszonyaik csorbulást nem szenvedhetvén, nekik az ország többi megyéivel egyenlő törvényes állásuk leend.

A magánosok pénzbeli viszonyai iránt ismét nem lehetett elhatározó törvényeket alkotnunk. Az első föliratban, melyet e tárgy iránt az előleges sérelmek során készítettek az ország rendei, az vala határozva, hogy a scálát vagyis az 1799. évet megelőző időkből minden adósságok és pénzbeli kötelezések ezüst pénzben fizetessenek, a scála közötti időszakban pedig, vagyis 1799-től fogva az 1811-dik esztendői márczius hónapig, minden somura a scála szerint szállíttassék le, de az így leszállított sommákért nem váltóczédula vagyis 100 frtért 40 ezüst forint, hanem (60 pengő forint fizetessék, a fizetésnek eszköze pedig egyedül csak ezüst és arany pénz legyen és más pénzt senki elfogadni ne tartozzék. Erre ő felsége ismét hivatkozván az 1825-diki országgyűlésre kiadott királyi válaszra, melyben az vala kijelentve, hogy a scálát megelőző időkből eredő kötelezéseknel, midőn a hitelező mondja fel az adósságot, akkor papiros pénzben is tartozzék azt elfogadni, ha pedig az adós akarja hitelezőjének a pénzt letenni, ezüst pénzben fizesse adósságát, egyébiránt a scála alatti időszak iránt javaslatunkat el nem fogadta, de fejedelmi szavát adá, hogy soha papiros pénzt parancsolt értékkel többé kibocsátani nem fog. Ezen biztosító ígéret után azt hittük, hogy semmi ok sem lehet, mely miatt tovább is ellenezze a kormány törvény által kimondani azt, hogy a fizetésnek eszköze csak arany és ezüst legyen, a papirost pedig fizetésben elfogadni senki nem köteles. Ismételtük tehát egy újabb feliratban ezen kívánatunkat, sőt hogy e fontos tárgyban már egyszer törvény alkottassék, megegyeztünk a kormánynak azon kívánságában is, hogy a scála közötti időszakban a scála szerint már leszállított 100 frtért nem 60, hanem a gyakorlat szerint csak 40 ezüst forint fizetessék, a scála előtti viszonyokra nézve pedig előbbi határozatunknál maradtunk. Ily értelemben szerkesztetvén törvényjavaslatainkat, azokat ő felségének újra felterjesztettük, de kedvező választ ismét nem nyertünk, s noha ő felsége papirpénzt parancsolt értékkel kiadni többé nem fog, abban még sem egyezett meg, hogy a fizetésnek egyedüli eszköze csak arany és ezüst legyen, és a papirpénzt elfogadni senki ne köteleztessék, e nélkül pedig törvényt alkotnunk nem lehetett, mert önmagunk törvény által ismernénk el a papirpénznek parancsolt becsét, melynek súlyos következt sok magános polgár, sok közhasznú alapítvány sajnosan érzi még most is.

Az előleges sérelmeknek azon pontjára, melyben az egyházi javaknak önkényes megrovatása ellen panaszolkodtak az ország rendei, feleletül az említett királyi válaszban az mondatik, hogy ő felsége mindazon segedelempénzeket, melyekkel legfőbb patronatusi jussainál fogva az egyházi rendet terheli, honi törvényeink értelmében a közállománynak és magának az egyháznak szükségeire fordítja, s az alapítóknak szándékát is mindenkor figyelemben tartja.

Meg valánk mi arról győződve, hogy azon nagy kiterjedésű javak, melyek hazánkban az egyházi rendnek kezén vannak, a közállománynak kétségtelen tulajdonai lenni soha meg nem szüntek és nem kételkedünk, hogy azokról, mint status javairól, a törvényhozás szabadon rendelkezhetik, sőt előre látjuk, hogy ha majd a köznevelés, de kivált a népnek nevelése országos tanácskozások alá kerül, ha majd a törvényhozásnál a vallásnak azon szolgáliról leszen szó, kik a gazdag egyházi javaknak igazságtalan arányban fölosztott jövedelmeiből nem részesülve, gyakran szűkölködni kénytelenek, holott a vallásnak és népoktatásnak legszentebb, de legsúlyosabb kötelességeit ők teljesítik, elkerülhetetlen lesz a közállománynak ezen jussát tetteleg gyakorlatba venni; de éppen ezért el nem ismerhetjük azt, hogy a kormány ezen javakra önkényesen és egyoldalulag terheket vethessen, mert a nemzet köztulajdona fölött a kormánynak egyoldalulag rendelkezni törvényes hatalma nem lehet, s a polgárok bármely osztályának a végrehajtó hatalom önkényes terhelteitől mentnek kell lenni. A kir. válasznak említett pontjára tehát közhatározat által ismételve kijelentették a nemzet képviselői, hogy az egyházi javaknak jövedelmeiről csak az összes törvényhozás rendelkezhetik, s a felirat, melynek szerkezete fölött a két tábla között hosszabb vitatások folytanak, végre közegyezőssel oly értelemmel készült el, hogy azon elvet, miszerint az egyházi javaknak jövedelmeit is lehet az ország védelmére vagy más közhasznú egyházi és nemzeti intézkedésekre a törvények értelmében fordítani, az ország rendei sem vonják kétségbe, de a törvényhozás rendes útján kívül egyoldalulag behozott és tetteleg folytatott megrovást alkotmány és törvény elleni sérelemnek tartják és annak megszüntetését ismét sürgetik. A felíratra válasz nem érkezvén, előleges sérelmeinknek ezen pontja is orvosolatlan maradott, de mind a köztanácskozásokban, mind a feliratban világosan kimondatott a nemzetnek az egyházi javak fölötti kétségtelen jussa, melyet a haza közjávára használni a jövő törvényhozások gondja leend.

Előlegesen fölterjesztett súlyos sérelmeink között talán legérzékenyebb az, mely a só árának országgyűlésen kívül önkényesen történt törvénytelen felemeléséből eredett. Kettős a tárgya ezen sérelemnek; egyik a sónak szerfölött nagy ára, mely kivált a földművelőt és a szegény adózó népet oly igen igazságtalanul terheli, s melynek szomorú következményei kivált a marhatartásra nézve naponkint súlyosabbak; a másik pedig, mely törvényes tekintetből az elsőnél még fontosabb, hogy a só árának meghatározását, mely az 1790. évi XX. t.-cz. szerint az országgyűlésnek rendelete alá tartozik, a kormány tőlünk elvonván, önkényesen s egyoldalulag gyakorolja. Fölhozta már ismételve a nemzet mindazon okokat, melyek e tárgyban nemzeti jussaink mellett czáfolhatatlanul szólnak, hivatkozott a törvényekre, fölszólította fejedelmének igazságszeretetét, hivatkozott Európának ítéletére, panaszkodott, kért és sürgetett; de mindezek sikertelenek valának, s ő felségének ezen országgyűlésre kiadott válasza is megtagadó volt. Ismeteltük a felíratot és egy törvényjavaslatot is küldöttünk föl mellette, melyben a sónak ára az 1790-dik évi törvényes mennyiségre leszállítatott; de sem újabb kérelmünk, sem a törvényjavaslat elfogadva nem levének, s e legsúlyosabb sérelemben sem valánk képesek még csak enyhítést is eszközölni.

Hazánknak egyéb sérelmeire, melyeket ezen országgyűlésről felterjesztettünk, szintén nagy részben vagy megtagadók, vagy elmellőzők voltak a királyi válaszok; némely pontok azonban kedvezők is valának, melyeket, a mennyire szükséges volt, törvénybe iktatánk. Ezek közül csak azt említjük meg, melyben a vásári helypénz iránt a t. rendeknek is óhajtása szerint újabban meghatározatik, hogy sem heti-, sem országos vásárokon nemes ember vagy városi polgár helypénzt fizetni nem köteles, és azon pontot, melyben a Veszprém és Somogy vármegye közötti Siófokra nézve Somogynak a tek. rendek által is pártolt kívánatához képest újabb biráskodás rendeltetik.

Meg kell még a felterjesztett sérelmek közül említenünk azt, melyet Veszprém vármegye a Merete pusztá birtokosainak adó alá vetése iránt még az 1825. évben előadott, és mely ugyanazon országgyűlésről föl is terjesztetett. Veszprém vármegyének említett sérelme abban állott, hogy a nm. m. kir. helytartótanács 1825-ben kiadott intézőlevele által a meretei pusztában nem-nemesek kezénél lévő nemesi birtokra nézve is oly határozatot tett, mely szerint mindaddig, míg az ilyen birtok nem nemes kézen vagyon, közdó alá tartozván, az a dicalis összeírásnak illető rubrikáiba vezetendő. Ezen sérelemre azt mondá a királyi válasz, hogy mivel a meretei pusztát bíró nem-nemesek minden vagyonaiktól és így a nemesi birtokból vett haszonvételeiktől is adót fizetni tartoznak, ő felsége a helytartótanácsnak e tárgyban kiadott rendelkezését tovább is helybenhagyja. Elfogadták az ország rendei ezen királyi határozatot s nyilván kijelenték, hogy a nem-nemesek azon földek haszonvételeitől addig, míg azok nemesi kézre nem kerülnek, adót fizetni azon világos megjegyzéssel tartozzanak, hogy ezen nemesi földek a többi portalis fundust tevő földek sorában a dicalis összeírásba be ne jöjenek. Az országos rendek és ő felségének megegyezéséből eredett világos határozat által is ki van tehát itt már mondva azon elv, mely szerint a nemesi birtokot használó nem-nemeseket és így az agilisokat is azon birtok használatától közdó alá tartozóknak állítja a törvényhozás.

Továbbá sérelem gyanánt adtuk elő mi is a t. rendek nevében a nagyméltóságú m. kir. helytartótanácsnak azon intéző körlevelét, melyben a megyék, tisztviselőinek s bérrel ellátott szolgáltnak, kik eddig a királyi és egyéb közszolgálatot tárgyzó foglalatosságaiért, melyeket a megye kebelében teljesítettek, napibért nem kaptak, több esetekben a szegény adózóknak súlyos és igazságtalan terheltesével a megyék honi pénztáraiból napibérek rendeltetnek; s azt kívántuk elhatároztatni, hogy a rendes fizetésű megyei tisztviselők és állandó bérrel ellátott szolgálk a megye kebelében teljesített hivatalos közfoglalatosságaikért a megyék honi pénztárából napibért ne kapjanak, kivéven egyedül az olyan rendkívüli, de netalán mégis elkerülhetetlenül szükséges közfoglalatosságokat, melyek hivatalaik vagy szolgáltatjok köréhez semmi tekintetben nem tartoznak, s melyeket nem mint tisztviselők, hanem mint a megye által különös és meghatározott napibér mellett kiküldött tagok visznek véghez. Az ország rendei szintén valóságos közsérelemnek ismerték el ezen sérelmet, és a feliratban arra kérték ő felségét; hogy az érdeklött rendelkezést, mely sem a megyéknek törvényhatóságával, sem az adózó népnek javával meg nem egyeztethető, kegyelmesen megszüntetni méltóztassék; azonban a fölirat ezen pontjára kir. válasz nem érkezett; de miután az ország rendei sem látták törvényesnek a napi béreket ily pazar kézzel osztogatni, kételkedni sem lehet, hogy a törvényhatóságok használni soha sem fogják az említett intéző levélben törvénytelenül adott engedelmet, és a napibérek adásában inkább az ország rendei véleményéhez fogják magokat tartani.

Ezen sérelmek sorában is valának több pontok, melyeket a méltóságos főrendeknek szakadatlan ellenkezése miatt ő felségéhez fölterjeszteni sem lehetett. Ilyen azon felirat, melylyel a nemzet képviselőinek nevezetes többsége a lelkes lengyel nemzet feldult szabadságának ügyében még elhunyt fejedelmünk hathatós közbenjárását akarta megkérni. Ilyen azon méltó kívánata nemzetünknek, hogy a sötét századok vak buzgóságának rút maradványa, az 1790. XXVI. t.-cz. 14. szakasza, mely szerint protestáns atyámfiaiának Horvátországban lakni és javakat birni nem szabad, már egyszer eltöröltessék. Ilyen végre azon kettős sérelem is, melyet a tisztviselők felelőssége iránt és a törvénytelen parancsolatok s elnöki rendelések (prasidialisok) ellen kívántak fölterjeszteni a nemzet törvényes képviselői. Ez utolsó pontban különösen a prasidialisok iránt, melyek leginkább az újabb időkben jöttek gyakorlatba, sajnosan panaszlották a törvényhatóságok küldöttei, hogy azok a megyék elmellőzésével a fő- és alispánokhoz intéztetvén, a megyéket törvényes hatóságukban csorbítják, a tisztviselőket gyakran kedvetlenségeknek teszik ki, s az alispánokat, kik

szabadon választott őrei s legelső védői a megyék törvényes igazainak, az őket választó megyei rendektől mintegy elszakasztva gyakran csak a kormány eszközeivé változtatják; elhatározatott tehát, hogy azoknak megszüntetése felirat által sürgettesék; de a főrendek mindezekből semmit el nem fogadván, határozataink siker nélkül maradtak. Minthogy tehát ezen elnöki rendelkezések teljes megszüntetését elérnünk nem lehetett, a törvényhatóságoknak kell gondoskodni, hogy legalább káros következményeiknek a lehetőségig gát vettessék, ezt pedig némileg az által lehetne talán elérni, ha minden megye közbiztonság által elhatározná, hogy az alispánok minden præsidentálisokat gyűlésről gyűlésre a megye közönségének nyilván bemutatni és egyszersmind azoknak időközben mikép lett teljesítéséről hivatalos jelentést adni köteleztessenek.

A magyar katonaságra nézve is előadtuk és sürgettük mi a tekintetes rendeknek utasítása szerint mindazt, a mit e tárgyban 1830-ban ő felségéhez felterjesztettek az ország rendei, különösen, hogy a magyar és vég helyi ezredeknél a kormány szavak magyarok legyenek, tiszték csak olyanok lehessenek, kik született magyarok és magyarul tudnak, a lépcsőnkinti előmenetel pedig ezen ezredekben a többi cs. kir. hadseregtől különváltva történjék meg. A Karok és Rendei nevezetes többsége azonban jónak látta, e kívánságnak egész kiterjedésben leendő felvételét más alkalomra, midőn a körülmények biztosabb sikert ígérnek, elhalasztani; de most is azon felirattal, melyet a magyar nyelvnek ügyében f. é. márczius 16-án fölküldöttünk, előadtuk a nemzetnek azon méltó kívánsát, hogy a magyar ezredeknél a kormány szavak magyarosíttassanak, a magyar nyelv az egész magyar katonaságnál behozassék, és ennél a főhadikormányzótól kezdve csak azok alkalmaztassanak, kik az 1830. évi VII. és VIII. t.-cz. rendelete szerint nem csak magyarul tudnak, de születésükre nézve is magyarok. A királyi válasz mindezekre általában csak azt feleli, hogy ő felsége az 1792. évi IX., 1807. évi I. és 1830. évi VII. törvénycikkeket meg fogja tartani.

Az országgyűlési hírlapok iránt ismételve tettett indítvány ezen országgyűlésen és végre a Karok és Rendei kifejtvén e tárgyban különösen a sajtó szabadságáról és a megelőző vizsgálatról nézeteiket, egy üzenetet és törvényjavaslatot készítettek, mely a sajtónak józan és célirányos szabadságán alapulva, magában foglalja egyszersmind a netalán történhető kiszökéseknek büntetését is. Nem lehetett a nemzet képviselőinek semmi oly javaslatban megegyezni, mi által a megelőző vizsgálat, melyet törvényeink soha el nem ismertek, bármi alakban megállapíttatnék, s minthogy a méltóságos főrendek ezen üzenetet és törvényjavaslatot el nem fogadták, kénytelenek vagyunk e tárgyra nézve is a jövő országgyűlésnek állhatatos s talán szerencsésebb kimenetelű küzdésétől várni a sikert, melyet mi el nem érhetünk; annyi inkább váratlan vala pedig nekünk a méltóságos főrendeknek ezen ellenkezése, minthogy az országos sérelmek sorában az 5. szám alatt némely panaszok, melyek a sajtó szabadságának korlátozása miatt adtak elő, az ország rendjeinek nevében már fel is terjesztettek ő felsége elébe és ott a felirattal már nyilván kimondják az ország rendei, hogy a sajtó szabadságát Magyarországon nem csak nem korlátozzák a törvények, sőt azt az 1790. XV. t.-cz. nyilván meg is említi. Pedig a mennyiben a polgárok természeti szabadsága törvény által korlátozva nincsen, azt egyoldalú kormányi rendeletek által csorbítani, sértése az egyesek törvényes szabadságának s elnyomása a nemzet kétségtelen jussainak.

Az ország pénztáiról és közhasznú alapítványainak állapotáról beadott hivatalos tudósítások tanácskozás alá kerülven:

A nemzeti muzeumra nézve meghatározták szavazatunk ellenére az ország rendei, hogy mivel annak épülete jelenleg majdnem használhatatlan állapotban van, egy új alkalmas és díszes épületnek föllállítására közsegedelem formában rendes kivetés útján fölosztandó 500,000 pengő forintok fizettessenek; elhatározták továbbá, hogy a concurrentialis pénztárban levő

200,000 pengőforintnak évenkénti kamatai, melyek az 1827. évi XVII. t.-cz. rendelete szerint eddig a Ludovicæa fundusának gyarapítására fordítottak, ezentúl évenként a nemzeti muzeum pénztárába folyjanak. Jankovich Miklós úr becses gyűjteményének kialkudott ára pedig 125,000 pengőforintban szintén közkivetés útján legyen megfizetendő. Végre a gr. Ráday nemzetségnek jeles könyvtára nézve az végeztetett, hogy ő királyi főherczegsége, országunk nádora, ezen könyvtárnak megvizsgáltatására, sőt ha azt méltónak találja, alku szerinti megszerzésére is megkéressék.

Ugyanekkor tudós és lelkes hazánkfiának Horvát István úrnak, a Széchenyi országos könyvtár örének, ki fáradhatatlan munkássága és roppant ismeretei által a külföldön is köztiszteletet, nemzetünkől pedig a hazai történetek, diplomatika és magyar nyelv körül szerzett jeles érdemeivel hálát és köszönetet vívott ki magának, nem annyira jutalmul, mint inkább nemzeti közmeztiszteltetés gyanánt egyedül és egyenesen személyére fizetésén kívül évenként 2000 pengőforint rendeltetett adatni. Meghatározottat végre az is, hogy a nemzeti muzeumnak lajstroma elkészítettvén, az egy országos választmány által hitelesíttessék, és mindezen pontok egy külön törvénybe lőnek iktatva.

Meg kell itt említenünk nagyméltóságú gróf Illésházy István főasztalnok és nagyméltóságú Pyrker László patriarcha egri érsek uraknak jeles ajándékát is, melylyel a nemzeti muzeumot gazdagították; ugyanis az első dubniczai kastélyában volt becses könyvtárát, a másik pedig 140 darabból álló eredeti képeknek jeles gyűjteményét a nemzeti muzeumnak ajándékozták.

A Ludovicæa nevet viselő katonai iskolának fölállítása már régen forró óhajta lévén nemzetünknek, e jelen országgyűlésen elhatározzák az országos rendek annak minél előbbi létrehozását, és minthogy annak pénzalapja több magános ajánlatok által (melyek között különösen említést érdemel gróf Buttlernak 20 ifjú nevelésére tett jeles alapítványa) nevezetesen emelkedett, országos ajánlat útján kívánták mindazt pótolni, a mi a fölállításhoz és a tanításnak elkezdéséhez szükséges vala; megajánlottuk tehát közkivetés útján fizetendő nemzeti segedelem gyanánt azon 309,000 forintot, melyek a beadott hivatalos tudósításban még e végre szükségeseknek mondattak; továbbá, minthogy a concurrentialis pénztárban levő 200,000 forintnak kamatai, melyek az 1827. évi XVII. t.-cz. szerint eddig ezen katonaiskolai pénztárba folytak; most a legújabb határozat szerint a muzeum fundusához lettek áttéve, hogy ezen hiányosság is pótolva legyen, megajánlottuk ezen kamatok tőkéjét is 200,000 pengőforintban, és így összesen 509,000 pengőforintot, és ajánlatunk mellett csak azt kötöttük ki, hogy egy országos választmány ezen katonai iskolának az 1808. évi országgyűlésen kidolgozott rendszerét újra megvizsgálja, azt a jelen idők szükségéhez alkalmaztatva célirányosan igazítsa és tökéletesítse, s kidolgozott tervét a jövő országgyűlésnek bemutassa, addig is pedig az 1808. évi rendszer tartassék meg, azonban az első megnyitástól kezdve abban minden tudományok magyar nyelven taníttassanak. Fölterjesztettük mindezeket különös felirat mellett és egy törvénycikkelyt is készítettünk az elhatározott pontok iránt, melyet 3. sz. a. a t. rendeknek alázatosan ezennel bemutatunk; de ő felsége a nemzeti ajánlást el nem fogadván, azt, a mit a nevelési rendszernek egy országos választmány általi megvizsgálása iránt és a magyar nyelvre nézve kívántunk, félrevetette, a mint az országos iratokból látható királyi válasz bizonyítja; mi tehát látván, hogy ezen önköltségünkön felállítandó intézet nevelési rendszerét is a mi kizárásunkkal önmaga kívánja elrendelni a kormány, s nem akarván a nemzet pénzén egy oly intézetet létrehozni, mely növendékeinkben a nemzetiséget is elfojtva, azokat nem magyar honfiakká, hanem csak Ausztria katonáivá formálhatná, készebbek voltunk inkább az intézet felállítását ezúttal felfüggesztve látni, mint fönnnebb említett feltételeinktől elállani; ugyanazért az országgyűlésnek utolsó napján minden e részben tett közajánlatainkat visszavontuk.

Azon nagy kiterjedésű vácsi épületet, mely egykor a Theresianumnak, később a Ludovicáának volt tulajdona, s minthogy ezen katonai iskolának alkalmas nem vala, közönséges árverés útján eladatni rendeltetett, nagyméltóságú gróf Nádasdy Ferencz vácsi püspök úr becsű szerint megvásárolván, a nemzetnek ismét visszaajándékozta oly célból, hogy ott a szerencsétlen tébolyodottak számára egy célirányos közintézet állíttassék. Köszönettel fogadván a Karok és Rendek a nagyméltóságú megyés püspök úrnak ajánlatát, ő cs. kir. főherczegségét, országunk nádorát, megkérték, hogy az ily célra tett eddigi ajánlatokat és alapítványokat összesítve, ezen jótékony intézetnek minél előbbi létesítését eszközölni méltóztassék. Ezen megbízást ő cs. kir. főherczegsége kegyesen elfogadván, megígérte, hogy minden iparkodását az intézetnek létrehozására fordítja; biztosan lehet tehát reményleni, hogy ezen legszerencsétlenebb felebarátink szomorú sorsa is nem sokára legalább némileg fog enyhíttetni.

Horvátországnak előadásra különös felirat által kértek meg ő felségét az ország rendei az iránt, hogy a Ludovicaa nevet viselő kereskedőútnak, melyet Károlyvártól Fiuméig magános vállalkozók tetemes költséggel készítettek, megváltása iránt célirányos intézkedéssel lenni méltóztassék. Fölötte kívánatos volna ezen kérelemnek sikere, mert kereskedésünk, mely úgyszólván ezen egyetlenegy úton mehet a magyar tenger partjáig, a megváltás által nem csekély útívámoktól szabadulván fel, nevezetes könnyebbülést nyerne. Mindkét táblának közegyezésével készült e tárgyban a felirat, de minthogy az csak az országgyűlésnek utolsó napjaiban küldetett föl, kir. válasz reá nem érkezett.

A nemzeti nyelv és művelődés terjesztésének tekintetéből elhatározták a törvényhatóságoknak képviselői, hogy Pesten, országunk fővárosában, egy nemzeti játékszín építtessék, s e végre utasításaik szerint 400,000 pengőforintot, szintén közkivetés útján fizetendő, ajánlottak; de még ebben is gátot vetettek a méltóságos főrendek elhatározott ellenszegülésekkel, mert ők azt vitatván, hogy az óhajtott cél szabad ajánlások útján is biztosan elérhető, semmi kötelező erejű kivetésekben meg nem egyezének, és noha nem ok nélkül tartunk attól, hogy szabad ajánlások mellett majd épen a legvagyonosabbak vonják ki magukat a fizetés terheiből s ekképen vagy a cél nem lesz elérve, vagy a szegényebb, de lelkesebb honfiak viszik a tehernek legnagyobb súlyát, azonban minthogy ismételt üzeneteink is sikeretlenek valának, hogy legalább valami történjék, kénytelenek valánk úgy alkotni a törvényt, mint azt a méltóságos főrendek javaslották, és egy országos választmányt rendelni ki, mely a szabad ajánlatok útját felszólítások által megpróbálja, az előkészületek, tervek és költségek összeszámolása iránt a szükségeseket megtegye és a jövő országgyűlésre jelentését beadja. Minthogy pedig ő kir. főherczegsége, országunk nádora, egy igen szép helyen lévő tág és alkalmas tért eszközölt ki Pest városától ingyen a nemzeti játékszín helyéül, mind neki, mind az ajándékozó városnak köszönet mondatván, azon tér mint a nemzetnek e célra fordítandó tulajdona birtokba vétetni rendeltetett.

Pest és Buda közt a Duna két partját összekapcsoló álló híd kereskedésünknek és a főváros emelkedésének tekintetéből már régen közóhajtság tárgya vala hazánkban. Ezt a jelen országgyűlésnek rendi legcélirányosabban magános vállalat útján vélték eszközölhetőnek; de látván egyszersmind azt is, hogy ezen temérdek költségű munkára vállalkozók nehezen találkoznának, hacsak a megépített hídon minden, ki azt használja, vámot nem fizet, törvényt alkottak tehát az iránt, hogy bizonyos évekig, melyeknek száma a vállalkozókkal kötendő alkú által fog meghatározatni, az álló hídon nemes és nem-nemes különbség nélkül a kiszabott vámjegyzék szerint vámot fizetni köteles legyen; a kitűzött évek lefolyta után pedig nemes és nem-nemes szintén minden különbség nélkül fölmentetvén a fizetés alól, azon híd a nemzetnek tulajdonává lesz. Elhatároztatott ezen törvényben a két városnak igazságos kármentesítése, s el vannak hárítva mindazon akadályok, melyek akár a két városnak, akár valamely

magános birtokosnak tulajdonosi jussaiból származhatnak, el van rendelve minden eredhető kérdések birája, ki van nevezve a választmány, mely a nemzet nevében a vállalkozókkal alkudjék, s így teljesítve van az, a mit e részben a törvényhozás tehetett. A siker bizonytalan, de méltán remélhető, a haszon pedig, ha a vállalat sikerül, kétségtelen. Vajha ezen első lépés ösztön lenne arra, hogy a nemzeti jóllétnek törvény szülte gátjait a nemzet önmaga hárítaná el célirányosabb törvényekkel.

A vasutaknak egész Európában naponként nevelkedő száma, azoknak a kereskedés minden ágaira kiható hasznai s a veszélyek, melyek minden elmaradó nemzetnek kereskedését fenyegetik, a mi figyelmünket is magukra vonták; különösen a Bochnia és Bécs között munkába vett vasút és azon következtetések, melyek ennek föllállításából eredendők, meggyőztek bennünket, hogy már most nemcsak jobblétünk kívánja a haladást, de haladnunk kell, hogy elnyomott kereskedésünknek végső pusztulásával még hátrább ne taszítottassunk. E tárgyban ismét csak magános vállalatok eszközölhetik haladásunkat, és ezek sikerülése végett ismét törvény által kell elhárítani a gátokat, melyeket százados előítéletek vagy megszokás; sőt némely részben törvényes tulajdonosi jussok szültenek. Törvényt alkottunk tehát erre nézve is, melyben tökéletes kármentesítés mellett a vasutakra, és ehhez szükséges hídakra és a vízcsatornákra megkívántató kisajátítás elrendeltetik; de egyszersmind ugyanazon törvényben kijelöltük mindazon vonalakat, melyeken ezen kisajátítás törvénye gyakorlatba vétethetik és elhatároztuk, hogy annak kényszerítő rendelete a meghatározott vonalokon kívül más vonalokra nem terjed; ezt pedig azért véltük szükségesnek, mert féltünk, hogy általános és mindenekben határozatlan törvény mellett oly vasutak is készülhetnének hazánkon keresztül, melyek nemzeti kereskedésünknek, különösen a magyar révpartoknak, inkább kárára volnának. Egyébiránt a tapasztalás fogja leginkább ezen új tárgyban kimutatni a hiányokat. Mi az alkotott törvényben, azonkívül, hogy lehetővé van téve hazánkban is az ilyen közhasznú vállalatoknak tettelegi létesülése, legnagyobb nyereségnek véljük azt, hogy a teljes kármentesítés melletti kisajátításnak elve világosan ki van fejtve, legalább a jövő törvényhozás könnyebben épít, javít és módosít a letett alapon, mintha még azért is neki kellene küzdeni.

Az országgyűlésnek Pesten leendő tartását több ízben sürgették az ország rendei. Nemcsak a város helyzetének és nagyobb kiterjedésének tekintete, hanem a nagyobb nyilvánosság és ebből hihetőleg következő szorosabb egyetértés még inkább javasolják azt, hogy a nemzet törvényhozása az ország középpontján, hazánk fővárosában, gyűljön össze; mi tehát újra külön felirat által ismételénk a nemzet ezen méltó kívánságának sürgetését, de felirataink válasz nélkül maradtak és így kénytelenek lévén e részben is a boldogabb jövődőtől reményleni orvoslást, kötelességünknek véltük megtenni legalább mindazt, a mi a célnak elérhetését könnyebbé tehetné; ugyanazért ő cs. kir. főhercegségét, országunk nádorát, a 4 % alatt idezárt üzenet szerint tisztelettel megkértük, hogy egy Pesten építendő díszes és alkalmas ország-házának tervét önfelügyelete alatt elkészíttetni, s azt a szükséges költségek följegyzésével együtt további tanácskozás és rendelkezés végett a jövő országgyűlés eleibe terjesztetni méltóztassék. Ő kir. főhercegsége ezen kérelmet elfogadta, s így e részben is a jövő törvényhozás egy lépéssel közelebb lesz a nemzet közkívánságának teljesíthetéséhez.

Megküldöttük annak idejében a t. rendeknek azon törvényjavaslatot, melyben elhatároztatott, hogy ezen országgyűlésnek költségeit egyedül és egyenesen a nemesi rend viselje, és ezt jelenleg megemlíteni szükségesnek sem tartanánk, de ki kell nyilván fejeznünk azon óhajást, sőt biztos reményt, hogy nemzetünk vissza nem hozza többé a mult időknek azon igazságtalan gyakorlatát, mely szerint a törvényhozásnak költségeit azok viselték, kik a törvényhozásból törvény által ki valának zárva. A t. Karok és Rendek már az országgyűlésnek elrendeléséről szóló rendszeres munkára készített utasításban elhatározták jövőre is azt, a mit a most alkotott törvény csak ezen országgyűlésre állapított meg. Ugyanazért, ha valamiben, tehát

épen e tárgyban volna hasznos, sőt szükséges annak idejében majd a jövő ország gyűlésnek közelítésével az ország minden megyéit felszólítani, hogy igazság és méltányosság szerint ezen ország gyűlés példájakint buzgó lelkesedéssel törekedjenek törvény által elhatároztatni, hogy az országgyűlésnek költségeit csak azok viselik, kik a törvények alkotásában befolyási jussal bírnak.

Midőn elhunyt fejedelmünk halálával dicsőségesen országló királyunk lépett az uralkodásra, kezdetben mint magyar király is I. Ferdinánd címmel élt. Méltó aggodalmat gerjesztett ezen címzet az ország rendében, mert miután hazánk az ausztriai örökös tartományoktól teljesen független s az ausztriai császárságnak nem alkotó része, a magyar király címzetét egészen az ausztriai császárnak címzetébe foglalni, sőt annak még a név számára nézve is teljesen alávetni, csakugyan annyi volt, mint nemzeti függetlenségünknek legalább egy külső jelét megsérteni. Feliratot készítettünk tehát, melyben ő felségét kértük, hogy a történeti valóságot és törvényeink rendelkezését figyelembe véve, mint magyar király minden köziratokban, jelekben, címerekben, egy szóval mindazokban, mik hazánkat illetik, V. Ferdinánd címmel élni méltóztassék. Elhatároztunk továbbá még azt is, hogy ő felségét az országgyűlési feliratok borítékán mi is ezentúl mindenkor V. Ferdinándnak nevezzük. Ezen utolsó határozatot sokáig ellenezték a méltóságos főrendek olyannyira, hogy mivel az ország függetlenségének sérelme nélkül határozatainkat megmásítani nekünk nem lehetett, több rendbeli felirataink borítéki címzet nemléte miatt fel nem küldethetének. Időközben érkezett ő felségének ezen 5 % alatt aláíratott idezárt királyi levele, melyben felszólította az ország rendeit, hogy ha már a borítéki címzet iránt megegyezni nem tudnak, felirataikat az ország nádora által küldjék fel; ezt szavazatunk ellenére a többség el is fogadta, és ő kir. főherczegsége, országunk nádora, minden elkészült feliratainkat s azok között a címzet irántit is ő felsége elébe terjeszté. Feliratunkra ő felsége a 6 % alatt idezárt királyi válaszban bizonyossá tette az ország rendeit hazánk törvényes függetlenségének sértetlen fenmaradásáról, de kérelmünknek teljesítését nem ígérte; mi tehát a feliratot ismételtük, és azóta minden feliratok borítékain a méltóságos főrendek megegyezésével is V. Ferdinánd címzetet használtunk. Végre f. é. márczius 28. napján érkezett ő felségének egy kir. levele az országgyűlésének május 2-kán leendő berekesztéséről, melyben az ország rendeknek közörmére magát mint magyar király V. Ferdinándnak nevezi, és ezen nevezet azóta is minden kir. levelekben használja. E részben tehát csakugyan teljesítve lőn némileg nemzetünk óhajta és megszűnt az aggodalom, mely a nemzeti függetlenség ezen egyik külső jelére nézve a fejedelmi czimezetből támadott.

Azon idő alatt, míg az elsőben felküldött urbéri czikkelyek. ő felsége előtt voltak, sőt azután is valamikor időnk engedé, a törvénykezési rendszeres munkálat vizsgálgatásával foglalkoztunk, s ebből az ítélőszékek elrendelését mind kerületi, mind országos ülésekben elvégeztük, sőt iránta a méltóságos főrendekkel már egy üzenetet váltottunk is, a polgári törvények javaslatai közül pedig 25 t.-czikkelyt kerületileg elkészítettünk. Mindezen törvény-czikkelyeket annak idejében hivatalos tudósításaink mellett a t. rendeknek megküldöttük; jövőre azonban ezek csak legfeljebb némely előmunkálatoknak fognak tekintetni, és reménylenünk lehet, hogy a mi bennük célirányos, azt a jövő törvényhozás meg fogja tartani, azt pedig forrón óhajtjuk, hogy igen sok pontokban a nemzet előrehaladó közértelmessége javítva változtassa azokat, miket mi célirányosan elhatározni és gyakran úgy, mint kívántunk volna, kívívni képesek nem valánk.

Országgyűléseinknek azelőtt divatozott gyakorlata szerint csak igen ritkán valának a feliratok mellett törvényjavaslatok felterjesztve, hanem a mennyiben a királyi válaszok kedvezők valának, ezekből és a feliratok szavaiból az országgyűlésnek végnapjaiban egy országos választmány a nagyméltóságú m. udvari kancelláriával együtt ülve s értekezve készítették el a

törvények szerkezetét. Ilyen alkalommal gyakran megtörtént, hogy a feliratoknak és kir. válaszoknak sokszor kétesebb értelmű szavaiból oly szerkesztéssel készültek a törvények, melyet az ország rendei el nem fogadhattak, s így veszett el több hasznos törvény, melyet érdemére nézve a kir. válasz által elfogadottnak vélt az országgyűlés. Mi tehát, hogy ismét e régi bajokkal küzködnünk ne kelljen, elhatároztuk, hogy ezentúl mindenkor elküldjük a törvényjavaslatot is felirataink mellett, s ő felségénél is esedeztünk, hogy észrevételeit a törvények szerkezetére nézve is megtenni s jövőre a törvények szerkezetének a nmltgú m. udvari kancelláriával való concertatióját megszüntetni méltóztassék; meg is ígérte ő felsége, hogy észrevételeit a törvényjavaslatok szerkezetére is kiterjeszti, de a concertatiónak teljes megszüntetését el nem fogadá. Midőn az országgyűlés már végéhez közelített és ő felsége által felszólíttatánk, hogy a concertatióra törvényjavaslatainkat elkészítsük, mi számosan azt vitattuk, hogy miután a törvényczikkelyek iránt még szerkesztetésökre nézve is nagyrészen megvan már közöttünk és ő felsége között az egyezés, a concertatió épen nem szükséges, hanem inkább ő felsége kéressék meg arra, hogy a többi czikkelyek szerkezetére is jelentse ki kegyes akaratát. Azonban a többség ezúttal még a concertatiót elkerülhetetlennek látván, azt elfogadta, de annak módjára nézve sokban megváltoztattuk az eddigi gyakorlatot. Ugyanis eddig az országos választmánynak tagjait az illető elnökök nevezték ki, most pedig azokat, kik ezen választmányhoz a mi táblánktól küldendőök valának, mimagunk választottuk titkos szavazattal, mert azt állítottuk, hogy ők a mi küldötteink lévén, csak úgy lehetnek képviselőink, ha magunk által választatnak; továbbá eddig a megyék közül minden kerületből egy, összesen 4 tag neveztetett ki, most pedig minden kerületből kettőt, s így összesen 8-at választottunk, hogy ezen elegyes választmánynál a méltóságos főrendek táblájának tagjai a mi táblánk választottait számra fölül ne haladják; végre ezelőtt az elegyes választmány mindenekről, miket a nagyméltóságú m. udvari kancelláriával végzett, elegyes ülésben tett jelentést és azon jelentés felett tüstént ott az elegyes ülésben határozat is hozatott, most pedig azt kötöttük ki, hogy a választmány semmi módosítást önhatalmával el ne fogadjon, jelentését ugyan elegyes ülésben tegye meg, de annak tartalma mindenkor kerületi és országos ülésekben, nem pedig elegyes ülésben vétessék fel, mert el akartuk kerülni, és el is kerültük ezen hosszú országgyűlés alatt az olyan elegyes üléseket, melyekben valamely el nem döntött tárgy fölött kellett volna határozni, minthogy mindenek előtt a két tábla szavazatainak arányáról kellett volna határozást hoznunk, vagy tetteleg és hallgatással elismernünk azt, hogy egy vagy két főispánnak szavazata egy egész törvényhatóság szavazatával felérjen, ezek közül pedig az első sok kellemetlen vitásokra adott volna okot, s elhatározása mégis lehetetlen; mert a személyes szavazati jus és a képviselői jus mind alapjukra, mind fontosságukra nézve oly igen különböznek egymástól, hogy azokat egy sommában összesíteni szinte a lehetetlenségek sorába tartozik, a másik, t. i. az elhallgatás és tettelegi elismerés meg képviselői állásunkban kötelességsértés lett volna. Határozatainkat a méltóságos főrendek sem ellenezvén, az egész concertatio ily módon ment véghez; reméljük azonban, hogy még ez a concertatio is, melynek lehető ártalma nagy részben már el van véve, jövőre egészen megszűnik.

A királyi hitlevél, melyet dicsőségesen országló fejedelmünk 1830-dik évben történt szerencsés megkoronázásakor kiadott, csak most, miután ő elhunyt fejedelmünk halálával uralkodásra lépett, lévén a törvények sorába iktatható, megkértük ő felségét, hogy engedje ezen királyi hitlevelet a törvénybe magyar nyelven is beiktatni. Megegyezett ebben ő felsége, csak azt kívánta, hogy mivel az említett hitlevél eredetileg latin nyelven adatott ki, annak magyar szerkezete tehát eredeti nem lehet, ez magában a törvényben is nyilván kifejezve megemlíttessék. Átlátván mi ezen észrevételnek igazságát, abban megnyugodtunk s a törvényjavaslatot úgy, mint kívántatott, elkészítettük; de midőn annak szerkezete fölött a nagyméltóságú m. udvari kancelláriával értekezénk, az a törvénynek oly szerkezetet kívánt adni, melyben azon értelmet láttuk rejtve lenni, mintha a királyi hitlevelek ezután is eredetben

mindig latin nyelven fognának kiadatni, ezt pedig el nem fogadhattuk, mert teljes reményünk van, hogyha valamiben, tehát épen a királyi hitlevelek szerkezetére nézve leszen jövőben erős, állhatatos és szerencsés a nemzet, azoknak eredeti magyar szerkezetét kieszközölni. Minthogy pedig a nagy méltóságú m. udvari kancellária módosításától el nem állott, mi is kijelenténk, hogy inkább nem fogjuk a hitlevélnek magyar fordítását, minthogy az csak fordítás, a törvénybe iktatni, mint magunkat jövőre is lekötve, az ő szerkesztéseket elfogadni, s így lett a királyi hitlevél csak azon nyelven, melyen eredetileg kiadatott, t. i. latin nyelven, az eredeti magyar törvénybe iktatva.

Több rendbeli országos tárgyaknak a jövő országgyűlésig leendő kimunkálására vagy elintézésére ezen országgyűlésről is országos választmányok küldetvén ki, ezeknek tagjait is, a mennyire a mi táblánk tagjaiból kellett választatniok, az elnöki kinevezésnek kizárásával önmagunk titkos szavazat által választottuk, s midőn azok neveit a méltóságos főrendekkel közöltük, kijelenténk azon határozatunkat, miszerint választott tagjaink közül azok, kik időközben valamely királyi kinevezéstől függő hivatalt nyernek és vállalnak, országos választottaink lenni megszűnnek. Ellenezték ezen határozatunkat a méltóságos főrendek, de mi újabb üzenet által kinyilatkoztattuk, hogy mi e határozat iránt törvényt alkotni nem akarván, az ő megegyezésökre e részben szükségünk nincs; nem is akarunk mi az ő táblájok tagjairól rendelkezni, de azokra nézve, kiket nálunk a többség bizodalma választott, jussunk van meghatározni választásunk föltételeit is; mi tehát ismétljük, hogy azon választottainkat, kik időközben királyi kinevezéstől függő hivatalt vállalnak, országos választmányunk tagjainak többé el nem ismerjük, mert választatásuknak alapja megszűnt, s meg vagyunk győződve, hogy senki közülük kötelességéről s önbecsületéről annyira megfelejtkezni nem képes, hogy az őt választók bizodalmanak, választása föltételének és ezen tábla közegyetértéssel hozott végzésének magát ellenszegezni akarja. Ezt a határozatot a méltóságos főrendek sem gátolhaták, s így a választottakra nézve határozatunk az utolsó nyilatkozásnál fogva is teljes erejű leendő, mert senki magát a közvélemény gunyjára kitenni nem fogja azért, hogy az ilyen országos választmányok tanácskozásaiban résztvehessen.

A közadónak arányosabb föloszthatása végett megrendelt országos összeírás már ugyan teljesített, de még ez országgyűlésre be nem mutatott; hogy tehát addig is, míg ezen munka országos határozat alá kerül, az aránytalanul terhelt törvényhatóságokon legalább némileg segítve legyen, ő kir. főhercezségét, országunk nádorát, a portáknak ideigleni megigazítására közhatározat által megkértük, mit ő elfogadván, teljesített is. Közhatározatunknak tárgya az is volt, hogy a megajánlott adónak egész mennyiségéből azon mennyiség, mely Horvátországra annak erejéhez képest az összeírási adatok szerint esendő, levonatván, Horvátországra vettessék, melyet azután annak törvényhatóságai maguk között szabadon föloszthatnak; de ezen határozatot a méltóságos főrendek el nem fogadták, mert azt Horvátország municipalis törvényeivel ellenkezőnek mondták. Pedig az 1791. évi LI. t.-cz. és az 1802. évi országgyűlésnek gyakorlata épen ellenkezőt bizonyít, sőt magával a köztársasági szövetség természetével is ellenkezik, hogy a kapcsolt részek helyett az anyaország vigye a közállomány terheit, s ezt még a részek municipalis jussoknak merjék állítani. De nincs is nyoma törvénykönyvünkben semmi olyan kiváltsági törvénynek, mely Horvátországra nézve Magyarországhoz lett kapcsoltatásának világosan kikötött föltétele lett volna, a mit pedig ezen összekapcsoltatás után időnkint a törvényhozás határozott, azt, ha igazságtalan s a közállomány céljaival ellenkezik, ismét azon törvényhozás megváltoztathatja, sőt megváltoztatni szoros kötelessége, s azt csakugyan igazságosnak senki sem fogja állítani, hogy Horvátországnak mind a három megyéje együtt véve 34 portával kevesebbet viseljen és 24,000 ezüst forinttal kevesebb közadót fizessen, mint Zalamegye egyedül maga, holott azok katonatartást sem adván, az ebből eredő súlyos terheket sem ismerik, megyénket

pedig a katonatartásból származó veszteségek temérdek sommája nyomja leginkább. Fölhordottuk mindezeket, felszólítottuk a méltóságos főrendek igazságszeretetét, törvényt, országgyűlési gyakorlatot, méltányosságot emlegettünk, de mindezek semmit sem használtak, mert a méltóságos főrendek nem távoztak előbb kijelentett véleményüktől, s így tovább is főnmara-dott Horvátországnak igazságtalan könnyítése. De a jövő törvényhozásnak e bajon magával az adó megajánlásával lehet és kell segíteni. A porták megigazítását ő kir. főherczegsége a nádor bemutatván az ország rendének, az el is fogadtatott és ő felségének is különös felirat mellett fölküldetett. Örömmel jelenthetjük mi is a t. rendeknek, hogy megyénk portáinak száma ismét 16-al megkevesbítettett és e szerint adózóink terhe többel mint 11,000 frttal évenként megkönnyítettett.

A sajnos tapasztalásnak, keserű oktatása mélyen meggyőzte nemzetünknek képviselőit arról, hogy a népnevelés- és közművelődésnek ügyében munkátlanul vesztegleni oly vétkes mulasztás, mely századokon keresztül gátot vet a nemzet erkölcsi és polgári kifejlődésének; hogy tehát e részben is legalább elkészítve legyen az első lépés, elhatározták az ország rendei, hogy országos választmány neveztesse ki, mely a jövő országgyűlésig minden körülményeket megvizsgálva, tervet és kimerítő véleményt készítsen 1. arról, hol és mily módon kellene fölállítani egy oly intézetet, melyben közkölségen tanítók és iskolamesterek formáltassanak, kik a nemzeti nyelvet értelmesen tanítsák és a népnek zsenge magzatit a közvárokozásnak jobban megfelelőleg neveljék; 2. egy műegyetemi intézetnek (polytechnicum institutum) helyéről, annak épületéről és egész rendszeréről, a tárgyat szintén minden oldalról voltaképen kimerítő véleményt adjon; végre 3. gondosságát és terveit az elsőbb neveltetésnek célirányosabb elrendelésére is kiterjesztvén, az úgynevezett reáliskolákra is figyelemmel legyen. Fölküldöttük mi ez iránt ő felségének az elkészített törvényjavaslatot, melyet 7 % alatt ime itt is bemutatunk; de föliratunkra ő fölsége nevében az országgyűlésnek utolsó napjain azon váratlan királyi választ nyertük, hogy ő felsége fejedelmi kötelessége szerint gondoskodni fog ezen intézeteknek, a menynyre a körülmények engedik, fölállításáról, ugyanazért a javasolt törvényekre semmi szükség nincs. Ismét tehát ki akarja zárnia kormány nemzetünket legszentebb jussából, a nevelésnek elrendeléséből, holott minden egyes polgárnak sérthetetlen jussa van öngyermekeinek nevelésére fölügyelni és még egyes polgárt sem szabad a kormány-nak ezen jus törvényes gyakorlatában kényszerítőleg háborgatni, annyival kevésbbé lehet pedig az egyes polgároknak összességét, az egész nemzetet, megfosztani azon hatalomtól, hogy a nevelésnek elrendelésében elhatározó befolyással legyen; mert hisz sem a nemzet, sem az egyes polgárok le nem mondtak atyai jussaikról, nem adták át öngyermekeiket és azok-nak nevelését, lelki művelődését és egész jövődjét a kormánynak határtalan intézkedései alá. Nem kértünk mi pénzt, munkát vagy segílyt a kormánytól, csak jelentettük, hogy tenni akarunk a népnevelésben, a mit tenni szabad, sőt tennünk kötelesség, s mégis gátolva lön határozatinknak sikere pusztá megtagadással és azon biztatás mellett, hogy majd a kormány gondoskodni fog. De ha visszatekintünk a lefolyt századok példájára s figyelmezve vizsgálgatjuk, hogy miket tett eddig a kormány nálunk, kivált a népnevelésnek ügyében, csakugyan méltán aggódnunk lehet, hogy a teendők sem fogják kielégíteni a közszükséget s nem fognak megfelelni a nemzet kívánatinak és várokozásának. Ismételtük tehát feliratunkat az országgyűlésnek végóráiban s kiöntöttük abban elkeseredett kebleinknek fájdalmas érzéseit; idezárjuk 8 % alatt ezen feliratot, s e tárgynál még csak azt jegyezzük meg, hogy gondos figyelemmel, munkás iparkodással, sőt ha szükséges; áldozatokkal is kell segítenünk önmagunknak a nép nevelésén és erkölcsi kifejlődésén, s ha közegyetértéssel, csüggedést nem ismerve, mi magunk iparkodunk teljesíteni őseinknek e részben elmulasztott kötelességét, rövid időn idegen segéd nélkül haladni fogunk országunk virágzó boldogságának eszközlésében.

A szólás törvényes szabadságát, mely nélkül köztanácskozás törvényhozás és nemzeti nyilvános élet fenn nem állhatnak, ismételve támadta meg a kormány ezen országgyűlésnek folytában. Már akkor, midőn Bars vármegye második követének országos ülésben mondott szavaira mult 1834. évi januárus 3-kán dorgáló kir. levél adatott ki, sértve láttuk mi a szólás szabadságát és felirat által kívántuk ő felségének ez iránti méltó aggodalmunkat kijelenteni, a méltóságos főrendek azonban, kik épen Bars követének kijelentése által sértve vélték magukat, e feliratot a k. szék elébe jutni nem engedék; mi tehát kénytelenek valánk a felirat további sürgetésével felhagyni, de utolsó üzenetünkben nyilvános óvás gyanánt kijelentettük azon kétségtelen igazságon és világos törvényeken alapult meggyőződésünket, hogy az országgyűlésnek törvényes függetlensége mindenkor szent és sérthetetlen, s hogy az országgyűlési tanácskozások illő rendének és méltóságának fentartása az 1625: LXII. és 1723: VII. t.-cz. szerint a tanácskozó táblákat illetvén, ezen törvényeknek tüsténti eszközésbe vétele minden egyéb beavatkozás nélkül egyenesen azon táblák jussaihoz tartozik, és hogy a szólásnak azon törvények által is biztosított sérthetetlen szabadsága semmiképen nem korlátozható.

Későbbben báró Wesselényi Miklós azon beszédeért, melyet Szathmár vármegyének közgyűlésén, mint Szathmár rendének egyike, a nép boldogságát és biztosítását tárgyazó V. és VIII. urbéri czikkelyek mellett elmondott, törvényeink ellenére hűtlenségi per alá vonatott; sőt kevés idő múlva társunkat, Balogh Jánost, Bars vármegyének követét, szintén azon sors érte országos tanácskozások folytában mondott szavakért. E két utolsó esetből eredő mély sérelmünket szintén feliratokba foglalánk és elmondtuk azokban, hogy a vélemények nyilvános kijelentésének szabadsága, mely minden törvényes szabadságnak legfőbb oltalma, tetemesen meg van sértve a kormánynak önkényes rendelete által, csonkítva van az országgyűlési tanácskozások függetlensége, meg van sebesítve a törvényhatóságoknak azon közfölszólalási jussa, mely alkotmányunk rendszerén alapulva, világos törvényekben is elismertetik, és melyet a köztanácskozásokból kizárni annyi volna, mint a megyéknek hatóságát korlátozni és az egyes polgároknak törvény által nem korlátozt, sőt inkább megerősített természeti jussát elnyomni; kifejtettük továbbá, hogy a köztanácskozásokban mondott szóért hűtlenségi keresetnek helye nem lehet, mert az 1723: IX. cz., mely a hűtlenség eseteit szorosan meghatározza, nem szavakért, hanem tettei ellenszegülésért rendeli a hűtlenségnek súlyos büntetését; a törvények terhelő rendeletét pedig egyoldalú magyarázatok által szélesebbre terjeszteni nem lehet. Fölhoztuk mindezeket a méltóságos főrendekhez intézett üzeneteinkben is és megmondottuk, hogy a fejedelem személye, mely törvényeink szerint szent és sérthetetlen, a kormánytól, melynek törvényt sértő tetteiről szabadon lehet és kell is a nemzet képviselőinek szólani, fölötte különbözik. Előszámláltuk minden okainkat, de sikertelen vala törekedésünk, mert a méltóságos főrendek említett polgártársainknak hűtlenségi perbe idéztetését sérelmesnek nem látván, aggodalomra semmi okot nem találtak, sőt azt akarták, hogy mivel ők nem érzik a nemzeti jussok sérelmét, mi se törekedjünk aggodalmunk súlyát a fejedelemnek kir. székénél nyilván elmondani s annak törvényes megszüntetését sürgetni.

Míg e tárgyak fölött tanácskozásaink folyamatban valának, Bars vármegyében közgyűlés tartatott, melyen a hűtlenségi perbe idézett követnek visszahívását kívánta eszközölni a megyének főispánja; de Barsnak lelkes rendei pártolák üldözött követjöknek ügyét és elhatározták, hogy tovább is mint a megyének valóságos képviselője teljesítse a törvényhozásnál követi kötelességét, sőt perének védelmére a megyei főtisztúgyészt küldötték ki; föl is vétetett ellene a hűtlenségi per, de ő a megyének végzése szerint a köztanácskozásokban résztvenni meg nem szűnt, s így tetteglett lett elhatározva az, hogy a követet a kormány által ellene rendelt hűtlenségi per birói végítélet előtt képviselői helyzetétől meg nem foszthatja s

követi kötelességének és jussainak gyakorlatában nem gátolhatja. Végre a kormány jobbnak látta Barsnak követét a hűtlenségi kereset alól fölmenteni és egy fölsőbb parancsolat által, melyről Bars vármegye is értesítve lőn, a per végképen megszüntettetett.

De Wesselényi Miklós hazánkfia, kit mind a két magyar hazában per alá vont a kormánynak hatalma, még most sincs fölmentve a törvény elleni kereset alól, s az ő személyében, az ő ügyében nemzetünk törvényes szabadsága folyvást sértetik, és még sem lehetett méltó panaszunknak fejedelmünk királyi székéhez följutni, mert közfal gyanánt állott a nemzet és fejedelem között a főrendi táblának ellenszegülése, melyet tizenhét üzenetünk sem valának képesek csak némileg enyhíteni. Fájdalmunk érzékeny kifakadásával irtuk az utolsó üzenetet, melyben az országgyűlésnek végóráiban is kijelentettük, hogy a szabadszólás alkotmányos jussának kérdés alatt lévő megsértései a törvények félremagyarázásán alapulván, mi azokat minden következtetéseikkel s a netalán ismétlődő hasonlatokkal együtt törvényteleneknek, önkényből származóknak és egyedül az erőszak szüleményeinek tartjuk. De idezárjuk 9 % alatt magát azon üzenetet azon alázatos megjegyzéssel, hogy mivel e sérelem sokkal érzékenyebb, mintsem hogy annak meggátolt orvoslását felejthetné nemzetünk, tettleg kell használnunk köztanácskozásainkban a szólásnak és vélemények nyilvános kifejtésének törvényes szabadságát, szabadon és a törvényes korlátok között tartózkodás nélkül kell a kormánynak minden törvénytelenégei, a közigazgatásnak minden hibái ellen fölszólalnunk, a jövő országgyűlésen pedig ismét föl kell venni a most félbenhagyott tárgynak sürgetését, és úgy kell azt más tárgyakkal összekötni, hogy a méltóságos főrendeknek ellenkezése abban ismét gátot ne vessen.

Hasonló törvénytelenység volt az is, hogy Békés vármegyébe vizsgálódó királyi biztosság rendeltetett azon körlevél miatt, melyben Békésnek rendei az országnak több megyéjét fölszólították, hogy a most elvetett V. és VIII. urbéri t.-cz. közhasznú rendeletét legalább a törvénykezési munkában létrehozni törekedjenek. Végzéseket alkotni, valamely törvénynek a törvényhozás rendes útján leendő eszközését célba venni, a hozott végzéseket más megyékkel is közleni és azokat a haza közjavát elősegítő testvéri közegyetértésre fölszólítani oly világos és törvényes jussa minden megyének, melytől azt törvényes hatásának sérelme nélkül megfosztani nem szabad. Méltán országos sérelemnek tartották tehát a nemzet képviselői, hogy a kormány Békés vármegyének közönségét épen ezen törvényes jussnak gyakorlása miatt vizsgálódó biztossággal terhelte; de még súlyosabbá tette ezen sérelmet, hogy a főispánnak törvényes hatalma elmellőztetvén, kir. biztos lőn a vizsgálódásra kinevezve. Sérelem gyanánt kívánták tehát a Karok és Rendek ezt ő felségének fölterjeszteni; de a méltóságos főrendek ebben is folyvást ellenkezvén, a fölirat ő felségéhez szintén el nem küldethetett, s a Karok és Rendek kénytelenek valának e tárgyra is kiterjeszteni mindazt, a mit a szólásszabadság iránt utolsó üzenetökben irtanak. Fájdalmas valóban, hogy hazánkban, hol a polgárok szabadságát törvény és alkotmány biztosítják, a kormány, melynek legelső kötelessége törvény és alkotmány mellett őrt állani, épen azt, a mi szabad embernek legszebb jussa, alkotmányos nemzetnek legszentebb sajátja, a gondolat és vélemény szabad kijelentését és közlését, akarja korlátozni. Sajtónk szabadságát törvényeink ellenére megelőző vizsgálat gátolja; élet és érték elvesztését tárgyzó közkeresetek ijedelmei által korlátoztatik a szólás törvényes szabadsága, sőt még a megyéknek közlevezési jussa is biztossági vizsgálódások által csonkíttatik. De még fájdalmasabb az, hogy országunk nagyjainak fényes gyülekezete mindezeket törvénytelennek nem véli, mindezeket nem aggódik, sőt midőn a nemzetnek választott képviselői fejedelmöknek igazságánál keresnek orvoslást, gátot vet a nemzet kérelmének, hogy az a királyi szék elébe se juthasson.

Végre azon polgári szent kötelesség, melylyel hazánk közjavát előmozdítani tartozunk, nyújt nekünk ösztönt és bátorságot, hogy a t. rendeket figyelmeztessük azon súlyos veszélyekre, melyek a szabad királyi városok igazságtalan elnyomásának szomorú következményei lehetnek. Nem czélunk vizsgálgatni, mennyiben vettek légyen részt a királyi városok régibb törvényeink alkotásában; de annyi csakugyan történetileg bizonyos, hogy a hajdankornak véres háborgásai között a népes városok polgári fontossága nagy vala, és az is bizonyos, hogy törvényeink az országgyűlésre meghívott városoknak nemcsak ülési, hanem szavazati juss is adtak; minő arányban állott azonban ezen juss más törvényhatóságok szavazatához, azt bizonyosan elhatározni azért nem lehet, mert a képviselői rendszernek teljes kifejlődése nálunk is a későbbi kornak volt szüleménye, sőt a magyar törvényhozás még ezen századnak elején is nem az egyes szavazatok megszámlálása által, hanem egynehány szólnak előadását követő fölkiáltással hozott végzéseket. De ha mellőzzük is a mult századok gyakorlatának említését, annyit mindenesetre teljes meggyőződésünkben el merünk mondani, hogy a királyi városoknak mostani állása és azon gyakorlat, mely szerint minden szabad kir. városnak összehangzó kijelentései együttvéve is csak egy szavazatnak számíttatnak, sem törvényeink értelmével, sem az igazsággal, sem hazánk közérdekével meg nem egyez, sőt még a képviselői rendszernek tiszta fogalmával is ellenkezik az, hogy 48 törvényhatóság, melyeknek mindenike különös képviselőt küld az országgyűlésre, csak akkor birjon szavazattal a törvények alkotása fölött, ha valamennyi egy véleményben egyez meg, ha pedig néhánynak különvált érdekei a vélemény egyesíthetőségét lehetetlenné teszik, akkor valamennyi meg legyen fosztva szavazati jussától.

Fájdalmasan érezték már ezen állásnak méltatlanságát a királyi városok küldöttei a most lefolyt országgyűlésen, és gyakran keserűséggel párosult érzékeny kifakadásaik tanui voltak azon kedvetlen érzésnek, melyet irántunk táplálnak kebleikben. Ha pedig ezen feszült álláson a jövő törvényhozásnak gondos előrelátása nem segít, végső szakadás lesz a kedvetlen küzdelem szüleménye, s akkor az a néposztály, mely mint a nemzeti szorgalomnak, kereskedésnek és művészetnek képviselője, folyvást növekedő száma és közértelmessége által naponkint fontosabb lesz a polgári társaságban; az a néposztály, melynek a törvény megadott minden polgári jussukat, de jussaiknak legnemesebb részét önkényes gyakorlatunk annyira megrontott, hogy országgyűlési küldöttei már nem is annyira törvényhozók, mint inkább csak tanui a törvények alkotásának; azon néposztály, melyet mi a közös érdeknek és közös szabadságnak szorosabb kapcsaival magunkhoz vonni elmulasztánk: könnyen a kormánynak eszközévé válhat s nemzeti önállásunk fönmaradását is veszélyeztetheti.

Századunkban nem szűkebbre szorítani, hanem inkább szélesíteni kell a képviselői rendszernek alapját, mert csak ott erős a polgári szabadság, hol minden polgár védi azt mint öntulajdonát. Ha tehát önállásunk függetlenségét és szabadságunkat erősnek és állandónak óhajtjuk, ne kívánjunk kizárólag csak önmagunk szabadok lenni, adjuk meg a kir. városoknak törvényhozásunkban azt a fontosságot, mely őket a polgári társaságban állásuknál és közértelmességükönél fogva illeti, engedjünk nekik a megyék szavazataihoz illő és igazságos arányban független és elhatározó szavazatot, s ily módon irtsuk ki kebleikből a keserű bizodalatlanságnak és bosszus gyűlölségnek magvait, és állítsuk vissza közöttünk és ő közöttük a kölcsönös egyetértést, mert erre hazánknak fölötte nagy szüksége van.

De midőn a királyi városoknak polgári jussairól szólunk, korántsem azon egynehány tisztviselőt és választott polgárt kívánjuk értetni, kik eddig a polgárok elmellőzésével önmaguk gyakorolták a városoknak minden jussait, hanem értjük a polgárok egész összeségét, és azt a szavazati juss, melyre a királyi városokat méltónak hisszük, világosan oly föltételhez kívánnánk kötni, hogy a királyi városok követeinek választásában az egész város minden polgárainak összesége egyenesen befolyjon, csak azok készíthessenek utasítást, csak nekik

lehessen jussok, követeiket visszahívni, egy szóval a városoknak törvényhozási jussaikat a polgároknak, nem pedig csak a külső és belső tanácsnak összessége gyakorolja. Ha ez elhatározatnék és a kir. városok a kamarai szorosabb függéstől fölmentetnének, nem kételkedünk, hogy mind maguk, mind követeik meg fognak felelni a nemzet bizodalmanak, s a törvényhozás nem kevés erőt fog nyerni általuk; de az elnyomás csak gyávaságot szül s csak a szabadság boldogító érzete képes független elhatározást ébreszteni a szabad polgárok keblében.

Mindezen tekintetek szinte úgy, sőt talán még inkább igazak a szabad kerületekre nézve, s ezeknek országgyűlési állásán még inkább kell és még könnyebben lehet is segíteni. Mindezek miatt tehát iparkodni kell véleményünk szerint, hogy a jövő törvényhozás mindenekelőtt a Karok és Rendek táblájának elrendelését vegye munkába, mert sokkal könnyebb e részben sikerrel javítani, mintha az egész országgyűlésnek összes elrendelése egyszerre vétetik tanácskozás alá, ha pedig egyszer ezen táblának alapja szélesebbre terjedvén, ereje is növekedik, sokkal könnyebb lesz utóbb a hátralévő igazításokat eszközölni.

Ezek azok, mikről utolsó hivatalos jelentésünkben szólni szükségesnek véltük. Végző szavaink: köszönet szavai és forró hálánknak kijelentése azon kegyes bizodalomért, melyet a tekintetes rendek terhes pályánknak nehéz ösvényén irántunk mindenkor mutatni méltóztattak. Tartsák meg irántunk tovább is azt a kegyességet, s engedjék újra kijelentenünk azon mély tiszteletet, melylyel állandóul vagyunk

A Tekintetes Karoknak és Rendeknek

Zala-Egerszegen, június 20-kán 1836,

alázatos szolgái

Deák Ferencz
Hertelendy Károly
országgyűlési követek.

A KIRÁLYI PÁRNAK MAGYAR NYELVEN FOGADÁSÁRÓL.

I.

Zala vármegye 1839. május 6-dikán tartott közgyűlése jegyzőkönyvének 1644. számú pontja így szól:

«1644. sz. Kihirdetett ő cs. kir. felségének azon kegy. kir. levele, melyben az ország gyűlését pünkösdt utáni 2-dik vagyis f. é. junius 2-ikára esendő vasárnapra Pozsony sz. kir. városban tartatni, s azt Isten segedelmével ön felséges személyével megnyitani határozta; mit kir. tiszte s a közboldogság ügye kíván, Magyarország s a hozzá kapcsolt részek hű Karai s Rendeivel azon eszközökről is, melyek által az 1830: VII. törvényczikkben ennek következtül állított, s 10 évek multa után okvetetlen elbocsátandó katonaujonczokról adott nyilvános ígéret teljesíthetessék, s a magyar ezredek vitézi erejük hírének, s a nemzet dicsőségének tovább is megfelelő állapotban tartására mód nyujtassék - tanácskozándó; mihez képest ezennel kegy. meghagyja és erősen parancsolja, hogy a kitűzött napra és helyre a megye kebeléből két választott s megbízott követet, t. i. alkalmas és békeszerető férfiakat küldjön s utasítson minden mentegetés nélkül, kik az érintett közországgyűlésen jelen lenni, s ott a többi főpap, zászlós és nemes urakkal s Magyarország s a hozzá tartozó részek Karai és Rendeivel együtt egyedül az ország boldogságára, fentartására s hasznára célzó szándékát s előterjesztéseit bővebben megérteni, s azokról tanakodni és intézkedni tartozzanak; gondoskodva a megye szorgalmatosan, hogy követei a kijelölt határnapon és helyen bizonynyal és csalhatatlanul jelenjenek meg; az ország köztörvényében foglalt büntetés alatt különben nem teendő.

A felolvasott kegy. kir. meghívólevélnek tartalmához képest e nemes megyének igen nagy számmal megjelent Karai és Rendei azon határtalan bizodalomtól, melylyel az utolsó s oly hosszú ideig tartott, s az egész nemzet egyetemére oly jótékony hatással volt országgyűlési több érdemes követek közül Deák Ferencz s Hertelendy Károly táblabíró, s legutolsó két követek iránt viseltettek - most is vezéreltetve, őket közakarattal s minden legkisebb ellentmondás nélkül a jövő ország gyűlésére követeknek elválasztották, a kik is az ily egy szívvvel nyilvánított közóhajtást és bizodalmat méltányolva, a követséget el is vállalták».

A KK és RR.-nek az 1839. évi junius 2-dik napjára Pozsony városába összehívott országgyűlése országos első ülésében az *elnök* jelentette, hogy a király és királyné az nap Pozsonyba érkeznek, s Szőgyény László nádori ítélőmesterrel fölolvastatta a fogadás iránt készült rendszabást. *Sárközy Kázmér*, Fehérmegye követe, megtámadta annak azon pontját, hogy az ország primása ő fölségét latin nyelven üdvözlí; kívánta, hogy ő fölsége magyarul szólíttassék meg, s ennek elérése céljából a nádor közbenjárásának kikérését indítványozta. A rendek az indítvány alapján elhatározták, hogy átalánosan minden üdvözlések és tisztelkedések egyedül magyar nyelven tétessenek, s arra a kérdésre tértek át, mit üzenjenek erre nézve a főrendeknek.

DEÁK FERENCZ: Ha a közvéleményt jól fogta föl, akkor a főrendeknek mint ezen tábla határozatát azt kellene üzenni, hogy a RR. táblája a felolvasott rendszabás folytában elhatározta, hogy ő fölségek csupán és egyedül: csak a honi magyar nyelven üdvözlöttessenek, s kérjük a főrendeket, hogy a rendeknek ebbeli határozatához ők is járulni méltóztassanak.

II.

Az *elnök* már az idő rövidségénél fogva sem tartotta jónak, hogy e kérdés országos tanácskozás tárgyává tétessék, s czélszerűbbnek vélte a nádor közbenjárását. *Marczibányi Lőrincz*, Nyitra megye követe, követni akarta a mult országgyűlés nyomdokait s azért pártolta a nádori közbenjárást.

DEÁK FERENCZ: Előadását gyámolítólag fölhozza, hogy ő fölsége átalánosan az országosan egybegyűlt rendek nevében tisztelendő meg, minthogy pedig az országos rendek egyik kiegészítő részét a főrendek teszik, annál fogva szükséges, hogy ők is a rendek kívánságára rábírássanak és azon fogvást a rendeknek ebbeli kívánságát, mint ezen tábla határozatát, velök közölni kell. Az elnöknek azon kijelentését, hogy ő királyi főherczegségének, a nádornak,

közbenjárása kikéressék, nem veszi azon értelemben, mint Nyitra vármegye követe venni látszott, mert a nádori közbenjárásnak; már a magyar jus publicum szerint is, különös értelme lévén; annak törvényesen csak ott van helye, hol a király és a nemzet között érdekes különбözés támad, minek már a mult országgyűlésen is példája volt, midőn t. i. a két tábla ő felségének czíme iránt megegyezni nem tudván, ő felsége kegyelmesen azt méltóztatott parancsolni, hogy felirataikat az országos rendek a tudvalevő törvényes módon lepecsételtlenül, t. i. a nádor által, küldjék föl. Ha tehát a nádori közbenjárást az elnök is ezen értelemben kívánta volna venni, ebben részéről sohasem egyez meg, hanem így, mint előbb is kijelenteni szerencsés volt, a rendek ebbeli kívánsága mint határozatjok a főrendekkel küldöttség által közöltetvén, ha részökről abban a főrendek is megegyeznének, akkor ezen közóhajtást a nádor ő cs. kir. főherczegsége ő felségének meg fogja vinni. Részéről a nádori közbenjárást csak ily értelemben fogadhatja el.

ALAKULÁS.

A KK. és RR. 1839. június 8-án tartott kerületi első ülésében Palóczy László közfelkiáltás útján kerületi jegyzőnek választatván, *Marczibányi Antal*, Trencsénmegye követe, azt javasolta, hogy a többi jegyző titkos szavazással választassék, mert vannak itt - úgy szólott - olyanok, kiknek nincs joguk választani. *Vághy Ferencz*, Sopron városa követe, kívánta, hogy a városok követei a kerületi jegyzők és a naplóbírálok választásából ki ne rekesztessenek. *Somssich Miklós*, Somogymegye követe, pedig a napló szabad nyomathatása mellett szólalt föl, s a főrendeket föl akarta hívni, hogy tanácskozásaikról szintén naplót vigyenek. *Szentkirályi Mór*, Pestmegye követe, a KK. és RR. táblája kiegészítésének kérdését hozta szóba, s előadván, hogy Ráday Gedeon gr., kit Pestmegye rendei május 4-dikén tartott gyűlésökben követjöknek választottak, ő felsége nevében érkezett felső rendelet által, mint közkereset alatt álló, eltiltatott az országgyűlésen való megjelenéstől, fölhívta a KK.-at és RR.-et annak kimondására, hogy Ráday Gedeon grófot törvényes követnek elismerik, s hogy addig semmi diplomatikus lépést nem tesznek, míg kiegészítve nincsenek.

DEÁK FERENCZ: A Pest vármegyei indítványt mindenek közt a legfontosabbnak tekintem, és épen azért nem akarok mindaddig hozzászólni, míg ezen tárgy különösen fel nem vétetik, mert sok más kérdésekkel nem akarom megszakítani. A mi a jegyzők választását illeti, itt nincs más kérdés, mint hogy ki-kí szabadon válaszszon jegyzőt. A napló kérdése is fontos. Erre nézve Somogy követével egyetértek, de nekem utasításom többre is terjed, azaz én országgyűlési újságot is kívánok, de e két tárgyat együtt szeretném tanácskozás alá vetetni. Előadatott továbbá a kir. városok részéről azon kérés, hogy naplóbírálok és ker. jegyzők közülök is választassanak. Erre nézve küldőim azt hiszik, hogy a kir. városok ezen kívánságának teljesítését törvény, méltányosság és igazság egyiránt parancsolják, már csak azon szempontból indulva is ki, hogy a királyi városok naponként nagyobb szerepet kezdenek játszani hazánkban. Küldőim azt hiszik, hogy ha szabadok akarunk lenni, legyünk egyszersmind igazságosak; azt hiszik, hogy. képviseleti rendszerünket nem megszorítani, sőt inkább kiterjeszteni kell. De mikor azt mondom, hogy törvény és méltányosság parancsolja a királyi városok iránti figyelmet, azt kérdem egyszersmind, mi tehát a királyi város? Verbőczyvel azt tartom, hogy az unitas civium, tehát az egy városban lakó polgároknak egyesülete. Azon igazság tehát, mely azt parancsolja, hogy votumot adjak a városoknak, parancsolja azt is, hogy ne csak 40 és néhány polgárnak, kik követeiket s tisztségviselőiket választják, adjam ezen just, hanem az egész polgárságnak; de e részben sietnünk kell, mert mennél jobban halad az idő és mennél inkább halogatjuk e kérdés eldöntését, annál inkább veszítjük ezen nagy számú polgártársaink szeretetét. Vigyük már most a dolgot az igazság mezejére; mondjuk ki nyíltan, hogy a kir. városokban nem csak szabad, hanem kell is a követnek minden polgár által választatni, s akkor mi is meg fogjuk adni a városi követeknek arány szerint a votumot; de míg azon elv parancsolólag kimondva nem lészen, addig még csak feltételesen sem állok reá, hogy szavazattal birjanak. Engem, fájdalom! tapasztalás tanított arra, hogy az ilyen föltételtől függő kérdéseknél nem volna tanácsos megtenni az elhatározó lépést s későbbben várni a föltétel teljesülését; azonban nem bánom, ha a kir. városok most is már választanak maguk közül jegyzőket és naplóbírálokat, de e tetteből következőt ne húzzanak a jövőndőre.

A RÁDAY ÜGY.

A KK. és RR. 1839. június 10-dikén tartott kerületi ülésében *Szentkirályi Mór* ismét szóba hozta Pestmegye sérelmét Ráday Gedeon gr. ügyében. Szükségesnek tartotta annak kimondását, hogy a KK. és RR. Ráday Gedeon grófot, mint Pestmegye törvényesen választott követét, országgyűlési törvényes tagnak elismerik, a megye sérelmét pedig előzetes fölirat útján kívánta orvosolni.

Ráday G. gr. ugyanis egyik beszédeért, melyet az 1832/6. országgyűlésen a követek mellett jelen volt több ifjunak az országgyűlés berekesztése után katonai erővel történt elfogatásáról és elítéléséről Pestmegye közgyűlésében mondott, a kir. fiscus által - a legfőbb ítélőszékek rágalmazása címén - ad ponam infamia kereset alá vonatott, s ezért ő felségének 1339. május 8-dikán Pestmegyéhez intézett leirata által az országgyűlésen való megjelenéstől eltiltatott. Ő felsége e leiratában tudtul adta a vármegyének, hogy a kir. fiscusnak actiója alatt levő gr. Ráday Gedeonnak országgyűlési követé lett elválasztatását, mint ő felségének a közelebbi országgyűlésére a békességet és közjót kedvelő követeknek kiválasztását és küldését rendelő kegyelmes parancsolatjával egyenest ellenkező, törvénytelen és az országgyűlési tanácskozások méltóságával össze nem egyeztethető cselekedetét, helyben nem hagyhatja; egyszersmind a legszorosabb köteletségévé tévén a megyének, hogy késedelem nélkül mást, a megkívántató tulajdonságokkal felruházott és a törvények által szorosan tilalmazott tetteknek elkövetéséről, úgy mint a nevezett gróf, meg nem avatott követet annyival is inkább válaszon, minthogy gróf Ráday Gedeonnak követségi tisztében leendő eljárásától való megakadályoztatása iránt királyi legfőbb tiszténél fogva a szükséges rendeleteket már megtétette (quod circa Comitum Gedeonem Ráday ab aditu muneris arcendum, congrua pro regio munere nostro jam disposuerimus).

Több követ nem pártolta az indítványt, hogy a sérelem orvoslásáig a KK. és RR. semminemű tárgyalásba ne bocsátkozzanak; van - így szólottak - ennél nagyobb sérelem is, mint pl. Tolnáé és a visszacsatolt részeké, melyeknek egy követjük sincs itt.

DEÁK FERENCZ: A Pestmegye követe által előadott sérelem az országgyűlés kiegészítésébe ütköző sérelem. Mikor az előadó követ úr azt az első országos ülésben feljelentette, onnan a RR. első kerületi tanácskozásukra utasították, s itt újra elhalasztatott, mert a rendek más tárgyról kívántak tanácskozni. Ez épen olyan, mint mikor valaki a legfelsőbb lépcsőkön megbukik, és egész az utolsóig leesik. Ilyen bukást szenvedett a kereskedési tárgy, midőn az 1825. országgyűlésen első helyre, az 1832. elején a másodikra, s néhány hónap múlva a 4-dikre tétetett, és ha az excerptákat meg nem állapítjuk, az utolsó helyre fogott volna tétetni. Figyelmezteti a rendeket, hogy ne vegyék e sérelmet oly egykedvűséggel, mintha valamely klastromnak egy más külső klastromtól való függéséről, vagy pedig a sárréti határról volna a szó. A mi a kiegészítés kérdését illeti, midőn e tárgyan a pestmegyei követ jelenté, hogy megyéje részéről a követtársa a megjelenéstől eltiltatott; midőn Tolna és az erdélyi visszakapcsolt megyék követei nincsenek itt, sőt Kővárvidéke meg sem hivatott: lehet-e azt mondani, hogy mindegy, akár vannak itt ezen követek akár nem? A megyéknek ide követet küldeni nem csak jussok, hanem köteleességök is; ha csak jus volna, könnyen lehetne arról lemondani, de köteleesség, mert a törvény a különben cselekvők ellen büntetést határozott; és ha ezt mindnyájan megismerjük s kimondjuk azt, hogy. a pesti követ eltiltása helytelenül történt, hogyan kérdezhetjük majd, ha a k. előadásokon is keresztül megyünk, s az országgyűlés végéhez közelít, hogy a pestmegyei követ miért nem volt itt? A ki ezen pesti tárgyat sérelemnek nem ismeri, consequensebb, mint ki annak ismeri, de a munkálkodásokban tovább kíván haladni. Az 1791. törvény azt mondja: «pertractatis propositionibus regiis cuncta instar regni gravamina inomisse tollant». Ha itt az volna «pertractentur», akkor a munkálodás sora is meg volna határozva; akkor a k. előadások előtt semmit fel nem terjeszthetnénk. 1832-ben mind a kilencz rendszeres munka felvétele volt a k. előadásokban kitűzve, s ki volna, ki ezt oda kívánná magyarázni, hogy míg ezek mind be nem fejeztetnek, sérelmeink orvoslását

nem várhatjuk? Jobb értelmet adtak a fennemlített törv.-cikknek az 1825. országgyűlés rendei, midőn sérelmeiket a kir. előadások előtt terjesztették fel. De soha nem volt erre szebb alkalom, mint most, midőn a sérelmek felterjesztése a kir. előadásokban foglaltatik, már pedig minden k. előadások azon fejedelmi kötelességből erednek, miszerint ő az ország minden céljának megfelelő eszközöket kitűzni, a rendek pedig ezekre nézve törvényeket alkotni kötelesek. Az országnak legfőbb célja a külső és belső bátorság lévén, ha a külső háborítottatik és a fejedelem katonát kér, tartoznak adni az ország rendei; de tartoznak belső bátorságukról hasonlóan gondoskodni. Ki nem látja, hogy jelenleg belső bátorságunk van leginkább megzavarva, s hogy erre nézve orvoslás kell? Külsőleg most, hála a gondviselésnek és ő felsége bölcs intézkedésének, nem félhetünk. A katonaság kiegészítése sem oly sürgetős tehát, mint belső bátorságunknak helyreállítása, s így minő rend volna azt mondani: adjunk most mindjárt katonát, majd megőriz az minden külső ellenségtől, holott benn a hazában nincs biztosítva a belső bátorság, midőn az egyes polgárok szólásszabadságuk gyakorlataért büntettetnek, midőn egy megyének törvényesen szabadon választott követe visszaküldetik. Maga a k. előadások tartalma bizonyosága ő felsége igazságszeretetének, s hogy szükséges a sérelmek előleges orvoslása; de hogy is lehetne a többi előadásokban haladva dolgoznunk, míg fájdalommal van telve keblünk? Igenis az 1825. gyűlés példájára öntsük ki előbb fájdalmas érzelmeinket ő felsége keblébe, hogy belső bátorságunkról czélszerű törvényeket hozhassunk, és ezután nyuljunk a külső bátorságot még inkább biztosító eszközökhöz. Természetes polgári kötelesség a minket legközelebb érdeklő hiányokról szólani. Pestmegye követét nem látjuk itt. Miért? Mert innen eltiltatott. Tolna és a visszakapcsolt megyék követei meg nem jelennek. Miért? Nem tudjuk. Kővár vidéke még meg sem hivatott. A magok hibája miatt meg nem jelenőkről később lesz a szó; azok közt pedig, kiknek idejöhetésük megakadályoztatott, nagyobb sérelem: egy megyét szabad választásában meggátolni, mint meg nem hívni. Pestmegyének tehát esete legelőlegesebben orvoslandó, s erre nézve felírást tenni szükséges, mert a Pestmegyéhez érkezett kir. leirat belevág minden sarkalatos törvényeinkbe, a mennyiben Ráday gróf elítéltetés előtt büntettetik, s belevág a megye szabad választása jogaiba. Ugyan igazságos volna-e, ha a kormány kibecézhetné azokat, kiket kelljen a megyéknek ide küldeni? Avagy az 1832. törvényhozó test kevésbbé fogta-e fel sarkalatos törvényeink szellemét? Akkor egyik követ hűtlenségi vád alá vétetett, s senki sem szólott közöttünk lehetése ellen, közöttünk ült ő, sőt előlülönk is volt. Talán változott azóta az ország alkotmánya? Úgy tudjuk, hogy nem változott. A sérelem orvoslására nézve a szóló úgy nyilatkozott, hogy a míg a pesti sérelem eldöntve nem lészen, semmi más tárgyba ereszkedni nem akar; de ha a többség által ezen kívánatától elmozdítatnék, akkor is szükségesnek látja a felíratot, még pedig úgy, hogy ezen dolog országos felvétele hosszú időre, vagy éppen az országgyűlés végére ne halasztassék.

A KK. ÉS RR. TÁBLÁJÁNAK KIEGÉSZÍTÉSÉRŐL.

A KK. és RR. 1839. június 13-dikán tartatott kerületi ülésében az elnökség a rendek táblája kiegészítésének kérdését tűzvén ki a vita tárgyául, *Bornemissza Ignác* b., Zaránd követe, indítványozta, intéztessék ő felségéhez fölirat, hogy kötelezze Kraszna és Közép-Szolnok megyéket, mint a melyek meghívás daczára nem küldöttek követeket, hogy az országgyűlésre követeket küldjenek. *Kende Zsigmond*, Szathmármegye követe, azzal toldotta meg az indítványt, hogy Zilah város is hivassék meg a magyar országgyűlésre.

DEÁK FERENCZ: A legújabb törvényben megemlíttetnek a visszakapcsolandó részek; ott Zilah városáról nincs említés: ez iránt tehát az országos küldöttség munkálatának beadásáig föl kell függesztenünk tanácskozásainkat. A meg nem jelent megyékre nézve az 1635: LXXIX. cikk azt mondja, hogy azok a királyi fiscus actiója mellett büntetés alá vétessenek. Mi a büntetés módját és az abban való eljárást illeti, az 1662: LIII. t.-cz. azt mondja: «hogy a makacsul meg nem jelenőket a nádor kiküldésére az ítélőmester ítélje el». Nekünk tehát a nádor ő herczegségét meg kell kérnünk, hogy a meg nem jelent megyék megbüntetése iránt tegyen rendelt. Gyakorlatra itt nem lehet hivatkoznunk, mert mióta az ítélőmesteri bíróságok eltöröltettek, s a királyi curia szerkezete változott, azóta ilyen eset nem adta magát elő.

A PESTMEGYEI SÉRELEM ORVOSLÁSÁNAK ELSŐSÉGÉRŐL.

I.

A KK. és RR. 1839. június 17-dikén tartott országos ülésében az időközi kerületi elnökök bemutattak több üzenetet, köztük azt is, mely Ráday Gedeon grófnak, Pest vármegye követének, követi tiszte teljesítésétől királyi rendelettel történt elzárása tárgyában készült. Ez üzenet javaslatában fölhívták a KK. és RR. a főrendeket, egyezzenek bele, hogy fölirat küldessék ő felségéhez, melyben a sérelemnek mentül előbb való orvoslása kéretik. Az üzenet és fölirat javaslatának utolsó pontjában pedig kinyilatkoztatták, hogy «ámbar országgyűlési munkálódásaitak rendesen folytatandják, mindaddig, míg a föliratban kifejtett sérelem tetteleg orvosolva, s teljesen elenyésztetve nem leend, megkésztendő munkálataikat legfelsőbb helyre föl nem terjesztik». Az *elnök* fölszólította a KK. és RR.-et, hogy a tanácskozásokban a kir. előadásoknak adjanak elsőséget, mint a mit az 1793: XIII. és az 1723: VII. t.-cikkek megszabnak. Részletesen fejtegetette, hogy a kir. előadások belső értékükre nézve is megérdemlik az elsőbbséget, a melyet ez uttal különösen megkíván a külső és belső bátorság. Tudva van előtte az akadály, mely a KK. és RR. egy részét ebbeli kötelessége teljesítésétől tartóztatja. Ő felsége a szólásszabadság kicsapongásainak megfékezésére keményebb eszközökhöz nyult, a nemzet egy nevezetes része pedig ebben az alkotmányos szólásszabadság megsértését látja. A nemzet egyetért arra nézve, hogy elenyésztessenek azon sajnos következmények, melyek a történetekből egyesekre eredtek, s hogy világos törvény hozassék, mely elenyésztetve mindkét fél aggodalmát, jövőre lehetlenné tegye az ily eseteket. Ha a nemzet illendő; alkalmas, célravezető módokhoz nyul, mindkét szándékban céljt érhetni; míg ha az első szó is a panasz szava lesz, csökkenhetik a kölcsönös bizodalom, s így nehezedvén a kitűzött cél elérésére szolgálható út; könnyen megtörténhetnék, hogy későbben törülődnének le a könyvek. *Vághy Ferencz*, Sopron városa követe, azon kívánságát fejezte ki, hogy a városi követek közül is választassanak naplóbirálók.

DEÁK FERENCZ: Nem hitte, hogy alkotmányos országban ott kell előadását kezdeni, a hol most kezdeni magát kényszerítve érzi. Biztosításául tehát ezennel kijelenti, hogy ő a kormány nevezete alatt soha sem érte a fejedelmet, hanem azon tanácsosokat, kik személyét környezik, s kiket Ulászló 6-dik decretuma VII. és VIII. t.-cikkelye alapján kérdés alá vehetni s meg is büntethetni. Ennek előrebecsátása mellett, a mi a királyi személynöknek a kir. előadások felvétele iránt előadott kívánságát illeti, a maga részéről megjegyyezni kénytelen, hogy az előlülő által felhívott 1791: XIII. t.-cikkelyben nem csak az mondatik: ut propositiones regia assumantur, hanem az is: ut justa statuum et ordinum gravamina tollantur. Nem is lehet ezen törvénynek más értelme, mint hogy egy részről a rendeknek kötelessége a kir. előadásokat felvenni, másrészt pedig a kormánynak a nemzet sérelmeit orvosolni. Két része vagyon a felhívott 1791: XIII. t.-cikknek. Az első, hogy a kir. előadások felvétessenek, a második pedig, hogy a sérelmek orvosoltassanak. Már ha tekintjük az összes törvényhozásnak kötelességét, mely a nemzet boldogsága, önként következik, hogy mindenekelőtt azt kell tanácskozás alá venni, mi a nemzet boldogságára a legcélszerűsőbb és a legszükségesebb. Erre, igaz, a kir. személynök ő méltósága azt válaszolja, hogy a kir. előadások jók, és a nemzet boldogságát tárgyzók. Ez magában kétséget nem szenved; azonban ha vannak sürgetőbb szükségek is, ha vannak a nemzetnek sebei, melyeket orvosolni mulhatatlanul kell, akkor az összes törvényhozásnak kötelességében áll azokat előbb orvosolni. Vélekedése szerint az 1791-diki országgyűlésről nem is lehet azt feltenni, hogy az általa alkotott XIII. törv.-cikkelynek az előlülő által felhozott magyarázatot kívánhatta volna tulajdonítani; de ellenkező a gyakorlat is, s ezt az 1825. és 1832. esztendei példák eléggé mutatják; mert a legutóbbi országgyűlés alatt a kir. előadásokban a rendszeres munkák tüzetvén ki, ha az 1791: XIII. t.-cikkelynek az volna az értelme, melyet neki az előlülő kíván adni, akkor a mult országgyűlésen más tárgyakat felvenni nem lehetett volna mindaddig, míg mind a kilencz

rendszeres munka be nem fejeztetik: hogy pedig ezek el nem végeztek; és mégis más tárgyak felterjesztettek, az köztudomású. Az előlülő által felhívott 1723: VII., és Ulászló 2-dik decretuma XXV. t.-czikkelyei pedig azt mondják: privatorum negotiis pratermissis publica tractentur. Már a pesti esetben nem Ráday személye, de a közérdek vagyon megsértve, mert általa veszedelmeztetve vagyon ezen testület függetlensége, veszedelmeztetve a szabad választás joga: ezen törvények értelmében is tehát a pesti sérelmet a kir. előadások előtt kell, és vagyon is joga az országgyűlésnek felvenni. Azonban véleménye szerint jelenleg az országgyűlése nincsen is azon helyzetben, hogy még a felett kellene neki tanácskoznia, mit kell előbb felvenni, mert e részben megelőzte a RR. kívánságait ő felsége atyai gondossága, ki tudván, hogy a nemzetnek sérelmei is vannak, azoknak orvoslását kir. előadásainak második részében ígérte: midőn tehát a RR. sérelmeiket a kir. előadások más pontjai előtt felterjeszteni akarják, hódolnak ő felsége kívánságának. Mondá továbbá az előlülő, hogy a kir. előadások a közjót érdeklik, s e részben a szóló maga sem kételkedik; belátása szerint azonban itt az a kérdés, mi érdekli a közjót közelebbről, s erre a felelet világos: hogy a RR. nézetei szerint a pesti sérelem. Mondá továbbá az előlülő, hogy ha a kir. előadások előlegesen fel nem vétetnek, későbbben hideg megfontolással róluk nem is lehet tanácskozni; de éppen ezen tekintetből kívánná a szóló a sérelmeket előbb felterjeszteni, hogy ekkép megszüntetvén a nemzet aggodalma, megszüntetvén az országgyűlési testület független állásának veszedelmeztetése, nyugodtan és hideg megfontolással folytathassák a RR. tanácskozásait. Továbbá felszólítja az előlülő a RR.-et, hogy a bizodalmat erősítsék. Ez az ő kívánsága is; de minthogy a kormánynak legnagyobb szüksége vagyon a bizodalomra, s kíváltkép az ő érdekében van azt fentartani, és minthogy az erősebbnek kötelessége a békére az első lépést tenni: miért ne cselekedné ezt? mert ugyanis a gyengébbnél az első lépés a félelemből, míg az erősebbnél nemes önértékből ered. A kormány egész, s annak minden tagjai kitűzött céljait egyesülve elősegítik, holott ezen tábla még kiegészítve sincsen. A bizodalom küldötte a RR.-et ide; ámde a küldöket meg kell nyugtatni, s a bizodalmat erőltetni nem lehet, minthogy pedig a bizodalom tetteken alapul, ha a kormánynak érdekében van a magyar hon bizodalma, teljesítse a nemzet forró kívánságait, s a bizodalom azonnal helyreáll. Azonban, fájdalom, az újabb időbeli példák ellenkező világosságban tüntetik elő a kormányt. Ugyanis a képviselői rendszer két elven alapul: a szabad szóláson és a szabad választáson. Újabb időben mind a kettő meg vagyon sértve. A szabad szóláson ejtett sebeket könnyen hitte orvosolhatóknak, minthogy tudta, hogy szabadon választott követjei vannak a nemzetnek. Azonban most hogy állanak a dolgok? Azon kormány, mely tőlünk bizodalmat kíván - mint mindjárt tanácskozásunk első lépésében látjuk - a szabad választást is korlátoztatja. Aggodalmunk annál nagyobb, fájdalomunk annál súlyosabb. Ne zárjuk el tehát keblünket ő felsége előtt, és a szóló részéről minden jót remél. Az előlülőnek azon kifejezésére, hogy ha illendően adjuk elő kívánságainkat, talán könyeket is törülhetünk és használhatunk is, azt jegyzi meg, hogy az előlülő az «illendő» szót nem azon értelemben vehette, mintha a RR.-nek ezen módjokat, t. i. a felirat módját, illetlennek lenni vélné, hanem abban az értelemben vette, hogy részéről inkább óhajtana a kir. előadásokat előbb felvételni, s ezen értelemben ellene semmi kifogása. Mi azonban a dolog érdemét illeti, kettős a cél, de csak egy az út, t. i. a törvény által kiszabott út, első cél pedig mindenkor a haza java, a könyek törülése pedig második marad, már pedig a haza javát bármely célnak is feláldozni nem kell. Mi a második célzt illeti, ez nehéz feladat, mert az ember mindenkor ember marad, s valóban polgári erény kell ahhoz, hogy az ember minden társas kapcsolatot fölálldozza a hazaszeretetének. Ha valakinek, talán a szólnak volna legtöbb joga könyeket törölni, mert kedves lánczokkal le van kötve azokhoz, kiket a szerencsétlenség ért. Ő azonban a haza javát semmi más tekinteteknek sem áldozza fel; ezt parancsolja meggyőződése, s ezt küldői utasítása is: azért ő mindenekelőtt panaszos szavát emeli jó fejedelméhez. Nem is lehet mondani, hogy a panasz szava bizalmatlanságnak szava; mert

kérdi, mi mutat nagyobb bizodalmat, az-e, ha ő felségének nyilván kimondjuk: felséges urunk ez nekünk hív magyarjaidnak fáj, fáj pedig annyira, hogy képteleneknek érezzük magunkat parancsolatidnak teljesítésére mindaddig, míg sebünket nem orvoslod; vagy pedig az mutat-e nagyobb bizodalmat, ha mi megvalljuk ugyan, hogy: fáj valamink, de mivel te urunk kívánod, mi betegen is, de mégis teljesítjük kívánságodat? Véleménye szerint jobb az első, nagyobb bizodalmat, sőt megtiszteltetést mutat, s azért a kir. előadások előtt a sérelmeket kívánja felterjeszteni. Előadá továbbá az előlülő, hogy a kir. előadásokat a külső és belső bátorság tekintetéből is előlegesen kellene felvenni. Azonban véleménye szerint az volna erre a kérdés: a belső vagy külső bátorságot fenyegeti-e nagyobb veszély? és ahhoz mérve intézkedéseinket, azon kell előbb segíteni, hol parancsolóbb a szükség. A belső bátorságot veszedelmeztetik több esetek; de kivált a pesti nyilván mutatja. A külső bátorság pedig tudtunkkal veszedelmeztetve nincs, mert hála az egeknek, Európát a békesség angyala őrzi. De talán erre azt fogják válaszolni: «si vis pacem, para bellum». Ez is meg fog történni; de előbb sérelmeinken kell segíteni, mert ha az újonczok egy-két hónappal később ajánltnak is meg, a külső bátorságra nézve azért semmi veszedelem sem támad; ellenben a pesti sérelemmel veszedelmeztetik a belső bátorság; s ha valaki a rendek közül ezen fölfogásunkat szerfeletti féltékenységre mutatónak is mondaná, a szerfeletti féltékenység a szerfeletti szeretetből ered, már pedig a haza iránti szerfeletti szeretetet véteknek tulajdonítani soha senki sem fogja. Mindezeknél fogva, tehát ő a pesti sérelmet kívánja mindenen előtt felvételni, s azt előlegesen felterjeszteni, még pedig úgy, hogy ő mindaddig semmiben tanácskozni nem kíván, mielőtt ezen pesti sérelem nem orvosoltatik. Mi végre a kir. városok kívánságát illeti, erre nézve megjegyzi, hogy a ki felülről igazságot kíván, annak alá felé is igazságot kell szolgáltatni, és azon fogva ne tagadtassék meg tőlük kívánságuk. Midőn azonban a kölcsönös igazságot gyakorolni kívánja, óhajtja egyszersmind, hogy a királyi városok küldöttjei magok is legyenek igazságosak, és e szerint, ha a városok is a választási just magok között kiterjesztik, küldői a kir. városokat a szavazásból kirekeszteni nem tartják lehetségesnek; de azt megkívánják, hogy a kir. városokban minden polgár mind a választásban, mind pedig az utasításadásban részt vegyen; utasításait nem teljesítő követjeiket pedig visszahívhassák. Ha a kir. városokban a polgári jogokat ekkép minden polgár gyakorolhatja, nem tartanak küldői semmitől, és azon 600,000 lakosnak, kik a városokat lakják, szívesen nyujtanak kezet a haza védelmére, a haza szeretetére; mert ő a képviselői rendszert nem látja veszedelmeztetve az által, ha az többeknek kezében nyugszik. Véleménye szerint a városok már eleget ki vannak fejlődve arra, hogy a törvényhozásban részt vehessenek, s ha netalán némelyekben nem volnának is, módot kell nekik nyujtani a kifejlődésre; mert ha a vármegyék ily nyomasztó állásban lettek volna, kérde, lehetnének-e a kifejlődésnek mostani fokán? Véleménye szerint az illúzióknál kellemetlenebb nem lehet, kivált a mostani században, melyben minden a materialismus rájárára vonatik. Adni kell tehát a kir. városoknak érdeket, adni mezőt, hogy kifejlődésök előmozdítottassék, s ekkoron függetlenek lesznek és érdemesek, hogy szavazatjuk legyen. Ugyanazért ő, hogy a célhoz közelítsen, óhajtáná, hogy még ezen az országgyűlésen választmány neveztessek ki, mely a kir. városok szavazati aránya iránt véleményét terjeszsze elő, addig is pedig azt, hogy naplóbírálókat, minden innen vonható következés nélkül, magok közül választthassanak, nem ellenzi, s ennek megadására felszólítja a rendeket is, mert - úgy mond - mily kevés az, mit a királyi városok kívánnak, s mily keserű annak megtagadása.

II.

A vita közben - június 18-dikán - még egyszer szólt.

DEÁK FERENCZ: Kijelenti, hogy mindenen előtt az ország sérelmeinek orvoslását kívánja, s csak azután akar a k. előadásokba bocsátkozni. Minthogy pedig nézete szerint a pestmegyei sérelem minden sérelem közt a legnagyobb, mindaddig, míg e részben kedvező válasz nem

érkezik, semmit sem akar tanácskozásba venni; azonban, ha ezen kívánságától elesnék, ragaszkodik betűről betűre a ker. üzenethez és ragasztékjához, s ha ettől is elesnék, azon esetre elfogadja Vasmegye követének kívánságát, hogy mindaddig, míg a pesti sérelem tökéletesen orvosolva nem lesz - a szólás szabadsága ügyén, az 1836: XXI. t.-cz.-nek Kővár vidékére nézve teljesedésbe vétele kérdésén, s a mult országgyűlésen fölterjesztett előleges sérelmeken kívül - ő felségéhez semmi se terjesztessék föl.

A PRÆVENTIVA CENSURÁRÓL.

I.

A KK. és RR. 1839. június 21-dikén tartott országos ülésében «az országgyűlési tudósításokkal foglalatосkodó hirlapok» iránt készült üzenet és törvényjavaslat volt a tanácskozás tárgya. Az *elnök* felszólalása ellen, hogy álljanak el a rendek e törvényjavaslattól, mert belevág a divatozó praventiva censurába, melyről több törvényünk van, *Klauzál Gábor*, Csongrádmegye követe, óvást tett, s midőn erre a követek ezt kiáltották: «mindnyájan», az *elnök* kijelentette, hogy mondott szavától el nem áll s a mellett marad.

DEÁK FERENCZ: A tanácskozások sorának elintézésébe avatkozni nem kívánok; az elnök fentartója a szokásnak; eddig az volt a szokás, hogy midőn felkiáltás történt, azok, kik a felkiáltás ellen fel nem szólaltak, a felkiáltás által történt határozáshoz számíttattak; kövesse ezen szokást a királyi személynök. Most nem arról van a szó, az üzenet álljon-e vagy sem? de arról, a mit az elnök mondott, hogy a censura föl van állítva törvényesen; a szóló senkitől sem hallotta, hogy a censura törvényes; ha tehát fel nem szólalnak a követek, hogy a censura törvényes, tétessék be a naplóba mindnyájok nevében az óvás, és név szerint csak azok legyenek felíródva, a kik kivételt akarnak tenni.

II.

Az *elnök* ragaszkodott jogához, hogy midőn a fölkiáltásokból a többséget ki nem veheti, felszólíthassa a rendeket, hogy szavazatukat egyenkint jelentsék ki.

DEÁK FERENCZ: Hogy a többség határozzon, az szent; ezt a mostani personalis alatt is meg kívánjuk tartani. Kimondom most is, hogy azon véleményben nem osztozom az elnökkel, hogy a censura Magyarországon törvény által van elhatározva; valamint azt sem egyeztettem meg a gyakorlattal, hogy azok, kik akármi tekintet miatt a felkiáltás után felszólalni nem akarnak, csak akkor tekintessenek úgy, hogy elfogadták a fölkiáltást, ha egyenkint is kimondják vélekedésüket.

III.

A követek újból hangoztatván a fölkiáltást: «mindnyájan», az *elnök* nem akart eltérni a szokástól, mely szerint az ily óvás tétele alkalmával a benne megegyező követek a bizonytalan «mindnyájan» kiáltás után is szavazatukat röviden kijelentették. *Deák Ferencz* folytatni akarván beszédét, az *elnök* kijelentette, hogy nincs joga hozzá, «már elvégezte beszédét, többen is akarnak szólani, itt nem replicázunk».

DEÁK FERENCZ: Én a rendnek szoros teljesítője vagyok, és épen azért, ámbár tudom, hogy az elnöknek is csak oly esetben volna joga közbeszólani, ha rendre akarna utasítani, nem pedig beszédem bevégezése előtt közbeszólva czáfólag felelni, mégis mind most, mind az előbbi országgyűlésen oly deferentiával voltam az elnök iránt, hogy mindenkor engedtem közbeszólani és kihallgattam, és azután ismét szólottam; most is tehát, minthogy beszédemet még el nem végeztem, a mondottakhoz azt akarom tenni, hogy ámbár az egyes felszólalási jog olyan, melyet ellenezni nem lehet, de mivel a diarium hív előadója annak, a mi történt: miután Csongrád vármegye követe óvást tett, s ezt «mindnyájan» kiáltás követte, ennek így kell bemenni a naplóba, különben nem lesz a történeteknek hív előadója. Ha azt akarja megtudni az elnök, az-e a valóságos többség? ha a felkiáltás ellen a többség nem szól, a felkiáltásból kell a többséget kitudni, ennyi az elnök joga, melyet senki nem akar sérteni, és ettől el nem állok.

A PESTMEGYEI SÉRELEM ORVOSLÁSÁNAK ELSŐSÉGÉRŐL.

A KK. és RR. az 1839. június 22-dikén tartott kerületi ülésben tanácskoztak a főrendeknek Pestmegye sérelme tárgyában érkezett viszonzóüzenetéről, melyben a kir. előadások elsőbbséget pártolják, s felszólítják a KK. és RR.-et, hogy az 1790/1: XIII. törvényszabta, s ősi szokás szentelte utat követve, a kir. előadások tárgyalásához fogjanak, s a főrendekkel közölt üzenetben foglalt esetet a maga helyére halaszszák. *Andrássy József* elfogadta a főrendek javaslatát, kiemelve «azon furcsaságot, hogy a KK. és RR. mindazon elveik ellenére, miszerint ki nem egészítve semmi tárgyba ereszkedni nem akartak, mégis már több módot találtak a tanácskozásokhoz közeledésre». *Zsedényi Ede*, Szepesmegye követe, a sérelmet a kir. előadásokkal összekötve kívánta fölterjeszteni, s ez indítványa elejtése esetére legalább záradékul azt kívánta a fölratban kijelenteni, hogy a RR. hajlandók a kir. előadások fölvételére.

DEÁK FERENCZ: Két út adatott elénk: elfogadjuk-e a főrendek üzenetét, vagy pedig a kir. előadásokkal együtt terjesztessenek-e fel sérelmeink? A két terrenum közt jobb az, mit a főrendek javaslanak, mint mit a szepesi követ mond; mert a főrendek válaszának alapja a törvény, Szepes követe pedig nem tudja magát mire basirozni. Az érdemes követ legalább megemlíteni kívánja a kir. előadásokat; de hiszen a törvény nem azt mondja commemoratis, hanem pertractatis propositionibus regiis; nem is azt mondja a törvény, hogy legalább egyrészben, hanem egészen pertractáltassanak azok. A mi a főrendek által felhozott törvénynek philosophiai értelmét illeti, azt nem lehet úgy venni, hogy akár sürgetősb legyen az országnak valamely szüksége, akár nem, mégis mindig a kir. előadásokat kell felvenni. Mert mik a kir. előadások. Oly intézmények javaslatai, melyek a közjólét kifejtésére valamely törvényt alkotni, vagy kiegészíteni kívánnak. S mik a sérelmek? A fennálló törvények megsértése, s így ezeket kell előbb orvosolni; mert mit lehetne feltenni egy oly törvényhozóról, ki csak egymásra halmozná a törvényeket és soha azoknak megtartásáról nem gondoskodnék. Hiába halmozzuk 24 kötetre azokat, ha nincs bennök «jus publicum»-ot biztosító törvény sem. A mi a kir. előadások és sérelmek praktikai manipulációját illeti, a kir. előadásoknak különben is csak az országgyűlés végével van foganatja, holott a sérelmeket lehet az országgyűlés folyamata alatt is orvosolni, mert ezt a végrehajtó hatalom nemcsak teheti, sőt kötelessége teljesíteni, mert a törvényben nincs hiába oda teve «inomissee tollant». Így Ferdinánd és Maximilian hitlevelében világosan ki van mondva, hogy az ország sérelmét még azon országgyűlés alatt fogja orvosolni, nem pedig hogy arra kiadandja kir. válaszát; ez nem mondatik, s így a sérelmeknek a kir. előadások előtt egy lépcsővel előbb van hely engedve. A mi a szepesi követ junctimát illeti: ez ellenmondás, mert két tárgynak egyszerre tanácskozás alá vétele nem lehet. Mikor az egyiket pertractáljuk, ugyanakkor a másikat is vitatás alá venni nem lehet. Vagy egyiket vagy másikat kell tehát előbb elvégezni. A mit tehát a RR. sürgetősebbnek és szükségesebbnek tartanak az orvoslásra nézve, azt kell előbb felvenni; már pedig hogy a pesti sérelem orvoslása képviseleti rendszerünkre nézve igen sürgetős, azt senkisémm tagadhatja, és ezt a kormány igen könnyen orvosolhatja; de ha ezen kérdésünket egész az országgyűlés végéig elhalasztjuk; ha Pestmegyének az országgyűlés végéig csak egy követe marad, akkor mi magunk mondanánk azt: Pestmegyének van ugyan sérelme, de országgyűlés végéig várja orvoslását. Esztergom követe abbéli állításának czáfolatául, hogy a RR. nem constituálva is módját találták a tanácskozásnak, a szóló különbséget tesz az országgyűlés integritása és constituálása közt, a mint ez minden alkotmánygyal bíró országban úgy van. Angliában p. o. 658 tagnak az országgyűlésére meg nem jelenésekor az mondatik, hogy nincs integrálva; ellenben ha valamely tárgynak vitatásakor 40 tag meg nem jelen, arról azt mondják, hogy nincs constituálva. Magyarország törvényei nem határozzák ugyan meg világosan az országgyűlési tagok számát, de Ulászló törvénye szerint négy nap kell a meg nem

jelenőkre várakozni, és azután büntettetnek. Úgy látszik, hogy a kiegészítés kérdése már akkor előleges és legfontosabb vala. Ezt az országgyűlés végére halasztani nem lehet. De nem így van a constitualás kérdése, mert azok, kik jelen vannak, végezhetnek is. Egyébiránt a főrendek üzenetére még egy észrevétele van. Ők örülnek, hogy az országgyűlés a törvényes időre lett meghíva; holott a határidő épen nem volt megtartva, mert a törvény azt mondja: hogy országgyűlés minden három évben tartassék, ez pedig már a negyedik évre ment át. És ha most csak egy hónappal későbbre volt is elhalasztva, meglehet, hogy idővel majd több hónapokra terjed ez; szükséges tehát arról rendelkezünk, mi történjék azon egy hónapi adóval, midőn országgyűlés nem tartatott? Ennek megemlítését azonban ezen feliratba tenni nem akarja. Mi a főrendekhez teendő viszonzóüzenetünk tartalmát illeti, minthogy a főrendek a magok válaszában egy theoreticum principiumot állítottak fel, mintha az előadásokon kellene az országgyűlést mindenkor kezdeni, meg kell mutatnunk, hogy ez gyakorlatilag nem úgy áll, mert az Ulászló törvényében a kir. előadásoknak csak a magánosok sérelmei előtt adatik elsőség: «pratermissis privatorum» - így szól a törvény - «negotiis propositiones pertractentur»; de a pesti sérelem, a mint már bőven kifejtettem, nem privat, hanem országos sérelem. Mondjuk ki továbbá, hogy mi az országgyűlés tárgyait elhatározó törvényt nem nézhetjük úgy, mint a főrendek. Elhallgatom itt azon szomorú következtetéseket, melyek azon elvből származhatnának, ha a kormánynak szabadságában állana innen akárkit eltiltani; de arra minden esetre felszólítanám a nádor ő herczegségét, hogy azon közbizodalomnál fogva, melylyel hazánkat, mint a magáét szereti, igazságos kívánságunkhoz járulni méltóztassék. Nem is tehetem föl a főrendekről, kik e hazának fiai s kik nekünk szintén rokonunk, hogy minket arra akarnának kárhóztatni, hogy keblünkbe fojtsuk fájdalmainkat, s azokat ne terjeszszük ő felsége elébe. Sajnosan esik, hogy a főrendek még csak arra sem méltatnak bennünket, hogy aggodalmainkra feleltek volna, hanem csak formákhoz ragaszkodnak, holott ezt ő felsége kir. előadásaiban nem tette. Épen az fáj szívünknek, hogy oly férfiaknál találjuk a fájdalmunk elfojtására vezethető szándékot, kiknek velünk együtt kellene szeretni hazánkat. Ha ekkép szólítjuk fel a főrendeket, nem kétlem, hogy ők is a szeretet hangján fogják eszközteni ezen sérelem orvoslását; annál inkább hiszem pedig azt, hogy ő herczegsége, ki gyakran volt már a nemzet és fejedelem közti közbenjárónk, a főrendeket is oda fogja vezethetni, hogy eme egyesült akarattal terjeszthessük fel a feliratot.

A SZÓLÁS SZABADSÁGÁN EJTETT SÉRELMEKRŐL.

A KK. és RR. 1839. jun. 24-kén tartott kerületi ülésében *Szentkirályi Mór* szóba hozta a szólás szabadságán ejtett sérelmeket. Ő és utána többen előadták, mik e részben az utolsó országgyűlés idején történtek. Hogy Wesselényi Miklós b. azon beszédért, melyet Szathmármegye közgyűlésén 1834. decz. 9-kén tartott, hűtlenségi perbe fogatott; hogy hasonló sors érte Barsmegye követét azokért, miket a KK. és RR. 1835. január 22-dikén tartott országos ülésében mondott; hogy Békésmegyébe azért, mert követeinek egy közérdekű tárgy érdemében utasítást adott, s azt több megyével közölte, kir. biztosi vizsgálat rendeltetett. Elsorolták azután, a mik az utolsó országgyűlés óta történtek. Hogy Wesselényi M. b. oly vádra, melyet törvényeink a hűtlenségi esetek közé nem számítanak, súlyos büntetésre ítéltetett; hogy többen megyéjük közgyűlésén kimondott véleményök miatt részint hűtlenségi, részint becsületsértési perbe fogattak; több ifju, kit az utolsó országgyűlés berekesztése után felségsértéssel vádoltak, katonai erővel fogságra vitetett és súlyos büntetésre ítéltetett; hogy Kossuth Lajos, ki több törvényhatóság felszólítására a megyék tanácskozásairól írott magánlevelezéseket folytatott, ettől eltiltatott, perbe idéztetett és súlyos büntetésben elmarasztaltatott.

DEÁK FERENCZ: Vannak oly közönséges elősmert igazságok, melyeket okokkal támogatni nem csak felesleges, hanem talán magára az igazságra nézve káros volna. Ilyen az, hogy szólásszabadság nélkül nem lehet törvényhozás, nem lehet alkotmányos ország. Ilyen igazság az, hogy a megsértett szólásszabadságot minden önkény ellen oltalmazni kell. A mult országgyűlés rendei bőven kifejtve ez iránt nézetüket, ezeknek egyes taglalatába nem kíván bocsátkozni; elégnék tartja most a mult országgyűlés óta elkövetett újabb sérelmek elsorolását. Ezeknek egyes elszámítása után általmegy a birói függetlenség kérdésére. Kívánja a szóló is a bíró függetlenségét, de úgy, hogy az ne terjesztessék oly messze, hogy a bíró a törvény rendelte formáktól eltávozhassék; mert ezen formákat a törvényhozás azért szabta ki, hogy azok mellett az egyes polgár biztosíttassék. Mikor tehát a bíró azokon túl lép, akkor őt függetlennek mondani többé nem lehet. Mikor minden polgár büntetés alá veendő, ki a törvény határain túl lépett, a bírónak adjunk-e ily függetlenséget? Hiszen ha ezen elv kimondatik, akkor kimondatik az is; hogy a bíró nem szolgálja, hanem ura a törvényhozásnak. Mikor a bíró törvényt sért, felelet alá tartozik, mert hatalmával visszaélt, még pedig felelettel tartozik annak, kitől kapta a hatalmat, vagyis a törvényhozásnak. Nem tartja ugyan a szóló idetartozónak azon esetet, midőn törvény hiányában a bíró lelkiismerete szerint mondja ki véleményét; de midőn oly esetekre mondja ki kárhozható ítéletét, melyekről a törvény nem mondja, hogy bűn, akkor a bíró igenis felelettel tartozik, mert neki csak törvényt szabad ítélete alapjául felvenni. Egyébiránt megkülönbözteti azon hibákat, melyeket a kormány cselekedett azoktól, melyeket a bíró elkövetett. A kormány hibáira nézve Zala rendei azt kívánják, hogy azon tanácsosok, kik az utóbbi törvénytelen parancsokat aláírták, valamint azok is, kik a fejedelem ajtaját a folyamodó megyék előtt elzárták, az Ulászló VI. és VII. czikkelye szerint büntetessenek. A bírákra nézve pedig azt kívánják, hogy azok, kik készakarva éltek vissza eljárások hatalmával, szintén megbüntetessenek; ha azonban kisélné az, hogy nem készakarva, hanem hibából tették azt, akkor nem lehet őket büntetni. A legnagyobb ostora a nemzetnek az, ha oly birái vannak, kik iránt a bizodalomát elvesztette; elveszti pedig az olyan, ki a nyilvánosságot annyira utálja, attól annyira fél, hogy terhelő körülménynek tartja, ha a fél pörét a törvényhatóságokkal közli; ilyen bírák nem érdemesek a bizodalomra. Kérjük meg tehát ő felségét, hogy helyettük másokat kinevezni méltóztassék, s ez volna azon első lépés, mely a nemzet és fejedelem közti bizodalom helyreállítására vezetne. A szóló reményli, hogy ő felsége meg fogja szüntetni a nemzetnek ebbeli aggodalmát. Nem kegyelem kéréséről van itt a szó, hanem a törvényhozásnak kötelességében áll a felség elébe terjeszteni, ha valahol hibákat talál. Jövendőre nézve nem egyezik meg a szóló egy új törvénynek alkotásában, mert ezzel az mondatnék ki, hogy az eddigi törvények homályosak voltak, hanem ha valami igazítások lennének szükségesek, azokhoz annak idejében fog szólani.

A SZÓLÁS SZABADSÁGÁN EJTETT SÉRELMEKRŐL, KÜLÖNÖSEN TEKINTETTEL A CURIA ELTÁRÁSÁRA.

I.

A KK. és RR. 1839. július 3-dikán tartott országos ülése napi rendjén volt a szólás szabadsága tárgyában készült kerületi üzenet és felirati javaslat. Ez utóbbi elősorolván a szólás szabadságán ejtett sérelmeket, és kiemelvén, hogy az 1790-91. XII. czikk szerint a végrehajtó hatalom csak a törvények értelmében gyakorolható, s a bíróságok csak a fennálló törvények szerint, nem pedig azokról, vagy azok ellen mondhatnak ítéletet; kéri ő felségét, hogy az elszámolt szomorú esetekből eredő súlyos sérelmeket orvosolni, minden következtetésüket tetteleg megszüntetni, s a nemzetet az önkény ellen minden oldalról biztosítani méltóztassék.

Az *elnök* a birói hatalom függetlenségére figyelmeztetvén a rendeket, a sérelmek orvoslására más utat ajánlott. Terjeszszék ugyanis ő felsége elé azon nézetüket, hogy azon törvények és törvényes szokások, melyekből mind a királynak szóban levő rendeletei, mind a curiának ítéletei származtak, ez idő szerint többé nem olyanok, melyek akár a felségnek, akár a nemzet egy részének az alkotmány és a szólás szabadsága vagy a szólási szabadság korlátozása körül forgó aggodalmait megszüntethetik, s ennél fogva mondják ki ezek megváltoztatásának szükségét. Minthogy e részben előreláthatólag közös leendő az országgyűlés megegyezése, meglesz az új törvények által jövőre az elvre nézve a biztosítás; a mostani időt tekintve pedig terjeszszék ő felsége elé azon kérésüket, hogy az ezen megváltoztatni kívánt törvényekből és szokásokból eredett legfelsőbb rendeleteknek és birói ítéleteknek következtéseit kegyelem útján törölje el. *Andrássy József* úgy látta, hogy nem oly idő van most, midőn alkotmányoknak vesztét lehetne féltetni, mert rövid idő leforgása alatt nyolcz alkotmány adatott a nemzeteknek, s csak egy enyészett el; de hogy attól lehet tartani, hogy a napról napra harapodzó ingerültség és minden rend ellen növekedő kárhozatos szenvedélyek veszélybe hozzák alkotmányunkat. Fölolvasta a törvényt, mely a törvényes szokásnak törvényt magyarázó, hiányt pótló, sőt törvényt rontó erőt ad. Kifejtette, hogy a felségsértési esetek iránt követett eljárási gyakorlat nem csak 1795-ben, hanem 1802-ben és egymásra következett több esztendőben folytatott, s sem az akkori, sem a későbbi országgyűléseken senki a felségsértési eljárás ellen nem szólalt föl. A bírókról úgy vélekedett, hogy csak istennek és lelkiismeretüknek tartoznak felelni. Kérdezte, hogy ha a törvényhozásnak egyik része taglalhatja az ítéleteket, vajjon a törvényhozásnak másik része, a fejedelem, miért ne avatkozhatnék szintén azokba ebből pedig a bíróságok függetlenségének megszűnése következne.

DEÁK FERENCZ: Azon kérdés fejtegetésébe, ha vajjon a jelen sérelmek súlyosabbak-e, vagy az 1790- és 1825-diki sérelmek, nem akarok ereszkedni. Küldőim azért küldöttek ide, hogy sérelmeinket orvosoljuk, és ha ezeknek fessegetésébe bocsátkozunk, hasonlók leszünk azon orvosokhoz, kik a helyett, hogy a nyavalyának rögtön orvoslásáról tanácskoznának, magok között arról vetélkednek, ha vajjon a betegnek mostani nyavalyája súlyosabb-e vagy az, melyben 20 év előtt sínlődött. Annyi bizonyos, hogy küldőim a történetekben súlyos sérelmeket látnak, s azokat orvosolni kívánják. Említették többen, hogy ezen orvoslás kegyelem útján történjék. Részemről hajlandó vagy ok a legszelidebb módokat elővenni, csak célra vezessenek, s polgári kötelességünkkel megegyezzenek. Két oka van mostani fölszólalásuknak: a törvényeinken ejtett sérelmek s egyes polgártársaink szenvedése. Az igaz, hogy ez utolsóra nézve a kegyelem útja volna a legrövidebb; de ezen út helyreállítja-e a megsértett törvényeket? A megsértett törvényeknek helyreállítása kegyelemtől nem függhet, mert különben nem élnénk alkotmányos országban. Mikor sérelmeinket kívánjuk orvosolni, akkor törvényeinknek igazságát és nem kegyelmet követelünk. Azt hallottam, hogy a bíró független, szent és sérthetetlen. Ez igaz, de ezen állításnak polgári társaságban nem lehet más értelme, mint hogy a bíró senki mástól, hanem csupán a törvénytől függjön, különben, hogy még ettől

is független legyen, ez képtelenség. Azt állítani tehát, hogy a bíróság csak lelkiismeretének és istenének tartozik felelettel, annyit tesz, mint a polgári állás biztosságát a bíróság lelkiismeretére bízni. Vajjon, midőn egy alkotmányos országban maga a fejedelem személyessége mellett még más garantiákról is gondoskodik a nemzet, csak a bíróság lehet-e mindentől független? A törvénykezési rendszer egyenesen a polgárok biztosításául találtatott fel, s ezt szorosan meg kell tartani. Azt mondják a curia védelmére, hogy a jelen esetben a szokást követte, s felolvastatott azon törvény, mely a szokásnak törvényt rontó erőt tulajdonít; de figyelmezzünk, azt mondja azon törvény, hogy e szokásnak nyilvánosnak és köztudatunak kell lenni. De vajjon nyilvános volt-e a curia által követett rendszer; vajjon nem titkos parancsok által hozatott-e be, s volt-e azokról a nemzetnek tudomása? Kérdelem, hogy a t. rendeknek csak egy harmada is, mielőtt a kérdéses ítéleteket olvasta, tudta volna-e ezen bírói eljárást előre megjövendőlni? De magokra az ítélő bírákra hivatkozom, magok is tudták-e ezt? Nemde, előbb kénytelenek voltak azon felső titkos rendelkezéseket elővenni, hogy azokból az eljárási rendszert megtudhassák? Így tehát nyilvános consuetudo-e ez? Lehet-e ily titkos procedurát szokásnak mondani? S ha megengedem, hogy ilyen állított szokás fennállott, vajjon lehet-e e szerint ugyanazon kérdésben, ugyanazon perben egyszer így, másszor amúgy ítélni? Wesselényi az ellene indított per ellen kifogást tett, a bíróság a pert ítélet által megállapította. Balogh János az idézet ellen tett kifogást; erre a bíróság azt mondá: hogy az idézés elleni kifogásnak helye nem lévén, a bíróság megállapíttatik. Itt rendes törvényes utat követett a curia, de már Kossuth kifogásaira azt ítélte, hogy a kifogásoknak a hivatalsági perekben nincs helyök. Hasonló történt a szokás magyarázatára nézve a kormány részéről. A kormány Kossuthot törvényhatósági levelezéseitől eltiltotta, holott országgyűlési tudósításait több évekig elnézte. Ha állott a törvényes rendelet, Kossuthot az országgyűlési tudósításoktól is el kellett volna tiltani, ha pedig nem állott, nem lehetett őt később sem eltiltani. Ezen ellenkező hivatkozások azt mutatják, hogy a kormány és curiatörvényeinket úgy alkalmazzák, mint Verböczy a fassiókról mondja: aliquando valent, aliquando non. Ily állásban természetes, hogy ha a szenvedőkre csak kegyelmet kérünk, s nem törvényeink megtartását, akkor ennek szerencsétlen következményei lesznek a hazára. Azt mondják sokan, hogy a törvények homályosak. De még ha így volna is, általános elv az, hogy senkit oly törvény mellett, mely valamit világos véteknek nem mond, büntetésben marasztalni nem lehet. Azt mondják, hogy szükség leszen törvényeinket a század szellemében javítani. Erről azonban majd annak idejében lehet szólni. De addig, míg a mostani törvények változtatva nincsenek, azokat meg kell tartani; különben a bíró a törvényhozó testen fölül állana, holott a törvényt, midőn nem felel meg a várakozásnak, csak az ország rendei a fejedelemmel együtt változtathatják meg. Azt is mondják, hogy törvényeinkben sok hiány van. De ezért azokat sérteni, vagy azoktól elállani nem szabad. Hallottam, hogy nincsenek most oly idők Európában, hogy alkotmányok megszüntetésétől kellene tartani; hallottam, hogy az alatt, míg nyolcz alkotmány született, csak egy veszett el. Épen ez az, mi engem szomorít. Én magamat Európának ezen állásával vigasztalni nem akarom. Igaz ugyan, hogy Európára nézve ezen számítással a purum lucrum hét, s a damnum csak egy. De vajjon ezen állással mit nyert a mi hazánk? Meglehet, hogy ha ismét nyolcz új alkotmány támad, ismét elveszhet egy, s nem lesz-e ez a mienk? Mily vigasztalás lesz akkor reánk nézve az, hogy Európa nyolcz új alkotmányt nyert? A mi a bírák iránti bizodalmatlanságot illeti, ha ez általános, kérdelem, ki adott reá okot; azok-e, a kik a törvényeket meg nem tartották, vagy a kik a törvény megtartása mellett felszólaltak? Azt mondják, hogy ha mi kérdőre vonjuk a bírót, ezt fogja tenni más esetekben a végrehajtó hatalom is. Én a fejedelemben két hatalmat látok egyesítve: a végrehajtó és törvényhozó hatalmat; a bírói hatalom kivételét ugyan a végrehajtó hatalom felsősége alól; de azért ebből nem következik, hogy a bírót a törvényhozó hatalom feleletre ne vonhatná, s így a fejedelemnek is, mint a törvényhozás egyik részének, van joga a bírák feleletre vonására, csak hogy a dolgot ide az ország-

gyűlésére kell felhozni, s itt az összes törvényhozás által vonható a vétkes bíró feleletre, s midőn ezen jogot a törvényhozás mindkét része egyformán gyakorolja, akkor ennek nincs káros következése. Az ítéletek taglalásába bővebben ereszkedni nem akarok; a sérelmek is elő vannak adva az üzenetben; csak azt adom elő utasításom szerint, hogy törvényeket sérteni senkinek sincs joga, annál kevésbbé a bírának, kik őrije a törvényeknek. Vajjon sértették-e a törvényt a bírák, az országgyűlés előtt kell világosságra hozni, s ha sértették? azon kérdés támad, készakarattól történt-e a megsértés vagy nem? Ha rosszakaratot fogunk tapasztalni, akkor a törvényes büntetés kimondását fogjuk kívánni. Ezen esetben, midőn közönséges a bírák iránti bizalmatlanság, ő felségét is megkérjük, hogy azon bírák helyett másokat nevezzen ki. A rossz tanácsosoknak pedig Ulászló törvényeinek értelmében megbüntetését kívánom. Nem tartom azt, hogy ezen törvények ereje megszüntetett volna, sőt az 1825-ki országgyűlési tanácskozások mutatják, hogy ezen büntetést kívánni jussa volt a nemzetnek, mert csak ő felségének megnyugtató ígéretére állott el annak követelésétől. Ha ezen előadásom pártolást nem nyerend, akkor a kerületi üzenethez ragaszkodom.

II.

Ugyanebben a tárgyban még egyszer szólott. A szólás szabadságán ejtett sérelmekről folytatott tanácskozások közben a június 27-dikén tartott kerületi ülésben *Nagy Pál* a bírának a kérdéses perekben követett eljárását és hozott ítéletüket törvénytelennek mondotta; de a bírák függetlensége tekintetéből nem kívánta ítéletüket fessegetni. Wesselényire nézve nem tartotta az ítéletet terhesnek, sőt ha bebizonyulna, hogy ő a szathmári gyűlésen mondottakat a törvényhozó test ellen mondotta, akkor a szóló ítélete szerint a báró most nem volna Gräfenbergben.

DEÁK FERENCZ: Sopron követének előadásait nem tartja következeteseknek, mert törvényteleneknek tartja az ítéleteket, és mégis azokat megszüntetni s a bírákat feleletre vonni nem akarja, holott a kormányt feleletre lehet vonni. Wesselényi ellen mondott szavaira pedig azt jegyzi meg, hogy Sopron követének szíve jobb mint szavai, s meg van győződve arról, hogy a követ úr maga is örül azon, hogy Wesselényi legalább Gräfenbergbe bocsáttatott, s hogy azon sok áldozatáért, melyeket a mult vízáradáskor az emberiség ügyének tett, legalább szeme világa megmaradt. Ha ezt azonban nem így értette Sopron követe, úgy óhajtanám, hogy a kormány ilyen elvű férfiúnak hatalmat ne adjon, mert azt a legnagyobb önkény gyakorlatára fordítaná.

AZ ELNÖK KINEVEZHETI-E A KÜLDÖTTSÉGEK TAGJAIT?

I.

A KK. és RR. 1839. év július 15-dikén tartott országos ülésében az *elnök* jelentette, hogy a sérelmeket és kívánatokat összeszedő küldöttség tagjait ki fogja nevezni, s midőn *Deák Ferencz* a kerületi ülés azon határozatát terjesztette elő, hogy e küldöttséghez tagokat maguk a rendek válasszanak, az elnök pedig a királyi tábla részéről nevezzen ki oda tagokat, az *elnök* ezt jogai csorbitására irányónak nyilvánította.

DEÁK FERENCZ: Igaz, hogy a múlt országgyűlésen és azelőtt is az elnök választotta az országos sérelmek egybeszedésére kinevezett küldöttség tagjait; de ez nem azért történt, mert ezen jog kizárólag az elnököt illette, hanem azért, mert a rendek a deputatióban, melyet az elnök kinevezett, megnyugodtak. Így történt az országos választmányok kinevezése az 1825. évi országgyűlésen. Ezen gyakorlatnál fogva a múlt országgyűlésen is a kir. személynök a híd dolgában kiküldött bizottságot kinevezvén, midőn a kinevezettek közül némelyek követi állásukat elhagyván, haza tértek, a kir. személynök előadta, hogy szükség másokat kinevezni, s ki is nevezett; azonban midőn a napló megkészült, a censorok látván, hogy az elnök a naplóba ezt kívánta betéttetni: «kinevezte», holott az országos ülésben úgy adta elő «prophonálja», azt kívánták, hogy a dolog a naplóba úgy menjen be, a mint történt. Ekkor az a kérdést támadt, hogy történt? Némelyek azt mondták: «kinevezte», mások felszólaltak a mellett «proponálta». Ekkor tehát jövőre nézve, minden nehézség elhárítására, elhatározatott, hogy minden országos deputatio, melynek munkája tanácskozás, a karok által választassék. A rendek elfogadták a scrutinium útján való választást; a concertatióra is a statusok választottak, és ez azon egyszerű oknál fogva történt így, mert a küldöttség nem a nádoré, nem a kir. személynöké, hanem a rendeké, azt tehát nekik van joguk kinevezni, és ő ezen jogát a karoknak fönn kívánja tartani.

II.

Az elnök százados gyakorlatra hivatkozott s jogához ragaszkodott.

DEÁK FERENCZ: Az elnöknek minden testületnél csak az a joga van, a mit a testület nevében gyakorol: az elnök tehát a küldöttségi tagok kinevezési jogát a testület nevében gyakorolván, midőn a testület ezen jogot maga akarja gyakorolni, annak gyakorlatába bemehet. 1832-ig az országgyűlések az országos választmányok kinevezését úgy gyakorolták, hogy az elnök nevezte ki azokat. Az 1836-dik évi országgyűlésen végzést hoztak, hogy ezentúl a küldöttségi tagok scrutinium által választassanak s ezt gyakorlatba is vették ez tehát nem csupa gyakorlat, hanem végzés lévén, melyet a gyakorlat megerősített, kérdést sem szenved, hogy nem azért szükséges, hogy scrutiniumra menjen a választás, mivel gyakorlat, hanem azért, mivel végzés, és midőn azt kívánják a karok, hogy maguk válasszanak, azt kívánják, hogy a múlt országgyűlés végzése szentül megtartassék.

A MAGYAR NYELVRŐL HORVÁTORSZÁGBAN.

A KK. és RR. 1839. július 16-kán tartott országos ülése napi rendjén volt a magyar nyelv tárgyában készült üzenet és törvényjavaslat. Ez utóbbi elősorolta azokat, miket a KK. és RR. a nemzeti nyelvnek mind a törvényhozásban, mind a közigazgatásban nagyobb virágoztatására élő törvény szavaival biztosítani szükségesnek láttak. *Busán Herman*, horvátországi követ, azt kívánta, hogy e rendelkezések a horvát nemzetre ne értesseken, *Zselényi Ede* pedig indítványozta, hogy e törvény rendelete a horvátokra csak tíz esztendő múlva terjesztessék ki. *Ürményi József*, Fehérmegye követe, elfogadván ez indítványt, abbéli nézetét fejezte ki, hogy a horvát nem nép, hanem nemzet.

DEÁK FERENCZ: Fehérrel nem tarthat, mert a horvát nem külön nemzet. Ezt igazolja az 1741: LX. t.-cz., melyben mondatik, hogy a horvátok Magyarországnak «filii nativi», s mind az egyházi, mind pedig a világi hivatalokban részesek; ha tehát mindenekben részesek, szükséges, hogy mindenekben is magyarok legyenek; mert különben, ha a horvátok külön nemzet csupán a magyar alkotmány alatt volna, akkoron felesleges volna reájok bármily hosszú időt szabni, mert ezt tenni nem volna jogunk. Most azonban csupán azért, hogy a törvény sikereltetését lehetővé tegye, a szepesi módosításhoz hozzájárul. Ő ugyan nem osztozik azoknak a véleményében, kik talán azt gondolják, hogy a horvátokat valaha megmagyarosítják, mert noha a nemzet magában kicsiny is, mégis van neki nyelve iránt nagy buzgósága, úgy hogy ha a magyarok oly lelkesedéssel pártolnák honi nyelvöket, mint ők a magokét, akkor bizonyára nem a mostani ponton állana az; mindenesetre azonban a magyar azt megkívánhatja a horvátoktól, hogy a holt latin nyelv helyett diplomatikus nyelvvé a magyart fogadják el.

A SÉRELMEK ORVOSLÁSÁNAK ELSŐSÉGÉRŐL.

A KK. és RR. 1839. augusztus 1-sején tartott kerületi ülésében fölvetetett ő felségének július 28-kán kelt kir. leirata. Ebben ő felsége elmondja, mennyire kedvetlenül hatott reá azon értesülés, hogy nem fogott a kir. előadások tárgyalásához az országgyűlés abbéli aggodalmában, hogy a követválasztás szabadságára nézve valami sérelem hárul a Ráday gr. ügyében Pestmegyéhez május 8-dikán küldött kir. leiratából, melyet, mivel Pestmegye egyik követjévé most is bectelenségi büntetés keresete alatt levő személyt választott, a végett küldött oda, hogy e hivatal és az országgyűlés szentsége tekintetéből e személynek az országgyűlésen helye nem lévén, az említett megye mást, ily szeplőtől mentet, válaszszon követjéül. Ő felsége kijelenti, hogy a megyéket a törvényekkel, s igazságos és helybenhagyott szokásokkal megegyező hatóságuk gyakorlatában korlátozni nem akarja; de viszont nem kételkedik, hogy a rendek sem akarják elmulasztani azon gondoskodást és ovatosságot, melyet elődeik önkényt követek az ország becsületének és díszének föntartásában mindazok ellen, kik - a Rádayéhoz hasonló perben voltak. Inti tehát a rendeket, hogy siettessék a tanácskozásokat.

A pestmegyei sérelem tárgyalása alkalmával ugyanis a KK. és RR. a június 18-dikán tartott országos ülésben azt határozták, hogy ne a kir. előadások vétessenek föl, hanem mindenekelőtt a pesti sérelem terjesztessék föl; a kerületileg készült üzenetnek utolsó pontját illetőleg pedig Zarka János indítványára Deák F. hozzájárulásával kimondották, hogy «a pesti sérelem után a szólás szabadságán ejtett, az 1836: XXI. t.-cz. meg nem tartásából eredett és az 1836. esztendei előleges sérelmeket kívánják fölterjeszteni; ezeken kívül azonban addig, míg a pesti sérelemre kedvező válasz nem érkezik, semmi más tárgyat fölterjeszteni nem kívánnak».

Több követ természetesnek mondotta, hogy a kir. leiratra felelni kell, ámbár ezzel megrontják az imént előadott záradék erejét; indítványozták, hogy a föliiratban a Ráday-ügyre nézve óvás tétessék, de egyúttal jelentsék ki a rendek, hogy a kir. előadásokat tárgyalni akarják s épen azért kérik meg ő felségét, hogy az ujonczokra nézve az adatokat, a Duna szabályozására nézve pedig a terveket közölje velök. *Mások* azt kívánták, hogy maradjanak meg a rendek a nyolcz hét óta vitatott üzenet mellett.

DEÁK FERENCZ: Ezen kir. leiratra minden esetre kell felelni. Nem ereszkedem abba, hogy megengedi-e ezt a záradék, vagy nem? Itt azon thesis áll, hogy a felirat szükséges; mit kell ezen feliratban mondanunk, későbbi határozatunktól függ. Részemről nem tagadom a leiratnak számos jó oldalait; elismerem, hogy ez igen különbözik attól, mely május 8-án küldetett Pestmegyéhez, mert emez dorgálja a megyét, hogy miért választotta törvény ellen gr. Rádayt; a hozzánk érkezettben pedig nincs dorgálás, nem mondatik a gr. Ráday választása törvény elleninek, hanem csak az mondatik, hogy ily választás az ősi szokásokkal meg nem egyező, s biztosítást ígér a fejedelem, hogy a nemzet szabad választását gátolni nem akarja. Azonban, ha ezen ígélet enyhíti is, de meg nem szünteti aggodalmunkat. Mert a kormánynak a május 8-diki leirat által okozott tette nincs tettleg orvosolva; addig pedig, míg a követválasztáson ejtett sérelem tettleg orvosolva nem lesz, nincs orvosolva a sérelem. Azt mondja a leirat, hogy őseink szokásaival meg nem egyezik, hogy közkereset alá vett személy a törvényhozásban részt vehessen; de ne menjünk régi példákra, noha volnának: a nem rég történtek azt mutatják, hogy a súlyosabb pörbe idézett barsi követ - Balogh János - közöttünk ült és senki meg nem szólította követsége letevésére. E szerint mindenki azt hitte, hogy gr. Rádayt is meg lehet választani, mert a közt, hogy valaki pörbe idéztetés után is követ maradhasson és a közt, hogy valaki pörbe idéztetés után kövévé választassék, nincs különbség. A törvény elsorolván a követnek választandók tulajdonait, csak a nemtelennek tagadja még a megyei követséget. Már azt kértem, hogy ha valakinek ezen teremben azon thesis tették volna fel a pesti követválasztás előtt, hogy Magyarországon az eddigi gyakorlat szerint lehet-e közkereset alatt levőt követnek választani? azt hiszem alig találkozott volna valaki, ki igennel ne felelt volna. Ki kell azt jelentenünk feliratunkban is, hogy épen azon

gyakorlat, melyre ő felsége hivatkozik, azt mutatja, hogy a közkereset alatti lételi senkit követségétől meg nem foszthat. Átlátom ugyan, hogy midőn sérelmeink orvoslását ennyire sürgetjük, ez messze viheti tanácskozásainkat, s talán súlyosak lesznek a következtetések; de ha gr. Ráday esete soha nem történt volna, s ő itt köztünk ülhetne is, küldőim még akkor is a szólás szabadságán ejtett sérelmek orvoslását kívánják előlegesen; mert ha ezen testület meg van fosztva azon jogától, hogy nyilvánosan kijelenthesse véleményét, nincs tanácskozási, nincs szólásbeli szabadsága. Azért tehát, míg a követválasztásbeli és szólás szabadsági sérelmek nem lesznek tetteleg orvosolva, küldőim meghagyásából semmibe sem ereszkedhetem.

A JUNCTIM.

I.

A KK. és RR. 1539. aug. 2-dikán tartott kerületi ülésében 29 megye szavazatával 23 ellen elhatározatván, hogy fölrát intéztetik ő felségéhez, melyben a rendek készségüket jelentik ki a királyi előadások tárgyalására s kérik az ujonczokra és a Duna szabályozására vonatkozó tervek közlését, *Klauzál Gábor* indítványozta, hogy a fölrattal egyszersmind terjesztessenek föl a pestmegyei, a szőlásszabadsági, a kiegészítési és az előleges sérelmek, s ezekkel kapcsolatban a magyar nyelv iránt készült munkálatok; egyszersmind köttessék ki a fölrattban, hogy míg e sérelmek orvosolva nem lesznek, a rendek a királyi eladások tárgyában fölterjesztést nem tesznek. *Laczkovich János*, Temesmegye követe, annak kimondását ajánlotta, hogy fölterjesztések és kölcsönös egyezkedések tétetnek ugyan, de míg a sérelmek nem orvosoltatnak, addig végszentesítés alá semmi se terjesztetik.

DEÁK FERENCZ: Én ezt a nyolcz hetet elveszettnek nem tartom; a nemzet azokban nem vesztett; mert látván a kormány, hogy ismételni nem olyan könnyű, nem igen lesz kedve ilyes valamit gyakran elkövetni. Ezt a moralis hatását nyolcz heti állhatatosságunknak senki sem tagadhatja. Nem hiszem, hogy volna, ki ne látná a különbséget a közt, hogy reintegrálva és constituálva lenni az országgyűlésnek mit tesz? Már ezen kiegészítési kérdést hátra vetni és a sanctióhoz kötni contradictio lenne. Ezen kérdés csak a jelen diaetára való; az 1842-kiben már arról nem beszélhetünk, miért nem volt jelen 1839-ben Pest egyik követe? különben az abszurdumok mezejére jutnánk. És ez nálunk annyival inkább lényeges kérdés, mert itt nincs meghatározva a szám, mely az országgyűlés kiegészítésére szükséges, és így az következnek, hogy ha 20-25 megye nem hivatnék is meg, mégis lehetne a királyi előadásokról tanácskozni. Azt mondják: ez meg nem történhetik. De azon törvények, melyek a subsidiumoknak országgyűlésen kívüli felajánlását oly szigorún tiltják, épen arra mutatnak, hogy lehettek ily esetek. Én tehát mindazon munkálatokat, melyeket már elkészítettünk, ezen felirattal együtt fel akarom terjeszteni, és azt tartom, hogy ez a junctimnak rendes ideája. Más azon junctim, melyet Borsod említett; az a kilencz operatum tárgyait, nem pedig a sérelmeket és propositiókat érdekelte. Ha még ettől is elállunk, akkor annak azt az értelmet adjuk, mit a főrendek kívánnak, akkor mi hátrább esnénk, mint voltunk eddig, sőt nyilván ellene tennénk annak, mit minden országgyűlés eddig tett. A mult országgyűlésen együtt mentek fel a sérelmek az első felirattal, még pedig nem a 8-dik, hanem a 19-dik hétben. A feliratot bizodalom és remény, nem pedig fenyegetődzés hangján kívánnám szerkeszteni.

II.

Andrássy József Klauzál záradékát ép úgy helytelennek tartotta, mint a hogy rossznak mondotta volt a mult országgyűlésen a junctimot. «Mindig veszedelmes oly alternatívát kötni ki, mely ellentétet nem képez, mert azt mondani «nem adok, ha nem teszed» járja; de ez «ha ezt meg nem adod, úgy nékem a többi sem kell», a nagy tömeg előtt daczosság gyanánt tűnik fel. A formák azok, melyek a szerint, a mint választva vannak, a dolog kivitelét vagy elősegítik, vagy hátra taszítják, s mindig helytelen az olyan forma, a mely nem hogy könnyítené, hanem inkább hátráltatja a dologot. Inkább nyilatkozott hajlandónak, *Laczkovich* indítványának elfogadására.

DEÁK FERENCZ: Csodálom, hogy épen azoktól hallok a formáról ily nyilatkozatot, kik nyolcz hétig a főrendekkel együtt szakadatlan azt mondták, hogy a sérelmeknek a kir. előadások előtti felterjesztését a forma nem engedi. Elöttem így áll a dolog: Többen attól félünk, hogy ha az adót s katonát megadtuk, a praclusiv terminus itt lesz, s mielőtt sérelmeink orvosoltatnának, a diaeta eloszlatik. De a sérelmekre nézve nem úgy áll a dolog; merem mondani, attól nem igen kell tartani, hogy a sérelmeket felterjesztvén, a diaeta eloszlatik s katonát nem fogunk adhatni;

biztosítom a rendeket, hogy nekünk a kormány erre elég időt fog engedni. Mit mond az ellenfél? Az Istenért, csak menjünk bele a kir. előadásokba, s ne kössünk első feliratunkhoz oly tárgyakat, melyek vagy a fejedelem iránt bizodalmatlanságra mutatnak, vagy a főtáblán keresztül nem mehetnek. De hiszen már mi be akarunk menni a kir. előadásokba, és oly tárgyakat kívánunk azokhoz csatolni, melyeknek teljesítését a kormánynak épen azon törvény parancsolja, mely nekünk a királyi előadások felvételét meghagyja, s így a kormánynak kezében van a mód, miszerint azon kölcsönös kötetést mentől elébb megszüntesse. A főrendek nem fogják felereszteni? Hová vezet ezen okoskodás? Legszorosabb logikai következés szerint utoljára oda, hogy végre mindennel hagyjunk fel, mert a főrendek nem fognak benne megegyezni. Itt látom végpontját országgyűlési tanácskozásunknak; azt hiszem, a mely pillanatban ezen tábla kimondaná, hogy a pesti sérelem nem sérelem, hogy azok, kik a szólásszabadság tárgyában történtek, törvényesek: a magyarországi képviseleti rendszer fel volna függesztve, s mit ezután tenne az országgyűlés, az mind csak illúzió volna. Játshatnak a tek. rendek még országgyűlést is, de csak játszani fogják azt, mert ki lesz sarkából forgatva a képviseleti rendszer, mert meg lesz az fosztva a szabad választástól, korlátolva lesz a szólásszabadság, s így képviseleti rendszerünk megsemmisítve. S mindez miért? Mert a tek. rendek benne megnyugodtak. Látni való innen, hogy ezen okoskodás messzebb vezethetne, mint maguk, a kik azt felhozták, akarnák. Azt is állítják, hogy a junctimnak az az értelme, miszerint be kell végezni a kir. előadásokat, s azután lehet felterjeszteni velök a sérelmeket. Meglehet, hogy egyes megyének ez az értelme a junctimról. De 1832-ben nem úgy értették ezt az ország rendei. Ha tehát most, midőn a főrendek nyolcz hétig mindig azt mondták; hogy a XIII. t.-cz. értelmében mindenek előtt a kir. előadásokba kell bele menni, egy kir. leirat közbejötté után mely szintén ezt mondja, a tek. rendek a nélkül, hogy az első feliratban a sérelmekről még csak említést is tennének, egyszerre bele akarnak a kir. előadásokba ereszkedni: akkor gyakorlatilag fogják megerősíteni azon magyarázatot, melyet eddig oly tág értelemben, mint azt a főrendek vették, még a junctimot is kizárva, úgy hiszem, közölünk senki sem vett. Már a jövő országgyűlésen hivatkozni fognak ezen gyakorlatra; pedig nálunk a gyakorlat sokkal nagyobb erejű mint másutt, hol valami juris publici kérdés törvény által kimondva lévén, azon alapul. Hogy pedig ennek szomorú következménye lenne a sérelmekre nézve, azt hiszem, azok is érzik, kik tisztán a kir. előadásokat kívánták felvétetni. Ennél fogva legnagyobb sérelemnek tartanám a nemzetre nézve, ha mi most elhagynánk azt az utat, melyet ősünk az eddigi országgyűléseken követtek. Mondják, hogy ebben erőltetés van. Én pedig azt tartom, hogy ha moraliter kívánjuk is a kormányt erőltetni arra, mit a törvény parancsol, azzal a törvényt meg nem szegjük. Mi az országgyűlés egyéb, mint a nemzet és fejedelem közti contractus bilateralis, természetes következménye a kölcsönös alkudozás, mely ezen alapul «Dot ut des». Kívánunk-e valami különös engedményt? Azt tartom, egyebet nem, mint a mit a XIII. t.-cz. s több számos törvények a kormánynak kötelességül tesznek. A kormány is használja sokszor a morális kényszerítést a törvény teljesítésére nézve, nem lehet azt tehát tőlünk sem megtagadni. Némelyek azt mondják, hogy ezt ne tegyük, hanem a dolgot a sanctióig függeszszük fel. De ezek az ideára nézve velünk egyetértenek, mert ezek is elismerik a kikötést, elismerik ezen elvet «do ut des», csak hogy nemlegesen mondják ki. «Nem adunk, ha ezt nem teszed», s így csak az időre nézve különböznek tőlünk. A magyar nyelvre nézve a mult országgyűlés nem azt mondta, hogy addig sanctio alá semmit fel nem terjeszt, hanem megkötötte magát, hogy latin nyelven törvényeket nem alkot, és hogy jó siker lett, mutatja a következés. Vizsgálván a régi eseteket. és látván, hogy 1811-ben 40 t.-cz. nem bocsáttatott sanctio alá azért, mert az ország rendei a medium solutionisra nézve nem egyezhettek meg a kormánnyal, ezen példára - miként egy követ tette - nem hivatkoznám, mert az egész sanctióra való halasztásnak az lett a következménye, hogy a pénzbeli viszonyok zavarban maradtak, a kormány pedig a mit kívánt, megkapta, mert a legelső t.-cz. is így hangzik: De

oblatione per Regnum facta, melynél fogva egy millió pozsonyi mérő rozsot, és másfél millió pozsonyi mérő zabot kellett adni az országnak. Azt vethetné valaki ellenem, hogy azt már meg kellett adni, mert a nemzet generositásával meg nem egyezik, hogy a mit egyszer megígér, meg ne adja. Nemde épen azt fognák mondhatni most az ujonczokra nézve is, hogyha már megajánlottuk, szégyen volna azokat meg nem adni; ha már az ujonczokat tárgyazó t.-cikket sanctionáltatjuk, sanctionáltassuk a többit is, nehogy csak terhet vegyünk a hazára. Nevezze tehát a csongrádi indítványt akárki a tisztelettel vagy egyenességgel meg nem egyezőnek, azt azért mégis pártolni fogom, mert ezen ösvényt kötelességem és meggyőződésemmel szabta ki. Meglehet, hogy ezen ösvény, mint a mosoni követ mondá, nem vezet egyenesen a proposíciókba, mert úgy gondolom, hogy azon érdemes követ nem moraliter, hanem physice értette azon kijelentést «a csongrádi záradék meg nem egyezik a magyar egyenességgel». Nem vezet egyenesen a kir. előadásokba. Ezen értelemben igaza van.

A SÉRELMEK ORVOSLÁSÁNAK ELSŐSÉGÉRŐL.

A KK. és RR. 1839. augusztus 14-kén tartott kerületi ülésében tárgyalatott a főrendek válasza a KK. és RR.-nek a f. év július 28-káról érkezett kir. leirat tárgyában készült üzenetére. Ebben a KK. és RR. kijelentették volt, hogy ő felségének azon nyilatkozata által, mely szerint a megyéket törvényes jogaik gyakorlatában korlátozni, s a szabad választás jogát sérteni nem akarja, nem látják elhárítva az akadályt, mely Ráday G. gr. megjelenését gátolja, s ezért e sérelem orvoslását s jövődre nézve teljes mértékű biztosítást kérnek; kérik továbbá az országgyűlés kiegészítésére vonatkozó, s a szólás szabadságán ejtett sérelmeknek, valamint az ország egyéb sérelmeinek orvoslását, s felszólították a főrendeket, hogy az ez ügyekben, valamint a magyar nyelv iránt készült fölíratoknak ő felsége elé ismét leendő terjesztésében megegyezzenek. A sérelmek előleges elhárítását azért kérték eddig is, hogy a kir. előadásokról teljesen nyugodt kebellet tanácskozhassanak, s ki is jelentik, hogy a kir. előadásokat pontonként tárgyalás alá veendik. Hogy pedig az első és harmadik pontra nézve hová hamarabb tanácskozhassanak és végezdhessenek, arra akarják ő felségét kérni, hogy a katonaujonczokban kívánt segedelemadásra nézve a fönforogható szükség voltaképi megtudására vezető eszközöket nyújtani, s a Duna, illetőleg a többi folyam szabályozása fölötti tanácskozások elősegélyezéseül szolgálható terveket és adatokat az országgyűléssel mennél előbb közölni méltóztassék. A KK. és RR. felszólították a főrendeket, hogy mindezekhez járuljanak hozzá, s vegyék tanácskozás alá a velök régebben közölt mindennemű feliratokat, annyival inkább, mert a KK. és RR. azokat e felirattal együtt, ezzel vállhatatlan kapcsolatban kívánják fölterjeszteni, kijelentvén, hogy ha a kívánt adatok megérkeznek, a kir. előadásoknak első és harmadik pontját is, minden más egyebekkel együtt, tárgyalni s a fölíratokat s a netalán szükséges törvényjavaslatokat a főrendekkel közölni nem fognak késni, s munkálataikat minden egyéb tárgyakra nézve fel is terjesztendik ugyan, de a kívánt katonaujonczokban segedelemadásra nézve készitendő és az ez érdemet tárgyzó első feliratukat és törvényjavaslatukat csak úgy és akkor terjeszthetik fel, ha és a mikor a szabad választási jogon és a szólás törvényes szabadságán ejtett súlyos sérelmek tetteleg orvosoltatván, a nemzetnek azokból eredett igen terhes aggodalma teljesen meg lesz szüntetve. A főrendek válaszukban beleegyezvén az adatok megszerzésére vonatkozó kérelembe, felszólították a KK. és RR.-et, hogy ezen tudakoló fölíratot a vele semmi összeköttetésben sem levő többi tárgytól elkülönözní és ezektől elválasztva velök közölni siessenek; «a KK. és RR.-nek - a katonaujonczok iránti első érdembeli fölíratuk fölterjesztésére vonatkozó - óvását pedig a törvénnyel és a törvényes gyakorlattal annyira ellenkezőnek találták, hogy annak fönmaradása mellett a szabad egyezkedés mintegy lehetetlenné, a haladás a tanácskozási eredmények lebilincselése által bizonytalanná és kétségessé, s az 1790: XIII. t.-cziknek világos rendelete egyoldalú föltétel által korlátozottá válnék» és azért kimondották, hogy erre semmi szín alatt rá nem állanak.

Nagy Pál indítványozta, kéressék meg a nádor, hogy az 1830-diki példa szerint nem intermediationalis uton, mert ennek itt helye nem lehet, szerezzék meg ő felségétől a kir. előadások 1. és 3. pontjára nézve a szükséges adatokat; jelentse ki egyszersmind, hogy a KK. és RR. a kir. előadásokat elmellőzni nem kívánják; a főrendekhez pedig küldessék üzenet, hogy mivel a KK. és RR. a dolog siettetése végett a kir. előadásokba más uton is belemenni szándékoznak, tartsák meg ők is szavukat, s tetteleg bocsátkozzanak bele a hozzájuk átküldött üzenetek tárgyalásába; az 1790: XIII. t.-cz. értelme iránt kifejtendő elvek pedig külön üzenetben közöltessenek velök.

DEÁK FERENCZ: A főrendeknek most felolvasott válaszüzenete tétetvén tanácskozásaink tárgyaúl, meg fogják engedni a t. KK. és RR., hogy mindenekelett ezen üzenetre tegyem meg észrevételeimet; szólni fogok azután az indítványról is, melyet Sopronmegyének érdemes követe a jelen kérdést tárgyzólag előadott. A mi az említett válaszüzenetet illeti, az én előttem mind tartalmára, mind szerkezetére nézve valóban váratlan és keserűen meglepő. A mélt. főrendek, kik oly gyakran emlegetik a közelítést, épen akkor, midőn minket bizodalmas közelítésre felszólítanak, s ismételve sürgetnek, ők maguk mozdulatlanul egy helyben megállanak. Midőn e jelen országgyűlés megnyittatott, hazánk legsúlyosabb sérelmei valának

tanácskozásaink első tárgyai. Képviselési rendszerünknek alapját: a szabad választást, a szólás törvényes szabadságát sértve, sőt veszélyeztetve láttuk mi azok által. Keserű fájdalom tölté el keblünket, s a nemzetben igen súlyos és szorongató aggodalom támadott. Első kötelességünk vala tehát nekünk, nemzeti képviselőknek, ezen sérelmeket a méltóságos főrendekkel közölni, s mi tőlük pártolást, rokonérmű egyetértést, vagy legalább szíves részvételt reményeltünk. Azonban mit tevének ők? Üzeneteinket nem mondom megvetették, de bizonyosan hideg részvétlenséggel félretéve, a közlött sérelmeket még tanácskozásba sem vették; pedig ez nekik is szoros törvényhozói s polgári kötelességök lett volna, mert ha közlött panaszaink alaposak, ha állításaink igazak, s így a sérelem valószínű, a súlyos aggodalom nem ok nélküli: akkor törvényhozói kötelességük vala ezen sérelmeket velünk egyetértve felterjesztetni, s az óhajtott orvoslást, a nemzet méltó aggodalmának megszüntetését, haladék nélkül eszközölni; ha pedig nézeteink talán hibásak valának; ha panaszaink nem alaposak, s aggodalmunk felesleges: akkor éppen azon rokonérzet, melyet oly sokszor emlegetnek, polgári kötelességökké tévé, hogy ellenokaikat előadják, s minket s általunk a nemzetet felvilágosítván, az aggodalmat megszüntessék, s visszahozzák keblünkbe azon enyhítő megnyugtatót, mely nélkül tanácskozásaink biztosan és sikeresen alig haladhatnak. E kettős kötelesség helyett azonban a méltóságos főrendek mindent elmellőzve, csak ismételték, hogy az 1790: XIII. cikkely mindenekelőtt a kir. előadásokat rendeli tárgyalás alá vétetni, ugyanazért ők azok tárgyalása előtt a közlött sérelmeket tanácskozásba nem veszik. Mi több rendbeli üzeneteinkben kifejtettük, hogy az említett XIII. t.-cikknek mind betű szerinti, mind gyakorlati értelmére nézve meggyőződésünk a főrendek magyarázatától felette különbözik, s előadtuk egyszersmind azt is, hogy éppen azon XIII. t.-cikknek leglényegesebb rendelete, az t. i., hogy az ország rendei minden akadály nélkül az országgyűlésen szabadon megjelenhessenek, s ott törvényes szabadsággal tanácskozhatnak, vagyon megsértve mindazok által, mik a szabad választásra és szabad szólásra nézve történtek; mindenekelőtt tehát éppen azon törvénynek, melyhez a méltóságos főrendek támaszkodnak, legelőlegesebb lényeges rendeletét kell megtartani, s az említett sérelmek orvoslásával magát a sértett törvényt helyreállítani. Azonban erre a mélt. főrendek nem csak alapos ellenvetést nem tevének, sőt reá éppen semmit sem feleltek; vagy azért, mert alkalmas válasz hamarjában keöknél nem vala, vagy talán azért, mert el akarják velünk hitetni, hogy az előleges felterjesztést e részben is ugyanazon törvény ellenzi, melynek lényeges részében s előleges rendeletében lett súlyos megsértését panaszoljuk, s így ők sérelmünk orvoslását bizonytalan időre hátravetni akarván, ugyanazon törvényre hivatkoznak, melynek helyreállítását mi sürgetjük, s ekképen a törvényt csak egyoldalulag magyarázzák.

A kir. leiratban, mely tanácskozásaink közben érkezett, a KK. és RR. aggodalmaiknak legalább egy részben megnyugtatót látván, fontos lépést tevének a közelítésre, mint ezt a mélt. főrendek maguk is elismerik válaszüzenetökben, midőn azt mondják, hogy «igaz hazafiúi örömeikre szolgált a tanácsadásoknak megnyugtatósára vezető azon lépés, melyet a KK. és RR. a közelebb közlött felirati javaslatban tevének». És mégis mivel viszonyozzák ők ezen első lépést? Talán ők is követik példánkat? ők is közelítve könnyítik, siettetik az egyesülést? Nem! Ők még most is folyvást mozdulatlanok maradtak, válaszüzenetökben semmi közelítés nincsen, csak minket sürgetnek most is a közelítésre. Mi tehát az ő szándékjuk? Ők azt akarták: hogy midőn ők kimondott véleményöktől nem távoznak, mivel azt helyesnek, törvényesnek tartják, mi akaratunkról, meggyőződésünkről lemondva, utasításainkat feláldozva, csak azt akarjuk, a mit ők akarnak, csak azon ösvényen járjunk, melyet ők kijelöltek. Elfogadják ők a javasolt feliratnak azon részét, mely kívánatuknak megfelel, hogy t. i. a katonasállítás szükségére s a Duna szabályozására, vonatkozó adatok közlését ő felségétől kérjük; de azt, mit egyenes utasításaink következtében legbelsőbb meggyőződésünkből is e felirathoz kötöttünk, súlyos sérelmeink orvoslásának kérését, holott ezt eszközölni nekik is szintén mint nekünk szoros kötelességök, folyvást ellenzik, sőt azon sérelmeket meg most

sem vevék tanácskozásba, csak azért, mert ezt az általuk kijelölt ösvénnyel, s az 1790: XIII. cikknek általuk felállított magyarázatával ellenkezőnek vélik. Nem akarok én régi példák felhozásával előállni; elég legyen az 1832. esztendei országgyűlést e részben megemlíteni. Akkor az első felirat a kir. előadások iránt az országgyűlésnek 14-dik hetében küldetett fel, s mit foglal magában? Az 1-ső pontban mindenekelőtt panaszt tesznek az ország rendei az iránt: hogy az országgyűlése nem tartatott meg azon napon, mely az 1830. évi VI. t.-cikk által kitűzetett s e részben óvást téve, biztosítást kívánnak. A következő pontokban előadják az ország előleges sérelmeit, kijelentvén, hogy azoknak orvoslása nélkül a kir. előadások tárgyalásában biztosan haladni nem lehet, s ezek után tesznek csak említést a kir. előadásokról, még pedig miképen? Talán azok érdemébe bocsátkozva? talán egyik vagy másik pont tárgyalásának eredményeit közölve? talán törvényjavaslatokat felterjesztve? Nem. Egyedül a tárgyalás sorozatát adják elé, s elmondják, hogy elsőben az úrbéri, aztán a kereskedési, törvénykezési, és adóbiztossági munkákat veendő tárgyalás alá, s mindezeket egyszerre fogják sanctió alá bocsátani; végre ő felségét megkérlik, hogy az ausztriai örökös tartományok részéről biztosságot nevezzen ki, melylyel egy országgyűlési válaszmány a határvámok iránt értekezhessen és végezhesen. A sérelmek tehát azon országgyűlésen is a legelső feliratban, mely a kir. előadások iránt felküldetett, azon kir. előadások megemlítésével, s nem a tárgyalás után, hanem a tárgyalás sorának megállapításával, együtt és egyszerre szoros kapcsolatban terjesztettek fel, s ezen példával tökéletesen egyez jelen állapotunk, mert mi is a javasolt feliratban az ország legsúlyosabb sérelmeit adjuk elő, s ezzel együtt a kir. előadásokat nem csak megemlítjük, hanem világosan kijelentjük, hogy azok közül a 2-dik pontnak, mely a katonaság élelmezését tárgyalja, rendes és haladék nélküli tárgyalására nézve az első lépést a válaszmány munkájának bekérésével már megtettük, az 1-ső és 3-ik pontra nézve pedig a szükséges adatok közlését kérjük. Ha tehát az 1832. esztendőben nem ellenzette ezt az 1791. esztendei XIII. t.-cikk rendelete; ha akkor követhették velünk együtt ezen ösvényt a mélt. főrendek: mi tiltja ettől őket a jelen országgyűlésen, midőn az orvosolni kívánt sérelmek még számosabbak, súlyosabbak és lényegesebbek, mint akkor valának, s midőn a körülmények a kir. előadásokra nézve nem sürgetőbbek, mint akkor, s a törvény értelme most is az, mi akkor vala, mert e törvényben azóta változás nem történt; hogy pedig a meg nem változtatott törvénynek értelme magában megváltozott volna, azt talán senki állítani nem meri. Lehet valamely törvény idő multával helytelen, czél elleni, sőt káros; de hogy a törvény szavainak, kivált holt nyelven irt szavainak, valóságos értelme néhány évek multával más legyen, mint előbb vala, ez csakugyan merő lehetetlenség. Mik tehát azon okok, melyek a mélt. főrendek ellenkezését támogatják? Azt mondják ők, hogy e sérelmeket azért nem lehet az első felirattal kapcsolatban felterjeszteni, mert azokat ők még tanácskozásba sem vették. De hiszen ez nem a mi hibánk, ennek mi okai nem vagyunk; mi azon sérelmeket annak idejében által küldöttük, mi azok felvételét ismételve sürgettük, s az, hogy a mélt. főrendek e részbeli kötelességüket mulasztva kérésünkre, sürgetésünkre még eddig nem hajoltak, folyvást okul szolgáljon-e azon sérelmek elmellőzésére? Nem áll-e hatalmukban a mélt. főrendeknek ezen akadályt a tüsténti felvétellel elhárítani; vagy talán e részben is az 1790: XIII. t.-cikkre hivatkoznak? Azt is mondják a mélt. főrendek, hogy ezen tárgyak felett a két tábla egyezése hosszabb időt kíván. De ha ők a közlött sérelmeket tanácskozás alá sem vevék, ha ők azoknak egy részét - mint gyanítom, de érte kezeskedni nem merek - fel sem olvastatták, törvényhozói állásukban minő diplomatiái forrásból állíthatják: hogy az egyezés csak hosszabb idő alatt történhetik meg? Vagy talán éppen ezen főrendi ellenvetésből kiindulva fogja valaki az 1832. esztendei példa ellen felhozni: hogy akkor az első feliratban kapcsolatban felterjesztett sérelmekre nézve a két tábla egymás között tüstént megegyezett, s így azok tüstént fel is terjesztethettek? De azon kívül, hogy ez a dologra nézve tetemes különbséget nem tenne, nem is egészen áll, mert akkor is a felirat 1-ső pontjában említett - az országgyűlésének törvény elleni halasztását tárgyaló -

sérelemre nézve nem a kapcsolat ellen, hanem a dolog érdemében csak három üzenet váltása után egyeztek meg a főrendek, ez pedig most is megtörténhetik.

Fájdalmas tehát a nemzetre nézve az, hogy a mélt. főrendek törekvése leginkább arra látszik intézve lenni, hogy az 1791: XIII. t. cz.-nek általok felállított magyarázata gyakorlatilag is megállapíttassék, s az 1832. esztendei világos példának lerontásával, mindenkor és minden esetben csak a kir. előadások vétessenek előlegesen és mindenekelőtt tárgyalás alá, az ország súlyos sérelmeinek felvétele pedig bizonytalan időre hátra vettessék. Ezen értelem véleményem szerint a törvény lelkével, a nemzet jussaival s az ország boldogságával egyenesen ellenkeznek, s e jelen országgyűlésnek példáját hoznák fel ellenünk jövőben mindenkor, midőn sérelmeinknek előleges orvoslását sürgetnénk. A junctim ily módon lehető megsemmisítéséhez járulunk tehát nem lehet, s nekünk, kik a hitünkre bizott nemzeti jussok felett önkényesen nem alkudozhatunk, legalább az 1832-diki ösvényt követni képviselői szoros kötelességünk.

Azon feltételre vagy záradékra nézve, melyet utolsó üzenetünkben kifejeztünk, mindenekelőtt azt mondják a méltóságos főrendek, hogy a tanácskozásoknak mindennemű anyagi és szellemi erőszakoltatásoktól és kényszerítésektől ment és szabad állapotban kell tartatniok. De vajjon t. RR. jelenleg ilyen szabad állapotban vagyunk-e mi? Pest vármegyének szabadon választott követe felső parancsolat által a megjelenéstől eltiltatott, s a kir. leiratban világosan kimondatik, hogy megjelenhetésének gátlására az illő rendeletek megtétettek. Vajjon nem anyagi kényszerítés-e ez? Vagy talán azt hiszi valaki, hogy a kormány a gátló rendeletek alatt csak azt értette, hogy több jeles és kitűnő szónoklatú férfiak rendeltettek Pozsonyba, kik midőn gr. Ráday mint Pestnek követe székét elfoglalni készül, őt a retorikának minden mesterségével, a legfontosabb okoknak felhordásával, reá fogják birni a visszatérésre? s a «congrua dispositio» alatt ekképen csak meggyőződést eszközölő szavak, nem pedig kényszerítő eszközök értetnek? De én félek, sőt erősen hiszem, hogy a gátló rendeletek alatt más, keményebb, nagyon is anyagi, nagyon is kényszerítő eszközöket értett a kormány. Nézzük továbbá a szólás szabadságára nézve mint áll a dolog? Látjuk, hogy azok, mik eddig történtek, nyomasztó teher gyanánt nehezettek tanácskozásaink szabad folyamatjára, s ha el nem fojtják is, de kétségtelenül károsan gátolják azoknak nyílt és háborítatlan kifejlődését, s elmondhatjuk, hogy tanácskozásaink folyvást ostromi állapotban vannak. Azt mondja ugyan Sopron-megyének érdemes követe, hogy mi a tanácskozások szabadságát tetteleg gyakoroljuk; de vajjon azért, mert veszedelem idején többen a veszedelemre nem tekintve, csüggedést nem ismerő buzgósággal törekszenek a kötelesség szabta ösvényen a kitűzött törvényes cél felé, lehet-e azt állítani, hogy veszedelem nincsen? Ki kezeskedik nekünk arról: hogy tanácskozásaink oly perek tárgyává tétetni nem fognak, melyek törvényelleniek? Nem voltak-e már esetek, melyek erre szomorú bizonyságul szolgálnak? s nem ilyen esetek szülék-e sajnó keblünk égető fájdalmát, melylyel jelen tanácskozásainkat folytatjuk? Törvény biztosította nálunk a szólás szabadságát; ezt a hatalom szava megrontotta: nekünk tehát biztos oltalmunk s paizsunk mindaddig nem lesz, míg a sértett törvény ismét helyre nem állítatik; ez pedig csak akkor lesz helyreállítva, ha sérelmeink orvosolva, s aggodalmunk megszüntetve leend. És így a szólás törvényes szabadsága, tanácskozásaink eszköze, még most is anyagi és szellemi kényszerítés alatt van. Vagy nem szellemi kényszerítés-e az, midőn a méltóságos főrendek leg súlyosabb sérelmeinket, melyeknek minél előbbi orvoslása annyira szívünkben fekszik, félre teszik, s egyenesen kinyilatkoztatják: hogy ők azokat tanácskozásba, sem veszik, míg az általok kijelölt ösvényt nem követjük. S íme, mi utolsó üzenetünkben a záradékot csak a törvények teljesítéséhez kötöttük, csak azt kívántuk, hogy az 1790: XIII. t.-czikk megtartassék, s az ország sérelmei multhatatlanul orvosoltassanak, s már azzal vádoltatunk, hogy a tanácskozások szabadságát lebilincselve, szellemi kényszerítést akarunk használni; s mi, kiket

anyagi és szellemi kényszerítésnek több nemei oly súlyosan nyomnak, épen a mélt. főrendek által vádoltatunk erről, kik, mint említém, magok használják ellenünk a kényszerítést.

De amúgy is mi törvénytelenység lehet azon záradékban, melyet a mélt. főrendek annyira kényszerítőnek állítanak? Hiszen mi határozatunkat a sérelmek orvoslásához kötöttük, ezt pedig törvényeink parancsolják, s ha csakugyan valódi szándéka a kormánynak a törvénynek eleget tenni, s a sérelmeket orvosolni: akkor a feltétel reá nézve nehéz és kedvetlen nem lehet, mert a mi abban kikötöttük, azt úgyis cselekedte volna. Mi nem mondunk mást, mint hogy mi is teljesítjük ugyan kötelességünket, de midőn ezt tesszük, egyszersmind azt kívánjuk, hogy a kormány is teljesítse kötelességét; s kérдем, van-e keserűbb gúny, van-e nagyobb megsértése a kormánynak, mint róla feltenni, hogy azon feltételt, mely a törvényes kötelesség teljesítését kötötte ki, súlyosnak fogja tekinteni, sőt azt kedvetlenül veendi? mert hiszen ezt feltenni annyi, mint világosan kimondani, hogy a kormány sérelmeinket orvosolni, s ez által leg-szentebb kötelességét; a törvénynek megtartását, teljesíteni nem akarja. Azt mondják a mélt. főrendek, hogy ezen záradék törvénytelen; de törvényt nem mutatnak, melylyel az ellenkezik. Azt mondják továbbá, hogy példátlan; de nem említve számos eseteket, melyekben az országos ajánlatokhoz feltételek kötettek, elég legyen az 1830. évi országgyűlést e részben felhozni. Emlékezzenek vissza a KK. és RR., hogy midőn az országgyűlésen az ujonczok megajánltattak, az ajánlásról javasolt t.-czikkbe azon feltétel is igtattatott: hogy a magyar ezredekben a magyar tisztek előléptetési sorozata - az úgynevezett *circulatio* - megtartassék; ezt akkor a mélt. főrendek ellenezték ugyan; de nem azon okból, mintha a szükség megtudása után az ajánláshoz feltételt kötni nem lehetett volna, hanem azért, mert azt hitték, hogy abból a házára haszon nem háramlik; utóbb hosszabb vitatások után ők is megegyeztek a javaslatban, s így tetteleg megismerték, hogy feltételt kötni az ajánlathoz nem vala törvénytelen. A kir. válasz ezen feltételt egész kiterjedésében el nem fogadta; de ismét nem azért, mint ha általában ilyen feltétel az ajánlathoz nem köttethetett volna; s a KK. és RR. a kir. válasz felett tartott tanácskozásaik alatt több rendbeli üzenetökben kinyilatkoztatták, hogy az érintett kívánság, mint a tett ajánlások egyik nyilvános feltétele mellett tovább is megkívánnak maradni. Sőt a válaszra készült felirati javaslatban is azt mondják «*dignetur demisse propositum articuli projectum cum conditione §-o 12-o quoque elpressa, quam ut ad legum effectum necessariam humillime oblato in tyronibus subsidio ultro jungere cogima, benigne acceptare*», s ezen feltételtől végre sem azért állottak el az ország rendei, mintha azt kikötni törvényesen szabad nem lett volna, hanem mint a t. RR. jól tudják, csak ő cs. kir. főherczegségének, az ország nádorának, elegyes ülésben történt érzékeny felszólítására, s az ő hosszas szolgálatának, s fényes érdemeinek tekintetéből hagytak fel az úttal annak további sürgetésével. Világos tehát, hogy egy olyan feltétel, mely ámbár természeténél fogva a magyar ezredek tárgyalta, de az ujonczok állításával oly válhatatlan kapcsolatban, hogy nélküle ajánlatot tenni nem lehetett volna, épen nem vala: csak az által lett feltétellé, hogy azt az ország rendei az ajánláshoz kötötték. Ezt már akkor elfogadván a mélt. főrendek, mi oknál fogva mondhatják tehát most, hogy a törvényeknek méltán kívánt teljesítését mint feltételt el nem fogadják, és pedig határozottan jelentik ők ki: hogy a közlött záradéokra ők semmi szín, semmi ürügy alatt soha reá nem állanak. Vajjon nincsen-e ilyen nyilatkozat által a tanácskozások szabadsága tökéletesen lebilincselve? Hiszen, ha ezen «soha» szó nem pusztá szó vala, akkor csakugyan e részben vége minden tractatusnak. Azonban szerencsénkre jelenleg a záradéokra nézve nincsen szükségünk a mélt. főrendek megegyezésére: mi azt csak úgy, mint a magunk tanácskozásainak eredményét, s a képviselői táblának határozatát mondottuk ki, s annak elfogadására a mélt. főrendeket fel nem szólítottuk, sem a feliratba azt nem igtattuk. Kezdeményi jussunknál fogva hatalmunkban állott ez, s a záradéknak tetteleges létrehozása csak azon nem reménylett esetben válik szükségessé; ha a kormány a sérelmek orvoslásának elmulasztásával törvényes kötelességét mulasztaná el; akkor mi bizonyosan azt fogjuk

cselekedni, mit törvény, a nemzet közjava és képviselői helyzetünk parancsol; de addig e felett a főrendekkel vetélkedni nem akarunk, s épen képviselői állásunkban gyökerezett kezdeményi jussunkat az ő vitatásaik tárgyává tenni, s arra megegyezésüket bármilyen részben kikérni soha nem kívánom. Tehát mind a junctimot, melyet mint törvényben s gyakorlatban alapuló s leg súlyosabb sérelmeinknek orvoslását legalább némileg biztosító nemzeti just megrontanunk, vagy alku tárgyává tennünk nem lehet, nem szabad s a záradékot is, mely vélekedésem szerint nem törvénytelen, nem példátlan, s valóban példa nélküli sérelmeink közt talán még egyetlen eszköz, melyhez nyulhatunk: úgy mint közelebbi üzenetünkben kifejtettük, fenn kívánom tartani.

A mi Sopron vármegye követének indítványát illeti, szíves volt az érdemes követ úr azt velem már előbb is közleni, s én minden kitelhető figyelemmel fontolgattam, meghánytam vetettem annak minden oldalát, minden következtetéseit, mert hol a közelítés lehetséges, minden szabad, törvényes és illő eszközre reáállok. De ha azon tudakozó nádori felterjesztés oly értelemben vétetik, hogy azzal semmiféle sérelmek fel nem terjesztethetnek, akkor félek, hogy feliratunknak ezen főpontjától, a junctimtól, esünk el általa. Mi több országgyűlésnek, de különösen az 1830-iknek példájára azt kívánjuk, hogy súlyos sérelmeink azon első lépéssel, mely által a kir. előadásokra nézve ő felségével a tractatust megnyitjuk, kapcsolatban terjesztessenek fel; erre nézve pedig csakugyan mindegy, akár írásbeli felirattal, akár a javasolt nádori felterjesztéssel történjen a tractatusok megnyitása, az mindenestre a tractatusok első lépése leendő, és ha mi ettől a sérelmeket elválasztjuk, az 1832-diki példának megrontására jövődöben ezen esetet fogják előhozni, s azt fogják mondani: hogy 1839-ben a főrendek mindenekelőtt a kir. előadások tárgyalását sürgették, a KK. és RR. pedig a sérelmeket akarták előlegesen felterjesztetni, a többség azonban ettől elállván, utóbb azoknak felterjesztését a kir. előadások iránti első felterjesztéssel akarták junctim felterjesztetni, de még ez sem történt meg, mert a tractatusokat megnyitó első felirat helyett a nádor vitte föl ő felségének a nemzet kívánatát a nélkül, hogy azzal együtt a sérelmek is előadattak volna, s ekképen a sérelmek felterjesztése fokról fokra mindig alább esik, s a junctimnak minden haszna, s minden ereje lassankint elenyészik. Egyébiránt más oldalról sem vezet célra ezen indítvány, mert ha a mélt. főrendek közlött sérelmeink felterjesztésében tovább sem egyeznek meg, akkor azokat az adatok közlése után készítenő, s a kir. előadások érdemét tárgyzó felirattal együtt sem fogjuk felterjeszthetni, s vagy megakadnak ismét a tractatusok, vagy pedig a sérelmek felterjesztésétől, s a záradéktól végképen el kell állanunk, ezt pedig Sopronnak érdemes követe maga sem akarja, s úgy hiszem, e tábla többségének arra alapítani számítását, hogy határozatai majd utóbb megbuknak, soha nem szabad. Én tehát a soproni indítványt, mint a mely a junctimot megrontaná, és másrésztől célra sem vezetne, nem pártolhatom. Alkut, egyezést említ Sopronnak érdemes követe, s mint egyezés eszközt kívánja tekinteni indítványát. De ha utasítások által kezeink kötve nem volnának is, miképen alkudhatunk mi azokkal, kik a másik fél lépései és határozatai felett semmi bizonyosat nem ígérhetnek? Ki kezeskedik azért, hogy a soproni indítvány elfogadása után sérelmeinket a mélt. főrendek ő felségéhez felterjesztik? ki kezeskedik azért, hogy azok tüstént orvosolva lesznek? Pedig, ha mi alku által leköténk most szavazatunkat, végzés által elállnánk attól, mit a következtetések biztosítására legalább némileg czélszerűnek vélünk, a másik fél azonban semmire lekötve nem volna: az alku, az egyezés, mint egyoldalú, csak nekünk lehetne káros. Olyan intermediatio, melylyel a tudakozódó felterjesztés mellett egyszersmind sérelmeink is felküldetnének, más tekintetet érdemelne ugyan, de ilyen intermediatiót Sopronnak érdemes követe nem kíván, mert jól tudja, hogy a nádori közbenjárásnak törvény szerint csak ott van helye, hol mint a törvény mondja «ubi discordia orta sunt inter regem et regnum» s gyakorlat szerint az ilyen közbenjárást előbb a felirat szokta megelőzni, s csak akkor, ha az ország rendjeinek felirata sikertelen maradt, lesz használhatóvá a közbenjárás; e jelen esetekben pedig még országos felirat nem küldetett, sőt a

sérelmek érdemére nézve a két tábla között még egyesség nincsen, alig volna tehát hihető a nádori közbenjárásnak elvállalása. Ismét kijelentem tehát, hogy én legjobbnak tartom végzésünkénél ez úttal is megmaradni; szóljanak ahhoz utóbb is utasításaik által a törvényhatóságok, határozzon a nemzet; mi e tárgy felett ilyképen nem alkudozhatunk.

Legyen szabad egy pár szót szólanom átalában azon módról, melyet a mélt. főrendek követnek, s azon hangról, melyen utolsó válaszüzenetökben szólanak. Gyakran emlegetik ők a bizodalmat, gyakran ismételik, hogy annak helyreállítását a nemzet és fejedelem között mily forrón óhajtják. Én is óhajtom azt, mert azt hiszem, hogy ezen bizodalom nemzetre és fejedelemre nézve egyiránt a legnagyobb kincs. De tekintsünk vissza a mult időkre: százados sérelmek, a sorsnak ezer csapásai, százszoros csalódások már kifáraszták a nemzetnek egykor gazdag reményeit, már évek óta keserű fájdalom fásítja keblünket, s csak panaszt, egymást váltó, soha nem enyhített fájdalmas panaszt rebegnek ajkaink; szívünk fenekén maradt még a reménynek és bizodalomnak egy kis szikrája, nem lobogó fáklya többé, mely mint hajdan a nemzetet kétes veszélyes ösvényén biztosan vezérelje, de élő szikra még, melyet kedvező körülmények között szeretet és nyíltszívűség utóbb lángra gyujthatnak. Élesztette ezen szikrát az utolsó királyi leirat, melyben a nemzet enyhítő s legalább némileg megnyugtató vigasztalást talált; de türelmetlen emberek nem elégesznek meg ezzel, s boszankodva bámulják, hogy az éledni kezdő kis szikra egyszerre magasan lobogó lángokra nem gyulad. A mit azonban századok keserű csapásai lassankint megrontottak, azt egy pillanat, egy-két vigasztaló szó egyszerre helyre nem állíthatja: erre idő kell és tettek, nyíltszívűség, szeretet és türelem. A mélt. főrendek hatalmas ellenszegüléssel akarják-e ezen szikrát fellobbantani? s azon mód, melyet követnek, azon hang, melyen üzenetüket irták, nevelni fogja-e annak melegét? Félek, hogy így még e kis szikra is elfojtatik, s akkor hazánkat, nemzetünket pótolhatatlan veszteség éri. Nem tudják-e a mélt. főrendek, hogy a bizodalom erőltetést nem szenved? A bizodalom az emberi kebelnek legszebb, leggyengédebb virága; igazság és nyíltszívűség hozzák azt létre, szeretet és türelem táplálják; de csak az idő fejtheti ki fakadó bimbóját, s a ki annak kifejlődését hatalmas kézzel erőltetni akarja, földulja a fakadó virágot; a gyöngye plánta kemény illetést nem tűrhet és hervadni fog: pedig ha egyszer elhervadt, nincs emberi hatalom, mely ismét feléleszse. Ne düljék fel a mélt. főrendek akaratlanul ezen szép bimbót hatalmas ellenszegülésükkel; mert ennek következei helyrehozhatatlanul károsak lehetnek. A bizodalmat senki jobban méltányolni nem tudja mint mi; annak szükségét senki jobban érzi mint mi; hiszen minket ezen helyre is bizodalom állított, s csak bizodalom tartja fenn állásunkat; de épen azért senkinek nem kell jobban vigyáznia mint nekünk, hogy midőn egy részről a bizodalmat kívánjuk megerősíteni, azt fonák erőltetéssel más részről el ne fojtsuk. Ily állásban szó nekünk nem elég; cselekedet kell, mely a nemzetet meggyőzze, s mely a bizodalomnak alapul szolgál. S vajjon a mélt. főrendek üzenete nyújt-e valamit, a mi e részben enyhítő eszközül szolgáljon, s a mi meggyőződést eszközölve, bizodalmat neveljen? Ezen üzenet a mélt. főrendek keserű tanácskozásainak talán igen szigorú és irántunk nem méltányos szüleménye. Miért vagyunk mi ide állítva? Mit védünk mi jelen helyzetünkben? A nemzet jogait. Csak a mieink-e ezen jogok? A főrendekéi épen úgy, mint a mieink; a szabadság megsértésével, a nemzet jogainak feldúlásával ők is annyit vesztenek, mint mi. Azt mondanám, hogy ők még többet vesztenek, ha meg nem volnék győződve, hogy minden jó ember elvesztette mindenét akkor, midőn hazájának szabadságát, nemzetének jogait elvesztette; s ők csak azért nem veszthetnek többet mint mi, mert mi egész életünk boldogságát, reményeink utolsó sugarát, egy szóval mindent elvesztenénk. Ne nehezítsék tehát a mélt. főrendek állásunkat, sőt inkább segítsenek bennünket legszentebb kötelességünk teljesítésében. Hiszen ők is e hazának gyermekei; tudják ők, kik a külföldet s más nemzetek állását, dicsőségét és kényelmeit jobban ismerik, mint mi, hogy a magyarnak honszeretetet sem a multaknak lelkesítő emlékezete, sem a hiuság, sem az önzés nem támogatják annyira, mint

más nemzetekét. A hatalmas Rómának, s a szabad Görögországnak szabad polgárai lelkesedést meríthettek hazájuknak történeteiből; büszkék valának nemzetök nagyságában és dicsőségében, s érezték, hogy az ő hazájuk a legjobb, a legboldogítóbb. A francia, az angol szintén lelkesedve tekintenek vissza történeteikre, s szintén érzik, hogy Európában nincs haza, mely nekik annyi kényelmet, annyi szabadságot, annyi biztosságot nyújtana, mint a maguké. A lángkeblű olaszt földúlt szabadsága romjai közt a classikai hajdankor tüze lelkesíti; az orosz legalább hazájának óriási nagysága emeli. De a magyarnak mindezekből igen kevés jutott; történeteink csak átok szülte viszálykodásokra, csak életért és megmaradásért vívott véres harczokra mutatnak; kevés azokban a polgári erényeknek tiszta példája, kevés a fénypont, mely forró önérzettel keblünket emelje. Hiuság nem kecsegtethet bennünket, mert hisz Európa csak alig tudja létezésünket, s Afrikának számos coloniái tán ismertesebbek más nemzeteknél, mint honunk, melyet Ausztria termékeny, de míveletlen coloniájának tekint a külföld. Jelenünk nem fényes, s nem annyira boldogító, hogy e részben más nemzetekkel vetélkedhetnénk. Jövendőnk Isten kezében van, de hogy igen fényes kilátásokat ígérne, azt elhinni csakugyan optimismus kell, ámbár a jelennél jobbat nem remélnünk lehetetlen. S mégis van az embernek keblében egy tiszta forró érzés, mely mindezen segítségek nélkül buzgón ragaszkodik a hazához, s nem tartom jó embernek, nem tartom magyarnak, ki e szegény, ki e nyomorult szegény szenvedő hazát jobban ne szeretné, mint akármely fényes országát Európának. Meg vagyok győződve, hogy ilyen honszeretet él a mélt. főrendek keblében, s ezen honszeretet tiszta érzetére kívánnám őket megkérni, nyujtsanak segédkezet nekünk, hogy e haza boldogítására biztosan, nyugalommal munkálódhassunk; segítsék megszüntetni a nemzet aggodalmát; ne ragaszkodjanak a kimondott szóhoz csak azért, mert már kimondották; áldozzák fel azt ne nekünk, ne a mi kívánatinknak, hanem a nemzet nyugodalmának, a nemzet legforróbb óhajlásának, mely az ország legsúlyosabb sérelmeinek mennél előbbi felterjesztését és orvoslását szívszakadva várja. Ez véleményem a tárgyra nézve, s épen azért a soproni indítványt el nem fogadom, hanem e részben maradni kívánok azok mellett, miket a KK. és RR. eddig elvégeztek, mert csak ezen utat látom célravezetőnek.

A JOBBÁGYI TERHEK ÖRÖKÖS MEGVÁLTÁSÁRÓL.

A KK. és RR. 1839. szeptember 7-dikén tartott kerületi ülésének tárgya volt: «az 1832/6. évi országgyűlésen alkotott úrbéri törvényczikkelyek némely szakaszainak világosításokról, s részint módosításokról» szóló törvényjavaslat. A VIII. t.-cz. 2. §-a tárgyalása alkalmával *Wenckheim Béla* b. annak kimondását indítványozta, hogy a jobbágyi adózások ne csak ideiglenesen, hanem örökösen is megváltathassanak. *Beöthy Ödön* azt óhajtotta, hogy ez kötelezőleg mondassék ki, s «az ország különböző fekvéséhez képest különös kulcs állapíttassék meg, mely szerint minden jobbágy úri tartozásait örökösen megválthassa úgy, hogy a földesúr a megválthatást soha ne akadályozhassa».

DEÁK FERENCZ: A Békésmegyének követe által felhozott indítvány - ha jól felfogtam - épen az, mit a mult országgyűlés oly sokáig pártolt, t. i. az akkori V. úrbéri czikknek 2. szakasza. Ezt küldőim részéről pártolom, s kívánom, hogy ez most törvény által állapíttassék meg. A dolog szellemi részéről nem szólok; lehetetlen itt azon hatalmas szónokra, ki e tárgyat oly szépen és lelket rázólag kifejtette, vissza nem emlékezni. Szathmármegyének lelkes követe volt az (Kölcsy), kit az irigy sors közülünk oly korán kiragadott! Ki van már merítve e tárgy; ahhoz tehát csak gyakorlati tekintetből szólok. Zalamegyében a muraközi járás némely helységei közel 40 évek óta oly állapotban vannak az örökös megváltás által, hogy azokban a népesedés, szorgalom és ezekkel egyetemben a vagyonosság is leginkább előrehaladott, sőt merem állítani, hogy úrbéri és közadó alatti fundus sehol sincs az országban, melynek oly nagy ára volna, mint ezen helységekben, hol egy 1600 négyzetölböl álló hold 8-9 száz, sőt ezer frton is eladatik; holott közel ezekhez a nemesi birtokon 80, 90, 100 frton szoktak eladatni. Nem kell tehát hosszas számolás és megmutatás, hogy ez mily hasznos a status oeconomiájához. De továbbá, tekintsünk vissza azon megváltásokra, melyek újabb időkben történtek. A tapasztalás mutatja, hogy a megváltási summa meghaladja a megváltott adózások tőkéjét. Ki vesztit tehát? Sem a jobbágy, sem a földesúr. Vagy talán azt hiszi valaki, hogy utóbb az adózások ára nevedezni fog? Én az ellenkezőt hiszem, sőt azt mondom, hogy a statusnak legnagyobb kárára van a roboterőnek elpazarlása; ez idő és erővesztés, a status oeconomijának pedig egyik főelve a kettőnek jó és célirányos használása. Országunk mostani helyzete kényszeríti a törvényhozást, hogy az örökös megváltást törvény által mondja ki, mert már több jobbágyok, sőt helységek is ilyes megváltások által felszabadíttattak. Ezek pör által ezen jóllétökből kiüthetnének. Vajjon nem kötelességünk-e tehát arról gondoskodni, hogy annyi embernek sorsa oly sokáig bizonytalanságban ne maradjon? Az indítványt azonban Bihar követének értelmében nem pártolhatom, mert az - mint Torontál követe mondá - kényszerítést foglal magában a földesúrra nézve, s az ellen sok nehézségeket lehet támasztani; de midőn a törvény engedőleges (permissiv) és csak úgy rendelkeznék, hogy a két félnek szabad megegyezésére és alkujára bízatik az egész dolog, vajjon az ily törvény kinek jogát sérti? Sőt azt tartom, hogy ha a törvény az ily alkú köthetésétől a földesúrat eltiltaná, egyenesen annak az 1-ső r. 9-dik czímjében alapuló tulajdonosi jogát sértené meg. Az ösiség tekintetét fogják ez ellen felhozni. Az ösiségről sokat szólni nem akarok; dehogy ezen rémalak nem egy időse magyar alkotmánynyal, elég itt utalni a magna chartára, melyben az ösiségnek semmi nyoma nincsen, s csak az Anjoui ház hozta azt be azon kiterjedésben, melyben az mostanig káros és veszedelmes. E tárgyról azonban annak idejében fogok bővebben szólni; most csak annyit mondok, hogy a mult országgyűlésen javaslott V. úrbéri czikket, mely a földesur és jobbágy hasznára szolgál, és több száz embernek birtokát biztosítja, az ország közcsendessége tekintetéből is pártolom, s azt hiszem, kötelességünket mulasztanánk, ha ezt nem tennénk.

A JUNCTIM.

I.

A KK. és RR. 1839. szeptember 12-dikén tartott kerületi ülésében tanácskoztak a főrendek 3-dik válaszüzenetéről a július 28-káról érkezett kir. leirat tárgyában. A főrendek benne újból fölszólították a KK. és RR.-et, egyezzenek bele a tudakozó feliratnak a célba vett kapcsolat nélkül ő felsége elé terjesztésébe. Az *elnöknek* azon kérdésére, elfogadják-e a rendek a főrendek üzenetét, ez volt a közfelkiáltás: «nem fogadjuk el». Azon kérdés tétetvén föl, megmaradnak-e előbbeni üzenetük mellett, *Nagy Pál* indítványozta, egyezzenek bele a KK. és RR. a tudakozó feliratnak minden kapcsolat nélkül való fölterjesztésébe, de egyúttal nyilatkoztassák ki a főrendeknek, hogy e feliratot csak úgy küldik föl, ha ők is a hozzájuk átküldött sérelmek tárgyalásába tetteleg belebocsátkoznak.

DEÁK FERENCZ: Csak röviden szólok a főrendi üzenetről, melyet bármi figyelemmel olvastam, nem találok benne oly okot, melyre felelni kellene. Egyébiránt a mi Sopron követének a közelítés végett tett javaslatát illeti, arra azt jegyzem meg, hogy benne az alkunak alapja az, hogy mi felterjesztjük a kir. előadásokra teendő feliratot úgy, ha másrésről a főrendek is felveendik hozzájuk küldött üzeneteinket, az az, ha azt fogják tenni, mit eddig is kötelességök volt volna cselekedni, hogy t. i. mondják ki, mit tartanak sérelmeinkről? Ezt én nem tartom engedménynek, ez az alkotmánynak megbuktatása. Mi elhatároztuk, hogy a tudakozó felirathoz fogjuk kötni sérelmeinket is. Most mindaddig, míg ezen előbbi határozatunktól el nem üttetünk, más módosításhoz nem járulhatok. Én a junctimot elejteni nem kívánom, mert a junctim elvetésével meghatározná maga ezen tábla azt, hogy a kir. előadások előtt nem lehet felvenni a sérelmeket, s akkor kimondatnék az is, hogy Magyarország gyűlése megszűnik lenni az, minek lenni kellene, és csupán kívánatok országgyűlése leend; mert ha a fejedelem meghívhatja és eloszlathatja az országgyűlést, a mikor neki tetszik, és mindenkor a kir. előadásokat kell előbb elintézni, akkor elvesz minden jussunk sérelmeink orvosolhatására. De talán nem fogja ezt tenni a kormány, ezt mondják némelyek. Igaz, hogy most még ezt tenni nem fogja, de foghatja idővel; már pedig alkotmányos országban nem csak néhány évre, hanem a jövődő biztosítására is kell számolni; arra pedig, hogy országgyűlésünk formáját postulatumok országgyűlésévé változtatni engedjem, nem vagyok küldöimtől felhatalmazva, s ha felhatalmazva volnék is, örömeoseb lelépnék ezen pályáról, hogy sem hazám szabadságának megsemmisítésére segédkezet nyujtsak, s így mindaddig megmaradok előbbi üzenetünk mellett, mígnem attól a többség által elüttetem.

II.

Ugyanebben a tárgyban még egyszer szólott. A többség az előbbeni üzenet elejtésére szavazván, *Hertelendy Miksa*, torontáli követ, indítványozta, hogy küldessék ő felségéhez a tudakoló fölirat, de a junctim elvének megmentésére jelentsék ki benne, hogy «ámbar vannak oly súlyos sérelmeink, melyek minden más tárgy előtt volnának fölterjesztendőek, de ezeket most még nem terjeszthetjük föl, mert irántuk a két tábla közt egyesség még nem jött létre; mihelyt azonban ez megtörténik, azonnal föl fogjuk azokat terjeszteni». Deák beszédére *Nagy Pál* azt felelte, hogy «ha az országgyűlés a kir. előadásokba bele is bocsátkozik, nem lehet mondani, hogy postulatumok országgyűlésévé változik, mert ama tartományokban nincs is helye a tanácskozásoknak, hanem fölolvastatván a kívánatok, fölteszi a commissarius kalapját, s ezzel az országgyűlés eloszlott». Szentkirályi Mór tudósította a rendeket, hogy követtársa Ráday Gedeon gróf a követségről lemondott.

DEÁK FERENCZ: Két indítvány tétetett itt üzenetünk módosításául: a soproni és torontáli. Én mindkettőt korán valóknak tartom. Ők azt adják elő, mit feleljünk a főrendeknek; én azt látom, hogy előbb arról kell tanácskoznunk, hogy mit cselekedjünk? Azon többség, mely az előbbi üzenet módosítását elhatározta, el fogja határozni azt is, mint legyen a módosítás? Ha

arról volna a szó, mit feleljünk a főrendeknek? akkor több követ uraknak az volna a kívánsága, hogy fogadjuk el a főrendek üzenetét; már pedig azt a RR. elhatározták, hogy a főrendi üzenetet érdemileg el nem fogadják; maga Sopron követe sem akarta ezt, mert annak értelme az, hogy a tudakozó feliratot minden kapcsolat nélkül küldjük fel. Egyébiránt azt látom, hogy csekély vagy tán semmi reményem sem lehet, hogy a szabad választás és szólás sérelmei orvosoltassanak. Sopron követe ugyan azt mondja, hogy a választási sérelmet mindenkor mint redintegrationalis kérdést kellett volna tekinteni, és mégis ő volt az, ki ezen sérelemnek elsőségét ellenzette. Ezen tapasztalat újra meggyőz engem arról, hogy ha valaki komolyan nem akar valamit, akkor jobb igen sokat kívánni, az meg nem adatik, és még sem mondhatják majd felőle, hogy azt nem kívánta. Nem régen történt, midőn arról szavaztunk, hogy a szólásszabadság és választás sérelmei hozzá kapcsolottassanak-e a tudakozó felirathoz vagy csak említettessenek? Akkor a kapcsolat határozottatott el, s most csak mintegy engedményül akarják adni azt is, hogy megemlíttessenek. Ki kezeskedik arról, ha vajjon nem fog-e ez fokonként még tovább is menni? ki kezeskedik arról, ha nem fogunk-e végre megbukni? nem fogunk-e ott lenni, mint Kraszna követe - Bánffy b. - mondá, hogy legalább a választási sérelem végre még sérelemnek sem fog ismertetni. Tekintsünk vissza a múlt két hétre, s lehet-e csálókább állásunk ezen sérelemre nézve? Most tehát, midőn gr. Ráday követségéről lemondott, s a tetteges orvoslást kérnünk többé nem szükséges, nem is lehet, most van még arra idő, hogy ezen kérdést végképen el ne ejtsük, hanem reclamáljuk azt a főrendeknél, és a törvény megsértése ellen ünnepélyes óvásunkat tegyük. Én is tehát, bár szomorú érzettel, kész vagyok letenni ezen sérelmet úgy, mint a múlt országgyűlésen a vallásbeli letétetett; de részünkről kinyilatkoztatjuk, hogy törvénynél s a kormány által is meg nem gyengített gyakorlatnál fogva választási szabadságunkat korlátozni nem szabad. Egyébiránt, hogy csakugyan kell mégis ezen tudakozó felirattal valamit junctim felterjeszteni, azt úgy hiszem senki kétségbe hozni nem fogja. Ki ennek szükségét nem érzi, annak igen hasztalanok volnának szavaim. Most csak arra kérem a RR.-ket, hogy ha már a többség arra kényszerített is, hogy óvással letegyük ezen választási sérelmet, ne kívánják, hogy tanui legyünk az alkotmányos szabadság tökéletes megbukásának: kapcsoljunk sérelmeket ezen tudakozó felirathoz. Sopron követének éles elméje talált ugyan egy kis különbséget a magyarországi és az örökös tartományok országgyűlései között még akkor is, ha sérelmeinket most föl nem terjesztjük. Ezt azonban csak logikai szoros elmélkedéssel lehet megkülönböztetni. Nekünk pedig szabad alkotmány kell; nekünk nem elég csak arról szólni, ki legyen az országgyűlés elnöke, s minő forma ruháiknak kell lenni a Landständeeknek; nekünk több kell: mi alkotmányunk fönmaradását kívánjuk. Kérdem Sopron követét, kész lesz-e feláldozni jogainkat azon reménységnek, hogy nem fog országgyűlésünk a sérelmek orvoslása előtt eloszlatatni, holott az eddigi tapasztalat mindenkor mást bizonyított? Hogy fogunk küldőink előtt megállani, ha majd haza menvén, megkérdezik: mit tettünk ez országgyűlésen? orvosoltattuk-e a szólás és a választás szabadságán ejtett sérelmeket? s mi azt fogjuk felelni, hogy igenis akartuk ezt tenni, de nem lehetett, mert katonát kellett adni, s azután eloszlatták az országgyűlést. Kérdezni fogják, hogy az előleges sérelmekre, az erdélyi visszakapcsolt megyékre és a sóra nézve mit tettünk? s mi azt fogjuk felelni, hogy mindezek iránt nem lehetett semmit végeznünk, mert katonát kellett adni s azután haza bocsátottak. Azt fogják kérdezni, hogy tettünk-e valamit a hitel helyrehozására, s mi azt fogjuk felelni, hogy nem, mert katonát kellett adni. S így a letiprott alkotmányos szabadság egész fájdalmával lennénk kénytelenek haza menni. A t. RR.-hez fordulok tehát, s kérem, mentsék meg a hazát ezen veszedelemtől, mentsék meg az alkotmányt ilyen súlyos csapástól. Nem ismerem ugyan a megyék utasításait, de nem hiszem, hogy volna megye, mely vétkül tulajdonítaná követének, hogy a tudakozó felirattal együtt sérelmek felterjesztésében is megegyezett; ha pedig rossz néven vennék a küldők, hogy a követ többet cselekedett, mint parancsolva volt, akkor soha jobb időben nem érte hazánkat e

csapás. Részemről azt fogom sürgetni, hogy mentül több sérelem terjesztessék fel e tudakozó felirattal együtt. Nem a magam, nem megyém nevében kérem ezen concessiót, hanem kérem a haza szent nevére, hogy sérelmei a felirathoz kapcsoltsanak, s meg vagyok győződve, hogy így a RR.-et a hazának és a maradéknak nem átka, hanem áldása fogja követni. Vigyázzunk, hogy önhibánk miatt ne vesszen el alkotmányunk.

A SZÓLÁS SZABADSÁGÁN EJTETT SÉRELMEKRŐL, KÜLÖNÖSEN TEKINTETTEL A CURIA ELJÁRÁSÁRA ÉS ITÉLETEIRE.

A KK. és RR. 1 1839. október 2-dikán tartott kerületi ülésökben tanácskoztak a főrendek válaszárol «a szólás törvényes szabadsága tárgyában» hozzájuk küldött üzenetre. A szóban volt büntetű pörök megindításának elrendelését illetőleg a főrendek kijelentették, hogy a végrehajtó hatalomnak nem csak szabadságában, hanem kötelességében is áll, hogy az általa vétkesnek tartott polgárt a maga törvényes bírāja elé állítsa és a hibásnak gondolt cselekedet miatt törvényes úton és módon felelőssé tegye. A kérdéses pörökben hozott ítéletek pedig az 1790: XII. alaptörvény által biztosított függetlenséggel fölrüházott alkotmányos bíraktól eredvén, törvénytelenekké nyilvánításukban, s eredményük megszüntetésének a KK. és RR. által kívánt módú szorgalmazásában a főrendek nem egyezhettek meg.

DEÁK FERENCZ: A főrendek a szólás szabadsága tárgyában hozzájuk átküldött üzenetünket taglalván, először is arról szólnak, hogy a kormány helyesen cselekedett, midőn azon pörök elrendelte. Erre nézve azokhoz, miket Somogy követe elmondott, nincs mit hozzáadnom, s röviden csak azt jegyzem meg, hogy a kormánynak van ugyan joga fölügyelni a közbátorság föntartására, de azt önkényes hatalommal nem gyakorolhatja, mert erre nézve a törvény szab korlátot. Hogy ezt a kormány önkényesen nem magyarázhatja ott, hol a törvény világosan szól, azt több követ urak kifejtvén, én csak arra felelek, mit a főrendek üzenetünket megtámadólag különösen a bíróságról mondanak. Azt mondják ők, hogy az eljárás helyes volt, hogy az ítéletek törvényesek, s nekünk nincs jogunk, azokat törvényteleneknek mondani. Ezen ellentétben levő két állításra nézve nincs más hátra, mint tényeket hozni fel.

Én azt mondom, hogy az eljárás és az ítéletek nem törvényesek, mert a mint már kimutattuk, a bíróság a törvény rendelte formákat megsértette, s oly törvény elleni elveket állított fel, melyek nem csak törvénybe ütközök, hanem veszedelmesek is. A formát megsértették a bírák több pontokban: midőn az ifjak a szabad védelemtől megfosztattak, ügyészeiktől törvényben nem létező eskű kívántatott, védelmezőik a kir. fiscus szobáiban zárt ajtóknál dolgozni kényszerítették, a rokonaikkal való társalkodástól eltiltattak, szóval a szabad védelem tőlük megtagadtatott; továbbá midőn a curia a tanuk meghitelesítését, szembesítését nem maga tette, hanem egy-két emerre bízta, s vannak még több ilyen, melyeket menteni nem lehet. Azt mondják a főrendek, hogy ezen eljárási mód a törvény alkotása után keletkeztvén, az több hűtlenségi esetben folytatott, s azt a curia consvetudója hozta be, annál fogva attól el sem állhatott, minthogy a curia hatósága ezen perekre nézve az 1790: LVI. t.-czikk által megállapított.

Ezen törvény azt mondja: «ut causa hac ab ordinariis regni judiciis nullo sub titulo avocentur». Én itt nem csak a bíró személyét, hanem az eljárási normát is értem, mert a *judicium* alatt nem csak az ember, hanem a forma és a mód is értetik. Már midőn a törvény ezen pereket a curiára rendelte áttétetni, ha a régi *commissionalis* formát meg akarta volna tartani, azt világosan kimondta volna, s épen azért; mert a formáról nem szólt, minden magyarázat oda üt ki, hogy azon perek nem csak a személyekre, hanem a formákra nézve is áttétettek, mert különben mi nyereség fogott benne lenni? A régiebb törvények azt mondják, hogy ő felsége maga ítélhet ezen perekben az országon kívül, de csak magyar törvény szerint; ha pedig maga nem ítél, akkor tartozik azokat magyar tanácsosok által magyar törvény szerint ítéltetni. Ha állana is azon törvény ő felsége nem vesződött volna ezen perekkel, kellett tehát azokban magyar bíráknak magyar törvény szerint ítélni. Ha tehát az 1790: LVI. t.-cz. a formákat oda nem értette volna, akkor csak úgy állana a dolog, mint a régiebb időkben, mert a kir. tábla tagjai is épen úgy királyi kinevezéstől függnek, mint azok, kiket régenten a király nevezett, mert az

mindegy, akár egyes esetekre rendeltessék ki a bíró, akár legyen egy a kormány által kinevezett bíróság. Azt mondják a főrendek, hogy consuetudo hozta be azon formákat, melyek szerint a curia ítelt. Ezt kimondani szép, de a valóságban ez nem áll, mert azokat az 1790-ki felsőbb parancs hozta be, melyet, mivel kihirdetve nem volt, nem kétlem, éppen akkor kerestek ki a bírák a curia archivumából, hogy megtudják, mi foglaltatik benne? Vajjon consuetudo-e ez? megegyezik-e a prolog. 6. címével? Nézzük mit mond Verböczy §. 12.: «lex debet esse justa, honesta, possibilis, secundum naturam et consuetudinem patria etc. et si tamen quid ambiguum vel obscurum fuerit, ejus est interpretari, qui condidit». Vajjon a kormány által kiadott parancs szülhet-e consuetudót? Csak maga a kormány-e a törvényhozó hatalom? A 1790: XII. t.-cz. nem osztja-e meg a törvényhozást a nép és fejedelem közt? Azt mondja tovább Verböczy «ut consuetudo sit rationabilis, tendat ad bonum publicum, et non sit contra jus naturale, gentium et positivum», azon gyakorlat pedig, melyet nem egyes esetek, hanem felsőbb parancs hozott be az ítélő székeknél, nem rationabilis, ellene van a pozitív és természeti törvényeknek, mint azt Gömör követe megmutatá, mert hogy az embertől megtagadtassék a teljes védelem akkor, midőn élete és vagyona forog kérdésben, ügyésze rendkívüli esküre kényszeríttessék, titkon dolgozásra szoríttassék, a perbe iktatandó védelmet a fiscus censurája alá vegye: vajjon megegyezik-e ez a természeti törvénnyel, vagy nem borzad-e inkább vissza az emberi természet is ezektől? S így maga a főrendek állítása mutatja, hogy éppen a VI. cikk szerint helytelen ezen consuetudo. Ha a curia egy felsőbb parancs következtében consuetudot hozhat be, kérdem volt-e joga az ország rendének a patensek szerint hozott ítéletek ellen felszólalni? 1811-ben egy kir. parancs meghagyá a curiának, hogy: így fogsz ítélni a correlatiók tárgyában, a curia úgy ítelt, következésképpen a főrendek logikája szerint ítéletei helyesek. Ez szép következtetés lenne, ha magok a főrendek is nem mondtak volna ellent az 1811. és 1825. országgyűléseken ezen ítéleteknek; különösen az 1825-diki rendek azt mondják az augusztus 11-diki feliratban: csak azon ítéleteket fogjuk törvényeseknek tartani, melyek az 1790: XII. következtetésében a fennálló törvények rendelkezéséhez képest fognak hozatni. (1825-diki iromány 3. kötet.) Nyíltan kimondták itt, hogy a patensek szerinti ítéletek az ország rendének felfogása szerint nem törvényesek. Már ha ezt ki lehetett mondani 1825-ben a correlatiók tárgyában hozott ítéletekről, nem látom okát, miért ne lehetne ezen ítéleteket is, melyeknek hozásában különösen az eljárásra nézve a curia kir. parancsolatot követett, szintén törvényteleneknek mondani? Ebben van a birói függetlenség legnagyobb satirája: függetlennek mondani a bíróságot, melynél az ily élet és halál kérdésében az eljárást legelőször felső parancs határozta meg. Itt maga a bíróság sértette meg függetlenségét, midőn a kir. parancsoknak nem mert ellene mondani. Miért nem volt elég független az akkori bíróság azt félrevetni? miért nem volt független a mostani bíróság kimondani, hogy nekünk ezen parancs zsinórmértéket nem szab, hanem cinosura a törvény? A kir. curia a katonai karral lett elfogatásokat az ítéletekben egy szóval sem érinti; pedig neki, mint a törvények őrjének, kötelessége lett volna a; fiscus ezen factumát helyteleníteni. Azon szegény ifjak magukat nem is védelmezhetvén, nem szólhattak, hanem a curiának lett volna kötelessége kimondani, hogy az elfogatásokkal törvénytelenül cselekedett.

Hibának tartom továbbá, hogy Kossuth Lajostól a szabad lábon való védelem megtagadtatott. A főrendek azt mondják, hogy az 1687: XIV. t.-cikk szerint az elfogadás nem volt helytelen. Kénytelen vagyok magamat a törvényhez tartani. Az 1715. törvény azt mondja: «extra tamen solum casum atrocis perduellionis, seu criminis lasa Majestatis, citationem ante capturam, in aliis omnibus, ac etiam notam infidelitatis de jure municipali Hungaria inferentibus casibus, semper observari, nec ullo sub titulo omitti debere». A törvénynek ezen szavai: «nec ullo sub titulo omitti debere» oly tiszták, oly határozottak, hogy semmi kivételt nem szenvednek. Már hogy ezen értelemben törvénytelen volt az elfogadás, s azután a szabad védelemnek megtagadása, csak az hozhatja kétségbe, ki a törvényt vagy nem érti, vagy annak értelmét el akarja

csavarni. A főrendek továbbá a formákra: nézve különös ellenmondásba esnek. Az eddigi ellenmondásokat holmi gyakorlattal védelmezték; de kíváncsi vagyok tudni, hogy fogják ezekben védelmezni a curiát? Wesselényi Miklós báró azon perben, mely ellene a mult országgyűlés alatt indított, azon kifogást tevő, hogy pere az országgyűlés alatt helytelenül volt kezdve, s azért annak leszállítását kívánta, szóval exceptákkal élt. Erre a kir. tábla 1836-ban ezen ítéletet hozta: «competentia fori, tam ratione loci etc. ob notam circa iudicatum exceptionem rejici»; tehát Wesselényi báró ezen kifogására ítélet hozatott. Balogh János hűtlenségi pörében az idézés ellen tett kifogást; a kir. tábla erre azt mondta, hogy a kifogás nem áll s az idézést megállapította. Később, 1838. június 16-án hozott ítéletében, ugyancsak Wesselényi perében a kir. tábla azt mondotta, hogy ily perekben nincs a kifogásokkal való védelemnek helye, tehát a kir. tábla itt egyenesen kimondta, hogy a hűtlenségi pörben a kifogásokkal való védelemnek helye nincsen, pedig épen ő maga, a kir. tábla, ugyanily perben a kifogásokkal való védelem fölött már ítél, s így tettleg megismerte, hogy azoknak helye van. Vajjon t. RR. az ily bíróságnak, mely ugyanazon pörben ily ellenkezőleg, ily magának ellentmondólag hoz ítéletet, mely azt, mit maga előbb ítélet által elismert, később általánosan elveti, az ily bíróságnak - mondom - eljárását lehet-e törvényesnek mondani? Óhajtom, hogy ebben engem valaki felvilágosítson, mert előttünk csak az ítéletek állanak, s nem tudom, mi annak alapja, hogy a kir. tábla magával annyira ellenkezik? Szeretném tudni, mivel védelmezik magukat? Azt mondják-e, hogy ez is a normativumban van? Vagy először is meg kellett volna tartani ezen normativumot, vagy most sem. A procedura egyes részleteibe ereszkedni nem akarok, hogy több remediumok, mint revocatiók, prohibiták, s némely kérdésben a főlebbvitel meg nem engedtetett. A RR. előbbi üzenetükben azt mondták, hogy törvénytelenek az ítéletek, hogy törvénybe ütköző elveket állított fel a curia, s hogy ez által a törvényhozás fölébe emelte magát. A főrendek ennek helyességét tagadják, tehát ennek bizonyítására is tények kellenek. A curia tettleg megállapítja azt, hogy közgyűlésen előadott vélemény még akkor is, midőn azt semmi vétkes tett nem követi; midőn az által senki törvényteleniségre föl nem szólíttatik; midőn a szóló csak a rendes törvényhozás által kívánja azt elhatároztatni, a mi alkotmányszerű, törvényes, s a mit az országgyűlés már egyszer ő felségének felterjesztett: hogy ily esetben is a kimondott vélemény lehet hűtlenségi pörnek tárgya. Nem akarok több terrenumot védelmezni, mint a mennyi ezen esetben megtámadtatik. Ezen tárgy már a mult országgyűlésen megvitattatott, s így abba nem bocsátkozom; most csak azon egyszerű kérdésnél maradok, mely a jelen esetben főnforog. Vajjon ha még ilyen vélemény előadása is lehet hűtlenségi per tárgya; ha ily esetben is a kir. fiscus szabad tetszésétől függ valakit notára huzni, s a bíróság önkényétől a notát elhatározni: hol van akkor a köztanácskozások szabadsága? Nem illenek ide azon extremumok, melyeket a főrendek mondanak, hogy szóval is lehet lázítani, s fegyveres ellenállásra ingerelni. Ez itt mind nem történt; itt csak vélemény adatott elő; pedig a törvényekben factumokról van szó, s a főrendek mégis azt állítják, hogy itt is a legsúlyosabb büntetéssel lehet fenyeíteni. Ezen elv nem csak a szenvedőkre, hanem mindnyájunkra, az egész országra nézve veszedelmes; mert ha a curiának ez elve főnmarad, akkor a törvénytől jobbra-balra eltérhetni, a törvényt terjesztetni, szélesíteni, kivált oly törvénytől, mely felelettel nem tartozik, könnyű dolog; szóval ha ezen elv áll, akkor a t. RR. a nemzet szabadságát, függetlenségét átadták a bíró önkényének, azon bírónak, ki a főrendek véleménye szerint senkinek felelettel nem tartozik, s mindentől független nem csak, hanem egyszersmind oly szent és sérthetetlen, hogy még akkor is, midőn törvényt sért, az állam felforgatása nélkül nem lehet mondani; hogy törvénytelenül ítél. Igen fontos továbbá azon elv is, melyet a curia tettleg fölállított, hogy a kormány cselekedeteiről szigorúabban szólni annyit tesz, mint a fejedelem személyét sérteni. Ha ez áll, akkor azon alternatívába esünk; hogy vagy szabad minden tartózkodás nélkül a fejedelem cselekedeteiről csak úgy, mint a kormányéiról - nem tekintve a fejedelem személyének szentségét - véleményünket

kimondani, a mit nagyon veszedelmesnek tartok, mert a historia mutatja, hogy ezen elv vezet legbizonyosabban anarchiára; vagy ha ez nem szabad, a mit szabadnak lenni nem hiszek, akkor az lenne a következés, hogy a kormány ellen nem volna szabad szigorúabban kimondani azt, mit a fejedelem ellen kimondani vétek. Ebből továbbá az következne, hogy a mit a kormány tesz, azt egész hűséggel vakon elfogadni tartozunk. Így a kormány mindenkor a fejedelem palástja alá bújhatna, s hol volna akkor az Ulászló VI. könyve 7-dik rendelete, a melyről legalább az 1825-iki országgyűlés még azt hitte, hogy ezen törvény áll, mert a tanácsosokat nemcsak feleletre, hanem büntetésre is kívánta vonni. Ha pedig a főrendek által felállított elv megáll, akkor a felhozott törvény rendelete egészen megszűnik, mert senkinek sem szabad nyulni a kormány tetteihez a nélkül, hogy a fejedelem személyét ne sértene. Figyelmeztetem a RR.-et itt egy körülményre, t. i. azon szép viszonyra, mely a kormány és az ítélőszékek közt van. Ha a kormány valakire azt mondja: «ez hívtelen, ez büntetést érdemel», a bíró viszont ezt mondja: «a kormány illethetetlen, sérthetetlen», s a kormány ismét a bíró ítéletére azt mondja: «hogy ha az törvénytelen is, a világért sem szabad érinteni». S így látjuk, hogy az ítélőszék a kormányt, a kormány az ítélőszéket védi törvénytelenégeiben, minket pedig a kettőnek törvénytelenége ellen semmi sem véd egyéb, mint a törvény, melyet egyik sem tart meg. Ha ezen elv így áll, akkor oly kapcsolatba hozza ezen két hatalmat a nemzet ellen, hogy polgári alkotmányunk, sőt országgyűlésünk is merő satirává válik, mert ez nagy nehezen megkésztetné a törvényeket, de ezeket ama két hatalom meg nem tartaná; mi ez iránt a gyűléseken felszólalunk, de ekkor a fiscus a szót nyakon kapja, s odaadja a bírónak, ez megcizáltatja, megítéli, három vagy több évre becsukhatja; eljön az országgyűlés, mely azt, a mi három év előtt igazságtalanul történt, orvosolni akarja, s a kormány ellen kifogást tesz, különösen pedig az ítélőszékek ellen, melyek törvénytelenül ítélték, de a kormány és az ítélőszékek egyezően azt mondják: «az Isten mentsen meg, a bírói ítéleteket, ha törvénytelenek is, tűrjük inkább, mint megbántuk a bírói függetlenséget, mert fölfordul az állam». Ily esetben hol lelünk oltalmat az ellen, a mi törvénytelenül történt; így a törvényhozás fölösleges, s adjuk át az egész alkotmányt a törvényszékeknek, bizzuk rájuk, hogy iránta tetszésök szerint rendelkezzenek, mert úgymint mi nyereség benne, ha a bírák úgy sem kötelesek a törvényeket megtartani? A harmadik elv, melyet a curia az ifjak elleni perben ítélet által megállapított az, miszerint vétkül tulajdonítja az ifjaknak, hogy felsőbb engedelem nélkül casino név alatt társaságba álltak. Így tehát casinót felső engedelem nélkül alakítani nem szabad, kivált ha ellene valahol resensus mutatkozik, a mint az ítélet mondja: «ab undique». Ezen ab undique resensus az ország rendeitől nem támadt, mert noha a mult országgyűlésen jelen voltam, ezt még sem tapasztaltam. Lehet, hogy azok mutattak resensust, kik az ifjuságra felügyelnek, talán a personalis, vagy a kir. tábla többi tagjai; de hogy ez azért vétkes cselekedet lett volna, az az első a mit hallok; az egészen új elv, hogy a társalkodási egyesületek vétkesek. Ez utoljára oda visz, hogy nálunk is, valamint más országokban, politikai felügyelet tárgyaivá teszik a társasági egyesületeket. Szeretném látni azon törvényt, mely ezeket, sőt politikai egyesületeket is, hazánkban tiltana. Erre nem tudunk törvényt mutatni, s ha nem tudunk, ki bizta a curiára, hogy erről törvényt alkosson? Nem igaz-e tehát, hogy a curia törvény feletti állásra emelte magát? Vajjon ott, hol törvény hiányzik, lehet-e a curiának pótolni a törvényeket? különösen oly esetekben, hol általános személyes politikai jogokról s társalkodási életrendszeréről van szó? Ha ez meg lesz engedve a curiának, akkor tökéletesen vége van minden erkölcsi kifejlődésnek; akkor azt mondhatja például a curia: «én veszedelmesnek tartom a magánlevelezést» s ekkor nem csak ezt, de mindent eltilthat, a mint látjuk is Kossuth történeteiben, a ki magánlevelekben írta azt, mit százan gyűléseken mondtak, a mit nagyobb fontosságú dolgokról, a kormány s minden ember tudtával, negyedfél évig folytatott. Most ezen levelezés nem szabad, s miért? Tiltja ezt a törvény? Szeretném látni ezt a törvényt? én egyet sem láttam. Tehát szabad a felségnek eltiltani azt, mit a törvény nem tilt?

Mi lesz abból, ha ezen elv érvényre emelkedik? Így utoljára egy általános rendszabály fog kibocsáttatni, melynek alapján mindenki egy egyszerű rendelettel eltiltathatik attól, a mi a kormánynak inyére nem lesz. Helyesen és törvényesen mondotta-e tehát a curia, hogy ily levelezéseket sem törvényre, sem gyakorlatra alapítani nem lehet? A gyakorlatra nézve állítása nem áll, mert a mult országgyűlésen Kossuth ezen levelezést nagyobb kiterjedésben gyakorolta, s így a gyakorlat is mellette áll. Törvénytelennek tartom tehát azon elvet, hogy az ily eltiltásnak nem engedelmeskedni hűtlenség. Mondja-e valahol a törvény, hogy az ily eltiltások szabadok, s a levelezés tilos? Ha pedig szabadok a levelezések, akkor az eltiltás nem törvényes, annak nem engedelmeskedni nem hűtelenség. Az esetet felvéve, az eltiltás szolgabíró által történt. A curia itt tényleg azon elvet állítja fel, hogy szabad magán levelezéseket eltiltani a nélkül, hogy az eredeti eltiltó parancs vagy annak párja az eltiltottal közöltetnék, s ha az eltiltott, a ki az eredeti parancsot nem is látta, azt magával eredetiben, vagy legalább párban közöltetni kívánja, s ettől függeszti föl cselekvéseit, s ez soha vele nem közöltetik: lehet-e mégis mondani, hogy az ily eltiltásnak nem engedelmeskedni hűtlenségi bűn? Ezen elvet állapítja meg a curia; de vajjon törvényes, igazságos-e ez, s az egészre nézve nem veszedelmes-e? Sőt tovább megy a curia, s tetteleg megállapítja azt is, hogy az ily parancsolatokat a törvényhatóságok elmellőzésével egyesekhez is lehet küldeni. Nem akarom említeni, a mit Gömör követe a multkor kifejtett. Hajdan a magyarnak ellenszegülési joga volt; de 1687-ben az ország rendei azt eltörölték; azonban soha sem volt eszükben azt határozni, hogy eltöröltetvén ezen szabadság, az ország minden felső parancsnak vakon tartozik engedelmeskedni, s azok ellen, ha törvénytelenek, felszólalni szabad ne legyen. Az ellenállás helyett megállapított a megyéknek azon joga, hogy a törvénytelen parancsok ellen felszólaljanak, s azok iránt okaikat ő felségéhez felterjeszthessék. Ezen ösvényt követé az országgyűlés is. Az ország ezen joga sarkából kiforgattatnék a k. curia ezen elvénél fogva, mert e szerint ő felsége nem küldi a törvényhatóságokhoz legfelsőbb parancsát, hanem egyes emberekhez, kiknek vakon engedelmeskedni kötelesség, különben hűtlenségi pörbe esnek. Ezen elv - merem állítani - veszedelmesebb az absolutismusnak akármely fokozatánál; mert absolut monarchiában legalább általános parancsokat bocsát ki az uralkodó, melyek zsinór-mértékül szolgálnak a polgárok cselekedeteinek, hogy tudja ki-ki, mit szabad és mit nem szabad tennie. De nálunk a curiának ezen elve mellett senki sem biztos arról, ha vajjon egy felsőbb parancs nem fogja-e neki megtiltani, mit mások a törvény értelmében tesznek; ettől pedig a rabszolgasághoz csak egy lépés van; mert ha a kormánynak szabad egyes embernek megtiltani azt, a mit a törvény nem tilt, s ez vakon engedelmeskedni tartozik, különben hűtlenségi pörbe esik, kérdem, hol van ekkor a személy- és vagyonbeli bátorság? Még tovább megy a curia, midőn mint borzasztó és iszonyuan terhelő körülményt említi ítéleteiben azt, hogy Kossuth ez eltiltása miatt a megyékhez mert folyamodni. Vajjon hát már az ország törvényhatóságaihoz folyamodni is vétek; vajjon lázítás-e ez; vajjon a megyék nem mondhatják-e ki az eltiltás törvényes vagy törvénytelen voltát? Sőt még ennél is tovább megy a curia, mert Wesselényi ellen, mint terhelő körülményt, azt hozza fel, hogy pörét minden megyéhez megküldötte, s azon pört, mely neki vagyonát és életét érdeklette, s mely nem titokban folyt, okleveleivel együtt a megyéknek megküldötte. Vajjon vétket követett-e el ez által? A törvény ezt nem tiltja: hogy merte tehát a kir. curia ezt neki vétkül imputálni? Nem igaz-e hát, hogy a kir. curia a törvényen felül emelte magát, midőn arról rendelkezett, mire csak a törvényhozásnak van joga? Nem akarom mostani előadásomat a curia egyes tagjaira alkalmazni; de ha én bíró volnék s oly ügyben kellene itélnem, melyre nézve a vélemény az országban több részre oszlik, sőt melynél a közvélemény hajlandó a szenvedőt pártolni, s ügyét igazságosnak tartani, én azonban mint bíró a pörbeli irományokból látnám, hogy ő valódi büntetést érdemel, s ennek következtében méltán gyaníthatnám, hogy talán a jól föl nem világosított közvélemény megróna, hogy igazságtalanul itéltem: ily esetben mi volna az

én legitimációm? Az, hogy ezen pör az egész világ előtt tudva legyen, hogy nyilvánosságra hozassék, mert csak így igazoltatnék az általam hozott ítélet. De a kir. curia nem így tett, hanem megfordítva cselekedett: terhelő körülménynek vette azt, hogy Wesselényi báró pörét a megyékkel közleni merte s a curia rettegett, hogy azok lássák, miben van a dolog. Itt ismét az emberi indulatok természete azt mutatja, hogy a mely ember a világosságtól retteg, s azt kerüli, gyanussá szokott válni. Ne nekünk tulajdonítsa tehát a curia, hanem ítélete azon pontjának, ha az országban igen sokan azt fogják mondani: azon bíró, ki fél, hogy a pör körülményeit mások is tudják, nem igen bizik ítéletének igazságában, s így maga fölött mondta ki az ítéletet.

Azt tette tehát a curia, a mit t. RR. előbbi üzenetükben nem helyeselték. Oly elveket állított fel t. i., melyek törvényeinkben felállítva nincsenek, véteknek mondotta azt, a mi nem vétek, s így magát a törvényhozáson felül emelte; a nemzet szabadságát megszorító elveket állított fel ítéleteiben, s annál fogva ezen ítéletek - tisztán és határozottan mondom ki - törvénytelenek. Ha pedig ezek törvénytelenek, akkor - általmenvén a főrendek üzenete 2-ik pontjára - kérdem, miért ne volna ezt szabad kimondani? Hát odaakarják szorítani a főrendek a törvényhozást, hogy azt se mondhassa ki, a miről meg van győződve, hogy úgy van? Hát csak ezen testület az, melynek az igazat kimondania nem szabad? A törvény tiltja ezt? Nem, hanem egy különös viszonyos védelem kedvéért, mely a kormány és a bíróság között van, újdonna új felállított theoria. Nem ereszkedem theoriai fejtegetésekbe; tudom azt, hogy az újabb publicisták az állam három hatalmát, ú. m. a törvényhozóit, a bírót és a végrehajtóit megkülönböztetik egymástól; de azt is tudom, hogy ezen három hatalom nem külön és mintegy magából eredett hatalom, hanem a birói és végrehajtói hatalom az elsőnek, t. i. a törvényhozásnak folyadéka, mert a törvényhozói hatalmat az állam maga gyakorolja, a másik két hatalmat pedig átadta másoknak. Gyakorlatilag akarok szólni. Ha a bíró a törvényszabta formákat meg nem tartja; ha azt mondja véteknek, a mi nem az; ha törvényt akar szabni ott, a hol nincs rá szükség; ha meg akarja tiltani azt, a mit törvény nem tilt, s nem szabad kimondani, hogy mindezek törvénytelenek: akkor nincs szükség törvényhozásra, mert a főrendek elvei szerint a törvényhozás is a bíróságra ruháztatik által. Ezt Magyarországra alkalmazva azt állíthatom, hogy oly kiterjedésben, mint a főrendek állítják, a birói függetlenség soha sem divatozott. Bizonyítják ezt Sz.-László és Kálmán törvényei; az 1498: IV. t.-cz. szintén szigorú büntetést rendel a bírókra, pedig nem lehet mondani, hogy ezen törvény megszűnt, mert az 1807-ki kir. előadások sorában annak eltörlését maga a kormány sürgette, de ki nem vihette. Ezen főnálló törvények bizonyítják, hogy a hajdankorban nem ismerte el az ország azt, hogy a bíróság annyira független, hogy azt semmi tekintetben feleletre vonni nem lehet. Azonban nem is ment annyira határozatunk, mert a többség nem kívánta feleletre vonnia bírakat, hanem csak azt mondja, hogy az ítéletek törvénytelenek, mert így van meggyőződve; miért ne volna tehát szabad ezt ki is mondani? mikor változott meg az ország juspublicuma? Hiszen már 1811-ben és 1825-ben kimondották azt az ország rendei, sőt 1811-ben előre kijelentették, hogy mindazon ítéletek, melyek a correlatiók dolgában a patensek szerint hozatnak, törvénytelenek, 1825-ben pedig már nem csak megelőzőleg, hanem visszahatólag is kimondották, hogy mindazon ítéletek, melyek nem törvény, hanem kir. patensek szerint hozottak, törvénytelenek. S így, ha ezt akkor ki lehetett mondani, miért ne lehetne most is? annyival inkább, mivel oly világosan, oly határozottan látjuk, hogy a mostani ítéletek mind a törvénykezési formára, mind az azokban felállított elvekre nézve nem törvényesek, sőt a házára nézve veszedelmesek. Van tehát jogunk, sőt kötelességünk továbbá is kimondani, hogy azon ítéletek törvénytelenek. Én igen furcsának találnám e tábla helyzetét, minthogy azt hiszem, alig lesz valaki közöttünk, ki az előadottakban sérelmet nem lát, ha mégis azok következtében nem merné kimondani, hogy törvénytelenek az ítéletek; ez egyik a másikkal oly szoros összefüggésben van, hogy e kettőt egymástól elválasztani nem lehet. Szólok végre röviden arról, a mit a főrendek az iránt,

mondanak, hogy «új törvényt alkossunk». Ha ezt szükségesnek látnám, nem ellenezném, s magam is kívánnék oly törvényeket alkotni, melyek a mai szelidebb század szellemének megfelelnek; de hogy akkor, midőn a főrendek a bíróságnak oly terjedelmes függetlenséget szándékoznak megalapítani, új törvényeket alkossunk, azaz kimondjuk, hogy mi jobbaknak látjuk a most javaslatba hozott törvényeket az eddigieknél, s kívánjuk, hogy a bíró ezután azok szerint ítéljen; azonban ha ő e részben kötelességében el nem jár, ám lássa, Isten neki, hiszen ő független: ez valóban a törvényhozásnak satirája volna. De különben is jelen sérelmeink az alkotandó törvényekkel a legkisebb kapcsolatban sincsenek; a sérelmeket nem az alkotandó törvényekből kell megítélni, hanem az eddigiekből; ha sértve vannak azok, orvosolni kell a sérelmeket; ha hiányosak a törvények, alkotni kell jövődőre újakat; de ez a sérelmeknek a multa való orvoslásával semmi összeköttetésben nincs. Így tehát, mivel most az ország sérelmeiről van szó, mindenekelőtt azokat kell orvosolni. Mindezeknél fogva arra vagyok bátor figyelmeztetni a RR.-et, hogy mindaddig, míg az elvekre nézve a főrendekkel így állunk; míg a főrendek vagy tán a kormány is azt mondják, hogy a bíróság függetlensége oly igen messze terjed; míg a bírának kinevezése a kormánytól függ: mindaddig - akármi érje hazánkat - a legnagyobb veszedelem volna új törvények hozásába bocsátkozni; mert akkor a bíró Magyarországon nem volna védpaizsa az ártatlannak, nem volna védfal, mely az egyes polgárok szabadságát mentené az önkény ellen, hanem ez által oly eszköz adatnék a bíró kezébe, melylyel a polgárok szabadságát, életét előlhetné, s alkotmányos jogainktól megfoszthatna. Figyelmeztetem a t. RR.-et, hogy a szólás szabadságára hazánkban soha nagyobb szükség nem volt, mint most, midőn a haza mindennapi szükségeinek elrendezése van kérdésben. A mult országgyűlés megkezdte a hibákat javítani, hibás rendszerünket kiigazítani; ezekben ezerfelé oszlanak a vélemények; itt minden ember előadván vélekedését, az elmesurlódások elkerülhetetlenek, az eszmék csak így fejlődhetnek ki, kivált oly országban, mint hazánk, hol a sajtó az elméket előre el nem készítheti, hol minden nyilvánosság csak ide van szorítva. Ha ettől is meg leszünk fosztva; ha akkor is, midőn a dolog kifejtésére kell vigyázni, a szavak megválogatására kell ügyelni: a kifejlődés csirájában el lesz fojtva, az eszmék surlódása meg lesz gátolva, s minden intézkedéseink csak félszegek, mint éretlen gyümölcsai a ki nem fejlődhetett közvéleménynek, a hazára nézve csak kártékonyak lesznek. Így a kifejlődés ingere, a haladásnak azon magvai, melyeket a mult országgyűlés elhintett, s melyek - habár némelyeknek kedvetlenek, s némelyeknek érdekét sértik is - idővel a hazának is gyümölcsöket hoznának, elnyomatnak. Tudom azt, hogy mi, kik e pályára felleptünk, nem épen a legkellemesebb pályán állunk, mert ha állhatatosan meg fogunk maradni elveinknél, mindenünket, életünk boldogságát is kockáztathatjuk. Emlékezzünk vissza, nem épen a haladás által sértetnek-e meg a magán érdekek; vajjon nem találunk-e épen azért ezen körben, melyben élünk, azoknál, kikkel különben barátságos és atyafiságos viszonyban állottunk, mint a haladásnak eszközlői idegenkedésre, üldözésekre? Ezeknek eltűrésére erős kebel kell; de ha az ezen pályán járók feje fölött a főhatalomnak pallósa lebeg, akkor Magyarországon vége a haladásnak. Ha ide jutunk t. RR., akkor szálljunk le inkább azon törvényhozói pályáról, melyet ily körülmények között bizonyosan a nemzetnek inkább átka, mint áldása fog követni. Ha ide jutunk, elmondhatjuk mi is, mit Tacitus irt Agricolához: «dedimus profecto grande patientia documentum, nam sicut vetus atas vidit, quid ultimum in libertate esset, ita nos quid in servitute, adempto per inquisitiones loquendi audiendique commercio, memoriam quoque cum voce perdidissimus, si tam in libertate nostra esset oblivisci, quam tacere». Mintsem ide jussunk, hagyjuk el e helyet, s ne szentségtelenítsük meg ily lépésünk által.

A JOBBÁGYOKNAK TÉGLAÉGETŐ JOGÁRÓL.

A KK. és RR. 1839. október 9-dikén tartott országos ülésének napi rendjén volt: az 1832/6. évi országgyűlésen alkotott urbéri törvényczikkelyek némely szakaszainak világosításokról, s részint módosításokról szóló törvényjavaslat. A VII. törvényczikk tárgyalása alkalmával *Návay Tamás*, Csanádmegye követe, indítványozta, hogy a téglát égetni kívánó jobbágy akár tulajdon földjén, akár pedig a közlegelőből kimutatandó helyen a maga szükségére minden korlátozás, vagy taxa fizetése nélkül téglát szabadon égethessen; ha mindazonáltal valaki kereskedésre kívánna téglát égetni, akkor a földesuraságnak bizonyos meghatározott téglarész mennyiséget legyen köteles adni, mely azonban a folyó ár szerinti készpénz lefizetés mellett mindenkor megváltathassék.

DEÁK FERENCZ: A kérdés alatti tárgyat kétfelé osztja. Ennek első része az, vagyon-e a jobbágyoknak joga téglát égetni; a másik, köteles-e a földesúr neki tégláégető helyet adni? Mi az elsőt illeti, azt csakugyan minden adományos és szabadságos levelek mellett is tagadni senki sem fogja, hogy valamint kenyeret sütni, úgy téglát is égetni a jobbágyoknak jussa legyen, és midőn a törvényhozás a mult országgyűlésén a jobbágy sorsán könnyíteni kívánt, koránsem akart tőle olyas valmit megtagadni, minek gyakorlatában és birtokában már azelőtt is volt, és koránsem akarta azt, hogy a földesúrnak kezébe monopoliumot adjon. Ugyanazért, ha volna is oly megye vagy hely, a hol a jobbágy nem a földtől, hanem valami justól adózna, azt részéről abnormitásnak tartaná. Mi a másikat érdekli, hogy a jobbágyok tulajdon telkükön, vagy ha a jobbágyoknak a földesurétól elkülönözve legelőjük vagyon, és annak megszorítása nélkül történhetik, itt téglát égethetnek, az kétséget nem szenved; azonban ha a jobbágyoknak a földesurétól elkülönözve legelőjük nincsen, noha ott sem kívánná a jobbágyokat a tégláégetésben akadályoztatni és hátráltatni, mind a status, mind pedig a policia tekintetéből, azt azonban minden tartóztatás nélkül kimondani, hogy a földesúr köteles nekik tégláégetőre helyt adni, még sem látja tanácsosnak. Először azért, mert ez általa perek a földesúr és a jobbágyok között nagyon szaporodnának; másodsor, mert vannak helységek, a hol csak igen kevés alkalmas helyek vannak a tégláégetőre, már pedig az illetén helyen mindjárt az volna a kérdés: ki használja az ily alkalmas helyet, a földesúr-e vagy a jobbágy, vagy pediglen közösen? Erre nézve tehát az volna az ő véleménye, hogy azon helyeken, hol az által a legelő meg nem szoríttatnék, a közösből adatnék nekik egy hely, és ha a földesúr azt adni nem akarná, urbéri úton vizsgáltaassanak meg okai és döntessenek el, s ekkép véleménye szerint világos volna a dolog, és a szegény adózón is segítették. Ha azonban a földesúrnak tulajdon telkén volna illetén tégláégető, és a jobbágy ezzel élni kívánna, ő részéről azt sem ellenzi, hogy ettől a földesúr csekély taksát vegyen; a közösből azonban, a hol a legelő az által megszorítást nem szenved, e célra bizonyos mennyiségű földet kimérni lehet: azért a csanádi indítványt ekképen pártolja.

KIREKESZTHETŐK-E A ZSIDÓK URBÉRI TELKEK VÉTELÉBŐL.

A KK. és RR. 1839. október 28-dikán tartott kerületi ülésökben tárgyalták a főrendek üzenetét az 1832/6. évi országgyűlésen alkotott urbéri tárgyú t.-cikkelyek némely szakaszainak világosításáról és módosításáról szóló törvényjavaslat iránt. Az első §-t illetőleg szükségesnek tartották a főrendek, hogy oly helyeken, hol az izraeliták eddig jobbágytelkeket nem tartottak, az urbéri telkek haszonvételének adása és vevése az izraelitákra nézve csak akkor és úgy eszközölthessék, ha ehhez a földesúr engedelmével hozzájárul, a vevő izraeliták pedig azon urbéri telkeket saját vagy felekezetjük kézi munkájával művelendik.

DEÁK FERENCZ: A főrendek ez iránt tett észrevételeit el nem fogadhatja, mert a főrendek nehezebbé teszik a zsidókra a telek vásárolhatása feltételeit, mint a többi néposztályra. Azt javasolják ugyanis, hogy a zsidó csak a földesúr engedelmével vehessen telket. Ha azt értik ez alatt a főrendek, a mi a többi jobbágyokra is föltételül van a törvényben, úgy kár volt ezen feltételt különösen kikötni az izraelitákra, mert hiszen a földesúr engedelmével eddig is vehetett a zsidó jobbágytelki haszonvételt; de ha a főrendek a földesúri engedelmet akkép veszik, hogy ha ez akarja, a zsidóságot kirekesztheti a telek vételéből, úgy a nekik adott engedmény a törvény formájával ellenkezik. Második feltételül teszik a főrendek azt, hogy a zsidó csak önhite sorsosai által műveltesse a földet. Ezen feltétel is annyi, mint megtagadása az engedménynek, mert hiszen sok helyeken, hol még csak egy zsidó telepedett le, hol fog ő minden mezei munkára zsidó munkásokat kaphatni; vagy ha szabad neki keresztény kocsist vagy bérest tartani, miért ne legyen neki szabad keresztény munkásokat is felfogadni? Utoljára még oda jutunk talán, hol Anglia volt egykoron, hogy a zsidóknak csak sárga kalapot volt szabad viselni, a többi néposztályoktól való megkülönböztetésül. Ha a főrendek nem akarják megengedni a telek vásárolhatását a zsidónak, mondják ki világosan, de a törvényhozásnak kivihetetlen feltételekkel játszani nem szabad, s én később volnék inkább az egész törvény-czikktől elállani, hogysen ezen feltételeket elfogadjam; de felszólítandóknak tartanám a főrendeket, hogy ezektől elálljanak.

A VALLÁSBELI SÉRELMEKRŐL.

A KK. és RR. 1839. október 21-kén tartott kerületi ülésében a vallásbeli sérelmek vétetvén tárgyalás alá, fölolvastattak a mult országgyűlésen e tárgyban készített üzenetek.

DEÁK FERENCZ: A statusnak egyik legnagyobb hibája az, midőn a vallás dolgába avatkozik; elég neki arra ügyelni, hogy a status céljával ellenkező vallások ne legyenek; azonban e hibát Európának minden statusai elkövették; ezek már megtörténtek, s most már azoknak kevesítésén kell igyekeznünk. A mult országgyűlésen e tárgyban előadott sérelmeket nem lehet úgy mint protestans atyáinkfiai sérelmeit tekinteni, mert ezek valóságos országos sérelmek, a mennyiben a lelkiismeret szabadsága világos törvény ellenére korlátoztatik; azonban e tárgy a mult országgyűlésen ki lévén eléggé fejtvé, de az általküldés sem elleneztetvén, ne ereszkedjünk ennek részleteibe, várjuk meg, mit fognák üzenetökben felelni a főrendek, addig pedig maradok az előbbi üzenet mellett.

A PÉNZBELI ELMARASZTALÁSOKAT MAGUKBAN FOGLALÓ ITÉLETEK VÉGREHAJTÁSÁRÓL.

A KK. és RR. 1839. október 24-kén tartott kerületi ülésében napi renden volt a törvényjavaslat «a pénzbeli elmarasztalásokat magukban foglaló birói ítéletek végrehajtása módjáról 1832/6. esztendőben alkotott XV. t.-cz: némely szakaszainak módosításáról és fölvilágosításáról». *Czeh János*, Győr városa követe, a nemzeti hitelre nézve szükségesnek tartotta a váltójognak megalkotását és a nemzeti banknak fölállítását, s elősorolta a hitelező biztosítását célzó azon intézkedéseket, melyeknek azokat meg kell előzniök

DEÁK FERENCZ: Győr városa követének nézeteit helyesli ugyan, azonban ezek a hitelbeli kérdésekhez tartoznak. Most szorosan csak az ítéletek végrehajtásának javításáról szükséges tanácskoznunk. Kétfélék azon javítások, melyeket ezen módok iránt tennünk lehetne. Az első a formákat, a második a dolog érdemét illeti. Az eddigi mód, mely szerint az árverés útján eladott jószág a vevő kezénél csak mint birói zálog hagyatott, sem a hitelezőre, sem az adósra nézve nem lehet jótékony, még pedig azért nem, mert ha a hitelező vagy a ki az ily árverés útján eladandó jószágot megveszi, nem tudja, mely órában fizettetik neki vissza a jószágért adott pénz, ő a jószágban javításokat nem tehet, s így nem biztos pénzének gyümölcsözéséről. De az adósra nézve sem jó ezen bizonytalanság, mert, kivált ha nagyobb kiterjedésű a jószág, nem concurrálhatnak a vevők, mivel pénzes ember kevés van Magyarországon; ha kisebb az eladandó birtok, akkor sem jön örömet még a szomszéd is, noha megvehetné, mert bizonytalan lévén a visszaválthatás ideje, senki nem fogja ily módon pénzét kiadni, s így csak igen csekély áron lehet a jószágot árverés útján eladni. Az adós ez által tönkre jut. A törvényhozásnak tehát kötelessége ezen törvényt, mely a mult országgyűlés célzatának meg nem felel, megváltoztatni. Megegyezem abban, hogy ha a végrehajtás útján eladott birtok egy esztendő és egy-nap alatt vissza nem váltatik, az többé visszaváltható ne legyen, vagy pedig bírja azt a vevő 32 esztendeig háborítatlanul zálogképen. Ez nem sérti meg a familia jogait, nem ütközik a kir. fiscus örökösödési jogaiba, mert hiszen 32 esztendőre eddig is lehetett zálogos kötések tenni. Azonban akár az egyik, akár a másik mód fogadtatik el, mindenesetre ez csak oly adósságokra terjesztessék ki, melyek a most hozandó törvény után tételnek, s e törvény visszaható erővel ne bírjon; mert ha visszaható erőt akarnánk annak adni, akkor kijátszatnának azok, kik az előbbi törvény biztosítása mellett pénzt vettek fel, s felingerülnének a hitelbeli törvények ellen leginkább a földbirtokosok, nem azért, mintha talán ők pazarlóbbak volnának, hanem mivel birtokukra könnyebben kapnak pénzt, rendesen köztük vannak a legtöbb adósok, s ezeknek nagy része befolyással lévén az országgyűlésre, csakhamar megváltoztatnék minden ilyen törvény. Ezen javaslatom magát a dolog érdemét illeti; a formák iránt akkor lehetne szólni, midőn ezen XV. t.-czikk szakaszonként fog tanácskozás alá vétetni.

A NEMESI JÓSZÁGOT BIRÓ NEM NEMES ADÓKÖTELEZETTSÉGÉRŐL.

A KK. és RR. 1839. október 24-dikén tartott kerületi ülésében, az 1832/6-ban alkotott XV. t.-cz. módosításáról szóló törvényjavaslat 4. §-ának tárgyalása alkalmával, *Somssich Miklós* fölhozván, hogy «némely megyében a nemesi jószágot biró nem nemes nem fizet adót azon ingatlan jószágtól, melyet ő csak mint a nemes tulajdonosnak képviselője bir, más megyékben pedig ellenkező a szokás», *többen* azt kívánták, hogy a nem nemes vevő minden esetre fizessen adót a nemesi birtoktól, *mások* meg indítványozták, hogy a nemesi jószág, akárki birja is, az adótól mentes legyen.

DEÁK FERENCZ: Ezen elvnek kimondása ellenkeznék az 1825-iki országgyűlés határozatával. Ugyanis akkor Veszprém követe előadván, hogy megyéjében a merétei pusztán lakó nemtelenek királyi rendelet által adó alá vettettek, ez ellen az ország rendei ő Felségéhez felírtak, s miután fölülről azon válasz érkezett, hogy a nemteleneknek, akár mi földön lakjanak, adóztatása igazságos, az ország rendei is elállottak további fölírásuktól, s akkor azt határozták, hogy az ily nemesi birtokban ülő nemteleneknek (agiliseknek) adóztatása külön rubricába tétessék. Megyénkben - úgymond - az agilisek csakugyan adóznak, s habár ezen körülmény tekintetbe vétetvén, a nemtelen ember nem állhatja is ki a nemes emberrel a vételbeli concurrentiát, de ez alkotmányos elv lévén, azt itt csak melleleg eldönteni nem lehet.

A MAGYAR NYELVRŐL.

A KK. és RR. 1839. október 25-dikén tartott kerületi ülésökben tárgyalták a nádornak az október 24-dikén tartott vegyes ülésben tett nyilatkozatát, melylyel ő felségének a magyar nyelvű fölíratok tárgyában kijelentett abbeli szándékát közölte az ország rendivel, hogy hajlandó a RR. ez irányu kívánatának elfogadására, s csak azt óhajtja, hogy mivel itt törvény változtatása forog kérdésben, az ország rendei szokott módon terjeszszék föl ez iránt fölíratukat. *Klauzál Gábor* indítványozta, hogy a tudakozó fölíratban, melylyel különben is több tárgy lesz összefoglalva, kéressék meg ő felsége, fogadja el az ezentúl csupán magyar nyelven irandó fölterjesztéseket. *Pázmándy Dénes*, Komárom-megye követe, ellenben kiemelte, hogy nem tud rá példát, melynél fogva a nemzetnek azt, a mit a nádor közbenjárásával megnyert, még fölírat útján kellett volna kérni. Fölhozta az 1805-diki országgyűlést, a mely columnaliter magyar és latin nyelven tette fölterjesztéseit, okul azt adván, hogy ő felsége már 1792-ben motu proprio megengedte az ily módu fölíratot. Mindjárt magyar nyelven kívánt fölírni.

DEÁK FERENCZ: Komárom követével egyetértene, ha már a jelen kir. válaszzal megegyezett volna ő Felsége az egyedül magyar fölírásban; de még ez iránt előbb a szokott módu felterjesztésre utasíttatunk. Mi a felhozott példát illeti: ez ide nem alkalmazható, mert a nádornak mostani eljárását nem lehet nádori közbenjárásnak venni, a mennyiben ez nem oly eset, hogy közbenjárásra volt volna szükség. A mult országgyűlésen is, midőn az V. Ferdinánd cím iránt meg nem egyezhetett egymás közt a két tábla, végre boríték nélkül vitte föl a nádor a felíratot, de sem az akkori, sem mostani eljárása még nem nádori közbenjárás. Az 1805-iki példa pedig nemcsak nem hasonlít, sőt ellenkezik a mostani esettel, mert akkor még nem volt törvény, mely a felíratok módját elhatározta volna; a fejedelem önként megegyezett a nemzet azon természeti jogának gyakorlásában, hogy két nyelven tegye felterjesztéseit, de már az 1805-iki országgyűlés elhatározá a két nyelvű felíratokat, ettől pedig még föl nem menteténk. Bár mint kívánnám - úgymond - egyedül nemzeti nyelvünkön tenni mindjárt a felírást, de ez még most nem volna népszerű, mert sok hidegen okoskodó ember azt mondaná: íme ő Felsége megegyezését nyilvánítja a nemzeti kívánat elfogadására, csak még egy felírást kívánt a szokott módon hozzá intéztetni, s az ország rendei ezt nem teljesítették, hanem via facti hajtották végre szándékokat. Egyébiránt a csongrádi követ javaslatának elfogadása után is fenmarad még azon út, hogy ha tagadó választ kapunk, akkor via facti tegyük egyedül magyar felírásainkat, és akkor a dolog popularisabb színt fog kapni, mert a fejedelem szavába helyezett bizodalomra lehet hivatkoznunk. (Felkiáltás: Elfogadjuk a csongrádi javaslatot!)

A BIRÓI VÉGREHAJTÁS ÚTJÁN ELADANDÓ NEMESI BIRTOK ZÁLOGTERMÉSZETÉRŐL.

I.

A KK. és RR. 1839. november 2-dikán tartott kerületi ülésében, az 1832/6. XV. t.-cz. módosításáról szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása alkalmával, a körül forgott a vita, vajjon a birói végrehajtás útján eladandó nemesi birtok mint birói zálog mindenkor kiváltható legyen-e vagy nem? *Marczibányi Antal* ellenezte Deák Ferencz indítványát, hogy ha az ilyen jószágot egy év és egy nap alatt a tulajdonos ki nem válthatja, legyen az örökösen vagy legalább zálogkép 32 évig a vevőnek háboríthatatlan birtoka. «Vajjon - így szólt - ha az adósságban elfoglalt nemesi birtok nem azé, kitől elvétel, hanem egy harmadiké, ne lehessen-e ezen harmadiknak joga tulajdonát 32 évig visszavenni? De még ha a birtok valóságos tulajdona volt az adósnak, nem történhetik-e meg, hogy az 1836. executioalis törvény engedékenysége mellett egy földesúr fölszedett adósságokat, s hitelezői betábláztatták magukat; azonban ezen úr új adósságokat szed föl, s kéz alatt biztosítja az uzsorásokat, hogy ezen mostani törvény szerint engedi magán végrehajtani a sommás per útján hozott ítéletet? Mennyire kijátszatnék így az előbbi hitelezők elsősege. Egyébiránt is ezen egész kérdés belevágván az ősiségbe, erről mellékesen nem lehet rendelkezni, hanem akkor, midőn az ősiség tárgya ex professo fog fölvetetni».

DEÁK FERENCZ: Az előadottakból azt lehetne hinni, hogy Magyarországon a hitel igen jó lábon áll, pedig az bizonyos, hogy ott, hol az adósságban elvett jószág nem mint akármikor kiváltható jószág tekintethetik, ott a hitel erősebb lábon áll. Azt lehetne hinni, hogy nálunk igen megszorodtak a tőkepénzesek s igen könnyen lehet pénzt kölcsön venni, hogy ettől a magyar aristokratia megijedt, s nehogy a külföldi pénzözön elborítsa hazánkat, mindenféle palisadokkal, régi törvényekkel akarja magát az ellen megóvni. Különös, hogy midőn - az angol aristokrátiát kivéve, jószágra nézve nincs gazdagabb aristokratia a mienknél, még is pénz szűkében van. Ennek oka az, hogy nincs hitel, mert a magyar az adósságban vett jószágát mindenkor kiválthatá, s visszaveheté azt ex neglecta pramonitione, praedictio s több esetben, hogy az ősiség ne csorbuljon. A törvény azt rendeli ugyan, hogy az atya el nem idegenítheti vagyonát, de hány pazarló apa játsza ki már ezen ősiség törvényét? Vajjon nem volna-e jobb, ha az árveréskor eladott jószág örökösen a vevőé maradna? Így sokkal drágábban adhatná el az adós vagyonát, s kielégítve adósságait, még a maga szükségeire is maradna, holott ily módon egy akármikor kiváltható birtokot csak igen kis áron lehet eladni, s így az adósság kielégítésére több jószágot kell végrehajtás alá bocsátani. Annál kevesebb jövedelmező tőkéje marad tehát az adósnak, melynek jövedelméből visszaválthassa a zálogot. Azt tartja Trencsén követe, hogy e tárgyról csak akkor lehet szólni, ha az aviticitás kérdése vetetik fel. Ezen ellenvetés már többször tétel, valamikor javítások kérdése fordult elő. Valamint a tengerészethetnél a vörös fonal az, mely végig megy minden köteleken, úgy nálunk az aviticitus keresztül leng minden törvényeink szellemén; kívánjunk bár a tizedekről, a kir. adományokról vagy a fiscus örökösödéséről rendelkezni, mindenkor az reá a felelet: hogy ezt ily röviden, mellékesen elintézni nem lehet. Igaz, hogy noha a nemzet hitelének igen nagy kárára van ezen aviticitás törvénye, azért még sem lehet egyszerre eltörölni; de lehet legalább lassankint tenni benne javításokat, mert azon haszon, melyet sokan az ősiségben képzelnek, csak papiroson van. A törvény kijátszására sok az alkalom; avagy mutasson valaki oly esetet, hogy egy szegényebb sorsú nemes ember zálogba adott jószágának visszaváltása által gazdagabbá lett-e? nem emésztette-e meg a temérdek perlekedés nagy részét vagyonának? avagy nem hamis-e 9/10 része a zálogos leveleknek, midőn nagyobb summa iratik be, mint valósággal felvétel? nem demoralisatioja-e ez a statusnak? hozhat-e áldást a nemzetre az ily cselekvésre alkalmas

szolgáltató törvény? Nem egészen a vámok hibás rendszere, nem is egyedül a kormánynak gyakori kihágásai, hanem az aviticitásnak fenmaradása gátolja nagy részben nemzeti előhaladásunkat. Tapasztaljuk, hogy a hitel előmozdítására a múlt országgyűlésen hozott végrehajtási törvény nem felel meg céljának, s azért azt javítani kívánjuk, s most újra az az ellenvetés, hogy a javasolt indítvány megrontaná az egyeseknek praelatio, superinscriptiobeli jussait; de én ezt nem találom, mert hazánkban úgy is igen ritka a superinscriptionalis pör; a jószágoknak nem volt nagy ára, az indítványozott örök eladás pedig azon jó következással lenne, hogy drágábban lehetne a jószágot eladni s legalább reménysége volna a későbbi hitelezőnek is valamit kaphatni. Trencsén követe ezen javaslatot azért, mert nem egészen tökéletes, nem akarja elfogadni, s inkább megmarad a régi legtökéletlenebb mellett. Megtörténhetik ugyan az általa felhozott eset, hogy t. i. az adós egy harmadiknak vagyonát fogja executio alá bocsátani, de ez ritkábban fog előfordulni, s e tekintet miatt nem kell a hitelezőket biztosítás nélkül hagyni. Ha Trencsén követe javallott indítványomnál jobbat hoz elő, szívesen ahhoz csatlakozom, különben kérem indítványomat szavazat útján eldöntetni.

II.

Ugyanebben a tárgyban még egyszer szólott. *Nagy Pál* az ősiséget védelmezte, mint a mely nélkül már csak igen kevés magyar nemzetség maradt volna az országban.

DEÁK FERENCZ: Sopron követének azon állítására, melylyel egyedül az aviticitás fennállásának tulajdonítja azt, hogy hazánkban még fenmaradtak a régi nemzetségek, azt feleli: hogy Németországban sokkal több régi nemzetség áll fenn, holott ott nincsen aviticitás. Egyébiránt, ha az ősiségnek ezen hasznait összevetem annak káraival, azt látom, hogy az csak hátráltatta nemzeti előhaladásunkat; pedig ott, hol egyes polgár jogai az egész nemzetével összeütkeznek, az egyesek jólétét kell emennek alárendelni. Nem rettenek tehát vissza az ősiség eltörlésétől; de mivel ezen nagy tárgyat egyszerre eldönteni nem lehet, legalább lassankint kell azon javítani. Nem áll Sopron követének azon nézete sem, hogy ha előbb a zálogos törvények nem javíttatnak; a végrehajtási törvényeken sem lehet javítani, mert úgy mindig csak a régi szokásnál kellene megmaradnunk. Én azt látván, hogy a birói zálognak visszaváltása is szintén oly nehézségekkel jár, mint a szerződésbeli zálogé, azért javasoltam az örökös visszaválthatatlanság feltételét.

A KERÜLETI NAPLÓ KINYOMATÁSÁNAK AKADÁLYOZÁSÁRÓL.

A KK. és RR. 1839. november 12-dikén tartott kerületi ülésének napi rendjén volt: a főrendek válasza a kerületi napló kinyomtatásának akadályozása iránt. A főrendek ebben a kerületi napló közrebocsátását a sajtó szabadságának kicsapongásai ellen hozandó törvények megalkotásától akarták fölfüggeszteni. *Somssich Miklós* úgy vélekedett, hogy ha a KK. és RR. megfelelnek a főrendek abbeli fölszólításának, hogy ez ügyben törvényjavaslatot készítsenek, nem érnek ugyan most mindjárt célra, de meglehet, eléri a jövő, s azért indítványozta, hogy a sajtótörvény kidolgozásával küldöttség bizassék meg. *Többen* pártolták az indítványt, de egyúttal új üzenetet akartak küldeni a főrendekhez az e tárgyban már hozott határozatok szellemében.

DEÁK FERENCZ: Fehér követének az a nehézsége, hogy ha a nyomtató mást nyomtatna be a kerületi naplóba, mint a mi mondatott, mi történjék? Az, mi az országos naplóval történik, melyhez bírálók vannak rendelve, s ha mégis hibásan nyomtatnának, kiigazítatik. Egyébiránt, noha atyafias a kerületi naplóval az országgyűlési szabad újság, annyiban mégis különbözik, hogy amaz hiteles, ez pedig magán vállalkozók szerkezete levén, erre nézve készítünk törvényjavaslatot. Úgy látszik, hogy a főrendek ezen tárgyat ama terrenumról, melyen eddig volt, azon európai nagy kérdések terrenumára akarják vezetni, melynek mindkét részről vannak pártolói és ellenzői. Ha látnám, hogy a főrendekkel e részben valamire mehetünk úgy azt kívánnám, maradjunk előbbi utunkon; de midőn most már nem ismerik sérelemnek azt, mit egykor annak ismertek, vajjon majd akkor is, ha mi e részben törvényjavaslatot készítünk, a főrendek elfelejtkezve a most hozzánk intézett fölszólításukról, nem fogják-e ismét azt mondani, hogy ezen egész tárgy a sajtótörvények elrendezéséhez tartozik? Én tehát a somogyi indítványt csak azért pártolom, mert azt hiszem; hogy ha a rendek valamit indítványoznak - ne legyen bár annak rögtön sikere - legalább odahaza a honnak érdemes fiai jobban kifejthetik, s tökéletes egész munka válhatik belőle. Szükséges tehát mintegy előmunkálatokat tennünk erre nézve s így azt kívánnám, hogy választmány bizatnék meg a sajtótörvények általános tervének kidolgozására, kikötetvén világosan, hogy ez praventiv censurára ne értessék, mert ennek törvénytelenységét az ország rendei már többször kimondották.

A SÉRELMEK ELŐLEGES ORVOSLÁSÁRÓL.

A KK. és RR. 1839. november 13-dikán tartott kerületi ülésükben tanácskoztak ő felségének a tudakozó föliratra november 7-dikén kelt kir. válaszáról. Ő felsége ebben kedvesen fogadta, hogy az ország rendei a kir. előadásokban munkálódnak, közölte Lederer Ignác báró főhadikormányzónak megbízatását a katonaadás szükségének fölfedezésére, s ígerte, hogy a fölirat többi pontjára is nem sokára kir. választ fog adni.

Klauzál Gábor indítványozta, hogy a KK. és RR. folytassák a szólás szabadsága iránt a tanácskozásokat, csak ezek fölterjesztése és a sérelmek orvoslása után lévén helye az ujonczok iránti kérdés tárgyalásának.

DEÁK FERENCZ: Akkor is, midőn az országgyűlés megnyitása után többen a kir. előadások előleges felvételét sürgettek, előadtuk azon véleményünket, hogy ezeket meg kell előzni azon súlyos sérelmek felvételének, melyek alkotmányos állapotunkat megrázkódtatták. Hosszas viták után azon egyetlen egy ok volt, melylyel a RR. többsége a tudakozó feliratot elhatározá, hogy hiszen ezen felirat nem egyéb, mint a szükség adatainak megtudakozása; ez még nem érdemleges felterjesztés; az ország legsúlyosabb sérelmeinek orvoslását majd a tudakozó felirat után sürgethetjük, s a kérdésnek érdemleges felvételénél hozzátehetjük az előleges és egyéb sérelmeinket. Ez volt szavazatjuk azoknak, kik a tudakozó feliratot javaslották. Sokkal nagyobb bizodalommal vagyok a RR. többségének következetessége iránt, hogy sem okokra legyen szükségem a csongrádi indítvány támogatására; mert azt csak nem akarhatja a többség, hogy minket lépcsőnkint hátrább nyomjon, s midőn elérkezik a remélt jövendő, melyet sérelmeink fölterjesztésére kitűzött, minket újra tovább vessen, míg végre az utolsó lépcsőre jutunk, hogy sérelmeink csak az országgyűlés végével orvosoltassanak, mit ő felsége kegyesége úgy is meg fogna tenni. Nekünk követi állásunknál fogva első kötelességünk felügyelni azon jussokra, melyeket a nemzet kezünkbe letett. Azt hiszem, alig van köztünk olyan, kinek ezt szívére ne kötötték volna küldői, s azt hiszem, olyan épen nincs, ki nem akarná az ország legszebb jussát, a szólás szabadságát védeni, s az azon ejtett sérelmeket orvosolni. Ha ezen kötelességet hanyagon teljesítjük, sikertelenek lesznek a haza várakozásai. Midőn a tudakozó felirat felett tanácskoztunk, többen voltak, kik azt mondták, hogy csak még ezt az egyet tegyük meg; néhányan pedig közülök ki is jelentették, hogy katonát nem fognak adni, míg a szólásszabadsági sérelmek orvosolva nem lesznek. Akkor nem a dolog érdemében volt a különbség, hanem csak az időben, melyhez kötni kívánták a föltételt. A többség győzött ellenünk, s mi a határozatban megnyugodtunk; most azonban itt az időpont, melyet önmaguk ígéretök által kitűztek; nem várunk tőlök most egyebet, mint az adott szó biztosításának teljesítését. Ez pedig nem egyéb, mint a csongrádi követ indítványának elfogadása és ezt utasításánál fogva a szóló is elfogadja, s nem tartja szükségesnek hosszasan megmutatni azt, mennyire van a nemzetnek érdekében a szólás szabadság kivívása. Ezt a RR. előbbi üzenetökben nyilván kimondották. Most - úgymond - arról van a szó, hogy azon sérelemnek orvoslását mikor kell szorgalmazni? Azt tartom: minden órán. Mert mi szükségesebb az országra nézve? az-e, hogy ezen sérelem orvosoltassék, vagy hogy az ujonczokat minél előbb megajánljuk? Többször említém a két tárgy között levő különbséget: hogy ha most mindjárt nem ajánlunk is ujonczot, utóbb ezen országgyűlés alatt bizonyosan meg fog ez történni; azonban akármikor történik az ajánlás, az ujonczok természetesen az országgyűlés végeig kiállítva nem lesznek, s így a házára nézve az ajánlás elhalasztásából kár nem következik, mert úgysis békesség közepette élünk; ellenben ha a szólás szabadságán ejtett sérelem orvosolva nem lesz, a most igazságtalanul és törvénytelenül szenvedők szenvedni fognak továbbra is, s nincs hatalom, mely a méltatlan szenvedéseket nekik kipótolja s az elvett szabadságot a

multa nézve visszaadja. A másik különbség az, hogy a szólás szabadságán ejtett sérelmek olyak, melyek minden embert, ki a köztanácskozásokban részt vesz, kisebb-nagyobb mértékben veszélylyel fenyegetik. Vajjon az ily körülmények nem ártanak-e a tanácskozások tisztaságának? vajjon ki nem érezte azon nyomasztó, kényszerített állapotot, mely ezen sérelmek keletkezte után minden tanácskozó testületet elfoglalt? vajjon nem visszás dolog-e a tanácskozásra nézve, midőn a szabad szóláshoz elszánás kell? Elszánás csak veszedelemben kell; itt szükséges az entusiasmus; ellenben a tanácskozások tisztaságához nem entusiasmus, nem elszánás, hanem hidegvérűség és megfontolás kívántatik. Ily állapotba helyezvén minket a szólásszabadsági sérelmek, nemde első, legsúlyosabb kötelességünk azokat elhárítani Annál fogva az ujonczok felajánlásának elhalasztásából kár a hazára nem következvén, ellenben a szólás szabadságán ejtett sérelmek orvoslásának minden órai elhalasztása mind a hazára, mind a kormányra a legkárosabb következtéseket szülvén, első kötelességünk azokat elővenni, bevégezni, s csak akkor, ha orvosolva lesznek, ha keblünkben a fölzavart hullámok lecsillapítva lesznek, csak akkor, és ne előbb szóljunk a kir. előadásoknak ezen pontjához. Részemről küldőim szavazatát addig e tárgy föl vételéhez soha nem adom.

AVATKOZHATIK-E A MAGYAR TÖRVÉNYHOZÁS HORVÁTORSZÁG MUNICIPALIS JOGAIBA?

A KK. és RR. 1839. november 19-dikén tartott országos ülésének napi rendjén volt a vallás tárgyában készült üzenet, fölirati - és törvényjavaslat, Ez utóbbinak 14. §-a így szólott: «az 1790: XXVI. törvény 14. §-ának rendelete ezennel megszüntetvén, az evangelica vallás szabad és nyilvános gyakorlatát tárgyazó törvények Horvát, Dalmát és Tót országokra is kiterjesztetnek». A horvátországi követek ellenezték e szabályt. Egyikük - *Busán Hermann* - kijelentette, hogy mindaddig, míg az 1715: CXX. és 1790: LVIII. czikkek fenn fognak állani, a magyar törvényhozás Horvátország municipalis jogainak változtatására befolyást nem gyakorolhat, minthogy a társországok nem subjecta, hanem adnecta partes, s ennél fogva ünnepélyesen ellenmondott azon követelésnek, hogy az evangelicusoknak náluk is engedessék meg vallásuk szabad gyakorlása.

DEÁK FERENCZ: Látván, hogy a többség az üzenetet pártolja, a dolog érdekéhez szólni nem kíván. Utasítása a mult országgyűlésen felforgott sérelmek pártolását parancsolja, s ezt örömet teljesíti. Nem is szólna különben, ha Horvátország követe olyakat nem állított volna fel, miket elhallgatni épen nem lehet. Azt mondotta a horvátországi követ, hogy míg az általa felhívott törvények fennállanak, a magyar törvényhozásnak nincs jussa, Horvátország municipalis jogaiba avatkozni. Azonban Magyarországnak jussa vagy on azon törvényeket is megváltoztatni, melyeket a horvátországi követ felhozott, s általában, ha állítása állana, akkor visszásan volna országunk helyzete. Ha Horvátországnak volna jussa törvényhozásunkhoz szólni, nekünk pedig nem volna jussunk az övékbe befolyni, akkor Magyarország volna alávetve Horvátországnak, s bennünket a világ minden diplomatái kinevetnének. Nincs Horvátországnak oly jussa, mely nem volna tárgya törvényhozásunknak. Tapasztalásból tudja a szóló, mik azok a jussok, melyeket a horvátországi követ szeretne a magyar törvényhozástól elvenni. Ezek közül csak egyet említ, hogy Horvátország a statusnak minden hasznában velünk részesül, azon jussokat gyakorolja, miket más megyék, de a terheket velünk viselni nem akarja, úgy hogy egy középszerű megyének több terhe vagy on, mint egész Horvátországnak. Horvátország 136 portát visel, pedig hány megye vagy on Magyarországon 150, 160, 180 portával terhelve, s e mellett katonát sem tart Horvátország. Midő n így a terheket egyformán velünk vinni nem akarja, akkor törvényt kíván szabni Magyarországra, s ettől hasonlót el nem fogad. Nem akarja a szóló előadni, mi viszonyban van Horvátország azon megyékkel, melyek alsó-slavoniai névvel neveztetnek. De ezekkel is testvéri szeretettel nem bánik Horvátország, midő n jussait velők megosztani nem akarja, sőt számtalan panaszokra ad okot bánásmódjával azoknak, kiket testvéreinek nevez. Elkülönzését annyira viszi, hogy a közös hazának polgárait vallás tekintete miatt kebeléből mint nem testvéreit kirekeszti. Azért sem ezeket törvényen alapultaknak lenni nem hiszi, sem azt meg nem engedi, hogy Horvátországnak oly jussai legyenek, melyek felett a magyarországi törvényhozás nem rendelkezhetik.

A SZÓLÁS SZABADSÁGÁN EJTETT SÉRELMEKNEK A KATONÁK MEGAJÁNLÁSA ELŐTT VALÓ ORVOSLÁSÁRÓL.

I.

A KK. és RR. 1839. november 21-dikén tartott országos ülésében az *elnök* tudatván, hogy Lederer Ignác báró, mint ő felségének kiküldöttje, már megérkezett, fölszólította a KK. és RR.-et, válaszszeretű küldöttséget, mely előtt a nevezett lovassági tábornok a katonaadás szükségét felfedezendi. *Andrássy József* helytelennek tartotta a kerületi ülés azon megállapodását, hogy a katonaadás mindaddig tanácskozás alá nem fog vétetni, míg a szólásszabadságbeli sérelmek föl nem terjesztetnek. A RR. a sérelmeket a kir. előadásokra vonatkozó fölrattal junctim fölterjesztették, azonban kir. leirat csak a kir. előadásokra érkezett s így a junctim célra nem vezetett. Nem fog célra vezetni a záradék sem, hogy a KK. és RR. az ujonczok szüksége tudakozásába addig bele nem bocsátkoznak, míg a szólásszabadság tárgya fölterjesztésében a főrendek meg nem egyeznek, mert ha a főrendeket az okok meg nem győzték, annál kevésbé fogja őket meggyőzni az erőltetés. *Várkonyi Ádám*, Temesmegye követe, szintén kívánta a kerületi végzés megváltoztatását, «nehogy valamikép a kormánynak érdeke és tekintete a külhatalmasságok előtt csökkenjék». *Zsedényi Ede* pedig úgy tartotta, hogy tiszteletlenség nélkül nem is lehet elmellőzni azon czélt, melyért Lederer b. kiküldetett, s azért elejtendőnek mondotta a kerületi végzést, mely amugy is következetlenségben van azon országos határozattal, hogy a katonaszükség megtudakoltassék, s a mely végzés írásba nem is foglaltatott. Az *elnök* a bizalom szempontjából támadta meg a végzést, hozzátévé, hogy «ő a kerületi ülések határozatainak kötelező erejét soha el nem ismeri.»

DEÁK FERENCZ: Esztergom vármegye követe beszéde után rövidebb lehet előadása. Ugyanis a szóló hosszasan kívánta volna megmutatni, hogy a nemzetnek sérelmei junctim nélkül fel nem küldethetnek, junctimmal pedig felküldve minden haszon és siker nélküliek, s ebből azt akarta kihúzni, hogy a legczélirányosabb lett volna, mindaddig semmit nem tárgyalni, míg a nemzet sérelmei nem orvosoltatnak. Esztergom vármegye követe azonban a sérelmeket elhallgatván, másképp okoskodik és azt mondja: mivel a junctim nem jó, azért a záradék hasztalan; az előlülő a kerületi végzésnek kötelező erőt nem tulajdonít, a szepesi követ pedig annál fogva, mert üzenetbe nem tétetett, megszűntnek tekintti. Messze terjedhetne e mezon előadása, de felhagy az okoskodással, mert megfelelt ezen ellenvetéseknek a gyakorlat. Így tegnap mult egy hete, hogy a kérdéses kerületi végzés hozatott és jelenleg is tapasztaljuk, mi hatással legyen az. Mennyire legyen a kerületi végzéseknek kötelező erejük, azt látjuk gyakorlatilag az országos ülésekben, a mi végből erről nem is szól többet. Szepesnek követje a kerületi végzést következetlenségnek állítja; meg vagyon azonban erre már nagy részben felelve; de a dolog historiája is nyilván mutatja, hogy állítása nem áll. A rendek t. i. a tudakozó felirat alkalmával a szólásszabadsági sérelmeket azon reményben, hogy azok felett a két tábla nem sokára meg fog egyezni, a tudakozó felirattól elválasztották, azonban hatodik hónapja immár és az egyesség nem eszközöltetett, a remény tehát csalt, s így az ennek folytában hozott végzést is meg kell változtatni. Egyébiránt különös, hogy az ellenfél, ha csak valamely kis okot találhat is, mindig a következetességet vitatgatja. Azonban a kormány a mox szavát mindekkoráig nem teljesítette, és ha valaki arról biztosította volna a megyéket vagy követeket, kik utasításaik változtatásával az ellenpárthoz állottak és a tudakozó felirat felküldését elősegítették, hogy a mox értelme bizonytalan időre is terjed, bizonyosan hiszi, hogy abba soha meg nem egyeztek volna. A kormány részéről mindenkor emlegettetik a bizodalom, azonban senki sem beszél többet az egészségről, mint a beteg; ki-ki legtöbbet emlegeti; a minek leginkább hijával van. Csudálkozni lehet valóban, hogy valaki még csodálja, hogy a magyarnak - kinek panasz, hogy százados sérelmei nem orvosoltatnak - a kormányban bizodalma nincsen. Ezen eset nem akarva is azon palócz asszony panaszát juttatja eszébe, ki

panaszkodott a felett, hogy fia nem szereti, holott ő eleget veri. Ha csökkent tehát ily körülmények közt a nemzetnek kormányához való bizodalma, nem természetes-e? és lehet-e a felett meg tovább is csodálkozni? Egyébiránt a bizodalomról kénytelen még megjegyezni, hogy tegyék szívökre kezüket a kormány fő emberei, és emlékezzenek vissza, ha vajjon mindazok; melyeket ezen végzés hozatala óta mondtak, nevelhették-e a nemzet bizodalját? vagy gyengítették-e a RR. meggyőződését? avagy annál makacsul megmaradni kényszerítették? Ez-e tehát a bizodalom gerjesztésének módja? nem szűnt-e meg akkor mindjárt minden bizodalom? nem fogta-e el mindenkit a constitutió elvesztésének félelme? Uralkodni, parancsolni lehet ekkép, de bizodalmat megtartani nem. Temes vármegye követe azt mondá, hogy a kormány tekintetét fel kell a külső hatalmak előtt tartani. A szóló szívén hordozza, hogy a kormány nagy legyen, arra azonban csak egy módot lát, ha t. i. a nemzet sérelmeit orvosolandja, mert akkor a nemzet egyesülése által nagy lesz, mert a nemzet szive a fejedelem kincse, mely nagyság többet nyom, mint a katonaság sokasága, mert az csak számban számíttatik, a nemzet egyetértése és lelkesedése pedig felszámíthatatlan. Így ha egy nemzet a másíknak háborút indít, nem csak a bajonetek számát, hanem főkép a lelkesedést tekinti, mit ha a kormány a nemzetnél elérni kíván, orvosolja százados sérelmeit, s a magyar előtt semmi áldozat se lesz nagy. Egyébiránt, a mik még a következetlenségről vagy tiszteletlenségről előadattak, megjegyzi, hogy ő azokat a kerületi végzésben fel nem találja, mert tökéletesen hiszi, hogy e teremben senkinek sincsen szándéka ő felségének a szükséghez képesti katonaságot megtagadni, vagy pedig ő felsége kiküldöttjétől a szükségét meg nem tudni. Véleménye szerint a kérdés csak az, mit kell elsőbben felvenni, és erre nézve a felelet, hogy katonaság nélkül lehet tanácskozni, szólás szabadsága nélkül nem, s azért a rendek csak azt mondják, hogy közelebb állván hozzájok a szólás szabadsági sérelem, mielőtt a szükségét megtudnák, azt kívánják orvosolni. Ebben azonban nem lát semmi következetlenséget, semmi tiszteletlenséget, de ha ez utóbbi talán volna is benne, mentsen isten, hogy e gyengédség miatt a nemzet valaha nemzeti jussait feláldozná. A felhozottaknál fogva tehát, minthogy ő a kerületi végzésben sem következetlenséget, sem tiszteletlenséget nem lát, különben pedig az nem szokatlan, nem törvénytelen, azt részéről pártolja; ha pedig a többség által ezen véleményétől elűtetnék, fentartja szavazatát. A modalitás kérdését azonban, hogy t. i. az 1830-dik esztendő példáját. kövessük-e, vagy pedig máskép járjunk-e el, a kerületekre tartozandónak véli.

II.

Ugyanebben a tárgyban még egyszer szólott a november 22-dikén tartott országos ülésben.

DEÁK FERENCZ: A tegnapi tanácskozások folytában Sopron vármegye követe módosítást adott elő; t. i. hogy ha a kerületi végzés elesnék, akkoron a kisebbségben maradt félnek megnyugtatósára országos határozatképen azt kívánta kimondatni, hogy a katonai ujonczok ajánlatának *érdemleges* fölterjesztésébe ne bocsátkozzanak a rendek mindaddig, míg a szólás szabadsági sérelmek föl nem terjesztetnek. Noha ezen biztosítás a kerületi végzésnél jóval gyengébb, mivel azonban mégis némi kötelezést foglal magában és így utasításához közelebb áll, azt részéről elfogadja, s mindaddig, míg a szólás szabadsági sérelmek föl nem terjesztetnek, a katonai ujonczok iránt érdemleges föllíratot tenni nem kíván. A mi azonban a modalitás kérdését illeti, minthogy ennek sok ága van, ezt a kerületi tanácskozásokra kívánja bízni.

A KAMATOK KAMATÁRÓL.

A KK. és RR. 1839. november 25-dikén tartott kerületi ülésében a hitel tárgyában folytatott tanácskozások alkalmával *Bezeredy István*, Tolnamegye követe, indítványozta, hogy «az adósnak szabad legyen magát a kamatok kamatának fizetésére kötelezni, s hogy ha az adós birói megintés után sem fizetné tartozását, ennek kamataitól is kamatot tartozik fizetni». *Pulszky Ferencz*, Sárosmegye követe, az indítványokat az uzsoratorvénynyel látván kapcsolatosaknak, azoknak e törvénnyel együtt való tárgyalást kívánta.

DEÁK FERENCZ: Azt tartja, hogy az uzsora törvények elrendezésénél lesz helye meghatározni azon eseteket is, mikor fizettessenek a kamatok kamatai? Mostani uzsora törvényeink - úgymond - midőn az anatocismus (kamatok kamatainak fizetése) uzsorakint tekintetik, ki nem elégítő; mert a kereskedő világban, ha egy ember vásárlást tesz a másiknak meghagyásából, föl szokta számítani a megvett portékának árába a kamatot, és fáradsága jutalmául a provisiót is. Már ha az ily kereskedőt mint uzsorást a fiscus megbüntetheti, így soha egyik a másiknak váltó levelét nem fogja érdemesíteni (honorálni) s nem lesz előhaladás kereskedésünkben. Most ezen provisióknak gyakorlatában vannak kereskedőink, s ha ez meg nem engedtetik, akkor egy a tönkrejutáshoz közelítő kereskedő másikat, kivel ily viszonyokban állott: hallod-e, te nekem négyezer forintot adál, de provisiódat is bele számolád; ha meg nem elégszel három ezerrel, föladlak a fiscusnak, s elveszted minden pénzedet. Erre ama jólelkű kereskedő örömelebb reá áll, mint egész tőkéjének és talán hitelének elvesztésébe, s így károsodása bizonyos. Ezen esetekről tehát kiterjedtebben kell rendelkezni; azonban most is pártolja a tolnai indítványt.

HÁNYAN VÁLASZTASSANAK AZ EGYHÁZI RENDBŐL ÉS A VÁROSI KÖVETEK KÖZÜL A KÜLDÖTTSÉGEKBE?

A KK. és RR. 1839. november 27-dikén tartott országos ülésének napi rendjén volt a katonai szükséget tudakozó küldöttség választása. *Vághy Ferencz* fölszólalt a kerületi ülés azon megállapodása ellen, hogy a városok hat taggal járuljanak a választmányhoz, s kívánta, hogy a városok részéről oda kilencz választassék, *Haske Sándor*, Kassa városa követe, kijelentette, hogyha ez indítvány nem fogadtatnék el, ő, ha a küldöttségbe meg is választatnék, a választást nem fogadná el. E kijelentést a városok követei mindnyájan magukévá tették. *Bezerédy Miklós*, a veszprémi káptalan követe, pedig fölszólalt az ellen, hogy a küldöttségbe az egyházi rend részéről két tag választassék, s ragaszkodott az 1830-diki példához, a mikor közülük négyen választattak.

DEÁK FERENCZ: Ha arról volna szó, jól van-e e tábla elrendelve, a század lelkével megegyezőleg? célirányos helyen volna az okoskodás s a kir. városok mellett ő is fellépne; de a jelen alkalmatossággal a jelenlegi állapot megváltoztatásáról nem szólhat, mert ez az országgyűlése elrendeléséhez való. Tudják a KK. és RR., többször indítványba volt hozva, hogy a királyi városok még ezen az országgyűlésén koordináltassanak; a többség azonban nem pártolta. Minthogy tehát az elrendelés hibás, vagy hibátlan voltáról ez úttal szólni nincs helyén, csak az lehet a kérdés, vajjon a jelen országos rend szerint hozatott-e a kerületi határozat? Mivel erre az a felelet, hogy igenis úgy hozatott ezen határozat, mint a többi, sőt úgy mint 1830-ban épen hasonló határozat; mivel továbbá a javítást a deputációval összekötve pertractálni nem lehet: akár hiányos a jelenlegi rend, akár nem, akár méltányos, akár nem, a kir. városok azt, hogy a határozat kötelező erővel bír, tagadni nem fogják, attól tehát az engedelmességet megtagadni nékiek nem lehet, nem szabad. A mi azon kívánságot illeti, hogy mivel a 3-dik rend ennyi tagot nevezett, tehát ennyit vagy annyit nevezzenek a kir. városok, teljességgel nem áll; mert itt nem egyes osztály határoz, hanem a testület és e szerint egyes osztályokból választatnak. A mit Sopron városa követe előadott, arra az a felelet, hogy az általa említett szám, vagy arány soha egyforma nem volt, sőt annyira változott, hogy a küldöttségben egyszer egy sem volt a vármegyék részéről, midőn máskor háromszor annyi is volt, mint a kir. városok részéről; a küldöttek számát pedig soha sem az egyes osztályok, hanem a testület maga határozta, vagy az elnök nevezte, a többség pedig azt elfogadta. Most a kerületekben elhatároztatott, hogy a küldöttséghez a városok részéről hatan választassanak: ezen határozatot ugyan itt fel lehet forgatni, mert a határozat kerületi volt, de nem az egyes osztályoknak, nem a királyi városoknak, hanem a többségnek. Azt, hogy a határozatot más alakban - mire példa nincs - nem úgy, mint eddig hoztuk, állítani nem merik; csak azt mondják, hogy a méltányosság kívánja, hogy a kir. városok részéről kilencz tag választassék. Igaz, a méltányosság megkívánja, hogy mivel a városok is adnak katonát, azoknak követeik is jelenjenek meg a küldöttségben; de kérdi: vajjon a KK. és RR. nem feleltek-e meg elegendően a méltányosságnak, midőn a tudakolódó küldöttséghez több tagot rendeltek választatni a sz. kir. városok részéről, mint az 1830-dik esztendőben voltak? Azon fenyegetés, hogy ha a kir. városok kívánsága el nem fogadtatik, a küldöttségben meg nem jelennek, nem látja mi alapon nyugszik és hova céloz, mivel ha nékiek itt azt mondani lehet, ugyanazt mondhatják minden törvénynél, akkor pedig azon anomalia keletkezik, hogy lehet kisebb szám, melynek ellenszegülése elégséges a többség határozatának megakasztására. Ily anomaliát képeztek ugyan a rómaiak idejében a „Tribuni Plebis»-ek, de Magyarországon Tribuni Plebis-eket nem ismerünk, és ha ilyenekre szükség lenne, azokat nem az így organisált, hanem a polgárok egész közönsége által küldött városi követekből választanánk. De nem is foghatja meg a szóló mit akarnak a városok követei ezzel elérni? Azt gondolják talán, hogy ez a kormány érdeké-

ben van? vagy talán azokat, kik a városok dolgait szívéükön viselik, ellenszegüléssel akarják szorosabban lekötni, vagy azt gondolják, hogy ez a mód lesz arra a legalkalmasabb, hogy legyőzzék az előítéleteket, melyek ellenök fennállanak? Nyomják csak el boszankodásokat és hideg vérrel fontolják meg a dolgot, s látni fogják, hogy a viszálykodás magvait ily csekély dologért elhinteni nem érdemes, nem czélszerű, sőt inkább czélt vesztő. A mi a veszprémi káptalan követét illeti, jussaikról aggódva, az 1830. esztendei gyakorlathoz kívánt ragaszkodni; a szóló azonban bátor kinyilatkoztatni, hogy midőn hozzájárult azon határozathoz, hogy a káptalanok részéről a tudakozódó küldöttséghez két tag neveztesse, eszébe sem volt, hogy az egyházi rend jussait csorbítsa. Minden választmány számát legczélszerűbben a dolog természete határozza meg; nevetséges dolog volna a bányászati tárgyakban a bányavárosok követei közül egyet, vagy éppen egyet sem, közülünk pedig, főképen a bányákkal nem bíró vármegyék követei közül, igen sokat nevezni; ellenben lehet tárgy, melyhez az egyházi rendből több neveztetetik, mint a vármegyékből, mivel a küldötteknek olyaknak kell lenniök, kiknek körébe tartozik a tárgy kezelése. Midőn a kerületekben az határozatott, hogy a városok részéről a négy helyett inkább hat, a káptalanok részéről pedig a négy helyett kettő választassék a tudakozódó küldöttségbe: a KK. leginkább azon tekintetből mentek ki, hogy a katonaállítás az egyházi rendet különösen nem érdekli, a városokat pedig jobban érdekli, s azt hitték, hogy az egyházi rend követei ily tárgyban kedvetlenül tanácskoznak; reményli ellenben, hogy a midőn a nevelés és egyházi intézkedés tárgya előforduland a káptalanok részéről, mivel azokban jártasabbak, többen fognak kineveztetni. Egyébkint nem is látja a szóló, hogy különös nyereség legyen, ha nem két, hanem négy tag lesz nevezve az egyházi rend részéről; mert ebből jusrányt következtetni nem akar sem ellenök, sem mellettök senki, sőt ha némelyek akarnának is következtetni, ellene szólana; azért most a kerületi határozat mellett marad.

A GABONA KIVITELÉT TILTÓ ESETEKNEK TÖRVÉNY ÁLTAL VALÓ MEGHATÁROZÁSÁRÓL.

I.

A KK. és RR. 1839. november 29-dikén tartott kerületi ülésekben tárgyalták Csongrádmegye fölterjesztését, melyben a megye előadván, hogy ő felségének kir. leiratában, «mely azon esetben is, ha az országban támadható szükség esetében a gabonának az országból való kivitele általános eltiltatnék, a külföldre szállítás végett a honi tengeri kikötőkben, avagy Károlyvárott már valóságosan összehordott gabonát az óvó intézkedések megtartása mellett ezen tilalom súlya alól kivétetni rendeli, hálás érzéssel ismerik ugyan el a honi kereskedés előmozdítása szándékának a belső szükség elhárításáról való gondoskodással párosítását, mindazonáltal aggodalma lévén, nehogy a kivihetés eltiltása önkényes és nem általános szükséghez mért legyen, azt kívánja, hogy mindenkoron a nemzeti vagyon garmad terheltetésével járó eltiltás esetei törvény által meghatározandó szabályokra szoríttassanak».

DEÁK FERENCZ: Pártolja a csongrádi indítványt, mert ez nem azt teszi, hogy a gabona kivitele általános tiltassék el, hanem mivel csakugyan lehetnek, a mint voltak is már az országban, oly szükség esetei, mikor a gabona kivitele káros lehet, azt kívánja, hogy az ily esetek törvény által határozassanak meg.

II.

Somssich Miklós azt kívánta, hogy az 1807: VI. t.-cz., mely a belszükség eseteiben a kivitel eltiltását a helytartótanácsra bizza, eltöröltessék. Hogy belszükség esetei legyenek, ez - így szólt - circulus vitiosus; legyenek jobb utaink, míveljük jobban földeinket, s nem lesz szükség. A gabona árának meghatározása, s annak kimondása, hogy ha azon fölül adatik az el az országban, már akkor a kivitel tilos, szintén nem czélszerű, mert megtörtént, hogy Árva és Trencsén megyében kukoricza csutkából ettek az emberek kenyeret, oly drága volt náluk a gabona, midőn ellenben az alföldön sertésekkel etették azt.

DEÁK FERENCZ: A somogyi indítvány is megegyezik azzal, hogy a gabona kivitele iránt törvény alkottassék, mert az 1807: VI. t.-cz. a szükség esetének meghatározását a kormányra bízván, ezt is csak más törvény által lehet eltörölni. Egyébiránt a gabona árának maximumát nem szükséges most meghatározni, mert ez a pénz forgásától is függ; meglehet, hogy a mi most nagy árnak tetszik, ha jobban kiterjed kereskedésünk, majd nem fog nagynak tetszeni. Azt sem látom - úgymond - circulus vitiosusnak, hogy lehetnek a statusnak belszükségei; mert ha igaz is, hogy az ipar növekedésével a nemzet gazdagsága növekedik, de a legjobb földön, a legmagasabb fokra hágott ipar mellett is, lehet oly terméketlen esztendő, mely szükségét hoz elő. Az iparnak eredménye nem az, hogy annyit teremjen a föld, mennyi a status szükségeire elegendő, hanem hogy jobban és több terem a mívelt földön, mint a míveletlenen. Az eldöntendő kérdés tehát az lehet, hogy vagy egészen meg kell szüntetni a gabona kivitelét tiltó törvényt, vagy azt a törvényhozás útján módosítani.

A DUNA JOBB VAGY BAL PARTJÁN ÉPÍTTESSÉK-E VASÚT?

I.

A KK. és RR. 1839. december 6-dikán tartott kerületi ülésében, a sérelmekről és kívánatokról folytatott tanácskozások alkalmával, tárgyalatott Pozsonymegyének kívánsága, hogy a mennyiben a Ferdinand császár nevű északi vasút igazgatósága fővonalától Pozsonyig szárnyvonalat szándékozik építeni, s ő felségéhez több ízben folyamodott azért, adja ki az engedélyt, hogy e vonal a Morva vizétől a fővonalig Ausztriának egy kis részén át vezetessék, azonban a folyamodvány siker nélkül maradt: kéressék meg ő felsége országosan az iránt, hogy az 1836: XXV. t.-cikk által kijelölt ezen vonalnak Ausztria egy részén keresztül vezetését engedje meg.

A tanácskozások közben megemlítették, hogy a Duna jobb partján, a budai oldalon, is szándékban van Bécsig vasút építése, melyre Sina György b. vállalkozik, míg a balpartit, a pesti oldalon, Ulmann társasága kívánja létrehozni.

DEÁK FERENCZ: Ha provincialis szellemből kellene kiindulnom, a Duna jobb partjabeli vasút mellett nyilatkoznám, mert megyémre és vidékére közvetlenül ez volna a hasznosabb; de ha mint törvényhozó közszempontból elfogulatlan kebellem veszem fel a dolgot, úgy találom, hogy mind a két vonal ellen lehet több fontos kifogást tenni. Lehet mondani, hogy a jobbparti szállításnál a Bécsig levő különféle vámok és accisák miatt a termékek ára tetemesen fog csökkenni; a balparti ellen pedig azt lehet mondani, hogy az északi fővonal, melylyel a kérdéses szárnyvonal összeköttetni czéloztatik, maga is oly rosszul van építve, hogy a dologhoz értők alig ígérnek neki néhány esztendő, sőt a rajta történt többszöri szerencsétlenségek miatt a kormány meg is intette már az igazgatóságot, hogy ha még több szerencsétlenség történik, elveszti szabadalmát, s ez az oka, hogy az északi vasút részvényei is alább kezdenek szállani, s meglehet, hogy ezen szárnyvonal megnyitása által akarják azokat emelni, s így agiotage lehet a dologban. Lehetne - mondom - fölhozni több ilyeseket is; de mellőzve ezeket, csak általános nézetekből indulok ki, s hasonló körülmények közt azt pártolom, a melyik hosszabb, jobb és biztosabb, s azért ily fokozatot állítok fel: A vállalkozók egyike Debreczentől Bécsig, másika Pesttől Bécsig ígéri vonalát vezetni. Ha már most mind a kettőnek létesülését hinném, bizonyosan a hosszabbikat pártolnám, valamint kisebb szakaszokban is inkább azt pártolnám, mely Gönyőtől Bécsig, mintmely csak Pozsonytól Bécsig visz; inkább pártolnám azt, mely Pestről Bécsig, mint a mely csak Gönyőtől Bécsig megy. Továbbá, ha hasonló esetben Debreczentől Pestig két vállalkozó volna, s az egyik elegendő kezességet adna, a másik nem, akkor ahhoz állanék, a melyik kezességet nyújt. Végre különböző esetben, az egyik vállalkozó vasutat kívánna csinálni például Gönyőtől Bécsig, a másik Pozsonytól Gänserndorfig, s ez elegendő garantiával bir, amaz pedig nem, akkor ehhez hajolnék, bár rövidebb vonalat akar, de mert inkább ad biztosítékot. Hanem én azt hiszem, hogy a Debreczen és Pest közti vonalra nézve alig van valaki a RR. között, ki velem együtt - tekintve a vasutaknak más országokbeli történetét, s hazánk ezen alsó részének statistikai és geographiai helyzetét, a fuvarnak e vidéken olcsóságát - álomnak ne tartaná azt, hogy itt valaha vasút létezhessen; ha pedig mégis találkozna olyan, a ki ezt hiszi, nem bánom, aludja tovább édes álmát, sőt adja isten, hogy az én éberségem legyen álom, a ki ezt nem hiszem, az ő álma pedig valósuljon. Épen úgy nem hiszem azt sem, hogy Sina a vasutat Bécsről egész Pestig vigye. A dolog tehát úgy áll, hogy a vasút inkább létesülhet Bécsről Pozsonyig, vagyis a másik parton Gönyőig, mint ugyanonnan Pestig, de odáig mégis inkább, mint Debreczenig. Ily helyzetben mire alapítsam elhatározásomat, midőn sem egyik sem másik részről biztosító adatot nem látok? Meglehet, hogy mind a kettő létesül; de mint törvényhozó a nemzetre nézve ily érdekes tárgyban bizonytalan lépést tenni nem merek, s valamint egy részről Sina kezébe monopoliumot adni nem akarok,

úgy más részről félek, nehogy a kérdésben forgó kis vonallal egy sokkal nagyobbbat öljek el. Még a parallel vasutak megállhatóságára nézve sem tudtam magamat elhatározni. Néhol a tapasztalás azt mutatja, hogy ez föl nem állhat, más esetben pedig monopoliumot szül. Mindezek oly lépések, a melyek következeiseire nézve a felelet terhét lelkiismeretemre nem vállalhatom. Ennélfogva azt hiszem, hogy miután itta positiv lépés nem kötelesség, én mint ovakodó ember következetes csak akkor leszek, ha sem egyikbe, sem a másikba nem avatkozom, hanem bizom mindegyiket a történetre. Most ugyan Pozsonymegye csak azt kívánja, hogy a magyar törvényhozás vesse magát közbe ő felsége előtt az északi vasúttársaság mellett azon kis részért, mely az ausztriai határra esik; én ugyan arra is ráállok, hogy Angliánál vetné magát közbe ő felsége a hasonló esetben; de mindaddig, míg egyik vagy másik, vagy mindkettőre nézve biztosító adatok által megnyugtatta nem vagyok, egyiket sem pártolhatom.

II.

Ugyanebben a tárgyban még egyszer szólott. A kérdés körül folytatott heves viták közben *Szentiványi Anselm*, nógrádi követ, utalt a pesti hídra, «a melynél a nemzet 87 évre megberetváltatott», s nem tartotta tanácsosnak, hogy vasútnak hasonló monopolium adassék. *Szluha Imre*, jász kun kerületbeli követ pedig úgy nyilatkozott, hogy szeretné ugyan, ha a Duna jobb partján is lenne vasút, de mikor a haza közérdekéről van a szó, azt tartja, hogy a törvényhozónak nem kell zsebe körül forgolódni kezével.

DEÁK FERENCZ: Nográd követének azt válaszolja, hogy ha hiba történt a híd kiadásánál, ez épen a miatt történt, a mit a RR. itt is tenni akarnak. A híd választmányának azt vetették szemére, hogy egyik vállalkozónak kedvezett a másik fölött, s ime most mi is épen így tennénk, ha adatok nélkül határoznánk. Szerettem volna - úgymond - felelni azokra, a mik itt mondattak, de fájdalmasan tapasztalom, hogy ezen tanácskozásokat az ingerültségnek egy különös neme vezérlette, mely ellen a legtisztább szándék sem volt képes magát a félreértéstől megóvni. Csupán a Jász-Kun kerület követének kívánok felelni. Én kezemmel soha zsebem körül nem forgolodtam, midőn a haza érdeke forgott kérdésben; tiszta keblemben tartottam mindig kezemet, s nyugodt lelkiismerettel húztam ki azt onnan. Adja Isten, hogy a kik e helyen mint a nemzet képviselői időnkint megjelennek, ezt szintén ily tisztaérzéssel mondassák. A mi magát a tárgyat illeti, gondolkozni kezdtem, nem volna-e jobb az angol rendszert követve, minden vállalatra specialis törvényeket hozni; de a mai tanácskozás arról győzött meg, hogy az Isten ettől őrizze hazánkat.

A TANULÓKNAK AZ ISKOLÁBÓL VALÓ KITILTÁSÁRÓL.

A KK. és RR. 1839. december 17-dikén tartott kerületi ülésökben tárgyalták Somogymegye kívánságát, hogy alkottassék törvény, mely szerint a tanuló ifjaknak az iskolából való kitiltása jövendőre szabad ne legyen, hanem vétségök büntetésére az egyetemeknek és lyceumoknak hatósági köre szélesíttessék, vagy a nagyobb kihágásokat a törvényszékek büntessék.

DEÁK FERENCZ: Az indítvány mellett ezek voltak erősségei: Először törvényphilosophiai tekintetben helytelen az olyan büntetés, mely nem a bűnöst, hanem az ártatlant sújtja, az ily kirekesztéseknél pedig épen ez történik, mert a tanulni nem szerető ifjú különben sem lesz büntetve az iskolából való kizáratás által, hanem büntetve lesznek leginkább a szegényebb sorsú szülők, a gazdagoknak elég módjuk lévén kitiltott gyermekeiket nevelők által taníttatni, pedig az állam épen a szegény szülők kedvéért állította fel a nyilvános iskolákat. Másodszor helytelen a kitiltási rendszer állami tekintetből. Ugyanis az iskolát az állam alapítván, természetes, hogy az mindennel közös. Mi következése van pedig az örökös kizárasnak Az, a mint már mondatott, hogy sok különben jeles elme míveletlen marad, a szív ki nem képez-tethetik, ennek pedig káros befolyása van az államra. A szóló nem azon főokát látja az örökös kitiltásoknak, melyet Borsod követe mondott, ne hogy t. i. a kitiltandó a többieket elrontsa; inkább Tolna követeint a tanítók kényelmében kell ennek okát keresni, mert ez a leg-könnyebb mód attól szabadulni, a kivel egy kissé nehezebb bánni; de nem azért húzza a tanító fizetését az államtól, hogy a maga kényelmének föláldozza az ifjú jövendőjét, hanem kötelessége inkább vezetni, mint elhanyagolni vagy örökre elfojtani az ifjú szívnek lángjait. Szükséges olykor a büntetés, de ez ne érje az ártatlant.

A VEGYES HÁZASSÁGOK TÁRGYÁBAN.

A KK. és RR. 1840. január 20-dikán tartott kerületi ülésökben tárgyalták a Lajcsák Ferencz nagyváradai és Szcitovszky János rozsnyói püspökök által a vegyes házasságok megakadályozására kiadott körlevelekből és egyházi rendeletekből eredt sérelmeket. *Beöthy Ödön*, Bihar megye követe, előadta, hogy Lajcsák Ferencz az elmúlt év márczius 15-ikén pásztori levelet bocsátott ki, melynek czélja a vegyes házasságok tökéletes megszorítása, a mennyiben a lelkipásztoroknak nyíltan meghagyatik, hogy intsek és figyelmeztessék hiveiket a vegyes házasságoktól való óvakodásra, azon elvből indulván ki, hogy ha az ekkép házasulni kívánó felek reversálisokat nem adnának gyermekeiknek a kath. vallásban leendő neveléséről, a lelkipásztorok tagadják meg hiveiktől az áldást. Ezen pásztori levél után adott ugyan a püspök Bihar megye rendeihez fölvilágosítást, de ez még tetézi a megbotránkozást, a mennyiben azt mondja: «most, midőn még huzamos évek alatt békesség uralkodik hazánkban, s egyezség létez a különböző felekezetű polgárok közt, most van ideje megtudnunk, mit adhatunk, mit várhatunk egymástól». Bihar megye rendei ezen pásztori levelet, mint a vallásbeli szabadságot biztosító 1790: XXVI. t. cz. ellen elkövetett sérelmet, ő felsége elé már három rendbeli fölratukban fölterjesztették, de orvoslást nem nyervén, a törvényhozáshoz fordulnak. «Nem tekinthetik ezt Bihar rendei másképp, mint nyilvános attentatumot és erectiot contra statum publicum. Azt kívánják, hogy a püspök illetén merész tettéért megbüntettessék, pásztori levelét visszahuzni köteleztessék, s hogy az ezen levél kihirdetése óta kötött vegyes házasságokra a papi áldás kiadassék, s ha az egyházi rend ezen megátalkodottságában továbbá is megmaradna, az 1790: XXVI. t.-cz. akkép módosíttassék, hogy a vegyes házasságokban az evang. papok köthessék össze a házas párokat, az innen születendő gyermekek pedig törvényesek legyenek». *Szentmiklósy Viktor*, Gömör megye követe, hasonló panaszt adott elő Szcitovszky János rozsnyói püspök ellen, ki a papságot a püspök és nem a törvény rendeleteitől függőnek állítván, az 1769: XXVI. t.-cz. ellenére a vegyes házasságokat akadályoztatta, Szkalnik kanonok munkáját, melynek minden sora a protestánsok gunyjára van intézve, kinyomatta, s ezek által a polgárok nyugalma annyira fölzavarta, hogy a megye a panaszoknak ebből kelt halmazát nem győzi elintézni.

DEÁK FERENCZ: Azon panaszok, melyeket Bihar és Gömör megyéknek érdemes követei a nagyváradai és rozsnyói megyés püspökök ellen most előnkbe adtak, fontosak és a törvényhozás figyelmét méltán magukra vonják. Nem pártnak, nem vallási felekezetnek kérdése ez, hanem a nemzeté, melynek kötelessége mindazt, a mi a törvények iránti tiszteletet, a polgárok békés nyugalma, s a népnek erkölcsiségét tárgyalja, komoly figyelemmel kísérni, s nekünk, nemzet képviselőinek, indulat és keserűség nélkül, de azon komoly méltósággal kell e tárgy fölött tanácskoznunk, melyet annak gyöngédsége és fontossága megkíván. Feszült figyelemmel olvastam én is azon körleveleket és egyéb irományokat, melyeket a panaszló megyék érdemes követei a kerületileg elhatározott közleírás útján e tárgyra nézve velünk közlöltek. Meleg érzéssel, de keserűség és elfogultság nélkül vizsgáltam meg minden sort, jót és rosszat hasonló figyelemre méltatva, mert czélom az volt, hogy véleményem e tárgy fölött részrehajlás nélküli lehessen, s nyíltan megvallom, fájdalmasan hatott reám azoknak tartalma. Nem szavak, nem egyes kifejezések, hanem a fölállított és oktatásképen előadott elvek azok, a mikről szólni akarok, s ezekre is egyedül a törvényhozás szempontjából kiindulva teendém meg észrevételeimet. Körleveleikben, s nyilvános oktatásaikban arra tanítják hiveiket az említett főpásztorok, hogy a vegyes házasságok a lélekre nézve veszedelmesek, hogy azokat a róm. kath. szentegyház soha helyben nem hagyta, s azoktól mindig idegenkedett, most is idegenkedik, azokat ellenzi, kárhoztatja; hogy a vegyes házasságokat róm. kath. papnak megáldani sem szabad, hacsak a gyermekek neveléséről reversálisok nem adatnak, s az ilyen megáldások eddig is egyenesen visszaélések valának. Nem akarok én ezen tanítás fölött theologiai fejtegetésekbe bocsátkozni, mert ezek tisztém, hivatásom köréhez nem tartoznak, s jelen tanácskozásunk tárgyai nem lehetnek. De ha a polgári törvényhozás szempontjából

tekintem is azt, olyannak találom, mit a vallásosságnak és erkölcsiségnek megrázkódtatása, a polgárok nyugodalmának megzavarása, s a törvények szentségének veszélyeztetése nélkül a status némán el nem nézhet. Minden politikai súlyosabb hiba századokon keresztül, s gyakran századok mulva boszulja meg magát iszonyu következeiseiben. Ilyen politikai hibának tartom én azt, hogy a polgári törvényhozások legnagyobb része a vallások között polgári különböztetések is állított fel, s egyiknek a másik felett kedvezve, gyakran egyiket a másikért üldözve, s hol tiltva, hol parancsolva, sokkal mélyebben avatkoztak a vallások feletti rendelkezésbe, mint ezt a polgári társaság közérdeke megkívánta. Alig van nemzet a világon, mely ezen hibának súlyos és többnyire véres következeiseit sok viszontagságok hosszú során keresztül ne érezte volna. Mindezek hihetőleg onnan eredtek, hogy a legtöbb polgári társaságoknál többetkevesebbet theokratia volt első kezdetben az uralkodás formája. De már a hiba megtörtént, s nincs egyéb hátra, mint annak fájdalmas következeiseit enyhíteni, s a rosszat, károsat javítani. Nem a vallást kell a statusnak védelmezni. Az isteni vallás emberi védelemre nem szorult. Hanem a tiszta vallásosságot kell emelni és terjeszteni, mert ez a nép erkölcsiségének, s ez által a nemzet boldogságának legerősebb támasza. A vallást tekintve, két súlyos csapás sújthatja a polgári társaságot: egyik a fanatizmus, a másik a vallástalanság. A fanatizmus borzasztóan hibás felfogása a vallás szelid lelkének és tiszta tanításának, mert hogy a hitet terjeszse, a szeretetet gyilkolja meg. Jaj azon nemzetnek, melynél a nép tömegét, vagy a hatalmasok kebelét fanatizmus foglalta el; dűlva van ott a nemzet boldogsága, gyűlölség a jelszó, s az üldözöknél léptein vérszemek támadnak. A népnek vallástalansága pedig lassan, de halálosan maró féreg, mely a polgári társaság erkölcsi életének gyökérén rágódik, földűlva mindazon erős de szelid kötelekeket, melyekkel a vallás az erkölcsiséghez kapcsolja a népet; megfosztja a polgári társaságot a törvények szentségének titkos, de legbiztosabb őretől: a tiszta és nem egyedűl formákban mutatkozó, hanem a szívben gyökerezett vallásnak és lelkiismeretnek intő szavától. De szívűnkbe öntötte a mindenható legszebb áldását, a szelid szeretetnek meleg érzését, s ez azon vezércsillag, mely a két örvény között biztosan vezeti a jó embert. A ki az emberek kebelében a szelid szeretetnek szent érzését elnyomni vagy gyengíteni akarja, átkot szór az emberiségre, s átok kíséri emlékezetét. Krisztus isteni vallásának legszebb alapja a szeretet, s a kinek kebelében Isten és emberek iránt lángoló forró szeretet nem lakik, az Krisztusnak isteni vallását csak külső formákban gyakorolja, de szíve vallást nem ismer. A vallás tiszteletet parancsol a polgári törvények iránt, s a ki ezen tiszteletet példájával és oktatásával sérti vagy gyöngíti; az nem az isteni vallás szelid értelmében cselekszik. A vallás csak a lelkiismeret fölött uralkodik, a vallás csak a bűnt kárhoztatja, s a mire kimondja kárhoztató ítéletét, azt bűnnek tartja. Midőn tehát a nagyváradi és rozsnyói püspökök egyházi rendeleteikben és körleveleikben a vegyes házasságokról a vallás nevében szigorúan és kárhoztatólag szólanak, más alakban csak azt tanítják, hogy azokat a vallás bűnnek tartja. Törvényeink pedig, különösen az 1790. esztendei XXVI. t.-cz. a vegyes házasságokat nem csak nem tiltják, sőt határozottan pártolják, mert azt rendelik, hogy azok soha semmi szín alatt ne gátoltassanak s azt parancsolják, hogy róm. kath. plébánosok előtt köttessenek. Félszázad folyt már le ezen törvény alkotása óta, s fél századig a vegyes házasságokat vallásunk papjai és főpásztorai nem kárhoztatták, sőt azokat maguk megáldották, dispensatiókkal és egyéb hozzájárulásukkal maguk elősegítették. Sem az iskolákban, sem az egyházi nyilvános oktatásokban közönségesen nem tanították, hogy vallásunk a vegyes házasságokat ellenzi és kárhoztatja. S ezen fél század alatt számos polgár, meg levén győződve, hogy a mit a törvény pártol, az bűn nem lehet, tiszta lélekkel vegyes házasságokat kötött, s ime fél század mulva föllép hazánkban két főpásztor, s azt, a mit polgári törvényeink határozottan pártolnak, a vallás nevében kár hoztatva, bűnnek bélyegét nyomja törvényeink rendeletére, fölzavarja sok ezer háznépnek lelki nyugodalmát, kétkedésnek, aggodalomnak, sőt gyűlölségnek magvait szórja el hivei között. A róm. kath. vallásnak új dogmái nem támadhatnak, mert fő elve:

dogmáinak változhatatlansága, s a mi azelőtt dogma nem volt, az dogma most sem lehet. Ha tehát dogma volna az, mit a két főpásztor a vegyes házasságokról tanít, akkor borzasztó véték volt a magyar egyházi rendtől, arról fél századig hallgatni, s hallgatása, sőt hozzájárulása által eszközölni azt, a mit már most bűn gyanánt kárhoztat. Ha pedig ez nem dogma, hanem kétség és vitatás alatt levő theologiai kérdés, akkor iszonyú volt vitatási buzgóságból annyi szeretetet, annyi nyugalmat és boldogságot földűlni. Minő lelki állapotba helyezték ezen főpásztorok körleveleik által vegyes házasságban élő hiveiket? Azok, kik vallásos buzgósággal hiszik a főpásztor szavát, elborzadnak attól, hogy éltöknek azon szakaszát, melyet boldognak és ártatlannak véltek, bűnben töltötték el; iszonyodva tekintenek házastársukra, kivel eddig az élet gondjait és örömeit hiven osztva nyugalomban, szeretetben éltek, s ártatlan gyermekeiket bűn magzatnak, bűn tanuinak fogják nézni; keserű átkokat fognak szórni a törvényre, mely a bűnt pártolta, s átkozni fogják azon egyházat, mely őket a vallás ágazataira oly rosszul tanította, s azon egyházi férfiat, ki házasságukat megáldotta. S midőn a természet legszentebb kötelékei széttépetnek, miután a szeretet és a törvények iránti tisztelet keblükben így meggyilkoltatott, a vélt büntől még visszalépniök, házastársukat elhagyniök, s a házassági összeköttetést fölbontaniök sem lehet, s a bűnnek nyomasztó érzetével lesznek kénytelenek a bűnt folytatni: mert hogy azt akarják, azt merjék ezen főpásztorok tanácsolni, hogy minden vegyes házasság most azonnal fölbomoljék, azt szívökről, szelid érzéseikről hinni nem fogom. Azon hivek ellenben, kik a főpásztorok ezen tanításán kételkednek, vagy azt épen nem hiszik, idegenkedni fognak azon egyháztól, mely ma már bűn gyanánt kárhoztatja a mit ez előtt fél századon keresztül megengedett, sőt hozzájárulásával előmozdított; idegenkedni fognak azon főpaptól, ki polgári törvényeink szentségét a vallás nevében lealacsonyítja; ki mindazon polgárok fölött, kik vegyes házasságban élnek, s kik között számos nagy tekintetű, jeles és erkölcsös férfiak vannak, mindazon egyháziak felett, kik eddig a vegyes házasságokat megáldották, öntársai fölött. kik vele még eddig egy értelemben nem voltak, egyszóval az egész magyar anyaszentegyház fölött, melyet visszaéléssel vádol, szeretet és kimélés nélkül töri el a kárhoztatás pálczáját. Ezen idegenkedés meghűti a vallásos érzelmeket, s így az említett körlevelek szeretet és kimélés nélkül kárhoztatva, törvényt és törvények iránti tiszteletet megrontva, sok polgárnak lelki nyugalmaát fölzavarva, sok háznépnél a szeretet szelid kötelékeit eltépve: áldás helyett átkot hoznak a hívekre, mert egy részről a fanatismusnak örjögő vad lelkét költik föl, más részről a vallástalanság magvait szórják el. Meg vagyok én győződve, hogy az említett főpásztorok a vallásos buzgóságnak helytelen hevében felejték minden oldalról megfontolni rendeleteiknek és tanításaiknak erkölcsi következtéseit, mert ha ezt tették volna, ugyanazon vallás, mely, úgy hiszem, szívükben él, isteni alapítójának szelid példájával több szeretetre, több kimélő tartózkodásra intette volna őket. Polgári tekintetben különös figyelmet érdemel az, hogy az 1790: XXVI. t.-cikknek azon rendeletét, miszerint a vegyes házasságokat soha semmi szín alatt gátolni nem szabad, s azoknak a róm. kath. plébánosok előtt kell mindig köttetni, a törvény alkotásától fogva maga az egyházi rend is hazánkban mind ez ideig oly értelemben teljesítette, hogy az egyházi áldást a vegyes házasságokra is elmondotta: s most mégis az említett két főpásztor a törvényt önkényesen és egyoldalulag ellenkezőképen magyarázza, tiltják papjaiknak a vegyes házasságok megáldását, holott azt tagadni csakugyan nem lehet, hogy ezen tilalom által a törvény rendelete sikertelen leend, mert az áldás megtagadása is a buzgó népre nézve súlyos gátat foglal magában. Fájdalmas valóban, midőn a polgári törvények iránti tiszteletet oly férfiak csökkentik, kik polgári állásuknál fogva is kötelesek volnának a törvények buzgó és hatalmas örjei lenni; fájdalmas, midőn azon hatalom, mely a világi fényt, tekintet és nagyobb hatást az államtól nyerte, hivatalos befolyásával törekedik a polgári törvények rendeleteit a vallás parancsolatival egyenes ellenkezésbe hozni. Hazánkban a fejedelemnek úgy is mint apostoli királynak placetumi joga van, s az ő királyi engedelmével a római szentszékek rendeleteit sem szabad az

országban kihirdetni, s ime most mégis két főpásztor a törvény ellen, a törvény értelmében eddig követett gyakorlat ellen, önhatalmával hirdet és rendelkezik a vegyes házasságokról. A polgári törvényeket tiszteletben tartani, s azoknak engedelmeskedni az egyházi rend is köteles, s annak sincsen hatalmában a törvény értelmét önkényesen magyaráztatni. A ki hivatalának törvényszabta kötelességeit önlelki meggyőződésével megegyeztetni nem tudja, mondjon le inkább arról; de hivatalának hatalmát a törvény sérelmére, s a törvények iránti tisztelet csorbítására használnia nem szabad, s ha ezt cselekedné, az államnak szoros kötelessége a félrelépőt a törvény korlátai közé utasítani. A felhozott tekintetekből tehát sérelmeseknek, sőt erkölcsi következtetéseikre nézve fölötte károsaknak is tartván az említett főpásztorok egyházi rendeleteit, s fölhozott körleveleit, azok iránt fölirat útján orvoslást eszközölni szükségesnek látom. De büntetést, kivált a közállomány elleni föltámadásnak büntetését, melyet némely érdemes követek említettek, föliratunkban kérni jónak nem vélném. Higyjük inkább azt, hogy az említett főpásztoroknak menthetetlen lépései vallási buzgalom helytelen hevéből származtak, de közállomány elleni támadás vétké szándékuk tisztaságától távol volt. Higyjük inkább a súlyos hibát, s ne keressünk szántsándékos vétket. A közállomány elleni támadásnak iszonyú vádjával csak félve, s fölötte vigyázva kell előállani. Hiszen most is azért folynak még sajgó keblünk fájdalmának keserű könnyei, hogy rokonink, barátink, polgártársaink ellen azon iszonyú vád alap nélkül oly pazar kézzel szóratott. Nem büntetést kívánok tehát most sürgetni, hanem azt óhajtom, hogy föliratunkban panaszainkat előadván, sérelmeinket kifejtván, ő felségét kérjük meg, méltóztassék törvényeinknek a vegyes házasságokról szóló rendeletét teljes kiterjedésében szorosan megtartatni, az említett főpásztoroknak törvényt sértő rendeleteit úgy is mint apostoli fejedelem legfőbb hatalmával megsemmisíteni, s őket szigorúan oda utasítani, hogy a törvényeknek s a törvények iránti tiszteletnek-sérelmével kiadott körleveleiket visszavegyék, s ez által a polgárok megzavart lelki nyugalmát helyreállítsák, jövődre pedig a törvénynek minden efféle tetteleg egyoldalú és önkényes magyarázatától tartózkodjanak. Én tehát felíratra és pedig ily értelemben készítendő felíratra szavazok.

A JOBBÁGYOK VÉGRENDELKEZŐ JOGÁRÓL.

A KK. és RR. 1840. január 30-dikán tartott országos ülésének napi rendjén volt a jobbágyok örökösödése iránt készült törvényjavaslat. A kerületi szerkezet 3. §-a így szólt: «a jobbágy azon javokról, melyek örökösödés útján szállottak reá, semminemű végrendelést nem tehet». A választmány javasolta 3. §. pedig a következő volt: «a jobbágy azon javokról, melyek örökösödés útján szállottak reá, csak özvegyének tartására és gyermekeinek osztályára nézve tehet végrendelést. Ilyen végrendelésben egyik vagy másik gyermekének a többi fölött kedvezhet ugyan az ősi javakból is, de azokból egyik gyermekét sem szoríthatja kisebb részre, mint a mennyit az egyenlő osztály esetében egy gyermekrésznek hason fele tett volna».

DEÁK FERENCZ: A felolvasott kerületi szerkezetben új nemét látja az ősiségnek a jobbágyok közt, melyet ő részéről nem pártolhat és minthogy a nemes embereknél is kívánná, hogy bizonyos feltételek alatt az apa rendelkezhessék az örökségben kapott javak felett is, annál inkább kívánja, hogy ezen ősiség a jobbágyok közé be ne hozassék, hanem hogy az apa az örökségben is szabadon rendelkezhessék gyermekei és özvegye közt, nem pedig gyermekeinek kirekesztésével egy idegennek számára. Ezt pedig két okok ajánlják leginkább: 1-ör a szülők iránti vonzódás; 2-or a nemzeti ipar. Mi az elsőt illeti, ha az apa elöregedett és elgyengült és a gyermekei tudják, hogy az apa halála után az örökségben kapott vagyon mindnyájok között egyformán fog felosztatni, elöregedett apját segíteni egyiknek sem leszen ösztöne, s ez által a telek elpusztul s az erkölcstelenség előmozdítottatik; holott ha az apa az örökségben kapott vagyonnak is egy részében szabadon rendelkezhetnék, s gyermekeinek körülötte tett fáradságát megjutalmazhatná, gyermekeinek valamelyike megmaradván atyjánál, őt öreg napjaira ápolgatná, a telket pedig az elpusztulástól megmentené. Igaz, hogy erre az az ellenvetés, hogy ez nem tisztán fiui szeretet, hanem önérdek keresése; azonban moralisáljunk bármennyire, az ember csak ember marad s érdekek vezérlik őt, és ha a fiu önéréből is fogja az apját ápolgatni, az nékie még is jól fog esni. A másik ok, a mely ezt javasolja, a nemzeti gazdálkodás, mert ha az apa tudja azt, hogy holta után telkiben a fia marad, sokkal más javításokat tesz akkoron, mint midőn több gyermekei lévén, előre látja, hogy iparkodása és szorgalma gyümölcsét más éldelendi. Erre ugyan az vettetik ellen, hogy az eladás esetében a vevő a javításokat megfizetendi. Ez igaz. Vannak azonban oly javítások, melyek csak idővel gyümölcsöznek; ilyenek például a gyümölcsösök, melyek ha fiatal korukban becsültetnek, csak igen csekélyben számíttatnak. Már ha az apa tudja, hogy holta után telke el fog adódni, az ily javítások nemére nem igen nagy ösztöne leszen, mert nem vigasztalhatja magát azzal, hogy holta után iparkodásának gyümölcsét fia éldelheti. Ebből tehát látszik; hogy a felolvasott szerkezet nem csak erkölcstelenségre utat nyit, hanem a nemzeti gazdálkodásra is káros következzel vagyon. E szerint tehát az volna e részbeli kívánsága, hogy a jobbágy az örökségben kapott vagyonnak e részben is szabadon rendelkezhessék, úgy mint az ezen tárgy kidolgozására kirendelt választmány javallotta. Rendelkezés által a vagyon nem csak hogy nem veszt, hanem nyer, mert javíttatni fog; institúcióinkkal meg nem ütközik és nem káros, mert ez más európai nemzeteknél is jó sikerrel gyakoroltatik: mi végből ezen 3-ik szakaszt egészen úgy kívánja szerkesztetni, mint az a választmányi javaslatban foglaltatik.

A MEZEI RENDŐRSÉGI BIRÓSÁG HATÁSKÖRÉNEK KITERJESZTÉSÉRŐL A NEMESEKRE.

A KK. és RR. 1840. január 30-dikán tartott országos ülésének napi rendjén volt: a mezei rendőrségről szóló törvényjavaslat. *Emődy János* a 3. §. rendelkezésének, mely szerint a kir. városokban lakozó nemesek a mezei rendőrségre nézve a városi hatóság alá vettetnek, mint olyannak, mely a nemesek jussait csonkítja, kihagyását indítványozta, s annak kimondását kívánta, hogy a nemességre nézve az 1649: XLV. t.-cz. rendelete a maga épségében fönmarad.

DEÁK FERENCZ: Meg nem egyezhetik azon elvben, hogy a kir. város határában okozott károk a szolgabíró által ítéltessenek, mert akkoron ezen egész t.-cz. foganat nélkül leend, minthogy könnyen általláthatni, hogy a kir. városok határaiban a becsültetést a szolgabírónak megengedni nem fogják. De különben is a mezei rendőrségnek célja az lévén, hogy a kárpótlás rögtön eszközöltessék, ezen cél el nem érethetik akkoron, ha a bírót még más helyen keresni s utána várakozni kell. Végre, ha a rendek akkoron, midőn territorialis a kérdés, a jurisdictiókat elválasztják, ekkép nem csak a jurisdictiók hatósága összezavartatik, hanem egyszersmind a városoké csonkíttatik is. Ugyanazért, ha ezen t.-czikknek foganatját akarják, szükségesnek tartja, hogy a városi határokbán okozott károkra neve a nemes is a kapitány hatósága alá rendeltessék, ezt pedig annál is inkább, mert a mint majd a váltótörvényben látni lehet, ezen jurisdictiók elválasztását eszközölni épen nem lehet. Ha tehát a rendek már itt a jurisdictiók elválasztását és megkülönböztetését kijelentik, tart tőle, hogy oly elvet mondanak ki, mely a váltótörvényt, s az abból ígért szép reményeket füstbe oszlatja. Ugyanazért kívánja, hogy a nemes is az okozott károkra nézve a városi hatósági biráskodás alá rendeltessék.

A KATONÁK MEGAJÁNLÁSÁNAK ELHALASZTÁSÁRÓL.

A KK. és RR. 1840. február 4-dikén tartott kerületi ülésében *Nagy Pál* emlékeztetett arra, hogy midőn a KK. és RR. elhatározták, hogy mindaddig, míg a szólás szabadságán ejtett sérelem ő felsége elé nem terjesztetik, az ujonczok tárgyában az ajánlást jóváhagyás végett föl nem küldik, kimondották azt is, hogy az ezen határozat következtében adandó utasítások elvárására hat heti határidő engedtetik, melynek elteltével az ujonczok tárgya tanácskozás alá lesz veendő. Eltelvén e hat hét, indítványozza az ujonczok tárgyának azonnal való föl vételét; a sérelmek hitelesítése pedig a délutáni órákban történjék.

DEÁK FERENCZ: Előttem nem volt ugyan váratlan a soproni indítvány, de nem vártam azt, hogy oly életkérdésképen terjesztessék elő, hogy e miatt minden már folyamatban levő más tárgy megszakíttassék. Valóban aggódnunk kell, látván a dolog menetelét, hogy ha az ajánlás tárgyába belebocsátkozunk, nem fognak-e bennünket még tovább vinni, mielőtt sérelmeink felterjesztetnének. Én e tárgyban kimondtam már azon véleményemet, hogy mindaddig, míg a szólás szabadságbeli sérelmek orvosolva nem lesznek, addig az ujonczok ajánlásába nem bocsátkozom. Látván azt, hogy némelyek e tárgyat annyira sürgetik, méltán lehet óvakodnunk, mert a kit a kigyó megcsipett, az a gyíktól is fél. Végte ré azt leszünk kénytelenek tapasztalni, hogy az országos végzésben sem lelhetünk többé biztosítást arra, hogy szólásszabadságbeli sérelmeink a katonaadásbeli felirattal felterjesztessenek, midőn azon sérelmek iránti harmadik üzenetünket a főrendekhez még által nem küldöttük. De nem is hiszem, hogy akkor, midőn a katonaadás tárgyának föl vételére a hat heti időt magunknak kitűztük, valakinek eszébe lett volna, hogy a mint a hatodik hétnek utolsó óráját elveri a harang kalapácsa, akkor mindjárt minden már pertractatio alatt levő más tárgyat félre tegyünk, s tüstént a katonaaajánlásba ereszkedjünk. E tárgynak ily sürgetése azon gyanut támaszthatja bennünk, hogy nem fognak megelégedni csupán a határozat meghozásával, csak azért, hogy az asztal fiában heverjen, hanem sürgetni fogják annak minél előbbi felterjesztését is. Ami a folyamatban levő tárgyaknak az előbbi országgyűlés példájára délutánonkinti hitelesítését illeti, ezt a jelen országgyűlésen tenni nem lehet, mert jelenleg is több választmány tartja délután ülését; s arra számolni nem szabad, hogy hiszen elég, ha minden megyének csak egy követe van is jelen a hitelesítésen, mert van megye, melynek mindkét követe el van választva egyik vagy másik választmányhoz, azt pedig legalább diplomacice nem lehet kimondani, hogy egy megye követei nélkül is lehet tanácskozni. A szóló tehát azt javasolja, hogy a már felvett tárgyak végeztessenek be, a sérelmek hitelesíttessenek, s aztán legyen szó a katonaadás tárgyról.

A TANÁCSKOZÁS MEGZAVARÁSÁRÓL.

A KK. és RR. 1 840. február 5-dikén tartott kerületi ülésében *Kende Zsigmond*, Szathmármegye követe, kit azért, mert február 4-dikén a katonaaajánlás tárgyának föl vételére szavazott, a terembe léptekor többen sziszegéssel fogadtak, panaszkodott; hogy «meggyaláztatik».

DEÁK FERENCZ: A mit Szathmár követe felhozott, azt tanácskozás tárgyává tenni nem akarom; de sajnosan kell kijelentenem, hogy a haza szent ügye, melyért mi küzdünk, sokkal magasb, mint sem ily kigyó sziszegésre, ily gyáva fegyverre volna szüksége: ugyanazért, kik a tanácskozások folyamát így megzavarják, inkább ártanak az ügynek, mert azt méltóságából a porba alacsonyítják, s e türelmetlenség reactiót szül. Részemről ezt helyben nem hagyom, azonban tanácskozás tárgyaúl tenni nem akarom.

A KATONÁK MEGAJÁNLÁSÁRÓL.

A KK. és RR. 1840. február 5-dikén tartott kerületi ülésének napi rendjén volt: a katonák megajánlásának ügye.

DEÁK FERENCZ: Tegnap a többség határozata belevitt bennünket az e tárgy feletti tanácskozásba, ma pedig már felolvastatván a királyi előadások, leiratok és az országos választmány jelentése, felhíva érzem magamat a dolog érdeméhez szólni. Zalának rendi kötelességüknek ismerik a polgári társaságnak mind bel-, mind külbátorságára felügyelni, mert azt hiszik, hogy erről gondoskodni első feladata a közállománynak. Azonban, mint ez az országos választmány jelentéséből kitetszik, hazánk külbátorságát veszély nem fenyegeti, körülünk mindenfelé mély csend és béke van, úgy; hogy a jelen fennálló katonaság a külbátorság fentartására elegendő. A királyi biztos legalább ismételt felszólításra sem tudott a külviszonyokra nézve semmi szükségét előadni. Ellenben belbátorságunk hogy áll? A törvények szentsége megsértve, még pedig maga a végrehajtó hatalom által van megsértve, melynek kötelessége volna azokat nem csak megtartani, hanem mások által is megtartatni; pedig szomorúbb helyzet nem lehet; mint midőn épen azon hatalom, melynek kezébeadatott. a törvények megtartására való felügyelet, önmaga szegi meg azokat. Hazánkban a törvények tisztelete többé fenn nem áll, mert maga a kormány nem ismeri meg a törvény iránti tiszteletet. Látjuk, hogy a legtisztább törvényt, melyet félremagyarázni nem lehet, oly módon játsza ki, mely csak guny magára a végrehajtó hatalomra; mert, hogy a hatalmas ausztriai vagy magyar kormány nem tudja egy főispánnal megtartatni a törvényt, valóban szégyenére válik. Ha ezt így szárazon, minden phrazisok nélkül akármely európai ujság leírná, meg vagyok győződve, hogy többet ártana az ausztriai kormánynak, mint minden vélt összeesküvések. Törvényünk rendeli, hogy Kraszna, Zaránd, Közép-Szolnok és Kővárvidéke a jelen országgyűlésre meghivassanak. Ezen törvény egy részben teljesített ismert Kraszna és Zaránd követi meghivattak és jelen vannak, sőt Közép-Szolnokhoz is megküldetett a meghívó levél, azonban csak azért, mert a középszolnoki főispánnak nem tetszett követet választatni, azon megye képviselői, mindez ideig meg nem jelenhettek. Kővárvidéke pedig meg sem hivatott. Vagy gyenge a kormány a törvények teljesítésére, és akkor hatalom nem való kezébe; vagy nem akarja megtartatni a törvényt, és akkor, mint kötelességét nem teljesítő kormány, nem számolhat a nemzet bizodalma és szeretetére. Kérdelem továbbá, hogyan áll a szólás szabadsága? Nemde polgártársaink közül olyanok vétettek szigorú kereset alá, olyanok büntetettek, kikre törvényeink rendelete szerint nem lehetett volna büntetést mondani? Itt a kormány hatalmat akart gyakorolni, hogy tekintélyét fentartsa, mert azt hitte, hogy ha a kormány iránti tisztelet elvész, az egész alkotmány veszedelemben forog. Szép a kitűzött cél, csak az kár, hogy nem jól alkalmaztatott; mert csak akkor kívánhatja meg a kormány, hogy tiszteltessék, ha maga példát nem ad a törvények megszegésére. Vajjon minden nota, actio képes-e visszahozni azon tiszteletet; melyet elvesztett a kormány csak az által, hogy egy főispánnal a törvényt nem tudja, vagy nem akarja megtartatni? Nem tudhatjuk ugyan, meddig tart a béke kívülről, de midőn látjuk, hogy a külbátorságot jelenleg semmi nem fenyegeti, ellenben belbátorságunk, mely a törvények szoros megtartásában áll, tetteleg meg van zavarva: mi ilyenkor kötelessége a státusnak, és különösen a nemzet képviselőinek? Az-e, hogy a külbátorságnak, mely veszélyeztetve nincs, megerősítésére mindjárt ujonczokat ajánljanak, vagy pedig a felzavart belső bátorság helyreállításáról gondoskodjanak? Azt hiszem; hogy. előbb ezt kell teljesíteni, és csak akkor, midőn a nemzet vérző sebei orvosolva lesznek; mikor a megzavart csend az ország kebelében visszaállítatik: akkor kell a külbátorságnak jövőendő nagyobb biztosításáról gondoskodni és intézkedni. Hiszen, ha valaki azt mondaná, hogy különbség nélkül minden sérelem elébb való,

mint a külbátorságról való gondoskodás, az egészen más volna, és én azzal egyet nem értenék; de oly sérelmekről van szó, melyek az egész állományon általszövődnek, és a melyek ha nem orvosoltatnak, hiába őriz minket kívülről akárhány katona, de belbátorságunk és nyugalomunk ez által helyre nem áll; hiában az erősség kívülről, ha belső állapotunk oly nyomorult lesz, mint a mostani. Én a statust sok katonával terhelni nem is tartom jó politikának, és azt hiszem, hogy Európa felvilágosodottságához csapásul kötötte azt a sors, hogy a statusok naponkint neveljék állandó katonaságuk számát; csak úgy ne járjanak utoljára, mint az a gyáva lovag, ki önvédelmére annyi fegyvert szedett fel magához, hogy végre a nagy teher alatt lova összeroskad. Európában alig van status, mely ne nyögne a roppant adósság terhe alatt, és mégis szaporítani törekszik azon emberek számát, kiket alig győz tartani, holott csak egy közönséges gazda is számot vet magával, hogy hány embert tarthat ki gazdaságából. Számptalan munkás kéz elvonatik ez által a statustól. El merem mondani, hogy sok országot boldogabbá tett volna egy-két háború, mint az állandó katonaság tartása. Midőn a kormányok fegyveres erővel övedzik körül magukat, elfelejtik, hogy a status ereje nem egyedül a fegyverek számában áll. Róma nem, a pratoriánusok idejében volt a leghatalmasabb. Ha a kormányok magokat erősekké akarják tenni, kössék össze önérdékeket a nemzetével, igyekezzenek oda vinni a nemzeteket; hogy ne örömet cseréljenek sorsot; mert urat cserélni a nemzetek készek, de jó sorsot senki örömet fel nem cserél. Vajjon gondoskodott-e már kormányunk arról, hogy azon 10 millió ember, azon néposztály, mely a hazát védi, ezt szeresse, a hazához szorosabban kapcsoltsák és annak védelme érdekévé tétessék? Van-e azon néposztálynak bizodalma a felsőbb osztályok iránt? Vajjon magok a királyi városok nem oda állanak-e s szerethetik-e azon zsibbasztó állapotot, melyben a kamarai hatalom alatt nyögnek? Akár mit mondjon szájuk, hallom szivökből a kiáltó szót, hogy itt az idő, midőn kormány és nemzet intézkedjék rólok. Hát azon status, melynek képét viseljük, nem panasz-kodik-e újabb meg újabb veszteségén szabadságának? Van-e csak egy órányi nyugalomunk; van-e biztosítva személybátorságunk? Nem egy lassu halál rágja-e polgári létünket? Vigasztal-e bennünket csak egy kedvező kir. leirat? Azt mondhatná talán valaki: hiszen ha minden nehézségek elhárítva nincsenek is, de csakugyan haladunk. Igenis haladunk, de ez önmagunk munkája, sőt még ennek is mennyi akadályok gördíttetnek elébe! A kormány felszólítása következtében nem akartunk-e a mult országgyűlésen segíteni az adózó nép sorsán, és most a katona-élelmezés tárgyában nem azt hordoztuk-e szemünk előtt; nem vagyunk-e készek a Duna szabályozására? És midőn mindezekről a legnagyobb óvakodással intézkedni kívántunk, egyszer megérkezik az aranyalma - a királyi leirat - mely nem egyéb, mint Eris almája köztünk; mert csak annyi, mintha azt mondaná; hogy: veszszetek ti előbb össze az osztályon magatok közt provincialis érdekeitek miatt, majd azután én elintézem a többi. Ha magunk tettünk volna így, ezt a kormánynak el kellett volna hárítani és megelőzni, nem pedig azt, mit mi gondosan kikerülni akartunk, veszekedés tárgyául közinkbe lökni. A Duna szabályozására nézve se reménylünk óriási sikert. Ez iránt kértük az adatokat, s mit felelt a kormány? Hogy adatai ugyan vannak, de mappája még nincs. Már én azt gondolom, hogy mappa nélkül adatokkal birni egy kissé képtelenség. De mit mond továbbá a királyi leirat? Ezt: csak ti adjatok pénzt, a szabályozás aztán az én gondom. És ki által fogja szabályoztatni? A helytartótanács által. Már ha valakinek, a ki dolgaink állását nem ismeri, előadnám, hogy a helytartótanács mennyire el van foglalva, mennyi van rábizva hatalom nélkül, és mégis Dunánk szabályozását is rá akarjuk bízni, lehetetlen, hogy hahotára ne fakadjon. A helytartótanácsra biznánk oly roppant administratiót, melyre még eddig egyebet nem bízunk, mint a politico fundacionalis cassák kezelését, s mégis, meg kell vallani, hogy Európában nem megy rosszabbul gazdaság, mint épen ezen jószágokban. Ily helyzetében a dolognak előre láthatjuk, mit várhatunk hazánk jobblétére nézve a Dunaszabályozástól is. Nagyon kár előre gunyolni; emlékszem, hogy az ezen tárgy feletti tanácskozások alkalmával

azt jövendölte valaki, hogy utoljára is a magunk pénzén fogjuk szabályozni a Dunát; de ime a kormány ezt sem engedte meg, hanem azt mondja: majd reguláztatom én a ti pénzeteken. Nem a legnagyobb guny-e ez a nemzetre? Ezek szülnének bizodalmat a nemzetben? Korántsem; ezek elfojtják a polgári társaság minden osztályában a kormány iránti tiszteletet és a bizodalom utolsó szikráját is, pedig csak ott erős a haza és biztos minden megtámadástól, hol minden osztály szívesen teljesíti polgári kötelességét; a mely nemzet csak urat cserél és sorsát nem javíthatja; az soha boldog nem lehet. Arra kellene a kormánynak törekedni, hogy minél többek érdekévé tegye a haza közjavanak előmozdítását. Ragadja meg maga a kormány a haladás zászlóját és vigye azt előttünk; menjen előre a népek boldogításában, és mi követni fogjuk; örömet tesz ki-ki mindent, örömet teszek én is, a mi csekély erőmtől kitelhetik; de ne éljen vissza hatalmával, mert így bizodalomra nem tarthat számot. Minden bajaink közt tehát első: megszerezni az elvesztett belső bátorságot, mely veszedelemben forog, sőt egészen fel van dűlva. És én kijelentem, hogy midőn polgártársaink ártatlanul a börtön falai közt szenvednek; a sérelmek iszonyú tömege csak mintegy nevetség tárgyául vétetik; a status belső élete ily állapotban sínlik, s mégis a kormány ezeken segíteni elmellőzé: megérdemli, hogy elmondják róla, hogy nem tudta felfogni magas rendeltetését. Mindaddig tehát, míg a belső bátorság helyre nem állíttatik, míg a törvények szentségét a kormány vissza nem állítja, míg maga példát nem mutat reá, hogy a törvényeket ő is tudja tisztelni, s azokat teljesedésbe hozni, mindaddig károsnak és időelöttinek tartom más tárgyakról tanácskozni, és addig ugyan egy ujonczot sem adok, ajánlást nem teszek. És ha a többség elűtne ettől, hódolni fogok ugyan annak, hanem azt mondom: a mely nemzet elhagyta magamagát, sorsát megérdemlette.

A VEGYES HÁZASSÁGOKRÓL ÉS A PLACETUM REGIUMRÓL.

I.

A KK. és RR. 1840. február 18-dikán tartott országos ülésének napirendjén volt a nagyváradai és volt rozsnyói püspökök által a vegyes házasságok dolgában kibocsátott körrendeletek iránt készült üzenet. Az elnök fölszólította a KK. és RR.-et, hagyják ki a 7. és 8. pontot. A 7. pont arról szólt, hogy a főpásztorok említett rendeleteikkel és körlevelekkel sértik a törvények iránti tiszteletet; a 8. pont pedig azt mondotta, hogy e körlevelek a polgárok lelki nyugalmát is tetemesen megzavarják, hogy kétkedést szülnek, a mely terjeszti a vallástalanságot. *Bezerédy Miklós*, a veszprémi káptalan követe, elfogadhatatlannak tartotta az üzenet 7. pontja ezen állítását: «a vallás nevében szigorúan és kárhóztatólag szólnak, s világosan az tanítják, hogy a vegyes házasságokat a vallás bűnnek tartja, s ekképen a vallás szent nevében bűnnek bélyegét nyomják a polgári törvények rendeletére». Szerinte az egyház a vegyes házasságokat csak veszedelmeseknek tartja a lélekre nézve, de a nélkül, hogy a bűnnek, a kárhóztatnak vádját már magára a veszedelemre kimondja.

DEÁK FERENCZ: A nagy-váradai püspök ő exjának körlevelében némely kifejezések vannak, melyek a rendekben aggodalmat szereznek. Az előlülőnek felszólítására, hogy jelenleg a törvényhozás mezején maradván, azon két szakasz hagyassék ki, szívesen hajolna, ha csupán az 1791: XXVI. törvényczikkely megsértése. forogna fenn; azonban más oldalról sérelmes ezen pásztori levél, mert nem csak, hogy a törvény iránti kellő tisztelet sértetik általa, hanem a mellett még a nyugtalanság, vallástalanság, s általában az erkölcsstelenség magvai is hintetnek; s részéről azt hiszi, hogy e helyen főtekintet az, hogy ezen ingerlés épen oly helyről származott, és oly személyektől, kiknek kötelességökben lett volna a csendességet, békességet eszközölni s az erkölcsiséget tanítani. Azt kérdi a veszprémi káptalan követe: mint jöhetett az üzenetbe a bűn bélyege, holott az a körlevélben nem foglaltatik? Ez igaz és minden tekintetben nyomasztó, nem is száraz factum, hanem applicatio, mert midőn a törvényhozás a tettnek törvénytelségét előadja, nem csupán a tettet magát, hanem annak minden következményeit is meg kell fontolnia. Így a nagyváradai püspök körlevelében azt mondja, hogy a vegyes házasság a katholika hit elveivel mindig ellenkezett, s hogy az anyaszentegyház azt csak reversálisok mellett engedhetné meg. Ezekből a rendek okoskodása így áll: csak azt lehet kárhóztatni, mi bűn; ha az anyaszentegyház valamit kárhóztat, azt azért teszi, mert bűn vagy bűnre vezet, és így midőn a nagyváradai püspök azt mondja, hogy a vegyes házasság veszedelmes, és azt tiltja, ezt azért teszi, mert az bűn, vagy bűnre vezet; midőn pedig ilyesmit mond a nagyváradai püspök, nem csak olyasmit kárhóztat, mit a törvény nem ellenez, hanem mit meg is enged, mert ez azt mondja, hogy a vegyes házasságoknak akadály ne tétessék, mert ez azt rendeli, hogy a vegyes házasságok katolikus pap előtt köttessenek. Ki fogja tehát ezeknél fogva tagadni, hogy azok által, mik törtétenek, az 1791: XXVI. törvényczikkely megsértett? s ennél kárhóztatós leginkább az, hogy ilyen tett által megzavartatik a nyugalom, a lelkiismeret azoknál, a kik azon tanítást elhiszik, s visszariadnak azon tettől, melyhez ezelőtt az egyház megegyezésével járultak. A kihagyatni szorgalmazott 7-dik és 8-dik szakaszban foglalt okoskodás semmi más, mint egyenes és természetes következése az előbbieknél, azért azt kihagyatni nem lehet. Ugyanis a rendek üzenetükben azt mondják: «hogy ezen főpásztorok rendeletei sértik a törvényt; sértik a törvény iránti tiszteletet és a polgárok lelki nyugalmát tetemesen felzavarják». Már ezen előadásnak első része a 6-ik szakaszban foglaltatik; a más két része pedig a 7-ik és 8-dikban: azért tehát ha a rendek a logikai nexust fentartani kívánják, a 7-ik és 8-ik szakaszokat kihagyni nem lehet. Egészen másképp állana a dolog, ha a rendek büntetést kérnének; ezt azonban nem teszik, hanem csak előadják azon okokat, melyeknél fogva ők a főpásztorokat hibásoknak tartják; és ha a rendek a kormányt ebbeli állításukról

meggyőzni kívánják, szükséges, hogy állításukat okokkal támogassák; egyszersmind pedig ő felségét az ily rendeletekből származó szomorú következésekre is figyelmeztessék; mert ha ezen itt előszámlált következéseket a főpásztorok jól megfontolják, lehetetlen, hogy keblüket szintén aggodalom ne töltse el. Midőn tehát az üzenetbe a bűn bélyege beigtatik, csupán a körlevelek következései adatnak elő. A 7-ik és 8-ik szakaszok nem sérteni, nem bántani való szándékból iktattattak be, mint azt az előbbi szakasz igazolja, melyben a rendek maguk azt mondják, hogy nem hiszik, hogy a kérdéses körlevél rossz szándékhól adatott volna ki; hanem csupán azért vétettek föl, hogy ő felsége figyelmeztessék azon szomorú következésekre, melyek ezen körlevélből erednek; s mindezeknek folytában nem azt kéri, hogy a törvényt áthágó főpásztorok büntetessenek, hanem csak azt, hogy rendeleteiknek visszahuzására utasíttassanak. A felhozottaknál fogva a szerkezet meghagyását kívánja.

II.

Bezerédy Miklós az üzenet 9-dik pontjának azon szavai ellen, hogy a kibocsátott körlevél és rendeletek a királyi hatalomnak placetumi jogát sértik, felhozta, hogy a magyar király csak a római bullákra nézve él placetum joggal, nem pedig a megyés püspökök által tulajdon hiveikhez bocsátott körlevelekre nézve; ezek iránt placetumi jogot a törvény a fejedelemnek nem ad.

DEÁK FERENCZ: A veszprémi káptalan követének előadását okadás nélkül nem lehet hagyni, azért csak ezen két kérdést irányozza hozzá: 1-ször van-e valamely püspöknek hatalma Magyarországon a fennálló törvény és szokás ellen rendeletet kibocsátani, csak azért, mert az a pápa brévéjében másképp határozottatott? 2-ször, vajjon, ha a kölni eset nem történt és e részben római bréve nem keletkezett volna, a nagyvárad püspök ezen körlevelét kibocsátotta-e volna? Ő részéről úgy van meggyőződve, hogy nem, s ebben áll megsértése a placetumi jusnak, mert a nagyvárad püspök azon brévét a fejedelem engedelmével nélkül hazánkban közrebocsátani merészlette. Az 1791: XXVI. t.-cz. azon rendeletéből: «coram parochis catholicis mixta matrimonia ineantur» folyik az is, hogy az áldást megadni tartoznak egyébkint, ha az áldást belső érdemére tekintjük, az nem más, mint jó kívánás, abban pedig, lehet-e a jó kívánásra valakit kényszeríteni, vagy nem? bocsátkozni nem kíván, mert meg vagyon győződve, hogy minden áldás a lelkiismeretben és belső nyugalomban fekszik. Másodszor maga a veszprémi káptalan követe mondá, hogy némely külső szertartásokat az egyház hozván be, azokat meg is változtathatja, s így az áldást is megtagadhatja; de ha meri kérdeni, hogy áll ez az 1791: XXVI. t.-cz. hozatala óta, melyben minden szertartások alapulnak, ezen szertartások egy bizonyos osztályra tartatnak s ugyanazon osztály némely egy tagjaira pedig nem; ez véleménye szerint önkényes magyarázata a törvénynek. Ezeknél fogva tehát a szerkezetnek meg kell maradni.

A KATONÁK MEGAJÁNLÁSÁRÓL.

I.

A KK. és RR. 1840. február 20-dikán tartott országos ülésében napi renden volt a kir. előadások első pontja tárgyában készült üzenet, mely szerint a magyar ezredekhez 38,000 ujoncz megajánlása javasoltatott.

DEÁK FERENCZ: Az ország súlyos sérelmei megrázkódtatják az alkotmány talpkövét; azok orvoslásáért felszólalni Zalamegye kötelességének ismeri. Ugyanazért azon utasítást adta, hogy míg az előleges sérelmek, az ország kiegészítése, a szolás szabadságbeli és egyéb súlyos sérelmek orvosolva nem lesznek, az ujonczok ajánlásába ne bocsátkozzék; ha pedig orvosolva lesznek, a kitudandó szükséghez képest a számra nézve véleményét és utasítását előadandja.

II.

A többség elfogadván a kerületi üzenetet, fölolvastatott az e tárgyban készült törvényjavaslat. *Az elnök* fölhívta a KK. és RR.-et, hogy ne 38,000 hanem ő felsége kívánatához képest 38,500 ujonczot ajánljanak.

DEÁK FERENCZ: Minthogy a KK. és RR. többsége elhatározta, hogy az ujonczok tárgyában az ajánlás most megtétessék és ez által azok, kik kisebbségben maradtak, a tanácskozásokban legalább szenvedőleg részt venni kénytelenítetnek: nincs más hátra, mint hogy a rendek figyelmét az ajánlandó ujonczok számára nézve kikérje. Azon választmány, mely az ujonczok szüksége megtudása végett kiküldetett, jelentése berekesztésében semmi rendkívüli szükségéről említést nem tesz, hanem azzal rekeszti be véleményét, hogy a kormány 38,500 katonát kíván. Ő azt hiszi, hogy Magyarország akkor, midőn katonai segedelmet ajánl, a nép erejét és az ujonczok szükségét tekinti meg előbb, s ezt is kell megtekintenie, valamint hogy a választmány is azért volt kiküldve, hogy a szükséges adatokat megtudja, nehogy a nemzet szükség feletti ujonczokat ajánljon, mert szükség feletti ujonczokat ajánlani kettős tekintetben káros a nemzetre nézve: káros először, mert az adózó nép kebléből kedvesei kiragadtatnak, káros másodsor a nemzeti oconomiára nézve, mert ez által számos munkás kéz vétetik el a nemzettől. Következőleg, ha a nemzet szükségesen felül ajánlja meg a katonákat, polgári kötelességét szegi meg, és a helyett, hogy hasznot tenne, kárt tesz. Most már kezünkben vannak az adatok, s ezekből nem hogy szükség látszanék, sőt az tetszik ki, hogy jelenleg mély békeességben élünk, s hogy semmi oly kinézés nincs, melynél fogva ezen béke megzavarásától félnünk lehetne. Már most ezen béke fentartására mennyi katona kell, erre nézve egy bizonyos számot meghatározni nem akar, hanem csak némi hasonlítást kíván tenni az elmúlt időkből, melyekben ujonczok állítottak. 1790-ben, midőn ujonczokat állítottak, rendkívüli körülmény volt, mert az mondatik «bello plene, non terminato», mert a háborúnak még akkor vége nem volt. 1792-ben mondatik «bello indicto et inchoato», s az «eruptio hostium» említettik. 1802-ben némileg egy meghatározott számot állítottak fel az ország rendei a katonaságra nézve, és ezen meghatározott szám 64 ezer emberből állott, s annak fentartása 3 évre ígértetett; de hogy ezen háborus körülmények között mily nagy szüksége volt katonára a kormánynak, azt minden ember tudja. 1805-ben az mondatik: «in moderno extremo calamitatis situ», akkor extremus calamitatis situs volt, nem olyan mint a mostani, mert ezt extremus calamitatis situsnak mondani gúny volna. 1808-ban milyen háboru fenyegetett bennünket, tudva van a KK. és RR. előtt; akkor az insurrectiót is meghatározták s ujonczokat is adtak, félvén attól, hogy az ellenség beront. 1830-ban, ha megvizsgáljuk azokat, miket a kir. commissarius felfedezett, azok, csak arra mutatnak, hogy akkor a körülmények szintén rendkívüliek voltak; azt mondja ezen deputatio beadott jelentésében. (Felolvassa a választmány jelentésének némely pontját.)

Akkor az ilyen körülmények, melyek a mostaniaknál sokkal súlyosabbak voltak, reábirák az ország rendeit arra, hogy ajánlatot tegyenek. Most, a mint mondá, a választmány azt állítja, hogy oly békességben élünk, melynek megzavarásától félnünk nem lehet. Ezen választmány a kir. biztost ismételve felszólította, ha van-e még valami adatja, mert a választmány némely tagjai, a kik közt ő is volt, lehetetlennek látták, hogy ily nagy számot kívánjon a kormány. Ekkor a kir. biztos ideális calculus szerint 60 ezerre tette a magyar hadsereg számát. Nem akarja ő itt ezen megszabott számot fejtegetni, csak az ideát hasonlítja az előbbiekhez. 1802-ben 64 ezer ember tartását vállalta magára az ország; 1802-ben háború volt; nem lehet feltenni, hogy akkor az ország oly csendben lett volna, hogy a békesség felzavarásától tartani nem lehetett volna, s abban az időben az egész monarchia serege 450 ezer emberből állott s ezek közt Magyarország részéről 64 ezer ember volt ajánlva. Most az egész monarchia seregei 300 ezer embert tesznek. Már ha akkor, midőn az ausztriai sereg annyira szaporítva volt, Magyarország mégis 64 ezer embernél többet nem adott, most midőn az egész hadi sereg csak 300 ezer emberből áll, hogy lehet azt kívánni, hogy a magyar sereg 60 ezer emberből álljon, annyival inkább, minthogy akkor is, midőn a francia óriás ereje Európát elnyomással fenyegette, csak 64 ezer emberből állott. Midőn most ily körülmények között 60 ezer katonát kell felállítani, ez másra nem mutat, mint hogy a kormány a nemzetet erején túl akarja terhelni. Ha felvesszük Magyarország népességét, mely csekély az ausztriaihoz képest, mégis a védelem nagyobb részét vinné, ha 60 ezer emberre számíttatnék katonasága, s ha Magyarországhoz számíttatik az, mi Magyarországhoz tartozik: a határőrség, melynek seregeit csak 50 ezerre, s nem akarja többre számítani, pedig a mi otthon marad, az szintén annyi, úgy Magyarország több vérrel áldozik az egész monarchia egy harmad részénél. Ehhez hozzáteszi még azt, hogy Magyarországnak a mostani körülmények közt vigyázni kell a számra nézve. Bele megy talán a törvénybe az in extremo situ? Ha ez belemegy, ezt gúnynak tekinti, mert az ország rendei elé adott jelentésből nem a rendkívüli szükség tűnik ki, hanem az, hogy a kir. biztos ismételt felszólításra sem tudott elegendő adatokat előmutatni, hanem csak generalis axioma gyanánt mondotta, hogy más hatalmasságok is szaporítják hadi seregeiket; de hogy háború fenyegetne, azt a kir. biztos nem mondotta. Nem látja tehát által, hogy a körülmények rendkívüli esetét a törvénybe micsoda lélekkel, micsoda meggyőződéssel lehetne bele tenni. Már most mi lesz abból, ha Magyarország hadi seregét 60 ezerre állítják a rendek vagy még többre? mert ezeknek száma még a verbung által is szaporíttatik. Majd ha háború fenyegeti az országot, micsoda arányban ajánlanak akkor a rendek, midőn még békességben is ennyit adnak? Nem említik-e meg majd akkor ezen számot? nem mondják-e majd, hogy az ország békességben is ennyit ígért? Ezen irányban utoljára majd az egész nemzet katona lesz. Még egyet ne felejtünk el; a kir. propositiokba bele tétetett az alimentatio; az országnak buzgó célja volt ennek megváltása; ez a katonaság számán alapul, s nem legnagyobb fegyverül használják-e majd, hogy ezután az élelmezést 60 ezer emberre, sőt még többre kell számítani, mert ezen 60 ezer ember békesség idején ajánltatott? Majd ha a megváltás iránti alkudozás és kivetés forog fenn, akkor fogják ezt azon megyék megsíratni, melyek a katonaság számát ily nagyra emelték, mert akkor által fogják látni azt, hogy maguk fegyverével ölték meg magukat. Ha külső bátorságunkat fontolóra vesszük, ez most csendességben van: mi tehát azon rendkívüli szükség? S azt hiszi, midőn a körülmények a jelen pillanatban nem rendkívüliebbek, mint voltak ez előtt egy hónappal, egy vagy két esztendővel, midőn békességünk felzavarásától jobban nem lehet félni a jelen pillanatban, mint lehetett tavaly és harmadéve, azt hiszi, hogy ugyanannyi katonaság, mely képes volt eddig megőrizni a csendességet, ezután is képes lesz reá. Lássuk tehát, mi a hadi sereg mostani állapotja? Azt mondja a választmány, hogy ez 43,713 főre megyen, s ebben több olyanok vannak, kiket ma-holnap el kell eresztetni. Ő a completatiót el nem ismeri; de többre emelni a magyar katonaság számát, mint a mi szükség, pazarlásnak tartja. Ha az 1830-ban állítottak haza jönnek, akkor még marad 23 ezer,

egynéhány száz; ha ehhez 20 ezret ajánlunk még, meglesz azon szám, mely eddig elég volt a béke fentartására. Ha eddig nem kellett több, ezután sem kell; annyival is inkább, minthogy most a 20 ezer törődött emberek helyett mind ifjak adatnak. Vagy talán oly könnyű az adózó népnek a katonát tartani, hogy arra nem is kell tekinteni, hogy sok legyen a katona? Ki ajánlja a katonákat? A rendek. Honnan? Az adózó nép sorából. Ki tartja a katonákat? Az adózó nép. Mi csak az ajánlást tesszük meg. Tegyük keblünkre kezünket, vajjon ha azon terhek, melyeket az adózó nép visel, minket nyomnának, ha a mi gyermekeinket, testvéreinket kellene katonáknak állítani, vagy nekünk kellene tartani a katonákat: vajjon nem fontolnánk-e meg komolyabban, hogy egy emberrel se adjunk többet, mint a mi szükség. Más rovására, más gyermekeiből ajánlatot tenni könnyű; de ha mi viselnénk azon terhet, akkor jobban megfontolnánk a dolgot. Azt hiszi, kötelességét súlyosan sérti azon törvényhozás, mely a szükséghez képest megkivántató ujonczokat meg nem ajánlja, de még inkább súlyosan sérti kötelességét azon törvényhozás, mely többet ad, mint a mire szükség van. A mint már monda, őt nem győzte meg arról semmi, hogy mától fogva a béke megőrzésére több erő kell, mint a mi tavál volt, a mi az idén volt, s így ezen számnál küldői részéről többet nem ajánl. Azt mondja talán valaki, vannak körülmények, melyek félelmet gerjeszthetnek, mint az orosz birodalom. Ezt ő tekintetbe venné, ha a választmány ezen jelentése előtt nem volna. Vagy való ezen jelentés szava, vagy nem. Ha való, akkor nincs mit félni; ha nem való, akkor az egész csak játék, velünk csak játszanak és a mihez az ajánlatot kössük, nem mondták meg; azt azonban a kormányról fel nem teheti, hogy a nemzettel játszanék s így nem teheti fel azt sem, hogy ha volnának több körülmények, azokat is velünk ne közölték volna. Figyelmezteti a rendeket, hogy a hazát így kétszeresen terhelik, mert nem csak hogy 38 ezer embert ragadnak ki kedveseik köréből, de még a katonatartás azon terhét is szaporítják, melyet a megkevesített adózó népnek viselni kell. Mindig azt hallja emlegetni, midőn az adóról van szó, hogy ez a katonatartásra szükséges; midőn tehát 38 ezer katonát adunk, ajánlottunk egyszersmind több adót is, ajánlottunk több terhet, melyet az adózó nép fog viselni; ajánlottunk több módot arra, hogy az adózó nép a katona szállásolása által demoralisáltassék. Ő ezen ajánlathoz hozzá nem járul. Azon esetre, ha ő felsége azon 9 ezer agg katonát haza elbocsájtja, akkor, hogy a haza védelmére elegendő sereg legyen, küldői 28 ezer ujonczot ajánlanak; minthogy az ajánlott 38 ezer katona nagyon fogja terhelni a népet, ebben Zala vármegye nevében meg nem egyez.

A HADKÖTELEZETTSÉG NYOLCZ VAGY TÍZ ÉVIG TARTSON-E?

I.

A KK. és RR. 18.0. február 20-dikán tartott országos ülésében a többség a kerületi üzenet javaslatához képest az ujonczok számát 38,000-ben állapítván meg, az *elnök* az 1. §-nak erre következett tárgyalása alkalmával a kerületi javaslatnak azon föltételét, hogy az ujonczok «katonai szolgálatot tenni nyolcz évig tartozzanak, ezen időnek elteltével pedig mindnyájan végkép és multhatatlanul elbocsáttassanak», lényegesen különbözőnek találta az 1830: VII. t.-cikkben foglalt e nemű föltételtől, mert ott tíz esztendő volt határozva. «Már ha tekinti - így szólott - hogy hazánkban még örökös katonák is léteznek, nem tartja jónak és célirányosnak ezen esztendők számát leszállítani. Egészen más volna, ha a KK. a minden esztendőben eszközendő rendes completatiót megismernék; hanem most, midőn a completatio meg nem ismertetik, éppen akkor, midőn a katona a haza védelmére legalkalmasabb, akkor kell őt elbocsátani». Figyelmeztette a rendeket, ha «kerületi végzésükhöz ragaszkodnak, s a capitulatiót nyolcz évben állapítják meg, a mezei munkától legalább is 1/5 részszer többet húznak el; mint ha 10 esztendőt fogadnak el: ennél fogva minthogy a 10 esztendeig tartó szolgálati föltétel az 1830: VII. törvénycikkben is befoglaltatik, ő felsége pedig az ujonczokat az azon esztendei föltétel alatt kívánja állíttatni, fölszólította a RR.-et, hogy a capitulatio idejét 8 esztendőről 10-re emeljék fel».

DEÁK FERENCZ: Ha semminemű ok nem vinne arra, hogy a 10 esztendei capitulatiót leszállítani kívánja, az előtte igen fontos ok volna, a mit az előlülő ennek támogatására felhozott. Azt méltóztatik mondani, hogy tartsuk meg a 10 esztendőt, mert az 1830: VII. törvénycikkben benne van; de figyelmezteti a RR.-et, hogy ha ez így van, lépésről lépésre közeledünk a completatio ideájához és akaratunk ellen is belevesznénk. Már most nem csak a számot, de az időt is akarják, hogy ne változtassuk meg. Már most mindig úgy álljon a dolog, hogy azon 1830: VII. t.-cikkelyt soha megváltoztatni ne lehessen, és midőn a nemzetek általlátják, hogy a capitulatio leszállításában a nemzetnek nagy haszna van, midőn - a mint jól említé minap Tolna vármegye követe - török is másképp gondolkozik, akkor a magyar vegye magára ezen gyalázat bélyegét, mert annak tartaná, ha az emberiségről megfejtkezvén, mindig többre meg többre emelnék a capitulatio esztendejét. Itt az ideje, hogy az emberiség szavára hallgassunk; itt az idő, hogy a capitulatio idejét rövidebbre tegyük, és ezen idő jelen van azon okoknál fogva is, melyeket az előlülő felhozott. Ha már a statusnak szüksége megkívánja, hogy az adózó nép kebléből gyermekeit kiragadjuk, a nemzeti industriát és oeconomiát gyengítsük és elfojtsuk, ne tartsuk legalább ott őket annyi ideig, míg használhatatlannokká válnak. Ha a KK. az emberiség érzetéből kiindulva, a capitulatio esztendeit le nem szállítják, akkor ez a haza ostorozva lesz, mert 10 esztendő múlva elnyomorodott emberek jönnek haza, a kik oly hosszú szolgálat után más életmódhoz szokva, s más eszméket haza hozva, kenyerek nem lévén, szaporítják csak a nyughatatlankodók számát. Ha az ausztriai vagy inkább a magyar kormány óhajtja, hogy a capitulatio hosszú legyen akkor nem ismeri, mi van a nemzetnek és önmagának érdekében. Akár azt tekintjük, hogy azon emberek, kik hosszabb időre ajánltatnak, minden más munkára alkalmatlanokká tétetnek, akár pedig azt tekintjük, hogy a hadi seregből hat évek szolgálata után is oly emberek kerülnek ki, kik akkor, midőn vész fenyeget, ismét állíttathatnak, akkor, midőn az orosz birodalom veszélylyel fenyeget bennünket, akkor - mondja - ezen tekintetek arra visznek, hogy azon 10 esztendőt nem felemelni, hanem le kell szállítani, és mentől rövidebb lesz ezen idő, annál biztosabban áll a hadi sereg, a kormány s a nemzet. Nem is áll az, hogy a 8 esztendő kevés legyen arra, hogy a katonai szolgálatot be lehessen tanulni; a burkusoknál, kik katonai tekintetben alkalmasint igen jól állanak, a capitulatio 3 esztendő; magokban az ausztriai tartományokban is kevesebb 10-nél, és miért legyen éppen a magyar oly megvetett nép, hogy a kormány abban is gátolhatná, hogy adózója terheit le ne szállítsa? Ha a kormánynak a status védelmére katonákra van szüksége, azokat a

nemzet kiállítja, de méltán megkívánhatja, hogy azok a szolgálatban tehetetlenekké ne legyenek. Borzasztó ránézni is és fáj az embernek szíve, ha megtekinti az örökös katonákat, kik éltek fogytáig vannak állítva, és mégis az ő sorsuk jobb, mint a sok időre állítotté, mert ez elpazarolja minden idejét és más munkára alkalmatlanná lesz, az örökös katonát pedig, habár nyomorult is, eltartja a kormány az invalidusok házában. Ne tegyük tehát a most ajánlandókat rosszabb állapotba, mint a milyenben az örökös katonák sinlődnék. Most, midőn a sorshuzás elhatározott, tegyük ehhez még valamit, hogy a szegény ember egy kevésbé megvigasztalva lépjen a sorshuzáshoz. Azt mondák, hogy két esztendő kevés különbség; kevés ám nálunk, de a szegény szülőkre és az eltörődött katonákra nézve több mint az első 6 esztendő. Azt is hallotta, hogy meg sem érzik azon két esztendőt. Minden pillanatot megéreznek azok, azoknak rokoni, és a nemzeti oeconomia. Ha a KK. többsége, mely a kerületi ülésben 8 esztendőre szavazott, bennünket a kik kisebb számban maradtunk, ettől az utolsó vigasztól is megfoszt; s ha ezen iszonyú számhoz még azon csekély kedvezést sem vihetjük haza, mely megadatott akkor, midőn azon többség, mely 38,000 ujonczot ad, a capitulatiót erkölcsi tekintetből is 10 esztendőről 8-ra szállítani elhatározta; ha - mondom - a többség most ettől ismét 10 esztendőre visszalépne: akkor ez a teher, melyet haza viszünk, az adózó népnek és hazánknak veszélyes lesz. Ha küldői ettől a leszállítási könnyebbségtől is megfosztatnak, nem marad egyéb hátra; mint keblünkbe fojtani keserűnk. De remélve, hogy a kormány azon két esztendőért annyi ezer embernek keserűséget nem okoz, és annyi ezer embert lelki nyugalomtól nem foszt meg, ő a capitulatio idejét 6 esztendőre kívánja leszállíttatni, s ha ezt el nem érheti, 8-ra szavaz, a 10 esztendőt lelkére nem vehetvén.

II.

Az elnök Deáknak azt felelte, hogy ő felsége kir. előadásaiban nem kíván mást, mint hogy az ujonczok az 1830: VII. t.-cikk értelmében állíttassanak ki, nem foghatja tehát meg, honnan következtetheti Deák, hogy ő felsége a dolgot lépcsőnkint oda akarja vinni, hogy maga a nemzet a completatio eszméjét elfogadja. Újból ajánlotta a 10 esztendőt, s a két esztendőt nem oly nagy különbséget tevőnek mondotta, holott ez által a földművelésnek is 1/5 részzel növekednék kézimunkás ereje.

DEÁK FERENCZ: Az előlülőnek megjegyezni köteles; hogy ő arról: akarja-e ő felsége a completatio ideáját behozni vagy nem? egy szót sem szólott, hanem határozottan kimondotta, hogy a kormány ezt tenni szándékozik, már pedig ezen országgyűlésén első szava az volt, hogy ő a kormányt a felség személyétől egészen megkülönbözteti, s ezt most is kijelentvén, azt újabban is mondja, hogy a kormány, vagy ha jobban tetszik a kormányférfiak oda dolgoznak, hogy a completatio eszméjét a nemzet maga fogadja el. A mi a kir. leiratot illeti, azt tagadni nem lehet, hogy ő felsége kívánsága az volna, hogy az ujonczok az 1830: VII. t.-cikkben foglalt feltételek alatt ajánltassanak meg; azonban nem fájna a kisebb számban maradtaknak semmi oly igen, mintha a kerületi végzés. ellenére most e helyen arra is többség támadna, csak azért, mert ő felsége úgy kívánta. Hiszen épen a tractatusok természete megkívánja azt, hogy ha ő felsége valamit kíván, és kívánságát a nemzet nem teljesítheti, e részben akaratját kijelentse; a RR. tehát ezt az által teszik, hogy kimondják az ujonczokat ugyan megajánlják, de csak 8 s nem 10 esztendőre. Nem is lehet a kormánynak e részben semmi ellenvetése, mert hiszen a kormány a kívánt számot úgyis megkapja; egy-két esztendőre tovább kapja-e, ez a kormányra különbséget nem tesz, ezzel a kormány nem vesz; tesz ellenben különbséget a nemzetnek, mert nála ezen két esztendő nyereség, és ebben találja a nemzet megnyugvását is, mert a completatio elve el nem fogadásának egyik okát ebben találja. Nem is áll az előlülőnek azon állítása, mintha a 8 esztendő által a földműveléstől 1/5 elvonatnék, mert hiszen a száma az ujonczoknak megvan, azok a földművelésnek úgyis elvesztek, ellenben sok fekszik abban, hogy a katonai szolgálat megtöri az ember erejét, mentől tovább viseli tehát azt valaki, annál jobban elgyengítettik, minél fogva, hogy a haza

bocsátandó katonák még jövőre a hazának hasznos és munkás polgárai lehessenek, és hogy magoknak élelmet keresni még képesek legyenek, minthogy 10 esztendő alatt több ember lesz alkalmatlan a munkára, mint 8 esztendő alatt, és ez által a nemzeti szorgalomnak és nemzeti gazdaságnak is vesztesége nagyobb: szükséges vigyázni a statusnak, hogy az emberi erővel úgy munkálkodjon, hogy azt ne csak egyszer, hanem máskor is használhassa. Azért kéri a RR.-ket, hogy a capitulációra ajánlott 8 esztendei idő mellett maradjanak.

III.

Az elnök a 8 esztendei capituláció mellett mondván ki a végzést, figyelmeztette a rendeket, hogy az első §-ból csak e szavak tartassanak meg: Ahogy azok katonai szolgálatot tenni 8 évig tartozzanak, ezen időnek elteltével pedig mindnyájan végkép és mulhatatlanul elbocsáttassanak», s kihagyassanak a következő szavak: «úgy hogy akkoron akár kiütéssel fenyegető vagy már kiütött háború miatt, akár pedig büntetésképen vagy bármi egyéb szín alatt is katonai további szolgálatban közülök senkit tartóztatni ne lehessen», részint, mert ez az 1830: VII. t.-czikkben sem foglaltatik, részint mert a mi itt mondatik, a «mulhatatlanul» szóban benne van.

DEÁK FERENCZ: Az előlülőnek azon kijelentésében, hogy a «mulhatatlanul» szó a szerkezetnek végét magában foglalja, tökéletesen osztozik; nem is kívánná a kihagyatni indítványozott szavak megtartását a maga, de kívánja mások megnyugtatóására, mert már 1830-ban, midőn a capitulációra első állítás volt, az adózónak a törvény iránt bizodalma nem volt, mert azt monda, hogy ha háború leszen, nem eresztik vissza; továbbá az is hallatszik, hogy az állítottak nem ritkán büntetésül a capituláció levele elvétetik; hogy tehát ez ne történjék, és az adózónak a törvény iránt bizodalma legyen, - noha részéről az előlülő előadásában megnyugodott - világosságnak okáért mégis nem szeretné a szakasz végét kihagyatni.

BESZÁMÍTHATÓ-E A MEGYÉNEK A KATONAI KÖTELEZETTSÉGÉT TELJESÍTETT ÉS KATONÁNAK MÉGIS MEGMARADÓ EGYÉN?

A KK. és RR. 1840. február 20-dikán tartott országos ülésében, a katonák megajánlásáról szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása alkalmával, az *elnök* ellenezte a 9-ik §. egyik rendelkezését, mert nincs ok, miért megtiltani, hogy a capitulatio esztendeit kiszolgált katona önként ismét katonának álljon, s nincs ok, miért beszámítani az ilyen reengagirozott katonát azon megyének, a melyből való.

DEÁK FERENCZ: Méltányolja az előlülő okait, s örömet megegyeznék kívánságában, mert ezen szakaszt lényegesnek ő sem tartja; azonban vannak okok, melyek ennek meghagyását javasolják: Az első, mert az a közönséges panasz, hogy ez a reengagirozás nem megy tisztán, és bátor a reengagirozást senkinek sem parancsolják nyilván, vannak azonban mégis oly kényszerítő módok, a melyek által a célhoz jutnak. Így például az ezred Olaszországban vagyon, és a hazabocsátandó katona Biharmegyébe való; hogy ezen embert reengagirozhassák, útra rongyos ruhát, és csak egy-két heti lénungot adnak; mielőtt tehát ezen ember útközben koldulni kényteleníttessék, készebb magát reengagirozni. Midőn tehát a rendek ezen szakaszt alkották, az ily visszaéléseket kívánták meggátolni. Nem is állították itt a rendek azt, hogy ezen visszaélések a kormány rendeletéből erednek; de minthogy megvannak, azokat orvosolni kell, s éppen azért nem örömet egyeznék meg az előlülő kívánságában. A 2-ik ok, a miért e rendelkezést kihagyni nem kívánja, az, mert a mint hallatszik, a visszabocsátandó 28;000 katonából mintegy négy ötödfél ezer magát reengagirozni akarja, s így ha ennek akadály nem tétetik, a most állítandó ujonczok száma nagyobb lesz az ő felsége által kívánt számnál négy-öt ezerrel, s így ezen reengagirozásból ő felségének lesz 4, ő ezer gurum lucruma, s már most ezen superplust is tartani kell. Vagy talán azt mondja valaki, hiszen az adót a rendek magok ajánlják és határozzák meg? Ez igaz, de mind a mellett az adózó népet annál több teher éri, mentül több a katona. Ezen kívül pedig, ha ezen reengagirozás a megyéknek beszámíttatik, annyi munkás fiatalabb marad itthon a földművelésnél. Hogy tehát a katonaság több ne legyen; mint a mit kértek, és hogy annak számát az ország is tudhassa, ha már a rendek különben is ily nagy számot megajánltak, legalább a számot és a költséget ne szaporítsák. Részéről kívánja, hogy a szerkezet megmaradjon.

A KATONÁK ÉLELMEZÉSÉNEK RENDSZERÉRŐL.

I.

A KK. és RR. 1840. márczius 9-dikén tartott kerületi ülésökben tárgyalták ő felségének kir. leiratát, melyben ő felsége elismeri, hogy a katonai élelmezésnek eddigi terhes módját alkalmasabb rendszerrel fölváltani az adózó nép java megkívánja; de az 1715: VIII. t.-cikkéből folyó ezen kötelezettségnek terhes voltát nem a teher nagyságából, hanem aránytalan viseléséből hiszi származónak, annál fogva a megváltásnak ezen tekintetekhez alkalmazott módjáról, s az e helyett leteendő összeg biztosításáról, úgy szintén azon alapról; melyre a kötendő szerződés építtetni fog, intézkedni szükséges lévén: ő felsége megegyezik, hogy ennek, valamint a katonai laktanyáknak a kir. szabályozó rendelet értelmében való felállítási terve kidolgozása végett egy országos választmány küldessék ki, melyhez ő felsége ahhoz értő katonai tagokat fog kinevezni. *Pázmándy Dénes* a kiküldendő választmánynak nem a jelen kir. leiratban foglalt, hanem az ország rendeinek november 12-diki fölíratában kifejtett elveket kívánta zsinórmértékül elébe szabni.

DEÁK FERENCZ: Legelőször ezen leiratra nézve általában sajnálkozását nyilvánítja azon, hogy a kormány ama gondos előre vigyázást, melylyel az ország rendei ezen tárgyat elintézni kívánták, nem méltányolva, sőt azt megsemmisítve, mintegy szántsándékkal veszekedés almáját lökte az ország rendei közé, mely által aligha Saturnuskint nem önnön gyermekét ölte meg, mert már sokan vannak azon gondolatban, hogy talán nincs is a kormánynak valódi szándékában, hogy ebből valami lehessen. A mi már a leiratot illeti, abban gondos szerkezettel ugyan, hanem három főelvet lát behurkolva lenni. Először azt, mintha ezen teher törvényes, jelesen pedig az 1715: VIII. t.-cikkéből folyó köteleztetés lenne; már pedig akár azon törvény szelleme, akár gyakorlata tekintessék, ki fog tetszeni, hogy ezen rendszeregyedül az adózó nép könnyebbségére volt irányozva, és hogy ez nem más, mint az adónak természetményekben való könnyebb kifizethetési módja. A második elv, melyet a leirat magában foglal az, hogy a kormány valami biztosítást kíván. Mit tesz ez más szavakkal? Azt, hogy ha megtörténik is az egyezés ezen tehernek megváltására nézve, és ha törvény hozatik is e részben, mindazáltal a kormány megkívánja, hogy ez iránt különösen biztosítsassék; vagy a mi más szavakkal annyit tesz, hogy a végrehajtó hatalom kéri a törvényhozást, hogy a törvény végrehajtását eszközölje. Ezt, ha más valaki mondta volna a kormányról, a szóló gúnynak vette volna, mert hiszen nem tisztje a törvényhozásnak a hozott törvény végrehajtásáról gondoskodni; annak csak törvényt hozni kötelessége; ha a végrehajtó hatalom a kezébe adott törvényt sikeresíteni nem tudja, csak sajnálni lehet. Azt is tehetné talán ezen kívánsága a kormánynak, hogy egyik adózó a másikért, vagy hogy a nemesség az adózókért kezeskedjék. Egyiket sem fogadhatja el a szóló küldői részéről. Az elsőt nem az adórendszer felforgatása nélkül; másikat sem, mert noha Zalának rendei nem fognak idegenek lenni a maga útján hozandó törvény által azt eszközölni; hogy a házi pénztár terhében a nemesség is részesüljön, de azért, hogy ha egyes ember nem fizet, jól állani, sőt még országosan kezeskedni célirányosnak nem látják. A leiratnak harmadik elve az, hogy miképen osztassék fel ezen teher? A dolog rendje azt kívánta volna, hogy előbb tudjuk a teher mennyiségét, hogy feloszthassuk; de ha egyszer a szerződés megtörténik, és a terhet az ország magára vállalja, fel is fogja azt osztani. E részben, akár mit mondjunk, más arány nem lehet, mint a porták; ha nem, fog azután intézkedni az országgyűlés, ha lesz miről. A szóló tehát ebben legkisebb akadályt sem lát. Mindezeknél fogva megegyezik abban, mit Komárom követe mondott, hogy országos választmány küldessék ki, mely a) nem a kir. leirat, hanem az ország rendeinek felíratában kijelentett elvek szerint bizassék meg az alkura; b) hogy ezen választmány szerződése kötelező erejű ne legyen, hanem csak akkor váljék azzá, ha az országgyűlés helyben hagyandja, mert már is sok panasz van a

mult országgyűlésről a hidra nézve kiküldött teljes hatalmu választmány ellen; c) a választmány ne halaszsa évről évre munkálkodását, nehogy örökös tractatusok mellett a teher mégis megmaradjon, hanem a jövő országgyűlésre kész munkát adjon be, a kormány pedig adatok hiánya miatt a dolgot ne hátráltassa.

II.

Ugyanebben a tárgyban még egyszer szólott. *Zsedényi Ede* a kiküldendő választmányra kívánta bizni a teher kivetése kulcsának elkészítését, mint a mi az ő megyéjére nézve az egészben a leglényegesebb; továbbá szükségesnek tartotta, hogy a kormánynak módjában legyen, hogy a följánlandó segedelem beszédére a megyéket szoríthassa.

DEÁK FERENCZ: Ha valaki még kételkedett volna rajta, mit ezen kir. leiratról ismételve kijelentettem, hogy az csupa Eris almája köztünk, azt Szepes követének jelen előadása tökéletesen meggyőzhette. Ő t. i. már nem akarja elfogadni azon kulcsot, melyet mi e tárgyban egyedül alkalmazhatónak tartunk, jelesen a porták számát, hanem más kulcsot kíván. Ez Szepes vármegye követének szájába nem illik; mert feltéve például, hogy a váltsági summa 600,000 frtot tenne, Szepes vármegye eddigi helyeztetése miatt egy katonát sem tartván, következésképen semmi deperditája nem lévén, ha ezt vennénk fel kulcsul, rá ezen teherből semmi sem háramlana. Ez Szepes vármegyére igen kedvező kulcs lenne, de azt hiszem, hogy a t. RR. többsége el nem fogadná, mert nem hallottuk-e már többször Sopron követétől, hogy már csak Sopronmegyének deperditája 1 milliót meghalad. A közterhet egyiránt kell viselni mindennek, eddig azonban Szepes helyett is más megyék vitték ezen terhet. Mondhatná ugyan, hogy azért mert deperditái nincsenek, annyival több portái vannak; ebből azonban nem az a következés, hogy a porták száma nem igazságos kulcs, hanem az, hogy a porták rectificáltassanak, de ezt országgyűlésen kívül is oly választmányra bizni, melynek különben is elég foglalatossága leend, nem lenne czélirányos. A mit Zsedényi a biztosításra nézve felhozott, és hogy attól fél, hogy ha netalán ezen summa előre le nem fizettetik, vagy a kormánynak olyan mód nem nyújtatik, hogy annak beszédére a tisztviselőket szoríthassa, majd restantiában fog maradni, arra a szóló azt feleli, hogy akármint fizettetik, annyival kevesebb adót fog kapni a kormány, mennyit ezen megváltási summa teend. Igaz ugyan, hogy az adó behajtásában is vannak restantiák, de ebben maga a kormány a hibás, mert nem tudok rá esetet - mond a szóló - hol a kormány valamely tisztviselőt azért, mert hivatalát hanyagul teljesítette, vagy azzal épen visszaélt, actio alá vétetett volna, sőt a hol ezt a megyék maguk tenni akarták is, vagy pere hosszú ideig elhuzatatott, vagy ha a kormány elébe került is, utoljára sem lett belőle semmi; tudunk ellenben példákat arra, hogy egy keményebb kifejezésért, politikai vélemény szabadabb nyilvánításaért többeket megpereltetett; tudunk több commissiókat a csalárd tisztviselők ellen, melyek ha végre befejeztettek is, és az egész világnak tudtára kerültek a szörnyű visszaélések, mégis soha eredményre nem vezettek. Nem akarok példákat felhozni e tárgyban; a t. RR. előtt tudva lesznek azok. (Felkiáltás Úgy van! *Hunkár* közbeszól: Világos tolvajból, a pénztár meglopójából, consiliarius lett!) Ezeket kellene a kormánynak büntetni; de mindenütt csak azt látjuk, hogy a politikai vélemények harcát egész tűzzel viszi, a hibás tisztviselőt pedig, ha egyébiránt politikai véleményében hozzá szít, nem bántja, mert attól fél, hogy majd az oppositio pártjára hajlik. És én e hibából az oppositiot sem veszem ki, mert megtörténik itt is, hogy sokszor csak azért nem merik hántani az ily hibás, de nagy hatásu tisztviselőt, mert félnek, hogy majd ez, majd amaz politikai tárgyat nem vihetnék ki a gyűlésen. Mig a dolgok így mennek, míg a kormány a politikai véleményeket veszi a büntetés zsinórmértékeül, s a kihágásokat a szerint bünteti vagy nézi el, a mint valaki az oppositio, vagy a kormány szinületét viseli, addig hiába pártoljuk mi a kormányt a törvények végrehajtásában, mert ő nem azon igyekszik, hogy a hozott törvényt végrehajthassa, hanem azon, hogy miképen altassa el a politikai véleményeket, és miképen alkottathasson magának

kedvező törvényeket. Nem kívánom én, hogy a kormány tetteleg befolyjon az adó beszédésére, megteszik ezt maguk a törvényhatóságok; a kormány a magarészéről csak azt tegye, hogy a főispánokat, ha ellenők a megyék alapos fölterjesztést tesznek, büntesse, a rossz tisztviselőket a megyéknek büntetni engedje; s a helyett, hogy most a főispánok minden gondjukat arra fordítják, hogy minő politikai véleményü követeket választathassanak, s minő utasításokat küldethessenek az országgyűlésre, parancsolja meg nekik, hogy bizzanak mindent a valódi többségre. Az ily megyében nem fog az adó restantiában maradni, az ily főispán körül mint középpont körül fog összeseregleni a megyei RR. többsége; így fognak a közdolgok jól menni, sőt mivel a rendet és közcsendet a legtöbb ember szereti, olyanokat fog maga körül az ily főispán szemlélni, kik nem ugyan vak eszközei a kormánynak, de a törvények végrehajtásában hatalmas segédei lesznek. Meglesz ekkor a garancia, a melyet a kormány tőlünk kíván, s nem szorul arra, mit Szepes követe sürget, hogy a törvényhozás segítse a kormányt az adó behajtásában.

A DUNA SZABÁLYOZÁSÁRÓL.

A KK. és RR. 1840. márczius 11-dikén tartott kerületi ülésökben tárgyalták ő felségének a Duna szabályozása tárgyában érkezett kir. leiratát. Ő felsége ebben tudatja, hogy Dévénytől Orsováig a Duna szabályozása tudományos tervének kidolgozására szükséges vízműtani minden adat már meglevén, maga a mappa rövid idő múlva teljesen el fog készülni. Hogy tehát a kir. helytartótanács, illetőleg a keblebeli építő igazgatóság által véghezvitt ezen munka következtében a Dunának a törvények értelmében ugyanazon kormánysszék által eszközözendő szabályozása siettessék, ő felsége azt kívánja, hogy mind a célra vezető segedelmek tekintetében, mind pedig azon akadályok elhárítására, melyek révpénz s más ilynemű czímen a hajózás ártalmára vannak, az ország rendei tanácskozzanak és törvényjavaslatot terjeszszenek elébe. *Beöthy Ödön* óhajtotta, hogy e munka magán vállalkozó társaságnak adassék ki, s hogy ez indítványa elfogadása esetében, úgy mint az előbbi országgyűlésen a vasutakra nézve történt, a Duna szabályozására nézve törvény alkottassék. *Pázmándy Dénes* szükségesnek tartotta, hogy a rendek újabb adatok végett intézzenek ő felségéhez föliratot.

DEÁK FERENCZ: Biharmegye követe indítványát nem tartja czélszerűnek, mert ha nem egy terv szerint tétetik minden vizek szabályozása, akkor az egyik a másikat elrontja; in complexu kell tehát azokat mind szabályozni, azt pedig nem hiszi, hogy erre magán vállalkozók ajánlkozzanak. A mi a Duna szabályozásának siettetését illeti, ez igen is kívánatos volna; de megvallja, hogy midőn a királyi előadásokba látta is befoglalva ezen tárgyat, még akkor sem hitte; hogy az mindjárt a jelen országgyűlésen készen legyen, hanem azt reménylette, hogy valahára már ki fog küldetni az országos választmány, mely a vizek szabályozására nézve általános tervet készítend; egyszersmind a magánosok érdekeit illetőleg, mint p. o. a malmok és más ilyetén akadályok elhárítása iránt eldöntő bíróságot fog gyakorolni, mert csak így lehet sikeresen és rövid uton ezen fontos tárgyat elintézni. Úgy érti most is az országos választmány kiküldését, hogy az minden folyónak, például a Tiszának is, de főképen a Dunának, mint minden folyóink főrecipiensének, szabályozására nézve tervet készítsen, valamint arról is, hogy honnan kell erre a költségeknek kikerülni. Erre nézve azonban szükséges tudni, mennyit tesz a só fölemelt árából befolyó jövedelem, s hogy mit szándékozik a kormány a maga részéről ezen szabályozásra följánlani; mert azt csak nem kívánhatja, hogy egy ily nagy folyó szabályozását mi magunk tegyük, a kormány pedig huzza a status jövedelmét minden számadás nélkül. Szükséges itt a magánosok érdeket is kiegyenlíteni. Mindezek azonban adatok nélkül meg nem eshetnek. Megegyezik abban is, hogy ezen országgyűlésről neveztessek ki választmány; de azt utasítás és minden irány nélkül nem akarja kiküldeni, utasítást pedig nem lehet adni, míg adatok nincsenek. Irjuk meg tehát - úgymond - mindezeket a körülményeket ő felségének; hiszen azt úgy sem gondolhatjuk, hogy ezen most nyert segedelemmel már mindent megtettünk; bele telik abba még félszázad is, míg a Duna szabályozva lesz, s addig mindig kell rá költség. Hogy a helytartó tanács kezelje ezen szabályozást, azt kivihetetlennek tartja; nem azért, mintha magára nem vállalná, hanem azért, mert különben is el van foglalva, s azon eddigi rendszerrel, miszerint a Dunát darabonként sarkantyúzták; nem sokra megyünk. Pártolja a komáromi indítványt.

A VEGYES HÁZASSÁGOK TÁRGYÁBAN.

A KK. és RR. 1840. márczius 19-dikén tartott kerületi ülésökben tanácskoztak a főrendek válaszárol a nagyváradi és a volt rozsnyói püspökök körrendeleteiből származott sérelmek tárgyában. A főrendek benne kijelentették, hogy a volt rozsnyói püspök ellen támasztott panasz csupán oly egyes esetekre vonatkozik, melyekben a vegyes házasságok vagy halasztást vagy akadályt szenvedtek, ezen egyes adatok azonban föl nem hozatván, hiányukban a szóban levő ügy iránt nem ítélnének. A nagyváradi püspök körrendeletét illetőleg pedig kiemelték, hogy az áldás, mint csupán egyházi szertartás, kizárólag az egyház sajátja, s hogy az említett püspök eljárásában törvénysértést nem látnak. Nem egyeztek meg ennél fogva a KK. és RR. üzenetében és fölirati javaslatában, mely szerint ő felsége megkéretik, hogy az említett főpásztoroknak törvénybe ütköző egyházi rendeleteit semmisítse meg, s utasítsa őket arra, hogy a törvénynek és törvény iránti tiszteletnek sérelmével kiadott körlevelöket és egyházi rendeleteiket vegyék vissza; hanem készségöket fejezték ki oly törvény elfogadására, mely a vegyes házasságokat az 1790: I. törvény rendelete szerint minden akadály ellen ezentúl is oltalmazza, más részről pedig az egyházi rendet minden lelkiismeretbeli erőltetés ellen biztosítsa. *Zsedényi Ede* hevesen megtámadta a főrendeknek három millió polgár törvényes jogait megtagadó, a közcsendet fölzavaró váratlan válaszát. Ő, ki a főrendekkel többször egyetértve minden veszedelmes újítás ellen harczolt, fájdalommal látta, hogy a főrendek, a conservatismus hősei, ezen ösvényről roppant inconsequentíával eltértek, midőn nem csak a törvényen alapult félszázados gyakorlatot megsemmisítő újítást pártolnak, de a protestansokat vérrel szerzett s békekötések által nyert javaiktól is megfosztani akarják. A főrendeknek azon elve, hogy az áldás az egyház tulajdona, tünteti föl legjobban, mennyivel különb a protestánsok dolga, mert ők maguk rendelik el minden egyházi ügyeiket és semmit kizárólag papjaik markában nem hagynak; ez tünteti föl, mennyire szükséges volna már egyszer országosan kimondani, hogy az egyház van a polgári statusban, és nem viszont, s hogy az egyházi hatalom alatta van a köztársaságnak. Több rendelkezést találni törvényeinkben a vallás dolgára nézve, s így nem mondhatják a főrendek, hogy ebbe a törvényhozás nem avatkozhatik bele. Mi lenne belőle, ha egyik vallás sem subjugálná magát a statusnak? Akkor úgy szigetelné el a vallás a hon polgárait egymástól, mint most a zsidókat a többiektől. Eljön az idő, midőn a clerus lemondván feudális elveiről, alá fogja magát vetni a polgári társaságnak. *Beöthy Ödön* ragaszkodott e tárgy sérelmi minőségéhez, de kész volt oly törvény elfogadására, hogy a hol a férj protestans, a vegyes házasságok protestans papok által köttessenek össze.

DEÁK FERENCZ: Szeretnék bővebb taglalatába ereszkedni ezen főrendi válasznak, ha egészségi állapotom engedné, s nagy részben Szepes követe által meg nem előztettem volna. Minden gúny nélkülinek vegye az érdemes követ úr tiszta érzetemet. Az ezen válaszban felhozott okok fényesek lehetnek magokban, de a KK. és RR. üzenete ellen elegendő czáfolatul nem szolgálhatnak. Vannak oly fényes teoriák, melyeket vitatni igen szépen lehet, ha azoknak következményeiről az ember megfélejtkezik. Ilyneműek a főrendeknek ezen támaszokai, melyek, ha abstraháltatnának is in theoria, már maga azoknak vitatása több kárt okozna, mint hasznót tehetne kivívásuk. Midőn egész Európát egy új vallási ingerültség borítja el, s a magyar törvényhozás egy része mindazáltal csendesén, minden epéskedés nélkül csak azt kívánja, hogy az egyházi rendeleteik által hazánkban is hasonló ingerültséget gerjesztett főpásztorokat ő felsége a törvényes útba igazítsa, azaz oda utasítsa, hogy bármi legyen magánmeggyőződésök, a közcsend és a törvények iránti tisztelet tekintetéből maradjanak a törvénynek azon értelme mellett, melyet annak félszázados gyakorlat adott: akkor a törvényhozás másik része a helyett, hogy a surlódás kiegyenlítésére segédkezet nyujtana, a törvénysértéssel vádolt főpásztorokat védpaizsa alá véve, a dolgot még nagyobb ingerültségbe hozza. Hiszen haladás dolgában mindenkor úgy szoktak a főrendek a kormány és e tábla közt fellépni, mint temperatorok; ime azonban e csiklandós tárgyban még ingerültséget gerjesztenek. Azt, hogy az egyházi rend azért nem teljesítheti a törvényt, mert ezt egyházi kötelessége

és lelkiismerete nem engedi, sem az egyház, sem a főrendek ki nem mondhatják a nélkül, hogy a XXVI. t.-cikkre a bűn bélyegét rá ne üssék. Azon állítás ellen, hogy joga volt eddig is az egyháznak az áldást megtagadni, igen sokat lehetne felhozni; de ezeket mellőzve, csak azt kérdem, hogy szükséges volt-e most az egyházi rend részéről ezen lépés? A kath. vallás forgott-e veszedelemben? Meglehet, hogy én hibázom, de engem gyermekkoromban arra tanítottak, hogy nincs hatalom, mely a kath. anyaszentegyházat megdöntse. Mi szükség volt tehát ily káros következésű eszközökhöz nyulni? Én azt tartom, hogy csak akkor lehet annak tisztaságát és örök fennmaradását nem féltetni, ha alapja mindenkor szeretet és igazság leend. Szó nélkül nem hagyhatom, mit a főrendei a rozsnyói esetekre nézve felhoznak. Itt tőlünk próbát kívánnak. Ha sértő nem volna, feltenném rólok, hogy a buzgóság őket annyira elragadta, hogy a gyakorlatról, melyre különben oly sokszor szeretnek hivatkozni, ezuttal megfeledkeztek. Eddig a gyakorlat az volt, hogy a mi ezen táblánál előterjesztett, erre nézve a KK. és RR., ha szükségesnek látták, adatot is kívánhattak; de miután valami e tábla conclusumává vált, már többé nem egyes törvényhatóság, hanem ezen tábla előterjesztésének tekintett, melyet próbákkal támogatni szükséges nem volt. De ha mi mindentől adatot kérünk, azután meg a főrendek mi tőlünk kérnek adatokat, akkor valóban elmondhatni, hogy az 1790: XIII. t.-cz. megtartása lehetetlen. Hiszen előnkbe terjesztettek Gömör vármegye követői által minden adatok; előttünk azok mind tudva vannak; de mi magunk nem engedjük azokat üzenetünkhöz csatolni, mert egy részről ezt gyakorlat elleninek tartottuk, más részről ki akartuk kerülni azon kellemetlenségeket, melyeket azoknak közlése szülhetne. Ha azonban a főrendek ezen kimélő elvünkben nem osztoznak; ha a gyakorlatot megváltoztatni akarják; ha merik tőlünk kérni ezen adatokat, ha magukra vállalják ennek következéseit; - ámbár én jobbnak tartom nem piszkálni a dolgot, s nem önteni olajat a tűzbe, s azért ne kövessük még most e feliratot, vessünk leplet a mire lehet, maradjunk eddigi elvünk mellett; - de ha csakugyan akarják a főrendek, hogy ezen adatok is discussió tárgyai legyenek, ám legyen! feleljenek ők a következésekről. Nem mulaszthatom el kijelenteni sajnálkozásomat azon is, hogy épen a főrendek pártolnak egy oly lépést, mely első példa a historiában, hogy a magyar clerus nem tudta magát függetlenül fentartani. Vajjon, mert a burkus kormány úgy cselekedett, mint sokan nem kívánták volna, szabad-e, illik-e a magyar protestansokon ezért bosszút állani? Azon clerus, mely Európában eddig legjobban tudta függetlenségét fentartani, meg nem foghatom, hogyan tehette most magát más külső clerus véleményének eszközévé? Óhajtottam, hogy ezen lépést a főrendek ne pártolták volna, mert ez előttem első láncszeme egy borzasztó vallási háborúnak. A bihari indítványhoz a reciprocitás elvénél fogva hozzá járulok, hanem azt a vallási üzenethez kívánom köttetni.

A SZÓLÁS SZABADSÁGÁN EJTETT SÉRELMEK TÁRGYÁBAN.

I.

A KK. és RR. 1840. márczius 30-dikán tartott kerületi ülésökben tárgyalták ő felségének a szólás szabadsága tárgyában kelt kir. leiratát. Ő felsége benne kijelentette, hogy a nyilvános szólás törvényes szabadságának, mint a mely az ősi alkotmány oltalmán alapszik, mind a törvényhatóságok, mind egyenkint azok részére, kiket az illet, menten és épen maradását akarja; viszont mindazon által a kormányzás kötelességénél fogva hozzá tartozónak mondotta, hogy azon egyénekre nézve, kik az ezen szabadság és a vele ellenséges korlátlanúság közti határokat áthágták, alkalmas módot találjon, hogy az illető törvényszék előtt perbe vonassanak. S valamint meg van győződve arról, hogy a közügy épségével és magukkal az ország alaptörvényeivel semmi sem ellenkezik inkább, mint a bírák törvényes függetlenségének kétségbe vonása, úgy hozzá tartozik azon gond, mely szerint arra, nehogy ama törvényes függetlenség valamely csorbulást szenvedjen, mindenkor szorgalmasan ügyeljen, s ennél fogva a főnebb érintett egyének ellen hozott ítéletekre nézve is a törvényszékeknek e törvényes tekintélyét erősen föntartsa. Minthogy azonban ő felsége egyedül a közügy okáért szigorú, egyébiránt pedig készebb megbocsátani, midőn az idő helyes pillanata jelen van, mint a bosszuláshoz ragaszkodni, tanúsított kegyelmének jogánál fogva biztosítja arról az ország rendeit, hogy e részben is soha nála fogyatkozás nem leend.

Szuchich Károly, Bácsmegye követe, indítványozta, hogy álljanak el a RR. az országos ülésileg elhatározott soproni záradéktól. A november 22-kén tartott országos ülésben ugyanis elfogadtatott Nagy Pálnak indítványa, mely szerint a rendek a katonaszükséget meg fogják ugyan tudakolni, a megtudás módjáról fognak tanácskozni, magát azonban a katona ajánlás iránti fölíratot addig, míg a szólás szabadsága föl nem küldetik, nem fogják fölterjeszteni. *Zsedényi Ede* pártolta *Szuchich* javaslatát, mert - így szólott - noha a rendek az e tárgybeli felíratot a főrendek ellenzése miatt mind ez ideig föl nem terjeszthették, ő felsége előtt ismeretesebbek lettek a rendek kívánatai, s ime midőn az ezek iránti kir. választ vesszük, még többet nyertünk, mint remélhettünk, s így megérkezvén sérelmeinkre a kir. leirat, nincs szükség többé a záradékra. *Somssich Miklós* a záradék megtartása mellett emelt szót. Kegyelmet azokért, - ezzel fejezte be beszédét - kik törvény ellenére vádoltattak és ítéltettek el, soha kérni nem fog, mert ezzel bűnösöknek ismerné el őket, s e kegyelmet ekkor meg is lehetne tőlük tagadni, hanem csak igazságért kíván fejedelme elé járulni.

DEÁK FERENCZ: Előre bocsátja, hogy alig volt életében pillanat, melyben helyzetének nehézségét annyira érezte volna, mint a mostani, mert meglehet, hogy e mai s a még hátralevő néhány heti tanácskozás eldöntő befolyással lesz a nemzetre, s így a tárgynak minden oldalról való komoly meggondolása után is csak aggódnia és aggódnia kell, mert a királyi leirat a szólót sem elégíti ki. Szentek ugyan és igazak annak általános elvei, olyanok, melyeket a RR. maguk is kétségbe hozhatatlanoknak nyilvánítottak; azonban az elveknek az esetekre alkalmazása nem helyes. Itt a szóló a somogyi követ értelmében taglalá azokat. A kir. leirat végén látszó ígéretre pedig azt jegyzi meg, hogy ha ez mint magános embert kedves érzéssel tölti is el, s hinnie kell, hogy ezen ígéret teljesedésbe fog menni, de mint törvényhozónak nem szabad ezen ígéretre alapítani cselekvéseit: mert utasítása és meggyőződése azt parancsolják, hogy mindaddig, míg a szólás szabadságbeli sérelmek nem orvosoltatnak, az ujonczokra nézve ajánlást ne tegyen. Én - úgy mond - mindig a sérelmek orvoslásától függesztettem fel az ujonczok ajánlásába ereszkedést, de minthogy ettől a többség elütött, azt kell pártolnom, a mi ehhez legközelebb áll: a sérelmeknek fölírat útján való fölterjesztését. Midőn a főrendek ebben sem egyeztek meg, jött végre egy kir. leirat; de vajjon ez is orvosolta-e a sérelmeket? Az abban foglalt ígéret még nem orvoslás, s így tovább is sürgetnünk kell az e tárgybeli fölíratot. A bácsi követ indítványát nem tekintem ugyan mint kegyelem kérést az elítéltekért, hanem mint a záradék megszüntetését; de ezt nekem, mint a sérelmek orvoslását kívánónak,

elfogadnom nem lehet. A kir. leiratot sem lehet elfogadni, mert ha a közt kellene választani, hogy az ezen leiratban foglalt elveket s a törvényeknek ezek szerinti magyarázatát fogadjuk-e el, vagy szomorú következtetéseket kell várnunk az elítéltekre, megvallom, örömeztőbb nyúlnék a legszomorúbb következtetésekhöz, mint hogy alkotmányos elveinket fölládozzuk, mert ekkor a jövőbiztosításának minden útja örökre el volna zárva előttünk, s még csak szólanunk sem lehetne sérelmeinkről. Én tehát koránsem hiszem, hogy volna valaki közöttünk, ki ezen kir. leiratnak a birói eljárás és függetlenség iránti elveit egészen elfogadni kész lenne, mert ha ezeket így elfogadnók, e nap volna a legszomorúbb hazánkra nézve, s így a mennyiben ezen kir. leirat nem orvosolja sérelmeinket, sőt helyesli azon tetteket, melyek ellen mi panaszkodni kívántunk: tovább is meg kell maradnunk előbbi föliratunk elvei mellett. A következtetesség ugyan azt kívánná, hogy az orvoslási záradékot tartanók meg, s ezt, valahányszor mód és alkalom fogja magát előadni, mindenkor kívánni fogom; de ha el nem érhetem, akkor, mint egy gyöngé nádcsálhoz, kénytelen vagyok a legutószor föllállított fölterjesztési záradékhoz - a sopronihoz - ragaszkodni.

II.

A KK. és RR. 1840. április 1-jén tartott országos ülése napi rendjén volt a kerületi ülésnek márczius 30-dikán hozott végzése, melynél fogva a katonai ujonczok megajánlása a főrendekkel közlendő és ő felségéhez fölküldendő.

DEÁK FERENCZ: Küldői mindaddig, míg a szólás szabadsága tettelesen orvosolva nem lesz, az ujonczok megajánlásába bocsátkozni nem kívánnak. A márczius 24-dikéről kelt e tárgyú kir. leirat e részben kielégítő nem lévén, ő részükről az orvoslási záradékot kívánná föllátni, azonban azt el nem érhetvén, marad a február 20-dikán hozott végzésnél, s így a márczius 30-diki kerületi végzést nem pártolhatja.

A KERESKEDÉS KEZDÉSÉNEK FÖLTÉTELEIRŐL.

A KK. és RR. 1840. ápril 3-dikán tartott országos ülésében, a kereskedés kezdéséről szóló törvényjavaslat tárgyalása alkalmával, *Tretter György*, Pest városa követe, felszólalt a határtalan kereskedési szabadság ellen, melyet a javaslat megállapít, s hivatkozott a gyakorlatra, mely szerint mindenkitől, ki kereskedő akart lenni, megkívántatott, hogy incolatus joga legyen, hogy moralitását bebizonyítsa, hogy a kereskedést megtanulta, mint kalmárlegény szolgált legyen, és bizonyos mennyiségű tőkével birjon. *Vághy Ferencz*, Sopron városa követe, szintén időelőttinek és károsnak mondotta a korlátlan kereskedést, míg a czéhek s a mostani adózási rendszer fönnállanak.

DEÁK FERENCZ: A szólott városi követek azon véleményben lévén, hogy a kereskedés kinyitásának általános megengedése a hitelre és magára a kereskedésre nézve káros, azt bizonyos feltételekhez kívánják szorítani; különösen Pest városa követe azt kívánja, hogy a ki a kereskedők sorába be akarja magát jegyeztetni, bizonyos mennyiségű tőkét mutasson ki, állítván, hogy ez által eszközöltetni fog, hogy az olyan ember, kinek a kereskedés folytatására elegendő értéke nincsen, kereskedő nem lesz. A szóló azonban azt hiszi, hogy ilyen rendelet haszontalan, mert azt igen könnyen ki lehet játszani. Az t. i. a ki kereskedő kíván lenni, s ily fundussal nem bir, azon időpontra, melyben a tőkét ki kell mutatnia, felkér valamely váltóházat bizonyos summát, és mihelyest azt az illető helyen bemutatta, a tulajdonosnak visszaadja, és akkor már annál is kevesebbje lesz, a mi előbb volt, mert ezen egy pár órára az ilyes embereken a váltóházak a kölcsönzött tőkéből meg-megvesznek két, három, négyszáz forintot. Mondja ugyan Pest városának követe, hogy mivel ezentul rendes kereskedési könyvek fognak vitetni, s így a kimutatott tőke be fog iratni a cassa könyvbe és a capitális könyvbe, a tőkék kimutatása oly vakmerően nem történhetik, mert ha az ily kereskedő megtalálna bukni, könyveiből kisülend, hogy a kimutatásnál csalást követett el; de erre elég azt felelni, hogy a bécsi tapasztalás ellenkezőt bizonyít, és hogy felette ügyetlen kereskedő volna, a ki úgy nem intézné el dolgát, hogy a bemutatásnál történt csalfalkodást el ne tudná palástolni. S így a tapasztalás mutatja, hogy tőkepénz kimutatása célra nem vezet, sőt nehézséggel jár. Mondják, hogy a fundus kimutatása legfőbb básiisa a hitelre kölcsönözésnek, mert ott, a hol a fundust ki kell mutatni a kereskedőnek, a hitelező biztosítva van; a tapasztalás azonban azt bizonyítja, hogy ez megfordítva áll: mert a hol minden ember tudja, hogy a summát nem kell kimutatni, ott ki-ki vigyáz, hogy meg ne csalják, s csak biztosan kölcsönöz; ellenben a hol a dolog oly csálókán áll, hogy a tőke kimutatását ki lehet játszani, azon hiszemben lévén a hitelező, hogy a kimutatott tőke tulajdona a kereskedőnek, könnyen hitelez neki, és megcsalatik. Kívánják továbbá, hogy a ki kereskedő akart lenni, mutassa ki a moralitását; de mivel a földművelőnél - bátor közönségesen elismert igazság az, hogy a földművelő a tiszteletre legméltóbb osztály, - nem kérdik, mily moralitása, nem látja által, miért kell kérdeni épen a kereskedőnél. Mondhatja ugyan valaki, hogy a kereskedő jobban megcsalhat másokat, mint a földművelő, tehát annál a moralitás kimutatása szükségesebb; de ez az ügyesség megtörténhetik, ha meg is mutatja, hogy jó. Tudjuk mily hamar reá ütik az emberre a becsület bélyegét. Nincs egy statusban is veszedelmesebb, mint mikor azt kell megbizonyítani, hogy az ember jó, mert minden emberről ezt fel kell tenni, és a status kötelessége bebizonyítani, hogy valaki rossz és azt meg kell büntetni. De ha már be kell bizonyítani annak, a ki kereskedő kíván lenni, hogy jó moralitása, kérde a szóló, kinek kezében lesz a jus ezt elhatározni? Magistratus kezében, melynek nagy része kereskedő? avagy gremium kezében, melynek tagjai épen mind kereskedők? Sokkal rövidebb út: azt rendelni, hogy kereskedőnek senkit be nem lehet fogadni, ha a gremium a befogadásba meg nem egyez; akkor bizonyára a kereskedők sorába senki sem fog felvétetni. Legkülönösebb a városi követeknek azon félelmük, hogy idegenek jönnek be a

városokba kereskedőknek. A szóló azt hiszi, pénz nélkül nem kereskedik senki; miért félnek tehát attól, hogy pénzt hoznak be? Hiszen az industria, a szorgalom pénzt hoz be. Ha körül nézünk, s a dolgokat jól megvizsgáljuk, azt találjuk, hogy a városok jól állásuk onnan van, hogy az idegen gazdag emberek bejöttek, mesterségeket, kereskedéseket kezdettek, s ez által a culturát, a műveltséget behozták. Kivánják a szólott városi követek, hogy a kik a kereskedők sorába magukat bejegyeztetni akarják, kereskedési tudományuk iránt biztosítást adjanak; de a szóló ezt épen szükségtelennek tartja, mert senkinek biztosabb büntetése nincs, mint az ügyetlen kereskedőnek, mivel ennek az a büntetése, hogy keveset nyer, vagy épen elpusztul, és ezt a mindennapi tapasztalás bizonyítja, mert ha csak valamely kereskedő lotterián nem nyert, és mégis meggazdagodott, csalhatatlan jele, hogy jó kereskedő volt. A szóló mindezek mellett is megegyezne, hogy bizonyos szabályokhoz alkalmaztassék a kereskedők felvétele, ha a visszaélésektől nem tartana, s ha nem félne attól, hogy ezen megszorítás a többi néposztályokra is, kik nem kereskednek, hanem speculálnak, kiterjesztetik, mert ki fogja az elválasztó vonalat megvonni a speculans és a kereskedő között? Ezen vonalat ugyan a közéletben könnyű kimondani, de a törvényben nehéz. Ha szükséges a megszorítás a kereskedőkre, szükséges a speculansokra is; arra a ki gubacscsal kereskedik, szintén oly szükséges a megszorítás, mint arra, a ki kávéval kereskedik, mert az épen úgy vesztethet, mint a kávékereskedő. Vagy tehát meg kell *ex identitate rationum* mondani azt is, kinek szabad speculálni, kinek nem? vagy általánosan meg kell engedni a kereskedést is. Már pedig, ha oly törvényt viszünk haza, mely elhatározza, kinek szabad speculálni, küldőink meg nem köszönik; ha pedig csak a boltra szorítjuk a szabályozást, az következik, hogy a mit a mult országgyűlésen egy kézzeladtunk a jobbágnak, más kézzel most elveszszük tőle, mert ha azoknak kereskedési tudományuk iránt biztosítást kell adni, alig lesz, a ki a próbát ki fogja állani, mivel a jobbágyok között kevés van, a ki selyemszövethez értene. Az ily rendelet tehát a jobbágyat korlátozná, mert meg nem tudná mutatni, hogy a kereskedést megtanulta, de korlátozná a földesurak jövedelmeit is, mert most a zsidó boltot nyit, attól az uraságnak árendát fizet, pedig ritka tett *exáment*. Vagy azt kell tehát mondani, hogy csak a királyi városokban nem szabad kereskedőnek lenni korlátlanul. De erre ismét az a felelet, hogy korlátlan kereskedés vagy káros a hazának vagy nem. Ha nem káros a hazának, a királyi városokban sem lehet káros, ha pedig káros, úgy mindenütt korlátozni kell. Mindezek szerint, minthogy a megszorításból kár következik a kereskedésre, az országra pedig semmi haszon, ő a megszorítás iránt tett javaslatot el nem fogadja. Ebbeli vélekedésétől nem mozdítja el őt azon tekintet sem, hogy ha mindenki korlátlanul lehet kereskedő, ezer idegen üzhethné a kereskedést a nélkül, hogy a polgári személyes terheket viselné, mert előttünk van a *contributionale commissariaticum*, annak felvételével el fog határoztatni, ki mitől fizeti az adót.

A KERESKEDELMI ÜGYLETEK ÉS AZ UZSORA.

A KK. és RR: 1840. ápril 3-dikán tartott országos ülésében, a kereskedés kezdéséről szóló törvényjavaslat 55. §-a tárgyalása alkalmával, az *elnök* ajánlotta, hogy azon rendelkezés, mely szerint bármilyen magasan kötött kamat és díj uzsorának nem tekinthető, vagy csupán azokra szoríttassék, kiknek a kereskedés és mesterségek principális életmódjuk, vagy pedig csupán az mondassék, hogy a kereskedés, gyártás vagy mesterségekből eredett adás vevés tekintetéből lehet magasabb kamatot kötni.

DEÁK FERENCZ: A pesti kereskedők azt mondják, hogy ezen §. nélkül földön fekszik a kereskedés, mert a törvényes procentum mellett a kereskedés meg nem állhat, mert az által monopolium hozatnék be; már pedig a külső példák azt bizonyítják, hogy mindaddig, míg a kereskedés monopolium volt, csak az egyesek gazdagodtak, az egész pedig nem, s a közvagyonosság akkor kezdődött, mikor a kereskedés felszabadított. Angliában is akkor gazdagodott a nemzet Cromwell idejében, mikor a kereskedés felszabadított. Az előlülő által javalt első korlátolást nem tartja ugyan in principio helytelennek, de a kivittel lesz baj, mert meglehet, hogy olyan is lesz kereskedő, kinek birodalmi vannak, a mint kívánná, hogy a magyar aristokratia más európai aristokratiák példájára kereskedjen; az ilyennek nem a kereskedés lesz fő életmódja, mégis kereskedő lesz. De a másik módot, hogy t. i. csak a mesterségekből és kereskedésből eredett adásvevés következtében lehessen magasabb kamatokat kötni, a célra megfelelőnek látja, s azt elfogadja.

A BÍRÓSÁG ILLETÉKESSÉGÉRŐL ÉS ELJÁRÁSÁRÓL CSÖDÜGYEKBEN.

A KK. és RR. 1840. ápril 6-kán tartott országos ülésének napi rendjén volt a váltótörvény 3-dik részének VIII. t.-cikke, mely a csődületről szólott. Felolvastatván az 1. §., az *elnök* jövődjére is fönn akarta tartatni azon elvet, hogy a nemes nemesi bíró, a polgár pedig önnön tanácsa által ítéltesék; továbbá kívánta, hogy a csődbeli perre nézve más elvek ne állapíttassanak meg; mint a melyek vannak más adóssági pereknél; végre, hogy ok nélkül a rendes törvénykezés rendszere ne változtassék, s a rendes és állandó törvényszékek eljárása ne csonkíttassék. Ezeket előrebocsátva, minthogy oly esetekben, midőn a birtok több megyében volt, a rendes bíráskodást a kerületi táblák gyakorlották, ezeket továbbá is meg akarta tartani, annál inkább, mivel a váltótörvény és a szóbeli perek által eljárásuk megkevesbedett, s így, ha eddigi főfoglatatosságuktól is megfosztatnak, alig lesz munkájuk. Ellenezte tehát azon javaslatot, hogy ez ügyekben a ker. táblák helyett a hibás elrendezésű megyei törvényszékek bíráskodjanak; de ha ezt így fogadnák el a rendek, szükségesnek tartotta, hogy a 122. §., mely szerint a törvényszéktől két tag fölhatalmaztatik, hogy a per érdemét tárgyazó ítéleteket kivéve közbeszóló ítéleteket hozhasson, úgy módosíttassék, hogy erre több tagok neveztesse. A mi a kir. városi tanácsokat illeti, némely kisebb kir. városban a tanács olyan, hogy non omne tulit punctum, s így valamint a ker. tábláknak a megyei törvényszékek, úgy ezeknek a kir. városok tanácsai fölött adott elsőbbséget, s ezért azt kívánta, hogy a kir. városok tanácsai csak a polgárok és olyan nemesek fölött bíráskodhassanak, kik a városokban lakván, más nemesi birtokuk nincs, a többi birtokos nemesek fölött ítéletet tovább is a megyei törvényszék mondjon.

DEÁK FERENCZ: Az előlülőnek előadása tökéletesen megfelel annak, hogy ezen egész csődületi rendszer halasztassék el, mert ha a megyei törvényszékeket jelenleg az idő rövidsége tekintetéből is elrendelni, ha a kir. városi tanácsban bizni nem lehet: akkoron vagy el kell halasztani ezen tárgyat, vagy ha a rendek elhalasztani nem kívánják, úgy minden hiány mellett is a fennálló rendelkezést el kell fogadni. Mi az előlülőnek ellenvetéseit illeti, azokra azon renddel kíván felelni, mint azok tettek. A kerületi táblákra nézve, azoknak bíráskodását a választmány azért kívánta elmellőzni, mert a mint az előlülő is megjegyzi, a csődületnél a bíráskodáson kívül még más politikai eljárás is szükséges, mint például a vagyon összeírása, zár alá vétele stb., melyeknek teljesítését az előlülő is tovább is a megyékre kívánta bizni, minthogy ezeknek teljesítésére a kerületi tábláknak kevés eszköze volna, mely előkészületeket a kerületi táblák compassus mellett volnának kénytelenek végezni, mit a vármegyék a bukás jelentésére azonnal magok is megtehetnek. Ha tehát nem tekinti is azt, hogy ebből csak időmulasztás támadna, mi a hitelnél fő dolog: a kerületi táblák bíráskodását azon fogva sem fogadhatja el, mert a massa kezelése a bíráskodással szoros kapcsolatban vagyon; de nem fogadhatja azt el a felek könnyebbsége tekintetéből sem, mert in regula áll azon elv, hogy a kereskedőnek hitelezői legkönnyebben lehetnek a szomszédságban levők, s ily esetben megtörténhetnék, hogy például valaki Barsban kereskedési teleppel bíró csődület alá esvén, hitelezői csak azért, mivel a bukottak nemesi birtok a Pozsony vagy más vármegyében is vagyon, keresetüket a nagyszombati kerületi táblánál kényszeríttetnének követelni, és azért ő a kerületi táblák bíráskodását nem kívánja elfogadni. Ha azonban erre kényteleníttetnék, részéről legfeljebb csak azon esetben fogadná el, midőn valakinek több urodalmi lévén, bizonyos lakása sehol sincsen, hanem majd egy, majd más urodalomban tartózkodik. A mi az előlülőnek azon figyelmeztetését illeti, hogy ekkép a kerületi tábláknak munkájuk nem leend, erre nézve megjegyzi, hogy ha bár jelenleg a nagyobb csődületi perek a kerületi táblák bíráskodása alá rendeltetnének is, kételkedik, hogy három törvényhozás alatt náluk meghagyatnának, mert a mostani körülményeket tekintve, alig ha az előttük folyó polgári perek is tőlök el nem vétetnek, vagy pedig más rendeltetést nem nyernek. A mi a bejegyzett

nemesi kereskedőket illeti, kiknek nemesi birtokukon kívül királyi vagy más városokban telepjeik vannak, ezeknek præjudicium nem tétetik az által, ha az mondatik, hogy a városi bíróság alá tartoznak, mert a kereskedési hitel a kereskedési viszonyban közelebb állóktól ered, és így ezen nemesember is legtöbb hitelt a polgárok között teend, illő tehát, hogy a hitelezőkre legyen e részben figyelem, s ha előre fogja tudni az e részbeli rendelkezést, szabadságában fog állani azzal élni akarni vagy sem. Azt azonban nem ellenzi, ha lehetséges, hogy ez világosabban kifejeztessék, például, hogy itt az oly nemesről van szó, a ki a kereskedésből él, kinek fővagyon a kereskedésben vagyon. Általánosságban azonban azt el nem fogadhatja, mert megtörténhetnék, hogy például valakinek kereskedési telepe kir. városban lévén, annak egyszersmind egy távoli megyében egy rossz faluja is van, s ha általánosan tétetnék a határozat, akkoron a városi hitelezők a csődületet a távoli megyében volnának kénytelenek szorgalmazni, holott azon nemesi birtok tized részét sem éri meg a kir. városban levő kereskedési értékjének. Ezen mód pedig elég volna a hitel előmozdítása helyett, azt megbuktatni, mert a kereskedési hitelnek ultima differentiája mindig az, mi fog történni, ha a kereskedő megbukik, és így minthogy ezen rendelkezés által a kijátszásokra tágas mező nyílnék, az általános elvet nem pártolja; nem ellenzi azonban, ha e tekintetben némi felvilágosítás vagy elkülönítés tétetik. A mi már a megyei törvényszékeket illeti - noha óhajtaná részéről is, hogy azok másképp lennének elrendezve - minthogy azonban jelenleg nálok valami jobb nincs, kénytelen azokat úgy a mint vannak, elfogadni, és ha valaki képes helyettök valami jobbat ajánlani, ő részéről késznek nyilatkozik annak elfogadására, s e végből az előlülőnek azon megjegyzését, hogy a 122. szakaszban kirendelt két tagok helyett többen neveztesse, szívesen elfogadja. A Jász és Kun, úgy a Fiume kerületekre nem lévén észrevétele, a mi a Hajdu városokat illeti, hogy azoknál a csődületi perek a városi tanácsnál kezdődván, feljebbviteli úton a kerületi törvényszékre, onnan a királyi táblára menjenek, azt anomáliának látja, mert akkoron maguk a Hajdu városok volnának, kiknek e tekintetben három feljebbviteli bíróságok volna; e részben tehát azt kívánná, hogy a kerületi törvényszékről a feljebbvitel egyenesen a hétszemélyes táblára történjék.

A SZÓLÁS SZABADSÁGÁN EJTETT SÉRELMEKNEK AZ ADÓ MEGAJÁNLÁSA ELŐTT VALÓ ORVOSLÁSÁRÓL.

A KK. és RR. 1840. ápril 8-dikán tartott kerületi ülésökben *Deák F.* indítványa ellenében, hogy mindaddig, míg a szólás szabadságán ejtett sérelmek nem orvosoltatnak, nem bocsátkoznak az adó megajánlásába, elfogadták *Andrássy József*nek indítványát, hogy az adó tárgya tanácskozás alá vétessék. Az ápril 9-dikén tartott kerületi ülésben *Zsedényi Ede* az adó mennyiségéről és az ajánlás föltételeiről kívánt szavazást. Az adózó nép terheire való tekintetből az adót most leszállítani nem tartotta szükségesnek, mert - így szólott - 1764-től fogva, midőn az adó mennyisége megajánltatott, nem tapasztalni a nép adózó erejének az újabb időkben lett csökkenését.

DEÁK FERENCZ: Szepes követének azon tanácsát nem követhetem, hogy e tárgy egyszerűsége miatt mindjárt szavazni kellene az általa feltett kérdésekre, mert hiszen, midőn e teremben csak néhány ezerre menő ajánlatról is, melyet a nemesség fog viselni, néhány napig folytak a tanácskozások: az adózó nép szintén megérdemli, hogy az ő pénzéből teendő ajánlat fölött tanácskozzunk; különben úgy jönne ki, mintha tulajdon erszényünkről fukarul, a máséról pedig bőkezűleg kívánnánk rendelkezni. Az adó tárgya fölötti tanácskozások minden alkotmányos országban a legfontosabbak, azoknak kell lenni minálunk is. Vagy talán azért, mert az 1764-diki országos RR. ennyi adót ajánlottak, kötelesek vagyunk mi is mindenkor annyit ajánlani? Nemde azon országgyűlés volt az, mely a nemzet háláját meg nem érdemelheti? Nem akkor tétetett-e a magyar adózó sorsa törvényküli állásba, mert az országgyűlés még csak hallani sem akart az urberről, s az adót igen könnyen megajánlá, mert hiszen csak a jobbagyok erszényére volt megajánlva. Azonban megváltoztak azóta körülményeink; az állam jövedelmei tetemesen növekedtek; mert ha azt vesszük, hogy a só ára fölemeltetett s a fogyasztás nagyobbodott, lehet mondani, hogy az állam jövedelmei e részben is háromszor annyira szaporodtak, pedig ez a legkönnyebb bevehetésű jövedelem. A harminczadvámok igen fölemeltettek, holott ezt az államnak nem kellene mint jövedelmi cikket tekinteni, mert ez szüli a magyar kereskedés összeroskadását, s azért az ország rendei minden adó ajánlaskor különösen kiemelték ezen nyomasztó állapotot, s ő felsége mindenkor megígérte, hogy kereskedésünkre tekintettel leend; de vajjon nincs-e még most is lenyomva kereskedésünk? Ez az, a mit különösen ki kell emelni föliratunkban, hogy ő felsége a kereskedést lenyomott állapotából kiemelni, s így a közipar és szorgalom előmozdításával az adózó nép tehetségét előre hozni méltóztassék. Azonban még akkor is, ha az vétetnék fölvül - a mit azonban semmikép sem ismerhetek el - hogy az adózó nép annyi terhet viseljen, a mennyit bir: még akkor is vigyáznunk kellene, ne hogy az adózónak szerfölötti adóztatása miatt végre a nemzetre háromolják a teher. Még egyre figyelmeztetem a t. RR.-et, hogy mielőtt az adó mennyiségéről szólnánk, méltányolják azon megyék kívánságát, kik tegnap azt jelentették ki, hogy a míg a szólásszabadságbeli és más előleges sérelmek orvosolva nem lesznek, az adó ajánlásba nem bocsátkozhatnak. Előbb föltételekről kívánván szólni, az említett sérelmek orvoslását kívánnám az adóajánlás nélkülözhetetlen föltételévé tenni, s ha ettől elúttetem, fokról fokra fogom védelmezni a tért, melyen a nemzet részére valamit kikötni lehetne. Ez okból előbb azon kérdést kívánnám szavazással eldöntetni, ha akarják-e a RR. a szólás szabadságbeli sérelmek orvoslását nélkülözhetetlen föltételül kötni az adó megajánlásához.

AZ ADÓ MEDDIG SZAVAZTASSÉK MEG?

A KK. és RR. 1840. ápril 9-dikén tartott kerületi ülésében elejtetvén Deák F. indítványa, hogy az adó megajánlása föltételül a szőlés szabadságán ejtett sérelmek orvoslása köttessék ki, *Zsedényi Ede* fölvetette a kérdést, hogy az adó megajánlásának határideje meghatározottassék-e, s mi történjék a fölajánlott adóval, ha a három esztendő elforgása alatt országgyűlés tartatnék.

DEÁK FERENCZ: Szepes követének kérdésére azt válaszolja, hogy az ajánlásnak határidejét szükséges naptól napig meghatározni; hogy ha a törvény értelmében három év alatt országgyűlés nem tartatnék, az adó mindjárt megszűnjék, ha pedig időközben tartatnék országgyűlés, az ország rendének szabadságukban álland az adóról rendelkezni. Egyébiránt a múlt országgyűlések példájára a föliratba iktatni kívánja azt is, hogy a megajánlandó summának bevételeiről sem a nemesség, sem egyik adózó a másikért jót állani nem tartozik, és végre ha a RR. kívánnák, a jelen országgyűlésnek a törvényen túl egy hónappal később lett tartása miatt az ezen egy hónapra eső adót az ajánlatból levonni, erre ugyan törvényes jogunk volna, azonban lehetne, úgy mond, csupán megemlítve is behozni azt a feliratba, hogy a rendek a jelen országgyűlésnek a törvényes időn túl egy hónappal lett elhalasztását sajnosan veszik, s jövődre ez ellen ünnepélyes óvást tesznek.

AZ ADÓ MEGAJÁNLÁSA FÖLTÉTELEIRŐL.

A KK. és RR. 1840. ápril 10-dikén tartott kerületi ülésében az adó megajánlása föltételeiről folyt a tanácskozás.

DEÁK FERENCZ: Az adó iránti föliratba föl kellene venni azt a kérelmet, hogy ő felsége a kereskedés akadályait megszüntetni, a só árát, vámokat és harminczadokat leszállítani méltóztassék, a királyi kincstár pedig fizesse ki több megyének régi igazságos követeléseit, melyek iránt Zala és más megyék is irtak már ő felségéhez, azonban a kincstár igen különös liquidációval számolt a megyéknek. Csak egyet említek. A kincstár beszámítá a megyének azt, hogy ennyi és ennyi ideig katonaság nem feküdt a megyében, s ha feküdt volna, ennyi és ennyi ezerre rugna a tartás költsége. Ilyen beszámítás az is, hogy midőn a katonaszállítás végett kirendelt néhány adózónak szekere kereke összetört, a királyi kincstár ezt is a megyére róttá. Szükséges továbbá Horvátország adójának a magyarországihoz aránylagos kivetését is szorgalmazni. Ez indítványokhoz hozzátette még az egy hónapra fölülfizetett adó iránti figyelmeztetést; ezt az összeget ugyan a rendek ez esetben nem fogják a most megállapított adó sommájába számítani, hanem a föliratban ki kell fejezni a rendek azon fájdalmát, hogy a jelen országgyűlés a rendes időn túl egy hónappal hivatott össze.

AZ ADÓ MEGAJÁNLÁSA TÁRGYÁBAN.

I.

A KK. és RR. 1840. ápril 13-dikán tartott országos ülésének napi rendjén volt a közadó tárgyában kerületileg készült üzenet és felirat. Ezek szerint a RR. a közadó eddigi mennyiségét el nem fogadták, hanem a Magyarországra és az ehhez csatolt részek összességére eső adó összegét évenkénti 4 millió frtban, a hadfogadási intézet elősegélyezésére pedig különösen 75 ezer frtban ajánlották meg. *Klauzál Gábor* kijelentette, hogy 3.800,000 frtnál többet nem ajánlhat. *Busán Herman*, horvátországi követ, fölhozta, hogy 1790-től fogva a mult országgyűlésig minden adóajánlási feliratban Horvátország ajánlása következőleg említett meg különösen: «és végre Horvátország rendei általuk nyilvánított módon, s föltételek alatt a beszámítandóknak beszámítása mellett ajánlottak». Kivánta, hogy e záradék a mostani feliratba is felvétessék, s ha kívánsága nem teljeseződik, továbbra is fentartotta Horvátország azon jogát, mely szerint a magyarországi országgyűlésen külön ajánlhasson adót. *Beöthy Ödön* küldöinek azon kívánságát fejezte ki, hogy a rendek önkeblükben találják föl a módokat, melyekkel az adózókon könnyebbíteni lehessen, s ezért küldői azt óhajtják, hogy a nemes minden különbség nélkül közterheket egyformán viseljen; igaz, hogy küldöinek ezen kívánata az alkotmányba vág, azonban ők úgy vannak meggyőződve, hogy ott szabadság nem létezik, hol kiváltságok által a nemzet különféle osztályokra szakíttatik. *Bezerédy Miklós* nem pártolta az üzenetben foglalt leszállítást, hanem az adó előbbi mennyiségére szavazott, s különösen figyelmeztette a rendeket, hogy egyedül azon kisebb adózásokat, melyeket a mult diaeta elengedett, évenként legalább is egy millió frtra lehet becsülni, s hogy az egész hazában, minthogy de exigibilitate contributionis non cavemus, minden 3-4 év alatt majdnem egy millióra rüg a hadipénztár restantiája.

DEÁK FERENCZ: Utasítását több ízben ismétlé, hogy ő semmi ajánlásba nem bocsátkozik, míg az előleges és a szólásszabadsági sérelmek nem orvosoltatnak; azon fogva kénytelen kijelenteni, hogy ő ezen tárgyat felfüggeszteni kívánja mindaddig, míg az előleges és a szólás szabadsági sérelmek tetteleg orvosoltatni nem fognak. Ha azonban ezen kívánsága a többség által nem pártoltatnék, azon esetben kényszerítettén a tanácskozásban részt venni, az üzenetben kitett feltételeket pártolja, a sommára nézve pedig összesen Horvátországgal 3.800,000-et, Horvátországot külön véve 3.500,000 ajánlott, s ekkép a tárgyhöz többet nem szólott volna, ha a veszprémi káptalan és a horvátországi követség kijelentései figyelmét magokra nem vonták volna, melyeket felelet nélkül nem hagyhat. Ugyanis a veszprémi káptalan követe azt mondá, hogy az adózó sorsa jobbított, és így könnyebben fizetheti az adót. Erre azt feleli: hogy az isten mentse meg ezen elvtől a nemzetet, mert ha a concessiók vétetnének az adó alapjául, akkor ez csak annyit tenne, mint az adózónak valamit engedni azért, hogy azt más úton tőle elvenni lehessen. A concessiót tehát az adó ajánlásának alapjául venni nem lehet, hanem az adó alapját teszi a status szüksége, melyet fedezni kötelesség. Ha tehát a szükség több volna, azt be kellene bizonyítani; hogy pedig a szükség megtudassék, szükséges, hogy a status jövedelmei és kiadásai tudassanak, mert egyiket a másika nélkül megítélni nem lehet. A mit a veszprémi követ de inexigibilitate mondott, hogy azért az ország non cavet, e tekintetben köteles kijelenteni, hogy a veszprémi káptalan követének e részbeli véleménye hibás, mert valamint az előtt is, úgy ezután is a hátra lévő adóért az adózó fog exequáltatni, azonban ezen záradéknak de inexigibilitate non cavent, mind historiai, mind diplomaticai tekintetben más az értelme. A kormány t. i. azt kíváná, hogy a földesurak kezességedjenek az adóért, ezt azonban a nemzet soha elfogadni nem akarta, nem is akarja. 1715 előtt az adót, a mi volt, a földesúr beszédte és elköltötte; hogy ezen visszaélés eltöröltessék, hozatott törvény, melynél fogva a földesurak az adó beszédésétől eltiltattak; 1715-ben, midőn a VIII. törvény-cikkely által az állandó katonasággal az állandó adó is behozatott, a rendek ezen rendelkezés mellett megmaradtak, és az adó mennyiségét az akkori körülményekhez

megajánlották, a nélkül azonban, hogy annak behajtását magokra vállalták, vagy arról kezsedtek volna. Ezen a nyomon maradtak a mostani rendek is, azon záradékot ezen értelemben vették, s azt ezen értelemben is kell venni. Egyébiránt ezen kijelentése mellett csudálja, hogy a veszprémi káptalan követ a bihari indítványt nem pártolván, azt alkotmány elleninek jelentette ki, holott az ő kívánsága a bihariétól csak annyiban különbözik, hogy Bihar vármegye a nemeseket egyenesen kívánná adóztatni; a veszprémi káptalan követ pedig ezen adózást indirecte akarta behozatni. Ha tehát alkotmány elleni a bihari indítvány, épen azon mértékben alkotmány elleni a veszprémi követ e tekintetben tett kijelentése is. A mi már a horvátországi követnek előadását illeti, miszerint ő csak horvátországi adót ajánlván meg, azt külön kívánta tételni, hivatkozván az 1791: LIX. törvényczikkre, erre nézve komolyan kérdi a horvátországi követet, akar-e ő az előbbi gyakorlatnál megmaradni, vagy pedig az 1791: LIX. törvényczikkely betű szerinti magyarázatához akar ragaszkodni? Ha az előbbi gyakorlathoz áll, akkoron a horvátországi adónak a magyarországi adóval együtt kell ajánltatni, mint ez máskor is történt; ha pedig az 1791: LIX. t.-cz. rendeletéhez ragaszkodik, azon esetben hiszi, hogy ezen törvénynek a horvátországi követ azon nevetséges magyarázatot adni nem kívánja, hogy a horvátországi adóhoz csak önmaga szólhasson; mert hiszen a felhívott LIX. t.-cz. azt mondja, hogy a horvátországi adó a magyarországi gyűlésen külön tárgyalassék; már pedig a magyarországi gyűlésnek ő és más megyék követei is tagjai, következképen a horvátországi adóhoz hozzászólhatnak. Ha tehát a horvátországi követ csak azt kívánja, hogy külön tárgyalassék a horvátországi adó, abban ő nálánál örömeőbb senki sem egyez meg; mert ez által vége lesz egy súlyos kérdésnek, hogy t. i. Horvátországnak nincs annyi portája, mennyinek lenni kellene. Ő részéről az előbbi módnál akar maradni, hogy t. i. a horvátországi adó a magyar adóval együtt ajánltassék; noha Horvátország kívánságára, mint kijelenté, abban is megegyez, hogy az külön vétessék fel. A mi a sommát illeti, csak kényszerítve a többség által ereszkedik abba, s összesen véve Horvátországgal 3.800,000, Horvátországot külön véve 3.500,000-ben, a horvátországit pedig 300,000 forintban ajánlja meg.

II.

Busán H. Deák ellenében megjegyezte, hogy ő az 1836. márczius 9-dikén tartott országos ülésben épen azon szavakkal ajánlott adót Horvátország részéről, mint ajánlott ma.

DEÁK FERENCZ: Minthogy a horvátországi követ a mult országgyűlési tulajdon kijelentését gyakorlatnak tekinti, nehogy a mostani előadásokból jövőre gyakorlatot követelhessen, megjegyzi, hogy ő gyakorlatnak csak azt tekinti, miszerint a horvátországi adó itt a magyarországi adóval közösen és az egész törvényhozó test által ajánltatott. Mit tett a szólott horvátországi követ a mult országgyűlésen, azt ő részéről gyakorlatnak el nem ismeri, s nehogy jövőre a horvátországi követnek mai napon tett kijelentéséből valaki azon bal magyarázatot húzhassa, hogy a horvátországi adót csak maga a horvátországi követ ajánlja, és a magyarországi vármegyéknek ahhoz szólása se legyen, ezen magyarázat ellen ünnepélyes óvást tesz, s kijelenti, hogy ha Horvátország az 1791: LIX. t.-cz. betű szerinti magyarázatához ragaszkodik, ő részéről kész arra, hogy azon törvény értelmében a horvátországi adó külön szavaztassék, és azon esetben megyéje részéről a horvátországi adót 300,000 forintban kívánja megállapíttatni.

A SZLAVONIAI HÁROM ALSÓ VÁRMEGYE MAGYARORSZÁGI VÁRMEGYE.

A KK. és RR. 1840. ápril 14-dikén tartott országos ülésében arról folyt a vita, hogy a szlavoniai három alsó vármegye sérelmei a magyarországi vagy a horvát-, dalmát- és szlavonországi sérelmek között soroltassanak-e fel. *Poszavec* *Zsigmond*, Szerémmegye követe, hivatkozott arra, hogy a mult országgyűlésen is ezen három vármegye sérelmei a horvátországi sérelmek közé soroztattak, s csupán az urbérben történt rájuk nézve kivétel, s itt is nem más mondatott, mint hogy e három megye az inferior Slavonia nevezettel ne illetessék.

DEÁK FERENCZ: Épen azon törvény, melynél fogva ezen három vármegyék az urbarialis tabellában a magyarországi vármegyék sorába igtattattak, következteti azt, hogy azok nem szlavoniai vármegyék, mely nevezetet, mint maga a szerémi követ is említé, a mondott urbéri t.-cz., mely ő felségének is jóváhagyását megnyerte, eltörülte. Minden lépés tehát, mely e részben az urbéri törvénytől eltérne, csak visszalépés volna. Ő a három vármegyéket a Magyarországhoz tartozóknak nem tartja, hanem tisztán Magyarország vármegyéinek tartja. A mi pedig a szerémi követnek azon okoskodását illeti, hogy a mult országgyűlésen is ezen három vármegyék sérelmei Horvátország sérelmei közé soroztattak, s azok most is oda soroztathatnak, megjegyzi, hogy a mult országgyűlésen ez csupán azért történt, mert az ezen három vármegyék iránti kérdés még egészen eldöntve nem volt, most azonban már törvény által is ezen kérdés el lévén határozva, nehogy ezen lépésből a horvátok valami jogot következtessenek, történjék bármi, ő részéről az üzenettől el nem áll, s készebb megegyezni abban, hogy ezen három vármegyék sérelmei fel se terjesztessenek.

A PORTÁK KIIGAZÍTÁSÁRÓL KÜLÖNÖSEN TEKINTETTEL HORVÁTORSZÁG VISZONYÁRA MAGYARORSZÁGHOZ.

I.

A KK. és RR. 1840. ápril 15-dikén tartott országos ülésében napi renden volt a porták kiigazítása tárgyában készült üzenet. Az *elnöknek* az üzenet végpontja ellen, mely azt mondta, hogy megszűnván a Horvátországra nézve az 1659: LXXXVI. törvénycikk rendeletének föltételül szolgáló körülmények, a horvátországi porták meghatározására szintén azon adatok, melyek a magyarországiakra fognak használatni, egész mértékben arány kulcsául vétessenek, az az észrevétele volt, hogy ezt alig lehet mondani a nélkül, hogy a rendek megmutatnák, mennyire szűntek meg az érintett körülmények. Horvátország állása a közadóra nézve különböző a Magyarországtól. Ott ugyanis a védelmi közteher nagyobb, mint nálunk; ott personalis és banderialis insurrección fölül még massalis is van, s Horvátországnak, melynek két harmad része confinium, adója nem is egészen fordítottatik az állandó katonaság ellátására, hanem egy része a confinialis cassába foly. Mindezeknél fogva azt tartotta, hogy ott a contributionalis systemának is másnak kell lenni. *Miksich Miklós*, Horvátországnak ítélőmestere, szintén ellenezte e pontot, s kiemelte, hogy a teher egyenlőségének elve mindenekelőtt megkívánja, hogy az osztó részek ugyanazon ország részei legyenek: már pedig Horvátország nem része Magyarországnak; azt lehetne ugyan mondani, hogy Horvátország a magyar szent koronához tartozik, de tudva van, hogy nem mint az országnak része tartozik oda. Midőn Horvátország rendei 1791-ben adójuk ügyét, mint bizalmuk zálogát, Magyarország rendjeinek gondviselésébe tették le, bizonyára nem azért fordultak a társ Magyarhonhoz, hogy Horvátország adója fölemeltessék; nem járult Magyarország rendeihez ezzel Horvátország oly czéllal, hogy magát az adó ajánlás jogától megfoszsza. *Szentkirályi László*, Ugocsamegye követe, utasításánál fogva azt kívánta, hogy a porták kiigazítása addig halasztassék el, míg az ország catastraliter fölméretik.

DEÁK FERENCZ: Az üzenetet pártolja, s Ugocsa vármegye követének azt feleli, hogy azon megyék lakosainak, kik terhelve vannak, felette nehéz volna addig várni, míg a mult országgyűlésen hozott úrbéri törvények szerint elhatározott regulatiók s a catastralis felmérés az egész országban meg fog történni, és hogy a szóló ezen föltételtől annál inkább nem akarja felfüggeszteni a porták kiigazítását, mivel tudja, hogy a catastralis felmérésből soha sem lesz semmi. Így volt Stájerországban is; ott is próbálták a catastrális fölmérést, de ott is látták, hogy semmi sem lesz belőle. Megvallja, hogy ő is jobb kiigazítást szeretne, mint az interimalist, és ha valaki ennél, a mi az üzenetben van, jobbat mond, elfogadja, de mivel ő részéről jobbat ennél feltalálni nem tud: e mellett marad. Horvátország tekintetében sem az elnökkel, sem a szólott ítélőmesterrel egyet nem ért. Az 1715: VIII. t.-cikk, midőn az állandó katonaságot megállapította, sem a banderialis, sem a személyes insurrección el nem törölte. Azt mondja ugyanis azon t.-cikk: «Quandoquidem nobiles pro regni defensione militare, adeoque personaliter insurgere, suaque respectiva banderia producere, et praestare teneantur. Id sacra C. R. Majestas quoties necessum esse judicaverit ad conformitatem hactenus sancitarum superinde legum a modo imposterum quoque desiderare, et exigere poterit», s így világosan mondja, hogy a személyes és banderialis insurrectio felmarad, azt a felség megkívánhatja; volt is olyan idő, hogy megkívántatott. Midőn 1790-ben a horvátországi adó megajánlása Magyarország gyűlésére áttétetett, nem arra nézve vállalták a RR. magukra a pártolást, hogy a horvátországi adó soha fel nem fog emeltetni, hanem hogy az országgyűlésen kívül nem fog emeltetni. Mi is volna az olyan kapcsolat, a hol az egyik résznek terhe szüntelen emeltethetnék a nélkül, hogy a másiké is emeltessék, s ez mindig előbbi állapotjában maradna? A szóló mindenekelőtt azon itt számtalanszor hallott szóra, melylyel a horvátországi követek előjönnek: «Socia regna» vagy «társországok» kötelesnek érezi magát azon megjegyzést tenni, hogy ezen kifejezés sem a dolog természetével, sem a törvények lelkével

meg nem egyez; mert a «társország» az, a mit a *foederatum systema*ban összeállott országok tesznek, a melyeknek ugyan egy közös céljuk van, de egymástól függetlenek. Ha Horvátország csak társország volna, együtt határozná ugyan el a védelmet Magyarországgal, de ki-ki külön törvényeket hozna, pedig a törvény alkotásában a horvátok szintén részt vesznek: több kapcsolat van tehát Magyar- és Horvátország közt, mint a társországok között; a közigazgatás a társországok közt egy *dicasterium* alá nem tartozik; Magyar- és Horvátországban pedig a helyt. kir. tanács egyaránt folytatja az igazgatást: Horvátország tehát nem társország, hanem kapcsolt rész. Ebből a többi ideák különbsége is folyik. Ha Horvátország kapcsolt rész, ha annak adója itt pertractáltatik, kérdés: ki által? Egyedül maguk a horvátországi követek kívánják pertractálni? Ez furcsa kívánság volna, mert e szerint ők pertractálnák a magukét is és ők a mienk pertractálásába is befolynának. Vagy álljon tehát az üzenet vagy külön tárgyaljuk a magyarországi adót a horvátországi adótól. Hogy mindakettőt mindnyájan külön tárgyaljuk, arra reá áll, a mint tegnap mondta, mert ha Horvátország kapcsolt rész, igazságos, hogy az ő adójáról is itt rendelkezünk. A mit előadnak, hogy Horvátországnak több *banderialis* helyei vannak, ez nem elegendő ok, mert mi nem mondtuk, hogy azok is fizessenek adót, a kik nem tartoznak, hanem azt, hogy az igazság arányában fizessenek a horvátok is. A *confinariusok*tól vett *argumentum* sem lehet meggyőző, mert Magyarországon is vannak *confiniumok*, azok sem vétetnek *conscriptio* alá; nem is az itt a cél, hogy a *confiniumok* fizessenek, hanem hogy a mi azon kívül van, a mi nem terheltetik más teherrel, fizessen azon arányban, melyben az ő vagyona van a magyarországi vagyonhoz. De vegyük fel Horvátországot ú. m. kapcsolt részt. Ha a kapcsolat úgy állana, mint a horvátországi ítélőmester előadta, mi haszna volna az országnak belőle? nem kellene-e igyekezni, hogy azon kapcsolat megszűnjék? Talán a közös védelem volna a haszon? Ez Csehországból is megvan, holott Csehország nem folyik be tanácskozásunkba. Ellenben mennyi árnyékoldala van a kapcsolatnak. Először a vallásra nézve, a mit oly forrón kívánt az ország, hogy ott is legyen szabad birni a protestánsoknak, a horvátországi követek ellenzették; ez által mennyi hasznos munkától elvették az időt! Másodszor, hányszor vett Horvátország oly részt a tanácskozásokban, mely által a nemzet legforróbb kívánságainak felterjesztését akadályoztatta. Harmadszor, a horvátok szavát mint kapcsolt rész szavát fontosnak vették a törvényeknek latin nyelven való szerkesztése ügyében; nem azért sinlünk-e a latin nyelv igája alatt, hogy a horvátok azon igyekeztek, hogy a törvény latin legyen? hogy a társország így akarta, ez oly rabság, melyet fel nem üt a haszon, mely a kapcsolatból ered; Olasz- és Csehország nekünk oly törvényeket nyakunkba nem varrnak, pedig a védelem ezekkel is közös; ellenben Horvátországnak mint kapcsolt résznek szavazatát kormányunk nyomósnak vélte. Mennyi időbe kerültek már a magyar országgyűlésnek ezen kérdések! Hányszor kellett Magyarországnak igazságos kívánatai fél teljesítésével megelégednie ezen viszonyok miatt? Ellenben Horvátország képviselői hányszor vittek már innen örömet haza? A jelen korban Európát egy általános slavismus törekszik elborítani, különösen pedig a nyelvünk ellenében fölkel illyrismusnak fészke éppen Horvátország, mely mozgalom nem annyira nemzetiségi, mint inkább az orosz kormányhoz szítás bélyegét viseli magán, mit ha a szóló azokhoz hasonlít, mikért most hazánkfiak szenvednek, azt ezeknél sokkal komolyabb tekintetűnek tartja, s mégis fájdalommal kell tapasztalni, hogy ezen mozgalmak onnan is pártoltatnak, biztató szót oly magas polczon ülőktől kapnak, honnan ezt várni nem lehetett, s hol azoknak szelidebb irányt lehetne, sőt kellene adni. Nem kárhoztatja a szóló, hogy Horvátország a nemzetiségét fel akarja tartani, sőt óhajtja és kívánja, hogy azt tartsa fel, de azt óhajtja, hogy a latin nyelv helyett a horvát nyelvet vegye be. Maradjanak meg, buzogjanak nemzetiségük mellett, de ne kívánják, hogy Horvátország egy oly kiváltságos ország legyen, melynek kapcsolata nekünk csak árt, és nem használ. Azt hiszi, mint követ senki nem mondja, hogy a kapcsolat elszakadjon; de ha úgy volnának Horvátország viszonyai, a mint a horvátországi ítélőmester mondta, hogy ők még azt

is szentségtörésnek vélik, hogy Horvátország azon arányban vigye a közterheket, melyben Magyarország viszi; ha abból a kapcsolatból nincs más haszon, mint minden ausztriai országból: önkénytelenül is feléledne keblében azon kívánság, hogy a kapcsolat elmuljon, pedig ez nehezen volna hasznára Horvát- és Magyarországnak. Hogy ezen kifejezést: «Socia regna» el nem fogadták a karok, a napló mutatja; ebben Horvátország rendei is megállapodtak, és miután 1802-ben is az erejéhez méretett az adó, ez ellen Horvátországnak municipalis jussai annál kevésbbé állhatnak, minthogy az 1790: LIX. t.-cz. semmi külön fentartását az eddigi adónak nem parancsolja. Ez tehát törvényben gyökerezett gyakorlat lévén, a szóló hozzá ragaszkodik.

II.

Az *elnök* megegyezett Deákkal abban, hogy Horvátország nem társország, hanem kapcsolt rész. A nyelvet illetőleg megjegyezte, hogy a horvátok azt gondolták, hogy a magyar nyelvnek az utóbbi időben tapasztalt buzgó terjesztése által az ő nemzeti nyelvök és nemzetiségök elnyomása vétetett czélba, s így nem csoda, ha valamely erőltetést képzelnek. A contribútió tekintetében - úgy látja - Deák majdnem ugyanazt az eszmét fejtegette, mint a horvátországi ítélőmester.

DEÁK FERENCZ: Olyat mond a királyi személynök, mi nékie eszében sem volt. Ha egyet ért vele, miért nem fogadja el az ő kívánságát? Ő hivatkozott az üzenetre, és azt kívánta a mi az üzenetben van, hogy a horvátországi portáknak meghatározására szintén azon adatok, melyek a magyarországiakra fognak használtatni, egész mértékben arány kulcsul vétessenek. A porták kiigazítását a nádorra bíztuk, s ő bizonyára azon körülményeket, melyek fenforognak, a kiigazítás munkájánál tekintetbe veszi. Egyébiránt az előlülő feleletre méltatván észrevételeit, annak előadására válaszolni kénytelen. A szóló előadta azon káros következtetéseket, melyek a kapcsolatból erednek; előadta, hogy a horvátok akadályt tettek a religionáléban, a magyar nyelvre nézve, és abban, hogy a törvények magyar nyelven legyenek; előadta, hogy a közvédelemnél, melylyel más örökös, s velünk kapcsolatban nem levő tartományoktól is veszünk, a Horvátországgal való kapcsolatból más hasznunk nincsen. Mindezeknek megczáfolását várta; de nem hallotta. E helyett a personalis azt említette, hogy Horvátországnak a magyar nyelvre nézve tett ellenszegülése az erőlködésnek a következtetése: A szóló ellenben úgy van meggyőződve, hogy a mit Horvátországra nézve elhatároztunk, nem erőltetés; a miket kívánunk, nem erőltetés: azért kijelenti, hogy éppen az esik nehezen, hogy a honnan az ország legforróbb kívánata iránt tett ellenszegülésnek legszigorúbb megrovását várta, onnan tapasztalja azt pártoltatni; éppen az esik nehezen, hogy az ily ellenszegülést oly tekintetben levő emberek nem róvják meg, a kik azt mondják, hogy a nemzetiséget, a nyelvet a kormány pártolja, mert attól tart, hogy a mit ily helyről hallanak, biztatásnak vélik. A mit kívánunk nem erőltetés, hanem igazság, az a mult országgyűlés következtetésében történt, reactiót nem szülhet, vagy pedig olyat, milyet az igazság szül annak, a kinek az nem tetszik.

A DUNÁT ÉS TISZÁT ÖSSZEKÖTŐ CSATORNÁRÓL.

A KK. és RR. 1840. ápril 16-dikán tartott kerületi ülésükben tanácskoztak a Dunát és Tiszát összekötő csatorna iránt készített törvényjavaslatról, melynél fogva az ezen tervet Vécsey Miklós b. és Sina György b. vezérlete alatt létesíteni szándékozó társaság a törvény oltalma alá vétetik a benne kikötött kedvezések és föltételek mellett. *Somssich Miklós* azt tartotta, hogy a közállománynak ily vállalatnál több joga nincs, mint megvizsgálni, hasznos-e az államra nézve, s ha ilyennek találja, teljes szabadságot kell annak adni, de másrésről privilegiumokkal sem szabad elősegíteni.

DEÁK FERENCZ: Nem azért nem pártolja a somogyi indítványt, mintha abban a vállalat hátráltatásának célzatát látná, mert az érdemes követ úr még nagyobb szabadságot, és így nagyobb ösztönt akart adni a vállalatokra; ugyanazért az ellene intézett nyilatkozatokat e részben ha nem is igazságtalanoknak, de mindenesetre méltatlanoknak tartja; hanem azért nem fogadhatja el, mert azt 1-ször a kérdéses célra nézve a jelen törvényjavaslatnál sikeresnek nem látja, 2-szor nem tartja azt, hogy a mely statusnak joga van megvizsgálni, ha valamely vállalat hasznos-e vagy nem? ugyanannak joga ne volna ahhoz oly feltételeket kötni, melyek őt annak hasznos voltáról biztosítsák. A jelen törvényjavaslatban három főelv foglaltatik. Először, hogy azon vonalon, melyen a csatorna vitetni fog, minden szükséges tért a tulajdonosok által engedni tartozzanak. Ezen jogot csak a status adhatja, mert ez világos korlátja a tulajdonnak, de a közjó tekintetéből minden mívelt statusban divatozik. A 2. elv, hogy ezen csatornához bizonyos távolságban parallel csatorna ne vonathassék. Ez is olyan, miről csak a status rendelkezhetik, mert természeti jognál fogva szabad volna, másnak három ölnyre ahhoz mást ásatni; ezt a statusnak eltiltani szükséges, mert minden ily vállalatnál a parallellák legfőbb tekintetűek, megsemmisíthetvén egyik a másikat; ha tehát ez ellen valamely társaság legalább bizonyos ideig biztosítva nincs, ki veszen az ily vállalatban actiókat? és így már az első megindítása is lehetetlen volna. Ezen tekintetek birtak más statusokat is arra, hogy maguk határozzák meg, még pedig vagy időről időre, vagy először egy bizonyos ideig és azután újabb alkura bocsátván, a szállítási bért. Ha ez nem történik, akkor a társaság nem számíthatja ki előre a kamatokat, és így pénzét az ily vállalatba nem fogja beleölni; de ha vagy évenként bizonyos kamat felől biztosítatik, vagy legalább tudja, hogy például 50 évig a vállalatot kizárólag bírhatja, mégis inkább tehet bizonyos számításokat. És ez az, a minek 3-szor ezen törvényjavaslatban szintén elég van téve. Mindezeket eleve elrendelni szükséges, mert ime a pesti hidnál is megbánták sokan, hogy a feltételek szorosabban meg nem határozottak; noha a szóló ítélete szerint, a pesti hid és ezen csatorna közt különbség van, mert Pest és Buda közt a közlekedésnek más módja nem lehetvén mint azon egy hid, kényszerítve lesz mindenki azon járni; de a Tisza és Duna közt több párvonalokat lehet huzni, itt tehát a megszorításnak nagyobbnak kell lenni. Mindezeknél fogva, ezen eszmék tisztán állván előtte, s meg lévén győződve, hogy ezeket meghatározni a statusnak mind jogában, mind érdekében áll, pártolja a törvényjavaslatot.

A HONOSÍTANDÓKRÓL.

A KK. és RR. 1840. ápril 16-kán tartott kerületi ülésében többen a követek közül a Magyarország körül érdemeket szerzett külföldiek egynémelyikét a honosítandók sorába ajánlották fölvetetni.

DEÁK FERENCZ: A mennyiben idegenkedést tapasztal némelyeknél a honosításra nézve, hivatkozik a históriára, hogy az által inkább nyert, mint veszített a haza, mert sokaknak maradékaiból jeles hazafiak váltak. Volt mindig, van is itt köztünk oly jeles hazafi, hogy óhajtanám, vajha a legtörzsökösebbek hozzá hasonlóak volnának. (Éljenzés, mely Wenckheim Béla b. békési követet illette.) Nem szorult arra hazánk, hogy az idegenek közt keressen magának ellenséget. Azok, kik törzsökös magyarságukban büszkélkednek, felejtik, hogy kezdetben az ő elődeik is indigenák lehettek; mert bizony kevés már azon tősgyökeres nemesség, mely Árpáddal együtt jött volna ki Ázsiából. Részéről a kit csak bevenni nem gúny, beveszi. Ha már belföldiekkel nem lehet, legalább olyanokkal szaporíttassék a honfiak száma, kiknek maradékiból a história bizonyítása szerint még jó hazafiak származhatnak.

A SZARVASMARHÁKRA NÉZVE FÖLÁLLÍTANDÓ VESZTEGINTÉZETEKRŐL.

A KK. és RR. 1840. ápril 28-kán tartott kerületi ülésében tárgyalatott a ker. választmánynak a szarvasmarhák ragadó nyavalyáját illető rendőrségi javaslata. *Biró Imre*, Csanádmegye követe, a külföldről behajtandó szarvasmarhákra nézve vesztegintézeteket kívánt föllállítani.

DEÁK FERENCZ: Nem látja czélszerűnek a vesztegházak föllállítását, mert ha kivált nagyobb számu marha hajtatik egyszerre, hosszabb ideig való tartásukról igen bajos gondoskodni. E helyett jobbnak látja a kerületi választmány javaslatában foglalt azon regens ideát, hogy a gyanus marha megbecsültetvén, tüstént levágassék, s az ára a tulajdonosnak akár közpénztárból, akár a helységbeliek által kifizettessék. Ez több megyében a legsikeresebb módnak tapasztaltatott a marhadög további terjesztésének megakadályoztatására. A szóló azt kérdi a rendektől, hogy föl vannak-e hatalmazva küldöik által ezen két regens idea elfogadására, mert csak ezen esetben lehet az erre vonatkozó javaslatnak pontonkint való tárgyalásába bocsátkozni; különben elégnek tartaná, ha ezen választmányi hasznos munkálat az országos ülésben fölolvastatnék, s mivel az idő rövidsége miatt tovább tárgyalni nem lehet, legalább az abban foglalt eszmék terjesztése végett az országos iratok közt kinyomatnék.

A HADKÖTELEZETTSÉG NYOLCZ VAGY TÍZ ÉVIG TARTSON-E?

A KK. és RR. 1840. ápril 30-án tartott országos ülésének napi rendjén volt: a kir. előadások 1-ső pontja iránt felterjesztett felíratra érkezett kir. válasz tárgyában kerületileg készült üzenet javaslata. Ő felsége kir. válaszában a katonáskodásra megszabott 8 esztendőt 10 esztendőre kívánta felemelni. A kerületbeli üzenet ellenben a 8 esztendő mellett maradt meg.

DEÁK FERENCZ: Mikor a tárgy legelőször tanácskozássra került, előadta az okokat, melyek őt arra indították, hogy mennél kurtább időre szavazzon; azokhoz még csak azt adja, hogy a statusnak érdekében van, hogy a katonaság ne legyen olyan elkülönözött testület, mely egészen el legyen válva a haza többi polgáritól; hogy továbbá a statusnak érdekében van, hogy a katonai ismeretekben mennél többek legyenek jártasak, mert a veszedelem idejében annál többet állíthat ki a haza védelmére. Minthogy tehát a rövid capituláció ideje alatt a katonaság a polgári élettől egészen el nem szokik, s ez egyszersmind azt is eszközli, hogy többen kitanulván a hadi ismereteket, ha a haza veszedelemben van, annak védelmére többen felkelhetnek: a rövidebb capituláció idejét czélszerűbbnek látja. Azon argumentum, hogy mivel az örökös tartományok nagyobb részében tíz esztendei capituláció van, a politikai tekintet javálja, hogy mi is annyit állapítsunk meg, meg nem győző, mert az ausztriai katonaság fel tudta tartani hadi erejét akkor is, mikor a magyar örökös katona volt, ott pedig a capituláció csak tizennégy esztendős volt. Midőn ajánlást teszünk a haza védelmére, azon kell lennünk, hogy ez a teher a lehetőségig igazságos arányban osztassék fel, már pedig minél rövidebb a szolgálat ideje; a teher aránya annál igazságosabb, mert annál többekre kerül a szolgálat. Az, ha a capituláció ideje hosszabb, kevesebbé nyomja az egészszet, tagadhatatlan; de az egyesekre nézve annál nyomasztóbb, mert a sorshuzást nem nagyon szerencsés játéknak tartja az, a kire a sors reá jön, mivel a ki katona akar lenni, ugy is beállhat. Nehogy tehát azok, kiket a sors ér, kik azért katonáskodnak, hogy a kik ide haza maradtak, földeiket békével művelhessék, aránytalanul terheltessenek: küldői nem is nyolcz, hanem csak hat esztendőt kívánnak határoztatni, és ő is, ha reménye volna, hogy elérhetné, ezt óhajtaná, de ehhez reménye nem lévén, nyolcz esztendőre szavaz.

AZ ADÓ EMELÉSÉRŐL.

A KK. és RR. 1840. ápril 30-kán tartott országos ülésükben tárgyalták ő felségének a közadó tárgyában érkezett kir. választ, melyben a RR.-et bővebb adó ajánlására hívta fel. A kerületileg készült üzenet azt javasolta, hogy ragaszkodjanak a KK. és RR. az előbbi feliratukban megajánlott 4 millió forintnyi adóhoz. Az *elnök* 4.395,244 frt megszavazását ajánlotta. «Nem akar beszélni - így szólott - az adó megajánlásának teoriájáról; egyedül azt jegyzi meg, hogy akármely summa lehuzatala által a jus erősítve nincs, mert mélyebben fekszik a nemzet jussa, mintsem hogy azt ily módon kellene erősíteni». *Marczibányi Antal*, Trencsénmegye követe, támogatta az elnök indítványát, «mert 10 millió populáció közt a 300,000 forintot főlosztván, capitulationalis systema szerint, mely a legszegényebb adózó classisára épen a legnyomasztóbb, egy-egy főre nem jön több, mint 3 denarius évenként».

DEÁK FERENCZ: Az előlülő azt tette fel, hogy a nemzet jussa az adó megajánlása tekintetében sokkal erősebben áll, mintsem hogy azt az adó summájának leszállítása által erősíteni kellene, mert a törvény világos rendeleténél fogva ide tartozik az adónak megajánlása. Azonban a szóló ezen just éppen azért, mert ide tartozik, most akarja gyakorolni, és mivel az adózót annyi teher nyomja, hogy az előbbi adót megigérni annyi, mint nem ügyelni az adózó állapotjára, míg kimutatva nem lesz, hogy a status jövedelmét a szükség meg nem haladta, ily bőkezű nem lehet, mert nagy mennyiség ajánlatik meg, mikor 4 millió ajánlatik. Azt mondá ugyan egy követ, hogy kevés esik egy adózóra. Meglehet, hogy azon megye, melynek azon követ képét viseli, oly állapotban van, hogy ezen terhet meg sem érzi, de az ő megyéje nem lévén oly állapotban, igen jól tudja, hogy ha a 395 ezer forint adót szállítja is le, mivel abból egy portára 65 frt, és így az ő megyéjére 11,000 frt esik, ha ezt megnyerheti is, adózói örvideni fognak, mert 11 ezer forint nem oly csekélység. Megkívánja a tekintete az adózónak, hogy minden fokozatokon, minden garasnál segítsük, mert mivel az adózót több terhek is nyomják, ha egynél is, másnál is elnézzük a kicsiséget, mivel a sok csekélység végtére nagyra üt, az adózót tönkre teszi. Mikor az adózó sorsáról van szó, nem szabad elfelejteni, hogy máséból adunk. A közéletben is, midőn másnak reánk bizott javairól rendelkezünk, kényesen tartózkodunk és óvakodunk a más javairól való bőkezű rendelkezéstől. Itt is ebben az állapotban vagyunk. Midőn Bihar vármegye követe először, noha csak argumentumul felhozta, hogy a népnek az országgyűlésen képviselője legyen, azt mondták, mi vagyunk a néptűtorok; ha mi vagyunk, mutassuk meg, hogy sokkal szigorubban bánunk az ő vagyonával, mint a magunkéval. Ha subsidiumról volna szó, felhozná-e valaki, hogy 395 ezer csekélység? Bizonyára nem merné felhozni senki; ha pedig felhozná, nem fognák küldői kedvesen venni s most, mikor nem privilegiált classisról van szó, még inkább szigorúnak kell lenni. A contributio systemájának fessegetésébe nem ereszkedik; megjegyzi mégis, hogy Európának egy nemzete sem tudott arra menni, hogy az igazságos legyen, nálunk pedig a legkevésbbé igazságos, és a legzavartabb, de éppen ezen tekintet teszi kötelességgé, hogy az adó mennyiségét a lehetőségig kisebbítsük. Ha őt valaki meggyőzi, hogy a status szüksége 4 millió 395 ezer egynehány forintot üt, nem fog az adó elhatározásában más tekintet maradni, mintsem az, hogy vajjon az adózó ezen sommát meggyőzi-e fizetni; de mindaddig, míg erről meggyőzve nem lesz, míg azt látja, hogy Magyarországon minden statistikai adatok szerint a status jövedelmei bőven elegendők a közszükségre, és az indirecta, melyet minden ember érez, oly nyomasztó, azt kell hinnünk, mivel ellenkező nem mutattatik, hogy Magyarország jövedelmeinek egy része a monarchia közköltségeire is fordíttatik. Mindaddig tehát, míg a számadás ide az asztalra nem tétetik, négy milliónál többet nem ajánl.

A SZÓLÁS SZABADSÁGÁN EJTETT SÉRELMEKRŐL ÉS A FÖRENDEK VÉLEMÉNYÉNEK TERMÉSZETÉRŐL.

A KK. és RR. 1840. május 5-dikén tartott kerületi ülésében napi renden volt a főrendeknek 5-dik válasza a szólás törvényes szabadsága tárgyában. Ebben a főrendek kívánták, hogy a miket e tárgyban eddig nyilvánítottak, ne magán meggyőződésnek tartassanak, hanem a törvényhozó test egyik ága országos nézeteinek tekintessenek. Egyébkint ragaszkodtak e tárgyban kifejezett nézeteikhez annyival inkább, mivel ezekkel ő felsége márczius 24-én érkezett kir. leiratának foglalatra is érdemileg összhangzásban lévén, általa mind a szólás törvényes szabadságának jogát, mind a birói hatalom függetlenségét föntartva látták.

DEÁK FERENCZ: Minthogy a mult és jelen országgyűlésen e tárgyban közlött 23 rendbeli üzenetek sem tudták a főrendeket kívánatunk helyességéről meggyőzni, nem remélhetjük, hogy e részben most megtörténhessék köztünk az egyesség. Azonban kettő van ezen válaszbán, mit észrevétel nélkül hagynunk nem lehet. Először azt mondják a főrendek, hogy kijelentett nézeteiket nem mint személyes meggyőződést, hanem mint az országgyűlési testület egyik részének országos nézeteit kell tekinteni. Erre azt válaszolom, hogy a főrendeknek, kik csupán önszemélyökben vannak itt jelen, egyes véleményöket soha sem ismerem el oly erejűeknek, mint a törvényhatóságok akarátát, s így midőn az ő egyes véleményök ettől különbözik, nem lehet az övéiket tekinteni országos nézeteknek. Másodszor a mit mondanak, az, hogy az e tárgyban érkezett kir. leirat is igazolja némileg az ő véleményöket. De erre is azt mondom, a mit a multkor kijelentettem, hogy ama kir. leirat csupán általános elveket foglalván magában, az ő véleményüket egyenesen nem igazolhatja; de ha igazolná is, még sem tenné erősebbé a főrendek nézeteit, s nem gyöngítené a nemzet képviselőiét. Egyébiránt végéhez közeledvén az országgyűlés, két mód van, melyeket követnünk lehet. Vagy folytatni tovább is üzeneteinket s fölszólítanunk a főrendeket a kívánatainkhoz való járulásra, vagy úgy tenni, mint a mult országgyűlés tette, midőn kijelentett elveihez ragaszkodva, átadta ez ügyet a jelen országgyűlésnek. Ime megmutatta az idő, hogy az akkori törvényhozás nem ok nélkül számított reánk, mert utolsó perczig lelkesedéssel vívtunk ezen ügy mellett. Most sem hagyhatjuk el azt, mert annak elveihez ragaszkodni képviselői legszentebb kötelességünk. Nyilatkoztassuk ki tehát, hogy noha e részben sérelmeink tettelegesen következései megszüntettek, mi azonban elveinktől ezután sem állhatunk el s így ez ügyet nem le, hanem a nemzet kezébe tesszük, alkotmányos buzgóságába ajánljuk, s a jövő országgyűlésnek, a talán szerencsésebb jövő kornak, általadjuk. E nyilatkozatunkat pedig nem szükséges a főrendekkel közölni, hanem elég, ha országos irataink közé igtatjuk.

AZ ORSZÁGOS VÉGZÉS ELLEN ÓVÁSNAK NINCS HELYE.

A KK. és RR. 1840. május 7-kén tartott kerületi ülésökben tanácskoztak a főrendeknek a vallás tárgyában érkezett válaszárol. Ebben a főrendek előadták, hogy az ország primása a vallás dolgában készült törvényjavaslat ellen óvását és ellenmondását nyilvánította, s ennek a törvényben való megemlítését is kérte, s ezen kívánsághoz a világi kath. tagok közül is többen hozzájárultak. A főrendek kijelentik, hogy ezen ellenmondás az országos végzést sem meg nem változtathatja, sem nem gyöngítheti, mivel azonban eddig is törvénykönyveink hasonló példák nélkül nem szűkölködnek, erről értesíteni kívánták a KK. és RR.-et

Klauzál Gábor nem tudta megérteni, mi célból küldték át a főrendek az ellenmondást; ha nem lenne még naplójuk, ez inkább volna érthető; egyébiránt az 1790: XXVI. t.-cz. által már előre megsemmisített ellenmondásról még csak hallani sem akart, s azt mint egyes vélemény kijelentését a naplóra utasította vissza.

DEÁK FERENCZ: Ugy látja ezen protestatióból, hogy ahhoz nem kellett nagy vitézség, mert ha e nyilatkozattal össze volna kötve azon mártíromság, mely a ker. vallás első századaiban volt, kétli, ha lettek volna-e oly készek ezt tenni azon világi urak? A főrendeknek abban, hogy ezt velünk is közleni kívánták, más célját nem gondolja, mint hogy curiositást kívántak gerjeszteni és hogy mi is mosolyogjunk egyet rajta. Mosolygok tehát én is és diplomatiái jelentőséget ezen ellenmondásnak nem adok, s arra nem méltánylom, hogy országos tanácskozás tárgyává tegyem. Arra nézve, hogy ezt még törvénybe is kívánják iktatni a főrendek, üzenjük meg nekik, hogy ebből semmi sem lesz; a végrehajtó hatalom majd fogja tudni, mi a tiszte. Szavaz, mint Csongrád.

A KORONAŐRÖK VÁLASZTÁSÁRÓL.

A KK. és RR. 1840. május 7-kén tartott országos ülésében *Deák Ferencz* a következő indítványt tette:

DEÁK FERENCZ: Küldőinek egyenes utasításából azt kívánja, hogy a koronaóri hivatalra kijelöltek nevei választás előtt a megyéknek küldessenek meg a követek által, mert a választási just egyenesen küldői akarják gyakorolni s a kijelöltek közül a választandóra nézve utasítást adni. Ha azonban ezt a jelen országgyűlésen idő rövidsége miatt már elérni nem lehetne, legalább jövőre kívánja ezt az ily választásokra nézve megállapíttatni, s minden esetre indítványát igazolása végett a jegyzőkönyvbe kéri igtatni.

KÖVETJELENTÉS.

Zala vármegye 1840. július 27-dikén tartott közgyűlése jegyzőkönyvének 1516-dik számú pontja így szól:

«A közelebb befejezett országgyűlésének folyamáról és berekesztéséről a megyei országos követ urak végjelentésüknek felvételére kitűzetett mai napi közgyűlésben, miután országgyűlési követ urak a nagyméltóságu gróf főispán úrral szünni nem tudó hangos éljen kiáltások közt az igen nagy számmal jelen lévő mind ezen, mind több nemes megyebeli Karok és Rendek körében, - kik e jeles nemzeti ünnepnek, mint az alkotmányos szabad nemzet azon örömmünnepének, melyet a fejedelem és nemzet egyesült akaratával készített törvények kihirdetésekor méltán ünnepelhet, diszesítésére igen nagyszámu hazai főrendű uraknak társaságában összesereglettek - megjelentek, s a nagyméltóságu gróf főispán úr maga elnöki, a visszatérő követ urak az ő számukra különösen üresen hagyatott székeiket elfoglalák, mindenekelőtt a nagyméltóságu gróf főispán úr egy fontos beszéddel azon érdemeket, melyeket a megyei követ urak, különösen pedig Deák Ferencz úr a legutolsó országgyűlése alatt a fejedelem és a nemzet választhatatlan javának előmozdításával szerzett, előterjesztette, s a hazafi érdemeket mindig igazán becsülni tudó rendeket az annyira tisztelt követjük iránti legbelsőbb szíves érzések újabb élénk kifejezésére ébresztette volna, Deák Ferencz követ úr követtársával Hertelendy Károly úrral felállván, páratlan ékesszólással készített, s hosszabb ideig tartott, s a Karok és Rendek hangos éljen kiáltásaikkal félben gyakran szakasztott beszédében mindazokat, mik az országgyűlésének egybehívásától annak egész befejezéséig ottan történtek, mik a haza közjávára, a nemzet boldogítására elhatározottak, mik ismét a visszas körülmények miatt a nemzet által jóllehet oly forrón óhajtottak, a várt végre még sem juttathattak, mind szóval előadta, mind pedig írásban is készült jelentését követtársával egyetemben bemutatták, s a megyei Rendeknek bennük helyezett bizodalomért hazafi köszönetjüket kijelentették; ezen előadást ismét a legzajosabb éljennel fogadták a Rendek, s követjeiknek eljárása iránt teljes, tökéletes meglegedésüket jelentették ki; különösen pedig azon igazi tiszteletet, s valódi forró hálát, melyet Deák Ferencz követ úr maga kitűnő tudományával a hon javára, a nemzet boldogítására, s a törvényszerű haladás eszközzésére szakadatlanul irányzott szilárd fáradozásaival e megye Rendeitől, mint küldöitől, oly igen nagy mértékben megérdemlett, a ki a haza, boldogságát előmozdítva, még magára a megyére is az egész haza előtt valódi dísz és becsültetést szerzett, a Rendeknek nevében először első alispán úr, azután pedig többen a Karok és Rendek közül nyilván kifejezték volna, - a Karok és Rendek kötelesnek érzik magokat, hogy egy ily érdemteljes férfiúnak, ki az idő parancsoló szükségét belátva, a nép iránti igazság, a törvényszerű haladás elveit szívéen hordozva, a közcélra törekedő szándékoknak valóságos irányt adott; a ki mind a megye kebelében, mind pedig már két országgyűléseken a hazát, s annak törvényszerű alkotmányát férfias elhatározottsággal védette, s a gyakran fenyegető viharok, szirtek és örvények között a szabadságot sulyos és végveszélyétől megmenteni segítette; ki maga magához, felállított elveihez, a törvényszerű haladáshoz, s a nemzetnek boldogítására irányzott szándékhoz változhatatlanul hű maradt; ki nem csak a haza legtávolabb részeiben létező honfiakat jeles fáradozásaival a hálás megismerésre, hanem még az idegen külföldet is érdemei becsülésére kötelezte: mindezekért e jeles férfiú iránt viseltető, de eléggé soha ki nem fejezhető polgári hálaadásoknak s köszönetjüknek némű nyilvánítására egy önkényes, szabad ajánlásokból szerkezett alapítványnak tételére magokat elhatározták, a melyből t. i. rendesen két szegény, ú. m.: 1 nemes és 1 nemtelen ifju minden valláskülönbség nélkül esztendőnkint nyerendő fejenkinti 200 pengő forintnyi segedelemmel a szükséges tudományokban oktattatva, a haza közjávára neveltethessenek, s ezen alapítványt e nagy férfiúnak örök emlékére «Deák Ferencz alapítványának» nevezék, tökéletes és teljes szabadságot adván nékie, hogy azon két ifjakat, kik ezen alapítványból neveltetendők lesznek, életében ő maga szabad tetszése és választása szerint kinevezhesse, holta után pedig, mit az isteni gondviselés egy ily lelkes hazafitól, jeles polgártól, a leghosszabb időkre eltávoztasson, a kinevezhetés jussát arra, a kinek nékie tetszeni fog, végrendelésében, s ezen hagyományos ismét hagyományosára bízassa; s jóllehet ezen kinevezhetés jussát Deák Ferencz táblabíró úr elfogadni ismételve vonakodott volna, a Karok és Rendek mindazáltal előbbi határozatjuk s kijelentésük mellett megmaradván, az alapítványt ezentul is Deák

Ferencz alapítványának nevezni, s az abban részt veendő ifjaknak általa, s hagyományosai által leendő kinevezhetését reája s azokra ruházni állhatatosan elhatározták. De a mint egyrészről a megye rendei azon hálás köszönetjüket, melylyel érdemtelen követjüknek, Deák Ferencz úrnak, s tisztársának tartoztak, a midőn kijelentik, el nem hallgathatják azt is, mivel az utolsó országgyűlésén azon főrendeknek - a kiket már a születési jog az országgyűlésén lehető megjelenhetésre határozott, kik ottan megjelenve a haza közjava előmozdításán a rendek táblájával kezét fogva, oly buzgó s oly meleg hálát érdemlő lelkesedéssel fáradoztak, s miért a jelen kornak becsülését és köszönetét, az utódoknak pedig háláját maguknak megszerezték, hogy ezen lelkes főrendeknek, különösen pedig többeknek közülök, kik e megyének mai napi jeles nemzeti ünnepét jelenlétükkel is díszesíteni sziveskedtek - tartoznak, buzgó kebleikben el nem fojthatták, hanem irántuki tiszteletüket s hazafi köszönetüket számos éljen kiáltásokkal kifejezván, hogy őket keblükhez s megyéjükhez még inkább csatolhassák, e megye táblabíráivá a nagyméltóságu gróf főispán úr által kineveztetni kérték».

Az írott követjelentés a következő:

Tekintetes Karok és Rendek!

Az országgyűlése befejeztetett, tisztünk megszűnt, s képviselői díszes, de terhes állásunkról lelépve, számot adunk eljárásunkról s azon bizodalomról, melylyel minket a t. RR. kegyessége megtisztelt. Tiszta igyekezetünk buzgóságát nyugodt kebellet vetjük szigorú bírálat alá; de kegyes elnézést kérünk és reménylünk, ha tehetségünk az igyekezet buzgóságának meg nem felelt, s erőnk hiányában képesek nem valánk eszközölni mindazt, mit elérni óhajtottunk.

Aggodalommal telve léptünk mi e nehéz pályára, nem mintha kétkednénk az ösvényről, melyet kövessünk, mert ezt kötelesség s önérzeteink határozottan kijelölték, hanem aggódva láttuk, fájdalmasan éreztük azon nyomasztó állapotot, melyet polgári szabadságunk vérző sebei, a személyes biztosságon ejtett súlyos sérelmek, s polgártársaink szenvedései okoztak, s mely néhol rettegést, máshol inkább keserű ingerültséget gerjesztve, sötét felhőkint lebegett a nemzet felett. Nevelték aggodalmunkat azok, mik az országgyűlésnek megnyitását közvetlen megelőzték, s ennek folytában voltak olyan pillanatok, melyekben az ellenséges körülmények nevedő hatalma nem csak szebb jövőnk reményeit, de a jelent is veszélylyel fenyegette, s melyekben az általános csüggedést csak az ügynek igazsága távoztatta el, s azon meggyőződés, hogy igaz ügyért küzdeni még akkor is kötelesség, midőn már sikerhez nincsen remény.

Köztanácskozásaink első tárgya azon újabb sérelem vala, mely Pest megye törvényes követének, gróf Ráday Gedeonnak, az országgyűlésről főbb parancsolat által lett eltiltásából származott. Sértve láttuk mi ezen tilalom által Pest megyének törvényesen gyakorlott szabad választási jussát, s veszélyeztetve képviselői rendszerünk függetlenségét, mely a kormánynak parancsoló vagy tiltó önkényes avatkozása mellett fen nem állhat, s meg valánk győződve, hogy midőn polgártársunk törvény ellen és ítélet nélkül megfosztatott polgári legszentebb jussaitól, személyében az egész nemzet törvényes szabadsága lett megsértve. Ugyanazért mindenek előtt ezen sérelmet, mely képviselői állásunkat, s az országgyűlésnek kiegészítését oly súlyosan érdeklette, kívántuk ő felségéhez felterjeszteni, sőt kerületileg azt is elhatározzánk, hogy addig, míg e sérelem orvosolva nem lesz, semmi egyéb tárgyakat fölterjeszteni nem fogunk.

A kerületileg készült felirási javaslat, melyben e sérelemre nézve kifejténk nézeteinket, az országos ülésben is megállapítottat; azon záradék pedig, melyet más tárgyak föl nem terjesztése iránt az orvoslásnak könnyebben lehető eszközlése végett határozzánk, úgy módosítottat, hogy e tárgyon kívül még az előleges sérelmeket, és azokat, mik a nyilvánosságot és a szólás törvényes szabadságát s az országgyűlésnek kiegészítését tárgyazzák, minél előbb tanácskozás alá vesszük, s fel is terjesztjük, ezeken kívül pedig a szabad választáson ejtett sérelem tetteges orvoslásáig semmi egyéb munkálatokat fel nem küldünk.

Ezekben állapotván meg a képviselői táblának többsége, felirási javaslatunkat a fő RR.-hez átküldöttük, s velök az említett záradék iránti országos végzésünket is közöltük. Ők azonban véleményünket el nem fogadták, sőt az átküldött fölirati javaslatot tanácskozás alá sem vevén, azt válaszolták: hogy az 1790: XIII. törvénycikk rendelete szerint minden egyéb tárgyak előtt a királyi előadásokat kell tanácskozás alá venni, s minket azoknak haladék nélküli tárgyalására szólítottak fel.

Kettős volt már ekkor az akadály, mely ezen súlyos sérelemnek orvoslásában már első lépésünket is gátolta, s azon nehézség, melyet a fő R.R. tanácskozásaink sorára nézve gördítettek elő, lehető következeiseiben szintoly veszélyes vala, mint azon sérelem, melyet a kormány okozott. Mert ha megállapíttatnék az 1790: XIII. törvénycikknek azon magyarázata, melyet a fő RR. felállítottak, könnyen megtörténhetnék, hogy a kir. előadások tárgyalása után az országgyűlés azonnal berekesztetvén, a nemzetnek még ideje sem volna méltó panaszait s igazságos kívánatait előadni. Ekkor azon törvény rendeletének másik része, miszerint a sérelmeket is minden országgyűlésen multhatatlanul orvosolni kell, tetteleg meg volna semmisítve, s az országgyűlés oly testületté válnék, mely inkább csak azért lett összehíva, hogy a fejedelem parancsait átvegye, nem pedig azért, hogy minden köztárgyakról szabadon tanácskozzék, s a nemzet legszentebb jussát: a törvényhozást, fejedelmével megosztva szabadon gyakorolja.

Előadtuk mi ezeket a fő RR.-hez küldött üzenetünkben; kifejtettük, hogy törvény által előre s állandó szabályul kitűzni azon sort, melylyel a köztanácskozási tárgyak mindenkör felveendők, már csak azért sem lehet, mert ezen sornak a tárgyak természetéhez, s többet vagy kevesebbet sürgető voltához képest kell változni. Hivatkoztunk e részben törvényekre, s a mult idők példáira; kifejtettük, hogy jelenleg épen az általunk előadott sérelmek azok, melyek minden egyéb tárgyaknál sürgetősebbek; kiemeltük különösen az országgyűlés kiegészítésének tekintetét; de fontos okaink, s részletes vitatásaink sikertelenek valának.

Ezenközben érkezett a július 28-án kiadott kir. leirat, melyben ő felsége felterjesztésünket megelőzve kijelenté: hogy a megyéket törvényes jussaik gyakorlatában korlátozni s a szabad választási just sérteni nem akarja. Ezen fejedelmi kijelentés azonban, habár súlyos aggodalmunk enyhítésére valamely nyugtató ígéretet látszott is foglalni magában, sérelmünket még sem orvosolta; mert azon akadály, mely Pest megye követének megjelenését gátolta, még elhárítva nem lett, a törvényt sértő tilalom vissza nem vétetett, s azon általános kifejezések, melyekben ezen kir. leirat a szabad választásról, s a megyék törvényes jussairól szólott, jövődönk teljes biztosítására kielégítőek nem valának. Ezen nézeteknél fogva mi a szabad választási sérelem fölterjesztésének sürgetésétől a kir. leirat következésében sem állhattunk el, s a fő RR.-et újra felszólítottuk, hogy velök közlött fölirati javaslatunkat tárgyalás alá vegyék, s a nemzet legsúlyosb sérelmeinek minélelőbbi fölterjesztését ne gátolják. Elhatározottat továbbá a mi táblánk többsége által az is, hogy a katonai élelmezés tárgyában készült országos választmányi munkálatot, mint a mely rövid idő mulva köztanácskozás alá kerül, a követek küldőikkel minél előbb közöljék, ő felsége pedig ugyanazon föliratban, mely mellett említett sérelmeink felterjesztetnek, megkéressék arra is, hogy azon adatokat, melyek a katonajonczokban kívánt segedelem szükségének fölfedezését tárgyazzák, úgy szintén a Duna szabályozását érdeklő terveket és előmunkálatokat is az országgyűléssel közölni méltóztassék.

Ennyi vitatások után végre csakugyan elállottak a fő RR. az 1790: XIII. törvénycikknek azon magyarázatától, melyet ellenünk felállítottak, s megegyeztek abban, hogy ámbár a királyi előadások érdemleges tárgyalás alá még nem vétettek, legelső föliratunkban mindazon sérelmek és kívánatok, melyek iránt a két tábla megegyez, fölterjesztessenek, s ezen föliratnak második részében kéressék azon adatoknak közöltetése is, melyek a királyi előadások 1-ső és

3-dik pontjainak tárgyalásához mintegy előkészületül szükségesek. Elfogadták továbbá azon fölrati javaslatunkat, melyben az előleges sérelmek orvoslását sürgettük, és azokat, mik Kővár vidékét, Közép-Szolnok megyét, és a főrendi táblának némely meg nem hívott tagjait tárgyalták; de egyszersmind határozottan kijelenték azt is, hogy a szabad választást, a nyilvánosságot és a szolás törvényes szabadságát tárgyzó fölrati javaslatunkra nézve tovább is megmaradnak előbbi véleményüknél, s ezeknek felterjesztéséhez nem járulhatnak.

Ekkor azonban gróf Ráday Gedeon, tiszta buzgósággal csak a hon javát ohajtva, országgyűlési követségéről, melyet Pest megyének törvényes választásából nyert, önkényesen lemondott, s lemondását a megye közönsége is elfogadván, megszűnt e részben az országgyűlési testület kiegészítésének kérdése, s az okozott sérelem tetteges orvoslásának szüksége, sőt lehetősége a multa nézve teljesen elenyészett. A mi pedig a jövődőt illeti: mi ugyan kívántunk volna bővebb biztosítást erre nézve is; de a fenforgó körülmények között további részletes vitatásokkal magát az elvet is kockáztatni nem vala tanácsos, s látván, hogy e tárgynak felterjesztésére nézve a két tábla között egyesülést eszközölni már lehetetlen, czélszerűbbnek láttuk a szabad választásnak törvénybe ütköző minden korlátozása ellen ünnepélyes óvást tenni, s határozottan kijelenteni: hogy mi a nemzetnek ezen szent és sérthetetlen jussára nézve a törvényekhez, törvényes gyakorlathoz s az 1832-36. évi országgyűlésnek senki által kétségbe nem hozott, s tetteg elismert példájához szorosán ragaszkodunk. Meg vagyunk mi teljesen győződve, hogy azon példát, melyben akkor a nemzet és fejedelem tudva és szabad akaratból, minden kétség, minden ellenmondás nélkül tetteg megegyezett, most a kormánynak egyoldalú önkényes rendelete, melyet a nemzet törvényesnek soha el nem ismert, sőt ellene képviselői által határozottan felszólalt, meg nem gyengítheti, s e tilalom a törvény ellen, s azon példa ellen alaposan soha fel nem hozathatik, s talán nem hibázunk, ha hiszszük, hogy épen azon keserűség, mely ezen tilalomból származott, s azon kedvetlen vitatások, melyek e tárgy fölött hónapokig folytanak, s különösen az, hogy e tilalom volt egyik legfőbb ok, mely miatt a királyi előadások hónapokig tárgyalás alá sem vétethettek, nyujtanak jövődőre nézve is némi biztosítást, s nem csak a törvény, hanem a józan okosság is el fogja tartóztatni a kormányt egy oly lépésnek ismétlésétől, mely haszon és nyereség nélkül mind neki, mind a nemzetnek annyi keserűséget okozott, s ezentúl ismételve bizonyosan még többet okozna.

Megszűnván ekképen a szabad választáson ejtett sérelem feletti vitatások: azon sérelmeket s kívánatokat, mik iránt a fő RR.-kel már megegyeztünk, haladék nélkül felterjesztettük, s ugyanazon fölratban ő felségét a királyi előadásoknak 1-ső és 3-dik pontját érdeklő adatoknak közöltetésére megkértük, a nyilvánosságnak és a szolás törvényes szabadságának sérelmei felett pedig vitatásainkat tovább is folytattuk. Köztanácskozásaink első tárgya tehát a nemzet súlyos sérelmei valának, azoknak előadásával kezdtük meg az országgyűlést, első fölratunk legfőbb részét sérelmeink előterjesztése tévé, s ezekkel kapcsolatban levének csak megemlítve a királyi előadások, melyeknek érdemleges tárgyalásához még csak előkészületek tettek. És így az 1790: XIII. törvényczikk rendeletét tetteg oly értelemben alapítottuk meg, mely a szabad tanácskozások természetével leginkább megegyez, s mely jövődőre megmenti az országgyűlést azon eddig soha tisztán el nem döntött veszélyes vitatásoktól, melyek a királyi előadások elsőbbsége fölött majdnem minden országgyűlésen előfordultak; s ezen fontos lépést nem csekély következésű nyereségnek lehet tekinteni.

Azon tárgyak közül, melyek első fölratunk mellett fölterjesztettek, az országgyűlésnek kiegészítését édeklette az, hogy Kővár vidéke az 1832-36: XXI. törvényczikknek ellenére az országgyűlésre meg nem hivatott; Közép-Szolnok megye meghivatott ugyan, de követ-választási gyűlését a főispán önkényes hatalommal eloszlatta, s ekképen a megyét jussainak gyakorlásában s kötelességének teljesítésében gátolva, mind a törvény rendeletét, mind a

fejedelem parancsát büntetlenül sértette. Úgy szintén az is, hogy a főrendi táblának némely tagjai, kik törvény és gyakorlat szerint országgyűlési személyes jussal bírnak, királyi meghívóleveleket nem kaptak. Ezen tárgyakra nézve nem történt orvosló tetteges változtatás az országgyűlés alatt; azonban a mi Kővár vidékét, s Közép-Szolnok megyét illeti, biztosan lehet reményleni, hogy azon udvari válaszmány, mely az említett törvény következtében ezen részek összekapcsolásának általános és tökéletes teljesítésére kiküldetett, elkezdett munkáját minél előbb bevégezni, s ekkor minden el lesz hártva, mi e részben sérelmet okozott, s hiszszük, hogy a kormány képes lesz bármely egyeseknek önkényes ellenszegülését sikerlenné tenni, s alkotmányos hatalmával a törvénynek fogantatást szerzend. A főrendi tábla némely tagjainak meg nem hívására pedig ő félsége április 25-én kiadott királyi válaszában kijelenteni méltóztatott, hogy addig is, míg az országgyűlésnek elrendezése tárgyalás alá vétetik, mindazok, kik a törvény és törvényes gyakorlat szerint az országgyűlésre meghívandók, bizonyosan meg fognak hivatni, s azt, hogy némelyeknek a kir. meghívólevelek jelenleg későbbben adattak ki, a törvényhatóságok által hiányosan teljesített összeírás okozta. Így tehát ezen sérelemnek ismételésétől sem lehet tartani.

Az előleges sérelmekre, melyeknek rég óhajtott orvoslását ugyanazon első föliratunk mellett ismét sürgettük, semmi részben nem nyertünk kielégítő választ. Ezen sérelmek polgári alkotmányunknak legrégibb, de folyvást vérző sebei, melyek anyagi tekintetben szintúgy mint szellemiben súlyosak és veszélyesek. Fájdalmas valóban, hogy annyiszor ismételt föliratok s a nemzet méltó panasza tiszta igazsága sem valának képesek ily hosszú idő alatt eszközölni azt, mit kérelem és sürgetés nélkül is méltán várhatunk, sőt megkívánhatunk a kormánytól, tudniillik törvényeink megtartását és a sértett törvények szentségének helyreállítását. Csak az országgyűlés végnapjaiban érkezett királyi válasz ezen sérelmekre; de annak tartalma által e tárgy semmiben jobbra nem változott, sőt az ismét csalódott reményeink és az ismét megtagadott orvoslás még súlyosabbá tévék fájdalmunkat. Erdély, a testvér haza, melyet ugyanazon nyelv és nemzetség, a szabadságnak ugyanazon buzgó érzete köt hozzánk, melynek lelkes jeles fiai oly gyakran küzdöttek érettünk és nemzeti önállásunkért, törvényes viszonyaiban Magyarországhoz még most sem csatoltatott; Galicia s mindazon tartományok, melyeknek visszaadását méltó joggal kértük, még most is el vannak tőlünk szakaszva; a magánosoknak pénzbeli viszonyai felett még most is azon felsőbb rendeletek határoznak, melyeket főbb ítélőszékeink a törvény sérelmével s törvényes függetlenségök ellenére is már oly régen követnek; a só árának meghatározására nézve megsértett nemzeti jussaink még most sincsenek visszaállítva, s a nemzetnek minden osztályait folyvást és törvény ellen nyomja ezen önkényes adónak súlyos terhe; az egyházi javak még mindig a törvényhozás elmellőzésével terheltetnek; a véghegyek polgári állása törvényes tekintetben nem változott; egy szóval, ezek az előleges sérelmeknek minden pontjai most is orvosolatlanok. Mi ezen sérelmeknek orvoslását minden lépéshez, mely az újonczok ajánlására nézve fokonként történt, múlhatlan feltétel gyanánt kívántuk hozzákötni; de indítványunk többséget nem nyert. Hiszszük azonban, hogy nevededő buzgósággal szólalnak fel e tárgyban jövőre az ország rendei, mert csak a csüggedést nem ismerő nemzeti közakaratra sikerül az, mit eddig elérni képesek nem valánk.

A szólás törvényes szabadságán, s a nyilvánosságon ejtett sérelmek, s azon perek, melyek némely polgártársaink ellen támasztattak, azon eljárás, melyet e perekben ítélőszékeink követtek, és azon elvek, miket ítéleteikben felállítottak, polgári állásunk függetlenségét, a személyes biztosságot és köztanácskozásunk szabadságát sokkal mélyebben érdeklették, mintsem hogy azok ellen haladék nélkül szavukat emelni ne siettek volna a nemzet képviselői. Felszólaltunk azon fájdalmas érzéssel, melyet a sérelem nagysága szült, s azon komoly határozottsággal, melyet a sértett törvények szentsége, s a veszélyben forgott közérdekek fontossága megkívánt; kijelöltük egy külön föliratban mindazokat, mik sérelmesek valának, s

a kormány önkényes rendeletét, a bírák eljárását s ítéleteit törvényteleneknek jelentvén ki, azok következeéseinek tetteges megszüntetését, s az okozott sérelmeknek teljes mértékű orvoslását kívántuk.

A főrendi táblának többsége azonban fölrati javaslatunkban, meg nem egyezett, sőt a sérelmet okozott kormányi rendeleteket, s az ítélőszékek eljárását nem csak mentegette, hanem helyeselve pártolta, s a kormány jussairól, a birói hatalomról olyan elveket állított föl válaszában, melyeknek ösvényén egyesülést a két tábla között sem reményleni, sem óhajtani nem lehetett. Mert ha azon elvek megállapíttatnának, kormányi s birói kettős önkény veszélyeztetné polgári szabadságunkat, s e kettős önkény ellen még fölszólalnunk sem lehetne. Fájdalmasan lepett meg bennünket a fő RR.-nek ezen válasza, s kénytelenek valánk második üzenetünkben részletes kiereszkedéssel fejtegetni nézeteinket mindazok iránt, mik e tárgyat érdeklették. Üzenetünk tartalmát törvényeinkből és polgári alkotmányunk lelkéből merítettük, s meg vagyunk győződve, hogy tisztán a nemzet és fejedelem egyesült érdekében szólottunk; hiszszük, hogy a mit a nemzet nevében mondottunk, az a nemzet határozott akaratja volt, s ügyünknek s kifejtett elveinknek igazsága fölött nyugodt kebelrel várjuk a jelen s jövődő ítéletét.

Felszólítottak bennünket első válaszukban a fő RR. arra is: hogy sérelmet panaszoló fölszólalás helyett, az elvek vitatását mellőzve, bárhonnan eredett aggodalmunk megszüntetésére inkább a fenforgó tárgyak iránt új törvényeket alkossunk. Hajlandók valánk mi bármely hibát javítani, s eddigi törvényeinknek e tárgyak iránti rendeletét szelidebb korunk tisztább fogalmaihoz alkalmaztatni, nem azért, mert a fennálló törvények sértve valának, hanem azért, mert a hiányt pótolni, a tökéletlent javítani első és legszentebb kötelessége a törvényhozásnak. De azon elvek folytában, miket a fő RR. a birói hatalomról föllállítottak, s addig, míg a kormány elkezdett sérelmes rendszerét folytatta, s míg hatalmának súlya alatt szenvedtek polgártársaink, a kölcsönös bizodalomnak annyira megrázkódtatott állapotjában tanácskozni azon törvények fölött, melyek polgári állásunk biztosságát, sőt hazánk egész jövődójét tárgyazva, kedvezőbb körülmények között is fontos és nehéz feladásai lesznek a törvényhozásnak, vagy egészen sikertelen, vagy épen veszélyt hozó munka lett volna. Ha voltak olyanok, kikre a hatalomnak sérelmes lépései rémulést gerjesztő hatással valának, azok a félelemnek nyomasztó befolyása alatt épen e tárgyban a jövődőt biztosító új törvények felett szabadon nem tanácskozhattak volna, mert a félelem szabad férfiak szabad tanácskozásával meg nem fér. Ha pedig a történetek nem félelmet, hanem inkább ingerültséget okoztak, ezt a sérelmeknek folyvást tartó következesei naponkint keserűbbé tevék; a fájdalomnak s ingerültségnek mindinkább nevedő keserűségei között pedig nem lehet azon nyugalommal, azon hideg fontolgtatással tanácskozni, minőt az ily fontos és nagy következésű törvények alkotása megkíván.

És ha mindezen tekintetek nem lettek volna is, meg valánk mi győződve, hogy a fennálló törvényeken ejtett sérelmet egyedül új törvények alkotásával orvosolni soha nem lehet. Törvény szab korlátot a hatalomnak, s önkény ellen a törvény erejében keresnek ótalmat a hon polgárai. De magát a törvényt, s annak ótalmazó erejét önkény ellen csak a nemzet morális ereje biztosíthatja, s a mely nemzet morális erő hiányában nem képes törvényeinek szentségét tiszteletben tartani, s azoknak tiszteletet szerezni, annak független önállása csak a véletlen esetek játéka lesz, s azt újabb és ismét újabb törvények sem mentik meg a végsűyedéstől. Ha föl nem szólal a nemzet, midőn törvényei sértetnek, hanem sérelmét elhallgatva, minden sértett törvény helyett újakat alkot, önmaga csökkenti törvényeinek tekintetét, mert hallgatása annyi, mintha helybenhagyná a történeteket, vagy azokat a törvények kétes értelmével mentegetné. Ha föl nem szólal a nemzet, midőn a hatalom túllépett a törvények határin, ki fogja figyelmeztetni a kormányt elkövetett hibájára? s mi fogja reábirni, hogy a törvények

ösvényére ismét visszatérjen? Sértett törvények mellett komoly méltósággal felszólalni több tiszteletet mutat a fejedelem iránt is, mint a gyáva hallgatás; mert amaz férfias bizodalom, ez pedig félénk kétkedés a fejedelem igazságában, s azon nemzet, mely törvényeinek, polgári jussainak sérelmét gyáván hallgatva tűri el, gyáván hagyná el fejedelmét is a veszélynek óráiban. Gyáva népnek fejedelmek ne örüljenek, mert félelem és bizodalom, hűség és gyávaság nemzeteknél együtt soha nem léteznek. Nekünk a fennálló törvények sérelméről kellett előbb tanácskoznunk, a sérelmek tetteges következtéseinek megszüntetését, a törvények tekintetének helyreállítását kellett sürgetnünk; de mindezeket elmellőzve, sérelmeinket elhallgatva, új törvények alkotásába ereszkednünk nem lehetett. A fő RR. javaslatát tehát el nem fogadhattuk.

Így folytak a vitatások hónapokon keresztül, s aggodalmak között vártuk a kétes jövődő kifejlődését; mélyen éreztük mi, hogy azon fokra jutott már a dolog, hol a megállapodás lehetetlen, s vagy az elkezdett rendszernek, mely törvényt sértve a hatalom szigorú eszközeivel lépett fel, meg kell változni s a törvények szelid hatalmának kell ismét helyre állani, vagy azon rendszer tovább is fenmarad, sőt naponként terjed és előre halad. Lefolynak majd az elkezdett perek, s azokban hasonló ítéletek hasonló ingerültséget okoznak. Ennek elfojtására talán hibás számolással, de szoros következtetéssel ugyanazon módokhoz nyúl ismét a kormány, s így a hatalomnak minden léptein újabb sérelmek támadnak. Ekkor a következtések kiszámíthatatlanok lesznek, de minden esetre kedvetlenek, s könnyen veszélyesek. Tudtuk mi azt, hogy a vérző sebet gyógyítani, s annak égető fájdalmát enyhíteni lehetetlen addig, míg abból a sebesítő nyílnek bentrögt darabja ki nem vonatik, s így jelen sérelmeink orvoslásáról s jövődönknek biztosításáról sikertelen minden tanácskozás, míg a sérelmet okozott kormányi rendeleteknek, bírói eljárásnak, s ítéleteknek fenlevő tetteges következtései meg nem semmisítetnek, a folyamatban levő perek meg nem szűnnek, s szenvedő polgártársaink szabadsága ismét vissza nem adatik. De a fő RR. folyvást ellenezték feliratunk fölterjesztését, és így e tárgyban is az orvoslásnak eszközlése már első lépésben gátoltatott. Készek lettek volna ugyan a fő RR. megegyezni abban, hogy a sérelem panaszlásával s elveink vitatásával teljesen felhagyva, egyedül a szenvedők mellett szólaljon fel az országgyűlés. A legbuzgóbb résztvétnek meleg érzése, a barátság és szeretet édes kötelességei hatalmas ösztönül szolgáltak nekünk is arra, hogy a szenvedők sorsát enyhíteni, nekik az elvesztett szabadságot visszaszerezni, s őket a hazának visszaadni minden uton igyekezzünk. De egy szentebb és magasabb kötelesség állott előttünk, melynek hatalmas szavánál minden egyéb érzelmeinknek el kellett némulni, s ez a kötelesség: a haza iránti kötelesség volt. Mi a nemzet képviselői valánk, s a nemzet nevében szólaltunk fel sértett törvényeinek védelmére. Mi egyes polgárok sorsának enyhítésére a nemzet jussait oda nem adhattuk, s a polgári szabadság sérelmeit elhallgatnunk vétek lett volna még akkor is, midőn annak fentartásához a reménynek utolsó szikrája is elenyészett, mert a mit hatalom ront meg, az ismét feléledhet, de a mit a nemzet könnyelműsége önkényt oda vet, vagy gyávasága elhanyagol, azt visszaszerezni ritkán lehet. Mi nem tehattunk oly lépést, mely által elveinket megtagadva, tetteges törvényesítettük volna mindazt, mit polgári szabadságunkra nézve oly igen veszélyesnek hittünk; már pedig a nemzet sérelmeinek panaszlása helyett kegyelemért esdekelní annyi lett volna, mint a történeteket tetteges helyeselve, véteknek bélyegét nyomni a szenvedőkre, s nemzeti jussaink árán szerezni nekik szabadulást. Ilyen áron szabadulni kínosabb lett volna nekik is a szenvedésnél. E részben sem nyulhattunk tehát azon módhoz, melyet a fő RR. elfogadni készek lettek volna.

Javaslották a fő RR. későbbben azt is, hogy a két táblának külön nézetei, melyek e tárgy felett az eddig váltott üzenetekben már bőven kifejtettek, egy közös felirat mellett terjesztessenek ő felségéhez. Azonban ezen rendkívüli mód sem vala czélszerű, sőt könnyen káros is lehetett volna következtéseiben, mert olyan kir. válasz, mely mind a két tábla különböző nézeteinek

egyformán megfeleljen, képzelhető sem vala; ha tehát mindenik tábla fentartotta volna magának azon just, hogy a nézeteivel netalán ellenkező kir. válasz ellen is felszólalhasson, bizonyosan újabb és még részletesebb vitatás alá került volna ezen tárgy a nélkül, hogy kielégítő elintézéséhez bármely részben közelebb volnánk; ha pedig a külön nézeteknek felterjesztése olyképen történt volna, hogy mind a két tábla köteles legyen a legfőbb határozatban minden esetre megnyugodni, akkor a törvényhozási jus, mely a fejedelem és nemzet között egyenlően megosztva kölcsönös egyezkedéssel határoz, sarkaiból lenne kiforgatva. De tartani lehetett még attól is, hogy ezen példának ösvényén jövődöben más tárgyaknál is hasonló módot hoznak gyakorlatba, s ez, kivált az országos ajánlatok kérdéseinél, a nemzetre nézve különösen káros lehetne.

S így ezen javaslatához sem járulhatván, feliratunknak elveit, s egész tartalmát folyvást vitattuk; védelmére minden okot, felterjesztésére minden törvényes módot megpróbáltunk, s azon záradékot, melyet a szabad választási sérelemmel már felállítottunk, kiterjesztettük ezen szólásszabadsági sérelemre is. Gyakran módosította szavazatunk ellenére a többség ezen záradéknak tartalmát, s mi azt fokunkint védettük nem mint kitűzött czélt, hanem mint eszközt, mely célra vezessen. Ki vala már tűzve az országgyűlés berekesztésének határnapja, s még fennállott feliratunk egész tartalma, s fenállott a többség által már nagy részben megrontott záradéknak azon utolsó fokozata is, hogy t. i. az ujonczok iránti országos végzés fel ne terjesztessék mindaddig, míg a fő RR. a szólás szabadságán ejtett sérelmek iránti feliratunk fölterjesztésében meg nem egyeznek. De a fő RR. többsége is változatlan maradt ellenszegülésében, melyet sem bőven kifejtett törvényes okaink fontossága, sem többször ismételt bizodalmas felszólításunk, sőt kérésünk buzgósága legyőzni képes nem vala. S így küzdöttünk folyvást siker nélkül s mindinkább enyésző reménnyel.

Kétes helyzetünk keserűségét nevelte azon leverő gondolat, hogy a kitűrni nemtudásnak nyomasztó átka még sulyosabb csapással is sujthatja hazánkat. Lankadni fog majd a sikertelen küzdésben kifáradt nemzeti buzgóság, s végre a többség elveinket megtagadva felírásunk érdemétől áll el, vagy abban oly módosításokat tesz, melyek által a sértett törvények mellett buzgó felszólalás pusztá kérelemmé válik, s ekképen a nemzet önmaga dulja fel legszentebb jussait, melyeket a hatalom megsértett ugyan, de meg nem ronthatott. Az ilyen bukás mindenkor gyávaságszülte öngyilkolás, ez pedig a legborzasztóbb halál, mert a meggyilkolt jelennel együtt sirba száll a szebb jövődöne reménye is, olyan halál, melyet nem kísérnek részvét könnyei, mert a mely nemzet önmagát elhagyja, sorsát megérdemli.

Ezek valának feszült állásunknak naponkint terhesb körülményei, midőn folyó évi márczius 24-én érkezett azon kir. leirat, melylyel ő felsége hosszas vitatásainkba mintegy közbeszólva, felírásunkat megelőzte, s a szólás törvényes szabadságának sértetlen fentartását ígérve, sulyos aggodalmunkat kívánta némileg megnyugtatni. De nem valának ezen leirat által orvosolva sérelmeink, s azokból eredett aggodalmunk még el nem enyészett, mert ámbár azon elvek, melyeket a leirat arra nézve foglal magában, hogy a szólás törvényes szabadságát ősi alkotmányunk is biztosítja, s hogy azt, ki a törvényszabta korlátokon túl lép, a törvény rendes útján kell feleletre vonni, a birói hatalom törvényes függetlenségét pedig kérdés alá venni nem lehet, a mi nézeteinkkel is nagy részben megegyeztek; ezeknek pusztá kijelentése még sem volt elegendő arra, hogy általa teljesen megszűnteknek tekinthessük azon sérelmeket, melyeknek tetteges következtései folyvást fennállottak. Hiszen épen azért valánk mi kénytelenek sérelmet panaszolva felszólalni, hogy azon elvek, melyeket a kir. leirat is törvényeseknek ismert, a panaszlott esetekben meg nem tartattak, sőt egyenesen megsértettek, s a szólás szabadságának korlátait meghatározó törvények rendeletét a kormány elmellőzte. Nem a birói hatalom törvényes függetlenségét vettük mi kérdés alá, hanem azt, mi ezen törvényes függetlenséggel meg nem egyezett, s épen az okozott legérzékenyebb sérelmet, hogy az

ítélőszékek ezen függetlenségét magán a törvények sérthetetlen szentségén is felül akarták emelni. De egyébiránt is az említett kir. leirat több sérelmeinket meg sem érintette, s így annak tartalmában megnyugodnunk nem lehetett. Mindazon nézeteket tehát, miket ezen kir. leiratra nézve kifejtteni szükségesnek láttunk, beleszőttük a szólás szabadsága iránti felirási javaslatnak végszakaszába, s azon felírásnak érdemére nézve már bőven kifejtett minden elveinkhez s nézeteinkhez szorosan ragaszkodva felszólítottuk ismét a fő RR.-et, hogy sérelmeink felterjesztését ne gátolják.

Ez volta mi táblánk többségének végzése sérelmeinknek és felírásunknak érdemére s elvére nézve; de a fő RR. azokat el nem fogadták, s a felterjesztésben meg nem egyeztek. A mi pedig többször módosított záradékunknak még fennállott utolsó romjait illeti, mi, kik utasításunk s meggyőződésünk szerint ezen záradékot akkép kívántuk megállapítani s fentartani, hogy az ujonczok iránti országos végzésnek felküldése nem csak a sérelmek felterjesztésétől, hanem azoknak tetteles orvoslásától legyen felfüggesztve, s így annak ereje nemcsak a fő RR. ellen, hanem a kormány ellen is szolgáljon, semmit nem láttunk az utolsó kir. leiratban, a mi véleményünket legkisebbé is változtatná. De azon többség, mely az orvoslási záradékot már előbb, minden törekvésünk ellenére, erejéből kivetköztette, s azt utasításuk következtében csupán a fő RR. ellen szolgáló felterjesztési záradékra változtatta, most miután ő felsége ezen még fel nem terjesztett sérelmekre nézve is kir. leiratot küldött, ezen záradékot szükségesnek s tovább is fentarthatónak nem vélte, s a két tábla közötti egyesülést ezen országgyűlésen már lehetetlennek tartván, rosszabb következtől, s még a tárgy érdemének bukásától is félve, czélszerűbbnek hitte a záradék által megakasztott tárgyakat megindítani, s így szavazatunk ellenére az eddig fennállott záradék is megszűnt, s mindazon országos határozatok, melyekben a két tábla már megegyezett, ő felségéhez felküldettek.

Végre az ország nádora május 1-ső napján tartott elegyes ülésben szóval jelentette, miképen ő felsége folyó évi ápr. 29-én kiadott kir. végzése által megrendelni méltóztatott: hogy mindazon személyek, kik a legutolsó országgyűlésnek kezdete óta az 1715: VII. t.-cz.-nél és az 1723: IX. t.-cz. 2-dik szakaszánál fogva perbe vonattak, s jelenleg a reájok kimondott büntetés alatt vannak, teljes szabadságba helyeztessenek; mindazon perek, melyek az idézett törvényeknél, vagy az 1456: LIV. és 1490: LXX. t.-cikkelyeknél fogva bárkik ellen folyamatba vétettek, megszűnjenek, s ezután az efféle tettek megtorlására, melyek az előbb érintett időre esnek, törvénykezési eljárásnak többé helye ne legyen. Örömmel vettük mi ezen jelentést, mint egyes polgárok; örültünk, hogy szenvedő polgártársaink ismét szabadok s a hazának ismét visszaadatnak a nélkül, hogy ezt elveinknek megtagadásával, nemzeti javaink sérelmével, vagy képviselői állásunk méltóságára homályt vető bármely lépéssel vásárlottuk volna meg, s nem kételkedénk, hogy a fejedelemnek azon igazságos rendeletét úgy tekint-hetjük, mint annak jelét, hogy a kormánynak törvényt s alkotmányt sértő szigorú rendszere megszűnik, s a törvényeknek biztosabb és szelidebb hatalma ismét helyre áll. De mint a nemzet képviselői teljes mértékű orvoslásnak nem tekinthettük még ezt, s kifejtett elveinktől semmiben el nem állhattunk. A nélkül tehát, hogy ezen nádori kijelentés tartalmát tárgyalás alá vettük, s annak következtében bármely felírást készítettünk volna, megmaradtunk tovább is felirási javaslatunk mellett, s midőn az országgyűlésnek végnapjaiban láttuk, hogy huszonhárom üzeneteink, melyeket a jelen és mult országgyűlésen a szólás szabadsága felett váltottunk, s ezekben felhozott alapos okaink sem valának képesek a fő RR. megegyezését kivívni, határozottan kijelentettük, hogy mi ezen előadott sérelmekre nézve részletesen kifejtett elveinkhez, különösen pedig mindazokhoz, miket ezen országgyűlésen az e tárgy feletti 2-ik üzenetben előadtunk, szorosan ragaszkodunk, s azoknak fentartását, a teljes mértékű orvoslásnak kivívását, s jövőnk bővebb biztosítását a nemzet hazafiúi buzgóságának és a jövő országgyűlés gondosságának a teljesített kötelesség nyugtató érzetével általadjuk.

Ezek azok, mik a most lefolyt országgyűlésen a nyilvánosságnak, és a szólás törvényes szabadságának ügyében történtek. Mi a nemzet jussainak védelmében, sértett törvényeink helyreállításában semmit el nem mulasztottunk, a mi hatalmunkban állott, s nem rajtunk mult, hogy többet eszközölni képesek nem valánk. Sérelmeink teljesen orvosolva nincsenek, de azoknak tettleges következményei megszűntek, s az orvoslásnak legsúlyosabb akadályai el vannak hárítva. Kivonatott a vérző sebből a sértő nyílnak benn törött darabja, s könnyítve van ez által a gyógyításnak eszközölhetése. Fejedelmünk igazságszeretete, a nádor mély belátása, s a fő-cancellár hazafiúi buzgósa biztos reményt nyújtanak, hogy a hatalom törvény elleni rendszerének megszüntével szünni fog az ingerültség, s a megrázkódtatott kölcsönös bizodalom ismét helyreáll, és ha ez megtörténik, ugyanazok, kik az ingerültség kedvetlenségeit mélyen érezve annyi terhes küzdelem között igyekeztek az ingadozó bizodalom helyreállításán, örködni fognak jövőre a visszaállított bizodalom felett, s elkerülnek mindent, mi azt ismét megzavarná; mert tudják, hogy a nemzet bizodalma a fejedelemnek s kormánynak legbiztosabb támasza, s hol az egyszer elenyészett, azt sem visszahozni, sem pótolni többé nem lehet.

Azonban mik lesznek a történeteknek következményei, csak az idő fogja kifejteni. De ha ezen országgyűlés meggyőzte a kormányt arról, hogy hazánkban a veszélyes ingerültséget nem azok terjesztik, kik a józan haladásnak békés ösvényén törvényeink számos hiányait pótolni, s az előítéletek zsibbasztó lánczait lerázva, a szunnyadó nemzeti erőt munkásságra ébreszteni, kifejlődésre vezetni törekednek, hanem azok, kik a törvényszerű haladásnak természetes mozgását is közalkotmányt veszélyeztető mozgalmaknak nézve, hatalommal s a hatalomnak törvény elleni rémületes eszközeivel is kívánnák gátolni a nemzet kifejlődését; ha meggyőződött a kormány, hogy hazánkban sem lehet már az igazságos közvélemény hatalmas szavát elfojtani, vagy elmellőzni; ha más részről megtanulta a nemzet, hogy azon polgári jussok legbiztosabbak, melyek nemcsak a törvény tábláira vannak holt betűkkel írva, hanem minden polgárnak kebelében kiolthatatlanul élnek; ha megtanulta, hogy morális erő a nemzetek legnagyobb kincse, s a nemzetnek csak azon felszólalása hatalmas, melyet csüggedni nem tudó morális erő támogat, ingadozó változékony vélemények ellenben pusztán és nyom nélkül enyésznek el; ha kormány és nemzet meggyőződtek arról, hogy erejüket a törvénynek s igazságnak ösvényén egyesítve szebb jövődőt deríthetnek honunk egére, de azon ösvényt elhagyva, kétes küzdelemben egymást emészti fel a két erő s könnyen veszélybe döntheti a hazát és fejedelmet; ha kormány és nemzet megtanulták ezeket: akkor a nyereség nagy, mert jövődönk biztosítva van.

Miután honi nyelvünk a mult országgyűlésen lerázta már az idegen nyelvnek sulyos rabigáját, és törvényeinknek eredeti nyelve lett, újabb lelkesedéssel igyekezett a nemzet azt a közigazgatásnak minden ágaiba kivétel és megszorítás nélkül behozni, s a hazában mindenütt terjeszteni s emelni. Már az országgyűlésnek megnyitásakor, midőn ő felségének, koronás fejedelmünknek és felséges hitvesének a császárnénak, az ország rendei nevében hódoló tisztelettel leendő üdvözlésére országos küldöttség neveztetett ki: a KK. és RR. indítványt tevének, hogy azon küldöttség mind felséges urunkat, mind felséges asszonyunkat magyar nyelven üdvözlje. Közakarattal megegyeztek ezen indítványban a fő RR. is, és miután ő felségök az ország nádora által ez iránt előre hódoló tisztelettel megkérve a magyar üdvözlésnek kegyes elfogadását ígérték, az csakugyan meg is történt. Századok óta most idvezlette legelőször a magyar törvényes fejedelmét nemzeti nyelven, s az országgyűlésnek berekesztésekor szintén magyarul történtek az idvezlések, s ezentul bizonyosan köztisztelkedési nyelvünk is a honi nyelv leendő. Későbbben, midőn köztanácskozásainkat már elkezdettük, elhatározáink, hogy ő felségéhez küldendő felirásainkat egyedül magyar nyelven készítendjük. Ebben is megegyeztek a fő RR. s az ország nádora közakarattal megkérte, hogy a

nemzetnek ezen igazságos kívánatát ő felségének adja elő. A nádor által előterjesztett kívánatunkra ő felsége azt méltóztatott válaszolni: hogy mivel ezen kívánság a fennálló törvénynek megváltoztatását tárgyazza, szokott fölírás és kir. válasz után kell annak elintéztetni. Mi tehát első fölíratunkban, melyet több rendbeli sérelmeink iránt, s a kir. előadások némely pontjait érdeklő adatok közöltetése végett készítettünk, beiktattuk a fölírásoknak ezentul egyedül magyar nyelven teendő fölterjesztése iránti kívánságunkat is, s ezen fölírást még az eddigi szokás folytában két nyelven szerkesztettük. Megérkezett erre nem sokára a kir. válasz, melyben ő felsége kívánatunkat kegyesen elfogadja. Minden fölírásaink tehát, melyek ezután készültek, már ezen országgyűlésről is egyedül magyar nyelven terjesztettek föl, és így mind szóval, mind írásban honi nyelven szól ezentul fejedelméhez a magyar is.

Több fontos és méltányos kívánataink voltak még ezen kívül a nemzeti nyelv tárgyában; ezeket mind egy feliratba foglalva, felterjesztettük ő felségéhez. Kértük, hogy ő felsége kir. válaszait s leiratait is honi nyelven adja ki; kértük, hogy miután törvényeinknek magyar szerkezete az eredeti s elhatározó, a törvények jövőben egyedül magyar nyelven szerkesztessenek; a helytartótanács még körleveleit is magyar nyelven bocsássa ki; a kir. udv. cancellaria magyarul írjon; a magyar ezredeknél a kormányzavak magyarosíttassanak; a magyar katonaságnál a magyar nyelv behozassék, s annál egyedül magyar tiszték alkalmaztassanak; az iskolákban latin helyett magyar legyen a tanítás nyelve; minden hazafinak kötelességül tétessék a honi nyelv tudása; egy szóval, még számos pontokat nem említve, kértük azt, hogy a magyar nyelv országos nyelvvé tétetvén, a közállomány rendszerének minden ágain a latin és a német nyelv helyett magyar hozassák be. Teljesítetlenül maradt legnagyobb része felterjesztett kívánatinknak, némelyeket azonban elfogadott ő felsége, s ezeket a jelen országgyűlésnek VI. t.-cikkébe iktattuk. Legfontosabb ezek közül az, hogy mind az ország rendei, mind a megyék ezentul egyedül magyarul szerkesztessék felirataikat; a helytartótanács körleveleit is magyarul adja ki, a magyar udvari kamara, a magyar ezredek kormányai, az egyházi törvényhatóságok magyarul levelezzenek, s az anyakönyvek oly helyeken is, hol a gyülekezethez szent beszédek magyar nyelven nem tartatnak, magyarul irassanak, s ezentul minden egyházi plebanusoknak, egyházi szónokoknak, káplánoknak és segédeknek olyanok alkalmaztassanak, kik magyarul tudnak; végre, mit a t. RR. is ezeken kívül különösen utasításba adtak, hogy az országos pénztárakról magyar számadások vezettessenek.

Előlépések ezek, minden esetre pedig hasznosak és nem csekély következtetésük; de sok van még hátra, mit nyelvünk ügyében tennünk kell. Az, hogy a kir. válaszok magyar nyelven adassanak ki, s hogy a törvényeknek latin szerkesztése, melyet most is már csak türt inkább, mint készített az országgyűlés, teljesen elmaradjon, valamint az is, hogy az iskolában magyar legyen latin helyett a tanítás nyelve, legfőbb figyelmet érdemel s mindenekelőtt kívánatos. Azonban ott áll már nemzeti nyelvünknek ügye, honnan visszalépéstől félni többé nem lehet, sőt a haladás bizonyos; mert minden előrelépés csakhamar szükségessé teszi a másikat is, s valamint a mult országgyűlésnek azon határozata, mely által a honi nyelv törvényeink nyelve lett, kivívta már a magyar feliratokat, úgy következni fognak nem sokára a magyar válaszok; a közigazgatásnak minden ágaiból lassankint elmarad a latin nyelv, s minden polgárnál szükségessé válván a magyar nyelvnek tudása, képtelenség nélkül nem lehet jövőre az iskolai tanítás nyelvét magyarra nem változtatni. Így halad az lépcsőről lépésre, mit a nemzetnek csüggedést nem ismerő általános közkívánata közszükséggé tett. Vajha e példa másban is hasznos tanítással szolgálna a magyarnak.

A királyi előadásoknak 1-ső pontjában a magyar állandó katonasághoz, minthogy annak száma már eddig is tetemesen megfogyott, s a rendes hadfogadás által nem elegendőképen pótolatik, nagy része pedig, az 1830: VII. t.-cz.-nek értelmében, szolgálat-idejének kiteltével nem sokára el fog bocsáttatni, ujonczokbeli országos segédelmet kívánt ő felsége.

Hónapok multanak el, s ezen tárgy még köztanácskozás alá sem vétetett, mert felvételénél első lépésnek kellett lenni egy feliratnak, melyben régibb törvényeink nyomán, s az 1830-ik eszt. országgyűlésnek példájára megkéressék ő felsége, hogy a kívánt segedelem szükségét kimutatni méltóztassék; de gátolta ennek felterjesztését azon általános határozatunk, hogy a szabad választáson ejtett sérelmek felterjesztésén kívül, semmi egyéb tárgyak iránti munkálatinkat fel ne küldjük. Utóbb azonban a többség szavazatunk ellenére megváltoztatta ezen határozatát, s a szükségnek kimutatását kérő felirat ő felségéhez felterjesztetett. Ennek következtében elküldötte ő felsége a magyarországi főhadikormányzót, oly végre, hogy a szükséges adatokat velünk közölje; az ország rendei pedig egy országos választmányt küldöttek ki oly utasítással, hogy az a főhadikormányzótól azon adatokat megtudja, s mindazokról, miknek nyilvánítása a közállományra nézve nem káros, az ország rendének kimerítő tudósítást tegyen. Eljárt ezen tiszteben az országos választmány, s az ő felsége által e végre megbízott főhadikormányzóval hosszabb ideig értekezvén, mindazokat, mik neki fölfedeztettek, hivatalos jelentésébe foglalta, de véleményadásba nem bocsátkozott, minthogy azzal az ország rendei által megbízva nem volt.

Mi ugyan akkor is, midőn ő felségének kir. válasza, mely mellett a magyarországi főhadikormányzó ki vala küldve, felvétel, sőt később is, midőn már a kiküldött országos választmány jelentését beadta, folyvást azt kívántuk: hogy súlyos sérelmeink orvoslásáig a kir. előadásoknak ezen első pontja legalább érdemileg ne tárgyalassék. Egy kis ideig pártolta is a többség kívánságunkat; de végre mégis elhatározott az országos választmány jelentésének felvétele s az ujonczok kérdésének érdemleges tárgyalása, és így kénytelenek valánk mi is az e tárgy feletti tanácskozásokba bocsátkozni.

Az országos választmány jelentése szerint ő felsége a szükséges segedelmet 38,500 ujonczokban kívánta megajánlatni. Több felé ágaztak a vélemények a megajánlandó mennyiség felett. Mi a t. RR. utasítása szerint csak 22,000-re szavaztunk, a többség azonban utasításuk következtében szavazatunk ellenére 38,000 ujonczot ajánlott meg. Sürgettük mi a t. RR. utasítása szerint azt is, hogy azon régi katonák, kik az 1830-dik esztendő előtt örökös katonáknak állítottak, szintén bocsáttassanak el, s ez az országos ajánlatnál tekintetbe vétessék. Pártolták is némelyek méltányosság és emberiség szempontjából ezen kívánságot, de a többség, utasítások hiányában, azt el nem fogadta.

A mi pedig az ajánlottak feltételeit illeti, azon óvások és feltételek, melyek az 1830: VII. t.-cz. szerint az akkori ajánlathoz valának kötve, nagy részben most is fentartottak, sőt némely pontokra nézve határozottabban s világosabban kimondottak. A szolgálat idejét 10 évről nem ugyan 6-ra, mint mi a t. RR. nevében sürgettük, hanem 8-ra kívánták leszállítani az ország rendei, az állításnak előbb divatozott erőszakos módját pedig általában eltörölvén, helyette a sorshuzást törvényt által kötelezőleg megállapították, s kidolgozták azon utasítást, mely ezen ujonczok állításánál szorosan megtartandó szabályul szolgál. Kimondották továbbá az ország rendei azt is, hogy a szolgálat kitűzött idejének elteltével senkit, akár kiütéssel fenyegető, vagy már kiütött háboru miatt, akár büntetésképen, vagy bármi egyéb szín alatt is, katonai szolgálatban tovább tartóztatni ne lehessen, kivéven az utasításban világosan kitett azon esetet, midőn valaki a sorshuzás után megszökik, mert ez elfogattatása esetében két esztendővel hosszabb szolgálati időre köteles.

Ugyanezen feliratunkban fiui bizodalommal megkértük ő felségét: méltóztassék hathatós közbevetésével az európai hatalmasságoknál eszközölni, hogy azok, az emberiséget, népeik boldogságát s önérdeküket tekintve, egy általános lefegyverkezési rendszert fogadjanak el, s roppant hadi seregök számát kevesítvén, ez által a népeket oly békességgel boldogítsák, melynek áldásait fentartásának költségei fel nem emésztik. Szomorú dolog, valóban, hogy

midőn a nemzeteknek egymást pusztító véres harcrai megszűntek, egy újabb csapás dulja fel azon reményeket, miket a drága véren vásárlott békesség ígérni látszott, s ez a csapás Európának azon veszélyteljes védelmi rendszere, mely minden nemzetet kényszerít békesség idejében is roppant seregeket tartani, sőt azokat gyakran nevelni. A nemzeti gazdaságnak egyik legfőbb kincse a munka, pedig mennyi erő, mennyi munkás kéz vonatik el ezen védelmi rendszer által a nemzet köziparkodásától? és még azon felül mennyi a költség, melyet a megkevesedett munkás erőnek kell előteremteni a katonaságnak tartására! Minden nemzet érzi ezen tehernek iszonyu súlyát, minden hatalom nyögve viseli ezen kénytelenség jármát, és még sem menekednek tőle, pedig csak komolyan, határozottan s egyetértve akarnák, könnyű volna megszüntetni azt, mire csak önmagok kényszerítik egymást. És ha ezen rendszer még sokáig fennmarad, a védelemnek eszközei alatt roskadnak le a népek, mint azon gyáva harcos, kit nehéz pánczéljának sulya nyomott agyon. Magyarországnak rendszere csupán védelmező, s Magyarország képviselőinek illet e kérelmet intézni azon fejedelemhez, ki az áldott békét fentartani, s édes gyümölcseit népének biztosítani bizonyosan óhajtja.

Azt is kértük ő felségétől ezen föliratban, hogy az állandó katonaságnak egy részét béke idején hasznos közmunkákra fordíttatni méltóztassék. A hatalmas Rómának erős harcosai Róma dicsőségét és nagyságát nem csak a véres harcok mezején tudták terjeszteni, hanem a békének nyugalmai között is munkás kezekkel raktak hazájoknak hasznos épületeket. Harcaiknak vérnyomai már elenyésztek, a hatalom, melyet fegyvereik diadalma vívott ki, a sorsnak viszontagságain megtörött, de a békének ezen műveit, mint a római nagyságnak tartósabb és dicsőbb emlékeit, bámulja világ. Miért ne követné korunk is a hajdannak szép és hasznos példáját? Hiszen ez által legalább némileg enyhítve lenne azon súlyos teher; melylyel az állandó katonaság tartása nyomja a népet, pótolva lenne a közsorgalomtól elvont munkás erőnek egy része, s az ily dolgozás a katonáknak testi erejét sem fogyasztaná, hanem inkább nevelné, s őket minden viszontagságok ellen keményebbé tenné. És kivált hazánkban volna ez hasznos, hol annyi még a tenni való s oly kevés a kéz, melyet a mindennapi foglalatosságoktól elvonva, közcélra lehetne fordítani. Mi kérelmünket e tárgyban előadtuk, s a kormány és nemzet egyformán vesztenek, ha kérelmünk sikertlen marad.

Ezekén kívül multhatatlan feltétel gyanánt kívántuk továbbá mi az ujonczok ajánlásához hozzáköttni azt, mit már az 1830-dik évi országgyűlés több ideig vitatott, hogy t. i. a magyar és vég helyi ezredeknél a kormányzavak magyarok legyenek, tisztek csak olyanok lehessenek, kik született magyarok és magyarul tudnak, a lépcsőnkinti előmenetel pedig ezen ezrekben a többi császári királyi hadseregtől különválva történjék. A többség azonban ezen föltételeknek megállapításához nem járult.

Bevégezték ilyképen a KK. és RR. a kir. előadások 1-ső pontjának tárgyalását, de határozataikat föl nem terjesztették, sőt a fő RR.-kel sem közölték, mert fennállott azon záradék, miszerint ezeknek felküldése a szólás szabadságán ejtett sérelmek fölterjesztésétől vala felfüggesztve. Midőn azonban a többség ezen záradéktól elállott, s az ujonczok iránti felirat és törvényjavaslat a fő RR.-hez általküldetett, azok mindenben megegyeztek, és ekképen a kir. előadások 1-ső pontja felett a legelső érdemleges felirat az országgyűlésnek 11-dik hónapjában fölterjesztetett.

A kir. válasz, mely ezen országos ajánlatot mind mennyiségére, mind pedig a hozzá kötött óvások s feltételekre nézve nagy részben elfogadta, különösen észrevételt tett a szolgálat idejének 8 esztendőre lett leszállítása ellen, s azt az 1830-dik eszt. országgyűlésnek példájára ismét 10 esztendőben kívánta megállapíttatni. Mi ugyan e tárgynak ismétli felvételével újra sürgettük még ezen időnek is két esztendővel alább leendő szállítását, s midőn ezt el nem érheténk, legalább az országos határozatot kívántuk megtartani, de hosszas vitatások után

végre szavazatunk ellenére a többség elfogadta e részben is a kir. válasz tartalmát, s a szolgálat ideje 10 esztendőre határozatott, azonban a fölíratban világosan kijelentetett, hogy az 1830-dik évi VII-dik törvény rendeletét, melyre a kir. válasz hivatkozik, sem a katonai szolgálatnak idejére, sem az ajánlathoz kötendő feltételekre nézve olyan állandó szabálynak el nem ismerik az ország rendei, melyet minden új ajánlatoknál szorosan követniök kellene. Továbbá kifogást tett a kir. válasz azon határozatunk ellen is, hogy a szolgálatnak idejét az utasításban említett eseten kívül büntetésképen se lehessen meghosszabbítani, s e részben az eddigi módot kívánta föntartani. Ezt azonban az ország rendei el nem fogadták, mind azért, mert meg nem nyughattak abban, hogy az országnak biztosító ígérését az ország befolyása nélkül készült hadi törvények bármely esetben megsemmisítsék, s tartottak attól, hogy ha kivált azon hadi törvény melynek időnkinti változtatása is az ország tudta nélkül történik, többféle vétkeket rendel a szolgálat idejének meghosszabbításával büntettetni, s e miatt az ilyen meghosszabbítások gyakrabban előfordulnak, bizodalmát veszti a nép a szolgálatnak törvényben kikötött idejére nézve a polgári hatóságok iránt, s egyes esetekben a törvényszabta időt leszolgált katonának mi okból lett elmaradását nem tudva, s nem is tudhatva, hinni nem fog semmi biztosító ajánlatnak, s ez által a katonaállításnak szelidebb s egyébkint bizonyosan czélszerűbb módja nehezítettik, sőt lehetetlenítettik.

A kir. válasznak egyéb részeit, melyek egyébkint is keveset valának lényegesek, elfogadván az ország rendei, mindezeket egy újabb fölíratba foglalták. Csak az országgyűlésnek utolsó napján érkezett ezekre ő felségének végső kir. válasza, s minthogy ő felsége is megegyezett abban, hogy a szolgálat meghosszabbításával csak egyedül azon esetben lehessen büntetni, midőn a katona zászlóját hivtelenül elhagyva megszökik, a törvénynek ezen rendeletéről pedig minden ujoncz már a sorshuzáskor jó előre értesíttessék, egyes esetekben, midőn valamely katona ilyen büntetés alá esett, az ezred az illető törvényhatóságot erről tudósítsa, sőt valamikor ezentul ujonczok ajánlásáról leszen szó, az ezen büntetés alá esettek följegyzése figyelemben tartás végett az országgyűléssel is közöltessék, s minthogy ezek által aggodalmunk nagy részben meg vala szüntetve, az ország rendei megnyugodtak abban, s ekképen az egyesség elkészülvén, a törvény és az országgyűlésileg kidolgozott utasítás megállapított.

A királyi előadásoknak 2-dik pontja a katonaság élelmezésének és szállásolásának eddigi módját s annak czélszerűbb elrendezését tárgyalta. Rég óhajtotta már e tárgynak elintézését a nemzet, s több országgyűlések fájdalmasan panaszolva szólaltak fel ezen naponkint növekedő teher ellen.

És csakugyan mindazon súlyos terhek között, melyek az adózót nyomják hazánkban, leg-súlyosabb s legérzékenyebb a katonaság tartásának kötelessége. Az élelmezésnek most fennálló módja egykor az adózó népnek könnyebbitésére vala rendelve, s azon árszabás, mely szerint a kiszolgált természetmények kifizettetnek, első megállapításkor, sőt még azután is több ideig a termékek folyó árát jóval meghaladta. Akkor csakugyan könnyebbség volt az adózóra, hogy szorgalmának gyümölcsét biztosan és jó áron pénzzé tehetné; de most, midőn a termékek folyó ára azon beváltási árt oly igen felülmúlja, felette káros, s nem törvényes, nem igazságos, hogy az adózó gyakran magától elvonva falatját, gyakran inséget szenvedve, csekély áron s némelykor csaknem ingyen tartozzék azokat oda adni. De egyébiránt is a kezelésnek ezer nehézségei, melyeknél a számos visszaéléseket elkerülni alig lehet, a termékek szállításának terhe, mely az adózónak soha meg nem téríttetik és különösen azon tekintet, hogy némely törvényhatóságok, melyekben vagy épen semmi, vagy kevés számú katonaság fekszik, és azok melyekben a termékek folyó ára kisebb, ezen súlyos teherből alig viselnek valamit, midőn ellenben más törvényhatóságok adózói majd szinte összeroskadnak az alatt: különösen óhajthatóvá teszik, hogy e tárgyban minél előbb intézkedjék a törvényhozás.

De még sürgetőbbek azon tekintetek, melyek a katonaság házankénti beszállításának minél előbbi megszüntetését tanácsolják. Mert nem említve mindazon apró, de naponkint előforduló, s azért súlyos és gyakran boszantó terheltetéseket, mik a beszállításnak ezen módjából származnak, s fátyolt vetve annak több erkölcsi következtetéseire, már azon gondolat is keserves lehet a szegény adózóra, hogy miután terhes fáradsággal leróta mindazt, mivel urának, s a közállománynak tartozik, miután súlyos munkáját végezve, haza tér szalmakunyhójába, melyet gyakran inséggel küzködve önmaga épített, nincsen abban egy zugoly, hová háborgatás nélkül vonulhasson háznépével, mert házában a beszállott katonának alkalmatlan jelenlététől nem menekedhetik. A vadnak barlangja s a madárnak fészke van, melytől erővel is távoztat minden idegen tolakodást, de a magyar adózó nem ura még önsajátjának is, házában nem ő rendelkezik, mert a közállomány, melynek minden terheit viseli, még házi nyugalma sem hagyta háborítlanul, s oly vendéget szállított hozzá, kit túrni kénytelen, oly vendéget, ki gyakran idegen földnek gyermeke, s kihez még az édes honi nyelvnek megszokott hangjai, s a közös haza közös szeretetének szelidebb érzelmei sem kapcsolják. Mélyen érezték ezt már az 1836-dik esztendőben az ország rendei, s minden módot elkövettek, hogy e tárgy felett minél előbb intézkedni lehessen, és miután azt a szükséges előkészületek hiányában akkor felvenni nem lehetett, a XI-dik cz. által egy országos választmányt neveztek ki, mely az egész tárgyat minden oldalról s egész kiterjedésében vizsgálóra vevén, a felett kimerítő véleményt készít, s munkáját a közelebbi országgyűlésnek bemutatja, melyen az okvetlenül felveendő lesz. Be is mutatta ezen országgyűlésre munkáját a választmány, s mi azt a t. RR.-nek annak idejében meg is küldöttük. A mint pedig megérkeztek a törvényhatóságok utasításai, tüstént köztanácskozás alá vevénk azt, s gondosan kerülvén mindent, a mi e részben tanácskozásainkat célzó vitatásokra vezethetné, egy fölrati javaslatban mindenekelőtt általános elv gyanánt kijelentettük, hogy meg vagyunk győződve, miképen a katonai élelmezésnek és szállásolásnak szokásban levő módja nem igazságos, s az ezzel egybekötött terhek nagy részben nem törvényesek. Kijelentettük azon óhajtatásunkat is, hogy a katonaságnak élelmezéséről minden tekintetben a kir. kincstár gondoskodjék, az adózók a természetények kiszolgáltatásának terhétől teljesen fölmentessenek, s az országban tanyázó katonaság számára katonai laktanyák építtetvén, a házankénti beszállásolás megszűnjék. Végre kijelentettük azt is, hogy ezen terhek megszüntetésére nézve, a mennyiben azok eddig is a törvényvel nem ellenkeztek, a kincstárnak netalán adandó kárpótlás iránt egyezkedésbe bocsátkozni készek vagyunk; s megkértük ő felségét, hogy az építendő laktanyákra nézve is a már fenálló efféle épületeknek tekintetbe vételével, azoknak mekkorasága és minősége, s az országban elosztása iránt terveket készíteni, s ezeknek közlésével egyszersmind a katonaság részéről ahhoz értő tagokat kinevezni méltóztassék, kikkel egy kiküldendő országos választmány e tárgyak iránt értekezhessék, hogy ekkép a felett meg ezen országgyűlésen lehessen intézkedni. Ezeken kívül több részletes rendelkezéseket is javasoltunk, melyek az általkelő katonasággal való bánást, a katonaság számára szükséges szekerezéseket s vontatásokat, a fegyvergyakorlás végetti nagyobb katonai összevonulásokat, a rendkívüli esetek iránti czélszerű intézkedést tárgyalták. Fölrati javaslatunkra csak néhány észrevételt tevének a fő RR. s azok is nem a felállított általános elveket, hanem inkább a részletes rendelkezésnek némely pontjait érdeklették. Azonban ezek felett is csakhamar meg lett az egyesség, s fölratunk ő felségéhez fölterjesztett.

A kir. válasz, mely ezen fölratra érkezett, elismerte ugyan, hogy az adózónak érdekében van a természetények kiszolgáltatásának eddigi hibás módja helyett valamely czélszerű megváltás iránt rendelkezni, de mégis több váratlan nehézségeket gördített előnkbe. Megemlítette a megváltási összeg rendes befizetésének biztosítását, szólott ezen tehernek a törvényhatóságok közötti felosztásáról, s annak nehézségeiről, s azt kívánta, hogy mivel e tárgynak bővebb megfontolása szükséges, ismét egy országos választmány neveztesse ki, mely az ő felsége

által kiküldendő katonai tagokkal is értekezve, egyszersmind a katonai laktanyákról is minden körülmények figyelembe vételével kimerítő véleményt készítsen; fölíratunknak részletes rendelkezéseit pedig nagy részben ugyanazon választmány munkálódására utasította.

Mi ugyan a kir. válaszban megérintett nehézségeket nem láttuk olyanoknak, melyek miatt a megváltás iránti alkudozásokat még ezen országgyűlésen megkezdeni nem lehetett volna, mert a megváltási summának befizetésére nézve más biztosítást nem adhatunk, mint a mi egyéb ilyen terheknél fennáll, t. i. a törvényt, s a fizetni vonakodó ellen a legrövidebb törvényes keresetet. Ezen eszközökben elegendő biztosítást találhat a kormány, mert hatalmában, sőt kötelességében áll a törvényeket végrehajtani. Ezeken kívül bármely kezességet vállalni, vagy egyik adózót a másikért felelőssé tenni, mind a dolog természete, mind az igazság tekintete egyiránt tiltanak. A mi pedig ezen tehernek a törvényhatóságok közötti felosztását illeti, csak azon kezelés szerint történhetik ez is meg, mi például a közadó felosztásában eddig fennállott; ezen kulcsot lehet sőt kell is igazítani, de a kulcsnak igazítása a felosztást lehetetlenné nem teszi. Ujra sürgettük tehát e tárgynak még ezen országgyűlésen leendő elintézését. De ő felsége megmaradt előbbi válaszána; azt azonban kijelentette, hogy a megváltás feletti egyezkedéstől nem idegen. Látván tehát mi is, hogy az országgyűlés mind inkább vége felé közelít, s így annak berekesztése előtt a katonai laktanyákról, s a beszállításnak még súlyosabb terhéről a legkedvezőbb körülmények között sem lehet már kimerítőleg munkálódni, s egyik tárgyat a másik nélkül nem akarván intézkedés alá venni, megegyeztünk a kir. válasznak azon javaslatában, hogy e tárgy bővebb kimerítése egy országos választmányra bízassék. Így készült a jelen országgyűlésnek III. törvénycikkelye, mely által egy újabb országos választmány megbízott, hogy a katonai élelmezés és szállásolás terheinek megszüntetése végett, a mennyiben azok törvényesek, a kir. kincstárral egyezkedésbe bocsátkozzék, a katonai laktanyákról terveket készíttessen, s készítendő munkálatát az ország nádorának a végett bemutassa, hogy annak felügyelése alatt az egész munkálat sajtó által közönségessé tétetvén, a legközelebbi országgyűlésen ezen tárgy végképen elhatároltassék.

A katonai kihágásokról, melyek által a hon békés polgárai, s leginkább a szegény adózó nép gyakran szenvednek, s melyek a katonatartásnak már úgyszólván oly súlyos terhét még keserűbbé teszik, szintén kívántunk törvény által rendelkezni, s azoknak meggátlása és megfenyítése iránt egy részletesebb törvényjavaslatot készítettünk, melyet annak idejében a fő RR.-nek már meg is küldénk. Kívánságunk azonban teljesületlen maradt, mert arra ő felségének válasza nem érkezett; s így e tárgynak czélszerű elrendezése majd akkor fog legalkalmasabban felvétetni, midőn a katonai élelmezés tárgyában kiküldött választmánynak fennemlített munkája köztanácskozás alá fog kerülni.

A királyi előadások 3-dik pontjában felszólította ő felsége az ország rendeit, hogy a Dunának s egyéb hajózható folyóknak szabályozásáról még ezen országgyűlésen tanácskozzanak. Már a múlt országgyűlés alatt kiterjesztették e tárgyra figyelmöket az ország rendei, s egy külön felirat által megkérték ő felségét, hogy a Duna szabályozását tárgyzó adatokat és terveket velök közöltetni méltóztassék; de akkor e felirat siker nélkül maradt. Ha közóhajtás volt akkor ezen tárgy, sürgető szükségé nevelték azt azon iszonyu pusztítások, miket a Dunának áradása a legközelebb lefolyt néhány évek alatt okozott. Örömmel fogadtuk a kir. előadásoknak ezen pontját, melyben ő felsége megelőzve közóhajtásunk kijelentését, minket a sürgető tárgy feletti tanácskozásra hívott fel, s nem is késtünk a legelső feliratban, melyet ezen országgyűlésről felterjeszténk, újra kérni a szabályozást tárgyzó minden adatoknak, terveknek s előmunkálatoknak közlését. Azonban a kir. válasz, mely feliratunkra folyó évi január 4-dikéről adatott ki, csak arról tudósít bennünket, hogy a Duna szabályozását tárgyzó szükséges vízmérési adatok már megvannak, s az abrosz is rövid időn elkészülend, de semmit ezekből velünk nem közöl, sőt egyenesen azt állítván, hogy a szabályozásnak teljesítése a

helytartótanácsot illeti, csak ajánlatokra s némely akadályok elhárítását tárgyzó törvények alkotására szólít fel bennünket.

Mi azonban meg valánk győződve, hogy ezen óriási munka csak a nemzet minden erejének tetemes megfeszítésével leszen eszközölhető, apróbb és gyakran cél elleni foltozások pedig csak erőpazarlások, melyek haszon nélkül kifárasztják a nemzet készségét; meg valánk továbbá győződve, hogy tetemes áldozatokat csak úgy lesz kész tenni a nemzet, ha egész kiterjedésében ismeri a tárgyat, hová azon áldozatok fordíttatnak, ismeri a nehézségeket, melyekkel küzdeni kell, s az eredményeket, melyek hihetőséggel számíthatók, s mélyen keblünkben viselve gyászos emlékét azon rettentő csapásnak, mely hazánk fővárosát majdnem végveszélylyel sujtotta, meg nem nyugodhattunk a kir. válasznak ezen általános tartalmában, mely minket az országos ajánlatok terhén kívül az egészről kizárni látszatott. Újabb feliratot készítettünk tehát, s az adatoknak és terveknek velünk még ezen országgyűlésen leendő közlését ismét sürgettük.

De mielőtt ezen felirat fölterjesztethetett volna, közelgetvén az országgyűlés berekesztésének már kitűzött határideje, láttuk, hogy azon számos nagy fontosságú tárgyak mellett, melyek folyamatban vannak, a kívánt adatok közlésével sem történhetik már ezen országgyűlés alatt elhatározó rendelkezés, s inkább akartuk az egésznek részletes tárgyalását egy országos választmányra bízni, s annak jelentésétől függeszteni fel a további intézkedéseket, mint adatok és tervek nélkül akármely ajánlatba bocsátkozni, melynek mértékét adatok hiányában még csak közelítőleg sem számíthatánk, és e nagy tárgynak bővebb megvizsgálását a nemzet jussaitól elvonni. Ugyanazért e tárgyban megbízott országos választmány kinevezése iránt törvényjavaslatot készítettünk, s ő felségének fölterjesztettük. Kölcsönös egyezkedések által csakugyan meg lett állapítva ezen törvény, melyben az országos választmány oly utasítással küldetik ki, hogy a Dunának s egyéb folyamoknak szabályozását, Buda és Pest városának, s egyéb szomszéd vidékének biztosítását tárgyalja, s ezen tárgyakat érdeklő s velők egész kiterjedésében közlendő adatoknak és terveknek használásával, azon elvekre és arányra nézve, melyekhez a további munkálódások alkalmazandók lesznek, mind az iránt, hogy micsoda módokkal és minő felügyelés alatt lenne maga a szabályozás gyakorlatilag eszközözendő, s a magánosoknak közcczállal összeütköző érdekei mikép lesznek törvénnyel elintézhettek; végre azon segédforrásokról, melyek az ország alkotmányának, és minden rendbeliek igazainak épségben tartása mellett e célra használtathatnának, a közelebbi országgyűlésig, melyen e tárgy multhatatlanul fel fog vétetni, kimerítő véleményes jelentést készítsen.

A hitelnek és kereskedésnek, melyek nélkül korunkban nemzet virágzó nem lehet, leghatalmasabb eszközei a váltók, s legerősebb támaszai a váltótörvények. A váltók hajdan csak egyszerű eszközei valának a pénzek átszállításának, mely a durva erőszak véres harcainak azon korában mindig sok költséggel és gyakran veszélylyel is járt. Utóbb azonban mindinkább elterjedtek azok, s most már életerét teszik a kereskedésnek, mert forgathatóságuk által sokszorozva nevelik a forgásban levő pénzmennyiséget, s nélkülök bármely nemzetnek legvirágzóbb kereskedése is hamar elakadna. A váltótörvények az egész kereskedői mívelt világnak köztörvényei, melyek fővonásaikban minden mívelt nemzeteknél ugyanazok. Hazánkban a sínlődő kereskedésnek, s a hitel csökkent állapotjának nem ugyan egyedüli, de bizonyosan egyik legnagyobb oka volt az, hogy váltótörvények hiányában nálunk a váltók forgathatása alig vala lehető, külföldön pedig magyarországi váltót külföldi kereskedő kezessége nélkül csak ritkán fogadtak el. A magyar kereskedés tehát egyedül a forgásban levő pénzmennyiségre vala szorítva, s azt nem nevelhette, a forgást gyorsabbá nem tehette azon eszközök által, melyeket más nemzetek e részben annyi sikerrel s oly fényes eredményekkel használnak. Káros hatással volt ez a természetök osztályára is, mert hitel és szorgalom, természet és kereskedés mindig viszonyos kapcsolatban állanak. Hol a hitel hiánya, a

forgásban levő pénznek csekély mennyisége, s annak lassu forgása miatt a kamatláb magasabban áll, ott a mezei gazdaság javítására, s ez által a termesztésnek nevelésére, vagy az ipar és szorgalom egyéb ágainak megalapítására s terjesztésére szükséges tőkéket sokkal nehezebb megszerezni, nehezebb a kölcsön vett pénznek nagy kamatját nyereséggel ismét szorgalom által kiteremteni, s ezért a fekvő birtok ára alantabb áll, a termesztés kisebb, s az egész nemzet összes értéke bizonyosan kevesebb.

Régen érezte már a nemzet ezen hiányoknak nyomasztó súlyát, s már az 1790-dik esztendőben meg vala bizva egy országos választmány, hogy a törvénykezési egyéb tárgyak között egy váltótörvénykönyvet is készítsen. Fél század mult el már azóta, melynek első felét véres harczok gondjai és veszélyei foglalták el; de későbbben a békesség áldásai között hazánkban is mindinkább ébredni kezdett a szorgalomnak s kifejlődésnek ezer akadályokkal küzdeni kénytelen ösztöne: városaink nevedtek, kalmárok, tőzsérek, kereskedők szaporodtak, kézműveseink jobbak és számosabbak, a mezei gazdálkodásnak minden ágaira gondosabb művelés fordítatik, a szorgalomnak több ágai, melyek eddig ismerve nem valának, vagy figyelembe nem vétettek, újabb jövedelemforrásokat nyitának, kényelmeink szaporítják szükségünket, s ez ismét kettőzteti a munkásságot, s így minden akadály a mi a szorgalmat zsidbasztja, s a kifejlődést gátolja, naponkint inkább érezhető lett, s annak elhárítása mindinkább közszükséggé vált.

Ezen közszükség hozta létre a váltó-törvénykönyvet, melyet a jelen országgyűlésen elkészítettünk. Hatása és következései bizonyosan hasznosak lesznek, mert emelik a hitelt, érot és életet adnak a kereskedésnek, s új ösztönt a szorgalomnak. De ne várjunk azoktól lehetetlent, ne higyük, hogy ezen következéseket azonnal minden polgár teljes mértékben érezni fogja, ne gondoljuk, hogy a külföld majd egyszerre előtt bennünket pénzével, s a kamatláb nálunk is egyszerre száztól háromra-négyre száll. Mindezekhez idő kell, és kitűrni tudás. Kereskedést, szorgalmat a törvény nem teremthet, a törvény csak ezeknek akadályait hárítja el, a többit idő és a nemzet ereje és gondossága fejti ki.

Nem tartjuk szükségesnek bővebben fejtegetni ezen váltótörvények tartalmát. Az első részre nézve, mely az anyagi váltójogot foglalja magában, kevés volt kölcsönös értekezésünkben a fennakadás, s a nehézségek, melyek előgördítették, leginkább a második részt, különösen a váltótörvényszékek elrendezését tárgyzták. Mi ezen törvényszékek tagjaira nézve szabad választást kívántunk, úgy mint azt a kerületi választmány, mely a munkát kidolgozta, javaslatba hozá; midőn pedig a kerületi többség ezt úgy módosította, hogy minden törvényhatóság azon váltótörvényszékhez, melyhez tartozik, egy tagot jelöljön ki, s ő felsége csak ezekből nevezhesse ki a bírakat, a feltörvényszékhez pedig első felállításkor szintén a megyék, utóbb az altörvényszékek tegyék a kijelölést: mi ezen végzéshez szorosán ragaszkodtunk; a többség azonban, midőn már látta, hogy a kormány ellenkezése miatt ezt kivívni nem lehet, nem akarván ezen az egészet kockáztatni, szavazatunk ellenére megegyezett a bírának ő felsége általi kinevezésében, s így e részben a t. RR. utasítását sikeresíteni képesek nem valánk.

A váltótörvények folytában szükséges vala még némely tárgyakat figyelembe venni, mik nálunk törvénynyel eddig czélszerűleg elintézve nem valának. Ugyanazért törvényt alkottunk a kereskedőkről, s a kereskedői címnek bejegyzéséről, úgy szintén a kereskedői könyvekről, azoknak formájáról és hitelességéről, mik eddig hazánkban a legtöbb kalmároknál rendetlenek és hiányosok valának, s mikre nézve mind a külső forma, mind a pontosság tekintetéből már csak azért is a legnagyobb szigorúság szükséges, mert félpróbát tevő erővel vannak a törvény által felruházva. Törvény által rendelkezttünk a kereskedés fennállásánál levő kölcsönös jog viszonyairól, a kereskedés megszüntéről, a gyárok jogviszonyairól, a kereskedői testületekről

és alkuszokról, a fuvarosokról, s a közkereseti társaságokról és ezek közt különösen a részvénytársaságokról, mik lassankint hazánkban is szaporodnak már, s melyek korunkban az ipar és szorgalom mezején a nemzetek és emberiség hasznára annyi és oly nagyszerű vállalatokat hoztak létre, mik egyes ember erejének s hatalmának lehetetlenek valának, s úgy hiszszük, hogy mindezen törvények a hitel és kereskedés emelésére kedvező hatással lesznek.

Az adósságoknak elsőbbség végetti betáblázásáról törvényeink eddigi rendelete nagyon felületes és hiányos volt, s ebből gyakran igazságtalan s a közhitelre nézve ártalmas következtetések származtak. Mi tehát e tárgyat is tanácskozás alá véve, mindent, a mit e részben szükségesnek hittünk, újabb törvény által elhatározzuk. Ezen újabb törvényben a királyi városokra nézve meghatározzuk azt is, hogy azok tartozzanak minden polgárnak ingatlan vagyonát felmérve és összeírva, egy tökéletes birtokkönyvet a betáblázási könyvvel összekötni, ezentul náluk a betáblázás mindig csak különösen megnevezett ingatlan vagyonra történhessék, s valamikor az adós olyan ingatlan vagyonát, melyen betáblázott adósság fekszik, eladja, minden arra betáblázott hitelező tudósíttassék, s a vevő mindaddig, míg azok ki nem elégítették, az eladónak a vételbeli összegből semmit le ne fizessen, különben felelettel tartozik, s a betáblázott adósság tovább is azon vagyont terheli. Így tehát a hitelező a földkönyvből, melyben időnkint minden birtokváltozások pontosan feljegyzendők, adósának vagyonát mindig megtudhatja, a betáblázási könyvből megláthatja, hogy egyik, vagy másik vagyont mennyi adósság terheli, s ez által a biztosság és a hitel tetemesen nevededik. A nemesi javakra nézve is kiterjesztettük mi a törvénynek azon rendeletét, hogy betáblázásokat csak az ingatlanokra lehessen tenni, mert az ingók bizonytalan és változó értékűek, könnyen elveszhetők vagy elrejtethők lévén, a betáblázásnak biztos alapul nem szolgálnak, s így, ha a betáblázás ezekre is kiterjesztetik, akkor annak célja tévesztve van, s az egész betáblázási rendszer megzavartatik. Elhatároztuk továbbá azt is, hogy a megyékben is addig, míg rendes földkönyvek hozatnak be, oly esetben, midőn az adósna valamily kijelölt birtokára történt a betáblázás, és az adós azon birtokát elidegeníti, a vevő tartozik mindazon hitelezőket, kik követeléseiket különösen azon birtokra betábláztatták, annak megvételekor tudósítani, s őket kielégíteni, vagy azon adósságokat a megvett birtokkal együtt átvállalni. Azt azonban, hogy a rendes birtokkönyv a nemesi javakra nézve is törvény által kötelezőleg behozassék, még most sok tekintetek lehetetlenné tévők, azonban óhajtani lehet, hogy az akadályok megszüntével ez minél előbb megtörténhessék, mert csak ez az egyetlen egy biztos mód a betáblázásoknak hitelt és a birtok becsét emelő hatását a nemesi javakra is kiterjeszteni.

A csődületi rend vagy is inkább azon szabályok, melyek az értékében megbukott adós hitelezőinek összehívására s kielégítésére nézve hazánkban eddig fenállottak, s melyek nagy részben nem törvényeken, hanem a legfőbb törvényszékek ítéletein alapultak, azon hosszú idő, mely a csődületi perek bevezzésére szükséges vala, azon számos visszaélések, melyek mellett a csődületi pereknek gyakran készakarva hosszabbított folyamata alatt a hitelezők kárával mások emésztették el a csődületi tömeg nagy részét, s azon mindennapi tapasztalás, hogy egy mesterségesen elintézett csalfa bukás legbizonyosabb út vala sokaknak a meggazdagodásra, hitelünket nem keveset csökkenték. S valóban ideje volt már, hogy e tárgyat a törvényhozás szigorubb, határozottabb rendelkezések által tisztába hozza. Elkészítettük tehát mi a csődületi rendet, mely nélkül a váltótörvényt behozni sem lehetett volna, mert az eddig fenállott szabályokban csődületeknél a váltók sorozatáról semmi különös rendelkezés nem vala, minthogy azokat, mint különös figyelmet érdemlő kötelezvényeket, törvényeink nem ismerték. Megszüntettük a csődület megrendelésében eddig oly sokszor előfordult önkényes eljárást, s azt a bíróságnak törvényes ítéletére bíztuk, a csődületi tömeg kezelésére való felügyelést a hitelezőknek adtuk által, a perben eddig követett hosszas eljárást a lehetőségig megrövidítettük, a követelések sorozatát az igazság és méltányosság egyszerűbb alapjaira

építettük, gondoskodtunk a felsőbb birói megvizsgálásnak hamarításáról, s a végrehajtásnak és valóságos kielégítésnek könnyebbítéséről, korlátoztuk a hitelezők kijátszására célzó visszaéléseket, s a csalfa bukást szigorúan büntetni rendeltük. Mindezen intézkedések egy törvénycikkbe foglaltattak, és ha szorosan megtartatnak, nem kételkedünk, hogy az eddig naponkint szaporodó igazságos panaszok e részben is megszűnnek.

A nemzeti bank föllállítása hitelünk és kereskedésünk virágzására felette hasznos, sőt mulhatatlanul szükséges volna, s meg vagyunk győződve, hogy e nélkül a váltótörvények jótékony hatása is sokkal kisebb lesz; ugyanazért, hogy annak minél előbbi létrehozása eszközölthessék, egy országos választmányt kívántunk megbízni azzal, hogy minden körülményeket fontolóra véve, annak mikép lehető felállítása iránt tervet készítsen, s ezen nemzeti kívánatot ő felségének felterjesztettük; de föliratunk sükeretlen vala, mert arra válasz nem érkezett. Jövendőre tehát szükségesnek véljük, hogy a nemzet e tárgyat újabb buzgósággal felfogja, s annak létesítésére minden módot megpróbáljon; mert nélküle kereskedésünk szabad és független világkereskedés soha nem lehet.

A kamatoknak rendes fizetését gyakran hosszú évek során elmulasztván az adósok, ez által nem csak sok jólelkű egyes hitelezők károsodnak, hanem számos alapítványok is tetemes csorbulást szenvednek, mert a kamatoknak évenkénti hasznát elvesztik; sőt épen e miatt nem állhatnak fel biztosan hazánkban olyan közhasznú intézetek, melyeknek gyarapodása az évenként pontosan fizetendő kamatok hasznaira vagyon számolva. Különösen érezhető volt ezen hiány nálunk azért, mert törvénykezésünk hibás rendszerénél fogva több évek kellettek a világos adósságoknak törvényes utóni behajtására; s ha valamely pontosan nem fizető adósnak felmondott is a tőke, a hitelező mégis elvesztette kamatainak kamatját. Elhatároztuk tehát, hogy az elmulasztott kamatoknak kamatját is már előre lehessen kötelezni, s ez által akartuk a hitelezőket biztosítani; de ő felsége javaslatunkat el nem fogadta. S így e tárgyan törvényt alkotni nem lehetett. Azonban e hiányon is segítettünk nagy részben azon törvény által, melyet a szóbeli perek iránt ezen országgyűlésen alkottunk.

Ugyanis mind a fenemlített tekintetekből, mind pedig azért, hogy azon világos adósságokra nézve is, melyek nem váltóbeli tartozásokból származnak, legyen egy rövidebb és kevesebb költséggel járó per útja, melylyel a jólelkű hitelező könnyen pénzéhez juthasson, a szóbeli perek biróságának hatóságát az 1836-dik eszt. XX-dik t.-cz. 2-dik §-ának eseteiben 200 frt tőke summának erejéig egy újabb törvény által kiterjesztettük; s elhatároztuk azt is, hogy midőn a hitelező a tőkét felmondani nem akarja, a hátra levő kamatokat 200 frt erejéig szintén szóbeli per útján követelhesse; és hogy oly esetben, midőn az adós magát a szóbeli per birósága alá vetette, ha világos az adósság, bármely summának erejéig szóbeli perbe vonattathassék.

Ugyan a hitelnek és a közigazságnak tekintetéből egy külön törvény által elhatároztuk azt is, hogy az önkényes sequestrumok a birói ítéletek végrehajtását ne akadályozhassák; késleltető parancsolatok pedig csak valamennyi hitelezőnek világosan kijelentett megegyezésével adathassanak.

Azon törvénycikkelyt, melyet a mult országgyűlésen a pénzbeli elmarasztalásokat magokban foglaló birói ítéletek iránt alkottunk, újabb célszerű változásokkal akartuk bővíteni. Tanácskozásba is vétetett ezen tárgy, de az utasítások és vélemények oly sok felé ágaztak, hogy abban semmi célra vezető megállapodást eszközölni nem lehetett. Így tehát az igazítást máskorra fentartva, vitatásainkkal ez uttal felhagytunk.

Az országgyűlési költségek iránt törvény által ismét elhatározott, hogy azokat, valamint a mult országgyűlésen, ugy ezen uttal is a nemesi rend és azok, kiket a törvény ezen nevezet alá foglalva ért, viseljék, s azok ellen, kik a reájok eső mennyiséget megfizetni nem akarnák, 200 firt erejéig szóbeli per utja, azon felül pedig az alispánnak, vagy szolgabiráknak hat hét alatt bevégezendő sommás eljárása rendeltetett.

Az országgyűlési költségek elhatározásának alkalmával és utóbb is többször indítványba tétetett az országgyűlési szállásoknak fizetése, de azt a többség ezuttal el nem fogadta. Későbbben ugyan Pozsony városának fájdalmas panaszát figyelembe vévén, a kerületi RR. elhatározták, hogy ez iránt a követek küldőiknél ujabb kérdést tegyenek, a mi meg is történt. Utóbb ugyan kerületi ülésben az végeztetett, hogy egy országos biztosság választassék, mely minden adatokat összeszedvén, az egész dolog felett kimerítő véleményt adjon. De az országos ülésben ezen végzés is elesett. Óhajtani lehet, hogy a nemzet e részben az eddig fenálló szokást az igazság és méltányosság kívánatához képest egyszer már megváltoztassa. Hajdan, midőn csak hetekig tartottak az országgyűlések, könnyen viselték a szállásadás terhét a városi polgárok; de korunkban a tárgyaknak halmozott sokasága, és a fenforgó kérdések fontossága, többször már évekig tartó országgyűléseket tettek szükségessé, s a városi polgár évekig meg vala fosztva jövedelmének nem csekély részétől, sőt házának azon része, mely országgyűlési szállásnak van rendelve, még országgyűlésen kívül is gyakran üresen áll, vagy igen kevés bérért adatik ki, mert azt épen ezen bizonytalanság miatt örömet senki ki nem bírli. Azon általános haszon, mely az elevenebb pénzforgásból az egész városra és annak vidékére háramlik, az egyesek terheltségét jóvá nem teszi, mert ezen általános haszonból az egyesek, kik a terhet viselik, gyakran nem részesülnek. Ha figyelembe vétetnek mindezen okok, ha figyelembe vétetik az is, hogy a kárpótlás, mely ezen szállásokért adandó volna, az egyes megyék országgyűlési költségeit csak alig nevelné, s érezhető sem lenne, méltán remélhető, hogy a nemzet e részben az igazságos kérelemnek elfogadását jövendőre meg nem fogja tagadni.

A földesúr és jobbágy közti viszonyokat elhatározó urbéri törvények némely pontjai, melyeket a gyakorlat vagy hiányosaknak, vagy homályosaknak mutatott, szintén köztanácskozás alá vétettek, s ezekre nézve több világosító s javító változtatásokat tevénk, melyek a jelen országgyűlésnek VII. t.-cikkelyében foglaltatnak.

Azok között, mik e tárgyban történtek, a legnagyobb fontosságú lépés az, mit az 1836-dik esztendei országgyűlésen hosszas küzdéssel nem valánk képesek kivívni, tudniillik a jobbágyi tartozások örök megválthatásának szabadsága. Elhatároztuk ezen törvenyczikknek 9-dik §.-ában, hogy a földesúr és jobbágy közti szabad egyesség által meghatározandó bizonyos általános summa fizetésével, akár egyes jobbágyságok akár egész községek földesuri tartozásaikat, szolgálataikat és adózásaikat (az uri hatóság azonban sértetlen hagyatván) tökéletesen és örök időkre megválthassák, s az ily szabad egyezkedésekből készült szerződések az 1836-dik évi VIII. t.-cz. 3-dik §.-ában elszámolt eseteken kívül bármely tekintetből fel ne bontathassanak, s a megváltás fejében lefizetett summa törvény előtt teljesen azon természetű legyen, milyen a megváltott urbéri telek vala.

Nem kényszerítő ezen törvény rendelete, nem sérti senkinek jussát, nem korlátol törvényes szabadságot, de szelid szavának hatalmas erejével lerontja azon elválasztó falat, melyet a nép és szabadság között káros előítéletek alapján emelt egykor a hajdankornak hibás felfogása. Hatása lassú lesz talán, de biztosabb, s következései nagyok és bizonyosak. A szorgalomnak két hatalmas rugója van: szabadság és tulajdon. Két hatalmas ösztön ad a polgárnak erőt s lelkesedést a hon védelmében s e két ösztön: szabadság és tulajdon. Csak két erő köti biztosan a népet honhoz és törvényhez, s e két varázserő: szabadság és tulajdon. Azon törvény, melyet

az örök megváltásról alkotott mostan a törvényhozás, a szabadság és tulajdon boldogító közáldásainak első alapját tette le, s ezen alapról biztosan fog emelkedni honunk szebb jövődjéje. A tulajdonnal bíró szabad polgárok számát neveli ezen törvény, pedig csak ezek által erős a haza, mert a szabadság többekkel megosztva, becsében nem vesz, sőt erejében nyer, s biztosságában nevedik.

A jobbágyok örökösödése iránt hazánkban eddig nem a törvény, hanem a felette különböző s bizonytalan, gyakran változó s igazságtalan helybeli szokások szolgáltak szabályul. Ideje volt már, hogy ezen ingatag állapot eltöröltessék, s megszűnjék azon helytelenség, miszerint ugyanazon hazában, ugyanazon polgárok között, oly fontos és mindennapi kérdések iránt, minők az örökösödés kérdései, minden faluban más törvény létezett. Tanácskozás alá vettük tehát e tárgyat, s a jobbágyok örökösödéséről egy részletes törvényt alkottunk, s annak rendeleteit minden földesuri törvényhatóság alatt levő, s akár urbéri, akár szerződési vagy kiváltságos helyeken lakó nem nemes személyekre, s azoknak örökösödésére, sőt az ingatlan jobbágyi javak iránt a nemesekre is egyformán kiterjesztettük.

Azon számos és gyakran akarva, gyakran vétkes gondatlansággal okozott károsítások, melyek a mezei gazdálkodás körében a gazdának örömét s reményeit megrontva, türelmét fárasztva, szorgalmat és iparkodást gátolnak, annál inkább magokra vonták a törvényhozás figyelmét, mert nálunk a népnek ezen hibára szokásbeli hajlandósága van, mely, úgy látszik, naponkint terjed és nevedik. Az efféle károsítások meggátlására, s a vétkesek fenytésére tehát törvény által egy részletes mezei rendőrséget kívánván megállapítani, annak kidolgozását egy kerületi választmányra bízuk, mely kitűnő szorgalommal teljesítvén munkáját, azt mi haladék nélkül tanácskozás alá vettük, s hosszas ideig folytatott kölcsönös értekezések után jött létre a törvény azon alakban, mint a törvénykönyvben foglaltatik. Sok olyan intézkedés van ezen törvényben, a mi pontosan teljesítve kétségen kívül czélszerű leend, és ha még abban hiányok volnának, méltóztassanak a t. RR. kegyesen figyelembe venni, hogy a hosszas közértekezések folytában sokat nem lehetett ez uttal tisztába hozni, mit idővel a gyakorlat fog kifejteni. S e tárgyat talán legkevésbé lehet féltetni attól, hogy hiányainak pótlása jövőben elhanyagoltassék, mert épen azon osztályt, mely eddig a törvényhozásban legnagyobb részt vesz, a földművelők osztályát, a mindennapi tapasztalás arról felejtkezni nem engedi.

Ezen törvény még csak első létrehozása egy új eszmének, mely bizonyosan sok jónak, hasznosnak magvát hordja már kebelében. Ha népünk lassankint ez által megszokja a rendet, s megtanulja tisztelni másnak tulajdonát, ha elhagyja másra nézve káros, magára nézve pedig ritkán hasznos pajkosságait, idővel még ebből a helységeknek, s azok előljáróságának czélszerű elrendezése jöhet létre; de mindezek csak a törvény szigorú s pontos teljesítésével remélhetők. Hanyagság a végrehajtásban jelenre s jövőre semmivé teheti annak jótékonyását, s ez akkor nem a törvény hibája leend.

A mezei rendőrség folytában a marhavészről is, mely már egy idő óta évenként előforduló pusztításaival annyi tetemes károkat okozott, azon kerületi választmány, mely a mezei rendőrséget kimunkálta, egy törvényjavaslatot készített. Ezen javaslat a terjedő bajnak elfojtására s meggátlására egy oly eszközt foglal magában, mely jóformán csak egyetlen egy, mi célra vezethet, s mely Európa némely míveltebb tartományaiban már fennáll, hazánkban is egyes helységek által sikerrel gyakoroltatott; tudniillik ragály idején, vagy annak a vidékhez közelítéskor, minden beteg és gyanús marhát levágni, bőrével együtt elásni s a tulajdonosnak teljes mértékű kárpótlást adni. Ezen kárpótlás egy oly közpénztárból volna fizetendő, mely minden marhára évenként kivetett valamely csekélyebb fizetésből alakulna.

Mivel azonban épen ezen évenkénti fizetés terhét, határozott utasítások nélkül, küldőinkre nem vállalhattuk, az idő pedig már rövid volt arra, hogy ez iránt utasítást kérjünk, a javaslatot tanácskozás alá nem vehettük, hanem elhatároztuk, hogy azt küldőinkkel bővebb megfontolás végett mindenesetre közlendjük; mert csakugyan szükséges, hogy e tárgyban már egyszer gyökeres orvoslás s biztosító rendelkezés tétessék. Mi is tehát % alatt alázatosan ide zárva bemutatjuk a kerületi választmánynak ezen javaslatát, mely minthogy kerületi tanácskozás alá sem vétethetett, s így az országos ülésbe nem vitethetett, az országos iratok közt nem találhatóik.

A vizekről és csatornákról, a kártékony vízi munkálatokról, s azoknak eltörléséről eddigi törvényeink felette hiányosak. E tárgyat is tehát tanácskozás alá vették az ország rendei, s a felett egy újabb törvényben rendelkeztek.

Azon súlyos sérelmeket és kívánatokat, mik a vallás tárgyában már az 1832/6-dik évi országgyűlésen hosszabb ideig tanácskozás alatt valának, de akkor a fő RR. ellenkezése miatt ő felségéhez föl nem terjesztethettek, ismét tárgyalás alá vették az ország rendei, s hosszabb vitások után több pontokra nézve meg lett a két tábla közt az egyesség, s ezeket egy külön törvénycikkelybe, melyet % alatt alázatosan ide zárunk, ő felségének föl is terjesztettük, a miben pedig meg nem egyezhettünk, minő például az általmenetek kérdése volt, annak további vitáját fentartottuk. Föliratunkra, mely a két táblának hosszabb ideig tartó egyezkedése miatt csak későn küldethetett fel, az országgyűlésnek utolsó napjain érkezett a kir. válasz, melyben azt mondja ő felsége: hogy mivel a fölirat csak e napokban küldetett fel, a tárgy fontossága pedig annak végelhatározásához több időt kíván, az országgyűlésnek berekesztéséig elhatározó kir. válaszát ki nem adhatja, hanem kegyesen gondoskodni fog, hogy az minél előbb elintéztessék. Hasznos és szerencsés eredménynek tartjuk mi e tárgyban már azt is, hogy a főrendi tábla föliratunknak számos nagy érdekű pontjait elfogadta, s így ezek iránt most már mind a két táblának egyesített akaratjából származott országos határozat áll fenn. Biztosan reméljük; s méltán várjuk fejedelmünk igazságától, hogy ezen országos határozatot ő is elfogadja, s ekkép a vallás és lelkiismeret szabadságát teljesen biztosítva, polgártársaink megzavart nyugalma ismét visszaadja.

Midőn ezen fenemlített fölirat és törvénycikkely felett a két tábla egyessége megkészült, a fő RR. azon utolsó üzenetben, melyet e tárgy iránt hozzánk küldöttek, arról is tudósítának bennünket: hogy az ország primása az egyházi rend nevében ezen törvénycikkelynek nyilván ellenmondott, s a világi fő RR. közül is némely tagok ezen ellenmondásra nézve az egyházi rendhez csatlakoztak. Mi azonban az említett ellenmondást csak úgy tekintettük, mint annak egyszerű kijelentését, hogy a főrendi táblának kisebb része a többség által elhatározott törvénynek alkotásához nem járult. És így ezen egyszerű kijelentést nem a fő RR. üzenetébe, melyben csak a többség határozatának van helye, hanem inkább a fő RR. naplójába tartozónak vélvén, azt határozottan visszautasítottuk; megjegyezvén válaszüzenetünkben azt is, hogy a törvények elleni ellenmondásnak soha senkitől és semmi tekintetben helye nincs, és hogy a végrehajtó hatalomra bizzuk, minden kivétel nélkül, s hajthatatlan szigorúsággal teljes és tökéletes sükert szerezni a törvényeknek.

A nagyváradi és volt rozsnyói püspököknek némely rendeletei s pásztorlevelei ellen, mik a vegyes házasságokat, és azok egyházi megáldását tárgyzták, Bihar és Gömör vármegyék sérelmet panaszolva szólaltak fel. Mi ezen tárgyat köztanácskozás alá vevén, csakugyan sértve láttuk az említett egyházi rendeletek által a törvényt, és megzavarva a békés polgárok nyugalma. Sérelmünket tehát egy külön föliratba foglalva kívántuk ő felségének fölterjeszteni, de abban a főrendi táblának többsége meg nem egyezett, hanem arra szólított fel bennünket, hogy föl levén ezen tárgyak már úgy is a panaszolkodó megyék által ő felségéhez

terjesztve, mi a fölrati javaslatról álljunk el; hanem inkább a vegyes házasságok kötésére nézve is oly törvényes rendszabásokról gondoskodjunk; melyek a különböző vallások elveinek megóvása mellett egy részről a vegyes házasságokat az 1790: XXVI. tör. rendelete szerint minden akadályok ellen ezentul is ótalmazták; más részről pedig az egyházi rendet minden lelkiösmeretbeli erőltetés ellen biztosítsák. Mi ugyan tovább is szorosan ragaszkodtunk fölrati javaslatunkhoz, s annak fölterjesztését ismét sürgettük; de a fő RR. azt folyvást ellenezték. S így ezen fölrati ő felsége elébe nem terjesztethetett. Azt azonban a fő RR. felszólításának következtében mégis czélszerűnek láttuk, hogy az 1790: XXVI. t.-cz.-nek a vegyes házasságoknak catholicus lelkipásztorok előtt leendő kötéséről szóló rendelete úgy módosíttassék, miszerint azok ennekutána mindenkor a vőlegény vallásán levő lelkipásztorok előtt, s annak vallási szertartásai szerint köttessenek. Ezen módosítást is beleiktattuk tehát a vallás tárgyában készített törvénycikkelybe, melyre, mint a fentebbi pont alatt említettük, még kir. válasz nem érkezett. Fájdalmas volna, ha ezen sérelmet okozott nagyváradi példa több követőkre is találna, s Magyarországon is, mint Európa több tartományaiban, ezen kérdés újabb és keserűbb ingerültséget okozva megsemmisítené reményeinket, melyeket a béke, nyugalom és egyetértés helyreállítására nézve a két tábla között több pontokban sikerült egyesség után táplálni kezdtünk.

A görög n. e. vallásuakra nézve is több sérelmek és kívánatok adtak elő némely törvényhatóságok által. Ezek iránt is tehát egy törvényjavaslatot készítettek a KK. és RR., melyet 4 % alatt alázatosan idezárunk. De hosszabb vitatások után sem valánk képesek javaslatunk elfogadását eszközölni, és így e tárgy ezen országgyűlésen be nem végezethetett.

Azon biztosság, mely az 1836: XXI. t.-cz. következtében kiküldetett, hogy Kraszna, Közép-Szolnok, Zaránd vármegyéknek és Kővár vidékének tökéletes visszacsatolását eszközölje, munkálódását még be nem fejezván, fölratot készítettek a KK. és RR., melyben azon biztosság munkálódásának siettetését sürgették, s ezen fölratot a fő RR. is csekély módosítással elfogadván, az ő felségéhez föl is terjesztetett.

Továbbá törvényjavaslatot készítettek a KK. és RR. az iránt is, hogy az unitaria vallás Magyarországon is törvény által bevett vallásnak tekintessék. A fő RR. a bevételre nézve ugyan az elvet elfogadták, a törvény alkotását azonban akkorra kívánták halasztani, midőn majd a visszakapcsolás tökéletes teljesítésére kiküldött biztosságnak munkája bemutatatik, s országos tárgyalás alá vétetik. S így e törvény a jelen országgyűlésen nem létesülhetett, de reményleni lehet, hogy a jövő országgyűlésen annak létrehozása sem a fő RR.-nél, kik az elvben már megegyeztek, sem ő felségénél nehézségre nem talál.

Fölrati javaslatot készítettek a KK. és RR. azon súlyos sérelmek iránt is, miket Bars vármegyében a közgyűlésnek törvény elleni elosztatása, a tisztújítószéknek szintén törvényt sértő vezetése, több tisztviselőknek hivatalaiktól helytelenül történt felfüggesztése, a megyei végzéseknél főbb hatalom általi megsemmisítése, s egyéb e részben elkövetett törvényteleniségek okoztak. Ezen fölrati javaslatot, melyet mi 4 % alatt minden e tárgyat érdeklő mellékletekkel együtt alázatosan ide zárunk, a fő RR. el nem fogadták, azt hozván elő különösen, hogy a kérdéses tárgyat minden közelebbi körülmények ismerete nélkül kellőképen megbírálni nem lehet, s mivel Bars megyének kebelébe kir. biztosi vizsgálat vagy rendelve, annak eredményei által a netalán létesülő aggodalom megszűnhet, és ha panasz volna is, ez azután alaposabban terjesztethetnék fel. Nem valának ezen okok elegendők arra, hogy üzenetünkben s fölrati javaslatunkban fölállított nézeteinktől elálljunk; mert nem abban láttunk mi sérelmet, hogy ő felsége vizsgálatot rendelt, hanem hogy a kir. leiratok, melyek Bars vármegyéhez érkeztek, egyoldalú tudósítások következtében előbb sujtottak, hogy sem a dolog kellőképen megvizsgáltatott volna, s épen akkor, midőn az állítólag elkövetett

rendetlenségek megvizsgálását panaszolják, a megye pártoskodással, egyes személyek pedig a közbátorságra nézve veszélyes törekvéssel vádoltatnak, s a megye főbb tisztviselői a rendes bíróság elmellőzésével, csupán kormányi parancsra hivatalaiktól megfosztattak. Előadtuk mindezeket a fő RR.-hez küldött 2-dik üzenetünkben, de ők ezután sem hajoltak javaslatunkra. Több üzeneteket váltottunk még e tárgy felett, s az utolsót az országgyűlés végnapjaiban küldöttük által; de sükeretlenek valának mindezek, s fölrati javaslatunk ő felsége elébe nem juthatott.

Az országnak általános, és az egyes törvényhatóságoknak külön sérelmeit s kívánatait, mind azokat, mik előbb már fölterjesztve valának, de orvosolatlanok maradtak, mind azokat, melyek az utolsó országgyűlés óta történtek, tárgyalás alá vették a KK. és RR. Ezek közül némely pontra nézve a két tábla között egyesség nem eszközölthetett; de a többi pontok ő felségéhez fölterjesztettek. Érkeztek is ő felségének a fölterjesztésekre kir. válaszai, melyek azonban fölterjesztett sérelmeink legnagyobb részéről általában hallgattak, de egyébkint is csak igen kevés pontra valának kedvezők. Mi tehát mindazokat, mik ezen kir. válaszokban kedvezőleg valának eldöntve, a mennyiben czélszerűnek láttuk, törvényczikkelybe foglaltuk, a többire pedig az orvoslásnak sürgetését továbbra is fentartottuk.

Fájdalommal jelentjük a t. RR.-nek, hogy azon sérelemre nézve, melyet a zala-egerszegi hídvám szedését eltiltó parancsolat ellen az 1830-ik esztendőben fölterjesztettek az ország rendei, s melynek orvoslását ezen országgyűlésről ismét sürgettük, ő felségének f. évi ápr. 30-án kiadott válasza ismét határozottan megtagadó.

Hasonlóul megtagadó a kir. válasz azon sérelmünkre is, melyet a megyei pecsét magyar körírását eltiltó főbb rendeletek ellen előadtunk. Pártolták ugyan panaszunkat az ország rendei, s az ő felségének az ápr. 15-ki fölratban föl is terjesztett. De a folyó évi ápr. 29-én kiadott kir. válasz erre nézve azt mondja, hogy a hitelesség és kiváltság törvény szerint egyedül ő felségétől származhatván, ezen fejedelmi jussának korlátozásában meg nem egyez. Az országgyűlésnek hamar következő berekesztése újabb fölratot már meg nem engedett, és így ezen sérelemnek orvoslását eszközölni képesek nem valánk.

Azon sérelmünket, mely az 1836-ik esztendőben a követi jelentések kinyomtatása iránt kiadott, s jövődre minden efféle nyomtatást eltiltó főbb rendeletekből származott, szintén fölterjesztették az ország rendei; de ugyanazon kir. válaszban ő felsége minden, a sajtót érdeklő sérelmeket a sajtó iránt alkotandó törvénynek tárgyalásához utasít.

A hétszemélyes táblának özvegy Séllyeiné asszonyság perében hozott ítélete iránti sérelemre nézve a fölterjesztést nem eszközölhattuk, mert a fő RR. abban meg nem egyeztek, azt állítván, hogy az 1790: XII. t.-cz. rendeleténél fogva a főtörvényszék által hozott egyes bírói ítéletet ő felsége elébe orvoslás végett fölterjeszteni nem lehet.

Ellenben azon sérelem, mely az egyházi rend végrendeleteire nézve érkezett újabb megszorító rendeletekből származott, teljesen orvosolva van, mert ő felsége kir. válaszában kijelentette, hogy azon rendeletek már meg vannak szüntetve.

Azon követelésekre nézve pedig, miket megyénk és több törvényhatóságok leginkább a francia háboru idejéből a kir. kincstáron követelnek, biztosította kir. válaszában ő felsége az ország rendeit, hogy mihelyt az illető megyék hátra lévő felvilágosításaikat beadják, valósággal kimutatott követeléseikre nézve azonnal ki fognak elégíttetni.

A sérelmek és kívánatok tárgyalásakor előadtuk mi a t. RR.-nek azon vitatását is, mely a Balaton tavának lecsapolását, s egy hajózható csatorna által a Dunával összeköttetését tárgyalta. De az országos rendek indítványunkat nem pártolták, hanem bennünket az 5 % alatt

ide mellékelte végzés által, a vizek és csatornák felett épen tanácskozás alatt lévő s utóbb meg is állapított törvényre utasítottak.

Ugyanazon alkalommal Sopron vármegye részéről indítvány tétetett, hogy külön törvény alkottassék, miszerint az összes törvényhozás megegyezése nélkül semmi szerzetes rendet Magyarországra bevenni ne lehessen. De a fő RR. eddigi törvényeink rendeletét e tárgyra nézve elégnek látván, új törvény alkotásában meg nem egyeztek, és minthogy véleményük mellett az országgyűlés berekesztéséig megmaradtak, fölíratunk és törvényjavaslatunk fel nem terjesztetett.

Indítványba tétetett Torontál megye részéről az is, hogy ő felsége megkéressék, miszerint a megüresült egyházi javak jövedelmeit közcélokra fordítani méltóztassék. De a fő RR. ezt is szükségtelennek állítván, szintén félrevetették, és végre a RR. a tárgy további vitátását máskorra fentartva, javaslatuk sürgetésétől elállottak.

A pesti magyar színháznak felállítása, és állandó megalapítása az 1836-dik évi XLI. t.-cz. folytában egyeseknek szabad ajánlatai által nem eszközölthetvén, szükségesnek látták az ország rendei azt a nyelv és nemzetiség terjesztése és a nemzet közóhajtása tekintetéből országos ajánlat által is létre hozni, és fenállását biztosítani; annyival is inkább, mert a dolog azon ponton volt már, hogy az eddig létezett játékszinnek, melyet néhány lelkes honfiak buzgósa csak áldozatokkal vala még képes fentartani, rövid idő múlva meg kellett volna szünni. Ez pedig a nemzetre homályt vetve, leverő hatásával jövendőre is káros volna. Ugyanezért ezen nemzeti közcélra országos ajánlatot tévén, azt törvény által 450,000 forintban állapítottuk meg; s elhatároztuk, hogy a most fenálló színház, mely szabad ajánlatokból épült, országos pártfogás alá vétessék, az ezen színházon fekvő terheknek kifizetésére az országos ajánlatból 50,000 forint fordíttassék, s a 400 ezer forintot alapítványi tőkének tekintvén, kamatainak legfeljebb kétharmada a színház évenkénti költségeinek pótlására s egy harmada a tőkének szaporítására használtassék. Az ajánlat kezelése pedig és a színház fentartására való felügyelés egy országos választmányra bízott, mely egyszersmind Pest vármegyétől magát a színházat, a most létező társaságtól pedig a diszjtményeket és ruhákat átalveendi, az adósságokat kifizeti, a tőkét biztos helyre kiadja, egy szóval a tárgyhoz tartozókat elintézi. Végre ugyanezen törvényben világosan kijelentetett az is, hogy az 1836: XLI. t.-czikkelyben kijelölt telek, mely egy honi színháznak építésére vala rendelve, további rendelkezésig eredeti céljára megtartassék. Így tehát, ha czélszerű leend, jövendőre a most ajánlott tőkéből, s annak felszaporodó kamataiból egy új színház fog azon telken épülhetni. Azonban hiszszük azt, hogy idővel a nemzetiség kifejlődése, s Pest városának buzgósa nem fogják túrni, hogy a magyar színház az idegen német mellett a magyar haza fővárosában mintegy zsellérkedjék, s a város mint hatóság s a magyar nemzet hatalmas tagja, nem fogja mindig önkebelében az idegent a nemzeti felett pártolni. Az erőltetés e részben káros és igazságtalan volna, mert Pest városának tulajdona fenálló színházára nézve sérthetetlen; de ha önérzéseik, nyelv és nemzetiség iránti buzgóság, a város polgárait egykor még arra vezetni képesek nem volnának, hogy ezen tulajdont a nemzet javára használják, azon nemzetére, melynek ők alkotó részei, s mely Pestet emelni, annak kifejlődését, fontosságát áldozattal is nevelni mindenkor lelkesen törekedett, akkor jövendőnkre nézve leverők kilátásaink, akkor ugyanazon erőt, melyet fővárosunk emelésére használunk, legszentebb közérdekeink ellen fordítottuk, mert a mely honban még a főváros is gátot vet a nemzetiség kifejlődésének, ott a lakosok összessége csak nép marad, de nemzet soha nem lehet.

Az országgyűlésnek folyamata alatt báró Vécsey Miklósnak és báró Szina Györgynek vezérlete alatt egy részvénytársaság alakult, mely a Dunát a Tiszával Pestről és Bölcskéről, vagy ezen pontok vidékeiről, Szegednél, Csongrádnál, Szolnoknál, vagy azok vidékeinél

csatorna által készül összekötni. Hogy tehát ezen munka, mely hazánkra, s különösen az ország alsó vidékeire hasznos, és minden tekintetben nagy hatású leendő, bizonyosabban létesülhessen, mind az ott szükséges kisajátítást, mind a megkívántató biztosítást tárgyzók iránt egy külön törvénycikkelyt alkottunk, s ez által is a kereskedést, s a nemzeti szorgalom kifejlődését igyekeztünk a lehetőségig előmozdítani.

Azon vasúti vonalak között, melyekre az 1836: XXV. t.-cz. a kisajátítás kedvezéseit kiterjeszti, a Béctől Magyarországon keresztül Triesztig vezető vonal nem foglaltatik. Mivel pedig egy ilyen vasútnak építése már több idő óta komoly szándékkal tervezetik, nehogy a törvény hiánya e nyereségtől is megfoszssa hazánkat, az említett törvénynek rendeleteit s kedvezéseit ezen vonalra is kiterjesztettük. Különösen hasznos lenne egy ily vállalat megépítésére nézve, mert annak egy részén menne keresztül hihetőleg a vaspálya, s ez által kereskedésünk új életet nyerne.

A közadó feletti tanácskozások folytában előadtuk mi sérelemképen azt, hogy a jelen országgyűlés törvényeink sérelmével a kitűzött három esztendőn túl egy hónappal később hivatott össze, s mivel az adó már az 1836. esztendőben is határozottan csak a törvényes idő alatt okvetetlen megtartandó országgyűlésig és nem tovább vala megajánlva, ezen egy hónapra az adót megszüntnek kell tekinteni, s azt az ujonan teendő ajánlásba be nem lehet foglalni. Az ország rendei szintén sérelmesnek találták ezen egy hónapi halasztást, s az adó iránt ezen országgyűlésről felküldött föliratukban a törvény rendeletéhez ragaszkodva, jövőre nézve ünnepélyes óvást tettek az ellen. De azon egy hónapi adó beszámításának kérdésébe nem bocsátkoztak.

Előadtuk mi azt is, hogy legsúlyosabb sérelmeink orvoslásáig az adó ajánlásába ne ereszkedjünk, de a többség ezt el nem fogadván, az adó mennyiségének és a föltételek ajánlatainak tárgyalásába bocsátkozott. Kénytelenek lévén tehát mi is a tanácskozásokban részt venni, s az adónak eddigi mennyiségét a lehetőségig leszállítani igyekezvén, azt évenkénti 3,600,000 forintban kívántuk megállapíttatni; a többség azonban ezen első fölirat mellett évenként 4,000,000 forintot ajánlott. Az ajánlatnak mindazon föltételei, melyek a múlt országgyűlésen megállapíttattak, most is világosan kiköttettek, az ajánlat idejére nézve pedig a föliratban kijelentetett, hogy mivel a megajánlott adó hosszabb időre nem terjedhet, mint a mennyire a törvények értelmében az országgyűlésen ajánlatik, az 1790: XIII. t.-cz. pedig az országgyűlésnek 3 év alatt mulhatlanul leendő megtartását rendeli, mi a fenemlített adót folyó 1840-ik évi május hónapnak 2-ik napjától (mely t. i. akkor az országgyűlésnek berekesztésére határnapul ki vala tűzve) jövő 1843-ik évi május 2-ik napjáig oly világos föltétellel ajánljuk meg, hogy ha azon napon az országgyűlés valósággal meg nem tartatnék, az adó további fizetése és beszedése azonnal teljesen megszűnjék; magában értetődvén, hogy azon esetre, ha a törvényes határidő bekövetkezése előtt az országgyűlés összehívatik, azt, hogy azon időközben tartandó országgyűlésen a törvények értelméhez képest a közadóról a maga egész kiterjedésében rendelkezünk, nyilvánosan és általánosan feltartjuk.

A kir. válaszbán, mely azon első föliratra f. évi ápr. 18-áról érkezett, ő felsége az ország rendeit arra szólította fel: hogy a közállomány szükségének tekintetéből nagyobb mennyiségű adót ajánljanak, mint a mi ezen első föliratban foglaltatik; s a KK. és RR. többsége a kir. válasz következtében ismét szavazatunk ellenére az adónak a múlt országgyűlésen ajánlott mennyiségét 4.395,244 forintokban 38¹/₂ krtban, s a hadfogadási intézet elősegelésére különösen 75,000 forintokban meg is ajánlotta, a föltételek mellett pedig, melyek ellen ezen első kir. válasz sem tett különösen semmi kifogást, tovább is megmaradtak az ország rendei, csak hogy az ajánlatnak idejét, minthogy már ekkor az országgyűlésnek berekesztése május 13-kára vala határozva, f. évi május 13-kától 1843-dik eszt. május 13-káig tüzték ki.

A második kir. válasz az ajánlatnak mennyiségében megnyugodott, de a föltételekre nézve a mult országgyűléshez intézett, s e tárgyat érdeklő kir. válaszokra hivatkozott. A KK. és RR. pedig országos ülésben közakarattal hozott végzés által újra kijelentették, hogy föltételeiktől, melyeket az adó ajánlásához kötöttek, s melyek mind a törvények világos rendeletén alapulnak, semmi esetben elállani nem fognak.

A Ludovica magyar katonaintézetnek oly rég szándékolt felállítását buzgón óhajtván az ország rendei, e jelen országgyűlésről is felirattal járultak ő felségéhez, s megajánlván azon 309,000 frtokat, melyek ezen intézet felállítására még szükségesek, ajánlatukhoz csak azon föltételt kötötték, hogy az 1808-dik országgyűlés által kidolgozott nevelési rendszer ismét országgyűlésileg tárgyalás alá vétetvén, a jelen időhöz képest tökéletesíttessék, és hogy ezen intézetben a tudományoknak legalább egy része magyar nyelven taníttassék. Már az 1836-ki országgyűlés megajánlotta ezen sommát, mely az intézet létrehozására megkívántató vala, de akkor az ajánlás visszavétetett, mert a kir. válasz a nemzetnek azon jussát, hogy a megállapított nevelési rendszer változtatásába beleszóljon, megtagadva, csak az ajánlatot akarta elfogadni, de a föltételekre nézve megtagadó vala. Most tehát ismét megújítottuk ajánlatunkat s kérelmünket, de arra kir. válasz nem érkezett, s az ajánlat ismét elmaradt, az intézet pedig föl nem állhat. Bármennyire kívánatos volna is ezen intézetnek minélelőbbi létrehozása, de ezt a nemzet jussainak sérelmével, s nemzetiségünk kárával megvásárolnunk nem lehetett.

Azon magános ajánlatok, melyek a Ludovica katonai intézet felállítására, úgy szintén azok is, melyek a magyar tudós társaság alapjának gyarapítására a közelebb lefolyt néhány év alatt tétettek, az adakozók emlékéül külön törvényekbe lettek iktatva.

Azon országos választmány, mely az 1836: XXVI. t.-cz. által a Buda és Pest közötti állóhid tárgyában ki vala küldve, jelentését és azon szerződést, melyet egy lánczhidnak felállítása iránt báró Szina Györggyel kötött, az országgyűlésnek bemutatta. Voltak ugyan némelyeknek a választmány eljárására nézve több észrevételei, de a többség tekintve azt, hogy a kiküldött országos választmány törvény által volt egy szerződésnek kötésére meghatalmazva, s tekintve leginkább az ország közhitelének fentartását, a bemutatott szerződést felbonthatónak többé nem tartotta. Megegyeztek ebben a fő RR. is, de válaszukban felszólítottak bennünket arra, hogy mivel a bemutatott szerződésben az, mit b. Szina a tartalék-pénzalapra nézve az alkudozások közben megajánlott, világosan kiteve nem vala, s mivel továbbá a szerződés által kikötött 97 évet b. Szina György önmaga későbbben 87-re leszállította, az országos választmány ezeknek, mint már a szerződők által megállapítottaknak, a kötött szerződésbe leendő iktatása végett ismét kiküldessék. Mi ezen felszólításban tüstént megegyeztünk, s az országos választmány újra kiküldetvén, b. Szina Györgynek megegyezésével az említett pontokat egy toldalék-cikkelyben a szerződéshez ragasztotta, s ezen toldalék-cikkelyt jelentése mellett, melyet mi 6 % alatt alázatosan ide zárunk, az országgyűlésnek bemutatta. Ekképen tehát teljesen elkészülvén a szerződés, az külön törvény által teljes erejűnek nyilváníttatott.

Az 1836: XIV. t.-cz. rendeletét, mely a világos örökösödés esetében rövid uton teljesítendő osztályról szól, mi a t. RR. utasítása szerint olyképen akartuk módosítani, hogy azon kérdésben, vajjon a fenforgó eset világos örökösödés esetének tekintendő-e? a választmány ítéletét a meg nem elégedő fél birtokon belül az illető megyei törvényszékhez, vagy a városi tanácshoz feljebb vihesse, s ha az a választmánytól különbözőleg ítelt, egyenesen a hét-személyes tábla szintén birtokon belőli megvizsgálásának legyen helye. Ezen módosításban a mi táblánk többsége meg is egyezett, de több megyéknek kívánságára még azon módosítás is tétetett, hogy az osztálynak megtételéért esedező mindjárt a folyamodás benyújtása alkalmával két bírót, s a másik fél legfeljebb 15 nap alatt szintén kettőt, ezen bírák pedig együtt egy ötödiket elnöknek válaszszanak. Ha azonban a felek vagy bírák ezen kötelességüknek eleget

nem tennének, azok helyett az illető törvényhatóság nevezze ki a választmánynak tagjait, s illetőleg elnökét. E két módosítást tehát egy új törvényczikkelybe foglalva áttaláltuk a főrendeknek, kik az utóbbit, mely a bírák választásáról szól, elfogadták, de a másikban, mely a felebbvitelnek elrendelését tárgyalta, semmiképen meg nem egyeztek; és így az e tárgyan alkotott új törvény csak a bírák választásának s kinevezésének fennemlített módjáról rendelkezik, de a felebbvitelre nézve semmit sem határoz.

Az izraelitáknak elnyomott polgári helyzetét is figyelembe vették a KK. és RR. s minthogy az igazsággal ellenkezőnek tartották azt, hogy egy olyan néposztály, mely a közállománynak legkevesebb polgári kedvezéseivel él, annak terheiből minden polgárok között legtöbbet viseljen, s a törvényes adózásokon felül türedelmi adónak neve alatt egy a törvény előtt ismeretlen, súlyos és önkényes adóval is terheltessék; minthogy továbbá károsnak vélték a házára nézve, hogy ezen néposztály polgári tekintetben egészen elhanyagoltassék: feliratot készítettek, melyben a jelen állapot méltatlanságát kiemelve, azon törvényes és politikai okokat, mik ennek jobbra változtatását tanácsolják, bőven kifejtették, s törvény által kívánták kimondani, hogy a türedelmi adó eltöröltetik, s az izraeliták az ország egyéb nem nemes lakosai által gyakorlott minden polgári jogokban a magyar sz. korona alatt mindenütt egyiránt részesíttetnek. Teljes mértékben elismerték a fő RR. a feliratban foglalt okoknak és nézeteknek fontosságát; de a törvényjavaslatot egész kiterjedésében el nem fogadták, hanem lépcsőnkinti kifejlődést eszközölő módok gyanánt javasolták azt, hogy a türelmi adó eltöröltessék, az izraeliták jövőben az ország minden városaiban s vidékeiben szabadon lakhassanak, mesterségi céhekbe, kalmári társaságokba felvétethessenek, s nem csak jobbágytelkeket, hanem minden királyi vagy kiváltságos városokban polgári fundusokat is szerezhessenek. A KK. és RR. addig is, míg a polgárosítás eszméje a jövő idők körülményeinek kifejlődésével teljesen eszközölthetetik, a fő RR. által javasoltakat is hasznos előlépésnek tekintvén, azokat elfogadták, s a felirat ily értelemben föl is terjesztetett. De a kir. válasz csak némely részben vala kedvező, sőt némely pontokat oly módosításokkal fogadott el, hogy mi azokban mint olyanokban, melyek még a jelen állapotot is rosszabbá tennék, s a jövőnek ártanának, meg nem egyezhettünk; azon pontokat tehát, melyek a kir. válaszból elfogadhatók valának, s melyek között legérdekesebb az, hogy ezentúl az izraeliták, a bányavárosokat kivéve, az ország minden vidékein, s a királyi városokban is szabadon lakhatnak, törvénybe iktattuk, a többi pedig a jövő törvényhozás gondoskodásának adtuk által, biztosan remélve, hogy idővel kedvezőbb körülmények, s az izraeliták polgári s erkölcsi kifejlődése ki fogják azt lépcsőnkinti eszközölni, mit most elérni nem lehetett.

Azon súlyos terheken, melyek megyénk adózó népét a porták aránytalan felosztása miatt még inkább nyomják, legalább valamennyire akarván könnyebbíteni ezen országgyűlésen, ismét indítványba hoztuk a porták ideigleni kiegyenlítését. A többség el is fogadta indítványunkat, s a fő RR.-et felszólítottuk, hogy az ideigleni újabb kiegyenlítésben ők is egyezzenek meg, s annak teljesítésére a főherczeg nádor megkéressék; de kijelentették a KK. és RR. egyuttal azt is, hogy Horvátországnak eddig fennállott igazságtalan könnyítése megszűnjék, s a porták összes számából arra is annyi vettessék, mennyi az országos összeírásban foglalt adatok szerint erejének arányához képest rá esendő volna. A fő RR. azonban Horvátország portáit tárgyaló kívánságunkat el nem fogadták, s valamint a múlt országgyűlésen, úgy most is folyást ellenzették azt, hogy Horvátország portáira nézve változás történjék. E tárgy felett tehát a két tábla meg nem egyezhetett, az ország nádora pedig kijelentette, hogy megmaradván Horvátország portáinak mostani száma, a többi törvényhatóságokra nézve az ideigleni egyenlítésnek felette csekély eredménye lenne, s mindezeknek következtében a mi táblánk többsége is szavazatunk ellenére felhagyott ezuttal az ideigleni kiegyenlítés sürgetésével.

A honosításra nézve, melyet ezen országgyűlésen is, mint a X. utolsó törvény-cz. mutatja, több külföldiek nyertek meg, csak azt kívántuk a t. KK. és RR.-nek különösen kiemelve jelenteni, hogy a honosítottak közül csupán b. Lederer Ignác magyarországi hadikormányzónak, és b. Eichhof Józsefnek, a cs. kir. udv. közönséges kamara elnökének, kiket az ország folyamodás nélkül honosított, vagy az országgyűlési ülés és szavazat törvény által megadva; a többiek pedig, habár külföldön a fő RR. sorába tartoznak is, a honosítást ezen országgyűlési jus nélkül nyerték meg. Követték ebben az ország rendei az 1715: CXXX. t.-cz. példáját, s megváltoztatták a közelebbi időkben folyvást fennállott gyakorlatot, mert nem akarták, hogy addig is, míg az országgyűlés elrendeltetik, a főrendi tábla annyi honosított külföldinek szavazatival elöntessék, s miután ebben ő felsége is megegyezvén, a törvények e szerint alkottattak, reményleni lehet, hogy az országgyűlés jövőjében is ezen ösvényt követendi.

A koronaőri hivatalnak betöltésére nézve, még mielőtt a kijelölés megérkezett volna, indítványba tettük mi a t. RR. utasítása szerint, hogy a kijelölés most és jövőjére minden országos hivatalokra nézve, melyek a nemzet szabad választásától függenek, az illető követek által a törvényhatóságoknak megküldessék. Voltak, kik pártolták egész kiterjedésében indítványunkat, de a többség azt a jelen esetben el nem fogadta, az elvet azonban jövőjére nézve számosan magokévé tették. Megérkezvén pedig a kijelölés, gróf Teleky József közfelkiáltás által koronaőrnek választatott.

Azon országos választmányokra nézve, melyek, a mint említettük, több közérdekű tárgyak kimunkálására törvény által lettek kiküldve, a jelen országgyűlésen is elhatározták a KK. és RR., hogy azok, kik a megyei követek közül általuk az országos küldöttségekhez választatnak, ha választásuk után időközben kir. kinevezéstől függő hivatalba lépnek, a küldöttség tagjai lenni megszűnván, annak eljárásában részt többé ne vehessenek. Továbbá minden választmányhoz a megyék és kir. városok részéről pótló tagok is választattak, kik, ha valamely rendes tag akadályozva lenne, a helyett a választmányhoz meghívandók lesznek.

Az 1832/6: XLV. t.-cz., mely a pereknek országgyűlés alatti folyamatáról rendelkezett, a jövő s annakutána következő országgyűlési időkre is új törvény által kiterjesztetett.

Még az 1836-dik eszt. országgyűlésen indítványba hozták a KK. és RR. az országgyűlési hírlapok létesítését, s ez iránt egy törvényjavaslatot is készítettek, melyben azoknak megelőző vizsgálat nélküli kiadhatása elhatározott, s egyszersmind a szerkesztők ellen, ha visszaéléseket követnének el, czélszerű büntetések rendeltettek. Nem fogadták el akkor ezen javaslatot a fő RR. s a két táblának e feletti vitatásai siker nélkül folytak az országgyűlésnek berekesztéséig. A jelen országgyűlésen tehát ismét felvettük ezen tárgyat, s a fő RR.-et ismét felszólítottuk, hogy abban megegyezzen, s velök az iránt ujabbán közölt törvényjavaslatunkat elfogadni sziveskedjenek. Ők azonban óhajtásunk létesülését folyvást ellenzették, s az országgyűlési hírlapoknak megelőző vizsgálat nélküli kiadhatását semmikép el nem fogadták, hanem e tárgyat a sajtó kérdésének egész kiterjedésében leendő felvételéhez utasították. Készek valánk mi a sajtó kérdését is kimerítőleg tárgyalni; de addig is, míg ez megtörténik, szükségesnek láttuk az országgyűlési hírlapokat létrehozni. Ujra és ismételve vitattuk tehát kifejtett nézeteinket; a fő RR. azonban határozatuktól el nem álltak; mi pedig megelőző vizsgálatban, mely törvényeinken nem alapul, s melyet a nemzet hozzájárulása nélkül, sőt a nemzet jussainak sérelmével hozott be a kormány, meg nem egyezhettünk, s azt megegyezésünkkel tetteleg nem törvényesíthettük. És így, minthogy a sajtó kérdésének kimerítő tárgyalása, melyet már határozat által kitűztünk, annyi egyéb fontos és szintén közérdekű tárgyak mellett idő hiányában az országgyűlésen meg nem történhetett, az országgyűlési szabad hírlapokra nézve kivívni semmit képesek nem valánk.

Meg vagyunk pedig győződve, hogy a nemzet legnagyobb szükségeinek egyike az ilyen szabad hírlapok létesítése. Más alkotmányos nemzeteknél a szabad sajtónak vitatásai kifejtene minden tárgyat, mielőtt a felett a törvényhozás határoz; s mikor az köztanácskozások alá kerül, ismerte van a fenforgó kérdéseknek minden oldala, tudják a nemzet képviselői a nemzet véleményét és közszükségeit, s végzéseiket ezekhez alkalmaztathatják. A hol ez így van, nem lehet ott félni attól, hogy valamely eszmének elragadó fényes külseje veszélybe döntse a nemzetet, mert a szabad sajtó, melynél a vélemények minden árnyéklatának van képviselője, a felkapott és megvitatott eszmét tartózkodás nélkül felboncsolja, lefejtí fényes külsejét, kimutatja veszélyes részeit, s a közvélemény ez által tisztul és erősödik. A kormány ott igaz ügyében a veszélytől nem félhet, mert annak éppen a szabad sajtó szabad vitatása által adhat irányt. De a hol ez nincs, ott kormány és törvényhozás több nehézségekkel küzdökik, az ország egyik vidéke nem ismeri a másik vidéknek szükségeit és nézeteit. Minden törvényhatóság csak a maga köréhez képest adhatja utasításait, a kormány nem kísérheti gondos figyelemmel a nemzet kifejlődésének haladó lépteit, s munkálkodását ezekhez nem irányozhatja. Innen származnak a számtalan csalódások, a gyakran elhibázott számolások és azon ingatagság, mely irányt és eszközöket minduntalan változtatva, czélt soha nem ér, de kárt sokat tehet. Ne gondolja senki, hogy midőn a nemzet érezni kezdi közszükségeit, a kormány egyoldalú fejtegetésekkel irányt adhasson a közvéleménynek; mert még akkor is, ha ezen fejtegetések alaposak, ha minden, mit a kormány akar, hasznos és igazságos volna, már csak azért, mert ellene szabadon felszólalni tiltva van, s az ellenkező véleménynek szabad kifejtése gátoltatik, gyanu támad az emberekben a czélnak tisztasága iránt, s mivel tisztán nem láthatnak, ott is rémi alakot látnak, hol az nem létezik. Nem a közvéleményt fojtja el a sajtónak megelőző vizsgálat általi korlátozása, hanem annak tisztulását gátolja, s nem várt, sőt gyakran nem is sejtett kifakadásait keserűbökké, s éppen azért, mert váratlanok valának, zavaróbbakká teszi. Tapasztalás mutatja nálunk is azt, hogy minden országgyűlésen hónapok mulnak el, míg a kormány a nemzet és a nemzet a kormány véleményének valóságos állásával tisztán megismerkedik; s ez gyakran az elvesztett időn felül még keserűségbe is kerül. Nálunk a nemzet csak igen későn tudhatja meg a vitatás alá került kérdések feletti vélemények minden árnyéklatait, a nézeteket, melyek az iránt kifejtettek, az okokat, melyek mellette, vagy ellene felhozattak; pedig éppen nálunk, hol a törvényhatóságok időközbeni utasítások által is gyakorolják a törvényhozás jussát, felette szükséges volna, hogy ezek minél előbb s mindenütt tudva legyenek, és ezt a szabad hírlapok eszközölhetnék legjobban. Ha ilyen hírlapjaink volnának, sok fontos közérdekű tárgy, mely a nemzetnek anyagi jobblétét is eszközölné, nem bukott volna el részvétlenség miatt, sérelmeink száma bizonyosan kevesebb volna, nem emelne e kárhozható eszméket és embereket egyoldalulag sem a kormány, sem a felforgott közvélemény, egy szóval, polgári állásunk nyugodtabb és erősebb, kifejlődésünk gyorsabb és biztosabb volna. Óhajtni lehet, hogy a kormány és nemzet e részben tisztán felfogják a közérdeket, s a közelebbi országgyűlés a szabad sajtó iránt egy oly törvényt hozzon létre, mely czélszerű rendeleteivel számos hiányaink pótlásának, a törvények iránti tisztelet terjesztésének s haladó kifejlődésünk előmozdításának hathatós eszköze legyen.

Az országgyűlés kezdetén már elhatározták a kerületi RR. azt is, hogy kerületi tanácskozásaikról rendes naplót vezessenek. S ezen határozat következtében minden szükséges intézkedések megtétettek, s mind a gyorsírókkal, mind a nyomtatóval már az alkú is megkötött. Azonban mielőtt még a nyomtatás elkezdett volna, jelentetett a kerületi rendeknek, hogy a sajtónak használatára nézve törvény ellen fenálló gyakorlat és szabályok folytában a naplónak kinyomtatása meggátoltatik. Sérelmesnek láttuk mi ezen akadályozást, s azt mint a sajtó szabadságán ejtett újabb sérelmet ő felségéhez tüstént föl akartuk terjeszteni; de a fő RR. meg nem egyeztek javaslatunkban. Többször ismételt üzeneteink sikertelenek valának, s így a kerületi napló elmaradt.

Felszólítottuk az országgyűlés kezdetén a főrendeket arra is, hogy köztanácskozásairól nyilvános naplót vezessenek. Több ideig ugyan siker nélkül maradt felszólításunk; de az országgyűlésnek vége felé a fő RR. is elkezdték a rendes naplónak vezetését s azt folyvást fen is tartották. Kétkedni nem lehet, hogy ezen elkezdett gyakorlat jövőben állandóul megtartatik, s azt hisszük, hogy ez által is sokat nyert hazánkban a nyilvánosság.

Büntetőtörvényeink nagy részben a hajdankornak elavult maradványai, melyeket már azóta sokféleképen változtatott a gyakorlat, úgy hogy jelenleg sem a bűnnek mértéke, sem a büntetésnek nemére és nagyságára nézve törvényeink biztos alapot nem nyújtanak; s több esetben a bírónak személyessége szerint ugyanazon vétekért, ugyanazon körülmények között, a büntetések felette különbözők és önkényesek. Börtöneink pedig sok helyen oly állapotban vannak, hogy azoktól az emberiség szelidebb érzete méltán visszaborzad. A büntetés célját vesztí a közállományra nézve, midőn a vétkest sújtva, csak bosszul, de nem javít, s a hol a börtön egyedül szenvedésnek helye, de az erkölcsi jobbulásra figyelem nincsen, ott sem a büntetésnek szigorúsága, sem annak a vétkest bizonyosan sújtó gyorsasága nem elég a büntetteknek kevesítésére, mert félelem jobb erkölcsök nélkül még nem nyújt kezességet a közállománynak arról, hogy törvényei tiszteletben tartatnak. Nálunk pedig, fájdalommal kell megvallanunk, a tömlöczök még eddig nem javítóhelyek, hanem nagy részben a vétek iskolái valának, s gyakran a kit indulat vagy könnyelműség vétekbe kevert, de keble fogékony volt még a jóra, s az erkölcs útján csak megbotlott, de szíve romlott nem vala, mint vétkét bánó bűnös kerül a börtönbe, s mint kitanult gonosztevő hagyja el azt. Korunkban minden művelt nemzet különös figyelmet fordít büntető törvényeinek javítására, s börtöneinek s a javító rendszernek czélszerű rendezésére, s az újabb tapasztalás e részben már sok régi előítéletet megczáfolva kivívta azon igazságot, hogy a szelid emberiséget a közbátorság biztosságával egyeztetni, s a büntetéssel az erkölcsi jobbulást is összekapcsolni nehéz ugyan, de nem lehetetlen, sőt első és legszentebb feladata a törvényhozásnak. Nekünk tehát, kik e részben leginkább hátra vagyunk, az elismert hibáknak javítását, a számos hiányok pótlását, ismét utóbbra halasztgatnunk vétek volna hazánk és az emberiség ellen.

Meg valának erről győződve az ország rendei; ugyanazért törvény által egy választmány küldetett ki, mely a büntetőtörvénykönyvvel kapcsolatban levő büntető s javító rendszer behozása iránt kimerítő véleményt adjon, s egyszersmind javaslatot készítsen a felől is, hogy a most említett börtön és javítóintézet mellett gyakorlati alkalmaztatás tekintetében az 1817. eszt. országos választmány által bemutatott büntetőtörvénykönyv tökéletesítésére mik kívánatnak? s mindezek iránt munkáját a legközelebbi országgyűlésnek okvetetlen bemutatni tartozzék. És így reménylenünk lehet, s minden esetre kívánnunk kell, hogy büntetőtörvényeink a közelebbi országgyűlésen kimerítőleg tárgyalassanak, mert számos hiányaink között ezen tárgy az, mely a halasztás nélküli gyökeres orvoslást leginkább megkívánja, s azoknak tárgyalásánál a nemzet jussainak legkisebb sérelme nélkül tanácskozás alá vétethetnek majd azon törvények is, melyek a felségsértésnek és hűtelenségnek eseteit, s a politikai vétségek egyéb neveit tárgyalazzák.

Azt is indítványba tették az ország rendei, hogy az 1836: XVI. t.-cz. rendelete a büntetőtörvényekre is kiterjesztetvén, az ezekben hozott ítéleteket is minden bíróságok tartozzanak okokkal támogatni, s ezen kívánságot ő felsége is elfogadván, az külön törvény által elhatároltatott.

A nem nemesek személybeli biztosságára nézve már a mult országgyűlésen fölterjesztett, de akkor el nem fogadott törvénycikkelyt ismét tanácskozás alá vették az ország rendei, s azt a jelen országgyűlésről ő felségének újra felküldötték. A kir. válasz nyilván és határozottan megegyezett ezen törvényjavaslatnak elvében, de az egész dolognak részletes tárgyalását a

büntetőtörvények felvételére halasztotta; s így kétséget nem szenved, hogy az igazságnak és emberiségnek ezen méltó kívánata hazánkban is rövid időn létrejön.

A népnevelésnek szükségét mélyen érezvén a KK. és RR. már a múlt országgyűlésen egy országos választmányt akartak kinevezni, mely e tárgyban kimerítő véleményt készítsen, de ő felsége akkor ebben meg nem egyezett, hanem az országgyűlésnek végnapjain azt válaszolta: hogy fejedelmi kötelessége szerint gondoskodni fog azon intézeteknek, miket említett föliratunk mellett javaslatba hoztunk, a mennyire a körülmények engedik, fölállításáról; ugyanazért a javasolt törvényekre semmi szükség nincsen. Fájdalmasan vették ezt akkor is a KK. és RR., mert meg valának győződve, hogy a nevelésnek elrendelésére felügyelni a nemzet legszentebb jussa, s hogy éppen ebben korlátozni a nemzetet annyi, mint az egyes polgároknak atyai jussait is megszorítani. Öregbedett ezen fájdalom, midőn láttuk, hogy a múlt országgyűléstől lefolyt 3 év alatt e tárgyban a kormány részéről csakugyan semmi nem történt, mi a nemzet reményeinek megfelelt volna. Ugyanazért a jelen országgyűlésen, nehogy még az előmunkálatokban, és a javaslat készítésében is gátot tegyen ismét valamely kir. válasz, egy kerületi választmányt neveztünk ki, s azt e tárgynak kimunkálásával megbíztuk; de a számos és szintén halasztást nem szenvedő köztárgyak özönében ezen választmány csak az országgyűlés utójára készíthette el munkáját, és így az még kerületi tanácskozás alá sem vétethetett. Szükséges, hogy a jövő törvényhozás e tárgyat ismét csüggedést nem ismerő szilárdsággal fölvegye, s abban, a mit lehet, törvény által is eszközölni mindenképen igyekezzék. Addig is pedig közhatóságok és egyes polgárok tegyenek mindent, a mi hatalmukban áll, mert minden áldozat, mi e célra fordítatik, a hazának és emberiségnek oltárán van letéve. Nevelni a népet oktatással, intéssel, czélszerű törvényekkel, ez a legnemesebb feladat, mert kifejti a nemzet erejét, virágzásra emeli a hazát, biztosítja törvényeink szentségét, s az embereket jobbakká s boldogabbakká teszi.

A tisztválasztásoknak számtalan visszaélései, melyek a nemzetnek legszebb jussát, a szabadválasztást, veszélylyel fenyegetik, szükségessé tévők, hogy a törvényhozás e részben is javításokról gondoskodjék, melyek mind az egyesek polgári jussainak sértetlenségét, mind a törvényes rendnek szoros megtartását biztosítsák. E tárgyban is tehát kerületi választmányt neveztek ki az ország rendei, mely azonban munkáját szintén csak az országgyűlésnek végére adhatta be; s így annak kerületi felvétele sem történhetett meg. Bemutatjuk mi ezen munkát a t. RR.-nek is 7 % alatt alázatosan idezárva, minthogy az éppen azért, mert kerületi tanácskozások alá sem került, az országos iratok közt nem foglaltatik.

Végre még egy fontos közérdekű tárgyról kell szólanunk, mely a nemzet komoly figyelmét különösen megkívánja, s ezen tárgy a kir. városoknak jelen állása. Keserű érzéssel szólaltak fel ezen országgyűlésen ismét a kir. városoknak küldöttei, s törvényeinkre hivatkozva, teljes mértékű szavazati jogot követeltek. A KK. és RR. ugyan mindaddig, míg a kir. városokban a választásoknak és utasítások elhatározásának eddigi rendszere fenáll, azoknak országgyűlési szavazatára nézve az eddig követett gyakorlattól el nem állhattak. De hogy ezen akadály is minél előbb megszűnjék, indítvány tétetett, hogy haladéknélkül egy választmány neveztesse ki, mely a kir. városok belső viszonyainak, s országgyűlési helyzetének elrendezése iránt, még ezen országgyűlésre kimerítő véleményt adjon. Ezen indítványt akkor a többség el nem fogadta, sőt a kir. városok követői közül is többen szólottak ellene. Utóbb azonban kerületi ülésben ismét megújítottuk azt, s ekkor többséget nyervén, egy kerületi választmányt azonnal ki is küldöttünk. De mivel ezen választmánynak tagjai más választmányi munkákban is foglalatostkodtak, melyek szintén fontosak és halasztást nem szenvedők valának, ezen munkák pedig csak az országgyűlésnek végnapjaiban lettek befejezve, a választmány idő hiányában a városok kérdésének sok munkát kívánó tárgyalásához nem kezdhették. Elhatároztuk tehát, hogy e tárgyban egy országos választmány küldessék ki, mely legalább a jövő országgyűlésre

kész munkát adjon, akkor haladék nélkül felveendő, s ezen határozatunkat egy külön föliratban (melyet a hozzá csatolt törvényjavaslattal aláíratva 8 % alatt ide zárunk) kívántuk ő felségéhez fölterjeszteni, de a fő RR. abban semmiképp megegyezni nem akartak, később azonban az országgyűlési szavazatot tárgyzó módosítással a fő RR. abban megegyeztek, de arra kir. válasz nem érkezett.

Így tehát ezen országgyűlésen sem történhetett e tárgyban semmi előlépés, pedig a dolog hosszas halasztást nem szenved. Úgyis eddigi hibáink, s az eddigi mulasztás sok rosszat szültek már, s azoknak keserű következményeit naponként inkább érzi a haza. Más nemzeteknél városokban fejlődött ki legelőször a szélesebb és biztosabb alapra épített polgári szabadságnak tiszta felfogása. Városok törték meg hajdan az erőszak szülte igazságtalan hatalomnak lánczait, s a szorgalomnak s műveltségnek bölcsői, a szabadságnak s nemzetiségnek legerősebb támaszai városok valának. És hogy ez nálunk nem egészen így történt, hogy hazánkban épen a nemzetiségnek, s a polgári szabadságnak kifejlődésére nem valának jótékony hatással kir. városaink, azt leginkább a törvényhozásnak százados elmulasztása, és gyakran ismételt hibái okozták.

Törvényeink a kir. városokat kiváltságok által a népnek sorából kiemelték, s elszakasztották azoknak érdekét a népnek érdekétől, a nemesi rend pedig soha nem volt hajlandó azokat polgári tekintetben magához fölemelni, sőt gyakran ellenséges indulattal használta ellenük hatalmát s polgári felsőbbségét. Így állanak kir. városaink még most is elszigetelve közöttünk és a nép között, érdekekben és érzésekben tőlünk és attól különválva. Idegen elemek valának azok, mikből kir. városaink egykor alakulni kezdettek, és ők elmulasztották ezen idegen elemeket a nemzettel egybeolvasztani. Zsibbasztó volt már századok óta városaink szabadabb kifejlődésére nézve azon régi hibás és igazságtalan rendszer, miszerint minden szabadválasztási, közigazgatási s törvényhozási jussokat, a polgárok egész tömegének teljes kizárásával, csak azon csekély számú testület gyakorolja, mely önmagát választja, kiegészíti s utasítja, s mindezen polgári jussokban a többi polgárok még csak közvetve sem részesülnek. És ezen hibás rendszernek czélszerű javítására századok óta semmit nem tett a törvényhozás. Annyi panasz után még most sincs eltörölve azon önkényes hatalom, melylyel a kir. kamara városainkat függésben tartja. Egy szóval századok óta semmi nem történt, a mi városainkban egy önállásu, független polgári rendnek kifejlődését eszközölte volna, pedig ezen hiányt minden közviszonyainkban, s a haladást tárgyzó minden lépéseknél súlyosan érezzük; s ily polgári rend nélkül városaink soha azon közállományi fontosságra nem emelkedhetnek, melyen más nemzeteknél a városok állanak. Mik volnának már eddig kir. városaink a hazára s nemzetiségre nézve, ha egy ekképen kifejlett polgári rend egyszerű, de szilárd önállásában örködnék a törvény, szabadság és nemzetiség mellett? hol volna már polgári tekintetben nálunk is a nép, ha kir. városaink attól különváltak érdekeik által el nem szakadtak volna?

Mindezen hiányokat tehát minél előbb pótolni kell. A feladat nehéz, mert századok mulasztását kell helyrehozni; de mégis multhatatlanul szükséges hozzáfogni e nehéz munkához, mert az elválasztó ponton állunk már. Még hatalmunkban van a városokat bizodalomnak és szeretetnek, igazságnak és méltányosságnak szorosabb köteleivel a nemzeti szabadság közérdekéhez kötni, még hatalmunkban áll czélszerű törvények által kifejteni bennök azon morális erőt, mely egyedül képes azokat és általuk a hazát is virágzásra emelni. De minél inkább halasztjuk ezt, annál kevesebbet biztos a siker, s annál inkább félhetünk, hogy azok, kiket századokig idegeneknek tekintettünk, szívben és érzésben idegenek maradnak hozzánk, sőt idővel még ellenünk s érdekeink ellen fognak használtatni.

Azonban nem elég, sőt nem is tanácsos egyenesen és egyedül csak az országgyűlési szavazat kérdését eldönteni városainkra nézve, mert a törvényhozási just nem a városok néhány tisztviselőivel, hanem a városi polgárok összességével oszthatjuk csak meg, s csak ezeknek független önállásától lehet biztosan reményleni, hogy azt szabadon és tisztán a haza közjára fogják használni, s mindazon tekintetek, melyek a kir. városok politikai fontosságára nézve fenforognak, nem a tisztviselőkről, hanem az egész városról s a város polgárainak egyesüléséről állanak. Ezt a független önállású polgári rendet kell tehát törvény által létrehozni; ezt pedig a kir. városok belső viszonyainak, s közigazgatásának czélszerű elrendezése, a szabad választásnak kiterjesztése, s a kamarától függésnek megszüntetése fogják csak biztosan eszközölni.

Ugyanazért hiszszük azt, hogy a jövő országgyűlés mindjárt kezdetében hozzáfog e tárgyhoz, s valamint már a jelen országgyűlésen akartuk, egy kerületi választmányt fog mindezeknek előleges kimunkálásával megbízni, s akkor majd ha ezen munkáját beadandja, könnyebb lesz a már kifejtett kérdéseknek részletes tárgyalása, s reményleni lehet, hogy e tárgy az igazság és méltányosság alapjain fog elintéztetni.

Ime t. RR. előadtuk fővonásaiban az országgyűlésnek folyamatját. Mennyire feleltek meg magas feladásuknak a nemzet képviselői, azt a nemzet és a jövődőség fogják megítélni. Történtek ezen országgyűlésen némelyek, mik kifejlődésünk eszközzésére czélszerűek, de sok, igen sok még a teendő: pedig súlyosak az akadályok, mik haladásunk minden lépteit gátolják.

Volt egy idő, midőn a feudalismus, melyet a középkornak harcokban élő lovagiai szelleme fejtett ki, minden nemzeteknél elnyomta a szabad tulajdonnak tisztább eszméjét. Hazánkba is áthatott a külföldnek példája, de nálunk a feudalismus egész kiterjedésében soha fenn nem állhatott, hanem abból, és a szabad tulajdonnak eszméjéből támadott egy rosszabb s károsabb vegyület, mely ámító külsejével a szabad tulajdonnak színét fentartotta, de valóságát semmivé tette; s ezen vegyület: az ősiség. Más nemzetek régen lerázták már a feudalismusként bilincseit, mert megszűnván a körülmények, mik azt egy időben korszerűvé tévék, győzött az elnyomott szabad tulajdon helyreállításának hatalmas ösztöne. De hazánk az ősiségnek súlyos jármát még most is viseli, mert a külszin által elámítva sok ideig azt hitte a magyar nemes, hogy ő vagyonának szabad tulajdonosa. Polgártársaink közül számosan a törvénykezés szövevényes ösvényén másét keresve, magukét hanyagolták el, kétes kimenetelű költséges perek közt töltötték életüket, átkozták törvénykezésünk hosszú folyamatját, mely miatt még nyerve is vesztek, ha százados pereik terhes költségeit fölszámították, s mégis büszkéek voltak abban, hogy másnak birtokához ősi jussok van, s ezen büszkeségökben pártolták az ősiség eszméjét, mely azon just nekik fentartotta. Sokan az ősiséget alkotmányunk legnagyobb kincsének hitték, pedig épen az ősiség dulta fel hazánkban a nemesi birtoknak biztosságát, úgy hogy alig van vagyonosabb család, mely kétkedés nélkül elmondhassa, hogy javaihoz másnak semmi törvényes jussa nincsen. Az ősiség tette oly igen szövevényessé törvényeinket, s a törvénykezés folyamatját, mert a birtoknak ingadozó biztosságát a perek hosszú folyamatával, s a törvénykezésnek ezer rést nyitó védelem eszközeivel akarták őseink némileg pótolni. Az ősiség azon rémkép, mely ellen minden javításnak létrehozásánál küzködnünk kell; egy szóval, azon akadályok közül, mik haladásunkat gátolják, egyik és talán legsúlyosabb az ősiség. Bámulni lehet, hogy azon eszme, mely első támadtában már homályos volt, mely azóta is az egymással ellenkező magyarázatok miatt soha tisztába nem jöhetett, mely annyi jónak és hasznosnak létrehozását gátolta, mindez ideig fennállhatott. De csakugyan ébred már a nemzet, s érti az időnek komolyan intő szavát, gyökerében rázták meg az ősiséget azok, mik ezen országgyűlésen történtek, s biztos reményt nyújtanak, hogy a hajdankornak szomorú hagyományképen reánk szállott előítéleteit e részben is legyőzi a nemzet valóságos érdekének tisztább felfogása.

Haladásunknak másik súlyos akadályja az, hogy a nem nemesek hazánkban ingatlan nemesi javakat tulajdonosi jussal nem birhatnak. Önmagát bünteti a nemesi rend ezen megszorítás által; mert javainak becse sokkal nagyobb volna, ha nem nemes honfitársait azoknak birhatásából ki nem zárná. De kárt tesz egyszersmind a hazának is, mert minden ilyen megszorítás a szorgalomnak és köziparkodásnak szabad kifejlődését nehezíti. Azonban e tárgyra nézve is önérdékünk által sürget az idő; mert ha semmit nem teszünk a nemesi javak értékének emelésére, midőn a biztosabb és bárki által megszerezhető polgári s jobbágyi birtoknak becse mindinkább nevededik, mi hátra maradunk, s javainknak valóságos értéke aránylag csökkenni fog.

A haladásnak ezen két legsúlyosabb akadályait mindinkább megszüntetni bizonyosan első gondja leend jövőendőben a törvényhozásnak. És ha ez egyszer megtörtént, ha még e mellett a népnek érdekéről mind erkölcsi, mind anyagi tekintetben gondoskodik a nemzet, ha majd a közadózásnak fennálló hibás és igazságtalan rendszere megigazíttatik, s a törvényhatóságok belső igazgatásából származó terhek czélszerűbben elrendeltetnek, akkor nyugodtabb kebellet tekinthetünk hazánk jövőendőjébe, mert az idő és közvélemény ki fogják fejteni, a mi még hátra lesz, minden osztályok érdekei egy magasabb közös érdekekben fognak egyesíttetni, s egyesült erejében függetlenségére nézve is biztosabb lesz a nemzet.

Nehéz a haladásnak pályája, mert ezer ellenkező magánérdekekkel kell küzdeni, melyek hogy önmagukat védjék, minden lépést a polgári alkotmány felforgatására intézettnek kiáltanak; de fontos is az, mert minden lépéstől a nemzet jövőendője függ. A törvényhozásnak a nemzet jelen szükségait kell főképp tekintetbe venni; de figyelemmel legyen egyszersmind arra is, hogy midőn az alkotott törvények a jelent tetszőleg kielégítik, a jövőendőnek kifejlődését meg ne kössék, vagy annak helytelen irányt ne adjanak. Nemzetünk is föllépett már a békés haladásnak ezen pályájára, csekély az, a mi eddig történt, és csak gyenge kezdet, de az első nehéz lépés már meg van téve, mert ismerjük, sőt mélyen érezzük törvényeink számos hiányát, s keblünkben élénk, nem mulékony ösztön támadott: pótolni a hiányt, s javítva változtatni, a mit rossznak, károsnak ismerünk. Ezen érzés pedig és ezen ösztön létrehozzák majd azon erőt, mely a jónak eszközlésére szükséges. Hajdan a véres harcok szünetlen küzdése között csak egy szent kötelességet ismertek őseink hazájuk iránt: vérrel is védni annak jussait, s függetlenségét. Korunkban ezen szent kötelességgel még egy másik párosult: kifejteni a nemzet szunnyadó erejét, új életet adni a szorgalomnak, s az annyi véren vásárlott béke áldásai között virágzásra emelni a hazát, melyet őseink vére vívott ki, és ismét őseink vére tartott meg számunkra. S a ki ezen kötelességét nem teljesíti, mert a sértett magánérdekek felzudult zajától visszajed, az gyáva szintűgy, mint a ki az ellenség fegyverétől félve, hazája védelmére föl nem kelt, midőn hajdan a fölkelés jelét, a véres kardot, hordozták szét az országban. A ki hazája kifejlődésére minden legkisebb áldozattól irtózik, az épen oly keveset szereti hazáját, mint a ki a hon védelmezésének kötelességét csak kényszerítve teljesíti, s többet nem tesz, mint a mire hatalom, vagy törvény kényszerítik, mert a tespedésnek életölő álma lassú halál, s még inkább semmivé teszi a nemzetet, s annak függetlenségét, mint a fegyveres ellenség dúlása. A feldúlt országnak eldarabolt ereje ismét összeállhat, s idő és körülmények kedvezésével megtörheti az ellenség hatalmát, de a tespedésben kialudt nemzeti erőt semmi hatalom többé vissza nem hozza.

A vélemények különbsége haladási kérdések felett, s az ebből származott elmesurlódások nem ölik el a haladás ösztönét, sőt annak új erőt adnak, csak gyűlölség és üldözés ne párosuljon azokkal, mert ekkor a vélemények sérthetetlen szabadsága van elnyomva, mely nélkül nincs szabad tanácskozás. Alkotmányos nemzeteknél, hol csak a többség határoz, minden lépés akkor biztos, midőn a kifejtett eszméket az okoknak győző ereje, s az igazságnak hatalma vívja ki, s ez el nem marad, csak kitűrni-tudás kísérje. De a hanyagság, csüggedés, ingatagság,

azon súlyos átkok, melyek minden kifejlődést lehetetlenné tesznek. A ki az elkezdett munkában már kifáradt, s ezentúl henyén akar vesztegelni, nézzen előre, s ha látni fogja, mennyi még a teendő, hanyagsága mulni fog, vagy nem lépett tiszta szándékkal azon pályára, melyről oly hamar lelépni készül. A ki csügged, mert erejét s erőnkét a teendők nagy tömegéhez mérve, nem lát reményt, hogy célzt érhesünk, az tekintsen vissza honunk egykori állapotjára, tekintsen vissza a közelebb lefolyt 25 évre, s látni fogja, hogy mégis haladtunk, hogy a gyengébb erő is, ha nem csügged, sikerrel munkálkodhatik; gondolja meg, hogy mienk a kezdésnek nehéz munkája, s egy ember élete csak egy óra a nemzet életében, de minden lépés könnyebbé teszi a következőt, s minden óra kevesíti a teendőket. Az ingatag és változékony pedig figyelmezzon a világ tapasztalásának a történetek évkönyveiben leirt azon tanítására, hogy az ingatag és változékony erő csak elpazarlott erő, mely célzt nem érhet soha; és hogy a sikert más nem biztosítja, mint a kitűrnitűdás, melynek minden bukásnál jelszava: «Csak újra és ismét újra»!

De bezárjuk díszes és terhes hivatalunknak ezen utolsó munkáját. Végszavaink forró köszönet a bizodalomért, melylyel a t. RR. minket megtiszteltek, s a kegyességért, melylyel nehéz pályánkon ápoltak, s azon buzgó esdeklés, melylyel már e jelentés kezdetén is kegyes elnézést kértünk, ha tehetségünk az igyekezet buzgóságának meg nem felelt, s erőnk hiányában képesek nem valánk eszközölni mindazt, mit elérni óhajtottunk. Tartsák meg tovább is a t. rendek irántunk eddigi kegyességöket, s engedjék újra kijelentenünk azon mély tiszteletet, melylyel vagyunk

A t. KK. és RR.-nek

Zalaegerszezen 1840 július 27,

alázatos szolgálói

Deák Ferencz
Hertelendy Károly
országgy. követek.

INTÉSEK AZ IFJUSÁGHOZ.

Deák Ferencz, mint a büntető és javító rendszer kidolgozásával megbízott országos választmány tagja, 1841 november 28-dikán Pestre érkezett, s az ifjuság az nap este tiszteletére fáklyás-zenét rendezett. Erdélyi Jánosnak, a költőnek, megszólítására *Deák Ferencz* következőleg felelt:

DEÁK FERENCZ: Köszönet fiatal honfitársim e megtiszteltetésért, köszönet a szeretetért, mert csak úgy nézhetem azt, mint a szeretet kifolyását. Eljött, igenis, az átalakulás időkora, még pedig eljött ezen időkornak legfontosabb szaka, melyben nem csupán lelkesedésre, de még sokkal inkább hideg, komoly megfontolásra, fáradhatatlan munkásságra van szükség, mert hazánk legsúlyosabb idejét éli és oly ponton állunk, hol egyetlen hibás lépés a nemzetet visszavethetné és kifejlését veszélyeztethetné. A megfontolás és cselekvés nehezebb, mint az áldozni kész lelkesedés, a mely az ifju kornak kitünő sajátsága, mely lelkesedést némelyek időjárással tán szégyenleni is fognak, ámbár igaz marad, hogy a ki férfi korában ifjusága lelkesedését szégyenleni képes, az a hazát soha sem szereté. Ha nemzetünknek hibája eddigelé az vala, hogy lelkesedésben bővelkedett, de a cselekvés órájában nélkülözte a hideg megfontolást, nélkülözte a csüggedhetetlen fáradozást, mely nélkül pedig sikert érni nem lehet, itt az idő e fogyatkozásból kitisztulni. S e komoly megfontolás egyik legszükségesebb szövetségese a türelem egymás személye, egymás vélekedése iránt, mely ismét csak úgy létezhet, ha kerüljük a gyanúsítgatást, mint a mely - akár az egyik, akár a másik féltől ered - a legundokabb, a legocsmányabb vétek, melyet valaki a haza ellen elkövethet. Kerülje ezt egy rész úgy mint a másik; legyünk gyanú nélkül egymás iránt, lakjanak szeretet, bizodalom és türelem szivünkben. És ne csüggedjünk soha ama komoly és hideg megfontolásban, azon hosszas és fárasztó munkásságban, melyet a haza érdekei tőlünk igénylenek, s melyek haladási működésünk sikerét egyedül biztosíthatják. Éljen a haza, éljen minden jó hazafi, éljetek ti, fiatal barátim, kikben van a haza jövődjé és valósítátok a reményeket, melyeket, ébresztetek.

A VEGYES HÁZASSÁGOK TÁRGYÁBAN.

Deák Ferencz Kehidáról 1841-ben Wesselényi Miklós báróhoz intézett levelében a vegyes házasságok tárgyában ezeket írta:

«Itt most a vegyes házasságok kérdése foglal el minden megyét; a primás pásztori levelében nem csak az a hiba, hogy az ilyen házasságoktól az áldás megtagadtatik, de még nagyobb hiba az, hogy a reversalis nélküli vegyes házasságot a primás Isten és természet törvénye elleni bűnnek mondja, holott ez 50 évig bűn nem volt. Ez azért rosszabb, mert az áldás miatti bajból a jövő országgyűlése könnyen kivergődhetik egy oly törvény által, minőt a mult országgyűlésen már javaslott, hogy t. i. a vőlegény papja adja össze a házasságát és a gyermek az apa vallását kövesse; holott az utóbbit, hogy Isten és természet törvénye ellen vétkezik, a ki reversalis nélkül ilyen vegyes házasságra lép, nehéz lesz az egyházi rendnek visszavonni, s míg ezen tanítás fennáll, addig az mindig ellenkezésben áll a törvény rendeletével és sérti a törvények méltóságát. Ennyi bajt okoztak azok az Isten adta papok».

Zala vármegye 1841. január 11-dikén tartott közgyűlésében *Deák Ferencz* ez ügyben beszédet mondott és indítványt tett. Beszéde helyeseltetvén és indítványa öt és fél óráig tartott élénk vita után elfogadtatván, őt kérték föl a jegyzőkönyv erre vonatkozó pontjának szerkesztésére.

E pont így szól:

«3. sz. Nemes Vas vármegye közönsége értesíti e megyét, hogy a nagyváradi és rozsnyói püspököknek a vegyes házasságok iránt kiadott körleveleiben súlyos sérelmet látván, ennek orvoslásáért ő felsége trónja elébe fölrítot határoztak, felszólítván e megyét: hogy tekintvén az ügy fontosságát, s messzire ható következeit, részéről is mindent, mit törvényesnek és célszerűnek ismer, elkövetve, ezen törvénysértés halasztást nem szenvedő orvoslását, vele kezét fogva, eszközölje, s gyászos eredményeit meggátolja, azon remény fejében, hogy győzni fog a nemzet erkölcsi ereje és egyetértése ezen kétes esetben is, s meg fogja gátolni azon eredményeket, melyek a hazafiak nyugalma fenyegetik, s a haza szebb jövője kifejlődését gátolják.

Teljes mértékben osztoznak e megyének rendei nemes Vas megyének a fennebbi levélben kifejezett hazafiúi aggodalmában, s buzgó készséggel követik a rokon bizodalmu felszólítást, mert fájdalmasan érzik ők is, hogy azon egyházi rendeletek s pásztori körlevelek, miket az ország primása s a többi megyés püspökök a vegyes házasságok iránt legközelebb kiadának, sértik a hazai törvények szentségét, s egy veszélyteljes jövődőknek magvait szórják el.

Áldás gyanánt adta Isten a vallást az emberiségnek, s ezen legszentebb áldást is indulat s vakbuzgóság oly gyakran tevék már súlyos átkoknak forrásává! Számos évek hosszú során keresztül nyögött, szenvedett s vérzett a magyar haza is a vallásbeli viszálykodások iszonyú csapásai alatt, s annyi ezer élet, mely a rabigába görbedt hazájának megmentésére, s a feldúlt szabadság visszaállítására lett volna fordítandó, annyi erő és tehetség, mik a nemzetet nagygyá és boldoggá teheték vala, vallásbeli villongásokban egymást rontva és emészten lettek elpazarolva. Kifáradtak ugyan időnkint a keserű küzdelemben a hon polgárai, s nyugtatva, s a bajokat enyhítve többször közbenszólott már a törvényhozás. De felébredt ismét a viszálykodás lelke, s újabb erővel s növekedő keserőséggel folyt ismét a különböző véleményeknek kiméletlen, sőt gyakran üldözésekkel párosult harca.

A mult idők vérző sebeit orvosolni, s a béke és egyetértés áldásait jövődöre biztosítani kívánták és reménylették az ország rendei, midőn az 1790-ik esztendőben a XXVI-ik törvényczikkelyt alkották. De a súlyos bajok még sem enyésztek el, mert azon törvény rendelete gyakran elmellőztetett, értelme önkényesen s egyoldalulag félremagyaráztatott, sőt tartalma világosan megsértetett. Naponta szaporodtak ezen sérelmek, s az 1832/6. eszt.

országgyűlésén képviselői által törvénysértést panaszolva, s orvoslást sürgetve szólalt fel a nemzet. Akkor ugyan e sérelmek ő császári kir. felsége királyi széke elibe nem juthattak, mert a két táblának egymástól eltérő véleményeit egyesíteni nem lehetett; azonban a közelebb lefolyt országgyűlésén ez is megtörtént, s a nemzet panaszai fejedelme elébe terjesztettek. Erősen hitték a megyei rendek azt, hogy visszatér már ismét valahára a hazába a béke anyála, kinek oltalmazó paizsa alatt a honfi honfival testvérileg egyesülve, közös erővel eszközölhessék a haza közjavát, s helyrehozhassák századok mulasztásait. Erősen hitték, hogy sok, eddig elfojtott anyagi és erkölcsi erő, sok, eddig szunnyadó tehetség a közérdek által ébresztve, a közlekedés által kifejtve, egy hatalmas nemzeti erővé alakul, mely által az időnek bármi viharai között boldog és virágzó lesz a haza, nagy és hatalmas annak fejedelme. Szép reményeik teljesüléséhez csak béke kellett, s lelki nyugalom, hogy semmi aggodalom ne zavarja, semmi veszély vagy keserőség szét ne osztsa a magas és szent célra egyesített erőt. Felterjesztett sérelmeik orvoslását várva, meg valának a rendek győződve, hogy újabb vallásbeli sérelmek nem zavarják az egyetértést, s az 1790-ik eszt. XXVI-ik törvénycikkelynek rendeletén újabb sebek nem fognak ejtetni.

De szép reményeiket csökkentve fájdalmasan riasztá fel őket az ország primásának, az esztergomi érseknek, a vegyes házasságok iránt közelebb kiadott egyházi rendelete, melyet a többi megyés püspökök is magukévá tevének. A körlevelekben, melyek mellett ezen egyházi rendeletek behozattak, nyilván kimondatik: hogy azok, kik a házasság által magukat vagy leendő gyermekeiket a róm. cat. vallástól lehető eltérés veszedelmének kiteszik, nem csak az egyházi törvényeket sértik, hanem a természetnek és Istennek törvénye ellen is egyenesen és súlyosan vétkeznek.

Az illető lelkészeknek pedig meghagyatik: hogy a vegyes házasságokat, melyeknél a más vallású férj gyermekeinek a róm. cat. hitben neveltetéséről reversálist nem adott, meg ne áldják, azoktól az egyházi szokott szertartásokat megtagadják, a feleket nem a templomban, hanem a paplaknál, vagy más tisztességes helyen eskessék össze, nem egyházi öltözetben, hanem saját papi ruháikban, s csak mintegy bizonyságok legyenek jelen, az így megkötött házasságokat azonban az egyházi könyvekbe bejegyezzék.

Midőn az 1790-ik eszt. XXVI. t.-cikkelynek 15. szakasza világosan azt rendelte, hogy a vegyes házasságok mindenkor a róm. cat. lelkészek előtt köttessenek, nem azt akarta, hogy azok egyedül mint tanuk legyenek jelen, s az ilyes házasságokat nem egyedül polgári kötéseknek kívánta tekinteni, mert erre czélszerűbb lett volna úgy rendelkezni, hogy a házasság polgári hatóság előljárói előtt köttessék, kik bizonyosan nem kisebb hitelességű tanuknak tekintődhetek volna, hanem kétségen kívül azt kívánta, hogy a lelkész egyházi hivatalánál fogva úgy mint lelkész jelenjen meg, s ezen tisztében szolgáltassa ki a szentséget.

Hogy az említett törvény a vegyes házasságot is szentségnek tekintette, világos annak 16. szakaszából, mely az ezekből származó válopereket azért rendeli a róm. cat. szentszékek által elítéltetni, mert ilyen házasságoknál mindenkor valóságos szentségről vagyron szó. Miképpen lehet tehát attól, ki ezen házassága által róm. cat. lenni meg nem szünik, a szentség kiszolgáltatásának szokott szertartásait megtagadni? Miképpen lehet azt a szentség kiszolgáltatásánál önvallása templomából kizárni? holott még a tridenti zsinat is a házasság szentségét az egyház színe előtt kívánja kiszolgáltatni. Miképpen lehet a lelkészt, mint olyant, hivatalának szertartásaitól elválasztani? vagy miképpen lehet a magyar egyházi rendnek, az említett törvénnyel ellenkezőleg, azt állítani, mire a felhozott pástori körlevelek is mutatni látszanak, hogy tudniillik az ilyes vegyes házasságok valóságos szentségeknek nem tekintethetnek?

Továbbá, midőn az említett törvény alkottatott, alkotásának az egyházi rend nyilván ellene mondott, mert annak tartalmával megelégedve nem volt. De minthogy ellenmondása az ország köztörvénye ellen semmi erővel nem birt, a törvény rendeletét szigoruan teljesíteni polgárilag köteles vala; nem csak hihető azonban, hanem kétségtelen is, hogy azok, kik a törvénynek ellene mondtak, annak teljesítésében bizonyosan többet nem tévének, mint a mire szorosan kötelesek valának; és mégis ugyanazon egyházi férfiak, kik az említett törvény alkotásán jelen voltak, kik annak hosszas vitatásaiban oly nagy részt vevének, kik a törvényhozásnak célját, akaratját és értelmét bizonyosan ismerték, habozás vagy kényszerítés nélkül megáldottak minden vegyes házasságot, habár reversálisok nem adattak is; azoknak kötésében minden egyházi szertartásokat megtartottak; szóval ezek között s más házasságok közt különbséget nem tévének. Folytatták ezen gyakorlatot, mely a törvényből származott, s a törvény alkotásától fogva minden napi, nyilvános és szakadatlan volt, az egyháznak minden szolgálói ötven éven keresztül a jelen időig kivétel nélkül; és most egyszerre az egyházi rend a törvényt, melynek világos értelmén ötven évig nem kételkedett, a nélkül, hogy abban legkisebb változás történt volna, önkényesen s egyoldalulag, eddigi gyakorlatával ellenkezőleg, másképp akarja magyarázni, holott még akkor is, ha a törvény értelme felett kétségek támadnának, azt az 1790-ik eszt. XII. cikkely szerint csak az összes törvényhozás magyarázhatná; addig pedig az egyházi rend kétségbe nem vett, nem mások által reá tolt, nem erőszakkal kényszerített, hanem önkényt s meggyőződésből követett értelmében köteles azt teljesíteni.

A természet törvénye és Istennek örök igazsága szent és változhatatlan. Ha bűn volna ezek ellen a vegyes házasság, melyben a gyermekek neveléséről reversális nem adatott, és pedig súlyos bűn, mint azt az említett pásztori levél állítja, akkor bűn volt az eddig is, mert az egyházi rend bűnöket oldhat, de nem teremthet. Bűnt követtek el akkor Isten és a természet törvénye ellen a magyar anyaszentegyháznak sok jeles főpapjai, kik eddig a vegyes házasságokat megáldották, dispensációkkal, egyházi szertartásokkal elősegítették; pedig ezek között számosan valának, kiknek közönségesen ismert széles tudománya hinni nem engedi, hogy ne tudták volna az Isten és természet törvényeit, s a vallás szabályait; számosak valának, kiknek példás erkölcsös élete, s apostoli buzgósága kezességül szolgál, hogy a hitben szakadást nem akarnak; vallás és egyház ellen árulók ők nem lehettek; azt pedig, hogy ámbár Isten és a természet törvénye elleni bűnnek tartattak is az ilyes házasságok, csak azért áldotta meg azokat a magyar anyaszentegyház, azért segítette elő egyházi szertartásokkal minden különbség és kivétel nélkül, mert voltak esetek, melyekben reversálisok által a vallás terjeszthetését reménylette, még csak távolról is feltenni annyi volna, mint homályba borítani az anyaszentegyház tisztaságát, s lealacsonyítani méltóságát; mert rosszat cselekedni, hogy abból jó következzen, súlyos bűnben megegyezni, sőt azt elősegíteni bármi haszonért vagy nyereségért, annyi volna, mint Istent, vallást, erkölcsiséget megtagadni; ily vádat pedig a magyar anyaszentegyház senkitől soha meg nem érdemlett, ily gyanu keserű méltatlanság volna ellene.

A vegyes házasságokat a hazai törvények nem csak megengedik, sőt pártolják is, midőn azt rendelik: hogy azoknak semmi szin alatt akadályok ne tétessenek. Lehet-e pedig súlyosabb akadály, mint midőn az ilyen házasság az egyház nevében Isten és a természet törvénye elleni bűnnek állíttatik, midőn azon róm. cat. személytől, ki vegyes házasságra lép, az egyházi szertartások megtagadtatnak, s az némüleg az anyaszentegyház kebeléből kizáratik? Ez is súlyos megszegése, vagy legalább kijátszása a törvénynek; de még súlyosabb az, hogy a polgári törvényre bűnnek bélyege nyomatik, midőn a pásztori levél Isten és a természet törvénye elleni bűnnek mondja azt, mit a polgári törvény világosan megenged, sőt határozottan pártol. Összeütközésbe hozza ez a polgári törvényt a lelkiismerettel, s a polgári törvények iránti tiszteletet teszi semmivé; mert azon törvény, mely bűnt és pedig Isten és a természet törvénye ellen súlyos bűnt pártol, csak erőszakkal eszközölhet engedelmisséget, de

tiszteletet soha sem nyer. Összeütközésbe hozza a polgári hatalmat a vallás hatalmával, felbontja a közállomány minden szelidebb köteleit, s ekképpen a vallás szent nevében titkos, de mély keserőségű harcot kezd a törvény s közállomány ellen.

De még erkölcsi s vallásos tekintetből is súlyosak ennek következményei, mert az anyaszentegyháznak véleménye és tanítása a házasságokról, s különösen arról, ki a házassági szentségnek valóságos kiszolgáltatója, még elhatározva nincsenek, s mégis ezek közbeszédék, tanácskozások s oktatások tárgyaivá levének már, és félni lehet, hogy a nép ezen el nem határozott kérdést is félreértve, könnyen téveszti a különböztető vonalakat. Csökkenni fog a házasságok tekintete s tisztasága, mik pedig az erkölcsiségnek alapjai; csökkenik továbbá azon tisztelet is, melyben a vallás tanítóinak a nép előtt állni kellene, mert könnyen bizodalmatlanság s tiszteletlenség támad a népnek kebelében azok iránt, kik bűnnek mondják, mit a törvény pártol, kik az egyháznak oly sok jeles főpapjait hibával vagy bűnnel vádolják, s ezek felett kimélés és szeretet nélkül törik el a kárhoztatás pálcáját; kik egy oly gyakori, s a közéletben minden nap előforduló tárgyról, minő a házasság, most egyszerre mást, sőt ellenkezőt tanítanak, mint a mit eddig hittek, tanítottak, sőt követtek; kik újabb rendeleteiket csak azzal menthetik, hogy vallási tanításaikban, eljárásukban ötven évig hibáztak, mert vagy nem tudták a vallás szabályait, vagy tudva követték a elősegítették azt, mit Isten és a természet törvénye elleni bűnnek tartottak. Csökkenik végre a tiszta vallásosság is, mely a hittel szeretetet kapcsol össze, s melynek határtalan buzgó szeretet egyik legfőbb alapja; azon vallásosság, mely nem üldöz, nem kárhoztat kimélés nélkül, mely nem gyilkolja meg a szeretetet, hogy a hitet terjeszthesse. Csökkenni fog ez a vallásosság, mert felzavarják ezen egyházi rendeletek s pásztori körlevelek sok ezernek házi nyugodalmát, azon legdrágább kincset, mit ember e földi pályán birhat; s azokban, kik eddig a törvény engedelmes pártolása mellett vegyes házasságra léptek, ha eme tanítás szivükbe száll, iszonyú aggodalom fog támadni, mert visszaborzadnak ártatlannak vélt, s eddig boldogul élt napjaiktól, melyeket e tanítás szerint súlyos bűnben töltöttek; visszaborzadnak férjeiktől, kiket bűntársaiknak fognak tekinteni, s ártatlan gyermekeiket bűn magzatának nézik. És a bűnnek ezen nyomasztó érzetével lesznek kénytelenek a vélt bűnt folytatni, mert a házasságot felbontaniok nem lehet; átkozni fogják a törvényt, melynek pártolásán kiindultak; átkozzák az egyházat, mely őket tudva bűnhöz kötötte, s a kötést megáldotta. Mások ismét nem fognak-e a kétkedésnek reményt ölő tengerében elmerülni? ha midőn a vallás szabályai szerint Isten irgalmát, s a vallás vigasztalását keresve, mint gyónók járulnak az egyház férfiához, s attól feloldozást csak úgy nyerhetnek, ha bűneiket s még azt is, hogy vegyes házasságra léptek, megbánják, ők pedig ezt nem tehetik, szivükben bánat nem kelhet, mert a házassági élet tisztaságában ártatlanok, s férjeiknek és gyermekeiknek szeretetében boldogok. Végre azok, kik hinni nem fogják, hogy Isten és a természet törvénye elleni bűn legyen, a mit eddig a törvény pártolt, s maga az egyház elősegített s megáldott, ha egyszer kétkedni kezdenek a vallás szolgálta egyik tanításán, könnyen átviszik kétkedéseiket más dolgokra is, s ennek kivált a nép között csak igen hamar hidegség, s utóbb vallástalanság lehet következménye; a népnek vallástalansága pedig a közállománynak is súlyos ostora, mely hamar megvesztegeti az erkölcsiséget, mely nélkül sem törvény, sem anyagi jóllét, sem világi hatalom biztos boldogságot nem adhat, s megfosztja a társaságot a törvényeknek titkos, de biztos örétől, a lelkiismeretnek intő szavától.

Nem egyedül egyháziaknak tartják ezeket a megyei rendek, hanem olyanoknak, mikre a közállománynak ügyelni legszentebb kötelessége; mert fennállásának alapja van megrázkódtatva, midőn ezek megbomlanak. A törvények szentsége felett örködni, s a sértett törvény mellett felszólalni, e megye rendjeinek polgári kötelességük; hódoló tisztelettel, de egyszersmind fiúi bizodalommal ő cs. kir. felségét tehát megkérni elhatározták, hogy legfőbb fejedelmi hatalmával, úgy is mint apostoli király, ezen törvénybe ütköző egyházi rendeleteket megsemmi-

síteni, a haza főpapjait a törvények s törvény iránti tiszteletnek sértésével kiadott körleveleik visszavételére szorítani, a megzavart nyugalom visszaadni, s a haza polgárai fájdalmas aggodalmait megszüntetni méltóztassék.

Ezen felül, minthogy az 1647: XIV. törvény világosan azt rendeli, hogy mindenk ellen, kik az országnak a vallás iránti határozatit megszegik, legyenek bármely világi vagy egyházi főméltóságok, a megyei hatóság haladék nélkül az ezen törvényben kijelölt rövid uton járjon el, s őket haladék nélkül büntetésre vonja, elhatározták a megyei rendek azt is, hogy az említett törvény rendelete mindazon egyházi személyek ellen is haladék nélkül eszközzésbe vétessék, kik a vegyes házasságok kötésénél az 1790: XXVI. törvénycikkelynek rendeletét megszegnék, s az ezen törvény értelmében eddig folyvást követett gyakorlatot az áldásra és egyéb szertartásokra nézve megváltoztatnák. Mihelyest tehát ilyen eset valamelyik alispán urnak bejelentetik, ez azonnal a törvényszegőt a törvény rendeletének teljesítésére intse meg, ha pedig a megintés nem használand, a törvénysértő ellen a tiszti ügyésznek felperessége alatt az említett cikkelyben kitűzött törvényes eljárásnak leendő helye. Ugyanazért a felhozott törvény 2-ik szakaszához képest ezennel a cat. és evang. vallásbeli felekezetből a törvény értelméhez képest egy törvényszék neveztetik ki, mely minden efféle esetekben bíraskodni fog; tagjai pedig ezen törvényszéknek következők, ú. m.: mindenik alispán, Deák Ferencz, Hertelendy György, Szabó János és Kuthy Pál táblabírók, egyik rendes jegyző s legalább két szolgabíró esküdt társaikkal.

Végre, hogy addig is, míg e részben az ő cs. kir. felségétől kért, s méltán reménylett teljes mértékű orvoslás megérkezik, a népnek ezen egyházi rendeletekből származó aggodalma legalább némüleg enyhíttessék, s a félreértések a lehetőségig elkerültessenek, a vidékbeli szolgabírák értesítsék az iránt a lakosokat, hogy a törvény a vegyes házasságokat nem kárhoztatja, sőt egyenesen elhatározta, miszerint azok semmi szín alatt ne gátoltassanak, és hogy a törvényesen kötött vegyes házasságok, habár azoktól az egyházi áldás, vagy egyéb egyházi szertartások megtagadtatnának is, minden tekintetben törvényesek, s minden következésekre nézve teljes erejük.»

KÉT EGYHÁZI HASZONVÉTEL UGYANAZON EGYHÁZI SZEMÉLYNEK NEM ADHATÓ.

Zala vármegye 1841. január 11-dikén tartott közgyűlésében Deák Ferencznek a vegyes házasságok tárgyában mondott beszéde ellen felszólalt *Fliszák György*, murakereszturi plébános és apát, s a többek között megemlítvén, hogy vannak, kik törvénytelennek mondják még azt is, hogy Kopácsi József esztergomi érsek egyuttal megtartja a veszprémi püspökséget, nézetet czáfolgatta. Utána *Deák Ferencz* szólott, kiemelvén, hogy ő ugyan e tárgyról beszédében nem nyilatkozott, de mivel Fliszák szóba hozta, kifejti, hogy két egyházi haszonvétel ugyanazon egyházi személynek törvényeink szerint nem adható, s ez irányban indítványt tett.

A közgyűlés jegyzőkönyvének erre vonatkozó pontja így szól:

«4. A midőn a fentebbiekben érintett egyházi körlevelek által a hazai törvényeken ejtett sérelem a megye rendének kebleit megrázkódtatta, figyelmöket el nem kerülhetette, hogy a hazai törvények már a hajdan korban elhatározták, hogy két egyházi haszonvétel ugyanazon egyházi személynek ne adassék; már I. Mátyás, II. Ulászló, s II. Lajos alatt ismételve törvények alkottattak ez iránt, de midőn mindig újabb visszaélések lettek elkövetve, e törvény többször megújított. Utóbb az 1548: VI. cikkely által, s még később az 1723: LV. cikkelyben ez határozottan kimondatik.

A felhivott törvényekkel világosan ellenkezik az, hogy az ország primása, az esztergomi érsek, primási és érseki magas méltóságra lett emeltetése után megtartotta a veszprémi püspökséget, s azt még most is tartja minden terheivel és jövedelmeivel.

Az esztergomi érseki megyének kiterjedése oly nagy, népessége oly igen számos, az érsek és primási méltóságnak hivatalos köre s foglalatosságai egyházi s világi tekintetben annyira sulyosak, hogy azoknak pontos teljesítése egy bármely jeles férfiúnak idejét, erejét, s minden tehetségét bőven elfoglalják; jövedelmei pedig régi fejedelmeink buzgó adakozásából bizonyosan olyanok, hogy azok ezen fényes méltóság költségeire kétségtelenül elegendők. A felett a veszprémi püspökség is mind egyházi terjedésére, mind világi javaira s jövedelmeire nézve fényes és nagytekintetű. Meg vannak tehát a megyei rendek győződve, hogy sem az egyházi szolgálat érdeke, sem a magyar anyaszentegyház főpapjának magas méltóságához illő ellátása meg nem kívánják, hogy ezen két nagy és fontos egyházi hivatal, s hivatalos kötelességekkel járó egyházi haszonvétel ugyanazon egy személyben összesíttessék. De egyébiránt a törvények tekintete minden egyéb tekintetek felett áll, ez pedig semmi olyan kivételt nem ismer, mi a jelen esetre volna alkalmaztatható. Ez okokból a megye rendei ő cs. kir. felségét jobbágyi alázattal megkérni elhatározzák, hogy a két egyházi haszonvételt egymástól elválasztva, a veszprémi püspöki megyét is külön fő pásztorral ellátni, s a hazai törvények rendeleteit fejedelmileg főbb hatalmával e pontra nézve is teljesítésbe vétetni méltóztassék. Egyuttal pedig e közérdekű tárgyak felett hozott határozásukat a haza egyéb hatóságaival is előbbi elhatározásukhoz képest a kölcsönös tudomány végett közölni rendelik.»

AZ ÁTTÉRÉS SZABADSÁGÁRÓL.

Zala vármegye 1841. november 8-dikán tartott közgyűlésében tárgyalatott a helytartótanácsnak 1841. augusztus 24-dikén kelt leirata, mely «miután a szombathelyi püspöki megye részéről a vegyes házasságok és az azokból származott gyermekek iránt 1839/40. évre fölterjesztett jegyzőkönyvből tapasztaltatott volna, hogy szepetneki ágostai vallást követő Erkinger Györgynek katolika hitvesétől született Ádám és Ferencz fiai, a katolikus neveltetésük iránt adott kötelezvény ellenére, jelenleg is az ágostai vallást követik, a megyének meghagyja: hogy mivel nevezett Erkinger Ádám a választási kort már meghaladta, a mennyiben ő az ágostai vallást tovább is követni kívánná, vegyes küldöttség által általtérési vezérokait vizsgálta meg, s azon küldöttség tudósítását az illető plébánosnak ezen személy iránt főnforgó vallásbeli környüállásokról bekívánandó nyilatkoztatásával és keresztlevéllal fölterjeszse; a mi pedig ennek Ferencz öcscsét illeti, mivel a választási kort még el nem érte, az atyja által kiadott kötelezvény következtül a katolika hit gyakorlására sikeresen megintesse, s a foganatról jelentést tegyen». Egy megyei *esperes*, ki a leirat egész tartalmának teljesítését kívánta, a reversálisok törvényességét vitatta, némely szokást törvénynél is erősebbnek állítván. *Hertelendy Károly* az utolsó országgyűlésnek a reversálisok tárgyában hozott, bár nem szentesített határozatát akarta törvénynek elismerni, s ehhez képest a régibb reversálisokat érvényeseknek kimondani.

DEÁK FERENCZ: Annak megtudása végett, vajjon az egyik ifju az ágostai vallásban továbbá is meg akar-e maradni, nem ellenzi egy választmány kiküldését; ez az időpontról, a mikor kiküldetésében el fog járni, tudósíthatja a helybeli róm. kath. plébánost, a ki megint értesítheti a megyés püspököt, s ha a megyés püspöknek tetszeni fog, oda más egyházi tagot is kirendelhet. De hogy az ifju vezérok adására szólíttassék föl, azt fölöslegesnek tartja, valamint azt is, hogy a püspök megkerestessék, nevezne a kiküldendő választmányba tagot, vegyes választmány lévén az, ha mindkét vallásbeli tagok a RR. közül neveztetnek.

A reversálisokat a hazai törvények és Zala rendei soha el nem fogadták. A mi pedig az utolsó országgyűlésnek e részben hozott határozatát illeti, mindamellet is, hogy a reversálisok dolgában őt csak a törvény szentsége kötelezné annak érvényessége elismerésére, mégis igen óhajtaná, ha mindaz, a mit a két tábla elfogadott, de a mi királyi aláírással jóváhagyva nincs, törvény erejével birna, mert Erdély és Galiczia hazánkhoz volna kapcsolva, a sőt tetemesen olcsóbban árulnák stb. De mindaddig, míg ez nincs így, a reversálisok dolgában czélszerűnek és következetesnek azt tartja, ha vele együtt Zala rendei régi végzésük mellett megállva, a reversálisokat törvényteleneknek tartják.

A közgyűlés *Deák Ferencz* indítványát fogadta el.

A PÁSZTOROK LÓTARTÁSA ÉRDEKÉBEN.

Zala vármegye 1841. november 8-dikán tartott közgyűlésében *Inkey János* és *Inkey Ádám* indítványozták, hogy töröltessék el a megyének a közbátorság tekintetéből hozott azon végzése, mely szerint a pásztoroknak elkobzás büntetése mellett megtiltatott lovakat tartani. *Deák Antal* azon nézetet fejtegette, hogy a törvényhatóság jogosítva van mindenkivel szemben tilalmassá tenni azt, mi a békés polgárok személy- és vagyonbeli bátorságát és nyugalma veszélyeztetheti. A tapasztalás bizonyítja, - így szólott - hogy a rablók és utonállók fölkeresik a pásztorokat, őket társaikul fogadják, s ha vannak is a pásztorok közt becsületes emberek, elszigetelt helyzetüknél fogva ezek is kényszerítve vannak arra, hogy a rablókat segítsék és tovább szállítsák. A lótartás megtiltása lehetővé teszi, hogy a gonosztevők egyik helyről a másikra oly gyorsan el ne jussanak, ennél fogva annál hamarabb utoléressenek, s a gonosz merényletek is kevesedjenek. Az az aggodalom pedig, melyet az indítványozók fölhoznak, hogy a szűken termő években némely földesuraknak távolabb fekvő javaikból a szénának vagy más egyéb természetényeknek átszállítása a pásztorok lótartásának megtiltása által felette nehezítettik, sőt gátoltatik, megszűnik az által, hogy ezen tiltó rendszabály az ökrök vagy más marhák tartására kiterjesztve nem lévén, az átszállítás ezek által is megtörténhetik.

DEÁK FERENCZ: Melegen pártolta a megye határozatának eltörlésére célzó indítványt. Az egyéni jog és szabadság szentségének megsértése nélkül a végzés fönn nem tartható. Egy szükséges, hasznos néposztályra, mint a pásztorok, a becsstelenség bélyegét sütni, őket páriákként bünosztálylyá leátkozni, egyesek kihágásaiért valamennyire, ártatlanra vétkesre egyformán, előre kárhozatot mondani, rájuk büntetést szabni, s őket meghallgatás nélkül fenýíteni, a vármegyének hatalmában nem lehet.

A közgyűlés *Deák Antal* nézetéhez csatlakozott.

MIÉRT NEM FOGADTA EL DEÁK FERENCZ 1843-BAN AZ ORSZÁGGYŰLÉSI KÖVETSÉGET.

Az 1832/6-diki országgyűlésnek az urbérre vonatkozó intézkedései a birtokosság egy részében elégedetlenséget keltettek. *Deák Ferencz* Kehidáról 1836. augusztus 18-dikán Kossuth Lajoshoz intézett levelében erről így nyilatkozik:

«Az új törvényekkel sokan, igen sokan nincsenek megelégedve, s fájdalom! nem azért, hogy keveset adhattunk a népnek, hanem a robotbeli feljebb szolgálást és a botozás megszüntetését sajnálják. Nyilván nem mernek szólani, de magok közt panaszkodnak, szidnak bennünket, átkoznak és minden bokrban revolutiót látnak és keresnek. Egyik nem kapott aratókat, mert elfogyott gabonája, s mert nem adta volna meg a munkabért, s már azt az új törvényeknek tulajdonítja; a másik nem kapott kaszásokat, mert keveset akart fizetni; a harmadiknak hajduját a korcsmán megverték bor közben, a negyediknek kocsisa szökött meg, mert több botot kapott mint kenyeret: s mindezek az új törvényt okozzák s talán ha mernék, a májusi fagyot, az azótai szárazságot, egy szóval minden bajt nekünk tulajdonítanak. Még eddig gyűléseken nem igen jelentgették bosszúságokat; jövődőben a mi történik, előre nem látható! Azonban mindezek nem váratlanok előttem, mert hiszen tudtuk és sokszor beszéltünk magunk között mindezen következésekről, s úgy hiszem, így volt, így lesz ez mindenkor, az igazságnak, a változtatásnak igen sok ellenségei voltak mindenkor, kivált azok, kik materialiter vesztenek».

Zala-Egerszegről 1836. szeptember 10-dikén Kossuth Lajoshoz irt levelében *Deák Ferencz* ezeket írja:

«Ne igen örüljön édes barátom! Zalának és gyűléseinek, mert nálunk is sziszegve fejet emelt a kigyóssereg. Horváth Muki a vezérök, vagyis inkább ő alkotója egy ellenpártnak, mely minden haladást gátolni, minden szabadelmű végzést fölforgatni készül. Ő már természeténél s megszokásánál fogva nem vala eddig is barátja a népnek s a nép szabadságának, s most az urbéri törvények által megsértett vagyoni érdekei, egy pár adat hiusági vegyületek annyira fölforgatták keblében a mérget, hogy mindent elkövet pártot szerezhetni. Egenként szólítja meg az urakat, hogy ellenünk, kik vele egyet nem értünk, mint veszedelmes emberek ellen szövetekezzenek; a kikre szava nem hat, még asszonyok által is magához kívánja vonni; sok pártost talál, mert az urbér sokaknak nem tetszik, s készül rontani, a mit oly nehezen építettünk, rontani pedig nem mesterség, kivált midőn az engedmények áldozatba kerültek. Az urbéri törvényeknek behozataláról most tanácskozik együtt egy megyei választmány; ebben Horváth mindent elkövet, hogy azon törvényeket, melyek neki nem tetszenek, a földesurak részére magyaráztassa; de még eddig, bár pártja indulattal segítette, boldogulni képes nem volt, mert azon egyszerű igazság, hogy törvényt a megye nem magyarázhat, a törvénynek egyes esetekre leendő alkalmaztatása pedig az ítélőszékek dolga, oly igen czáfolhatatlan vala nekik, hogy reá felelni sem valának képesek. Ha kérdik Horváthot, mi célja pártoskodásának, hiszen az urbéren segíteni nem lehet, azt feleli: hogy a szabadelmű ideák haladását akarja meggátolni. Valóban óriási munka! ha ezt a titkot kitalálja, nagy jutalmat várhat a szent szövetségtől; azonban nekünk mégis sok kárt és még több alkalmatlanságot okozhat, s valóban féltem mult gyűlésünk végzéseinek nagy részét; mert kevesebb ész kell ahhoz, hogy valaki a vak és vad aristokrátiát fellármázza, mint ahhoz, hogy azt megbuktassa. Személyemre nézve mindezekkel nem törődöm, sőt némüleg örülhetnék neki, mert nemcsak ürügyet, de just adnak annyira óhajtott független magányomba vonulni, ha elveink elbuktak; de ezen elvek bukását vérző szívvel sajnálnám, mert igazaknak s a haza boldogítására szükségeseknek vélem azokat. Horváth pártja jelenleg inkább lármás, mint veszedelmes, de félünk, hogy Kerkápoly 2-dik alispán fog közelíteni hozzájuk. Ennek véleményét még nem tudom, mert

eddig határozottan még ki nem jelenté magát. Közelítő, egyesítő szerepet játszik, mi igen hamar a szárnyas egér sorsára juttathatja az embert. Számolása könnyen hibázhat. Ő pedig a protestansok feje s így nem csekély fontossága. Azonban az idő és ügynek igazsága sokon segíthet.

Furcsa látni s hallani a kormánynak és a kormány embereinek félelmét; még a kisebbek is rémképeket alkotnak maguknak, s azzal ijesztgetik magukat is, egymást is; ők makacsul hátat fordítanak a fölkelő napnak s önárnyékukat iszonyu rémnek nézik; pedig ha ismernék a hazát, ismernék az embert és embereket, szintűgy tudnák, mint mi tudjuk, hogy alig van ország Európában, hol kevesebbet lehessen revolútiótól tartani, mint jelenleg nálunk; csak majd ők féltőkben olyan balgatag lépéseket ne tegyenek, melyek nem zendülést, de zavart okozhatnak. De ők félnek s a bokrokban mozgó nyulat is rablónak vélik, pedig: est genus unum stultitiæ nihilum metuenda timere».

1843-ban izzó harcz fejlődött a közteherviselés kérdésében támadt mozgalomból. Zala vármegyének a megválasztandó országos követek utasítása tárgyában kiküldött bizottsága tanácskozásairól egy akkor kelt levél ezeket írja: «A házi adó ügye a választmány üléseit oly népessé tévé, hogy a közgyűlések is ritkán oly népesek. A köznemesség közül nem csak azok jelentek meg, kik járásonkint a közgyűlés végzése szerint berendeltettek, hanem igen sokan a nem hivottak közül is. *Deák Ferencz* lelkes szónoklata a felizgatott kedélyeket annyira lecsillapítá, hogy az adózás elve a választmányban diadalmaskodott». Egy másik levél e bizottság tanácskozásairól így szól «*Deák Ferencz* az igazság elvéből indulva ki, az adó mellett igen hatályos beszédet mondott, melynek végén kinyilatkoztatá, hogy őt sem mocskolás, sem fenyegetés, sem gyilkosság elvétől elrettenteni nem fogja. Csak egyetlen ellenszó nem emelkedett, s így az adó keresztülment. Mind e mellett a kívül szárnyaló rossz hírek nem kis aggályban tartanak bennünket jövő áprili közgyűlésünk kétes eredménye felől».

Az utasítások tárgyában kiküldött választmány javaslata ellenében *Forintos György*, ki az adózni nem akarók pártjának élén állott, a közgyűlés előtt a következő levelet terjesztette a köznemesség között:

«Isten áldja és jókra vezérelje nemes uraimékat! Miután több ízben összefogva hazafiúságból és ősi alkotmányos törvényeinkhez vonzó buzgó ragaszkodásból kiindulva, összevetett vállakkal a közjó előmozdításában együttmunkálkodni szerencsés valék, most midőn a házi adónak a nemességgeli elvállalási életkérdése a ránk jövő április 3-kán tartandó közgyűlekezetünkben Zalaegerszegen tárgyalatás alá fog jönni, nem kétlem: hogy szántói járásbeli nemességgel együttartva, vérrel szerzett nemesi szabadságunk vezéreltetése érdemében segédkezet ne nyujtsanak. Az adónak elvállalásával következhető veszélyek e következők: mihelyest annak csak egy részét elvállaljuk, azonnal vérrel szerzett!!! felséges királyunk által biztosított nemzeti szabadságunknak megcsorbítására alkalmat adunk, és végét nem érjük a folyton folyvást növekedő adók sorának; ezt fogja követni az hogy - a nagyobb birtokosok ki fogják vinni azt - p. o. 200 pengő forint jövedelmen avagy 500 holdon alul bíró nemesnek szavazati joga nem leszen, s ekkor a köznemességből ily jövedelmes, avagy hold számmal bíró nem találkozáván, általában eltöröltetik szavazati joguk; azután pedig, ha még az ősiség és birhatási jog is eltöröltetik, akkoron a már adóval megterhelt szegény nemesség fizetni nem tudván, annak javai elkoboztatnak, és idegen nemzet birtokába jutandnak; ez megtörténvén, a már nemes javakkal elteltetett idegen nemzet és pórnép ki fogja vinni az országgyűlésen küldötte által leendő megjelenhetését és szavazati jogát, és így mint birtokosabb, és nagyobb számmal levők nemcsak fejünkre és birtokunkra törvényeket alkotnak, hanem vérrel szerzett nemesi szabadságunkat is eltörlik, vagy végre nemzetségünket megsemmisítik. Ennek következtében nem kétlem, ki utódjai átkát magára vállalni nem akarja, az ápril 3-ikai gyülekezetre

Zalaegerszegezen meg fog jelenni; ki egyébiránt szivességökbe ajánlott, maradok a nemes urakkal egy értelemben lenni kívánó barátjok

Kis-Görbön, 1843.

Forintos György, táblabíró.

Miként a «Nemzeti Ujság» 1843. 33-dik számában egy zalai levél írja, a fölingerelt köz-nemesség szájából mindenfelül ezt lehetett hallani: «Vérrel szereztük szabadságunkat, vérrel védjük azt; legyenek a parasztok is oly erősek, mint a mi apáink, kik ezen országot szerezték, s ha nem tetszik, vagy nehezükre esik az adó, menjenek a török szélekre, s szerezzenek maguknak, ha tudnak, külön országot; Deák Ferencz, Horváth János kamarás és Csányi László uraknak, a hazaárulóknak, meg kell halni; ki először szól, lelőjük, majd reped a kaput!»

Az izgatások következtében a köznemesség Zala vármegye 1843. ápril 4-dikén tartott közgyűlésében mind a házi adót, mind az országos közpénztárra, utakra; hidakra stb. elvállalandó költségeket fölkiáltás útján megbuktatta. A «Világ» 1843. 30-dik számában e gyűlésről ezeket írja:

«A gyűlés künn az utczán a megye háza előtt szabad ég alatt tartatott, hol a nyers tömeget, mely a zöld asztalt eleve körülállta, alig lehetett arra bírni, hogy a tisztviselői karnak helyet engedjen. A rendre és a nap komoly kérdéseire intő első alispánunk beszéde után székre állított egy kortes, mivel a vezér (Forintos) az általa összegyűjtött tömeget csendességre bírni képes nem volt, s a csend helyreállítása után a választmányi munka olvasása megkezdett. A 8. pont olvasásánál, mely a beligazgatási költségek és terheknek a néppel együtt birtokaránylagos elvállalását tárgyalja, a «fizetés» szónál kitört a nyers erő harsány hangja, s a fizetni nem akarás csillapíthatlan kiabálásban nyilvánult. Erre az elnök alispán lelkes beszéde által a szólásszabadságnál fogva mindenkinek kihallgatására inté a kortestömeget, mely mintegy 3000 főre terjedett; az előbbi nyersen szóló tömeg némileg lecsillapult, s így 22 szónok a választmány indítványát a házi adó ügyében támogathatá, 20-an általánosan helyeslék, egy különös nemesi pénztárt, egy pedig subsidium cím alatt kívánta azt. Bajos vala szólani, mert valahányszor fizetésről történt szó, a nyers erő vezére és a kortestömegben elszórt igazgatók által tett jeladásokra félbenszakasztattak, az adó mellett még nagy számmal szólani akarók ki nem hallgattattak; a mint egy táblabíró a zöld asztal közepén épen déli harangozáskor szónoklott, a tömeg kiáltozása: jobb lesz inkább imádkozzék, hogy az isten neki szent lelket adjon, s így az adóról és fizetésről ne beszélhessen. Meg kell jegyezni, hogy jobbadán minden szónok a zöld asztalra fölállván, innét szónoklott. Végre a nyers erő főnöke egy hosszú, nem igen érthető, hihetőleg mástól készített irott beszédet akadozó hangon olvasva mondott el a tolakodó népnek, s ámbár az értelmes rész jól tudta, hogy a zöld asztal körül álló kortesek szűrűjaikban töltött pisztolyokat rejtegetnek, mindazáltal az írásból declamáló vezér kénytelen volt a józanabb rész némely egyéneitől gyakrabban igen hangosan kimondott ily értelmű szavakat megtorlás nélkül hallani: «ej szemtelen, ej gyalázatos, de vastag pofájú»! S így kárhozas beszédének befejezése után, midőn «vérrel szerzett szabadságunkat ne engedjük s ne adózzunk» mondotta, a vakon engedelmeskedő néptömeg megyénk gyalázatára, s utódaik boldogtalanságára kimondta a «nem fizetést» általánosan mindenre, s miután a házi adó ügye reggeli 10 órától kezdve délutáni fél óráig folyt, s a vezér és 3000 egyén által gyakori megrohanást szenvedett volna, megbukott».

A megye jegyzőkönyvének e tárgyra vonatkozó pontja így szól:

«1007. sz. Bemutattatott ezekután a folyó évi tavaszutó 14-re Pozsony szabad kir. városba rendelt országgyűlésére ezen n. megye részéről küldendő követ urak számára kívántató utasítások kimunkálása végett az ugyan e folyó évi télutó hó 13-án tartatott közgyűlés

jegyzőkönyvének 525-dik szám alatt kelt végzése által kirendelt választmánynak javallatos jelentése.

Mely az igen nagy számmal egybegyült Karok és Rendek előtt pontról pontra felolvastatván, azok iránt következő rendelések tétettek:

A 8-ra: Miután a Rendek egybegyült többsége által a megyei belközigazgatási költségek viselésében a nemesi Rendnek akár adózás, akár segedelemképen való részesülése meg nem ajánltatott, sőt bármi fizetésnek elvállalása is általában megtagadtatott volna, azért a választmánynak e pont alatti javaslata el nem fogadtatott, s ennél fogva a 9-ik pont alatt az országos pénztárnak alakítására kívántató ajánlás iránt tett választmányi javaslat is csak oly móddal fogadtatott el, hogy sem a hazán kívül mulatók javaiktól valamit fizetni ne tartozzanak, se azon pénztár gyarapítására a nemesi rendnek évenként is fizetni ne kellessék.

A jelentés 23-ik pontja alatt a nemzeti hitel, földjövdelmi és törlesztési bank létesítése iránt tétetvén javaslat, minthogy ezek az országos közpénztáron volnának alapítandók, a megyei rendek többsége által pedig annak alakítására a 9-ik pontnál tett határozat szerint a mellékes jövedelmeken kívül pénzbeli segedelem nem ajánltatott volna, ezekhez képest tehát követurak oda utasíttatnak: hogy mivel a n. megye részéről a jelen pontban c) alatt javaslott fizetés ezen tervezett nemzeti bankokra nézve itten is meg nem ajánltathatik, létesítését az érintett és még eszközölhető más országos jövedelmeken alakíttatni eszközteni igyekezzenek, de ezen tárgyak érdemében - mielőtt ők ajánlást tennének - előbb a további utasítás adása végett jelentésüket a ns. vármegyének megtegyék.

A 27-ik pontjára nézve a választmány azon jelentésének, melyben az országos pénztárnak a királyi kincstártól felvett s 446,606 forint 29¹/₈ krkat tevő adósságának országos segedelemképen való visszafizetése javallatik, valamint a 29-ik pontja iránt is azon választmányi jelentésnek, melyben az országgyűlési költségek és szállásbérek miképen teendő fizetése iránt a választmánynak véleménye a n. vármegyének előterjesztetik, követ uraknak utasításul adatik: hogy miután a főlebb már előbocsátottak szerint a rendek többségének akaratjánál fogva ezen n. megye részéről a közigazgatási költségek fődözésére semminémű fizetések akár adózás, akár segedelemképen meg nem ajánltattak volna, követ urak tehát midőn ezen tárgyak az országgyűlésén elővételni fognak, a ns. vármegyét, hogy azok iránt pótoló utasítását megtehesse, tudósítsák.

A választmány jelentésének minden egyéb pontjai helybenhagyatva megerősíttetvén, s az azokban foglalt tárgyak eszközöltetésére követ urak utasíttatván, mind a választmányi jelentés, mind ezen végzés azon országgyűlési követ uraknak utasítás, arány és alkalmaztatás végett egész terjedelmükben kiadatni rendeltetnek».

Még a gyűlés napján a következő levelet irta *Deák Ferencz* Kossuth Lajosnak:

Zala-Egerszeg, ápril 4-én 1843.

Kedves barátom!

E pillanatban végződött az ülés, melyben közel 1600 köznemes mind a házi adót, mind az országos közkassába, utakra, hidakra az elvállalandó költségeket felkiáltás által megbuktatta. Fenyegetések az ülés előtt számosak voltak, és gyalázó kifakadások a kortesek között személyem ellen, és mások személyei ellen, de zavar és rendetlenség az ülésben nem történt; kihallgatták a szólókat csendesesen, kik közül csak egy (Forintos György) szólott ellene az adónak, a többi, valami 20-24 mellette nyilatkozott; szólottak volna talán még százan is, mert az egész intellegentia igen kevés kivétellel mellette volt, de a szólás teljesen sikertelen volt,

mert a tömeg igen fel volt izgatva. Forintos György táblabíró, Horváth Pál táblabíró, két egykor megbukott tisztviselő, voltak a pártnak látható fejei; láthatatlanok tudja Isten kik.....

Megbukott tehát nálunk is ezen szent ügy, s én, mint mondám Neked, a jövő országgyűlésére nem megyek. Csak egyre kérlek: ha Pesten valaki szóba hozná megválasztatásomat, kérlek az Istenre és barátságunk szentségére, hátrátsd és hárítsd el a dolgot, mert én megválasztva sem vállalhatnám el más megyéből a követséget; sok okaim vannak és elhatározásom e részben is ingatlan; csak kellemetlen érzésnek volnék tehát kiteve, ha megválasztatva, magának a megyének mondanék le. Eszközöld tehát, hogy ez ne történjék, s ha szükséges, megmondhatod: hogy én nem vállalhatom el és nem vállalom el a követséget. Ha erre nem kerül, jobb szeretem.

Zalából kik mennek követül, nem tudhatni még közelítőleg sem, mert menni senki nem akar. Utasításunk egyéb pontjai bizonyosan jók lesznek.

Még egyet: a hirlapban, ha majd a zalai tudósítást közlöd, személyemről semmivel ne szólj többet, mint más személyéről, s oly keveset, a mint csak lehet; tudod, hogy nékem igen kellemetlen az ilyen kiemeltetés, most kivált talán káros is volna. Minden esetre kerüld úgy szólni rólam, hogy bárkinek hiusága sértve legyen, ezt kérem, ezt várom barátságodtól. Isten veled kedves komám; közöld levelemnek a gyűlést érdeklő tartalmát minél előbb privative rendes postán Klauzállal és Bezerédyvel, s mond meg azt Eötvösnek is. Isten veled

hű barátod

Deák.

A «Pesti Hirlap», mely ápril 6-diki számában a Zalában történeteket «gyászhir» czíme alatt közölte, ápril 13-dikán megjelent számában ezeket írta:

«A mint ápril 6-diki gyásztudósításunk Budapesten széthordaték, két-három óra alatt már uton útfélen általánossá vált a meggyőződés, hogy Pestmegyének önmaga s a hon iránti kötelessége Deák Ferenczet követül választani, s gyakorlatilag megmutatni, hogy a megyei szervezetnek oly szellemi separatismust kifejteni nem szabad, miszerint a nemzet jelesbjeit sajátuknak csak azon megyék vallhatnák, melyekhez lak vagy birtok által csatolvák. És 3-4 száz főnyi tömegekben járt a pesti középponti nemesség a megye hatályosabb tagjainál kijelenteni, hogy ők követül Deák Ferenczet kívánják, és Pestmegyének rég designált, utóbb pedig közakarattal meg is választott követei vetélkedtenek egymás között, hogy melyiküknek jusson a szerencse visszavonulni; és valóban Deák Ferencznek Pestmegye követévé elválasztását csak azon körülmény gátolhatá, hogy legmeghittebb barátainak szomoru, de becsületbeli kötelességök vala, a legpositivumabb, legfélremagyarázhatlanabb, s a reménynek még csak árnyékát is elzáró adatok nyomán kijelenteni, hogy Deák Ferencz most Pestmegye követségét semmi kigondolható conjuncturák között el nem vállalja; elválasztása tehát őt csak azon kellemetlen helyzetbe tenné, hogy lemondani legyen kénytelen, mit egy díszes megyének tisztelő bizalma ellenében megtenne bár kétségtelenül, de csak fájdalommal tehetné meg. És Pestmegyének lelkesült rendei sokkal inkább tisztelik őt, sokkal nagyobb bizodalommal méltányolják a fontos okokat, melyek őt reá birják, hogy ingathatlanul úgy határozzon, mintsem oly lépést tegyenek, melynek minden eredménye csak fájdalom lehetett volna, és pedig annak okozott fájdalom, kinek hazafiui keblét az, a mi Zalában történt, már úgy is keservesen megérinteté».

Zalamegye közgyűlésének második napjáról - ápril 5-dikéről - a «Pesti Hirlap» ápril 13-án megjelent számában a következő tudósítást közli:

«Megnyilik az ajtó, halálcsend terjed el a teremben, s Deák Ferencz a jó, a tiszta öntudat nyugalmaival arcán és keblében lép be. Zajos, szünni nem akaró és 13-szor ismételt éljenvihar fogadja az érkezőt. A közös fájdalom nyilvánításai után a választmány javasolta követutasítás olvasása folytatott. Ennek végével *Csányi Elek* főszolgabíró ama gyászos hír kijelentésével siet a terembe, miszerint a - megye ápril 4-diki közgyűléséből - haza menő köznemesség közül mintegy 35-en Kehidán keresztül utazván, bős dühökben az utczákon égő taplót szórtak el, s Deák udvarát esti 8-9 órakor megrohanván, ott széltyében lövöldöztek; mire a kötelességeket ismerő és teljesíteni akaró éjjeli őrök a haramiacsoport elébe állván, egyikök, egy 18 éves ifjú, azonnal megöletett és többen megsebesítettek. Erre a falu derék lakói közül számosan a csata helyére sietvén, a csendzavarókat és gyilkosokat a faluból kiverik s közülük ötöt elfogának. Későbbben a haramiák közül egyet halva találtak, egy másik pedig - úgy beszélik - halálos sebben várja végperczét. E jelentésre a RR. a köznemességet felbújtogató proclamatió koholója Forintos György és czimborái ellen azonnal tisztí nyomozást kívántak rendelni; de *Deák Ferencz*, ki nemcsak mint polgár, hanem mint ember is oly nagy, Deák, mondom, közbeveté magát, s a csínt egyszerűen gyilkosságnak kéré tekintetni, mire az elfogott bűnösök a megyei börtönbe kísértetni rendeltettek».

A közgyűlés jegyzőkönyvének erre vonatkozó pontja így szól:

«1036. sz. Bemutatta Csányi Elek főszolgabíró úr Huszár János kehidai kasznárnak hozzá írott azon tartalmu levelét, melyben tudósítja: hogy április 4-kén esteli 8 és 9 óra között Kehida helységben a birkaakol előtt mintegy 30-35 egyének a közgyűlésről hazatért nemesek közül nagy lármával összeseregelvén, és onnét együtt Deák Ferencz táblabíró úr lakóházának kapujáig menve, megállapodván, az udvar felé irányzott több lövéseket tettek, és midőn a helységbeli éjjeli őrök őket, miután jövet is április 2-kán lövöldöztek, és tüzet ütven az égő taplót rossz akarattal az utcán eldobálták, utjoknak illően leendő folytatására intették, nem csak az intésnek helyt nem adtak, sőt azt botokkal és fejszével viszonzván, közülök - Major József és ifjú Pap Mihály bizonyításaik szerint - Büki Kun Gábor: 18 éves Mészáros József kehidai adózót bal válla alatt meglövé, annak rögtöni halálát okozta; mely irtózatoss tette a helybeli lakosok a hegyről és lakjaikból összecsopordozván, eszközökkel ellátva a közcsendet zavaró nemesek közül Büki Kása Jánost, Varga Pétert, Vitai Patkó Ferenczet, Köszvényesi Csepeli Józsefet és Rezi Simon Jánost megtagolva elfogván, a helység birójához vezették, s ott jelenleg is fogva tartatnak; a lövéstől bűdös puskát el akarták ugyan Kun Gábortól venni, de a nemességs csoport erősebb levén, a jobbágyokat elverték. Ennek folytában jelentette továbbá főszolgabíró úr: hogy midőn ő április 4-én Egerszegről Halasy Ignác táblabíró úrral haza utazott, az utána ment nemesek utána lőttek; a kehidai malom mellett pedig egy holttest találtatott.

Keserű fájdalomtelte kebellet értették a most felolvasott levélből a megye rendei a köztanácskozások helyéről visszatért nemesek által Kehida helységében a közcsend és bátorság fentartásával ellenkező merény tetteknek, sőt 18 éves Mészáros József kehidai adózó agyonlövettetésének elkövetését; miután tehát e vétke kiszökés példás megfenyítését nem csak a panaszlottaknak tette vétkeisége, hanem a közpélda és ily szomorú események eltávoztatása szükségképen megkívánna: ugyanazért Csillagh Lajos 2-od alispán, Chernel Ignác tábla-, Sepsey Ádám, Sümeghy Ferencz alszolgabíró és Barcza Sándor tisztí első alügyész urak a szükség esetére melléjük veendő és most akkorra ezennel megrendelt hatalomkarral a végre küldetnek ki: hogy a fogva levő és a jelentésben megnevezett nemeseket, mint a közcsend zavaróit, és a vádbeli tény elkövetésén és így véren éretteket, bilincsben a megye fogházába kísértessék, és mind ezek, mind pedig a gyilkosságot elkövetni állított Kun Gábor, s a befogatottak kitanulandó társaik, úgy azok ellen is, kik Csányi Elek főszolgabíró úr után lőttek, és kimerítőleg az egész eset iránt szoros tisztí vizsgálatot teljesítvén, a bűnösöknek

találандó egyéneket birtok hiánya esetére a törvény értelmében befogassák, és jelentésüket a teljesítésről a n. vármegyének bemutassák; nehogy pedig a kehidai helységbeli lakósoknak akár személybeli, akár vagyonbeli bátorságok az általok megfogott nemeseknek bekisértetése miatt netalán felingerült többi nemesek által veszélyeztessék, a végzés kiadásával Csányi Elek főszolgabíró úrra bizatik: hogy irt lakósok biztosítására helységeikbe fél commando megyei foglárokat helyezzen. Minthogy továbbá ez alkalommal szóval az is jelentetett: hogy a gyűlésre jött köznemesség közül némelyek Türr és Káptalanfán a megyének a helységekbeni lövöldözéseket tiltó végzése ellenére lövöldöztek, azért a végzés kiadásával ifj. Bogyay József és Gaál Endre alszolgabíró urak oda utasítatnak: hogy ellenök tisztí vizsgálatot teljesítvén, ez érdembeli jelentéseket a n. megyének bemutassák».

Zala vármegye 1843. ápril 24-dikén tartott közgyűlésének tárgya volt: az országgyűlési követek megválasztása. E gyűlés lefolyásáról a «Pesti Hírlap» ápril 27-dikén megjelent számában a következő tudósítás van:

«Követválasztásra kijelölt közgyűlésünket ma 10 órakor nm. gróf Batthyány Imre főispánunk éljenkiáltások közt nyitván meg, miután az országgyűlésre meghívó kir. levél fölolvastatott volna, ő excja fölhívá a számosan jelenvolt RR.-et kötelességek teljesítésére; és e fölhívást a megye termében jó ideig tartó halásos csend követé, s e csend még soká nem szakasztatott volna meg, ha első alispánunk meg nem kérdezte volna a RR.-et vajjon ő excellentiájának fölhívását hallották-e? s erre elkövetkezett a harsogó «hallottuk!», mire *Csányi László* táblabíránk emelt szót, fájdalommal jelentvén ki, hogy igen hallottuk, s hogy mindemellett mégis halálcsend uralkodott a teremben, annak okát, úgy hiszi, mindnyájan egyformán tudjuk, kebleinkben egyformán érezzük; mert üresen látunk termünkben egy széket, annak székét, ki egyedül lehetne méltó tárgya a fölhívásnak; de mivel követeket választani mégis törvényes kötelességünk, e kötelesség teljesítésére a RR.-et ő is szorgalmazá; és ismét csend lön, mert a számosan jelenvolt köznemesek kijelölést vártak; de miután értesítve lettek volna, hogy szabadon, kijelölés nélkül kell követeket választani, egyszerre kitört Deák neve, harsogott a RR., harsogott a tömeg közt, s a zajt lecsillapítani nem volt könnyű, a mikor *első alispánunk* értesíté a közgyűlést, hogy Zalának mostani körülményei közt Deák Ferencz úr a követséget semmi esetre el nem vállalja, mit csak tegnap kapott tulajdon levelével is valósíthat. *Hertelendy Károly*t harsogtatánk ezután, ki nyilvánítá, hogy Deák nélkül az országgyűlésen meg nem jelenni már szavát adá s ha ezt megszegné, érdemessé tenné magát az egész hon által szószegőnek tartatni; s kifejté még azt is, hogy becsületes ember becsülettel Deák Ferencz helyét Pozsonyban el nem foglalhatja, s azért, ha a RR. bizodalomra érdemesítik, csak Deák Ferenczczel vállalja el a követséget, a nélkül pedig nem. *Kerkápoly István* első alispánunk lett azután fölhíva, ki ezen polgári kötelességét már teljesítve lenni állítá, midőn kérése ellenére a RR. bizodalma egy országgyűlési követséget reá ruházott, azért ő el nem fogadja. Következett *Horváth János* kamarás úr; nyiltan magyarázá ez azon kötelességet, melylyel minden honpolgár hazájának s megyéjének tartozik, s kettősnek nevezé a vétket, melyet azon kötelesség nem teljesítésével elkövethetni: haza s megye elleni véteknek; de egyszersmind kimondá azt is, hogy az ember kebelében egy érzés létezik, s ezt ő becsület-érzésnek nevezi, mely bizonyos körülmények között a bizodalmat el nem fogadni parancsolja, e bizonyos körülmények közt van jelenleg Zala; ápril 4-dike óta Zala nem az előbbi többé, ápril 4-dikén előbbi fényét, dicsőségét elvesztette, ily megyének pedig követe lenni nem akar. Sorba megválasztók ezek után *Csányi Lászlót*, *Hertelendy Györgyöt*, *Csillagh Lajos* megyei alispánt, ki hivatalát is letenni kész volt, ha a RR. mint hivatalbelit kényszeríteni akarták volna, báró *Putheány József*, *Horváth Vilmos*, *Farkas Károly*, *Bogyay Lajos* és *Csertán Sándor* táblabíráinkat, kik mindnyájan sértve lenni állíták magokat e bizodalom nyilvánításával, s azért többen kimondák, hogy Zala mostani körülményei közt e bizodalmat meg sem

köszönik; táblabiráink e hosszú során keresztül vándorolva, követet nem találtunk; a főispán ő excellentiája tehát, hogy a hosszú zajnak véget vessen, jónak látá fölszólítani Zala minden rendeit, miként legjobb volna, ha maga magát nyilatkoztatná ki, ki a zalai követséget elvállalni akarja; s mi helyeslők e fölszólítását, de nem jelenté magát senki, sőt minden oldalról, minden szájból hallók harsogtatni a «senki sem»-et. Megjegyzésre méltó e közben, miként egy Tapolcza mezővárosi nemes megkérdezé a RR.-et, ha a megye meggyaláztatásának vádja azokat, kik a múlt gyűlés történeteinek eszközei nem voltak, érdeklí-e? mire megnyugtató választ nyervén, rögtön indítványozá, hogy mindazok, kik a múlt gyűlés történeteit okozák, a követválasztási jogból hagyassanak ki; de értesítve lőn, hogy ez nem lehet. *Csányi László* táblabiráink ekkor a mai gyűlés történeteiből fejtegeté reményét, hogy a Zalának egére borúlt fellegek nemsokára eloszlan s a nap fényes sugarainak éltető erejét tapasztalni fogjuk ismét, ha a keblünkben dühöngött izgatás-szülte indulatok helyett a hideg ész tanácsait követendjük, s bizodalommal viseltetünk azok iránt újabban, kik eddig is a becsület s dicsőség ösvényén vezettek; figyelmezteté azután a RR.-et mai gyűlésünk következményeire, s elmondá: hogy törvényeink értelme szerint a királyi ügyész megyénket kereset alá vonandja a törvényes büntetésnek, 800 arany forintnak, megvétele végett; de ugyanazon törvények értelméből megmagyarázá azt is, hogy bennünket a büntetés súlya alig érhet, miután követeket a törvény értelmében választani mi nem makacskodánk, az pedig a megye vétke nem lehet, ha nem találkozott egyén, ki a követséget elvállalta volna: föl kell tehát küldeni megyei ügyészünket, mihelyt megidézve leszünk, Pozsonyba, hogy bennünket ez értelemben védelmezzen. Egy *ó-hidi nemes* szólalt föl ezután, köszönetet mondvá az eddig vezető férfiaknak, de - mint mondá - ma «restaugrálni» vagyis követet választani jöttünk, azért sok másokkal egy értelemben lévén, kéri Babos József és Oszterhueber József táblabíró urakat kinevezni, és mi utána kiáltozók mindnyájan a kijelölteket, kik közül azonban *Babos József* személyesen jelen lévén gyűlésünkön, kinyilatkoztatá, hogy vason sem engedi magát elkísértetni; a másik nevében pedig *Hertelendy György* szólalt föl, kijelentvén, hogy a mennyire Oszterhueber József urat ismeri - s mi mindnyájan úgy ismerjük - a követséget el nem vállalja. *Első alispánunk* pedig azt jelenté, hogy már maga is fölszólítá a követség elvállalására, de előtte határozottan el nem vállalni kijelenté. *Főispán* ő excellentiája tehát kimondá, hogy a fölszólított egyének sokasága, de főlebbi általános fölhívása által is meggyőződött arról, miként jelen körülmények közt a követséget senki sem vállalja el, s azért a követválasztást kedvezőbb időre halasztani szükséges.»

A közgyűlés jegyzőkönyvének erre vonatkozó pontja így szól:

«1221. sz. A közelgető országgyűlésre e megye részéről küldendő követek elválasztására a mai napra kitűzött közgyűlekezeten igen nevezetes számmal jelenvolt megyei Karok és Rendek közt, miután a nagyméltóságú gróf főispán úr a Rendeknek iránta viseltető valódi tiszteletök és szeretetök legnyilvánosabb jelei, s hosszabb ideig tartott éljenkiáltások közt megjelent, s elnöki székét elfoglalta, ő cs. kir. felségének f. é. tavaszelő 15-éről a ⁴⁷⁴⁷/527. sz. alatt kelt, s a f. é. tavaszhoz 3-iki közgyűlésben az 1009. sz. alatt már egyszer kihirdetett azon kegyelmes kir. levelét, melyben az ország gyűlésének f. é. tavaszutó 14-dikére Pozsony sz. kir. városába lett kitűzöttetését e megyének is hirül adja, egyszersmind a Rendeknek, hogy a törvény parancsolatja és ősi szokás szerint magok kebeléből ők is az ország gyűlésére két alkalmas egyéneket mint követeket választva elküldjenek, újabban kihirdettette volna, - a Karokat és Rendeket felszólítá: hogy ő felsége ebbéli a törvényeken alapult parancsolatjának engedelmeskedve, részökről a szükséges minőségekkel bíró egyéneket országgyűlési követeknek válaszsza el.

A nmgú gróf főispán úr ezen előadását egy hosszabb, s majdnem egy óranegyedig tartó, és semmi által félbe nem szakasztott mély csend követé, melyre első alispán úr a Rendeket, leginkább pedig a köznemességet figyelmeztette, hogy talán a nmgú gróf főispán úrnak előadását vagy kellőleg nem értették, vagy annak értelmét föl nem fogák, azért a követek választásához, mint a jelen közgyűlekezet első céljához, kezdjenek hozzá; s miután ezek részéről is az, hogy az előadottakat jól fölfogák, nyilvánított, a Rendek, kik a törvény parancsoló szavának hódolni, s mindazt, mit azok rendelnek, teljesíteni soha se késedelmeznek, általános fölkiáltással, s csak néhány köznemések ellenintégetései mellett Deák Ferencz és Hertelendy Károly táblabíró urakat, mint a lefolyt közelebbi két országgyűléseken e megye részéről volt, s a várakozásnak tökéletesen megfelelő követeket leendő követeiké kikiáltották; de Deák Ferencz táblabíró úrnak, mint a gyűlekezetben még jelen sem levűnek, nevében első alispán úr a Rendeknek előterjesztette: hogy tisztelt Deák Ferencz úr, mind előtte már előbb szóval, mind legújabbán írott, és a Rendeknek meg is mutatott levelében változhatatlanul a követség el nem fogadását nyilatkoztatta, és hogy a követséget a jelen körülményekben semmi esetre elfogadni nem fogja, kimondotta, a helyett tehát a Rendek más követről gondoskodjanak.

A mint Deák Ferencz úr nevében e nyilatkozat tétetett, Hertelendy Károly táblabíró úr is oda nyilvánult: hogy ő is részéről számtalanszor kijelentette azt már, hogy az országgyűlési követséget egyedül csak Deák Ferencz úrral, és senkivel mással és a nélkül elvállalni nem fogja, ő nehogy szavát szegve a bectelenség bélyegét magára süssé, a követséget részéről is, miután azt Deák Ferencz úr el nem fogadta, szintén el nem fogadhatja.

Látván a Rendek, hogy a kikiáltott két egyének közül egyik is a megyét a közelgő országgyűlésen képviselni nem akarja, a Rendek Kerkapoly István első alispán, Horváth János cs. kir. kamarás, Csányi László, Hertelendy György táblabíró, Csillagh Lajos másod alispán, báró Putheány József, Horváth Vilmos, gróf Batthyány Károly, Farkas Károly, Bogyay Lajos, Csertán Sándor, Oszterhueber József és Babos József táblabíró urakat az elsorolt rendben egymásután követeknek kikiáltották, s a követségnek elvállalására fölszólíták. De az elsorolt egyének is mindnyájan (Oszterhueber József táblabíró urat, ki személyesen a gyűlekezetben jelen sem vala, s ezért nevében a nyilatkozás elsőbb Hertelendy György táblabíró, később pedig első alispán úr, mint e végett megbízott által különösen tétetvén) egyhangulag kijelentték: hogy miután a folyó hó 4-dikén tartott közgyűlésben némely elvetemedett megyei egyének által fölizgatott megyei köznemesség világosan s határozottan kijelentette, hogy Zala vármegye részéről az országgyűlésen semmi néven nevezhető, s az ország közboldogsága és java előmozdítására szolgálható ajánlások nem tétethetnek, az ezek által fölizgatott köznemesség nem csak a megyék beligazgatási költségeinek s terheinek aránylagos viseléséhez való járulását, hanem még a valóságos, és a becsület által is tartozott bárminémű fizetések tételét egész elhatározottsággal megtagadta, s ez által a megyére az ön magánhaszon szennyes bélyegét sötétte, közülök senki ily körülményekben az országgyűlésen a megyét becsülettel és díszszel nem képviselheti, és ezen ellenutasítás miatt a haza közjavát önlelkiismerete s legbensőbb meggyőződése szerint nem eszközölheti, azért tehát a követséget közülök senki és semmi esetre elvállalni nem fogja.

Miután az elsorolt egyének közül a követséget senki el nem vállala, a már hosszabb ideig tartott választás s előadások után a nmgú gróf főispán úr fölszólítja a jelenvolt Rendeket: hogy mivel azok közül, kik a követségre kikiáltattak, csak egy is a megbízatást el nem fogadta, tehát a jelenlevő Rendek közül azon egyén, a ki a követséget elvállalni kész, ha egyébiránt a törvény által megkivántatott minőségekkel bír, nyilvánuljon, s magát, hogy választathassék, jelentse. Ő nagyméltóságának ezen előadását ismét egy hosszas csend követé, s miután e fölszólítás első alispán úr által is ismételtetett, általános fölkiáltással, s egyéb külső jelekkel

kijelentetett, hogy a jelenlevő Rendei közül senki a felebb már elősorolt okoknál fogva mostan s a jelen körülmények közt a követséget e megye részéről elvállalni nem fogja.

Ez eset a megye Rendeit, kik a törvény parancsolta szent köteleességek teljesítésében restek vagy makacsok nem voltak, mélyen meghatá, és fájdalommal telt kebelrel kijelenteni kénytelenek: hogy a legjobb szándék, és a törvények iránti legtisztább engedelmesség mellett is, a hazai törvényeknek, s különösen az 1498: I., 1635: LXXIX. és 1662: LIII. törvényeknek sértésében legártatlanabbul keverednek, minthogy a hazai törvénykönyvben csak egy cikkelyt sem lelhetnek, melylyel bárkit is, ki országgyűlési követnek elválasztva a követséget el nem fogadná, az elvállalásra kényszeríthetnék, s ezért sajgó kebelrel ugyan, de a haza közjára, a nemzet jobbléte s boldogsága iránt szakadatlanul lángoló érzettel várni kénytelenek azt, mi ez érdemben felettük törvényszerűleg határozatni fog».

Az április 26-án folytatólag tartott közgyűlés a házi adó ügyében a következő végzést hozta:

«Midőn a n. vármegye szellemi életének veszélyborús egyik korszakát bélyegző jelen április hó 4-dik napján történt gyászos eseményeket a megye rendei hideg s komoly elhatározásuk mellett is sajgó kebelrel fontolgtatják, hivatásuk ösvényeit két oldalról látják leginkább fölnyiltaknak állani maguk előtt, melyek egyike az, hogy okulva azon szomorú tapasztaláson, midőn t. i. az alkotmányos szabadságokhoz úgy, valamint a haza és nemzet boldogsága előmozdítását eszközlő tényekhez is eddigelé oly híven és dicséretesen ragaszkodott köz-nemességnek kebleit némely kárhozatos érzésű egyének ártalmas és alaptalan elveik magvai-nak belészúrásával oly könnyen megvesztegetheték; ugyanazért szükséges, hogy oly hathatós fölvilágosítások és közoktatások tétessenek, melyek még azon hajlékony és könnyen hívő osztályzatát is a nemeseknek annyira fölvilágosíthassák és meggyőzhessék, hogy a hitegetők bármi maszlagos ámitásaikkal és ármánykodásaikkal is azokat többé el ne tántoríthassák. Ezek tekintetéből tehát Kerkapoly István első alispán úr elnöklése alatt és báró Putheány József, Csányi László, Oszterhueber József, Hertelendy Károly, Plander Ferencz novai esperes, Orosz Ferencz, Babos József, Csértán Sándor, Inkey Sándor és Mezericzky Péter táblabíró, Tuboly Mihály főjegyző és Molnár János tiszti főügyész urak kinevezésével egy választmány kiküldetvén, annak utasításul adaték, hogy a házi adót és annak természetét s miből állását, úgy nemkülönbben annak egyenesen a nemesi rendet illető beligazgatási költségekkeli ugyanazonosságát, és az azzal együtt járó hasznokat, vagy el nem fogadásából származó minden nyomós sérelmeket, s a hazának és közboldogságnak azzal kapcsolatban levő hasznait és veszélyeit oly körülményesen és könnyen foghatólag kimunkálja, és a ns. vármegye eleibe terjeszse, hogy az helybenhagyás után kinyomatván, és a megye minden részein kiosztatván, a szerint nemcsak az együgyű nép világosíthatassék föl, hanem még az ármánykodó hitegetők is a szabadság árnyék alá rejtett ármánykodásaik elenyészésével veszélyes mómoraikból fölébresszessenek.»

Az április 26-dikán kiküldött választmány a házi adó ügyében a következő nyilatkozatot szerkesztette, mely kinyomatván, a köznemesség közt terjesztetett:

«Záramegye jelen nyomasztó állásának - miszerint ez az országgyűlésen nem képviseltetvén, a nemzet boldogítására törekvő törvényhozásban részt nem vehet - megszüntetésére munkálkodni mindnyájunknak mulasztthatatlan kötelessége lévén: mindenekelőtt is a megye ezen állásának okával szükséges megismerkednünk.

Fájdalommal emlékezünk április 4-dik napjára, midőn nemességünk nagy száma szinte számos azon férfiaiunkat, kiknek közbizodalom engedte befolyásuk által megyénk nem csak mindenkor célirányosan kormányoztatott, hanem a többi megyék általi becsültetésnek polczára is feljutott, jobbára félreértésen s balfelfogáson épült okokból kellőképp meg sem

hallgatva, az országgyűlési követeknek adandó utasítások javaslatának azon lényeges részét, mely a megyei beligazgatásra megkívántató költségeknek a nemesség által is birtokához képesti igaz arányban leendő viselését tárgyalá, el nem fogadta, sőt ellenkezőt határozott. Minthogy pedig Zalának azon fiai, kik megyéjüket a magyar törvényhozó test előtt méltóképen képviselni tudnák, a nemesség által tett ezen határozattal mindannyian ellenkező meggyőződésűek volnának, az országgyűlésen pedig lelkük meggyőződése elleni utasításnak előterjesztői, sőt, mi egy követnek mindig kötelessége, pártolói nem lehetnének, az előbb érintett határozat szükségképen maga után voná azt, hogy az országgyűlési követséget egy sem vállalta el.

A történeteknek rövid vázlata s Zalamegye jelen feszült állapotjának egyetlen oka ez lévén, minthogy jelenleg a megye fiainak kebleit visszavonás dúlja, s társulatunk kötelékei szinte felbomláshoz közelíteni látszanak, nehogy ez tovább is így maradjon, s a fölzaklatott indulatok le nem csillapítatván, sziveink egymástól továbbra is távol maradjanak, s ekképen nemcsak megyénk dicsősége s az egész haza előtti eddigi becsültetésünk eltemetve legyen, hanem a jótékony haladásnak s átalakulásnak e fontos szakában honunk java és fölvirágzása is akadályoztassék, s nehogy megyénk ezen feszült állásában tovább is tengődjék, mindenekelőtt is a kebleinkből száműzött s megyénk nemességét mindenkor különösen jellemző egymás iránti bizodalmat, s ebből eredő egyetértést szükséges helyreállítani, erre pedig egyedül az vezethet, ha a nemesség a beligazgatási költségek elvállalásának okairól és szükségéről fölvilágosíttatik. Ezen tekintetből tehát szükséges megmutatni: 1. hogy a nemességnek jogai eddig sem feküdtek a nemfizetésben; 2. hogy a beligazgatási költségek fizetése a nemességnek is hasznokat hozand; 3. hogy azok elvállalása igazságos és 4. hogy azok nemfizetéséből a nemességre, sőt az egész hazára bizonyos veszedelem háruland.

Az elsőre nézve: nem volt időszak, melyben a nemesség hazájának nem csak életével és vérével, de vagyonával is áldozni kénytelen nem lett volna, mert ő védelmezte a hazát, s ki állítaná azt, hogy e célra élet és vér elegendők voltak, költség pedig nem kívántatott? Már Kálmán első könyvének 40-ik fejezete szerint fizetett a kiváltságolt szabad ember; 1-ső Lajos királyunk alatt pedig, midőn a magyar birodalom a történetírás szerint az adriai, balti és fekete tengerig terjedett, az 1351: VI. t.-cz. által kilenczed azért rovatott a parasztra, hogy a nagy királynak hadaiban katonáskodó nemesség a költségeket könnyebben viselhesse. Ugyanazon esztendei törvénynek XII. cikkje szerint, a haza védelmén kívül a kincstári nyereség neve alatt ismeretes adóhoz is járult a nemesség, mert azon törvényczik azt rendeli: hogy a kincstári nyereséghez a Dráva és Száva folyók, nem különben Posega és Valpó közti nemesség úgy, mint az országnak egyéb nemessége járulni tartozzék. 1-ső Mátyás alatt a nemesség néha igen is sok költségekkel terheltetett, pedig Mátyásról mondta a magyar: megholt Mátyás király, oda az igazság». A beligazgatási költségekre nézve az 1486: LXIV. t.-cz. különösen parancsolja: hogy a megye által rendelendő költségeket kivétel nélkül a nemesség fizesse, s ezen törvénynek rendeletét az 1659: LXVIII. t.-cz. szorosán megtartandónak rendeli. Hogy a nemesség megyei költségeket fizetett, bizonyos onnét is: mert Mátyás 6-ik törvényének LXIV. cikkelye, s az 1665: XXXVII. s 1647: CXXXIV. törvénycikkek az országgyűlésen személyesen megjelenőket, vagy ezeknek követeiket a megyei költségekhez járulástól fölmentik; az 1723: XC. t.-cz. pedig az akkori törvényhozásnak becsületére egyenesen kimondja, hogy a ki a közállomány hasznáiban részesül, részesülnie kell annak terheiben is. És valóban, a házi adó először az 1723: LX. törv.-cikkben említettét meg, ezen törv. cikk szerint a megyei beligazgatás költségeihez megyei határozat által megállapítandó mennyiségben az armalisták is járulni tartoznak, s hogy a nemesség a megye költségeit viselte is, azt többek közül Zalamegye levéltárában látható több iromány, s ezen költségekről vezetett számadások tanúsítják. Ámbár tehát elődeink több okból, nevezetesen: mert idejökben a megyei tisztikar kevés

tagokból állott, s ezeknek is rendes fizetésök nem volt, a mai időkben sokba kerülő közlekedési eszközök pedig, mint jobbra nem léteztek, költségeket nem kívántak, sőt a megyének, mely hol Csáktornyan, hol Kapornakon, hol Szent-Gróthon tartá gyűléseit, háza sem volt, törvényszékek, megyei szolgák pedig a mai számban szinte nem léteztek, a mostani beligazgatási rendes és tetemes költségekről mit sem tudhattak s így bizonyos pénztárba nem is fizethettek, a fentebb idézett törvényekből azonban csakugyan világos az is, hogy a magyar nemesség adómentességet sohasem élvezett, sőt a megyei költségek viselése egyedül őt illeté. Nem áll pedig némelyeknek abbéli magyarázatuk, mintha az állandó katonaságot felállító s annak fizetését a parasztra rovó 1715: VIII. törv.-cikknek következtében azon időn túl minden költségeket az tartoznék viselni: mert ezen magyarázatot egyenesen megczáfolja a 8 évvel később alkotott 1723: XC. t. cz.; hol mindenki kötelesnek lenni mondatik a közállomány terheiben akképen részesülni, a mint annak hasznát élvezi; hasonlóképpen nem áll azon okoskodás is, mintha a nemesség birtokának egy részét az adózó népnek azért adta volna oda, hogy ez a közigazgatásra megkívántató költségeket abból ő helyette is viselje, mert a fentebb mondottak szerint rendes megyei költségek előbbi időkben nem is létezvén, a nemesség vagyonát annak fejében, a mi nem létezett, oda nem adhatta, olyan költségeket pedig, melyek idővel kifejtettek, még akkor sejdíteni sem lehetett. De nem is ellenkezik a megyei beligazgatás költségeinek elvállalása a nemesi szabadsággal, mert a szabadságot csak azon teher sértheti, mely idegen befolyás által rovatik valakinek nyakára, ellenben megfontoló belátással s szabad akaratból magára vállalni valamit embernek legszebb szabadsága; egyébiránt is pedig hatalmában állana a nemesi rendnek ezen beligazgatási költségek bizonyos és állandó rovatra esendő mennyiséget, melyhez az állandó katonaság tartásából, szállásolásából s szállításából eredő, s a jelenlegi adózó nép által viselt költségek soha semmi szín alatt sem lennének számlálандók, egyik országgyűléstől a másikig törvény által megállapíttatni, s a beligazgatási költségekből a nemesi rendre esendő mennyiséget, ha úgy tetszenék, maga által választandó pénztárnok által a nemtelenek pénzétől különválasztva kezeltetni.

2-szor: A beligazgatási költségek elvállalásából a nemesi rendre tetemes haszon háruland. Nemességünk ugyanis általában véve földművelő, s egy vagy más természetényének felemésztése a természető vidék által nem történhetvén, annak továbbvitele szükséges, mire minél több s jobb karban lévő közlekedési eszközök kívántatnak, mert csak ezek által lehet nagyobb számu vevőket, ezektől ismét természetényeinknek nagyobb árát reményleni. Zalamegye például, kivált pedig annak szegényebb sorsu nemessége, bort természető legtöbbet, s a természetőnek helyzete az által, hogy a vevők a rossz utak miatt gyakran huzamosb ideig elmaradnak, nyomasztóvá tétetik, s ha vevő jön is, az a rossz utak rovására a természetényt olcsóbb áron fogja vásárolni, miből ismét az a tanúság, hogy a magyar természető, akár ő hozat valamit máshonnan, akár pedig az ő természetényeit viszik máshová, rossz utjaitól a vámot mindenkor ő fizeti meg. Kellenének tehát jó közlekedési eszközök, minthogy pedig az adózó nép napról napra növekedő terhei miatt azokat jó karban tartani, annál inkább ujakat létrehozni nem képes, alig van egyéb hátra, mint hogy ezekre a nemesség is áldozzon garasokat akkor, midőn bizonyos, hogy azok neki forintokkal fognak kamatozni. Vannak nemeseink közt olyanok is, kiknek csekély vagyonuk levén, sorsukat fuvarozás által javíthatnák, de csak úgy, ha mostani rossz utaink, melyeken gyakran kidőlnek a fuvaros lovai, a nemesség pénzbeli segedelmének is hozzájárulásával kellő állapotba tétetnének; ez esetben pedig, minthogy az utak - mert csináltatásuknak eddigi kezelése célhoz úgy sem vezet - más mívelt országok példájára készpénzen fogadott munkások által lennének csinálандók, ezeknek csinálásához a nemesség is nem munkájával, hanem pénzével lenne járulандó. De ezen anyagi hasznokon kívül vannak más hasznok is, melyek a beligazgatási költségek elvállalásából a nemességre háramlának. Ilyen például azon haszon is, miszerint ezen költségeknek elvállalása személyeinknek s vagyonainknak biztosságát is erősbitené. Ezen biztosítás ugyanis megyei

tisztviselőink és szolgálaink által eszközöltetvén, ezeknek olykori hanyagságuk jobbra azon körülménynek tulajdonítható, miszerint jelenleg épen az által nem vonathatnak feleletre, ki őket fizeti. Már ha a nemesség, mely a közgyűlekezetekben részt vesz, aránylag a tisztviselők és szolgálak fizetéséhez járuland, ezekkel hivatalos eljárásuk iránt szorosabban fog számolni; ezen fölül pedig már nevezetes haszon származandik az egész hazára a beligazgatási költségek elvállalásából az által is, hogy azon pénzmennyiség, melyet a jövedelmeiket külföldre hordó nagy birtokosok ezen költségekből rájuk esendő mennyiség fejében fizetni fognak, honunkban fog maradni.

De 3-szor igazságos is, hogy a beligazgatási költségek viseléséhez birtokaránylag a nemesség is járuljon, mert a megyének számos tisztviselői vannak, kiket a nemesség választ, kiknek hivatalos foglalkozásaival a nemesi rend él legtöbbször, s kiket mindemellett is az adózó nemtelen nép fizet. A rendőröket, kik a nemesi rendnek személyét s vagyonát biztosítják, az adózó nemtelen nép fizeti, a megyei épületeket az tartja fönn, az utakat csinálja, s rajtok vámot ő fizet, sőt a papirost is, melyre a nemesnek nemességéről szóló bizonyítványa, uti levele, egyéb irományai iratnak, az adózó nemtelen nép fizeti. Nem igazságos-e tehát, hogy ezen költségeknek fölmért birtokaránylagi viseléséhez a nemesség is járuljon?

De mindezen okoknál komolyabban int bennünket a beligazgatási költségeknek aránylagos elvállalására 4-szer az, hogy nekünk Európa keleti tartományainak megsulyosodott körülményei miatt hazánknak már nemzetiség tekintetéből is igen különböző lakosait, legalább közállományi érdekekben, a lehetőségig összezsugorítani, nemzetiségünk veszélyeztetésének feltétele alatt, sietnünk kell; pedig vizsgáljuk csak meg az alkotmányok szerkezetéből eredő néposztályi érdekeket, nem fogunk ezek között találni egyet is, mely egyik osztály részére a másíknak hajlamát jobban biztosítaná, mint a közterheknek igazságos aránybani együttviselése, s nincs érdek mely egyik osztályt a másik előtt gyűlöletesebbé tudná tenni, mint a közterhekből magát kivonás. És mi magyar nemesek, kiknek honában a fentebb érintett tartományok körülményeit megsulyosító orosz hatalommal milliónyi hit- és nyelvsorsosi laknak, nem félemlünk hazánk különféle érdekek által megoszlott lakosinak egybeolvasztását a haza oltárára teendő, magunknak is bizonyos gyümölcsökkel kínákozó néhány forintnyi fizetésnek megtagadásával késleltetni, és különösen mi zalamegyeiek, kiknek mint nemzetünket az orosz hatalom terjedésére először figyelmeztetőknek igen jól tudnunk azt, hogy egy-két szomszéd tartománynak áldozatul esése után az enyészeti órájának első kondulása hozzánk fog szólni. Egyesítsük tehát a haza minden lakosinak érdekeit és pedig haladék nélkül, mert Magyarországnak lakosi még most csak egyesülve nincsenek, de jövőre széjjelszaggatva lehetnek, s az orvosló szernek elkéstéből egyes embereknél ugyan többnyire, de nemzeteknél mindenkor bizonyos halál következik. Kétségen kívül fog nyomorult önérdék támadni, mely megkisértendi legtisztább hazafiúi szándékunknak gátot emelni, s isten tudja, - tán herostratusi dicsőséggel fel is fogja égetni a szép templomot, de a történetírás feljegyezvén az elégetőt, a fáklyát átkozandja, az építőket pedig dicsőítendi, s a maradék a romokat századok múlva is szép munka maradványinak fogja tekinteni és Zala vármegyének akkor is leendő azon dicsősége, hogy a haza boldogulását tetteleg elősegíteni - legalább akarta. Oly időben élünk, hol hazánknak adózó népe a mindennapi surlódásokból igen jól megértette már azt, hogy a közterheknek a nemesség által is leendő aránylagos viselése forog kérdésben, s ezen kérdésnek részére kedvezően leendő eldöntését tőlünk várja, mi ha megtörténendik, bizonyosak lehetünk benne, hogy őt legnagyobb részben magunkhoz csatoltuk, s irántunk szívében hálát s köszönetet ébresztettünk. Engedjünk tehát okosan engedélyeinkből, s legyünk meggyőződve, hogy a megyei költségekbeni aránylagos osztozás a nép és nemesség közt az eddig nem létező bizodalmat meg fogja teremteni, s hazánknak a nemzetiségünket fenyegető viharoknak kiállhatására módokat fog nyújtani».

Zala vármegyének 1843. május 22-dikén tartott közgyűlése újra foglalkozott az országgyűlési követek választása ügyével. A «Pesti Hirlap» jun. 1-jén megjelent száma e gyűlésről a következő tudósítást közli:

«Zalából május 23. F. hó 22-kén ismét közgyűlésünk volt. Nádor ő fensége ugyanis nmltgu főispánunkhoz küldött elnöki levele szerint óhajtotta volna, hogy ha az ápril 24-diki követválasztási gyűlésünkön először megválasztottak megyénk képviselését elvállalták volna s egyszersmind sajnálkozását jelenté ki az eset rendkívülisége mellett is, ha a megye, sőt véleménye szerint az elválasztott egyének is a törvényes büntetés sulya alá esendnek, ha csak jó idején a dolgon nem segítünk. Szeretve tisztelt főispánunk ezen elnöki levelet első alispánunkhoz küldé azon utasítással, hogy mult gyűlési határozatunk szerint 8 nap alatt közgyűlést tartván, ezt tárgyalassa, s f. hó 22-kére ki lön hirdetve a közgyűlés, még pedig követválasztásra. Ápril 24-ki gyűlésünk jelleme után aggodalom nélkül vártuk a kitűzött napot, mert nem hittünk előidézhetőnek eseményt, mely megyénket újabb homályba dönt-hetné, vagy hazánknak újabb veszteséget okozhatna, és mégis a gyűlés előtti napokban lepett meg bennünket azon hir, hogy az izgatás hydrafeje ismét mutatkozik, s Forintos, a gép újra mozgásba tétetvén, több ezer nemessel szándékozik, hihető, követeket választani; de a hir nagyobb volt a valóságnál. F. hó 21-kén este jöttek nemesek számosan, jöttek izgatottak és nem izgatottak, vezetve és nem vezetve, jöttek 22-kén reggel is, s a tömeg 5-600 körül lehetett, minden esetre oly szám, mit ily rövid idő alatt összegyűlni nem remélénk; de e tömeg nem volt az ápr. 4-ki böszült észnélküli embercsoport, s abból csak egy kis töredék mutatkozott, mely hasonlíthatlanul kevesebb volt a részint egészen megtért, részint lecsillapodottak-nál. Gyűlésünket *első alispánunk* 10 órakor a megyeház előtti téren nyitá meg, komolyan intvén a nemességet csendes magaviseletre, s miután fölolvastattak volna nádor ő fenségének, s főispánunknak főnnebb említett levelei, értesíté a gyűlést arról, hogy bár ő fenségének, országunk nádorának, levele ápril 28-káról kelt legyen, ő azt csak május 12-én este felé szinte a stájer határszéleken, hol azon időben hivataloskodott, kapta meg, s így későbbben, semhogy országgyűlés kezdete előtt közgyűlést tartani lehetett volna: azonban mind e mellett a tárgyat tanácskozás alá terjeszteni szükségesnek látta. Mire *Csányi László* táblabiránk megyénk jelen állását tekintve mutogatá, mikép az ápril 24-ki követválasztási gyűlésünk után körülményeink miben sem változván, mostani követválasztásunk nem lenne egyéb következtelenségnél, mi a megye jellemét, méltóságát sértené meg a nélkül, hogy bajunk orvosolva lenne, miután úgyis már az országos ülések harmadik napján igen hihetőleg a perbe idézés ellenünk elrendeltetett; hasonló értelemben nyilatkozott *Horváth János* kamarás is, és harsogott minden felül a «nem választunk, úgy sem vállalja el senki» oly igen nagy többséggel, hogy még *elnök első alispánunk* újabb figyelmeztetése is a törvény iránti hódolásra s azon bajra, hogy megyénk az országgyűlésen képviselve nem lévén, alkotmányos jogunkból magunk magunkat zárjuk ki, siker nélkül hangzott el. Jelen volt ez alkalommal Forintos is, de látván emberei csekély számát s a körülményt, hogy követje úgy sem leend senki, maga is hol választunk, hol nem választunkra integetett, s így ismét ott állunk, hol előbb. Ezután gyűlésünk a terembe vitetett föl, mert a szabad ég alatt jól megáztunk, hol több felsőbb parancsok fölolvassása után *első alispánunk* szóba hozá, miként megyénk jelen körülményei megváltoztatása minden igazi honfi kebelnek hő óhajtása levén, a közbéke és egyetértés helyreállíthatására talán egy közgyűlést tartani nem lenne felesleges, s ez indítványt *Csányi László* nyomban pártolá, értésökre adván a jelen volt nemeseknek, hogy szeretett hazánk s tulajdon jólétünk elő-mozdítását csak összevetett vállakkal, egyetértéssel, nem pedig a magyar nemzetet átokkint terhelő örökös czivódással eszközölhetjük, s mindnyájunk érzelmét tolmácsolá nekik, hogy az egyetértésre s kibékülésre nekik baráti kezet nyujtani készek vagyunk. Hasonló értelemben s meleg kebellet nyilatkozott másod alispánunk is, figyelmeztetvén a nemességet azon rendkívüli állásunkra, hogy jelenleg a törvényt nálunk nélkül, befolyásunk, megegyezésünk

nélkül alkotják, s legfőbb alkotmányos jogunkat nem gyakorolhatjuk, mert megyénk nincs képviselve. S ekkor lett zaj a teremben; a «nem fizetünk» nem csak kalapok csóválásával mutatták ki egyezni nem akaró szándékukat, míg a többiek kézcsattogatással megegyezésüket jelenték; a többség ismét a mienk volt, s végzés lőn, hogy első alispán úr megyénk megidézése után, mielőtt a megjelenési idő bekövetkeznék, alkalmas időben gyűlést tartson».

E közgyűlés 1843. augusztus 31-dikén tartatott meg. Ezt megelőzőleg a *tapolczai és szántói* járásokbeli *nemesség* a következő levelet köröztette az egerszegi és lövői járásokbeli nemesség közt: «Egerszegi és lövői járásokbeli nemes társaink! Megilletődve halljuk, hogy az ámtító szavaknak engedve, tőlünk elválni, és nemesi szabadságokból magatokat kivetköztetni engeditek. Gondoljátok jól meg, hogy csak egy krajczár adó elvállalásával a legfőbb és leg-szebb nemesi szabadságból, t. i. szavazási jogotokból magatokat kizárjátok és tőlünk meg-vetésre, késő maradékaitoktól pedig örökös átokra számíthattok. Mi állhatatosan az április 4-diki gyűlésen vezérünknek, Forintos György úrnak, nevünkben kimondott szavai mellett vele együtt megmaradunk, hogy semmi szín alatt semminemű fizetést ezúttal el nem vállalunk; ha tehát nemesek akartok maradni, kövessétek barátaitokat és atyjátok fiait, tapolczai és szántói járásbeli nemeseket».

Forintos György emberei július 10-dikén harmincz kocsival indultak el a megye négy járásába az adó ellen izgatni.

A «Nemzeti Ujság» egyik cikkére *Fonintosházi Forintos György* Kis-Görbön Szt-Jakab hava 20-dikán írt levelében így felelt: «Ha a cikk írója tudni akarná, hogy már a múlt év végső hónapjaiban nagy tekintetben és hivatalban álló egyedek a különben sem adózó nemesek között meggyőződésükből származott elhatározottsággal összefogott kezekkel az adó mélyebb temetésén dolgoztak, véleményüket tartózkodás nélkül harsogtatva, tekintetük, tisztí hivataluk, népszerűségük használatával is minden nemest még erősebb nemadózóvá tenni törekedtek; hogy a «nem adózunk» jelszó a megye központján Zala-Egerszegen pendült meg először, és leghatályosabban, honnét mintegy focusból lövellettek az eddig élvezett szabadság fölvilágosító sugarai, oszlottak szét a capacitáló s a dolgot annyira érlelt auctoritások; hogy a jelen év első hónapjában járásonkint minden köznemes tisztviselője érzetétől lelkesítve multságokban úgy, mint házi körökben a «nem adózunk» nótát dalolta; ha a cikk írója kimondani merné, hogy még az évnegyedes törvényszéket követő gyűlés alatt több tisztviselőket erővel kellett adó alá hajtani, kik még csak előbb becsületszavukkal mondták «soha adózni nem fognak»: bizonyára nem gúnyolna engem, ki hazám színe előtt megyém köznemessége által tanúsíthatólag keblem tisztaságával mondom: lépést sem tettem izgatás végett; hanem szilárdul, nyílt kebellemmel a dörgő egyedárusok ellenére is megvallaná, hogy Zalában néhányok kivételével az intelligentiának úgy, mint a köznemességnek meggyőződése volt nem adózni, és sajnálkozó kebellemmel tekintene az intelligencia nevét magukon bitorló azon egyénekre, kik mást tudtak érezni, mást kimondani.

Ugyanis a köznemesség felbőszítése után eljött az úr színe változása napja, és az intelligencia az egyedárusoktól megriasztva, színre adózóvá tétetett; de ezen intelligentiának lelki öröme már senkinek sem állott hatalmában a köznemességet adó alá venni; mert ez a maga helyén kimondandó meggyőződését sem pénzért, sem tekintetért áruba nem bocsátotta, habár előbbi uraitól elhagyatott is, hogy ne mondjam az urakat, mint elvben állhatatlanokat, önmaga hagyta el. Ekkor történt, hogy a köznemesség engem, mint elvrokont, békés lakomban fölkeresett, és naponkint 20-30 a megye külön részeiből nem hivatta, nem is vendégeltetve nálam megjelenvén, kért, hogy elvemben szilárdul megmaradván, midőn a közgyűlésen azt kimondom, szavaimba őket is foglaljam. Ez oly tény uraim! mit azon communitások, melyek követeikkel megtiszteltek, s azon 500 nemes legalább, ki nálam megfordult, tanusít, kiknek ösztönzése

okozta, hogy az általuk széthordott és a hírlapokban ellenem gúnnyal közlött írásomban elvemmet mindenkivel tudattam. Ezekből megtudhatja a válasz írója is, hogy mások voltak az izgatók, kiket most szerényen elhallgatok, de ha kíváncsi, névszerint elszámolhatom; én pedig csupán tolmácsa voltam a rokonkeblű köznemességnek s csak véleményét jelentettem ki nyilvánosan szabad hazámban az adó ellen százados usus által is törvényerőre jutott szabadsága fölött; és ez több volt Zalában mint politikai bűn. Mert:

Ime reám mázoltatik mint bűn, hogy Deák Ferencz kehidai magányában él. Pedig itt a tények ellenkezőt tanúsítanak. Valamint a köznemességet más ingerelte, úgy Deák Ferenczet is más capacitálta arra, hogy adó nélkül követségünket el ne vállalja; én, megvallom, azt hittem, hogy nála a közügy személye fölött áll, s ezen hitemet a közgyűlésen tartott beszédemben tehetségem szerint kiemelttem, sőt a 2000-et meghaladó nemességet is megkértem, hogy Deák Ferencz urat szállására megtisztelni, s jövődő követnek kikiáltani engem kövessen. Ekkor kellett bámulva tapasztalnom az ellenkezést, mely arról győzött meg, hogy a benne helyezett eddigi bizodalom megtörtött. Tudja ezt jól maga az intelligentia, azért proclamatiót nyomatott, főnökei falunként hordozzák a nemességet, itatják, nevét erőszakkal aláíratták, a papokkal prédikáltatnak, a főcurátortól és superintendenstől körlevelet eszközöltek, a superintendensteket capacitáló lejtővetelre megkérték, hivatalt osztanak, bűnök bocsánatját ígérnek, a protestansokat biztosítják, hogy papjaikat, mestereiket az adóból fizetendik; a többi jelenleg elhallgatom, míg kényszerítve leszek többeket tudatni. Most csak hazám fiait szólítom föl: engem is meghallgatva higgadt kebelrel bírálják meg, engem sújthatnak-e az alacsony gúnyok, méltatlanságok, vagy másokat? ezt megbíráhatja kiki. Azt azonban, hogy a közgyűlésen, midőn az intelligentia az említett módokkal megvásárolt tömeget a nagyobb számú, lelkéből nem adózó köznemességgel szemközt állítandja, mi történendik, úgy hiszem, előre senki meg nem mondhatja, csak azt kérdezzük: a rossz következtetéseknek ki leendő oka?»

Julius 23-dikán Forintos György Sümegen három helyen rendezett lakomát a nem adózó nemeseknek.

A «Világ» 1843. évi 68-diki számában egy utas Zalából a következőket írja: «Hallám itt mindenkitől, hogy Zalamegyében az augusztus 31-dikén tartandó adóelhatározó és követválasztási gyűlésre a mozgalmakon kívül a tetteges előkészületek rendkívüliek, a nemesség szálláshelye a városon kívül, egy falu tágas mezején ugyane napon méretett ki a mérnökök által; ugyane napon tettek meg egyéb készülétek is. A szállásházak mind deszkából leendőnek; csupán bor mintegy 1200 akó vitetik be. Sokba kerül ez az adózni akaró értelmes rész embereinek. Több mint bizonyos, hogy az április 4-diki «nem adózunk» hőse, Forintos György, augusztus 31-dikén csatáját veszteni fogja. Bármerre jártam, mindenütt az értelmes rész főnökei vendéglik a köznemességet, több százból állók élvezék ezt egy-egy helyen. Többen hívék, hogy az értelem embereinek nincs pénzük, ellenkezőt hallhatni most, mert ők mindent előre kifizetnek. Forintos György vezér emberei, mint értém, távol az adózni akaró 3000 főnyi nemességtől, elkülönözve bizonyos Olá nemes helységben a vendégfogadókban elosztva lesznek».

Zala vármegyének augusztus 31-dikén tartott közgyűlése megváltoztatta az április 4-dikén hozott határozatot és elfogadta a közadózás elvét. A «Világ» 1843. 72-diki számában így írja le a gyűlést:

«Augusztus 30-dikán délután négy órakor érkezett meg Zalabérből a négy járásbeli adózni akaró nemességnek harmadfél ezer főnyi tábora szünni nem akaró taraczk durrogatások közt. Minden járás elkülönözve, de egymásután kocsikon ünnepélyesen vonult a tanyahelyre, több ezer nézőknek jelenlétében. Minden járás előtt paripákon a vezér urak s a zene, ezeknek a szállóhelyre menése közel harmadfél óráig tartott; minden járásnak pompás lobogója volt. Midőn ezek helyre vergődtek, hasonló szertartással, kibontott lobogókkal jött meg a

zalaegerszegi, lövői s muraközi járásokbeli számos nemesség, mely másfél óráig tartá a szálláshelyre vonulását. Délutáni egy órakor a toskanai könnyű lovasezred egy osztálya már a nemesi tábort bekerítvén, őrzé azt, mivel hirlék, hogy Forintos Györgynek roppant néptömege föl akarná dúlni; de a mint tudomásra jött, hogy a kapornaki, szántói s tapolczai nemesség előbb megérkezett, mint Forintos serege, a katonaság a városban állíttatott föl. A mint a nemesség csapatai helyet foglaltak, nem sokára elérkezett Forintosnak is nem kis serege, s az a nagy tanya előtt utazott el; történt, hogy egy-két kocsi kiválva az ellentanyára tért; a deréksereg közepén maga Forintos, utána nem sokára Horváth Pál és Barcza János, vége felé pedig Cs. B. utazott; a mint ezek Olában tanyájokra több fogadóokban leszállottak, hol őket már Rummy Károly s Farkas Károly is odavitt embereikkel várták, ezekkel egyesülve bejöttek a városba a nmlgú gróf főispán lakása elibe, s rettentő lármával, s iszonyú fenyegetésekkel kiáltozák: «Nem adózunk, éljen a szabadság!» s a mint a főispánhoz értek, ennek éljeneztek. Másnap elkövetkezett a követválasztás és adóeldöntés komoly napja; Olából Farkas Károly emberei már reggel 5 órakor iszonyú zaj közt ólmos botokkal, kiélesztett s hegyezett szuro-nyos botokkal, sátorfadarabokkal s dorongokkal, előttök a vezér a városnak hátat fordítva, kalapjával integetve kényelmesen lépdegélt; s ez volt az elő- s deréksereg; zászlóján e szavak valának olvashatók: «Hazáért s királyért, szabadságunkért s függetlenségünkért!»; ezt követte Forintos serege, ez már nem annyira fölfegyverzetten; s így utánok elmaradozva is elértek a megyeház elibe, hol már hatodfélkor a helyet elfoglalták; de nemsokára Zichy ezredes úr vezérlete alatt a katonaság sebesvágatva a piacról a megyeház elibe jöven, a helyet elfoglalá, s a csapatot, mely egyre rivalgá «nem fizetünk» a megyeház előtt egy kis szögletbe szorította, mely már az előtt megfutott, a mint a katonaság oda futtatott, s itt kelle állnia, s e helyen az indulásra még nem is gondolt nagy sereget a tanyáról bevárni; miután azonban a trombitások fuvalmaira a tanyabeli nemesség reggelizett, s összejövén, nekik tudokra adatott, hogy magukat nemesen viseljék, s hogy Deák Ferencz a követséget semmi esetre elvállalni nem akarja, rendbe állott, s minden járásnak nagyszámú intelligens emberei a tömegek előtt helyet foglaltak, kiindul a tanyáról kilenczedfélkor a tapolczai járásnak 1060 főnyi nemessége, előttük paripán a vezér, s ily szertartással utánuk a szántói járás, ezt követé a kapornoki, zalaegerszegi, lövői és muraközi járás épen olyan szertartással, mint a tapolczai; lobogtak a zászlók és a hangászok zenéje mulattatá a nézőket. A mint a tapolczai járás helyét elfoglalá, még a városon kívül, Kaszaháza helységen kívül, a majd óranegyednyi távolságú tanyáról a sereg vége ki sem indult. A megyeház kapuja előtt volt a zöld asztal; keletről Forintos György emberei, nyugotról az áldozni akarók foglaltak helyet, szemközt az adózni akaró vörös tollasokkal, de köztük a vonalt a fölállított katonaság képezte; mindamellett valaki az adóellenesek közül egyik katonának lovát ólmosával megüté, mire azt a katona kardjával megpecszelte. Elérkezett a főispán ő exclja szünni nem akaró éljenek közt, s miután a közszemlét elvégezé, a házi adó ügyében összesereglett 6000 főnyi nemesség közt a szavazatot kimondotta; de mivel a nem adózók csak 2000-en voltak, az áldozni akarók száma pedig a tanyából hozzájuk gyűlőngőkkel majd 4000 főre nőtt, elnökiileg kimondotta a közhatározatot, hogy a házi adó ügye el van döntve, azaz a beligazgatási költségeket vállaira tétetni Zalamegye nemességének többsége megengedte. Zajos volt e szabad ég alatti gyűlés, mert Farkas Károly, Forintos György és Rummy Károly emberei harsány torokkal «nem adózunk»-ot lármáztak, s ámbár bejöttükkel első alispán úr a megye katonái általa botokat, csákányokat nagy részben elszedette, mégis a némelyeknél megmaradt s újra szerzett botok fölemelésével nem fizető szándékukat kijelentették. De a katonaság a csend és személyes bátorságot föntartá, minden gyilkos szándékuk füstbe ment, bár volt náluk töltött fegyver is. A házi adó ügye így diadalt nyervén, elkezdődött a követválasztás, mely kevés ideig tartván, közakarattal Deák Ferencz és Kerkapoly István követekül választattak el, mire minden zászló meghajolván, a választók közakarátát tapsok s szünni nem akaró éljenek jelenték ki. Több

izben föl lőn mutatva papirra írt nagy vastag betűkkel Deák neve, s több izben Kerkapolyé is, s mindannyiszor köztetszésre találtak. Ez meglévén, hasonló szertartással a nyertes nagy sereg laktanyájára zenészet és katonaság kísérete mellett érkezett, s rövid lakoma után zászlók lobogtatása s zene közt haza tértek. Forintos emberei is a megyeháza előtt Olába érkezvén, itt vezéreiktől a rémutasítást nyerve, szörnyű káromlások közt haza indulának; de mihelyt vörös tollas embereket találtak, azonnal ezeket már a városban csákányozni kezdték, s ha rögtön a könnyű lovasok az utcákban több helyekre nem rugtatnak, kitör a gyilkosság».

A «Pesti Hirlap» 1843. szeptember 10-dikén megjelent száma e gyűlésről a következő tudósítást közli:

«Zalamegyében a házi adó augusztus 31-én fölkiáltással igen nevezetes többség által elfogadtatott; ez tegnapi gyűlésünk egyik eredménye; a másik pedig az, hogy országgyűlési követekké Deák Ferencz és Kerkapoly István első alispán urak szinte fölkiáltással megválasztattak; megkísértem leírását az eseménynek, hogy lássa a haza az akadályokat, melyeket le kellett küzdenünk.

Ápril 4-dik napjáig, mikor a házi adó lealapoltatott, a zalai értelmes osztály ellen akár mint bérbe fogadott, akár mint behálózott, de minden esetre csak vak eszköz, egyedül az ismeretes Forintos állott: találkoztak azonban később segédjei, kiket részint a megbántott hiúság, részint herostratusi hirtűség, részint tisztújítási remények hozzacsatoltak, s így támadott egy sereg, mely a megyét elárasztá, buzgón tanítván szakadatlanul a nemességet arra, hogy az adó elvállalásával paraszt lesz belőle. A gyalázatos hazugságokat, a csábítás ezer módjait nem hozom föl, csak azon egyet, hogy a nemesség megvesztegetésére tömérdek pénz is fordított, csak egy nemes közönségbe hat ezer forintnál többet osztottak ki; a lakomák egymást érték, szóval, nincs mód, nincs eszköz, mit használatlanul hagytak volna. Ellenben Zala rendei, Csányi László és Horváth J. urak lelkes vezérlete alatt tisztviselőikkel egyesülve, nem kíméltek semmi fáradságot a nemesség fölvilágosítására; és a nemesség ott, hol megvesztegetve nem volt, elérte az értelem szavát, világos bizonyosságú, hogy a nemesség hagyja magát az ész által vezéreltetni, ha alávaló bujtogatók s megvesztegetők nem környezik. Ily forradalom közt közelített augusztus 31-dike, mely a házi adó kérdésének újabb tárgyalására s követek választására volt kitűzve; remény s aggodalom közt, de csüggedés nélkül vártuk a napot, mely vagy fáradságunkat jutalmazandja, vagy megsemmisít bennünket; és vezettük a nemességet 30-dikán délután a kaszaházi mezőn részére már előre készített tanyára, hol négy, mindegyik 50 öles hosszú deszkasátor, ellátva padokkal s asztalokkal, kényelmes enyhelyet nyújtott nekik a nap égető heve ellen; lobogó zászlókkal jött a megyének mind a hat járása, és szakadatlan ágyuzás s zene közt a legszebb renddel telepedett meg mindegyik járás kijelölt helyén; de vezették amazok is a részükön levőket az olai korcsmákba, s látni lehetett, hogy a zalai gyűlés még ily népes soha sem volt. Az apróbb részleteket mellőzve, csak a gyűlésre való bemenetelt jegyzem meg. 31-én már 6 órakor reggel a nem adózók a megyeház előtti tért elfoglalák, hihető azon gondolattal, hogy a másik résznek ott helyt nem engedvén, egyedül magok fognak határozni; de főméltóságú főispánunk intézkedett, hogy a térnek egyik fele a mi számunkra üresen maradjon, s miután künn a tanyán Horváth János és Csányi László urak a nemességet értesítették volna arról, hogy főméltóságú főispánunk a közbátorságról s csend föntartásáról előre gondoskodva egy osztály lovasságot rendelt, s így megtámadástól személyét senki sem féltheti, járasonként külön osztályokra állítván föl a nemességet, s nemzeti színre festett tollakat, mint megismertető jegyeket, osztván ki közöttök, minden járás külön tulajdon zászlóikkal, zene-kíséretben a legszebb renddel vonult kirendelt helyére, a megyeház előtti térre, s a két fél szemközt egymással megállapodott. Elszomorodva valánk a katonaság meglátásakor, s keserű volt annak meggondolása, miként szabad hazában a szabad tanácskozást fegyverrel kell biztosítani; de nem lehetett

másképp, ha személyeinket megtámadásra s talán iszonyú mészárlásra kitenni nem akartuk, mert az ellenfélen levő nemesség kezében látott dorongok, csákányok s kis fejszék, melyekkel a tanácskozás helyén valamennyien ellátva voltak, meggyőztek bennünket azon már régen szárnyalt hír valóságáról, hogy ha nem számmal, erővel is győzni fognak; az adózó részen lévő nemesség ellenben fölvilágosíttatván a tanácskozás módjáról, s biztosítva levén, hogy meg nem támadtathatik, még támasz-botjait is elhajigálta; e körülmények tehát a katonaság jelenlétét szükségessé tévék, mit később a következés is igazolt. Szemközt állván már a két fél egymással, főméltóságú főispánunk harsogó éljenek közt nyitá meg a gyűlést, s első alispánunk tolmácsolá a RR.-nek ő exellentíája azon szándokát, hogy a többséget e gyűlés két nevezetes tárgyára nézve szavazás után óhajtaná kitanulni, s arra nézve a szavazatok összeszedése végett két választmányt is kiküldetni kíván, egyszersmind a közcsendesség s rend föntartását ajánlván; s már a választmányi tagok nevei olvastatának föl, mikor actio kiáltozása közben zaj támadott, de e zajt a katonaságnak a két fél közé nyomulása megszüntetvé; a zaj onnét keletkezett, hogy egy bujtogató nemest többen az urak közül rendre s csendességre utasítván, figyelmeztették; miként lázító szavai az úgy is ingerült tömeget bajba, sőt veszélybe keverhetik; mire egy nemadózó nemes kardot rántván, azon urakat, kik a lázítót dorgálák, megtámadni készült; a katonaság azonban elválasztá őket egymástól, de előnyomulása közben ez is megtámadtatott, egy tiszt lovát csákánynyal ütötték meg, ki a vakmerőt egy kardvonással fenyíté; a csapatot előre vezető tiszt lovának kantárszárát fogták meg, de ez is a fogó kezét karddal illetvén, lova szabadon eresztetett; s miután még a csákányokat emelők közül egy, arczáján szinte fenyítő kardvonást kapott volna, minden további veszélynek eleje vétetvén, a zaj teljesen lecsillapodott, s a két fél egymástól elválasztatott. Mi történt volna itt, ha a katonaság közbe nem jön? könnyű kiszámítani. A zaj lecsillapulta után többen figyelmezteték a főméltóságú elnök főispánt, miként az adót elvállalóknak többsége kétségtelen levén, minden további kitörések megelőzése végett a világos többséget kijelenteni igazságos, sőt tanácsos is, mire ő excellentíája egy emelkedettebb helyen levő székre fölállván; s mindkét felekezetet körül nézván, miután tapasztalta volna: hogy az adót elvállalók a nem adózókat számra is kétszeresen felül haladják, az ápril 4-diki végzést megváltoztatottnak, s a választmányi véleményt elfogadottnak nyilvánítá; s így a közköltségekben birtokarány szerinti részesülést Zalamegye nemességének kétszeres többsége elvállalá.

Másik tárgy volt a követválasztás, mire mindenekelőtt tudatnom kell a tisztelt olvasókkal, miként pár nappal csak ezen gyűlésünk előtt azon leverő hír szárnyalt közöttünk; hogy Deák Ferencz úr a követséget elvállalni nem akarja; mi ezt lehetetlennek tartottuk, azért a gyűlés előtti éjszakán többeket küldöttünk hozzá e rettenetes hír iránt kérdezősködőket, és reggelre megjöttek küldötteink a hír valóságának igazolásával. Horváth János és Csányi László urak azonnal értesíték erről a tanyán levő nemességet; de ez határozottan kimondá, hogy helyette senkit nem választ, s ezen határozással mentünk a gyűlésbe, hol az adó elvállalása után fölkiáltással Deák Ferencz és Kerkapoly István első alispán urak megválasztattak, még pedig úgy, hogy az ellenfélből is igen számosan Deák Ferenczet kiáltozták, sőt már Egerszegre lett bemenetelőkkor egy nagy csapatnak az ellenfélből jelszava volt: «Deák Ferencz a követünk, de portiót nem fizetünk!» A választás után gyűlésünk eloszlott, s minden járás tulajdon lobogói alatt ismét a tanyára visszavonúlt, honnét délután haza indultak; utazásukról szomorú hírek hangzanak vissza, verekedések történtek utközben, s ennek többen áldozatai lettek; de erről majd akkor, ha a szigorú vizsgálódás eredményét egész bizonyossággal tudni fogjuk.

E pillanatban mindnyájunkat csak Deák visszavonulása foglal el; iszonyú a fájdalom, mely kebleinket dűlja, s e fájdalmat győzedelmünk még kétszerezi; nem sajnáljuk a tömérdek gondot, a tömérdek fáradságot, a nevezetes költséget, melyet ez ügy kivitelére fordítánk, de lelket, kitürést csak Deák öntött belénk; mert jól tudtuk, hogy a haza tőlünk ötet követeli, egy

puszta szavazat az adónak országgyűlésen jövendőt még úgy sem ad; miért tettük tehát, mit tevének? egyedül ő érette, s ő - megválasztatását el nem fogadá. Tegnap másod alispán úr elnöklete alatt küldöttség ment hozzá, őt a követség elvállalására a megye nevében ünnepélyesen megkérendő, a küldöttség ma visszajött azon hírrel, hogy holnap a gyűlésen személyesen fogja okait elősorolni, melyek őt a követség elvállalásától visszatartóztatják.»

Zalamegye közgyűlése jegyzőkönyvének erre vonatkozó pontja így szól: «2237. sz. A jelen nagy gyűlekezet, a folyó hónap 7-dikén tartatott gyűlekezetben az 1779. sz. alatt kimondott közhatározathoz képest egyenesen a mostani országgyűlésére a megyei választmány által kimunkált alaputasításnak a f. é. tavaszhoz 3-diki közgyűlekezet másod napján el nem fogadott, és a fizetéseket tárgyzó némely pontjai feletti újabb tanácskozás tekintetéből, és mivel e megye részéről az országgyűlésére követek mind ez ideig nem választathattak, s a megye közönsége már valósággal meg is idéztetett, az országgyűlési követek elválasztása okáért tüzetett ki. Az igen nagy számmal megjelent Karoknak és Rendeknek a megyei ház előtti téren, minthogy őket a tanácsterem rendkívüli sokaságuk miatt be nem fogadhatta, e közgyűlekezet célját a nagyméltóságú gróf főispán úr előadta; Kerkapoly István első alispán úr pedig, hogy a tanácskozás alatt a kellő rendet, csendet és illedelmet pontosan megtartanak, a Rendeket hathatós beszédében megintette. Ő nagyméltósága az elnöklő főispán úr azt is előterjesztette, hogy mivel a Rendeket ily rendkívüli számmal összeseregelve és a tanácskozás alá veendő tárgyak iránt valósággal két részre osztottaknak lenni tapasztalná, célszerűbbnek hinné, ha az országgyűlési utasításnak el nem fogadott pontjai feletti határozás az egyes szavazatok megszámlálásából kitudható szótöbbséggel, nem pedig fölkiáltás által döntetnék el, s ezért két választmányoknak, melyek előtt az utasítást el vagy nem fogadó része a megyei Karoknak és Rendeknek, a jó rend fentartása tekintetéből egészen különválva szavazandna, kiküldetését hozta javallatba, s ezért a szavazatoknak beszédésére két különös választmányok már ki is nevezettek, és a szavazási helyek is kijelöltettek. De ő nagyméltósága ezen előadására a fizetést elvállalni nem akaró rész szavazásra hosszabb ideig helyéből megmozdulni nem akart, sőt már a rendetlenség köztük annyira kifejlődött, hogy közülök egy kardot rántván, a fizető rész megtámadásának elkerülése s egyéb kellemetlen s talán véres következtetések eltávoztatása végett a katonaságnak közbenjötté is szükségessé vált; ekkor, mivel a fizetéseket elvállaló rész ott helyben tartós fölkiáltások és egyéb külső jelek által a kérdéses és a fizetéseket tárgyzó pontok megerősítését kívánta, a nagyméltóságú gróf főispán úr egy emeltebb helyre állván, miután világosan tapasztalta: hogy a fizetést elvállaló rész az igen nevezetes többséget tenné, s a nem fizetést kívánó részt csak szemmérték szerint kitünőleg felül haladná: elnöki jogánál fogva az ország gyűlésére készített alaputasításnak a megyei Rendek igen nevezetes többsége által minden változtatás nélküli elfogadását kijelentette, s ennek következtében azon alaputasítás közzéadás által megállapítottak s helybenhagyottak kijelentetett.

Az utasításnak megállapítása után a Rendek az ország gyűlésére küldendő képviselők választásához fogtak, s miután az igen nevezetes többség tartósabb fölkiáltások által Deák Ferencz táblabíró és Kerkapoly István első alispán urakat a megye országgyűlési követeinek kívánta volna, az elnök az említett érdemtelen két urakat e megye elválasztott országgyűlési követeinek lenni kijelentette; és mivel Deák Ferencz táblabíró úr személyesen a gyűlekezetben jelen sem vala, követté lett elválasztását nékie egy különös és második alispán úr elnöklete alatt kiküldött igen számos választmány által tudtára adadni, s őt a követség elvállalására megkérni a Rendek elhatározták; első alispán úr pedig jóllehet gyengélkedő egészsége s egyéb körülményei miatt hosszabb ideig a követséget elvállalni nem akarta, a Karoknak és Rendeknek ismételt és tartós kérésének leginkább, hogy a megyét jelen törvény elleni állásából kiemelhesse, elvégre engedvén, hogy a követséget elvállalni fogja kijelentette; azért is a szokott megbízó levél és alaputasítás követ uraknak magok igazolása végett kiadadni rendeltetett».

A gyűlés után haza indult köznemesség összeütközését a «Világ» 1843. 74-dik számában így írja le:

«A csatavesztés után, midőn a hazatérő «nem adózók» a városból kikisértettek, hangzottak szerte a városban a «paraszt» gúnynév, a «majd kövecsezni mentek», és «eladtátok néhány font húsért és borért nemesi szabadságtokat» s több ily szemrehányások, melyek mellett a czivódás már Szent-Ivánnál elkezdődött és Pakodig kilencz ember lőn áldozata. A mint a nem adózók, nevezetesen Gyömörő helységbeli nemesek, szentgróti ns. Balogh Ferenczet, öt élő gyermeknek atyját, agyonütötték, azonnal a szántói járás zászlótartóját, ki Balogh Ferencz mellett ült, kezdték kegyetlenül tagolni, ki kénytelen lőn 600 forintos zászlóját elhagyni s a nem adózóknak csatazskémányul átengedni. A megtámadottak itt csak négy kocsival, a megtámadók pedig mintegy harmincczal lévén, a mint a meggyilkolt Balogh Ferencznek megfutamodott társai a 130 kocsin utazó feleik előcsapatjának a borzasztó eseményt elbeszélék: ezek nyomon siettek a gyilkos gyömörőiek után, kik már magukat a pakodi nem adózókkal egyesítvén, itt a zsidó fogadósnál iddogáltak. Előre halad a 130 kocsi előcsapata majd felényileg, Pakodon egy ns, legény kiugrik, kezében töltött fegyver, s lő a nagy tömegre, mely az előre ment kocsikat keresztbe állítva, a falut s utat szekérbástyákkal bekerítette. Meggyilkoltatott először is a rájuk lőtt pakodi ns. legény; ezután megtudván, hogy Balogh gyilkosai közül némelyek a zsidó fogadás hálósobájába volnának bezárva, az ablakbani vasrácsotat kezdék dorongokkal kifeszíteni; e közben látták, hogy mindenik ágyban fekszik egy-egy keresett egyén, ekkor a zsidó az ajtót megnyitja, maga pedig boltján keresztül elillan, berohannak a szobába, s az ágyban fekvő két egyént agyonverik, s pedig az egyik csak fuvaros volt, a másika ns. Tóth András; de az egyik ágy alá bujt nemes is dorongokkal agyonlökettetik, kit a győzelmesek, mint holtat, kocsira téve magokkal elvittek. A gyilkolás oly vadállatilag gyakoroltatott, hogy két meggyilkolt egyént a kútba vetvén, de bennök még életet gyanítván, újra kivonák, s tökéletesen agyonverték. Agyonütettek még a Pakod és Szepetk helység közti országútban a gyömörői helységbeliek közül ketten, u. m. ns. Márton György és fia. Agyonveretett még a szentgrótiakkal utazott, de a köveskáli adózókhoz tartozott 72 éves ns. Somogyi Ferencz is. Ezen elszámoltakon kívül a kegyetlen verés által halálos sebbe esettek közül szinte kettő meghalt már. A pakodi vérengzés alkalmával a zsidó fogadónak boltbeli kelméi 9 kősoval a vérengzők prédájává lőn; a kárvallott zsidó e tetemes veszteség pótlását nem keresi, hanem fogadást tőn, hogy ő posta s országúton soha többé fogadás nem léssen».

Zala vármegye szeptember 2-dikán folytatólag tartott közgyűlésében a Deák Ferenczhez küldött választmány hivatalosan jelentette, hogy Deák Ferencz a követséget nem fogadja el. E gyűlés lefolyását egy akkor írt levél ekkint adja elő:

«Deák Ferenczünk e napon szünni nem akaró éljenek, tapsok s kardcsörgések közt adott szava szerint megjelenvén, az előbbi napon hozott végzések kihirdetése után - a mellékteremben volt zalamegyei hölgykoszorú jelenlétében - a *másod alispán* előadta, hogy a nemesség a követi utasításban előbb megtagadott fizetéseket már most megigérvén, Deák F. és Kerkapoly J. urakat közakarattal követekül megválasztotta, s neki utasításul adatott, hogy Deák Ferencz urat a követség elvállalására kérje meg. Erre őt fölhívta, de siker nélkül, mert Deák F. bizonyos okoknál fogva azt el nem vállalta. Hallván ezt a teremben jelen volt nagy számú értelmes rész és köznemesség, kiáltozák, hogy «nincs ok, ők semmi okot el nem fogadhatnak». Ezek után *Deák Ferencz* szólalt föl, s megköszömvén a KK. és RR. bizalmát, sajnálatát fejezé ki, hogy annak eleget nem tehet. Szavait, a mennyire följegyezhetők valának, tökéletesen adni megkísértem: Életet adának - úgymond - egy párt emberei az izgatásnak az adó ellen; de nem annyira ez ellen, mint inkább személyem ellen. Az egyszerű okoskodás mutatja, hogy nem az ügy, hanem a személy miatt és ellen küzdtenek ők, mert hisz meg voltak

győződve, hogy a házi adó a jelen országgyűlésen keresztül nem megy; izgattak ők minden kitelhető módon és e közben személyem ellen a tömegben ingerültséget okoztak, hazaárulónak, a nemzet ellenségének kiáltottak ki. Fájtak ezek keblemnek. Oly izgatások történtek valamint az adó ügye ellen, úgy mellette is, melyekre minden érzés fölzúdult keblemben. S vajjon ily körülmények közt lépjek a követi pályára?! S mi történik, ha föllépek? Mit mondanak akkor, ha majd az institutiók tárgyalásakor szót emelek a korteskedés ellen? Azt fogják mondani: az úr szól a korteskedés ellen, kinek neve alatt jelent meg a választó nép akkor; mikor az úr 30,000 frtjába került a kortes-vezéreknek? az úr szólal itt föl, kinek neve oly zászlókra volt fölírva, melyek alatt emberhalál történt, nő férje, apa gyermeke, s testvér testvére nélkül maradtak? Ha tegnap elhatároztam volna magamban a követség elfogadását, ma azon adatok után, melyek tudtunkra estek, mint becsületes embernek le kellene róla mondanom. Mondhatnák még azt is ellenemben: az úr lép föl? hiszen az úr csak úgy lehetett követté, hogy a választókat a katonai erő őrizte! Az érzelem szavát el kellene fojtanom, mert ezt el lehet fojtani, de miképen állunk a bizalom kérdésével? Zalamegyének osztatlan bizalmával dicsekedhetem a mult országgyűlési követségen; azon bizalmat, mely egykor osztatlan volt irántam, tőlem a nemesség egy része 1843-ban megvonta. Igaz, a megdöntött ügy kétannyi erővel visszavivatott; ezt az egész világ tudja: de azt csak e megye tudja, mily erőfeszítés és fáradhatatlan munkásság árán. Ha már most mint követ az országgyűlésen szőnyegre kerülendő valamely tárgyat a megyének leküldenek, könnyen megtörténhetnék, hogy ezt itthon megtámadnák, s ezzel az országgyűlésről újra eltávolítanának. (Több hang: Nem engedjük!) A mit az egyik gyűlésen 300 szavazat határoz, azt a másik gyűlésben 3000 szavazat leronthatja, s az lesz Zala követének sorsa, mint Honté volt: mindig úton lesz a követ. Majd fölmerül az esküdszék kérdése, s azt fogják mondani az izgatók: én azt ararom, hogy nemes ember fölött paraszt bíró ítéljen; megint izgatnak majd, mint az adónál, mert egy kis nagyítás, s egy kis poesis hozzá, s meg lesz az izgatás! Mindig feszült figyelemmel kellene őrködni, de nyelv és szellem fölött őrködni nagyon nehéz dolog. Azt mondják, őrködik itthon mellettem egy sereg; de hátha a megye elve változik? Az irántam volt bizalmat izgatások által, melyekre okot nem adtam, megingatták; a ki ellen egyszer gyanu van, az ellen a dolog természeténél fogva a gyanu több évek múlva is kitör. Ha személyemet 2000 ember megtámadja, azt mondom: minden embernek tetszeni akarni gyávaság; de más a közbizalmat s a többséget birni. Ha személyemet bántják, ez még szenvedhető; de bántani az ügyet, mely a személy miatt nem szenvedhet, gonosz kábaság. Ha én nem leszek követ, nem lesz okuk megtámadni az ügyet; ha ellenben fölmegegyek az országgyűlésre, azon okkal, mely miatt személyemet megtámadák, meg fogják az ügyet támadni. Szakaszszuk el a személyt az ügytől, hogy az ügy a személy nélkül diadalt arathasson, s így én lemondok. Ezt polgári kötelességemnek tartom s ezt követem. Igaz, hogy ez nekem súlyos áldozatba kerül. E lépést, melyre több hónapi küzdés után határoztam el magamat, tudom, sokan nem akarják érteni, sőt félreértene; tudom, hogy kedvetlen érzéssel fordulnak el tőlem barátim; de ki kell ürítnem a keserű poharat, s arról, hogy lemondásomat ok nélkül nem tevém, számot adtam. Vigasztal az, hogy lesznek, kik értenek, s azon édes érzés lesz bennem, hogy szeretetök és barátságok tőlem elvonva nem marad. *Csányi László* ezekre így felelt: Engem a felhozott okok meg nem győznek. (Fölkiáltások: De minket sem!) Institutióink reformjára nekünk Deák Ferencz kell! A fölzúdult gonoszság ellenében, mely nemcsak személy és ügy ellen kelt föl, mindent el kellett követni és víttunk a constitutió és becsület határai közt. Isten és ember előtt mondom, hogy Deákot a tömeg megválasztotta, mert az ő személyéért inkább az ügyet fogadta el. Zászlón állott a neve igaz: «Közszükséget fizetünk, Deák Ferencz követünk»; igaz, hogy egy körülmény adta elő magát, mely lelkemnek fáj, t. i. a katonaság közbejött; de ez másképp nem lehetett, mert a fölizgatott nemesek vért ontottak volna, de nem Deák Ferencz ellen. Így van ez minden országban; ezt tűrjük inkább, mint hogy elöljük az alkotmány virágzását. De a

másik párt is kívánta követül, mert azt kiabálta: «Deák legyen követünk, de mi adót nem fizetünk». Ha mi az ügyért föláldozzuk a személyt, akkor tanácskozásinknál a terem üres buzgó honfiaktól. Én úgy hiszem, hogy a tekintetes úrat az érdemes rész választotta, mely most előtte áll osztatlan véleményével. Ha a tekintetes úr el nem vállalja a követséget, polgári vétet követ el. A szónok szavait szünni nem akaró éljen követte, s Deák Ferencz úrat továbbá is összes hanggal fölhítták a követség elvállalására. Ez után *Császár Ferencz* szent-györgyvölgyi köznemes emelt szót, mondván: «Valamint tegnap a tekintetes úrnál több nemes társaimmal együtt megjelenvén, a követség elvállalására fölkértük úgy ma is arra kérjük. Hogy mind a két részt tisztán megnyerje, az nem lehet. Könyeink csordultak ki tegnap, midőn kijelenté, hogy a követséget el nem vállalja. Igaz, hogy mi szent-györgyvölgyi s nemesnépi nemesek ápril 4-ke előtt a lövői járásban az ügy baráti nem voltunk, de fölvilágosíttatván, meggyőztük magunkat, s e két faluból 600-an mindig a tekintetes úr mellett leszünk. Majd ismét *Csányi László* úr fölfogván a beszéd fonalát, imígy folytatta szavait: «A magyar nemzetnek, szerencsétlenségére, jellemében van a bizalmatlanság; ha Deák Ferencz úr lelép a térről, melyen a haza boldogságát csak ő mozdíthatja elő, ha nem lesz követünk, vétet követ el a haza ellen. Tegnapelőtt a tömeg ezrei megválaszták; mi szavunkkal nem játszhatunk, helyette mást nem választhatunk. Ha új választásra volna szükség, s ez által Zalamegye tovább is hánykodó állásban marad: ő lesz oka. Vigyázzon, hogy a megye köztisztelete iránta meg ne szakadjon!» Fölkelt most zalabéri *Horváth János* kamarás s lelkes szavaiból szintén csak e töredéket közölhetem: «Deák Ferencz nem kehidai ember, ő a hazáé. Kettősen kell a tekintetes úrnak áldozni. Tudja-e, mit mondott e teremben f. évi márczius havában, midőn az országgyűlési követeknek adandó utasítások választmányilag tárgyalattak? «Megvetek minden gunyt, nem félek, nevetek minden fenyegetődzést», ezek valának Deák szavai, hozzá, férfiuhoz illő szavak, s most ezeket feledve, lemond a követségről! Négyeszer vétet követ el, ha követ nem lesz: vétkezik először az istenség ellen, mert a tekintetes úrat föntartotta az átalakulásra és a férfiúi kort elérni megengedte; másodszor a haza ellen, mert magát a hazától megvonja; harmadszor vétkezik a megye ellen, a számos köznemesek ellen; de negyedszer vétkezik barátai ellen, mert ezektől a barátságot és szeretetet megtagadja». Éljenek követték a lelkes szónok súlyteljes szavait s Deák a követségre újból fölhívaték. *Csuzy Pál*, emelt szót: «Mivel a nemzet embere, moralis jelleménél fogva el kell vállalnia a követséget. Factióval nem mentheti magát a tekintetes úr; az ember halandó, de az ügy él». *Horváth Vilmos*: «Itt az okok nem használhatnak, mert nem kérdezzük, el akar-e menni, kötelessége elmenni. Mi virradunk; moralis erővel meg fog szünni Zalában a nyers tömeg, mert a köznemesség is már megokulván, csak értelmes tömeg lesz. Zalában nincs más párt, hanem csak egy-két béres egyén van. Mi nem kérjük a tekintetes úrat, hanem parancsolunk vele, mert a haza parancsol vele». *Császár Ferencz* köznemes: «A mit a tekintetes úrban a mindenhatótól nyertünk, azt ne csak a tekintetes úr maga használja, hanem mi is használhassuk, legyen követünk!» Mindezekre *Deák Ferencz* imígy válaszolt: «Én meggyőződéseim szerint lépek le; vétet nem követek el, mert a mit teszek, azt polgári kötelességemnél fogva teszem; ha meggyőződéseim az egész világ véleményével ellenkezik is, ez reám nézve csak csapás, de nem vétet. Így áll keblemben meggyőződéseim szerint a lemondás kötelessége, s nincs ok, mely kényszeríthessen arra, hogy meggyőződéseim ellen tegyek, mert ha az ellen teszek, akkor becsületes embernek nem tartathatom. Tövises és göröngyös az ösvény, de rajta kell maradnom. Már a választás előtt írásban lemondottam s ez érdemben a nmlgu főispán úrnál szerdán lépést is tettem. Sajnálom, hogy a rendek kívánságát nem teljesíthetem, de meggyőződésemet kell követnem». Erre *főispán* gróf ő exlja: «Az ügy fontossága igényli, hogy követ legyen. Megválasztatott, a választástól félne nem lehet, a törvény követeket választatni parancsol, a megválasztottak pedig kötelesek elmenni». Sokan szólottak még, mindnyájan azon értelemben, hogy köteles elmenni. A motivatiók közt vallási viszonyaink is szerepeltek. Végre a nmltu *főispán* úr a

határozatot kimondá: «Mivel Deák Ferencz úr meg van választva, a lemondási okok pedig el nem fogadhatók, nincs más hátra, mint a választott követeknek a credentionalist kiadni». Azonban *Deák Ferencz* a követséget el nem vállalván, meggyőződését követé, s ezt jegyzőkönyvbe is ígattatni kívánván, követi pályájáról határozottan lelépett».

A megye jegyzőkönyvének erre vonatkozó pontja, mely Deák Ferencz nyilatkozatát nagyobb kivonatban közli, így szól:

«2240. sz. A gyülekezet harmad napján Csillagh Lajos másod alispán úr hivatalosan jelentette: hogy ő a t. Rendei végzése következtében számos kiküldött társaival Pusztaszent-Lászlón, hol akkoron Deák Ferencz táblabíró úr sógoránál s testvérénél mulatott, őt a Rendei igen nagy többsége által e megye országgyűlési követévé lett választásáról értesítendő s annak elfogadására megkérendők kimentek, s miután a reájok bizottakat Deák Ferencz úrnak előterjesztették; s őt a Rendei benne helyezett bizalmának elfogadására minden kitelhetőképen kérték, tőle azon minden honfi kebelét lesújtó választ nyerék: hogy ő, valamint már első alispán úrhoz írott levelében, úgy szóval is határozottan kijelentette, hogy a követséget a jelen körülményekben semmi esetre elvállalni nem fogja.

E keserű tudósítást fájdalmas érzéssel fogadták a gyülekezetben igen nagy számmal még jelen levő Rendei, és miután e közben maga Deák Ferencz táblabíró úr is a Rendei közt megjelent, hosszas és szűnni nem akaró örömköltésök, s a benne helyezett közbizodalomnak legnyilvánosabb jelei közt fogadtatott, s a követi pályának elfogadására újabban kértetett, melyre kinyilatkoztatta: hogy valamint nálánál senki a közbizodalmat méltányolni jobban nem tudja, úgy vannak körülmények, melyekben a haza boldogságára leginkább törekvő honfi is a pályáról lelépni kénytelen; mert azon párt, mely ezen megyében a f. é. április 4-én a beligazgatási költségek s egyéb, a haza oltárára teendő áldozatokhoz állandó járulás el nem fogadására a köznemességet fölizzgatta, jóllehet hogy az tudta is azt, hogy ez az országgyűlésen jelenleg többséget úgy sem nyerend, nem annyira a tárgynak megbuktatására, mintsem az ő személyének az országgyűléséről leendő eltávoztatására intézte izgatásait, tudván azt, hogy ő elveinél fogva - az adó megbuktatván - a követséget elvállalni nem fogja; izgattak tehát ezen ellenpártnak főnökei az adó ellen, s izgatásaik közben nyilván és titkon annyi gyűlölséget és ingerültséget szórtak el a tömegek között, hogy azon tömeg, mely április 4-én a beligazgatási költségek elvállalását megbuktatta, őt az ország ellenségének tekintette, és sokan valának, kik őt több helyeken és sokszor hazaárulónak hirdették. De mindazok, mik személye ellen intéztettek, őt nem sértették, mert a tiszta öntudat s a jobb emberek rokonérzelmei eltompíták a borzúnak s gyűlölségnek ellene szórt nyilait; de fájt, véghetetlenül fájt nékie, hogy ellenei személyeért magát az ügyet támadták meg, s így az ő vétké nélkül, de talán ő miatta bukott meg e megyében azon kérdés, mely a nemzet kifejlődésére s a haza fölvirágzására a legelső lépés. Az akkor elbukott igaz ügynek barátai csüggedést nem ismerő lelkesedéssel újra föl léptek, és fáradhatatlan munkássággal izgattak az adónak elvállalása mellett, és fáradhatatlan szorgalmuknak gyümölcse az leve, hogy a megyei Rendei többsége a beligazgatási költségeknek aránylagos elviselését elvállalta. De a mint egyrészt örült, hogy az igaz ügynek barátai izgatásaik közt minden törvényszerű eszközöket használva, annak naponként több barátokat szereztek a megyében, úgy fájdalmas érzéssel tapasztalta azt, hogy az izgatások közt személye is eszközül használtatott. E közben figyelmét el nem kerülhette az is, hogy ha a személye ellen forralt bosszú és gyűlölség képes volt a közbizodalmat már egyszer megingatni, s őt, ki már két országgyűlés alatt a megye Rendei osztatlan bizalmát bírta, s a megye szellemének s nyilván kijelentett akaratának hű képviselője volt, a többség ingerültsége tárgyává; kitenni képes volt, mennyire könnyebb leendő jövőre sok más egyéb kérdések alkalmával, melyekben az izgatás szintén könnyű leendő, a bár láthatólag helyreállott bizodalmat újra megrontani, s azt aláásva, őt a rágalom tárgyává kitenni, s ellene újra

többséget szerezni. A legkedvezőbb körülmények közt is terhes egy országgyűlési követnek állása, de ha még arról sincs biztosítva, hogy önmegyéjében tetteit és szavait a bosszú és kaján gyűlölség nem fogják-e elferdíteni, s a gyanúsítgatások eszközeül használni; ha minden órán félhet attól, hogy a fölízgatott többség a megyének elveit és szellemét megtagadja, s az elvbarátok minden lépten csak újabb és súlyosabb küzdelmekkel képesek követi állását fenntartani; ha figyelmét, melyet osztatlanul csak az országgyűlési közdolgokra kellene fordítani, félelem s aggodás közt az otthoni bajokra is kénytelen fordítani; és ha mindezek nem annyira a fennforgó tárgyak miatt, mint a követnek személye elleni gyűlölségből és bosszúból erednek: akkoron ily követnek hatása silány, állása kínos, sőt gyakorta lehetetlen. De mindezeknél több az előtte, hogy az adó s ezzel kapcsolatban álló több kérdések megtámadása és megbuktatása csak ürügy volt azoknak kezében, kik a jó ügyet az ő személyében támadták meg, s céljuk egyedül az vala, hogy őtet az ország gyűléséről eltávolíthassák; s ha ezt egyszer csupán bosszúvágyból az igaz ügy ellen elkövetni képesek valának, úgy ezen fölingerültek számos, ezen országgyűlése alatt előforduló kérdésekben hasonnemű ellenizgatásaikat mindannyiszor ismételni fogják; a közügy lesz tehát folytonosan az ő személye iránti gyűlölségnek s izgatásnak kitéve, s a megyének eddig híven megőrzött elvei veszélyeztetve; azért ily körülményekben el kell a személyt az ügytől választani, hogy a kivívott ügy mind ezen kérdésben, mind sok másokban jövőre biztosíttassék. Azért is nékie polgári kötelességében áll a követségről változhatatlan határozottsággal lelépni; így ha az ellenek majd látni fogják, hogy az, kit ők minden áron az országgyűlésétől el akartak távolítani, maga önkényt visszalép, s ők e részben óhajtott céljukat elérték, nem lesz okuk jövőre a jó ügyet megtámadni, s ha lennének is, a kik bármely tekintetből a józan haladásnak elvei ellen kikelnének, sem föllépésök oly indulatos nem leend, sem az olyan könnyen sikerülni nem fog, mert személy nem lévén kérdésben, eddigi mozgalmak legerősb rugója, a bosszú és gyűlölség táplálékot nem lelend.

A közügynek egyes személy miatt szenvedni nem szabad, s a ki, bár akaratán kívül, a jónak útjában áll, vagy annak biztosítását állása által nehezíti, annak a lelépés polgári kötelességében áll; e szent kötelesség érzésétől kényszerítették tehát ő, hogy a jelen körülményekben az országgyűlési követséget semmi esetre el ne vállalja, s hogy azt elvállalni nem is fogja, teljes elhatározottsággal kijelentette.

Ezen határozott lemondását Deák Ferencz úrnak a teremben majd a fulladásig összesereglett Rende a kétségbeeséshez hasonló keserűséggel hallották, s előadták nékie azt, hogy ha a rosszakaratnak s a közügyet egy személyek iránti bosszúnak és gyűlölségnek fölállozni kész némely rosszak ármánykodó mestersegeinek sikerülhetett is egy ízben Zala vármegyében az igaz ügyet megbuktatni, s ebben az ő személyét is megtámadva, az iránta érzett hazafiui tiszteletet és osztatlan bizodalmat megingathatni, de miután jelenleg a megyei közrendek igen nevezetes többsége ezen ármánykodók álcélzataikról meggyőződtek, s az április 4-diki gyűlésben megbuktatott elveket az örök igazságból merítetteknek belátták, és a haza szellemi és anyagi kifejlődésére nélkülözhetetleneknek megismerték, nem oly könnyű leend többé a fondorkodóknak a már fölvilágosított népet az igaz ügytől elfordítani, és az igaz ügynek barátit annak gyűlölségébe ejthetni; és ha a megyei Rende értelmesebb többsége ezen legérdekesebb, és a népnek fölízgatására oly könnyen használható kérdésben is képes vala azt fölvilágosítani, és ellenfélből ügybaráttá tenni, akkor bizonyosan e résznek, kinek a haza boldogsága, s a megyének híre neve szíven fekszik, csekélyebb fáradságába kerülni a mostani lelkiületet fenntartani, s így Zala megyéjének a megyei utasításokhoz ragaszkodó követe állásában biztos leend, és Zala vármegye eddigi szellemét és elveit megtagadni nem fogja; nem lészen tehát veszélyes, nem kellemetlen a követi pálya, mert a jelen közgyűlésben megállapított alaputasításban kimondott elvek jövőre is zsinórmértékül szolgálódnak.

De van egy nagyobb s méltányosabb ok is, melyért Deák Ferencz úr a követségről le nem mondhat, mert jóllehet őt a Gondviselés Zala megyéjének adta, de őt a Rendek két országgyűlésére küldvén, a haza emberévé tették, az egész haza kívánja s követeli őt a megyétől, a jelen átalakulás korszakában pedig a nélkülözhetetlen szükség parancsolja, hogy ő mély belátásával, ritka tudományával s mérséklettségével az országgyűlésén a haladásnak s átalakulásnak kormányát a Rendek tábláján tartsa; az okok tehát, melyek általa a követség el nem vállalására fölhozattak, elegendőknek épen nem találtattak, s ennél fogva a Rendek kijelentették, hogy helyette más követet nem választhatnak, de választani nem is fognak; s ebbeli kinyilatkoztatásuk, mint a Rendek közakarattal egyező, elnökileg a megye nmgú gróf főispánja által közvégtetésnek lenni kijelentetett».

E tárgyban a következő levelet írta *Deák Ferencz* Klauzál Gábornak:

Kehidán, szept. hó 3-án 1843.

Kedves Barátom!

Zúzott kebellem írom e sorokat, s kiöntöm előtted szívem keserű fájdalmát; feldúlt kedélyem még tegnap nem engedé, hogy tollhoz nyuljak, de most lesz talán annyi nyugalma lelkemnek, hogy néked írhatok.

Tudósítva vagytok, úgy hiszem, eddig arról, hogy augusztus 31-én az adó nálunk nagy többséggel keresztül ment, és én követnek megválasztattam, de a követséget el nem fogadtam; halljad most tőlem ezen elhatározásomnak okait és azokat, mik a választás után történtek:

A ki figyelemmel kísérte azon izgatásokat, melyek a házi adónak elvállalása ellen megyénkben történtek, alig fog kételkedni azon, hogy az izgatóknak nem csekély része, és pedig épen azok, kik nyilván vagy titkon legtöbb befolyást gyakorolva ösztönt és életet adtak az indulatos mozgalmaknak, nem a házi adó miatt léptek fel, hanem leginkább személyem elleni gyűlölségből, vagy bosszúból követtek el mindent ezen életkérdésnek megbuktatására; nem küzdöttek volna ők az adó kérdése miatt oly keserű elszántsággal, mert hiszen jól tudták, hogy az adónak elvállalása mellett még ezen országgyűlésen többség úgy sem leend; ők csak az én személyem ellen forraltak bosszút, ők csak azt akarták elérni, hogy én az országgyűlésen jelen ne legyek, és mivel tudták, hogy az adó kérdésének megbuktatása által nekem a követség elvállalását elveimnél fogva lehetlenné teszik: hogy személyemet megdönthessék, a legszentebb ügyet támadták meg, azon ügyet, mely hazánk egykori felvirágzására első és legfontosabb lépés volna.

Ily czélból és ily titkos szándékkal izgattak ők nyilván és titkon a házi adó ellen, de izgatásaik közben egyszersmind ellenem is nyilván és titkon annyi gyűlölséget, oly nagy ingerültséget szórtak el a tömeg között, hogy midőn április 4-én Zala rendének többsége okainkat harsány felkiáltásokkal ledörögve, az adó kérdését elbukatta, ugyanazon többség engem, ki előbb a megye rendének osztatlan bizalmát birtam, a nemzet ellenségének kiáltott, és megyeszerte hazaárulónak hirdetett.

Istenemre mondom, hogy mindazok, mik személyemet illették, engem nem sértettek; de fáj, kimondhatatlanul fáj keblemnek az, hogy személyem miatt a közügyet támadták meg elleneim, fáj azon gondolat, hogy bár önvétkem nélkül, de talán miattam bukott el megyénkben az adó kérdése, melyet, ha én nem vagyok, vagy én ellenem annyi bosszút, s gyűlölséget nem tápláltak volna keblükben azok, kik személyem miatt az adó ellen felléptek, sem oly keserű elszántsággal, sem annyi erőfeszítéssel, sem annyi hatással és sikerrel meg nem támadtak volna. Az április 4-én tartott gyűlés után elhatározták magok között az elbukott ügynek baráti, hogy teljes erővel izgatni fognak ismét az adó mellett; én kértem őket, kértem

Csányi Lászlót és sok másokat, halaszszák el izgatásaikat a jövő országgyűlésnek közeledéséig; most a kedélyek felettébb ingerültek, de azon néhány év alatt csillapulni fog az ingerültség, a köznemesség is inkább megismerkedik az adófizetés eszméjével, lassankint sokkal többet tehetünk arra, hogy előbb egyeseket, utóbb egész községeket felvilágosítsunk, és sokakban meggyőződést költsünk fel az ügynek igazsága felől; elmondottam, hogy most az országgyűlésen az adó fájdalom! többséget úgy sem nyer, habár Zalával szaporodnék is azon törvényhatóságok száma, melyek az adó mellett állanak; ne kockáztassuk tehát erőltetéssel a kérdés jövődjét, ne neveljük az ingerültséget és ne kényszerítsük haszon nélküli izgatásokkal az ügynek elleneit még több erő megfeszítésére. Elmondám én előttük mindezeket, és ti barátim még pünkösdkor tanui valátok annak, hogy az izgatásoknak megkezdését helyeselni nem tudtam. Csányi azonban és mások azt felelték, hogy az adó ügyének még ezen országgyűlés alatti kivívását megyénk becsülete megkívánja. Ők izgatásaiknak sikerét reménylik; aggodalmait nem oszták, mert ők a megye körülményeit nálamnál jobban ismerik, s izgatáshoz sokkal jobban értenek, mint én. Ezek ellen szólanom nem lehetett, mert az adó kérdésének, bármikor legyen is az felhozva, ellene nem szegülhetek; hiszen azt én is oly buzgón óhajtom. Csak arra kértem tehát Csányit s többeket, hogy személyemet izgatásaik tárgyává ne tegyék, nevemmel korteskedést ne üzzenek, s engem semmiképen ne compromittáljanak, mert bármi részben compromittálva, ha egyébkint legkedvezőbbek lennének is a körülmények, követséget nem vállalhatnék. Csányi megígérte, hogy nevem kitűzve nem leend, az izgatások az ügyért fognak történni, s a legnagyobb figyelemmel vigyázni fognak arra, hogy nevemre még csak távolról se borítsanak árnyékot, vagy szennyet. Tudod te ezt kedves Gáborom, itt létedben mondtam én is néked ezeket, de úgy hiszem tudod magától Csányitól is. Így kezdődtek meg az izgatások az adó mellett. Gyűlésileg elhatározottak, hogy a köznemességnek felvilágosítására több megyei tagok menjenek el a községekbe, választmányilag felszólítás dolgoztatott ki, s iverk hordattak szét a falukban, melyeket az adózni akarók aláírjanak. Voltak ezen capacitatióknál esetek, melyekben nem mindenkor értelmi okok használtattak, voltak egyes nemesek, sőt községek is, melyek aláírásaikat kétszer, háromszor visszahúzták; de az izgatás haladott, és előttem, kit az izgatás főnökei, Csányi és Horváth, minden tanácskozásaikból kizártak, ki előtt, mint később megtudtam, sok lépéseiket eltitkolták, sőt a mint hallom másokat is megkértek, hogy ezt és azt nekem el ne mondják, előttem mondom mindig úgy volt előadva a dolog, hogy nem személyemért s nem az én nevemmel, hanem az ügyért magáért, és az adó elvállalása mellett történnék minden izgatások.

Míg ezek így folytak, kétes hánykodások közt fontolgattam én komolyan, hogy azon esetben, ha csakugyan többséget nyerne az adó kérdése, és engem a követségre felszólítának megyémnek rendei, mit parancsol nekem a polgári kötelesség? A pártok izgatásaival, még akkor is, midőn azok a legszentebb ügy mellett történnek, mindenkor válhatatlan kapcsolatban vannak oly kellemetlenségek, mik a gyengédebb érzetet kedvetlenül érintik; éreztem én ezt az eddig lefolyt néhány hónap alatt, és bár azt hittem, hogy nevem és személyem izgatás tárgya nem leend, felmerült lelkemben mégis nem egyszer azon aggodalom, hogy lesznek, kik az ügy melletti izgatásokat személyemért történtenek fogják gondolni, és ilyenkor minden érzés felzúdult bennem azon gondolat ellen, hogy én a korteskedésnek szokott mesterségei által lépjek a követi pályára. De reményelve, hogy nevem az izgatások és korteskedések tárgyává nem tétetik, elnyomtam aggodalmamat, s tudva, hogy midőn kötelességről vagyunk szó, a dolognak minden oldalát komolyan fontolóra kell venni, más tekintetek felett is gondolkoztam, melyek a követségnek elvállalása, vagy el nem vállalása mellett szólhatnak, és mondhatom, sokáig küzdöttem önmagammal, míg szilárd elhatározáshoz juthatték. Figyelmemet el nem kerülhette azon körülmény, hogy a személyem elleni bosszu s gyűlölség ápril 4-ike előtt rövid idő alatt képes volt ellenem, ki mint említém, a megye rendjeinek osztatlan bizalmát birtam és a megye szellemének és nyilván kijelentett elveinek voltam hű képviselője, a megye

rendeinek nagy többségét indulatos ingerültségre felizgatni; ha tehát a követséget elvállalom, méltán számolhatok arra, hogy ugyanazon gyűlölség és bosszu, mely most izgatásainak czeljától elesve, újabb táplálékot nyer, mindent el fog követni a mit czélszerűnek vél, hogy engem az ország gyűléséről ismét eltávolítson, s ezt most másodszor sokkal könnyebben teheti, mint először tévé, mert sokkal könnyebb a már egyszer megingatott bizodalmat, ha már az látszólag ismét helyreállott volna is, újra megrontani, mint a még osztatlan bizalmat aláásni. Tárgy pedig, miben a köznemességet izgatni lehet, az adón kívül nem kevés vagyon, pl. a büntetőtörvénykönyvben az esküdtszékeknek azon elvei, hogy nem nemes ember is ítélhet nemes ember felett büntető perekben; hogy a paraszt sem fog botoztatni, valamint a nemes ember stb. Ezek mind olyanok, a melyek által a már egyszer felizgatott tömegben másodszor is azon gyanut ébreszthetik ellenem, hogy a nemességet a parasztsággal egyenlővé tenni akarom, s ezért hazaáruló vagyok. Hasonló tárgy leend a tisztválasztási kihágásokról alkotandó törvény; ez ellen sem leend nehéz elferdítésekkel és gyanusítással izgatni. Egy szóval sok tárgyban történhetik izgatás nagy hatással, sőt a sikernek valószínűségével. Ha már elgondolom, hogy a jó ügynek baráti minden erejüknek megfeszítésével, s úgy hallom tetemes költséggel voltak csak képesek legyőzni elleneiknek erejét, s ha elgondolom, hogy ily erő kifejtést gyakran ismételni nem volnának képesek elvbarátaink, midőn ellenben a másik fél, melynek egy pár ezer embere most is volt, az alkalmat ellesve, akkor léphet fel, midőn emezek készületlenek; ha elgondolom, hogy mind a gyűlésekben, mind az izgatásokban Csányi és Horváth voltak most a haladási pártnak vezetői, Csányi pedig mindenét unoka-öccsének Eleknek vitalitium mellett általadván, Bécsbe, vagy más városba készül lakni menni, s a javak átadása már meg is történt, s ő elutazását csak ezen izgatásoknak befejezéséig s a küszöbön álló tisztválasztásig halasztotta, Horváth pedig már több idő óta minden jószágát árulja, s így senki nem marad, kinek itt kedve legyen, s elég ereje az ellenfélnek ezer alaku fondorkodásai ellen folyvást küzdeni s tömegeket izgatni; s ha végre még elgondolom, hogy Kerkapolyinak távoztával, akár követnek választassék, akár a hivatalról lelépjen, jó akaratú, s igen alkalmas elnököt veszünk el, kinek helye, mint magad is tudod, betöltve nem lesz: megvallom, erős meggyőződés támad bennem, hogy az én követi állásom felettébb ingatag és kétséges lenne, s mind a mellett hogy jelenleg a haladás pártja Zalában erős, aligha csakhamar ismét kénytelen nem lennék a megye elveinek s utasításainak lényeges változása miatt haza térni; volna csak valamely hatalmasabb osztálynak vagy felekezetnek az országgyűlésen kedve ellen az én fellépésem, vagy eljárásom, csak talán egy pár levélbe, vagy néhány forintjába kerülne ismét felkelteni Zalában a jó ügynek minden elleneit, s engem s a megye szellemét compromittálni. És ha ily esetben egy 3-ik gyűlésen a jó ügy kívívná is újra ismét a diadalt, ily változékony és ingatag állásban én ott fen hogyan használhatnék? A mult országgyűlésen csak az által lehetett hatásom, hogy tudtam, miképen itthon semmi hatalom meg nem döntheti a megye szellemét, a közbizodalmat meg nem csökkentheti; de most! tudod barátom, hogy az országgyűlési állás utasítások mellett még a legkedvezőbb körülmények között is terhes, de midőn a követ megyéjében nincs az ellen biztosítva, hogy személyes bosszúból vagy gyűlölségből magát a legszentebb ügyet nem fogják-e megbuktatni ellenei, csak hogy őt magát is megdönthessék, s midőn figyelmét, melyet osztatlanul az országgyűlési tárgyakra kellene fordítania, félelem és aggódások között az ügyet fenyegető otthoni bajok foglalják el, akkor állása felette kinos, hatása kétes, sőt gyakran lehetetlen.

De mindezek, a mennyiben csak személyemet tárgyazzák, még talán nem gátoltak volna elfogadni a megye bizodalmát, hanem azon tekintet, hogy a mint említém, az ügynek megtámadása csak eszköz volt kezökben azoknak, kik az adó kérdését megbukatták, a czél pedig egyenesen az volt, hogy én az országgyűlésre ne menjek, leginkább elhatározólag hatott reám. Ha csak személyem ellen tettek volna kifogást, nyugodtan eltűrném, mert hiszen mindenkinek tetszeni lehetetlen, de ők sikeresebbnek és talán könnyebb módnak találták a legfontosabb

életkérdésnek, mely ellen könnyű volt izgatni, egyenes megtámadásával titkon aláásni a gyűlölt személynek politikai állását. Naponkint inkább meggyőződtem én e gyanunak valóságáról, s tisztán állott előttem, hogy ha én most a követséget elvállalnám, ezen módot ismételnék elleneim minden fontosabb kérdéseknél, s így az én személyem miatt a legfontosabb kérdések, a haladásnak és jó ügynek legszentebb elvei, volnának kitéve a folytonos megtámadásoknak, és én miattam a közügy volna könnyen veszélyeztetve megyénkben; én pedig ily állapotban ott fenn nem használhatnék, mert állásomnak bizonytalansága hatásmat lehetetlenné tenné, s közremunkálódásomat szerfelett gátolná; ha ellenben a követséget el nem vállalom, megszűnik ezen örök és folytonos megtámadásoknak első és legfőbb oka, mely miatt az izgatók most is az adó ellen leginkább felleptek, s ha látják elleneink, hogy én, ki az ő bosszujoknak s engesztelhetetlen gyűlölségeiknek tárgya vagyok, önként vissza léptem, ők sem fogják oly keserű elszántsággal, s annyi áldozattal folytatni eddigi támadásaikat. Szóval az én visszalépésem által el lesznek háritva mindazon veszélyek, melyek a jó ügy ellen személyem elleni gyűlölségből irányoztatnának. Ily körülmények között úgy hiszem kötelességem elválasztani személyemet az ügytől, s önérdekemet a közügy biztosításának kívánom alárendelni, midőn a követségről inkább visszalépek, mintsem hogy az ügyet újabb megtámadásoknak s lehető veszélynek tegyem ki. A ki bár akaratlanul a jó ügynek útjában áll, vagy annak biztosítását állása által nehezíti, az inkább lépjen vissza, mert ily esetben visszalépni polgári kötelesség.

Hozzájárult még mindezekhez az, a mit kivált a gyűlés előtti néhány utolsó napokban megtudtam, mi már magában is fontos ok lett volna, hogy a követséget el ne vállalam; az izgatások t. i. részünkről is nem csak a köznemességnek felvilágosításával, és némileg kapacitációjával, hanem a Magyarországon oly igen elterjedt, s oly méltán kárhozott korteskedésnek szokott mesterkedéseivel, csábításokkal, vesztegetéssel, pénzzel, borral, földnek fának ígéréseivel, s néhol talán fenyegetésekkel is üzettek, és pedig, fájdalom, reményeim ellenére az én nevemmel, s épen nem csekély részben az én személyemért; tábor készítettett, melybe azok, kik az adó mellé leginkább az én személyem megválasztására összecsisztendők valának, beszállítottassanak, bor és kenyér szállítottott a táborba, pénz kéretett kölcsön és szereztetett kivetésképen, az ellenfél izgatói megkergettettek stb. S mindezek az én nevem kitűzésével! Elgondolhatod, hogy ekkor még inkább ingatlan lőn a fentebb elsorolt okokból eredett azon elhatározásom, hogy a követséget el nem vállalom, mert elviselhetetlen volt előttem azon gondolat, hogy én oly uton keresni látszassam a követséget, melyben, mint fellebb mondám, állásom csak ingatag volna, s mely által csak ártanék a közügynek, és állásom ingatagsága miatt nem használhatnék semmit. Hidd el, barátom, küzdöttem éjjel nappal magammal, s a test ki nem állván a súlyos lelki küzdelmeknek kinait, erőm elhagyott és megbetegedtem. Minden tölem kitelhető módon igyekeztem enmagamban megczáfolni felsorolt okaimat, mik a követségnek el nem vállalására határozók, s erőltettem magamat, elnyomni fölzúdult érzetimet, mert fájt nekem az is, hogy a megye kívánságát, s a ti szíves óhajtástokat nem teljesíthetem, s örömet használtam volna minden tehetséggel s jó akaratommal azon pályán, melyet Zalának bizodalma, s a ti szíves barátságok nekem kijelölt. De lehetetlen volt legyőzni okaimat s érzelmeimet, szívem és eszem egyiránt tartóztattak a követség elvállalásától, s erős s ingatlan meggyőződéssé vált bennem, hogy a követségnek el nem vállalása a jelen körülmények közt polgári kötelességem, s hogy érzelmeim ezen harcában leroskadtak, ha bármely tekintetből meggyőződésem ellenére a követséget elvállalnám. Megírtam tehát az első alispánnak, hogy én a követséget még akkor sem vállalhatnám el, ha az adó tárgyában az igazság szent szava diadalmat nyerne, s a megye rendei engem követté választanának. Elsoroltam levelemben ezen ingatlan elhatározásom okait, s a levelet szerdán, a választást előző napon, személyesen adtam át az alispán urnak, őt, úgy is mint barátomat, szíves bizodalommal, de úgy is mint a megyének alispánját némileg hivatalosan megkértem, hogy ha megválasztásomat szóba hoznák, jelentse ki ezen komolyan megfontolt nyilat-

kozatomat, sőt ha szükséges, levelemet is mutassa elő, barátainkkal pedig, sőt másokkal is, ha akarja, levelemet közölje; megtiszteltem ezután a főispánt, és neki is kijelentettem elhatározásomat, s Egerszegről eltávoztam.

Másnap meglett a közgyűlés és a követválasztás, de én Egerszegen nem voltam; az alispán levelemet mutatta több jó barátimnak még szerdán este, azonban ők levelemet elolvasásra sem méltatták, indulatosan kifakadtak ellenem a követség el nem vállalása miatt; sokan fenhangon emlegették, hogy miattam, s pedig egyedül s egyenesen személyem miatt mennyi pénzt költöttek korteskedésre; volt, ki azt is emlegette, hogy ha követ lenni nem akarok, költségét fizessem vissza, s többféle gyengédtelen nyilatkozatokat lehet hallani; egy szóval a párt főnökei: Csányi, Horváth és tán valamennyin elhatározták, hogy nyilatkozatomat semmibe nem vevén, engem követté választanak, mást semmi esetre helyettem nem választanak, s engem az elvállalásra kényszeríteni fognak.

A gyűlés és választás rövid ideig tartott, mert Csányi és Horváth emberei sokkal többen valának mint Forintoséi. Az adófelkiáltással elfogadtatott, én és Kerkapoly szintén felkiáltással választattunk követeknek, és az alispán kérésemet nem teljesítvén, sem levelemet elő nem mutatta, sem az el nem fogadás iránti nyilatkozatomat szóval ki nem jelentette. Szeptember 1-ső napján kijöttek többen Pusztá-Szent-Lászlóra, hol én testvéremnél tartózkodtam, s a második alispán vezérlete alatt értesítettek megválasztatásomról. Én megköszönve a bizodalmat s megtiszteltetést, újra elmondám nyilatkozatomat, hogy a követséget el nem vállalhatom. Okaimat elmondottam s kijelentém, hogy más nap a közgyűlésen is személyesen előadandom mindezeket. Ekkor tudtam én meg oly körülményeket, melyek, ha kerestem volna is előbb a követséget, elegendők valának engem annak elvállalásától elrettenteni. Ekkor tudtam meg, hogy a korteskedés által összeszerzett tömeg nevem alatt vitetett a választási gyűlésre; nevem zászlókra tüzetett; egy szóval választásomat egyenesen a korteskedés szokott mesterségeinek, melyektől én oly igen borzadok, köszönhetem leginkább. Ekkor tudtam meg, hogy a választási gyűlés biztosítására mulhatatlan szükséges volt egy osztály lovas katonaságot felállítani, mi még eddig Zalában soha nem történt, s általános is volt a gyűlés után is azon vélemény: hogy a katonaság jelenléte nélkül legalább egy pár száz ember elveszett volna, rutul meggyilkoltatott volna azon gyűlésen, melyen én követnek választattam. Ekkor tudtam meg, hogy a gyűlés alatt egyszerre több urak, és pedig épen az adónak és az én választásomnak baráti, a Forintos párt részéről történt mozgások következtében egyszerre kardot rántottak, s a katonaság közbenjött csillapítá le a komolyabb következtéseket; ekkor tudtam meg, hogy a választásomat megelőző napon Ó-Hidán egy nemes ember, ki az adózni akarók pártjához tartozott, a nemes esküdtet, mivel ez, mint mondják, bírsággal és zálogolással akarta őt kényszeríteni, hogy a másik párthoz álljon, - agyon lőtte. Ekkor hallottam meg hogy azon nemesség, melyet az én személyemért, s tudtom s akaratom nélkül az én nevemmel azon zászlók alatt, melyre tudtom s megegyezésem nélkül az én nevem tüzetett, a korteskedés szokott útján becsődítettek, midőn választás után haza tért, Forintos embereivel közel Egerszeghez az uton összeveszett, s az lőn ezen összeveszésnek, melyet hír szerint a másik fél kezdett, vagy provocált, szomorú következtése, hogy 5 vagy 6 ember agyonveretett, 8 halálra lőn sebesítve, egynek kezét törték el, egynek szemét ütötték ki, sok más ok kisebb-nagyobb sebeket kaptak. Lehet, hogy ezeken kívül többen is haltak meg; ennyit a vizsgálatra kiküldött tisztviselőknek hivatalos jelentéséből tudunk már; későbbben talán még több hasonló szerencsétlenség jó világosságra. Már barátom, képzelheted az én lelki állapotomat, midőn ezeket hallottam. Én még azt is el akartam kerülni, hogy nevemre korteskedjenek, s íme mégis mi minden történt azon zászlók alatt, mikre nevemet akaratom ellen függesztették. Ha majd egykor talán kedvetlen következtései miatt átkozni fogják hazánkban azon időt, melyben legelsőbbben szükségessé vált a szabad választásoknak, a szabad tanácskozásoknak oltalmára

katonai fegyveres erőt, mely kormánytól és főispántól függ, a választók és tanácskozók közt fölláttatni - Zalában ezen szomorú epochát azzal fogják bélyegezni, hogy ez akkor történt nálunk először, midőn Deák Ferencz az 1843-ik országgyűlésre követnek választatott. Majd ha azon özvegyet, vagy árvát, kinek férje, vagy atyja most megöletett, kérdezni fogják, hogy férjét vagy atyját mikor vesztette el, ezek azt fogják felelni, hogy akkor, midőn Deák Ferencz követül választatott, és pedig Deák Ferencz miatt, vagy azok által, kik Deák Ferenczet követnek választották, s így önvétkem nélkül átok lesz csatolva nevemhez, árvák s özvegyek átka! Barátom, én a credentionalison, melyet Zalának rendi ily módon történt választás után nekem kiadának, vérfoltokat látnék; én ezen országgyűlésen a választásokbeli kiszökések korlátozása fölött szívem érzése szerint szólani se mernék, mert minden arczon olvasnám azon szemrehányást, hogy én is a korteskedés sok oldalu mesterségének köszönhetem jelen állásomat, én is hordókban s barátimnak erszényében leltem fel a közbizodalmat, az én választásom is 30,000 forintba került, s áldozatul választásom előtt és utána 6 vagy 7 embernek, sőt fájdalom! talán még többnek is el kellett esni, s hogy az ember százankint el nem hullott, csak a katonaság közbenjöttének tulajdonítható! Istenem! ha én ily előzmények után a követséget elvállalnám, összeroskadnék az első ülésben a szégyen és fájdalom sulya alatt, s érzem, hogy eszem kifordulna sarkaiból, s ezt, lelkemre mondom, betű szerint érzem, mert még a gondolatnál is, most, midőn ezeket írom, szívem sebesen dobog, s agyam ég.

Tegnap vagyis szeptember 2-án, a mint a 2-ik alispánnak ígértem, bemenék a közgyűlésre, s előadtam, hogy a követséget elvállalnom lehetetlen, és előadtam okaimat, majdnem úgy, mint neked e levélben írom. Felszólalt utánam Csányi László; utána nem sokára Horváth János, kik a korteskedés főnökei voltak, s elmondák, hogy nekem az országgyűlésre okvetetlenül fel kell mennem, csak bennem van a megye rendéinek bizalma, én ezzel tartozom a hazának, és több efféléket; de mindezeket oly indulatos kifakadásokkal tevék személyem ellen, hogy szívem vérzett, látván, miképen bánnak én velem azok, kik magokat legjobb barátimnak nevezték. Én érzem, hogy az iránt, ki egykor barátom volt, nyilván, a közgyűlésen, ily hangon még akkor sem tudnék szólani, midőn az legundokabb vétkei miatt barátságomat elvesztette, s nem tudnék ily hangon szólani legalább a régi barátság emlékéért. Csányi nyilván és szemembe kinyilatkoztatta, hogy tisztelete irántam megcsökkent. Horváth Isten elleni vétekekkel vádolt s a haza iránt hűtlennek, Zalamegye iránt hálátlannak nevezett; szólottak mások is keserűen és élesen; voltak, kik a megye bizodalmának elvesztét említék, mások gyávasággal vádoltak. És midőn ennyi keserű kifakadások méltatlanságát érezve, az elfojtott fájdalomnak kínos kifejezése ült arczomon, s könnyek fakadtak ki szememből, egy barátom, kit eddig oly szívesen szerettem, ki valóban közel állott szívemhez, éles kifejezésekkel támadott meg: hogy én miért nevetek oly hidegen? s miért gúnyolom ki őt előadásáért? Istenemre mondom, még ez életben távolabb nem vala tőlem nevetés, mint e pillanatban; éreztem én, hogy ő soha nem értett, s hogy ő még e pillanatban is képes volt arczom fájdalmas kifejezését félreérteni, nekem ez kétszeresen fáj, de szemrehányást nem tettem neki, hanem kijelentém, hogy őt sérteni szándékom nem volt, de ha tán akaratlanul sértettem, nyilván megkövetem. Órákig tartott ezen gyűlés, melyben engem kértek ingatlan határozatom megváltoztatására, de egyszersmind keserűen korholtak éles kifejezésekkel. Voltak ugyan, kik szelíden s nyájasan szólottak, s ezeknek szava jól esett; de mások, igen sokan éreztették velem, hogy a szeretet és barátság bosszúvá és gyűlölséggé változtak keblökben. Végre egy ifjú ember, ki a múlt országgyűlés alatt egy ideig irnokom volt, tőlem csak föllépésre állva, velem szemközt fordult, s dorgáló hangon komoly leczkéket adott a hazafiuságról s a hazafinak kötelességéről; elmondá: hogy czikornyás beszédemnek okai gyengék és üresek valának; gyávasággal vádolt, mert a követséget el nem fogadom, minthogy állítása szerint vagy életemet, vagy értékemet féltem, ezt pedig mindkettőt a hazáért feláldozni kötelesség. Így tartott ez, mint mondtam, órákig, a fájdalom könnyeket fakasztott szememből, a könnyek majd elfojtották szavamat, ajkaim reszkettek, s szívem vérzett, mert a

legérzékenyebb sértések barátimtól származtak; és nem találkozott a számos gyülekezetben senki, a ki személyem védelmére mellettem szót emelt volna. Elmondám én: hiszen én tiszta meggyőződésemet, s lélekismeretem szavát követem, mert hiszem és érzem, hogy a követséget elvállalnom nem szabad és nem lehet. Ha nézetem hibás is, de mindaddig, míg a meggyőződés ingatlan áll lelkemben, azt semmi tekintetnek fel nem áldozhatom, s azért, hogy ezen meggyőződésem a megye rendei többségének véleményétől eltér, megvetést s gyűlölséget nem érdemlek, s azért, hogy lelkiismeretem szavát követve cselekszem, rám senki méltatlanság nélkül nem neheztelhet; de szavaim sikertelenül hangoztak el, s a rendek elhatározták ismét, hogy kivülem más követet nem választanak, reám parancsolnak, hogy követül elmenjek. Sőt a főispán a törvényes büntetést is emlegette. De én határozatomat meg nem változtathatván, kijelentém, hogy arról, mit a rendek említenek, miszerint lemondásomat el nem fogadják, itt még szó sem lehet, lemondásra szükség nincsen, mert én az elválasztást soha el nem fogadtam, sőt az ellen még a választás előtt is nyilatkoztam; törvényes büntetés tehát annyival inkább nem érhet, mert én már két országgyűlésen eleget tettem a törvény parancsolta kötelességnek. A megyének ellenben kötelessége követet választani, mert ezt a törvény parancsolja, s én ezen törvénynek teljesítésbe vételét, mint Zalának egyik statusa, kívánom. Ezen szavaim is sikertelenek voltak; a főispán kimondotta a végzést a fentebbi értelemben, s én a jegyzőkönyvbe kértem iktatni, hogy a követséget el nem fogadtam. Zúzott kebellemmel, s feldúlt kedélylyel hagytam el a gyűlést; sokan barátim közül hideg megvetéssel fordultak el tőlem, ülésen kívül is Csányi, Horváth csak egy szóra, csak egy pillanatra is nem méltattak, s összezárták azon barátságos viszonyokat, mik eddig itt közöttünk léteztek.

Tudtam, hogy érteni kevesen fognak engemet, sokan érteni nem akarnak, sokan félre is értenek. De hogy ily epés indulattal, ennyi haraggal, s mondhatom gyűlölséggel találkozzam Zalamegye gyűlése terében, s jó barátim közül is sokan elfelejtve minden szíves indulatot, elfelejtve minden édes köteléket, ily módon viseljék magokat irántam, ez, megvallom, váratlan volt előttem. De a tiszta öntudat fentartja talán lelkemnek erejét, s bár hiszem és érzem, hogy a hazában is sokan, igen sokan érteni nem fognak, biztosan reményilem mégis, hogy lesznek jó emberek, kik félre nem értenek, felfogják állásomnak iszonyú kellemetlenségét, s látják s velem együtt érzik, hogy a jelen körülmények közt másképen cselekednem lehetetlen volt; biztosan reményilem, sőt igen erősen hiszem, hogy ti barátim cselekvésem megítélésében felejteni fogjátok egy pillanatra azon barátságos óhajtatásokat, hogy bár körötökben volnék, s mellőzve a személyes érdekek tekintetét, úgy nézitek elhatározásomat, mint azt nézni kell minden elfoglaltság nélkül, s elmondjátok majd, hogy bármennyire szeretnétek is jelenlétemet - ilyen előzmények után, illetén érzelmekkel, ily zúzott kebellemmel nem kívánjátok, hogy az országgyűlésre menjek; a körülményeknek minden oldalát, s egyéniségemnek minden jó és rossz tulajdonságait tekintetbe fogjátok ti venni, s nem kárhoztatjátok, a mit én annyi küzdés után, s oly komoly megfontolás után határoztam el magamban. A ti kárhoztatástok volna a legkeserűbb pohár, mi ezen esetben még reám várhat, pedig Isten tudja, keserű volt az is, mit eddig ürítenem kellett, s ha tán ti se helyeselnétek lépésemet (azt még csak gondolni se merem, gondolni se akarom), de ha mégis megtörténnék, hogy nézeteitek mások volnának, s okaim titeket meg nem győztek volna, legalább ne taszítsatok el magatoktól, mint zalai barátimnak egy része tevé, ne vonjátok meg tőlem a barátságot, a szíves szeretetet, mely ez ideig kebletekben élt irántam, mert ez a csapás igazán megtörné végképen lelkemnek minden erejét; hiszen ti engem azért szerettetek, mert szívemnek legbelsőbb ösztönét s lelkemnek ingatlan meggyőződését követtem minden tettemben, most is csak azt cselekszem, s ha nézeteink e dolog felett különböznének is, neheztelésteket azért meg nem érdemlem. Ti szerettetek engem minden sajátságaimmal, minden gyengeségeimmal együtt, úgy a mint vagyok, pedig tudjátok, hogy ezen nézete, s ezen elhatározásom tisztán és egészen egyéniségemben fekszik, és a ki úgy ismert, mint ti ismertek, soha nem

kételkedhetett, hogy ily körülmények közt így és nem másképp fogok cselekedni; oh ne taszítsatok tehát vissza magatoktól!

Ugy hallom, hogy b. Putheányit felküldötték némelyek hozzátok Pozsonyba. Miért? nem tudom; de némelyek szerint azért, hogy titeket megkérjen, miszerint ti engem a követség elvállalására felszólítsatok. Az Istenre s barátságunk szentségére kérlek benneteket, ne tegyetek e dologban semmi lépést, sem nyilván, sem magánosan; hiszen tudjátok s értitek, hogy elhatározásomat semmi körülmény, még a ti szíves felszólítások sem változtatja meg többé, ne tetézzétek legalább ti súlyos fájdalommat azon újabb keserűséggel, hogy a ti kívánságtokra is tagadólag legyek kénytelen válaszolni; ne tegyétek, hogy fájdalomam sulya alatt végre megátkozzam azon pillanatot, melyben politikai pályára léptem. Lelkemre mondom, ha ismeritek és értitek érzelmeimet, nem fogtok engem összezúzni akarni bármi kéréssel, vagy felszólítással, mi úgy is sikertelen volna. Hiszen a valódi szeretet kinozni nem képes, ok és haszon nélküli kínzás volna pedig minden ilyen lépés reám nézve.

Azt is gondolják Zalában némelyek, hogy engem a törvény fog kényszeríteni a követség elvállalására, mert lemondásomat a RR. el nem fogadták, s éppen azért nem választottak helyettem más követet, hogy az egész felelősséget reám háríthassák; de hiszen én a követséget el nem fogadtam s ily esetre, kivált oly ember ellen, ki már teljesítette törvényes kötelességét, a törvény büntetést nem rendel. Azt mondták többen, hogy a ki megválasztatik, az tartozik a választást elfogadni, mert «juri correlata est obligatio»; de ezen elv valóban különös és néha talán veszedelmes is volna; így például legjobb mód volna az, hatásodat megsemmisíteni, hogy ha az ország gyűlése előtt Árva vármegye téged választana követjének, és te akarod ellen is kénytelen volnál törvényes büntetés mellett Árvának követe lenni. Ezen elv tehát furcsa absurdumokra vezetne. Nem hiszem, hogy Pozsonyban valaki legyen, a ki a törvényt oda akarja csigázni, hová azt Zalában sokan csigázni akarják; de ha mégis szóba jönne e dolog, legyetek figyelemmel, mert tudjátok, hogy koldussá ugyan tehetnek a törvényes büntetéssel, hanem arra birni képesek nem volnának, hogy lelkiismeretem ellen cselekedjem.

Ne biztassátok, az Istenre kérlek! a zalaiakat többé, hogy elhatározásom megváltoztatására bármit cselekedjenek, úgysis a ti barátságtoknak tulajdonítják legnagyobb részét annak, amit cselekednek; hiszen e dolognak is van határa, nem jöhet semmi körülmény közbe, nem lehet semmi ok, mi engem arra bírjon, hogy ezen országgyűlésen követ legyek; készebb vagyok a megyéből, és talán a hazából is kivándorolni (ezt pedig a legiszonyubb dolognak tartom), mint lelkiismeretemet, feláldozni; minden további erőlködés csak személyemnek üldözése volna s ezt, úgy hiszem, meg nem érdemlettem. Tudom, hogy Zalában lesznek, kik bosszúból is szeretnének újabb kedvetlenségbe keverni az által, hogy újra s ismét újra kérnek a barátság ürügye alatt a követség elvállalására; ne adjatok kérlek ezeknek csak egy szóval is ösztönt és kedvet bosszujok kitöltésére.

Kerkapoly most csak egyedül megy fel, mint Zalának követe; fogadjátok szívesen s örködjétek, hogy az ifjuság se tegyen bármi félreértésből ellene legkisebb kedvtelenséget; ő nálunk a jó ügy mellett mindenkor buzgón dolgozott.

Levelem, és pedig annak minden sora Bezerédynek is szól és Beöthynek, Palóczynak, Bonisnak, Szentkirályinak, Wenckheimnak és Rádaynak, Töröknek és Horváth Jenőnek, Kubi nyinak, Geczynek, úgy szintén Batthyánynak, Eötvösnek, Telekynek, Záborszky Luizinak, Szalay Laczinak, és mindazoknak, kikkel szíves baráti részvét köt össze; közöld tartalmát ezeken kívül másokkal is, a kikkel akarod.

Ha Kossuth Pozsonyban van, add át leveletem annak is, egyébiránt én őt e levél közlésével ma szintén tudósítom.

Isten veled barátom! választokat, szíves barátságos választokat szívszakadva várom, vigasztalást fog az nekem bizonyosan nyújtani a reám özönlött keserőségek közepette, mert ti bizonyosan félre nem értettetek; ti bizonyosan értitek érzelmeimet és méltányoljátok okaimat. Isten veletek!

Hú barátotok

Deák Ferencz.

Leveletem küld el másolatban Wesselényinek is, hiszen minden szava annak is oly igen szól. Megbocsáss, ha levelemben összefüggést nem találsz; sem időm, sem kedélyem nem enged úgy írnom, mint óhajtók.

A MAGYAR NYELV ÉS A NEMZETISÉGEK.

Zala vármegye 1843. november 10-dikén tartott közgyűlésében szóba hozatott, hogy a királyi városok tanácskozásaiiban a képviselők választásakor maguk közt németül is szólnak, s indítványoztatott, hogy utasíttassék Zalamegye országgyűlési követe arra, hogy e sérelmet az országgyűlésen panaszolja el és sürgesse orvoslását. *Többen* az indítványt pártolták s kívánták, hogy mind a választók, mind a választottak csak magyarul szóljanak, hogy a polgárok a magyar nyelvet megtanulni tartozzanak, s az országgyűlés erre praclusi terminust szabjon.

DEÁK FERENCZ: Maradjunk meg a mellett, hogy a közigazgatásban magyar nyelven szóljanak. Nem látja helyén, hogy a ki magyarul nem tud, az a választási jogból kizárassék. Sok érdeket nem szabad sérteni, mert haladásunkat gátolja, s csak ingerültséget szül. A nemzetiség ügyében praclusi terminust szabni nem foganatos; a magyar nyelvvel élésre a polgárokat inkább privát capacitatio útján óhajtja vezéreltetni. Vegyük föl, hogy az 1825-diki országgyűlésen még a legjobb követek is latinul szólottak; de még az 1832-diki országgyűlésen is többen beszéltek latinul; azonban privát capacitatio útján már a legközelebb lefolyt diétán - kivéven a horvátországi követeket - anyai nyelvünkön beszéltek, s a mltgos főrendek is üzeneteiket ezen nyelven folytatták. A magyar nyelv terjesztésére a praclusi terminus sem czélszerű, mert anyai nyelvünk megtanulása és művelése igen nehéz. Vegyük fel például megyénkben a muraközi járást. Itt a vármegye, itt a földesuraság fél század óta a legczélszerűbb eszközökkel kívánja maiglan a magyar nyelvet horvát lakosaink közt terjeszteni; magyar iskolamestereket rendel oktatókul; de kérdem a muraközi járás tisztviselőit, tudnak-e már ott magyarul? (Fölkiáltások: Nem tudnak!) Óhajtja, hogy anyai nyelvünk csak privát capacitatio, tanítás és intézetek útján hozassék virágzásba, s erre a praclusi terminust nem véli czélszerűnek.

A közgyűlés *Deák Ferencz* nézetéhez csatlakozott.

A SUBSIDIUMRÓL.

I.

Zala vármegye 1844. szeptember 26-dikán tartott közgyűlésében fölolvastatott az országgyűlési tárgyakkal foglalkozó megyei választmány munkálatának első része, melyben javasoltatott, adassék a megye követeinek utasításul, hogy a nemesi rend által fizetendő három millió segedelempénzt négy évre szavazzák meg, s a vukovár-fiumei vasutra országos kölcsön által fedezendő külön ajánlatot tegyenek. A választmány munkálata többi pontjának fölolvása előtt fölállott *Forintos György* és kijelentette, hogy ő elfogadja az országos költségeket, de csak kicsinyenkint, mert fontolva kell haladnunk. A jelenlevő mintegy 500 fejű köznemesség helyeselte ez előadást, csakhamar azonban «semmit nem adunk» kiáltásával meg akarta akadályozni Deák Ferenczet a felszólalásban.

DEÁK FERENCZ: Kijelenti, hogy ebbeli jogától csak erőszakosan lehet őt megfosztani, minek azonban utolsó pillanatig ellenszegül; azért valamint ő tiszteli másoknak szólásjogát, úgy ezt a maga részére is követeli. S ezzel a szőnyegen lévő tárgyra áttérve, így folytatta: Hazánk állapotáról van szó, nem béke, hanem háboru idején, t. i. a vetélkedés korában. A hajdani háborúk nem voltak a magyarra nézve oly veszedelmesek, mint e tulajdon értelmében vett béke ideje, mert a háboru szüntével kiemelkedett a magyar veszteségeiből, de béke ideje óta azt kell tapasztalnunk, hogy mindinkább elszegényedünk, s arra kell fakadnunk: hogy nincs rajtunk isten áldása igazságtalanságunkért. Európa több nemzetei a béke ideje óta óriási lépésekkel haladtak előre, s nekünk nem csak ily minket messze elhagyott népeknek iparával és kereskedésével kell vetélkednünk, hanem helyzetünkől származó állapotunkkal is küzdenünk kell. Egy kis tekintet helyzetünkre meg fog bennünket győzni, hogy a magyar gabonát a galicziai nem sokára kizárja a bécsi piacszól. Fiume felé volna tehát még kivitelünk, de nevetséges mit kiviszünk, s a magyar tengerpart orosz kenyérrel látja el magát. És az újabb időkben újabb versenyzője támadt a magyarnak a kicsiny Oláhországban. Ha ez így megy, a külföld kizár minket minden kereskedésből s végső elszegényedésünktől semmi sem ment meg bennünket. Pedig mennyire viszi az elszegényedés egy országot, tudhatják, kik a világ történetében jártasak. A hajdan népes és gazdag Szicília, Rómának tárháza, most alig bír 1 millió háromezreszer lakossal s ezen csekély népességének is alig természetesen elegendő gabonát. Azonban nincs itt erről szó, fizetünk-e? mert a fizetés elve már el van határozva, a RR. elfogadták a fizetést.

II.

A köznemesség «nem fogadtuk el» «nem fizetünk» közbekiáltásokkal szakította félbe a szónok előadását.

Csak imént - így folytatta Deák - midőn Forintos György ur ugyanezt mondotta, helyeselték a RR., ha azonban mielőtt tudnák, mi szent célra kíván az országos választmány segedelmet, már azon határozattal jöttek ide, hogy semmi subsidiumot nem fizetnek, ha ez az akarat, akkor a tanácskozás tere rá nézve be van zárva. Valamint azonban a nemes urak kötelességöknek hiszik kimondani, hogy nem fizetnek, úgy ő is szent és elmulaszthatatlan kötelességének hiszi kimondani, hogy ezen szegény haza valaha felvirágozhassék, részéről többet is kész fizetni. Ezután lelkesedéssel festé a haza és utódaink iránti kötelességeket és kétes jövőket s befejezé előadását azon buzgó óhajtalal «adná isten, hogy e megyéből a haza szeretete soha el ne távozzék; adja isten, hogy a segedelem későn ne jöjjön, mert ha ez a nemesi rend összeroskad, ha sírja szélén állunk e hazának, akkor még a jobb érzésű ember is azt fogja mondani, hogy az ily anarchiát tovább tünni nem lehet, s épen a köznemesség leendő legnagyobb áldozat». Bármilyen történjék azonban, ő szegénnyel és szívósélemmel hagyja el e

helyet, de keble megnyugtatta leend, mert polgári kötelességének eleget tett, s ám történjék bármi, de a mely nemzet magán nem segít, sorsát megérdemli.

A közgyűlés a választmány javaslatát elvetette és kimondotta, hogy semmit sem ajánl meg.

A NEMESÉK ADÓZÁSÁRÓL.

Zala vármegye 1844. november 4-dikén tartott közgyűlésében *Kozary Farkas* táblabíró indítványozta, hogy Zala vármegyének a közadók tárgyában 1843. augusztus 31-dikén hozott és 1844. szeptember 26-dikán megsemmisített végzése ismét élesztessék föl.

DEÁK FERENCZ: Röviden visszatérve a fizetés és nem fizetés körüli mozgalmakra, megemlíti, hogy a múlt évi április 4-iki közgyűlést hirdető levelekben ki volt téve, hogy fizetésről leendő szó és a behozott köznemesség által a fizetési elv megbuktatott. Mit tett most a másik párt? A hirdető levelekben újra kitétte a fizetést és a múlt évi augusztus 31-diki közgyűlésben az adózási elv nagy többséggel elfogadtatott. Ő ugyan - ugymond - nem tartotta szükségesnek, hogy a gyűlés tárgyai a hirdető levelekben kitéssenek, mert ez nem is lehetséges minden tárgyra nézve; ámde, ha ezen párt az első kihirdetés nyomán indulva, ezt méltányosság tekintetéből megtette, ellene kifogása nincs. Jelenleg azonban már egészen más téren áll e tárgy. A folyó évi szeptember 26-dikán tartott közgyűlést kihirdető levelekben ugyanis már nem volt kitéve a «fizetünk» vagy «nem fizetünk» kérdése: mégis a nem adózó pártfőnökök a köznemesség egy kis töredékével a múlt évi augusztus 31-dikén hozott végzést megváltoztatták. Ehhez képest, minthogy ezen gyűlés szintolyan, mint a szeptemberi, s már most a méltányosság sem kívánja tőlünk az előleges kihirdetést: a mily joggal a szeptemberi gyűlés megváltoztatta augusztusi végzésünket, ezen gyűlés azt szintazon joggal felélesztheti. Lehet ugyan, hogy megint kortések hozatnak majd be végzésünk megdöntésére; de az lesz a nyereségünk, hogy rólunk azt fogják mondani: a zalamegyei intelligentia minden alkalmat megragad kimutatni, hogy a haza javát szíven viseli. Egy angol románból egy példát hoz fel, melyben a román hőse már mint admirál tulajdon életét beszélve el, a többek között azt mondja magáról, hogy midőn ő, mint tengeri cadét szolgálatba lépett, mintegy 13-14 éves gyenge ifju lehetett. Ugyanazon hajón volt egy nálánál erősebb mintegy 18 éves ifju ember is, ki testi ereje tulnyomóságának érzetében véle mint gyengébbel minduntalan ingerkedett, őt csipkedte, ütötte s igen érzékenyen sértegette elannyira, hogy gyakran sirásra volt kénytelen fakadni. Nem tűrhethén tovább ezen méltatlankodásokat, föltette magában, hogy ha még egyszer bántani fogja, bármi következék belőle, véle meg fog vívni és ezen elhatározását teljesítette is: neki ment erősebb ellenfelének s körmozéssal s hajának czibálásával vétett neki, mint véthetett. Jól meg lett ugyan ez alkalommal is verve, minthogy azonban ellenfele szintén kapott sértéseket, többé nem akarván magát hasonló kellemetlenségeknek kitenni, ezentul nem bántotta. És ez a haszna - ugymond szónok - a morális erőnek a physikumon. Ha tehát a physikai erőnek főnökei ide dobták a keztyüt, küzdjünk s fejtsünk ki morális erőt és így ha ők jelen határozatunkat a jövő gyűlésen kortések által megdöntik, mi az utána következő gyűlésen azt ismét ujítsuk meg. Igaz ugyan, ily körülmények között Zala megyére bizton számolni nem lehet, de valamint, ha arról kérdeztetnék meg valaki, inkább akar-e meghalni, vagy élni, de olykor-olykor betegeskedni? bizonyosan azt válaszolná, hogy olykor-olykor már bizony inkább csak elbetegeskedem, mint meghalok: úgy mindenesetre jobb, ha e megye a jó elveket csak olykor-olykor is pártolja, mintha szüntelen rossz elvek mellett marad. Ezzel még azt is fogjuk eszközölni, hogy azon urak, kik pénzüket a józan elveknek e megyében megbuktatására pazarolják, más megyékben is hasonló kivételre annyi pénzt nem fordíthatnak. Augusztusi végzésünket tehát ujítsuk meg.

A közgyűlés *Deák Ferencz* indítványához képest kimondotta, hogy az augusztusi végzést megújítja.

A TEENDŐKRŐL.

Zala vármegye 1845. január 7-dikén tartott közgyűlésében *Kerka* István országgyűlési követ előadta jelentését a lefolyt országgyűlés működéséről. Kiemelte benne, hogy a követséget azért fogadta el: «mert egy nem csak maga a haza tisztelte, de külső nemzetek által is becsült és figyelemmel kísért nagy honfival és nagy követtel, kivel a t. KK. és RR. képviselőjüknek választani kegyeskedtek, képviselői állásban lenni mindenkinek, ki honját és nemzetét, s a törvényes alkotmányt szeretni megtanulta, édes foglalatosság lehet. És midőn a nagy férfiú, az egész haza által - noha mélyen fájlalva - helyeslett okokból a követséget nem fogadta el, hogy megyémet - mely iránt tartozó háladatosságomnak, hogy határa legyen, még csak nem is képzelem - a törvény elleni állásából kiemeljem, szomorúan ugyan, de mégis elhagyám a t. KK. és RR.-et, s megjelentem az országgyűlésen, hol minden ész és minden szív a nagy követet vizsga szemekkel keresé, s tőlem megértett elmaradását az egész képviselői kar mélyen fájlalá.» A követjelentésről megindult vitában ifj. *Csuzy Pál* csekélynek mondotta az elért eredményt azon 18 hónapoz képest, a meddig az országgyűlés együtt volt, hallatlan idővesztésről szözlött és ennek okát az alsó és felső táblában s a kormányban kereste. *Csányi László* szintén azt tartotta, hogy az országgyűlés eredménye nem felelt meg a nemzet várakozásának s ennek okát a kormányban és a felső táblában látta. Panaszkozott a felső tábla némely tagjának kasztszelleme ellen, mi mellett nehéz jövendőnk biztosítása. Az alsó tábláról is megemlékezvén, azon meggyőződését fejezte ki, hogy az ellenzék azért nem volt képes nagyobb erő kifejtésére, mert hiányzott nála az összpontosítás, nem volt vezére.

DEÁK FERENCZ: A multról szölni czéliránytalannak tartá, s ha pálcza nem töretik felette, hallgat vala. Hibázik az, ki a jelen egy-két szerencsés eredményeért a multakat felejtí, de hibázik az is, ki a tetteg elért eredményeket, ha azok a reményeknek nem teljes mértékben feleltek meg, semmibe se veszi. Az országgyűlés folyama hosszas volt, igaz. De meg kell gondolnunk, hogy nálunk egyik országgyűléstől a másikig az időköz három évig tart. Míg más országokban a közszükségek rögtön nem változnak s a kezdettek fonalán a tovább haladás könnyebb, addig nálunk a közszükségek, a körölmények, az idő messzesége miatt nagyon sok változásnak vannak kitéve. Szónok a mult országgyűlésről a legkedvezőbben vélekedik, mert a boldogabb jövendőnek talpköve ekkor tétetett le. Azon szorgalomnak, melyet az intelligencia ezen az országgyűlésen böls munkálattal kifejtett, messzevágó morális hatását látja. Az absolutismus ellen meg van az alap vetve, az anarchiát kikerülni tőlünk függ. Az absolutismus fegyvere erőszak, mely ellen a mult országgyűlés új garantiát szerzett. A jövő országgyűlések feladata a kezdetteket folytatni, melyekben kívánt sikerrel munkálkodni úgy lehet, ha a népszabadság, vallásszabadság, terhek egyenlősége, a népképvisélet kivivatik. Ne felejtjük, hogy mi a százezerek a többi 10 millió lakos irányában ezen 10 milliónak 9 százados adósai vagyunk. Régi tartozást kell leróni, hogy azt mondhasa a nép, hála Isten! s testvéri karokkal ölelhessen bennünket. Tiszteletben tartja a szónok a régi rendszert, iránta keblében pietast érez, oly pietast, melylyel a régiségek szentsége iránt viseltetik, s ezen rendszert hiszi eszköznek arra, hogy valamint minket boldogított, úgy millióknak szintén boldogságot szerzend. A mi a főaristokratiát illeti, a főaristokratia a nemzeti testületnek kitünő csillaga, melynek nimbusa csak akkor homályosul el, ha kötelességeit nem teljesíti; ezeknek legszentebb kötelességök, mert a sors nekik legtöbbet adott arra, hogy a népet az ígért földére vezethessék. Haladnunk kell, még pedig kétféle úton, a törvényhozás útján és socialis téren. Hogy a socialis téren is haladhatunk, egyik szerencsés eredménye a mult országgyűlésnek. Nemzetet törvény nem teremtettt, hanem kifejtett; szükséges a szilárdság, kitürni tudás; de hosszas vagyok. (Fölkiáltások: Nem! Nem! Halljuk! Halljuk! Kérjük!) Hogy az országgyűlésen kevés végeztetett, oka az, hogy korán lett befejezve az országgyűlés. Elég 18 hónap, azt mondják sokan. Igen, elég akkor, ha folyama alatt mindaz el is végeztetik, a mi

kezdeményeztetett. Csudálja a kormánynak azon sietségét, hogy midőn a legfontosabb, a legsürgősebb nemzeti bajok orvoslására intézett roppant munkálatok összetornyosultak, s midőn tőle vártak az orvosló segédkezek, akkor az országgyűlést rögtön szétoszlata. A rendek szorgalommal dolgoztak és végezni is akartak. S mi ok szolgálhatott arra, hogy ép akkor, mikor a tárgyak befejezése az országgyűlés folytatását leginkább megkívánta volna, az országgyűlés eloszlassék? Más orvoslás a bajban nincs, mint az országgyűlésnek évenkénti megtartása. Három év utáni elkövetkezése, a nemzeti haladás irányában nagy veszteség. Ha a mostani nézeteket s a dolgoknak mostani folyamatát és állását vesszük tekintetbe, egészen másképp áll a dolog ma, mint a hogy három év lefolytával állhat és állani fog, mert ily hosszas idő haladtával a közszükségek, a körülmények változni fognak; a jövő országgyűlésen a követek se mind a multkoriai leendnek, kiknek mint ismeretleneknek, egymással ismerkedni kell, mely ismerkedésben ismét sok idő eltelik, a mi az országgyűlésnek évenkénti tartásakor nem történnék, s már azzal is sok idő lenne meggazdálkodva. Követjelentésekben a teendők sorát kijelölni felesleges, mert az idő és közszükség kijelöli azt. Hallá a kormány felelősségét említeni, mely magában jó, de nem oly abstract eszme, mely magában állhatna, és panacæa lehetne. Franciaországnak voltak felelős ministerei, kik büntetés nélkül törvényt rontottak. A népképviselőt a fő. Eljő a kor, melyben minden szükségeket megérlelend az idő hatalma, melyben az egyik szónok által említett védegylet is a maga hatását megteendi. Sokan írott kötelezéseket sem tartanak meg, de mit tesz a közvélemény hatalma, látjuk a védegyletben, melyet hivatalnokok is, kik alá sem irták, szentül megtartanak. Ez az a mező, melyen véleménykülönbség nincsen. Hogy az egyesülés, minden jogoknak a népre kiterjesztése, a királyi városoknak az alkotmány sánczaiba bevétele elmaradott és ezen roppant hazafisereg ellenünk maradt, szívéből sajnálja; de nem azt veszi fel, mi nem történt; a theoriákat az élet megczáfolja; hanem hálás köszönettel veszi a haladóknak fáradhatatlan szorgalommal teljesített munkálatát, melylyel a nép boldogabb jövődjének alapját megvetették, és a népnek köszönetét méltán megérdemelék.

A követ urnak pedig, ki Zalának egy kritikus állapotában vett ellenkező utasítása mellett is önmeggyőződése ellenére a terhes követi pályát végig kiállotta, köszönetet szavaz és kívánja, hogy éljen.

A közgyűlés *Deák Ferencz* előadását helyesléssel fogadta.

A VÉDEGYLETRŐL.

1844. október 6-dikán országos iparvédegylet alakult, mely elnökének Batthyány Kázmér grófit, választmánya egyik tagjának Deák Ferenczet választotta. Az egyesületnek mindenki tagjává lehetett, ki hat évre becsülete szavával kötelezte magát, hogy minden szükségét honi készítményekkel elégíti ki, s az egyesület céljainak elősegítésére évenként húsz krajczárral adózik. *Deák Ferencz* Kehidán 1844. november 2-dikán Kossuth Lajoshoz írt levelében azt a kérdést veti föl «nem lett volna-e célszerűbb a védegyletet most kezdetben csak némely czikkekre szorítani, melyek vagy azért, mert nálunk is nem sokára előállíthatók, vagy azért, mert nélkülözhetők, elsőbbséget érdemelnek»? «Azon csekély pénzerőt - mondja a levél - melyet a védegylet talán összegyűjt, több sikerrel lehetett volna néhány cikk gyártásának emelésére fordítani, mintha az sokféle czikke között megoszlik». «Megvallom - írja Deák - hogy a dolgot így szerettem volna. Amerika egykori védegylete győz meg engem leginkább, hogy ily terjedelemben a védegyletet a magyar aligha elbirja. Ott a védegylet nem annyira a gyáripár emelésére, mint inkább más politikai okokból Anglia daczára alkottatott; ott csak Anglia gyárművei voltak kizárva, egyéb külföldiek nem: és mégis a kitűrni tudó, szilárd jellemű amerikai népnek nagyobb része keresett alkalmat, hogy lekötött szavának terhe alól kibujhasson, úgy hogy a midőn 1770-ben, márcziusban, Angolország törvényhozása minden Amerikában fizetendő vámbeli adózásokat megszüntetett, csak azt nem, mely a theára volt vetve, az amerikai népnek legnagyobb része azt nyilatkoztatta, hogy a védegylet most már csak a theára bir kötelező erővel. Ezt Amerika népe tette, mely akkor már szabad sajtóval, s minden polgáraitra nézve teljes és tökéletes jogegyenlőséggel birt, mely akkor a legdicsőségesebb támadásnak előestéjén állott, mely tudott szegény és egyszerű lenni. Remélhetünk-e mi magyarok a magyar jellemtől több vagy csak ennyi szilárdságot egy sokkal több tárgyra terjeszkedő védegylet mellett, midőn a sajtó nem áll szolgálatunkra, polgáraink jogegyenlősége még csak remény, de nem valóság, enthusiasmus pedig és kitűrni tudás csak alig van bennünk? Azonban ti barátim a magyar körülményeket jobban ismeritek, mint én, ki már egy év óta nem láttam Pestet naponkint növekedő anyagi és szellemi erejében, nem láttam az országgyűlését, mely annyi jót és jelest meleg lelkesedéssel fölfogott. Ti, kik ott laktok és ott fordultok meg naponkint, hol a nemzet szive ver; Ti, kik bizonyosan megfontoltatok minden legkisebb körülményt meleg érzéssel, de hideg számolással: Ti jónak láttátok a dolgot most és ily terjedelemben megindítani, s én el nem szakadok Tőletek. Volnának bár még fontosabb kétségeim, mint a melyeket megemlíték, volnék bár arról meggyőződve, hogy a dolgot más uton jobban, célszerűbben lehetett volna megindítani, most, midőn már az első lépés megtörtént, azt hanyagság, hidegség vagy külöнкödés által elejteni vagy csökkenteni bűnnek tartanám a haza ellen. Nálam a pessimismus a hanyagságnak sem nem oka, sem nem ürügye. Tudok én küzdeni remény nélkül is; érzem kebelemben az erőt, istenemre mondom érzem, hogy csüggedést nem ismertem soha, s az elhatározottság, mely nálam kötelességérzeten alapul, nem kisebb, mint másoké, kiket a remény lelkesedésre gyűjt. Én tehát félreteszem, elaltatom minden kétségeimet, s az ügyet pártolom úgy, a mint azt megindítottátok. Az eszme szép és törvényszerű; nem kell más eszköz hozzá, mint önkeblünk ereje, s ha ez senkit el nem hagy, a siker is nagyszerű leend. Most csak egy lehet veszélyes, az, ha a dolog, miután megindítottatott, részvétlenség miatt elesik. Ez volt az utolsó töltés, melyet azon csatában, mit ipar és kereskedésünk független emelkedéseért moraliter küzdünk, a csöbe eresztettünk; ha ezt kilőjük sikeretlenül, gyáváknak, nyomorultaknak fog bennünket tartani Ausztria és a külföld, s gúnycaczajjal kíséri minden vergődésünket, melylyel az elszegényedés örvényéből menekülni akarunk. Azért tehát mindazoknak, kik a nemzet gyalázatát és sülyedését gátolni és elkerülni óhajtják, kötelességük a már megindított védegyletet megmenteni attól, hogy részvétlenség miatt nyom nélkül el ne enyészszék. A kormány, úgy hiszem, tetteleg és egyenesen föllépni nem fog a védegylet ellen; hiszen arra még ürügyet sem talál, ha csak e szent ügynek ügyetlen pártolói vagy éretlen kifakadásokkal, vagy rosszúl irányzott buzgósággal anyagot nem szolgáltatnak a kormánynak, melyből tetteleges lépések készülhessenek részéről: ily éretlenség pedig, úgy hiszem, nem fog történni, mert mi törvényt sérteni nem akarunk, mi azon törvényes kapcsolatot, mely honunkat az ausztriai házhoz köti, még csak tágitani sem óhajtjuk, mi csak magyar gyárműveket akarunk viselni, s ez ellen hogyan léphessen föl a

kormány? Indirect úton, elhiszem, tétetnek majd akadályok a védegyletnek, de ezek csak nehezítik, nem lehetetlenítik az egylet főnállását».

Batthyány Kázmér grófhhoz 1844. november 20-dikán ezeket írta Deák Ferencz:

«Polgári kötelességemnek tartom szíves készséggel, s legbuzgóbb köszönettel fogadni azon meg-tiszteltetést, melyben engem az országos védegylet részesített. Csapásnak tartanám a honra nézve, ha ezen már megindított eszme a nemzet részvétlensége miatt hatástalan maradna, s véteknek tartanám, mindent, mit törvény s becsület megenged, csüggedetlen szorgalommal el nem követni, hogy az egylet erejében s jótékony hatásában terjedjen és szilárduljon».

1845. február 9-dikén Zala vármegye Szentgróth mezővárosában fiókvédegylet alakulván, ez alkalommal Deák Ferencz így szólt:

DEÁK FERENCZ: Ipar és szorgalom boldogítja a népeket; hogy mi ezekben hátra vagyunk; senki sem tagadja, de hátramaradásunk okát sokan sokféleképpen keresik. Egyik azt mondja: a mult idők mostohasága; a másik: nem, hanem a kormány; a harmadik ez sem, hanem mi magunk vagyunk okai hátramaradásunknak. Mindegyiknek igaza van, legigazabbja mégis annak, ki mindezeknek összefolyásában találja az egész okot. Vannak minden időnek saját kötelességei: apáink pánczélban fizették le a hazának tartozásukat; de míg ők nem egyedül tűzhelyökért, hanem egész Európáért küzdött nehéz harcokban évek hosszú során szívők vérért folyatták, addig más nemzetek a béke olajága alatt az ipar és szorgalom pályáján előrehaladtak. Megtették tehát apáink, a mit tenniök kelle; mert hazát tartottak meg és hagytak hátra nekünk. Azonban igen rosszul vélekednék, ki azt hinné, hogy csak harcok zivatara sodorhat el egy nemzetet; van még egy más, lassubb, de disztelen és aljas nemzeti halál is: a közelszegényülés, vagy nemzeti sorvadás. Ettől hazánkat megóvni a jelen időnek föltétlen parancsa, nekünk legszentebb kötelességünk, legmagasztosb honfitisztunk. Mennyire elszegényült a nemzet, mutatja az, hogy alig van már hazánk földén adóssággal nem terhelt jelentékeny család, holott csak ötven évvel ezelőtt a magyar családok még jól birták magukat; és mivel az egyes polgárok gazdasága összevéve teszi a nemzeti gazdaságot, akkor az egész nemzet jól állott. 1802-ben Ausztria gyárat állított, a magyar pedig könnyelműleg pazar fényezésnek adván át magát, a pénz nagy mennyiségben vándorolt át a haza határain, sokkal nagyobbban, mint kebelébe vissza. Csak pamutszövetekért évenként 17 millió szívárgott ki, és így több, mint a mennyi minden főárucikkünkért visszajöhetett; mi természetesebb tehát, hogy nekünk mindig szegényülnünk és a nemzeti sorvadás azon stadiumára kelle jutnunk, melyen jelenleg tengünk. Mely gazdaság évenként többet kiad mint bevesz, annak előbb-utóbb tönkre kell mennie; épen így áll a nemzetek sorsa. Nemzetünk végre öntudatra jött és most az a kérdés: hogyan kell és lehet e bajon segíteni? Egy elhanyagolt gazdaságot restaurálni két mód van: vagy a jövedelmet kell szaporítani, vagy pedig a kiadást apasztani. Mi a jövedelem szaporítását illeti: Magyarország a mezei gazdaságban, ezen egyetlen neki jövedelmező téren, ötven év óta nagy lépést tett előre; azóta egy atyának javain három fiu osztozott, és jelenleg egy is természet osztlár részén annyit, mint előbb az atya az egészen természetett; mind e mellett ír bajainkra nem jött, sőt nem is remélhető, hogy ily körülmények közt jöhet valaha; nincs tehát egyéb hátra, hanem a lehetőségig apasztani a kiadást. Midőn a gazda év végén számít magával, sokat talál kiadási közt, mit nélkülözhetett vala, következve jövőre számolásából egészen kitörölhet. Így kell nekünk is tennünk. Nemes önmegtagadással töröljünk ki jövőre sokat kiadási lajstromunkból, mások helyébe pedig írjunk honi kelméket. A fényezés minden más országnak áldás, csak a magyarnak átok; átok azért, mert csak innét szívja külkezekbe a pénzt, míg más országokban a gazdagok jövedelmöknek fölöslegét iparüző honfiaik kezébe rakják, mi által az ipart és szorgalmat előmozdítva, a mesterségek tőkélyesítésére rugonyt, a belfogyasztás szaporodására hathatós eszközt és a pénznek a nép minden osztályai közötti elszéledésére alkalmat szolgáltatnak. Ezen nemzeti átok elhárítása végett alakult a védegylet,

melyben minden egyes tag becsületszárával köti le magát, hogy honunkban is kapható kelméket kívülről nem vesz, nem visel, nem használ. A csudák ideje lejárt, de elég csodaerő rejlik magában az emberben; ész és szilárd akarat mit nem vitt már véghez? A cél nem csekélyebb, mint a hazának a temetkező sír partjáról visszarántása, s csak összetett vállakkal akarnunk kell, sikerül magasztos vállalatunk.

Panaszkodunk ügyetlen kézműveseink ellen, és ezt adjuk okul, hogy külföldön dolgoztatunk; azonban nem vesszük észre, mily furcsán találkoznak egymással szemközt az okok. Vagy nem így áll-e a legtermészetesebben a kérdés és felelet: miért dolgoztatunk külföldön? mert nincsenek honn ügyes kézműveseink; s miért nincsenek? mert külföldön dolgoztatunk. Minél ügyesebb a kézművek embere, annál jobban kikeresi letelepedési helyét; legjobb hely pedig számára az: hol biztosítva van készítményei, kelendősege felől. Ha tehát a külföldi kézművek iránti előszeretetünket legyőzve, elég erősek, állhatatosak leendünk kezdetben hazánkiai tökéletlenebb készítményeivel is megelégedni: úgy kétségtelenül áll, hogy sok, hazát kereső értelmes kézműves nálunk fogja elvetni vándorbotját; hazánkiai pedig, kik tapasztalás és tanulás végett külföldre utaztak, bármily tökélyre emeljék tudományukat, nem maradoznak el, hanem visszasietnek kebelünkbe; és így lesz a haza jó kézművesek hazája. Azonban ne feledjük, miszerint nem egyes, bármily nagy, hanem egyesített, habár parányiakból összegyűlt, edzett erő tehet csak valamit; azért ezen egyletben minden választó falak ledülnek: gróf, kereskedő, kézműves, jobbágy, conservatív, liberalis itt egymás mellett állnak a sorban. Egykor egy francziát arról kérdeztek, ki verte meg Marengónál az ellenséget? Én, mondá, és még 70 ezer. Szinte ezen társulat is olyan, hogy annak minden egyes tagja, ha Isten úgy akarja, magáról egykor elmondhatja: én, és még ennyi millió védegyleti tag mentette meg a sorvadó hazát.

Nem védegylet, kiáltják némelyek, hanem gyárat és jó törvényeket! így jönnek hozzánk az ipar, pénz és jólét. Igen, de védegylet nélkül Magyarországon jelenleg gyárak magukat fönn nem tarthatják, törvények pedig pénzt nem teremtenek. A külgyárak a befektetett alaptőkét már rég bevették, sőt azon felül nyereségek is tömérdek, ellenben nekünk még csak most kell bele fektetnünk pénzünket, mely mint a mag idővel hozhat gyümölcsöt. Tegyük tehát, hogy védegylet nélkül gyárat alapítunk; kívülről tudni fogják, mit kelljen cselekedniök, hogy bennünket megbuktassanak: leszállítják veszteségre kelméik árát, mit ők annyi nyereség után gyáraik veszélyeztetése nélkül tehetnek, de mit mi kezdők nem tehetünk, és így magukévá téve minden piacot, a mi gyáraink rendre dűlni fognak. Ekkor a külföld ismét egyedül állván a műipari mezőn, hogy kárát velünk megfizettesse, tetszése szerint emelendi gyártmányai becsét, míg mi magyarok mindinkább süllyedni és a szegénység sorvasztó kinjai között veszni fogunk. Törvények az ipar és szorgalom elől csak akadályokat hárítanak el, maga pedig az ipar és szorgalom mindig a socialis téren marad; azért a legjobb törvények mellett is, habár talán más alakban, de csakugyan mégis oda kellene a dolognak kerülnie, a hol most áll.

Vannak emberek, kik politikai és rossz célokat gyanítanak a védegylet alatt; de ezek nem jó emberek, mert a jó ember mindenkit, még a bélyegzett személyt is jó oldalról iparkodik megítélni, ki pedig előtte szenytelen jellemmel áll, arra tisztelettel tekint. Vannak emberek, kik, mivel kedves maguk mesterkelt és tekervényes utakon bukdosni szeretnek, nem akarják hinni, hogy az egyszerű dolgok oly tiszták lehetnek, mint külszínben mutatkoznak. Egyébiránt is a magyarnak nagy hajlama van a gyanúsításhoz. Midőn követ voltam, találkoztak némely öreg urak a követi karban, kik, valahányszor valamit kivinni akartunk, mondani szokták: «nem kell hinni, valami fekszik alatta». Uram bátyám! kértettük mi, tehát mondja meg: mi fekszik alatta? majd kiugrassuk a nyulat a bokor alól, de a mi urambátyánk mást ismét nem tudott mondani, hanem: hogy fekszik valami alatta - és mi ezen valamivel nem törődve, kivittük vállalatunkat, a következés pedig megmutatta, hogy a dologban semmi rossz, ellenben jó igen

sok feküdt. Vannak emberek, kik egy-két, nézetök szerint hiányos szabály miatt az egész vállalatot rohanják meg; megvallom, némelyeket a védegyletben én is másképp szeretnék; de azért az egészet nemcsak meg nem vetem, sőt mint sok üdvöst magában foglalót, forrón ölelem. Úgy hiszem, ez a józan ész szava. Bizony az egész védegylet igen egyszerű és ártatlan, mert az alatta fekvő valami nem más, hanem, hogy hazánkban is kapható kelméket külföldről nem veszünk; már pedig azért, mivel hazámfiainak akarom adni pénzemet, vétkes talán csak nem vagyok.

A szónok ezután a védegylet ellenségeinek nyilvánította mindazokat, kik erőszakkal vagy csak a társalgási illetet legkevésbé is sértve, nem pedig kölcsönös barátságos értesülés útján törekednek azt terjeszteni. Beszéde végén lelkes szavakat intézett a haza lányaihoz, hogy e gyenge csemetét forró kebelükre öleljék, s csüggedni nem tudó kitartással ápolják, főleg pedig a luxust, mely annyi átkot hozott a hazára, gátolják meg.

AZ EGYESÜLETI JOGRÓL.

Zala vármegyének 1845. márczius 4-dikén tartott közgyűlésében tárgyalatott a helytartótanácsnak a közegyesületekre vonatkozó intézménye. E szerint ő felsége tudomására jutván, hogy többféle közös irányu egyesületek keletkeztek, s olyanokká voltaképen és előbb alakultak, mintsem rendszabásaik az illető törvényhatóságok által, melyek arra hivatva vannak, megvizsgáltattak, s legfelsőbb megerősítést nyertek volna, minthogy ezen visszaélés nem csak a törvényes renddel meg nem fér, hanem annak eredményei által valamint a közjó, úgy a magánosok vagyona is veszélyeztetik: ő felsége azt parancsolta, hogy illetén egyesületek, minek előtte rendszabásaik ő felsége által előlegesen helybenhagyásával megerősítve lennének, egyáltalában ne tűressenek. A törvényhatóságoknak szoros kötelességül tétetik, hogy a mennyiben ilyenmü egyesületek kebelükben keletkeztek volna, azoknak eredete, célja és előhaladása iránt az illető szabályoknak beküldése mellett mielőbb jelentést tegyenek.

Többen azon véleményüket fejezték ki, hogy a kormány a titkos társulatok alatt, melyekről intézvénye tulajdonképen szól, a védegyletet érti, s kiemelték, hogy «annál a világon nyilvánosabb társulat nincs».

DEÁK FERENCZ: Azt hiszi, a politikai téren is igen czélszerű az embernek azon taktikát követni, hogy ne védelmezze azt, a mi megtámadva nincs. Ezen intézvényben nem látja a védegyletet megtámadva; ő tehát a védegyletet nem fogja védelmezni; de ha azt megtámadnák, akkor is az egyesületi szabadságot védelmezné. Az intézvény azt mondja: «Ő felsége tudomására jutott, hogy legujabb időkben Magyarországon többféle közös irányu egyesületek keletkeztek és voltaképen előbb alakultak, mintsem azoknak rendszabályait a törvényhatóságok fölterjesztették és azok felső megerősítést nyertek volna.» Hogy oly társulatok lehetnek, melyeknek szabályait föl kell terjeszteni a hatóságoknak, az igaz, mert az 1840: t.-cz. azt mondja a közkereseti társaságokról, hogy azoknak szabályait a váltótörvénytörvényen is be kell mutatni, sőt a részvénytársaságokról azt mondja, hogy azok szabályait a helytartótanácsnak fel kell küldeni. Vannak tehát oly társulatok, melyeknek szabályait fel kell küldeni s fölteszi a helytartótanácsról, hogy a törvény mellett akar maradni, mikor ily társulatokról tudni akar, mert másféle társulatokról nem mondja a törvény, hogy szabályaikat föl kell terjeszteni, hanem csak a közkereseti és részvénytársaságokról. Titkos társaságokról absolute nem beszél, melyeket a törvény tilt, mert ha titkos társaságok volnának, s olyanokról akarna szólni, akkor nem azt mondaná, hogy jelentsük föl - mert ha ilyen társaság tudva van, már nem titkos - hanem azt mondaná: «investigáljátok, mi a célja». Egyáltalában nem látja benne a védegyletet megtámadva; hogy titkos célja van az intézvénynek, ezt nem akarja föltenni; különben, míg csak titokban marad e megtámadás, hozzá szólónk nincs. Mivel tehát ezen intézvény azt mondja: «ő felségének tudomására jutott, hogy oly társulatok alakultak, melyeknek szabályait föl kellett volna terjeszteni legfelsőbb helybenhagyás végett», erre azt feleljük: «ily társulatok nálunk, tudunkra legalább, nincsenek s ha fognak ily társulatok keletkezni, azoknak szabályait föl fogjuk terjeszteni». Hanem van ebben egy kifejezés, melyet nem szeret, s nem tart törvényesnek, a hol t. i. ez mondatik: «mielőtt megvizsgáltattak és felsőbb megerősítést nyertek volna». Már most azt szeretné tudni, mely társulatok azok, melyek szabályainak megerősítést kell nyerni, mert a részvény-társaságokról azt mondja a törvény, hogy föl kell szabályaiknak terjeszteni, de nem mondja, hogy azokat meg kell erősíteni, mert így a privát részvénytársulatok csak engedelemtől függnének. Véleménye szerint a fölratban érintessék meg, hogy nem tud a megye oly társulatokat, melyek szabályainak legfelsőbb megerősítésre volna szükségük, olyan pedig, melynek fölterjesztése szükséges volna, tudtára nincs. A közgyűlés *Deák Ferencz* indítványát elfogadta.

NEMESÉK ÖNKÉNYTES ADÓZÁSÁRÓL.

Zala vármegye 1845. márczius 4-dikén tartott közgyűlésében fölolvastatott a következő nyilatkozat, melyet többen mint két százan irtak volt alá, köztük magánosok, gazdag nemesek, minden megyei tisztviselő, özvegyek, papok és kívülök Aranyod nemes község:

«Alólirottak ezennel kijelentjük, hogy mi addig is, míg a nemesi rendnek adómentességét az igazság és közérdek kívánatához képest végképen megszünteti a törvényhozás, tetteles részt kívánunk venni a közteher viselésében; ugyanazért kötelezzük magunkat, hogy míg élünk, s e megye kebelében lakunk vagy birunk, a megyei beligazgatás költségeinek birtokaránylag reánk esendő részét vagyis annyit, mennyi a beligazgatási költségekből reánk esendő volna, ha mindenki birtokaránylag részt venne ezen teherviselésben, évenként a megyei házi pénztárba mint rendes adót be fogjuk fizetni; magában értetődővén, hogy ha majd a törvény állandó és rendes adó alá veszi a hon polgárainak minden osztályait, akkor reánk nézve is ezen kötelezésünk helyett a törvény rendelete fog szabályul szolgálni».

E nyilatkozat benyújtására közakarattal Deák Ferenczet kérték meg.

DEÁK FERENCZ: Már több évek óta, de újabban különösen számosan valának e megyében, kik komoly megfontolás után kimondották azon meggyőződésüket, miszerint igazságos és a hon érdekében volna, hogy a megyei nemesség a megyei beligazgatás költségeit birtokaránylag viselje az adózó néppel együtt. Ennek igazsága és hasznos volta annyira világos, hogy nem csak néhányan kívánták ezt mint véleményüket kimondani, hanem több polgártársaikat is iparkodtak arra birni, hogy igyekezzenek velük kezét fogva utasítást eszközölni, miszerint ezen kötelezése a nemesi rendnek törvény által is kimondassék. Ők meg voltak győződve, hogy az adómentességnek megszüntetése közszükségeink közt első helyet foglal, s e megyének rendei csakugyan elhatározzák ezt a mult országgyűlésre küldött utasítás által. Azonban ezen tárgy még az országban többségre nem talált, mert mint nagyobb fontosságúnak idő kelle, míg az eszme megérjen és az ige testté legyen. Az országgyűlés befejeztetett és kötelező törvény nem hozatott az iránt, hogy a beligazgatási költségekben a nemesi rend is részt vegyen. Többen tehát tetteles akarnak legalább személyükre nézve életet adni a szavaknak, s minthogy kötelező törvényt másokra s az egészre hozni nem lehetett, legalább maguk kívánnak részesülni a beligazgatás költségeinek birtokaránylagos viselésében. Ezen nyilatkozásuk és illetőleg kötelezésük a t. n. vármegyének benyújtatott azon kéréssel, méltóztassék a kötelezett teherviselés következtében eszközöket nyújtani, hogy az illetők javai fölszámíttassanak, s a birtokaránylagos kivetés javaikra megtörténhessék. Természetes az, s mondani is fölösleges, hogy mivel e tisztelt egyének ennek mint rendes adónak fizetésére magukat kötelezték, ha valaki az adót nem fizetné, ez úgy fog exequáltatni, mint más adóbeli hátramaradás. E kötelezés a beligazgatási költségekre terjed ki és önszemélyükre szól. De azért nyíltan kimondja, hogy nemcsak minden igyekezettel azon lesz ezen túl is mint eddig, hogy általában az országgyűlés határozza el azt, hogy a közterhek viselésében a nemesi rend részt vegyen, hanem azt is kijelenti, hogy akármikor lesz szó arról, hogy az országos pénztár akár segedelem, akár rendes adózáskép áldozatot kívánna, abból magát nemcsak a törvény után, hanem a törvény előtt is kihuzni nem fogja, s hogy ezen kötelezés sem ürügy, sem köpönyeg nem lesz arra, hogy más adózások alól ki lehessen búvni.

UNIÓ ERDÉLYLYEL.

Az «Erdélyi Hiradó» 1845. május havi számában ezeket írta: Óhajtásunk teljesült. Deák Ferencz nemzetünk nagy fia és koszorus költőnk Vörösmarty Mihály Zsibóról - hová egy hona fölött már csak lelki szemeivel virrasztó derék hazánkfia s barátuk látogatására mentek volt - felénk vevén utjokat, f. hó 16-át városunkban töltötték. Ünnepe volt e nap Kolozsvárnak, melyet minden jó keblű polgára szent kegyelettel ült meg; mert lehet-e igaz magyar, kinek keble e két férfit csak nevének is hallatára, mennyivel inkább körében szemléltére, magasztos érzettel föl ne dobogna. Mennyiben itt mulatásuk rövid ideje lehetőségessé tévé, külső jelek sem hiányoztak e honfiérzelem nyilvánítására: főbbjeink versenyezve iparkodtak a kedves vendégek itt töltött kevés perczeit kellemesekké tenni; fiatalságunk fáklyás zenével s üdvözlő beszéddel tisztelgett. Szabadjon ez ünnepély részletes leírását megkísértenünk. Este tíz óra tájt több mint száz fáklya világánál a helybeli hangászkar magyar indulója mellett roppant számu minden osztály- s karbeli nép ment a nagy casino szállásáról kiindulva gr. K. S. ő ngához, ki ismert szíves vendégszereteténél fogva barátságos estebédre hívta meg az ünnepeket. Itt az urilak előtti vásártéren nagy kör képezetvén, háromszoros éljenharsogás s megdicsőült Kölcseynk himnusának a tisztelgő fiatalság általi eldallása után egy ifju barátunk csinos beszéddel tolmáclá a közérzelmet. Üdvözlé ő a nagy Deákot, kivel az ég jó kedvében áldott meg egy nemzetet, kinek honáért lángoló keble tisztaságát soha önzés, pártérdek nem homályítja, s jellem-szilárdsága s szellemi felsőségének tisztelve hódol minden véleményfelekezet. Örömet, mindnyájunk osztatlan örömet fejezé ki, hogy Kolozsvár történetsszentesítette falai között üdvözölhetjük a nagyobb testvérhonnak e két derék fiát; a testvérhonnak, melynek testéből átkos pártviszály által kiszakasztva, e kis honrészt önerején nem bírja az izmosabb iker haladó lépteit követni. Betegnek monda e nemzetet, s Deákot orvosának, ki a gondviseléstől küldve van, hogy gyógyítson. Áldást esde a nagy honfi élete, sikert nemzeti átalakulásunk körüli fáradozására, hogy egykor, kiket most tisztelet s barátság láncza fűz hozzá, mint ugyanazon egygyéforrt közanya gyermekeit láthassuk egymást. Üdvözlé a koszorus dalnokot - Vörösmartyt - ki nemzetünknek szintén büszkesége s azon óhajttal végzé beszédét: tartsa meg Isten őt sok időn át nekünk s érje meg, mit apáink meg nem érhettek, hogy midőn a magyar nemzet két hazája egyesülésének nagy napját ülendi meg, ő dicsőíthesse lantjával az ünnepet. Harsány éljenzés követte e beszédet, s Deák Ferencz, ki derék utitársával együtt a fáklyáskörbeni megjelenésökkel örvendeztette meg a tisztelgőket, lélek- és szívható s adná isten, mindazok keblében, kik hallották, magasb ihletű szent igék gyanánt örökre megőrzendő szavakkal válaszolt.

DEÁK FERENCZ: Köszönetét nyilvánítja az iránta tanúsított részvétért. Beszéde alapjául az eldalolt himnus azon szavait: «Megbűnhődte már e nép a multat s jövőndőt» s érzelmeink tolmácsának ama kifejezését tévén, mely szerint a testvérhon egy első rendű bajnoka példájára őt beteg nemzetünk orvosának monda, érzékenyül rajzoló a nem két testvér, hanem egyazon anyahon két részének pártviszály okozta elválását, mely a magyar nemzetre nézve annyival sulyosabb csapás, mert elszigetelve áll; bármerre tekintsünk Európaszerte, nincs nemzet, melyhez közös eredet, nyelv- vagy jellemrokonság csatolná. Kórjelek mutatkoznak - úgy mond - e nemzet életén az igaz; de meggyógyulását nem egy vagy más orvos, hanem maga a nemzet eszközölheti, eszközölheti pedig azáltal, ha a veszélyes kóroanyagot, mely minden bajainak főoka, a pártviszályt, kiirtja kebléből. Egy elhunyt barátja szavait hallá itt eldalol-tatni. Hogy megbűnhődte legyen a nép a multat s jövőndőt, szükség, hogy polgárai számüzve körükből minden visszavonást, egyenetlenkedési szellemet s egy közös szent érdeken öszpontosítva erőt és akaratot, egyetértve munkáljanak a cél felé, mely a hon fölvirágzása. Erő, kitartó munkásság és egyetértés legyen tehát jelszavunk, úgy a törvényhozási, mint a socialis téren, s valósulandnak a halhatatlan Kölcsey szavai, s akkor nem leend szüksége orvosra e nemzetnek. Ismétlé köszönetét azon óhajttal kíséretében: vajha egykor - s adná isten minél előbb - midőn ismét körünkbe jövőnd, mint egy összeforrt haza polgárai úgy találkozassunk!

AZ ADMINISTRATORI RENDSZERRŐL.

Kolowrát gr. államminiszter 1844-ben Bécsben a következő indítványt terjesztette a minisztertanács elé: «a magyar állapotok, s különösen azon kérdés, hogy azokra a legfelsőbb központban miként kelljen fölügyelni s azokat miként kelljen vezetni, tanácskozás tárgyává tétessenek, melybe, minthogy a legfelsőbb kormánykérdések egyike forog fönn, oly egyének hivandók meg, kik a legfelsőbb bizodalmat bírják, s a magyar ügyek mostani menetének részleteibe nincsenek bebonyolódva». Az indítvány elfogadtatván, 1844. július 4-dikéről kelt királyi kézirattal főlshóllttatott Mailáth Antal gr. cancellár, hogy Jósika Samu gr. erdélyi, és Szógyény László magy. udvari cancelláriai tanácsosok közreműködésével tervet dolgozzon ki, melynek segítségével az anarchiával határos magyarországi állapotoknak vége vessék s az országnak rendezett igazgatása lehetővé tétessék. Ezen bizottság októberben elkészülvén munkájával, ő felsége november 10-dikén kelt kéziratában megállapította az elveket, melyek szerint jövőre a megyei kormányzat főispánok, illetőleg főispáni helyettesek által Magyarországon vezetessék. Ennek alapján Mailáth Antal gr. cancellár 1845. február 19-én rendeletet küldött a vármegyék főispánjaihoz, melyben ő felségének abbéli elhatározott legfensőbb akaratját tudatja velök, hogy a megye kormányzói hivatal ezentúl az 1723: LVI. t.-cz. értelmében gyakoroltassék, s ennél fogva a megyék kormányzói a kormányukra bizott megyék kebelében lakásukat venni, minden köz- s az előfordulandó tárgyak fontosságához képest kisgyűlésekben is elnökösködni, a törvényszékeken, s különösen a büntető, számvevő és árvák székein gyakrabban résztvenni, a megyék pénztárait gyakrabban megvizsgálni, a közadók behajtását a leghathatósabbban eszközölni, megyéjüket évenként beutazni, a községek beligazgatását és kivált számadásaikat, úgy szintén az adó egyenkinti fölosztását, jegyzőkönyveiket és pénztáraikat az illető tisztviselők jelenlétében megvizsgálni, a helységek lakosainak helybeli előljáróik vagy a megyei tisztviselők elleni panaszait kihallgatni, s a mennyiben lehetséges, azonnal a hely színén elintézni, nem különben a megyebeli utak s középítményekre, valamint a közmunkák igazságos arány szerinti fölosztására fölügyelni kötelesek legyenek, szóval hogy megyéjük igazgatásának mintegy központját képezzék. Azon főispánok, kik más hivatalt nem viseltek, főlshóllttattak, hogy nyolcz nap alatt nyilatkozzanak az iránt, vajjon körülményeik és viszonyaik megengedik e, hogy a főispáni hivatal eme követeléseinek megfeleljenek?

Azon főispánokra nézve, kik más hivatalt is viseltek, a rendelet kimondta, hogy tekintve a főispáni kötelességek fontosságát és mennyiségét, miszerint ezek szorosán és a kívánt eredménnyel teljesítenek, ő felsége legkegyelmesebben elrendelni méltóztatott, hogy a megyei kormányzás minden egyéb valóságos hivataltól elválasztassék és külön gyakoroltassék. Ehhez képest több megye főispánja ő felsége nevében főlshóllttatott, hogy mivel magasabb hivatásuk és állásuk a megyei kormányzásnak további gyakorlását lehetetlenné teszi, nyolcz nap alatt ajánljanak megyéjük kormányzására alkalmas helyetteseket. Mások - köztük Zalamegye főispánja - ő felsége nevében fölhivattak, hogy a szerint a mint körülményeik engedik, vagy folytassák tovább is megyéjük kormányzását, vagy pedig ha a hétszemélyes táblán viselt hivatalukban megmaradni óhajtanak, megyéjükre nézve alkalmas egyén helyettesítése végett ajánlatot tegyenek.

Ő felsége 1845. február 26-dikán József nádorhoz intézett királyi levelében fölsorolván a mik a cancellárnak a főispánokhoz küldött rendeletében foglaltatnak, így folytatta: átlátván, hogy a megyék kormányzóinak a gondjukra bizott megyében szakadatlan jelenléte nagyobb költséget kíván, hogy sem azt a megyék házi pénztárából számukra kijáró tiszteletdíjből fedezni lehetne, de távol lévén ő felségétől az is, hogy a megyék házi pénztárára ezen cím alatt nagyobb teher háruljon: a főispánok és főispáni helytartók tiszteletdíját évenkénti 5000, illetőleg 6000 forintra emelte olykép, hogy az azon összegzen fölül, mely jelenleg a megyei házi pénztárból fizetetik és ezután is onnan fizetendő, az említett 5000, illetőleg 6000 forint kiegészítésére megkívántató pénzmennyiség a kincstárból fizetessék. Együttal megengedte ő felsége, hogy a főispánok és főispáni helytartók mellé kötelességük teljesítésének könnyebbítése céljából titoknokok adassanak. Végül fölhívta a nádort, hogy a főispánoknak és főispáni helytartóknak az elősoroltak értelmében adandó és a közigazgatás minden ágára külön kiterjeszkedő legfelsőbb utasítást dolgoztasson ki.

Ezen részletes utasítás 1845. december 23-dikán küldetett meg ő felsége által a főispánoknak s a főispáni helytartóknak.

Mindezen intézkedések *Apponyi György* gróf alcancellár tanácsára és befolyása következtében keletkeztek.

Zala vármegye 1845. május 26-dikán tartott közgyűlésében felsőbb rendelet olvastatott föl, mely szerint Festetich Leó gr. zalai főispáni helyettesnek neveztetik ki.

DEÁK FERENCZ: Ez válasza mi feliratunkra, melyben főispánunk meghagyását kértük; meghagyatni kértük azért, mert őt, kinek kormánya alatt az egyetértés köztünk és közte soha meg nem zavartatott, tiszteltük és testvérileg szerettük s néki hálával tartoztunk, s az eltöltött husz egy néhány év oly viszonyt alkotott, melynek megszakasztása fájdalmat okozott, melyet mi nem okoztunk. Az 1723: LIII. t.-cz. rendeli, hogy a főispánok a megyékben lakjanak, ennek a kormány eleget tenni, mint mondá, kívánván, gr. Batthyányit felszólította, ha a septemviratust akarja-e megtartani, vagy a zalai főispánságot, mire ő a főispáni hivatalról lemondott; állanak tehát a decretumnak azon szavai, hogy lemondott, és az ő kérelmére történt e kinevezés. A helyettesnek kinevezését a szónok komoly figyelemmel hallá, de a kormánynak ezen lépése hasonló a többihez. Mit kell tenni? Az administratorok ellen az ország már felszólalt, s az ellen, hogy a főispáni hivatal háttérbe szorított; de az ügy még elintézve nincsen; várni kell tehát az országgyűlés elintézésétől. Egy körülménynek örült, hogy talán a megyei administratio jobba tétetik; de öröme talán meghiusult, legalább aggodalma van sokakban, mert neveztetek ki többen, kik az administratiót jobba nem teszik; noha neveztetek olyak is, kik javítani fogják. A fizetések iránt hallott észrevételeket; törvényünkben csak a palatinus fizetéséről van említés téve s az sincs elrendezve. Mária Terézia alatt az akkori idő folyama szerinti fizetés gazdag fizetés volt, most kevés. Ha a kormány azt mondotta volna, nem tetszik a rossz fizetés s gondoskodott volna a régi időhöz idomítva minden birói fizetésekről, helyeselné cselekedetét; de a kormány egyet kiemel, a többiről nem gondoskodik, s ezt az egyet a többinél sokkal gazdagabban fizeti; pedig a birákat kellene jól fizetni, kik különben is csekélyebb birtokuk s kiket a középosztálybeliek közt nagyobb számmal lehet találni, mert ezek egy egész életi feláldozást kívánó törvényes s egyéb tudományos készületekre s az azokkal összekötött szenvedésekre inkább szentelik magukat. El kellett volna e szerint kezdeni a királyi táblán, hol 1500 forintból nehezen élhet a közbiró, azután folytatni a helytartótanácsnál, hol Mária Terézia rendelt még 2000 frtot, hogy gazdagon élhessenek és lovakat is tarthassanak, mely 2000 forinttal mai időben, Budán, gazdagon élni ugyan nem lehet. A főispáni hivatalnál tevé tehát ezt a kormány; ezt a hivatalt eddig is más is teljesíthette s mégis az emeltetik ki. S ez a gazdag fizetés a status cassájából adatik, mert hiszen a koronai s kamarai cassák a status cassái. Mások azt hiszik, hogy a kormány ez által pártot keres. Ha ez a célja, elcalculálta magát. Ha a főispán a RR.-kel ellenkező véleményét ki akarja vinni: ha pártja van, már az egész megyének organismusába a zavar behozatott. A biró, ki a főispán pártján van, már hanyagabb fog lenni kötelessége teljesítésében; midőn az ellenfelekezetbeli csekélyebb feledékenyséért, vagy talán tehetetlenségért is megrovatik. Annyi kötelességei vannak a főispánnak kitűzve, melyeket alig leend képes teljesíteni; ugyanis az adó egyénenkinti fizetése megvizsgálása, a megyének évenkénti beutazása, a criminalis, censuralis s árvai törvényszékeken való előlülés és felvigyázat és többek, mely feladat papiroson maradand. S már most a főispánnak levén kötelessége a kötelességek nem teljesítő birákat kérdőre vonni, mit felel az oly birónak, ki főispáni helyettesétől kérdi, hát ő teljesítette-e kötelességét? Leverő szemrehányás leend buzgóságának következménye. Törvényeink rendelik e szavakban: comitatus tenentibus et honores, hogy a főispáni hivatal tekintélylyel birjon, mely, fájdalom, csökkent, s az által, hogy a főispánok a megyékben lakni fognak, korántsem fog a tekintély helyreállíttatni.

A közgyűlés *Deák F.* előadását helyesléssel fogadta.

A PARTIUM VISSZAKAPCSOLÁSÁRÓL.

Zala vármegye 1845. július 14-dikén tartott közgyűlésében Deák Ferencz a következő indítványt tette:

DEÁK FERENCZ: Kraszna, Zaránd és Középszolnok megyéknek és Kővár vidékének Magyarországhoz leendő visszakapcsoltatását, melyet száz éven keresztül sürget már a nemzet, elvégre az 1836: XXI. törvénycikk elhatározta s a részek visszakapcsolásának tetteles teljesítését a fölhívott végrehajtó hatalomra bízta; de a törvény fogamatba még sem vétetett. Fájdalommal veszik tehát a RR., hogy a fölhívott t.-cikkelynek, mint az ország kiegészítését illetőnek, s azért egyik alaptörvénynek rendelete mindeddig teljesületlenül maradt; a visszacsatolásnak tetteles végrehajtása meg sem kezdett; Kővár vidéke az országgyűlésre még meg sem hivatott; Középszolnok rendeit az 1840-diki országgyűlésre követeknek küldetésében a főispán önkényes hatalommal gátolta; az 1844-diki országgyűlésre a három megyék közül követeket csak egy sem küldött; s miután a törvény rendeletének e megszegéseért azon megyék a törvényes bíróságok által a törvényszabta büntetésben elmarasztaltak, az ítélet végrehajtása egyenesen az erdélyi kormányzék rendeletéből fegyveres erővel gátoltatott: a gúnynak és megvetésnek szavaival szólottak Erdélyben még a hirlapok is e törvénykezésről; színjátéknak nevezték a végrehajtási kísérletet, és tartózkodás nélkül kimondták, hogy a végrehajtó bíróságot megköttetni helyesebb lett volna. A törvény rendeletét ilyképen kijátszva, megvetve és gúny tárgyává kitéve látván a RR., mulhatatlan polgári kötelességöknek ismerik: hogy a törvénynek szigorú betöltéseért ő felsége királyi széke előtt nyílt szívvel s hódoló tisztelettel szót emeljenek, s ő felségét megkérjék, hogy a megye rendei, kik csak rendet és szabadságot óhajtanak, kik e kettőt egyesülve a polgári alkotmány alapjának tekintik, kik csüggedetlen buzgósággal ragaszkodnak alkotmányos szabadságukhoz, a törvényes rendnek erőteljes föntartását kívánják, mivel tudják, hogy szabadság törvényes rend nélkül nem szabadság többé, óhajtják, hogy a szabadság fölött törvény és rend örökdjék, hogy ha a törvény alszik, akkor a rendnek és szabadságnak nincsen őre, nincs biztos támasza, s főnállása csak a pusztá véletlen játékától függ. Érzik a RR., hogy a közállomány hatalmának nincs erősebb támasza azon tiszteletnél, melylyel a hon polgárai viseltetnek a törvények szentsége iránt; de e tiszteletet csak azok pontos és szigorú végrehajtása képes föntartani, s hol a törvény gyakran sértethetik büntetlenül, hol önkénytől, politikai számításoktól, sőt néha véletlenektől függ a törvények végrehajtása; hol azok megtartására és mindenkor végrehajtására maga a hatalom sem ad jó példát: ott az egyeseknél, mint a közhatóságoknál is lankadni kell a törvények iránti tiszteletnek s végre el is enyészni; és ez a legsúlyosabb csapás, melylyel egy közállományt sújthat valaha a sors keze. Ezenél fogva méltóztassék ő felsége a fölhívott törvény rendeletének minden részeiben haladék nélküli végrehajtását a kormány által eszközölni, és az említett megyék ellen hozott ítéletek végrehajtását elrendelni, s így a törvények iránti tisztelet csökkenését megakadályozni, mit a rendek ő felsége atyai szívetől annál biztosabban remélnek, mert ezen kérelmüket az igazság, törvény és az egész ország közjava egyiránt támogatják.

A közgyűlés *Deák F.* indítványát elfogadta.

AZ ADMINISTRÁTORI RENDSZERRŐL.

I.

Luka Sándor, Hontmegye adminisztrátora, a tisztujítást a törvényes három év eltelte előtt 1845. április 24-dikére tűzte ki, s a szavazók névjegyzékét, melybe az ellenzékiek állítása szerint Hontban szavazattal nem bíró szomszédos megyei számos nemes csempésztetett be, pártja által minden vizsgálat és hitelesítés nélkül elfogadtatta. A tiszti kar ennek következtében egészen az adminisztrátor kívánsága szerint választatott. Az ellenzék erre az augusztus 11-dikére egybehívott legközelebbi közgyűlésre nagy számmal jelent meg; de az adminisztrátor a gyűlés kitűzött napján a reá várakozó rendekhez az ipolyi járás főbírája által oly értelmű «rendelést» küldött, mely szerint a gyűlést mindaddig elhalasztandónak nyilvánítá, míg a személyes bátorság és tanácskozási méltóság föntartásáról kellő gondoskodás nem történik. *Sembery J.* táblabíró törvénytelennek nyilvánította a gyűlés meg nem tartását, «a mennyiben az még áprilisban a mai napra kitűzetett, a személyes bátorság pedig senki által legkevésbé sem sértetett meg, s ettől okszerűen tartani sem lehet, a gyűlésnek pedig megtartása a fekete táblán még ma is följegyezve áll» s indítványozta, hogy a rendek az elnök és a tisztségviselők helyettesítéséről gondoskodjanak és a gyűlést tartsák meg. A rendek többsége az indítványt elfogadta, helyettes elnököt és tisztségviselőket választott és a kihirdetett gyűlést megtartotta. A gyűlés három végzést hozott: fölíratot határozott ő felségéhez, melyben a megye szomorú állapotának a törvények értelmében való megvizsgálását, az adminisztrátornak hivatalától való elmozdítását, s Mailáth György országbírónak és törvényes főispánnak visszahelyezését kéri; továbbá a nádorhoz és az országbíróhoz küldöttséget indított, mely által amaz törvényes közbenjárásért, emez pedig a végre kéretett meg, hogy megyéje kormányát vegye vissza; végre pedig a többi megyéhez körlevél küldetett, melyben Hont ügyének pártolására fölszólítottak.

Zala vármegyének 1845. november 10-dikén tartott közgyűlésében vétetett fel Hontmegye levele. *Többen* felíratot indítványoztak ő felségéhez a honti események részrehajlatlan biztosság által való megvizsgálása és az illetők megbüntetése végett, a közgyűlésnek egyik tagja pedig a nádor közbenjárását óhajtotta.

DEÁK FERENCZ: Hont rendei fölírtak ő felségéhez, panaszolkodva, hogy a főispáni helyettesnek eljárása által megyei törvényes önállásuk meg van sértve s kéri ő felségét, hogy a történeteket megvizsgáltatni, s a törvényszegőt felelet és büntetés alá vonatni méltóztassék, minket pedig fölszólítanak, hogy ezen kérelmüket fölíratunk által mi is pártoljuk. Ilyen kérelmet pártolni törvényes és igazságos. A nádori közbenjárást, mit az egyik táblabíró úr indítványozott, nem tartja a szólok ez esetben czélszerűnek, nem azért, mintha az ilyen közbenjárás fontosságáról meg nem volna győződve, mert hiszen tapasztalásból tudja ő is, hogy annak már több ízben kedvező s hálát érdemlő sikere volt a legfontosabb közdolgozatokban, de azért, mert a honti ügyet nem látja azon stadiumban, melyen a nádori közbenjárásnak törvény szerint helye van. Ugyanis a nádori közbenjárást akkor tartja szükségesnek a törvény, midőn a fejedelem és az ország lakosai között valamely bajnak orvoslására nézve differentia - ez a törvény szava - támadott. A honti panaszt pedig nem a fejedelem rendelete, hanem a főispáni helyettes eljárása okozta. Hontmegye rendei még most csak vizsgálatot s annak folytatában büntetést kérnek. Ezen kérelemre még ő felsége nevében válasz nem érkezett; most tehát még csak fölíratnak s nem a nádori közbenjárásnak látja szükségét. Ha a vizsgálat vagy annak folytatában a vétkesnek büntetése megtagadtnék, akkor volna csak differentia, s akkor lehetne fölírat helyett nádori közbenjárásról szó. Egyébiránt a honti események részleteiről s mibenlétéről - minthogy azok éppen a most kért vizsgálat tárgyai lesznek, - ezúttal nem beszél, csak általában jelenti ki azon meggyőződését, hogy a törvényesen kihirdetett megyei közgyűlést a kitűzött időről máskorra halasztani csak úgy szabad, ha annak azon időbeli megtartása egyáltalában lehetetlen. Ezenkívül minden egyéb esetben a gyűlésnek ily önkényes elhalasztása menthetetlen, mert ha bárkinek önkényétől függne az efféle elhalasztás, nem csak a megyék törvényes önállása volna veszélyeztetve, hanem a közigazgatás is zavarba jönne.

II.

A közgyűlésnek egyik tagja kiemelte, hogy a honti levél privát és nem megyei pecsét alatt érkezett; kétséges tehát, honti levél-e az vagy nem? ha csakugyan honti levél, akkor pártolni kell, különben csak fájlalni lehet a kisebb rész veszteségét. Véleménye az volt, hogy az igazságos Zalamegye írta Hontmegyének, és kérdezné meg, vajjon azon levél tartalma Hontmegyének akarata-e vagy sem?

DEÁK FERENCZ: Nem került ki az ő figyelmét azon körülmény, hogy ezen levél nem Hontmegye pecsété alatt érkezett, annyival inkább nem, mert hirlapokból is tudja, hogy e körülmény több vármegyében is vita tárgya volt. Tudja azt, hogy a főispánnak vagy rendes alispánnak elnökle a megyei gyűléseknek, és a megyei pecsét a megyék leveleinek szokott formái közé tartozik, ámbár a törvény, mely a megyei pecségekről szól, azt különösen a törvényszékek ítéleteinek kiadásánál mondja csak szükségesnek; de meg van másrésről győződve arról is, hogy lehetnek esetek, melyekben a megye rendei, a fő vagy rendes alispánok elnökle nélkül, más elnöklet alatt is tarthatnak gyűléseket, s azokban törvényes erejű végzésüket, megyei pecsét nélkül is, kiadhatják s elküldhetik. Hiszen különben egyedül az alispán önkényes hatalmától függne a gyűlésnek tartását bármely esetben lehetetlenné tenni; például, ha országgyűlése alatt valamely fontosabb és halasztást nem szenvedő tárgynál utasítás adása szükséges, és e végre a megyei közgyűlés ki is hirdettetik, az alispán pedig látván, hogy a többség valószínűsége nem az ő akaratja szerint áll, elnöki székét el nem foglalná, a pecsétet elő nem adná, s akkor a megye utasítást nem adhatván: alispánjának önkénye által meg volna fosztva a törvények alkotásában való befolyásának gyakorolhatásától. És ha utóbb az ilyen alispán feleletre vagy büntetésre vonatnék is, a megye sérelme orvosolva nem volna, mert későbbben adandó utasítása már könnyen haszontalanná válhatnék. Azt tehát, hogy a honti gyűlés nem a fő- vagy alispánnak rendes elnökle alatt tartatott, és hogy a honti levél nem a megye rendes pecsété alatt érkezett, a gyűlésnek törvénytelenységére és a levélnek érvénytelenségére nézve csálhatatlan kritériumnak még nem tartja. Ha mégis valamely magánosok jogait tárgyzó megyei bizonyítványon hiányoznék a megye pecsété, oly bizonyítványon, melyet hamisan koholtnak is lehetne tartani, akkor ezen fönakadást fontosabbnak látná. De Hont rendei csak vizsgálatot kérnek a történetek fölött, azt pedig a vádlottnak is kell óhajtani. Hogy Hontmegyében gyűlés tartatott e tárgy iránt, s hogy e levél azon gyűlésből iratott, az, mint nyilván történt dolog, annyira tudva van az ország minden vidékein, hogy erről, mint megtörténtről, kételkedni senkinek eszébe nem jutott. A kérdés tehát csak a körül foroghatna, ha törvényes volt-e azon gyűlés? ez pedig leginkább magából a most kért vizsgálatból fog majd kitetszeni, mert lehetnek a körülmények olyanok, melyek miatt az említett gyűlés törvényes nem volt, de olyanok is lehetnek, melyek miatt annak törvényessége kétségtelen. Addig is tehát, míg a gyűlésnek állító törvénytelenége bebizonyodik, azt a levelet, mely Hontmegye rendjeinek nevében érkezett hozzánk, félrevetni, s gyanúból a törvénytelenséget kimondani nincs elég okunk, annyival inkább, mivel abban oly kérelem foglaltatik, melyet nem csak egy egész hatóságnak fölszólítására, hanem egyeseknek folyamodására is lehetne és kellene pártolnunk.

A közgyűlés *Deák F.* beszéde értelmében határozott.

III.

Ugyanabban a közgyűlésben tárgyalatott Pestmegyének ugyanebben tárggyban keletkezett körirata, melynek két utolsó pontja így szólott:

«Az egybegyűlt rendek ő felségét jobbagyi hódolattal megkérni határozták az iránt, hogy nemes Hontmegyének alázatos feliratában kifejtett közsérelmeket orvosolni, s az abban fölhivott törvények értelme szerint a főispáni helyettes elmozdítása által is a megyét törvényes állásába visszavezetni annál inkább minél előbb és kegyelmesen méltóztassék, hogy ott a fönnakadt közigazgatás folyamatba

tételével a megye törvényes jogait és kötelességeit háborítlanul gyakorolhassa és teljesíthesse; előre kijelentvén az egybegyűlt rendek, miszerint az esetben, ha e részben törvényes orvoslás nem adatandik, ezt a közelebbi országgyűlésen sem mulasztandják el szorgalmazni».

«Minthogy pedig az egybegyűlt rendek a közelebb több megyékben történt eseményeket nem csupán egyes megyék sérelmekint tekintik, hanem azokat oly kiszámított rendszer alkalmazásának tartják, melynek célja a honi alkotmány eddigi egyedüli garantiájának, a megyei önkormányzásnak tettelegesen megszüntetése után magának az alkotmánynak és az általa biztosított polgári szabadságnak is megsemmisítése: kötelességöknek ismerik az ország valamennyi megyéjét ezen a hont fenyegető vészre azon erős hiedellel figyelmeztetni, hogy ezen közveszedelmet részökről is teendő erélyes és törvényes intézkedések által elhárítani igyekezzenek, s ekkép osztozhatnak a mindenkorra fönmaradandó, s ha az erőszaknak jogokon diadalmaskodni sikerülendene is, azon, a nemzetet az utókor előtt is igazolandó öntudatban: miszerint az alkotmányos szabadság aláadásához nem csak segéd kezeket nem nyújtottak, sőt inkább az az ellen tett intézkedéseket folytonosan éber figyelemmel kísérve, részökről sem mulasztottak el semmit, mit törvény adta honpolgári és hatósági alkotmányos állásuknál fogva tenniök nem csak szabadságukban, de kötelességükben is állott».

DEÁK FERENCZ: Pestmegyének rendei figyelmeztetnek bennünket a hon jelen állására, az új rendszernek lehető következéseire. Aggodalmaikat jelentik ki a haza jövődjére iránt, s elmondják, mit határoztak a jelen körülmények között. Szíves köszönettel fogadja a szóló Pestmegye rendeiinek figyelmeztetését, ámbár mi ezen figyelmeztetés előtt is, még akkor, midőn ezen új rendszer először hozatott szóba, gyűlésileg már kimondottuk mindazokat, miket Pestmegye határozott, s kijelentettük, hogy örködni fogunk a törvények sértetlen magyarázása fölött, s ha túllépnének a megyék kormányzói hivatalos hatalmuknak törvény-szabta korlátain, megteendünk mindent, mit a törvény enged, alkotmányos szabadságunknak s a megyék törvényes önállásának oltalmára. Osztozik ő is az aggodalomban hazája jövődjére iránt, s azok folytában, mik e tárgy fölött már mondattak, kifejti aggodalma okait.

Mint ezen megyének egyik statusa, mint honpolgár, szól nyíltan s tartózkodás nélkül. Nem szeret semmi pártot vádolni arról, hogy rossz, titkos céljai vannak, nem szereti a szándék tisztaságát gyanúsítani, csak tények fölött szeret ítélni s tények után bírálhatja meg mások eljárását, mert az emberi kebel titkait csak isten vizsgálhatja, neki arról csak sejtelve lehet, de világos tények nélkül másnak rossz szándékáról vádképen nem szólhat.

A cél, melyet ezen úgynevezett új rendszernél a kormány nyíltan kitűzött, melyet a kormány emberei hirdetnek, s mely azon levelekben is, mik által a más hivatalokat is viselő főispánok föl valónak szólítva, hogy az egyik vagy másik hivatalról mondjanak le, világosan kijelentett: a megyei beligazgatásnak jobb karba hozása. Ez a cél jó és törvényes, sőt tekintve a megyék beligazgatásának jelen állapotját, sok tekintetben mulhatatlanul szükséges. Csak az eszközök is, melyekkel e célra dolgozik a kormány, jók és törvényesek legyenek, szívesen kezet fogunk véle a kitűzött célnak elérésére. De a mi eddig történt, sok sikert nem ígér. Tudja a szónok azt, hogy mindazon hiányokat, melyek számos évek hosszú során keresztül támadtak, rövid idő alatt helyrehozni s a beligazgatást rögtön megjavítani nem lehet; az eddig lefolyt néhány hónap alatt lényeges eredményt ő sem remélt. De aggódva mondja ki, hogy mik eddig történtek, még reményt sem igen nyújtanak, hogy ily úton meg fog javulni hazánkban a megyék beligazgatása. Ő a leendő javulásnak még első csiráját sem látja létrehozva, sőt meg van győződve, hogy azok, miket a kormány némely emberei több megyékben tevének, újabb bonyolódásokat szültek inkább, újabb ingerültséget és pártoskodást; úgy valónak intézve, mintha épen nem a beligazgatás hibáinak megigazítására lettek volna irányozva, s fájdalom, el lehet mondani, hogy újabb akadályokkal nehezítették a kormány kitűzött szent céljának elérhetését. De talán el lesznek majd hárítva törvényszerű úton ezen akadályok. Várjuk be lépésről lépésre a tényeket, s majd azok után ítéljük az egész fölött.

Aggodalmának oka nem az, hogy pártot igyekszik magának szerezni a kormány, pártot, mely erős legyen és szilárd és hatalmas befolyású; mert hiszen ez a törekvés még magában nem törvénytelen; ezt teszik a kormányok más alkotmányos nemzeteknél is; sőt enged ez által némileg a kormány a közvéleménynek, mert nem tartja jónak, vagy nem tartja törvényesnek a hatalom erejével föllépni, hanem a nemzet alkotmányos erejét kívánja használni kitűzött céljának kivitelére. Csak majd, ha ezen kitűzött cél jó és törvényes, az eszközök is jók és törvényesek és becsületesek legyenek, mert azon elv, mit a boldog jezsuiták elvének mondanak, s miszerint «finis sanctificat media» rég kihalt már, úgy hiszi, a becsületes emberek kebeléből.

Nem akar kételkedni azon, hogy a magyar kormány magas hivatalnokai oly férfiak, kik jót akarnak, oly férfiak, kik a hon boldogságát, a nemzet fölvirágzását akarják eszközölni. Hiszen mi érdekek is volna megrontani azon hazát, melynek ők is tagjai. Akarja hinni, mit ők magok, vagy legalább ő rólok mondanak, hogy csak azért igyekeznek ők erős, hatalmas és szilárd kormánypártot szerezni, hogy ez által jót eszközölhessenek a hazának és a hazában. De ha kétkezés nélkül hiszi is ezt, van mégis valami, a mi benne félelmet és aggodalmat okoz. Egyik az, hogy lesznek, kik a kormány érdekében s a kormánypártnak megerősítésére nem válogatják meg az eszközöket. Fogja-e tagadni valaki, hogy erre már eddig is mutatkozott hajlam a hazának több vidékein?

Nem kárhoztatja, sőt tiszteli az oly becsületes férfit, ki keblének tiszta meggyőződését fenntartva és követve, közhivatalt vállal, hogy erejét, tehetségét a közállomány szolgálatára fordítsa. Mert hiszen, hol szükséges inkább a becsületes ember, mint épen a közhivatalokban? Megvetést csak az érdemel, ki keblének tiszta meggyőződését, lelkiismeretét, szóval önmagát megtagadja, hogy hivatalba léphessen. Nem állítja azonban, hogy az ily változás mellékes célokból történt. Lehet, hogy ily férfinak meggyőződése valósággal változott, és pedig mellékes tekintetek nélkül változott, tiszta és alapos okokból. Mindezek fölött csak isten ítél. Megtörtént ugyan, hogy a változás után nem sokára az ily férfi közhivatalt nyert, de hogy a közhivatal jutalma lett volna megváltozásának, azt ismét állítani nem meri. Lehet, hogy őt egyedül alkalmas voltáért, eszéért és becsületes jelleméért mozdították elő. Ő tehát a hivatalok által való megvesztegetésekről, miket eddig történeteknek állítanak némelyek, positivumabbat nem szólhat. De legyen bármiképen a dolog, a megvesztegetés mindenkor csak alacsony eszköz, és annak nemei közt legalacsonyabb, legveszélyesebb a pénzzel és egyéb anyagi érdekekkel történt megvesztegetés. Közhivatalaink eddig jövedelmesek nem igen valának, s ki azokat elveinek, meggyőződésének megtagadásával hajhászta, azt hiúság ösztönözte inkább, nem pedig anyagi érdekek. Jellemsértő ugyan az ily hiúság is, de a hiú emberben igen gyakran van mégis valami lovagi, s ennek oka talán épen hiúságában fekszik. Nem egy példa van arra, hogy oly férfiak, kiknél a hiúság legyőzött minden egyéb tekintetet, s kik meggyőződésök ellen cselekvének, csak hogy hiúságukat kielégítve, hivatalba léphessenek, utóbb még sem engedték magukat vak eszközül használni oly dolgokra, miket rossznak tartottak, s a keblökben ismét fölébredt lovagias érzés megóvta őket az alacsonyságtól. De az olyan ember, ki pénzért árulja meggyőződését, ki a hivatalt azért hajhászta alacsony úton is, mert annak anyagi hasznai után eseng; az olyan ember, kit pénzzel, anyagi érdekekkel vesztegettek meg: gyalázatos és megvetésre méltó mindenkor, mert kebléből kialudt a becsületesség utolsó szikrája és lelkiismerete politika, mely a többet ígérőnek kezébe kerül. Most, miután nálunk is gazdag fizetéssel van ellátva a hivatalok egy része s ekképen anyagi érdekekkel is kínálkozik, fél a szóló, hogy a hivatalt hajhászók száma meg fog szaporodni. Nem állítja, hogy a kormány azért emelte föl némely hivatalok fizetését, hogy azokkal még inkább vesztegethessen, de ismétli: fél mégis, hogy lesznek, kik magukat áruba bocsátják, s a kormány főbbjeinek egyenes akaratán kívül is találhatnak vevőkre, vagy legalább biztatókra.

Másik aggodalma az, hogy a magyar kormánynek főbbjei, a legszentebb cél s a legtisztább szándék mellett is, hibázhatnak számításukban; és pedig hibázhatnak olyképen, hogy miután ők nagy és biztos többséget szereztek a kormánynak, s miután az ezen többség erejével eszközölt törvények által dönthetetlen erőre emelték a kormány hatalmát és befolyását, ezen erőt és hatalmat ők nem fogják használhatni. Annak, mit a magyar kormány főbbjei most tesznek s tenni ígérnek, két felvonása van. Első a min jelenleg dolgoznak megerősíteni, hatalmassá tenni a kormánypártot, s meggyengíteni az ellenzékét, hogy majd az ekkép megerősödött magyar kormány akadály és ellenszegülés nélkül mennél több jót eszközölhessen. A második felvonás lenne azután mindezen jónak valószínűs eszközlése. A szónok a politikában nem akar személyt tekinteni, hanem a dolgot, s tegyen jót akárki, köszönettel fogadja. Szívesen üdvözi ő a kormányt s annak embereit azon ösvényen, melyen a haza boldogságát előmozdítják s épen nem bántja azon hiúság, hogy a jó egyedül általunk s elvbarátaink által történjék, csak megtörténjék; s örvendeni fog, ha megérheti azon időt, midőn az ellenzéknek hatályosan fellépni szükséges nem lesz, mert a kormány tudja és akarja is a jót törvényszerű utakon eszközölni. De vajjon eddig is az ellenzék gátolta-e a kormányt a jónak eszközlésében? A magyar kormány főbbjeinek csak az ellenzékkel kellett-e küzdenie? nem tapasztaltak-e más akadályt és több nehézségeket? Megtörténhetik, hogy a dolog folyamata az első és második felvonás között megszakad, és a mostani magyar kormánynek főbbjei a legtisztább szándék mellett sem tudják legyőzni azon gátokat, melyeket az említett elemek s érdekek gördítenek a Magyarországon eszközölni jónak elébe. Megtörténhetik, hogy más szereplők lépnek fel majd ő helyettök a második felvonás előtt.

Az ellenzékét, politikai józan értelemben, abstract fogalomnak nem tartja a szóló. Az ellenzéknek nem szabad a kormány minden lépéseit és terveit csak azért ellenzeni, mert azok a kormánytól jövének. Kísérje az ellenzék figyelemmel a kormány minden lépteit. Öröködjék szigorúan a törvények sértetlen fentartása felett. Minden hibát, minden törvényszegést rójon meg személyes tekintet nélkül, minden hiányt fedezzen fel, nyilatkozzék pártérdek és mellékes tekintetek nélkül. Törvény, igazság és lelkiismeretes meggyőződés szerint, félelmet, csüggedést, önhaszonkeresést ne ismerjen, s védje mindenkor az alkotmányos szabadságnak és törvényes rendnek egyesült érdekeit. Ez az ellenzék nemes feladata, ez legszentebb kötelessége. A magyar ellenzék kitűzte magának feladatul még azt is, hogy igyekezni fog a korszerű haladás törvényes ösvényén kifejtetni nemzetünk szellemi és anyagi erejét. Ez ama felemlített másik feladattal épen nincs összeütközésben, mert annak, ki a kormány egyik vagy másik lépését törvénytelennek látva, az ellen nyíltan és határozottan felszólal, miért ne lehetne másrésről ugyan a kormánynek valamely közhasznú és törvénybe nem ütköző tervét buzgón pártolnia? Vagy ha ő a teendők során valamely javaslatot czélszerűnek lát, miért ne léphetne fel azzal, vagy miért ne védhetné azt, midőn más által tétetik, habár a kormány azon javaslatra nézve nem nyilatkozott, vagy kezdetben talán ellenkezőleg nyilatkozott is? S ez utolsó esetben, miért ne lehetne igyekezni, hogy a kormányt s polgártársait meggyőzze azon javaslat czélszerűségéről?

A szólónak véleménye szerint nem lehet szigorun elválasztó falat húzni, mely a haladásnak pártolóit az ellenzék embereitől - kik nem a haladásnak, csak a törvényszegésnek, vagy oly haladási lépéseknek ellenzői, melylyel a hazának több kárt okoznának, mint hasznát, - egymástól szorosan elválasztja; nem lehet az ellenzék embereit tespedésre, a haladás pártolóit pedig a kormány minden lépteinek pártolására kárhóztatni, mert ez a polgárok véleményének szabadságát semmivé tenné, azon szabadságot, miszerint kiki a közérdekű tárgyak felett, a törvény korlátai között, önbelső meggyőződése szerint nyilatkozhatik.

Ily értelemben nem könnyű az oppositio tagjának lenni. Nem cifraság az, melyet csak azért keressen valaki, hogy hiúságát kielégíthesse. Hideg és komoly megfontolás a tárgyak megítélésében, csüggedést nem ismerő buzgóság a jónak ismert vélemény védelmében szükségesek az ellenzék tagjában, és azon elhatározás: hogy kimondja véleményét, habár az többséget nem nyerne is, habár azt harsány kiáltozások biztató hangjai nem támogatnák is, kimondja nyíltan, ha maga maradna is. És éppen ezért az ellenzéknek kötelessége ugyanaz marad, bármi csekély számra olvadnak is le tagjai. Lehet, hogy a közelebb reánk következő időkben gyérülni fognak a magyar ellenzék sorai; eltávoznak azok, kiknek valóságos meggyőződése változott, elhullanak, kik egyedül hiúságból vagy melléktekintetből állottak eddig az ellenzékhez; de ha csak tíz férfi marad is, legyen csüggedetlen, vigyázó és becsületes, s hasznos szolgálatot teend a hazának, habár hatása kisebb lenne is. Az ellenzékot legyőzni, s a kormánypártot megerősíteni nem nehéz feladata a kormánynak, ha e célra minden eszközökkel élni kész. Mert, ha a hazában lévő becsületes emberek egy része meggyőződésből a kormány érdekeit pártolja, a másik rész ugyan meggyőződésből az ellenzékhez tartozik, a többség azé lesz, ki az ingatag, nem szilárd emberek tömegét, azon embereket, kiket nem az okok, hanem érdekek vezetnek, megnyeri. Ilyen emberek száma minden országban, fájdalom, igen nagy, ezeket pedig, ki többet adhat, többet ígérhet, könnyen megnyerheti. Szomorú tapasztalásból ismerheti a magyar a korteskedésnek káros következeit s erre nézve igazán elmondhatni, hogy: «Iliacos intra muros peccatur et extra». A korteskedés, legyen az kicsinyben vagy nagyban, az ország lakosainak bármely osztálya között, valóságos mótelye a hazának, mert az által ember és vélemény portékává aljasul, melynek - mint egyéb portékának a piacon - a kereskedők szavával élve, a körülmények szerint, ára szakad, s kinek legtöbb a pénze, legtöbbet vásárolhat. Ha meg akarja gyengíteni a kormány az ellenzékot, vagy legalább hatástalanná tenni annak törekvéseit, a helyett, hogy befolyásának minden erejével pártot akarjon szerezni, s a megyékben minden szakadást, minden egymásba ütközött magánérdekeket az ellenzék gyöngítésére s önpártjának erősítésére siessen használni, van egy más, talán biztosabb és bizonyosan nemesebb mód, mely a honra is nem veszélyt, hanem inkább áldást hozó lenne. Álljon a kormány minden pártok felett; tartsa meg szigorúan a törvényeket; teljesítse azok rendeletét; tegyen minél több jót a nemzet szellemi és anyagi erejének kifejtésére, s legyen részrehajlatlan s ez által tegye lehetetlenné az ellenzéknek: hogy lépései ellen alaposan felszólalhasson; minden alap nélkül pedig ha felszólalnának némelyek, ne törődjék az ily felszólalásokkal. Ha a kormány nem csak egyes esetekben, hanem - általában mindenkor és mindenben a jog és igazság terén állandó, az ily felszólalások hatás nélküliek fognak maradni.

Midőn két párt áll felhevülve egymás ellen valamely hazában, két mód lehet a megzavart egyetértést helyreállítani, s a felindult keblek békétlenségét lecsillapítani. Egyik a békés kiegyenlítésnek szelid eszköze, a másik Machiavelli tanítása szerint: az egyik pártnak megsemmisítése. Óhajtja és reméli, hogy senki hazánkban ezen utóbbi módot nem fogja követni.

Már ha kérdezné valaki, mi lehetne mindezek ellen az, mi a nemzetet a sülyedéstől megóvjá? Ő más feleletet adni nem tudna, mint azt, mire a világ történetei utalnak: t. i. a nemzetnek szilárd és becsületes jelleme. E nélkül veszve vagyunk. De történjék bármi, nekünk, kik az ellenzékhez számítottunk, ha valaha, most leginkább kötelességünk szigorúan vigyázni minden lépéseinkre. Vessen kiki számot belső meggyőződésével, s mit józan megfontolás után jónak lát, s mit keble istene sugal, a mellett álljon meg ingatlanul, csüggedést nem ismerő szilárdsággal. Ne tekintsük az oppositio fénynak, cifraságnak, ne tekintsük azt oly pártnak, melynek feladata megtámadni azt is, ki nem vétke, ellenezni azt is, a mi jó, csak azért, mert mástól származott. Tegyük félre a rossz indulatnak s alaptalan gyanúsításoknak ezerszínű

szemüvegét, nehogy számításainkban és a teendők megítélésében csalatkozzunk. Ne higyjük állásunkat könnyűnek. Isten és világ előtt felelet terhével tartozunk minden cselekvéseinkért, mert egy-két hibás lépés rossz következéseket huzhat maga után, egy félreértés is nagy kárt okozhat a hazának. Örködjünk, és a mi jót lehet, cselekedjünk. Igyekezzünk becsületes uton sikert szerezni becsületes törekvéseinknek, de a tüsténti siker reménye nélkül is teljesítsük kötelességünket.

Visszatérve Pestmegyének levelére, ismétli véleményét: miszerint Pestmegye figyelmeztetését köszönve, jegyzőkönyvbe kell igtatni, hogy Zalának rendei magokévá teszik Pestmegyének határozatát, s azt, mit e tárgyban a juniusi közgyűlésben kimondottak, most ismét megújítják.

A közgyűlés *Deák F.* indítványát elfogadta.

A MEGYE JOGÁNAK KORLÁTOZÁSÁRÓL A KATONAI KARHATALOM ALKALMAZÁSÁT ELRENDELŐ KÖZEGEK FÖLÖTT.

Zalamegye 1845. november 11-én tartott közgyűlésében felvételre a helytartótanács leirata, mely a katonai karhatalom használata iránt csak a választott tisztviselőket teszi a megyének felelősekké. Ennek ellenében egy *táblabíró* a megyei kormányzót, mint a megye akarátának végrehajtóját, minden cselekedeteért a megye irányában felelősnek állította. E nyilatkozatra az *elnök* azt felelte, hogy ő felelősséggel tetteiért csak annak tartozik, ki őt megválasztotta és másnak senkinek mint királyának; ha ő valami olyast követne el, mi a t. rendeknek nem tetszenék, a t. rendeknek nyitva áll az út panaszkodni az előtt, ki őt kinevezte.

DEÁK FERENCZ: A méltóságos főispáni helyettes úrnak azon egyéni nézetében, hogy a megye közönségének semmi felelettel nem tartozik cselekvéseiért, mert nem a megye közönsége által választatott, egyáltalában nem osztozhatni. A főispán első tisztviselő a megyében, törvényes elnök a megyei gyűléseken, de nem parancsnoka a megye közönségének. Világos törvény mondja, hogy a megyei gyűlések végzéseit neki megváltoztatni nem szabad, sőt hivatalának természeténél fogva köteles a megyei végzések teljesítésére felügyelni. Már a főispáni hivatal ezen eszméjével miként lehet összeegyeztetni azon fogalmat, hogy a főispán semmi felelettel ne tartozzék azon testületnek, melynek ő is tagja; azon testületnek, melynek végzéseit őt is kötelezik; melynek határozatait nem gátolhatja, el nem törölheti, sőt teljesíteni tartozik; azon testületnek, mely őt világos határozata által gyakran egyenesen megbízza ez vagy amaz eljárás teljesítésére, a mint ez legközelebb nálunk is történt, midőn a méltóságos úr egy, a kanizsai út iránt kiküldött válaszmány elnökévé neveztetett.

Azon ok, melyet a főispáni helyettes úr felhozott állításának támogatására, hogy t. i. őt nem a megye közönsége választotta, hanem ő felsége nevezte ki, s ő egyedül annak tartozik felelettel, kitől hivatalát nyerte, a szólónak véleménye szerint nem elegendő a felelősség elmellőzésére; mert ha ezen elv általános szabály gyanánt szolgálhatna, akkor például a megyében a jegyzői hivatal sem volna felelős a megye rendeinek, mert nem a megye közönsége által választatott, hanem a főispán által neveztetett ki; akkor minden helyettesített tisztviselő csak a főispánnak és nem a megye rendeinek felelne, ez pedig zavarba hozná a közigazgatást és a megyei rendszer természetével ellenkeznék.

Nem első eset már ez, melyben az elnöki hivatalt magasabbra kívánják emelni, mint azt a törvény emelte, s oly hatalommal akarják azt felruházni, mely a törvény rendeletében nem gyökerezik. B. megyében a főispáni helyettes egy szónokot, kinek szavait sértőknek vélte, széksértési vád és büntetés alá kívánt vétetni, s e végett nem a megye rendeihez fordult, hanem önhatalmával parancsolta meg a megye tiszti főügyészének, hogy az a széksértési vádat tüstént indítsa meg. Midőn pedig a tiszti főügyész elmondotta, hogy ő csak a megye közönségének végzéséből indíthat bárki ellen széksértési keresetet, a megye rendei pedig kijelentették, hogy a fenforgó esetben a széksértési keresetnek helyét nem látják, a főispáni helyettes ismételte parancsát, s miután a t. főügyész nem ezen parancsot; hanem az ezen parancscsal ellenkező megyei végzést tartotta magára nézve kötelezőnek, a főispáni helyettes a t. főügyészt hivatalától azonnal felfüggesztette. Minő hatalommal parancsolt ez esetben a főispáni helyettes, holott a törvény világosan mondja, hogy a megye végzéseit a főispán meg nem változtathatja, minő joggal tette a főispáni helyettes mindezt, a szóló valóban nem tudja. De fájdalommal értette később, hogy utóbb parancsolat érkezett B. megyéhez, melyben kimondatik, hogy széksértési keresetet rendelni joga volt az elnöknek, s a t. főügyész, ki a

megye végzésénél fogva nem teljesítette az elnök parancsát, megdorgáltatni rendeltetik. Pedig ilyen jognak, mint főispáni jognak, nincsen semmi nyoma törvényeinkben. Ha pedig azt elnöki jognak kellene tekinteni, hasonló joggal bírnának az elnöklő alispánok, a törvényszékek elnökei, sőt az országgyűlésen is az illető elnökök, vagy azok, kik ezek helyett elnökölnék. Actiót rendelhetnének ezek bárki ellen, a rendek vagy a tanácskozó testület többségének határozata nélkül, sőt annak ellenére is, ez pedig a törvényekkel, törvényes gyakorlattal és a dolog természetével merőben ellenkeznék.

Most ismét a helytartótanács jelen intézményében azt mondja ki, hogy a megyének csak azon tisztviselők felelősek, kiket a megye választott; a szóló ellenben azt hiszi, hogy ki a mennyiben hivatalánál, vagy a megye végzésénél fogva bármi köréhez tartozó, vagy reá bízott dologban eljár, annak egyszersmind hivatalos kötelessége a megye közönsége előtt eljárásáért felelni, mit ha tenni nem tudna, a megyei rendek jogaihoz tartozik azon utat követni, melyet a törvény kijelöl, s a törvényt sértőnek büntetését ő felsége legfőbb hatalmával is eszközölni. Csak ily értelemben lehet a szóló megnyugodva a helytartótanácsnak most kihirdetett intézményében.

A közgyűlés *Deák F.* felszólalását közhelyesléssel fogadta.

KÜLÖNBÖZŐ SÉRELMEK TÁRGYÁBAN.

I.

Zala vármegye 1846. márczius 3-án tartott közgyűlésében tárgyalta Pest vármegyének 1845. november 12-dikén tartott közgyűléséből kelt körlevelét. E szerint Horvátország tartományi gyűlésének eseményei Pestmegye rendének az alkotmányos jogok fölött örökös figyelmét fölhíván, a legnagyobb megütközéssel győződtek meg, hogy az ottani mozgalmak közelebb oly fejleményt vettek, melynél fogva azok többé nem csupán nemzetiség iránti féltékenységből eredett gyűlölségnek, hanem egy párt által magának a magyar haza egységének fölbontására irányzott és a kormánynak legalkotmányellenesebb eljárásával erősített intézkedéseknek tartandók. Eddigél, midőn Pestmegye rendi Horvátországban egy, magának nemzetellenes célokat kitűzött párt mozgalmait tapasztalták, erre több ízben és sürgetőleg figyelmeztették a kormányt, nem is képzelhetvén, hogy ha a kormány cselekvésre induland, föllépésének más irányt is adhatna: az anyaország és a kapcsolt részek közti kapocs megrontására célzó pártnak törvényes eszközökkel rendre igazításánál. Ily várakozás után aggodalmaikat megkettőztetve érzik, midőn a kormánynak rég várt föllépését azon alkotmányos szellemű rész működésének elnyomására látják irányzottnak, mely a Magyarországgal való törvényes viszony fenntartására törekszik, s megütközéssel tapasztalják, hogy e föllépéssel a kapcsolt részek céljai ellen törekvő illyrismus és ez által a magyar korona egysége ellen fölkelt vétkes lázadás védetik. Ugyanis a horvátországi tartományi gyűléshez szeptember 14-dikén rendelet küldetett, mely szerint a tanácskozássokbeli rendnek ürügye alatt parancsoltatik, hogy a tartományi gyűlés - ezúttal fölveendő - munkájának befejezéseig és ő felsége által való jóváhagyásáig, a szavazati jog - kizárásával az eddig ott részt vett nemességnek - egyedül azok által gyakoroltathassék, kik vagy a bántól meghivatvák, vagy hatóságok küldöttéül jelentek meg, s hogy az e részbeli határozatok is egyedül a mondottak szavazatára alapíttassanak. Minthogy a magyar hon és törvényhozás egységét csorbító ilyen rendelkezés még azon esetben sem tartathatnék törvényesnek, ha törvényesen volna is alakítva a tartománygyűlés, mert az ilyen változtatás egyedül a köztörvényhozás hatóságához tartozik; minthogy továbbá a magyar kapcsolt részek nemességének jogai a közös országos törvények oltalma alatt állanak, s az 1791: X. és XII. t.-cikkek a rendeletekkel való kormányzást világosan tiltják: a kormány által, a horvátországi nemességnek az ottani tartományi gyűlésen azelőtt birt - törvényes gyakorlattal erősített - részvéte és befolyása ellen, az érdekletteknek önhatalmilag mellőzésével és így alkotmányellenesen tett intézkedést oly törvénytelen eljárásnak és sérelemnek tekintik, mely a tartományi gyűléseknek ily önkényes átalakítása által - a mennyiben azoknak egyik főbb köre és hatósága a magyar országgyűlésre küldendő követek választása és az adandó utasítások kidolgozása - a magyar törvényhozás függetlenségét is megtámadja. A kormány továbbá azon törvénytelen intézkedést tette, hogy ámbár a turmezei nemességnek Zágrábmegyében gyakorlott szavazata arányát az 1831. július 12-dikéről, 1833. február 13-dikáról, 1835. június 1-jéről és 1836. július 26-dikáról kelt intézményekkel a törvény által végkép elintéztetnek jelentette ki, mégis e tárgyat újabban fölélesztve, f. év szeptember 21-kéről kelt rendeletében azon arány iránt az előadottak szerint törvénytelenül és a horvát nemességnek tetteles kizárásával önkényesen rendezett tartományi gyűléstől kívánt véleményt, s ekkép a turmezei nemességnek törvényes gyakorlat adta alkotmányos jogai fölötti intézkedést a törvényellenesen és maguknak a turmezeieknek is kizárásával alakított gyűlés határozata alá terjesztette, minek az lett az eredménye, hogy a tartományi gyűlés a turmezeieket Zágrábmegyében addig személy szerint illetett szavazati arányt megszüntetni, s azt csupán a grófjuk által és csak egy szavazatban gyakorolhatóan véleményezte elrendeltetni. Ezeken kívül tudomással bírnak Pestmegye rendi a már érintett rendeletek következményeiről, jelesen arról, hogy a nemzeti közcélok ellen föllázadt illyr párt, bizakodva a kormány fönnbibi intézkedéseiből részére kimagyarázott kedvezésekben, a kapcsolt részeknek külön igazgató kormányshéket javasol, s ez által megsértve a természetes egységet, mely szerint a kapcsolt részeknek az anyaországtól külön kormányzási rendszere, következőleg külön kormányshéke se lehet, s ekkép belevágva a magyar törvényhozás függetlenségébe, szintűgy mint a megoszthatatlan végrehajtói hatalom önállásába, tetteles szakadást és az anyaország és a kapcsolt részek közti viszony erőszakos felbontását célozza;

egyszersmind ismét a magyar köztörvényhozás függetlenségének tekintetbe nem vételével beleavatkozott annak is elhatározásába, kik birjanak szavazati joggal, s mellőzve a III. rész 3-dik czíme rendeletét, a csupán törvényhozási uton nyerhető szavazati jogot a törvények által nem ismert főispáni helytartóknak és a váltótörvényszék elnökeinek osztogatja. Ennyi és ilyenmü sérelmet látván a kormány eljárásában, s látván hogy ezen intézkedések más hatóságok irányában is és minden alkotmányos jog ellenében megkísértethetnek; látván végre, hogy hasonló törvénytelen intézkedéseknek eredménye volna a nemzetnek a jogosság teréről a kegyelemére sülyedése: Pestmegye rendei alkotmányos jogaik érzetében fölhivatva kijelentették, hogy a törvényesen szükséges föltételeket a kormány intézkedéseiben nem találván, ezeket az 1791: XII. t.-cz. erejénél fogva érvényteleneknek tartják; kijelentették, hogy ily törvénytelen intézkedések ellenében az alkotmányt minden törvényes eszközökkel megvéendő; hogy a megtámadott jogok oltalmára a törvényes korlátok közt föllálandanak és a jogaiban sértett nemzet törvényes kívánatait jogok polczára emelendik. Azon meggyőződésben azonban, hogy e jogtámadások ő felsége tudtán és befolyásán kívül történtek, de kormánya eljárásának eredményei, s bizván ő felsége jogérzetében, fölíratni rendelték: «hogy a magyar társországok nemességének jogai közös törvények oltalmával védetnek, s hogy az 1790: X. és XII. t.-czikkek a rendeletekkel való kormányzást világosan tiltják, s így a törvénytelen rendeletek ellen tiltakoznunk kell; továbbá felíratni rendeltük, hogy a horvát tartományi gyűlésnek törvényes uton kívül és alkotmányellenesen lett alakítása a magyar törvényhozási hatalom független intézkedési jogát csorbítja, s ezért sem azon akkép alakított gyűlekezetet Horvátország tartományi gyűlésének, sem követeit törvényesen választott küldötteknek, sem utasításait a horvát nemzet akarata kifolyásának, sem semmi tetteit törvényeseknek nem ismerhetjük el, hanem alkotmányos jogainknak a kormány általi megtámadtatásául tekintjük, következőleg az ily alkotmányellenes lépést tanácsló, az ily törvénytelen rendeletet a királyi eskü szentségének megvetésével s a nemzeti jogok elárulásával aláírt tanácsosoknak a törvény értelmébeni feleletre vonatását országgyűlésről országgyűlésre követelni el nem mulasztandjuk». Egyszersmind ő felségét megkérni határozták: «hogy a nem törvényes tartományi gyűlés helyett egy mást, a törvényes elemek egybehívásával szerkeztet tartatni, azt a törvényes korlátok közt maradásra s a törvényhozási hatalom körébe nem avatkozásra utasítani, s ekkép a dolgot törvényes folyamába visszavezetve, az e részben mulhatlanul támadandó aggodalmakat és ingerültséget is kegyelmesen megszüntetni méltóztassék». Panaszainak ő felsége legmagasabb trónjához juttatásáról magukat biztosítandók, a rendek érzéseiknek és kérelmeiknek szóval is tolmácsolásául kebelükből küldöttséget biztak meg. Végre, mivel a kormánynak Horvátországban közelebb tett alkotmányellenes eljárása az alkotmányos önállás ellen halálos csapásul tekintendő, Pestmegye rendei a többi megyét határozatukról értesíteni és fölkérni rendelték: «méltóztassanak a mostani kormány újabb rendszerének czélját s titkainak naponként jobban kitünő irányát figyelemmel kísérni, s méltóztassanak e tekintetből a törvényes korlátok közt erélyesen intézkedni, ez által önmaguknak a teljesített polgári köteleesség öntudatát megszerzendők, ez által egyszersmind, ha a tán használandó erőszaknak jogokat tiporni sikerülendne, a nemzet emlékét az elvesztegetett szabadság átkától menten tartandók».

Ezzel kapcsolatban tárgyalatott Pozsony vármegyének 1846. január 5-dikén kelt körirata. Ebben panaszolja, hogy fölíratot határozván el a horvát ügyben ő felségéhez, s küldöttséget választván annak átnyújtására, ettől királyi leirattal eltiltatott.

Olvastatott továbbá Pest vármegyének 1846. január 31-dikén tartott közgyűléséből küldött körirata, melyben a többi megyével közölte a horvát ügyben kelt fölírata tárgyában történeteket. *József nádor* 1845. december 10-dikén Pest vármegyéhez a következő levelet intézte:

«Értésére esett ő felségének, hogy azon küldöttség, mely uraságtok f. év Szent-András hava 12-én tartott közgyűlésükből Horvátország körülményeit illető felíratnak ő felségénél leendő benyújtása végett neveztetett, mindamellett, hogy uraságtok szintúgy mint a küldöttség az e részben előre nyerendő legfelsőbb engedelem szüksége iránt figyelmeztetve voltak, ezt mellőzve, folyó hónap 15-dike körül Bécsben megjelenni szándékozik, s ennek folytában kegyelmesen megparancsolni méltóztatott, hogy abbeli legfelsőbb megmásolhatatlan akaratát jelentsem ki, minél fogva ő felsége sem ezen, sem más bármely, az 1770. évtől fönnálló legfelsőbb rendeletek ellenére maga útján előre nyert legfelsőbb engedelem nélkül nevezett küldöttséget el nem fogad. Mely legfelsőbb parancsolatot

ahhoz való alkalmazás végett oly hozzáadással tudatom uraságtokkal, hogy azt időrövidség tekintetéből egyúttal első alispánjuknak is, mint az érdekllett küldöttség elnökének azon utasítással adom tudtára, hogy erről a küldöttség tagjait is értesítvén, ily körülmények közt szándéklott bécsi útjokkal fölhagyjanak».

A küldöttség tagjai azonban ekkor már útban voltak Bécs felé. Miként Pest vármegyének 1846. január 31-kén tartott közgyűlésében jelentették, Bécsben 15-dikén érkeztek meg, s az alispán mint a küldöttség elnöke magára vállalván, hogy a főcancellárt megkéri az idő kijelölésére, melyben a küldöttség nála udvarolhasson és előadhassa az ő felségéhez bocsáttatás és kihallgatás kieszközlése iránti kérelmet: a főcancellártól válaszul azt nyerte, hogy ő felsége egyenes parancsa következtében mind ő, mind a kormány többi organumai el vannak tiltva attól, hogy a megbizottakat küldöttekül fogadják, s ezért a küldöttek ő felségéhez bocsáttatásuk reményében hasztalan várakoznak és lépéseket siker nélkül tesznek, mivel küldöttségül fogadtatni sehol nem fognak. A küldöttség erre elhatározta, hogy a főcancellárnál válasza meghallgatása végett testületileg jelenik meg. Az udvari cancellária házában azonban Zsedényi Ede udvari tanácsos a főcancellár parancsából tudatta velük, hogy ő felsége pozitív parancsával mind a cancellár, mind a kormánynak többi organumai eltiltattak attól, hogy a megjelenteket küldöttségül fogadják, ellenben az egyes tagokat egyenkint és mint magánosokat a főcancellár kész fogadni. A küldöttség tagjai erre kijelentették: minthogy a főcancellár őket küldöttekül nem fogadja, nekik pedig mint egyeseknek vele dolguk nincs, az eljárást irányában bevégeztnek tekintik. Mivel azonban kiküldetésük az, hogy küldöik panaszát ő felsége színe elé juttassák, kötelességükben állónak hiszik ennek eszközlésére más törvényes módot is megkísérelni, s mert a főcancellár üzenete szerint a kormány minden organuma el van tiltva fogadtatásuktól, céljuk elérése tekintetéből azokhoz járulandanak, kik állásuknál fogva a kormány organumainak nem tekinthetők. Ezek előadása után eltávozott a küldöttség, s újabb tanácskozás közben abban állapodott meg, hogy az uralkodó ház tagjait kéri meg a közbenjárásra, még pedig hogy a főherczegek a küldöttség panasza és kérelme tárgyáról és fontosságáról értesüljenek, részükre a dolgok állását a megye fölirata értelmében előterjesztő emlékiratot szerkesztett. Először is Ferencz Károlyhoz mentek, mint a korona praesumptiv örököséhez, ennek udvarmesterétől azonban néhány nap eltelte után azt az értesítést kapták, hogy a főherczeg a küldöttséget nem fogadhatja, mire az emlékiratot a főudvarmesternél hagyták azzal a kéréssel, hogy adja át a főherczegnek. Ezután Lajos és végül Károly főherczegnél jártak, de egyik helyen se fogadtatván, mindenütt hátrahagyták az emlékiratot.

Ő felsége a fölirat tárgyában Bécsből január 24-dikéről a következő leíratot intézte Pest vármegyéhez:

«Minél éberebb figyelemmel örködünk Magyarországunk jogainak épsége és azon törvényes viszonyoknak, melyekkel a kapcsolt részek ahhoz csatoltatnak, föntartása fölött, annál váratlanabb volt. Előttünk 1845. november 12-kén tartott közgyűlésekben hozott és főispáni helytartótok által meghagyásunk folytában. Elénkbe terjesztett azon végzések, mely szerint az 1791: LVIII. t.-cz. értelmében a kapcsolt részek benső viszonyai iránt ugyanazoknak legközelebb tartatott tartományi gyűlésükhöz adott legfelsőbb rendeleteinket, melyek figyelmezve a törvényeknek. Általunk minden időben szentül megőrzendő sérthetlenségére, csak annak föntartását tárgyázták, mi a kapcsolt részek tartományi gyűlésein folytonosan követett gyakorlaton alapultnak ismertetett, mindamellett nem csak sérelmeseknek állítottátok, hanem még azoknak keletkezését és irányát is, mintha általuk a magyar korona egységének fölbontására célzó bármely törekvések előmozdítottatnának, vagy a magyar törvényhozási hatalom csorbítottatnék és az egyéni sarkalatos jogok sérthetlensége veszélyeztetnék, gyanuba venni; ezen végzésekben eredő felirástoknak királyi székünk elé terjesztésével pedig - mellőzve az ily esetben szükségelt legfelsőbb engedelmünk előleges kikérését - küldöttséget megbizni, más törvényhatóságokat hasonnemű intézkedésekre fölhíni, s e szerint egyedül alattvalóink boldogítására és az ősi alkotmány biztosítására fordított törekvéseinket egyoldalú előadások következtében nem csak magatok félremagyarázni, hanem azoknak elferdítésével másokban is alaptalan aggodalmakat ébresztetni és ingerlő fölirástok által a kedélyeket azon bizodalomtól és nyugalomtól megfosztani akarni nem általlottátok, mely mindenkor, de főkép a magyar hon jelen teendőinek dús évszakában az üdvös előhaladásnak nélkülözhetetlen föltételét teszi. Ezért is királyi rendeleteinknek általatok vakmerően tulajdonított, s mind a korona egysége, mind az alkotmányos jogok szentsége iránti hű ragaszkodásunkkal merően ellenkező irány és értelem Bennünk a legméltóbb nehezitelésnél

egyebet nem gerjeszthetvén, eljárásokat, mely a kedélyek nyugalma és a kormányunk alatt levő népek közti egyetértésnek fölháborgatásával Magyarországunk valódi javának tetteles előmozdítása ellen csak nehézségeket és akadályokat gördíthet, komolyan rosszaljuk és királyi tekintélyünknel fogva titeket szigoruan intvén, parancsoljuk: miszerint a köztanácskozások törvényes határait gondosan ügyelve, legfelsőbb rendeleteinknek elmagyarázása által ezeknek mind atyai szándékunkhoz, mind adott királyi szavunk szentségéhez nem férő irányt tulajdonítani szorosan ovakodjatok, s valamint méltán várhattuk volna, hogy az általatok megbízott küldöttség tagjai, miután el nem fogadtatásukról eleve értesítve, sőt annak további szorgalmazásától legfelsőbb meghagyásunknál fogva eltiltva lettek, az e részben teendő további lépésektől elálljanak, úgy minekutána ezen egyének viseletéből ellenkezőt valánk kénytelenek tapasztalni, azoknak ez úttal királyi rendelményeink ellen elkövetett engedtlenségüket szigoruan rosszaljuk».

A helytartótanács Pest vármegyéhez ez ügyben intézett átiratában emlékeztette a megyét a törvényes korlátokra és ezek áthágásáért megfeddette.

Az udvari *cancellár* január 24-dikén kelt rendelvénnyel ő felségének e tárgyban kiadott külön leirata következtében visszaküldötte a megyének azon emlékiratokat, melyeket a megye küldöttei a főherczegeknek benyújtottak.

Végül fölolvastatott Zágrábmegye rendének panaszos levele, melyben Zala vármegyét értesítik az illyr párt által a magyar nemzetiség és a magyar korona egysége ellen már több évek során elkövetett törvénytelenésekről, s az utolsó tartományi gyűlésen alkotott jogsértő és törvénytelen határozatokról, s egyúttal tudósítják Zala vármegyét a sarkalatos jogokat és alkotmányt sértő ama főbb kormányi rendeletről, melylyel a horvátországi nemességnek a tartományi gyűléseken gyakorlott szavazó joga megszüntetik, s e jog egyedül azokra szoríttatik, kik a tartományi gyűlésre báni levéllel hivatnak meg.

DEÁK FERENCZ: Alkotmányos kötelesség törvényhatósági állásunkban fölszólalni a kormány-nak oly cselekvései ellen, melyek a törvénybe ütköznek. Ne higye senki, hogy mi az ily alkalomnak örülünk, hogy mi keressük a sérelmeket, hogy szívesen vesszük, ha alkalmunk van sérelemről panaszkodni. Higyjék el a t. KK. és RR., keserű kénytelenség az, midőn a hazához, törvényhez és fejedelemhez egyformán hű polgárok kényszerítve vannak fölszólalni azon hatalom ellen, melynek legelső és legszentebb kötelessége a törvényeket föntartani és védeni. Ezen kénytelenség mindig igen keserű; de kétszeresen keserű hazánk jelen állásában, midőn naponkint mindinkább terjed a nemzetben azon meggyőződés, hogy a művelt világnak fokunkint emelkedő fejlődésétől s a kornak parancsolva sürgető kívánságától oly sokban elmaradtunk, s hogy szükség minden erőt, minden tehetséget, minden figyelmet arra fordítanunk, hogy lerázva a gyáva tespedésnek ónsúlyát, fokunkint emeljük mi is nemzetünknek elhanyagolt szellemi és anyagi erejét. Századokon keresztül el van hanyagolva a nép nevelésében, művelődésében; az erő, mely a nemzet kifejlődését eszközölhetné, majdnem egyedül a kivált-ságolt osztályra van szorítva, és ezen osztálynak kellene leginkább eszközölni, hogy a nép emelkedjék, a haza boldog legyen. Felső urunk maga tűzte ki a közelebbi országgyűlésen a korszerű haladás zászlóját, és mi ezen zászló körül oly szívesen csoportozunk, készek önmegtagadással is hozzáfognia nehéz, de szép reménynyel kecsegtető munkához. És épen midőn főnálló törvényeink javításán, a polgárok egymás közti viszonyainak tisztább és igazságosabb rendezésén, az alkotmányos szabadság áldásának czélszerű terjesztésén szívvel, lélekkel akarnánk dolgozni, akkor kényszerítnek bennünket a körülmények a megsértett törvényeknek, a megtámadott szabadságnak törvényszerű védelmére fordítani erőnket és figyelmünket. És mi erőben megfogva, magunk közt véleményben, érdekekben megszakadva, mindig távolabb esünk azon sikertől, mit elérni óhajtunk, mi a nemzet kifejlődése.

A szónok azokról, a mik történtek, indulat nélkül akar szólni, nem azért, mintha keserű érzés nem szállotta volna meg kebelét, hanem mert azt hiszi, hogy hazánk körülményei olyanok, melyekben a keserűségtől el nem fogódva, nem indulattal és nem indulathoz szólva kell előadni nézeteinket. Ő nem keres titkos célt, és nem akar szándokot gyanúsítani, mert csak

isten előtt ismeretesekek a szívnek rejtekei; a szónok hiszi, hogy a kormány rendet akar, rendet, mely oltalma legyen az alkotmányos szabadságnak, nem pedig annak elnyomója; akarja hinni, hogy szellemi és anyagi kifejlődésünk eszközzésére törekszik; hiszi mindezt, mert tudja, hogy a kormánynak ezek legelső és legszentebb kötelességei, melyekről megfélemlenie soha sem szabad, s melyeket, ha szándékosan mellőzne, megcsálná a fejedelem bizodalját. De miképen indult a kormány a cél elérésére? Nézzük az ösvényt, a kitűzött cél felé vezet-e, vagy annak ellenére látszik lenni? A tényeket szárazan adandja elő. A rend mulhatatlan kellék a status boldogságára. Ő nem tartja a rendet a status egyedüli céljának, hanem a rendet szükségesnek tartja arra, hogy a status célja elérthessék. Erősnek óhajtja a kormányt, de nem csak anyagilag, hanem szellemileg is, mert az erős kormány legbiztosabb támasza a törvénynek, és azért, mert védője a törvénynek, támasza a szabadságnak. Csak az erős kormány képes a nemzet erejét egy célra pontosítani, s a nemzet kifejlődését eszközölni. De a szellemileg erős kormány hódol a törvény parancsainak, kiméli mások törvényes jogait, és eltűri, sőt tiszteli hatalmának törvénytörő korlátait még akkor is, ha ezen korlátok neki nem kedvesek.

Nem keresve titkos irányt, rejtett okokat, tényeket hozand föl állítása mellett.

Horvátországban évek óta visszavonás, gyűlölség és pártoskodás ütötte föl vészterjesztő táborát, párt párt ellen, ember ember ellen, polgár polgár ellen föl van fegyverkezve, elannyira, hogy igen keveset állít, ha annyit mond, hogy Horvátország a status kitűzött céljától alig lehetett valaha távolabb, mint épen most. És a kormány, mely a rend föntartásának szükségét annyiszor emlegeti, tett-e erőteljes lépést Horvátországban a megzavart rendnek helyreállítására? noha ezt egyesek panasza, számos törvényhatóságok följegyzései, sőt a közelebbi múlt országgyűlésen a nemzet képviselőinek felszólalásai is sürgetve kérték? Egyik első lépése az vala, hogy a polgárok egyik osztályát gyakorlati jogaitól megfosztotta; egy parancsot küldött a tartományi gyűlés elnökének, mely szerint a bán csak azok szavazatait számítsa, kik levél által vannak a tartományi gyűlésre meghíva. Ezentúl tehát a horvátországi köznemesség, mely a bán által meg nem hivatik, nem bír szavazati joggal azon tartományi gyűlésen, mely célul tűzte ki magának a tartományi gyűlés rendezését. Ezen felső parancs tettelegesen sérti a törvényes gyakorlatot és alkotmányos szabadságot. Voltak, kik vitatták, hogy a horvátországi köznemesség nem volt a szavazási jognak gyakorlatában. Ha ez így volna, akkor a dolog más színben tünne föl; de miben áll az eddigi gyakorlat? Abban, hogy egyes szavazatok nem szedettek eddig, mert nem volt eset, mely szavazást tett volna szükségessé; de ha ebből azt lehetne következtetni, hogy Horvátország köznemességének a tartományi gyűlésen szavazata nincs, mert szavazata eddig fejenként nem számíttatott, akkor ugyanazon következtetés állana a tartományi gyűlés egyéb tagjaira nézve is, mert nem kerülve a fenforgó tárgyak eldöntése egyes szavazásokra, az ő szavazataik sem számíttattak. Horvátország nemességének eddig gyakorlott szavazati joga mellett Pestmegye levele igen sok okot hoz föl. De a szónok maga is igen jól emlékszik, hogy a magyar országgyűlésen Verőcze megye követe azt felelte Horvátország követének, ki neki szemrehányásokat tőn, hogy miért kel ki a horvátországi utasítás ellen, midőn Verőcze megye is részt vesz az utasításadásban: «Köszönöm az oly részvevést, midőn Verőcze megyéből két követünk jelenik meg csak a tartományi gyűlésen, hová köznemességünk a távolság miatt nem mehet, s a zágrábmegyei követe és köznemesekek összejövetelén, bennünket leszavaznak.» Ezt mondá Verőcze követe a kerületi ülésben, és Horvátország követe a tényt nem tagadta. Ha szükséges volna, sok esetet tudna fölhozni Pozsega, Verőcze és Szerém megye jegyzőkönyveiből, melyekben a megyék panaszkodnak, hogy szavazatukat a zágrábi számos nemesség szavazatai megsemmisítették. De ezen kívül kezében van hiteles másolata azon választmány munkálatának, mely 1836-ban Horvátországban a tartományi gyűlés rendezésének elkészítésével volt megbízva. Ezen választmány ezt mondja: Quod illi a loco servandorum generalium congressuum multum distent, ergo

nobilitas exigua comparere possit, ablegati autem Jurisdictionum cum gremiali nobilitate Zagrabiensi occasione discrepationis opinionum, luctam nullam inire valeant, conclamationibus tantorum, ubi etiam gregaria nobilitas comparere solet, omnia vinci, repræsentationem itaque suam eo usque nullius ponderis futuram, donec coordinatio comitiorum horum in æquitatis basi non fuerit stabilita. Quærelæ hic sub qualibet congregatione repetebantur, vel quod adusque successu caruerint, spes coordinandæ Dietæ quoque Hungariæ, quæ etiam similibus nævis referta est, causa fuit». Továbbá az 1837-diki választmány munkájának egy másik pontjában ez foglaltatik: «Cum interim eo non obstante dum status et ordines ad regni congregationem in simul convenerunt, singuli quoque tam magnates, quam et regni nobiles tantum sessionibus regnicolaribus intervenire potuerint, et nonnulli reipsa intervenerunt, sed et opiniones suas depromere soliti fuerint, depromtorumque per eosdem votorum reflexio habita fuerit, illud in aprico est etc.»

Abba nem kíván ereszkedni, helyes-e vagy nem a köznemességnek a tartományi gyűlésen való részvétele; vagy abba, szükséges volna-e a tartományi gyűlést czélszerűbben rendezni? De akármit kívánnak a körülmények, annyi bizonyos marad, hogy alkotmányos nemzetnél nem szabad a főnálló törvényes gyakorlatot a végrehajtó hatalomnak via facti parancscsal megváltoztatni. Íme tehát ez azon egyik lépés, melyet a hatalom tett a rend érdekében, midőn, tekintetbe nem véve az alkotmányos jogok sérthetetlenségét, parancsolat által alkotmányos jogokat szüntet meg, és tetteles végrehajtáson kezdi azt, mit előbb törvény által kellett volna elhatározni.

Hontmegyében a főispánnak hivatalos eljárása ellen súlyos vádak emeltettek, a panaszkodók vizsgálatot kértek ő felségétől, hogy a vétkes büntetessék. Ezen kérelmet pártolta több megye, a többi közt Zala is, és mit tett a kormány, mely a rendet akarja föntartani? Talán vizsgálatot rendelt? mert ezt kellett vala tenni nem csak alkotmányos országban, hanem oly közállományban is, melyben a legfőbb hatalmat alkotmány nem korlátozza. Nem, hanem figyelembe sem véve a folyamodók panaszát, vizsgálatot nem rendelve, és egyedül a főispáni helyettes jelentésére hivatkozva, helyeselte annak cselekvéseit, és a panaszkodókat szigorúan megróvta. Vajjon az ily eljárás a rendnek érdekében történik-e? Hiszen a rendnek csak igazság lehet biztos alapja, az igazság pedig azt kívánja, hogy a főbb hatalom egyiránt méltányos legyen panaszkodó és panaszlott iránt, s részrehajlatlan eljárásának szigorúságát politikai tekinteteknek soha föl ne áldozza.

Biharmegyében évek óta rendetlenség háborog. Azon szép tartomány, mely egy kis országnak beillenék, viszálykodásoknak, sőt vérengzéseknek színhelye. Biharban már működött királyi biztos a zavarok megszüntetésére, s a működésnek egyik eredménye az lőn, hogy ő felsége parancsot bocsátott ki, melyben világosan kimondja: «ha a főispán valaki ellen actiót rendel, azt meg kell indítani még akkor is, ha a rendek többsége ellenkezőt határozna»; de ezen rendelet a főispánt, a megye elnökét, a rendektől nem csak elkülönzi, hanem a rendek többsége akaratának fölébe állítja. Kérde, alkotmányos fogalom szerint rendhez tartozik-e az, hogy az elnök különvált hatalom legyen azon testülettől, melynek elnöke és nem ura? hogy a testület határozatát az elnök egy parancsszával megsemmisíthesse? Fájdalmasan érinti meg azon eseményeket is, melyek Biharban évek óta történtek, különösen a deczemberben tartott közgyűlésnek véres eredményeit, mikről mindenki a rémülés kebellázító érzetével emlékezik. Fölötte sajnósak tartja azonban, hogy azon véres események óta hónapok múltak el, és a szükséges vizsgálat, melyet erőteljes kormány nem csak megrendelni, hanem néhány hét alatt teljesíteni is tudott volna, rendelve van ugyan, de még nem teljesített, sőt el sem kezdetett. Az 1832-36: XXI. t.-czikk határozottan azt rendeli, hogy Kraszna, Zaránd, Középszolnok megyék és Kővár vidéke Magyarországhoz teljesen és tökéletesen visszacsatoltassanak. Tíz év folyt le már ezen törvény alkotása óta, s tíz év alatt sem teljesített a törvény világos

rendelete. A közelebb lefolyt országgyűlés közkereset alá vétetni rendelte az említett törvényhatóságokat, mert az országgyűlésen meg nem jelentek, a törvényes bíróság azokat elmarasztalta, és az ítéletnek végrehajtása tetteles erőszakkal gátoltatott, és ámbár egy esztendő folyt le már, mióta ezen botrány történt, a kormány mai napig sem eszközölte a törvényes bíróság ítéletének végrehajtását.

A horvátországi köznemességen ejtett sérelmet oly súlyosnak látták az ország több törvényhatóságai, hogy némelyek fölrát által kértek ő felségénél orvoslást, mások pedig küldöttségeik által kívántak a királyi széknél zsámolyához járulni, s ott súlyos aggodalmaik megszüntetéseért könyörögni. Pest megyének küldöttei meg is jelentek Bécsben, s megkísérlettek mindent, hogy urunk királyunk elébe juthassanak. De a királyi palotának ajtai zárva maradtak előttök, s a kormánynak egy tisztviselője által azon üzenetet vették, hogy őket, mint Pest megyének küldötteit, ő felsége nem fogja elfogadni, sőt kijelentetett előttök az is, hogy a kormánynak minden organuma el van tiltva a küldöttségnek elfogadásától. Később hasonló küldöttséget határoztak Pozsonymegye rendei. Csakhamar érkezett azonban még azon gyűlésre egy dorgáló királyi leirat, mely a megyének azon cselekvését rosszulja, hogy engedelem nélkül, a főispáni helyettes kijelentésének ellenére is, merészlettek küldöttséget nevezni, nekik egyszersmind meghagyatván, hogy ezentúl az 1770. évi felsőbb rendelethez tartsák magokat, s közdolgozokban fölrátokkal terjeszszék föl panaszait ő felségéhez.

Ha nem említi is azt, hogy régibb törvényeink tartalma szerint az ország törvényhatóságai gyakran küldöttségeik által adták elő súlyosb sérelmeiket ő felsége előtt; hogy az 1770. rendelet nem törvény, és hogy azon rendelet óta is voltak esetek, melyekben a magyar királyok személyesen fogadták a törvényhatóságok küldöttségeit: azt mégis kénytelen nyíltan kimondani, hogy azon törvényhatóságok, melyek a fejedelem személye iránti határtalan bizalommal akartak a királyi szék zsámolyához járulni, a jobbágyi hódolatnak, szeretetnek és ingatlan ragaszkodásnak ezen világos tanuságáért ilyen visszautasítást nem érdemlettek. Nem leghasznosabb szolgálatot tesz a hazának és fejedelemnek azon kormány, mely nyitva nem tartja mindenkor a király ajtaját a panaszkodó előtt; monarchiai rendszerben, bármennyire korlátolva legyen is a törvények által a legfőbb hatalom, a fejedelemnek magas személye több, mint első tisztviselője a közállománynak; ő atya egyszersmind népének, s a fejedelem és nemzet közt az atyai szeretet és fiúi bizalom szorosabb kapcsolatainak is kell fennállani, s ezen viszonyval nem egyeztethető az, hogy a fejedelem ajtaja zárva legyen a polgárok előtt. De saját érdekét sem tisztán fogja föl azon kormány, mely nem siet útát nyitni a királyi szék elébe azon panaszkodónak is, ki a kormány ellen intézi panaszát, mert könnyen azon gyanut ébresztheti az elutasítottnak keblében, hogy nem akarták, hogy a fejedelem önszemeivel láthasson, és elfogultság nélkül ítélhessen azoknak eljárása fölött, kiket bizalmával megajándékozott, s országának érdekében hatalomra emelt. Nem is volt még eddig elzárva az egész monarchiában senki elől a fejedelem ajtaja. Csak Magyarország köztörvényhatóságától lön most megtagadva, mit eddig bármely egyes polgár megnyerhetett.

Nem akar értekezni azon egyes kormányi tisztviselők tetteiről, kik közhír szerint az elveknek és okoknak meggyőződést eszközölő erején kívül sok más eszközt s néha nem a leghelyesebben használnak, hogy az egyes törvényhatóságokban a kormánynak bármi nézete vagy cselekvése mellett többséget szerezzenek. Erről nem szól, mert akarja hinni, hogy a kormány őket erre meg nem bízta: A ki rendet akar, a ki a nemzet kifejlődését kívánja eszközölni, annak ily eszközökre nincs szüksége. Nincs a magyar királynak szüksége arra, hogy részére valaki többséget hajhászson; királyi széke nem csak hatalmának anyagi erejében, hanem hű magyarjainak hódoló tisztelettel párosult buzgó szeretetében ingatlan támaszsá bir, és az egész nemzet nem hajhászott, hanem a kebelnek mélyéből önként fakadó bizalommal állja körül alkotmányos királyának szentséges személyét. A magyar király, midőn a törvényhozói

hatalmat a nemzettel együtt közösen gyakorolja, nem akarhatja, hogy a nemzet azon részből, melyhez neki joga és befolyása van, mesterséges utakon kitesztassék, nem akarhatja, hogy a nemzet szava oly többségnek szava legyen, melyet a kormány saját érdekében szerzett össze, mert az ily többségnek szava csak mesterséges visszhangja volna a kormány kívánságának, nem pedig tiszta kiömlése a nemzet akaratának. Ily többség mellett a fejedelem soha nem ismerhetné a nemzetnek igazi óhajtását, s a törvényhozó hatalmat csak a fejedelem gyakorolná. A magyar király, mint a végrehajtó hatalom feje, nem akarhatja, hogy kormányának mikénti eljárására nézve a nemzetnek törvényszerű szabad fölszólalása helyett oly többségnek szavát hallja, melyet a kormány mesterséggel szerzett magának. De a kormány maga sem örülhetne ily többségnek, mert hol az eszközök nem tiszták, ott a legtisztább cél mellett sem adhat az öntudat megnyugvást a kebelnek; az ily módon szerzett többség ingatag és változó mindenkor, az ily módon szerzett többséggel nem dicsőség a győzelem s midőn a többség megszűnt, a bukás kétszeresen keserű, mert a szégyennek égető fájdalmával van párosulva. Ismétli, hogy akarja hinni, miszerint a toborzások nem a kormánynak egyenes megbízásából történtek, sőt meg van győződve, hogy azok által lealacsonyítatik a királyi hatalomnak magas méltósága. Tudja, hogy a kormánynak alig lehetne parancsoló szózáttal szabályozni a kormányi tisztviselők minden lépteit, még azokat is, miket nem szorosan hivatalos körben tesznek; de meg van mégis győződve, ha a kormány mindazokkal, kik vele hivatalos viszonyban vannak, határozottan tudatná, miszerint nem szereti, ha a kormányi tisztviselők a kormány részére a megyékben föllépnek, alig volna kormányi tisztviselő, ki ennek ellenére tenni akarna. Pedig ez és a kormánynak mindenben törvényszerű eljárása jobban emelnék a kormány tekintélyét és méltóságát, mint a dorgáló, bizalomra intő, megnyugvást parancsoló kormányi rendeletek; szilárdabb többséget gyűjtenének a mindenben részrehajlatlan kormány körül, mint a kormányi tisztviselőknek működései.

A szónok, összevonva az általa előadottakat, azon véleményét jelentette ki, hogy miután az e tárgyban több törvényhatóságok által eddig fölterjesztett föliratok sikertelenek maradnak; miután a megyéknek küldöttségei előtt zárva vannak a királyi palotának ajtai: jegyeztessenek föl mindezek, mint súlyos sérelmek, és adassék utasításul a jövő országgyűlésre küldendő követeknek, hogy e sérelmeket mindenek előtt orvosoltatni igyekezzenek, egyszersmind pedig a megyének e tárgy fölötti nézetei az ország minden megyéivel testvéri szeretettel és bizodalommal közöltetvén, azok az igaz ügynek pártolására fölszólíttassanak. Meg van győződve a szónok, hogy ha az ország többsége osztozik e nézetekben, az országgyűlésnek panaszos fölszólalása előtt nem lesznek a fejedelem ajtai elzárva.

II.

Az *elnök* rövid vita után kimondotta, «hogy a megyei rendek a történeteket, mint a jövő országgyűlésen előlegesen orvosolandó sérelmeket, följegyzik és nézeteik pártolására fölszólítják a törvényhatóságokat».

A megyékhez intézett körlevél, mely *Deák Ferencz* műve, így szól:

Kedves barátaink s atyámfiai!

Alkotmányos állásunkban polgári kötelességünk nyíltan fölszólalni a sértett törvények oltalmára. Nem keresünk mi titkos célokat a kormány cselekvéseiben, nem gyanúsítunk szándékot, mert csak Isten előtt tárvák a szívnek rejtekei. Akarjuk hinni, hogy a kormány rendet akar, oly rendet, mely oltalma legyen az alkotmányos szabadságnak, nem pedig annak elnyomója; s akarjuk hinni, hogy a kormány szellemi s anyagi kifejlődésünk eszközzésére törekszik. Akarjuk hinni mindezt, mert tudjuk, hogy ezek legelső s legszentebb kötelességei a kormánynak; oly kötelességek, melyekről megfélejtkeznie soha nem szabad; melyeket, ha szándékosan mellőzne, megcsalná a fejedelem bizodalját, s árulást követne el a haza ellen. Erősnek

óhajtjuk mi is a kormányt, s erősnek nem csak anyagilag, hanem szellemileg is; mert meg vagyunk győződve, hogy csak a szellemileg erős kormány képes a nemzetnek érdekében czélszerűen használni azon hatalmat, melyet a törvény s a fejedelem bizalma kezeibe tett le. De fájdalommal mondjuk ki aggodalmunkat, hogy azon ösvény, melyen a kormány némely közelebbi cselekvései által megindult, nem vezet a nemzet és fejedelem érdekében kitűzött magasb czél felé. Fájdalommal mondjuk ki, hogy a kormány ezen ösvényen nem eszközli az alkotmányos szabadságnak oltalmával párosult rend föntartását, s nem fogja elősegíteni a nemzetnek kifejlődését. Tényeket hozandunk föl állításunk mellett, s nem keresve titkos irányt, rejtett okokat, csak azokról fogunk szólni, mik a kormány törvény elleni cselekvéséből vagy káros mulasztásából származtak. Ugyanis:

Az 1836: XXI. törvénycikkely határozottan azt rendeli, hogy Kraszna, Zaránd s Középszolnok vármegyék és Kővár vidéke Magyarországhoz teljesen és tökéletesen visszacsatoltassanak. Közel tíz esztendő folyt le már ezen törvénynek alkotása óta, s a kormány tíz esztendőnek elforgása alatt nem teljesítette a törvénynek világos rendeletét. A közelebb lefolyt országgyűlés alatt közkereset alá vonattak ezen törvényhatóságok, minthogy az ország gyűlésére követeket nem küldének. Eljárt hivatalos körében a törvényes bíróság s a törvényszabta büntetésben elmarasztotta a vádlottakat; az ítélet végrehajtása megkísértetett, de gátolva lőn tetteles ellentállással, s ámbár egy éve már, hogy ezen botrány történt, a kormány még sem tett erőteljes lépéseket a törvényes ítélet végrehajtásának eszközzésére. Tíz év óta gátolja tehát a kormánynak hanyagsága az országnak törvényben kimondott, s királyi hitlevelekben is biztosított kiegészítését. Tíz év óta nem engedelmeskedik a törvény parancsainak. Tíz év óta mellőzi a fejedelemnek törvényben kijelentett akarátát, s elnézi, hogy a törvényes bíróság ítélete sikertelen maradjon, sőt éppen sikertelensége miatt gúnynak s megvetésnek tárgyává tétessék.

Horvátországban évek óta visszavonás, gyűlölség és pártoskodás ütötte föl vészterjesztő táborát. Egymást váltva érkeztek onnan a legszomorúbb hírek, rémüléssel s aggodalommal töltvén el kebleinket a kétes jövőről. Fájdalmas panaszokat emeltek Horvátországnak számos lakosi, sőt még egyes törvényhatóságok is, azon szomorú s valóban borzadalmas állapot ellen, melyet indulatos kitörések, a közbátorságnak veszélyeztetése, sőt vérengzések bélyegeznek. Fölszóltak ez ügyben Magyarországnak is számos törvényhatóságai. Fölszóltak a múlt országgyűlésen a nemzet képviselői, s a kormány évek óta nem akart vagy nem tudott sikeres eszközökhöz nyúlni, hogy ezen állapotot megszüntesse. Királyi biztosok valának oda küldve, hogy vizsgálatot tegyenek, nyomozódásaik eredménye azonban titokban tartatik, s a kormány még annyira sem méltatja Magyarország törvényhatóságainak kérelmét, annyi tekintettel sincs az országosan egybegyűlt rendek fölszólalása iránt, annyi figyelmet sem mutat a törvényhez s fejedelemhez egyaránt hű polgárok súlyos aggodalma iránt, hogy azon esetben, ha ezen aggodalom alaptalan volna, a vizsgálatok nyilvánításával, s a csendnek, békességnek és rendnek helyreállításával igyekeznék az aggódókat megnyugtatni; ha pedig csakugyan vétkes törekvéseket s törvény elleni cselekvéseket hoztak a vizsgálatok világosságra, törvényes hatalmával erőteljesen lépne föl, a vétkeket szigorú feleletre vonná, s a méltatlanul üldözötteket hatályosan pártolná. És a kormány ezen részvétlenségének vagy talán hanyagságának szomorú következménye az: hogy azon egyének, kik közvélemény szerint a horvátországi mozgalmakat tetteleg megindították, vagy legalább élénken táplálják, hir szerint, önmagok a kormány pártolásával dicsekszenek, s ezen hiedelem terjedni kezd Horvátországban, sőt terjedni kezd már Magyarországon is; mert a kormány semmit nem tesz, mi által azon ámitókat tetteleg megczáfolná, s ezen terjedni kezdő kártékony, bizodalmat ölő, gyűlölséget nevelő hiedelmet elfojtaná.

De nem csak hanyagsága, nem csak mulasztása által követett el súlyos hibát a kormány Horvátországban. Azon főbb parancsolat, mely a horvát tartományi gyűlésre legközelebb érkezett, s melyben azon gyűlés elnökének meghagyatik: hogy csak azok szavazatait számítsa, kik báni levél által vagynak a tartományi gyűlésre meghíva, tetteles megsértése a törvényes gyakorlatnak s alkotmányos szabadságnak; mert Horvátországnak nemességét önkényesen s törvénytelenül fosztja meg azon alkotmányos jogától, miszerint a tartományi gyűlésekben tetteles részt venni, s a főnforgó tárgyak fölött eldöntőleg határozni szabadságában állott mindenkor. Ha Horvátország nemességének a tartományi gyűlésen szavazata nem volna, miután Horvátország részéről Magyarország gyűlésére a tartományi gyűlésből küldetnek követek, Zágráb, Varasd és Kőrös megyék pedig Magyarország gyűlésére külön követeket nem küldenek, Horvátországnak nemessége semmi közvetlen befolyást nem gyakorolhatna azon képviselők választásában, kik az ő nevében s érdekében vesznek részt a magyar törvényhozásban, pedig a magyar törvényhozás Horvátországnak is törvényt szab. Ilyen képviselő ellenkeznék alkotmányunk szellemével és egész rendszerével. De a szakadatlan törvényes gyakorlat is bizonyítja Horvátország nemességének ezen kétségtelen jogát. Nem szólunk fejedelmek kiváltsági leveleiről; nem szólunk főbb rendeletekről, melyek Horvátország nemességének a tartományi gyűlésen leendő megjelenését parancsolják. Csak azt említjük meg: hogy Pozsega, Verőcze és Szerém vármegyék küldöttjei sok ízben panaszkodtak a tartományi gyűlésen, miszerint ezen megyéknek nemessége a tartományi gyűlések helyének nagyobb távolsága miatt ott számosabban meg nem jelenhetik, Zágráb megyének közel lakó köznemessége pedig gyakran seregestől részt vesz a tartományi gyűlés tanácskozásaiban, s így ezeknek eldöntő sokasága ellen ők küldőik érdekében egyes szavazataikkal semmit nem eszközölhetnek. Már pedig alaptalan, sőt képtelen lett volna ilyen panasz, ha a megjelent nemesség a tartományi gyűlésen szavazati joggal nem bírt volna. De megemlítjük még ezenfelül azt is, hogy azon választmány, mely a tartományi gyűlés rendezése iránti javaslat készítésére volt a tartományi gyűlésből kiküldve, 1837. esztendőben készített munkájában a horvátországi nemességnek ezen gyakorlatáról több helyeken világos, határozott szavakkal kétségbe nem vonható bizonytságot tesz, s a czélszerű elrendezés tekintetéből ezen gyakorlatnak megváltoztatását indítványozza. Már pedig ha valaki, tehát bizonyosan az említett választmány szólhatott öntudománya után a nemesség szavazatjogának mibenlétéről és csakugyan szólott is azt világosan bizonyítólag, s indítványozván annak megváltoztatását, elismerte az eddig gyakorlott jognak kétségtelen létezését. Alkotmányos joga volt tehát Horvátország nemességének tetteles és elhatározó részt vehetni a tartományi gyűlésekben, s ezen alkotmányos jogot a szakadatlan törvényes gyakorlat is szentesítette. A kormány azonban, nem tekintve az alkotmányos jogok sérthetetlenségét, nem tekintve a főnálló gyakorlatot, mellőzve a törvényhozás rendes útját, főbb parancsolat által fosztja meg azon nemességet jogától, törvényes szabadságától. Ha igazság, méltányosság, és az ország közjára változtatást kívánnak a tartományi gyűlés rendezésében; ha más módot és rendet szükséges behozni a szavazatok elosztásában s arányosításában: történjék az törvényhozás útján, a közállománynak hatalmával. De a végrehajtó hatalomnak önkényesen, parancsolatok által ily változásokat behozni nem szabad, s midőn ily lépéseket tesz, áthágja hatalmának törvényszabta korlátait. A kormánynak ezen lépése súlyosan sérelmes a jogától megfosztott horvátországi nemességre nézve, de súlyosan sérelmes az nekünk is, nem csak azért, mert ők, a jogaiktól megfosztottak, nekünk testvéreink, s velünk ugyanazon egy hazának polgárai; hanem azért is, mert a magyaroknak és a horvátnak alkotmánya egy, alkotmányos szabadsága ugyanaz. Minden jogsértés tehát, mi azokon elkövetetik, sértése a mi jogainknak is, minden veszély, mely őket fenyegeti, minket is fenyeget. Az 1790: XII. t.-cz., mely egyik alaptörvénye alkotmányunknak, világosan mondja: hogy Magyarországon és a kapcsolt részekben a nemzet és fejedelem közt van megosztva a törvényhozó hatalom, s törvényt alkotni, magyarázni s változtatni országgyűlésen

kívül nem szabad, és hogy Magyarország s a kapcsolt részek parancsolatok által kormányoztatni soha nem fognak. És mégis a kormány országgyűlésen kívül alkotmányos jogok fölött parancsolat által határoz, s Horvátország tartományi gyűlésének rendezését önkényes hatalommal kezdi meg. Parancsolat által alkotmányos jogokat szüntet meg, s tettelegesen végrehajtáson kezdi azt, mit előbb törvény által kellett volna elhatározni.

Nem hozzuk föl most mindazokat, mik még a mondottakon kívül Horvátország iránti aggodalmainkat nevelik. Nem szólunk a sajtónak méltatlanul egyoldalú kezeléséről, s a könyvvizsgálatnak igazságtalan részrehajlásáról, mely gyakran engedékenyebbnek mutatkozik azok iránt, mik a magyar nemzetiséget, s a Horvátországgal eddig főnállott alkotmányos kapcsolatot gúnynak, gyűlölségnek tárgyává teszik, ellenben önkényes és szigorú azok iránt, mik a méltatlan megtámadások ellenében nem is megtorlásul, csak czáfolatul iratnak. Azért nem szólunk pedig ezekről, mert itt a fősérelmet nem egyedül a méltatlan részrehajlásban, a viszonyosság hiányában, hanem leginkább a sajtó lebilincselte állapotában látjuk, s meg vagyunk győződve: hogy sajtószabadság nélkül biztosítva soha sem leszünk a sajtó kezelésének egyoldalúsága ellen, mivel azon hatalom, mely az előleges könyvvizsgálatot kezeli, gyakran hajlandó azt egyoldalul is önértékében használni. Csak annyit jelentünk ki e részben, hogy az előleges könyvvizsgálatnak törvényességét el nem ismerjük, a sajtónak horvátországi működéseire nézve pedig nem titkolhatjuk aggodalmunkat: hogy ezen működések nem Horvátországnak, nem Magyarországnak, de nem is az összes monarchiának tisztán fölfogott érdekében történnek. Nem hozzuk föl továbbá Horvátország tartományi gyűlésének ő felségéhez fölterjesztett azon kívánságokat, melyek, ha valósulnának, Horvátországnak egyházi és közigazgatási tekintetben Magyarországtól különválását húzhatná magok után; mert ezen különválás lényegében s eredményeiben alkotmány elleni, káros, sőt veszélyes volna mind Magyarországra, mind a kapcsolt részekre nézve, azt tehát a magyar király, ki fejedelmi szavának és esküjének szentségével biztosította polgári alkotmányunk föntartását, ki nem akarja s nem akarhatja, hogy hű népei között az érdekegységnek, kölcsönös szeretetnek főnálló kapcsai szétszakadjanak, elfogadni soha nem fogja.

A horvátországi eseményeket, s azon kormányi rendeletet, mely által Horvátország nemessége a tartományi gyűlésen eddig gyakorlott szavazati jogától megfosztatik, oly súlyosan sérelmesnek, oly terhes aggodalmat ébresztőnek látták az országnak több törvényhatóságai, hogy némelyek fölirat által kértek ő felségénél orvoslást, mások pedig küldöttségeik által kívántak a királyi széknél zsámolyához járulni, s ott urunknak királyunknak szentséges személye előtt kitárni kebleiknek fájalmát, elmondani súlyos panaszait, s aggodalmaik megszüntetéséért könyörögni. Pest megyének küldöttei meg is jelentek Bécsben, s ott megkisérlettek mindent, hogy urunk királyunk elébe juthassanak, jobbagyi hódolattal előadandók megbízóik aggodalmát s esdeklését. De a királyi palotának ajtai zárva maradtak előttök, felséges urunkhoz nem bocsáttattak, s a kormánynak egy tisztviselője által azon üzenetet vették: miszerint őket, mint Pestmegyének küldötteit, ő felsége nem fogja elfogadni; sőt kijelentetett előttök az is: hogy a kormánynak minden organuma el vagyon tiltva a küldöttségnek elfogadásától. Később hasonló küldöttséget határozának Pozsony megyének rendei, s ámbár a főispáni helyettes a gyűlésen nyilván kijelentette, hogy a megyének küldöttsége ő felségéhez juthatni nem fog, nem ingadoztak a fejedelem személye iránti hártalan bizodalomban, s küldöttjeiket meg is választották. Csakhamar érkezett azonban még azon gyűlésre egy dorgáló királyi leirat, melyben a megyének cselekvése rosszaltatik, a megye rendei keményen megrovatnak, hogy engedelem nélkül, a főispáni helyettes kijelentésének ellenére is, merészlettek küldöttséget nevezni, s nekik meghagyatik: hogy jövődre azon főbb rendelethez tartsák magokat, mely 1770. évben országszerte kihirdettetett, s melyben az ország törvényhatóságai oda utasíttatnak, hogy közdolgokban föliratokkal, nem pedig küldöttségek által terjeszszék föl panaszait ő felségéhez.

Ha nem említjük is azt, hogy már régiebb törvényeinknek tartalma és szelleme világosan oda mutat, miszerint az ország törvényhatóságai gyakran küldöttségek által adták elő súlyosabb sérelmeiket a hódolva tisztelt király előtt; ha nem említjük is, hogy az 1770-diki főbb rendelet nem törvény, mely általánosan, s minden esetben kötelező erővel bírjon; ha nem említjük is, hogy azon főbb rendelet óta is voltak esetek, melyekben a magyar királyok személyesen fogadták és kihallgatták egyes törvényhatóságoknak küldöttségeit azt kénytelenek vagyunk mégis nyíltan kimondani, hogy azon törvényhatóságok, melyek a fejedelem személye iránti határtalan bizodalommal akartak a királyi székek számolyához járulni s panaszaikat, súlyos aggodalmaikat, küldöttjeik által a fejedelemnek atyai kebelébe kiönteni, a jobbágyi hódolatnak, szeretetnek, s ingatlan ragaszkodásnak ezen világos tanúságáért ilyen visszautasítást nem érdemlettek. Nem leghasznosabb szolgálatot tesz a hazának és a fejedelemnek azon kormány, mely nyitva nem tartja mindenkor a királynak ajtaját a panaszolkodó előtt. Monarchiai rendszerben, bármennyire korlátolva legyen is törvények által a legfőbb hatalom, a fejedelemnek magas személye több mint első tisztviselője a közállománynak. Ő atyja egyszersmind népének, s a fejedelem és nemzet között az atyai szeretet és fiui bizodalom szorosabb s édesebb kapcsainak is kell főnállani. Ezen atyai s fiui legszentebb viszonyynal pedig miképen egyeztethető az, hogy a fejedelemnek ajtai zárva legyenek a hű polgárok előtt; hogy minden panasz, minden kérelem, minden föl szólalás csak szárazon, hivatalos úton juthasson a fejedelem elébe; hogy szólni se lehessen a fejedelemmel másképpen, mint kormányának magas hivatalnokai által? De saját érdekét sem tisztán fogja föl azon kormány, mely nem igyekszik a királyi szék elébe utat nyitni még azon panaszolkodónak is, ki a kormánynak cselekvése ellen intézi panaszát; mert könnyen azon gyanút - pedig néha talán alaptalan gyanút - ébresztheti az elutasított folyamodónak kebelében: hogy a kormány éppen azért, mert saját cselekvése volt a panasznak tárgya, nem akarta, hogy a fejedelem önszemeivel láthasson, s elfogultság nélkül ítélhessen azoknak eljárása fölött, kiket bizodalomával megajándékozott, s országának érdekében hatalomra emelt. Ilyen gyanú pedig csökkenti mindenkor a kormánynak magas méltóságát, s a polgárok bizodalomát megingatja. Nem is volt még eddig elzárva hazánkban, s az egész monarchiában felséges urunknak ajtaja bármely egyes folyamodó előtt. Volt légyen bármi csekély, bármi alaptalan kérelme, oda juthatott urához királyához, kitől vigasztalást remélt. Csak Magyarország köztörvényhatóságaitól lőn most megtagadva, mit eddig bármely egyes polgár megnyerhetett; csak a megyék küldöttségei előtt van elzárva azon út, mely mások előtt folyvást nyitva áll. Egyesek panaszai jobbára csak egyes tisztviselők eljárását érdeklik, de a sérelmek, melyeket az ország törvényhatóságai akartak ő felségének jobbágyi hódolattal előadni, az összes magyar kormány cselekvéseiből származtak. Érdekében, sőt kötelességében állott volna tehát az összes magyar kormánynak azon igyekezni: hogy a küldöttségek, melyek ő felsége előtt ezen sérelmeket előadandók valának, személyesen ő felségéhez járulhassanak. Mert ily módon vagy azon küldöttségeknek sikerült volna fölvilágosítani ő felségét minden körülményekről, s orvoslást nyerni vérző sebeiknek; vagy legalább bizonyosságát adta volna a kormány tiszta szándékkal párosult szellemi erejének az által is, hogy azon vádaktól sem fél, melyek nem az ő kezein keresztül jutnak felséges urunk kezeibe, s igazolni kész minden cselekvéseit a király és haza előtt minden időben. E helyett azonban hidegen és szárazon elutasított Pest megyének küldöttsége, elutasított a királyi palotának ajtajától, s a magyar kormánynak semmi organuma által el nem fogadtatott. Az 1770-diki királyi rendeletet hozza föl a kormány ezen éppen nem méltányos visszautasítás támogatására, azon rendeletet, mely nem törvény, s mely tetteleg el vala már nem egyszer mellőzve. Hetvenöt évek előtt, kiadott főbb rendelet szabályai közé akarja-e tehát a kormány szorítani a fejedelem és népe között főnálló atyai és fiui viszonyt? Ilyen szabályok mintájára kívánja-e vonni az ingatlan bizodalomnak tiszta kitörését? Azt akarja-e, hogy urunk királyunk mindig és minden esetben egy régi főbb rendeletnek szabályai miatt utasítsa el szentséges

személyétől a nála esdeklőket? Hetvenöt évek múlva is meg tudott a kormány emlékezni egy oly főbb rendeletről, melynek tartalma nem méltányos, sőt sérelmes az ország törvényhatóságaira nézve. Szigorún tudta alkalmaztatni a kormány e parancsnak tartalmát a fájdalmasan panaszolkodókra; holott más esetekben, más tárgyakban még a törvényeknek és pedig későbbi törvényeknek rendeletéről is megfelejtkezett, s azokat; például az 1836: XXI. törvényt, épen nem teljesítette.

Hont vármegye főispáni helyettesének hivatalos eljárása ellen súlyos vádak emeltettek. Vizsgálatot kértek a panaszokdók ő felségéhez terjesztett fölriratukban, s azt kívánták, hogy bűnhődjék, ki a részrehajlás nélküli vizsgálat után vétkesnek találta. Pártoltuk mi is fölriratunk által a panaszokdóknak igazságos kérelmét, semmit se kételkedve, hogy a vizsgálat meg fog rendeltetni, s annak folytatában szigorú feleletre vonatik mindaz, ki törvényt sértett, és Hont vármegyének megzavart nyugalma ismét helyreálland. De a joggal kért, s méltán remélt vizsgálat helyett királyi leirat érkezett Hont megyéhez, melyben a vádlott főispáni helyettes jelentésének folytatában annak eljárása helyeseltetik, a panaszokdóknak fölszólalása pedig szigorúan rosszaltatván, azok keményen megrovatnak. Nem csak alkotmányos országban, de még oly közállományban is, hol a kormánynak hatalmát alkotmányos törvények nem korlátozják, a rendnek s igazságnak érdekében multhatatlanul szükséges, hogy midőn valaki törvényes jogainak sérelméről panaszokdik, midőn vádat emel a köztisztviselő ellen, hogy az túllépett hivatalos hatalmának korlátin, a panasz és vád szigorúan megvizsgáltassék. És mégis a magyar kormány határozott Hont megye főispáni helyettesének ügyében, a vádatat figyelmeire sem méltatva, egyedül a vádlottnak jelentésére hivatkozva. Határozott a panaszokdók ellen, kik panaszaiuknak s vádjaiknak bebizonyíthatására vizsgálat kiküldését várták, azoknak bővebb meghallgatása nélkül. Ilyen kormányi eljárás nem biztos ösvény az alkotmányos szabadsággal párosult rendnek föntartására; mert a rendnek csak igazság lehet biztos alapja; az igazság pedig azt kívánja, hogy a főbb hatalom egyaránt méltányos legyen panaszokdó és panaszolt iránt, s részrehajlatlan eljárásának szigorúságát politikai tekinteteknek soha föl ne áldozza. Meg vagyunk győződve, hogy a kormány méltóságát, s a kormányi tisztviselők tekintélyét semmi annyira nem csökkentené, mintha a kormány önmaga palástolná tisztviselőinek hibáit, s a vádatat, mik azok ellen emeltetnek, vagy figyelem nélkül mellőzné, vagy kimélő kedvezéssel mentegetné, sőt védené. Mert akkor mindazon keserűség, mely a panaszolt tisztviselők hibás cselekvéseiből származott, az összes kormányra megy által. A mesterséggel ápol, s az erőszakkal föntartott tekintély szellemi gyengeségnek jele mindenkor, s ugyanazért biztos és állandó soha sem lehet.

Bihar megyében, hol a főispáni helyettes és a megye rendei már több idő óta keserű ellenkezésben háborognak egymás között, a kormány egy főbb parancsolat által azon elvet állította föl, hogy midőn a főispáni helyettes valakit a gyűlésen széksértési kereset alá rendel vonatni, a tiszti ügyésznek kötelessége a megrendelt keresetet azonnal megindítani, habár a megyei rendeknek többsége a keresetnek helyét nem látná is, habár az iránt egyenesen ellenkezőt határozna is. Alkotmányos országban bármilyen fenyegető közkeresetnek megindítását elrendelni egyes embernek akaratjától soha sem függhet; a szabadon tanácskozó testületeknek természetével pedig ellenkezik az, hogy azon testület elnökének parancsoló szava elnyomhassa, megsemmisítse a testület többségének határozatát. Hazánkban a megyéknek s megyei gyűléseknek törvényes önállása egyik főrésze a polgári alkotmány rendszerének; a főispán első tisztviselője a megyének, elnöke, de nem ura a megye közgyűlésének, s ugyanazért a megye végzéseit meggátolni, fölforgatni, s önakaratját a többség akaratjának ellenében parancsoló hatalommal fölláztatni törvényes joga nem lehet. És mégis ily jogot adott a kormány említett rendelete Biharban a főispáni helyettesnek, öt mint a gyűlés elnökét különválasztotta a megyének gyűlésétől, s hatalmát a többség törvényes hatalmának fölébe emelte. A széksértési büntetés-

nek nem csak a megyei gyűléseken, hanem az ítélőszékek üléseiben, sőt az ország gyűlésen is vagyoni helye törvényeink szerint; s kinek juthatna valaha eszébe azt állítani, hogy akár az ítélőszékek ülésében, akár az ország gyűlésén egyenesen s egyedül a tanácskozó testület elnökétől függ a testületnek valamely tagját, a többség határozata nélkül, sőt annak ellenére, közkereset alá vétetni? Pedig sem a törvény, sem a széksértési keresetnek természete nem tesz e részben különbséget a megyei gyűléseknek és a fönemlített egyéb testületeknek tanácskozásai között. De hol is volna egyes ember ily hatalmának határvonala, s mi adna biztosítékot, hogy azon elnök, ki ma valamely széksértési esetben semmisítette meg parancsoló szavával a többségnek határozatát, holnap más határozatok megdöntésére nem fogja terjeszteni hatalmát? Az ilyen főbb rendeletek nincsenek a rendnek érdekében, mert a rendnek főkelléke: tisztelni a jogokat, össze nem zavarni az egyeseknek és testületeknek törvényes hatalmát, le nem rontani, által nem hágni a hatalomnak törvényszabta korlátit.

Fájdalmasok azon események is, mik Biharban évek óta történtek, de különösen borzadalmas a múlt évi december hónapban tartott közgyűlésnek véres eredménye. Nem soroljuk el az akkor történeteket; hiszen ki az, a ki utálatnak, rémülésnek s kebellázító keserűségnek fájdalmas érzetével nem emlékeznék azokról? Fölötte sajnósan tartjuk azonban, hogy közel három hónap múlt már el azon véres események óta, s a szükséges vizsgálat, melyet erőteljes kormány nem csak megrendelni, de néhány hét alatt teljesíteni is tudott volna, rendelve van ugyan, de még nem teljesítettett, sőt talán el sem kezdetett.

Mindazok, miket elsorolánk, a kormány cselekvései vagy mulasztásai valának. Nem szólunk az egyes kormányi tisztviselők tetteiről, kik a hazában mindinkább terjedő közhir szerint az elveknek s okoknak meggyőződést eszközölő erején kívül sok más eszközöket, és pedig néha nem helyeselhető eszközöket használnak, hogy az egyes törvényhatóságokban a kormánynak bármi nézete, bármi cselekvése mellett többséget szerezzenek. Nem szólunk ezekről azért, mert akarjuk hinni, hogy a kormány őket ilyen toborzásra soha meg nem bizta. A ki rendet akar, a ki a nemzet kifejlődését kívánja eszközölni; annak megvesztegetéshez nyulni nem szabad. A megvesztegetés nem vezet törvényes rendre, hanem első lépés mindenkor az anarchiára; megvesztegetett népben nemzeti erő kifejlődni nem fog. De nincs is a magyar királynak szüksége arra, hogy részére valaki többséget hajhászson. Királyi széke nem csak hatalmának anyagi erejében, hanem hű magyarjainak hódoló tisztelettel párosult buzgó szeretetében is ingatlan támaszszaal bír, s a nemzetnek többsége, de nem csak többsége, hanem az egész nemzet, nem hajhászott, hanem a kebelnek mélyéből önként fakadó bizodalommal állja körül alkotmányos királyának szentséges személyét. A magyar király, midőn a törvényhozó hatalmat a nemzettel együtt közösen gyakorolja, nem akarhatja, hogy a nemzet szava oly többségnek szava legyen, melyet a kormány saját érdekében keresett és szerzett össze, mert az ily többségnek szava csak mesterséges visszhangja volna a kormány kívánságának, nem pedig tiszta és el nem fogult kiömlése a nemzet akaratjának. Ily többség mellett a fejedelem soha nem ismerhetné a nemzetnek valóságos óhajításait, ily többség mellett a törvényhozó hatalmat tetteleg mindenkor egyedül és kizárólag a fejedelem gyakorolná, s a nemzet nem annak lényegében, hanem csak formájában venne részt. A magyar király, midőn a végrehajtó hatalmat kormánya által gyakorolja, nem akarhatja, hogy kormányának mikénti eljárására nézve, a nemzetnek törvényszerű szabad felszólalása helyett, oly többségnek szavát hallja, melyet a kormány nem eljárásának törvényszerűsége s ingatlan szilárdsága által, nem intézkedéseinek, s a haza érdekében tett minden lépéseinek tisztasága és czélszerűsége által, hanem mesterséggel s talán ámitással szerzett meg magának. De a kormány maga sem örülhetne ily többségnek, mert hol az eszközök nem tiszták, ott a legtisztább cél mellett sem adhat az öntudat megnyugvást a kebelnek; s az ily módon szerzett többség ingatag és változó mindenkor. Az ily módon szerzett többséggel nem dicsőség a győzedelem, s midőn a többség

elrepült, a bukás kétszeresen keserű, mert a szégyennek égető fájdalmával van párosulva. Ismételve mondjuk tehát, hogy akarjuk hinni, miszerint ha vannak kormányi tisztviselők, kik nem helyeselhető eszközökkel hajhásznak többséget a kormány részére, azok nem a fejedelmnek akaratjából, nem a kormánynak egyenes megbízásából cselekesznek; sőt lealacsonyítják toborzásaik által a királyi hatalomnak magas méltóságát, s nem tisztán fogják fel a kormánynak valódi érdekét. Tudjuk, hogy a kormánynak alig lehetne parancsoló hatalommal szabályozni a kormányi tisztviselők minden lépteit, még azokat is, miket nem szorosan hivatalos körben tesznek; de meg vagyunk még is győződve, hogy ha a kormány mindazokkal, kik vele hivatalos viszonyban vannak, nyíltan s határozottan tudatná: miszerint nem akarja, nem szereti, ha kormányi tisztviselők a kormány részére többséget hajhásznak, s az okoknak meggyőződést eszközölő erején kívül bármi nem tiszta s nem helyeselhető eszközöket használnak, alig volna kormányi tisztviselő, ki ennek ellenére tenni akarna, vagy merészlene. Pedig ez, és a kormánynak mindenben törvényszerű eljárása, szigorúság a törvények végrehajtásában, s a beligazgatásnak ebből származó javulása, jobban emelnék a kormány tekintélyét s méltóságát, mint a dorgáló, bizodalomra intő, megnyugvást parancsoló kormányi rendeletek; tisztább és szilárdabb többséget gyűjtenének a mindenben részrehajlatlan kormány körül, mint egyes kormányi tisztviselőknek bármi toborzása.

Elmondottuk, kedves barátink s atyánkfiai, keblünk fájdalmas érzésével mondtuk el nézeteinket a közelebbi történetek felett. Keserű kénytelenség, sérelmet panaszolva felszólalni a kormány hatalma ellen, azon hatalom ellen, melynek rendeltetése örködni a törvények sérthetlen szentsége felett, védni az alkotmányos szabadságot, fentartani a törvényes rendet, s a nemzet erejének kifejlődését lehetőségig eszközölni. De kétszeresen keserű ezen kénytelenség hazánk jelen állapotában, midőn érezve, hogy oly sokban elmaradtunk a művelt világnak fokonként emelkedő kifejlődésétől, s a kornak parancsolva sürgető kíváncsiságot, minden erőt, minden figyelmet, minden tehetséget arra kellene fordítanunk, hogy lerázva a gyáva tespedésnek ónsúlyát, ébresztgessük s fokonként emeljük mi is nemzetünknek elhanyagolt szellemi s anyagi erejét. Királyunk maga tüzte ki a közelebbi országgyűlésen a korszerű haladásnak zászlóját, és mi ezen zászló körül oly szívesen csoportozunk, készek önmegtagadással is hozzá fogni a nehéz, de szép reménynyel kecsegtető munkához. És midőn éppen fenálló törvényeink javításán, a polgárok egymás közti viszonyainak tisztább s igazságosabb rendezésén, az alkotmányos szabadság áldásainak czélszerű terjesztésén szívvél lélekkel akarnánk dolgozni, akkor látjuk sértve a kormány által törvényeinket, veszélyeztetve a megyék törvényes önállását, megtámadva az alkotmányos szabadság egyes pontjait, s kényszerítve vagyunk figyelmünket, erőnket s tehetségünket a sértett törvényeknek, a megtámadott szabadságnak törvényszerű védelmére fordítani. A törvénysértés, a törvények teljesítésének elmulasztása, a törvényes szabadság önkényes korlátozása, rendre nem vezethet, sőt inkább a rendnek fentartását veszélyezteti. Törvényt sérteni annak, ki anyagi erővel bír, nem nehéz; de szellemi erőnek hiányára mutat mindenkor. A szellemileg erős hatalom hódol a törvények parancsának, kiméli másoknak jogait, eltűri, sőt tiszteli hatalmának törvényszabta korlátit még akkor is, ha ezen korlátok neki nem kedvesek. Mi pedig nemcsak anyagilag, de szellemileg is erősnek óhajtanánk a magyar kormányt, hogy erejének mindenkor törvényszerű, célirányos alkalmazásával hatályosan segíthesse nemzetünket a haladásnak kifejlődésre vezető pályáján.

Az elsorolt sérelmeknek s fájdalmas panaszoknak minden egyes pontjai fel valának már terjesztve több megyék által fejedelmünk királyi székéhez. Több pontok iránt mi is felirattal járultunk urunkhoz királyunkhoz. De a feliratoknak nem vala sikere; a megyék küldöttségeit sem ő felsége, sem a kormány el nem fogadta, pedig a horvátországi szomorú eseményekre nézve mi is küldöttség által öntöttük volna ki súlyos aggodalmunkat a királyi szék zsámolyánál, ha zárva nem volnának előttünk a királyi palotának ajtai. Nincs tehát egyéb hátra, mint

az összes törvényhozás előtt adni elő a panaszt a kormánynak eljárása ellen. Ha osztja a fájdalmat és ezen súlyos aggodalmakat a nemzetnek többsége, nem maradnak zárva urunk királyunk ajtai; az országosan egybegyült rendeknek fájdalmas szava felhat az igazságos királynak fejedelmi székéhez, s a kormány felelni fog minden hibáért az összes törvényhozás előtt. Ugyanazért feljegyeztük mindezeket mint súlyos sérelmeket, utasításul adandók követeinknek: hogy a közelebb tartandó országgyűlésen azoknak mindenek előtti orvoslását sürgessék. Most pedig testvéri bizodalommal és szeretettel közöljük e végzésünket és nézeteinket kegyetekkel kedves barátaink s atyánkfiái, mert édes enyhülést ad a kebelnek, kiönthetni rokon és hű barát előtt a szívnek fájdalmas érzéseit. Tudjuk, hogy kegyetek hideg részvétlenséggel nem veendik bizodalmas felszólításunkat, melylyel ez ügyet kegyeteknek buzgóságába ajánljuk, s meg vagyunk győződve: hogy kegyetek előtt is első leend mindenkor a hazának szent ügye.

Többire atyafiságokba, szíves barátságokba ajánlottak szokott tisztelettel maradunk. Kelt Zala-Egerszegen ezernyolczszáz negyvenhatodik évi tavaszeli másodikán s több utána következő napjain folytatva tartatott közgyűlésünkből.

Kegyeteknek szíves baráti s atyjokfiái

Zala megyéjének közönsége.

AZ ÁTTÉRÉSI SZABADSÁG SZABÁLYOZÁSÁRÓL KORMÁNYRENDELET UTJÁN.

I.

Zala vármegye 1846. június 15-dikén tartott közgyűlésében kir. leirat olvastatott föl, mely megengedi, hogy mindaz, mi a róm. kath. vallásból az evangélika vallások bármelyikére leendő átmenet eseteit illetőleg az 1844: III. t.-cz.-ben az 5. §.-on kezdve bezárólag a 11. §.-ig megállapított, a görög nem egyesült vallásuakra is alkalmaztassék.

DEÁK FERENCZ: Ezen királyi rendeletben sérelmet lát; a sérelmet nem abban látja, hogy a görög nem egyesültekre is kiterjesztetett a törvény jótéteménye, hanem abban, hogy ez országgyűlésen kívül történt. Az 1790: XII. t.-cikk azt mondja, hogy leges ferendi potestas a nemzet és fejedelem közt meg van osztva, pedig ily rendelet által Magyarország lakosainak tetemes osztálya fölött a kormány királyi rendelet által határozott; azért a szónok ezen rendeletet nem tartalmára, hanem kiadására nézve az 1790: XII. törvénybe ütközőnek tartja, és azt hiszi, hogy kötelességünk levén a törvényeken ejtett sérelem ellen polgári állásunknál fogva felszólalni, azért indítványozza, hogy ezt, mint országos sérelmet, jegyezzük föl a jövő országgyűlésre és adjuk követekünknek utasításba, hogy a vallási szabadságot törvény által igyekezzenek a görögökre is kiterjeszteni. Ne higgye valaki, hogy mi azt nem szeretjük, ha nekik is szabad lesz az átmenetel; mi az ellen szólalunk föl, hogy a kormány a rendek kívánását - mi csak rajta múlt el - előbb nem teljesítette, és most önkényesen cselekszik egyoldalul a maga hatalmával. Mi tehát ezen engedményt sérelemnek tekintjük és a jegyzőkönyvbe betegyük, hogy az 1790: XII. cikkhez ragaszkodunk, jövőre nézve pedig óhajtjuk, hogy a görög nem egyesültek is részesüljenek a törvénynek minden jótéteményében.

II.

Hettyei János táblabíró a kormány parancsában sem egyoldalúságot sem sérelmet nem látott, sőt ő felségének e részbeli szabad rendelkezési jogát elismerte és ő felségét főérseknek lenni állította.

DEÁK FERENCZ: Hettyei úr a görög nem egyesült vallásuakról vagy azt tartja, hogy azoknak vallása törvényesen bevett vallás Magyarországon, vagy nem tartja; ha azt tartja, hogy a görög nem egyesült vallásuak és más vallásuak közt polgárilag semmi különbség nincs törvény szerint, és mégis azt hiszi, hogy egyedül csak a görögökről rendelkezhetik szabadon ő felsége kormánya a törvényhozás elmellőzésével, akkor nem tudom, honnan merített különbséget állapított meg a többi vallásbeli felekezetek közt; akkor a görög nem egyesültek, minthogy e fontos kérdésben nem tartoznának a törvényhozás hatalma alá, sokkal kevesebb törvényes joggal bírnának, mint más vallásbeli felekezetek; akkor törvényes különbségnek kellene létezni a görög nem egyesült vallásuaknak polgári állása és más vallásuak polgári állása közt. Az 1790: XXVI. törvény a katolikusokról és akatholikusokról rendelkezik, mert nem történhetett egyesség a törvényhozásban; de másrésről furcsa megkülönböztetés, ha valaki a katolikusok ügyét a törvényhozás elébe tartozónak állítja és a görögökét nem; mert az 1832-diki országgyűlésen, midőn a vallásbeli sérelmek szőnyegen forogtak, sokan voltak a katolikusok részéről, kik azt hitték, hogy a szabad átmenetelnek kérdése a katolikusoknak is sérelem, és a vallási átmenetelről úgy rendelkezni, hogy csak egy vallási felekezetről lehessen átmenni, a másiktól nem, az lehetetlen. Midőn a törvényhozás rendelkezett a katolikusokról, akkor a törvény ösvényén és az 1790: XII. t.-cikk nyomán járt. Ha Hettyei úrnak észrevétele állana, miszerint ő felségétől függ e tekintetben rendelkezni, akkor a jövő országgyűlésen törvényt sem lehetne ez érdemben hozni, akkor a görög nem egyesültek állása nem törvényen fog alapulni, hanem resolúción; akkor egy másik kormány, politikai körülményeinek változása miatt, vissza is vonhatja ezen resolútiót; tehát Magyarország polgári alkotmányának, Magyarország lakosainak egy osztálya azon állásba tétetik, hogy ily favorokat engedni és

visszavonni reá nézve, a nemzet és törvényhozás elmellőzésével, a végrehajtó hatalomtól függjön. Az 1832-iki országgyűlés azt mondta, hogy a szabad átmenetel nem a protestánsok ügye egyedül, hanem az egész országé. Ezen állapotot a törvényhozás nem tudta megszüntetni, és most jött egy resolúció, mely azt megszünteti. Azt mondja valaki, hogy akkor panaszkodunk, midőn a szabadságot terjesztik? Igenis, fölszólalunk a favor ellen is akkor, midőn az alkotmányos formák meg nem tartatnak.

III.

Deák F. után ismét fölszólalt *Hettyei*. Elmondta állítása támogatására azon indokokat, melyek első felszólalására bírták. Elmondta, hogy «e teremben mindig csak a kormány hibáit hallá emlegetni, de mi ő felségétől a nemzet hasznára jött, azt nem említi soha senki. Zala rendei ugyanis népnevelési rendszert akarnak behozni, minek kidolgozására választmányt neveztek; de sem a választmánynak, sem a rendeknek nem jutott eszébe az, mi eszébe jutott ő felségének; eleven példa bizonyítja, hogy annak, a ki népnevelésről akar intézkedni, először tanítókat képző intézetet kell felállítania, és ezt tette ő felsége; ezen felül ő felsége polytechnikumot állít Pesten 25 székéből állót ezer-ezer forint fizetéssel: most majd ő felsége kegyelméből és gondoskodásából bírjuk azt, mi a rendeknek eszébe nem jutott. Azért tehát méltóztassanak a, kormánynak ezen jó tetteiért hálát szavazni».

DEÁK FERENCZ: Senki kétségbe nem vonja, hogy a kormánynak érdemei vannak; senki sincs, ki a szólónál a fejedelemnek magának a házára nézve sok jótéteményeit hódolóbb tisztelettel fogadná; de azt meri állítani, hogy biographusának *Hettyei* urat nem igen fogadná meg; minthogy ő királyunknak eddigi sok jótéteményei közül csak azon kettőt tudta kiemelni, mely kezdetben van, de létre még nem jött. Ha már helye volna itt, ő felségének jótéteményeiről szólni, többet talált volna *Hettyei* úr az országgyűlés iratai közt; p. o. ő felségének egyik legnagyobb jótéteménye az, hogy a nemzetiséget sokkal biztosabb lábra állította, mint valaha; továbbá az, hogy mostani királyunk alatt kezdett a kormány a haladás ösvényére föllépni, és reméljük is, hogy sok jót fog azon eszközölni. Egyébiránt igen bajosnak tartja a szónok azt antithesisbe hozni, hogy miért szólunk csak sérelmekről, midőn ő felsége annyi jót tett a hazával? Ha valamit nem tartunk törvényesnek, nem mondhatjuk, hogy törvényes; ha a kormány sok dologban teljesítette kötelességét, azért, ha másban elmulasztja, nem lehet ezt elhallgatni. Bizonyosan *Hettyei* úr is tudja azon elvet «bonum ex integra causa, malum ex quolibet defectu». A népnevelésre nézve helyes, ha a kormány akar intézkedni, csak a törvényhozást el ne mellőzze. Hogy Zala vármegye nem állított polytechnicumot és præparandiákat, annak egyszerű oka az, a miért *Hettyei* úr nem állított; Zala vármegyének nem volt pénze, valamint *Hettyei* úrnak sem. Ő felsége nyúlt a dologhoz, mert van benne módja. De abban nagyon hibáz *Hettyei* úr, ha azt hiszi, hogy a polytechnicum kérdése soha sem forgott fenn, mert itt is történt szavazás bizonyos summára, s hogy létre nem jött, annak az az oka, hogy a magyarországi rendek többsége nem akart fizetni. Ha föladatunk volna valakinek panegyrisét előadni, ha úgy akarnánk tenni a kormányra nézve, mint tett gr. Festetich György a maga tisztviselőire nézve, hogy ugyanazon levelében, melyben nekik pensiót rendelt, számlálta el mindazon kárt, melyet okoztak, és mindazon hasznót, a mit tettek, s végre is több lett az érdem a nem érdemnél, akkor megjárna; de mi azt nem tesszük, mi azt nem kérdezzük: a kormány több jót tett-e vagy több rosszat? az isten mentsen meg, hogy a kormány több rosszat tett volna, mint jót, elég szerencsétlenség, hogy egy cselekvése is van törvénytelen. *Hettyei* úr azt most törvényesnek tartja, azért nem kívánja, mint sérelmet orvosoltatni. De hogyan lehet ellenünk fordítani azon vádat, hogy mi mindig csak hibáit emlegetjük a kormánynak? a szónok nem látja által, mert most csak arról van szó, hogy a kormánynak főnforgó tette törvénytelen, mit nem lehet törvényesnek látnunk azért, mert a kormány polytechnicumot és præparandiákat akar állítani.

A közgyűlés *Deák F.* indítványát elfogadja.

EGY HAGYOMÁNY TÁRGYÁBAN.

I.

Zala vármegyének 1846. szeptember 14-dikén tartott közgyűlésében, melyen a köznemesség szokatlanul nagy számmal jelent meg, szót emelt *Hertelendy Károly* és a következőket adta elő: Ez előtt 26 évvel élt Pesten egy törvénytájtató professor Kelemen Imre úr. Ő mint professor igen derék ember lehetett, igen jól tanította a törvényt, a szónok is tőle tanulta azt, s e részben köszönettel van íranta. A professor, mint tudjuk, tárnoki születésű volt, hazulról sokat nem kapott, fizetése sem sok volt, de igen zsugori és szennyes életet élván, ez uton sok pénzt szerzett. Feleségül vett egy pécsi asszonyt, kit, míg ő iskolában volt, be szokott zárni, a ki meg is tébolyodott s Bécsben az örültek házában végezte életét. Ezen professor, miután sok pénzt gyűjtött össze, meghalt 1810-ben, végrendeletet hagyván hátra, melynek 15-dik pontjában ide való atyjafiaiit teszi örökösévé, úgy azonban, hogy ők a tőkét föl ne vehessék, hanem csak a kamatokat kapják, megkérván Zalamegyét, hogy az ő tőkéit, melyek, mint maga is mondja, egészen veszély nélkül nincsenek, per partes szedje be, s itt Zalában adja ki és tábláztassa be. Kelemen előbb megkérte az universitást, hogy conserválja végrendeletét, ez azonban a massa szennyes volta miatt nem állott kívánságára. Midőn a végrendelet ide által küldetett, akkor a ns. megye először a szónokot küldte ki annak végrehajtására, utóbb pedig az örökösök által gondnoknak választatván, ezen választást a megye is elfogadta. Az örökösök Pesten prókátort is vallottak, az vonta perbe a nem fizető adósokat, az teljesítette az intabulatiókat, s e szerint az örökösök gondoskodhattak volna minden tőkéikről, s ő kérdi, miért nem intabuláltatták be valamennyit, s ha nem fizetett az adós, miért nem idéztették meg? Ők azonban ezt nem csak nem tették, sőt a prókátorjukat letiltották, hogy ne idéztesse a nemfizetőket. A szónokot, mint az említett tömeg gondnokát, a kir. fiscus felszólította, ha vajjon ragaszkodik-e azon felesleges összegekhez, melyeket Kelemen uzsorásan rótt fel? A szónok ezen felszólítást a megyének bejelentette, s a szükséges intézkedésre felkérte. A megye azt rendelte, hogy ámbár fel nem teszi, hogy Kelemen uzsoráskodó lett volna, mindazonáltal a mennyire netalán a követelések közt volnának olyanok, azokat a választmány szüntesse meg. Ezen szennyes tömeget a szónok nem kívánván administrálni, resignálta a gondnokságot, számadásait beadta, s a mi észrevételek voltak is, azok megszüntetettek. 1843-ban kérdés tétetett a gyámi választmány által, hogy egy bizonyos egyénnek bukása miatt a tömegnek 7300 frtja elveszván, ennek nem az-e az oka, hogy a gondnok a követelést nem intabuláltatta? A szónok ezt azért nem tette, mert nem állott kötelességében, minthogy reá semmi utasítása sem volt, de nem is tehette volna ezt az egész massának veszélyeztetése nélkül, mert az egyik adós kinyilatkoztatta, ha hogy tartozása betábláztatik, feladja a fiscusnak, hogy mennyi uzsoráskodást követett el Kelemen. Ily tisztátalan massát lehetett-e másképp kezelni? Hogy Kelemen uzsorás volt, azt documentumokkal is képes bizonyítani; Kelemennek saját kezével irt levelével megmutatja, hogy betegen fekvő professortársának is azon feltétel alatt ajánlott pénzt, ha munkájából egy példányt készpénz helyett elfogad, s akkor is 20 percentre. A kérdéses összeg akkor veszett volna el a szónok gondatlansága miatt, ha ő adta volna ki, de azt még maga Kelemen holta előtt 10 évvel adta azon bátorságtalan helyre. Mindezek ellenére a szónok a gyámi választmány rendeletéből perbe fogatott. Az örökösök egyike ezután a mult gyűlésre folyamodott, s azt mondta, hogy Hertelendy Károly az ő kijátszásukra menyének mindenét bevallotta, kéri tehát a megyét, hogy annak meglevő javaira zárt rendeljen. Igaz, hogy a szónok csekély birtoku, de magát szerzőnek tarja, menyének nem adott s nem is vallott semmit, hanem annak exequált anyai birtokát kiváltotta s a helyett Ormándlaki saját jószágát adta fiának gazdálkodása alá, de be nem vallotta. Tehát a szónoknak még az atyai szeretet is vétkül tulajdonítatik? Általadta pedig Ormándlaki birtokát, mert még azon kívül is van elég birtoka, s azért nem tudja, miért határozatott el a deputatio oly utasítással, hogy a dolgot megvizsgálván, szükség esetében írja össze az ő vagyonát. Ily szigorú határozatot senkinek magán érdekében tenni nem szabad. A szónok is ad a megyére adósleveleket, méltóztassanak részére szintén ily végzést hozni. Ha legkevesebb is kételkednek a megye rendei, hogy Kelemen uzsorás volt, a rendek előtt is hitellel bíró tekintélyre hivatkozik; itt van Deák Ferencz úr, mint a gyámi választmány elnökének ez érdemben irt levele, melyből nyilván kitetszik, hogy Kelemen csakugyan uzsoráskodó volt. Kettőt kér a szónok a

rendektől. Először, mivel látják, hogy Kelemen csakugyan uzsoráskodó volt, mondják ki, hogy annak tömege nem méltó a megye további kezelésére, s így bocsássák sorsára. Menjen az úgy mint más, különben a szónok is kéri a megyét, hogy az ő adósleveleit is vegye kezelése alá. Hiszi, hogy e tömeget eddig is azért kezelte a megye, mert szennyes és uzsorás voltát nem tudta. Második kérése az, hogy a RR. a mult gyűlés végnapjaiban hozott és az ő becsületének és hitelének megrontására szolgáló végzést most a nagyobb szám által változtassák meg, mert ha marad a végzés, ebből azt látja a szónok, hogy üldözésnek van kitéve.

DEÁK FERENCZ: Kevesen vannak e teremben, kiknek ezen dologról oly bő és körülményes tudomása van, mint neki, minthogy a RR. vele részint mint jegyzővel; részint mint a gyámi választmány elnökével parancsolván, ezen dolog kezén ment keresztül. Előadja tehát, hogy az miben áll, mert csak azután ítélhetni benne. Kelemen Imre tárnoki szegény nemes embernek nem gazdag gyermeke tudománya által fölvergődött annyira, hogy nem csak törvényt tanító professor lőn, hanem egynek tartatott a legjelesebb törvénytudók közül, munkája most is a legjobbak egyike, őt annyira becsülték Pesten, hogy gyakran, midőn a királyi táblai ülnökök száma hiányzott, meghivatott bíraskodásra is. Ezen professor úr nevezetes értéket szerzett, mely 80,000 forintot meghaladott, gyermeke nem volt, értékét tehát rokonainak fölsegélésére fordította, de nem úgy, hogy azok azt általvegyék és fölösszák, mert attól félt, hogy egyik vagy másik azt elpazarolja, s a cél, mit óhajtott, t. i. hogy testvérinek maradéki boldoguljanak, el nem lesz érve. Megkötötte tehát örökösit testamentumában, hogy a tőkét soha se kezelhessék, hanem csak a kamatokat húzhassák, a tőkék pedig mindig e ns. megye kezelése alatt maradjanak, s csak azon föltétel mellett adassanak ki, ha valamelyik örökös a megyének hozzájárulásával fekvő birtokot akarna venni. Megkérte a megyét s bizott benne, hogy elfogadja azon kérelmét, miszerint ezen massának felügyelését elvállalandja, s ebben méltán bizott, mert ezen megyének színe világa az ő tanítványiból állott. A megye a megbízást elfogadta, s nem úgy, hogy az örökösök kezeljék a massát, hanem hogy egyenesen a megye fogja azt kezelni. Így a megye becsületével felelős a massa iránt a világ előtt, felelős Isten és ember előtt. Az universitás némileg rendbe szedte a massát, s regisztrálta Hertelendy Károly úrnak, kit a megye az örökösök kívánatára curatornak nevezett. A megye nevezte ki tehát Hertelendy urat, ő a curatorságot elfogadta, a massát átvette, a testamentum értelmében és a megyei végzés következtében átvételi költség és fáradság fejében fizetésén felül kapott 300 forintot a massából, azon kívül az első években hol kétszer, hol háromszor is lement Hertelendy úr Pestre a massa dolgai után nézni, s akkor minden úti költségét specificálta, és az interestekből magának ki is fogta. Volt olyan út, hogy költsége 300-350 frtra is fölment. Volt ezen felül rendes fizetése; hozzájárul, hogy Hertelendy úr jelentést tett a megyére, hogy a massa adósai többnyire Pesten laknak - igen természetes, mert Kelemen úr is Pesten lakván, ott adta ki pénzét - ő neki nagyon bajos utána járni a pereknek, melyek a massát illetőleg támasztattak, szükséges volna tehát egy prókátort fogadni Pesten. A megye ebben megegyezett, s Hertelendy úr fogadott is Pesten a massa részére prókátort, kinek évenként 200 forint fizetése volt. Tehát már most a massának két tisztviselője volt, az egyik a curator, ki 300 forint fizetést kapott s azon felül diurnumot is, másik volt a massának prókátora Pesten, ki a pereket vezette, a pénzeket fölszedte s azokat Hertelendy úrnak átküldötte. Megtett tehát a megye mindent a massa biztosítására, mert nem csak curatort, hanem annak segítségül még prókátort is fogadott. Azt csak melleleg említi, hogy az egyik prókátor szerencsétlenül járt, a mennyiben kiraboltatván, az elveszett pénzt megtérítette. Így gondoskodván a megye a massáról; a tőkék a testamentum értelmében Pesten fölmondattak, lassankint ide áthalhozattak, s itt zalai és vidéki uraknak adattak ki. Egy alkalommal az utóbbi curator jelentést tesz, hogy a massának közel 20,000 forintja el fog veszni. A megye kérdést tett, hogy miért fog elveszni ezen húsz ezer forint? s a felelet nem az volt, hogy mint uzsorás kereset nem ítéltetett meg, mert hisz ez a szónokot meg nem lepte volna, minthogy tudta, hogy Kelemen uzsorára is adott

pénzt. A tőkék egészen megítéltettek a massának, s ezen keresetbe a fiscus bele sem avatkozott, hanem azért veszték el, mert ez az összeg nem került ki az adósok értékéből. Kötelessége volt tehát a választmánynak megvizsgálni, vajjon miért nem került ki? Általnézvé az actákat, az tetszett ki, hogy a követelés későn volt intabulálva, hogy az adósok értékét kimerítették azon hitelezők, kik előbb intabulálták követelésöket; tehát ha a Kelemen massának követelése jókor lett volna intabulálva, nem vesztett volna el semmi. Azon kérdés keletkezett tehát, ki az oka, hogy az intabuláció késő volt? Azt láttuk, hogy az egyik követelés, ha Hertelendy úr mindjárt intabuláltatta volna is, mikor a massát átalvete, mégis elveszett volna, mert az adósok értékét kimerítő követelések előbb voltak intabulálva, mint Hertelendy úr curator lett. Ezen kár tehát nem Hertelendy úrnak mulasztásából eredett. De a másiknál az tűnt ki az actákból, hogy olyan követelések is kaptak kielégítést, melyek egy évvel későbbben lettek intabulálva, mint Hertelendy úr a curatelát átalvete. Azt mondta tehát a deputatio, hogy a megyének kötelessége lévén a massára felügyelni, a deputatio kötelességét mulasztaná, ha bármi mellékes tekintetek miatt a történeteket elhallgatja, s oda nem igazítja a dolgot, a hová tartozik. Jelentette tehát, hogy a követelés azért nem került ki, mert azt két évvel későbbben intabuláltatta a massacurator; mint átalvete. Az igen természetes, hogy a massa a kárt nem szenvedheti, mert a curator nem csak azért rendeltetett, hogy számot adjon, hanem hogy föl is ügyeljen. A curatornak lett volna kötelessége felügyelni a massának mindennemű biztosítékára, nem pedig az örökösöknek, mert azok szegény tárnoki nemes emberek voltak, kik a törvényhez nem értettek, s megnyugodtak abban, hogy a megye gondot visel a massára, a megye pedig megnyugodott abban, hogy fizetéssel ellátott felügyelőt rendelt. Azt nem mondjuk, hogy Hertelendy úr megcsalta a massát, hanem oly kötelességét hanyagolta el, mit meg kellett volna tennie, s akkora massa nem vesztett volna semmit. A választmány megkérte a megyét, hogy Hertelendy úrral a dolgot közölve, attól nyilatkozatot kérjen. Hertelendy úr nyilatkozatában azt mondotta: «nem merte intabuláltatni, mert tudta, hogy uzsorás a követelés». A deputatio ezt elég oknak nem találta, mert ha intabuláltatta volna Hertelendy úr a követelést, s ez akkor vesztett volna el uzsoráság miatt, ő mentve lett volna, de így az ő hanyagsága miatt vesztett el, s azért a választmány azt hitte, hogy Hertelendy úr tartozik azt megfizetni. Egyébiránt Hertelendy úr azt hiszi, hogy nem vétkes hanyagságot követett el, mi azt hiszszük, igen. Ítéljen tehát köztünk a bíró s mondja ki azt, ha Hertelendy úr mulasztása miatt tartozik-e fizetni vagy sem? Hertelendy úr azt mondja, neki fontos okai voltak nem intabuláltatni. Ha a bíró azokat elégségeseknek találja, Hertelendy úr föl lesz mentve, s mentve lesz a mi becsületünk is; de ha ezt nem teszszük, az egész világ azt mondhatja: «ezen emberek bármi mellékes tekintetből nem merték azt mondani, hogy Hertelendy úr kereset alá vonassék». A szónok azt hiszi, hogy Hertelendy úrnak kereset alá vonatásán csak örülnie lehet, mert minden becsületes ember csak örülhet annak, ha valamely massának rossz kezelésével vádoltatván, módja van bíró előtt bebizonyíthatni tisztaságát. A szónok véleménye szerint ezen végzés Hertelendy úrnak morális érdekében éppen oly szükséges volt, mint szükséges volt a massának materialis érdekében. Ha Hertelendy úr nem torzsolkodik, s azt mondja: «jól van, ítéljen köztünk a bíró, én hiszem, hogy nem voltam hanyag az intabuláció mulasztásában», a bíró pedig azt itéli, hogy Hertelendy úr csakugyan hibás volt, Hertelendy úr akkor is úgy áll a világ előtt, mint tiszta ember, ki hibázott ugyan, de becsülete csorbát nem szenvedett. Mi történt a múlt gyűlésen? Hegyi Domonkos úr folyamodott a megyére, s folyamodásában azt mondja: «a Kelemen massa rosszúl van kezelve, még Fábján úrnál több tőkék hátra vannak, nincs nála biztosság. Hertelendy úrnak hanyagsága miatt a massa több ezer forintot elvesztett, a megye szükségesnek látta, hogy Hertelendy úr e miatt perbe vonassék, a per folyta alatt Hertelendy úr a massa kijátszására mindenét eladta.» Mi volt ekkor kötelessége a megyének? Azt mondani, Hegyi úrnak semmi köze hozzá? Mikor egy massáról, mely a megye kezelése alatt áll, oly felfedezés tétetik, hogy a massát veszély fenyegeti, ezt a

megye figyelem nélkül nem hagyhatja, kötelessége utána járni, ha igaz-e vagy sem? Hegyi úr Zala megye egészének egyik tagja, s mint olyan éppen annyi joggal szólalt fel a massa kezelése iránt, mint más akárki. A folyamodásra nem azt rendelte a megye, hogy Hertelendy úrnak minden javai zár alá tétessenek, hanem kiküldte Csillagh alispán urat többekkel, hogy a panaszt Hertelendy úrral közölvén, a dolgot vizsgálják meg, s ha a folyamodásbeli kitételeket valóknak találандják, gondoskodjanak a massa biztosításáról. Hol van ezen végzésben sértés? Felszólít a szónok minden józan, becsületes embert, tehetett-e a megye egyebet? Ha a szónokot éri hasonló sors, ő csak örülni tudna ily végzésnek, s maga sürgetné alispán urat, hogy vizsgálja meg a dolgot, s vagy azt mondaná: «nem igaz, hogy jószágát eladta», vagy: «igaz ugyan, hogy eladta egy részét jószágának, de még azért elég értéke van a követelés biztosítására». A megye csak investigatio után mondhatja ki, van-e securitás. A szónok ez ellen soha sem kereste volna azon buvó helyet, hogy nincs a megyének joga a dologba beleavatkozni, hanem az örökösöknek. A megye elvállalta a felügyelést, s azért becsületével felelős a massáért.

A mi pedig azt illeti, hogy a massát bocsássuk sorsára, adjuk az örökösök kezére, ezen jogát tagadja a megyének; azt tehetné a megye, hogy legfelsőbb helyen lépéseket tenne, hogy ezen massának kezelésére más valami gondviselő rendeltessék, de miután azt a megye gondviselése alá fogadta, becsületében fekszik arra továbbá is felügyelni, különben megcsalná azon professor úrnak a megyébe vetett bizalmát. A szónok tehát azt hiszi, a megyének sem joga, sem hatalma nincs az örökösök kezére adni a massát. Most bocsássuk sorsára a massát, midőn a megye kezelése alatt azon szerencsétlenség is érte, hogy 20,000 frtja elveszett? Ez nem fér meg a megye méltóságával. Így gerjesztünk-e bizalmat a megyei kezelés iránt szegény nemes társainkban, a kik árváinak ügyét szintén mi kezeljük? Hát azon meggyőződéssel távozzanak-e innét nemes társaink, hogy bármint pártolandja a megye árváik ügyét, egy másik gyűlés azt sorsára bocsátja? azon gondolatot ébresztjük-e nemes társainkban, hogy a megyei kezelésben semmi biztosság, mert merülhet föl hiba, merülhet föl hanyagság, de hogy az hiba, hanyagság legyen-e, illetőleg hogy mint olyannal bánjunk el vele, mindig azon szellemtől függ, mely valamely gyűlést általleng. Mi, kik törvényt tanultunk, magunk ügyelhetünk jogainkra, a nagy úr ritkán szorul megyei pártfogásra, de a szegény nemes embernek ki fogja pártját, ha csak a megye nem? Bizony a szegény nemes ember keblében nem kellene megingatni azon hiedelmet, hogy a megye minden mellékes tekintet nélkül tisztán kezeli azon dolgokat, melyeket kezelése alá fogadott. Ezen megingatott bizalom ássa meg municipalis rendszerünk sirját. A szegény nemes embernek, ha ügyes bajos dolga van, ha megszorul tanácsban, megszorul segítségben, utolsó bizalma a megye. A vak koldus kezéből ragadjuk-e ki azon botot, melyhez támaszkodik? Azon embernek, ki egyedül a megyében bizott, keblére fojtsuk-e meggyőződését? Minő hitet ébresztünk benne, ha sorsára bocsátjuk azon massát, mely a híres tudós törvényt tanítónak massája volt, a ki testamentumában gondoskodhatott minden szükséges óvásokról? Azt fogja mondani a szegény nemes ember: «ha ezen massa is ily sorsra jutott a megye kezelése alatt, mi lesz az én szegény árváimból?» A szónoknak van alkalmuk az árvák sorsát az árvai jegyzőkönyvekből ismerni. Elszomorodik az ember lelke, ha látja, hogy az olyan szegény árva minden pártfogó nélkül egy tutorra van bízva; sír az emberben a lélek, ha látja, hogy a legjobb gondviselés és felügyelés mellett, s még akkor is, ha a legnagyobb figyelemmel örködnek felette, mennyi kárt szenved néha a szegény árva, csekély értéke mily könnyen elmorzsolódik! A mi elmondatott a Kelemen massáról, holnap elmondathatik az Inkey alapítványról, s hol van a határ? Holnapután azt mondhatjuk: «a nemes árvákról sem fogunk gondoskodni». Evvel talán a nagyobb birtokosoknak teszünk kárt? Nem; ők mindig tudnak úgy rendelkezni, hogy árváik kárt ne szenvedjenek, s ha valamiben kárt szenvednek is, nem esik nekik oly nehezen, mintha a szegény árvának egyetlen hold szántóföldjét elfoglalják. Ne tegyük tehát ezt t. KK. és RR., mert Isten előtt felelettel tartozunk tetteinkről. Ha sorsára bocsátjuk e massát, Zalamegye rendeit senki sem fogja becsülni.

A mi a 2-ik részt illeti, kimondatott: kezdessék Hertelendy ellen per, hogy bíróilag legyen megállapítva, tartozik-e kárpótlással vagy sem? Szabad-e most azt mondaniok a rendeknek, hogy azon pert megszüntetik? Nem, mert nem a megyéé a pénz, hanem a massáé. A megye a hozzá érkezett folyamodvány következtében azt mondta: a vád közöltessék Hertelendy úrral. Szabad-e most azt mondania, hogy ne közöltessék? Az mondatott ki végre, vizsgálja meg kiküldöttség, ha a vád igaz-e vagy sem? Ha megvizsgáltatik, vagy igaz, vagy nem. Ha nem igaz, a dolog magában megszűnik, s akkor felesleges volt ennyi készüllet, ennyi lárma. Ha pedig igaz volna a vád, - a mit a szónok nem hisz, sőt tudja, hogy nem igaz - szabad volna-e a rendeknek azt mondani: «ámbar nincs a massának biztossága, másítsuk meg a végzést?» A dolog igen tiszta alapon nyugszik, s a végzést a kényes érzéssel sokkal jobban meg tudja egyeztetni, mint a végzéssel meg nem elégedést. A végzés megtartására szavaz.

II.

Deák Ferencz után *Hertelendy Kálmán* emelt szót. Megvallotta, hogy atyja jószágát neki átadta, a nélkül azonban, hogy arról lemondott volna, e jószág pedig a szónok kezelése alatt nem fogyott, sőt inkább gyarapodott. Egyébkint kijelentette, hogy ha úgy fordulna a sors, atyja becsületéért sajátjából is kész fizetni. Ennél fogva kérte, ejtessék meg a vizsgálat, de a zár szüntessék meg. *Csányi László* így szólott: Hetek óta hallunk mozgalmakról, hetek óta halljuk, hogy a köznemességet izgatják a gyűlésen való megjelenésre. Korteskedés választásoknál constitutionális helyzetünkből eredő szükség, mert lehetnek körülmények, melyek azt szükségessé teszik; azonban korteskedés tanácskozásokra aljas cselekedet. Ott, hol tapasztalással párosult észtehetség kíváncsít, a tudatlan tömeg nincs helyén. Nem mondja, hogy a köznemesség nem jogszerűleg foglal helyet a gyűlésben, sőt óhajtja, bár többször jelennék meg itt a maga szabad akaratából, hogy látná, mint kell a szabadsággal élni, de nem visszaélni. Nehány megye újabkori eseményei azonban tanusítják, hogy a tanácskozásokban a tudatlan tömegek csak szerencsétlenségökre lépnek föl. Azért fájdalom dűlja keblét, midőn látja, hogy a köznemességet szenvedélyes izgatással vezetik a tanácskozó terembe. *Saary Gergely* Hertelendyt, mint törvénynek és megyei végzésnek ellenszegülő, politikai vétekkel vádolta, mire *Hertelendy Károly* így felelt: Tapasztalásból tudja, hogy egy délutáni elhamarkodott végzés ellenében más végzés hozatott, és ezt soha sem tartották politikai véteknek. Szeretne nyugalommal és higgadtan szólni. Némely embernek személye elleni gyűlölségét már megszokta. A törvényt úgy tanulta, hogy a zárnak csak ítélet után van helye, oly törvényt pedig nem ismer, mely azt mondaná, hogy valaki azért, mert a betáblázással későn járt, kárpótlással tartoznék, azért újra is kéri a végzés megmásítását. Fiának ajánlatát el nem fogadja, hanem szükség esetében maga akar fundust assignálni. Az erre támadt nagy zaj csillapultával szót emelt Deák Ferencz.

DEÁK FERENCZ: Szóljunk nyugalommal a dologhoz, hiszen tanácskozási téren vagyunk. Hogy Hertelendy úr nem szólt azon nyugalommal, melylyel maga is szeretne volna, tulajdonítsuk annak, hogy saját érdeke forgott szóban, ilyenkor pedig az ember nem mindenkor úra szenvedélyének. Első hibás fogalma Hertelendy úrnak az, hogy ő reá executiót küldött a megye. Ez a megyének eszébe sem volt, hanem a dolog így áll: Hegyi Domonkos úr az egyik örökös nevében folyamodott, hogy Hertelendy úrnál nincs biztosság. Azt az egész megye tudja, hogy Hertelendy úrnak értéke van s azért, ha az csak pusztán mondatott volna, hogy Hertelendynél nincs biztosság, az egész megye kinevette volna a folyamodót; de ő motiválta folyamodását, mert azt mondja: «Hertelendynél nincs biztosság, minthogy értékét eladta». Adta-e vagy sem, a szónok nem tudja, de a megye sem tudhatta; azonban figyelmezteti Hertelendy urat, hogy a folyamodonak ezen állítása annál nagyobb hitelre talált, mert Hertelendy Kálmán úr azon jószágot köztudomásra árulta is, az emberek pedig nem tudhatták, hogy Hertelendy Kálmán úr azon jószágot atyja nevében árulta. Ezen hiedelemben volt a gyűlés is, azért küldetett ki Csillagh alispán úr nem executióra, hanem hogy Hertelendy urat meghallgatván, ha igaznak találja, hogy az mindenét eladta, szerezzen biztosítékot a massa részére. Azt igen csudálja, hogy Hertelendy táblabíró úr a törvény rendeletét csak úgy érti,

hogy csupán ítélet után lehet securitást keresni. A törvényes elveket nem lehet magunk személyére alkalmazva felállítani, mert azok általános cinosurául szolgálnak. Hivatkozik a rendekre, hivatkozik valamennyi törvény tudóra, hogy midőn valaki massát manipulál, s hiány miatt kereset alá vétetik, ha a vád valószínűnek látszik, akkor a tilalomnak helye van. Szomorú dolog volna, ha a massacuratorok ellen csak akkor lehetne tilalmat rendelni, mikor már a pernek, mi alatt mindenüket eladhatták, vége van. Ítélet után nincs szükség tilalomra, hanem executióra. Itt a megye nem pusztá vádra rendelte el a tilalmat, hanem az egyik örökösnek motivált folyamodására investigatiót rendelt, s a tilalmat csak azon esetre mondotta ki, ha vagyonhiány mutatkozik. Ezt ítélete alá terjeszti minden el nem fogult embernek, ezt senki sem fogja elhamarkodott végzésnek tekinteni.

A szónok senkinek becsületességét kérdésbe nem vonja, azonban szól a kényes érzelemről, melyről úgy látszik Hertelendy úrnak és a szónoknak különböző fogalmuk van. A szónok a kényes érzelemmel nem tudja megegyeztetni, hogy oly indulattal szólaljon fel valamely tárgyban, mely bizonyosan sem anyagilag, sem szellemileg használni nem fog. A másik, mit a kényes érzéssel megegyeztetni nem tud a következő: Hertelendy úr azt hozza fel mentségeül, azért nem merte intabuláltatni a követelést, mert félt, hogy az, Kelemen uzsoráskodása miatt, elvész. Ha a szónok lett volna curatora azon massának s annyi éveken át néhány ezer forintot kapott volna azon massából, bizony nem örömet mondaná azon massát oly gyalázatosnak, piszkosnak, hogy még a megyének is derogáljon reá felügyelni, s ezt annál kevésbbé tette volna, mert Hertelendy úr azt, hogy uzsora van a dologban, már akkor tudta, mikor a massát általvette, és mégis elvállalta a curatorságot; sőt nem csak elvállalta, hanem miután a fiscus az uzsora miatt felszólította, azt még azután is több évekig viselte. A szónok ezt a kényes érzelemmel éppen nem tudná megegyeztetni. Ezt soha sem hozta volna fel, ha Hertelendy úr bennünket személye elleni gyűlöléssel nem vádol. Gyáva banyaságnak tartaná arról is nyilvánosan panaszkodni, hogy személyét egyik vagy másik gyűlöli. Szomorú sors, ha valaki politikai téren azt még meg nem szokta, hogy személyének talán ellensége is találkozik. Ha Hertelendy ur ezen megyei cselekvésben kimutat valamit, mi ő neki ártott, akkor a szónok azt nyilvánítja, hogy a Hertelendy úr iránti közopiniónak a mai napon nem a szónok, nem Saáry Gergely úr, hanem egyetlen egy egyén ártott, s ezen egyetlen egyén: Hertelendy úr maga. Hertelendy úr ezen dologból a legegyszerűbb eljárással, hitelének minden csorbája nélkül megmenekedett volna, ha t. i. a kiküldött alispán úrnak bemutatja, hogy nála elég biztosíték van. És ezzel sokkal jobban célt is ért volna, mert a szónok meg van ugyan győződve, hogy Hertelendy úr nem oka annak, hogy itt ma a szokottnál többen jelentek meg nemes társaink közül, azonban a közvéleményből nehéz lesz azt a hitet kiirtani, hogy ezen emberek nem azért lettek Hertelendy úr által berendelve, hogy Hertelendy úr a megye azon végzésétől, mely a massa biztosítására törvényesen hozatott, ily erővel és tömeggel menekedjék. Ez pedig nem emeli Hertelendy urat a közvéleményben. A szónok hiszi, hogy nem azért jöttek be azon urak, de némely ember véleményéből ki nem lehet azt a hitet irtani. Itt például Saáry Gergely úrnak szavaiból a szónok mindjárt megértette, hogy ő benne ez megrögzött eszme, s azért mondta, hogy Hertelendy úr politikai bűnt követett el; mert azon hibás véleményben van, hogy Hertelendy úr hozta be ezen nemes társakat. Egyébiránt a szónok bizonyossá teszi Hertelendy urat, hogy ő contestatiókat tenni senkinek nem szokott. Ha elhiszi Hertelendy úr, hogy a szónokot személyes gyűlölség nem vezette, jó, ha nem hiszi, nem tehet róla; ő kijelenti, hogy szinte úgy cselekedett volna akkor is, ha valamely publicus felügyelet alatt levő massának hibás kezelése miatt a folyamat Hertelendy György úr ellen adatott volna, s úgy ismeri Hertelendy György urat, hogy ezért éppen nem neheztelt volna, s nem is tartotta volna a végzést személyes gyűlölség resultatumának. Abban teljesen osztozik Hertelendy úrnak nézetében, hogy fiának kezekeskedését el nem fogadja, mert ha úgy áll a dolog, hogy Hertelendy úr ormándlaki birtokát fiának sem zálogba, sem örökbe nem adta, akkor Hertelendy Kálmán

úrnál a legkevesebb biztosság sincs. Ha pedig neki e birtokot általadta és bevallotta, s azon pillanatban, midőn Hegyi Domonkos úr folyamodott, az Hertelendy Kálmán úrnak tulajdona volt, mi szükség volt neheztelni a folyamodás azon kitételeért, a mely igaz? A szónok meggyőződése szerint a rendek kötelessége a végzés mellett megmaradni; ekkép Hertelendy úrnak is igen szép módja lesz kitisztulni. Ezen végzés Hertelendy úr hitelének éppen nem árt, mert van reá példa, hogy több százezrekkel bíró egyének ellen csekélyebb összegek biztosítása iránt is rendeltetett vizsgálat. Ez a rendje a dolognak, s mi nem tennénk meg kötelességünket, ha meg nem maradnánk előbbi végzésünknel.

ZALA VÁRMEGYE NEMESI PÉNZTÁRÁRÓL.

Zala vármegye 1846. szeptember 14-dikén tartott közgyűlésében az *elnök* kimondván, hogy a rendek Hertelendy Károly ügyében megmaradnak előbbi végzésük mellett, *Forintos György* emelt szót és kijelentette, hogy a köznemesség azért jelent meg a gyűlésen nagyobb számmal, hogy a menynyiben a nemesi pénztárban több ezer forint van kölcsönül kiadó, ebben ők is aránylag részesüljenek. Kiemelte továbbá, hogy az ezen alapból az urak közt kölcsönre kiadott pénzek biztosságáról nincs kellő gondoskodás, mivel pedig ehhez az ügyhöz a szegény nemesnek is van hozzászólója, tudakozódott a dolog állása iránt. *Rumy Károly* szintén méltányosnak tartotta, hogy az Inkeyek által fizetett pénzből a köznemesség is birtokaránylag részesüljön. *Horváth János* kamarás a nemesi pénztár keletkezéséről és a tett indítványról így nyilatkozott:

«1806-ban törvény által bizonyos összeg határozatott meg, s azon nemes ember, kinek jövedelme azt felütötte, tartozott egy lovas katonát minden készülettel kiállítani. A kívánt szám ezekből ki nem kerülván, látta a fejedelem, hogy a szükséges lovasságot nem képes kiállítani, kiküldetett tehát a nádor ő fensége a dunai, Ambrus hercegprimás pedig a tiszai megyékbe a végett, hogy a nagyobb birtokosokat lovasság felállítására rábírn iparkodjanak. A nádor ő fensége megérkezvén Zalamegyébe, saját elnöklete alatt gyűlést tartott, hol a megyének akkori főnemesei gr. Festetich György, gr. Batthyány Ferencz, gr. Szapáry s többen megjelentek. A nádor ő fensége egy lelkes beszédben felszólította a rendeket, hogy a csekély birtoku nemességet lóval, ruházattal segítsék. Ezen felszólításra gr. Festetich György 300 ember számára lovat, ruhát, fegyvert ajánlott tulajdon erszényéből felállítani, gr. Batthyány 150-et, gr. Szapáry 60-at s úgy az előkelő családok ki többet, ki kevesebbet, míg végre kikerült a kívánt lovasság. Voltak olyan nemesek is, kik a helyett, hogy gyalog mentek volna, lóra ültek, ezek azonban az insurrectió után lovukat haza vitték, voltak olyanok is, kik hogy magukat a katonai kötelesség alul felmentsék, lovat vagy lóvásárlásra bizonyos összeget adtak. De nagyobb részben a lovasság csak az előkelőbb családok által állíttatott ki. Insurrectió után azon indítvány tétetett közgyűlésen, hogy ezen lovak adassanak el, s azoknak árából alapíttassék nemesi pénztár. Ebben a nagyobb rész meg is egyezett. Gr. Festetichnek meghatalmazottja azonban ellene mondott. Utóbb gr. Festetich ez iránt személyesen megkérte, szintén beleegyezett, valamint Batthyány és Szapáry grófok is. Eladattak tehát a lovak és ruházatok, s ezeknek árából alapíttatott a mostani nemesi pénztár. Ebben tehát a köznemességnek egy krajczárja sincs. Fizetett a nemesség a magatartására a concurrentionalis cassába, de nem ezen pénztár alakítására. A lovakért bejött 60,000 frt., mely devalvatio után lett 40,000, jelenleg pedig a tőke 209,000 frt. Az a kérdés tehát, kinek van joga ezen cassáról disponálni? Természetesen legtöbb joguk van azoknak, a kik alapították. Minthogy azonban a megye kezelése alá vette, s arról mindig a megye rendelkezett, ezután is annak rendelkezése alatt fog maradni. Nem mondja a szónok, hogy a szegény nemes ember abból ne kapjon, kaptak eddig is, mint a jegyzőkönyvek is mutatják, s fog kapni ezután is mindenki, a mennyire nála biztosság leend, de ha azt kívánják, hogy az egész felosztassék, annak ellene mond».

DEÁK FERENCZ: Gondolják meg a RR., hogy a legsikamlósabb dologról, a pénzről tanácskozunk, miről még a magános ember is a legnagyobb csendben szokott magával számolni. A pénzt igen kényesen kell kezelni, mert az igen siklós, legkényesebben pedig a más pénzt, mert ha az embernek a maga pénze siklik ki, az csak kár, de ha a másé, vele együtt siklik a becsület is. Horváth kamarás úr előadta, miként keletkezett az insurrectionalis cassa. A dolog kétségen kívül úgy áll. Azt senki sem állítja, hogy ez a cassa az uraké, mert miután azok ide a RR. rendelkezése alá adták, az a RR.-é. Igaz, hogy gr. Festetich azon fentartással egyezett meg benne, hogy ő is mindig hozzá szólhasson, minő célra fordíttassék. Ezen cassát a megye mindig a legnagyobb óvatossággal kezelte. Kezdetben 60,000 frt volt. Szegedy alispánsága alatt adatott ki először kamatra, s kezdett kezelteni mint tőke. Midőn a mostani főadószedő úr általvette, 85,000 frt volt, azóta kifizettünk belőle adósságot 22,000 frtot, melyet különben minden nemes embernek saját erszényéből kellett volna fizetni; adtunk segítséget a pesti

árvízkárosultaknak 4000 frtot; voltak időnkint költségeink, p. o. tisztválasztáskor szín építésére; alapítottunk belőle hat gyámi szolgabírónak állást, kik a nemes emberek árváira ügyelnek, s legközelebb egy írnokot rendeltünk a gyámi választmányi jegyző mellé; a levéltárnok mellett két egyént fizetünk, s mindemellett is ezen pénztár 85 ezerről 209,000-re szaporodott. Kettőt említ a szónok ezen insurrectionalis cassára nézve, a mi igen szembetűnő Magyarország pénzkezelési historiájában. Az egyik, hogy mióta ezen cassa tőkekép kezeltetik, a mai napig soha sem történt, hogy a cassa valamely tőkéjét elvesztette volna. Van ugyan követelése, mely iránt csődper folyik, de itt is első helyen áll, úgy hogy lehetlen elveszteni. A helytartó-tanács, a káptalanok a legnagyobb óvatossággal, a legnagyobb figyelemmel kezelik pénzüket, s mégis alig van év, hogy valamit ne vesztenének. A másik szembetűnő az, hogy ámbár a kamatok nem fizettetnek a legpontosabban, mégis a főadószedő úrnak rendes és pontos kezelése alatt a tőke annyira felszaporodott. Most is követelnek rajtunk 15000 pfrtot. Elhárította ugyan ezen követelést a főadószedő úr egyetlen egy kifogással, azonban mégis minden órán oda juthatunk, hogy meg kell fizetnünk, s akkor jó lesz megint az insurrectionalis cassához nyulni. A legnagyobb óvatossággal kell tehát azt kezelnünk. Higyjék el a rendek, Isten csudái közé tartozik, hogy tőkék nem vesztek el, mert eddig minden szabály nélkül adattak ki a pénzek a tanácskozó testület józan felfogása és belátása szerint. Eddig az volt a szokás, hogy a kinek pénz kellett, folyamodott a megyére, s a rendek, ha biztosságot láttak nála, adtak neki, s hogy ezen mód is célhoz vezetett, mutatja azon következmény, hogy eddig semmi sem veszett el. A mult gyűlésen a mlgos elnök úrnak indítványára választmány rendeltetett, mely szabályokat dolgozzon ki a pénzeknek ezutáni kiadására nézve. Ha a szabályok meglesznek, minden ember kaphat pénzt, a kinél t. i. a szabályok értelmében elegendő biztosság fog találtatni. Ezeket előre bocsátva, a dolog jelen állása ez: a mult gyűlésen jelentetett be, hogy a nemesi pénztárban kiadó pénzek lesznek, azonban mint a szónoknak tudomására vagyon, nem 26,000, hanem csak 8 ezer frt, mert a 26,000 nem a nemesi pénztárból, hanem Inkey Ferencz kamarás úr alapítványából kiadó, erre nézve pedig a hagyományozónak rendeletéhez képest az Inkey családbelieknek elsőbbségük vagyon. A nemesi pénztárra nézve tehát a megye azt határozta, hogy a bejövendő pénzt ki kell adni, s a kik abból kapni akarnak, folyamodjanak azon választmányhoz, mely a szabályok kidolgozásával megbízott. Soha nem volt eszében senkinek a szegényebb sorsu nemeseket abból kizárni, s ezen érdemes urak, ha többször jöttek volna gyűlésre, a körülményeket úgy tudva, a nemes urakat oda utasíthatták volna, hogy folyamodásukat a választmányhoz adják, s nem kellett volna őket ide befárasztani, mi annyival feleslegesebb volt, mert azon költséggel is, melylyel ezen urak bejöttek, lehetett volna néhányon segíteni. Most megérthették, mi az útja, ha pénzt akarnak kapni. A szónok vélekedése szerint kétfelé ágazhat itt a dolog, azaz: vagy egyiket, vagy másikat határozhatják a RR. s mindenik törvényes fog lenni. Vagy azt mondhatjuk, hogy a ki pénzt akar, folyamodását adja be a választmányhoz, a kölcsön kérdését és szabályok megállapítását azonban elhalasztjuk azon időre, midőn a választmány munkálatát beadja; vagy pedig a szabályok megállapíttatnak most, s azután a választmány azok értelmében adjon véleményt minden egyes folyamodóra nézve; figyelmezteti azonban a rendeket, hogy ha soká halasztatik a pénz kiadása, minthogy a kiadó összeg nagyobb, az alap a kamat elmaradása miatt sokat vesz.

A közgyűlés elhatározta, hogy megvárja a szabályokat, addig pedig csak oly helyre kölcsönöztessék pénz, honnan minden pillanatban visszakaphatni.

A FŐISPÁN HATÓSÁGÁNAK KÖRÉRŐL.

I.

Zala vármegye 1846. szeptember 15-dikén tartott közgyűlésében *Horváth János* kamarás fölmutatta a főispáni helyettesnek hozzá intézett hivatalos levelét, melyben a szónoknak, mint a megye egyik választmánya elnökének, értésére adja «miként a RR. sajnosan vették, hogy megbízatásában még el nem járt, inti tehát és felszólítja annak teljesítésére». *Horváth János* kijelentette, hogy «a mltgs urnak hasonló tartalmu levelét ezentul elfogadni nem fogja; a jegyzőkönyvben pedig óvást kívánt tételni az iránt, hogy a RR. ő mltgának ezen tettét, mint jogaikba vágót, törvénytelennek és municipális jogaik megsértésének tartják».

DEÁK FERENCZ: A levélben sem jogsértést, sem megbántást nem lát, mert azt nem tartja másnak, mint barátságos figyelmeztetésnek, minthogy a méltóságos úrnak joga a RR. irányában ezen túl nem terjedhet. Ha a szónok kapott volna ilyen levelet a mltgs úrtól, reá csak azt válaszolta volna, hogy őt a megye küldötte ki, annak számot is fog adni. Azonban olyan időkben élünk, hogy jogaink körül a legnagyobb óvatosság szükséges. Azért a jegyzőkönyvben kimondatni kívánja, hogy a RR. szorosan ragaszkodnak minden törvényes jogaikhoz s valamint eddig, úgy ezután is ők fognak számot kérni azoktól, kiket valamely dologban megbiztak.

II.

Hettyey János rosszalás helyett inkább köszönetet szavazott a főispáni helyettesnek. A megyei tisztviselőket hanyagoknak mondotta.

DEÁK FERENCZ: Az előadottak után a tárgyat befejezettnek tekintettem. Minthogy azonban *Hettyey* úr itt előttünk azon fölfedezést tette, hogy a megyei tisztviselők kötelességükben hanyagul járnak el, a RR.-nek ez iránt intézkedniök kell. Ezért tegyük kötelességévé *Hettyey* úrnak, hogy nevezze meg azon tisztviselőket, kikre szavai vonatkoznak, s fődözze föl az eseteket, melyekben hanyagul jártak el. Különben általános vádja az egész tisztviselői kart sújtja, pedig azt hiszem, a tisztviselők közt vannak olyanok is, kikkel *Hettyey* úrnak még talán dolga sem volt.

III.

Hettyey János Deák Ferencz felszólítására nem felelt. A *Horváth János*hoz intézett hivatalos levelére nézve a *főispáni helyettes* kijelentette, hogy «elnöki joga felszólítani mindenkit, a ki hátramaradásban van. Nem azért elnököl e megyében, hogy a mit a RR. határoznak, az teljesedésbe ne menjen. Ezt szem előtt tartani, ennek teljesítését kivívni, elnöki kötelessége. A hanyag tisztviselőket felszólítani az ő joga lévén, azon táblabíró, ki valamit magára vállal, ugyanazon kategóriában áll. Nem teszi ezt úgy mintha számot kérni akarna, mert ez a RR. dolga. Felszólítani és számot kérni egészen különböző».

DEÁK FERENCZ: Nem szólt volna harmadszor, ha a méltóságos ur a megye végzéseinek végrehajtását kötelességei közé nem számítja; mert hisz akkor a méltóságos úr Zala megyében executiva potestas volna, ezt pedig talán a méltóságos úr még sem fogja állítani. A méltóságos úr kölömbséget kíván felállítani a megrovás, számotkérés, intés és figyelmeztetés között, s ez valóban létezik is. Azt mondja továbbá, hogy elnöki joga és kötelessége a megye végzéseit teljesedésbe vétetni. Megengedjen Méltóságod, de ezen «teljesedésbe vétetni» hatalom nélkül igen silány jog és nyomorult kötelesség volna. Maga a mltgs úr megismeri, hogy nincs joga számot kérni attól, ki kötelességét nem teljesítette, hogyan fogja tehát a végzést végrehajtani, hogyan fogja a hanyagokat inteni, figyelmeztetni, midőn azok neki számadással nem tartoznak? De van a dologban, a mi nemcsak sikeretlen fáradság, hanem haszontalan munka is

volna. A méltóságos ur csak a gyűlésen tudhatta meg, hogy a munka nem teljesített, ugyanazon gyűlésből pedig megkapták a kiküldöttek is a felszólítást; mire való volt tehát az elnöki levél, mintegy pondust adni a megye végzésének? Azt gondolta talán Méltóságod, az elnöki levél fontosabb lesz azon urak előtt, mint a megye végzése? Ily körülmények közt másnak is teszi ki magát a mltgs úr, mert a szónok mindig tisztelettel fogadja ugyan a mltgs úr levelét, úgy is mint gr. Festetichét, úgy is mint e megye kormányzóját, de ha ily ügyekben jogokat követel magának, bizony nem lesz kellemetes a mltgs úrnak, ha levelét fölbontatlanul visszakapja. Bizalmas emlékeztetést elfogadunk, de ha hivatalosan akarja tenni, jogainkból nem engedünk. A méltóságos ur feje a tisztviselői karnak s mint ilyen számadásra vonhatja, ha valamelyik kötelességét nem teljesítette, de ezen joga a RR.-re ki nem terjed. Ha ez szokásba jönne, annak tenné ki a méltóságos úr a megyét, hogy legjobb egyéneink nem vállalhatnának el semmi kiküldetést, pedig ez által a közigazgatás bizonyosan többet vesztené, mintha a méltóságos úrnak ilyen felszólításai elmaradnak. A mltgs urat a megye elnökének elismeri, de azért a szónok fölött semmi hatalommal nem bír, s csak annyira parancsol, a mennyire a törvény teljesítése megkívánja. A szónok kijelenti, hogy őt akár emlékeztetné a méltóságos úr, akár nem, egy órával sem teljesítené előbb vagy utóbb megbízatását, mint a nélkül tette volna. Mondjuk ki tehát jegyzőkönyvileg, hogy a RR. maguknak tartják fenn a jogot a kiküldöttektől számot kérni s azokat megróni. Mi igen tiszteljük a méltóságos úr buzgóságát, igen szívesen vesszük, ha tisztviselőinket minden törvényes uton módon kötelességeik teljesítésére szorgolja, de a rendeket kimélje meg az ilyesektől.

A közgyűlés a főispáni helytartó eljárása ellen jegyzőkönyvileg óvást tett.

CSAK TÁBLABIRÁK VÁLASZTHATÓK-E TÖRVÉNYSZÉKI BIRÁKNAK?

I.

Zala vármegye 1846. november 9-dikén tartott közgyűlésében a következő kir. leirat olvastatott föl: «Magyar kir. helytartótanácsunk fölterjesztéséből a legnagyobb neheztelessel értettük, miképen ti, tekintetbe nem vévén, hogy bár abbeli végzések, melynél fogva törvényszékeitek táblabiráivá a főispán által táblabírák ki nem nevezett egyéneket is alkalmazni kívántatok, mint a folytonos törvényes gyakorlattal ellenkező, legmagasabb nevünkben megsemmisített, s később, midőn azt ennek ellenére föntartatni jegyzőkönyvileg igyekeztetek, ebbeli tettetek ismét legfelsőbb királyi nyilatkozatunk szerint helytelenített, mindazonáltal ahhoz továbbá is ragaszkodtok. Mi tehát ismételt engedetlenségeteknek legkomolyabb rosszalása mellett legfelsőbb királyi kötelességünknel fogva, melylyel az 1826: III. t.-cz. által is figyelmeztetve, az 1723: LVI. és az ezzel hason értelmű 1536: XXXVII. t.-cz. rendelete és a megyék kományszóinak ezek szerinti hatósága, s ekkint az ősi rend föntartására ügyelünk, nektek ezennel a legszorosabb felelet terhe alatt meghagyván kegyelmesen parancsoljuk, hogy az e tárgyban a m. kir. helytartótanács által hozzátok bocsátott rendeletekhez és ezen kormányzástól az 1790: XIV. t.-cz. erejénél fogva adott utasításhoz magatokat alkalmaztatni legszorosabb kötelességeteknek tartsátok; s egyszersmind, minthogy kir. helytartótanácsunknak ugyanazon fölterjesztéséből értettük, miszerint törvényszékeitekhez tiszteletbeli jegyzőket, ügyészeket, nem különben esküdteket napidíjak fizetése mellett alkalmaztatotok, miután ez sem a törvényben, sem pedig az 1835-ben kiadott, minden megyével tudatott kegyelmes szabályos rendeletben nem alapszik, sőt ezzel merőben ellenkezik, ezen kiadásokat tüstént megszüntetni el ne mulasztjátok». *Csányi László* a megye határozatát az 1613: XXIV. t.-cz. világos szavain alapulónak mondotta, s a kormányt hevesen megtámadván, a leiratot a sérelmek közé vélte ígandatónak. *Sümeghy Mihály* a leiratot, mint törvénybe ütközőt, cum veneratione félre akarta tétetni. *Plander Ferencz*, novai plébános és esperes azt a tételt állította föl, hogy Magyarországon kétféle törvény van: írott és szokásbeli. Az írott törvényről áll az, hogy ha életbe nem léptették, megszűnt törvény lenni. Ellenben a szokás, ha életbe lép, törvény erejével bír. A törvény, melyre a megye határozatát alapítani akarják, életbe nem lépett, mert a megye eddig mindig csak kinevezett táblabírákat választott törvényszéki tagokká, meg kell tehát ezen gyakorlat mellett maradni, míg egy új pozitív törvény ezen gyakorlatot meg nem szünteti. *Gyarmathy János*, kis-vásárhelyi lelkész, nem akart e tárgyban nyilatkozni de - így szólott - Csányinak a kormány ellen intézett heves támadása kényszeríti reá. Erre nagy zaj keletkezett és nem akarták Gyarmathyt meghallgatni.

DEÁK FERENCZ: Engedje meg a tisztelendő úr, hogy a rend tekintetéből közbeszólhassak. A t. RR. között vannak sokan, a kik nem érdemesek a szabadságra, kik nem tisztelik mások jogait, kik nem tudnak sorra várni, hogy a szó, mely czáfolatra, talán büntetésre méltó, megczáfoltassék, büntetessék, hanem korcsmai hangon belekiabálnak. A szónok ismétli, hogy Csányi László táblabíró úr szavai csipősek voltak, de nem csak csipősek, hanem élesek és kemények, még pedig méltán. Elleneinknek nem adhatunk hatalmasabb szövetséget, mint a magunk indulatosságát. A nyugodt megfontolás sokkal erősebb támasza az ügynek. Az igaz ügy legyen nyugodt és megbizva igazában. Ha valakinek joga nem volna is a tanácskozásban részt venni, ha szólni kíván, a szónok ezt örömmel megengedné neki, mert a gyűlésbe nem jött oly elfogult véleménynyel, hogy az dönthetlen. Halljuk tehát a tisztelendő urat: megfogja-e változtatni hitünket? Ha előadásában valakit megbánt, bántalma vagy a hely szentségét, vagy egyes személyt sérthet. A hely szentségének sértését megboszulja a fiscus, a magán bántalmakat pedig meg fogja boszulni tudni, a ki megbántatik. Ne rontsuk a dolgot indulatossággal. Hallgassunk ki mindenkit.

II.

Gyarmathy János ezután előadta, hogy az 1723-diki törvény a főispánok és helyetteseik jogait fejtven ki, azt mondja, hogy «publicorum negotiorum et administrationis curam habere» köteleztetnek, s hogy így a bírák választására is befolyásuknak kell lenni.

DEÁK FERENCZ: Az 1613: XXIV. t.-cz.-ben világosan az foglaltatik, hogy szükség esetében a megyék választhatnak a rendes táblabírákon kívül más törvényszéki bírakat is, ezeket föleskettetik, és ezek fognak itélni. Itt tehát a megyék közönségének jog van adva, hogy akkor, a mikor szükségesnek látják, az igazság kiszolgáltatásának gyorsítása végett a rendes táblabírákon kívül másokat is választhassanak. Nem az van parancsolva, hogy kötelesek választani, hanem jog adatik nekik, hogy a hol szükség van rá, választhassanak. Ez ellen két tisztelendő úr a gyakorlatot hozta föl. Az egyik azt mondja: nem tudjuk megmutatni, hogy azon törvény gyakorlatba ment volna. Megtudjuk mutatni a gyakorlatot, még pedig magából a törvénykönyvből, t. i. az 1681: X. t.-cz.-ből. Az általunk felhozott törvény alkottatott 1613-ban, 1681-ben pedig, tehát 68 évvel később nem csak megerősítettet, hanem mint fundamentalis törvény egy sorba van téve a primæ nonus és egyéb fundamentalis törvényekkel. Ha ez a törvény elenyészett volna, nem lett volna szükség azt 1681-ben a sarkalatos törvények között megemlíteni; ha ezen törvényt mint szükségtelent tekintették volna, azt a fundamentalis törvények közé beleszöve meg nem újították volna. S hogy ezt tették, arra mutat, hogy őseink azt nem tartották olyan törvénynek, mely effectusba soha nem ment, hanem inkább olyannak, melyet érdemes volt az 1681: X. t.-cz.-ben kiemelni. Ezen törvény tehát gyakorlatba ment és nem csekély fontosságúnak tartott.

Hogy az újabb időkben meddig tartott, milyen volt ez a gyakorlat: ha a levéltárakat fölku-
tatjuk, találhatunk reá példát. Egyébiránt abból, hogy az utóbbi időkben ezen törvény
gyakorlatba nem ment, mikor azon körülmény áll fenn, hogy gyakorlatba vétele szükséges
nem volt, mikor azon körülmény áll fenn, hogy a t. RR. nem szorultak rá, hogy az ezen
törvényben adott jogukkal éljenek, mivel a nélkül is eleget tudtak választani a kinevezett
táblabírák közül: mindezekből azt következtetni, hogy ezen törvény elavult, igen nyomorult
publicistai állítás. Igen szomorú dolog volna, ha mindazon jog, mely csak azért nem vétetik
gyakorlatba, mert nincs rá szükség, ezért elenyésznek. Ha tudná a tisztelendő úr, hogy mi van
azon végzésben, melynek helytelenségét vitatja, logikáját talán másképp állította volna föl. A
logikának az a természete, hogy csak egy hamis állítás engedtesse meg, s a legszönyűbbakat
lehet következtetni. Itt is azon hibás állítás van felhozva, hogy a főispánnak joga van
törvényszéki táblabírákat kinevezni, minthogy a közigazgatási főfelügyelő köteles. De ez
szinte úgy meglehet a t. RR. által választott bírákkal, mint a főispán által kinevezettekkel. Azt
egy törvény sem mondja, hogy csak a főispán által kinevezett táblabírákból lehet törvény-
széket alakítani; ellenben van törvény, mely szükség esetében nem táblabírákat is enged a
törvényszékre választani. Nálunk nem is tényt dorgálnak, mert a szónok felvilágosítja a
tisztelendő urat, hogy Zala megye ezen végzés hozatala után sem választott olyan bírát, ki
táblabíró nem volt. Jó volna előbb tudni azon dolgot, melyről az ember szól. Addig valami
dolgot vitatni, míg azt nem ismerjük, szörnyű bajos. A dolog így történt: Indítvány tétetett az
íránt, hogy válasszunk törvényszékre olyan bírakat, kik nem a főispán által kinevezett
táblabírák. Erre az mondatott, hogy nekünk nincs rá szükségünk, mert van elég táblabíránk;
sőt ha akarnánk is olyanokból állítani törvényszéket, kik nem táblabírák, fennakadnánk; mert
hiszen megyénkben alig van alkalmas ember, ki táblabíró nem volna. Azonban végzésileg
kimondottuk, hogy az 1613: XXIV. t.-cz.-nél fogva van jogunk szükség esetére olyan
egyéneket is választani törvényszéki tagokká, kik nem táblabírák; s mi ezen jogunkhoz
ragaszkodunk. Most mit kívánnak tőlünk? Hogy azt mondjuk: azon 1613: XXIV. törvény nem
úgy rendelkezik, mint mi hiszszük? Ezt erőltetni túlesik a kényszerítés körén. A szónok most

is úgy van meggyőződve, hogy az 1613: XXIV. t.-cz. szerint van jogunk olyakat is választani törvényszéki bírakká, kik nem táblabírák. Ez jogunk; ezen joggal azonban élni nem fogunk, mert nincs rá szükségünk és mert alkalmunk sincs rá. Daczoskodásból pedig tenni nem fogjuk. Mikor a consilium ezen végzést legelsőben rosszalta, akkor is azt felelte a megye: nem választottunk, de úgy hiszszük, hogy van jogunk szükség esetében választani. A leiratot félre nem tehetjük azért, mert az nem parancsolja, hogy tegyünk valamit, hanem az mondatik benne, hogy jogunkkal ne éljünk, oly jogunkkal, melylyel élni, jelenleg élni nem is akarunk. Itt elvkérdés forog fenn; azért a leiratot félre nem tehetjük, hanem azt mondhatjuk, hogy az 1613: XXIV. t.-cz. szerint a t. RR.-nek joga lévén szükség esetén nem táblabírákat is választani, minthogy ő felsége bennünket azért, hogy ezen véleményünket kimondottuk, megdorgál, jogunkat tagadja: ezt a parancsolatot mi nem tartjuk törvényesnek, s azért azt országgyűlésre sérelemkép felterjesztjük. Itt mi a kormánynyal tetteles összeütközésbe jönni nem fogunk; mondja ki a törvényhozó testület: volt-e igazunk vagy nem? Azt pedig nem fogja tagadni a tisztelendő úr, Hogy mihelyt valaki azt hiszi, hogy az 1613: XXIV. t.-cz. szerint van joga bírát választani, arra nézve az oly parancsolat, mely e jogát megtagadja, sérelmes. Azt mondja talán valaki, hogy a sérelmek iránti repräsentatiók nem használnak? Ettől elállanunk még sem lehet, mert ez a constitutionalis ösvény. A sanctio pragmatica előtt a sérelmi út helyett más orvoslásmód volt, t. i. a libera resistendi facultas. De mióta ez megszűnt, helyébe az van rendelve, hogy a sértett fél az országgyűlésen adja elő sérelmét. Ha oly rendelet adatik ki, mely a törvénnyel ellenkezik, kötelességünk nyilvánítani, hogy azt sérelmesnek tartjuk, és oda vinni a dolgot a hová tartozik; s ha az ország rendei is azt mondják, hogy azon tett törvénytelen, akkor a sérelem már nem csak a mienk, hanem az egész országé. Minő haszna van a sérelmeknek, megmutatta az 1823-iki sérelem, mert annak következtében kijelentette ő felsége az 1825-iki országgyűlésen, hogy atyai szivét a történetek fájdalommal tölték el stb. A ki azon eszközt nem használja, melyet a törvény kezébe ad, az a maga törvényes kötelességét mulasztja el.

Már most, mikor azon indítvány itt tétetett, mi volt kötelességünk? Felelni azt, a mit hittünk. Vagy azt kelle mondanunk: van jogunk, de nincs szükség azzal élni, vagy pedig, hogy nincs jogunk. Mi úgy voltunk meggyőződve, hogy van; és a szónok nem hitte, hogy találkozzék valaki, ki meggyőződésünk ezen kijelentésén fennakadjon, annál kevésbbé hitte a helytartótanácsból. Az ily helytelenségek, azon alkalom keresése, hogy hol találnak betűt, melybe bele köthessenek, csak káros következményeket szülhetnek. Nem várták meg, hogy a megye válaszson, hanem mielőtt az jogával élni akart volna, véleményének pusztá nyilvánításáért megdorgáltatását eszközölték. Nem arról van szó, hogy azon végzést teljesezésbe vegyük-e, mikor arra nincs szükség, de alkalom sincs. Ily körülmények között dacból csak azért is tenni, nevetséges dolog volna. Hanem vagy repräsentáljunk és jelentsük ki ő felségének, hogy mi úgy hiszszük, hogy van jogunk nem táblabírákat is törvényszéki tagokká választani; vagy ha ennek hasznát a t. RR. nem hiszik: mondják ki, hogy a k. leirat után is meg vannak győződve, hogy az 1613: XXIV. t.-cz. nyomán jártak, midőn meggyőződéseket kijelentették, hogy van joguk törvényszéki bírát a nem táblabírák közül választani, s hogy most minket a leirat ezen meggyőződés kijelentéseért megdorgál, ezt sérelmesnek látják, s annak idején meghagyják követeiknek, hogy a dolgot az országgyűlésen orvosolni iparkodjanak. A mi a tiszteletbeli tisztviselők napi díját illeti, ezt a megye pro celeriori justitiæ administratione hozta be. Mivel ez a része a parancsolatnak a szegény adózó nép javára czéloz, fogadják el a t. RR. Talán lesznek a tiszteletbeli tisztviselők között, kik a jegyzői és tiszti ügyvédi hivatalt napi díj nélkül is fogják segíni munkálataikkal.

A közgyűlés *Deák F.* indítványát elfogadta.

ELLENZÉKI NYILATKOZAT.

Apponyi György grófnak cancellárrá való kinevezése után az ellenzék különböző árnyalatainak szorosabb egyesítésére törekedett, s többen Deák Ferenczet szólították föl ellenzéki program kidolgozására.

Deák Ferencz Kehidán 1845. november végén Kossuth Lajoshoz irt levelében e tárgyban így nyilatkozik:

«A drámaíró nem sokat aggódik azon, hogy a személyzet, melyet felléptet, miképen elégíti ki az élet mindennapi szükségait, utaztatja hőseit, elküldi őket távol vidékekre, hetekig hónapokig kell városokban lakniok, s hogy mindezekre miből kerül a szükséges költség, azzal az író nem gondol. Ő az eseményeknek s az életnek csak költői oldalát festi; a prósai mindennapiságok körén kívül fekszenek. De a valóságos életben épen ezen komoly és untató prósai mindennapiságok foglalják el időnknek nagy részét, ezek okoznak néha legtöbb gondot, s a legszentebb szándék, a legbuzgóbb óhajítás gyakran hajótörést szenved azon száraz, egyszerű kérdésen, miből kerül ki a szükséges költség, mely azon jó szándéknak, buzgó óhajításnak létesítésére nélkülözhetetlen. Örömet volnék én is pesti lakos, örömet tölteném az évnek nagy részét kedves körötökben; csak volna elegendő értékem ezt tehetni. De a sors engem ezen földnek göröngyeihez kötött, mely kenyeremet adja, s függetlenségemet értékiileg csak úgy tarthatom fen, ha kerülök minden kiadást, mi tehetségemet meghaladja. Ilyen kiadás pedig heteket hónapokat Pesten tölteni. Nem hiszem én azt barátom, hogy az, ha én Pesten tölteném az évnek egy részét, következeiseire nézve oly fontos volna, mint Te állítod. Istenemre mondom! nem hiszem. Pedig bizony nem szerénység mondatja vélem ezt; de ismerem a körülményeket, ismerem a hont legalább annyira, hogy el tudok kerülni minden álreményeket, s a mit eddig személyemre nézve a vak véletlennek játéka eszközölt, azt nem fogom önfontosságomat túlbecsülve befolyásomnak tulajdonítani soha. Hidd el barátom, valamint első pillanatban hízegő vala reám nézve azon sovárgás, melylyel engem körötökben látni kívántok, úgy komoly és hideg megfontolás után semmi reám nézve leverőbb nem lehetett. Úgy tekintem én ezt, mint csalhatatlan jelét szomorú állapotunknak. Midőn azok, kikben erő, tehetség s akarat egyenkint is legalább annyi van, mint én bennem, együtt véve pedig oly igen sokkal több, és mégis egyenkint és együtt csak engem távollévőt vártok, kívántok, sőt mulhatatlan szükségesnek tartatok magatok között, akaratlanul megvallottátok: hogy sem nélkülüm, sem vélem nincs többé reménytek a jó sikerhez. A reménytelenség egyik bizonyos jele, a távolból várni segédet olyantól: kinek ereje és tehetése is kisebb mint magunké. Egyébiránt e reménytelenség az én keblemet már rég elfoglalta, s a mit most ujabban látunk, hogy alig kezdett a kormány tetteleg fellépni, s a jobb fizetésű hivatalokkal kecsegtetni polgártársainkat, pártját terjesztetni, máris csoportonként tódulnak még egykori elvbarátink is a kormány zászlója alá, nem kérdezve a célát, melyre használni fognak, nem tekintve az eszközöket, melyekkel élniök kell majd ellenünk: még inkább megerősít engem hiedelmemben. Tudod Te, hogy régen remény nélkül állok én véletek s közöttetek a csatatéren, de a siker reménye nélkül is kész vagyok küzdeni, mert ezt becsület és kötelesség parancsolják. Most is tehát lemegyek igen is kívánságtok szerint még e télen vízkereszt után Pestre, egy pár hetet ott töltendő, ámbár bizonyosan tudom, hogy ott létemnek haszna semmi nem leend, s ámbár ezen ut és pesti mulatás, kivált most, midőn a szűk termés jövedelmem nagyobb részétől megfosztott, a szűkölködők szaporodott száma költségesebb segítséget igényel, s még nem tudom, mikép teendek szert a szükséges pénzre, nehezemre esik; de lemegyek mégis, hogy remény nélkül eleget tegyek kívánságtoknak, s követeléseknek. Értekezni fogok véletek a legszivesebb készséggel, s kész vagyok mindent, a mit a közjó kíván, tehetségem szerint megtenni.

A mi azonban szíves megbízásokat illeti, arra nézve komoly fontolgatás után mondom ki azon meggyőződésemet, hogy én oly programot, mely az ellenzéknek vezérfonalul szolgálva elvirokonainkat a cselekvés mezején egyesítse, lehetőnek nem tartok. Ha általánosságban maradunk, s azt mondjuk ki, hogy a kormánynak minden oly lépéseit, mik törvényt sértenek, s mik alkotmányos állásunkat, vagy a megyék törvényes önállását veszélyeztetik, ellenzeni fogunk, a korszerű haladásnak főbb kérdéseit

pedig kifejteti s előmozdítani, sőt ha szükséges leendő, némelyeket indítványba hozni minden kitelhető módon igyekezendünk; ha mondom, ily általánosságban fogunk programot készíteni, arra még a kormány emberei is azt mondják: hogy hiszen ők is csak ezt akarják, mert soha még egyik sem pártolt semmit annak kijelentésével, hogy azt rossznak, károsnak, törvénytelennek tartja, s az egyes eseteknél fogunk majd mégis elválni véleményben a dolog törvényessége vagy célszerűsége felett. Ily általánossággal tehát semmit nem nyerünk, habár azt mindenki aláírná is, mert abból kibújhatik azon oknál vagy mentségnél fogva, hogy azon kormányi lépést, melyet pártol, törvényesnek, azon indítványt pedig, melyet ellenez, célszerűtlennek tartja. Ha ellenben a program készítésénél részletekbe akarnánk ereszkedni, mily mérhetetlen tengere volna ez a nehézségeknek és kétségeknek! Sok fontos kérdésnél a részletekre nézve mi magunk sem vagyunk tisztában, nem csak egymás között, de talán önmagunkkal sem, mert sokat a kivihetőség határoz meg, ezt pedig előre tudni nem lehet. Továbbá vannak elvbarátaink között, kik a teendőkből száz kérdésre nézve osztják véleményünket, de néhányra nézve tőlünk eltérnek; ezeket egy ily határozott programmal mind ellökjük-e magunktól? Végre ha néhány főbb pontokat kiemelve tennénk a programmba, s a többit elhallgatnók, ebből az a rossz következne, hogy mivel egyiknek egyik, másiknak másik azon sok tárgy közül, mi egytől egyig hasznos volna, a kedvencz eszméje: a ki e kedvencz eszméjét az általunk elsoroltakban nem találná, az ingerülve fordulna el a programtól. A mi pedig a kormány iránti állásunkat abban illeti, mi, kivált most, midőn a kormány is activ lépett fel, úgy hiszem legfőbb feladata az ellenzéknek, mind azon lépésekre nézve, miket a kormány netalán törvény, alkotmányos szabadság, és megyei önállás ellen intézend, mind pedig azon haladási kérdésekre nézve, miket elveinkkel s nézeteinkkel ellenkező, vagy attól eltérő irányban megindítand; a mi, mondom, ezen állást illeti, ez iránt előre részletes programot úgy sem írhatnánk, mert itt az egyes esetek körülményeitől függend mindenkor, a mit tennünk kell, ezek pedig előre meg nem határozhatók. Hidd el barátom: a részletes program szaporítaná s nevelné inkább a szakadást közöttünk, a helyett hogy egyesítene. Mi barátom, kik a magyarországi ellenzék tagjai vagyunk, csak elvrokonság által vagyunk összekötve egymással, csak véletlen eset talán: hogy sok egyes tárgyakban ugyanazon egy szempontból tekintve a dolgot, véleményben egymással találkozunk; minket alig ha lehetne bármi programra által jobban egyesíteni. Azoknak száma, kik minden főkérdés fontosabb részleteiben is egyetértenek, felette csekély volt mindenkor, s midőn az ellenzék többséget nyer, leginkább azok által történik, kik sok tárgyból tőlünk eltérnek ugyan, de a fennforgó kérdésben vélünk tartanak. Más alkotmányos országban van az ellenzéknek egy oly célja, mely mindent egyesít, s ez a cél: többséget szerezni, hogy a ministerium megbukjék, s az ellenzék emberei foglalják el annak helyét, s ezt a célt gyakran nem anyagi érdekből, hanem azon tiszta szándékból kívánják elérni, hogy az ország az ő elveik szerint, miket jobbaknak tartanak, kormányoztassék. Ily célt a magyar ellenzék magának ki nem tűzhet; okait fejtegetnem fölösleges volna. De még ezen felül: más alkotmányos országokban, hol utasítások nincsenek, az ellenzéknek minden tagja, ha szükséges, alárendelheti nézetét a párt többsége akaratjának, hogy a főcél ne veszélyeztessék; nálunk azonban, hol utasítások által kötvék a követek, ez valóban lehetetlen, sőt még az sem lehető, hogy minden megyében ugyanazon kérdések mellett, s a kérdéseknek ugyanazon főbb részletei mellett feszítsék meg erejüket az ellenzék tagjai, mert gyakran a mi egyik megyében kivihető, az a másikban oly sok ellenszegülésre talál, hogy erősebb vitatása talán sok más jót is gátolhatna. De hiszen tudod Te mindezt magad is, csak azért soroltam el rövid vázlatban ezeket, hogy számot adjak Neked meggyőződéséről addig is, míg véletek személyesen szólhatok».

A kormány a maga támogatására pártot alakítván, mely rendszeres gyűléseket tartott, s 1846. november 12-dikén részletes programot bocsátott ki, az ellenzék 1847. márcziusban tartott gyűlékezetében szintén foglalkozott program készítésének eszméjével. *Kossuth Lajosnak* a szerkesztendő nyilatkozat alapelveire nézve kidolgozott, s a márcziusi gyűlékezet elé terjesztett javaslata bevezetésében ezt mondja: «azon meggyőződéstől vezéreltetve, hogy a magukat conservativeknek nevezők organisált politikai pártműködése szükségkép nyilatkozatra provocál, a körülmények által fölhíva érezzük magunkat vezérelveink iránt nyilatkozni». Az 1847. márczius 15-dikén tartott tanácskozmány határozatai két első pontjában ki is mondotta: «1. Nyilatkozni fogunk mint olyan pártnak tagjai, mely már több évek előtt nyíltan bevallott czímmel és iránynyal föllépett a nyilvánosság alkotmányos mezején». «2. Most nem a nyilatkozat szerkezetét, hanem csak alapelveit fogjuk megállapítani, s nevezünk egy bizottmányt, mely ezen alapelvekből a nyilatkozatot szerkesztsze, s

juniusi tanácskozmányunknak előmutassa». A bizottság tagjaiul megválasztattak: Deák Ferencz, Kossuth Lajos, Eötvös József b., Pulszky Ferencz, Teleki László gr. és Szemere Bertalan.

Kemény Zsigmond b. Pestről 1847. ápril 12-dikén Wesselényi Miklós báróhoz intézett levelében a márczius 15-dikén tartott tanácskozmányról ezeket írta:

«Küldök az «ellenzéki tanácskozmány határozataiból» egy correcturái ívet. A kinyomtatást a censura megtiltotta.

E határozatok genesise a következő:

Deák ellene volt mindig a programm-készítésnek; de mások ezt jónak látván, az oppositói nagy gyűlés egyedüli teendőjéül jelölték ki. Azonban kevés nappal a tanácskozás határideje előtt Kossuth és Teleki Laczi Kehidára mentek, hol abban állapodtak meg, hogy most csak általános elvek tűzessenek ki, melyeknek alapjára majd idővel programm építtetik. Minél általánosabbaknak kelle Deák nézete szerint e határozatoknak lenni, hogy véleménycsatákra, s így szakadásra anyagul ne szolgáljanak.

Ezen előkészületek közt már gyülekezni kezdettek a vidékekről Pestre, százakra ment a megérkezők száma, s mert repesett már azon hír, miszerint a programm elhalasztatik, sokan zúgatták, hogy ez helytelen lépés volna, s hogy ők okvetlenül határozott iránypontokkal szándékoznak megyéjökbe visszatérni. Az ilyen programmot, vagy legalább szorosán értelmezett elveket követelők többnyire Borsod, Zemplén és Vas megyebeliek voltak, szállásuk alig valami kivétellel «István herczeg» című vendéglőben vala, és e követelésökben, noha mint később kifejtett más okokból, legtöbb pártolást a «Vadászkürtben» lakó szabolcsiaktól nyertek.

E zajgásoknak eredménye az lőn, hogy minden ellenzéki tag belátta, miszerint már, ha szintén programmnak se kereszteljük, oly határozatokat kell hozni, melyek a programmot teljesen pótolják. Ez szerencsétlen helyzet volt, melyből menekülni alig lehetett.

Kossuthék apró conferentiákat tartva, megállapodtak bizonyos elvekben; Eötvösök viszont leírták saját elveiket, melyek a másik elvtől csak abban különböztek, hogy a parlamentaris kormányt nyilvánították az oppositio egyik főtörekvéseül. Eddig még kevés baj volt; mert e javaslat a Pesti Hírlap helyzetéből folyt, s azt előre gyanítani lehetett, s Kossuth is tervébe ily sententiát szőtt volt be: *az eddigi garantiák mellé újaknak is kivívására törekszünk*, miből kettőt lehetett magyarázni: 1-ször, hogy az oppositio jövőre is fel akarja tartani a megyei rendszert; 2-szor, hogy a mennyiben a municipális élet lényegével egyeztethető, igyekszik miniszteri felelősséget stb. létesíteni. Sokan hitték, hogy ily medius terminus által a meghasonlás kiegyenlíttetik.

Azonban megérkezik Szemere s magával hozza a harmadik és a más kettőtől egészen különböző programmtervet. Ebben majd minden lehető árnyalat megtalálta kedvencz eszméjét. 1. A központosítók számára volt a parlamentáris kormány; 2. kik a horvát reactiótól féltek, azok fölbátorítottak ily kifejezés által: óhajtjuk a magyar nyelv és nemzetiség terjesztését, de a többi népiségek méltányos igényeinek, sőt *előítéleteinek* is óvatos kimélésével; 3. kik a gyökeres reformoktól, minők az adó és örök váltság körüli tervek, rettegetek, megtalálták a békítő clausulát ezen eszmében (NB. a szavakra nem emlékezem, csak magára az eszmére): mi törekvéseink számára irányt és tájékozási pontokat állítottunk föl, azonban ha óhajtásainkat rögtön és egészen nem létesíthetnők, örömmel segéllünk elő minden indítványt, jöjjön az bárhonnan, ha irányunkkal egyezik és céljainkat bármely mértékben előmozdítja; 4. Kik végre az oppositiónak a kormánynyali surlódását vagy általában igen rendszerezettnek vagy különösen Apponyira vonatkozólag igen élesnek találták, azokat két sententia által vonta magához Szemere; egyik sententia volt, hogy mi ellenzéseinket nem személyek, hanem *elvek és tények* ellen irányozzuk; a másik sententia pedig ez vala: az ellenzéki elnevezéssel ezentúlra fölhagyván, magunkat független reformereknek nyilvánítjuk.

Szemere programmterve nagy zavart okozott, mert épen a nagy gyűlés előtti nap terjesztetett elő, s mert neki számos párthive s gyaníthatólag tán majoritása volt.

Klauzálhoz hirdettetik tehát egy a meghasonló véleményeket egyeztető conferentia. Kossuth programja után Szerveréé olvastatott fel. Szemere ellen volt főként Kossuth, mellette főként Batthyány Lajos. Általában nem pártoltaték a reformer név. A többi pontok némi módosításokkal elfogadtattak s a Kossuthéval, mennyire lehetséges volt, egy szövegbe öntettek.

Igy született az ellenzéki nagy gyűlés határozata, melyet levelemhez mellékelve küldök. Csak még azt jegyzem meg, hogy bármily izgatottak voltak az előleges készülődések, a közgyűlés nagy összhangzással folyt. Nyilatkoztak: Kossuth, utána Eötvös, utána Kubinyi, aztán Szemere, Teleki, Klauzál, végre Bezerédy, ki igen hatályos szónoklatot mondott az összeforradásról. Batthyány Lajos reassumált hosszasan és részletesen».

Deák Ferencz Kehidáról 1847. ápril 10-dikén ez ügyben ezt írta Kossuth Lajosnak: «Ápril végével, minthogy előbb nem indulhatok, Pozsonyba fogok fölrandulni orvosomhoz, mert betegeskedésem folyvást tart, s kivált most tavasszal többet háborgatnak bajaim. Ha lehet, Pozsonyból május 5-dike 10-dike körül lemegyek Hozzátok Pestre, de azért Ti a szerkesztésnek elkészítését ne halasszátok, mert változó egészségem is gátolhatja utamat, de hasznomat sem igen vehetnétek, mert dolgoznom tiltva van, s valóban nem is tudok. Orvosom a megzavart idegrendszer bajaiból magyarázza betegeskedésemet, s e miatt szorosan tilt minden komolyabb munkát, és én érzem csak egy kis levélírás után is a munkának rossz hatását egészségemre. És egyébkint is a teendő nem oly sok, s ha sok és terhes volna is, oly kezekben van, melyek nélkülem úgy végzik azt, mint végeznék velem».

Az ellenzék ugyanazon év június 6-dikán Pesten tartott gyűlekezetében megállapította a programot, mely «Ellenzéki Nyilatkozat» címén tétetett közzé. *Kemény Zsigmond* b. «Forradalom után» című művének 32-ik lapján azt mondja: «Deák Ferencz a létező iratokból alkotá össze a nyilatkozatot oly eklekticismussal, mely minden töredéket kibékített».

«Az ellenzék központi bizottmánya» 1847. június 7-dikén kelt kísérő levelében, melylyel a nyilatkozatot szétküldötte, ezt írja:

«Közbizodalmu elvbarátunk Deák Ferencz, mint a fölkért bizottmány tagja, volt szíves az «Ellenzéki nyilatkozat»-ot szerkezetbe foglalni, miért neki annál szívesb köszönettel tartozunk, minél nagyobb elismerést érdemel, hogy huzamos idő óta mindnyájunkat aggasztó betegeskedése által sem engedé magát e munka terhének elvállalásától visszatartóztatni. Az általa szerkesztett «Nyilatkozat» megbizott társai által is helyeseltetve, tegnapi napon a barátságos értekezésre ujólag egybesereglett ellenzéki elvbarátok gyűlekezetének bírálata alá terjesztetett, s közegyetértéssel elfogadtatván, annak az ellenzéki párt tagjaival közlésére megbizatánk».

A nyilatkozat szövege a következő:

Az ellenzéknek minden alkotmányos országban egyik természetes hivatása a kormány irányában, az ország minden érdekeire nézve, mind jog- és törvényszerűség, mind helyesség és czélszerűség tekintetében, ellenörködni. Mi tehát, kik magunkat a magyar alkotmányos ellenzék tagjainak valljuk, kinyilatkoztatjuk, hogy jövendőre is az ellenzék feladatául ismerjük, a kormány irányában, úgy egyes tetteire s mulasztásaira, mint összes politikájára nézve, folytonosan ellenörködni; s kinyilatkoztatjuk, hogy ezen ellenörködés sikerére az alkotmány által nyújtott minden eszközöket törvényszerűséggel s loyaltással használni el vagyunk határozva.

De mi az ellenzést vagy pártolást nem személyekhez, hanem tárgyakhoz és tényekhez kötjük, s a kormánynak csak oly lépéseit fogjuk helyteleníteni, sőt tehetségünk szerint ellenezni, melyek formájokban vagy lényegökben törvényelleniek, vagy következményeikben a haza közérdekeire s az alkotmányos élet fenntartására és kifejlődésére károsak. Hazánk jelen viszonyai között a magyar kormány tényleg nem tisztán parlamentáris, mely eredetére nézve a többségben nyilatkozó nemzeti akarat kifolyása volna, s lételét a többség pártolásától feltételezettnek elismerné. A magyar kormány, alkotmányos törvényeink ellenére, idegenszerű

s nem nemzeti befolyás alatt áll, oly befolyás alatt, mely a monarchiának egyéb tartományait abszolút hatalommal igazgatván, alkotmányos formáinkat, összes közigazgatási rendszerére nézve is, alkalmatlankodóknak szereti tekinteni, s az alkotmányos életnek nem épen barátja. Ily viszonyok között pedig pártolást vagy ellenzést személyekhez kötni nem szabad.

Folytonos kötelességünknek ismerjük mi ezen ellenörködést minden körülmények között; jelen helyzetünkben pedig épen polgári bűnnek tartanók, ezen feladat pontos teljesítését bármi részben elmulasztani. Mi a kormánynak sem általános rendszerében, sem eljárása részleteiben nem látunk valamely újabb, de a réginél törvényszerűbb, méltányosabb és közérdekeinkre kedvezőbb fordulatot, mely által a nemzetnek biztosítékot nyujtana, hogy ereje is van, de szándéka is ingatlan és elhatározott, fennálló törvényeinket mindenkor és minden részben szorosan megtartani; a törvény rendeletét kivétel nélkül szigoruan végrehajtani; mindenkor és mindenben tisztelni azon korlátokat, miket hatalmának az alkotmány szabott; s a hazának közérdeke felett, melytől a fejedelem valódi érdeke soha el nem választható, nem ismerni más érdeket. Súlyos sérelmeink, melyeket annyszor felterjeszténk, évek hosszú során keresztül kérve, sürgetve, várva az orvoslást, orvosolatlanok még most is, sőt keserűbbek és súlyosabbak az által, hogy jogszerű kérelmünk annyszor elhangzott, s e miatt bizodalom és remény már-már enyészni kezdenek. Vannak e sérelmek tömegében oly pontok, melyek fölött osztatlan volt az egész nemzet véleménye, azon férfiakat sem véve ki, kik most a magyar kormány tagjai; és még sem eszközöl kormányunk orvoslást, sőt komoly és tettekben mutatkozó törekvést sem látunk nála e sérelmekből eredő bajaink kiegyenlítésére. Pedig azon kormány, mely a nemzetnek jogszerű felszólalását figyelembe sem véve, a korábbi sérelmek orvoslását eszközölni még csak nem is igyekszik, s ily módon a törvényellenes állapotot e részben szándékosan fenntartja, épen úgy sérti a törvényt, mint amaz előbbi kormány, mely a sérelmet elsőbben elkövette, s a nemzet ingatlan bizalmára épen úgy nem számíthat, mint amaz.

De régibb sérelmeink orvoslásának káros elmulasztásán felül újabb sérelmeket is látunk mi a kormánynak újabb tetteiben s mulasztásaiban. Nem kell ezeket bővebben fejtegetnünk; több megyék köztanácskozásai, fölterjesztései s körlevelei kifejtették s elsorolták azokat; mi példa gyanánt csak némelyeket fogunk itt megemlíteni.

Az ország legfőbb érdekeinek egyike: területiális épsége. És mégis a részek összekapcsolását rendelő 1836: XXI. törvénycikkely végrehajtása több mint tíz év folytán tettelegesen még csak meg sem kezdett; sőt ezen sérelem a múlt országgyűlésen meg nem jelent törvényhatóságok ellen hozott bírói ítélet végrehajtásának elmulasztásával súlyosbított. A határőrvidékeknek nem magyar törvények szerinti közigazgatása országunk régi sérelme. A váltótörvénykönyv s a vallás tárgyabeli legújabb törvények fogantatásának a határőrvidékeken elmulasztása által a kormány ezen sérelmet is súlyosbította.

Az ország legfőbb érdekeinek másika: a nemzetiség. És mégis az 1840-ki VI. törvénycikkelynek azon rendelete, hogy a magyar nyelv tudása a katonai véghelyeken is gyarapíttassék, végre nem hajtatott; sőt e részben elannyira semmi sem történt, hogy még az utasok s kereskedési áruszállítások is zaklatásoknak vannak kitéve a magyar nyelven szerkesztett uti levelek miatt. Az 1844-ki II. törvénycikkely azon rendelete, hogy az ország határain belüli iskolákban közoktatási nyelv a magyar nyelv legyen, teljesen végrehajtva maiglan sincs; sőt a köziskolákbeli magyar nyelvmivelő társulatok, ámbár az iskolai előjáróságok közvetlen felügyelése által minden elfajulás ellen biztosítva voltak, kormányi rendelet által végkép eltiltattak.

A példák harmadik helyén említjük, hogy ámbár a fennálló alkotmányos institúciók, melyek közjogi garanciáinkat képezik, csak törvényhozás útján volnának módosíthatók, a kormány mégis Horvátországban a tartományi gyűlésnek törvényes gyakorlat szerinti szerkezetét kormányparancs útján megváltoztatta; a megyék alkotmányos consistentiáját pedig újabban megsértette, részint az által, hogy a törvényes főispánok helyett számos megyében helyetteseket nevezett ki, holott már az 1825-ki országgyűlés is határozottan kijelentette, hogy a helyettesek alkalmazása a törvényben kijelölt eseteken kívül helytelen és törvénytelen; részint pedig az által, hogy több megyében a főispánt, mint a megyétől különvált s annak ellenében álló, sőt a megyei hatóság fölébe emelt külön hatóságot kívánja tekintetni; annak egyoldalú előadására határoz, dorgál és fenyeget; az ellene emelt vádak pedig még vizsgálat alá is csak hosszas halasztgatások után veszi.

Sok egyes esetet hozhatnánk még fel állításunk igazolására; de világos már ezekből is, hogy ellenőrködési kötelességünk teljesítésében épen a jelen körülmények között leginkább szükséges az éber figyelem, gondos óvatosság és csüggedetlen kitűrés. De hazánkban már régen aggasztó helyzetében ügyeoznünk kell azon is, hogy alkotmányos állásunk törvényszerű biztosítékait neveljük s erősítsük. Ily biztosítéknak tekintjük mi a kormány felelősségét, mely az alkotmányos élet természetében fekszik, s mely alapja leendő Magyarországnak is az oly igen szükséges parlamentáris kormánynak, és a magyar kormányt leginkább megóvja idegenszerű elemek kártékony befolyásától. Ezen felelősséget, mely törvényeinkben sem ismeretlen, s azoknak szellemével oly igen összehangzik, mennél előbb életbe léptetni, leendő egyik legfőbb törekvésünk. Az alkotmányos biztosítékokhoz számítjuk s tehetségünk szerint pártolandjuk a nyilvánosságot is s annak a közélet minden ágaiban alkalmazását, valamint a szabad összejöhetést s az egyesülés jogának eredeti, alkotmányos tisztaságában fenntartását. Alkotmányos biztosítéknak tekintjük, s a nemzet további kifejlődésére is szükségesnek látjuk, a célszerű sajtótörvényekkel körülírt sajtószabadságot is, minél fogva sürgetni fogjuk a törvényen kívül behozott, minden tekintetben annyira káros könyvvizsgálat eltörlését, és a sajtószabadságnak célszerű törvények mellett megalapítását:

Törvényesnek, méltányosnak s a nemzeti közérő gyarapítására s ez által önállásunk biztosítására fontosnak, sőt szükségesnek tartjuk, hogy Erdély és Magyarország teljesen és jogszerűen egyesíttessenek, s ekkép a két nemzet egymásnak visszaadtván, mind a vérségi kapcsolatnak, mind az ország oly régi közóhajtságának elég tétessék. Szükségesnek látjuk, hogy a honpolgárok minden osztályainak érdekei, a más nyelvű népségek óvatos kiméletével, nemzetiség és alkotmányosság alapján egyesíttessenek. Szükségesnek látjuk, hogy a vallási szabadság kérdései a mult országgyűlési alapon bevégeztesse.

De nem tekintjük feladatunkat még az által bevégezve, ha a fennemlített ellenőrködési tisztunket teljesítjük, s alkotmányos állásunk biztosítékait, a mondottak szerint, nevelni s erősíteni törekszünk; hanem hivatásunknak ismerjük: minden célszerű reformok létrehozásán is folyvást iparkodni. Mihez képest határozottan kinyilatkoztatjuk, hogy azon téren továbbra is állhatatosan megmaradunk, melyen hazánkban a közelebb lefolyt évek története az ellenzék nevét a reformpárt nevével ugyanazonosította. Nem igényeljük mi az indítványozási jogot kizárólag az ellenzéknek; de azt sem tartjuk, hogy a haladás kérdéseit csak a kormány, vagy annak pártja indítványozhatja célszerűen; hanem ezen irányban a kezdeményezést minden honpolgárok közös hivatásának ismerjük. Sőt miután minden hatalomnak természetében fekszik, hogy inkább saját körének tágitására, mint az őt korlátozó alkotmányosság terjesztésére törekedjék, legyen bár azon tiszta szándékból, hogy a nagyobb hatalommal több jót eszközölhessen, s a nemzet boldogítására irányzott terveit könnyebben keresztülvihesse: mi oly indítványokat, melyek az alkotmányos biztosítékok kifejtésére és a nemzet ellenőrködése öregbítésére céloznának, a kormánnytól annál kevésbé várhatunk, mivel hazánkban,

mint említők, a kormány tényleg nem parlamenti, annak tagjait nem a nemzet többségének akarata vagy óhajta jelöli ki, nem a nemzet bizalmától függ fennállhatása, nem ment az idegen és épen nem nemzeti s nem is alkotmányos elemek befolyásától. Mindezeknél fogva feladatunknak ismerve, indítványozási jogunkkal élni, kötelességünknek tartjuk nyilván s világosan kijelölni azon tárgyak főbbjeit, miknek minél előbbi létrehozását, az idő és helyzetünk körülményei szerint, a hon javára multhatatlanul szükségesnek hisszük.

Ezek a következők:

- a) A közterhekbeni osztakozás. Mire nézve az eddig egyedül adózott nép terheinek megkönnyítését főbb kötelességünknek ismerjük; az alkotmányos biztosítékokat, ezekre nézve is, mindnyájunk számára gyarapítani törekedendünk; de az ország közszükségeinek eddig el nem látott fedezésénél a célok országgyűlési meghatározását, számadást és felelősséget föltétlenül kötjük.
- b) A honpolgárok nem nemes osztályainak, mindenek előtt pedig a királyi városoknak és szabad kerületeknek, képviselői alapján, úgy törvényhozási, mint helyhatósági jogokban való részesítése.
- c) A törvény előtti egyenlőség.
- d) Az urbéri viszonyoknak kármentesítés mellett kötelező törvény általi megszüntetése, mire nézve legkívánatosabbnak véljük, hogy előlépések történjenek, miszerint az örökváltság, a status közbejöttével, országos eszközésbe vétethessék.
- e) Az ösiség eltörlésével a hitel és birtokszerzés biztosítása. Minden előlépést, mely e célokhoz közelebb vezet, a nélkül, hogy a jövő kifejlődést megkötné, elfogadunk. Ez irányban fogunk hatni a jövő országgyűlésen, s minden egyebet is, mi az ország szellemi s anyagi kifejlődésére vezet, létesíteni törekedünk, nemzetünk kifejlődésének egyik leghatályosabb emeltyűjét, a köznevelést, igyekezendvén oly irányban vezetetni, hogy hazánkfiaink munkás polgárokká képeztesse, s ez által személyes függetlenségükre is támaszt nyerjenek.

Nem fogunk mi ezen működésünkben soha megfélekezni azon viszonyokról, melyek közöttünk s az ausztriai örökös tartományok között a *pragmatica sanctio* értelmében fennállanak; de szorosán ragaszkodunk az 1790-ki X. törvénycikkelyhez is, melynek világos rendeletében az esküvel szentesített fejedelmi szó biztosítja nemzetünket: hogy «Magyarország szabad ország, s egész törvényhozási rendszerében független; tehát semmi más országnak vagy nemzetnek alá nem rendelt». Nem akarjuk mi hazánk érdekeit az összes monarchia egységének s biztos fennállhatásának érdekeivel ellentétbe hozni; de más részről törvénnyel; igazsággal s méltányossággal ellenkezőnek tartjuk, midőn Magyarország érdekei bármely egyes tartományok érdekeinek jogtalanul alárendeltetnek, mint ez az ipar s kereskedési viszonyainkra nézve már hosszú időtől fogva folytonosan történik. Készek vagyunk mi az örökös tartományok érdekeivel netalán ellenkezésben álló magyar érdekeknek igazság és méltányosság alapján lehető kiegyenlítésére kezet nyújtani; de abban soha meg nem egyezünk, hogy az összes kormányzási rendszer egységének, mit némelyek a monarchia egysége gyanánt szeretnek fölül emlegetni, minden érdekeink, még alkotmányosságunk is, feláldoztassanak. Ezen kormányzási rendszer egységének tekintetéből indult ki akkor a kormány, midőn a múlt század utolsó negyedében alkotmányos állásunk helyett anyagi hasznokat ígérve, nemzetiségünket s polgári szabadságunkat oly súlyosan megtámadta; ezen kormányzási rendszer egységének lettek hajdan feláldozva az ausztriai örökös tartományok alkotmányos institúciói, és a kormányzás-egységi rendszer az absolutismus alapján fejlődött ki. Pedig az alkotmányosság nekünk oly kincsünk, melyet idegen érdekek, vagy bármi

kecsegtető anyagi haszonnak feláldoznunk nem szabad, s melyet fenntartani, sőt szélesebb és biztosabb alapra állítva, mindinkább szilárdítani, első és legszentebb kötelességünk; s meg vagyunk győződve, hogy ha az ausztriai örökös tartományok régi alkotmányos szabadsága még most is fennállana, vagy ha a kor és igazság kívánata szerint ők is az alkotmányos nemzetek sorába lépnének, s az egész monarchia kormányát mind összes rendszerében, mind egyes részleteiben az alkotmányosság szelleme lengené keresztül: érdekeink s az ő érdekeik, melyek most néha külön váltak, néha talán egymással ellenkezők, könnyebben kiegyenlíthetők lennének, az összes birodalom egyes részeit nagyobb érdekegység, több kölcsönös bizalom kötné össze, és ez által a monarchia szellemi és anyagi erejében gyarapulva, biztosabban daczolhatna az idő s ellenséges körülmények egykor bekövetkezhető viharaival.

Kijelentettük ezek szerint célunkat s nézeteinket. Céljaink elérésére az eszközöket a körülmények szerint megválasztani jövendőben is ily összejöveteleket tartandunk. De midőn ekkép irányunk szellemi egységére törekszünk, a törvényhatóságoknak önkörükben szabad mozgását s törvényes önállását féltékenyen őrizni szoros kötelességünknek ismerjük. Károsnak, sőt veszélyesnek tartjuk, ha a kormány, önmaga is párttá alakulva, hatalmának szellemi és anyagi erejét arra használja, hogy a vélemények szabad és független nyilatkozata helyett, mindent előre helyeslő s majdnem feltétlenül hódoló többséget szerezzen; s alkotmányellenesnek nyilatkoztatjuk azon törekvést is, hogy a kormánynak csak azon esetben szolgáljon irányul a többség, ha az egy bizonyos párt nézeteinek s érdekeinek kedvező.

AZ 1847-DIKI ORSZÁGGYÜLÉS ELÉ TERJESZTETT KIR. ELŐADÁSOKRÓL.

Zala vármegye 1847. október 4-dikén tartott közgyűlése jegyzőkönyvének 3615-dik pontja így szól:

«3615. Miután a nagy számmal összesereglett Karokat és Rendeket a megye tanácskozó terme be nem fogadhatta, az összesereglett Karok és Rendek előtt a megyeház előtti téren folytatott ülésben nyilván kihirdettetett ő cs. kir. Felségének e következő tartalmu kegyelmes királyi meghívó levele:

Mi első Ferdinánd Isten kegyelméből Ausztriai Császár, Magyar- és Csehország e néven V., Halics- és Lodomerországok apostoli, úgy Lombardia, Velencze, Illiria királya, Ausztria Főhercege stb. Tisztelendő, tiszteletes, tekintetes és nagyságos, nagyságos, vitézlő és nemes kedvelt Hiveink!

Miután az örök gondviselésnek megfajthatlan végzése szintannyira szeretett, mint hön tisztelt nagybátyánkat, dicső emlékezetű, fenséges József cs. kir. örökös főherceget s Magyarországunk nádorát, szivünk mély fájdalmára e világból kiszólitotta, az 1608-ik koronázás előtti 3-ik törvényczikkely értelmében eszközöndő nádorválasztásra, nemkülönben a végett: hogy az ország boldogságának nevelésére és a közjó gyarapítására kívánt többféle nagyfontosságú törvényes intézkedésekről atyai szivünk gyöngédsége szerint kedvelt Magyarországunk és a hozzá csatolt részek hív Karaival és Rendeivel tanácskozassunk, folyó 1847-ik évi Szentandrás hó 7-ik napjára eső pünkösd utáni 24-ik vasárnapra sz. kir. Pozsony városunkba közországgyűlést rendelendőnek, hirdetendőnek, és az Isten kegyelméből saját személyünkben vezérlendőnek elhatározzunk. Mire nézve nektek ezennel komolyan parancsolván, kegyelmesen meghagyjuk: hogy a kirendelt helyre és időre kebeletelekből szokás szerint választandó, kiküldendő két követet, béke s nyugalom szerető alkalmas férfiakat kifogás nélkül küldeni s igazítani tartozzatok, kik az érintett országgyűlésen jelen lenni, s ott a többi főpap és zászlós urakkal, s nemessekkel nevezett Magyarországunk és az ahhoz csatolt részek Karaival és Rendeivel kegyelmes szándokunkat s előterjesztményeinket, mint egyedül az ország üdvére, fentartására, s felvirágzására irányzottakat, bővebben megérteni, s azok felett tanácskozni és értekezni kötelességöknek ismerjék; ti szorgalmasan gondoskodván, hogy említett követeitek a kitűzött napra ott bizonyosan és mulhatlanul megjelenjenek, másként - az ország köztörvényében foglalt büntetés alatt - nem cselekvendők. Hozzatok egyébiránt cs. kir. kegyelmünkkel kegyesen hajlandók maradunk. Kelt birodalmi fővárosunkban Bécsben, Ausztriában Szentmihályhó 17-ik napján, az Ur 1847-dik esztendejében. Ferdinand m. k., Gróf Apponyi m. k., Zsedényi Eduárd m. k.

Kihirdettetvén ő cs. kir. Felségének előrebocsájtott kegyelmes királyi meghívó levele, az összesereglett Karok és Rendek azon határtalan bizodalomnál fogva, melylyel Deák Ferencz táblabíró úr iránt viseltetnek, ki az 1836-ik és 1840-ik évi országgyűléseken, mint e megyének követe a haza java előmozdításában oly sokat fáradozott, ki minden előforduló esetekben a megye rendei bizalmának s várakozásának a legtökélyetesebb mértékben megfelelt, kiben az egész magyar honnak bizodalma összpontosul, kit a hazának minden egyes tagja, de az egész külföld is a törvényhozásra legalkalmasabbnak nyilván vall, általános közakarattal s minden ellenszó nélkül a jövő országgyűlésére követjüknek szünni nem akaró éljen kiáltások közt elválasztották; de első alispán ur a rendek mély fájdalmára előmutatta Deák Ferencz urnak tegnapi napról hozzá intézett, s a gyülekezetben felolvasott azon levelét, miszerint Deák Ferencz úr kijelenti: hogy roncsolt egészsége miatt a követi pályát el nem vállalhatja; bár szilárd akarata és szándoka volt is, hogy ha a közbizodalom által arra meghivattatik, s egészsége megengedi, e terhet elvállalandja még akkor is, habár törődött egészsége és ereje még nagyobb viszontagságoknak fog is kitétetni, de bajai napról napra oly annyira súlyosbodvák, hogy mind öntapasztalásból, mind orvosainak tanácsából semmi komolyabb megfontolást igénylő munkát bajának tetemes öregbülése nélkül bármely rövid idő alatt sem teljesíthet, s ezért a követségnek megkezdéséhez sem foghat, annál inkább annak folytatását el nem fogadhatja, kérvén a rendeket első alispán úr az ő nevében, hogy helyébe más követet válasszanak. Leverő vala a rendekre nézve Deák Ferencz táblabíró urnak e levele, mert mélyen érzik: hogy őt sem a megyei Karok és Rendek közül, sem az egész honból bárki is jelenleg teljesen és tökéletesen kipótolni

nem fogja; fájdalommal telt kebelével tehát kénytelenek az ő elválasztásától elállani, és a parancsoló szükségnek engedve, helyébe más követnek választásába bocsátkozni; de a törvény parancsolatja szemeik előtt legszentebb lévén, törvényes kötelességöknél fogva a jövő országgyűlésére Tolnay Károly és ifj. Csúzy Pál táblabíró urakat közfelkiáltással követjeiknek elválasztották, s azoknak a szokott megbízó levelet a megye hiteles pecsétje alatt kiadatni rendelik. Egyúttal pedig, hogy Deák Ferencz táblabíró úr személye iránti valódi tiszteletüket és vonzalmukat, valamint szinte abból eredett mély fájdalmukat, hogy ő a követi pályát el nem fogadta, s azon forró óhajtásokat, hogy egészsége s testi ereje minél előbb visszatérve, a közdolgok folytatásában ismét oly tényező részt, a mint előbb vett, vehessen, kifejezni egy különös választmány által kívánják, s e választmányt mlts gróf főispáni helyettes úrnak elnöklété alatt nagymág. báró Gerliczi Mihály, cs. kir. belső titkos tanácsos, Zalaabéri Horváth János és Eduard, cs. kir. kamarás, Csillagh Lajos 2-od alispán, Hertelendy György, Horváth Vilmos, Inhey Gáspár, Kázmér és János, Ivánkovics János, Reisig Alajos, Forintos Károly és Hrabovszky Zsigmond táblabíró, Novák Ferencz első aljegyző, Gyika Jenő és Sümeghy Ferencz fő-, Nagy Károly alszolgabíró, Léránt Tamás és Ács Gábor esküdt urakat oly utasítással küldik ki: hogy Kehidán Deák Ferencz úrnál a megye rendei nevében még a gyülekezethez folyama alatt megjelen-
vén, annak a fennebbieket adják értékre.»

Zala vármegye 1847. november 17-dikén tartott közgyűlésében fölolvastatott a megye követeinek az országgyűlés első üléseiről szóló tudósítása, melylyel megküldötték a vármegyének az országgyűlés elé terjesztett kir. előadásokat, jelentvén, hogy ezek mellékleteit pótlólag meg fogják küldeni.

DEÁK FERENCZ: Mindenekelőtt a követ urak jelentése folytán kötelességének tartja arról szólni, mi az országgyűlés munkálkodásai közt első volt, t. i. a nádorválasztásról. Ámbár óhajtotta volna, hogy a kijelölés, a megyének elve és utasítása szerint, választás előtt fölbon-
tatott volna, részéről csak örömet jelentheti a fölött, hogy a választás oly férfúra esett, kihez annyi remények vannak kötve.

A királyi előadásoknak részletes tárgyalása legczélszerűbben csak akkor eszközölhető, midőn megérkeznek a csatolványok, melyek a követ urak által említették. Üdvözlö a szóló a kormányt átalakulásunk korszakában azon téren, melyen, ha megmaradni fog, alkotmányos állásunk szélesebb alapot nyerend. Igen örül, hogy mi azelőtt néhány évvel a felsőbb hatalom által véteknek tartatott, annak igazságát most átlátják, s magok kívánják törvénybe iktatni azt, miért oly sok jeles hazafi szenvedett. Visszaemlékezik azon időre, midőn zendülést kezdőnek tartatott az, ki az örökváltságot indítványozta; pedig akkor az örökváltság csak úgy és azon időre tervezetett, ha mind a két fél beleegyez; s minket, kik azt pártoltuk, megróvtak. És most a kormány maga indítványoz, nem annyit, mint akkor törvénybe ment, hanem sokkal többet. Szóljanak bármint a magyarországi ellenzékéről, bármint mondják, hogy az hivatásának meg-
felelni nem képes, hogy elvesztette a bizalmat, hogy kisebbségben van, ő azzal mind nem törődik, mert a czél egyedül az, hogy eszközöltessék, mi a haza javára szolgál, nem tekintve, melyik rész által eszközöltetik az; az ellenzék fényesebb diadalt sohasem ünnepeket, mint mikor oda vitte a dolgot, hogy azon ügyet, melyért egykor üldöztetett, a kormány magáévá tette; mert nem az a diadal, midőn egyik párt a másikat leszavazza, hanem ha valamely párt magáévá teszi azon elveket, melyekért a másikat üldözte, rágalmazta. Ennek csak örülni lehet. Adja isten, hogy valamint a szóló hite szerint ez a legtisztább szándokból származott, oly sikeresek legyenek a RR.-nek tanácskozásai annak életrehozásában. Óhajtja, hogy midőn e fölött a tanácskozások folynak, párt pártnak ellenében áll bár, de ne nézze egymás szándékát a gyanúsítás szemüvegén.

Igen sok a teendő, igen terjedelmes és bonyolódásokkal járó munka, mit az országgyűlésnek el kell végezni, azért a királyi előadások egyes pontjaira nézve legczélszerűbbnek vélné általános elvül fölállítatni, hogy mi követeinknek szabadabb tért engedünk s nem gátoljuk őket részletes utasításokkal. Csak például az örökváltság ügye olyan, mely az országban létező minden viszonyoknak figyelembe vételét igényli, pedig mi csak a magunkéit ismerjük, hogyan

kötjük meg tehát követeinket e részben, midőn az egész ország érdekét kell szemügyre venni a követnek? A követ nem csak megyéjét, hanem az egész országot képviseli. Még a boldogult nádortól hallám mondani, hogy a követ nem csak megyéjének képviselője. Nagy részében azoknak, melyek az előadásokban említettek, el vannak látva a követek utasítással. Nincs részletes utasítás, de a főelv oda van adva.

Első a katonai élelmezés. Erre nézve javaslatot közöl a kormány. A múlt országgyűlésen már a RR. részéről is készítettett e tárgyban javaslat. Legjobban szeretné a tanácskozást ott kezdeni, hol a múlt országgyűlésen megszakadt. Ehhez azonban nem szólhatunk, míg a kormány által előterjesztett javaslat a megyéhez meg nem érkezik. Itt részletes utasítást nem igen adhatunk, legfőlebb, ha az összeg mennyisége jönne szóba, annak maximumát fogjuk meghatározni. A királyi városok szavazata s a coordinatio iránt szintén el vannak látva a követek utasítással. Ha meglátjuk a kormánynak e részbeli javaslatát, ahhoz is részletesebben szólhatunk, noha e tárgyban is legjobban szeretné a tanácskozás fonalát ott fölvenni, hol a múlt országgyűlésen megszakadt. A kormánynak mostani eljárását nem akarja rosszalni, de különösnek találja, hogy midőn a múlt országgyűlés ez érdemben javaslatot készített, mielőtt az fölterjesztetett volna, a kormány egy új javaslattal áll elő. Az ösiségre nézve el vannak látva a követek utasítással. Az örökváltság iránt nincs utasítás. E részben legczélszerűbbnek vélné azt mondani: a követek iparkodjanak tervet eszközölni, mely szerint az örökváltság eszközösség, közöljék azt velünk s akkor hozzá fogunk szólni. Ilyen tervet csak az országgyűlés készíthet legczélszerűbben, mert annak tagjai ismerik az ország minden részét és viszonyait. A kereskedés előmozdítása és a vámok megszüntetése tekintetében meglátjuk, mit fognak az ország rendei javasolni. Ezen dologban nem oly könnyű valamit határozni, mert igen figyelembe kell venni mindent. Figyelembe veendő még azon különbség is, hogy minden vámoknak egyszerre leendő eltörlése mennyire hasznos vagy káros az országnak? A természetők érdeke miatt nem fog-e szenvedni a műipar? Általában megjegyzi, hogy az Ausztria és Magyarország közt fönnálló vámokat ő felsége eltörölheti a magyar országgyűlés nélkül is, mert ahhoz semmi közünk. Ha ez ügy csak annyiból tétetett országgyűlés tárgyává, hogy a kincstár kártalaníttassék, és alku szerinti megváltás fejében fizeti az ország azt, mit előbb vámkép fizetett, a nyereség semmi. E részben tehát a követ urak semmibe ne ereszkedjenek addig, míg az országgyűlésnek e tárgybeli nézeteit velünk nem közlik s arra utasítást nem nyerendnek. A részek visszacsatlására nézve: nem vizsgálja, mi czélból van ez az előadások közé foglalva; de örömmel tekinti, mert úgy látja, hogy a kormány magát az országgyűlés előtt mentetgetve, számot ad, miért nem teljesítette törvényes kötelességét. Megküldi t. i. a visszacsatlándó megyéknek s az erdélyi országgyűlésnek e tárgyra vonatkozó irományait, hogy az ország rendei vegyék figyelembe, ha volt-e a kormánynak elég oka a törvényt eddig végre nem hajtani? Úgy tekintsük tehát ezt, mint a kormánynak számadását és mentségét, miért nem hajtattott végre a törvény. Követeinknek pedig hagyjuk meg, iparkodjanak a dolgot oda vinni, hogy megvizsgálván az okokat, melyekkel a kormány menti magát, a miért eddig a törvény rendelete nem teljesítettett, s ha azok nem elégségesek, a törvény teljesítését sürgessék, s rosszalják azok hanyagságát, kiknek kötelessége volt azt végrehajtani. A büntető törvénykönyvre az mondatik: mindenekelőtt szükséges tudni, ki fog itélni a bűnös fölött a minő lesz a büntetés. A börtönrendszer független attól, ki itéli el a bűnöst, sőt megfordítva, inkább függ attól, hogy milyenek a börtönök, s kitől függnék azok, mert ugyanazon büntetés becsületes fogházban felére sem oly terhes, mint egészségtelen börtönben, rossz bánás és élelmezés mellett. Előbb kell tehát megállapítania börtönrendszert, mint a büntetést. Például tíz évi fogság olyan börtönökben, mint itt Zalában voltak hajdan, iszonyú büntetés volna; midőn ellenkezőleg tiszta börtönben s olyan börtönrendszer mellett, milyent a RR. kívánnak, s a milyen Európa minden művelt nemzeténél meg van állapítva, már nem oly terhes. A kincstári kölcsönre áll múlt országgyűlési utasításunk. Végre, mi a rend fönntartását

illeti, az minden embernek szívében fekszik, azért a követ urak iparkodjanak azt fönn tartani, de úgy, hogy az által a nyilvánosság legkevésbé se csorbítottassék. Röviden, a szólnak nézete a mostan teendőik fölött az: várjuk meg, míg a csatolványok megérkeznek. De szeretné, ha a RR. megállapítnák, sőt követnék azon elvet, hogy követjeinknek kezét meg ne kössük; azoknak, a mennyire lehet, szabadabb tért engedjünk, s legfőlebb a fontosabb tárgyakra nézve jelöljük ki nekik a végpontot, melyen túl utasítás nélkül ne bocsátkozzanak.

A közgyűlés *Deák F.* beszéde értelmében határozott.

-&-